

**4. ULUSLARARASI KENTSEL ve ÇEVRESEL SORUNLAR
ve
POLİTİKALAR KONGRESİ**

**4th INTERNATIONAL CONGRESS on URBAN
and
ENVIRONMENTAL ISSUES and POLICIES**

20-22 Ekim 2016 / October 20-22 2016

İstanbul Türkiye / İstanbul TURKEY

4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi

4th International Congress on Urban and Environmental Issues and Policies

20-22 Ekim, 2016

October 20-22, 2016

İstanbul, TÜRKİYE

İstanbul, TURKEY

Yaşam Kalitesi, Kentsel Kimlik, Kentsel Güvenlik, Siyasal Katılım, Kentsel Dönüşüm, Kıyı Yönetimi, Kent, Çevresel Sorunlar, Suriyeli Göçmenler, Kent ile Kırsal Arasında, Kentsel Mekanlar, Katı Atık Yönetimi, Çevresel Riskler Kentsel Hizmetler ve Kalkınma, Şehir ve Öğrenciler

On the Quality of Life, Urban Identity, Urban Security, Political Participation, Urban Transformation, Coastal Management, On the City, On the Environmental Problems, Syrian Refugees, Between Urban and Rural, Urban Spaces, Solid Waste Management, Environmental Risks, Urban Services, The City and Students

Editörler / Edited by

Yusuf ŞAHİN

Oğuzhan ASLANTÜRK

Vildan ARMAĞAN

“4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi”ne ait bu bildiriler kitabı 667 sayılı KHK ve bu KHK kapsamında FETÖ/PDY ve diğer milli birliğe düşman terör örgütlerine yönelik alınan önlemler kapsamında çıkarılan 672, 675 ve 677 sayılı KHK’lar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN
Kongre Başkanı

Onursal Başkan / Honorary President

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ (Ankara Üniversitesi / Ankara University)

Organize Komitesi / Organizing Committee

Y. Doç. Dr. Bülent ESKİN (Aksaray Üniversitesi / Aksaray University)

Y. Doç. Dr. Oktay ALKUŞ (Aksaray Üniversitesi / Aksaray University)

Y. Doç. Dr. Suna KAVANOZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi / Karadeniz Technical University)

Arş. Gör. Oğuzhan ASLANTÜRK (Karadeniz Teknik Üniversitesi / Karadeniz Technical University)

Araş. Gör. Vildan ARMAĞAN (Aksaray Üniversitesi / Aksaray University)

Sekreter / Secretariat

Arş. Gör. Semih ASARKAYA (Aksaray Üniversitesi / Aksaray University)

İletişim / Communication

interconurben@gmail.com

Her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, editörlerin önceden yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, bir geri çağrı sisteminde saklanamaz veya herhangi bir biçimde elektronik veya mekanik, kopyalama, kayıt veya başka yollarla iletilemez.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronical, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of editors.

Bilim Komitesi / Scientific Committee
(Alfabetik şekilde sıralanmıştır / Listed by names)

- Prof. Dr. Amankul AKBASOVA (Ahmet Yesevi Üniversitesi / Ahmet Yesevi University)
Prof. Dr. Ayşe GÜNER (Marmara Üniversitesi / Marmara University)
Prof. Dr. Bayram COŞKUN (Muğla Üniversitesi / Muğla University)
Prof. Dr. Berkan DEMİRAL (Trakya Üniversitesi / Trakya University)
Prof. Dr. Gulnara Nyussupova (El-Farabi Kazak Millî Üniversitesi / El-Farabi Kazak Millî University)
Prof. Dr. Hamza AL (Sakarya Üniversitesi / Sakarya University)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi / İstanbul Medeniyet University)
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ (Gazi Üniversitesi / Gazi University)
Prof. Dr. Maulken Askarova (El-Farabi Kazak Millî Üniversitesi / El-Farabi Kazak Millî University)
Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL (Aksaray Üniversitesi / Aksaray University)
Prof. Dr. Murat KAYIKÇI (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Melih ERSOY (Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Mediterian Technical University)
Prof. Dr. Meltem Yılmaz (Hacettepe Üniversitesi / Hacettepe University)
Prof. Dr. Mete YILDIZ (Hacettepe Üniversitesi / Hacettepe University)
Prof. Dr. Muhittin ACAR (Hacettepe Üniversitesi / Hacettepe University)
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (Selçuk Üniversitesi / Selçuk University)
Prof. Dr. Nataliya VELİKAYA (Russian State University for the Humanities, Moskova)
Prof. Dr. Nesrin ALGAN (Ankara Üniversitesi / Ankara University)
Prof. Dr. Nevval GENÇ (Adnan Menderes Üniversitesi / Adnan Menderes University)
Prof. Dr. Önder KUTLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi / Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Sevim BUDAK (İstanbul Üniversitesi / İstanbul University)
Prof. Dr. Tayfun ÇINAR (Ankara Üniversitesi / Ankara University)
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK (Dokuz Eylül Üniversitesi / Dokuz Eylül University)
Doç. Dr. Deniz İŞÇİOĞLU (Doğu Akdeniz Üniversitesi / Doğu Akdeniz University)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi / Atatürk University)
Doç. Dr. Hacı KURT (Mersin Üniversitesi / Mersin University)
Doç. Dr. Menaf TURAN (Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Yüzüncü Yıl University)
Doç. Dr. Mithat A. KARASU (Harran Üniversitesi / Harran University)
Doç. Dr. Mustafa DEMİRCİ (Erciyes Üniversitesi / Erciyes University)
Doç. Dr. Nihal EKİN ERKAN (Marmara Üniversitesi / Marmara University)
Doç. Dr. Recep RAHİMOV (Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi / Azerbaijan State Administration Academy)
Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN (Atılım Üniversitesi / Atılım University)
Doç. Dr. Tarkan OKTAY (İstanbul Medeniyet Üniversitesi / İstanbul Medeniyet Üniversitesi University)
Y. Doç. Dr. Adel Fadhıl Abed ABED (Aksaray Üniversitesi / Aksaray University)
Y. Doç. Dr. Mehtarkhan KHWAJAMİR (Aksaray Üniversitesi / Aksaray University)
Y. Doç. Dr. Nazlı Yücel BATMAZ (Kırıkkale Üniversitesi / Kırıkkale University)
Y. Doç. Dr. Refik YASLIKAYA (Kırıkkale Üniversitesi / Kırıkkale University)
Dr. Ekatarina KLIMENKO (Saint-Petersburg State University of Culture and Arts,)
Dr. Vadim ATNASHEV (North-West Management Institute, Saint Petersburg)

AÇILIŞ KONUŞMASI / INTRODUCTORY REMARKS:

Bayanlar, Baylar; Sevgili Konuklar, Değerli Bilim İnsanları,

IV. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi'ne hoş geldiniz. Sizleri sevgiyle selamlamaktan mutluluk duyuyor ve bu önemli toplantının gerçekleşmesi için büyük çaba harcayan Aksaray Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Yusuf Şahin'i kutluyorum. Kongremizin açılışında bana da birkaç söz söylemek olanağı sağladığı için kendisine teşekkür ediyorum.. Ülkemizin son aylarda karşılaştığı ve içinden geçmekte olduğu olağanüstü koşullar karşısında, tüm güçlüklerine karşın böylesine önemli bir toplantının düzenlenebilmiş olmasının kolay olmadığını takdir edersiniz. Bu durum Sayın Rektörün ayrıca kutlanmasını gerektirir diye düşünüyorum.

Bildiğiniz gibi, Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongrelerinin ilk ikisi, 2010 ve 2012 yıllarında Trabzon'da, üçüncüsüye, 2014 yılında Aksaray'da toplanmıştı. Her biri, kalınca ciltler halinde yayımlanmıştır. Dördüncü Kongre'nin İstanbul'da yapılmasının sağladığı kolaylık yadsınamaz. Olağanüstü koşullara karşın, sayıları 50'yi bulan bilimsel bildirinin Kongre'ye sunulmakta olması gerçekten sevindiricidir.

İki gün boyunca sürecek olan toplantı oturumlarına sunulacak olan bildirilerde ele alınıp tartışılacak konular arasında, yaşam kalitesi, Suriyeli sığınmacılar, kentsel güvenlik, siyasal katılma, kentsel dönüşüm, kentsel kamusal alanlar, yerel kamu hizmetleri, kent kimliği, katı atıkların yönetimi, çevresel riskler ve sorunlar gibi çok önemli güncel konular var. Bütün bu konuların bilim insanlarınca yetkiyle ele alınacağına kuşku yok.

IV. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi'nin toplandığı bu günlerde, Güney Amerika'da, Ecuador'un Quito kentinde de Birleşmiş Milletlerce düzenlenen Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme (HABITAT III) toplantısının yapılmakta olması mutlu bir rastlantıdır. Sürdürülebilir Kentler ve Kentsel Gelişme Quito Bildirisi'ne göre, 2050 yılında, dünya kentsel nüfusunun iki katına yükselmesi beklenmektedir. Kuşkusuz bu gelişme, kentsel gelişme ve çevre sorunlarının 21. Yüzyılın en önemli dönüştürücü ve yaşamsal sorunları arasında yer alması sonucunu doğuracaktır. Çünkü bu süreç boyunca, konut, altyapı, temel kentsel hizmetler, gıda güvenliği, sağlık, eğitim, istihdam, güvenlik ve çevresel ve doğal kaynaklar gibi kesimlerde, insanlık, kaçınılması güç sürdürülebilirlik sorunlarıyla karşı karşıya kalacaktır. Bütün bu sorun alanları ülkemizi de çok yakından ilgilendirmektedir.

Tanzimat'tan sonra başlayan yerelleşme çabalarımızın yerel ve bölgesel demokrasiyi ülkemizde çağdaş standartlara taşımış olduğunu söylemek zordur. Siyasal katılım konusunda 1960'lı yıllarda başlatılan çalışmalardan beklenen sonuçlar alınabilmiş değildir. 2005 yılında yenilenen Belediye Yasamızın 13, 15, 76 ve 77. maddelerinde yer alan kuralların gereği gibi uygulanmasından umut vadeden sonuçlar alınması beklenebilir. Bunlar, a) kenttaşların (hemşerilerin) haklarını (hukukunu), b) belde hizmetleriyle ilgili görüş ve düşüncelerinin alınması amacıyla kamuoyu yoklamaları yapılmasını, c) kent konseyi adı verilen sivil nitelikli katılımcı mekanizmalar yardımıyla kentlinin karar süreçlerinde rol almasını ve d) yurttaşın kent hizmetlerine gönüllü olarak katılmasını öngören düzenlemelerdir. Yerel demokrasinin, ülkemizde, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda yer alan kuralların ışığı altında içselleştirilmesi, gereksiz çekincelerin kaldırılması ve kentlilik ve katılım kültürünün geliştirilmesinde zorunluluk vardır.

Avrupa Konseyi'nin Bölgesel Demokrasi için Başvuru Belgesi adını taşıyan Sözleşme Taslağında yer alan ve bölgelere, bölge kültürünün geliştirilmesi, bölge dilleri de dahil olmak üzere kültür mirasının korunması ve iyileştirilmesi, ekonomik gelişme, toplumsal refah, çalışma yaşamının düzenlenmesi, kamusal sağlık, çevrenin ve doğal kaynakların korunması gibi yeni görevler verilmesini öngören yaklaşımlardan, ülkemizde yararlanma olanağı vardır. Yeter ki, amaçlanan hedeflere ulaşmada, bu Belgenin *karşılıklı sadakat (mutual loyalty)*, *eşdeğer saygınlık (equal dignity)* kurallarından uzaklaşılmasın ve *devletin tekliği, ulusal egemenlik ve ülkenin toprak bütünlüğüne saygı* ilkesi gözden uzak tutulmasın.

40 yıl öncesine gelinceye değin hepimiz *sürdürülebilirlik* kavramına yabancıydık. Roma Kulübü, 1972 yılında, *Büyümenin Sınırları (Limits to Growth)* adını taşıyan yazanağıyla, dünya kamuoyunun dikkatini ekosistemin gelecekte karşılaşması olası tehlikelere çekmiştir. 29 dilde yayımlanan ve 9 milyon satış yapan *Büyümenin Sınırları*, o tarihteki büyüme eğilimleri olduğu gibi sürecek olduğu takdirde, 100 yıl sonra, yeryüzünde fiziksel büyümenin sınırlarına ulaşılmış olacağı kestiriminde bulunmuştur. Ekosistemi ve insanlığı ayakta tutabilmek için, hem nüfusun, hem de ekonomik büyümenin yavaşlatılması, hatta durdurulması (Sıfır Büyüme) ısrarla savunulmuştur.

Aradan 20 yıl geçtikten sonra, 1992'de Rio de Janeiro'da yapılan Dünya Çevre Doruğu'nda benzer görüşler sıklıkla dile getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca 1987'de yayımlanan *Ortak Geleceğimiz* adlı yazanakta da benzer kaygıların etkisi altında, *sürdürülebilirlik* kavramının tanımı yapıldı. Şahsen, Türkçe'nin yapısı açısından sorunlu bulduğum *sürdürülebilirlik* için bu kaynakta yapılan tanım şöyleydi: "Bugün yaşamakta olan kuşakların yeryüzünün sahip bulunduğu doğal değerlerden yararlanarak gereksinmelerini karşılama haklarını, yalnız bir koşulla, yani gelecek kuşakların da bu kaynaklardan yararlanma haklarını yok etmeksizin kullanabilmeleri".

Büyümenin Sınırları başlıklı kitabın yazarları (Donella Meadows, Jorgen Randers ve Dennis Meadows) Rio toplantısının üzerinden 45 yıl geçtikten sonra, 2004 yılında, kitabın yeni bir baskısını yaptılar. Adı şöyle: *Sınırların Ötesi: Sürdürülebilir Geleceği Hesaba Katarak Küresel Çöküşü Karşılama (Beyond Limits: Confronting Global Collapse Envisioning Sustainable Future)*. Savundukları teze göre, "Yeryüzü fizik büyümesinin sınırlarına çoktan varmış bulunuyor. Bu gidiş bugünkü gibi sürecek olursa, küresel bir ekonomik çöküntü kaçınılmaz olacaktır. Bunu önleyebilmek için, nüfus artışının ve gereksiz tüketim eğilimlerinin, bir başka deyişle, savurganlığın durdurulması ve doğal kaynak tüketimiyle enerji üretiminde etkinliği artırmak şarttır.

Kısaca, *Büyümenin Sınırları* 'na 45 yıl sonra bakıldığında, 1970'lerin başlarında olduğundan çok daha fazla karamsar olmayı gerektiren koşullar içinde olduğumuz görülmektedir. Ormansızlaşma, biyolojik çeşitliliğin azalması, verimli tarım topraklarının ve fosil yakıtların tükenmesi, küresel iklim değişikliği gibi sorunlar başlıca karamsarlık nedenleri arasındadır.

Kentsel yaşam ortamlarına sürdürülebilir bir nitelik kazandırabilmek için, seçim yoluyla ya da atamayla işbaşına gelmiş olan yöneticilerin, yurttaşların ve ilgili tüm aktörlerin bu doğrultudaki çabalara destek vermeleri gerekir. Avrupa Konseyi'nce kabul edilmiş olan *Sürdürülebilirlik Yolunda Avrupa Kentler ve Kasabalar Şartı* 'nda (Aalborg Şartı, 1994, 2004), karşı karşıya bulunduğumuz bunalımın *insan elinden çıkmış* bir bunalım olduğuna dikkat çekilmiştir. Nüfus ve yapı yoğunluğunun, gereksiz dikey ve yatay gelişmenin denetim altına alınması, kentsel gelişmenin *bitişik gelişme (compact development)* kuralına uygun olarak yönlendirilmesi önerilmiştir. Hava ve gürültü

kirlenmesi, kentsel altyapının gereksiz parçalara bölünmesi, kentsel peyzaj değerlerinin tahribinin önlenmesi için de özellikle sürdürülebilir ulaşım politikalarının uygulanması üzerinde durulmaktadır. Yaya ulaşımına, bisiklet kullanımına, toplu ve kamusal ulaşımına dayanan bu yeni modelden *yumuşak dolaşım (zorunlu olmayan ve sınırlı dolaşım)* diye söz edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nce 2000'li yılların başlarından bu yana düzenlenen ve *Dünya Kentsel Forumu* adıyla iki yılda bir dünyanın türlü yörelerinde yapılan toplantıların hepsinde (Barcelona, 2004; Vancouver, 2006; Nanjing, 2008; Brasilia, 2010; Napoli, 2012; Medellin, 2014) benimsenen bildirilerdeki ilkeler bu düşüncelerle örtüşmektedir.

Bugün Ecuador'un Quito kentinde toplanmakta olan HABITAT III'te, oylanarak kabul edilmesi beklenen *Yeni Kentsel Gündem*'de, Vancouver (1976) ve İstanbul'da (1996) yapılan HABITAT II ve HABITAT III toplantılarından bu yana bütün bu konularda önemli adımlar atılmış olmasına karşın, yoksulluğun, her türlü eşitsizliğin sürmekte olduğuna ve dünya çapında sürdürülebilirliğin sağlanamadığına dikkat çekilmektedir. *Yeni Kentsel Gündem*'de, herkesin, başta Birleşmiş Milletler Anayasası'nda, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve insan haklarıyla ilgili sözleşmelerde yer alan temel hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlanabileceği yaşam ortamlarının oluşturulmasından söz edilmektedir. Başlıca hedef, yoksulluğun her türüne son verilmesi, sürdürülebilir kent ekonomilerinin yaratılması ve çevresel sürdürülebilirliğin yaşama geçirilmesidir¹.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin gereği gibi uygulanabilmesi için 1997 yılında kabul edilen Kyoto Protokolü, bilindiği gibi, kimi devletlerin bencil tutumları sonucunda yürürlük şansı kazanabilmiş değildi. Özellikle, Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri yükümlülük üstlenmekten ısrarla kaçındılar. Oysa, Rio Bildirgesi'nin 7. İlkesi, "ortak, fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ölçütünü koymakla, bu konuda, her ülkenin atmosferi kirlettiği oranda sorumluluk üstlenmesini öngörüyordu. Sorun, ancak, Aralık 2015'te Paris'te toplanan Paris İklim Doruğu'nda çözüme kavuşturulabilmiştir. Anlaşma gereği gibi uygulanırsa, % 80'den çoğu fosil yakıt kullanmakta olan ülkeler, başta kömür olmak üzere, petrol ve doğal gaz kullanmaktan vazgeçerek, temiz ve yenilenebilir enerji kullanımına yöneleceklerdir. Bu çerçevede, ülkemizde de, kentsel ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için enerji politikasının yeniden gözden geçirilmesinde zorunluluk vardır.

Bu konuyu sonuçlandırmadan önce kısaca değinmekte yarar gördüğüm bir nokta kamunun denetimi altındaki toprak varlığının miktarının önemidir. Toprak, ya da arsa ve arazi, çoğu kez kullanıldığı yanlış bağlamın tersine, yeniden üretilmesi söz konusu olmayan, bir başka deyişle, miktarı artırılmayan bir doğal kaynaktır. Başta konut olmak üzere, kentsel hizmet gereksinimlerinin karşılanabilmesi için, bu çok değerli doğal kaynağın, rasyonel bir biçimde ve gelecek kuşakların hakları gözden uzak tutulmaksızın, özenle kullanılması zorunludur. Kamunun mülkiyetindeki toprak miktarıyla kentleşme politikasının başarısı ve sürdürülebilirliğin sağlanması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu genellikle kabul gören bir görüştür.

Gelecek kuşakların hakları ve *kuşaklararası adalet* kavramı, Çevre Hukuku gibi, Çevre Etiğinin de önemli ilkelerinden biridir. Hem deontolojik, hem de yararçı bir düşünsel temele dayanan bu anlayış, Kant'ın şu sözlerinde en anlamlı anlatımını

¹ U.N., Habitat Center, **New Urban Agenda**, (Draft Outcome Document for Adoption in Quito, Ecuador), October 2016, 10 September 2016.

bulmuştur: “Öyle davranınız ki, davranışlarınız insan yaşamının sürekliliğiyle gelişsin”². Bu anlayışın bir sonucu olarak, sürdürülebilir gelişme, 2000 yılında kabul edilen ve hedefleri 2015’de gerçekleştirilmesi öngörülen *Bin Yıl Bildirgesi*, üye devletleri, sürdürülebilir gelişme ilkesini ulusal kalkınma programlarıyla bütünleştirmeye davet etmiştir. Bunun gibi, 2002 yılında Johannesburg Sürdürülebilir gelişme Doruğu’nda kabul edilen Bildirge’de de, gelecek kuşakların hakları konusunda dikkat çekici ilkelere yer verilmiştir³.

Sürdürülebilir kent ve çevre sorunlarını çözmeye çabalarının, dünyanın karşı karşıya bulunduğu küreselleşme rüzgarlarından büyük ölçüde etkilenmekte olduğuna kuşku yoktur. Çünkü, insanların tavır ve davranışlarında, temel değer sistemlerinde de değişiklikler yaratan liberalizmden etkilenen insanlar, rant adı verilen kazanılmamış gelir kapılarının kendilerine açık tutulmasını ve kısa yoldan zengin olmayı arzu ediyorlar. Bunun bir sonucu olarak, çevre, kültür, tarih, doğa ve mimarlık değerlerine gösterilen duyarlılık, halkta da, yöneticilerde de, göreceli olarak azalıyor. Bu gözlemi doğrulayan gelişmeler ve örnekler Türkiye’nin kentleşme ve çevre politikalarını derinden etkilemektedir. Bu konunun birkaç örnekle aydınlatılmasında yarar vardır.

İstanbul’da bugüne değin hazırlanmış olan imar ve çevre düzeni planlarının hepsinde, kentin Kuzey doğrultusunda gelişmesi sınırlandırılmak istenmiştir. Çünkü kentin ve bölgenin yeşil alanları, ormanları ve su havzaları kentin Kuzeyinde yer almaktadır. Bu nedenle, İstanbul’da inşaatı sürmekte olan 3. Köprü’nün ve 3. Havalimanının, başka yönlerden çekicilikleri olsa bile, sürdürülebilir çevre ideali açısından yanlış tercihler olduğu söylenebilir. Bunun gibi, geçen Nisan ayında yürürlüğe giren bir Torba Yasa, kentin Kuzeyinde yer alan mer’aların mer’a olmaktan çıkarılabilmesi yolunu açmıştır.

2012 yılında yürürlüğe giren 2B Yasası (6292) ormanlık alanlardaki yapılaşma olupbittilerini yasallaştırma yolunu açmıştır. Bu düzenlemeyle yasada yer verilen *hak sahipliği* kavramının hukukiliği sağlanmış olsa da, meşruiyeti tartışmalıdır. Anayasa’nın 56. maddesinde yer alan Çevre Hakkı ile bağdaştırılmasına olanak yoktur. Orman arazilerinin turizm yatırımlarına ayrılmasındaki ölçünün kaçırılmış olması da, bu bağlamda değerlendirilmelidir. Öte yandan, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasını çabuklaştırmak için, uygulamanın önünde engel oluşturabileceği düşünülen kimi yasaların uygulanmayabileceği kuralı 6306 sayılı yasaya konmuştur. Uygulanmayabilecek yasaların hangileri olduğuna bir göz atılması, sürdürülebilir yaşam ortamlarını ne büyük tehlikelerin beklemekte olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Bu yasalar, Çevre, İmar, Kıyı, Boğaziçi Yasalarıyla, Mer’alara, Zeytinliklere, Askeri Yasak Bölgelere ve Turizmin özendirilmesine ilişkin yasalarlardır. Anayasa Mahkemesi’nin 2014 yılında bu istisnalarla ilgili olarak verdiği iptal kararı sürdürülebilirliğin bir ölçüde güvencesini oluşturmuştur.

Öte yandan, Büyükşehir Belediyeleriyle ilgili 6360 sayılı yasayla gerçekleştirilen değişikliklerden bir bölümünün de sürdürülebilir şehircilik yönünden doğurabileceği birçok olumsuzluklar var. 30 Anakent Belediyesinin sınırları içindeki bütün köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmış olmasından tarımın ve köy hizmetlerinin olumsuz yönde etkileneceğine ilişkin yorumlar yapılıyor. Bu yerlerde, İl Özel Yönetimlerinin varlığına

² Carlo Petrini, “The Rights of Future Generations in Environmental Ethics”, *International Journal of Ethics*, Vol.7, No:3-4, 2011, s.198.

³ Ruşen Keleş, “Our Ethical Duties Towards Future Generations in a Globalising World”, paper presented to the VIII World Conference on Bioethics, Principle Dimensions, Gijon, Spain, 13-16 May, 2013.

son verilmiş olmasının il çapındaki kamu hizmetlerinin verimini nasıl etkileyeceği konusunda da kuşkular vardır.

Son olarak, Ankara’da Atatürk Orman iftliği içindeki Gazi Yerleşkesi arazisinin 2012 yılında, *Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı* olarak ilan edilerek yoğun yapılaşmaya açılması, kanımca yalnız Hukukta ölüme bağlı tasarruf diye bilinen bireysel istence (iradeye) saygısızlığın bir anlatımı olmanın ötesinde, Çevre Hukuku ve Çevre Etiği kurallarıyla da bağdaştırılması zor ve sürdürülebilirlik yönünden açıklanması kolay olmayan bir düzenlemedir⁴. Bu olayda, ilgili Koruma Kurullarının, Atatürk Orman iftliği için “artık ne orman, ne de çiftliktir” biçiminde görüş bildirmiş olan bilirkişilerin, yani bilim insanlarının, düzenlemeyi yapmaya eli varan mimar, plancı ve bürokratların, her düzeydeki siyasetçilerin ve kuşkusuz halkın ortak sorumlulukları olduğu kanısındayım.

Sonuç olarak, Türkiye’nin, kentsel ve çevresel değerlerin sürdürülebilirliği ve yerel demokrasi gibi konularda çok sayıda uluslararası sözleşmeye taraf olduğu bilinmektedir. Türkiye, bu belgelerdeki kuralları kendi içi hukuku bakımından bağlayıcı duruma getirme tercihini bu doğrultuda yapmıştır. Bu belgelerde yer alan kuralların gereklerinin merkezi ve yerel yönetimlerce ne ölçüde yerine getirilmekte olduğu dikkatle izlenmelidir. Her düzeydeki yöneticilerde, plancılarda, sivil örgütlerin ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının temsilcilerinde ve halkın kendisinde kentsel ve çevresel değerlerin korunup geliştirilmesi konusundaki bilinç ve kültür düzeyi geliştirilmek ve zenginleştirilmek zorundadır. Bunun asıl güvencesi, her türlü ağ dışı eğitim yöntemlerinden uzak kalarak, ağdaş bilimin ışığı altında örgün ve yaygın eğitim kurumlarının çalışmalarına hız kazandırmaktır.

Kongremizin bu doğrultuda önemli katkılar yapma fırsatı sağlayacağına inanıyorum. Kongrenin toplanmasına öncülük eden Sayın Rektörümüzü ve yakın çalışma arkadaşlarını yeniden kutluyor, kendilerine teşekkür ediyorum. Sizleri sevgi ve saygılarımla selamlıyor, başarılar diliyorum.

⁴ Ruşen Keleş, “ Atatürk Orman iftliği’nin Öyküsü”, Ruşen Keleş, **Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları (1993-2014)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 358-370.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

AÇILIŞ KONUŞMASI / INTRODUCTORY REMARKS	1

OTURUM I / SESSION I

YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE / ON the QUALITY of LIFE

Açık ve Yeşil Alanların Kentsel Yaşam Kalitesine Etkisi:

Tekirdağ-Süleymanpaşa Örneği

Impact on Quality of Urban Life Open and Green Space:

Tekirdağ-Süleymanpaşa

<i>Murat Özyavuz ve Beste Karakaya Aytin.....</i>	<i>15</i>

Yaşanabilir, İnsan Odaklı Kent Yaklaşımı

Liveable, Human Centered City Approach

<i>Aslı Korkut ve Tuğba Kiper</i>	<i>25</i>

Sosyal Konut Üretimi ve Yaşam Kalitesinde Değişim

Changes in Social Housing Production and Quality of Life

<i>Alper Bodur.....</i>	<i>41</i>

Kentlilik Bilincinin Sosyal Sermayeye Katkısı

The Contribution of Urban Awareness Towards Social Capital

<i>A. Serap Tunçer</i>	<i>49</i>

OTURUM II A / SESSION II A

KENTSEL KİMLİK / URBAN IDENTITY

Ankara: Kayıp Başkent

Ankara: The Lost Capital

<i>Işıl Kaymaz ve Volkan Müftüoğlu</i>	<i>59</i>

Kent Merkezindeki Alışveriş Caddelerinin Kimlik Değişimi:

Tunalı Hilmi Caddesi Örneği

The Change of Place Identity in Shopping Streets in City Centers:

Tunalı Hilmi Street Case

<i>Ecem Baki ve Dicle Oğuz.....</i>	<i>73</i>

Kent Kimliğinin Edirne Kaleiçi Yerleşim Alanı

Özelinde Değerlendirilmesi

Assesment of Urban Identity Within Edirne Kaleiçi Settlement

<i>Beste Karakaya Aytin ve diğerleri</i>	<i>83</i>

OTURUM II B / SESSION II B

KENTSEL GÜVENLİK/ URBAN SECURITY

Kent Güvenliği Algısı ve Suç Korkusu

Perception of Urban Security and Fear of Crime

<i>Derya Şahin</i>	<i>107</i>

Kentte Çocuğun Güvenliği

The Security of Child in City

<i>Okşan Tandoğan</i>	<i>113</i>

**Kentin İnci(Nebilir)Leri: Konya’da Üniversiteli Kız Öğrencilerin
Suç Korkuları Üzerine Bir Araştırma**

The Pearl (Vulnerable) of the City: A Case Study on Fear of Crime of Female
University Students in Konya

Esra Banu Sipahi ve Erhan Örselli..... 127

OTURUM III A / SESSION III A

SİYASAL KATILIM / POLITICAL PARTICIPATION

Yerel Siyasete Etki Eden Aktörler ve Yurttaş Katılımı

The Actors in Local Politics and the Citizen Participation

Miray Özden..... 150

**Kırıkkale İlinin Kentlilik Bilinci Bağlamında Değerlendirilmesi
Üzerine Bir Araştırma**

A Research on the Evaluation of Kırıkkale in terms of Urban Consciousness

Nazlı Yücel Batmaz ve Alper Gürer 166

**2014 Yerel Seçimlerinde Osmaniye’de Yerel Basının Siyasi
Partilere ve Adaylara Yaklaşımı**

The Approach of Local Press to Political Parties and Candidates
in the 2014 Local Elections

Gülsüm Şimşek..... 183

**Halkın Katılımı ve Çevresel Farkındalık İlişkisi Üzerine Bir
İnceleme: Kuzguncuk Bostanı Örneği**

A Study on the Relationship Between Environmental Awareness and Public
Participation: The Example of the Orchard of Kuzguncuk

Seda Ademoğlu ve diğerleri 204

**Kent ve Çevre Dönüşümlerinin Toplum Üzerindeki Etkisi:
Validebağ Korusu Eylemleri Üzerinden Bir İnceleme**

Effects of Urban and Environment Transition on Society:

An Analysis Upon Validebağ Grove Movements

Sibel Ak yıldız..... 221

OTURUM III B / SESSION III B

KENTSEL DÖNÜŞÜM / URBAN TRANSFORMATION

Kentsel Yenileme Mi? Soylulaştırma Mı?

Is It Urban Renewal or Gentrification?

Refik Yashıkaya..... 242

**İki Farklı Kentte Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin
Sürdürülebilir Kentsel Mekân Oluşumu Bağlamında İrdelenmesi**

Evaluation of the Urban Transformation Projects Being Implemented
in Two Different Cities Within Formation of Sustainable Urban Spaces

Merve Tuna Kayılı ve diğerleri..... 252

**Vize Kent Merkezi Mekânsal Dönüşümü ve Mekânın Biçimlenme
Yapısı Arasındaki Etkileşim**

Interaction Between Spatial Transformation and Spatial Configuration:

The Case of Vize City Center

Mete Korhan Özkök ve diğerleri..... 263

Kentsel Dönüşüm ve Peyzaj Mimarlığının Dönüşüm İçindeki Yeri

Urban Transformation and Place of Landscape Architecture Within Transformation

Aslı Korkut ve diğerleri..... 285

Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sosyal Donatı Alanı Memnuniyeti:

Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi

Satisfaction of Social Equipment in Urban Regeneration Projects:

The Project of North Ankara Entrance

Merve Tuna Kayılı ve diğerleri..... 297

OTURUM IV / SESSION IV

KIYI YÖNETİMİ / COASTAL MANAGEMENT

Smart and Environmentally Sensitive Landuse Allocation

Evaluation Framework for Coastal Urban Areas

إطار تقييم تخصيص الأراضي ذكية و حساسة من الناحية البيئية للمناطق الحضرية الساحلية

Anıl Kumar..... 314

Yaşanabilir Kıyı Kentleri İçin Marinaların Yönetim ve

Organizasyonunun Önemi

Importance of Marina Management and Organization for Livable Coastal Cities

Aziz Muslu..... 326

OTURUM V A / SESSION V A

KENT ÜZERİNE / ON the CITY

Tarihte Model İslam Kentlerden Biri Olarak Belh Şehri

Balkh as one of the Model Islamic City in the History

Mehterhan Furkani 340

Selçuklular Döneminde Kayseri'de Kentsel Hizmetlerin Sunumu

The Presentation of Urban Services in Kayseri in Seljuks

Semih Asarkaya..... 356

Yavaş Kent: Teknolojik Ortaçağ

Slow City: Technologic Middle Age

Çiğdem Erdem 362

Kentsel Büyüme Makinesi Kuramının Türkiye Kentleşme

Deneyiminde Yerel Aktörlerin Konumunun

Anlaşılmasında Uygulanabilirliği

The Applicability of Urban Growth Machine Theory on Understanding

the Position of Local Actors in the Turkish Urbanization Experience

Şefika Aydın ve Murat Şentürk..... 372

Üniversitenin Kente Olan Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve

Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halk Algısı

The Residents' Perceptions Towards Economic, Socio-Cultural and

Environmental Effects of University

Mutlu Uygun ve diğerleri..... 380

OTURUM V B / SESSION V B

**ÇEVRESEL SORUNLAR ÜZERİNE /
ON the ENVIRONMENTAL PROBLEMS**

Yeşil Ekonomi Hareketinin Çevre ve Sosyal Yaşam Açısından

Değerlendirilmesi

The Review of Green Economy Movement in terms of Environment and Social Life

Aziz Karadağ ve diğerleri..... 407

Yeşil Bina Sayılarının ve Değerlendirme Kriterlerinin Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Değerlendirilmesi	
Evaluation of Green Building Criteria According to Development Level of Countries	
<i>Gamze Yücel Işıldar ve Ayşe Gökbayrak</i>	419

Çok Taraflı Çevre Sözleşmelerinin Küresel Çevre Politikalarındaki Yeri: “CLC-92 Sözleşmesi” Örneği	
Place in Global Environmental Politics of Multilateral Environmental Agreements: The Case of “CLC-92 Convention”	
<i>Arzu Yılmaz Aslantürk</i>	427

OTURUM VI A / SESSION VI A

SURİYELİ GÖÇMENLER / SYRIAN REFUGEES

Suriye’den Göçün Kente Yansımaları: Batmandaki Suriyeli Mülteciler Örneğinde	
Effects to Urban Immigration from Syria: In the Case Syrian Refugees in Batman	
<i>Şafak Kaypak ve Muzaffer Bimay</i>	441

Urban Public Open Spaces and Social Integration	
Kentsel Kamusal Açık Alanlar ve Sosyal Entegrasyon	
<i>Işıl Kaymaz ve diğerleri</i>	461

Dünya Vatandaşlığı ile Yabancı Olma Arasındaki Sarkaç; Göçmenlik	
The Pendulum Between the World Citizenship and Being Foreigner; Immigration	
<i>Necla Adınoğlu ve diğerleri</i>	469

OTURUM VI B / SESSION VI B

KENTSEL İLE KIRSAL ARASINDA / BETWEEN URBAN and RURAL

Kır ve Kentin “Öteki” Kadınları: Trabzon’da Engelli Kadınlar	
“Other” Women of Rural and Urban: Disabled Women in Trabzon	
<i>Gülmelek Doğanay ve Şölen Köseoğlu Henden</i>	481

Tekirdağ İli Karacakılavuz Örneğinde Kırsal Kalkınma Yaklaşımında Turizme Yönelik Yerel Halkın İlgi ve Tutumlarının Belirlenmesi	
Determining Behaviour and Interest of the Local Community for Tourism in the Case of Karacakılavuz in Tekirdağ Province Within Rural Development Approach	
<i>Tuğba Kiper ve Tülay Cengiz</i>	498

Sustainable Urbanisation and European Green Capitals	
Sürdürülebilir Kentleşme ve Avrupa Yeşil Başkentleri	
<i>Gamza Yücel Işıldar ve Mehmet Ufuk Uytun</i>	510

OTURUM VII / SESSION VII

KENTSEL MEKANLAR / URBAN SPACES

Tarihi Çevrenin “Sürdürülebilirliği” Üzerine Düşünceler	
Reflections on the Sustainability of the Historic Environment	
<i>Mahfuz Aktaş ve Elif Örnek Özden</i>	534

Kentsel Yaşam Alanları Olarak “Sokak ve Yol” Mekanlarının Ayvalık Kent Merkezinde Analizi	
As Urban living Spaces “Street and Roads” Analysis of Ayvalık Town Center	
<i>Pelin Gökçür ve Bilge Ulusay Alpay</i>	549

İslam Kentlerinde Çarşıların Dönüşümü: Saraybosna Örneği

Transformation of Bazaars in Islamic Cities: The Case of Sarajevo

Fatih Şahin ve Ömer Aslanöz 563

İnsan ve Mekan Bağlamında Kent: Barselona Örneği

The City by Regarding the Sample of Barcelona in the Context of the Human and the Place

Fatih Şahin..... 575

OTURUM VIII A / SESSION VIII A

KATI ATIK YÖNETİMİ / SOLID WASTE MANAGEMENT

Kompleks Kamusal Sorunlar ve Ağ Yönetişimi Modeli:

Sürdürülebilir Kentsel Katı Atıkların Yönetimine Yönelik Bir Analiz

Complex Public Issues and Network Governance Model: An Analysis for Sustainable Urban Solid Waste Management

Halil İbrahim Aydın ve Levent Memiş 596

İşletmelerin Atık Yönetimi ve Çevre Yönetimi Konularında

Yaptıkları Faaliyetlerin Araştırılması (Düzce İli)

Investigating the Waste Management and Environmental Management Activities of Companies in Düzce

Tarık Gedik ve diğerleri..... 614

Politika, Mevzuat ve Uyum Süreci: Türkiye’de Katı Atık

Mevzuatı Çerçevesinde Bir İnceleme

Policy, Legislation and Compliance Process: An Investigation in the Framework of Solid Waste Legislation in Turkey

Ergun Kalaycı ve diğerleri..... 624

OTURUM VIII B / SESSION VIII B

ÇEVRESEL RİSKLER / ENVIRONMENTAL RISKS

Çocuk Oyun Alanlarında Ergonomik Faktörlerin Neden Olduğu

Riskler: Çankırı İli Örneği

Risks Caused by Ergonomic Factors in Children's Play Areas: The Case of Çankırı

Seçil Ayanoğlu ve diğerleri 634

Ekobiyolojik Çalışmalarda İş Sağlığı ve Güvenliği

Occupational Health and Safety in Ecological Studies

Seçil Ayanoğlu ve diğerleri 640

İç Hava Kalitesinin Sosyal Yaşama Etkisi

The Impact of Indoor Air Quality on Social Life

Serden Başak ve diğerleri 646

Biological Water Quality Assessment of Karasu River

(Erzurum, Turkey): Use of Insects, Fish and Abiotic Samples

Karasu Nehri’nin (Erzurum, Türkiye) Biyolojik Su Kalitesinin Değerlendirilmesi: Böcek, Balık ve Abiyotik Örnekleri Kullanarak

Zeynep Aydoğan ve diğerleri 655

OTURUM IX A / SESSION IX A

KENTSEL HİZMETLER ve KALKINMA / URBAN SERVICES and DEVELOPMENT

Aksaray Kentindeki E-Belediyecilik Uygulamalarının Analizi Üzerine Bir Araştırma

A Research on Analysis of E-Municipality Applications in Aksaray City

Oktay Alkuş ve diğerleri..... 661

Öğrencileşen Kentlerde Konut Sorununun Yeniden Tanımlanması: Uşak Kenti Örneği

Redefinition of Housing Problem at Studentification Cities:

The Sample of Uşak City

Dilşen Onsekiz ve İlker Atmaca 671

OTURUM IX B / SESSION IX B

ŞEHİR ve ÖĞRENCİLER / THE CITY and STUDIES

Üniversite Öğrencilerinin Kente Yönelik Tatmin ve Bağlılık Duygularının Gelişiminde Kent Deneyimlerinin Rolü

The Role of Urban Experiences for Development of University Students'

Urban Satisfaction and Attachment Emotions

Mutlu Uygun ve diğerleri..... 686

Öğrencilerin Üniversite Mekânına Yönelik Deneyimleri ile Tatmin ve Davranış Eğilimleri Arasındaki İlişkiler

The Relationships Between University Students' Place

Experiences and Behavior Intents

Mutlu Uygun ve diğerleri..... 705

OTURUM I / SESSION I
YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE / ON the QUALITY of LIFE

AÇIK ve YEŞİL ALANLARIN KENTSEL YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ: TEKİRDAĞ-SÜLEYMANPAŞA ÖRNEĞİ

Murat ÖZYAVUZ¹

Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Beste KARAKAYA AYTİN

Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Yaşam kalitesi, insanların yaşam koşullarından ve içinde yaşadıkları çevreden duydukları memnuniyet derecesini ifade eden bir kavramdır. Kentsel yaşam kalitesi ise; toplum, ekonomi ve çevre ekseninde, yaşam kalitesi ve çevre kalitesinin karşılıklı etkileşiminde gerçekleştiren nesnel ve öznel değerlendirme ölçütleri ile ifade edilebilen bir kavramdır. Kentsel yaşam kalitesinin algıya dayalı, esenlik, sağlık, güvenlik, huzur vb. değerleri öznel bileşenlerini oluştururken; yapıcı çevre, doğal çevre, ekonomik ve sosyal fonksiyon alanları gibi somut değerler ise nesnel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle kentsel yaşam kalitesi kriterleri tüm mesleklerin ilgi alanına giren bir konudur. Farklı meslekler tarafından ele alınan kentsel yaşam kalitesinin peyzaj mimarlığı mesleği açısından en önemli bileşenleri açık ve yeşil alanlardır. Yapılan çalışmalar, kentsel yeşil alanların yeterli olduğu alanlarda bireylerin yaşam kalitesinin, üretkenliğinin ve verimliliğinin de yüksek olduğunu göstermiştir. Bu alanlar, ayrıca bireylerin sosyal fiziksel ve psikolojik durumunu olumlu yönde etkileyen kamusal alanlardır. Günümüzde kent merkezlerinde açık-yeşil alanların yatay ve dikey yönde giderek azaldığı görülmektedir. Bu durum, insanları doğal ortamdan uzaklaştırmakta, fiziksel ve zihinsel açıdan olumsuz etkilemekte, kentsel alanları monotonlaştırmakta, yaşam kalitesini düşürmektedir. Bu bildiri kapsamında, 2012 yılında Büyükşehir olan Tekirdağ İli'nin merkez ilçesi Süleymanpaşa'nın açık ve yeşil alan varlığı ile bu bileşenlerin kentsel yaşam kalitesine etkileri araştırılacaktır. Bu bağlamda Süleymanpaşa'da bireylerin en fazla vakit geçirdiği kent için önemli açık ve yeşil alanlardan olan bazı cadde ve sokaklar seçilmiştir. Bu mekanların fiziksel yapılarına uygun olarak kentsel yaşam kalitesinin saptanabilmesi için bazı parametreler belirlenerek, parametrelerin değerlendirmesi peyzaj mimarları tarafından yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Mimarlığı, Kentsel Planlama, Yaşam Kalitesi, Çevre

IMPACT on QUALITY of URBAN LIFE OPEN and GREEN SPACE: TEKİRDAĞ-SÜLEYMANPAŞA

Abstract

Quality of life is a concept that expresses the degree of people's living conditions and their satisfaction with the environment they live in. The quality of urban life; society, economy and environment axis is a concept that can be expressed in terms of quality of life and environmental quality of interactions that occur in the objective and subjective evaluation criteria. Urban quality of life, based on the perception of well-being, health, safety, peace and so on. the value of creating a subjective component; built environment, natural environment, tangible values such as economic and social function areas constitute the objective components. Therefore, urban life is a matter of quality criteria which are of interest for all occupations. Different quality of urban life taken over by profession, the most important component in terms of landscape architecture profession are open and green space. Studies on this issue, the individual quality of life in areas where adequate urban green areas, also showed that high productivity and efficiency. These areas are also affecting public social physical and psychological state of individuals in a positive way. Nowadays, increasingly it is seen decreases of open green space in urban centers horizontally and vertically. In this case, people are away from their natural environment, impacting both physically and mentally, which reduces the quality of life. As part of this study, in 2012, the metropolitan of the province of Tekirdağ central district Süleymanpaşa with open and green areas will be investigated for the presence of these components affect the quality of urban life. In this context, some of the most important streets and roads in Süleymanpaşa are selected for investigation. These are significant urban open and green areas of the city where individuals spend most of their times. Some parameters are designated and evaluated by landscape architectures for determining quality of urban life of these spaces according to their physical structures.

Keywords: Landscape Architecture, Urban Planning, Quality Of Life, Environment

¹ Murat ÖZYAVUZ, mozyavuz@gmail.com

GİRİŞ

Dünya nüfustaki hızlı artış, küreselleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan nüfus değişkenliği kentsel alanlardaki baskıyı büyük oranda arttırmış bu da çevre ve yaşam kalitesi kavramlarının daha fazla önemsenmesini gerektirmiştir. Günümüzde kentlerin fiziki nitelikleriyle doğrudan ilişkili olan yaşam kalitesi kavramının sosyo-ekonomik yansımaları da oldukça önemlidir.

Kaliteli yaşam; kişinin temel ihtiyaçlarını karşıladığı; ruhsal, zihinsel ve kültürel gelişmesi için uygun olanaklara kavuştuğu yaşamdır. Yaşam kalitesi kısaca, kişinin yaşadığı hayattan memnun olmasıdır. Bu tanım doğrultusunda her insan veya toplumun yaşam kalitesi farklı düzeyde olabilmektedir. Anayasamızın 56. Maddesi'ne göre "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir" olarak belirlenmiştir. Bu maddeye bağlı olarak bireylerin yaşadıkları hayatın kalitesini sorgulaması son derece doğaldır.

Kalite kavramı ve kaliteli yaşam kavramı esas olarak bir bilinçlenme sürecidir. Kaliteye yönelme ve kaliteyi sorgulama eylemleri kentlinin kalite konusunda bilinçlenmesine bağlıdır. Esas olarak kentleşme sürecinde kişilerin kaliteli yaşam hedefleri ve beklentileri de değişim göstermektedir. Yaşam kalitesi kavramına yönelik farklı disiplinler tarafından uzun yıllar araştırmalar yapılmış, yaşam kalitesinin bileşenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda her meslek disiplini ilgi alanlarına bağlı olarak bu bileşenleri değerlendirmektedir.

Kentsel çevrede kalite olgusu, çevreyi oluşturan her bir elemanın bütününe ya da genel ifadesiyle ürünün niteliğine veya ürünün kullanıcı gereksinimlerine karşı gösterdiği performansa bağlı olarak değerlendirilmektedir. Performans, kullanıcının mekansal tatmin düzeyini doğrudan etkileyen bir faktördür. Yaşam kalitesi, ürün ya da malzemede kalite, tasarım kalitesi gibi konularda beklentilerin sağlanabilmesi ve çevresel kalitenin yükseltilmesi ancak daha üstün bir kaliteyi talep edebilen bilinçli kullanıcıların sürece katkısı ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle kentsel çevrede kalite iyileştirmelerine yönelik çalışmalarda da katılımcı bir yaklaşım izlemesi gerekmektedir (Gülersoy ve ark., 2012).

Ülkemizde yaşam kalitesi kavramı oldukça yenidir. Türkiye'de —*kentsel çevrede kalite*— kavramı, geniş kapsamda, İstanbul'da 1996 yılında gerçekleştirilen Habitat Zirvesi'nde tartışılmıştır. Bu konu, zirvenin Ulusal Eylem Planı'nda 13. öncelikli konu olan —*Konut, Çevre ve Toplumsal İlişkilerin Kalitesine Yönelik Duyarlılığın Artırılması ve Kalitenin Gerçekleştirilmesi*— başlığında değerlendirilmiştir. Burada sorunun, ekonomik faktörlerin yanında Türkiye'nin —*kentleşme*— ve —*kentlileşme*— sürecine uyum sağlayamamasından kaynaklandığı ve bundan en çok etkilenen yerleşmelerin de tarihsel ve mimari değer açısından zengin eski kent dokuları olduğu vurgulanmıştır (Gülersoy ve ark., 2012).

Kentsel çevrede yapılan peyzaj tasarım ve kentsel tasarım çalışmaları temel olarak insanın yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik olduğu bilinmektedir. Çevre tasarımında tasarımın kapsamının insan ihtiyaçlarını karşılayacak bir model oluşturması gerektirmektedir. Bu çalışma kapsamında, Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı olan ve 2012 yılında Büyükşehir statüsü kazanan Tekirdağ İli'nin merkez ilçesinde yer alan bazı sokak ve caddelerin bazı kentsel çevre kalitesi kriterleri açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.Yaşam Kalitesi Kavramı

Yaşam kalitesi kavramı, farklı meslekler tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, farklı yönleri ile ele alınmakta ve tanımlanmaktadır. Bu sebeple, yaşam kalitesi kavramının farklı tanımları bulunmaktadır.

Yaşam kalitesi, insanların biyolojik durumları, yaşam biçimleri ve ilişkileri ve içinde bulundukları çevrenin nicel ve nitel değerlerinin toplamı olarak tanımlanabilir (Şeker, 2011). Yaşam kalitesi, bireyin ve toplumun gelişimini etkileyen, sosyal, sağlık, ekonomik ve çevre koşullarının etkileşimi olarak da tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımda; yaşam kalitesi; kişinin yaşamı hakkındaki öznel düşüncelerini içeren iç faktörler ile sosyal temas ve sosyal aktiviteler gibi ölçülebilir davranışları içeren dışsal faktörleri kapsar. Yaşam kalitesi, kişinin kendini iyi hissetmesi, yaşadığı hayattan tatmin olup olmaması, mutluluk veya mutsuzludur (Wish, 1986). Shin ve Johnson (1978) yaşam kalitesini; bireyin isteklerini gerçekleştirmesi, etkinliklere katılması, kişisel gelişim olanaklarından yararlanması, nitelikleri bakımından yeterli kaynaklara sahip olması ve bu kaynakların sosyal karşılaştırmalar yoluyla yeterli bulunması şeklinde ele alır. Andrews ve Whitney (1976) yaşam kalitesini bireyin sosyal ilişkilerinden doyumunu olarak görmektedir. Fakat bu tanımlardaki ortak nokta insan faktörü ve onun değerlendirme sistemidir

2.Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri

Smith et al. (1997)'nin yapmış olduğu “kentsel yaşam çevresine yönelik kalite göstergeleri” kapsamlı ve geniş bir literatür kapsamını oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada kentsel çevrede sürekli yaşayan ve/veya bu alanı geçici olarak kullanan (ziyaret eden) kullanıcıların istek ve beklentilerini karşılayan her şey “yerleşme kalitesi” olarak tanımlanmaktadır.

Emür ve Onsekiz, 2011’e göre; Kentsel yaşam kalitesi, fiziksel, sosyal ve ekonomik çevre kalitesine yönelik bileşenlerden oluşmaktadır. Ekonomik çevre kalitesi yaşam maliyeti ve alım gücü gibi özellikler ile tanımlanırken; Sosyal çevre kalitesi yaşam biçimi (life style), eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim (ulaşılabilirlik/ödenebilirlik), örgütlülük ve gönüllülük esasına dayalı toplumsal faaliyetler, güvenlik, bir yerde topluma ait olma duygusu, kimlik (fiziksel ve sosyal çevrenin kesişme noktası), yerellik (bağlılık açısından) vb. özellikler ile tanımlanabilir. Fiziksel çevre kalitesi ise açık ve yeşil alan varlığı, ulaşım ağı (erişebilirlik) - ulaşım türü – toplu taşıma, altyapı ve belediye hizmetleri, iletişim (erişebilirlik), sosyo-kültürel aktiviteler, doğal ve tarihi değerlerin korunması, konut ve yaşam çevresinin planlı olması, konut tipi ve kalitesi, çalışma alanlarının çevresel etkilerinin azaltılması, rekreasyon alanlarının varlığı gibi özellikler ile tanımlanabilir (Kemp, et al., 2003).

Smith et al. (1997)'nin yapmış olduğu “kentsel yaşam çevresine yönelik kalite göstergeleri” isimli çalışmada kentsel çevrede sürekli yaşayan veya bu alanı geçici olarak kullanan (ziyaret eden) kullanıcıların istek ve beklentilerini karşılayan her şey “yerleşme kalitesi” olarak tanımlanmaktadır. Farklı değişkenlerin incelenmesi sonucu oluşturulan fiziksel form kategorileri Tablo 1’de verilmiştir (Gülersoy ve ark., 2012).

Tablo 1. Genel Fiziksel Form Kategorileri

Yerleşme (Community)	Genel Yapı Ve Düzen (General Structure And Pattern)
Yapı Adaları (Urban Block)	Genel Yapı Ve Düzen (General Structure And Pattern)
Yapılar (Buildings)	Genel (General) Sivil (Civil), Yerleşme (Community), Kurumsal (Institutional)

	Ticari (Commercial), Sanayi (Industrial), Konut (Residential)
Caddeler (Streets)	Genel (General) Otopark Alanları (Parking), Yan Yollar (By Ways), Ana Caddeler (Main Streets), Konut Yolları (Residential Streets), Tali-Dar Yollar (Lane Ways)
Yaya Yolları (Pedestrian Ways)	Genel (General) Kaldırımlar (Sidewalks) Gezinti Yolları (Formal Trails)
Açık Alanlar (Open Spaces)	Genel (General) Birincil Alanlar (Primary Areas), İkincil Ve Üçüncül Alanlar (Secondary And Tertiary Areas), Yarı Kamu Ve Yarı Özel Alanlar (Semi Public And Private Areas)
Bitkilendirme (Vegetation)	General
Özellikli Alanlar (Feature Areas)	Doğal Kaynaklar (Natural Resources) Manzara Noktaları (Views)

Kaynak: (Smith et al., 1997; Gülersoy ve ark., 2012)

3.Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri: Açık ve Yeşil Alanlar

Açık - yeşil alan kavramı, temelde yapı kitlelerinin dışında kalan, kısmen ya da tamamen insan kullanımına açık rekreasyonel potansiyeli bulunan alanlar olarak ele alınmaktadır. Açık-yeşil alan tanımları ve sınıflandırmaları, değişik anlam ve tiplere, hatta işlevlerine göre çeşitlilik göstermesine karşın, genelde meydanlar, kavşaklar, yollar, çocuk bahçeleri, oyun ve spor alanları, parklar, botanik ve hayvanat bahçeleri, eğlence merkezleri bu mekanlar içerisinde yer almaktadır (Uzun, 1990). Açık ve yeşil alan kavramları bütünlük içinde kullanılsa da anlam olarak birbirlerinden ayrılmaktadır. Açık alan kavramı, Öztan (1968), Akdoğan (1987) ve Özbilen (1991)'e göre, kent dokusunun fiziksel birimlerinden birisi olup, mimari yapılar ve ulaşım sistemi dışında kalan açıklıklar ve/veya boş alanlar olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, dış mekan üzerinde herhangi bir amaca göre yapılaşmanın olmadığı ve/veya herhangi bir rekreasyonel kullanım için uygun potansiyel alanlar olarak değerlendirilmektedir. Örneğin su yüzeyleri, üzerinde bitkisel eleman bulunmayan veya çok sınırlı sayıda bulunan meydanlar ve ulaşım alanları açık alan olarak tanımlanmaktadır. Kentsel açık-yeşil alanlar, kullanım durumuna göre genel, yarı özel ve özel alanlar olarak 3 grup adı altında toplanabilir (Gül ve Küçük, 2001, Demir, 2004).

Kamusal (Genel) Açık-Yeşil Alanlar, toplumun yararlandığı ve/veya tüm rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılandığı kamusal alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, yol-bulvar ve refüjler, spor alanları gibi yerler sayılabilir.

Yarı-Özel Açık-Yeşil Alanlar, çoğunlukla toplumun tümüyle yararlanamadığı sadece kurum ve kuruluşların çalışanları, ailesi veya belirli bir kesim tarafından belli şartlarda kullanımına açık alanlardır. Okullar, askeri alanlar, kamu kurum ve kuruluşlar, fabrika bahçeleri gibi.

Özel Açık-Yeşil Alanlar, sadece özel mülkiyetli alanlarda, sahipleri tarafından kullanılan alanlardır. Özel mülkiyetli konut veya toplu konutlar gibi. Kentsel açık ve yeşil alanlar yaşam kalitesini etkileyen en önemli birimleri parklardır. Parklar farklı kaynaklarda farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Bu sınıflandırmalardan biri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Parkların Kullanım Standartları

Parklar	Etkili Hizmet Alanı (Yarıçap)	Kullanıcıların Yaş Grubu (Yaş)	Kişi Başına Büyüklük (Alan da/1000 kişi)	Hizmet Ettiği Nüfus (Kişi)	İdeal Büyüklük (da)

Çocuk Bahçeleri	200- 600m	0-3, 4-7,8-15	4	-	8-16
Spor Alanları	2km	7 ve yukarısı	4	Bütün Kent	40-60
Mahalle Parkları	500-1.500m	Bütün Yaşlar	8-12	3500- 5000	20-40
Semt Parkları	1000-2500m	Bütün Yaşlar	10-20	15.000- 30.000	160-400
Kent Parkları	1-10km	Bütün Yaşlar	80	Bütün Kent	40-800
Bölge Parkları	25-100km	Bütün Yaşlar	750-3.000	-	2.000- 4.000
Milli Parklar	Bütün Ülke	Bütün Yaşlar	Değişken	Bütün Ülke	Değişken

Kaynak: (Tümer, 1976; Yıldızcı, 1982; Bakan ve Konuk, 1987; Türel, 1988, Emür ve Onsekiz, 2007)

4. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın materyalini Tekirdağ Merkez Süleymanpaşa İlçesinde yer alan önemli cadde ve sokaklar oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında kentsel alan ve mekanların kalite değerlendirmesinde alan analizi (gözlem) tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu amaçla Tekirdağ kent merkezinde yapılan çalışma kapsamında, önemli cadde, sokak, meydan ve rekreasyon alanlarına yönelik değerlendirme formları oluşturulmuştur (Tablo 3). Bu formlar peyzaj mimarları tarafından arazi çalışmaları yapılarak uygun şekilde doldurulmuş ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Değerlendirme formlarının oluşturulmasında (Yavuz, 2009, Gülersoy ve ark., 2012) 'nın yapmış olduğu çalışmalardan yararlanılmıştır.

Tablo 3. Değerlendirme Formları

Cadde – Sokak (Araç yolu – Yaya yolu)	Değerlendirme	
Yol Genişliği	Yeterli	Yetersiz
Kaldırım Yüksekliği	Uygun	Uygun Değil
Refüj Düzenlemesi	Var	Yok
Donatı Elemanları • Renk • Malzeme • Fonksiyonellik • Estetik	Uygun	Uygun Değil
Yönlendirme Levha ve İşaretleri • Renk • Malzeme • Fonksiyonellik • Estetik	Uygun	Uygun Değil
Sert Zemin • Renk • Malzeme • Fonksiyonellik • Estetik	Uygun	Uygun Değil
Bisiklet Yolu	Var	Yok
Yeşil Bant	Var	Yok
Bitkisel Düzenleme • Renk • Fonksiyonellik • Estetik • Habitus • Tasarım İlkelerine Uygunluk • Tür Çeşitliliği • Ekolojik Özellik ve İstekler	Uygun	Uygun Değil
Yaya Geçitleri	Var	Yok
Otopark	Var	YoUygun Değil

- Konumu - Taşıma Kapasitesi - Uyarı Levhaları	Uygun	

5.Araştırma Bulguları

Değerlendirme formları her bir cadde, sokak ve kentsel mekanlar için ayrı olarak uzmanlar tarafından doldurulmuştur. Bu amaçla doldurulan değerlendirme formlarının genel özeti Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Değerlendirme Sonuçları

	Hükümet Caddesi	Minar Sinan Caddesi	Çiftlikönü Caddesi	Kolordu Caddesi	İbrahim Efendi Sokak	Öğretmenler Caddesi	Ördekli dere Caddesi	Şehit Rüştü Ökeler Caddesi	Peştemalci Caddesi	Murath Caddesi	Hüseyin Pehlivan Caddesi
Yol Genişliği	YE	UD	YS	YS	Y	Y	Y	Y	YS	U	Y
Kaldırım Yüksekliği	U	UD	U	UD	UD	U	U	UD	UD	U	U
Refüj Düzenlemesi	Y	Y	Y	Y	Y	V	Y	Y	Y	Y	U
Donatı Elemanları	U	U	Y	U	U	U	UD	YS	U	U	U
Yönlendirme Levha İşaretleri	U	YE	U	Y	U	Y	Y	U	YS	Y	UD
Sert Zemin	U	U	U	UD	U	U	U	U	U	U	UD
Bisiklet Yolu	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
Yeşil Bant	Y	Y	Y	Y	V	Y	Y	Y	Y	Y	Y
Bitkisel Düzenleme	Y	Y	Y	Y	Y	YS	Y	U	Y	U	Y
Yaya Geçitleri	YS	Y	Y	Y	Y	V	Y	Y	Y	Y	Y
Otopark	YS	Y	Y	V	Y	YS	Y	Y	Y	YS	Y

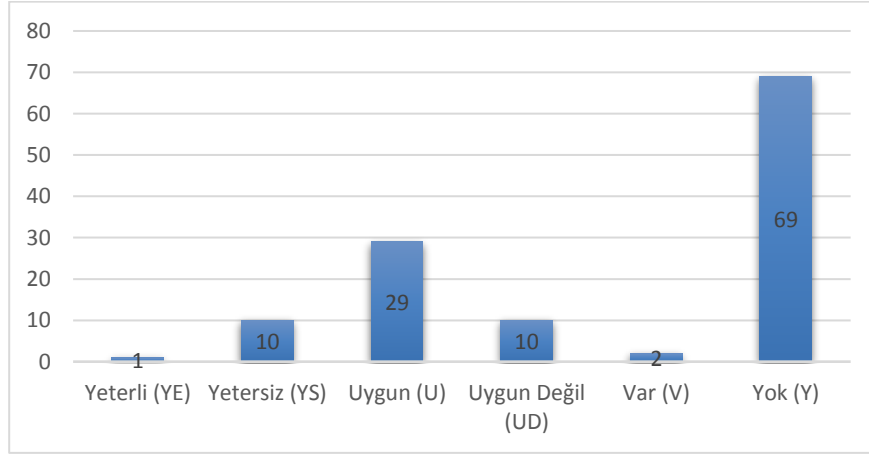
Yeterli: **YE**, Yetersiz: **YS**, Uygun: **U**, Uygun Değil: **UD**, Var: **V**, Yok: **Y**

Cadde ve sokaklar için yapılan değerlendirme tablosu incelendiğinde, 121 değerlendirme sonucunun dağılımı Tablo 5.’de verilmiştir.

Değerlendirme sonuçları incelendiğinde, cadde ve sokakların çoğunda bazı çevresel kalite parametrelerinin bulunmadığı belirlenmiştir (%57,02). Yeterlilik açısından, kalite parametreleri incelendiğinde ise, yol genişliklerini sadece bir caddenin, kaldırım yükseklikleri, refüj düzenlemelerini, donatı elemanlarını, sert zeminleri, bisiklet yollarını, yeşil bantları, bitkisel düzenlemeleri, yaya geçitlerini ve otopark yeterliliklerini hiçbir cadde ve sokağın karşılamadığı görülmektedir. Uygunluk kriteri açısından değerlendirildiğinde, yol genişliklerinin beş, refüj düzenlemesinin bir, donatı elemanlarının sekiz, yönlendirme levha ve işaretlerinin dört, sert zeminlerin dokuz,

bitkisel düzenlemelerin iki alanda uygun olduğu, yeşil bant ve bisiklet yollarının hiçbir alanda olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Değerlendirme Sonuçları Dağılımı

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kaliteli yaşam; kişinin temel ihtiyaçlarını karşıladığı; ruhsal, zihinsel ve kültürel gelişmesi için uygun olanaklara kavuştuğu yaşamdır. Yaşam kalitesi kısaca, kişinin yaşadığı hayattan memnun olmasıdır. Bu amaçla kentsel yaşam kalitesini ve buna bağlı olarak çevre kalitesini ortaya koyan farklı ölçütlerde birçok parametre bulunmaktadır. Bu farklılıklarda çevre ve yaşam kalitesinin oluşturulmasında farklı meslek disiplinlerinin rol almasını gerektirmektedir.

Bu çalışma kapsamında, çevre kalitesini oluşturan ve peyzaj mimarlığı çalışma konularına giren bazı parametrelerin kentin önemli bileşenleri üzerinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma kapsamında, bireylerin en fazla vakit geçirdiği cadde ve sokaklar seçilmiştir. Bu alanların fiziksel yapılarına uygun olarak bu mekanların çevre kalitesi yönünden bazı parametrelere göre peyzaj mimarları tarafından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kent merkezinin ana aksını oluşturan en önemli caddesi olan Hükümet Caddesi'nin değerlendirme formunda yer alan birçok parametreyi karşılamadığı görülmektedir. Bu sonuç kentin prestiji için önemli bir eksikliktir. Kentler fiziksel bileşenleri ile değer kazanmaktadır. Bu bileşenlerinden biride kent içinde yer alan ana cadde ve/veya caddeleridir. Bu amaçla yapılan değerlendirmede Hükümet Caddesi'nin kent ihtiyaçlarını ve prestijini sağlayamadığı görülmektedir. Bu cadde üzerinde ticaret alanlarının yoğun olduğu, yaya kaldırımlarının yeterli genişlikte olmadığı bazı bölümlerde bir kişinin geçmesine imkan verdiği görülmektedir. Caddede araç öncelikli bir trafik bulunmaktadır. Bu durum yaya sirkülasyonun sağlıklı ve güvenilir bir şekilde yapılmasını engellemektedir.

Özellikle tarihi ve kültürel yapıları ile dikkat çeken Peştemalci ve Hüseyin Pehlivan Caddesi'nde ise araç öncelikli düzenlemelerin yapıldığı, Hüseyin Pehlivan Caddesi'nde kaldırım genişliklerinin çok dar olduğu görülmektedir. Bu iki cadde de donatı elemanları gibi öğelerden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak bu tip caddeler bulundukları tarihi ve kültürel örneklerden dolayı kentin çevre kalitesini yükseltecek potansiyellere sahiptir. Bu nedenle bu alanların yayalaştırılarak, bu özelliklerinin ortaya konulması ve kentsel tasarım projesi kapsamında değerlendirilmelidir.

Muratlı Caddesi prestij projesi olarak son yıllarda düzenlemesi yapılan bir cadde olmasına rağmen kullanıcı potansiyeli ve kentsel donatılar açısından eksiktir. Bir caddenin prestij caddesi olarak tasarlanması ve uygulanması bu alanda bulunan tüm mimari yapılarla birlikte düşünülmelidir. Ancak bu caddede kötü görünümlü yıkık binaların fazla sayıda olması ve diğer eksiklikler ile birlikte istenilen amaca ulaşılamamıştır. Ayrıca ticari mekanlar bu alanlara kaydırılmadığından, ticari ve buna bağlı olarak oturma-dinleme alanları bakımından oldukça eksiktir.

Öğretmenler Caddesi şehrin yeni kurulan Hürriyet Mahallesi'nde yer almaktadır. Özellikle cadde, üzerinde yer alan okulları ile Tekirdağ'ın önemli caddelerinden biri haline gelmiştir. Ancak çevre kalitesi açısından değerlendirme formları incelendiğinde, birçok parametreyi karşılamadığı görülmektedir.

Kent içinde sıkışmış olarak yer alan özellikle Kolordu, Ördeklidere gibi caddeler sadece araçlar için kullanılmaktadır. Yer yer kaldırımların bile yer almadığı bu caddelerde, park etmiş yoğun araçlar arasında bir keşmekeşlik yaşanmaktadır. Bu alanlar için kalite parametrelerinin hiçbirisi uygun değildir.

Kent içinde yaya öncelikli tek alan İbrahim Efendi Sokaktır. Bu alanla çevre kalitesi açısından parametrelere bazıları sağlanmaya çalışılmıştır. Yapısal ve bitkisel düzenlemelere yer verilmiştir. Ticari mekanlarla birlikte oturma ve dinlenme alanları bulunmaktadır. Sokak sonu yine düzenlemesi yapılmış bir meydana çıkmaktadır.

Kentsel yaşam veya çevre kalitesi kavramı birçok farklı parametrelerin oluşturduğu bir kavramdır. İnsanların çevre ve yaşam şekillerine göre bu parametrelerden beklentileri farklı olabilmektedir. Bu nedenle ilgili kurumlar ve meslekler toplumun bu beklentilerini karşılamaya çalışmalıdır. Kent bir bütün olarak düşünüldüğünde, tüm mahalle birimlerinde bu parametrelerin bölge tipine göre artırılmaları gerekmektedir. Özellikle kentlerde belirli bölgelerdeki yaşam kalitesi standartlarının yüksekliği, diğer bölgelerdeki halkın bu alanlara yerleşmesini tetiklemektedir. Burada amaç insanların oturduğu alanlardan daha yüksek yaşam kalitesi alanlarına göçü değil, bulunduğu bölgelerdeki yaşam kalitesi standartlarını yükseltmektir. Ekoloji tabanlı ve çevre duyarlı meslekler fiziksel çevrenin yaşam kalitesini artırmada önemli rol oynamaktadır. Önemli olan nokta mekanları "kalite" standartları yüksek hale getirmek veya iyileştirmektir. Diğer bir deyişle "kaliteli mekanlar" yaratmaktır.

KAYNAKÇA

- Andrews, F., S. Whitney; (1976) *Social indicators of Well-being: Americans' Perception of Life Quality*, Plenum, New York.
- Bakan, K., Konuk, G. (1987). *Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Planlaması*, TÜBİTAK, Yayın No:45, Ankara.
- Demir, Z. (2004). *Düzce'nin Yeni Kentleşme Sürecinde Açık ve Yeşil Alanlara Yeni Fonksiyonlar Kazandırılması*. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 304s, İstanbul.
- Emür, H.S., Onsekiz, D. (2011). *Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi – Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1): 367-396.
- Gül, A., Küçük, V. (2001). *Kentsel Açık ve Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Sayı 2, 27-48 s.
- Gülersoy, Z.N., Özsoy, A., Tezer, Z., Yiğiter, R.G., Günay, Z. (2012). *Mevcut Kentsel Dokuda Çevresel Kalitenin İyileştirilmesi, Stratejik Kalite Planlaması Modeli*, ISBN 978-975-561- 415-1, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- Kemp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., Hollander, A. (2003). *Urban Environmental Quality and Human Well-being Towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; A literature Study*, Landscape and Urban Planning 65: (5-18).
- N.B.Wish (1986). “*Are We Really Measuring the Quality of Life? Well Being Has Subjective Dimensions, As Well As Objective Ones*”, American Journal of Economics and Sociology, Vol. 45 (1), s. 94.
- Özbilen, A. (1991). *Kent İçi Açık Alanlar ve Dağılımı, Tarihi Eserler ve Gelişen Yeni Yapılaşma*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi, Genel Yayın 14, Trabzon.
- Özcan, Y., (1968). *Ankara Şehri ve Yakın Çevresi Yeşil Saha Sisteminin Peyzaj Mimarisi Prensipleri Yönünden Etüd ve Tayini*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Shin, D.C., D.M. Johnson; (1978) “*Avowed flappiness as an Overall Assessment of the Quality of Life*”, Social Indicators Research, Volume 5, Numbers 1-4, pp.475-492.
- Smith, T., Nelisher, M., Perkins, N., (1997). “*Quality of an Urban Community: A Framework for Understanding the Relationship Between Quality and Physical Form*”, Landscape and Urban Planning, Vol.39, s.229-241.
- Şeker, M. (2011). “*İstanbul’da Yaşam Kalitesi Araştırması, İstanbul’a Yönelik Araştırmalar*”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no: 2010-103, ISBN 978-9944-60-837-4, İstanbul
- Tümer, H. (1976). “*Rekreatif Alan ve Tesisleri Ölçütleri*”, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Türel, G.D. (1988). “*Ankara Kenti Yeşil Alanlarının Kullanım Etkinliklerinin Bugünkü Durumu ve Yeterliliği İçin Alınması Gereken Önlemler*”, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), A.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.
- Uzun, G. (1990). “*Kentsel Rekreatasyon Alan Planlaması*”, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı No: 48, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset ve Teksir Atölyesi, Adana.
- Yıldızcı, A.C. (1982). “*Açık Alan, Kentsel Doku ve Yeşil Doku Kavramları-Kentsel Peyzaj Planlama*”, Doçentlik Tezi (Yayımlanmamış), İTÜ, İstanbul.

YAŞANABİLİR, İNSAN ODAKLI KENT YAKLAŞIMI

Prof. Dr. Aslı KORKUT¹

Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Doç. Dr. Tuğba KİPER

Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Kentlerde yaşanan çevre sorunları, çözümler üretmeye yönelik yeni anlayışları da beraberinde getirmiştir. Gelecekte kentlerimizin yaşam kalitesi ne kadar yaşanabilir olduğuna göre belirlenecektir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kent, ekokent, yeşil kent, yavaş kent gibi yaklaşımlar günümüzde en çok dikkat çeken kent kavramları haline gelmiştir. Tüm bu anlayışların ortak noktası yaşam kalitesini esas alan; doğaya saygılı, kendine yetebilen, sürdürülebilir malzemeler kullanılan, motorlu araçların öncelik taşımadığı, insana önem veren, yayalaştırılmış, bisiklete binilebilen, güvenli bir yerleşim anlayışıdır. Bu noktada; kişilerin birbirlerini görüp iletişim kurabildikleri, doğal peyzajla güçlü ilişkilerin kurulduğu kamusal mekanlar önem taşımaktadır. Yerel kimlik değerlerinin sanatsal aktivitelerle sentezlendiği, görsel yönden hoş, işlevsel açıdan ergonomik, çevresel açıdan ekolojik ve teknik açıdan sürdürülebilir kentler yaratmak bir gereklilik haline gelmiştir. Bu kapsamda; çalışmanın temelini "Yaşanabilir kentler için insan odaklı sürdürülebilir bir planlama-tasarım-uygulama yaklaşımının benimsenmesi oldukça önemlidir" hipotezi oluşturmaktadır. Amaç, bugün ve gelecekte yaşanabilir kentler oluşturmak için insan ihtiyaçlarını temel alan stratejilerin geliştirilmesidir. Bu doğrultuda; "Yaşanabilir kentler için insan odaklı yaklaşımın önemi nedir?", ve "İnsan odaklı kent planlama ve tasarım ilkeleri nelerdir?" sorularına yanıt aranmıştır. Sorular çerçevesinde Türkiye ve Dünya'daki insan odaklı yaklaşımlar ele alınarak, yaşanabilir kentler için çeşitli ölçeklerde stratejiler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Yaşam Kalitesi, Yaşanabilirlik, İnsan

LIVEABLE, HUMAN CENTERED CITY APPROACH

Abstract

Environmental problems of cities have brought new approaches regarding solution generating along with them. Quality of life of future cities will be determined by their livability. In this regard concepts like sustainable city, eco-city, green city, slow city have become most attention grabbing city terms recently. The common ground of all these approaches is a safe nature-friendly, self sufficient settlement concept which is based on quality of life and where sustainable materials are used, motor vehicles are not privileged, and rather pedestrianised and cycling is enabled. At this point, public spaces, where communication between people and strong connections with natural landscape take place, are critically important. Creating visually pleasant, functionally ergonomic, environmentally ecological and technically sustainable cities which synthesize local values and artistic activity, has become a necessity. In this context, the study is based on the hypothesis "Adopting a human oriented and sustainable planning-design-practice approach is crucial for livable cities". The aim of the study is developing strategies grounding on human requirements, for livable cities of today and future. In this direction, responses were sought for following questions: "How important is human centered approach for livable cities?" and "What are the planning and design criteria of human centered city planning?" Within the frame of questions, strategies at various levels were developed for livable cities by addressing the human centered approaches in Turkey and the rest of the world.

Keywords: Urban, Life Quality, Liveability, Human

¹Aslı KORKUT, aslikorkut@nku.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde aşırı nüfus artışı ve kırdan kente göç, plansız, denetimsiz ve niteliksiz kentleşme olgusu bir çok sorunu beraberinde getirerek kentlerde yaşamı zorlaştırmaktadır. Özellikle büyük kentlerde doğal, tarihi ve kültürel değerler yok olmakta, mevcut doku ve yerel kimlik zedelenmekte, insan ölçüsünü aşan yapılar ve motorlu araç trafiğini temele oturtan bir planlama anlayışı insan faktörünün giderek dışlanmasına neden olmaktadır. Oysa ki geleneksel yerleşimlerde insan öncelikli bir yaklaşım her zaman dikkate alınmıştır; Yerel değerlerle sentezlenmiş manzaraya karşı konumlanmış yerleşim biçimi, yaya öncelikli yollar, biyoiklimsel koşullara göre tasarlanmış eyvan, avlu, taşlık gibi bahçe alanları, komşuluk ilişkilerinin canlandığı mahalle ve sokak dokusu (Dürger Türkoğlu, 2008) örnek olarak verilebilir. Tamamen insan ölçeğinde ve kullanıcı gereksinimlerine göre şekillenen geleneksel yerleşimler yerini modern ancak insana yabancılaşmış mekanlara bırakmıştır. Örneğin, Türk Sokağı günümüzde dünyanın her hangi bir noktasında da bulunabilecek sıradan bir caddeye (Ulu ve Karakoç, 2004), sanatsal etkinliklerle kimliklendirilmiş meydanlar yoğun araçların geçiş yaptığı kavşak alanlarına, arasta, kapalı çarşı gibi yerel ürünlerin satıldığı alışveriş alanları çok katlı kompleks AVM'lere dönüşmüştür. Az katlı, geniş bahçeli konutların yerini de, çok katlı, daha az yeşilin yer aldığı tek tip bir yapılaşma düzeni almıştır. Diğer taraftan yol genişliklerinin, şerit sayılarının artırılması, alt ve üst geçitler vb. önlemler günümüz kentlerini motorlu araç odaklı hale getirmiştir. Artan yol genişliklerine bağlı olarak da, araç hızının artması kazaların da artışına neden olmuş, hava kirliliği ve görsel kirlilik ile birlikte, araçların park sorunları insana ayrılan alanların da işgaline yol açmıştır. Bütün bunların bir sonucu olarak da kentler insan için güvensiz ve yaşaması zor mekanlar haline gelmiştir. Aynı zamanda insanlar üzerinde de Atıl vd. (2005)'nin de belirttiği gibi stres, motivasyon eksikliği, düşük verimlilik, karamsarlık ve yabancılaşma, ait olma sorunu gibi birtakım olumsuzluklar görülmüştür. Melikoğlu Eke ve Fitöz (2014) de araştırmasında; mekanın yaşama ait değerlerden uzaklaşmasıyla birlikte insan ile çevre arasındaki etkileşimin zayıflayacağından bahsetmiştir. Bu kapsamda kent içinde insan önceliğine yer veren yaşanabilir insan odaklı yaklaşım önemli bir gereklilik haline gelmiştir.

Bu doğrultuda kentler; kentte yaşayan insanlar için; görsel yönden hoş, işlevsel açıdan ergonomik, çevresel açıdan ekolojik ve teknik açıdan sürdürülebilir bir çerçevede planlanmalıdır. Bu kapsamda çalışmada; konu ve kapsam çerçevesinde ilgili kavramlar tanımlanarak, insan odaklı bir yaklaşımın gerekliliği tartışılmış, Türkiye ve Dünya'daki insan odaklı yaklaşımlar ele alınarak, yaşanabilir kentler için çeşitli ölçeklerde stratejiler geliştirilmiştir.

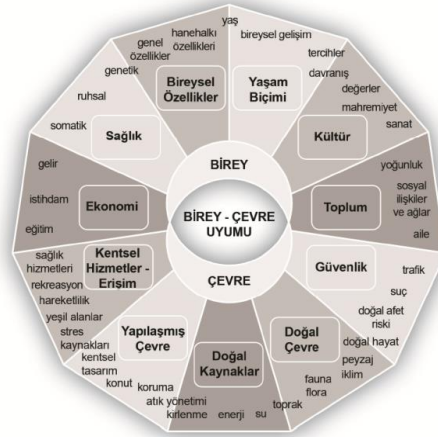
1. Yaşanabilirlik ve Yaşam Kalitesi

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı, Habitat II Kent Zirvesi'nde Küresel Eylem Planı için geliştirilen ilkeler gereğince yaşanabilirlik kavramının tanımı yapılmıştır. Topluların yerleşmelerde gerçekleştirmesi gerektiği üzerinde uzlaştıkları performans ölçütleriyle tariflenen, bireysel/toplumsal refah ve mutluluk ile kişilerin bir yerleşimde yaşamaktan duyduğu tatmin hissine doğrudan katkıda bulunan (insan yerleşmelerinin) mekansal özellik ve nitelikleri ile ilgili bir ilkedir (Habitat II, 1995). Yaşanabilirliğin çağımızdaki anlamı ise genellikle sağlık, iş olanakları, gelir durumu, iyi konut alanları, okullar, alışveriş ve eğlence etkinlikleri, erişilebilirlik, kamusal mekânlar ve topluluk kavramları ile eşleşmektedir

(<http://www.mimarlikdergisi.com/...>). Yaşam kalitesi kavramı ile birlikte “çevresel kalite”, “yaşanabilirlik” ve “sürdürülebilirlik” gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır. Bu konuları temel alan araştırmalarda söz konusu kavramların genellikle birbirini tamamladığı görülmektedir (Demirkaya, 2010). Şenlier vd. (2013)'nin de belirttiği gibi; kentsel yaşam kalitesi kentlerin sürdürülebilir gelişiminde önemli bir gösterge olarak dikkat çekmektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde birçok planda da bu esas alınmıştır. Keza Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda, Onuncu Kalkınma Planı'nın tanımladığı hedefler arasında “Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında mekansal gelişme ve şehirleşmenin dengeli oluşmasının sağlanması, insanı ve yaşam kalitesini merkeze alan bir yaklaşım esas alınmıştır (<http://www.kalkinma.gov.tr/...>). Bütünleşik Kentsel Gelişme Strateji ve Eylem Planı (KENTGES) 2010-2023'de ise; “yaşanabilir kentsel gelişmenin sağlanmasına yönelik ilke, strateji ve eylemlerin saptanması hedeflenmiştir (Mıkaeili ve Memlük, 2013). Diğer taraftan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi de yaşanılabilir kentler yaratmak amacıyla oluşturulmuş bir belgedir (Mutlu, 2002).

Bu noktada yaşam kalitesi, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, bireyin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, özgürlük seviyesi, sosyal ilişkileri ve yaşadığı çevrenin başlıca özellikleriyle etkileşimleri gibi çok sayıdaki etkenle ilişki içerisinde şekillenen, karmaşık ve geniş bir kavram olarak tanımlanmıştır (Türkoğlu ve Bölen, 2013). Yaşam kalitesi yaklaşımlarının ele alındığı araştırmalarda da, yaşam kalitesinin genel olarak olumlu ruhsal durumlar veya hayatın temel koşullarına ilişkin olumlu algılamalar olarak tanımlandığı görülmektedir (Raphael vd, 1996; Musschenga, 1997; van Kamp vd., 2003a'den Koramaz Kısar, 2010).

Yaşam kalitesinin oluşumunda rol oynayan başlıca alanlar bireysel özellikler, yaşam biçimi, kültür, toplum, güvenlik, doğal çevre ve doğal kaynaklar, yapılaşmış çevre, kentsel hizmetler ve hizmetlere erişim, ekonomi ve sağlık alanlarıdır (Van Kamp vd., 2003) (Şekil 1).

Şekil 1. Yaşam Kalitesi Gösterge Alanları (Van Kamp vd., 2003)

2. Kent olgusuna ilişkin yeni kavramlar

Kentler, tarihin, kültürün ve medeniyetin ortaya çıktığı mekanlar olarak geçmişin izlerini taşırlar. İnsanın doğa üzerindeki hakimiyeti anlamına gelen bir dönüşüm sürecinde, medeniyete beşiklik eden kentler, geleceğin dünyasının da temelini oluştururlar (Kurt, 2011). Bununla birlikte kent, bir yerleşme biçimi olmanın yanı sıra; bir toplum biçimi, kendine özgü kültürü ve yaşama tarzı olan bir olgu dur (Bal, 2003'den

Kurt, 2011). Bir kentin topoğrafik yapısı, doğal, kültürel özellikleri ile birlikte toplumun demografik özellikleri o kentte yaşayanların yaşam biçimlerini belirler. Kentsel yaşam kalitesi düzeyinin yüksek olduğu kentler, orada yaşayanları sadece barındıran bir mekan değil, aynı zamanda maddi manevi tüm ihtiyaçlarını karşılayan, dolayısıyla insanın mutlu olduğu, yaşanabilir alanlardır. Hızlı kentleşme olgusu ile başlayan, kontrolsüz, plansız gelişen kentlerde, çok katlı yapılarda dikey yaşam, insan ölçeğini aşan yapılaşmalar, motorlu araç trafiğini kolaylaştıran ulaşım sistemi, alt ve üst şeritler, vb. önlemler nedeniyle çevresel kimlik bozulmakta, insan ölçeği kaybolmakta, kenti kent yapan kentsel dış mekan yaşantısı zayıflamaktadır. Bu da kentlerde sürdürülebilir yaşamı giderek zorlaştırmaktadır.

Yaşam kalitesinin yükseltilmesinde yeşil alanların etkinliği ve geliştirilmesine yönelik yapılan bir çalışmada; kentin en önemli kentsel dış mekanları olarak yeşil alanların çevresel etkileri ve rekreasyonel işlevleri aracılığıyla yaşam kalitesine katkı sağladığı ve yaşam kalitesinin yükseltilmesinde etkili olduğu belirlenmiştir (Koramaz Kısar, 2010).

Lennard (1997) yaşanabilir kenti;

- İnsanların iletişim kurabilecekleri, çocukların toprakla temas ettiği,
- Çeşitli etkinlik ve kutlamalara olanak tanıyan kamusal alanlara sahip,
- Ziyaretçilerin kendini o mekana ait hissettiği güvenli alanlar
- Çocuklar ve gençler için sosyal öğrenme ve sosyalleşme mekanları sunan,
- Karma kullanım alanları ile herkesi bir araya getiren
- Estetik değerlere sahip, çevrenin güzelliğinin ve anlamının birincil öncelik olarak düşünüldüğü, insanları hoş karşılayan bir çevre şeklinde tanımlamaktadır (Kahraman, 2014).

Kentler genel olarak yoğun (kompakt, sıkı) ve yaygın (yayılan, sıçrayan) form olmak üzere iki şekilde gelişme göstermektedir. Bu iki farklı gelişme biçiminin insanlar üzerindeki etkisi farklıdır. Sıkı gelişme formunda yoğun bir yapılaşma olmakla birlikte ulaşım ve diğer altyapı fazla maliyetli ve yaygın değildir. İnsanlar kent merkezine ve sosyal kent yaşamına daha yakındır. Yaygın formda ise yerleşimler kent merkezinden yayılarak ya da sıçrayarak çeperlere doğru çok katlı, geniş daireli veya bahçeli müstakil konutlar şeklinde gelişir. Bu formda yeni kurulan yerlerin tamamıyla konut odaklı gelişmesi söz konusudur. Tüm altyapı ve sosyal hizmetler uzak mesafelere götürülmek zorundadır. Bununla birlikte buradaki hizmet imkânı kent merkezinden daha kısıtlıdır. İnsanlar kent merkezinden ve sosyal kent yaşamından yararlanma şansına da sahip değildir. İş olanaklarının merkezde kümelenmesi nedeniyle, şehir merkezleri sadece çalışmak için iş merkezi olarak kullanılmakta, iş zamanı dışındaki yaşam ise şehir dışında olmaktadır. Bu da kentlilerin her gün sabah ve akşam saatlerinde kullanmak zorunda kaldıkları özel araçları nedeniyle trafik yoğunluğuna ve zaman kaybına yol açmaktadır (Baykan, 2015'den değiştirilerek)

Baykan (2015)'e göre; kentte bütünlük sağlanması, ulaşım ve diğer altyapı maliyetleri, gün içinde zaman tasarrufu, kent merkezi ile daha yoğun ilişkiler kurulması, mevcut yapı stokunun da değerlendirilmesi açısından kompakt/ sıkı form tercih edilmelidir.

Teknolojide hızlı bir gelişmeye bağlı olarak ulaşım ve iletişim olanaklarının son derece kolaylaştığı çağımızda şehirlerde de çok hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Son yıllarda, şehirlerde giderek zorlaşan yaşam koşulları karşısında; şehre ekolojik bakış

açısı getiren yeni kavramlar, ekolojik planlama yaklaşımları ortaya atılmaya başladı. Sürdürülebilir Şehir, Eko- Şehir, Yeşil Şehir, Akıllı Şehir, Eko- Tek Şehir, Yavaş Şehirler (Cittaslow Cities) bunların en gündemde olanlarıdır. Bu yaklaşımlar arasında farklılıklar olmakla birlikte, hepsinde ortak olan başlıca hususlar; insanın odak noktasında olması, sağlıklı toplum yaklaşımı, araç kullanımının kısıtlanması, yaya ve bisiklet kullanımının yaygınlaştırılması, ekolojik farkındalık yaratılması, tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi, doğal ve kültürel kimliklerin korunmasıdır (Korkut, 2016).

‘Yeni şehircilik’ akımının önde gelen temsilcilerinden biri olan John Torti, Yeni Şehirciliği ‘doğal hayata saygılı, sürdürülebilir malzemeler kullanan otomobil bağımlılığını minimuma indiren, yürünebilen karma kullanımlı mahalleler yaratan, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını giderme olanağını elinden almayan bir anlayış’ olarak tanımlamaktadır. İstanbul’daki kentsel dönüşüm sürecinde karma kullanımlı projelerin ön plana çıkmasını vurgulayan Torti, insanların otomobillere ihtiyacı olmadan, bir araya gelebileceği, ortak alanların baskın olduğu şehirlerin tasarlanması gerektiğini belirtmektedir (<http://www.hurriyet.com.tr/...>).

3. İnsan Odaklı Kentlerin Gerekliği

20.yüzyılda kentlerimiz iki temel görüşe göre şekillenmiştir. Bunlardan birisi mimaride modernizm, diğeri ulaşımda araba kullanımıdır. Modernizm ile olağanüstü mühendislik ve teknolojik uygulamalarına yönelik bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu anlayış ile birlikte mimarlar ve şehir plancıları insan ölçeğini, yaşam kalitesini, kamusal alanları göz ardı eden, insanın toprakla ilişkisini kopararak düşey yaşamı özendiren birbirinden ilginç şehir planlarına ve yapı tasarımlarına imza atmıştır. Ulaşım için yol yapım çalışmalarına ağırlık verilmiş; trafik tıkanıklığına çözüm olarak şerit sayıları daha da artırılmış, yollar genişletilmiş, alt ve üst geçitler yapılmıştır. Ancak alınan önlemlerin hiçbirisinin bir çözüm getirmediği, modernizm ve araba kullanımı adına insan unsurunun unutulduğu, yaşam kalitesinin yok edildiği geç de olsa anlaşılmıştır. “The Death and Life of Great American Cities “ adlı kitabın yazarı Jane Jacobs İnsan Odaklı kent kavramını ilk kez gündeme getiren kişi olmuştur. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde yeni kurulan kentler hâlâ modernizm ve araba odaklı olarak gelişmektedir (<http://ekoicq.com/...>).

Türkiye’de genel olarak kentler sürdürülebilir olmayan bir şekilde büyümekte, şehir dışında tamamıyla arabaya dayalı bir konut sistemi teşvik edilmektedir. Bu bağlamda şehirler genelde insanların ihtiyaçlarına göre değil, otomobillerin ihtiyaçlarına göre planlanmaktadır.

Bu durum, çarpık kentleşme, sıkışık ve güvensiz yollar, toplu taşımaya erişimin yetersizliği ve kamusal alan eksikliği gibi durumlara yol açmaktadır. Bununla beraber, özellikle son dönemde kenti arabalar yerine insanların ihtiyaçlarına göre tasarlayan birtakım stratejiler de oluşturuluyor (<http://thecityfixturkiye.com/...>). Çevreyi ve insan sağlığını her geçen gün daha fazla tehdit eden kent içi ulaşım sorunlarına sürdürülebilir çözümler üretmek kentlerimizdeki yaşam kalitesini iyileştirme amacıyla Sürdürülebilir Ulaşım Derneği (EMBARQ) adıyla bir sivil toplum kuruluşu kurulmuştur (<http://thecityfixturkiye.com/..>). Sürdürülebilir Ulaşım Merkezi (SUM) Türkiye Direktörü Sibel Bülay, karma kullanım kavramı ile insan odaklı ulaşım ve insan odaklı kentin gerekliliğini vurgulamaktadır. Karma kullanım mantığı ile iş ve yaşam alanlarının aynı merkezde toplanabileceğini, insanın araba ihtiyacı olmadan çalıştığı

alandaki yaşantısını da sürdürebileceğini, bu şekilde komşuluklar kurulabileceğini, insan boyutunun şehre kazandırılabilceğini belirtmektedir. İnsan boyutunun şehre kazandırılması ile insan odaklı kentler kavramı da gündeme gelmektedir (<http://www.ekoyapidergisi.org/...>).

İnsan odaklı kentlerde kent içi ulaşımı teşvik için ilk adım, otomobil kullanımını etkin bir şekilde yönetmek olmalıdır. Daha fazla araba demek; kentler için daha çok şerit, trafik sıkışıklığı, tehlike ve hava kirliliği artışı demektir. Bu noktada, trafik tıkanıklığının ücretlendirilmesi, parklanmanın kısıtlanması, şeritlerin daraltılması ve yaya geçitlerinin önceliklendirilmesi gibi stratejilerle daha güvenli yollar tasarlanarak şehirlerde araba kültürü kontrol altına alınabilir. Diğer taraftan şehirlerde yürümek ve bisiklete binmek gibi aktif ulaşım formları teşvik edilerek trafik yoğunluğunun azalması, yerel hava kirliliğinin azalması, trafik güvenliğinin iyileştirilmesi ve fiziksel aktivitenin artması gibi birçok fayda sağlamak olasıdır (<http://thecityfixturkiye.com/..>).

WRI Ross Center for Sustainable Cities tarafından 2015 yılında hazırlanan ‘Cities Safer by Design’ kılavuzu; sokak ve caddelerin yaya, bisikletli, toplu taşıma kullanan kişileri göz önünde bulundurarak insan odaklı 6 temel tasarım ilkesi belirlemiştir (<http://wrişehirler.org/...>).

Yürüme ve bisiklete binmeyi teşvik etmek için merkeze konması gereken üç tasarım prensibi vardır. Bunlar; “birbiriyle bağlantılı sokaklar”, “araca kapalı sokaklar” ve “aktif sokaklar”. Birbiriyle bağlantılı sokaklar ağı, semtlerin birbirine bağlı olmasını sağlar. Araca kapalı, yayalaştırılmış sokaklar, banliyölerde yaşayanların iş yerlerine ve merkeze ulaşımında kolaylık sağlayarak ve insanların boş zamanlarını iyi şekilde değerlendirmesini teşvik eden insan odaklı aktivitenin yapıtaşıdır. Aktif sokaklar ise, yayalar ve bisikletliler için korunmuş ve ayrılmış alanlar içeren sokaklardır (<http://thecityfixturkiye.com/..>).

Yeni şehircilik’ akımının önde gelen temsilcilerinden olan, Torti’ye göre yeni şehircilik akımının dört unsuru bulunmaktadır. Bunlar (<http://www.hurriyet.com.tr/...>),

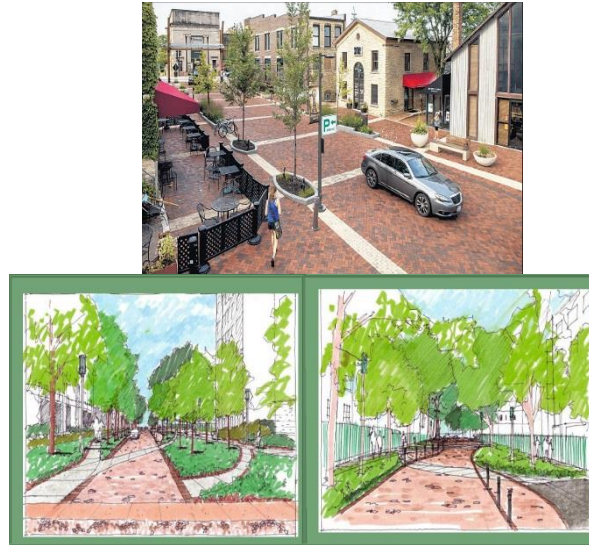
- Ortak yaşam alanları olan mahalleler (yürünebilen şehir mahalleleri),
- Hayatın bir arada olabileceği karma kullanımlar,
- Mahalleler arasında kuvvetli bağlantılar,
- Sürdürülebilir tasarımlar,
- Katılımcı süreçlerde tüm grupların (kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar, vd.) eşit olanaklara sahip olmasını gözetmek.

4. İnsan Unsurlarını Dikkate Alan Kent Örnekleri

Mercer Danışmanlık Şirketi tarafından 2005 yılında yayınlanan araştırmaya göre, politik ve sosyal ortam, çevre, güvenlik ve kamu hizmeti gibi 39 kritere göre dünya genelinde bir sıralama yapılmış, yaşam standartları en yüksek olan ilk 10 kent tespit edilmiştir. Cenevre, Zürih, Vancouver, Viyana, Frankfurt, Münih, Düsseldorf, Auckland, Bern ve Kopenhag bu kentler arasında yer almıştır. Çalışmaya göre dünyanın en yaşanılabilir elli kentinden yirmi beşi Batı Avrupa’da yer almıştır (www.cnnturk.com). Bununla birlikte kent içinde insan önceliğine yer veren başarılı örnekler olarak Paris, Londra, [Kopenhag](#), New York ile [Türkiye](#)’de Eskişehir’deki uygulamalar verilebilir.

Almanya, Hollanda ve diğer Kuzey Avrupa ülkelerinde konut alanlarında araç trafiğinin neden olduğu problemlerin çözümü için *Woonerf* adı verilen bir sistem uygulanmaktadır. *Woonerf*; Felemenkçe’de “yaşam için sokak alanı” anlamına gelip yayalar, bisikletliler ve düşük hızda seyreden motorlu taşıtların ortak kullandıkları bir alandır. Bunlar, genellikle, kaldırım kenar taşları ve kaldırımlarla aynı seviyeye yükseltile ve taşıtların ağaçlar, saksılar, park alanları ve başka nesneler yerleştirilerek yavaş gitmelerinin sağlandığı caddelerdir. Sürücüler bu alanlarda davetsiz misafir olarak görülmekte ve yürüyüş hızında gitmeleri gerekmektedir (Edwards ve Tsouros, 2006’dan Etli ve Yamaçlı, 2015). Hand, 2007’e göre bu sokaklar sokak sakinleri ve yayaları öncelikli olarak dikkate alan, sürücüler yavaş gitmeye zorlayan mekânlar olarak tasarlanmış ve De Boer tarafından “woonerf” olarak isimlendirmiştir (Tandoğan, 2014; Etli ve Yamaçlı, 2015).

Woonerf sistemi aynı zamanda sokak trafiğinin ya da trafik hızının azaltılmasıyla sokakta çocuklar için oyun mekânlarının geliştirilmesini, dinlenme, oturma mekânlarının oluşturulmasını; böylece sokağın çocuk için de yaşanabilir hale getirilmesini amaçlayan bir sistemdir (Ergen, 2000’den Tandoğan, 2014). Woonerf tasarım prensipleri Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2. Woonerf Tasarım Örnekleri (<https://tr.pinterest.com/pin/....>, <http://www.luc.edu/...>)

Hand, 2007’e göre, bu sistem; trafiğin sakinleşmesine yol açan, oturanlara değer veren, sosyal etkileşimi teşvik eden ve sokak mekânının tüm genişliği ile kullanımına yönelik bir sistem olup, taşıt trafiğinin yaya aktivitesi ile bütünleştirilmesi “woonerf” ın planlanması ve tasarımında esas ilkedir (Tandoğan, 2014). Zomervrucht, 2005’e göre; araçların sokakta park etmesine belirlenmiş park etme alanlarında izin verilmektedir ve trafik hızı yürüyüş hızındadır. Hollanda’da woonerf sisteminde saptanan maksimum hız 15 km/saat İsviçre’de 20 km/saattir (Tandoğan, 2014).

İngiltere Cambridge’de “Woonerf” olarak düzenlenmiş bir sokağın şematik planı Şekil 3’te verilmiştir. Bu sokakta yapılan bir düzenleme ile 23 araç için park yeri oluşturulmuş ve trafik akışının bu park yerleri nedeniyle doğrusal ilerlemesi ve belirtilen hız limitlerinin üzerine çıkmaları önlenmiştir (Etli ve Yamaçlı, 2015).

Şekil 3. “Woonerf” olarak düzenlenmiş bir sokağın şematik planı, Cambridge (<https://tr.pinterest.com/chao0390/woonerf-street>)

Almanya ve Hollanda’da insan faktörünü dikkate alarak, trafiği yavaşlatarak sokak mekanında etkili kullanım alanları oluşturularak tüm sakinlerce kullanılmasına olanak veren Woonerf düzenlemeleri Şekil 4 ve Şekil 5’de verilmiştir. Bu düzenlemeler aynı zamanda kentsel mekan kalitesini artırmakta, çocuk ve yaşlılar için de güvenli koşullar sağlamakta, sosyalleşmenin artmasına katkı yapmaktadır.

Şekil 4. Almanya Rhineland Woonerf örneği (<http://www.greatcity.org/dan> Etli ve Yamaçlı, 2015)

Şekil 5. Hollanda Rijswijk Woonerf örneği

Kopenhag 2009 yılında, “Dünyanın en iyi insan odaklı kenti olma” hedefini koyarak bu konuda öncü ülkelerden biri olmuştur. Bu hedefe yönelik düzenlemeler çerçevesinde; trafiğe kapatılan yolların sayısı artırılmış, dolayısıyla arabalara ayrılan alan azaltılmış, bisiklet yolları ve yaya yolları altyapısı iyileştirilmiş ve artırılmıştır. Sokaklar ve caddeler güzelleştirilerek ağaç dikimleri yapılmıştır. Bugün halkın %45’i bisiklet kullanmakta, Hükümet üyeleri, Prens ve Prenses bile kent içinde bisikletle dolaşmaktadır (<http://ekoik.com/...>).

New York’ta kuzeyden güneye altı şeritli Broadway yolu iki şeride indirilmiş; bir şeridini de tamamıyla toplu taşıma, bisiklet ve yayaların kullanımı için tahsis edilmiştir. Ayrıca Times Square ve Herald Square gibi yerler trafiğe kapatılarak açılan alana masa, sandalye, şemsiye vb. donatı elemanları konularak halkın kullanımı teşvik edilmiştir. Böylelikle motorlu trafikten arındırılan New York artık insanların buluştuğu, sosyal ve fiziksel aktivitelere imkan sağlayan bir yer haline gelmiştir (<http://www.ekoyapidergisi.org/9>, <http://ekoik.com/su>).

İngiltere’de 1998 yılında başlatılan, ev/konut bölgesi anlamına gelen “Home Zone” girişimi insan ve taşıtların eşit şartlar altında paylaştıkları kamusal mekânlar ve sokaklar girişimi olarak tanımlanabilir. Bu kamusal mekânlar insanları yürümeye, bisiklet kullanmaya teşvik edecek, oturanlar arasında iletişimi ve toplum aktivitelerini destekleyecek çeşitli donatılar ile tasarlanırlar. Bu düzenlemelerde de en önemli unsur mekânın yayalar için güvenli hale getirilmesi için taşıtlara getirilen hız sınırlamasıdır.

(East Lothian Council, 2006'dan Tandoğan, 2014; Etli ve Yamaçlı, 2015). Woonerf sistemine benzer şekilde kente ait açık alanların, esas olarak çocuklar için güvenli oyun alanları olarak kullanılmasına yönelik oluşturulan bu oyun bölgeleri yayaların ve araçların sokakları eşit olarak kullandıkları alanlardır.

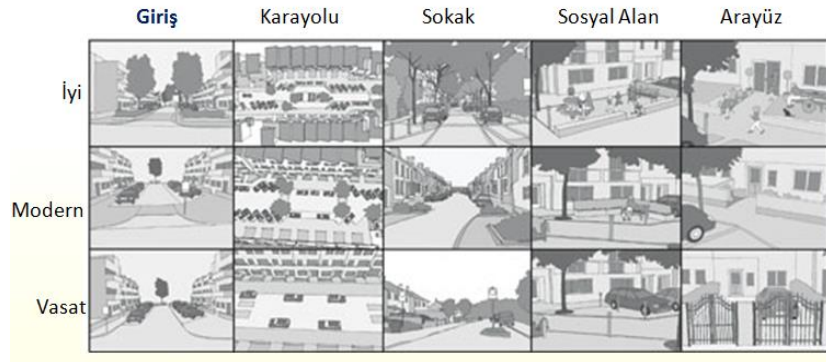
Gökmen ve Taşçı, 2010'ya göre; *home zone*'da sokak, bir trafik koridorundan, iyi bir yaşam niteliği sunan değerli bir açık alana dönüşmektedir. Araba sahipleri güvenli bir park yerine sahip olurken, aileler, çocuklar, komşular ve arkadaşlar için sohbet edecek, sosyalleşecek, dinlenecek, fiziksel aktivite yapacak ve oyun oynayacak temiz, güvenli ve sağlıklı yeni bir ortam yaratılmaktadır (Etli ve Yamaçlı, 2015). Bristol City Council, 2003'e göre; Taşıt sokağa girdiğinde yolun dokusunda, rengindeki değişiklikler ve sokağın girişinde tasarlanmış olan giriş kapısı, sürücünün yayaların önceliği olduğu bir alana girdiğini hissettirir. Sokağın içindeki çeşitli unsurlar araçların hızını yavaşlatmasına, doğal olarak sürücülerin yayalar açısından güvenli şekilde sürmesine neden olur. Bu unsurlar hız kesiciler, dolambaçlı taşıt rotası, tuzaklar, yolda yapılan daraltmalar, ağaçlar/bitkiler, oturma mekânları, bisiklet park etme alanları, farklı kademelerde düzenlenmiş park alanları ya da çocuklar için oyun ekipmanlarının olduğu oyun alanları olabilir (Tandoğan, 2014). (Şekil 6,7,8).

Şekil 6. “Home Zone” örnekleri (www.sheffield.gov.uk/homezone, www.motorcycleguidelines.org.uk/...)

Şekil 7. “Home Zone” uygulaması yapılmış bir yolun kesiti (<http://davisla.com/...>)

Şekil 8. Farklı alanlarda “Home Zone” uygulaması yapılmış alanlara ilişkin örnekler (<http://www.rudi.net/node/...>)

Londra’da insanları yürümeye teşvik etmek amacıyla “Walk London” adıyla bir kampanya düzenlenmiştir. Londra ve Paris’te şehir merkezine motorlu araçların girişi vergiye tabi tutularak araç kullanımını sınırlandırmaya, toplu taşımaya yönlendirmeye yönelik önlemler alınmıştır (<http://www.ekoyapidergisi.org/...>).

Türkiye’de ise Eskişehir, son yıllarda ulaşım, konut ve dış mekânlara yönelik düzenlemelerle kentin yaşam kalitesini artıran politikaların yanı sıra, herkes için tasarım yaklaşımıyla da yaşanabilir kentler arasında ön plana çıkmaktadır. Kent, Başbakanlık Özürlüler İdaresi tarafından Özürlü Dostu Belediyeler Ulaşılabilirlik alanında onur ödülü de almıştır (Tural ve Üstün, 2009). Özürlü dostu olması nedeniyle, tüm insanlar için yaşamı kolaylaştıran önlemler alındığından, Eskişehir, Türkiye’de insan önceliği olan başarılı bir kente örnek olarak verilebilir.

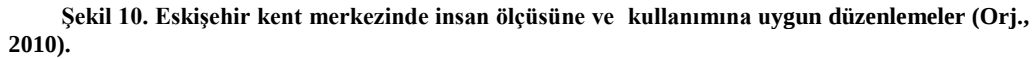
Tural ve Üstün (2009) tarafından, Eskişehir kentinde kamusal kullanımı olan açık alan ve yapıların herkes için kullanılabilirliğine yönelik mekânsal analizler yapılmış, olumlu ve olumsuz uygulamalar da ortaya konulmuştur. Bu araştırmaya göre; Eskişehir’de kentsel servisler merkezde bir arada, birbiriyle ilişkili ve erişilebilir yürüme mesafesinde bulunmaktadır. Kamusal alanlar, özellikle yayalaştırılmış bölgeler düzenli olarak temizlenmekte, peyzaj elemanları ve kentsel mobilyalarla desteklenmekte ve geceleri de güvenli kullanımları sağlanmaktadır. Yayalaştırılan bölgeler ya da araç kullanımının sınırlandırıldığı alanların sayısı ve büyüklüğü artırılmakta, erişilebilir daha büyük güvenli alan yayaların kullanımına sunulmaktadır. Yaya geçitlerinde yaya-taşıt yolu ilişkisi rahat ve güvenli bir şekilde kurulmuştur. Kaldırımlar erişilebilir olarak uygun genişliklerde ve dokuda düzenlenmekte, kentsel mobilyalarla kullanım olanakları artırılmaktadır. Kaldırımlardan yol seviyesine inişler, herkes için erişilebilirliği sağlayan uluslararası standartlara uygun rampa ve uygun malzemelerle kesintiye uğramadan gerçekleştirilmektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Eskişehir örneğinde kent merkezinde erişilebilirliği herkes için sağlayan yaya düzenlemeleri (Tural ve Üstün, 2009).

Eskişehir kent merkezindeki, insan yaşamını kolaylaştıran toplu taşıma, açık ve yeşil alan düzenlemelerine ilişkin görünüm ise Şekil 10’da verilmiştir.

Günümüz kentlerinin bir çoğu sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutu ile sürdürülebilir olmayan, dolayısıyla yaşanılabilir olmaktan uzak kentler olarak gelişimini sürdürmektedir. Bu kentlerde bireysel motorlu araç trafiğine dayalı, şehir dışında dağılmış bir konut sistemi teşvik edilmekte, toplu taşımaya gereken öncelik verilmemekte, insan ölçüsünü aşan bir yapılaşma, giderek azalan kamusal alanlar ve yeşil alanlar ile insan unsurunu yok sayan, tamamen otomobil kullanımına odaklı bir planlama anlayışı benimsenmektedir. Bu durum, günümüz kentlerinde bir takım önlemlerin alınması ve tasarım anlayışlarında insan ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında; geleceğin kentlerinin insan odaklı, yaşanabilir eko-kentler olacağı yaklaşımından yola çıkılmıştır. Çeşitli kavramlar açıklanarak, ulusal ve uluslararası düzeyde farklı ülke örneklerinde görülen uygulamalar irdelenmiştir. İrdelenmeler doğrultusunda yaşanabilir, insan odaklı kentler için Önder ve Öztürk Kurtaslan 2009; Çerçi, 2012; Sınmaz, 2013; Melikoğlu Eke ve Fitöz, 2015; Altay Balkan, 2015; Baykan, 2015 <http://www.mimarlikforumu.com/>; www.mobbig.org/....'den yararlanarak çeşitli ölçeklerde uygulamaya konulabilecek stratejiler geliştirilmiştir (Çizelge 1).

Stratejiler belirlenirken; ekolojik, işlevsel, teknik ve estetik açıdan insana öncelik verecek yaklaşımlar ele alınmıştır. Dolayısıyla, belirlenen stratejilerde doğal çevresiyle bütünleşebilen, kendini o mekana ait hissedebilen, diğer insanlarla iletişim kurabilen,

motorlu araç önceliğinin yerini insanın aldığı, erişilebilir, güvenli ve sürdürülebilir bir kent oluşumuna yönelik öncelikler dikkate alınmıştır. Ayrıca yaşam konforunu oluşturmada etkili coğrafi konum, iklim, su kaynakları, jeomorfolojik yapı, doğal bitki örtüsü gibi doğal faktörlerin planlama-tasarım süreçlerine entegre edilmesi, enerji verimliliğinin sağlanması, motorsuz araç kullanımının kısıtlanmasına yönelik alternatif çözümlerin üretilmesi, insan-doğa-tarım ilişkisinin sağlanması gibi faktörler de stratejilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Sonuç olarak "Yaşanılabilir kentler için insan odaklı sürdürülebilir bir planlama-tasarım-uygulama yaklaşımının benimsenmesi kentlerimizin daha yaşanabilir, insan faktörünün önemsendiği, içinde yaşamaktan keyif aldığı yaşam mekanları haline dönüşmesine yardımcı olacaktır. Bu anlamda çalışma oldukça önemli olup, yerel yönetimler açısından da yol gösterici olacaktır.

Tablo 1. Farklı ölçeklerde insan odaklı planlama-tasarım-uygulama süreçlerine ilişkin stratejiler

Ölçek	Ekolojik	İşlevsel	Teknik	Estetik
Kent	- Topoğrafik yapının (eğim, baki, yükseklik) ve jeomorfolojinin esas alınması - Yeşil kuşak, yeşil kama, yeşil örgü, yeşil kalp, yeşil altyapı gibi sistemlerinin planlama sürecine entegre edilmesi - Yeşil alanlar, tarım alanları, doğal güzellikler vb. çevresel alanların korunması - Yerleşim alanı seçiminde, akarsu sistemi ve rüzgar koridoru vb gibi tüm doğal koridorların belirlenerek hava akımının devamlılığının sağlanması - Eko-dost ve enerji verimli yaklaşımın ele alınması (ısı ve elektrik üreten güneş panelleri, rüzgar tribünleri, elektrikli araç şarj istasyonları, akıllı şebekeler vb.) - Yapısal ve bitkisel yerli ve dönüşebilen malzemelerin kullanılmasının teşvik edilmesi	- Kentlerde kompakt (toplu, bütüncül) gelişimin tercih edilmesi - Kent kimliğini güçlendiren uygulamalara yer verilmesi - Meydan, sokak, cadde gibi açık alanların insan ölçeğine uygun olarak tasarlanması - İnsanların sosyalleşmelerine olanak tanınacak kamusal alanların yaratılması - Doğal peyzaj ve sadece yayayı içine alan alanların tasarlanması - Toplu taşıma odaklı gelişimin teşvik edilmesi (raylı sistem vb. alternatif sistemlerin yaratılması) - Toplu taşıma koridoru, istasyon ve duraklarına güvenli erişimin sağlanması - Bisiklet yollarının planlanması (Birbirine bağlı ve özel olarak tasarlanmış bir bisiklet ağı altyapısı oluşturulması) - Tarımsal üretimin bağ, bahçe, bostan vb. gibi alanlarla kente taşınması	- Kent planlama ve tasarımında antropometrik ölçütlerin gözönüne alınması - Motorlu taşıt trafiğinin azaltılması ve yavaşlatılmasına yönelik önlemlerin alınması (şerit sayısının ve genişliğinin azaltılması, alt ve üst geçitlerin sınırlandırılması, otoparkların ücretlendirilmesi ve yeraltına alınması, araç giriş vergisinin alınması vb.) - Yaşlı, çocuk, kadın, engelli vb. her insanın yararlanabileceği erişilebilir kentlerin yaratılması - İnsanların kendini güvende hissedebileceği aidiyet duygusunun sağlandığı mekan tasarımı - Yol genişliklerinin ergonomik olması (Tek yönlü bisiklet yolları için min. 1.5 m., çift yönlü bisiklet yolları için min. 2.5 m., kaldırımın min. 1,5 m genişliğe sahip olması)	- Doğal ve kültürel kimliğin vurgulanması - Manzara yönünün dikkate alınması - Doğada var olan renklerin bir uyum içerisinde kullanılması - Mekansal kullanımlarda uyumlu bir birlikteliğin sağlanması - Bitkilerin mevsimlere göre çiçek, meyve, yaprak ve gövde özellikleri ile tasarlanması
Mahalle	- Yörenin iklim özelliklerine uyumlu malzeme seçimi ile sürdürülebilirliğin sağlanması - Yeşil akslar ve yaya yolları arasında bütünlük sağlanarak farklı kullanımdaki açık alanların birbirine bağlanması - Okul, üniversite kampusu gibi eğitim amaçlı yapıların açık alanlarının bir bölümünün kent bostanı, perma kültür, hobi bahçesi, koleksiyon bahçesi gibi amaçlarla kullanımının sağlanması	- Yaşayan, canlı ve dinamik bir mahalle dokusunun yaratılması - Alışveriş sokağı, yerel ürünlerin satıldığı köylü pazarları, sanat sokağı, şenlik alanı gibi tematik mekanların yaratılması - İnsanların rekreasyonel ihtiyaçlarına cevap verecek açık alanların (park, bahçe, nirengi noktası vb.) yaratılması - Konut-iş-rekreasyon alanlarına kolay erişimin sağlanması (max. 400 m. uzaklıkta bahçe alanı, max. 800 m. uzaklıkta mahalle parkı, max. 1200 m. uzaklıkta spor alanı)	- İnsan ölçeğine uyumun esas alınması - Işılandırma, ısıtma, havalandırma, rutubet, gürültü gibi ölçütlerin göz önüne alınması - Mahalleler arasında kuvvetli bağlantıların sağlanması	- Mahallenin kendine özgü karakteristik özelliğinin ön plana çıkartılması - Tiyatro, açık hava sineması, yerel müzik ezgilerinin aktarıldığı etkinlikler, grafiti, resim gibi sanatsal faaliyetlerin mahalle yaşamı ile buluşturulması - Uyum, zıtlık, proporsiyon gibi tasarım ilkelerinin renk, ölçü, biçim, doku gibi özellikler ile bütünleştirilmesi

Sokak	• Topoğrafik ve jeomorfolojik yapı koşullarına uyumun sağlanması • Yapısal ve bitkisel yerli ve dönüşebilen malzemelerin kullanılmasının teşvik edilmesi • Biyoiklimsel konforun göz önüne alınması • Enerji etkin tasarım • Su etkin tasarım için; yağmur sularının drenaj sistemi ile toplanması yolu ile bitkisel sulama ve diğer amaçlarla kullanılması ve kurakçıl peyzaj uygulaması	• “Woonerf” ve “Home zone” uygulamalarında olduğu gibi sokak kurgusunda trafiğin yavaşlatılmasına yönelik önlemlerin alınması • Yaya-sokak etkileşimi sağlanarak, yaya öncelikli mekanların tasarlanması • Yaya akslarının kesiştiği ve genişlediği yerlerde önemli bir mekânsal öge olan meydanlar, nirengi noktaları gibi alanların tasarlanması • Komşuluk ilişkilerinin daha yoğun olmasına olanak sağlayacak tasarımların yapılması	• Tüm donatı, taban ve çevreleme elemanlarında insan ölçeğine uygun tasarımlar yapılması • Toplu taşıma duraklarına götüren sokakların uygun bir kaldırım ve bisiklet yolu sistemi ile tasarlanmış olması, • Yönlendirme, ışıklandırma, çevreleme ile güvenli mekanlar yaratılması	• Kentin kültürel ve doğal kimliğine uyumlu renk ve malzeme seçimi ile görsel yönden hoş bir sokağın yaratılması • Yakın çevre ile uyumlu bir sokak dokusunun yaratılması • İşlev, anlam ve kimlik zenginliği yaratan bir sokak dokusunun yaratılması, • Bitkisel ve yapısal tasarımda renk, ölçü, doku, form gibi estetik özelliklerin dikkate alınması
Yapı	• Yörenin coğrafi, kültürel ve toplumsal değer yargılarını yansıtan mimari bir dil ile tasarlanması • Bahçe içinde yer alan az katlı yapıların inşa edilmesi • İklimle uyumlu yerel malzeme seçilmesi • Yapılarda enerji verimli malzeme kullanımı, yenilenebilir enerji üretimi, verimli su kullanımı • Daha iyi manzara, ılık ve hava akımına yönelmiş evlerin tasarlanması	• Manzara ve giriş yeri seçiminde güneş ve hakim rüzgar yönünün dikkate alınması • Balkon, bahçe gibi açık alanlara yer verilmesi • Yeraltı otoparkları ile açık ve yeşil alan ve geçirimli yüzeylerin miktarının artırılması • Yapı açık alanları olan teras, çatı, balkon vb. alanlarda ihtiyaca yetecek yenilebilen bitkilerin yetiştirilmesi (meyve-sebze, aromatik ve tıbbi bitkilerin yetiştirilmesi)	• Topoğrafik , jeomorfolojik ve toprak yapısına uygun yer seçiminin yapılması • Antropometrik ölçütlerin temel alınması • Yapıların konumlandırılmasında mikroklimatik koşullarının yanı sıra, yön ve manzara avantajının dikkate alınması • Yönlendirme, ışıklandırma, çevreleme ile güvenli mekanların yaratılması	• Mimari ve kent mobilyası tasarımlarında kent imajının vurgulanması • Geleneksel yapılar ile yeni yapıların uyumlu birlikteliğinin sağlanması • Kentin kültürel ve doğal kimliğine uyumlu renk ve malzeme seçiminin tercih edilmesi • Yapı çatılarının, balkonların, çıkma ve sağır duvarların düşey duvar, çatı bahçesi vb. şekilde düzenlenmesi

KAYNAKÇA

- Altay-Baykan, D. (2015). *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı*. Ankara: Uzerler Matbaacılık.
- Atıl, A., Gülgün, B., Yörük, İ. (2005). Sürdürülebilir Kentler ve Peyzaj Mimarlığı. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 42/2, 215-226.
- Baykan D. A. (2015). *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı*, ISBN 978-605-65874-0-5, Uzerler Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti., Ankara.
- Çerçi, S. (2012). Geçmişten Günümüze Çevresel Kalite Değişiminin Çeşitli Parametrelerle İrdelenmesi. *Niğde Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 1/ 1, 66-74.
- Demirkaya Y. (2010). *Çekmeköy'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kentsel Yaşam Kalitesi*, İstanbul.
- Dülger Türkoğlu, H., Bölen, F., Baran, P.K. ve Marans, R. W. (2008). İstanbul'da Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi. *İtü Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 7/2, 103-113.
- Etli, P.D. ve Yamaçlı, R. 2015. Çocuklar İçin Sokakların Güvenlik Koşullarının İrdelenmesi: Eskişehir Odunpazarı Örneği. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.*, 10/14, 225-24, doi: 10.7827
- Habitat II, (1995). *Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı: Taslak (1995)*. Türkiye Ulusal Komitesi, İstanbul.
- <http://davisla.com/landscape-architect/crown-street-camberwell-southwark-london/>
- <http://ekoioq.com/surdurulebilir-kentler-icin-insan-odakli-politikalara-ihitiyac-var/>, erişim tarihi: 03.03.2016
- <http://thecityfixturkiye.com/bir-sehri-insan-odakli-kilan-nedir/>, erişim tarihi: 23.06.2016).
- <http://thecityfixturkiye.com/hakkimizda/>, erişim tarihi: 23.06.2016)
- <http://wrisehirler.org/arastirma/yayin/tasarimla-daha-guvenli-kentler>, erişim tarihi: 23.06.2016.
- <http://www.ekoyapidergisi.org/95-arac-degil-insan-odakli-kentler.html>, erişim tarihi: 03.03.2016.
- <http://www.gncahsap.com/kent-mobilyalari-park-mobilyalari-tasarimi-uzerine-bir-arastirma>, erişim tarihi: 03.03.2016.
- <http://www.hurriyet.com.tr/otomobilden-once-insan-odakli-sehirler-yaratin-17514194>, erişim tarihi: 03.03.2016.
- <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12 /Onuncu %20Kalknma %20Planı.pdf>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara, 2013, erişim tarihi: 25.07.2016
- <http://www.luc.edu/communityrelations/stories/archive/lnlsc/woonerfonwinthrop>, erişim tarihi: 03.03.2016.
- http://www.mimarizm.com/haberler/gundem/pab-mimarlik-tan-yasanabilir-kent-projeleri_124910, erişim tarihi: 13.03.2016.
- <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID = 1329>, erişim tarihi: 27.07.2016
- <http://www.mimarlikforumu.com/showthread.php?t=6664>, erişim tarihi: 08.08.2016.
- <http://www.rudi.net/node/22035>, erişim tarihi: 13.03.2016.
- <https://tr.pinterest.com/pin/471892867178899382/>
- Kahraman, M.D. (2014). İnsan İhtiyaçları ve Mekansal Elverişlilik Kavramları Perspektifinde Yaşanabilirlik Olgusu ve Mekansal Kalite, *Planlama*, 24/2, 74-84, doi: 10.5505/planlama.2014.29591.
- Koramaz Kısar, E. (2010). *Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesinde Yeşil Alanların Etkinliğinin Ölçülmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Model Önerisi*, (Yayımlanmamış doktora tezi). İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Korkut, A. (2016). *İnsan Odaklı Eko-Kent Gerekliliği*, (NKU İhtisas Alanları Raporu), Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dekanlığı Raporu.
- Kurt, N. (2011). Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9/2, 262-278
- Melikoğlu Eke, A.S.M. ve Fitöz, İ. (2014). [Mekânın Yaşanabilirliği Üzerine Sistemantik Bir Çözümleme](#). *Tasarım+ Kuram Dergisi*, 10/18, 137-148.
- Mikaeili, M. ve Memlük, Y. (2013). Ekoloji ve Çevre Açısından Kompakt Kent Kavramı ve Uygulama Örnekleri. *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi*, 4/2, 37-50.
- Mutlu, A. (2002). Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Kentli Hakları Bakımından Önemi. *Çağdaş Yerel Yönelimler*, II/3, 33-58.

Önder, S., Öztürk Kurtaslan, B. (2009). Kent Planlamaya Ekolojik Yaklaşımlar Ve Konya Kenti Yeşil Kuşak Örneği. *Selçuk Üniversitesi Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 23 /47, 56-62.

Sınmaz, S. (2013). Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Akıllı Yerleşme Kavramı ve Temel İlkeleri, *Megaron*, 8/2, 76-86.

Şenlier, N., Yıldız, R. Ve Salihoğlu, T. (2013). Farklı Konut Yerleşim Dokularında Yaşanabilirlik. 25. Uluslararası Yapı ve Yaşam Fuar ve Kongresi Yaşanabilir Kentler, 27-31 Mart 2013, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, 35-43, Bursa.

Tandoğan, O. (2014). Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekan: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar, *MEGARON*, 9/1, 19-33, doi:10.5505/MEGARON.2014.43534

Tutal, O. ve Üstün, B. (2009). Yaşlılık ve Yaş Dostu Kentler: Eskişehir, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 1-23.

Türkoğlu, H., Bölen, F. (2013). Bursa’da Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi. 25. Uluslararası Yapı ve Yaşam Fuar ve Kongresi Yaşanabilir Kentler, 27-31 Mart 2013, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, 3-11, Bursa.

Ulu, A. ve Karakoç, İ. (2004). İnsana Yabancılaşan Kent Sokaklarının Geçmişle Gelecek Arasındaki Yeni Kimlik Arayışı. Uluslararası 15. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 26-28 Mayıs 2004, İstanbul.

Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., Hollander, A. (2003). Urban Environmental Quality And Human Well-Being Towards A Conceptual Framework And Demarcation Of Concepts; A Literature Study. *Landscape and Urban Planning*, 65, 5-18, erişim tarihi: 03.03.2016.

www.mobbig.org/belge/mobbig-29/semiheryildiz-sunu-mobbig29.pdf, erişim tarihi: 08.08.2016.

www.motorcycleguidelines.org.uk/.../Home-Zone-Design-G..., erişim tarihi: 03.03.2016.

www.sheffield.gov.uk/homezone, erişim tarihi: 03.03.2016.

SOSYAL KONUT ÜRETİMİ ve YAŞAM KALİTESİNDE DEĞİŞİM

Alper BODUR¹

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü Doktora Öğrencisi

Özet

Çalışma kapsamında, gecekondu tasfiyesine dayalı konut üretiminin, diğer bir deyişle sosyal konut üretiminin, gecekondu sahiplerinin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Çalışmada, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin imal ettiği konutlarda oturan hane halklarının yaşam kalitelerinin nasıl etkilendiği irdelenmektedir. Çalışmanın kapsamı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mesken Müdürlüğü tarafından üretilen sosyal konut uygulamalarıdır. Literatür çalışmalarından ve göstergeler sisteminden bu çalışmaya esas olacak göstergeler sistemi geliştirilmiştir. Buna göre, demografik (aile hayatı), yaşam durumu (bireysel refah, kaliteli yaşam), fiziksel (konut, barınma), çevre (yaşam alanı, kentsel altyapı), sosyal (komşuluk ilişkileri, akraba ilişkileri), ekonomik (iş, istihdam, gelir, borçlanma), hizmetlere erişim (ulaşım, belediye hizmetleri) ve genel faktörler olmak üzere 8 gösterge belirlenmiş ve anket soruları bu göstergelere göre oluşturulmuştur. Ayrıca, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mesken Müdürlüğü konut üretimi süreci, tasfiye çalışmalarından başlamak üzere hane halklarına olan tahsis tarihine kadar süreçle ilgili bilgi edinilmiştir. Bu çalışma, atılacak adımların daha ayrıntılı düşünülerek atılmasını sağlamak ve sosyal konut üretiminin etki ve verimliliğini artırmak için bir yaklaşıma gereksinim olduğunu göstermek için önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Konut, Gecekondu, Yaşam Kalitesi.

CHANGES in SOCIAL HOUSING PRODUCTION and QUALITY of LIFE

Abstract

In the study, based on the liquidation of slum housing production, the production of social housing in other words, intended to put forward their impact on quality of life of slum owners. In the study, the İstanbul Metropolitan Municipality's sitting in the manufactured housing households is examined how it affected the quality of life of their people. The scope of the study, produced by the İstanbul Metropolitan Municipality Directorate of residential applications are social housing. The study of literature and display systems will be essential to the operation indicator system was developed. Accordingly, demographic (family life), living situation (individual well-being, quality of life), physical (housing, shelter), environment (habitat, urban infrastructure), social (neighborhood relations, family relations), economic (business, employment income, indebtedness), access to services (transportation, municipal services) and 8 indicators, including general factors identified and questionnaires were created according to these indicators. In addition, information was obtained about the process (the İstanbul Metropolitan Municipality Directorate of residential housing production process) until the allocation to households to begin the liquidation work. In this study, considering further steps to be taken to ensure the disposal and indicate the need for an approach to improve the effectiveness and efficiency of social housing production is important.

Keywords: Social Housing, Slums, Life Quality.

¹ Alper BODUR, abodur@iski.gov.tr

GİRİŞ

İster kırsalda ister kentte olsun bütün temel gereksinimlerin başında insan onuruna yakışır bir yaşama hakkının olması gelmektedir. Ancak geçmişten günümüze gelinen süreçte bu yaşama hakkının nesilden nesile değiştiği, yoğunluğun artmasına ters bir şekilde kentlerde yaşamının daha da zorlaşmakta olduğu ve yaşam kalitesinin azaldığı görülmektedir.

Yaşam kalitesi ile ilgili olarak kentli nüfusa hizmet götüren belediyelerin önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Kentlerdeki hizmetlerin karşılanması sorumluluğunda bulunan belediyeler, sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan yaşam kalitesinin geliştirilmesine yönelik altyapı, güvenlik, çevre, barınma, ekonomik faaliyetler, eğitim, sağlık gibi pek çok konuda sorumluluk ve görev sahibidirler. Belediyelerin bu sorumluluklarını yerine getirirken yetersiz kaldıkları da ortadadır. Gecekondulaşmanın ortaya çıkması ve devamında altyapısız ve sağlıklı olmayan bir yapının oluşması buna bir örnektir.

Konut, gecekondulaşma süreciyle beraber, en önemli hizmet sunumlarından biri olmakla birlikte hizmetin yeterince verilememesinden ötürü çözümlenmesi neredeyse olanaksız bir sorun olarak ta ortaya çıkmıştır. Yaşam kalitesi, çözülmesi oldukça zor sorunlar yumağında çok arka planda kalmış, ekonomik ve sosyal sebeplerden ötürü neredeyse hafızalardan silinmiş, ancak şimdilerde kentsel dönüşüm projeleriyle beraber belediyelerin ve diğer kurumların hedeflerinden biri haline gelmiştir.

Konut gereksinimi, Birinci Dünya Savaşı'na gelinceye kadar dünya devletlerinin pek gündemine gelmemiş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan büyük yıkımlar sonucu oluşan kitlelerin sosyal ve ekonomik sorunlarına yabancı kalmayacak olan devletler, sosyal, ekonomik ve toplumsal kalkınma açısından konutun bir kamu hizmeti niteliği kazanmasına neden olmuştur (Aksoy, A., 2007).

Bunun sonucunda günümüzde devlet ve belediyeler aracılığıyla dar gelirli konut sorununa çözüm bulmak ve gecekondulaşmayı önlemek ve kentin yaşam kalitesini artırmak amacıyla sosyal konutlar üretilmektedir.

1. Amaç

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal konut türü uygulamalar 1960'lardan itibaren gecekonduların büyük kentleri sarması nedeniyle, hükümetlerin giriştikleri yıkım faaliyetlerinden zarar gören halkın sağlıklı konutlara yerleştirilmesi politikasıyla başladı (Pulat, 1991) ifade edilmiştir.

Ülkemizde TOKİ'nin konut ve kentleşme meselesinin tüm boyutlarında faaliyette bulunmasına ihtiyaç duyulmuş ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli yasal değişiklikler yapılmış, toplu konut seferberliği ve kentsel dönüşüm ve yeni tanımla gecekondu dönüşüm projelerinin önü açılmıştır.

Gecekondu dönüşüm projelerinin hedefi, konut birim ölçeğinden yerleşme ölçeğine kadar uzanan kapsam içinde, planlama, yapım ve kullanım sürekliliğinde değer ve kalite artışı sağlamaktır (Kara, 2007).

Kentlerdeki gecekondu mahallelerini yenilemek, kent halkına daha iyi barınma koşulları sağlanması amacıyla yerel plan ve programlar uyarınca kentlerin ve kent merkezlerinin tümünü ya da bir bölümünü günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek bir duruma getirmek, ekonomik ve yapısal özelliklerin iyileştirilmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan yoksul konutları tasfiye etmek ve bunların

oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir planlama düzeni içinde yapılaşmasını sağlamak gecekondü dönüşüm projelerinin başlıca amaçlarıdır (Bayraktar, 2006).

Tablo 1. Türkiye’de TOKİ Konut Üretim Raporu

KONUT UYGULAMALARI DAĞILIMI %			SOSYAL DONATI UYGULAMALARI		
			TOKİ	Protokol	Toplam
Dar ve Orta Gelir Grubu	288.173	%41,63			
Alt-Yoksul Gelir Grubu	148.137	%21,40			
Gecekondü Dönüşüm	105.716	%15,27			
Afet Konutu Uygulaması	37.734	%5,45			
Tarım Köy Uygulaması	5.658	%0,83			
TOPLAM SOSYAL KONUT	585.418	%84,58			
Kaynak Geliştirme(TOKİ)	19.624	%2,83			
Kay. Gel.(E.G.Y.O+EPPY)	87.037	%12,59			
TOPLAM KAYNAK GELİŞTİRME	106.661	%15,42			
TOPLAM	692.079				
Değerlendirme aşamasındakiler	2.278				
Tarih almış ihaleler	9.175				
GENEL TOPLAM	703.532				
Şubat ihaleleri Konut Sayısı	2.744				
01.01.2016-16.02.2016 Konut Uygulaması	3.613				
			Okul	542	462
			Üniversite	-	15
			Spor Salonu	528	463
			Yurt Pansiyon	4	178
			Hastane	-	266
			Sağlık Ocağı	91	4
			Ticaret Merkezi	627	-
			Kütüphane	42	-
			Cami	546	-
			Kamu Hizmet Binası		171
			Stadyum		18
			Sevgi Evi, Engelsiz Yaşam Merkezi, Huzurevi, Eczane, Karakol, Askeri Hizmet Binaları, Halk Eğitimi Merkezi, Kültür Merkezi, Toplum Merkezi, Sanayi Sitelerindeki İşyeri Sayısı, Uygulama Otelii ile birlikte tüm sosyal donatıların toplamı		8.003
			01.01.2016-16.02.2016 Sosyal Donatı Uygulaması		23

Kaynak:(<http://www.toki.gov.tr/AppResources/UserFiles/files/FaaliyetOzeti/ozet.pdf> (29.02.2016/15:21)

Belediye hizmetlerinde başı çeken ve diğer belediyelere rol model olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin konut üretimi ile ilgili misyonu “*Medeniyetlerin buluşma noktası İstanbul’a karşı tarihi sorumluluğumuzun gereğini yerine getirerek şehrin yaşam kalitesini artırma, özgün kimliğini pekiştirme ve saygın bir dünya şehri haline gelmesine katkı sağlama adına; yerel hizmetleri adaletli, kaliteli, gelişime açık, verimli ve etkili bir yönetim anlayışı ile sunmak*” ve vizyonu “*Türkiye’nin görünen yüzü ve dünyaya açılan penceresi olan İstanbul’un eşsiz mirasına sahip çıkarak, yaşam kalitesi yüksek, sürdürülebilir bir dünya şehri yapan öncü ve önder belediye*” (İBB Mesken Md., 2013) olarak tarif edildiğinden özellikle gecekondü sakinlerinin yer değiştirip sosyal konutlara yerleştikten sonraki süreçte, tezinde temel amaçlarından biri olan kentin, özellikle sosyal konut sakinlerinin, yaşam kalitesinin nasıl artırılacağı konusu önemli bir mesele halini almaktadır.

Bu çalışma, yukarıda bahsedilen konularla ilgili atılacak adımların daha ayrıntılı düşünülmekle atılmasını sağlamak ve gecekondü tasfiyesine dayalı konut üretiminin etki ve verimliliğini artırmaya yönelik bir yönetim/model yaklaşımına gereksinim olduğunu göstermek için önem arz etmektedir.

2. Yaşam Kalitesi

Literatürde yer alan yaşam kalitesi tanımlarında ortak özellikler olduğu görülmekte, kavramın formüle edildiği çerçeve ve amaçlar doğrultusunda birbirinden ayrıştığı anlaşılmaktadır (Üçer, A. G., 2009, Koramaz, E., 2010).

Yaşam kalitesinin hem bireyin kendisi ile ilgili olan içsel (subjektif göstergeler) ve hemde yaşadığı çevre ile ilişkili dışsal (objektif göstergeler) süreçlerle bağıntılı olduğu

ve yaşam kalitesini belirleyen etmenlerin neredeyse sınırsız olduğu kabul edilmektedir (Pacione, 1986, Dissart and Deller, 2000, Ferris, 2006, Cummins, 2000).

1930’larda yaşam standartlarının ölçülmesi ile ilgili araştırma alanı olan Sosyal Göstergeler Hareketi (Social Indicators Movement) ile gelişmiş olan yaşam kalitesi araştırmaları ilk defa Amerika’da tartışılmaya başlanılmış, sonrasında Avrupa’ya ve diğer uluslararası organizasyonlara yayılmıştır.

Merkezi ve yerel yönetimlerin ve hatta özel sektörün desteğini alarak gelişen sosyal göstergeler hareketi ilk zamanlarda sosyal istatistikler, ilerleyen zamanlarda ise anket tekniği ile değişimin izlendiği araştırmalarla gelişmiştir (Koramaz, 2010, Aydemir, 2008). Yaşam kalitesi kavramının toplumda yaşam koşullarındaki farklılık ve eşitsizlikler ile sosyal koşullarında araştırması amacıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir (Koramaz, 2010).

Kötü koşullarda, yaşam kalitesi tanımlanırken; iş, gıda, barınma ve güvenlik olanakları gibi temel ihtiyaçlara odaklanılmaktadır. Buna karşılık iyi koşullarda yaşam kalitesi tanımı eğlence ve rekreasyon olanaklarına erişimi, mutlu bir toplumu, temiz bir çevreyi ve başarılı kişisel ve mesleki hayatı içerecek şekilde genişlemektedir (Andrews, 2001).

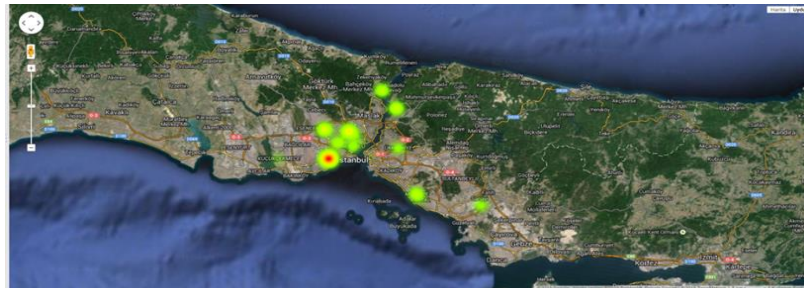
Sonuç itibariyle, yaşam kalitesinin tek bir tanımının olmadığı, çok boyutlu ve yaşamın farklı alanlarını ele aldığı, yaşam kalitesinin ölçülmesinde farklı türde göstergeler kullanıldığı ve fikir birliği sağlanamadığı, ortak bir görüşün olmamasının da kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir (Koramaz, E., 2010).

3. Araştırma Alanı

Tüm dünyada çarpık kentleşme ve gecekonduların ortaya çıkardığı sorunlarla baş etmek ve yönetmek hayli sıkıntılı ve hatta baş edilemeyen bir süreci ortaya koymaktadır. Ülkemizde de bu sorunların önceden sorun olarak görülmeşi ve sonradan da müdahale imkânının ortadan kalkması, karar verici mekanizmaların probleme yönelik çözüm yöntemleri geliştirememesine ve ortaya çıkan sorunların baş edilemeyecek duruma gelmesine sebep olmuştur. İstanbul’da bu manada kendine düşen paydan nasibini almış ve gecekondulaşma sürecinde karar vericilerin ancak pansuman niteliğinde çözümler üretmesine imkân vermiş ve vermektedir (Eke, 2000).

Büyükşehir belediyeleri konut üretimi konusunda son yıllarda çok önemli bir aktör haline gelmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul’u tehdit eden gecekondulaşmayı önlemeye, yeni gecekonduların yapımını engellemeye, mevcut gecekonduların ıslahına ve sağlıklı kentsel çevrelere dönüşmesine ve kentte yaşayan dar gelirli nüfusun sağlıklı çevrelerde yerleşimlerinin sağlanması için şehir genelinde “Gecekondu Dönüşüm Projeleri” ni hayata geçirmeye çalışmaktadır (İBB, 2013).

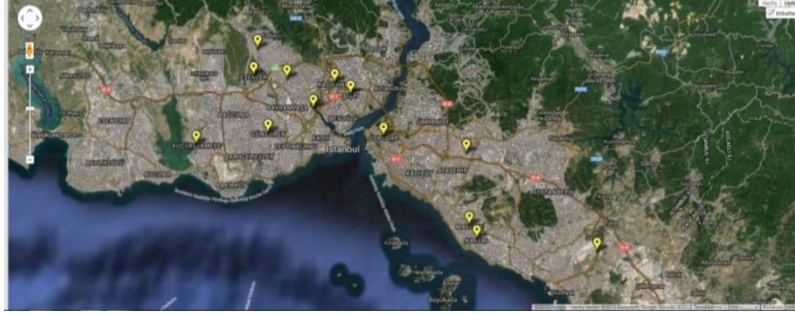
Şekil 1. İstanbul’da Yoğun Gecekondu Bölgeleri

Kaynak: Kişisel Arşiv

İstanbul Büyükşehir Belediyesi çalışmalarında, başka bir alana taşıyarak dönüşüm yöntemini kullanmakta, hak sahipleri için başka bir alanda konutlar inşa edilmekte, hak sahipleri yeni konutlarına taşındıklarında dönüştürülmesi planlanan alan tasfiye edilerek boşaltılmaktadır. Daha sonra İdare tarafından alanın niteliğine uygun olarak yaşam kalitesini artırmaya yönelik projeler geliştirilmektedir (İBB, 2013).

Şekil 2. İstanbul'da Sosyal Konut Bölgeleri (Mesken, 2013)

Kaynak: Kişisel Arşiv

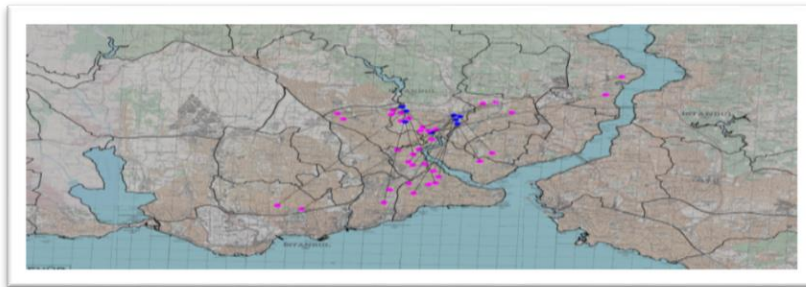
Şekil 3. Eyüp İlçesi Sosyal Konutları

Kaynak: Kişisel Arşiv

Örneğin; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mesken Müdürlüğü'nce 2004'ten 2008 yılına kadar, 2.273 gecekondü yıkımı yapılmış ve gecekondü sahiplerine 55.976.604,87 TL enkaz bedeli ödemesi yapılmıştır. 1.516 yeni konut ise düşük gelir grubu olarak gecekondü sahiplerine ve durumu gecekondü kanununa uygun olanlara tahsis edilmiştir (İBB, 2013).

Şekil 4. Örnek Bir Taşınma Haritası (Eyüp İlçesi Sosyal Konutlarına Taşınma Süreci)

Kaynak: Kişisel Arşiv

Yukarıdaki haritada görüldüğü üzere mavi ile işaretli olan noktalar tahsis edilen sosyal konut imalatlarını, mor renk ile gösterilenler ise gecekondusu tasfiyeye uğramış ve sosyal konutlara taşınan aileleri ifade etmektedir. Haritaya bakıldığında, tasfiye sürecinde yerinden edilen hane halkları farklı ilçelerden gelmekte olup aynı blokta ikamet edebilmektedirler.

4. Alan Çalışması

Araştırma evreninin İstanbul sınırları içerisinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mesken Müdürlüğü bünyesinde inşa edilen sosyal konutlardan seçilmiştir. Anket soruları cevap seçeneklerinin belirgin olma durumuna göre 5’li likert tipi ölçeklemeye dayalı kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. Araştırmanın temelini bu likert tipi sorular teşkil etmektedir.

5’li Likert tipi ölçeklendirmede *"Gecekondu çok daha iyi"*, *"Gecekondu biraz daha iyi"*, *"Fark yok (Aynı)"*, *"Sosyal konutta biraz daha iyi"*, *"Sosyal konutta çok daha iyi"* seçenekleri kullanılmaktadır.

Anket genel itibarıyla fiziksel, sosyal ve genel yaşam kalitesi ile ilgili sorular içermektedir. Anket föyünün **“Demografik Bilgiler”** bölümünde, anket yapılan kişi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Katılımcının yaşı, cinsiyeti, memleketi, doğum yeri, medeni durumu, eğitim durumu, ailede yaşayan kişi sayısı v.b. sorular sorulmuştur. Bu bölümde yer alan sorular tümüyle objektif bilgileri içermektedir.

Anket föyünün **“Yaşam Durumu”** bölümünde, konut ve gecekondu ile ilgili soruların değerlendirilmesi istenmektedir. Kaliteli yaşam, gecekondu hangi ilçede oturduğu, ne kadar yaşadığı, sosyal konutta ne kadar süredir yaşadığı, gecekondu ve sosyal konutun büyüklüğü gibi sorular sorulmaktadır.

Anket föyünün **“Fiziksel Faktörler”** bölümünde, gecekondu ile şimdiki evin karşılaştırılması istenmektedir.

Yaşam kalitesi açısından konut çevresinin hem fiziksel hem de sosyal boyutunun ele alınması gereklidir. Sosyal birleşmenin sağlanması yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından önemlidir (Marans, 2007).

Anket föyünün **“Çevresel Faktörler”** bölümünde, gecekondu ile şimdiki evin çevresinin karşılaştırılması ile ilgili sorular sorulmaktadır. Çevrenin düzenli ve bakımlı olması, hava kalitesi, şebeke suyu hizmeti, kanalizasyon hizmeti, sokak levhaları ve dış kapı numaralandırma hizmetleri, ışıklandırma hizmeti, temizlik ve çöp hizmetleri v.b. sorular bu bölümdedir.

Anket föyünün **“Sosyal İlişkilere Yönelik Karşılaştırmalar”** bölümünde, görüşmecinin sosyal ilişkilerinin yapısal, fonksiyonel özelliklerini ve görüşmecinin sosyal çevresine ilişkin değerlendirmelerini araştıran sorular yer almaktadır.

Anket föyünün **“Hizmetler Erişim”** bölümünde, gecekondu ile şimdiki evin hizmetlere erişim açısından karşılaştırılması ile ilgili bilgiler istenmektedir. İşyerine yakınlık ve ulaşım süresi, okula yakınlık ve ulaşım süresi v.b. sorular bu bölümdedir.

Anket föyünün **“Ekonomik Faktörler”** bölümünde, gecekondu ile şimdiki evdeki ailenin ekonomik durumunun karşılaştırılması ile ilgili sorular sorulmaktadır.

Anket föyünün **“Genel Faktörler”** bölümünde, sosyal konuttaki genel yaşam kalitesi ile ilgili sorular sorulmaktadır.

Örneklem alanının belirlenmesi ve anket araştırmasına yönelik çalışmaların tamamlanmasının ardından saha çalışmasına geçilmiştir. Saha çalışmasıyla pilot anket araştırması gerçekleştirilmiş, bir yandan da örneklem alanının mekânsal özellikleri ile ilgili çalışmalar tamamlanmıştır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yukarıda anlatılan soru formuna göre 6 Ocak 2016 tarihinde Eyüp ilçesinde 24 adet pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Her bir anket yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Ankette konutların mevkisinin iyi olduğu, ancak konutların yamaca kurulmuş olmasının çocuklar, engelliler ve yaşlılar için negatif bir etkiye sahip olduğu sosyal konut sahiplerince ifade edilmiştir. Sosyal konutta iç tefrişatın gecekonduya kıyasla daha iyi olduğu belirtilmiş, komşuluk ilişkilerinin ise gecekondu yaşamına göre gittikçe azaldığı anlatılmıştır. Ödeme koşullarının ise kendilerine göre zor olduğunu belirtmişlerdir.

Gecekondu alanlarında yapılan çalışmalar, daha iyi işleyen bir sisteme sahip sosyal konut üretmek amacı taşımaktadır. Hiç şüphesiz, yeni alanlarla ilgili bilgi deneyimi olmayan hane halkları, ya yaşadıkları eski komşuluk alanlarında kalmak istemekte, ya da sosyal ve kültürel olarak bu yeni yerleşmelerden daha iyi ortamda yaşamak istemektedirler.

Yukarıda açıklanan tüm bu çalışmaların nasıl bir yöntemle yapıldığı ile ilgili elde mevcut ve güncel bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak öneriler ve sorunlara yönelik çözümler, en önemlisi uygulamayı yapan birimler açısından bilimsel bir altlık oluşturacaktır. Bu çalışma sonucu, uygulamaların bilimsel bir temele oturtularak yapılması hem uygulayıcılar açısından hem de gecekondu sakinleri açısından daha birleştirici ve karşılıklı iletişimi güçlendirecektir.

Uygulama sürecinde faydalı olması beklenen aktörlerin sürece dâhil olması, birebir süreçten haberdar olması, sürecin daha kapsamlı ve iyileştirmeye dönük olmasına imkan sağlayacaktır. Yapılan çalışmanın bir an evvel uygulamaya geçirilecek projelerde bir altlık olarak kullanılması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. (2007). Hazine Taşınmazları Üzerinde Kaçak Yapılaşmalar Ve Bunların Önlenmesine İlişkin Öneriler (Milli Emlak Uzmanlığı Tezi). Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Konya.
- Aksoy, H. M. (2006). Kent Kooperatifçiliği Xix. Teknik Kongresi. *Türkkent*, (Ss.16), Antalya.
- Andrews, C.J. (2001). Analyzing Quality Of Place, *Environment And Planning B:Planning And Design*, 28, 201-217.
- Aydemir, O. (2008). *Kentsel Yaşam Kalitesi Değerlendirmesinde Bulanık Küme Modeli: Örnek Alan: Zeytinburnu İlçesi* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayraktar, E., (2009). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sosyal Politikalara Etkisi, *Çerçeve Dergisi*, 49, 16-22.
- Cummins, R.A. (2000). Objective And Subjective Quality Of Life: An Interactive Model, *Social Indicators Research*, 52, 55-72.
- Dissart, J. C. Ve S. C. Deler. (2000). Quality Of Life In The Planning Literature, *Journal Of Planning Literature*. 15 (1), 135-161.
- Eke, F., (2000). Gecekondu Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Çözümler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 43-54.
- Ferris, A.L. (2006). A Theory Of Social Structure And The Quality Of Life, *Applied Research In Quality Of Life*, 1, 117-123.

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2013). Faaliyet Raporu. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Kara, G. (2007). Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, Tmmob Harita Ve Kadastro Mühendisleri Odası 11. Türkiye Harita Bilimsel Ve Teknik Kurultayı, Ankara.
- Koramaz, E.K. (2010). Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesinde Yeşil Alanların Etkinliğinin Ölçülmesi Ve Geliştirilmesine Yönelik Model Önerisi (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Marans, R., (2007) Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi”, Çev. H.D. Türkoğlu, Mimarlık, 335, 28-31.
- Pacione, M. (1986). Quality Of Life In Glasgow: An Applied Geographical Analysis, Environment And Planning A. 8, 1499-1520.
- Pulat, G., (1992). Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorunu Ve Soruna Sosyal İçerikli Mekansal Çözüm Arayışları, Kent-Koop. Yayınları, 327, Ankara.
- Üçer, Z. A. G. (2009). Kentsel Yaşam Kalitesinin Belediye Hizmetleri Kapsamında Belirlenmesine Ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: Orta Ölçekli Kent Örnekleri (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ([Http://Www.Toki.Gov.Tr/Appresources/Userfiles/Files/Faaliyetozeti/Ozet.Pdf](http://www.toki.gov.tr/Appresources/Userfiles/Files/Faaliyetozeti/Ozet.Pdf) (29.02.2016/15:21))

KENTLİLİK BİLİNCİNİN SOSYAL SERMAYEYE KATKISI

Doç. Dr. A. Serap Tunçer¹

Ahi Evran Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Günümüzün giderek kentleşen dünyasında, başat yaşam ortamı kentler olmaktadır. Ancak büyüyen kentlerin kaotik ortamında bireysel varoluşlarına ve sosyal rollerine sarılan kentliler, ortaçağdan bugüne birer özgürlük ve vatandaşlık alanı olan kentlerine artık aynı bağlılıkla hizmet etmeye gönüllü görünmemektedirler. Giderek metropol nitelik kazanan kentler de yönetilebilir insani örgütler olma özelliklerini yitirmekte ve küresel ağların bağlantı merkezleri olarak işlev kazanmak yoluyla özgün niteliklerinden vazgeçmektedirler. Bu karşılıklı gerilim, neo liberal dönemin önem attığı güncel değerlerden olan, “sosyal sermaye” birikimini olumsuz etkilemektedir. Oysa kavramın kökenine bakıldığında Jane Jacobs’un kentsel bir kavram olarak kurguladığı yaklaşımın günümüzde Putnam, Bourdieu vd tarafından geliştirilerek, irdelendiği görülmektedir. Kentlilik bilinci, kentdaşların yerel ve özgün değerlerini korumaları ve bunun bir sosyal değer olarak paylaşılmasını sağlar. Metropol kentler bu açıdan zayıflarken, kültürel değerlerini koruyabilen orta ölçekli kentler, sosyal sermayeye katkı potansiyeli taşımaktadırlar. Kırşehir ili kültürel ve tarihi özellikleri yanı sıra güçlü ahilik geleneğinden de beslenen yönleriyle, sosyal sermayesini koruma şansına daha fazla sahip gibi görünmektedir. Ahilik geleneği, Tanpınar’ın da vurguladığı gibi “burjuvazi değilse bile artizanının ve çarşının şehri idaresi” demektir. Üstelik bu gelenek sadece toplumun eril kesimi değil, kadın nüfusu için de değerler taşımaktadır. Dolayısıyla bugün yeni bir kavram olarak sunulan sosyal sermaye yaklaşımının nüvesi bu kentin kültürel kodlarında yer almaktadır. Ancak bu kodların “kentlilik bilincine” yansımaları önemlidir ve çalışma, bu kültürün kent fizik mekanına ve entelektüel kodlarına nasıl yansıdığını irdelemeyi, değişim süreçlerini gözlemlemeyi ve kentsel literatüre bu anlamda katkısını vurgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Sermaye, Kentlilik, Ahilik, Metropol.

THE CONTRIBUTION of URBAN AWARENESS TOWARDS SOCIAL CAPITAL

Abstract

In an increasingly urban world, the primary living habitat are fast becoming cities. Yet, urbanites who are holding tight onto their individual existence and social roles in the growing chaotic environment have, since the middle ages, seems to no longer have the same attachment in service of their cities. Increasingly, huge cities who have become metropolises have lost their place as manageable human organizations and have, through becoming the crossroads of global networks, sacrificed their unique properties. This two way tension has affected the “social capital”, a term that the neoliberal period puts much emphasis on, in a negative way. In fact, when we look at the core of this concept, we see that what was conceptualized as an urban idea by Jane Jacobs have been further advanced and explored by the likes of Putnam, Bourdieu and more. An urban awareness creates an environment in which the local and unique values of the city is carried through by the people living in it, and is encoded within the values of this collective. While metropolises have shown a lack in this respect, mid-size cities that can hold onto their values have been increasing in the potential for their social capital. The city of Kırşehir, beside its cultural and historical inheritance, has a high potential of retaining its social capital, as evidenced by the strong ownership of the concept of “Ahism ??”. This tradition, as emphasized by Tanpınar, “is the management of the city by the market and artisans, if not the bourgeoisie”. In addition this tradition holds values for the female population as well. Hence the core of “social capital” as presented in a brand new way, has been a part of the cultural codes of the city for a long time. It is important that these cultural codes are reflected in the “urban awareness”. This study attempts to analyze how these codes are reflect in the physical space and intellectual tendencies of the city as well as observe its changes and to emphasize the contributions of this concept to urban literature.

Keywords: Social Capital, Urban Citizen, Ahilik, Metropol.

¹ A. Serap Tuncer, serap@seraptuncer.com

GİRİŞ

Sosyal sermaye kavramı, neo-muhafazakar görüşün güncel yaklaşımlarından biridir. “Liberal toplumun özgürlükçü/bireyselleşmeci yaklaşımlarının toplumsal bağları aşmada anahtar rol oynadığı uzun bir dönemin sonunda, geleneksel yapıların kimi önemli işlevleri yeniden fark edilmeye başlanmıştır; toplumsal yapıdaki parçalanma ile birlikte yitirilen bazı değerlerin ekonomik boyut da dahil olmak üzere olumsuz yansımalarına dikkat çeken muhafazakar teorisyenlerin çabaları, toplumsal aidiyet duygusu ile oluşan bir “sosyal sermaye” olgusunu açığa çıkarmıştır” (Tunçer, 2016, s.27).

Kavram, toplumsal ağlar içinde kendiliğinden oluşan, kamu güvenlik ve refahını artırıcı özelliklerle oluşan bir artı değeri ifade etmektedir. Toplumsal ağlarla kurulan bu “dayanımcı ruhun” körukleyicileri ise günümüz toplumlarında sivil toplum yapılanmaları olmuştur. Alanda çalışan düşünürlerin hemen tamamı ortak değerleri öne çıkarırken, Fukuyama en baskın öge olarak “toplumsal güvenin inşası” konusunu görmekte (1998, 2009); Coleman, aile, arkadaş ve meslek grupları gibi görece küçük gruplarda ortaya çıkan sosyal sermayenin önemine vurgu yaparken (1998); Portes konunun ekonomik sonuçlarına odaklanmaktadır (2010).

Ancak kavramın kökeninde kent ve kentsel bağlar bulunmaktadır. Fukuyama’nın aktarımına göre: “Toplumsal sermaye kavramı, ilk kez 1916 yılında Lyda Judson Hanıfan tarafından kırsal okul aile birliği merkezlerini tarif etmekte kullanılmıştır. Jane Jacobs ise bu kavramı bugün klasik hale gelen, kentlerin daha eski, daha karışık nüfus yapısına sahip mahallelerinde yoğun toplumsal ağların kamu güvenliğini sağlayan bir tür toplumsal sermaye oluşturduğunu açıkladığı *The Death and Life of Great American Cities* kitabında kullanmıştır” (2009: 37). Aynı kavramın, başta James Coleman, Robert Putnam ve Alejandro Portes olmak üzere diğer birçok sosyolog tarafından 1980’lerde daha geniş anlamda kullanıma açıldığını görmekteyiz. Bugün kavram, “sosyal kentin yeniden doğuşu ile bağlantılı olarak” da incelenmektedir (Field, 2008, s. 184)

Sözkonusu “sermaye”nin ortaya çıkışı ise “ağlar” sayesinde olmakta; dolayısıyla geleneksel ilişki ağları kadar sivil toplum yapıları da önem kazanmaktadır. “Sosyal sermaye burada, güven, normlar, iletişim ağları gibi toplumun etkinliğini koordine edilmiş eylemlerle kolaylaştıran sosyal organizasyonların özelliklerine gönderme yapmaktadır” (Field, 2008: 43).

1.Kent ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Kentlerde “sosyal sermaye”nin varlığı karmaşık bir ilişkiler ağı ile şekillenmektedir. Kentin büyümesi, göç olgusunu, yerleşim farklılaşmalarını, kentsel sermayenin birikim süreçlerini, kentlilik olgusundaki dönüşümleri etkiler ve tablonun bütünü görmek, tüm bu bağlamları çapraz okumayı gerektirir.

Bu konuda ilk hareket noktası, “büyüyen kentlerde sosyal sermayenin azalacağı” öngörüsüdür. Büyüdükçe kozmopolitleşen kentte, yerleşiklerin kenti paylaşmak konusundaki isteksizlikleri, kente ve sorunlarına uzak kalmayı seçmek şeklinde yansırken; kente dışarıdan gelenler de kenti başa çıkmaları gereken bir mücadele alanı olarak gördükleri için, kentle bütünleşme süreçlerini mesafeli ve sancılı olarak geçirirler.

Field bu konuda Amerika örneğini işaret etmekte ve şöyle demektedir: “1880’lerin sonu itibariyle, Kızıl Haç’tan Hadassah’a ve sendikalara kadar uzanan gönüllü kuruluşların yoğun ağından kaynaklanan Amerika’nın toplumsal bağları; kentleşme, göç ve sanayileşme tarafından düşük bir dereceye indirilmiştir” (2008: 48). Kentleşmenin,

bahse konu bağların işlevsizleşmesindeki bu rolü, kırsal bölgelerde daha güçlü bir toplumsal sermaye olduğu şeklindeki bir nedensellik ilişkisinin kurmamızı sağlar.

Sorunu bu temel eksen içerisinde tartışmak için önce “kentlerin büyümesi” olgusu değerlendirilmeli, sonra bu olgunun bir zorunlu sonucu olarak “kentlilik bilincinin zayıflaması” konusu irdelenmelidir.

1.1. Kentlerin Büyümesinin Sosyal Sermayeyi Azaltıcı Etkisi

Kentlerin büyümesi, giderek kentleşen dünyanın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Ancak bu büyüme yalnızca bir hacim genişlemesi ve nüfus yoğunlaşmasından ibaret değildir. Adeta kentin kent olmaktan çıkması şeklinde gerçekleşir. (Bookchin, 1999) Tanpınar, İstanbul’un büyümesini değerlendirirken, bu “kimlik farklılaşmasını şöyle vurgular: “Her büyük şehir nesilden nesile değişir. Fakat İstanbul başka türlü değişti... 1908 ile 1923 arasındaki 15 yılda o eski hüviyetinden tamamen çıktı” (2011: 122) Dolayısıyla ilk değişim fizik mekanda olmakta, mimari değişirken kentin kimliği de yitmektedir. Dolayısıyla o kentin kültürel değerleri ile güçlenen “sosyal sermayesi” de özgün değerini koruyamamaktadır.

Sorunun nicel boyuttan nitel değişime dönüşmesini ivmeleyen unsurlardan biri de “finansallaşma”dır. “Finansallaşma yatırımların eski sektörlerden yenilerine ve eski mahallerden yeni mahallere geçiş hızını artırır. Bunun sonuçları sadece teknolojik ve ekonomik değişim değil, aynı zamanda insanların yerinden edilmesidir. Gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı kentleşme ve eski merkez ülkelerdeki sanayi kentlerinin çürümesi aynı sürecin iki farklı yüzüdür.” (Caulhoun, 2014, s.161). Bu zorunlu kaymalar, kentin bir tüketim nesnesine dönüşmesi ile sonuçlanmakta ve yerinden edilen kentlilerin kente bağlılıkları da zayıflamaktadır.

Baudrillard ise kentin bu büyümesini “bitişin ifadesi” olarak görür ve “şişko kentler” tanımını kullanarak, “şişko kentsel biçimlerin döneminin nihilist bir ifadesi gibi olduklarını; dört bir yana doğru hızla yayılan kanserli hücre dokularına benzediklerini” belirtir. Buna karşın yine aynı dönemde çelişik olarak, gerçek kentin ortadan kaybolduğunu; “tüm alanlarda insani boyutun yerini çekirdek boyutun aldığını tüm olayların her geçen gün küçülen, üç beş tanınmış semte indirgenen kentlerde olup bittiklerine tanık olduğumuzu” vurgular. (2011, s. 34-35; 86-87). Dolayısıyla kent artık anlam bütünlüğünü yitirmiş, kendini oluşturan ve homojen olmayan parçalara bölünmüştür. Artık bu parçalardan hiçbirisi kenti temsil edememektedir. Sonuç itibarıyla bir “kent bütünlüğünden söz etmek ne denli zorsa, o kente ait bir kültür beklentisi içine girmek de o denli anlamsızdır. Bu da kentlinin kente kendini tanımlaması alışkanlığını bozar, kente dair bilinci zayıflatır.

1.2. Kentlilik Bilinci’nin Sosyal Sermaye Olarak Değeri

Ele alınması gereken hususlardan bir diğeri, “kentli”nin nasıl bir dönüşüm geçirmekte olduğu sorusudur.

Sennet, kentleri büyüten unsurun önemli bir boyutunun göç olduğunu kabul etmekle birlikte, bunu “iş türü farklılaşmasına” bağlamak yoluyla açıklamayı seçer. Ona göre, “Britanya gibi Almanya’da da göçmenler, vergi ödeyen, Britanyalıların ve Almanların uzak durduğu hastane temizleme, sokak süpürme işlerini yapan işçilerdir”. Dolayısıyla bu “iş devri” süreci “kentleri şişiren” önemli bir faktördür. Ancak bu devir, yalın bir kalabalıklaşma yaratmaz, aynı zamanda kentin asıl sahipleri için “işsizlik” ve Sennet’in tanımıyla “işe yaramazlık” duygusu da yaratır (2009, s. 63). Bu süreç de kentlinin kente ve diğer kentlilere ilgisizliğini perçinler.

Sorunun diğer ayağında yer alan, “dışarıdan gelenler” ise daha farklı açmazlarla karşı karşıyadır. Örneğin, kentin yerleşik sakinlerine göre daha yoğun sahip oldukları sosyal sermaye biçimleri, kentte aşınmaya uğrarken; içine itildikleri enformel sektörler, bu ağların yeniden kullanıma sokulduğu bir alan rolünü görmektedir.

Sorunun ilk boyutuna bakıldığında, Calhoun, Çin örneğini vererek, “özellikle de hızla büyüyen kentsel bölgelere göç ederek yeni işler bulanların, geldikleri cemaatlerin daha eski toplumsal sermaye biçimlerinden... yoksun kaldıklarını ve... şehirlerde yeni yaşam biçimleri yaratarak; çoğunlukla marjinal hayatlar sürdürdüklerini” aktarır (2014, s. 175-176). Ancak işte bu aşamada çelişik bir gösterge ile karşılaşmaktadır. Çünkü Sennet’in bir gerilim olarak algıladığı sorunun çözümünde anahtar kavram, “enformel sektör” olmaktadır. Yeni gelenlerin en kolay edinebildiği işlerin bir kısmı enformel sektörlerde ve “formel kapitalizm aslında pek çok toplumda temel yaşam koşullarını koruyabilmek için enformel sektöre bağımlıdır; meşru piyasalara dayanan toplum kesimlerinin refahı için gereken toplumsal barışı da bu yolla korumuş olmaktadır.” (Calhoun, 2014, s.184)

Enformel sektör ise enformel bağların önem kazandığı bir alan olmaktadır. Colhoun’a göre, “enformel sektör, son 40 yılda çarpıcı bir yayılma gösterdi. Yoksul ülkelerin yanı sıra zengin ülkelerde de ekonomik yaşamın önemli bir boyutu haline geldi. ...Kayıt dışı sektör yerel cemaat ağlarından ve formel piyasalar ile formel kurumların diğer yüz yüze alternatiflerinden ibaret değil; aynı zamanda, en azından kısmen devlet kurumlarının ve yasaların dışında işleyen ulusötesi kapitalist yapıların da büyük ölçekli bir boyutu” (2014, s. 182-183).

Burada kente göçen ve çeperlere yerleşen kesimde daha yoğun varolduğunu düşündüğümüz sosyal sermaye, kente göçün her türünde önemli bir nitelik olarak görünmektedir. İç göç için olduğu kadar dış göç olgusunda da aynı işlevi yüklenmektedir. Göç olgusunun açıklamasında kullanılan 'Göç Ağları Kuramı'na göre, “göçmen ağları: akrabalık, arkadaşlık ve hemşerilik aracılığıyla göç eden bireyin, daha önce göç etmiş olanlar ve köken ülkedeki veya göç edilen ülkedeki yerleşikler ile kurduğu bağı ifade etmekte; Bu kişilerarası bağ seti, göçün maliyetini azaltmakta ve dolayısıyla göç eden bireye sağladığı fayda artmaktadır... Bu süreçte, göçmenin sosyal sermayesi, parasal sermayesinden daha önemli bir göç unsuru olarak kabul edilmektedir” (Cesur, 2015, s. 369-370-371)

Kuşkusuz bu gelişim bir “toplumsal barış” ortamı sağlasa da formel ve enformel sektörün farklı yaşam kurgularına hitap ettikleri dikkate alındığında; gerçek işlevinin, eşitsizliği normalleştirmek olduğu su yüzüne çıkmaktadır. Kentsel mekanın ikili yapısı da bu süreçte “doğallaşmakta”dır. “Kent bugün egemen sınıfın, kenar mahalleler de emekçilerindir” (Laborit, 1990, s.138-139). Mekansal fark, işlevsel farkla da örtüşmekte ve eşitsizliğe kimi zorlama olumluluklar yüklenmektedir. Nitekim temelde sosyal sermaye ile bağdaştırılan (politikaya) karşı çıkan bir grup vardır: “Bu grup, politikacıların ve profesyonellerin sosyal sermaye konusunda bu kadar hevesli olmalarının nedeninin, sosyal sermayenin sosyalin ekonomiye bağımlı kılınması olduğundan dem vurmaktadırlar. Onlara göre politikacılar ve profesyoneller, özellikle sosyal yardım harcamalarından kaçınmayı haklı göstermek için terimi kullanma eğilimindedir” (Field, 2008, s.201). “Kavramın, dikkati eşitsizliğin altında yatan maddi ve yapısal sebeplerden başka yöne çekmek için kasıtlı olarak kullanıldığı; ...sosyal sermayenin sosyal yardım kesintileri için bir incir yaprağı olduğu ve yerel bağlar ve gelenek temelli dayanışmayla romantize edilmiş bir görünüme sahip toplulukçulukla bağlantılı olduğu” da ileri sürülmektedir (Field, 2008, s. 171-172)

Burada ikinci bir soru daha sormak mümkün olabilecektir. Eğer toplumsal sermaye olgusu, sivil toplum oluşumlarının gücü ile büyüyorsa, kent ortamında yaygınlaşan ve çeşitlenen sivil toplum organizasyonlarının varlığının; kentsel sosyal sermayeyi kırsal sosyal sermayeye göre daha güçlü kılması gerekmez mi? Bu sorunun yanıtı teknik olarak “evet” olmalıdır; ancak işin içine güven, samimiyet gibi unsurlar dahil olmaktadır ve bu “değer”lerin kentte hayli “zayıfladığı, plastikleştiği” söylenebilmektedir. Buna yine kentlerde daha yaygın olan “sanal sosyal ağlar”ı da eklemek mümkündür. Bauman’ın deyimiyle bu ağlarla ilişkimiz ne denli yaygın ve güçlü olursa olsun, “kazanılan şey 'cemaat' değil, ağıdır; cemaate ait olmak hiç kuşkusuz daha fazla kısıtlama ve yükümlülük içerse de bir ağa dahil olmaktan çok daha emniyetli ve güvenilir” (Bauman-Lyon, 2013, s.45).

2.Orta Ölçekli Kentlerde Sosyal Sermaye Göstergeleri: Kırşehir Örneği

Büyüyen kentlerde azalan sosyal sermaye” iddiasını sınamak bakımından, ülkenin hem mekansal olarak “orta”sında, hem de kentsel göstergeler bakımından orta ölçekli kentsel gelişime sahip olan Kırşehir’deki süreçleri izlemek açıklayıcı olabilecektir. 2015 verilerine göre il nüfusu 225.562, Merkez ilçe nüfusu ise 139.235 olan ve Hititler’den Roma’ya, Bizans’tan Selçuklu’ya kadar birçok farklı uygarlığa ev sahipliği yapan kent, kültürel açıdan tarihi öneme sahiptir. Tarih boyunca, kültürel miras açısından önemli birçok kişiyi yetiştirmiş olan kent, bugün Ahi Evran, Aşık Paşa, Cacabey, Hacı Bektaş, Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş gibi isimlerle anılmakta; aynı zamanda da Ahilik ve Abdallık geleneklerinin merkezi olarak görülmektedir.

Küresel akımların etkisine karşı tüm dünyada gelişen bir refleks, kültürel kodlara dönüş çabası şeklinde gelişmiştir. Kentte bu refleksi yansıtan uygulamalardan biri, Kırşehir Belediyesi’nce Başkanı, yöneticileri ve bütün çalışanları ile “yeni haftaya Ahi Duası ederek başlamak” şeklindeki ritüeldir. Belediyenin her pazartesi “Ahiliğin Piri” sayılan Ahi Evran’ın helal rızık duası ile açılması uygulaması bu yönüyle küresel eğilimler karşısında yerel değerlerine sığınma çabası olarak yorumlanmalıdır (Kırşehir Bel., 2015, s.11).

Bir diğer belirgin uygulama ise kent içerisinde gerçekleştirilen “Masal Parkı” uygulaması olmuştur. En bilinen benzeri Ankara’daki Harikalar Diyarı” olan projelerde, genellikle yabancı masal kahramanları yer alırken, Kırşehir’deki parkta “yerel kahramanlar” kullanılmıştır. “Proje alanı 6.486 metrekare olan Park’ta, ...Nasrettin Hoca, Zümrüdü Anka Kuşu, Keloğlan, Tarkan, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Alaaddin, Karagöz ve Hacivat, Pepe ve Aşık Paşa heykelleri”ne yer verilmiştir (Kırşehir Bel, 2014, s.105).

Kentlinin bu uygulamalardan memnun olduğu; böylece “yerel kültüre” yapılan vurgunun, kent kültürü ve kentlilik bilincine olumlu katkı yaptığı düşünülmektedir. “Son yıllarda zincir markaların/mağazaların gelmesiyle çözülen yerel ekonomik yapının, ...ahilik ahlakından gelen yerel değerlerin yeniden ticaretin merkezine konması” ile toparlanması ve kent kültürüne dayalı yeni bir kentlilik bilinci kurgusu da mümkün görünmektedir. (Tunçer ve Ezme, 2016) “Ahilik geleneğinin eril çerçevesini dişil öğelerle sürdüren “Bacıyan-ı Rum”lar yani kadın ahiler de bu kentte hem özel alanda hem kamusal alanda, erkeklerle daha eşitlikçi ilişkiler kurabilirler” (Tunçer, 2016).

Ahmet Hamdi Tanpınar, “Beş Kent” adlı eserinde, bir yandan da ahiliğin izini sürerken, “Selçuk devrinden ve sanat işlerinde onun devamı olan ahilerden Ankara’da

büyük eser kalmadığını; ...[oysa] Ankara’da süren yarım asır bir ahi hakimiyeti olduğunu” belirterek; “Bu, burjuvazi değilse bile artizanının ve çarşının şehri idaresi demektir ki, şark tarihinde az tesadüf edilir” demektedir. (Tanpınar, 2011, s.20-22) Bu idare, yalnızca ekonomik yaşama hakim olan ilkeler bütününden oluşmamakta, siyasi yönetime de güçlü bir etki yapabilmektedir. Yazar, “öteden beri mevcut bir tasavvufi cereyanı benimsemesinden doğan, yahut kuvvet alan ve Kanuni devrinde bile İstanbul çarşısına hakim olan ahiliğin” Konya’daki gücünü örneklerdirken de şöyle demektedir: “II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in ölümünden sonraki karışık devirde hemen her büyük meselede Konya ahilerinin ve hükümet teşkilatına mensup gençlerin yardımı istenir. Sahip Şemsettin Isfahani, bazı rakiplerini ortadan kaldırmak için ahilere müracaat eder. 1291’de Moğol ordusu Konya’yı muhasara ettiği zaman şehrin hakiminin Ahmet Şah Kazzaz adında bir ahi olduğunu biliyoruz.” (2011, s.76)

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çalışma boyunca izlendiği üzere, kent tanımını aşan metropol bölgelerde kente dair bir “sosyal sermaye” beklentisini korumak pek olanaklı değildir. Büyüyen kentlerde hakim olan değerler, kentlilerin daha çok ekonomik beklentilerine hitap etmekte ama bir kentlilik bilinci yaratma ve bunu bir etik değere dönüştürme olanağını sunmamaktadır. Görece orta ve küçük kentlerde varolan yaşam koşullarının kısmen bu sermayeyi koruma potansiyeli olduğu ileri sürülebilir. Ancak kuşkusuz bu beklenti de o kentin tarihi ve kültürel değerlerinin gücüne ve yaşatılmasına bağlıdır. Sosyal sermaye literatürünü kentliye getirileri açısından irdelediğimizde ise daha çok sosyal devletin yükümlülüklerini sosyal ilişkilere aktaran bir işlev gördüğü ve bu anlamda kentsel eşitsiz yapıyı perdeleme rolü oynadığı ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

- Baudrillard, J. (2011). Çaresiz stratejiler. Çev. O. Adanır. (İkinci Basım). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z. & Lyon, D. (2013). Akışkan gözetim, Çev. E. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bookchin, M. (1999). Kentsiz kentleşme (Yurttaşlığın yükselişi ve çöküşü), Çev.B. Özyalçın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Calhoun, C. (2014). Şu anda kapitalizmi tehdit eden nedir? İçinde I. Wallerstein, R. Collins, M. Mann, G. Derluguan, C. Calhoun. Kapitalizmin geleceği var mı?, (ss.152-188). Çev. B. O. Doğan, İstanbul: Metis.
- Cesur, E. (2015), Göç ve Yoksulluk, İçinde Aktaş, Y., Cesur, E.E., Cesur, E., Özkan, E., Soysal, P. Bir Bakışta İnsan Kaynakları Yönetimi, (ss.359-389). Bursa: DORA Basım-Yayın.
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital, The American Journal of Sociology, 94, 95-120 (<http://www.jstor.org/stable/2780243>) (Erişim: 10.02.2016).
- Field, J. (2008). Sosyal sermaye, Çev. B. Bilgen ve B. Şen. 2. Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fukuyama, F. (1998). Güven (Sosyal erdemler ve refahın yaratılması), Çev.A. Buğdaycı. Ankara: İş Yayın.
- Fukuyama, F. (2009). Büyük çözülme. Çev. H. Kaya, İstanbul: Profil.
- Kırşehir Belediyesi, (2014). Kırşehir Geleceğine Koşuyor. Hizmette 4.Yıl, Kırşehir.
- Kırşehir Belediyesi (2015). Anadolu'nun Parlayan Yıldızı Kırşehir, Sayı:7, Kırşehir: Epamat.
- Laborit, H. (1990). İnsan ve Kent, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Portes, A. (2010). Economic sociology: A systematic inquiry. Princeton: Princeton University Press.
- Sennett, R. (2009). Yeni kapitalizmin kültürü, Çev. A. Onacak, İstanbul: Ayrıntı.
- Tanpınar, A.H. (2011). Beş şehir. 28. Baskı. İstanbul: Dergah Yayın.

- Tunçer, A.S. (2016a). İnsan Kaynakları Yaklaşımının Sosyal Sermaye Düzeyine Etkileri. PAUSBED Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016 (24). 27-43.
- Tunçer, A.S (2016b). “**Çağdaş Yönetim Literatürünün Sosyal Sermaye Arayışında Ailenin Rolü**”, Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu, Trakya Üniversitesi ve Motif Vakfı, 25-27 Mart 2016, Edirne (Basım aşamasında).
- Tunçer, A.S. ve Ezme, A.T. (2016). Küresel Dolayımlı Ulusal Politikalar Kıskaçında Küçük Kentler (Kırşehir Örneği), II. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, İTÜ ve Kent Araştırmaları Enstitüsü, 11-13 Mayıs 2016, İstanbul (Basım aşamasında).

OTURUM II A / SESSION II A
KENTSEL KİMLİK / URBAN IDENTITY

ANKARA: KAYIP BAŞKENT

Yrd. Doç. Dr. Işıl KAYMAZ¹

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Arş. Gör. Volkan MÜFTÜOĞLU

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Cumhuriyetin kurulmasının ardından örnek ve modern bir kent yaratmak idealiyle Ankara için planlama çalışmaları Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatılmış; özellikle Alman ve Avusturyalı mimarlar tarafından Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara kenti için çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 1927 yılında açılan Ankara İmar Planı yarışmasını kazanan Prof. H. Jansen'in planı kentin gelişim alanlarını belirlerken, bugün popüler olarak karşımıza çıkan "ekolojik tasarım/planlama" anlayışını o dönemde "Bahçe Şehir" anlayışıyla, Ankara'nın doğal peyzaj özelliklerini öne alan bir planlama yaklaşımı sergilemiştir. Özellikle Jansen'in planı ile ortaya konulan açık-yeşil alan sistemi ve benzer şekilde 1925 yılında kurulan Atatürk Orman Çiftliği kentsel açık alanların kent formunu şekillendirmesi, rekreasyonel fırsatlar, kentsel tarım uygulamaları, doğal peyzaj özelliklerinin korunması gibi konularda modern Cumhuriyete örnek olarak Başkent Ankara'nın kimliğine önemli katkılar koymuştur. Daha sonra çeşitli sebeplerle tam olarak uygulanamayan Jansen'in planının ardından ise ne yazık ki kentin doğal peyzaj özelliklerini temel alan bir planlama ve uygulama yaklaşımı sergilenememiş, benzer şekilde Atatürk Orman Çiftliği de zaman içerisinde kuruluş amacı dışında kullanımlarla arazi kaybetmiştir. Sonuç olarak ise yaratılmak istenen örnek "Başkent" in hem doğal değerleri korunamamış hem de kültürel kimlik öğeleri zarar görmüştür. Bu bildiride Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yaratılmak istenen Örnek Başkent ile "kayıp" değerleri ile günümüzün Ankara'sı ifade edilecektir. Bu kapsamda kentin açık ve yeşil alan değerleri odak noktası olarak alınacak ve peyzaj planlama açısından irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Açık Alanlar, Ankara, Kimlik, Peyzaj Planlama

ANKARA: THE LOST CAPITAL

Abstract

Mustafa Kemal Atatürk initiated the planning process of Ankara as an example and a modern capital fort he new Republic and mostly German and Swiss architects performed many studies on reshaping the town during the first years after Turkish Republic was established. Prof.H. Jansen won the planning competition for Ankara in 1927 and prepared a valuable plan on the development of the new capital influencing by the "Garden City" movement, presenting ideas which can be characterized as the the today's popular "ecological planning" approaches. Jansen's open-green space system and the Atatürk Forest Farm, which was established in 1925, have contributed to the identity of Ankara through shaping urban form, recreational opportunities, urban agriculture practises and conservation of natural landscape characteristics. Jansen's plan has lost its validity due to various reasons and following plans failed to present a similar approach highlighting natural landscape characteristics. Moreover, Atatürk Forest Farm has lost parts of lands for land uses opposed to its original foundation goals. As a result, both natural landscape values and cultural identity elements of the "modern capital" have changed in a negative way. In this paper the "lost" values of the capital Ankara will be analyzed, especially in context of open-green spaces and landscape planning.

Keywords: Open Spaces, Ankara, Identity, Landscape Planning

¹ Işıl KAYMAZ, cakci@agri.ankara.edu.tr

GİRİŞ

Başkent kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından “Bir devletin yönetim merkezi olan şehir, hükûmet merkezi, başşehir” olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2016a). Bu tanım başkentleri yalnızca politik yönetim merkezleri olarak ele almaktadır. Hall ise (2006) başkentleri 7 sınıfta kategorize eder; çok işlevli başkentler (Londra, Paris, Madrid gibi), küresel başkentler (Londra ve Tokya gibi), siyasi başkentler (Washington, Ankara gibi), tarihi işlevlerinden dolayı gücünü koruyan eski başkentler (St.Petersburg gibi), eski İmparatorluk başkentleri (İstanbul gibi), Federal başkentler (Milan, Münih gibi) ve süper başkentler (Brüksel, New York gibi). Paquet’e (1993) göre başkentler sosyo-politik işlev üstelenen, kamu hizmetlerinin ve ekonomik üretimin şekillendiği alan olmanın yanı sıra vatandaşlar tarafından tanınan bir sembolik kaynaklar desendir. Dolayısıyla ulusal başkentler fiziksel olarak bir kent olmasının ötesinde devleti ve ulusal kimliği temsil eden bir nitelik taşırlar ve bu bağlamda diğer kentlerden farklılık gösterirler.

Dünyada 1900 yılında yalnızca 40 ulus devlet varken, I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında dağılan ve bağımsızlığını ilan eden devletlerle birlikte 20. Yüzyılda başkentlerin sayısı beklenmeyen bir artış göstermiştir (Gordon, 2006). Hall’a (2006) göre Bu dönemde 3 temel politik değişim başkentlerin devlet yönetimi mekânları olarak rollerine etki etmiştir; imparatorlukların dağılması (Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu vb.), yeni federal sistemlerin oluşumu (İspanya, Almanya vb.) ve merkezi çerçevede yerleşmiş sistemlerin gelişimi (Fransa). Bu bağlamda Avrupa, Türkiye’de dahil, başta olmak üzere “başkentler” ani değişimlere maruz kalmışlardır. Bazı kentler önemlerini kaybederken, diğer kentler yeni roller üstlenmiştir.

Öte yandan geçtiğimiz yüzyılın sonundan itibaren küreselleşme ve neoliberal politikaların ortaya çıkardığı kentleşme süreçleri sonucunda, kentsel kimlik kavramı ve geçirilen değişimler konusunda çok sayıda çalışma gündeme çıkmıştır (Kolbe, 2007). Hall (2006) ise önümüzdeki süreçte başkentler için üç temel değişim gücü söz konusudur; siyasi, teknolojik ve ekonomik. Bu güçlerin fiziksel mekânların biçimlenmesindeki etkisi ise kaçınılmazdır. Ulusal başkentlerin planlama ve tasarımı; siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerden ayrı tutulamaz (Vale, 2006). Bu kapsamda başkentlerin ortaya koyduğu kimlik değerleri ve bunların değişimine ilişkin çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi başkenti olan Ankara özelinde kimlik olgusunun geçirdiği değişimler kamusal açık alanlar üzerinden ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla bildiri kapsamında ilk olarak Ankara’nın başkent oluş süreci ve bu dönemdeki kent morfolojisi ile ilgili öngörüler incelenmiştir. Daha sonra başkent ilan edilme sürecinde hedeflenen kent bileşenlerinin, özellikle açık-yeşil alan bağlamında günümüze kadar değişimleri irdelenmiş ve sonuç olarak kent kimliğinin, bir başka deyişle bir başkent olarak içerdiği sembolik anlamların fiziksel mekânda sürdürülebilirliği tartışılmıştır.

1. Yeni Başkent Ankara’nın İmar Süreci

I. Dünya Savaşı’nı takiben 1919-1922 yılları arasında gerçekleşen Kurtuluş Savaşı’nın sonunda, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve bu kuruluşla beraber şapka ve kıyafet devrimi, soyadı kanunun çıkarılması, harf devrimi gibi sosyal reformlar hızla başlatılmıştır. Ankara’nın Türkiye Cumhuriyeti’ne 13 Ekim 1923 tarihinde başkent oluşu da bu devrimler arasındadır. Ankara’nın Cumhuriyet’in kurucuları tarafından başkent olarak ilan edilmesi tesadüfi değildir. Yavuz’a (1981) göre yeni kurulan Cumhuriyet’in başkentinin savunma ve güvenlik amacıyla Anadolu’nun merkezinde bir yere taşınmanın yanı sıra İstanbul’un 1500 yılı aşkın bir

süre Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yapmasına rağmen yeni çağa uyumundaki başarısızlığı ve bu süreçte Anadolu'yu önemsememesi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan modernleşme çabaları da Ankara'nın başkent oluşunda önemli role sahiptir.

Ankara'nın bulunduğu bölgenin tarihi, Bronz Çağı'na kadar uzanır; sırasıyla Hatti ve Hitit uygarlıkları, Frigya uygarlığı, Lidyalılar, Persler ve Galatlar'ın bölgedeki varlığından söz etmek mümkündür (Kacar, 2010). Ankara adının ise Galatlar'ın savaş sırasında ele geçirdikleri bir gemi çapasını bölgeye getirerek, kurdukları kente verdikleri isim olan "Ancyra"dan geldiği rivayet edilir (İmga, 2011). Her ne kadar geçmişte farklı uygarlıkların yerleşimlerine sahne olduysa da, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ankara'nın bu kültürel çeşitliliğin mirasını yansıtan bir kimliği olduğu söylenemez. Fransız gazetesi *Le Temps* için yazar Paul Genzington, 1923 yılındaki bir yazısında Ankara için "ıstırap çekerek ölmektedir" diyerek kentin eski mahallerinin geleneksel Türk kentlerinin çekiciliğinden yoksun olduğunu belirtmiştir (Kacar, 2010). Kentin bu görünümünde 1917 yılında meydana gelen ve kentin önemli yerleşim alanlarını etkileyen yangının payının da olduğunu unutmamak gerekir. Ancak demiryolunun kente 1892 yılında ulaşmış olması, Ankara'nın Anadolu'daki stratejik önemini Cumhuriyet öncesi ve ilk yıllarında korumuştur.

Bu dönemde Ankara 25.000 nüfuslu, Kale çevresi yoğunluklu olmak üzere, Cebeci ve Yenışehir semtlerinde tek tük yapılaşmanın olduğu, Çankaya, Kavaklıdere ve Dikmen'de ise dağınık düzenli bağ evlerinin bulunduğu bir kent görünümündedir (Tankut, 1981). Bu durum yeni başkent için hızlı bir imar süreci ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, Ankara'yı çağdaş bir kente dönüştürecek çalışmaların tüm ülkeye örnek olarak, Batılı yaşam tarzının ve modern mimari yaklaşımın yayılması beklenmiştir (Duru, 2012). Bu amaçla atılan en önemli adımlardan biri 1924'te 417 sayılı yasa ile bir şehremaneti kurularak, Ankara Belediyesi'nin taşra belediyesi olmaktan çıkartılmasıdır (Geray, 2008).

Ankara'nın modern anlamdaki ilk planlama çalışmaları Lörcher tarafından hazırlanan 1924 (eski şehir için)-1925 (yeni şehir için) planlarıdır. Lörcher'in, yeni şehir olarak eski şehrin güneyinde belirlediği alan yani Çankaya planının adından da (Altstadt & Regierungstadt: Tschankaya) anlaşılacağı üzere aslen yönetim merkezidir. Lörcher planı; kaleyi sembolik bir öge olarak koruyan, yerleşimlerde dar ve kıvrımlı sokaklar öngören, halkın açık alanlara olan ihtiyacının karşılanmasını ön plana çıkaran, bu amaçla şehrin farklı noktalarında serbest meydanlar içeren, yine farklı noktalarında park ve açık meydanlarla bağlantılı spor alanlarının önerildiği, yeni şehrin en yüksek noktasında bir "Millet Bahçesi" nin yer aldığı, batı yönünde yürüyüş ve gezi amaçlı kullanılacak bir bulvar ortaya koyan, vadi tabanları ve derelerin izlerini takip eden yeşil şeritlerin olduğu ve bahçe şehir yaklaşımını benimseyen bir içeriğe sahiptir (Uluiş, 2009; Burat, 2011). Ancak 1927 yılına gelindiğinde nüfusun ani artış göstermesi ve yoğun bir yapılaşmanın ortaya çıkması (Tankut, 1988) nedeniyle yeni bir plana ihtiyaç duyulmuştur.

1927'de çağrılı olarak açılan Ankara İmar Planı yarışmasını Prof. Hermann Jansen'in hazırlamış olduğu plan kazanmış ve 1932'de bu plan Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır (Yavuz, 1981; Duru, 2012). Jansen'in plan kararlarının büyük ölçüde Lörcher'in planlarına benzediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Lörcher, Jansen'i 1930 yılında Berlin'de kendi tasarımlarını çalmakla suçlayıp mahkemeye vermiş ve telif hakkı talep etmiştir (Tankut, 1988). Yine de Jansen planı Ankara'nın imar tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Jansen planı da Howard'ın "Bahçe Şehir"

akımından etkilenmiştir. Planda farklı işlevlere ait bölgeler birbirinden belirgin bir biçimde ayrılmış, yeşil şeritlerle bağlantıları kurulmuş, yeşil kuşakla kent sınırlandırılmıştır. Endüstri bölgelerinin yer seçiminde rüzgar yönünü dikkate alan ve düşük yoğunluklu konut alanları öngören Jansen planı; vadiler, tepeler gibi doğal eşikleri kent makroformunun belirlenmesinde temel olarak kullanmış ve bu açıdan günümüzdeki popüler deyişle “ekolojik planlama” yaklaşımını ortaya koyan önemli bir örnek olmuştur. Bunun yanı sıra Jansen planında, yaşayanları dinlenme ve spor amaçlı kullanacakları yeşil yollara ve meydanlara yönlendirecek bir yeşil ağ ve yaya yolu sistemi öngörmüştür. Bu amaçla İncesu Vadisi, Bentderesi (Hatip Çayı), Çubuk Çayı, Hacettepe gibi tepe ve sırtlar, Gençlik Parkı ve Hipodrom ve stadyum, açık ve yeşil alanlar olarak kullanılmak üzere İmar Planı raporunda özellikle açıklanmış alanlardır (Jansen, 1937). Yine aynı raporda Ankara’nın su kaynaklarının kıt olması bakımından dere vadilerinin yapılaşmadan korunması, yeni dere ve kanallarla su rejiminin düzenlenmesi, kurulacak barajlarla Ankara’nın içme suyu temininin sağlanması yer almaktadır (Jansen, 1937). Ayrıca Jansen, planında topografyayı etkin bir biçimde kullanmış; topografik peyzaj elemanlarının ekolojik değerlerini açık-yeşil alan olarak kullanarak korumanın yanı sıra yolları da topografyaya uygun biçimde planlayarak araziden de etkin biçimde yararlanmıştır. Böylece vadiler sistemi üzerine kurulu Ankara kenti için yeşil dokunun kentle bütünleşmesini sağlamıştır.

Ankara’nın öngörülemeyen hızdaki nüfus artışı imar sınırları dışında kalan alanlardaki yapılaşma baskısını artırmış, ilk olarak 1935 yılında Bahçelievler Yapı Kooperatifi için imar sınırı dışında yapı izni verilerek Jansen’e yeni bir mevzii imar planı hazırlanmış, 1951’den itibaren ise Jansen Planı’nın öngördüğü sınırların dışında meydana gelen yapılaşma nedeniyle yeni plan arayışları ortaya çıkmıştır (Geray, 2008; Duru, 2012). Yine bir yarışma sonucunda Nihat Yücel ve Raşit Uybadin tarafından hazırlanan plan birinci seçilmiş ve 1957 yılında onaylanmıştır. 1957-1970 yıllarını kapsayan plan döneminin kentsel anlamdaki en belirgin sonucu yapıların kat yüksekliklerinin artması ve bunun sonucu olarak da Bahçe Şehir anlayışının tamamen yok olmasıdır. Her ne kadar derelerin ve vadilerin Jansen planında olduğu gibi yerleşime uygun olmadığı Yücel-Uybadin planında da belirtilmiş olsa da (Özbilen, 2013) yoğun kat artışı ve gecekondulaşma ile birlikte açık-yeşil alanların işlevlerinde de önemli ölçüde kayıplar ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra Ankara için çeşitli planlar üretilmiş, bazıları uygulamaya konmuş bazıları ise onaylanmamıştır. Bu dönemde açık-yeşil alan açısından plan odakları topografik çanak içinde yoğunlaşan Ankara’nın hava koridorlarının (vadiler) korunması olmuş, ekolojik açıdan doğal peyzaj öğelerinin sürdürülebilirliğine ilişkin kentin makroformunun gelişimine yönelik yeşil kuşak önerileri dışında kapsamlı öngörüler ortaya konmamıştır. Tüm bu planlama dönemlerini ve planları incelemek bu bildirinin kapsamını aşmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarında öngörülen modern Ankara ile günümüzdeki Ankara kentinin toplumsal bellekte yer etmiş önemli açık-yeşil alanlarının değişimleri irdelenecektir.

2. Açık-Yeşil Alanlar Bağlamında Ankara’nın Değişimi

Bu başlık altında Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana Başkent’in sembolik açıdan öne çıkan açık ve yeşil alanlarının değişimi irdelenmiştir.

2.1. Atatürk Orman Çiftliği

1925 yılında ilk olarak “Gazi Çiftlikleri” adıyla (Tunçer, 2015), önce 20.000 daha sonra ilave arazi satın almayla 52.000 dekar büyüklüğünde bir arazi üzerine (Atak ve Şahin, 2004) kurulan Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) Atatürk’ün modern Türkiye

projesinin en önemli devrimlerinden biridir ve Atatürk tarafından hazineye 1937 yılında “hediye” edilene kadar da kendisinin şahsi mülkü olmuştur. Ankara’nın bozkır peyzajında, bataklık niteliğindeki bu arazinin ıslahı ile bir tarım ve tarımsal sanayi devriminin dünyadaki en önemli örneklerinden biri olmasının yanı sıra, barındırdığı diğer işlevler nedeniyle de aynı zamanda bir kültürel ve sosyal projedir. AOÇ arazisi içerisindeki halkın rekreasyonel kullanımına yönelik açık ve yeşil alanların yanı sıra Marmara Köşkü ve Karadeniz Havuzu gibi mekânlar Cumhuriyet’in modernleşme ideolojisinin yansımasıdır. 1950 yılında 5659 sayılı yasa ile tüzel kişiliği olan bir kurum haline gelen AOÇ (Tunçer, 2015), 1992 yılında doğal ve tarihi SİT alanı, 1998 yılında ise Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 5742 sayılı kararı ile 1. Derece SİT alanı olarak ilan edilmiştir. 2011 yılında ise Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 6281 sayılı kararı ile 1. Derece SİT alanı şerhi kaldırılarak, 3.Derece Doğal SİT alanı olarak tescil edilmiştir. Bu döneme kadar Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABB), Milli Savunma Bakanlığı, MKE, TMO, DSİ, MTA gibi resmi kurumlara dağıtılan AOÇ arazisinin yanı sıra, son dönemde arazinin katlı kavşaklarla bölünmesi, içerisinde Ankapark isimli hala faaliyete geçmemiş bir tema parkı (Şekil 1) ve Başbakanlık konutu olarak başlayan, sonrasında ise “Cumhurbaşkanlığı Külliyesi” olarak adlandırılan komplekslerin yer alması (Şekil 2), Atatürk’ün hazineye “hediye” ettiği bu kültürel ve doğal miras alanının var olma hedeflerinin ve amaçlarının dışına çıkıldığının göstergesidir. Bununla birlikte Cumhuriyet’in simgelerinden “Çankaya Köşkü” (Şekil 4) böylece işlevini yitirmiş, Cumhuriyet’in planlara konu “yeni” yönetim merkezi “Çankaya” bölgesinden önemli bir değer eksilmiştir. Ayrıca 1940 yılında AOÇ arazisinde açılan hayvanat bahçesi 2013 yılında kapatılmış ve bu süreçte Ankara’lı halkın önemli bir rekreasyon alanı olarak belleklerinde yer alan bir alan daha ortadan kaybolmuştur. Son olarak da 2016 yılı içerisinde “aslına uygun olarak yenisini inşa etmek” gerekçesiyle arazideki Marmara Köşkü de yıkılmıştır.

Şekil 1. Ankapark İnşaatından Bir Görüntü

(Kaynak: İ.Melih Gökçek Kişisel Web Sayfası, Erişim Tarihi: 15.08.2016).

Şekil 2. Yeni Cumhurbaşkanlığı Sarayı (solda) ve Çankaya Köşkü (sağda)

Kaynak: <http://www.kamusosyal.com/konu/cumhurbaskanligi-sarayi-cumhurbaskanligi-kulliyesi-oluyor-126791>, Erişim tarihi: 15.08.2016),

Kaynak: <http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/turkiye/cankaya-koskunun-91-yillik-seruveni-1211078/>, Erişim tarihi: 15.08.2016)

2.2. Kent Parkları

Jansen'in 1932 tarihli imar planında yer alan parklar; Güvenpark, Gençlik Parkı, Meclis bahçesi ve bugünkü Kurtuluş Parkı'dır (Burat, 2011). Bu parklar halen mevcut olup, bazılarının arazisi farklı kullanımlarla bölünmüş, bazıları ise işlevlerini yitirmişlerdir. Bunun dışında kent içerisinde yer alan ve zaman içerisinde kentli belleğine yer etmiş Seğmenler Parkı, Botanik Parkı, Kuğulu Park ve Altınpark da Ankara'nın önemli parklarıdır. Kurtuluş Parkı dışında ismi geçen tüm parklar; kentin temel kuzey-güney aksı olan ve "protokol yolu" olarak bilinen Çankaya Köşkü-Esenboğa Havalimanı arasındaki Atatürk Bulvarı ve devamındaki İrfan Baştuğ Caddesi üzerinde yer almaktadırlar. Aynı hatta bulunan Büyükelçilik bahçeleri ile birlikte düşünüldüğünde bu hat nispeten kesintisiz bir yeşil bağlantı sunmaktaydı. Ancak Atatürk Bulvarı'nın alt geçitlerle bir bulvar görünümünden çıkarılarak yaya açısından işlevsizleştirilmesi, Kızılay bölgesinde artan kat yoğunlukları, Kızılay meydanının önce trafik kavşağına sonrasında ise bölünmüş otoyola çevrilmesi, Güvenpark'tan sonra Gençlik Parkı'na kadar yoğun araç trafiği ve yapılaşma, Gençlik Parkı- Altınpark arasında kalan yol üzerindeki alt ve üst geçitler, söz konusu aksın fiziksel, dolayısıyla ekolojik ve yaya bağlantısı işlevlerinde parçalanmalara yol açmıştır. Bu sistem içerisinde en olumsuz etkilenen parklar ise Güvenpark ve Gençlik parkı olmuş; kuruluş yıllarındaki simgesel değerler ve fiziksel karakteristikleri büyük oranda değişime uğramıştır. Tüm parkları bu başlık altında irdelemek mümkün olmayacağından bu iki örnek üzerinden değişim tartışılacaktır. Değişimleri anlamak için her iki parkın da kuruluş amaçlarına ve tasarım ilkelerine göz atmak yeterli olacaktır.

Güvenpark: Cumhuriyetin ilk yıllarında "Yenişehir" olarak tabir edilen bölgede, günümüz Ankara kentinin ise merkezi olan Kızılay'da yer alan Güvenpark konumu nedeniyle aslen bir meydan-park özelliği taşımaktadır. 1934 yılında açılan Güvenpark'ın projesi Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister tarafından çizilmiştir. Park adını Türkiye Cumhuriyeti'nin emniyet güçlerine ithaf edilen ve Avusturyalı heykeltıraşlar Anton Hanak ve Josef Thorak (Hanak'ın ölümünden sonra) tarafından tasarlanmış Güven Anıtı'ndan alır (Şekil 3). Şenyapılı'ya (2004) göre; Güvenpark'ın adı önce anıtın ismiyle (Emniyet Abidesi) ilintili olarak Emniyet Parkı olarak verilmiş, zaman içerisinde önce Güvenlik'e, sonrasında ise Güvenpark'a dönüşmüştür (Ayoğlu,

2006). Park'ın bir bölümü 1970'li yılların ortasında önce otobüs durağı haline getirilmiş, daha sonra bu kısma dolmuş durakları da eklenmiştir (Ertuna, 2005). Yapılaşma ve artan ticari kullanımlarla araç trafiği yoğunlaşan Kızılay Meydanı'na (Ağustos 2016'da meydanın adı 15 Temmuz Kızılay Milli İrade Meydanı olarak değiştirilmiştir) bütünsel yer alan Güvenpark, söz konusu meydanın kamusal açık alan işlevini yitirmesi ve trafik kavşağına dönüşmesi nedeniyle, kent merkezindeki yaya sirkülasyonunun yoğun ancak sembolik değerinin azaldığı bir nokta haline gelmiştir. Planlandığı yıllarda Bakanlık binalarının hemen yanı başında yer alan ve eski Meclis ile yeni Meclis arasında konumlanan park, bugün Kızılay binasının yerine yapılan bir AVM, alışveriş ve ticaret alanları, dolmuş ve otobüs durakları arasına sıkışmış bir duruma düşmüştür. Gezi protestolarının Ankara'daki merkezlerinden biri olan alanın bir bölümü ise bu süreçten itibaren polis noktası olarak kullanılmaktadır. Anıt varlığını korusa da, park alanı farklı kullanımlarla biçimlenmiş, Kızılay bölgesindeki yapısal ve buna bağlı sosyal değişimlerden gerek algısal, gerekse işlevsel değeri yitirilmiştir.

Şekil 3. Atatürk ve Güven Anıtı (Hürriyet Gazetesi, 2013).

Gençlik Parkı: Tren garının hemen karşısında yer alan ve 1943 yılında açılan Gençlik Parkı, Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda İncesu deresinin taşkın alanı üzerinde kurulmuş, ilk planı Jansen tarafından çizilmiştir. Jansen'in projesinde Ankaralıların denize özlemini gidermek için tasarlanan 35 bin metrekarelik bir göletle beraber, limonluk, açık sergi alanları, tenis kortları gibi farklı işlevlerde kullanımlar yer almıştır (Özer, 2005). Ancak maliyetin yüksek olacağı gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararı ile Jansen'in projesi uygulanmamış, Fransız Mimar Leveau'ya yaptırılan tasarımın uygulanmasına karar verilmiştir (Bilgili, 2009). Temelinde Jansen'le paralellik gösteren projesi ile Gençlik Parkı kısa sürede başkentin sosyal ve kültürel hayatının önemli bir bölümü haline gelmiştir (Şekil 4). 1952 yılında parka Lunapark eklenmiştir (Bülbül, 2009).

Park içindeki gölette kayıkla gezintinin yanı sıra gazinolar, yürüyüş yolları, piknik olanakları, parkı önemli bir çekim merkezi haline getirmiştir. 30 Ağustos kutlamaları çerçevesinde 1944 yılında havuzda yüzme, kürek ve yelken yarışmalarının düzenlendiği, 1960'lı yıllara kadar su sporlarının yapıldığı park (Mimdap, 2009), Ulus'un eski önemini zamanla kaybetmesi ile birlikte 1980'li yıllardan sonra park ta eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Değişen yaşam biçimleri ve kentin farklı yönlerde

gelişmesi ile 1990'lı yıllarda Gençlik Parkı'nda yaşanan suç olayları ile güvensiz bir mekân haline gelmiştir (Bülbül, 2009). 2005 Yılında ABB revizyon çalışmalarına başlamış ve Öner Tokcan tarafından hazırlanan revizyon projesine uygun olarak Park 2009 yılında yeniden hizmete girmiştir (Şekil 5).

Şekil 4. 1970'li Yıllardan Bir Gençlik Parkı Kartpostalı (Mimdap, 2009).

Şekil 5. Revizyon Sonrası Gençlik Parkı'ndan Bir Görüntü (Orijinal, 2011).

Peyzaj tasarımı açısından parkın revize edilmiş durumunu tartışmak elbette mümkündür, ancak bu bildirinin kapsamında Gençlik Parkının “düşünce” ve açıldığı yıllardaki anlamı üzerinden değişimine ilişkin bazı sonuçlardan bahsetmek daha doğru olacaktır. Öncelikle Tren Garının hemen karşısında konumlandırılan bu park, Ankara'ya yeni gelenleri karşılayan bir yeşil alan olmasının ötesinde yeni ve modern bir yaşam tarzını sembolize etmekteyken bugün bulunduğu bölge itibari ile de bu özelliğini kaybetmiştir. Öncelikle merkez tren garları kente giriş açısından Avrupa'da

oldukça önem taşır ve kentin hem ulaşım hem de kültürel temel değerlerinden biridir. Türkiye’de ise durum farklıdır; örneğin Ankara’nın Konya, Eskişehir, Samsun, Konya ve Esenboğa girişlerinde karayolları üzerinde, ABB tarafından “simge kapı” olarak nitelendirilen ancak simgesel değeri tartışmaya açık kapıları varken, Ankara Garı’nın önüne bir alt geçit yerleştirilerek eski doku ve planlama anlayışı tamamen yok sayılmıştır. Benzer biçimde Gençlik Parkı’nı mekânsal olarak tanımlayan ve çevreleyen bir değer olarak ulusal bayramların kutlandığı Hipodrom bugün atıl durumdadır. Gar, Hipodrom-Stadyum, Opera Binası ortasında yer alan, kültürel bir bölgenin çekirdeği olan Gençlik Parkı bugün yoktur. Bölge kültürel önemini yitirmiştir. Böyle bir kültürel yapıyı destekleyecek toplumsal altyapının bulunduğunu söylemek de gerçekçi olmayacaktır.

2.3. Meydanlar

Kentin kentli tarafından deneyimlenmesinin ve okunmasının temeli kentinin yaya olarak hareket edebilmesine bağlıdır. Bu anlamda yollar ve meydanlar kentsel kamusal alanlar olarak yalnızca sirkülasyon ve toplanma işlevleri yüklenmezler; kent imgesinin yaratıldığı mekânlar haline gelirler. Nitekim Ankara’nın başkent oluşu ve Cumhuriyet’in ideolojisi doğrultusunda Ankara’da da yaratılmak istenen nitelikli kamusal açık alanlar olmuştur. Ancak günümüzde Ankara kent dokusuna baktığımızda bir kent meydanının varlığından söz etmenin ne denli zor olduğu ortadadır. Bu kapsamda Kızılay, Ulus ve Tandoğan meydanlarında yaşanan değişime kısaca yer verilmiştir.

Ulus Meydanı: Cumhuriyet’e kadar “Taşhan Meydanı” olarak bilinen bugünkü Ulus Meydanı, 19. Yüzyılın ikinci yarısında, o dönemki kentin batı sınırında ortaya çıkmış ve ismini kentte yapılan son han olan Taşhan’ın burada yer almasından dolayı almıştır (Yalım, 2002). Yalım’a (2002) göre Aralık 1919’da Heyet-i Temsiliye’nin Ankara’ya gelişinde yapılan karşılama töreniyle burada toplumsal belleğin kendini inşa ve devam ettirmesinde önemli bir pratik başlamıştır ve Cumhuriyet’in kentsel mekânda örgütleneceği kamusal alanın bir ön görünümü haline gelir. Cumhuriyet’in kurulmasıyla yeni yönetimin merkezi olan bölgede yer alan meydan çevresinde 1.TBMM Binası’nın yanı sıra Millet Bahçesi, Karpiç Lokantası, Ankara Palas, Anadolu Kulübü, İstanbul Pastanesi gibi kentin o dönemdeki önemli sosyal mekânları da yer almaktaydı. Bu süreçte meydanın ismi önce Hakimiyet-i Milliye Meydanı daha sonra da Ulus Meydanı ismini almıştır ve ulus-devlet kavramının bir simgesi haline gelmiştir. 1940’lı yıllardan sonra kent merkezinin Yenişehir’e kaymasıyla meydan eski önemini kaybetmiştir. Anma ve kutlama törenlerinin artık burada düzenlenmemesiyle de meydan önemli bir işlevini yitirmiştir. Ayrıca zaman içerisinde Millet Bahçesi, Karpiç restoranı gibi mekânların kapanmasıyla da meydan eski önemini yitirmiştir. Günümüzde Ulus Meydanı yoğun yaya ve araç trafiği içinde algısal olarak değerini kaybetmiştir. İş alanlarının baskısı altındaki meydan yakın çevresinde Cumhuriyet öncesi ve erken Cumhuriyet dönemine ait mimari dokunun daha fazla zarar görmeden, meydanın sembolik değerinin iyileştirilmesine yönelik bütüncül ve üst ölçekli plan kararlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kızılay Meydanı (15 Temmuz Kızılay Milli İrade Meydanı): Bugün Kızılay Meydanı olarak bildiğimiz alanda Şehremini Ahmet Bey tarafından yerleştirilen havuz ve çevresindeki alan kısa sürede Yenişehir’in önemli bir rekreasyon merkezi olmuştur (Batuman, 2002). Bu alan Ulus Meydanı’nın temsil ettiği resmiyetin aksine “Yeni Ankaralılar” tarafından tercih edilen, sivil kullanımın baskın olduğu, modern sosyal yaşantının temsil edildiği bir mekândır (Bayraktar, 2013). Adını meydandaki Kızılay

binasından almıştır. Yeni yönetim merkezinin Yenişehir'e doğru kaymasıyla Kızılay Meydanı'nın önemi de artmıştır. Yeni meclisin açılması, çok partili döneme geçiş ve bölgedeki ticaret amaçlı kullanımların artmasıyla birlikte Kızılay Meydanı da zamanla işlev ve kimlik anlamında değişimler geçirmiştir. Farklı siyasi görüşlere sahip topluluklar ve bireyler bu Meydan'da sıklıkla karşı karşıya gelmişler, kendilerini ifade şansı bulmuşlardır. Dönem dönem siyasi kimliği ağır basan Meydan, yönetimleri rahatsız eden bir mekân olarak da algılanmıştır.

Kızılay Meydanı'ndaki önemli fiziksel değişimler, Güvenpark arazisinin otobüs ve dolmuş duraklarına yer vermek üzere dağıtılması, Kızılay Parkı'nın ve Kızılay binasının ortadan kalkması olmuştur. Bugün Kızılay binası yerinde bir AVM bulunmaktadır. Ayrıca Ankaray ve Metro durakları yer almaktadır. Bölge olarak Kızılay da eski yapısını tamamen kaybetmiş, tamamen ticari kullanımın hakim olduğu, çok katlı yapıların yer aldığı, Atatürk Bulvarı'nın yoğun araç trafiğine sahne olan bir görünüme bürünmüştür. Meydanın adı Ağustos 2016'da ABB Meclis kararıyla "15 Temmuz Kızılay Milli İrade Meydanı" olarak değiştirilmiştir.

Tandoğan Meydanı (Anadolu Meydanı): Jansen tarafından havaalanı olarak düşünülen Tandoğan bölgesinde bu proje hiçbir zaman uygulanmamıştır ancak Tandoğan Meydanı uzun seneler Ankara'nın önemli kamusal alanlarından biri olmuş, birçok toplanmaya, gösteriye, kutlamalara yer sahipliği etmiştir. Ankaray hafif raylı sisteminin yapılmasının ardından, meydana yer alan duraklar nedeniyle görsel ve işlevsel olarak nitelik kaybeden meydan sonrasında trafik kavşağına dönüşmüş, en son olarak da 2015 yılında ABB Meclis kararıyla meydanın adı "Anadolu Meydanı" olarak değiştirilmiştir. Meydanda araç trafiğini kesmeden yaya hareketinin sağlanabileceği ya da toplanma alanı olarak kullanılabilecek bir fiziksel yapılanma bulunmamaktadır.

2.4. Dereler ve Vadiler

Ankara'nın gerek sahip olduğu topografik özellikleri gerekse bulunduğu iklim koşulları göz önüne alındığında vadiler ve dereler her şeyden önce ekolojik anlamda önemli su kaynakları, hava koridorları ve mikroklimatik bölgeler olarak korunması gereken peyzaj öğeleridir. Günümüz Ankara'sında kent içerisinde akan dereler görünmese de semt ve mahalle isimlerinden üzeri kapatılmış birçok su kaynağının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır; Kavaklıdere, Hoşdere, Bentderesi gibi. Aslında Ankara'nın fiziksel planlama geçmişine bakıldığında bahsedilen tüm bu dereler ve vadi tabanları yapılaşmanın olmaması gereken yerler olarak her planda tanımlanmıştır. Bugün ise Ankara su sıkıntısı çeken, bu amaçla farklı havzalardan su taşıyan, kent içinde taşkınların ve göçüklerin olduğu bir kenttir ve bu durumda plan kararlarının yeterli olup olmadığı veya kararlara uyulup uyulmadığı sorgulanmalıdır. Bu başlık altında Jansen planında yer alan önemli dere ve vadilerin değişimlerine kısaca değinilmiştir.

İncesu Deresi ve İmrahor Vadisi: Ankara kentinin güneydoğusunda yer alan İmrahor vadisi, kenti oluşturan vadiler sistemi içerisinde kente en yakın ama henüz en az yapılaşmanın olduğu ve içinden Ankara Çayı'nı besleyen İncesu deresinin geçtiği önemli bir doğal peyzaj alanıdır. İncesu deresi, Mogan-Eymir akarsu sistemi ile Elmadağ'dan gelen kuru derelerle beslenir (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2002); Çankaya'nın doğusunda yukarı İmrahor'dan Yenişehir-Cebeci doğrultusunda akmaya devam eder, Sağlık Bakanlığı'ndan itibaren Atatürk Bulvarı'nın kenarını takiben Gençlik Parkı, Stadyum ve Hipodrom sahalarından geçer (Çulcuoğlu, 1997). Jansen (1937) Ankara planı raporunda İncesu Deresi yatağı için "Ankara civarının en cazibeli ve canlı dere yatağı" (s.30) ifadesini kullanmıştır. Şehir merkezindeki

bölümünün üzeri kapatılmış olan İncesu Deresi'nin gerek su kaynağı olarak, gerekse geçtiği İmrahor Vadisi'nin mikroklimatik ve hava koridoru özelliğinden dolayı ekolojik peyzaj değeri yüksektir. Maalesef günümüzde İmrahor Vadisi çok katlı yapılaşmalar ve bunlara bağlı altyapı sistemleri ile ekolojik değeri tehdit altındadır. Ayrıca ABB'nin "Ankara Boğazı" projesiyle (Anonim, 2016b) derenin ve vadinin doğal ekolojik yapısının tamamen değiştirilmesi öngörülmektedir.

Bentderesi: Eski kent merkezi Kale'nin hemen yanı başında yer alan Bentderesi Jansen tarafından bir rekreasyon merkezi olarak düşünülmüş, yine Jansen dere üzerinde bir "banyo havuzu" önermiştir. Ancak Bentderesi Ankara'nın ilk gecekondulaşan bölgelerinden biri haline gelmiş ve bir "rekreasyon merkezi" olmamıştır. 1950'li yıllarda Ankara'da yaşanan taşkınlardan dolayı derenin üzeri kapatılmıştır. Jansen'in Roma Hamamı ve Bent Deresi arasında önerdiği yeşil aks üzerinde ise şu anda yapılar, yollar ve üst geçit bulunmaktadır.

Çubuk Çayı ve Çubuk Barajı: Çubuk Çayı; Çankırı'dan doğar ve Etlik semtinde Hatip Çayı ile birleşerek Ankara Çayı'nı oluşturan, Ankara'nın önemli bir su kaynağıdır. Atatürk'ün talimatıyla çay üzerinde kurulan ve Cumhuriyetin ilk barajı olan Çubuk Barajı 1936 yılında yine Atatürk tarafından açılmış ve Ankara halkı için uzun yıllar önemli bir rekreasyon merkezi olmuştur (Şekil 6). Fransız mimar Leveau tarafından tasarlanan Baraj Gazinosu ise 2016 yılı içerisinde yıkılmıştır. Barajın su kalitesi ile ilgili spekülasyonlar, çaya boşaltılan kanalizasyon atıkları nedeniyle uzun yıllar devam etmiştir. 1994 yılında Devlet Su İşleri'nin (DSİ) içme suyu envanterlerinden çıkarılan Çubuk I Barajı'nın çevresinin ABB tarafından yeniden mesire alanı olarak düzenlenmesi planlanmaktadır (ABB, 2016).

Şekil 6. Çubuk Barajı girişinden bir görüntü (Soyak, 2012).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Rapoport'un (1993) belirttiği gibi bir başkent entellektüel, sosyal ve estetik standartları yayan, toplumsal kaynaşmayı güçlendiren, alan, isim, mitler vb. anlamda geçmişle sürekliliği olan bir merkezdir. Dolayısıyla bütün bu kavramlar kendilerini fiziksel olarak mekânlarda ve işlevlerinde ifade ederler. Ankara ise, başkent oluşunun ilk yıllarında yoğun bir çaba ile yeni ideolojinin ve yaşam tarzının değerlerini mekânsal olarak ifade etmeye çalışmış, bir ölçüde de başarılı olmuştur. Bu anlamda Türkiye'deki

kentleşme sürecinde önemli bir çıkış noktasıdır. Ancak bugün Ankara'ya bakıldığında hedeflenen ve varılan sonucun birbirinden hem fiziksel, hem sosyo-kültürel boyutlarda farklılıklar gösterdiği açıktır.

Değişim kaçınılmazdır. Toplumlar da, yaşam tarzları da, bunların yansıması mekânlar da küresel ölçekte de sürekli değişim gösterirler. Bu değişim doğanın kendisinde de vardır. Önemli olan kaçınılmaz olan değişimlere karşı gösterilen tutumlar ve politikalar. Türkiye'de değişime verilen tepkinin belirleyicisi çoğunlukla siyasi yönetimler olmuştur. Bu süreçte de fiziksel mekânın sembolik değeri ve kimliği göz ardı edilmiştir.

Ankara özelinde kent makroformu farklı doğrultularda gelişmiş, eski kent merkezinin popülerliği Batılı ülkelerdeki gibi korunamamış, desantralizasyon politikaları ile kullanımlar parçalı biçimde kent geneline dağılmıştır. Dolayısıyla Ankara'nın "modern başkent" hedefli kent kimliğinde fiziksel planlar tam olarak etkin olamamıştır. Rant kaygısının öne geçmesiyle doğal ve kültürel değerler ikinci plana atılmış, kamusal alanlar Cumhuriyetin ideolojik simgeleri olarak korunamamıştır. Öyle ki kimlik sürecinde en etkili değişimlerden biri olarak mekânların isimleri ve isimlerini aldıkları değerler bile değişim geçirmiş hatta bazıları yok edilmiştir.

Fiziksel planlama bağlamında getirilecek en temel eleştirilerden biri, bütüncül planlama yaklaşımının ve uygulanmasının bir türlü benimsenememesidir. Yeni baştan yaratma yoluyla ya da noktasal çözümlere yönelik kararlarla birçok plan çalışmasının geniş perspektifi gözden kaçırılmıştır. Bu noktada, peyzaj planlama çerçevesinden bakmak gerekirse, en önemli eksiklik doğal ve kültürel peyzaj değerlerine ilişkin kapsamlı bir çalışmanın ve envanterin olmayışıdır. Peyzaj planlama, peyzaj tasarımdan farklı olarak doğal sistemleri ve kültürel öğeleri bir bütün olarak üst ölçekte ele alır. Ancak ülkemizde yeni bir disiplin sayılabilecek peyzaj mimarlığının kapsamının da anlaşılamaması bunda önemli bir paya sahiptir. Aslında kent planlamada altlık olarak kullanılması gereken peyzaj planı ile korunması gereken, sınırlı kullanım gerektiren ya da potansiyel alanlar peyzaj planlama ilkeleriyle belirlenmelidir. Jansen'in plan kararlarında yer alan ve halkın rekreasyonel ve sosyal ihtiyaçlarına cevap veren alanlar, aslında doğal peyzaj değeri yüksek alanlardır. Bunlar aynı zamanda kentin formunu belirleyen doğal eşiklerdir. Bu alanları Cumhuriyet değerlerinin ve hedeflerinin ortaya koyduğu kamusal alanlar olarak planlarken, Jansen aslında ekolojik değerleri gözetmiştir. Bugün yaşanan kent formuna ilişkin sorunlar ya da çevre sorunları da benzer planlama yaklaşımlarının yönetim ve uygulama aşamalarında arka plana itilmesi sonucu olmuştur.

Ankara kentinin sembolik mekânlarında yaşanan değişimlere müdahale halen siyasi öncelikli ve noktasal yaklaşımla ele alınmaktadır. Oysa, başkent olma sürecinde koyulan hedeflerde doğal ve kültürel değerler beraber değerlendirilmiştir. Gerek fiziksel, gerekse yaklaşım açısından bir süreklilik ve tutarlılık vardır. Bugün kent bütününde kamusal açık alanların işlevsel olarak bütünlüğünden bahsetmek söz konusu değildir. Bununla birlikte bu bildiri kapsamında ele alınmayan farklı siyasi ve toplumsal olayların mekânla ilişkisi hep göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla toplumsal bellekteki "başkent" Ankara aslında önemli bir değişim geçirmiştir.

Bu noktadan sonra sorulması gereken soru ise bu değişimin nasıl yönetileceğidir. Bir başkente yapılacak fiziksel müdahalelerde salt "tesis" ya da "yer" yapımı yerine, toplumsal olarak nasıl bir değer yansıtılmak istendiği sorgulanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti bir başkentten ne beklemelidir? Toplumsal yaşantı nasıl yönlendirilmelidir? Ya da yönlendirilmeli midir? Neoliberal politikalarla beraber

küreselleşmenin etkilerinin mekânlar üzerine hızla yayıldığı düşünülürse, bir başkenti “millet”i ya da “devlet”i simgeleyen değerleri ne olmalıdır? Değişimi “iyi” ya da “kötü” olarak sınıflandırmaktansa değişimi yönetecek hedefleri belirlemek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ABB. (2016). Ankara Büyükşehir Belediyesi web sitesi: <http://www.ankara.bel.tr/haberler/cubukbarajindacevreduzenlemesi/#.V7Ti1WWO76Y>, Erişim Tarihi: 17.08.2016.
- Anonim. (2016a). Türk Dil Kurumu web sitesi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5790be9fe40cc3.09585678, Erişim Tarihi: 21.07.2016.
- Anonim. (2016b). Web sitesi. www.ankaravadisi.com/melih-gokcek-ankara-bogazi-3-yil-icinde-tamamlanacak, Erişim Tarihi: 17.08.2016.
- Atak, E. ve Şahin, S. Z. (2004). Atatürk Orman Çiftliği’nin 79 Yılı ve Çiftliğin Korunmasına Yönelik Politika Arayışları. Planlama 2004/3, 80-88.
- Ayoğlu, B. O. (2006). “Zafer Anıtı-Güvenpark-TBMM” Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD., Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Ankara.
- Batuman, B. (2002). Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı. Ankara’nın Kamusal Yüzleri, Editör: Güven Arif Sargın. İletişim Yayınları, İstanbul. ISBN: 975-05-0082-2
- Bayraktar, N. (2013). Tarihe eş zamanlı tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının değişim süreci. Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(1): 20-35.
- Bilgili, C. (2009). Ankara kenti yeşil alanlarının kent ekosistemine olan etkilerinin bazı ekolojik göstergeler çerçevesinde değerlendirilmesi üzerine bir araştırma (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD., Ankara.
- Burat, S. (2011). Yeşilyollarda Hareketle İstirahat: Jansen Planlarında Başkentin Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960). İdeal Kent, Kent Araştırmaları Dergisi, 4: 100-129.
- Bülbül, M. (2009). Geçmişten Günümüze Gençlik Parkı. (Dönem Projesi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD., Ankara.
- Çulcuoğlu, G. (1997). Ankara Kenti Yeşil Kuşak Çalışmalarının Yabancı Ülke Örnekleri Açısından İrdelenmesi ve Yeşil Kuşak Sistemi İçin Öneriler. (Yayımlanmamış) Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD., Ankara.
- Duru, B. (2012). Mustafa Kemal Döneminde Ankara’nın İmarı. Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara (Haz: Funda Şenol Cantek). Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, s.173-192.
- Ertuna, C. (2005). Kızılay’ın Modernleşme Sahnesinden Taşralaşmanın Sahnesine Dönüşüm Sürecinde Güvenpark ve Güvenlik Anıtı. Planlama, Sayı: 34: 6-15.
- Geray, C. (2008). Şehirciliğimiz ve Ankara. Mülkiye, 32(261): 9-26.
- Gordon, D.L.A (2006). Capital Cities in the Twentieth Century. In: Gordon, DLA, (ed.) Planning Twentieth Century Capital Cities. (pp. 8-14). Routledge: London.
- Hall, P. (2006). Seven Types of Capital City. In: Gordon, DLA, (ed.) Planning Twentieth Century Capital Cities. (pp. 1-7). Routledge: London.
- Hürriyet Gazetesi. (2013). Web sitesi: <http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/73406/2/2/bir-yokolus-hikayesi-guvenpark>, Erişim Tarihi: 17.08.2016.
- İmga, O. (2011). Takdim. İdeal Kent, Kent Araştırmaları Dergisi, 4: 5-7.
- Jansen, H. (1937). Ankara İmar Planı. Alaaddin Kırıl Basımevi. İstanbul.

- Kacar, D. (2010). Ankara, a Small Town, Transformed to a Nation's Capital. *Journal of Planning History*, 9(1); 43-65.
- Kolbe, L. (2007). Central and Eastern European Capital Cities: interpreting www-pages-history, symbols and identity. *Planning Perspectives*, 22(1): 79-111.
- Mimdap, (2009, 2 Aralık). Geçmişten Günümüze Gençlik Parkı. Mimdap. Erişim adresi: <http://www.mimdap.org/?p=28423>
- Özer, M.N. (2005). Bir Kültürel Miras Olarak Gençlik Parkı, *Planlama*, 2005/4, p.16-25.
- Paquet, G. (1993). Capital cities as symbolic resources (commentary). In: Taylor, J., Lengelle, J.G., Andrew, C. (eds.) *Capital Cities/ Les Capitales: International perspectives/ Perspectives Internationales*. Montreal, Canada, s.271-285.
- Rapoport, A. (1993). On the nature of capitals and their physical expression. In: Taylor, J., Lengelle, J.G., Andrew, C. (eds.) *Capital Cities/ Les Capitales: International perspectives/ Perspectives Internationales*. Montreal, Canada, s.31-67.
- Soyak, A. (2012, 8 Temmuz). Web sitesi. Panoramio. Erişim adresi: <http://www.panoramio.com/photo/75503188>
- Tankut, G. (1981). Cumhuriyet döneminin ilk toplu imar deneyimi: Ankara. *Amme İdaresi Dergisi*, 14(4): 113-119.
- Tankut, G. (1988). Ankara'nın Başkent Olma Süreci. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* (8:2), 93-104.
- Tunçer, M. (2015). Çevresini Arayan Ankara. Alter Yayıncılık, Ankara. ISBN:978-605-9870-12-2.
- Uluış, L. (2009, 15 Temmuz). Lörcher'in Ankara'sı. Web Sitesi. <http://www.mimdap.org/?p=22066>
- Vale, L.J. (2006). The Urban Design of Twentieth Century Capitals. In: Gordon, DLA, (ed.) *Planning Twentieth Century Capital Cities*. (pp. 15-37). Routledge: London.
- Yalım, İ. (2002). Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası. *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, Editör: Güven Arif Sargın. İletişim Yayınları. İstanbul. ISBN: 975-05-0082-2
- Yavuz, F. (1981). Başkent Ankara ve jansen. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7(1), 25-33.

KENT MERKEZİNDEKİ ALIŞVERİŞ CADDELERİNİN KİMLİK DEĞİŞİMİ: TUNALI HİLMİ CADDESİ ÖRNEĞİ*

Arş. Gör. Ecem BAKİ¹

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Prof. Dr. Dicle OĞUZ

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Caddeler ve sokaklar kent içerisindeki önemli kamusal mekânlardır. Sosyal, kültürel ve ticari yönden çeşitli kullanımlara sahip olan caddeler, özellikle rekreasyonel işlevleri açısından büyük önem taşımaktadır. Tek başına bir aks ya da merkez ağı parçası olarak Alışveriş Caddeleri, bir kentin ya da bölgenin yaşayan en yoğun kullanımlı kamusal mekânlarıdır. Bu caddeler, merkezi konumda, iş yerlerine yakın, içerisinde sosyal, kültürel ve ticari birimleri (restoran, sinema, mağaza, banka vb.) barındıran, erişilebilirliğin yüksek düzeyde olduğu yerlerdir. Yalnızca ekonomik ve ticari faaliyetlerin gerçekleştiği mekânlar değil, aynı zamanda kültürel kimliğin oluştuğu, değiştiği ve yansıtıldığı mekânlardır. Eski niteliğini çeşitli ideolojik, sosyal ve politik sebeplerle kaybetmiş ya da kaybetmekte olan, canlılığını yitiren, yapısal anlamda da artık yeterli gelmeyen alışveriş caddelerinin günümüz koşullarında sürdürülebilirliğinin sağlanması için yeniden düzenlenmeleri ve kente kazandırılmaları gerekmektedir. Literatür araştırması ve çalışma alanında yapılan inceleme ve analizlere dayanan bu çalışma ile Ankara'nın sosyokültürel öneme sahip en önemli alışveriş caddelerinden Tunalı Hilmi Caddesi'nin geçmişten günümüze kadar geçirdiği fiziksel değişim ve buna bağlı olarak değişen kimliği ortaya konmaktadır. Sonuç olarak, Tunalı Hilmi Caddesi'nin fiziksel yapısındaki değişimler ile yer kimliği arasındaki ilişki ve değişen bu durumun Tunalı Hilmi Caddesi'ne ilişkin aidiyet duygusu üzerine etkileri tartışılmakta, izlenebilecek politikalar ve alınabilecek önlemlere ilişkin öneriler getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş Caddeleri, Kentsel Aidiyet, Kent Kimliği, Tunalı Hilmi Caddesi

THE CHANGE of PLACE IDENTITY in SHOPPING STREETS in CITY CENTERS; TUNALI HİLMİ STREET CASE

Abstract

Streets are important public spaces in city. Streets that are intensely used for social, cultural, and especially commercial activities have great importance in terms of the recreational functions. As a single axle or as part of a heavily used city network, shopping streets are the most intensively benefited public spaces in the city or region. These streets are centrally located accessible places which have close proximity to business districts and include social, cultural and commercial units (restaurant, cinema, shop, bank etc.). There are not places that only economic and commercial activities occur, but also the places that cultural identity can occur and represent. Shopping streets that lost or losing their former qualities due to various ideological, social and political reasons, lost their vitality and cannot be sufficient anymore in structural way must be brought in the city and recognized to keep sustaining in today's conditions. One of the most important shopping streets of Ankara in terms of socio-cultural aspect, Tunalı Hilmi Street's physical transformations from past to present and consequently its changing identity is put forth along with literature review and studies and analyzes conducted in the study area. As a result, the relationship between sense of place and changes in physical structures of Tunalı Hilmi Street and effects on sense of place to the street of this changing situation are being discussed and suggestions are made related with politics and preventions that can be taken.

Keywords: Shopping Streets, Sense Of Place, Place Identity, Tunalı Hilmi Street.

* Bu makale "Alışveriş Caddelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi; Tunalı Hilmi Caddesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Ecem Baki, , ebaki@ankara.edu.tr

GİRİŞ

Ülkemizde planlı kentleşme hareketleri başkent Ankara'da 1932 Jansen Planı ile başlamıştır. Yeni ulus devleti ve modern kent oluşumunu simgelemesi amaçlanan planda ülkenin diğer şehirlerine örnek olacak bir kent modeli oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak Ankara nüfusunun 50 yıl içerisinde ortalama 74.000'den 300.000'e çıkacağı verisine dayalı yapılan planın yürürlüğe girmesinin ardından, 7 yılda nüfusun yaklaşık 3 katına ulaşmasıyla çeşitli sıkıntılar ortaya çıkmıştır (Tunçer, 2013).

Zamanla modernizm idealleriyle şekillenen kentlerde hızlı ve yoğun göçe bağlı olarak konut ihtiyacı gündeme gelmiştir. Özellikle büyük kentlerde bu soruna hızlı çözüm olan benzeşik yapılaşmanın artması, kentsel alanda tekdüzellik ve beraberinde tek kültürlülüğü getirmiştir (Ulu & Karakoç, 2004). Dolayısıyla, sanayi devrimini diğer Avrupa ülkeleri gibi etkili bir şekilde geçirmeyen ülkemizde kırsal yerleşim merkezlerinin kente dönüşümü sırasında yaşanan bu dinamik süreç ile yerel karakterin korunması mümkün olmamış ve yer kimliğinden bağımsız kentler meydana gelmiştir.

Kent kimliği; sosyal, kültürel, sosyo-ekonomik etmenlerle biçimlenen, kendine özgü nitelikler taşıyan ve geçmişini yansıtan anlam yüklü bir bütündür (Kaplan, 2016). Kentte yaşayan ve hemen hemen her noktasını hissedebilen bireylerin yerel kimlikle bağlantı kurmaları kişisel deneyimleriyle birlikte daha kolaydır. Ancak, o yere bağlı aidiyet duygusu gelişmeyen ziyaretçiler açısından düşünüldüğünde, kent kimliğinin en belirleyici olarak hissedildiği yerler caddeler, meydanlar, parklar gibi kamusal açık alanlar olarak belirlenebilir.

Lynch'in (2011) çalışmasında belirtildiği üzere, caddeler kent kimliğini algılamada özel bir kullanımın ya da faaliyetin yoğunlaştığı alanlar olarak gözlemciler açısından belirleyici öğelerdir. Kent kimliği, insanların algıladığı haliyle, çevre deneyiminin fiziksel ya da işlevsel unsurları kadar duygusal çağrışımlarının da etkisiyle anlam kazanır (Ujang, 2012). Bu kapsamda incelendiğinde alışveriş caddeleri ziyaretçiler açısından daima ilgi çekici ve aidiyet hissini pekiştirici alanlar olmuşlardır. Özellikle günümüzün küreselleşen koşullarında caddede tanıdık mağaza, lokanta ve kafelerin bulunması, o yerle bağ kurmayı kolaylaştırmaktadır. Sonuçta bir yerle bağ kurarken, o yerle ilgili kişisel deneyimlerin olması her zaman beklenmeyeceği gibi, o yerin kimliğini oluşturan belirli özelliklerin, orada fazla zaman geçirmeden ya da tecrübe edinmeden de hissedilebileceği bir gerçektir. Aidiyet duygusu, o yerle olan duygusal etkileşimimiz, o yerle ilgili bilgi, düşünce ve beklentilerimiz ile o yere ait bilgiye bağlı algısal eylemlerimizle oluşmaktadır (Kyle, Mowen & Tarrant, 2004 içinde Low & Altman, 1992).

Kimliğin zamanla değişime ya da bozulmaya uğraması, ancak ve ancak dış etkenler sebebiyle gerçekleşmektedir. Modern dönemde kentin kimliğini oluşturan ve değişimi sağlayan etmenler konut alanlarının dönüşümü, sanayi, turizm ve hizmet sektörlerinin mekânsal dağılımıdır (Kaplan 2016). Bu kapsamda incelendiğinde literatürde ana cadde olarak da tanımlanan alışveriş caddeleri, yürünebilir, az katlı binalardan oluşan ve zemin katlarında ticari birimlerin olduğu, kentsel çevre ile doğrudan ilişkili, yaya trafiğinin yüksek olduğu, kontrol edilemeyen kamusal ve sosyal etkinliklerin gerçekleştiği caddeler olarak tanımlanırken (Ercoşkun & Özduru, 2013 içinde Southworth, 2005), günümüzde caddenin konumu ve ulaşılabilirliği daha ön plana çıkmakta ve alışveriş caddeleri; merkezi konumda, iş yerlerine yakın, içerisinde ve/veya yakınında sinema, müze, kütüphane, dernek vb. sosyal ve kültürel yapıların bulunduğu, restoran, kafe, mağaza, banka gibi çeşitli işletmeleri barındıran ve en önemlisi ulaşımı kolay yerler olarak tanımlanabilmektedir.

Alışveriş caddeleri sosyal yaşamın gerçekleştiği ve kamusal olarak kentin önemli çekim alanlarından birini oluşturmaktadır. Dünya ülkelerinin kent rehberlerine bakıldığında, hem ülkenin yerel ürünlerinin pazarlanmasını hem de turistler için çekici cazibe merkezleri olmaları sebebiyle, imgeler arasında çoğunlukla bir alışveriş caddesi olduğu görülmektedir. Ayrıca o kentin sembolik ikonları da bu caddeler üzerinde yoğun bir biçimde sergilenmektedir. Çağımızın modern kentlerinde kentin tarihi dokusuyla zıtlık yaratan ikonlar, mekânla estetik ve duygusal bağ kurmada kullanıcıya hoş gelen ve mekânın karakterini yansıtan geçici öğeler olarak değerlendirilmektedir (Zepf, 2000). Örneğin bu ikonlar telefon kulübesi gibi bir donatı elemanı olabileceği gibi, otobüs, taksi, tramvay gibi bir toplu taşıma aracı da olabilmektedir. Böylece kullanıcıların bilinmeyen çevre ile bağ kurmaları ve caddeyi deneyimleyebilmeleri kolaylaşmaktadır.

1. Alışveriş Caddesi Kavramı

Küresel ekonominin etkisiyle, özellikle az gelişmiş ülkelerde, değişen ve gelişen klon kentlerde alışveriş caddelerinin barındırdıkları birimler itibarıyla birbirine benzemesi kaçınılmazdır. Ancak, ticareti yapılan ürünler, insanlar ve alışveriş faaliyetinin gerçekleştiği yapının kendisi kültürel altyapıyı yansıttığından, kültürel mirasın sürdürülebilmesi için yerel alışveriş caddelerinde de kentin kendisi gibi tekdüze gelişimler yerine, tarihi kent dokusunu koruyan ve yansıtan düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Zukin, 2012). Bunun için gerekli olan yalnızca tarihi yapıların korunması değil, bu ticaret aksının her türlü bileşeniyle planlanması ve kullanıcılar için çekici öznel kullanım biçimlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Dünyanın pek çok kentindeki alışveriş caddeleri kent kimliğinin bir parçası olarak; bir meydanla diğer bir meydanı, bir meydanla bir parkı, bir parkla diğer bir parkı ya da bir parkla kentin mimari öğelerinden başka bir önemli yapıyı bir hat olarak birbirine bağlayan olmaları ortak özellik olarak görülmektedir. Kentin önemli düğüm noktalarını ya da rekreasyon alanlarını bağlayan olmaları alışveriş caddelerini de kendi işlevleriyle birlikte oldukça yoğun kullanımlı alanlar haline getirmektedir. Ancak yoğun kullanıma bağlı olarak karşılaşılan sorunlara getirdikleri çözümlerle birlikte, tarihsel kimliğin dışında farklı kimlik değerleri kazandıkları görülmektedir. Örneğin ilk akla gelen alışveriş caddesi örneklerinden New York 5. cadde, tarihi yapılarının yanında sarı taksileriyle imgenmiştir. Yoğun kullanıcı potansiyeline sahip bölgede gelen araç sayısını kontrol altına alabilmek amacıyla gerçekleştirilen uygulamalarda sosyal aktiviteyi destekleyecek yaya dolaşımı, uygun kaldırım genişlikleri, donatılar ve yaya geçitleriyle sağlanırken, araç trafiği ise ulaşılabilir toplu taşıma olanakları, normalin üzerinde parkmetre ücretleri ve taksilerle kontrol altına alınmıştır. Farklı yapısal niteliğiyle Barselona Las Ramblas caddesinde ise tarihi kimlik, sanat olgusuyla pekiştirilmiştir. İki meydanı birbirine bağlayan cadde iki tarafı çift şeritli araç yoluna sahip ve bir anlamda orta refüjün genişletilip yaya bölgesi yaratılmasıyla oluşturulmuştur. Yol boyunca çeşitli bölgelere ayrılan yaya bölgesi farklı özellikleriyle dikkat çekmektedir. Yol üzerindeki yeni işlevler kazanmış tarihi yapılar, çeşme ve yer mozaïği gibi tarihi ve sanatsal öğeler ile çiçekçiler, sokak müzisyenleri vb. toplumsal kültürü yansıtan değerler ile fiziksel ve işlevsel çeşitliliği, kültür ve sanat etkinliklerini barındırması, yaya konforunu destekleyici öğeler içermesi ile kent kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Ülkemizde ise batı ülkelerine oranla daha çok yerel işletmeyi barındıran alışveriş caddelerine İstanbul Abdi İpekçi Caddesi, Bahariye Caddesi ve Ankara Tunalı Hilmi Caddesi vb. örnek gösterilebilir. Aslında ülkemizde alışveriş caddesi denildiğinde, araç

trafiğinden arındırılmış yaya dolaşımının hâkim olduğu ve genellikle eski kent merkezinde bulunan (örneğin İstanbul İstiklâl Caddesi gibi) cadde ve sokaklar aklı gelmektedir. Ancak kavramsal olarak yukarıda da belirtildiği gibi alışveriş caddelerinin ulaşılabilirliğini ve canlılığını sürdürebilmesi için toplu taşıma olanaklarının ve kısıtlı da olsa araç ulaşımının olması gerekmektedir.

Küresel ölçekte ticaretin gelişmesiyle banliyöleşen kentte, kent merkezi dışında toplumsal merkezleşmeyi sağlayan alışveriş merkezlerinin sayıları gün geçtikçe artmakta ve daha fazla işlev ve kentsel yaşam kent merkezinden uzaklaşmaktadır (Gürün, 2005). Modern zamanların alışveriş mekânları olan alışveriş merkezleri, her kullanım ve kullanıcıya açık, demokratik gözükmeye karşı bir yönetim tarafından idare edilen ve akşam saatleri de dâhil olmak üzere istenilen gün ve saatlerde kapatılabilen özelleştirilmiş kamusal alanlardır (Gürün, 2005). Bu yönüyle alışveriş merkezlerinin aldatıcı bir kamusal mekân olduğu ve toplumu kendi kuralları çerçevesinde yönlendirdiği bir gerçektir.

Ekonomik, toplumsal ve mekânsal özellikleri ile günümüzün kent merkezi yansımaları olan alışveriş merkezleri, kent merkezi ve yakın çevresinde bulunan, tek bir merkez tarafından yönetilen, müşterilerin ve işletmecilerin her türlü ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak tasarlanmış, kesin kuralları olan yapı topluluklarıdır (Teller, 2008). Alışveriş caddeleri ise kent merkezlerinde bulunan, çeşitli işletmelerin yer aldığı, kendiliğinden oluşan, ziyaretçilerin toplu taşıma alana ulaşabilecekleri altyapıya önem verilen, gönüllülük esasına dayalı olarak caddeyi ilgilendirecek her türlü konuya dair ortak kararların alındığı yerel kimliği bulunan kamusal mekânlardır (Teller, 2008). Görüldüğü gibi alışveriş merkezlerinde herhangi bir yer kimliğinden bahsetmek mümkün değildir. Kullanıcıların kenti ve yerel kimliği deneyimleyebilmesi ancak ve ancak kent içerisindeki kamusal alanlarda mümkün olmaktadır. Alışveriş merkezlerindeki tanıdık aidiyet duygusu yer kimliğinden bağımsız olarak gelişmekte ve hangi kentte olduğunuzun önemi olmaksızın algı, tüketim odaklı bir şekilde yönlendirilmektedir.

Kent kimliği ve aidiyet birbirleriyle doğrudan ilişkili kavramlardır. Kimliği belirleyen, kente özgü aidiyetin mekânsal yansımalarıdır (Alver, 2012). Bu kapsamda çalışmanın amacı, kent kimliği ve aidiyet duygusunun alışveriş caddeleri örneğinde mekâna yansımalarını değerlendirerek kimliğin korunması ve mekânsal aidiyet hissinin sağlamaştırılması için gerekli öneriler geliştirilmektedir.

2.Araştırma Bulguları

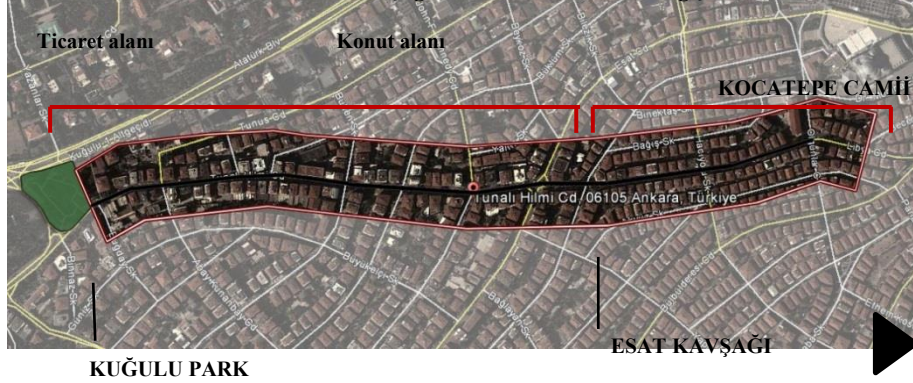
Çalışma alanı olan Tunalı Hilmi Caddesi, Ankara kent merkezinin güneyinde Kavaklıdere semtinde, kentin omurgası kabul edilen Atatürk Bulvarının güneydoğusunda bulunmaktadır (Şekil 1). Caddenin kuzeybatısında çoğunlukla işyerleri, kuzeydoğusunda ana arterler dışında konut yerleşimleri bulunmaktadır. Caddenin batısında iş merkezleri, büyükelçilikler, kamu kurum ve kuruluşlarının binaları gibi resmi birimler bulunmakta, güneybatı yönünde ana arterler dışında konut yerleşiminin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Caddenin güneyinde ise birkaç büyükelçiliğin ardından Cumhurbaşkanlığı köşkü ve Çankaya semti konut yerleşimi gelmektedir.

Şekil 1. Tunalı Hilmi Caddesi'nin Konumu

Cadde, Başkent Ankara'nın sosyal yaşamının önemli merkezlerinden biridir. Kuğulu Park'tan başlayarak 1.24 km boyunca Kocatepe Camii'ne kadar devam eden cadde üzerinde mağazalar, kafeler, restoranlar, oteller, butikler ve çeşitli yerel işletmeler bulunmaktadır (Şekil 2). Aslında Tunalı Hilmi Caddesi nitelik açısından ikiye bölünmüş durumdadır. Kuğulu Parktan Esat 4 Yol Kavşağına kadar olan kısımda sosyokültürel kent yaşamının ağırlıklı olduğu gözlemlenirken, Esat Kavşağından Olgunlar Sokağına kadar olan kısım ise konut alanıdır. Dolayısıyla bu çalışmada Tunalı Hilmi Caddesinin kimliğini yansıtan ve kamusal anlamda aktif olan Kuğulu Park ve Esat 4 Yol Kavşağı arasında kalan kısmı ele alınmaktadır.

Şekil 2. Tunalı Hilmi Caddesi'nin Esat Kavşağı Hızasından İtibaren Değişiklik Gösteren Kısımları

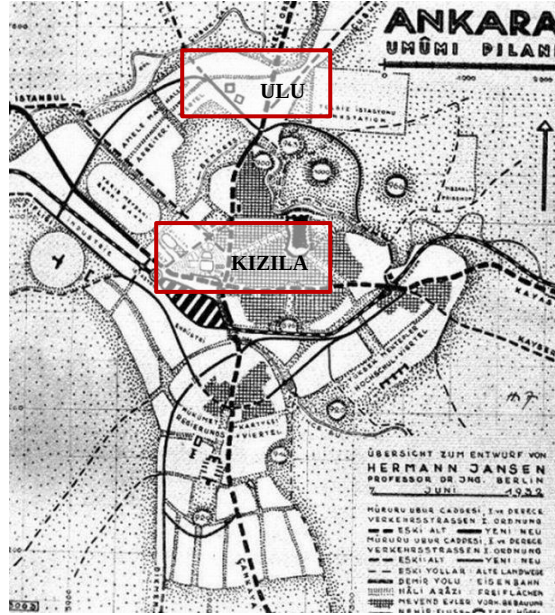
Tunalı Hilmi Caddesinin bir diğer özelliği ise lineer bir cadde niteliği taşımasından çok, çevresinde bulunan cadde ve sokaklarla birlikte anılıyor olmasıdır. Sosyokültürel etkinliklerin yoğun olarak gerçekleştiği bu bölge genel olarak 'Tunalı' diye anılmaktadır. Tunalı denilince akla gelen Tunalı Hilmi Caddesi değil, Bestekâr Sokak, Tunus Caddesi, Arjantin Caddesi ve Tunalı Hilmi Caddesine bağlanan diğer cadde ve sokakları kapsayan bir bölgedir.

2.1 Tunalı Hilmi Caddesinin Mekânsal Gelişimi ve Kimlik Değişimi

Tunalı Hilmi Caddesi ilk olarak Ankara'nın kent merkezini Ulus'tan Kızılay'a doğru taşıyan 1932 Jansen Planında şekillenmiştir (Şekil 3). 1930'lu yıllarda üzüm

bağları, bağ evleri ve şarap fabrikasının bölgenin kimliğini oluşturduğu semtte, gelir ve eğitim seviyesi yüksek ailelerin oturduğu yaklaşık 1000m² bahçeye sahip 2-3 katlı konutlardan oluşan mahalli yapı, yeni kentleşme hareketleriyle oluşan apartmanlar ile birlikte değişime uğramaya başlamıştır (Çapanoğlu, 2014).

Şekil 3. Jansen Ankara Planı (Jansen, 1937)

Semtın yerleşim bölgesinden kent alt merkezine dönüşümü ise 1957 Yücel-Uybadın Ankara Planı'yla başlamıştır. Planın amacı homojen yapılaşmanın temelini oluşturmanın yanı sıra yüksek yoğunluklu konut ihtiyacı sağlamaktır (Resuloğlu, 2011).

Cumhuriyet döneminde Atatürk Bulvarı boyunca ve Tunalı Hilmi Caddesinin bulunduğu Kavaklıdere semti çevresinde yerleşkelerini kuran büyükelçilikler, caddenin gelişiminde büyük etki göstermişlerdir. Cadde, gelişen başkentte bir konut bölgesi olmanın yanı sıra aynı zamanda kültürel, sosyal, rekreasyonel ve ticari aktivitelerin bir arada bulunduğu ana arterlerden biri olmuştur.

1950'li yıllarda caddede ağırlıklı olarak konut, az miktarda alışveriş, ticaret ve yeni başkentte kendilerini temsil etmek isteyen diğer ülkelerin büyükelçiliklerinin yer aldığı görülmektedir. Caddenin henüz alışveriş caddesi niteliği taşımadığı, yalnızca konut alanlarının gereksinimlerine dönük küçük çaplı alışverişin olanaklı olduğu izlenmektedir.

Cadde yaşamındaki en önemli değişimlerden biri 1958 yılında Ankara Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından yaptırılan üniversite apartmanının inşaatıdır (Şenyapılı, 2013 içinde Erdem, 2004). Biri Tunalı Hilmi Caddesinde, biri de Bestekâr Sokakta bulunan apartmanların inşaatı maddi yetersizlikler sebebiyle tamamlanamamıştır ve Amerikan üssü çalışanlarıyla yapılan anlaşma ile inşaatı tamamlamak karşılığında belirli bir süreyle çalışanlara kiraya verilmiştir. Böylece Tunalı Hilmi Caddesi Amerikan kültürüyle tanışmıştır (Çapanoğlu, 2014).

1946-1947 yıllarından sonra caddede başlayan yapılaşma 1960'lı yılların sonuna doğru iyice artmıştır (Şenyapılı, 2013). Yapı şekilleri değişmiş iki katlı geniş bahçeli konutlar yerini çok katlı apartmanlara bırakmıştır. Konut sayısının ve giriş kat ticari işletmelerin sayısının artmasıyla çeşitlilik artmış ve caddeye sinema, disko gibi sosyal

etkinlik alanları açılmıştır. Bu yıllarda Tunalı Hilmi Caddesi bir mahalle caddesi olmaktan çıkmış ticari, sosyal ve kültürel olarak Ankara'ya hizmet eden bir alışveriş caddesi hâlini almıştır.

1960-1970'li yıllar, aynı zamanda Türk sinemasının da oldukça ilgi gördüğü ve geniş kitlelere ulaştığı dönemdir. Dolayısıyla kamusal niteliği artan Tunalı Hilmi Caddesi ve yakın çevresinde de yeni sinemalar açılmış ve beraberinde yeme-içme mekânlarını getirmiştir.

Tunalı Hilmi Caddesinin değişim sürecini belirleyen evrelerden biri de Kuğulu Parkın açılmasıdır. 1967 yılında Kavaklıdere semtine adını veren dere suyunun biriktiği kavaklık alan dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Halil Sezai Erkut tarafından parka dönüştürülmüştür (Şenyapılı, 2013 içinde Kozan, 2009). Yapıldığı dönemde çok ilgi görmeyen park, 1973-1976 yılları arasında dönemin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Vedat Dalokay zamanında yenilenerek bugünkü halini almıştır. Günümüzde kullanıcılar tarafından oldukça ilgi gören park bölgenin buluşma noktası, dinlenme alanı, sosyalleşme ve toplanma mekânıdır.

1970'li yılların sonunda kentin iş ve ticaret merkezi Kızılay - Bakanlıklar'dan Kavaklıdere'ye yönelmiştir. Tunalı Hilmi Caddesindeki bazı konutlar ofislere dönüşmüş hatta bazı bakımsız metruk evler yerini çok katlı, içerisinde ticaret ünitelerinin ve dükkânların bulunduğu 'pasaj' adı verilen yapılara bırakmıştır. Sonuç olarak Tunalı Hilmi Caddesi artan ticari karakteriyle birlikte yüksek gelirli ailelerin alışveriş, rekreasyonel ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere gittikleri bir alışveriş caddesine dönüşmüştür (Aksu, 2012).

1989 yılında Atakule'nin inşa edilmesi ve daha sonra 1991 yılında Karum'un kurulması ardından alışveriş merkezi kültürünün Ankara halkının hayatına girmesi Tunalı Hilmi Caddesi de dâhil olmak üzere kent caddelerinin sosyal hayatına büyük bir sekte vurmuştur. Takip eden yıllarda Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanı Murat Karayalçın'ın döneminde, kullanım yoğunluğunu arttırmak amacıyla Tunalı Hilmi Caddesinin hafta sonu yayalaştırılması gündeme gelmiştir. O dönemde bazı kullanıcılar yayalaştırmanın son derece keyifli, eğlenceli ve kamusal deneyimi arttıran bir gelişim olduğunu düşünürken, çoğunlukla cadde üzerindeki dükkân sahiplerinin hatırladıkları şeyler ise Ankara'nın çeşitli bölgelerinden 'piyasa yapma' tabiriyle alana gelenlerle kullanıcı kitlesinin oldukça değiştiği, insanların bu durumdan keyif almadığı ve yayalaştırmanın ticari kâr amacına hiçbir katkısı olmadığıdır (Çapanoğlu, 2014). Sonuç olarak, çevre esnafın belediyeye durumu şikayet etmesiyle 3-4 ay içinde uygulamaya son verilmiştir (Çapanoğlu, 2014).

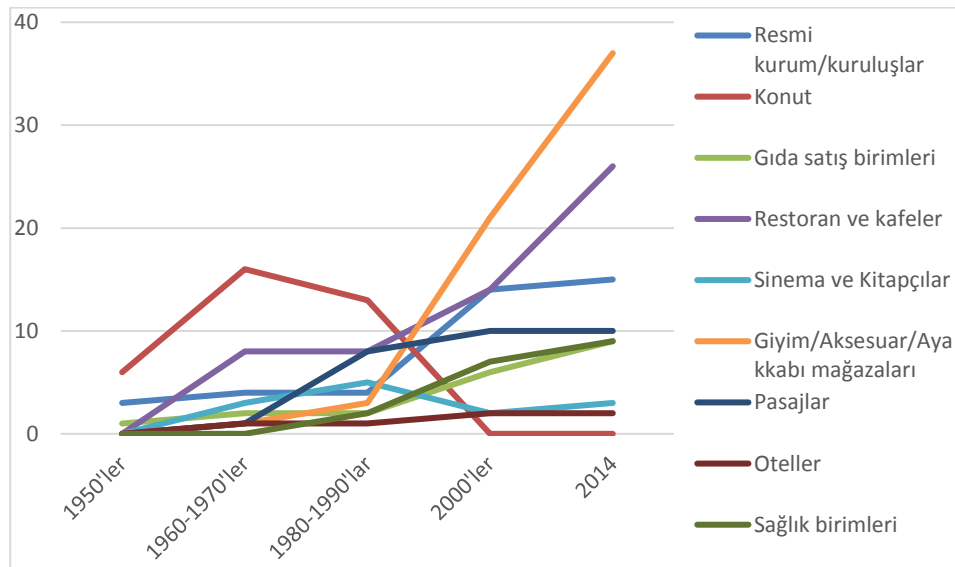
2000'li yılların başında cadde üzerindeki yapılaşma optimum seviyeye ulaşmıştır. Özel ve resmi kurum ve kuruluşların bir araya gelerek oluşturduğu karma kullanımla çeşitlilik artmıştır. Yapıların zemin katlarında çoğunlukla ticari aktiviteler meydana gelirken üst katlarda kısmen konut olmak üzere ofis yerleşimi hâkim olmuştur. Pasajlar, fast-food zincirleri, pastaneler, restoranlar, marketler, giyim ve ayakkabı mağazalarına ek olarak yoğun kullanımla birlikte bankalar, eczaneler, laboratuvarlar, muayenehaneler, kuaförler, güzellik merkezleri, parfümeri dükkânları, züccaciye, seyahat acentaları vs. caddede yer bulmuştur.

2000'li yılların başına kıyasla günümüzde Tunalı Hilmi Caddesinde ticari çeşitliliğin artmadığı ancak, cadde üzerindeki mağaza ve yeme-içme birimleri sayısının diğer kullanımlara göre oldukça fazla sayıda olduğu ortaya çıkmıştır. Buna karşın, özellikle kültürel aktivite mekânlarının azlığı göze çarpmaktadır. 2000'li yıllardan

itibaren kamusal kimliğini tamamlayan caddede yoğun araç ve yaya kullanımından dolayı mekânsal sıkıntılar meydana gelmeye başlamıştır.

Grafik 1’de Tunalı Hilmi Caddesinin geçmişten günümüze temel kullanımının caddenin ilk kentsel oluşumundan itibaren değişimi çizgisel olarak ifade edilmektedir. Buna göre, Tunalı Hilmi Caddesinin alışveriş caddesine dönüşümünün 1960’lı yıllardan itibaren caddedeki konut sayısının azalması ve buna karşılık ticari çeşitliliğin artmasıyla başladığı görülmüştür. Bu dönemde alışveriş faaliyetlerinin artmasının temel nedeni yeni pasajların açılmasıdır. 1980’li yıllara kadar değişim sürecini sürdüren caddede bu dönemden itibaren pasajlardan bağımsız mağazalara hızlı bir artış görülmektedir. Yapı zemin katlarındaki mağaza vitrinlerinin canlandığı caddenin yaya yoğunluğu artmış ve bu artış beraberinde cadde üzerinde daha çok vakit geçirme, daha çok para harcanması gibi ticari olguları doğurmuştur. Böylece caddedeki restoran, kafe ve banka sayılarında önemli oranda artış meydana gelmiştir. 2000’li yıllardan günümüze kadar geçen süreçte ise yine yeme-içme birimleri ve mağazalardaki artış hızla devam etmektedir.

Grafik 1. 1950-2014 Yılları Arasında THC Üzerindeki Yapı Zemin Kat Kullanımlarının Değişim Grafiği¹

Sonuç olarak, 1950’li yıllardan günümüze kadar olan ticari faaliyetlerin çeşitliliğinin artmasının ardından, 2000’li yılların başına kıyasla günümüzde Tunalı Hilmi Caddesi üzerinde çok sayıda değişiklik meydana geldiği görülmektedir. Bu süreçte ticari çeşitliliğin artmadığı, cadde üzerindeki mağaza ve yeme-içme birimleri sayısının diğer kullanımlara göre oldukça yüksek oranlara sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, özellikle kültürel aktivite mekânlarının azlığı göze çarpmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kimliği değiştiren etmenler göç, kentsel dönüşüm, ekonomi ve ulaşım olarak sıralanmaktadır. Tunalı Hilmi Caddesi de dönem dönem bu koşullardan etkilenmiştir. Geçirdiği değişimlere bağlı olarak caddenin kimliği de süreç içerisinde nitelik

¹ Değişim grafiği, geçmiş kullanımlara yönelik net rakamlara ulaşamaması nedeniyle Resuloğlu’nun (2011) çalışmasındaki 2000’li yıllara kadar olan ortalama rakamlar ve son yıllara ait gözlemlerle oluşturulmuştur.

kazanmıştır. Eski bir konut bölgesi olan alan zamanla göç alması sebebiyle yoğun yapılaşmaya uğramış, ulaşım sisteminin gelişmesi ve ekonomik faaliyetlerin hızlanması ile tüketim alışkanlıkları artan toplumda ticari bir koridor olarak alışveriş caddesi hâlini almıştır. Pek çok kentte yaşanan bu süreç, sürecin kendi değişim mekanizmalarından ve bulunduğu kentten bağımsız olarak irdelenememektedir. Tunalı Hilmi Caddesinin kimliğini oluşturan ve özellikle yerel halkın aidiyet hissetmesini sağlayan şey, caddenin bu süreçte geçirdiği değişimlerin günümüzde dahi gözlemlenebiliyor olması ve bu değişim sürecini etkileyen ve etkilenen toplumun bilinçli bir şekilde bölgenin karakterini koruma çabasıdır. Bu bilinç günümüzde de çeşitli dernek ve toplum kuruluşlarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hızlı kentleşmeden ve göçten oldukça etkilenen caddenin dönüşüm ivmesinin azaldığı son yıllarda caddenin mekânsal kurgusunun zaman zaman değişimlere uğradığı bilinmektedir. Caddenin kimliğini oluşturan buluşma (düğüm) noktaları olan işletmelerin zamanla imge değerlerini yitirdiği görülmektedir (80’li yıllarda Kavaklıdere sineması, 90’lı yıllarda McDonald’s, 2000’li yıllarda Starbucks ve önümüzdeki birkaç yıl içinde Mango olacağı gibi). Ancak kentin doğal coğrafi güzellikleri daima tanımlayıcı öğeler olmuştur. Geçmiş yıllarda kavaklı derenin su birikinti alanına yapılan Kuğulu Park kentsel odak işlevini hiçbir zaman yitirmemiştir. Rekreatif özellikleri ve kimlik değeriyle de kentin önemli kamusal alanlarından biri olan park ziyaretçiler için buluşma noktası ve dinlenme alanıdır. Bitkisel doku, su varlığı gibi doğal özellikleri insanların aidiyet duygularını pekiştirici bir yerdir.

Kentsel aidiyet ve kimlik açısından değerli olan alışveriş caddelerinin kent alt merkezlerinde açılan alışveriş merkezleri sebebiyle işlevselliğini yitirmesini önlemek için yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının üzerlerine düşeni yapması gerekmektedir. Özellikle belediyelerin kente hizmet ve partiler üstü bir yönetsel bakış açısı ile belirledikleri vizyonla hareket etmelidirler. Bu kapsamda, alan odaklı belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleştirilecek çalışmalarda kamusal alanların kimlik değerlerinin korunması amaçlanmalıdır. Özellikle alışveriş caddeleri kapsamında değerlendirildiğinde, yatırımcıları kentsel yaşam alanı olan caddelere yönlendirecek teşviklerin geliştirilmeli ve insanların açık kamusal alanları kullanması yönünde politikalar belirlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksu, Ö.V. (2012). Kent Mobilyaları Tasarımında Özgün Yaklaşımlar. İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi, 2(6); 373-386.
- Alver, K. (2012). Kent İmgesi. Köksal Alver (Ed.), Kent Sosyolojisi İçinde (S. 9-31). Ankara: Hece.
- Çapanoğlu, İ. (2014). Sözlü Görüşme. Yer: Kavaklıderem Derneği.
- Ercoskun, Ö.Y. & Özduzu B.H. (2013). Alışveriş Mekânlarındaki Değişimin Sosyal Sürdürülebilirliğe Etkisi: Ankara Örneği. Ankara: TMMOB ŞPO.
- Gürün, B.A. (2005). Alışveriş Merkezlerine Karşı Kent Merkezi. Planlama, 63-74.
- Jansen, H. (1937). Ankara İmar Planı. Alaeddin Kural Basımevi, İstanbul.
- Kaplan, H. (2016). Kentsel Tasarımda Görsel Ve Çevresel Değerlendirme: Kentsel Kimlik-İmge-Kentgörünüm Ve Çevresel Kalite Değerlendirmesi. Özge Yalçiner Ercoskun (Ed.), Kentsel Tasarıma Giriş İçinde (S. 9-32). Ankara: Gazi.
- Kyle, G. T., Mowen, A. J., & Tarrant, M. (2004). Linking Place Preferences With Place Meaning: An Examination Of The Relationship Between Place Motivation And Place Attachment. Journal Of Environmental Psychology, 24(4), 439-454.
- Lynch, K. (2011). Kent İmgesi (3. Baskı), İ. Başaran (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Resuloğlu, Ç. (2011). The Tunalı Hilmi Avenue, 1950s-1980s: The Formation Of A Public Place İn Ankara. Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şenyapılı, Ö. (2013). Geçmişten Bugüne İsim İsim Ankara. İstanbul: Boyut.
- Teller, C. (2008). Shopping Streets Versus Shopping Malls–Determinants Of Agglomeration Format Attractiveness From The Consumers' Point Of View. The International Review Of Retail, Distribution And Consumer Research, 18(4), 381-403.
- Tunçer, M. (2013, 23 Ekim). Ankara'nın Doğal Ve Tarihsel Çevre Korunmasında Hermann Jansen Plan Kararlarının Günümüzdeki (2013) Durumunun Değerlendirilmesi. Erişim Adresi: [Http://Ankaraarsivi.Atilim.Edu.Tr/Shares/Ankara/Files/Makaleler/Mehmettuncer.Pdf](http://Ankaraarsivi.Atilim.Edu.Tr/Shares/Ankara/Files/Makaleler/Mehmettuncer.Pdf)
- Ujang, N. (2012). Place Attachment And Continuity Of Urban Place Identity.Procedia-Social And Behavioral Sciences, 49, 156-167.
- Ulu, A., & Karakoç, İ. (2004). Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi. Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 29(3), 59-66.
- Zepf, M. (2000). Dialectical Identity In Urban Public Spaces. Landscape Design: Journal Of The Landscape Institute, (295), 40-41.
- Zukin, S. (2012). The Social Production Of Urban Cultural Heritage: Identity And Ecosystem On An Amsterdam Shopping Street. City, Culture And Society, 3(4), 281-291.

KENT KİMLİĞİNİN EDİRNE KALEİÇİ YERLEŞİM ALANI ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Beste KARAKAYA AYTİN¹

Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Arş. Gör. Deniz Gözde ERTİN

Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Doç. Dr. Murat ÖZYAVUZ

Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Bazı kentler birbirinden farklı medeniyetlere ev sahipliği yaparak, tarihinin farklı dönemlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel katmanların üst üste birikmesiyle günümüze ulaşırlar. Bu katmanlaşma sonucunda kentler bugün o kenti diğerlerinden ayıran özgün değerlerini kazanırlar. Kentin kazandığı tüm bu özgün değerlerin bütünü kent kimliğini oluşturmaktadır. Bir anıt eser, bir yerleşim dokusu, sitler, geleneksel yaşam şekli, yerel peyzaj gibi özgün değerlere sahip kent ile kentte yaşayanların sürekli etkileşimiyle meydana gelen kent kimliği kentin kendine özgü karakter ve farklılıklarını yansıtmaktadır. Bir kentin kimliğini anlayabileceğimiz/okuyabileceğimiz alanlar, kentin tarihini ve kültürünü anlatan, geçmişinden izler taşıyan ve kısmen de olsa hala geleneksel yaşantının devam ettiği alanlardır. Bu çalışmada kuruluş tarihi MS.123-124'lere uzanan, Roma ve Osmanlı gibi farklı medeniyetlerin kültürel ve mimari birikimleriyle günümüze kadar gelmiş Edirne kentinin ilk yerleşim alanı olan Kaleiçi, inceleme alanı olarak seçilmiştir. Kaleiçi kentin tarihi kent merkezinde bulunan, kentsel sit alanı içerisinde kalan ve içerisinde arkeolojik sit alanları içeren, Roma İmparatorluğu döneminde yaptırılmış olan kalenin içerisinde yer alan ve geçirdiği doğal afetlere rağmen mevcut dokusu kısmen korunan, kentin ilk planlı(ızgara plan özelliği) yerleşim alanı örneğidir. Aynı zamanda yerleşim içerisinde birçok tescilli anıt eseri ve sivil mimari örneğini barındırmaktadır. Çalışmada, Edirne Kaleiçi'nin, geçmişten günümüze geçirdiği fiziksel, sosyal ve kültürel değişimlerin kent kimliğine olan etkilerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Alanın geçirdiği değişimler Roma, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri altında incelenmiştir ve bu dönemlere ait geçmişten günümüze kalan izler aranmıştır. Sonuç olarak Kaleiçi'nde gerçekleştirilen analiz çalışmaları ile elde edilen bulgular kent kimliği bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent Kimliği, Kaleiçi, Edirne

ASSESSMENT of URBAN IDENTITY WITHIN EDİRNE KALEİÇİ SETTLEMENT

Abstract

Some cities have hosted different civilizations. Thus they reach today through the accumulation of physical, social and cultural layers of different historical periods. As a result of this stratification, cities have gained their original values which distinguish the city from the others. All of the original values constitute urban identity. Urban identity is formed by interaction between a city that has original values such as a monument, sites, a settlement pattern, traditional lifestyles, vernacular landscape and citizens. Urban identity reflects the unique character and diversity of the city. We are able to understand and observe urban identity in some areas of the city where traditional life still continues and have traces of the city's history and culture. In this study, Kaleiçi is chosen as the investigation area which have hosted different civilizations such as Rome and Ottoman and is the first settlement area of Edirne that the date of establishment extends over MS.123-124. Kaleiçi is located in the historical city center and in the urban protected area that also includes archaeological site and the castle which was built during the Roman Empire. Kaleiçi is the first grid planned settlement area that can be preserved existing pattern partially, although many natural disaster have damaged to the area. At the same time, the settlement has many registered monuments and civil architecture samples. In this study, it is aimed to reveal the effects of physical, cultural and social changes of Kaleiçi Settlement to urban identity from past to present. The changes are investigated in Rome, Ottoman and Republic periods and traces of these periods are searched. As a result, findings of the analysis are evaluated in the context of urban identity for Kaleiçi Settlement.

Keywords: Urban Identity, Kaleiçi, Edirne

¹ Beste KARAKAYA AYTİN, bestekarakaya@trakya.edu.tr

GİRİŞ

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde gerçekleşen hızlı kentleşme olgusunun beraberinde getirdiği değişim ve dönüşüm süreçleri özellikle kentlerin kimliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu süreç en çok bir kentin kimliğinin oluşumunda başlıca etken olan ve o kenti benzerlerinden ayrıcalıklı kılan mimarisi/fiziksel öğelerinde belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Kentlerde özellikle eski dokuyu ve geçmiş kültürlerin izlerini içinde barındıran fiziksel öğelerin bulunduğu yerleşim alanları artık ekonomik ve teknolojik değişimlerle biçimlenen günümüz kentlerine bırakılmaktadır. Kentleşme süreci olarak adlandırılan bu karmaşık ve düzensiz yeniden yapılanma karşısında özellikle kentli de bulundukları yere yabancılaşmakta ve geçmişe, geçmişte yaşanan çevrelere duydukları özlemleri giderek arttırmaktadır, dolayısıyla da bir kentin/kentlinin geçmişiyle ilgili olan arayışları bize kent kimliğinin ortaya konulmasındaki gerekliliği ortaya çıkartmaktadır. Buradan yola çıkarak bu çalışmada kent kimliği kavramı, sürekli değişen ve gelişen Edirne kentinin ilk ve tarihi geçmişi uzun yıllara dayanan yerleşim yeri olan Kaleiçi üzerinden değerlendirilmiştir. Değerlendirmede yerleşimin fiziksel ve sosyal değişimi tarihsel gelişim sürecinde irdelenerek, geçmiş ve günümüzdeki kimlik öğelerinin ortaya konulması ve bu öğelerin kentin kimliğini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen yönlerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Yapılan araştırmada veri toplama, analiz ve sentez metodu kullanılmıştır. Edirne merkez ilçe sınırları içerisinde kalan ve bu bölgenin ilk yerleşim alanı olan Kaleiçi değerlendirilirken konuya ilişkin önceki çalışmalarda sınıflandırmalardan da yararlanılarak yeni bir değerlendirme tablosu geliştirilmiştir. Tablo sistematğinde sunulan veriler yerinde yapılan incelemeler ve görsel analizlerle de desteklenerek çalışma alanının tarihsel değişimi ortaya konmuş, bu alan için kent kimliğinin korunmasına ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın ana materyalini Kaleiçi bölgesi oluşturmaktadır. Kaleiçi'nin dönemler arası kimlik değişimini karşılaştırabilmek için kentin fiziksel gelişim haritaları, Faruk ETKER ve Mehmet Edip AĞAOĞULLARI'na ait Kaleiçi'nin eski fotoğraf arşivleri ikincil materyal olarak kullanılmıştır.

1.Kent Kimliği

Kentler, tarih boyunca, sosyal ve kültürel değişimlerin şekillendirdiği, demografik ve ekonomik açıdan farklılıklar gösteren fiziksel hayat mekânları olmuşlardır. Her dönemde toplumların bu mekanlara kendi yaşantı ve düşüncelerini yansıttıkları görülmektedir. Bu yansımaların sonucunda kentler doğal, yapay elemanları ve sosyo-kültürel özellikleriyle, bu özelliklerin içinden belirgin ve etkileyici olanlarla kendilerini diğer kentlerden ayrıcalıklı kılmaktadırlar. Bu ayrıcalık ve onu benzerlerinden ayırtıran bir kentin kimliğinin ta kendisidir.

Kent kimliği en genel anlamıyla; kent imajını etkileyen; her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen; kentliler ve onların yaşam biçiminin oluşturduğu; sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür (Demirseren Çöl, 1998). Yani bir kentin kimliğini; yapıları, mekânları, tarihi, doğal çevresi ve o kentte yaşayanların tüm faaliyetleriyle birlikte ortaya koydukları fiziksel ve sosyal ortam oluşturmaktadır (Kaypak, 2010).

Kentin kimliği uzun bir zaman dilimi içinde meydana gelir ve şekillenir. Bu biçimlenmede kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi her biri tek başına başlıca rol oynamaktadır. Fakat bir kentin kimliği ortaya konulurken, kente kimlik kazandıran unsurların her birinin tek başına birer özgün değer olduğu unutulmadan bir bütün olarak ele alınıp, yorumlanması gereklidir.

Tekeli (1991)'e göre kent kimliğinin oluşumu tarihsel bir olgudur ve kimlik zaman içinde farklı katmanların uyumlu ve anlamlı bir bütün oluşturmasıyla gerçekleşmektedir (Zorlu & Aydınant & Engin, 2010). Zamanla kentlerde meydana gelen bu katmanlaşmada kentin sahip olduğu her bir tabaka farklı bir özellik gösterir (İlgar, 2008). Kent kimliği tarihsel bir birikim olmasının yanı sıra zaman içinde değişen toplum kültürü nedeni ile bulunduğu her dönemde her katmanın üzerine bir şey ekleyerek varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Özellikle uzun bir geçmişi olan tarihi kentlerin tarih boyunca farklı dönemlerde sahip olduğu önceki- sonraki veya eski- yeni kimliklerin üst üste birikmesiyle oluşmuş özel bir kimliği bulunmaktadır ve bu kimlik büyük ölçüde öncekileri ve önceki dönemleri de yansıtmaktadır (Oğurlu, 2014). Özetle, kent kimliği tarihsel bir sürecin yansımasıdır, zamanla oluştuğu gibi yine zaman içinde de bir dereceye kadar değişim gösterir. Bu değişim mevcut kimlik doğrultusunda ve mevcut kimliği yok etmeden koruma-kullanma dengesi içerisinde gerçekleşirse ancak kimliğin sürdürülebilirliği sağlanabilir.

1.1.Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenler

Kentler doğal ve yapay çevresi ve bu çevrenin barındırdığı mekânsal öğeleri, tarihi, kültürel değerleri ve düzeyi, mimarisi, sosyal yapısı, coğrafyası, içinde yaşayan uygarlıkları, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, içinde yaşayan insanları, ilk yerleşimden bugüne geçirdiği evreleri, topografyası, bitki örtüsü, iklimi, jeopolitik konumu, deniz ve karayolu bağlantısı, başka kültürlerle olan açıklığı veya kapalılığı, ekonomik yapısı, barındırdığı canlı türleri, geçirdiği işgaller ve savaşlar, depremler, bir devlete başkentlik yapıp yapmadığı vb. birçok etken ile değişebilmekte ve böylelikle kendine has özellikler kazanmaktadır (Lynch, 1960; Ocakçı, 1994; Suher, 1996; Önem & Kılınçaslan, 2005; Kaypak, 2010). Geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı bu anlam yüklü bütünlük (Lynch, 1960; Çöl, 1998). Kentin kendi doğal, fiziki ve kültürel çevre bileşenleriyle birlikte içinde yaşayanların kültür ve gelenekleriyle bu çevreyi şekillendirmesi ve anlamlandırması sonucu uzun bir süreç içerisinde oluşmaktadır.

Kent kimliği çok bileşenli bir yapıya sahiptir ve kentin doğal, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve yapılaşmış çevresinin mekânsal öğeleri ile bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Yapılan literatür çalışmalarında Ünügür (1996)'da kent kimliğini çevresel ve toplumsal kimlik olmak üzere 2 ana başlık altında topladığı; Ocakçı, (1994)'nın kent kimliği bileşenlerini doğal çevreden, yapma çevreden ve beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanları olarak 3 gruba ayırarak sınıflandırdığı; Lynch (1960)'nın ise kentin imajını etkileyen kent kimliğini kentin doğal, yapay, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin bir bütünü olarak değerlendirdiği belirlenmiştir. Bu nedenle, kent kimliği bileşenleri, çalışma kapsamında yapılan literatür araştırması sonucunda aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere sınıflandırılmıştır (Tablo 1):

Tablo 1. Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenler

Fiziksel / Biçimsel Kimlik		Sosyal Kimlik		
Doğal Çevre Özellikleri	Yapay Çevre Özellikleri	Kültürel Özellikler	Tarihi Özellikler	Ekonomik Özellikler
Topoğrafya	Yapılar	Demografik Yapı	Tarihi Gelişim (Farklı Dönemler)	İşlevsel Özellik
Coğrafi Konum	Yollar	Dini Yapı		Mekanların İşlevleri
Jeolojik	Kamusal Açık Alanlar	Etnik Yapı		
İklim	İmaj Ögeleri	Yaşam Biçimi (gelenekler, ritüeller)		
Bitki Örtüsü	Sınırlar			

Kaynak: (Lynch, 1960; Ocakçı, 1994; Ünügür, 1996)'dan temel alınarak geliştirilmiştir.

Sınıflandırmaya göre;

Kent kimliği kentin bir yer olarak kendine özgü karakter ve farklılıklarını yansıtmaktadır ve her kente özgünlük kazandıran fiziksel/biçimsel ve sosyal bileşenlerden ve bunların etkileşimleriyle meydana gelmektedir. Bu bileşenler:

Fiziksel/biçimsel bileşenler: doğal ve yapma çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarıdır.

- *Doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları:* Topoğrafya, jeolojik yapı, iklim koşulları, su ögesi, bitki örtüsü ve coğrafi konum gibi doğal çevreye ait verileri kapsar (Ocakçı, 1994). Bu faktörlerin farklılığı kentleri de birbirinden farklı kılar. Bu faktörlerin etkisiyle kent, kendine ait bir karaktere sahip hale geldiği için bir yandan da özgün bir kimlik kazanmış olur.
- *Yapma çevreden kaynaklanan kimlik elemanları* ise kentlerde süregelen insan gereksinimlerinden kaynaklanan eylem alanları ve bu eylem alanlarının karşılıklı ilişkileri ile biçimlenen, insan eliyle yapılmış mekanlar ve objelerden oluşur (Ocakçı, 1994) (Yollar, yapılar, kamusal açık alanlar, imaj ögeleri, sit alanları gibi)

Sosyal bileşenler ise beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarıdır. Bunlar kültürel, tarihi ve ekonomik olmak üzere üç alt başlıkta toplanabilir.

- *Beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanları:* En genel anlamda birey ve toplumdur. Bunlara bağlı olarak demografik, dini, ekonomik, tarihi, işlevsel ve kültürel yapıya yönelik alt elemanlardan oluşur.

Görüldüğü üzere bir kentin bir kimliğe sahip oluşu sadece fiziksel ve doğal çevreden kaynaklanan bir olgu değildir, kimlik aynı zamanda beşeri ve sosyal faktörlerden de etkilenir. Bu bakımdan, bireylerin ve toplumun sahip olduğu değerler, kent kimliği ile doğrudan ilişki içindedir (Kaypak, 2010). Yani bir kentin yapıları çevresi, bir yandan kent kimliğinin önemli bir parçasını oluştururken; diğer yandan o kentteki toplumsal ve kültürel hayata dair ipuçları da vermektedir (Oğurlu, 2014). Kent kimliği aynı zamanda kentin imajını da etkilemektedir ve Lynch (1960)'a göre kent yaşantısının kişilerde bıraktığı duyuşsal ve düşünsel izler olan kentsel imaj; kent kimliğinin tanınmasındaki en önemli adımdır. Kentsel imaj, kentin görülmesiyle elde edilen zihinsel bir süreci ifade ederken; kent kimliği kentin kişilere gösterdiği sosyal, kültürel ve mekânsal öyküye işaret etmektedir.

1.2.Kent Kimliğini Etkileyen Faktörler

Kent kimliğini etkileyen faktörler; fiziksel ve sosyal faktörler olmak üzere iki ana başlık altında incelenebilir.

Fiziksel Faktörler

A) Doğal faktörler

Tarih boyunca tüm kentler bulundukları konumları, sahip oldukları vejetasyonu ve iklimi gibi doğal faktörlerin etkisi altında gelişim göstermektedir. Kentler gelişirken bu faktörlerin etkisindeki kimlikleri de biçimlenmektedir.

Topoğrafya; bir kentin üzerinde bulunduğu arazi özellikleri, kentin biçimlenmesinden, kentte yer alan yapıların özelliklerine, yapılar için kullanılan malzeme tiplerine; ayrıca kentin iklimini, toprak yapısını, su ve canlı varlıklarına kadar kente özgünlük kazandıran değerleri de etkilemektedir. Topoğrafik oluşumlar sonucunda özellikle kentlerin formlarının oluşmasında, yerleşim alanlarının kent içindeki konumlanmalarında oldukça etkili bir doğal faktördür. Ayrıca bir kent topoğrafik yapısıyla ne derece uyumlu ise kentin kimliği de o derece kalıcı, belirgin ve kentli tarafından benimsenmiş olmaktadır

İklim; Isı, ışık, yağış miktarı, nem, rüzgâr ve güneşlenme gibi doğal faktörler kentlerin yapısal ve ekolojik özelliklerini etkilemektedir. Kentlerde hakim olan iklimsel yapı kentsel mekân düzenlemeleri, yapısal elemanlar, yapı biçimleri ve malzemeler açısından belirgin farklılıklar göstererek kent kimliğini ayrıcalıklı kılmaktadır.

Bitki örtüsü; İklimsel ve jeolojik farklılıklar kentlerin farklı bitki örtüsüne sahip olmasını sağlamaktadır. Kentsel mekânlarda yer alan bitki örtüsü bir kimlik ögesi olarak kent için oldukça gözlemlenebilir farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Kente doğal olarak renk, biçim ve doku gibi görsel özellikler katar.

Jeolojik yapı; Kentlerin jeolojik yapısı bir kentin yoğunluğunun büyük bir kısmını oluşturan yapıların boyutlarını ve yüksekliklerini etkileyerek dolayısıyla kent kimliğinin en belirgin özelliklerinden olan kent silüetinin oluşumunda ve kentin genelinde kullanılan yapı malzemelerinin seçimindeki doğal faktördür.

B) Yapay faktörler

Kent kimliğini oluşturan yapay faktörler, kentsel mekânlar olarak kentsel doku kapsamı içerisinde yer almaktadır. Kentsel mekânlar, kentte yaşayan insanlar üzerinde imaj yaratma özelliğine sahiptir. Kentsel mekânlarda bulunan bazı öğeler, insanın mekânı algılaması ve mekânla arasında bir bağlantı kurmasında önemli rol oynamaktadır. Mekânın o kentte yaşayan insanlar tarafından kavranmasını sağlayan kentsel doku, kentlerin kimliklerini oluşturan en önemli faktörlerden biridir (Özalp, 2008).

Kent mekânı dolaşım (yollar, sirkülasyon izleri, sokaklar), açık alanlar (meydanlar, parklar ve yeşil alanlar) ve yapılar olmak üzere üç ana grupta tanımlandığında bu öğeler, içinde bulunduğumuz kenti tanımamıza ve algılamamıza böylece de kimliklendirmemize yardımcı olmaktadır.

Sosyal Faktörler

Kentte yaşayanların tarihî süreçte oluşturdukları kültürel birikim, alışkanlıklar, değerler, inançlar gibi sosyal faktörler mekânın oluşumunda ve kimlik kazanmasında

önemli rol oynamaktadır. Kentlerdeki sosyo-kültürel, ekonomik, dini yapı ve teknolojik gelişmeler açısından kent kimliği de değişim göstermektedir.

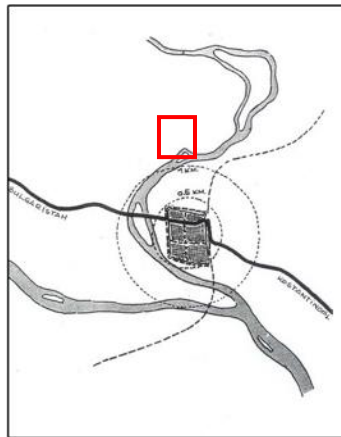
Kent kimliğini, sosyal faktörler açısından etkileyen başlıca etken kültürdür. İnsanlar yaşadıkları çevreyi oluştururken, kendi yaşam biçimlerini; inançlarına, beğenilerine, ekonomik durumlarına, dini görüşlerine kadar her türlü durumlarını bu çevreye yansıtırlar. Bir bakıma, kültürel çevrenin bir parçası olarak, ortamı hem etkileyip hem de ortamdan etkilenerek, kültürle sürekli bir etkileşime girerler. Bu etkileşim ve iletişimden kentlerdeki mekanların özellikleri ve fonksiyonları ortaya çıkar. Bu kültürel ortam bir kentin içinde yaşayanlarıyla oluşturduğu bir düzeni tanımlamaktadır.

Her kent kendi tarihsel gelişim sürecinde kentin gereksinimleri doğrultusunda farklı işlevleri üstlenir. Hatta bazı kentler, o kentin yaşamasını sağlayan ve o kente hayat veren işlevlerin adıyla da anılmaktadır. Bu tip kentlerde genellikle tek tip fonksiyon ve iş alanı yoğunluktadır ve kent de bu iş alanının sayesinde gelişmiştir. Bu tip kentlerde kimlik, işleve bağlı olarak ortaya çıkmakta ve kentsel mekânlar bu işlev ve kimlik ekseninde şekillenmektedir (Demirseren Çöl, 1998). Örneğin; kent tarım kenti, ulaşım kenti, ticaret kenti, hizmet kenti, hastane kenti, fuar kenti vb. adlarla anılmaktadır. Bu belirgin özellik/işlev bir kentin kimliğinin oluşumunda oldukça etkili bir sosyal faktördür.

2.Araştırma Bulguları

Çalışma alanının içerisinde bulunduğu Edirne; eskiçağlardan bu yana farklı sosyo-kültürel yapılarla sahip toplumların yaşamasına ve çeşitli medeniyetlerin oluşmasına sahne olmuş bir kenttir. Edirne ve çevresindeki ilk yerleşmelerin M.Ö.5.yüzyılda, Trak kollarından Odrys'ler tarafından kurulan ve belirli süreler için konaklanan küçük yerleşmeler olduğu tespit edilmiştir (Peremeci, 1939). Edirne kentinin çekirdeğinin oluşması Roma İmparatoru Hadrian dönemine (M.S. 117-138) rastlamaktadır. İmparator Hadrian kente adını vermiş ve kent "Hadrianopolis" adıyla anılmaya başlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Edirne Kentsel Gelişim Haritası; 2.yy. sonlarında Roma Döneminde Edirne (Özdeş, 1951)

Hadrian'ın kente kazandırdığı en önemli yapı Tunca Nehri kıyısında kurulan kale olmuştur. Yaklaşık 360.000 m² lik bir alanı kaplayan bu kale (Şekil 2), (Peremeci, 1939) 19.yy'a kadar ayakta kalmıştır. Castrum niteliğindeki kalenin dokuz adet kapısı olduğu ve köşelerinde de birer silindirik kulenin yer aldığı ileri sürülmektedir (Mansel 1993; Çelebi 1986).

Şekil 2. Roma Dönemi’nde Edirne Kalesi’nin Takribi Şeması (Peremeci, 1939)

Kentin en uzun tarihine sahip olan Kaleiçi, Edirne’nin fethi sırasında Bizans halkının, Cenevizlilerin ve Yahudilerin ikamet ettiği bir yerleşim yeri olmuştur. Kaleiçi’nde Bizans döneminde (Şekil 3). 10 mahallede yaklaşık 15 bin nüfusun bulunduğu ve bu dönem adeta dini bir merkez niteliği kazanmış olduğu bilinmektedir. Bu dönemde kalenin içinde 15 adet Bizans Kilisesi ve Tekfur Sarayı da yer almaktaydı.

Şekil 3. Edirne Kentsel Gelişim Haritası; Bizans Dönemi’nde Edirne 14.yy başlarında (Özdeş, 1951)

16.yüzyıl başlarına kadar daha çok Rum, Yahudi gibi müslüman olmayanların mahallelerinden oluşan Kaleiçi yerleşim alanında bu yüzyılın başlarından itibaren Türk mahalleleri de oluşmaya başlamıştır (Kıran Çakır, 2006). Kenti 1653 yılında ziyaret eden Evliya Çelebi, Kaleiçi’nde ikisi Müslüman, dördü Yahudi, onu Rum olmak üzere 16 mahalle ve (Şekil 4) kentin Kaleiçi dahil tüm yollarında arabaların işlediğini ve de geniş kaldırımların bulunduğunu yazmaktadır.

Şekil 4. Edirne Kentsel Gelişim Haritası; 17.yy. Osmanlı Döneminde Edirne (Özdeş, 1951)

18. yy'da Edirne artarda gelen yangın ve depremder nedeniyle Kaleiçi oldukça harap olmuş, özellikle 1751 yılında meydana gelen büyük depremde ise pek çok konut ve anıtsal yapı yıkılmış, bunlardan birçoğu da onarılamamıştır (Peremeci, 1939). 1902 yılında Kaleiçi'nde çıkan büyük yangın ise yerleşimi tümüyle yok etmiştir; camiler, kilise ve havralar, resmi ve özel yapılar yanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. 1902 yılındaki büyük yangından sonra Kaleiçi (Ağaoğulları Arşivi, 2016)

Büyük yangın sonrası Kaleiçi'nin yeni planı 1908 yılında Fransız uzmanlarca Hippodamus karakterli plan şemasına göre hazırlanmış, iki katlı, bahçesiz ahşap konutlar temel alınarak semt yeniden inşa edilmiştir (Akansel, 2004).

Kaleiçi, Edirne'nin geleneksel evlerini yansıttığı bir yerleşim alanıdır ve sahip olduğu bu geleneksel dokusuyla kentin geçmişteki fiziksel ve sosyo-kültürel yapısına, gelişmesine ışık tutmaktadır. Örneğin 16. yüzyılın sonlarında Kaleiçi'ne Ermenilerin yerleşmesiyle onların taş işçiliği ve yapı ustalığı konusundaki yetenekleri buralardaki yapılaşmaya da büyük ölçüde yansımıştır. Konutlar onların örf ve adetlerini yansıtan şekilde "Cihannümal" özelliğindedir ve yerleşimde günümüzde bu konutların örneklerine az da olsa rastlanmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Cihannümal Konutlara Örnekler/Kaleiçi (Orijinal, 2016)

Yerleşim ayrıca 18.yy. sonu ve 19.yy. başlarına ilişkin kentin sosyal ve kültürel yaşamının göstergesi olan çok sayıda tarihi konutu içermektedir. Bu konutlar yazlık, kışlık, açık ve kapalı bölümleriyle, bahçeli ev-konak, türündendir. Sokaktan duvarlarla ayrılmış olan bu yapılar, çoğunlukla bir veya iki katlıdır; harem, selamlık ve avlulardan oluşmakta olup, bahçelerinde çeşmeleri, değişik süslemeli havuzlar ve yazlık bölümlerdeki selsebiller bulunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 6. Cihannümalı Konutlara Örnekler/Kaleiçi (Orijinal, 2016)

Kaleiçi aynı zamanda Osmanlı Dönemi'nde kentte pek çok farklı etnik unsur ve kültürün huzurla ve barış içinde yaşamış olmasından dolayı; Yahudi ve Hristiyan kültürüne ait dini yapıları günümüze kadar içerisinde barındırmıştır. Bu yapılar İtalyan (Katolik) Kilisesi ve Büyük Sinagog'tur (Şekil 8). *İtalyan (Katolik) Kilisesi*; Kaleiçi'nin azınlıklarının günümüze taşıyan bir yapısı Gazi Paşa Caddesindeki Katolik Kilisesi'dir. Halk arasında daha çok İtalyan Kilisesi olarak anılır.

Şekil 8. Sırasıyla Soldan Sağa; İtalyan Kilisesi Ve Büyük Sinagog-Kaleiçi (Orijinal, 2016)

Büyük Sinagog: 1903 yılında yaşanan büyük yangınla tüm sinagogların tahrip olmasının ardından Sultan Abdülhamid Han zamanında tüm küçük sinagogların yerini alacak şekilde yapılmış olan Büyük Havra'dır. Ayrıca Sinagog bünyesinde bir Haham Lojmanı ve Yahudi Cemaati için bir Okul inşa edilmiştir (EVDBKH, 2006).

Kaleiçi, Cumhuriyet Dönemi'nde Prof. Ernst Egli tarafından hazırlanmış olan ve 1940 yılında yürürlüğe giren Edirne'nin ilk imar planıyla dokusu zedelenmeye başlamıştır (Onur, 1990). Devamında 1967 yılında hazırlanan imar planına göre Kaleiçi'ne 7.50 ve 9.50 metre gabari koşulları getirilerek çok katlı yapılaşmaya izin verilmiştir. Bu dönemde Kaleiçi'nde hızlı bir yap-sat hareketliliği görülmüştür ve bunun sonucunda birçok sivil mimarlık örneği yapının yerini 5-6 katlı apartmanlar almıştır.

1970'li yıllara kadar özgün yerleşme dokusunu bir parça da olsa koruyabilen Kaleiçi, (Şekil 9) toplumdaki ekonomik, teknolojik, sosyal ve fiziksel dönüşümlerin yaşanmasıyla da birlikte kentleşme adı altındaki yaşam biçimine ayak uydurmaya çalışmıştır ve geleneksel dokuyu yansıtan özgün karakterini hızla kaybetmeye başlamıştır.

Şekil 9. Cumhuriyet Dönemi, 1975 yılında Edirne (Yurt Ansiklopedisi, 1982)

Yerleşim 1985 yılına kadar yapı ölçeğinde korunmuş olup, bu tarihten itibaren sit alanı olarak kabul edilmiştir (Kıran Çakır, 2006). Yerleşim korunmasında 2008 yılında yürürlüğe giren Koruma Amaçlı İmar Planı aşamasına gelinmiştir.

Bugün, coğrafi konumu açısından Kaleiçi tarihi kent merkezinde ve kentin tarihi ticaret merkezi Alipaşa Kapalı Çarşısı'nın batısında yer almaktadır. Alipaşa Kapalı Çarşısı'nın üç kapı ile bağlantısının kurulduğu Saraçlar Caddesi, kentin en işlek ticari ve en yoğun ulaşım aksından biri olarak Kaleiçi yerleşmesinin doğu sınırında yer alır (Şekil 10) Güneyde bir yay olarak, Tunca Nehri yerleşmeyi çevrelemekte ve doğal bir sınır olarak kuzeyinde Talatpaşa Bulvarının Tunca Nehrini geçtiği Gazi Mihal Köprüsü ile son bulmaktadır.

Şekil 10. Saraçlar Caddesi, Alipaşa Çarşısı Ve Alipaşa Çarşısı'nın Kaleiçi'ne Açılan Kapısı

Yerleşim günümüzde tamamını müslümanların oluşturduğu Mithatpaşa ve Dilaverbey mahallelerini kapsamaktadır ve cadde, sokak ve konutların mimari karakteri açısından kentin diğer yerleşim bölgeleri ile farklılıklar göstermektedir (Şekil 11).

Şekil 11. 2016 Kaleiçi Uydu Görüntüsü (google.earth.com)

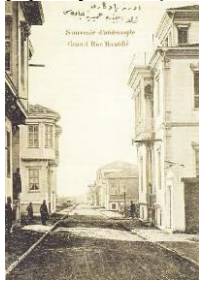
1.1. Kent Kimliğini Bileşenlerinin Edirne Yerleşim Alanında Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu aşamasında literatür kısmında kent kimliğini değerlendirmek üzere oluşturan Tablo 1’den yararlanılarak, Kaleiçi yerleşiminin fiziksel/biçimsel ve sosyal değişimleri tarihsel gelişim sürecinde; Roma/Bizans (M.S. 2.yy-14.yy), Osmanlı (14.yy-20.yy başları) ve Cumhuriyet (20.yy- günümüz) olmak üzere 3 farklı dönem altında incelenmesi yapılmıştır. Kent kimliğini belirleyen farklı dönemlere ait kimlik öğeleri ortaya konmuştur. Kent kimliğinin Kaleiçi yerleşiminde dönemler arasındaki değişimini karşılaştıran (Tablo 2) aşağıdaki şekildedir;

Tablo 2. Kent Kimliğinin Kaleiçi Yerleşimi Özelinde Dönemlerarası Değişimi

FİZİKSEL/BİÇİMSEL KİMLİK BİLEŞENLERİ	Doğal Çevre Özellikleri	Roma/Bizans D. (M.S. 2.yy-14.yy)	Osmanlı D. (14.yy- 20.yy başları)	Cumhuriyet D. (20.yy--Günümüz)
	Topoğrafya	-Yerleşim Tunca Nehri’nin kuşattığı eğimli ve taşkınlardan korunmuş olan alanın batısında kurulan kalenin içerisinde düzlük bir alanda yer almıştır.	-Yerleşim kalenin içerisinde kentin en düz alanında yer almıştır.	-Yerleşim bugün kentin en düzlük alanında yer almaktadır. Yerleşimin kuzeyinden güneye Tunca Nehri’ne doğru çok hafif bir meyil bulunmaktadır.
	Coğrafik	-Tuna Nehri kıyısı Kalenin içerisinde	-Tuna Nehri kıyısında Tarihi kent merkezinde	-Tuna Nehri kıyısında Tarihi kent merkezinde
	Jeolojik Yapı	-Izgara düzenine sahip yerleşim dokusu üzerindeki kalenin duvarının temeli yaklaşık olarak 8 metre derinlikte, duvarları ve kapıları da bir sıra tuğla, bir sıra tıraşlanmış taştan yapılmıştır.	-Yerleşim iki büyük deprem geçirmiştir. -Yerleşimde 1,5 -2 katlı ahşap, kagir ve taş yapıları konutlar ve Osmanlı sivil mimari örnekleri yer almıştır.	-Yerleşimde daha çok 4-5 katlı beton apartmanlar ve iş hanları bulunmaktadır. -Yerleşimin bir kısmı Roma/Bizans Dönemi’nden kalma 3. Derece arkeolojik sit alanının üzerinde yer almaktadır.

FİZİKSEL/BİCİMSEL KİMLİK BİLEŞENLERİ	Doğal Çevre Özellikleri	İklim	-Karasal İklim tipi	-Karasal İklim tipi	-Karasal İklim tipi
			Bitki Örtüsü	Bitki Örtüsü	Bitki Örtüsü
			-Karasal iklim tipine uyum sağlayan bitkiler	-Osmanlı'da bitkilere, ağaçlara ve çiçekler ayrıcalıklı bir yere sahip olduğundan; gül, lale, sümbül, nergis gibi hoş koku veren mevsimlik çiçekler, her evin bahçesinde mutlaka bir meyve ağacı (vişne, ceviz, erik, incir, kayısı) ve ayrıca gölge veren yüksek boylu ağaçlar (çınar, servi, dişbudak) bulunmuştur.	-Karasal iklim tipine uyum sağlayan bitkiler. Yerleşim kent merkezinde olmasına rağmen yeşil dokusunu kısmen de olsa korumaktadır.
				 1808 tarihli bir evin bitkilerle dolu avlusu -Ayrıca kamusal açık alanlar, konutların ve kamusal yapıların bahçeleri de çiçeksiz ve ağaçsız bırakılmamıştır. Maarif Bahçesi- 19.yy'ın başında 19.yy başında Kaleiçi'nden kent merkezine bir bakış	-Özellikle geleneksel konutların bahçelerinde oldukça çeşitli bitki türleri yer almaktadır. Caddelerde ve kamusal açık alanlarda anıt ağaç niteliğindeki bitkisel elemanlar bulunur. -Çınar, akasya, ıhlamur, dişbudak gibi büyük ağaçlar. Geleneksel konutların bahçe duvarlarından caddelere, sokaklara taşan sarımsıkı bitkiler; hanımeli, asmalar.

FİZİKSEL/BİÇİMSEL KİMLİK BİLEŞENLERİ		Yapay Çevre Özellikleri		
Yollar	Yapılar	Yapılar	Yapılar	Yapılar
		-Dönemin en önemli başlıca yapısı Edirne Kalesi'dir. -Ayrıca 15 Adet Kilise ve bir Psikoposluk Binası da yer almıştır. Edirne Kalesi'nin güney kısmı (2008 yılında yapılan kazı çalışmasından)	-Birçok Osmanlı mimari örneği, geleneksel konutlar, farklı dinlere ait dini yapılar yer almıştır. Cumhuriyet Caddesi üzerindeki yapılar	-Yerleşimin yoğunluğunu daha çok 4-5 katlı niteliksiz apartmanlar oluşturur. -Yerleşimde az da olsa geçmiş dönemlerin izlerini yansıtan geleneksel konutlar da yer almaktadır.
Yollar	Yapılar	-Dikdörtgen şeklindeki Kale içinde birbirini dik kesen yollar-ızgara yerleşim düzeni, Kale'nin Şeması -Büyük taşlarla döşenmiş 360 adet cadde	-Yapıların büyük çoğunluğu Kaleiçi'nde çıkan büyük yangından sonra kurtarılamamıştır. Geriye kalanlar dönemin önemli imaj öğelerini oluşturan: Yangın Kulesi, Büyük Sinagog, İtalyan Kilisesi, Darül-hadis Cami ve Tarihi Alipaşa Çarşısı'dır. Maarif Caddesi Cumhuriyet Caddesi	 -Birbirini dik kesen cadde ve sokaklar-ızgara yerleşim düzeni Maarif Caddesi Cumhuriyet Caddesi

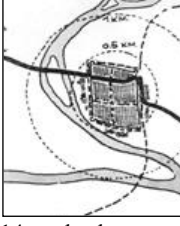
		Kamusal Açık Alanlar	-Kale'nin içerisindeki sokaklar ve dini yapıların çevresi.	-Çoğunlukla halkın bir araya geldiği bahçelerdir. Reşadiye Bahçesi -Reşadiye Bahçesi; 19. yy başlarında İslam cemaatine ait yapılan bir tiyatronun civarında kurulmuş olan bahçe ve gezinti yeridir.	-Kamusal alanlar; çay bahçeleri, parklar ve çocuk oyun alanlarından ibarettir. Polis Parkı Polis Parkı; yerleşimin bu dönemdeki en eski açık kahvehane, çay bahçesidir.
		Kamusal Açık Alanlar			-Günümüzdeki diğer kamusal açık alanlar mahalle parkı niteliğinde; içerisinde dinlenme yerleri, çocuk oyun alanları içeren açık yeşil alanlardır. Egemenlik Parkı 90.Yıl Cumhuriyet Parkı

			-Edirne Kalesi -15 Adet Kilise -Tekfur Sarayı	-Osmanlı mimarisinin eserleri, geleneksel konutlar, ve Saraçlar Caddesi. Yangın Kulesi Büyük Sinagog	-Osmanlı mimarisinin eserleri, geleneksel konutlar ve Saraçlar Caddesi günümüzde de yerleşimin en önemli imaj öğeleridir. Yangın Kulesi Büyük Sinagog

FİZİKSEL/BİÇİMSEL KİMLİK BİLEŞNELERİ

	Yapay Çevre Özellikleri	İmaj Ögeleri			-Yerleşimin her köşe başını veya bir sokağı döndüğünüzde karşınıza çıkan en önemli imaj ögeleri geleneksel konutlardır. Geleneksel Konut Örneği
		Sınırlar	-Kale surları (surların yüksekliği 40 zira, yaklaşık olarak 30 metredir) -Kalenin içinde geçen ve yerleşimi kuzeyde çevreleyen Roma-İstanbul yolu - Güneyde ve batıda Tunca Nehri	-Kaleiçi'nin kuzey ve doğu sınırını oluşturan Avrupa'yı Anadolu'ya bağlayan yol -Kaleiçi'ni güneyde ve batıda çevreleyen Tunca Nehri, -Kaleiçi'ni doğuda Avrupa'ya (Yunanistan'a) bağlayan yol	-Yerleşimin kuzeyinde Kapıkule (Bulgaristan)-İstanbul yolu, -Güneyde ve batıda Tunca Nehri-Sedde ve tren yolu, - Doğuda kentin en önemli ticaret ve yaya aksı olan Saraçlar Caddesi ve Tarihi Alipaşa Çarşısı
	Kültürel Özellikler	Demografik	-Toplam 10 mahallede: 15 bin nüfus (Bizans haklı, Cenevizliler ve Yahudiler)	-15.yy sonunda: 350 bin -19.yy başında: 100 bin	-Toplam 2 mahalle: 2003 yılında: 12.289 2015 yılında: 8460
		Dini Yapı	-Hristiyan, Musevi	-Müslüman, Musevi, Hristiyan	-Müslüman
		Etnik Yapı	-Rumlaşmış bir yapı	-14. yy'ın ikinci yarısından itibaren; Anadolu'dan Türkler ve Ermeniler gelmiştir. -Yerleşimin; 10 mahallesi Rumlara, 4 mahallesi Yahudilere, 2 mahallesi de Müslümanlara ait olmuştur.	-Yerleşimde etnik yaşam şekli açısından karışık bir yapı bulunmaktadır: az da olsa yerleşimin eski sakinleri, kentin dışından üniversite eğitimi için gelmiş öğrenci grupları, kente istihdam için Anadolu'dan göç etmiş aileler ve son olarak da Suriyeli göçmenler yer almaktadır.

SOSYAL KİMLİK BİLEŞENLERİ	Tarihi Özellikler	Tarihi Gelişim	-Farklı etnik kökenli ve dini yapıya sahip toplulukların bir arada yaşadığı; daha çok Rum kültürünün ve Hristiyanlığın egemen olduğu bir dönemdir.	-15. yy'ın ikinci yarısında; Osmanlı topraklarına sığınan Musevilerin birçoğu Edirne'ye gelerek burada Müslümanlarla birlikte cemaatler kurarak yaşamaya başlamışlardır. Yahudi Mektebi -Farklı topluluklara ait eğitim kurumları bir arada bulunmuştur. Katolik Bulgar Mektebi -Farklı dinlerin ritüellerin gerçekleştirildiği, mahalleli kavramının ve Osmanlı kültürünün yaşatıldığı bir ortam.	-Yerleşimde 2 ilkokul ve 1 lise bulunmaktadır. İstiklal İlkokulu -Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kentin doğu yönündeki yeni yerleşim alanlarına başlayan göç ile birlikte yerleşimde ev sahiplerinin yerini kiracılar, öğrenciler ve marjinal gruplar almıştır. Eski sakinler çok az da olsa geleneksel konutlarda yaşamlarını devam ettirmektedir. -Yerleşimde çok farklı etnik kökenlere sahip insanlar bir arada yaşamaktadır, ancak günümüzde yerleşim geleneklerin yaşatıldığı bir ortamdan oldukça uzaktır. Mahalleli kavramı gittikçe kaybolmuştur.
			-Yerleşim M.Ö.168'de Romalıların eline geçmiştir. Roma Dönemi ve yerleşimin oluşumu (M.S. 117-138) -Roma İmparatorluğu bölünmesiyle, (Doğu Roma) Bizans Dönemi başlar.	-1361'de Edirne Kalesi Türkler tarafından alınmıştır ve Kaleiçi yerleşimi Gayrimüslimlere bırakılmıştır (Benian, 2016) -1365 Edirne Osmanlı Başkenti olmuştur. (92 yıl) -1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Müslüman halkın çoğu göç etmiştir. -1902 yılında çıkan büyük yangın ise yerleşim tümüyle yok etmiştir.	-1940 ilk imar planı ve yerleşim dokusunun zarar görmeye başlaması. -1967 imar planı; çok katlı yapılaşmaya izin verilmesi. -1970'li yıllardan itibaren yerleşim geleneksel dokusunu, fiziksel ve sosyal değişimlerle kaybetmeye başlamıştır

SOSYAL KİMLİK BİLEŞENLERİ		
Tarihi Özellikler	İşlevsel Özellikler	
Tarihi Gelişim	İşlevsel Özellik	
 14. yy. başları	 17. yy Kaleiçi	 1975 Yılında Kaleiçi
-Dış güçlerden korunmak için savunma mekanı; Kale. -Bu dönemde yerleşim adeta bir dini merkez niteliğindedir.	-Osmanlı Dönemi'nde kentin ve yerleşimin toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapılar yapılmıştır; cami, hamam, kapalı çarşı, imaret, mektep gibi.	- Yerleşimde daha çok orta ve düşük gelir seviyesine ait grupların ikamet ettiği konut, konut+ticaret ve ticaret içeren fonksiyonlara sahip yapılardan oluşmaktadır.
Ekonomik Özellikler	Mekanların işlevleri	
	-Savunma, korunma ve dini	-Kentin 92 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapması sosyo-ekonomik yapıyı da canlı tutmuştur. Tüccarların uğrak yeri olmuştur.
		-Yerleşimdeki küçük ticari işletmeler fonksiyon açısında çok çeşitlilik göstermektedir. Züccaciye, balıkçı, banka, halıcı, market ve iş hanları gibi. -Son zamanlarda mevcut apartmanlar konut işlevleri yerine pansiyonculuk ve apart otel işlevine dönüşmüştür.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yapılan analizlerin sentez edilmesiyle ortaya şu sonuçlar çıkmıştır:

Fiziksel/Biçimsel Kimlik Bileşenleri açısından dönemlerarası değerlendirmeye göre;

-Roma/Bizans Dönemi'nden günümüze sadece Kale'nin kalıntıları kalmıştır ve yerleşimin bir kısmı günümüzde 3. Derecedeki bu arkeolojik sit alanının üzerinde yer almaktadır.

-Yerleşim Roma/Bizans Dönemi'nden itibaren günümüze kadar fiziksel planını korumuştur.

-Osmanlı Dönemi'nde dönemin mimarisini yansıtan birçok yapı çıkan büyük yangın ile ortadan kaybolmuştur, yerleşimde o dönemden günümüze imaj öğelerinin dışında az da olsa geleneksel konut örnekleri kalmıştır.

-Osmanlı Dönemi'nde kimliği belirginleştiren imaj öğelerinin bir kısmı bugün onarımlardan sonra hala varlığını sürdürmektedir.

-Yerleşim, fiziksel kimliğinin bir parçası olan doğal özellikleri açısından pek değişiklik göstermemiştir. Özellikle yerleşim yeşil dokusunu gelişimle paralel olarak olabildiğince muhafaza etmiştir. Bitkisel öğeler caddeler, konutlar ve kamusal alanların bahçelerinde varlığını sürdürmektedir.

-Kamusal açık alanlar açısından bugün olduğ u gibi özellikle Osmanlı Dönemi'nde de çay bahçesi, kahvehane ve gezinti yeri şeklinde düşünölmüş mekanların olduğ u belirlenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren yerleşimde mahalle parkları ve çocukların oyun oynayabileceğ i alanlara yer verilmiştir.

-Yerleşimi sınırlandıran yollar ve yapılar geçmişten günümüze korunmuştur.

-Yerleşimin biçimsel olarak kimliğini olumsuz yönde etkileyen başlıca özellik açıkça yapılarda görölmektedir. Tamamen geleneksel dokunun yerini alan niteliksiz yapı grupları yerleşimi ele geçirmiştir.

Sosyal Kimlik Bileşenleri açısından dönemlerarası değerlendirmeye göre ise;

-Kentın artan nüfusuna ve artan ticari mekan talebine karşın kentin merkezinin yetersiz kalması nedeniyle bu alandaki merkeze yakın yapıların fonksiyon değıştirerek konut yerine ticarete yönelik kullanılmasına neden olmuştur.

-Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren çıkarılan imar kanunlarıyla birlikte çok katlı yapılaşma neticesinde yerleşim sahip olduğ u ayırt edici biçimsel kimliğinden uzaklaşmaya başlamıştır. Özellikle Edirne'nin son 10-15 yıldır Üniversite kenti olarak işlev kazanmasıyla tarihi kent merkezinde ve bilhassa Kaleiçi'nde farklı ekonomik faaliyetlerin başlamasına yol açmıştır ve bu da alanın kullanımını ve hem fiziksel hem de sosyal kimliğini değışirmiştir. Mevcut konutlar butik otel, kafe restoran olarak işlev değıştirirken; yeni yapılan yapılar da pansiyon, apart otel/öğrenci evleri gibi kullanımlar amacıyla yapılmıştır.

-Birçok küçük ölçekli ticari faaliyetlerde bulunan işletme açılmıştır. Yerleşim dokusu fonksiyonel açıdan homojen bir yapıdan heterojen bir yapıya geçmiştir.

-Roma/Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nde birçok yabancı toplumlara (Yahudiler, Ermeniler, Bulgarlar, Rumlar) ev sahipliğ i yapmış olan yerleşim kentin maruz kaldığı savaşlar sonrası dışarıya birçok göç vermiştir. Hatta Osmanlı Dönemi'nde birçok Müslüman olmayan yabancı toplumların eğitimine de önem verilmesi nedeniyle Yahudi ve Bulgar Mektepleri de açılmıştır. Özellikle 1970'lerden itibaren azınlık olarak yaşayan (Musevilerden) bir grup aile de kentten göç etmişlerdir.

-Yerleşimin esas kullanıcılarının ve ev sahiplerinin kentin yeni yerleşim bölgesine göç etmesiyle birlikte yerleşimin kullanımı kiracılara, öğrencilere ve marjinal gruplara kalmıştır. Bu durum alanın kimliğinin korunması açısından tehlike oluşturmaktadır.

-Roma/Bizans Dönemi'nde dini bir merkez işlevindeki yerleşim zamanla bu özelliğ ini kaybederek, günümüzde farklı dinlerin dini yapılarını içeren, fakat devamlı ibadetlerin gerçekleştirmediğ i bir özelliktedir.

Kent kimliğinin Kaleiçi yerleşimi üzerinden dönemler arasındaki değişiminin değerlendirilmesine göre yerleşimin mevcut kimliğinin sürdürülebilmesine yönelik olarak öneriler şu şekildedir;

Öncelikle Kaleiçi yerleşim dokusunun korunması için Koruma amaçlı imar planı sınırı içerisinde yer alan Kaleiçi'nin yakın çevresini de içeren tarihi kent çekirdeği ile bütüncül bir planlamayla korunmalıdır. Kentsel sit alanı içerisindeki bu alan için gerekli koruma önlemleri alınmadığı takdirde kısa zamanda bir dönem Edirne'nin en prestijli bölgesi olan yerleşim köhneleşmiş bir sosyal çöküntü bölgesi haline dönüşecektir.

Kimliği yansıtan başlıca yapıların (sivil mimari örnekleri de dahil) restorasyonu devlet tarafından destelenmelidir. Bu yapıların geleceğe aktarılması için dokuya uyacak şekilde butik otel, sanat atölyesi, geleneksel el sanatları evi gibi farklı işlevler kazandırılması da teşvik edilmelidir.

Kaleiçi'nin geçmiş dokusunun yani kimliğinin korunmasında dikkat edilmesi gereken diğer bir önemli nokta ise; orada yaşayanların gelenek ve görenekleri farklı, değişik kültürlerden gelen kişiler olarak yaşadıkları kente özgün değerler çerçevesinde bir arada yaşama kültürüne uyum sağlayarak, yaşadıkları yeri benimsemeleri ve belleklerinde koruma bilincinin oluşturulması gereklidir.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tarihî değerlerin kaybolması ve kentlerin günden güne kimliksizleşmesinin önlenmesi için kentlerin sahip olduğu doğal, yapay ve beşeri çevreden kaynaklanan öğeleri açığa çıkartılmalı ve kentin gelişimine uyum sağlayacak şekilde korunmalıdır; ve en önemlisi de kenti kullanan kentlilerde koruma bilinci oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akansel, S., (2004). Edirne Kaleiçi Geleneksel Konutları ve Kaleiçi'nin Günümüzdeki Görünümü, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Trakya Univ J Sci, 5(2): 199-207, 2004, ISSN 1302 647X, Edirne.
- A.M. Mansel, 1993, EDİRNE - Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, İlkçağda Edirne, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 21-38.
- Benian, E. (2016), Tarih ve Kültür Kenti Edirne, Arkitera Nisan 2016, Alıntı Adresi; <http://www.arkitera.com/gorus/760/tarih-ve-kultur-kenti-edirne>
- Demirseren Çöl, Ş. (1998), Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi, M.S.G.S.U. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Tasarım Dalı, Doktora Tezi, Alıntı adresi; <http://www.solencol.com/b10.htm>
- Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı Kültür Hizmetleri, EVDBKH, (2006). Edirne Tarihi, Kültürü, Alıntı adresi; <http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/osmanlidonemi.html>
- Evliya Çelebi, 1986, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Hazırlayan: Y. Temelkuran, N. Aktaş, Üçdal Neşriyat, İstanbul, Cilt 3-4.
- İlgar, E. (2008). Kent kimliği ve kentsel değişimin kent kimliği boyutu: Eskişehir Örneği, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.9, Eskişehir.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume: 7 " Sayı/Issue: 14, s. 373 – 392.
- Kıran Çakır, H. (2006). Konut Alanları Yer Seçiminde Sosyal Yapının Rolünün Saptanmasına İlişkin Sistematik Bir Yaklaşım: 'Edirne Kaleiçi, Kaledişi Ve Yeni Yerleşme Alanları Örneği, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Edirne,s.36-38.
- Lynch, K. (1960), The Image of The City, The Tecnology Pres&Harvard University Pres, Cambridge Yurt Ansiklopedisi, 1982, Edirne, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, Cilt 4, s. 2351- 2473.

- Ocakçı, M., (1994), Şehrin Kimliği ve Çevre İlişkileri, Kent ve Çevre Planlamaya Ekolojik Yaklaşım, ss.163-170, 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu Kitapçığı, MSGSÜ, 4-6 Kasım, İstanbul.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre- Kent İmajı - Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Yıl: 13 Sayı: 26 Güz 2014 s. 276.
- Onur, O. (1990), Edirne Kent Planı'nın Geçirdiği Evrelere Kısa Bir Bakış, Mimarlık Dergisi, Sayı: 2, s.64-67,
- Özalp, D. (2008). Tarihi kent imajının korunmasında kentsel tasarım-Antakya Örneği, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, s.20-33, Ankara, s.
- Önem, B. & Kılınçaslan, İ. (2005) Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik. İTÜ Dergisi/ Mimarlık, Planlama ve Tasarım, Cilt:4 Sayı:1, 115-125.
- Özdeş, G. 1951, Edirne İmar Planına Hazırlık Etüdü, İstanbul Matbaacılık, İstanbul.
- Peremeci, O.N. (1939), Edirne Tarihi, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, Sayı 6, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, s: 351-352
- Süher, H. (2006). İmar Planı'ndan-Bölge Planlama, Sanayileşme, Kentleşme, Koruma Gereği, Kamu Yararına Geçiş, İTÜ Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Semineri, Taşkışla, Alıntı adresi: <http://sehirbolge.itu.edu.tr/duyuru/handesuher.htm>
- Tekeli, İ. (1991). Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler", Kent Planlaması Konuşmaları, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, ss.79-89.
- Ünügür, M., (1996). İstanbul'un Değişen Kentsel Kimliği Üzerine, Arkitekt Dergisi, 444, Sayı: 12, İstanbul, 42-49
- Zorlu, T. & Aydınlan, E.& Engin, E., (2010). Kent Kimliği: Tanjant ve Karadeniz Sahil Yollarının Trabzon Kent Kimliğine Etkileri, Mimarlık Dergisi sayı 352, Mart-Nisan 2010.

OTURUM II B / SESSION II B
KENTSEL GÜVENLİK/ URBAN SECURITY

KENT GÜVENLİĞİ ALGISI ve SUÇ KORKUSU

Yrd. Doç. Dr. Derya ŞAHİN¹

Sinop Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölüm

Özet

Maslow ihtiyaçlar teorisinde fizyolojik gereksinimlerden sonraki aşama güvenlidir. Ülkemizde kentlerin güvenlik sorunu kamuoyunu gittikçe endişelendirmektedir. Bunun kaynağı ise kapkaç, cinsel suçlar, cinayet olgularındaki artıştır. Nüfusun artışı, farklı kimliklerin varlığı, ekonomik ve mali kaynakların zenginliği, güvenlik kontrolleri ve denetimlerinin zayıflığı kentleri suç işlemek için ideal alanlar haline getirmektedir. Kentli haklarının korunup, kaliteli yaşam koşulları sağlanması temelinde kentlerin ve kentsel mekanların kalitesini iyileştirme çalışmaları günümüzde giderek artan bir önem kazanmaktadır. Bu çalışmaların altında sadece estetik mekanlar yaratmanın olmadığı gerçeği bilinmektedir. Bu çalışma ile kent güvenliği ve suç korkusu ilişkisini teoriler çerçevesinde ele alarak bilimsel bir veri ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırık Pencere Teorisi, Suç Korkusu, Kent, Güvenlik

PERCEPTION of URBAN SECURITY and FEAR of CRIME

Abstract

In theory of Maslow Hierarchical Needs, security is stages after psychological needs. In our country security problem of urbans get the wind up public. This origin is the increase in snatching, sexual assault, murder cases. The increase of population, the existence of different identity, wealth of economic and financial resources, weakness of the security controls and audit, urbans makes it an ideal area to commit crime. On the basis of protection of urbanite rights and ensuring the quality of living conditions, the quality of improvement works of urbans and urbans spaces are becoming increasingly important. These studies does not only aim to create aesthetically spaces. With this study is aimed to reveal scientific data on relationship between urban safety and fear of crime within the framework of theories.

Keywords: Broken Window Theory, Fear Of Crime, Urban, Security

¹ Derya ŞAHİN, deryasahin@sinop.edu.tr

GİRİŞ

Kentleşme ; “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci” olarak tanımlanmıştır (Keleş 2006 dan aktaran Bilen, Ökten, ve Gökalp, 2012:s.27).

1950’li yıllar itibariyle Türkiye’de kentleşme hızla büyümüştür. Nüfus sayısında da hızla artışa neden olan bu durum birçok şehri “metropol şehir” niteliğine ulaştırmış, beraberinde başka sorunları da gündemi de getirmiştir(Bilen ve ark,2012).

Bu nüfus artışı ve kentleşme süreci sonucunda ortaya çıkan kentsel problemlerden biri güvenlik kaygısı ve buna bağlı suç ve suç nedeni ile ortaya çıkan suç korkularıdır (Bilen ve ark,2012). Nüfusun artışı farkı kimliklerin varlığı, ekonomik ve mali kaynakların zenginliği, güvenlik kontrolleri ve denetimlerinin zayıflığı kentleri suç işlemek için ideal alanlar haline getirmekte; çevredeki olumsuz koşullar (evsizler gibi), nüfus yoğunluğu, binaların boyutu belediye hizmetlerinin yetersizliği gibi kentsel özellikler suçun ve suç korkusunun baş kaynakları arasında yerini almaktadır (Özaşçılar & Ziyalar,2009).

Bu çalışmada, kentleşme süreci ile ortaya çıkan suç korkusu ve kent güvenliği kavramını teoriler çerçevesinde ele alarak tartışmak ve bilimsel bir veri ortaya koymak amaçlanmıştır

1.Güvenlik

Maslow ihtiyaçlar teorisinde, fizyolojik gereksinimlerden sonraki aşamanın güvenlik ihtiyacı olduğu belirtilmekte ve bireylerin güvenlik ihtiyacı giderilmeden bir üst basamağa geçilemeyeceğinden bahsetmektedir (Maslow 1942 den aktaran Dolu, Uludağ ve Doğutaş,2010). Güvenlik seviyesinin göstergeleri arasında bireylerin toplum yaşamında kendilerini ne kadar güvende hissettikleri yönündeki algı bir kriterdir (Dolu ve ark., 2010).Bu algı suç korku seviyesidir. güvenlik bir vatandaşlık sorumluluğudur ancak gerçekte devletin yükümlülüğü daha fazladır. Çünkü vatandaşların yaşadıkları endişelerin suç korkusunun seviyesi arttıkça buna bağlı günlük yaşamda ortaya çıkan olumsuzluklar, güvenlik hizmetlerinin, politikaların ne derece amacına hizmet ettiğinin bir göstergesi olarak algılanabilir.

2.Suç Korkusu

Suç korkusu “*bir suça ya da kişinin suç ile ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği bir duygusal korku veya endişe reaksiyonu*” şeklinde tanımlanmaktadır (Ferraro, 1995’den aktaran Dolu ve ark., 2010: 62). Suç Korkusu önemli bir toplumsal sorundur. Çünkü insanların yaşadığı çevre bireylerin kendilerini güvende hissetme duygusunu ve suç korkusunu, bireylerde yaşam kalitesi sosyal ve ekonomik iyilik olumsuz etkilemektedir (Grabosky, 1995;Çardak,2012).

Güven probleminin olduğu ve suç korkusu ile yaşayan bir birey sosyal yaşamdan kopabilmekte ve dolayısıyla kendisini gerçekleştirme anlamında eksik kalabilmekte, yaşam kalitesi düşmekte, kaçınma davranışlarına, fiziksel aktivitelerini sınırlamakta, gece dışarı çıkamamakta ve neticesinde doyumsuz ve mutsuz bir insan haline dönüşmektedir (Truman, 2005; Dolu ve ark,2010; Kul&Çakar, 2015).

Bu derece önemli sorunlara neden olabilen suç korkusuna etki eden faktörler ele alındığında suç oranlarındaki artışın yanısıra sosyal ekolojik çevre, kentsel mekan ve suç mağduriyetlerinin etkilerinin önemi göze çarpmaktadır. Güvenli bir çevrede

yaşamak bir kentli hakkı olup bu noktada tüm yetkili birimlere önemli görevler düşmektedir (Özaşçılar & Ziyalar, 2009).

3. Kent Güvenliği

Kent güvenliği kavramı, kentleşme sürecine ilişkin güvenlik gereksinimi ve buna yönelik geliştirilen stratejileri çağırır. Kent güvenliği her şeyden önce kente ait kırsaldan farklı olan bir güvenlik algısı ve buna yönelik hizmetlerdir. Kent güvenliği kavramının bir ucunda suçu önlemeye yönelik stratejiler, diğer ucunda kişiye ve kente ait özgürlükler yer almaktadır (Gökulu, 2010).

4. Kent Güvenliği Ve Suç Korkusu İlişkisi

Suç birçok psiko-sosyal, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörün bir sonucu olarak ortaya çıkan bir olgudur (Gökulu, 2010).

Kalabalık ve heterojen nüfus yapısı, farklı kimliklerin varlığı, toplumsal denetimin zayıflığı, ekonomik ve mali kaynakların zenginliği kentleri suç işlemek için ideal alanlar haline getirmektedir. Kentleşme; nüfus üzerinde toplumsal denetimin azalmasına, aile kavramının doğasında ve görevinde değişmeye, özellikle gençler üzerinde suç sayılabilecek davranışlarda artışa neden olmaktadır (Karasu, 2008). Suç oranlarının yükselmesi kentin güvenliği sorununu gündeme getirmektedir. Ülkemizde kentlerin güvenlik sorunu kamuoyunu gittikçe endişelendirmektedir. Bunun kaynağı ise kapkaç, cinsel suçlar, cinayet, gasp gibi çok suçlardaki artıştır. Bu suçların yoğun yaşandığı yerlere bakacak olursak ekonomik ve demografik faktörlerin dışında çarpık kentleşme, bakımsız binalar, terk edilmiş araçların yoğun olduğu iller ile aydınlatmanın yetersiz olduğu mekanlarda görülmesi dikkat çekmektedir (Irmak & Balkanlıoğlu, 2013; Karasu, 2008).

Fiziksel çevrenin niteliği bireylerin güvenlik duygusunu ve suç korkusunu etkilemektedir. Kötü, karanlık, izbe alanlar çoğu birey için korkutucudur. Sosyal düzensizliğin yaşandığı yerlerde terk edilmiş bakımsız evler, sokak çetelerinin varlığı, halka açık alanlarda gruplar halinde alkol alımı, madde kullanımı halkı olumsuz etkilemekte güven duygusundan yoksun bir şekilde yaşamalarına neden olmaktadır (Irmak & Balkanlıoğlu, 2013; Özaşçılar & Ziyalar, 2009).

Kent güvenliği algısı ve suç korkusu noktasında yapılmış önceki çalışmalarda; düşük gelir, yoksulluk, yaş, cinsiyet, alkol madde kullanımı olan yerlerde yaşamak, sokak aydınlatmaları, yıkık binaların varlığı önemli faktörler arasında belirtilmiştir (Schafer, Huebner, & Bynum, 2006; Irmak & Balkanlıoğlu, 2013; Özaşçılar & Ziyalar, 2009; Hilinski, Pentecost Neeson, & Andrews, 2011; Uludağ, 2010). Bu faktörler kent güvenliği açısından da önemli olup, Suç önleme ve suç korkusuna yönelik kuram ve perspektiflerden sadece 2 sinde ele alınmıştır.

4.1. Kırık Cam Teorisi

Kent güvenliği ve suç korkusu ilişkisini açıklayabilen teorilerden biri güvenlik duygusunu güçlendirmek ve suçu önlemek adına 1980'li yıllarda Wilson ve Kelling (1982) tarafından geliştirilen teorilerden biri olan "Kırık Cam Teorisi"dir. Suçun oluşumunda düzensizliğin rolünü savunur. Kırık bir cam, suçlulara sığınak olabilen metruk binalar elverişli bir suç ortamı oluşturabilir. Teoriye göre, eğer bir mahallede camları kırık bir bina varsa ve bu kırık camlar onarılmazsa, bazı insanlar tarafından binadaki diğer camların da kırılması kaçınılmazdır. Binadaki kırık camlar insanlarda

binayla ilgili sahihsizlik, denetimsizlik ve kontrolsüzlük duygusu oluşturmakta ve suç işlemeye yöneltebilmektedir (Doğan&Sevinç, 2011;).

4.2.Sosyal Kontrol Perspektifi

Toplumdaki sosyal organizasyonun bozulması ve bunun sonucunda toplumda davranışlarda bozulmadır. Bu perspektife göre suç korkusunun kaynağı Fiziksel çevrenin bozuk olması ve sosyal çevrenin/sosyal düznenin bozuk oluşu ile izah edilebilir. Örneğin, halka açık yerlerde alkol tüketimi ya da madde kullanımı, yıkı viran binalar, yetersiz sokak aydınlatmasının olması kişilerde risk güvensizlik algısı artar. Bu bölgelerde yaşam aslında suç mağduriyeti korkusu ile ortaya çıkan suç korkusudur (Dolu ve ark, 2010).

Nitekim yapılmış çalışmalarda yetersiz sokak aydınlatmaları, madde kullanımı, yıkık viran binaların bireyler için önemli suç faktörleri olduğu belirlenmiştir (Gökulu,2011; Uludağ,2010; Özaşçılar&Ziyalar,2009).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kentli haklarının korunup kaliteli yaşam koşullarının sağlanması güvenlik gereksiniminin sağlanması açısından önemlidir. Kompleks bir olgu olan suç oranlarındaki artış beraberinde güvensizlik algısını ve suç korkusu ve mağduriyet riskini arttırmaktadır. Ayrıca sağlıksız kentleşme sürecinde de suç olumsuz etkilenmektedir. Kent güvenliği kapsamında çarpık yapılaşma, bakımsız binalar, sokak aydınlatmalarındaki yetersizlikler insanlardaki suç korkusunu arttıran önemli kentleşme sorunlarından. Sağlıksız kentleşmelerin beraberinde getirdiği suç korkusunu önlemek adına geliştirilen teorilerin genel kabul gördüğü aşık olup, bu konuda tüm kurum kuruluş, vatandaşların üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri gerekli düzenlemeleri ve denetimleri gerçekleştirmeleri önemli yaklaşımlardandır.

KAYNAKÇA

- Bilen, Ö., Ökten, A., & Gökalp, F. (2012). İstanbul'da Suçun Kentsel Sorun Algısındaki Yerinin Birliktelik Kuralları ile İncelenmesi. *Megaron*, 7(1), 26-35.
- Keleş, R.(2006).*Kentleşme Politikası*, (9.Baskı) Ankara: İmge Kitabevi.
- Başaran, İ.(2008) *Kent ve Yerel Yönetim*. İstanbul: Plato Yayıncılık. s.19
- Osman, D., Uludağ, Ş., & Doğutaş, C. (2010). Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (01), 057-081.
- Kula, S. & Çakar, B. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda
- Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.D* ,6(12), s.194.
- Grabosky, P.N.(1995). Fear of Crime and Fear Reduction Strategies. *Australian Institute of Criminology*, 44, 1-6.
- Çardak, B.(2012) Kadınların Suç Korkuları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Güvenlik Bilimleri Derg* 1(1):23-45.
- Truman, J.L.(2007). *Fear Of Crime And Perceived Risk Of Victimization Among College Students*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).B.A. University of Central Florida, SOcial Science, Florida.
- İrmak, F., Balkanlıoğlu, M.A.(2013) ABD'deki Suç Korkusunun Sosyo-demografik Analizi. *Akademik İncelemeler Derg*, 8(3), 85-101.
- Özaşçılar, M., Ziyalar, N.(2010) Suç Korkusu: İstanbul'da Yaşayan 18-25 Yaş Grubu
- Üniversite Öğrencilerinin Mağdur Olma Riskleri Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Adli Bilimler Derg*, 8(1), 7-17.

- Gökulu, G. (2010) Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Derg.* 24(1), 209-226.
- Karasu, M.A. (2008) Türkiye’de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi. *AÜHFD*, 57(4), 255-281.
- Doğan, H.İ., Sevinç, B. (2011) Suç Teorileri Ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme. *Polis Bilimleri Derg.* 13(3), 27-53.

KENTTE ÇOCUĞUN GÜVENLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Okşan TANDOĞAN¹

Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Özet

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'na göre; Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri çeşitli haklara sahiptir. Bunlardan birincisi “güvenlik” hakkıdır. Buna göre kentliler; suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan mümkün olduğunca arındırılmış emin ve güvenli bir kentte yaşama hakkına sahiptirler. Yetişkinlerden farklı bir toplumsal sınıfa oluşturan çocuklar da kentte yaşayan diğer kent sakinleri gibi bu haklara sahiptir. Yapılan çalışmalara göre çocuğun gelişiminde etkili olan faktörler, kalıtım ve çevre etkenleridir. Kalıtım gizil sınırları saptar, çevre de bu sınırlara ne kadar yaklaşılabileceğini belirler. Bununla birlikte yapılan çalışmalar, çocuğun sağlıklı gelişimi için çevre koşullarının daha etkin olduğunu belirtmektedir. Çocuğun davranışları içinde bulunduğu mekânlar diğer bir deyişle fiziksel çevresi tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla çocuğun sağlıklı gelişimi için çocuğun içinde yaşadığı fiziksel çevrenin çocuğun gereksinim, istek ve arzularına cevap veren, oyun eylemine olanak sağlayan ve en önemlisi çocuğun kentte en önemli haklarından biri olan güvenlik hakkına uygun yerler haline getirilmesi toplumun geleceği açısından da önem kazanmaktadır. Ancak günümüzde kentsel mekanda yaşayan çocuklar kentte bir çok sorunla yüz yüzedir. Yoğun yapılaşma nedeni ile açık alanların azalması, otomobil sahipliğinin artmasına bağlı olarak trafik yükünün artması ve kentsel mekanda yaşanan suçlar nedeni ile kent mekânı, çocuklar için güvensiz mekanlar haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak çocuklar bir çok ülkede kentsel mekanda bağımsız hareket edebilme haklarını kaybetmişlerdir. Çocukların göz ardı edilmeyecek orandaki kısmı kentsel mekanda fiziksel çevresini oluşturan alanlar arasındaki gidiş-gelişimi ebeveyn ile gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla günümüzde çocuklar, fiziksel çevrenin gelişimi için kendisine sunduğu olanaklardan mahrum kalmaktadır. Bu çalışma ile kentsel mekanda çocuğun güvenlik hakkına ne denli sahip olduğu ve kentsel mekanda güvenlik açısından yüz yüze olduğu sorunlar bu konuda yapılan çalışmalar ve çeşitli kurumlardan elde edilecek veriler ile irdelenmiştir. Çalışma ile çocuğun günümüz kent mekandaki özellikle güvenlik açısından durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Kentleşme, Çocuğun Gelişimi, Fiziksel Çevre, Suç Korkusu.

THE SECURITY of CHILD in CITY

Abstract

According to the European Declaration of Urban Rights the residents living in Europe towns have various rights. First of these is the right to security. Accordingly the residents living in Europe towns have a right to live in a secure and safe town as far as possible, from crime, delinquency and aggression. The children who consist of different social class from adults have these rights like other city residents too. According to various studies, the factors affecting the development of child are heritage and environmental factors. The heritage detects potential borders, the environment detects how much to close these borders. However the studies show that environmental conditions are more effective for healthy development of child. A child's behaviour is shaped by the spaces he/she occupies, namely his/her physical environment. Consequently for the healthy development of the child, the physical environment in which child lives should be transformed into places that responds to the needs, wants and desires of the child and enable play act of child. Most importantly the physical environment should be turned out suitable places for the right to security of child which is one of most important rights in city. These is of significant for the future of society. On the other hand the children living in urban areas have faced with a lot of problems. Because of problems such as the decrease in open areas as a result of dense settlement, and the increase in traffic load because of high car ownership and rising crime rates, urban space have become insecure places for children. As a result, children in many countries have lost their right to independent mobility in urban areas. Many children have made their travel between the places which consist of their physical environment with their parents. Therefore the children in nowadays have been deprived of opportunities which physical environment present to them for their development. In this study it was examined how much the children have the right to security and what the problems of children are in terms of security in urban area with the study in these subject and data obtained various institution. The study aimed to be presented the situation of children especially in terms of security in urban area.

Keywords: Security, urbanization, the development of child, physical environment, fear of crime.

¹ Okşan Tandoğan, otandogan@nku.edu.tr

GİRİŞ

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nca 18 Mart 1992 tarihinde kabul ve ilan edilen Avrupa Kentsel Şartı'na göre Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri çeşitli haklara sahiptir. Bu haklar: güvenlik; kirletilmemiş, sağlıklı bir çevre; istihdam; konut; dolaşım; sağlık; spor ve dinlence; kültürler arası kaynaşma; kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre; işlevlerin uyumu; katılım; ekonomik kalkınma; sürdürülebilir kalkınma; mal ve hizmetler; doğal zenginlikler ve kaynaklar; kişisel bütünlük; belediyeler arası işbirliği; finansal yapı ve mekanizmalar; eşitlik başlıkları altında sıralanmıştır (Palabıyık, 2004). Her biri birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçası olan bu haklardan birincisi "güvenlik" hakkı olarak belirlenmiştir.

Buna göre kentte yaşayan her bir birey; suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan mümkün olduğunca arındırılmış emin ve güvenli bir kentte yaşama hakkına sahiptirler (Palabıyık, 2004). Toplumda yetişkinden ayrı olarak farklı bir toplumsal kategoriyi oluşturan çocuk da kentte yaşayan diğer kent sakinleri gibi bu haklara sahiptir. Ancak güvenlik hakkı çocuğun gelişimi, sosyalleşmesi ve toplumun bir bireyi olması doğrultusunda daha da önem kazanmaktadır.

Çocuk toplumun bir ögesi, aynı zamanda da onun bir kaynağıdır. Gelişime açık bir sistemdir (Ergin, 1982). Toplumun gelecekteki durumunu yansıtmaktadır. Çocuğun gereksinimleri ve hakları karşılanmadığı takdirde çocuğun gelişimi kötü yönde etkilenecek, bugünün sağlıksız yetişen çocukları yarının sağlıksız yetişkinleri olacak ve bu durum toplumun geleceğini olumsuz yönde etkileyecektir.

Diğer taraftan yapılan çalışmalar çocuğun sağlıklı gelişimi için çevre koşullarının kalıttan daha etkin olduğunu belirtmektedir. Çocuğun davranışları içinde bulunduğu mekânlar diğer bir deyişle fiziksel çevresi tarafından belirlenmektedir (Barker, 1968; Bechtel, 1977; Wicker, 1979).

Dolayısıyla çocuğun sağlıklı gelişimi için çocuğun içinde yaşadığı fiziksel çevrenin çocuğun gereksinim, istek ve arzularına cevap veren, oyun eylemine olanak sağlayan ve en önemlisi çocuğun kentte en önemli haklarından biri olan güvenlik hakkına uygun yerler haline getirilmesi toplumun geleceği açısından da önem kazanmaktadır.

UNICEF tarafından hazırlanan Dünya Çocuklarının Durumu 2012 Raporuna göre dünyanın kentli nüfusu her yıl yaklaşık 60 milyon kadar artmaktadır. 1955 yılı itibarı ile 0-19 yaş arasındaki dünya çocuklarının % 27'si kentlerde yaşarken, 2005 yılı itibarı ile bu oran % 43'e çıkmıştır. 2050 yılı itibarı ile her 10 kişiden 7'si kentsel alanlarda yaşayacağı tahmin edilmektedir (Unicef, 2012).

Ancak kentte yaşamak birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Günümüzde kentsel mekanda yaşayan çocuklar kentte bir çok sorunla yüz yüzedir. Yoğun yapılaşma nedeni ile açık alanların azalması, otomobil sahipliğinin artmasına bağlı olarak trafik yükünün artması ve kentsel mekanda yaşanan suçlar nedeni ile kent mekanı, çocuklar için güvensiz mekanlar haline gelmiştir.

Bunun sonucu olarak çocuklar bir çok ülkede kentsel mekanda bağımsız hareket edebilme haklarını kaybetmişlerdir (Hillman ve diğ., 1990; O'Brien ve diğ., 2000; Tranter, 1993; Tandy, 1999; Malone, K. 2007; Gaster, 1992; Shaw ve diğ., 2013).

Bu sorunların yanında oyun alanları gibi çocuk için yaratılan mekanlar da çocuğun oyun gereksinimleri yanında güvenlik gereksinimine cevap vermemekte, bu mekanlar çocuk için tehlike arz etmektedir.

Bu çalışma ile kentsel mekanda çocuğun fiziksel çevre açısından güvenlik hakkına ne denli sahip olduğu ve kentsel mekanda güvenlik açısından yüz yüze olduğu sorunlar bu konuda yapılan çalışmalar ve çeşitli kurumlardan elde edilecek veriler ile irdelenmiştir.

Bu amaçla ilk bölümde çocuğun gereksinimleri kısaca belirtilmiş, ardından çocuğun kentsel mekanda güvenliği trafik açısından güvenlik, kişisel güvenlik (saldırı riski/ suç) ve çocuk için yaratılan mekanlarda güvenlik olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

1.Çocuğun Gereksinimleri ve Güvenlik Gereksinimi

Maslow (1970)'a göre insanlar, doğuştan gelen ve davranışlarına yön veren bir takım gereksinimlere sahiptir. Bu gereksinimler tatmine ulaşınca kadar insanın davranışlarını etkilemektedir. Hiyerarşik bir düzen içinde aşağıdan yukarıya doğru sıralanan bu insan gereksinimleri en temelden başlayarak biyolojik gereksinimler, güvenlik, ait olma- bağlanma, saygınlık (prestij), kendini kanıtama (yetenekleri geliştirme) ve entelektüel, duygusal ve estetik gereksinimler olmak üzere sıralanmaktadır (Maslow, 1968). Çocuğun gereksinimleri, yetişkinlerden çok farklılık göstermemekle birlikte sürekli gelişen bir birey olması doğrultusunda daha da önem kazanmaktadır.

Çocuğun güvenlik gereksinimi ise Gür ve Zorlu (2002)' ya göre fiziksel ve psiko-sosyal güvenlik olarak iki şekilde belirtilebilir. Fiziksel güvenlik can ve mal güvenliğini kapsar ve bu koşullar çocuğun ebeveynleri, yakınları ve mekanı tasarlayan mimarlar tarafından sağlanır. Çocuğun yalnızca dışardan istenmeyen etkenlerden korunması değil uzun dönemde da fiziksel bakımdan sağlıklı kalması da güvenlik gereksinimlerinden birisidir. Psiko-sosyal güvenlik gereksinimleri ise çocuğun bağlı olduğu kişiler ile ilişkilerinin düzenli ve sürekli olması, ileriki yaşlarda çocuğun sosyalleşmesi, paylaşmayı öğrenmesi gibi bir takım amaçlar için örgütlü oyun ortamının sağlanması olarak sıralanabilir.

Genel olarak fiziksel çevre açısından baktığımızda ise güvenliğin kent mekanında çocuk açısından üç yönlü olduğu söylenebilir: Trafik güvenliği, kişisel güvenlik (saldırı riski) (Leden ve diğ., 2014) ve çocuk için yaratılan mekanlarda güvenlik. Bu üç güvenlik türü çocuğun hem fiziksel ve hem de psiko-sosyal güvenliği ile ilişkilidir.

2.Çocuğun Kentte Güvenliği

2.1.Trafik Güvenliği

Her yıl tüm dünyada 18 yaşın altında 186 300 çocuk trafik kazalarında ölmektedir. Bu yaklaşık olarak her gün dünyada 500 den fazla çocuğun trafik kazalarında ölmesi anlamına gelmektedir. Trafik kazalarında ölüm sebebi, 5 yaş üstündeki çocuk ölümlerinin dört başta gelen nedenlerinden birisidir (Tablo 1), (WHO, 2015).

Tablo 1. 18 Yaş Altında Çocukların Ölüm Nedenleri; 2012.

Sıra	5 yaşından küçük	5-9 yaş arası	10-14 yaş arası	15-17 yaş arası
1	Erken doğum komplikasyonları	İshalle ilgili rahatsızlıklar	HIV/AIDS	Karayolu trafiği kazası
2	Alt solunum yolu enfeksiyonları	Alt solunum yolu enfeksiyonları	İshalle ilgili rahatsızlıklar	Kendine zarar verme
3	Doğum asfiksisi/tramvası	Menenjit	Karayolu trafiği kazası	Kişiler arası şiddet

4	İshalle ilgili rahatsızlıklar	Karayolu trafiği	Alt solunum yolu enfeksiyonları	HIV/AIDS

Kaynakça: WHO, 2015.

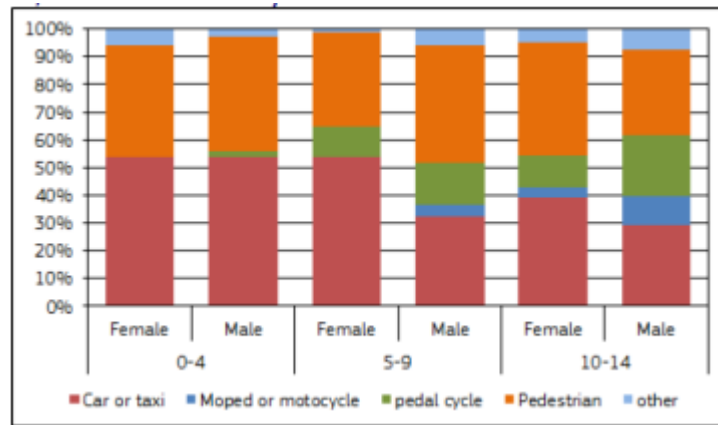
Avrupa Komisyonu verilerine göre ise Avrupa ülkelerindeki trafik kazalarındaki ölümlerin % 2,5 ini çocuklar oluşturmakta, bu oran nüfusun % 16 sına denk gelmektedir. Aynı verilere göre çocukların yollardaki ölümcül kayıplarının % 40'ından fazlası çocuklar arabada yolcu iken , % 38'i çocuklar yaya iken, % 12'si ise çocuklar bisiklet sürerken meydana gelmektedir (Tablo 3). Kısaca çocuk ölümlerinin yarısı çocuklar oyun oynarken, karşıdan karşıya geçerken ve ya bisiklet sürerken meydana geldiği görülmektedir (Tablo 2, Şekil 1) (European Road Safety Observatory, 2015).

Tablo 2. Tüm Çocuk Ölümlerinin Avrupa Birliği Ülkeleri Kapsamında Taşınma Şekline Göre Dağılımı.

Otomobil	Motorlu bisiklet	Motorsiklet	Yaya	Bisiklet	Otobüs	Diğer
% 41	% 2	% 2	% 38	% 12	% 1	% 4

Kaynak European Road Safety Observatory, 2015.

Şekil 1. Çocuk Ölümlerinin Yaş, Cinsiyet Ve Taşınma Şekline Göre Dağılımı, Avrupa Birliği, 2013.

Kaynak: European Road Safety Observatory, 2015.

Örneğin İngiltere’de 2001 yılında 16 yaş altı 132 çocuk yaya iken ya da bisiklet sürerken kazalarda ölmüş, 3 818’i ciddi olarak yaralanmış, 17 322 çocuk ise daha az ciddi olarak yaralanmıştır (Department for Transport 2001). İngiltere’de trafik kazalarında meydana gelen tüm yaya kayıplarının % 37 sini çocuklar oluşturmaktadır (Department for Transport, 2000), (Traffic and Children Coalition 2002).

Kentsel mekanda yaşayan çocuklar özellikle kent içinde oyun oynamak için kısıtlı oyun alanlarına sahip olmaları dolayısıyla sokakta daha fazla zaman geçirdiklerinden ve yaya olarak daha fazla seyahat ettiklerinden trafik kazaları açısından en fazla riske sahip gruptur. Ayrıca kent içinde sokaklarda çok fazla park eden araç bulunmakta ve bu araçlar görüş mesafesini azaltmakta, yolun karşısına geçmeyi tehlikeli hale getirmekte, bu durum çocuğun trafik kazasına maruz kalmasını artırmaktadır (Url, 1).

İngiltere’de yapılan bir çalışma trafik kazalarında meydana gelen çocuk yaya kayıplarının % 41’i ise kentsel alanlarda meydana gelmekte olduğunu göstermektedir (Department for Transport, 2000), (Traffic and Children Coalition 2002).

Bu konuda yapılan bazı çalışmalar da kentsel mekanda özellikle sosyo- ekonomik olarak düşük olan çevrelerde yaşayan çocukların günlük rutin sokakta oyun oynama ve

karşıdan karşı ya geçme aktiviteleri nedenleri ile trafik kazalarına daha fazla maruz kalmakta olduğunu da göstermektedir (Posner ve diğ., 2002; Url 1; Christie, 1995).

Sosyo- ekonomik olarak düşük olan çevrelerde yaşayan çocuklar ekonomik nedenlerle okuldan sonra sosyal aktiviteler için bir takım kulüp ve aktivitelere katılımları düşük olduklarından dışarıda daha fazla oyun oynamakta bu nedenle trafik kazalarına daha fazla maruz kalmaktadır (Christie, 1995).

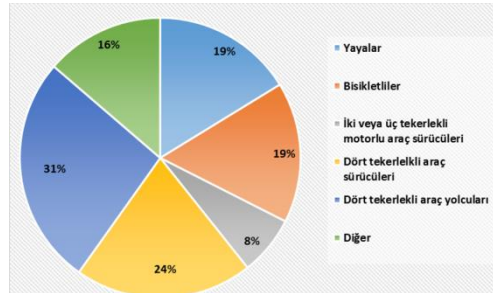
Meydana gelen çocuk trafik kazaları incelendiğinde ise çocuk trafik kazalarının % 80'inin okul günleri dışında ve çocukların dışarda oynadığı yaz akşamları hava henüz aydınlıkken meydana gelmekte olduğunu da göstermektedir. Yürürken ya da oyun oynarken meydana gelen çocuk yaralanmalarının üçte birinden fazlası bu zaman diliminde meydana gelmektedir (Url, 1).

Çocuk trafik kazaları ülkelerin gelir seviyesi açısından incelediğimizde ise çocukların yaya ölümlerinin en fazla, düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşanmakta olduğu görülmektedir. Yaya ölümleri en çok karışık bir trafiğe sahip olan ve yüksek hızla hareket eden araçların bulunduğu, buna karşılık yol kenarında kaldırım veya güvenlik bariyerinin bulunmaması nedeniyle çocukların yol üstünde yürüdüğü/yürümek zorunda kaldığı düşük ve orta gelirli ülkelerde görülmektedir. Çünkü bu ülkelerde sokaklar oyun, çalışma, yürüme, bisiklet ve araba sürme için paylaşılan bir mekandır (WHO, 2015).

Diğer taraftan araçta yolculuk yaparken ölen çocuklar büyük oranda yüksek gelirli ülkelerde görülmektedir ve trafik kazalarında ölen çocukların %36'sını arabalarda yolculuk yapan çocuklar oluşturmaktadır. Yüksek gelir seviyesindeki ülkelerde trafik kazalarında ölenlerin % 5-10'unu yaya çocuklar oluştururken, düşük ve orta gelir seviyesindeki ülkelerde ise % 30-40'ını yaya çocuklar oluşturmaktadır (WHO, 2015).

Orta gelir seviyesi kategorisinde değerlendirilen Türkiye'de ise trafik kazalarında ölenlerin % 24'ü sürücü, % 31'i yolcu, % 27'si bisikletli ve motosikletli sürücüler, % 19'u yayadır (Şekil 2) (WHO, 2009).

Şekil 2. Türkiye'de Trafik Kazalarında Ölenlerin Yol Kullanma Şekline Göre Dağılımı.

Kaynak: WHO, 2009.

Türkiye'de ki trafik kazalarındaki çocuk ölümleri incelendiğinde yıl en az 260.000 çocuğun trafik kazasında ölmekte, 10 milyon kadarının da yaralanmakta olduğu görülmektedir. Trafik kazaları Türkiye'de de çocuk ölümlerinin önde gelen nedenlerinden birisidir. Örneğin 2013 yılında, 400'den fazla çocuk trafik kazaları sebebiyle olay yerinde ölmüş, 48.000'den fazlası yaralanmıştır. Ölenlerin yarıya yakını 0-9 yaş aralığındadır. 17 yaş altı trafik kaynaklı çocuk ölümlerinin % 48'i çocuklar bir araç içinde yolcu olarak bulunduğu esnada gerçekleşmiştir (Darçın ve diğ., 2015). Bu durumda çocukların % 52 gibi bir kısmı yaya iken ya da bisiklet ve motosiklet kullanırken öldüğü ortaya çıkmaktadır.

Taşıt sayısı ve otopark sayısı açısından Türkiye ve İstanbul incelendiğinde kentsel mekanın özellikle sokakların araçlara teslim olduğu ve bu durumun çocuğun kentsel mekandaki güvenliğini tehdit ettiğini söylemek mümkündür (Resim 1, 2, 3).

2015 Mayıs ayı sonu itibari ile Türkiye de toplam 19 328 083 motorlu taşıt, 10 171 414 otomobil bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin en büyük kenti olan İstanbul'da bulunan motorlu taşıt sayısı aynı tarih itibari ile 3 482 803'dir. Bu motorlu taşıtların 2 352 304'ünü otomobiller oluşturmaktadır. 2015 itibari ile nüfusu 14 milyon 657 bin 434 (TÜİK, 2015) olan İstanbul'da her dört kişiye 1 motorlu taşıt, her altı kişiye bir otomobil düşmektedir. Her gün İstanbul trafiğine giren yeni araç sayısı her 500-600 adettir (TÜİK, 2005). Diğer taraftan İstanbul'da bir otoparka yaklaşık 8 araç düşmekte (Url, 2), İstanbul'daki taşıtların % 90'ı da yol üzerine park etmektedir (Demir ve Çavdar, 2008).

Sonuç olarak günümüzde özellikle büyük kentler kentler taşıt sayısı, buna bağlı yoğun trafik ve otopark açığı nedenleri ile çocuklara güvenli mekanlar sunamamaktadır.

2.2.Kişisel Güvenlik (Saldırı Riski/ Suç)

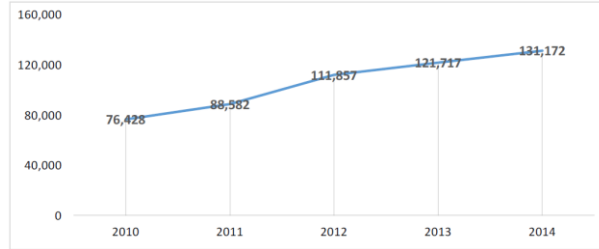
Genel olarak kentsel bölgelerde yaşanan suç oranları kırsal alanlara göre daha fazladır (Gürelli, 1973), (Url, 3). Kentsel alanlarda yaşanan suç ve şiddet olayları ise yüzlerce çocuğu etkilemektedir. Bazı çocuklar suça itilirken bazıları ise suça maruz kalmaktadır (Unicef 2012). Suça maruz kalan birçok çocuk ise güvenlik birimlerine bildirilmemektedir (Finkelhor ve diğ, 2001). Bu nedenle suç mağduru çocuklara ilişkin gerçek rakamlara ulaşmak zordur.

Ancak çocukların yetişkinlerden daha fazla suça maruz kalmakta olduğu bilinmektedir. 1990 yılında yapılan bir çalışmaya göre (NCS,1991) 12-19 yaşları arasındaki çocuklara yapılan saldırı, tecavüz, hırsızlık yetişkinlere yapılan benzer suçlara nazaran iki ya da üç kat fazla iken, yetişkinlerde yalnızca cinayete maruz kalma çocuklardan daha fazladır (David ve Dziuba- Leatherman, 2014). Örneğin tecavüze uğrayan kadınların % 61'i bu suça 18 yaşından önce, çocuk iken maruz kalmaktadır (Kilpatrick, 1992).

Çocukların genel olarak suça maruz kaldıkları mekanlar ise sırasıyla okul, sokak/cadde, ikamet ettiği mekan ve diğer olarak adlandırılan okul servisi, park, bahçe gibi sınıflandırılan mekanlardır (Emniyet Genel müdürlüğü Asayiş Şube Müdürlüğü, 2015). Yapılan başka bir çalışmaya göre de çocuk mağduriyetinin ve de korkunun en yüksek olduğu alanlar ise okul ve sokaktır. Ayrıca çalışmaya göre bir çok çocuk mağduriyeti özel ya da yarı özel mekanlarda ya da insanların birbirini çok iyi tanıdığı kamusal mekanlarda meydana gelmektedir (Pain, 2006).

2014 TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2010-2014 yılları arasında toplam 529.756 çocuk mağdur olarak güvenlik birimine gelmiş ve/veya getirilmiştir. 2014 yılında güvenlik birimlerine mağdur olarak getirilen çocuk sayısı 131 172'dir. 2010- 2014 yılları arasındaki değişim incelendiğinde ise her yıl güvenlik birimine mağdur olarak gelen veya getirilen çocuk sayısı artmakta olduğu görülmektedir (Tablo 3), (TÜİK, 2014).

Şekil 3. 2010-2014 Yılları Arasında Güvenlik Birimlerine Mağdur Olarak Getirilen Çocuk Sayısı.

Kaynak: TUIK, 2014.

İller bazında bakıldığında ise, son dört yılda, mağdur olarak güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk sayısının en yüksek olduğu illerin başında İzmir, İstanbul, Ankara, Kayseri ve Bursa gibi büyük kentler gelmektedir (TUIK, 2014).

Resmi istatistiklere göre 2014 yılında çocukların mağdur olarak güvenlik birimine gelmesine veya getirilmesine neden olan suçların başında yaralama suçu, cinsel suçlar ve aile düzenine karşı suçlar gelmektedir (Tablo 3), (TUIK, 2014).

Tablo 3. Suç Türüne Göre Güvenlik Birimlerine Gelen ya da Getirilen Çocuk Sayıları, 2014.

Mağduriyete neden olan suç türü	Mağdur çocuk sayısı	Mağduriyete neden olan suç türü	Mağdur çocuk sayısı
Yaralama	74 087	Yangın çıkarma	167
Cinsel suçlar	11 095	Genel ahlaka aykırı suçlar	162
Aile düzenine karşı suçlar	8 895	Mala zarar verme	160
Hırsızlık	4 094	Sahtecilik	97
Diğer	3 908	Konut dokunulmazlığı ihlali	94
Tehdit	3 894	Ateşli silahlar ve bıçaklar ile diğer aletler hakkında kanuna muhalefet	85
Kişiyi hürriyetten yoksun bırakma	3 794	Adliye karşı suçlar	75
Yağma (gasp)	1 950	Cebir	39
Hakaret	1 125	Çevreye karşı suçlar	36
Trafik suçları	506	Toplumsal olaylar	32
Bilişim suçları	195	5682 sayılı pasaport kanuna muhalefet	6
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak, satın almak	173	Bilinmeyen	4

Kaynakça: TUIK, 2014.

Türkiye’de suç mağduru olarak güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların yaş aralığı incelendiğinde ise en çok yaşları dolayısıyla ebeveynlerin daha az kısıtlama yaptığı ve bu nedenle kent mekanında daha özgür olan 15-17 yaş arasındaki çocukların suç mağduru olduğu görülmektedir (Tablo 4) (Tuik, 2014).

Tablo 4. Yaş Aralığına Göre Güvenlik Birimlerine Gelen ya da Getirilen Çocuk Sayıları.

	2010	2011	2012	2013	2014
11 yaş altı	26 686	27 761	35 427	37 205	40 202
12-14 yaş	16 732	20 447	26 323	29 085	30 721
15-17 yaş	33 010	40 374	50 099	55 396	60 202
Bilinmeyen	-	-	8	31	47

Kaynakça: TÜİK, 2014.

Yapılan çalışmalar kentlerde yoğun olarak yaşanan suç olaylarının artışına paralel olarak ebeveynler kentsel mekanda çocuklarının saldırı, taciz, kaçırılma, tecavüz vb. benzeri olaylara maruz kalacağı düşüncesiyle suç korkusu geliştirmekte olduğunu da ortaya koymaktadır (Stokes, 2009).

Örneğin İngiltere’ de çocuk kaçırılması ebeveynlerin en büyük korkularından biridir (Stokes, 2009). Avustralya’da yapılmış olan birçok çalışma ise ebeveynlerin yabancı kaynaklı tehlikeleri çocuğun bağımsız hareketi açısından bir engel olarak tanımlamaktadır (Tandy, 1999; Timperio, ve diğ., 2004; Veitch ve diğ, 2006). Başka bir çalışmaya göre okula ebeveyninden bağımsız gidemeyen çocukların ebeveynleri buna neden olarak %64 oranında trafik tehlikesini, % 90 oranında yabancı tehlikesini göstermiştir (Joshi, ve diğ., 1999).

İngiltere’de yapılan başka bir çalışmanın sonuçlarına göre ise 5-11 yaş arasındaki çocukların % 40’ına evlerinin dışında oyun oynamalarına izin verilmemektedir. 10 kişiden 3’ü suçtan korunma amacıyla kamusal taşıtları kullanmaktan ya da yürümekten ziyade kendi taşıtlarını kullanmaktadır (Hillman, 1999).

Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmalar ise kısıtlıdır. Ancak Türkiye’de İstanbul’da tarihi bir kent merkezinde 2011 yılında yapılan bir çalışmada ebeveynlerce çocukları açısından yerleşme alanı için belirtilen en önemli sorun olarak hırsızlık, çocuk tacizi, gasp olayları ve madde bağımlılığı nedeni ile insan kaynaklı güvenlik sorunu(% 32) belirtilmiştir. Trafik güvenliği sorunu(% 13) ise ikinci sırada gelmektedir. Bu nedenle çocukların büyük bir çoğunluğu (% 57) okula ebeveyn ile yürüyerek gitmektedir (Tandoğan, 2011).

Görüldüğü gibi trafikten kaynaklanan tehlikeler yanında, yabancılardan kaynaklanan tehlikeler de çocuğun kent içinde güvenliğini etkileyen başka bir unsurdur.

Bu iki unsur çocuğun kentsel mekanda serbest hareket ve aktivitelerini sınırlandırmaktadır (Stokes, 2009).

2.3.Çocuk İçin Yaratılan Mekanlarda Çocuğun Güvenliği

Çocuk kentsel mekanda kendisi için yaratılan mekanlarda da güvenlik sorunu ile yüz yüzedir.

Çocuk için yaratılan mekanların başında ise çocuk oyun alanları gelmektedir. Oyun alanları çok yoğun olarak kullanılan ve çocukların (1-14 yaş arası) aktif rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayan açık alanlardır (Pehlivan, 2005).

Ancak genel olarak yetişkinler tarafından çocuğun beklenti, ihtiyaç ve istekleri göz ardı edilerek tasarlanan bu alanlar belirlenmiş güvenlik standartlarına uymadığından çocuk için tehlike arz etmektedir.

Örneğin her yıl Amerika’da 200 000 den fazla kişi oyun alanlarında meydana gelen kazalarla ilgili olarak tedavi edilmektedir. Bu kişilerin 15 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Bu yaralanmaların % 45’ini ciddi kırıklar, iç yaralanmalar, beyin sarsıntısı, çıkıklar ve amputasyonlar oluşturmaktadır. Amerika’da 1990-2000 yılları arasında oyun alanlarında meydana gelen kazalarda 147 çocuk hayatını kaybetmiştir (O’Brien, 2009). 2002-2004 yılları arasında ise Amerika’da çocuk oyun alanlarındaki ekipmanlardan kaynaklanan kazalar yüzünden 22728 çocuk acil servise başvurmuştur (CDC, 2015; Loder, 2008). Kanada’da ise her yıl yaklaşık 25 bin çocuk oyun alanlarıyla ilişkili olarak yaralanmaktadır (Branson ve diğ., 2012).

Tüm dünyada oyun alanlarında meydana gelen kazalar çoğunlukla düşme sonucu (% 44) meydana gelmektedir (Ferhan ve Arslan, 2010; O’Brien, 2009). Düşme kazaları oyun alanlarının zemininde beton, asfalt, sıkıştırılmış toprak, çim gibi uygun olmayan malzemelerin kullanılması sonucu çocuğun ciddi olarak yaralanmasına hatta ölmesine neden olabilmektedir.

İkinci sırada oyun ekipmanlarının kırılması nedeni ile oluşan hasarlar, oyun ekipmanının devrilmesi, oyun ekipmanlarının tasarımı ve montaj gibi oyun ekipmanları ile ilgili tehlikeler gelmektedir (% 23). Diğer kazalar sıkışma, çocukların diğer çocuklarla ya da sabit ekipmanlarla çarpışmadır. Oyun alanlarında meydana gelen ölümler ise ekipmanların halat ya da giysilerin dolanması, devrilen ekipmandan darbe alma ya da yapısal kusurlardan meydana gelmektedir (Tablo 5) (O’Brien, 2009).

Tablo 5. Oyun Alanlarında Meydana Gelen Kazalar.

Nedenler	Sayı	Yüzde
Düşme	1,180	% 44
Ekipmanlarla ilgili nedenler	630	% 23
Diğer	297	% 11
Tesadüfi	221	% 8
Çarpışma	187	% 7
Sıkışma	176	% 7
Toplam	2,691	% 100

Kaynakça: İPİİ.

Ülkemizde bu konuda yapılan verilere ulaşmak zor olmak ile birlikte yapılan bir çalışma, 1999-2000 yılları arasında 6-13 yaş arası acil servise başvuran 548 çocuktan 78’inin oyun alanında düşme sonucunda acil servise gelmiş olduğunu göstermektedir. Çalışmaya göre kazaların büyük çoğunluğu yaz mevsiminde ve Temmuz ayında meydana gelmektedir. En sık yaralanma nedeni de yüksekten düşme ve araç dışı trafik kazasıdır. Çalışmada bu dönemde çocuklar okula gitmedikleri için ve genellikle dışarıda oyun oynadıkları için bu tip kazaların meydana gelmiş olduğu kabul edilmiştir (Sözüer ve diğ., 2004).

Oyun alanlarında meydana gelen kazalara neden olan faktörler oyun alanlarının zemininin uygun olmaması, zeminde takılıp düşmeye yol açabilecek engellerin bulunması, oyun alanı için ayrılan alanların dar tutulması, tehlike arz etmesine rağmen çok daha fazla sayıda oyun alanlarının kurulması, serbest boşluklarla ilgili mesafe kurallarına uyulmaması olarak sıralanabilir. Ayrıca çıkıntılı çiviler, açık kablolar, keskin köşeli bileşenlerin bulunması, çıkıntılı metal aksam ve bağlantı noktalarının ya da sivri uçlu veya keskin köşeli bileşenlerin bulunması, yarım küre başlı somunlar gibi

elemanların erişilebilir yerlerindeki çıkıntılı cıvata bulunan yerlerin sürekli olarak kapalı tutulmaması, ekipmanların bütün kaynak kısımlarının pürüzsüz olmaması, sönümlemelerin yapılmaması da oyun alanlarında meydana gelen kazalara neden olmaktadır (Ferhan ve Arslan, 2010).

Diğer taraftan daha güvenli oyun alanlarının oluşturulması ve oyun parklarında ölümle sonuçlanabilecek kazaları engellemek amacıyla her bir oyun ekipmanı (EN 1176) ve zemin döşemeleri (EN 1177) için gerçekleştirilmesi gereken standartlar Türk Standartları Enstitüsü tarafından tanımlanmıştır. Ancak Türkiye’de denetim eksiklikleri nedeniyle birçok park ve oyun grubu ekipmanları bu standartlarda ki güvenlik kurallarını ve test metotlarını hiçe sayarak çocukların kullanımına sunulmaktadır (Url, 4).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak çocuklara kentlerde güvenli mekanlar sunamadığımız görülmektedir. Günümüzde özellikle otomobil sahipliğinin artmasına bağlı olarak trafik yükünün, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak taşıt trafiği hızının artması nedenleri ile özellikle büyük kentler çocuklar için trafik güvenliği açısından tehlikeli mekanlar haline gelmiştir (Norinder, 1996).

Kentsel mekanda yaşanan suç olaylarının artışına bağlı olarak kentler suç açısından da çocuğa güvenli mekanlar sunamamaktadır. Kent içinde çocuğunun kaçırılabilceği, tacize uğrayabileceği vb. korkuları ebeveynlerin kent mekanında suç korkusu oluşturmalarına neden olmaktadır.

Trafikten kaynaklanan tehlikeler yanında ebeveynlerin yabancılardan kaynaklanan güvenlik endişeleri de çocuğun özgürce hareket etmesinin kısıtlanmasına neden olmaktadır (Leden ve diğ., 2014).

Bunun sonucunda günümüzde tüm dünyada çocuklar kentsel mekanda bağımsız hareket edebilme haklarını kaybetmişlerdir (Hillman ve diğ., 1990; O’Brien ve diğ., 2000; Tranter, 1993; Tandy, 1999; Malone, K. 2007; Gaster, 1992; Shaw ve diğ., 2013). Çocukların göz ardı edilmeyecek orandaki kısmı kentsel mekanda fiziksel çevresini oluşturan alanlar arasındaki gidiş-gelişini ebeveyn ile gerçekleştirmekte (Norinder, 1996), sokak gibi konut yakın çevresini oluşturan mekanlara erişimini kaybetmektedir (Valentine ve McKendrick 1997).

Bu durum çocuğun diğer çocuklarla spontane olarak bir araya gelip, iletişim kurmasına, çevreyi keşfetmesine ve oyun oynamasına engel olmakta dolayısıyla fiziksel çevrenin kendisine sunduğu oyun olanaklarından mahrum kalmasına yol açmakta (Zomervrucht, 2005), çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi çocuğun gelişiminde fiziksel çevre büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan başta çocuklar için yaratılan mekanlar olmak üzere kentsel açık alanlar çocuğun beklenti, ihtiyaç, istekleri yani çocuğun oyuna yönelik davranışları göz ardı edilerek tasarlanmaktadır. Ayrıca çocuk oyun alanları için belirlenmiş güvenlik standartları denetim eksiklikleri nedeniyle birçok park ve oyun ekipmanında uygulanmamakta, bu mekânlar çocuğun güvenlik gereksinimlerine cevap vermemekte çocuk için tehlike arz etmektedir.

Türkiye’nin de taraf olduğu Çocuk Hakları sözleşmesinin temel prensiplerinden biri olan ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 6.Maddesi’nde şöyle denmektedir:

“Yaşama ve Maximum Gelişim Hakkı”(6. Madde)

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Bu doğrultuda çocuk oyun alanı, okul bahçesi gibi çocuk içi yaratılan mekanlardan başlayarak başta sokaklar olmak üzere kent içindeki tüm kamusal mekanların çocukların gereksinim, istek ve arzularına cevap veren ve en önemlisi güvenli ve oyun eylemine olanak sağlayan yerler haline getirilmesi gerekmektedir. Bu hem Çocuk Hakları Sözleşmesi hem de Avrupa Kentsel Şartınca belirtildiği gibi çocuğun bir hakkıdır.

KAYNAKÇA

- Barker, R. (1968). *Ecological Psychology*, Stanford University Press, Stanford.
- Bechtel, R. B. (1977). *Enclosing Behavior*, Dowden-Hutchinson and Ross.
- Branson L.J., Latter J., Currie G.R., Nettel-Aguirre A., Embree T., Hagel B.E. (2012). The Effect of Surface and Season on Playground Injury Rates. *Paediatr Child Health*, 17(9):485-489.
- CDC (2015). <http://www.cdc.gov/HomeandRecreationalSafety/Playground-Injuries/playgroundinjuries-factsheet.htm>
- Christie, N. (1995). *The High Risk Child Pedestrian: Socio-Economic and Environmental Factors in Their Accidents*. Transport Research Laboratory Report 117. Crowthorne: TRL, 1995.
- Çakıroğlu, F. ve Arslan, M. (2010). Çocuklar, Oyun Alanı Elemanları ve TSE, Standart, Yıl: 49, Sayı: 579, ISSN: 1300-8366.
- Darçın, M., Doğrul, G. ve Alkan, M. (2015). Çocuk Sabitleyici Sistemi Kullanımı Denetimle Artırılabilir mi?, 6. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu, 12-14 Kasım 2015, Ankara.
- David, F., and Dziuba-Leatherman, J. (2014). Vcictimization of Children, *American Psychologist*, vol: 49, no:3, 173-183.
- Demir, A. ve Çavdar, A. (2008). Yol Kenarı Park Etme Teknolojileri ve İstanbul Uygulaması, OTEKON'08 4. Otomotiv Teknolojileri Kongresi 01 – 04 Haziran 2008, BURSA, http://www.abdullahdemir.net/wp-content/uploads/2013/02/yol-kenari-park-etme-teknoloj%c4%b0ler%c4%b0-ve-%c4%b0istanbul-uygulaması_14_04_2008.pdf
- Department for Transport (2000). *New Directions in Speed Management: A review of policy*, www.dft.gov.uk/stellent/groups/dft_rdsafety/documents/page/dft_rdsafety
- Department for Transport (2001). *Transport Statistics Great Britain: 2002*. TSO
- Emniyet Genel müdürlüğü Asayiş Şube Müdürlüğü (2015). *Büyüyen bir Halk Sağlığı Sorunu: Çocuk Güvenliği Sempozyumu*, 21 Nisan 2015, Ankara.
- Ergin, Ş. (1982). *Kentsel Çevrenin Çocuk Açısından Yaşam Değeri*, Türkiye 1. Şehircilik Kongresi, ODTÜ, Ankara.
- European Road Safety Observatory (2015). *Traffic Safety Basic Facts 2015, children*, http://ec.europa.eu/transport/road_safety/specialist/statistics/index_en.htm
- Gaster, S. (1992). Historical changes in children's access to US cities: A critical review. *Children's Environments*, 9(2), 23–36.
- Gür, Ş. Ö. ve Zorlu, T. (2002). *Çocuk Mekânları*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Gürelli, N. (1973). *Şehirleşme ve Suç*, İ.Ü.H.F.Mecmuası cilt: 32, sayı:2-4, İstanbul.
- Hillman, M., Adams, J., Whitelegg, J. (1990). *One false move, A study of children's independent mobility*. London: Policy Studies Institute.

- Hillman, M. (1999). The impact of transport policy on children's development. Paper presented at the Canterbury Safe Routes To Schools Project Seminar, Canterbury Christ Church University College, <http://www.spokeseastkent.org.uk/mayer.php>.
- IPII (2009). Injury and Potential Injury Incident and Death Certificates Databases, March 2009.
- Joshi, M. S., MacLean, M. and Carter, W. (1999). Children's Journey to School: Spatial Skills, Knowledge and Perceptions of the Environment, *British Journal of Developmental Psychology* Volume 17, Issue 1, pages 125–139, March 1999.
- Kilpatrick, D. (1992). Rape in America: A Report to the Nation: Charleston. Sc: Crime Victims Research Center
- Leden, L., Per Gårder, P., Schirokoff, A., Monterde-i-Bort, H., Johansson, C., Basbas, S. (2014). A sustainable city environment through child safety and mobility—A challenge based on ITS? *Accident Analysis & Prevention*, Volume 62, January 2014, Pages 406-414
- Loder, R.T. (2008). The Demographics of Playground Equipment Injuries in Children, *Journal of Pediatric Surgery*, 43(4): 691-699.
- Malone, K. (2007). "The Bubble-Wrap Generation: Children Growing Up in Walled Gardens." *Environmental Education Research* 13 (4): 513–527.
- Maslow, A. H. (1968). *Toward a Psychology of Being*. New York: D. Van Nostrand Company.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*, Harper & Row Publishers, Second Edition, USA.
- NCS (1991). National Crime Survey; NCS: Bureau of Justice Statistics, 1991.
- Norinder, M. H. (1996). Children, environment and independent mobility. Paper presented at IAPS 14, Stockholm, Sweden.
- O'Brien, M., Jones, D., & Sloan, D. (2000). Children's independent spatial mobility in the urban public realm. *Childhood*, 7(3), 257–277.
- O'Brien, C., W. (2009). Injuries and Investigated Deaths Associated with Playground Equipment, 2001–2008. U.S. Consumer Product Safety Commission: Washington DC, October, 2009.
- Pain, R. (2006). Paranoid parenting? Rematerializing Risk and Fear for Children, *Social & Cultural Geography*, Vol. 7, No.2, pp 221-243.
- Palabıyık, H. (2004). Avrupa Kentsel Şartı. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları, Z. Toprak, H. Yavaş, M. Görün (Ed.), Birleşik Yayınları, İzmir, ss: 197-253.
- Pehlivan, H. (2005). *Oyun ve Öğrenme*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Posner, J. C., Liao, E., Winston, F. K., Cnaan, A., Shaw, K. N., Durbin, D. R. (2002). Exposure to Traffic Among Urban Children Injured as Pedestrians, *Injury Prevention* 2002;8:231–235
- Shaw, B., Watson, B., Frauendienst, B., Andreas Redecker, A., Tim, J., Hillman, M. (2013). Children's independent mobility: a comparative study in England and Germany (1971- 2010), the Policy Studies Institute, London, 2013
- Sözüer, E. M., İkizceli, İ., Avşaroğulları, L., Yürümez, Y., Yavuz, Y. ve Yücel, M. (2004). Acil Servise Başvuran İlköğretim Çağı Çocuk Travmalarının Özellikleri, *Türkiye Acil Tıp Dergisi*, 4(2): 59-63.
- Stokes, M. A. (2009). *Stranger Danger: Child Protection and Parental Fears in the Risk Society*, 2009. Amsterdam Social Science.
- Tandoğan, T. (2011). İstanbul'da Çocuk Dostu Kent İçin Açık Alanların Planlama, Tasarım ve Yönetim İlkelerinin Oluşturulması, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Tandoğan, T. (2014). Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekan: Dünya'da Gerçekleştirilen Uygulamalar, *Megaron*, 9(1), ss. 19-33.
- Tandy, C. A. (1999). Children's Diminishing Play Space: A Study of Intergenerational Change in Children's Use of Their Neighborhoods. *Australian Geographical Studies*, 37(2), 154–164.

- Timperio, A., Crawford, D., Telford, A. and Salmon, J. (2004). Perceptions About the Local Neighborhood and Walking and Cycling Among Children, Preventive Medicine, Volume 38, Issue 1, January 2004, Pages 39–47
- Traffic and Children Coalition (2002). Inquiry: Road traffic speed. Submission from the Traffic and Children Coalition
- Tranter, P. (1993). Children's mobility in Canberra: Confinement or independence? Monograph series No. 7, Department of Geography and Oceanography. University College, Australian Defence Force Academy, Canberra.
- TÜİK (2014). MEDAS Merkezi Dağıtım Sistemi. Türkiye, <http://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=98&locale=tr>
- Unicef (2012). The State of the World's Children 2012, Children in an Urban World, http://www.unicef.org/sowc/files/SOWC_2012-Main_Report_EN_21Dec2011.pdf
- Url1.https://www.theaa.com/public_affairs/reports/facts_about_road_accidents_and_children.pdf
- Url 2.<http://ispark.istanbul/her-yil-10-milyon-m2-yeni-otopark-alani-lazim>
- Url3.https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/538838/Crime_Aug_2013_Finalv2.pdf
- Url4.<http://www.zipzippark.com/blog/en-1176-ve-en-1177-nedir>
- Valentine, G. and J Mckendrick, J. (1997). Children's Outdoor Play: Exploring Parental Concerns About Children's Safety and the Changing Nature of Childhood, Geoforum Volume 28, Issue 2, May 1997, Pages 219–235
- Veitch, J., Bagley, B., Ball, K., Salmon, J. (2006). Where do Children Usually Play? A Qualitative Study of Parents' Perceptions of Influences on Children's Active Free-play, Health & Place 12 (4), 383-393
- Wicker, A. W. (1979). An Introduction to Ecological Psychology, Wadsworth Inc., Belmont, California
- WHO (2009). Global Status Report On Road Safety Time For Action http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44122/1/9789241563840_eng.pdf
- WHO (2015). World Heritage Organization, Ten strategies for keeping children safe on the road. http://www.who.int/roadsafety/week/2015/Ten_Strategies_For_Keeping_Children_Safe_on_the_Road.pdf
- Zomervrucht, J. (2005). Inviting Streets For Children, Some lessons and results of the Childstreet 2005 conference in Delft, Huizen, The Netherlands, Veilig Verkeer Nederland.www.urban.nl/childstreet2005/downloads/Stuttgart/zomwevrucht_paper_stuttgart.pdf

KENTİN İNCİ(NEBİLİR)LERİ: KONYA'DA ÜNİVERSİTELİ KIZ ÖĞRENCİLERİN SUÇ KORKULARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Yrd. Doç. Dr. Esra Banu SİPAHİ
Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ
Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Kısaca “suça maruz kalma korkusu” olarak tanımlanan suç korkusu, çok boyutlu bir fenomen olarak dünya sosyal bilimler literatüründe 1960’lı yıllardan itibaren ele alınmaya başlanmıştır. Buna karşın konunun, Türkiye’de sosyal bilimcilerin ilgi alanına girmeye başlaması henüz çok yenidir ve yapılan çalışmalar da oldukça sınırlıdır. Oysa Türkiye kentlerinin yüzleşmek durumunda olduğu sorunlar ve bu sorunlara eklenen mülteciler, terör saldırıları ve kentsel gerilimin yükselişi gibi “popüler(!)” problem alanları, konunun farklı disiplinlerce ele alınması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Söz konusu gereklilikten hareketle kaleme alınan bu çalışma, konuya ilişkin yazında “incinebilir” olarak nitelendirilen kadınların suç korkularına odaklanmaktadır. Özellikle son zamanlarda, “Özgecan cinayeti”yle birlikte, medyanın da büyük ölçüde gündeme getirmekte olduğu, “kadına yönelik şiddet”, “cinayet”, “canlı bomba” haberleri ve politikacıların da konuyu bir tür siyasi malzeme haline getirmeleri sonucu, kadınların hissettikleri suç korkusu önemli ölçüde artmıştır. Bu bağlamda, kadınların -özellikle de üniversite öğrencilerinin- güvensizlik algılarındaki belirgin artıştan yola çıkan çalışmada, genel olarak “büyük ama güvenli (!)” bir kent olarak nitelendirilen Konya’da okuyan kız öğrencilerin suç korku düzeyleri kapsamlı bir alan araştırması ile ölçülmekte ve kentsel güvensizlik algıları analiz edilmektedir. Yapılan analizler yardımıyla bu çalışmanın, konuya ilişkin kısıtlı yazına katkı sağlaması ve kent güvenliği konusunda hizmet sunan kamu yönetimlerine ve karar alıcılara somut veriler sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suç Korkusu, İncinebilirlik, Konya, Risk Algısı

THE PEARL (VULNERABLE) of THE CITY: a CASE STUDY on FEAR of CRIME of FEMALE UNIVERSITY STUDENTS in KONYA

Abstract

Shortly, fear of crime is described as “fear of being a victim of a crime” which is undertaken as a multidimensional phenomenon since 1960s in social sciences literature in the World. Despite that, this issue is newly becoming a research interest for social scientists and also the studies are too limited in Turkey. Whereas, the traditional challenges facing Turkey’s cities and the other popular (!) problematic which are added to these problems such as immigrants, terrorism and the rise of urban stress, needs the fear of crime to be examined by different disciplines. The study is drawn up because of this requirement and also focuses on the fear of crime of women which is called “vulnerable” in literature. Recent times the women’s fear of crime has increased, especially because of the news like “murder of Özgecan”, “rape and murder”, “living bombs”, “violence against murder” and due to the politicians’ behaviors to use these news as a political tool. In this context, the study measures the fear of crime level and analyzes the perceptions of urban insecurity of the female university students of Konya, which is a city called as a “big, but safe” (!). By the help of these analyses, the study aims to contribute to the limited literature and also provide concrete data to the decision makers and public servants.

Keywords: Fear Of Crime, Vulnerability, Konya, Perception Of Risk

¹ Esra Banu Sipahi, ebsipahi@konya.edu.tr

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan itibaren varlığını sürdüren suç olgusu, yalnız suça maruz kalan kişiler açısından değil, içinde meydana geldiği toplum açısından da çeşitli olumsuzluklar üretmektedir. Toplumsal anlamda suçun en belirgin etkisi olarak nitelendirilen suç korkusu, her yaştan, her sosyo-ekonomik düzeyden, her ırktan kişiyi etkisi altına alan, çok boyutlu bir fenomen olarak değerlendirilmektedir.

Ne var ki, bazı kesimlerin suç korkusundan daha fazla etkilendiği ve bu etkilerin onların yaşamlarını önemli ölçüde sınırlandırdığı görülmektedir. Suç korkusunu bireysel bağlamda ele alan yaklaşımlar, söz konusu kesimleri “incinebilir” olarak nitelendirmektedirler. Fiziksel veya ekonomik açıdan dezavantajlı durumda olan bu kesimler, suç karşısında daha savunmasız olduklarını düşündüklerinden hissettikleri suç korkusu da daha fazla olmaktadır.

Bu çalışma, konuya ilişkin yazında “incinebilir” olarak nitelendirilen kadınların suç korkularına odaklanmaktadır. Özellikle son dönemlerde, medyada çıkan “kadına yönelik şiddet” vb. haberler, tüm dünyada yaşanan terör eylemleri, Türkiye kentlerinde sayıları her geçen gün artmakta olan mülteciler ve bu göçmenlerin kent merkezlerinde gettolarını oluşturmaları gibi farklı etkilerle kadınların hissettikleri korku her geçen gün artmaktadır. Buna bir de Türk toplumunda kadınların yetiştirilme biçimi ve toplumsal cinsiyet algısının neden olduğu olumsuzluklar eklemlendiğinde, kadınların hissettiği güvensizlik algısı daha da artmaktadır.

Türkiye’de olduğu gibi, Konya’da da kendini belirgin bir biçimde gösteren bir güvensizlik algısından söz etmek olanaklıdır. Bir yandan huzur, sakinlik ve güvenlikle anılan kent, diğer yandan coğrafi ve demografik olarak büyümenin beraberinde getirdiği karmaşa ve kaosu çelişkili bir biçimde bünyesinde barındırmaktadır. Bu ikircikli durum, üniversite öğrencileri (ve aileleri) açısından kenti sunduğu olanaklar ve güven ortamı ile cazibe merkezi haline getirdiği ölçüde, kalabalıklaşma ve heterojenleşme, öğrencileri beklenmedik sorunlarla yüz yüze bırakabilmektedir. Özellikle kız öğrencilerin baş etmek durumunda oldukları ekonomik güçlükler, duygusal ve fiziksel savunmasızlıkları, onların güvensizlik algılarını artırmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada, Konya’da öğrenim gören üniversiteli kız öğrencilerin suç korku düzeyleri belirlenerek, kentsel güvensizlik algıları, gerçekleştirilen alan araştırması ile analiz edilecektir.

1.Suç Korkusunun Tanımı ve Kapsamı

Kısaca “bir suçun mağduru olma korkusu” olarak ifade edilen suç korkusu, geniş anlamda; “bireysel ve toplumsal süreçleri kapsayan, güvensizlik duygusunun yapısı” olarak tanımlanmaktadır (Kul, 2012: 29-30). Üzerinde uzlaşılmış bir tanım olmamakla birlikte, yazında suç korkusu farklı disiplinler bağlamında ele alınmaktadır.

Söz konusu bağlamlardan ilki, suç korkusunun *psikolojik* olarak incelenmesidir. Bu yaklaşıma göre; korku esasen psikolojik bir kavramdır ve suç korkusu “bireyin suçun mağduru olma korkusu” olarak tanımlanmaktadır. Bireyin savunmasızlığı, yaşam deneyimleri, yaşı, sosyo-ekonomik durumu, cinsiyeti, suça tanık ya da suçun mağduru olma durumu, yaşadığı çevre gibi değişkenler, bireysel suç korkusunun belirleyicileri olmaktadır. Ancak, bu değişkenlerin dışında da suç korkusu söz konusu olabilmektedir. Örneğin, psikolojik olarak suç korkusu daha önce mağdur olan kişilerde olduğu gibi, hiç mağdur ya da tanık olmadığı halde mağdur olabileceği endişesi taşıyanlarda da görülebilmektedir (Kul, 2012: 20). Öte yandan, psikolojik olarak suç korkusu, bireyin istemediği halde bir suçun faili olarak görülme korkusunu da içermektedir. Bu nedenle

Ferraro suç korkusunu, “bir suça ya da kişinin suç ile ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği duygusal korku veya endişe reaksiyonu” olarak tanımlamaktadır (Ferraro, 1995).

Suç korkusunun diğer bir bağlamı da, korkunun *toplumsal* olarak ele alınmasıdır. Bu yaklaşıma göre, suç korkusu insanın toplum içinde diğer insanların suç oluşturan eylemlerinden korkması olarak bireysel ve psikolojik bir anlam içermekle birlikte; toplum içinde doğan bir korku türü olması bakımından toplumsal nitelik de taşımaktadır. Bu noktada, toplumsal bağlamda suç korkusu, “suçla ilgili en belirgin kamuoyu algısı” (Warr, 1995: 296) olarak ortaya çıkmakta ve “suça karşı duyulan toplumsal tepki” (Özcan, 1994: 151) ya da “suçun toplum içinde yarattığı güvensizlik duygusu” (Dönmezer, 1981: 31) olarak da tanımlanmakta ve “sosyal bir problem”, “toplumsal bir gerçeklik”, “çok yönlü toplumsal bir fenomen” (Sipahi, 2016; Kul, 2012: 27) olarak nitelendirilmektedir.

2. Suç Korkusuna İlişkin Kuramsal Perspektifler

Suç korkusuna ilişkin yazın incelendiğinde, konuya bireysel (psikolojik) bağlamda yaklaşanların daha çok kişinin suça maruz kalmış olması ya da suça maruz kalma risk algısının yüksek olması gibi faktörler üzerinde durdukları görülmektedir. Buna karşın, toplumsal perspektiften suç korkusunu ele alanların, konuyu daha makro ölçekte analiz ettikleri ve kişinin içinde yaşadığı çevresel ve sosyo-kültürel koşullarını önceliklendikleri görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde kısaca bu perspektiflere yer verilmektedir.

2.1. Toplum Düzeyindeki Perspektifler

Toplum düzeyindeki perspektifler ilgili yazında fiziksel bozulmaya odaklanan ve bu nedenle ekolojik yaklaşım olarak da bilinen *toplumsal düzensizlik perspektifi* ve toplumsal algıya odaklanan toplumsal kaygı perspektifi olarak iki kategoride ele alınmaktadır.

i. *Toplumsal Düzensizlik Perspektifi (Ecological Perspective /The Disorder Perspective)*: Suç korkusuna ilişkin yazının önemli bir bölümü, sorunu insanların yaşamlarını sürdürdükleri fiziksel çevre bağlamında açıklama eğilimindedir. Buradan hareketle; “kentsel organizasyon bozukluğu”, “toplumsal organizasyon bozukluğu”, “kırık camlar kuramı”, “toplumsal kaygı perspektifi” gibi yaklaşımlar bağlamında suç korkusunun ele alındığı görülmektedir.

ii. *Toplumsal Problem Perspektifi (The Social Problem Perspective)*: Bu yaklaşım, toplumda yaşayanların olayları nasıl algıladıkları, yorumladıkları ve değerlendirdikleriyle ilgilidir. Dolayısıyla, bir olayın oluşumundan çok o olayın nasıl aktarıldığı veya nasıl değerlendirildiği önemlidir. Medyanın ve kitle iletişim araçlarının suç olaylarını ele alma sıklığı ve konuyu aktarma biçimi, insanların suçu algılayışlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Dolu, vd. 2010: 70-71)

2.2. Birey Düzeyindeki Perspektifler

Birey düzeyinde suç korkusu analiz edilirken, iki hareket noktasından yola çıkılmaktadır. Bunlardan biri, kişinin daha önce suça maruz kalmış olma durumu, diğeri de suça maruz kalma konusundaki savunmasızlığıdır.

iii. *Mağduriyet Perspektifi (Victimization Perspective/Crime Experience)*: Suçun birey üzerinde yarattığı psikolojik etkilerden biri, daha önce bir suça maruz kalmış olmanın kişide belirgin bir suç korkusuna yol açmasıdır. Bu noktada korku-mağduriyet ilişkisi doğrudan olmasa dahi algısal olarak gündeme gelmektedir (Winkel, 1998: 474-

476). Rountree (1998), daha önce bir suçun “doğrudan mağduru (direct victimization)” olmuş bir kişinin, soyulmak ya da fiziksel saldırıya uğramaktan, suça maruz kalmamış kişilere oranla daha fazla korktuğunu belirtmektedir. Ancak, suç korkusu ile mağduriyet deneyimi arasındaki ilişkinin güçlü olmadığını (Garofolo, 1979); hatta negatif bir ilişki olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre, ortaya çıkan kaygının ve endişenin suç mağduriyetinden ziyade durumsal ve kişisel faktörlere bağlı olarak meydana geldiği ifade edilmektedir (Uludağ ve Dolu, 2013: 24).

iv. *İncinebilirlik (Zayıflık/Savunmasızlık) Perspektifi (Vulnerability Perspective):* “İncinebilirlik”, saldırıya ya da tehlikeye karşı açık, korunaksız veya savunmasız olma durumudur ve cinsiyet, yaş, ırk, sosyo-ekonomik durum gibi demografik değişkenler tarafından belirlenmektedir (Luo vd., 2015: 4). Bu bağlamda, suç korkusunun kaynağı, bireylerin potansiyel suçlara karşı koyamayacak ve direnemeyecek kadar kırılgan ve zayıf olmaları ve bu nedenle de kendilerini pek çok suçun potansiyel mağduru olarak görmeleridir (Uludağ ve Dolu, 2013: 25).

Suç korkusuna ilişkin yazında, incinebilirliğin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, ırk gibi değişkenler bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Ancak bu çalışmanın kapsamı gereği burada sadece incinebilirliğin cinsiyet açısından anlamına yer verilecektir.

Suç korkusu yazınında kadınların daha az suça maruz kalma riski altında olmalarına karşın, daha çok suçtan korkmalarına ilişkin paradoksal durum sıklıkla dile getirilmektedir (Snedker, 2015; La Grange ve Ferraro, 1989; Ferraro, 1996; Skogan ve Maxfield, 1981). Her ne kadar bu bir paradoks gibi görünse de aile içi şiddet, taciz ve tecavüz gibi suçlara ağırlıklı olarak kadınların maruz kalması, onların korkularını haklı çıkarmaktadır (Ferguson ve Mindel, 2007: 324; Grabosky, 1995: 2). Bu bağlamda çalışmalarda kadınların suç korkusunu yoğun olarak yaşamaları iki temel etkene dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki; kadınların maruz kaldıkları suçların türleri, ikincisi ise kadınların suçtan erkeklere göre hem daha fazla etkilenmeleri, hem de genel olarak suç mağduriyetini daha ciddi bir sorun olarak algılamalarıdır (Çardak, 2012: 32).

Özellikle cinsel saldırıya uğrama endişesi ya da korkusu, diğer suç mağduriyetlerini bir yandan gölgelerken, diğer yandan da diğer suç türlerine karşı tepkiyi de artırmaktadır. Diğer bir ifade ile kadınların başka suç türlerine ilişkin korkuları tecavüze uğrama korkusunun uzantısı durumundadır (Kul, 2012: 31). Birçok kadına göre tecavüze uğrama korkusu, öldürülme korkusuyla aynı derecede korkutucudur (Warr, 1985: 241). Bu korku, kadınların kendilerini savunma konusunda özgüven eksikliğinin de etkisiyle, yaşamlarını sınırlandırabilmekte ve onları pasif olmaya itebilmektedir.

Bunda toplumsal cinsiyet algısının da rolünü göz önünde bulundurmak gerekir. Birçok toplumda, kız çocukları tanımadıkları insanlarla konuşmanın yasak ve yanlış olduğu gibi yargılar kabul ettirilerek yetiştirilmektedirler. Bu düşüncelerle kadınlar toplumda korunmaya, bir bakıma da kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu süreçte kadın toplumdan, yabancından ve erkekten korkarak yaşamayı öğrenmektedir. Geleneksel toplum kalıplarından çıkan kadın kendini suça açık ve potansiyel hedef olarak görmektedir (Çardak, 2012: 32). Nitekim feministler de, kadının aile, medya, okul gibi kurumlar aracılığıyla, tehlikeli alanlar hakkında yanlış bilgilendirildiklerini savunmaktadırlar (Pain, 2001: 903).

Diğer bir ifadeyle kadınlar, incinebilirlik eksenli olarak, daha çok kendisini korumaya yönelik ihtiyatlı davranma, giyimine dikkat etme, yanında erkek olmadan dışarı çıkmama gibi öğrenilmiş kalıp yargılarla büyütülmektedir. Buna karşın erkekler,

risk aldıkları zaman takdir edilir, fiziksel güçleriyle öne çıkarlar. Bu da onların daha az suç korkusu hissetmelerine neden olur.

Bu noktada nesnel ve öznel bir güvenlik açığının varlığı dile getirilmektedir. Nesnel olarak kadınlara kendini savunma eğitimi verilmemekte ve bu nedenle de kadınlar incinebilir hale gelmektedirler. Bu yolla suç korkusu, küçük yaşlardan itibaren öğretilmiş bir korku olarak gündeme gelmektedir. Öznel düzeyde ise ataerkil toplumdan kaynaklanan, kadının statüsel anlamda erkekten alt bir statüde olduğuna ilişkin belli belirsiz ya da bariz hatırlatıcılardan kaynaklanan sözlü ve görsel taciz yoluyla güvenlik açığı yaşamaları riskinin erkeklere oranla daha yüksek olmasıdır (Yıldız ve Kılıç Akın, 2015: 377-378).

3. Alan Araştırması

Türkiye’de çeşitlenen ve büyüyen kentleşme sorunlarıyla baş etmek durumunda olan büyük kentlerden biri olarak Konya, tüm sorunlarına karşın “büyük ama güvenli (!)” bir kent olarak nitelendirilmektedir. Kent, sahip olduğu üniversitelerle² birçok öğrenci için cazibe merkezi durumundadır. Diğer işlevlerinin yanında üniversite kenti olarak da değerlendirilen Konya’da günümüzde ikisi devlet, ikisi de vakıf üniversitesi³ olmak üzere toplam dört üniversite bulunmaktadır.

Konya’nın Türkiye’nin coğrafi olarak ortasında yer alması, kentin birçok yere yakın konumlanması, büyük bir kent olarak öğrenciler için birçok olanağa sahip olması, kentte çeşitli üniversite ve bölüm seçeneklerinin bulunması, kentin pek çok açıdan ekonomik olması ve belki de günümüzün güvensizlik ortamında en önemlisi “olaysız şehir”, “güvenli kent”, “huzur şehri” gibi ifadelerle anılıyor oluşu, kenti üniversite öğrencileri açısından cazip hale getirmektedir.

Kent Merkezindeki Üniversitelerde toplam 87.485 üniversite öğrencisi lisans ve lisansüstü öğrenim görmektedir. Bir kent kadar Konya nüfusuna eklenen söz konusu nüfusun varlığı, konuya ilişkin bir alan araştırmasının gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Ancak alan araştırması için yola çıkıldığında, cinsiyete dayalı bir ayrım öngörülmüş ve araştırma evreni kız öğrencilerle sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni de üniversiteli kız öğrencilerin “incinebilir”lik perspektifinde değerlendirilmesi gerekliliğidir. İlgili yazında “incinebilir” olarak değerlendirilen kadınlar bağlamında düşünüldüğünde; çoğu zaman ekonomik sıkıntılar yaşayan, ailelerinden uzak oldukları için savunmasız olan ve yaşam deneyimleri sınırlı olduğu için de “tehlikelerin çoğu zaman farkında olamayan” (bu yönüyle de daha çok suça maruz kalma olasılığı olmasına rağmen, görece olarak daha az suç korkusu yaşayan) üniversiteli kız öğrenciler Konya’nın inci(nebilirleri)dirler. Bu bağlamda söz konusu alan araştırmasının, kentin inci(nebilirleri)nin risk algılarının ve korkularının bilinmesi ve başta kent halkı olmak üzere, kentin karar alıcıları ve uygulayıcılarının karanlıkta el yordamıyla yürütmeye çalıştıkları hizmetlere bir ışık tutması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

² Selçuk Üniversitesi (S.Ü), Necmettin Erbakan Üniversitesi (N.E.Ü), Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi (KTO)-Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi.

³ Konya’da 07.07.2009 tarihli resmi gazetede yayımlanan 5913 nolu kanunun ek 114. Maddesi kurulan bir vakıf üniversitesi olan Mevlana Üniversitesi ise 2010-2011 eğitim-öğretim döneminde eğitim öğretime başlamış olup, 23 Temmuz 2016 tarihinde, Olağanüstü Hal (OHAL) Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’yle kapatılmıştır. Saha çalışmasının gerçekleştirildiği tarihlerde söz konusu üniversite açık olduğundan, Mevlana Üniversitesi öğrencileriyle de görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, günümüzde yaşanmakta olan hızlı kentleşme sürecinden, toplumların ve bireylerin çeşitli biçimlerde etkilendiği düşüncesinden yola çıkarak; bu etkilerden biri olan suç korkusu olgusu üzerine odaklanmaktadır. Kente aidiyet duygusunu zedelemesinden, yaşam kalitesi ve memnuniyetini düşürmesine, günlük yaşamı sınırlandırmasından, kişinin diğer insanlara şüpheyle bakmasına, kimi kentsel alanları kullanmaktan kaçınmasına, hatta dışarı çıkamamasına kadar birçok kentsel, toplumsal, hatta yaşamsal sonuç üreten suç korkusunun, kentin dezavantajlı toplumsal kesimleri, diğer bir ifade ile “incinebilirleri” bağlamında ele alınması önemlidir.

Bu noktadan hareketle gerçekleştirilen alan araştırmasının temel amacını, “güvenli” bir kent olarak nitelendirilen Konya’daki üniversitelerde öğrenim görmekte olan üniversiteli kız öğrencilerin suç korku düzeylerinin bir alan araştırması ile ölçülmesi ve kentsel güvensizlik algılarının analiz edilmesi oluşturmaktadır.

3.2.Araştırmanın Yöntemi, Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın ortaya çıkış sürecinde, Türkiye örneğinde yapılan çalışmalar taranmış ve konuya ilişkin alan araştırmalarının son derece sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Söz konusu eksikliğin giderilmesi üzerine planlanan alan araştırması sürecinde, Türkiye’de suç korkusuna ilişkin sınırlı sayıda çalışmada kullanılan yöntemlerin ya derinlemesine mülakat tekniğine dayalı niteliksel sorgulama yöntemi, ya da anket tekniğine dayalı niceliksel sorgulama yöntemi olduğu saptanmıştır. Her ne kadar bu çalışmalar yapıyorsa da suç korkusunun gerek kavramsallaştırılması, gerekse de ölçümü sorunludur. Özellikle yabancı yazın incelendiğinde, suç korkusuna ilişkin ölçeklerin eleştirildiği görülmektedir (Taylor & Hale, 1986: 166).

Bu eleştirilere karşın, suç korkusu çalışmalarında sıklıkla kullanılan ölçek, Ferraro’nun *The Fear of Crime* (1995: 35-38) adlı çalışmasında yer alan suç korkusu ölçeğidir. Bu çalışmanın da anket formu oluşturulurken, Ferraro’nun ölçeğinden esinlenilmiştir. Konuya ilişkin mevcut alan araştırmalarının taraması yapılarak değerlendirilmiş, konuyla ilgili akademisyenlerden fikir alınmış ve taslak anket soruları hazırlanmıştır. Taslak anket formunun çatısını suç korkusu üzerine daha önce yapılmış olan “Çok Boyutlu bir Fenomen Olarak Suç Korkusunun Türkiye Kentleri Üzerindeki Etkileri” (Sipahi, 2016) başlıklı Bilimsel Araştırma Projesi’nin anket soruları oluşturmuştur.

Araştırmada makro ölçekli alan araştırmasına dayanan niceliksel anket yönteminden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak tam yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Anket formu, kırk sorudan oluşan ve tamamı kapalı uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Hazırlanan anket sorularının yeterli ve anlaşılabilir olup olmadığını belirleyebilmek ve anket sorularını amaca uygun biçimde oluşturabilmek için taslak anket soruları oluşturulmuş ve anket çalışmasına geçilmeden pilot bir çalışma yapılmıştır. Pilot uygulama, 20-21 Mayıs 2016 tarihleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde 2., 3. ve 4. Sınıflarda öğrenim görmekte olan 10 kız öğrenciyle⁴ yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Anketi cevaplayan katılımcılardan anket formunda yer alan soruların anlaşılabilirliği ve kapsamı hakkında yorum yapmaları istenmiş ve bu yorumlar sonucunda bazı sorular

⁴ Alan araştırmasındaki değerli katkılarından dolayı sevgili öğrencilerimiz Merve Terlemez, Didem Yılmaz, Lutfiye Temel, Hasibe Nur Ceylan, Şeyda Kırbaş, Aleyna Nur Gökmen, Ayşe Altınyaka, Rümeyza Ömeg ve Leyla Abdaloğulları’na ve Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencisi Mihrimah Şenalp’e içtenlikle teşekkür ederiz.

yeniden formüle edilerek, anket formuna son hali verilmiştir. Bu bağlamda yapılan ön testler sonucunda araştırmanın amaçlarını gerçekleştirebilmek için anket formunun uygulanmasına geçilmiştir.

Anket çalışması, 22-29 Mayıs 2016 tarihleri arasında belirlenen örneklem planı doğrultusunda Konya kenti merkez Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerinde bulunan Necmettin Erbakan (Meram), Konya Ticaret Odası Karatay (Karatay), Selçuk (Selçuklu) ve Mevlana (Selçuklu) Üniversitelerinde okuyan kız öğrencilere yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Alan araştırmasının gerçekleştirildiği tarihlerde Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi henüz öğrenci almadığından, bu üniversite örneklem dışı bırakılmıştır.

Anket çalışmasının kapsamı, Konya’da öğrenim gören tüm üniversiteli kız öğrencilerdir. Örneklem seçiminde Üniversitelerin ve fakültelerin öğrenci yoğunlukları esas alınmıştır. Çalışma, 348 katılımcı ile yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Örneklem kapsamına dâhil edilen üniversitelerde kaçar adet anket yapılacağı üniversitelerin öğrenci sayılarına göre katmanlandırılarak belirlenmiştir. Üniversitelere ve fakültelere göre sayıların tespitinden sonra, anketin uygulanacağı kişiler rastsal (*random*) yöntemle seçilmiştir. Üniversitelere göre örneklem dağılımı Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Üniversitelere Göre Örneklem Dağılımı

Üniversite	Toplam Öğrenci Sayısı	Sayı	%
Selçuk Üniversitesi	59.348	254	73,0
Necmettin Erbakan Üniversitesi	21.740	67	19,3
Mevlana Üniversitesi	3.596	15	4,3
Konya Ticaret Odası Karatay Üniv.	2.801	12	3,4
Toplam	87.485	348	100,0

Öğrenci yoğunluklarına göre yapılan hesaplamada Selçuk Üniversitesi’nde Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler, Mühendislik, İletişim, Hukuk, Sağlık Bilimleri, Veterinerlik ve Ziraat Fakülteleri ile Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu öğrencileri örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Konya’da ikinci büyük üniversite olan Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde örneklem grubuna dâhil edilenler; Eğitim, Sosyal ve Beşeri Bilimler, Mühendislik, Tıp, İlahiyat ve Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileridir. Konya Ticaret Odası Karatay ve Mevlana Üniversiteleri’nin öğrenci sayıları az olduğundan, farklı fakülteler arasından rastgele öğrenciler örneklem grubunda yer almıştır.

Anket çalışmasının uygulama aşaması tamamlandıktan sonra, tutarlı cevaplara sahip anket formlarındaki veriler kodlanarak SPSS 16.0 programına yüklenmiş ve daha sonra analiz aşamasına geçilmiştir. Çalışmada toplanan veriler SPSS 16.0 paket programından yararlanılarak değerlendirilmiştir.

Anket çalışmasında elde edilen bulguların analiz edilip, yorumlanması aşamasında “frekans tabloları, yüzdesel dağılım ve ortalamalar” tanımlayıcı istatistikî ölçüler olarak kullanılmıştır. Her soru için frekans tabloları ve grafikleri oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğini araştırmak için benzer sorularda Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmış ve 0,886 olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen Cronbach Alfa değeri anket çalışmasında kullanılan ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Suç korkusu, doğası gereği psikolojik bir olgudur. Bu nedenle sorulara verilen cevaplar, katılımcıların algıları doğrultusunda olmaktadır. Deneklerin psikolojik durumları bireysel analizlere konu olacağından, verilen cevapların algıyı yansıttığı ön kabulünden hareket edilmektedir. Ferraro bu nedenle, suç korkusu araştırılırken, duygusal bir durumdan ziyade değer yargılarının ölçülmesi gerektiğinin altını çizmektedir (1995).

Korku, insanların tanımadıkları kişilere doğrudan yansıtacakları bir olgu değildir. Kimi bireyler (Pain, 2001: 905) korktuklarını gizleme eğilimi göstermektedirler. Korkuyu ölçmeye yönelik olarak sorulan “suça karşı tedbir almak” ya da “suç mağduriyeti yaşamış olmak” gibi sorularda da deneklerin doğrudan düşündükleri cevapları değil, kendilerince “ideal” olan cevabı verme eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Toplumsal baskılar nedeniyle kimi sorulara “gerçek” cevapların verilme olasılığının düşük olması, araştırma bulgularının yorumlanması noktasında göz önünde tutulması gereken önemli sınırlılıklardır.

3.4. Araştırma Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, Konya’da öğrenim görmekte olan üniversiteli kız öğrencilerin suç korkusu ve kentsel alandaki risk algı düzeylerinin analiz edilebilmesi için tasarlanan anket çalışmasından elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

3.4.1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerinin Analizi

Anket formunda yer alan ilk dört soru, örneklem grubunun medeni durum, eğitim durumu ve çalışma durumu gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak sorulmuştur. Demografik verilerden yaşa ilişkin soru sorulmuş olup, örneklem grubunun öğrencilerden oluşması nedeniyle ağırlığın 20-24 yaş aralığında olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Medeni Durumu

<i>Medeni Durum</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Evli	10	2,9
Bekâr	335	96,3
Diğer	3	0,8
Toplam	348	100,0

Beklenildiği gibi, örneklem grubunun öğrenci olmaları nedeniyle ağırlıklı kısmı %96,3’ü “bekâr”dır. Katılımcıların yalnızca %2,9’u “evli” olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3. Örneklem Grubunun Devam Ettiği Eğitim Programı

<i>Eğitim Durumu</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Önlisans	33	9,5
Lisans	307	88,2
Yüksek Lisans	6	1,7
Doktora	2	0,6
Toplam	348	100,0

Tablo 3’te görüldüğü gibi katılımcıların önemli bölümü (%88,2) *lisans* öğrencisidir. Selçuk Üniversitesi öğrenci sayısının yoğunluğu nedeniyle Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu’nda öğrenim gören 33 *önlisans* öğrencisi ile de görüşülmüştür. *Lisansüstü* öğrenim gören öğrencilerin oranı % 2,3’tür.

Tablo 4. Örneklem Grubunun Çalışma Durumu

<i>Çalışma Durumu</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Çalışmıyor	327	94,0
Tam zamanlı çalışıyor	6	1,7

Yarı zamanlı çalışıyor	15	4,3
Toplam	348	100,0

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğrencilerin önemli bir oranı (%94) *çalışmadığını*, %4,3'ü *yarı zamanlı*, %1,7'si ise *tam zamanlı çalıştığını* belirtmişlerdir. Bu oranlar da Konya'da üniversiteli kız öğrencilerin büyük ölçüde çalışma yaşamına dâhil olmadıklarını göstermektedir.

3.4.2. Örneklem Grubunun Kentsel Yaşama İlişkin Deneyimlerinin Analizi

Kentsel yaşama ilişkin deneyimlerin analiz edilmesinde ilk aşama, katılımcıların mekânsal anlamda kentleşmelerinin de ilk evresini oluşturan yaşam alanları, diğer bir ifade ile kaldıkları yerler oluşturmaktadır. Yaşam alanları, bireylerin en mahrem alanları olduğundan ve zamanlarının da büyük bölümü bu alanlarda geçtiğinden, katılımcıların güvenlik durumları ve güven algılarının analiz edilmesi noktasında önemli bir veri sunmaktadır. Bu nedenle örneklem grubuna Konya'da nerede kaldıkları sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 5. Örneklem Grubunun Nerede Yaşadığı

<i>Yaşanılan Yer</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Aileyle kalıyor	140	40,2
Arkadaşlarıyla birlikte evde kalıyor	35	10,0
Yalnız evde kalıyor	14	4,0
Yurtta kalıyor	148	42,6
Diğer	11	3,2
Toplam	348	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi örneklem grubunun önemli bir kısmı *ailesiyle* (%40,2) ve *yurtta* (%42,6) kalmaktadır. *Arkadaşlarıyla birlikte evde kalanların* oranı %10 iken, *yalnız evde kalanların* oranı sadece %4'tür. Bu oranlar, katılımcıların suç açısından daha az riskli alanlarda ve güvenli ortamlarda (güvenlikli yurtlarda veya güvende hissettikleri aileleri ile) kaldıklarını göstermektedir.

Üniversite tercihi yapılırken, bireyler eğitim kalitesi ve olanaklarının dışında başka faktörleri de göz önünde bulundururlar. Söz konusu tercihin önemli bir yönünü de kişinin belirli bir süre yaşamını devam ettireceği, belki de iş, evlilik gibi nedenlerle kalış sürecinin uzayacağı kent oluşturmaktadır. Yaşanılacak olan kenti tercih etme nedenleri değişkenlik göstermekle birlikte, suç korkusu bağlamında düşünüldüğünde, güvenlik de önemli tercih nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle katılımcılara *yaşamak ve okumak için neden Konya'yı tercih ettikleri* sorulmuş ve birden fazla tercih nedeni olabileceği göz önünde bulundurularak, kendilerine çoklu cevap verme olanağı tanınmıştır.

Tablo 6. Örneklem Grubunun Konya'da Okumayı ve Yaşamayı Tercih Etme Nedeni

<i>Konya'da Okumayı ve Yaşamayı Tercih Nedenleri</i>	<i>Sayı⁵</i>	<i>Cevaplar İçindeki %</i>	<i>Katılımcılar İçindeki %</i>
Ailem burada yaşadığı için	153	20,9	43,9
Puanım buradaki bölümü kazanmaya yettiği için	139	18,9	39,9
Buradaki üniversitelerin eğitimi iyi olduğu için	105	14,3	30,1
Ailem bu kentte okumamı istediği için	84	11,4	24,1
Ailemle yaşadığım yere yakın bir olduğu için	83	11,3	23,8
Güvenli bir kent olduğu için	50	6,8	14,3
Şehir güzel olduğu için	46	6,3	13,2

⁵ Katılımcılar birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

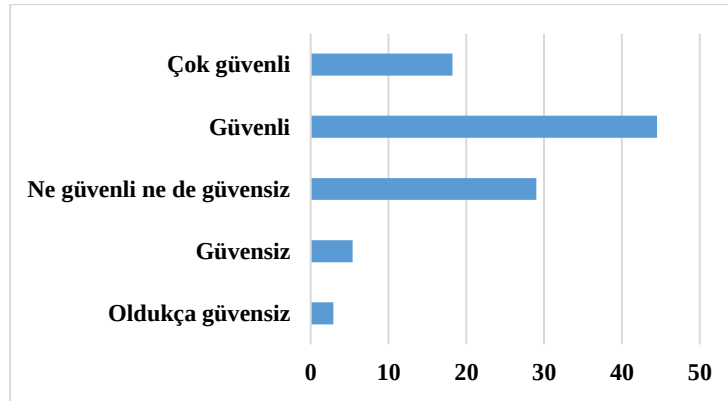
Burada akrabalarım olduğu için	38	5,2	10,9
Ucuz bir öğrenci kenti olduğu için	27	3,7	7,7
Sosyal olanakların fazla olan bir yer olduğu için	8	1,1	2,3
Toplam	733	100	210,2

Tablo 6’da görüldüğü gibi, örneklem grubu 733 farklı cevap vermiştir. Alınan cevaplar, katılımcılar içindeki yüzdeden hareket edilerek analiz edilmiştir. Buna göre, beklenileceği üzere, katılımcıların öncelikli tercih nedeni *ailenin Konya’da yaşıyor olmasıdır* (%43,9). Diğer öncelikli tercih nedenleri sırasıyla; *puanının Konya’daki bölümü kazanmaya yetmesi* (%39,9), *Kentteki üniversitelerin eğitiminin iyi olması* (%30,1), *ailenin yaşadığı kente Konya’nın yakın olması* (%23,8) şeklinde belirtilmiştir. Suç korkusuna ilişkin olarak değerlendirilebilecek bir tercih nedeni olarak *kenti güvenli olduğu için* tercih ettiklerini belirtenlerin oranı ise yalnızca 14,3’tür. Örneklem grubunun tercih öncelikleri arasında kentin güvenliğinin oranı oldukça düşük olduğu ifade edilebilir. Bu oranı iki şekilde yorumlamak olanaklıdır. Örneklem grubu kentin güvenli oluşunun önemini tercih yaptığı dönemde henüz kavramamış olabilir, ya da hâlihazırda yaşıyor olduğu kenti güvenli bulmadığı için, bu cevabı vermekten kaçınmış olabilir. Ancak, *ailenin teşviki ile Konya’da okumayı tercih ettiğini* belirten katılımcıların dikkate değer bir oranda (%24,1) olması -başka nedenleri de içermekle birlikte-aileler için kızlarının Konya’da güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri yönünde bir algıları olduğu izlenimini vermektedir.

3.4.3. Örneklem Grubunun Kent Güvenliğine İlişkin Algılarının Analizi

Örneklem grubunun kent güvenliğine ilişkin algılarının ölçülmesi, suç korkularının analiz edilmesi noktasında büyük bir önem taşımaktadır. Konuya ilişkin yazın incelendiğinde, kendini gece ve gündüz vakti güvende hissetmeye yönelik algının ölçülmesine yönelik bir soruya, neredeyse yapılan alan araştırmalarının tamamında yer verildiği görülmektedir. Bunun nedeni yaşanan çevrenin güven algısını etkileyen yönüdür. Konuya kentleşme perspektifinden bakıldığında ise, kent içi hareketlilik ve kentsel yaşam deneyimi bakımından kente ilişkin güvenlik algısı önemli hale gelmektedir. Bu nedenle katılımcılara Konya’yı *gündüz vakti dışarı çıkmak için ne kadar güvenli bulduklarına* yönelik sorulan soruya verilen cevaplar aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

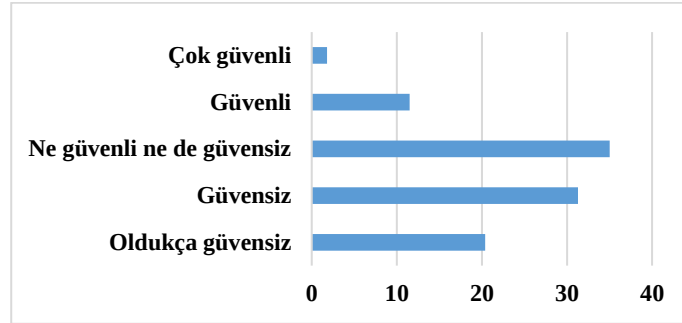
Grafik 1. Örneklem Grubunun Kenti Gündüz Vakti Dışarı Çıkmak İçin Güvenli Bulma Durumlarına İlişkin Algıları

Grafik 1’de görüldüğü gibi, katılımcıların önemli bir bölümü (%62,7) kenti gündüz vakti dışarı çıkmak için “*güvenli*” bulmakta, örneklem grubunun yalnızca %8,3’ü

“güvensiz” olarak algılamaktadır. Buna karşın, yine katılımcıların önemli bir oranı (%29) kenti “*ne güvenli ne de güvensiz*” olarak değerlendirmektedir. Bu bulgular, kentin gündüz vakti öğrenciler açısından nispeten güvenli olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Buna karşın gece vakti durum tamamen değişmekte ve hissedilen güvenlik algısı, yerini güvensizliğe bırakmaktadır. Grafik 2’de söz konusu değişim gözlemlenebilir.

Grafik 2. Örneklem Grubunun Kenti Gece Vakti Dışarı Çıkmak İçin Güvenli Bulma Durumlarına İlişkin Algıları

Örneklem grubunun önemli bir bölümü (%51,7) kenti gece dışarı çıkmak için “*güvensiz*” bulunduğunu ifade etmiştir. Buna bir de *çekimser* kalanların oranı (%35) eklendiğinde, katılımcıların önemli bir bölümünün (%86,7) aslında kenti gece “*güvenli*” bulmadıkları sonucuna varılabilir. Yaşadıkları kenti gece “*güvenli*” bulanların oranı % 11,5 iken, “*çok güvenli*” cevabını verenlerin oranı sadece %1,8’dir. Bu oranlar, beklenildiği gibi gece vakti öğrencilerin kendilerini kentte güvende hissetmediklerini göstermektedir.⁶

Bu noktada zikredilmesi gereken birkaç çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar 18 yaşını geçmiş kadın ve erkek katılımcıların cevaplandığı anketlere dayansa da benzer sonuçların bulguları ifade edilebilir. Bu çalışmalardan ilki; TÜİK’in 2014 yılında yapmış olduğu Yaşam Memnuniyeti Araştırması’dır. Bu çalışmada katılımcıların *yaşadıkları çevrede gece yalnız yürürken hissettikleri güvenlik algıları* sorulmuş, buna göre; %9,1’i çevresini *çok güvenli* bulunduğunu, %50,9’u ise *güvenli* bulunduğunu belirtmiştir. Benzer bir çalışma da Sipahi ve Örselli (2016) tarafından aynı yıl Türkiye evreninde gerçekleştirilmiş, katılımcıların *gece dışarı çıkarken güvende hissetme durumu* sorgulanmıştır. Katılımcıların %46,6’sı “*güvende hissetmediklerini*” belirtmişlerdir. “*Güvende hissettiklerini*” belirtenlerin oranı ise % 32,9’dur.

Bu çalışma, kentin incinebilirleri olarak nitelendirilen üniversiteli kız öğrencilerin risk algılarını ölçmeye odaklandığından, konuya ilişkin elde edilen bulguların şaşırtıcı olmadığı ifade edilebilir. Nitekim, 2015 yılında Gaziantep’li kadınlar üzerine yapılmış bir başka çalışmada da *kenti gece saatlerinde dışarı çıkmak için “güvensiz” bulanların* oranı %72,4’tür (Sipahi ve Özsoy, 2015; Özsoy ve Sipahi, 2016: 56-57).

Görüldüğü gibi gece vakti kenti güvenli bulma durumuna göre, gündüz vakti kente ilişkin güvenlik algısı arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim Uludağ ve Dolu (2013: 46-47) da çalışmalarında, gündüz ve gece vakti hissedilen korku düzeyinde önemli farklılıklar bulunduğunun altını çizmektedirler.

Kente ilişkin güvenlik algısını ölçmeye yönelik olarak sorulan diğer bir soru da; katılımcıların “*kent içinde bir yerden başka bir yere giderken tedirgin olup olmadıkları, tedirgin oluyorsa, hangi tür yer/yerlerde tedirgin oldukları*” sorusudur. Soruya ilişkin veriler Tablo7’de yer almaktadır.

⁶ Özellikle ikinci öğretim programlarında eğitim gören kız öğrenciler için bu oranlar, büyük bir soruna işaret etmektedir. Bu programlarda okuyan öğrenciler, yerleşkeleri kent merkezinden oldukça uzak olan üniversitelerinden geç saatlerde ayrılabilirliklerinden, yaşadıkları korkunun derecesi daha da artabilmektedir.

Tablo 7. Örneklem Grubunun Konya’da Bir Yerden Başka Bir Yere Giderken Tedirgin Olup Olmadığı veya Tedirgin Olunan Yerlerin Analizi

<i>Tedirgin Olunan Yerler</i>	<i>Sayı⁷</i>	<i>Cevaplar İçindeki %</i>	<i>Katılımcılar İçindeki %</i>
Tenha yerler	259	30,1	74,4
Karanlık yerler	146	17,0	41,9
Sokak hayvanlarının yoğun olduğu yerler	105	12,2	30,2
Etnik olarak benden farklı kişilerin yaşadığı yerler	93	10,8	26,7
Aşırı kalabalık	89	10,3	25,6
Alt-üst geçitler	78	9,1	22,4
Toplu ulaşım araçları	74	8,6	21,2
Hiçbir yerde tedirgin olmam	16	1,9	4,6
Toplam	860	100	247,0

Tablo 7’de görüldüğü gibi, örneklem grubunun %74,4’ü, diğer bir ifade ile her dört katılımcıdan üçü “*tenha yerlerde*” tedirgin olduğunu belirtmiştir. Buna karşın, katılımcıların %41,9’u “*karanlıkta*”, %30,2’si “*sokak hayvanlarının yoğun olduğu yerlerde*”, %26,7’si “*etnik olarak kendisinden farklı kişilerin yaşadığı yerlerde*”, %25,6’sı “*aşırı kalabalık yerlerde*”, %22,4’ü “*alt-üst geçitlerde*”, %21,2’si ise “*toplu ulaşım araçlarında*” tedirginlik hissettiğini beyan etmiştir. Buna karşın, “*hiçbir yerde tedirgin olmadığını*” belirtenlerin oranı sadece %4,6’dır. Bu oran, kentte yaşayan kız öğrencilerin %95,4 gibi ciddi bir oranının *Konya’da bir yerden başka bir yere giderken tedirgin olduklarını* gözler önüne sermektedir. Bu oranda dikkat çeken bir diğer husus da Türkiye kentlerinde yapılan diğer bir alan araştırmasındaki oranla örtüşüyor oluşudur. Türkiye evreninde 2000 kişi ile görüşülerek gerçekleştirilen söz konusu araştırmada da benzer bulgular elde edilmiş, katılımcıların önemli bir kısmı (%75,4) yaşadıkları kentte bir yerden başka bir yere giderken *tedirgin olduklarını* ve en fazla tedirgin oldukları yerlerin de *tenha yerler* olduğunu belirtmişlerdir (Sipahi, 2016).

Yine, Sipahi ve Özsoy tarafından yapılan çalışmanın bulguları da, bu çalışmayı destekler niteliktedir. Buna göre, kentsel hareketlilikleri sırasında kadınların güvensiz hissetmelerine neden olan birden fazla durumun olduğuna dikkat çekilmekte ve özellikle *karanlık* (%47,5) ve *tenha saatlerde* (%46,9) kadınların kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak yerel hizmetlere ihtiyaç olduğunun altı çizilmektedir. Bu bağlamda, sokak ve caddelerde gerekli aydınlatmaların yapılması, toplu ulaşım araçlarının kadınları gidecekleri alana en yakın mesafede bırakması ve yurt dışında örnekleri bulunan acil durum butonlarının kentin çeşitli yerlerine konumlandırılması kadınlar açısından kentsel güvenliğin sağlanmasında önem taşımaktadır (Sipahi ve Özsoy, 2015: 225; Özsoy ve Sipahi, 2016: 63).

Tablo 8. Örneklem Grubunun Kentte Karşılaşılan Kişilerden Tedirgin Olma/Olmama Durumu ve Tedirgin Olunan Kişiler

<i>Tedirgin Olunan Kişiler</i>	<i>Sayı⁸</i>	<i>Cevaplar İçindeki %</i>	<i>Katılımcılar İçindeki %</i>
Sarhoşlar	214	24,8	61,5
Yabancılar/Suriyeliler	153	17,7	44,0
Grup halindeki gençler	120	13,9	34,5

⁷ Katılımcılar birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

⁸ Katılımcılar birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

Dilenciler	87	10,1	25,0
Akıl sağlığı yerinde olmayanlar	87	10,1	25,0
Grup halindeki çocuklar	86	9,9	24,7
Üçüncü cinsiyetten kişiler	65	7,5	18,7
Evsizler	37	4,3	10,6
Hiç kimseden tedirgin olmam	11	1,3	3,1
Diğer	4	0,4	1,1
Toplam	864	100	248,2

Tablo 8'e göre, örneklem grubunun çok önemli bir bölümü (%96,9) kentte bazı kişilerden tedirgin olduklarını belirtmişlerdir. Bunlardan, %61,5'i "*sarhoşlardan*", %44'ü "*yabancılardan*" (Suriyeli göçmenler çoğunlukta olduğu için özellikle belirtilmiştir), %34,5'i "*grup halinde dolaşan gençlerden*", %25'i "*akli dengesi yerinde olmayan kişilerden*" ve aynı oranda katılımcı "*dilencilerden*" tedirgin olduğunu belirtmiştir. "*Hiç kimseden tedirgin olmadığımı*" belirtenlerin oranı ise ancak %3,1'dir. Öğrencilerin en çok tedirgin oldukları kişilerin "*sarhoşlar*" olması ve yine neredeyse her iki öğrenciden birinin "*yabancılar*"dan tedirgin olduğunu belirtmesi dikkate değerdir.

Yine Türkiye evreninde yapılan alan araştırmasıyla (Sipahi, 2016: 99-100) bu çalışmada elde edilen bulguların örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu çalışmada cinsiyete göre örneklem grubunun yaşamakta oldukları kentte karşılaştıkları kişilerden tedirgin olma durumlarının farklılık gösterip göstermediğine ilişkin olarak yapılan analize göre, kadın ve erkek katılımcıların karşılaştıkları kişi/kişilerden tedirgin olma durumlarının belirgin bir biçimde farklılık göstermediği, her iki grubun da en çok "*sarhoşlardan*" ve "*yabancılardan*" tedirgin oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, erkek katılımcıların önemli bir bölümü (%30,2) "*hiç kimseden tedirgin olmam*" cevabını vermiştir. Kadınlarda ise bu oran oldukça düşüktür (%7,3). Bu cevabın ilgili yazında sıklıkla altı çizildiği üzere, erkeklerin toplumsal cinsiyet algısındaki konumları gereği (masculinity) "*tedirgin olsalar dahi olmadıklarını*" belirtme eğiliminde olabileceklerini göstermektedir. Türkiye'de özellikle büyük kentlerin önemli bir sorunu haline gelen mülteciler konusunun ister kadın, ister erkek olsun, kent sakinleri açısından risk ve tehdit olarak algılanıyor olması dikkat çekici bir bulgu olup, Türkiye kentlerinde geleceğin suç korkusunun öncelikli nedeni olmaya aday görünmektedir.

3.4.4. Örneklem Grubunun Suç Korkularının Analizi

Suç korkusu araştırmalarında kişilerin hangi suça ya da suçlara maruz kalmaktan korktukları sorulmaktadır. Bu sorulara verilen cevaplar, suç korkusunun düzeyini belirlemede kullanılmaktadır. Daha çok Ferraro ölçeği baz alınarak hazırlanan bu soruların benzeri bu çalışmada da Konya'da öğrenim gören üniversiteli kız öğrencilere sorulmuş ve 1'den 5'e kadar bir derecelendirme yapılmaları istenmiştir.

Tablo 9. Örneklem Grubunun Suç Korkusu Endeksi

<i>Maruz Kalmaktan Korkulan Suçlar</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Katılım Düzeyi</i>
Cinsel saldırıya uğramak	4,41	88,2
Fiziksel saldırıya uğramaktan	4,22	84,4
Gaspa/kapkaçı uğramak	4,11	82,2
Evdeyken hırsızların eve girmesi	4,11	82,2
Kaçırılmak	4,04	80,8
Silahlı saldırıya uğramak	3,98	79,6
Terör saldırısına uğramak	3,97	79,4
Arabamı(zı)n çalınması	3,74	74,8
Evime zarar verilmesi	3,73	74,6
Herhangi bir eşyayın çalınması	3,70	74,0
Öldürülmek	3,67	73,4

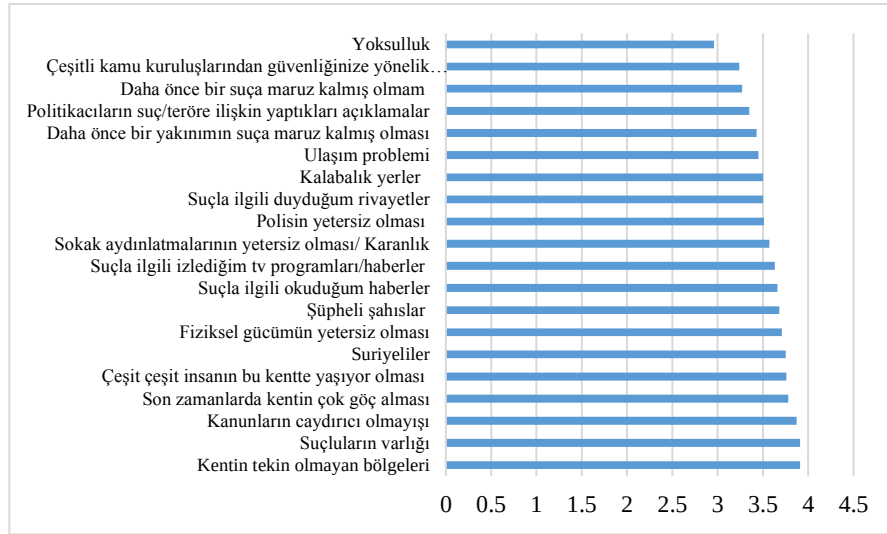
Sözlü saldırıya/sözlü tacize uğramak	3,64	72,8
Arabam(ız)a zarar verilmesi	3,63	72,6
Evde değilken hırsızların eve girmesi	3,62	72,4
Sahteciler tarafından dolandırılmak	3,59	71,8
Tehdit/hakaret edilmek	3,54	70,8
Suç Korkusu Endeksi	3,85	77,1

Not: Tabloda yer alan suçlar, genel katılım düzeyine göre sıralanmıştır. Ölçekte “hiç korkmam” cevabı için 1, “korkmam” cevabı için 2, “biraz korkarım” cevabı için 3, “korkarım” cevabı için 4 ve “çok korkarım” cevabı için 5 puan değeri verilerek, ortalama değerler hesaplanmıştır.

Örneklem grubunun suça karşı geliştirdikleri kaygı düzeyini belirlemeye yönelik olarak oluşturulan ölçekle, gündelik yaşamda karşılaşılabilecek on yedi farklı suç türüne ilişkin katılımcıların kaygı düzeyleri veya bu suçlardan ne kadar korktukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca “suç korkusu endeksi”ni belirleyebilmek için katılımcıların sayılan bu suç türlerine ilişkin verdikleri cevapların, ortalama değerleri alınmış ve bu yöntemle suç korkusu endeksi hesaplanmıştır. Bu bağlamda, verilen cevaplar doğrultusunda, katılımcıların suç korkusu endeksi “3,85” ortalama puan olarak tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle, bu sonuç katılımcıların Tablo 9’da görülen suç türlerinden ortalama %77,1 oranında korktuklarını göstermektedir.

Tablo 9’a göre, örneklem grubunun en fazla maruz kalmaktan korktuğu suç “cinsel saldırıya uğramak” (4,41)tır. Bu suçu “fiziksel saldırıya uğramak” (4,22), “gaspa/kapkaça uğramak”(4,11), “evdeyken hırsızların eve girmesi” (4,11) ve “kaçırılmak” (4,04) suçları izlemektedir. Görüldüğü gibi 4 ve üzeri puanla söz konusu suçlar en fazla sayıda katılımcının korktuğu suçlar olmakla birlikte, aynı zamanda “en çok korkulan suçlar” olarak da ortalama suç korkusu endeksinin üzerindedir.

Sipahi’nin Türkiye evreninde belirlediği suç korkusu endeksi “3,52”dir. Cinsiyete göre korkulan suçların farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik olarak yapılan analizde, örneklem grubunun suçlara ilişkin belirtmiş oldukları kaygı düzeylerinde herhangi bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada da “cinsel saldırıya uğrama korkusu” en fazla korkulan suç türü olmuştur. Bu ilginç bir bulgudur, çünkü cinsel saldırıya uğrama korkusu, incinebilirlik perspektifi göz önünde bulundurulursa, kadınların doğrudan hedef olmaları açısından “olağan” olarak nitelendirilebilecek “bir suç olmakla birlikte, söz konusu korkunun erkek katılımcılar arasında da aynı oranda tespit edilmesi dikkate değerdir (2016:133).

Grafik 3. Suça Maruz Kalma Risk Algısı Üzerinde Etkili Olan Faktörler

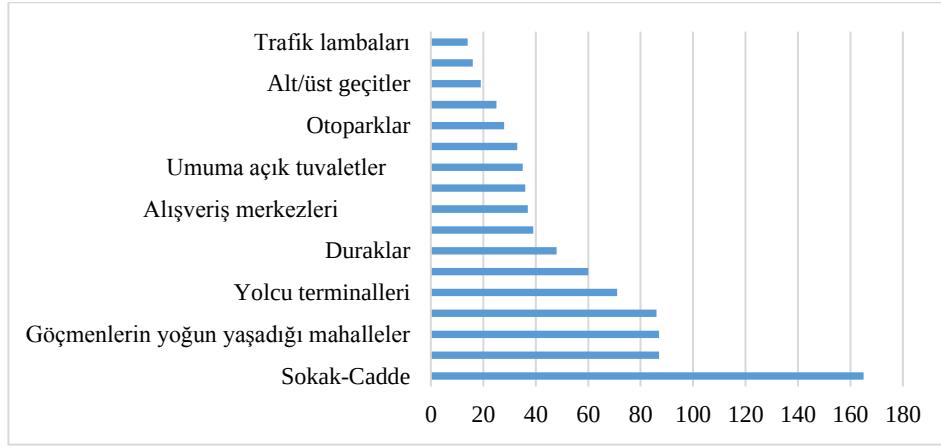
Katılımcıların suça maruz kalma risk algısı üzerinde etkili olan faktörleri belirlemeye yönelik olarak 5’li likert ölçeğine göre formüle edilmiş sorudan elde edilen bulgular; “*Hiç etkili değil*” seçeneğinden, “*çok etkili*” seçeneğine kadar (1’den 5’e kadar) derecelendirilmiştir. Buna göre, 2,96 ile 3,91 arasında değişen puanlar elde edilmiştir. Buna göre, suç korkusu üzerinde en etkili faktörler 3,91 puan ile “*kentin tekin olmayan bölgeleri*” ve aynı puanla “*suçluların varlığı*” ve 3,87 puanla “*kanunların caydırıcı olmaması*”dır. Bu cevaplar, “*kentin incinebilirleri*” olarak nitelendirilebilecek örneklem grubunun kentte suçluların varlığı ve güvensiz bölgelerin varlığına ilişkin algılarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Buna bir de kanunlara ve kurumlara olan güvensizlik algısı eklendiğinde, kentte yaşayan üniversiteli kızların suç korkularının hem kurumlara güven algısı hem de kent güvenliği sorunlarıyla birlikte değerlendirilmesinin karar alıcılar ve konuya ilişkin hizmet veren kurumlar açısından göz önünde bulundurulması gereken önemli bir konu olduğunun altı çizilmelidir.

Öte yandan incinebilirliğin bir ifadesi olarak “*fiziksel gücümün yetersiz olması*” cevabını veren katılımcıların oranı %74,2 ve belirlenen ortalama değer 3,71’dir. Buna göre, örneklem grubundaki her dört katılımcıdan üçünün incinebilir olduklarına ilişkin bir önkabul taşıdıkları ve bu durumun da onların güvensizlik algıları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu ifade edilebilir.

Katılımcıların kentin bazı yerlerini riskli olarak değerlendirmeleri ve kent içinde bir yerden diğer bir yere giderken tedirgin olduklarını belirtmeleri üzerine, örneklem grubuna riskli olan yerlerin hangileri olduğunu belirlemeye yönelik olarak, “*Sizce suça maruz kalma riskiniz nerelerde fazladır?*” sorusu yöneltilmiştir.

Grafik 4’e göre, örneklem grubunun önemli bir kısmı (165 kişi) “*cadde ve sokaklar*”ı riskli bulmaktadır. Bu da katılımcıların yaklaşık her iki katılımcıdan birine tekabül etmektedir. Kentin en çok kullanılan yerleri olan cadde ve sokaklara ilişkin güvensizlik algısının diğer kentsel kamusal alanlara göre belirgin bir biçimde yüksek oluşu, “*güvenli*” olarak algılanan bir güvenlik sorununun ulaştığı boyutların vahameti hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Grafik 4. Suça Maruz Kalma Risk Algısının Yüksek Olduğu Kentsel Alanlar

Cadde ve sokakları, 87’şer kişi (%25) ile “*toplu taşıma araçları*” ve “*göçmenlerin yoğun olduğu mahalleler*” izlemektedir. Özellikle, son dönemlerde büyük kentlerin demografik yapısını değiştiren Suriyeli göçü örneklem grubunun düşündüğü kitle olmaktadır. Son yıllarda kentte farklı etnik ve dinsel grupların bir arada yaşadıkları “*gettolar*”ın oluşması ve bu mahallelerde yaşanan kavga, yaralanma, hırsızlık vb. suçlarla ilgili haberlerin yerel basında sıklıkla yer alması, söz konusu yerleşim yerlerinin risk bölgesi olarak algılanmasına neden olmaktadır. Öte yandan kentteki ulaşım sorunlarının tamamen çözülememiş olması, kentin dağınık biçimde yayılım göstermesi nedeniyle, kentin bazı noktalarına ulaşımın yeterince sağlanamamasının, katılımcıların risk algısını artırdığı düşünülmektedir.

Ayrıca, “*kent merkezi*”ni riskli bulanların sayısı (86 kişi) da azımsanmayacak düzeydedir. Konya’da kent merkezi denildiğinde akla gelen ana çekirdek Alâaddin Tepesi ve çevresi olduğu ve bu bölgenin Suriyeliler Gettosu’na dönüştüğü düşünülürse, öğrencilerin en fazla riskli bulduğu alanlardan biri olarak verdikleri “*kent merkezi*” cevabı ile “*göçmenlerin yoğun olduğu mahalleler*” yanıtının neredeyse aynı sayıda olması şaşırtıcı değildir.

Katılımcıların en az riskli bulduğu yerler ise “*trafik lambaları*” (16 kişi) ve “*mağaza ve dükkanlar*”dır (14 kişi). Yine, “*alt ve üst geçitler*” cevabını verenler sadece 19 katılımcıdır. Bu da, diğer kentlerden farklı olarak Konya’da yaygın olan MOBESE sisteminin, mağazaların bulunduğu sokak ve caddelerin ve alt ve üst geçitlerin 24 saat kamera sistemiyle denetleniyor olmasının ve aydınlatmaların görece yeterli oluşunun, kız öğrencilerin risk algısını önemli ölçüde azalttığı ifade edilebilir.

Konunun diğer bir boyutunu da öğrencilerin kendilerini korumak üzere aldıkları tedbirler oluşturmaktadır. Nitekim incinebilirliğe ilişkin yazında, incinebilir olanların kendilerini risklerden ve suçtan korumak için daha fazla tedbir aldıkları ve bu nedenle de diğer kesimlere oranlara daha az suça maruz kaldıkları yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır (Uludağ ve Dolu, 2013). Bu noktada kentin incinebilirleri ya kendilerini toplumdan soyutlayarak koruma yoluna gitmekte, ya da kendini koruma konusunda çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar. Bu nedenle örneklem grubuna “*Konya’da maruz kalmaktan çekindiğiniz herhangi bir suça karşı ne tür tedbirler alıyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir.

Örneklem grubunun kentsel yaşamlarını sürdürürken en fazla çekindikleri durumların başında *tenha yerler* gelmektedir. Bu nedenle önleyici bir tedbir olarak “*tenha yerlere gitmemek*”, en fazla verilen (178 kişi) cevaptır. Diğer bir ifade ile her iki

katılımcıdan biri تنها yerlere gitmeyerek önlem aldıklarını belirtmişlerdir. Benzer biçimde tedbir alma biçimi olarak “*gece dışarı çıkmam*” (135 kişi) ve “*gece sokakta yürümem*” (83 kişi) cevabını veren katılımcıların sayısının oldukça yüksek olduğunu ifade etmek olasıdır. Görüldüğü gibi, *gece dışarı çıkmamak*, *kalabalık ya da تنها yerlere gitmemek*, *çantasını yanından ayırmamak* gibi sınırlayıcı ya da pasifize edici önlemler, kız öğrenciler tarafından daha fazla tercih edilmektedir.

Tablo 10. Örneklem Grubunun Güvenliğini Sağlamak İçin Alınan Önlemler

<i>Alınan Önlemler</i>	<i>Sayı⁹</i>	<i>Cevaplar İçindeki %</i>	<i>Katılımcılar İçindeki %</i>
Tenहा yerlere gitmem	178	23,4	51,2
Gece dışarı çıkmam	135	17,7	38,8
Çantamı yanından ayırmam	94	12,3	27,0
Yanımda biber gazı taşıyorum	90	11,8	25,86
Çok kalabalık yerlere gitmem	83	10,9	23,8
Gece sokakta yürümem	83	10,9	23,8
Yanımda kesici alet (çakı, bıçak vb.) taşıyorum	29	3,8	8,3
Cep telefonuyla konuşarak yürümem	27	3,6	7,8
Mücevher takıp dışarı çıkmam	23	3,0	6,6
Arabamda sopa bulundururum	10	1,3	2,9
Savunma sporlarını öğrendim/öğreniyorum	9	1,2	2,6
Toplam	761	100	192,8

Diğer taraftan, az sayıda katılımcı (9 kişi) *kendini korumak amacıyla savunma sporları öğrendiğini* ya da *arabasında sopa bulundurduğunu* (10 kişi) ifade etmiştir. Ancak soruya ilişkin ilginç bir bulgu da *yanında biber gazı vb. savunma amaçlı aletler taşıdığını* belirten katılımcı sayısının (90 kişi) fazlalığıdır. Bu sayılar, bir yandan öğrencilerin ciddi bir suç korkusu taşıdıklarını göstermekle birlikte, kendilerini soyutlamak ya da kısıtlamak yerine, söz konusu “incinebilirlik” duygusunu aktif yöntemlerle aşma eğiliminde olduklarını göstermesi açısından anlamlıdır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye’de uzun zaman suç korkusuna ilişkin çalışma yapılmamış, sadece sorunu tanımlamayla yetinilmiştir. Oysaki suç korkusu, suçun “görünür” etkilerinden çok daha büyüktür ve hem toplumsal, hem bireysel maliyetleri çok daha yüksektir. Bu maliyetler, özellikle kentin dezavantajlı toplumsal kesimlerini savunmasız ve incinebilir hale getirmekte ve bireysel anlamda daha yıkıcı ya da yalnızlaştırıcı etkilere neden olabilmektedir. Ancak, söz konusu etkileri ölçmek kolay değildir. Konuya ilişkin yapılacak alan araştırmaları, ölçüm ve çözüm noktasında büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle Konya örneğinde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

Konya, Türkiye’nin yedinci büyük kenti olarak, diğer büyük kentlerle benzer özellikler taşısa da kent, genel olarak “güvenli” olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bir üniversite kenti olması nedeniyle öğrencilere çeşitli olanakları da sunulabilmektedir. Ancak, her kentte olduğu gibi Konya’da da öğrencilerin güvenlik algılarını olumsuz etkileyen yer ve durumlar söz konusu olabilmektedir. Kimi zaman yerel ve ulusal medya bu olumsuz algıyı güçlendiren haberler yapmakta, kimi zaman da “fısıltı gazetesi” işbaşına gelmekte, bazen de kişisel deneyimler söz konusu algıyı etkilemektedir. Bu varsayımlardan hareketle, öğrenimleri boyunca çeşitli sıkıntılarla baş etmek durumunda

⁹ Katılımcılar birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

kalan ve bulundukları toplumsal konum itibarıyla “incinebilirlik” özelliği ağır basan üniversiteli kız öğrencilerin suç korkusuna ilişkin bulgular şu şekilde özetlenebilir:

- Çalışmada, örneklem grubunun önemli bir bölümünün ya ailesiyle ya da güvenlik görevlisiyle korunmakta olan yurtlarda yaşadıkları görülmüştür. Bu da aslında onların yaşamlarını güvenli ortamlarda devam ettirdiklerini göstermektedir.

- Güvenlik algısını ölçmek için sorulan gündüz ve gece vakti dışarı çıkarken güvende hissetme durumlarına ilişkin soruya kız öğrencilerin verdikleri cevaplar dikkat çekicidir. Konya’da okuyan kız öğrenciler, kenti gündüz vakti görece güvenli bulurlarken, gece vakti bunun tam tersidir. Burada kız öğrencilerin önemli bir bölümünün ikinci öğretim programlarında okuyor olmaları nedeniyle, gece vakti dışarıda olma zorunluluğu ile gece vakti dışarıda olmaktan duyulan endişe tarafından kısaca alındıkları görülmektedir.

- Katılımcılar, kent içinde bir yerden diğer bir yere giderken tedirgin olduklarını belirtmişler ve bunlardan çok önemli bir bölümü تنها yerlerden tedirgin olduklarını belirtmişlerdir. Yine katılımcılara, Konya’ya olan Suriyeli göçü de göz önünde bulundurularak, kentte karşılaştıkları bazı kişilerden tedirgin olup olmadıkları sorulmuş, katılımcıların çok önemli bir bölümü tedirginlik yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların en fazla sarhoşlardan ve yabancılardan (Suriyelilerden) tedirgin oldukları belirlenmiştir.

- Üniversiteli kız öğrencilerin hangi tür suçlara maruz kalmaktan korktuklarını belirlemek üzere, derecelendirmeli bir ölçek kullanılmıştır. Buna göre örneklem grubunun ciddi oranda kentte suç korkusu hissettikleri, bunların da ağırlıklı kısmını şahsa yönelik suçların oluşturduğu görülmektedir. Bu suçlardan ilk sırada ve beklenildiği gibi “cinsel saldırıya uğrama korkusu” yer almaktadır. Özellikle Özgecan Arslan Cinayeti ve Cansel Buse K. olayının medyada sıklıkla gündeme getirilmesinin, bu korkuyu artırdığı ifade edilebilir.

- Cinsel saldırıya uğrama korkusunu sırasıyla; fiziksel saldırıya uğramak, gaspa/kapkaça uğramak, evdeyken eve hırsız girmesi ve kaçırılmak gibi suçlar oluşturmuştur. En az korkulan suçlar dahi tehdit ve hakaret edilmek ve dolandırılmak Türkiye ortalamasının üzerinde bulgulanmıştır.

- Katılımcıların risk algılarını artıran faktörlerin başında “kentlin tekin olamayan bölgeleri”, “suçluların varlığı” ve “kanunların caydırıcı olmadığı” inancı gelmektedir. Verilen cevaplardan, kentte güvensiz bölgelerin varlığı konusu kadar kurumlara ve kanunlara olan güven sorunu da dikkat çekmektedir. Ayrıca, “fiziksel gücünün yetersiz” olduğunu ifade eden katılımcıların çok sayıda olması, onların incinebilir olduklarına ilişkin taşıdıkları ön kabulün bir göstergesidir.

- Konya’da yaşayan üniversiteli kız öğrencilerin suça maruz kalma risk algısının yüksek olduğu kentsel alanların ağırlıklı olarak cadde ve sokaklar olduğu görülmüştür. Cadde ve sokakları göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı mahalleler ve toplu ulaşım araçları izlemiştir. Ayrıca kent merkezi de örneklem grubu tarafından riskli olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda, kenti yaşamının, onun bir parçası olmanın emaresi olarak sokakta yürümek, kent merkezinde vakit geçirmek, kentin herhangi bir noktasına sorunsuz erişebilmek gibi faaliyetlerin güvensizlik algısı nedeniyle yeterince gerçekleştirilemediği ifade edilebilir.

- Son olarak, örneklem grubuna korktukları bir suça maruz kalmamak için ne tür önlemler aldıkları sorulmuş, verilen cevaplar doğrultusunda, genel olarak تنها yerlere gitmemek, gece dışarı çıkmamak, çantasını yanından ayırmamak gibi soyutlayıcı güvenlik yaklaşımı ile suçtan korunmaya çalıştıkları görülmüştür. Buna karşın, her üç

kız öğrenciden birinin yanında biber gazı, kesici vb. alet taşıdığını belirtmiş olması, ciddi bir suç korkusunun varlığının kanıtı durumundadır.

Alan araştırmasından elde edilen yukarıdaki bulgular, güvenli, muhafazakâr bir Anadolu kenti olan Konya’da öğrenim gören kız öğrencilerin güven sorunu yaşadıkları ve özellikle şahsa yönelik suçlardan korktukları görülmektedir. Buna karşın, Konya halen büyük ölçüde öğrenci çekim merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Ne var ki, Konya’yı diğer kentlerde okuyan kız öğrencilerle kıyaslayabilecek araştırmalar olmadığı için, kentin ne derece güvensizlik algısı yarattığı, ya da hangi özellikleriyle diğer kentlerden üstün ya da kötü durumda olduğunu karşılaştırma olanağı bulunamamıştır. Kanımızca bu çalışma, uzun bir süredir göz ardı edilen suç korkusu yazınına bir kapı aralayacaktır.

KAYNAKÇA

- AYHAN, İ. ve K. M. Çubukçu. (2007). “Suç ve Kent İlişkisine Ampirik Bakış: Literatür Taraması”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(5): 30-55.
- BAL, H. H. (2013). Suç sosyolojisi. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- ÇARDAK, B. (2012). “Kadınların Suç Korkusu Üzerine Nitel Bir Çalışma”, Güvenlik Bilimleri Dergisi. 1(1): 23-45.
- DOLU, O. (2009). “Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi”. Polis Bilimleri Dergisi. 11(2): 1-28.
- DOLU, O. vd. (2010). “Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 65(1): 58-64.
- DOLU, O. vd. (2010). “Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 65(1): 58-64.
- DÖNMEZER, S. (1981). Kriminoloji. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- FERRARO, K. (1995). The Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk, New York: State Univ. Of New York Press.
- FERRARO, K. (1995). The Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk, New York: State Univ. Of New York Press.
- GAROFALO, J. (1979). “Victimization And The Fear Of Crime”. Crime and Delinquency, 16(1): 80-97.
- KUL, M. (2013). Suçtan Daha Büyük Suç Korkusu. İstanbul: YeniYüzyıl.
- LA GRANGE, R. L. and K. F. Ferraro (1987). The elderly’s fear of crime. Research on Aging, 9(3): 372-391.
- LUO, F., et al. (2015). “Location-Based Fear of Crime: A Case Study Houston, Texas”, Criminal Justice Review, 41(1): 1-23.
- ÖZAŞÇILAR, M. (2015). “Suç Korkusu ve Yakın Çevre Düzensizliği İlişkisi: Kırık Cam Teorisi”. Gündelik Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu, A. Solak ve Ö. Solak (Ed.), Ankara: HEGEM Vakfı Yayını: 329-347.
- ÖZCAN, N. (1994). “Şiddete Dayalı Olmayan Sapmış Davranışlar ve Aile Kurumu”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. (11): 149-158.
- ÖZSOY, B. ve E. B. Sipahi (2016). “Türkiye’de Kadın Dostu Olma İddiasında Bir Kent: Gaziantep”, Çağdaş Yerel Yönetimler, 25 (3): 35-68.
- PAIN, R. (2001). “Gender, Race, Age and Fear in the City”. Urban Studies. 38 (5-6): 899-913.
- ROUNTREE, W.P. (1998). “A Reexamination of the Crime-Fear Linkage”, Journal of Research in Crime & Delinquency. (35): 341-372.
- SİPAHİ, E. B. (2016). “Türkiye’de Kent Sakinlerinin Suç Korkuları Üzerine Bir Araştırma”, Sosyal Araştırmalar Dergisi, 43 (9).

- SİPAHİ, E. B. (2016). Çok Boyutlu bir Fenomen Olarak Suç Korkusunun Türkiye Kentleri Üzerindeki Etkileri, (N.E.Ü. Bilimsel Araştırma Projesi).
- SİPAHİ, E. B. (2016). Suç Korkusu, Konya: Çizgi Kitabevi.
- SİPAHİ, E. B. ve B. Özsoy (2015). Kadın Dostu Kent İmgesi: Sorunları ve Beklentileri Bağlamında Gaziantepli Kadınlar Üzerine Bir Araştırma, Ankara: Aktaş Yayıncılık.
- SİPAHİ, E. B. ve E. Örselli (2016). "Trust in Public Institutions: A Case Study From Turkey". 5th International Conference on Research in Humanities, Sociology and Corporate Social Responsibility, P. K. Singh, A. Maltseva (Ed.). Dubai.
- SKOGAN, W.G. and M. G. Maxfield (1980). Coping with Crime: Victimization, Fear, and Crime in Three American Cities (Reactions to Crime Projects), Document No.: 85506, Illinois: Northwestern Univ. Center for Urban Affairs.
- SNETKER, K. A. (2015). "Neighborhood Conditions and Fear of Crime: A Reconsideration of Sex Differences". Crime & Delinquency. 61(1): 45-70.
- TAYLOR, H. B. and M. Hale (1986). "Testing Alternative Models of Fear of Crime", Journal of Criminal Law and Criminology, 77(1): 151-189.
- TER, A. (1978). "Symbols of Incivility: Social Disorder and Fear of Crime in Urban Neighborhoods", <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/82421.pdf>.
- TÜİK (2014). Yaşam Memnuniyeti Araştırması. <http://tuik.gov.tr>.
- ULUDAĞ, Ş. (2010). "Vatandaşların Suç Korku (Güvenlik Endişesi) Seviyesine Etki Eden Faktörler ve Alınabilecek Önlemler: Malatya Örneği". Polis Bilimleri Dergisi. 12(1): 1-27.
- ULUDAĞ, Ş. ve O. Dolu (2013). Türkiye’de Suç Korkusu, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- WARR, M. (1985). "Fear of Rape Among Urban Women". Social Problems. 32(3): 238-250.
- WINKEL, F. W. (1998). "Fear of Crime and Criminal Victimization". British Journal Criminal. 38(3): 473-484.
- YILDIZ, M. ve G. Kılıç Akın (2015). "Kadın ve Suç Korkusu: Yaygınlaşmış Klişeler". Gündelik Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu, A. Solak ve Ö. Solak (Ed.), Ankara: HEGEM Vakfı Yayını: 374-381.

OTURUM III A / SESSION III A
SİYASAL KATILIM / POLITICAL PARTICIPATION

YEREL SİYASETE ETKİ EDEN AKTÖRLER ve YURTTAŞ KATILIMI

Öğr. Gör. Miray ÖZDEN

Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu ¹

Özet

Küreselleşme olgusunun son yıllardaki yükselişi ile birlikte yerelleşme kavramının da önemi artmıştır. Kamu yönetiminin bu sürecin etkisi ile birlikte dönüşüme uğraması; katılım, özerkleşme, yerelleşme ve yönetim gibi kavramların da sürece dâhil edilmesini sağlamıştır. Bu dönüşüm süreci ile kentin ve kentli halkın siyasi anlamda katılımcılığı hedeflenmiş; bu doğrultuda çok aktörlü bir yönetim anlayışına geçiş başlamıştır. Avrupa Birliği'nin bu konuda oluşturduğu metinler de dönüşümün yurttaş odaklı bir anlayış çerçevesinde şekillenmesine yardımcı olmuştur. Yerel siyasetin katılım, yönetim ve performans yönetimlerine vurgusu, çok aktörlü bir yapılanma içerisinde olmasına dikkat çekmektedir. Çünkü yerel halkın yönetime katılım konusunda sergileyeceği tutum ve davranışlar bu aktörlerin de 'iletim' kısmındaki yardımcılığını ortaya koyacak; sahip olunan yetkilerin etkin bir şekilde kullanımının da önünü açacaktır. Avrupa Yerel Özerklik Şartı ve Avrupa Kentsel Şartı'nın da katılımcılık kavramına vurgu yapması konunun önemini çok daha artırıcı bir etki yaratmıştır. Gelişmiş ülkelerde başlayan bu demokratikleşme ve yerelleşme rüzgârları, gelişmekte olan ülke statüsündeki Türkiye'nin de gündemine girerek, katılım konusundaki çalışmaların hem yasal metinlerde hem de akademik çalışmalarda yer almasına katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda AB'ye uyum süreci ile birlikte yerel aktörlerin de etkisi, bu hedefler doğrultusunda artırılmaya çalışılmıştır. Bu maksatla, çalışmada yerel katılım bağlamında yurttaş katılım modelleri ve Türkiye'de yerel siyasete etki eden aktörlerden Belediye meclisleri ve siyasi partilerin sürece etkisi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Siyaset, Katılım, Yönetişim, Belediye Meclisleri, Siyasi Partiler

THE ACTORS in LOCAL POLITICS and THE CITIZEN PARTICIPATION

Abstract

The concept of decentralisation has grown in importance in recent years due to the increase of globalisation phenomenon. Together with the effect of globalisation process, public administration has also undergone a fundamental change and the terms of "participation, autonomy, localization and governance" have been included to this process. With this transition period, it was aimed to provide political participation of city and urban people. At this point, thus it has begun to transition of Multi- Actors management model. In this respect, several texts were written by European Union and the texts have helped this transition to be more citizen-centric concept (people-oriented). The emphasis of local politics on participation, governance and performance managements has drawn attention that local politics are involved in the concept of multi-actors management model. This is because; the attitudes and behaviours concerning the participation in management that will be exhibited by local people will reveal that those attitudes play significant role for the multi-actors which have a supporting role in the part of "transmission". Those attitudes will also lead up the effective use of owned authorisation. European Charter of Local Self Government and European Urban Charter emphasis on the importance of the concept of political participation and thus this emphasis have created an enhancing effect. The winds of democratization and decentralization that began in developed countries have got involved in Turkey's agenda and therefore this process has contributed to the research of participation which is used both in legal texts and academic research. In this direction, it was aimed to increase the impact of local actors together with the EU harmonization process on Turkey. Therefore, the aim of this study is to determine the local participatory in the context of citizen participation models, city councils that influence the local politics in Turkey and the impact of political parties on the process of democratization and decentralization.

Keywords: Local Politics, Participation, Governance, City Councils, Political Parties.

¹ Miray Özden, mirayozden0@gmail.com

GİRİŞ

Yönetim olgusunda yaşanan gelişmeler, siyasetin kavramsal çerçevesinin yeniden yorumlanmasına sebep olmuştur. Siyasal düzlemde katılımcılığı öngören anlayış doğrultusunda kentler de siyasetle uyumlaştırılma sürecine girmiştir. Bu uyumlaştırma süreci ulusal siyasetin yanı sıra yerel siyasetin de gündeme alınmasına ve hatlarının neler olacağı konusundaki tartışmaların hız kazanmasına sebep olmuştur.

Adem-i merkeziyetçilik kavramının ışığında yurttaşın nerede duracağı ve hangi aşamada siyasi çalışmalara dahil olacağı araştırmaların boyutunu genişletmiştir. Bu genişleme neticesinde demokratik anlamda kurumsal yapılarını iyi bir düzleme kavuşturmaya çalışan ülkeler yerel anlamdaki eksikliklerini tamamlama ve katılım mekanizmalarını sürece dâhil edebilmek adına ‘‘yurttaş’’ kavramına önem vermişlerdir.

Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde demokrasi anlamında yaşanan sıkıntılar yerellik ve yurttaş katılımı olgularının daha önemle ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü aşırı merkeziyetçiliğin kendini yenileme ve gelişmelere ayak uydurma konusunda ortaya çıkan olumsuz tablosu; yerel demokrasi anlamında da yapılacaklar listesinin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin, yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte vatandaşın ihtiyaçlarının karşılanmasında daha etkin birimler olarak tartışılması ve demokrasinin ulusal düzleme yayılmasında pratik etme alanı olarak değerlendirilmesi; bu arenada etkin olacak aktörlerin de önemini arttırmıştır.

Bu çalışmada ortaya çıkan tartışmalara katkı sağlayabilmek için öncelikle yerel siyaset ve demokrasi arasındaki ilişki açıklanacak, daha sonra yönetim kavramı ışığında yurttaş katılımı incelenecektir. Bu açıklamalar doğrultusunda da yerel siyasetin aktörlerine değinilerek, aktörler arasından belediye meclislerinin ve siyasal partilerin yerel birimlerinin etkisi üzerinde durulacaktır.

1.Yerel Siyaset ve Demokrasi

Yönetim alanında yaşanan gelişmeler neticesinde klasik yönetim algısının değişmesi kent olgusunun da farklı açılardan ele alınıp tanımlanmasına yol açmıştır. Demokratikleşme çabaları ile birlikte katılımcılığın ve yurttaş odaklılığının ön plana çıkması kent ve siyasetin bütünsel olarak ele alınması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır.

Yerel yönetimlerin, yeni zihniyet doğrultusunda misyon ve vizyonlarını tanımlamaları, önceliklerini belirleyerek, geleceğe odaklanmaları, hazırlayacakları stratejik plan ve performans programı aracılığıyla önlerine somut hedefler koymaları, amaçlarını ve hedeflerini belirlemeleri, bu hedeflere hangi düzeyde yaklaştıklarını ölçmeleri, politikalarla kaynaklar arasında ilişki kurmaları ve bütçelerini stratejik planla ilişkilendirmeleri yasal zorunluluk haline getirilmiştir (Erdem, 2011: 3).

Yerel yönetimlerin bu dönüşümü ve yasalarla belirlenen çerçevesinin çizilmesi yerel siyasetin de önemini gözler önüne sermiş; yerel demokrasinin süreçten bağımsız olarak ele alınamayacağı vurgusunu öne çıkarmıştır. Bu ise, kentlilerin haklarının belirlenmesi ve katılımcılığın sağlanması aşamasında konunun sürece dâhil edilmesini sağlamıştır.

Keleş (2006: 107), kentsel ya da yerel siyaseti, dar ve geniş anlamda olmak üzere iki boyutu ile tanımlamıştır. Dar anlamdaki kentsel siyaset, yerel düzeyde karar alma süreçlerini etkileyen tüm etmenlerin incelenmesini konu edinmiş bir bilim dalıdır. Geniş anlamda ise, kentleşme sürecini ve yerel birimleri ilgilendiren bütün etkinlikler ve politikalar olarak tanımlanmıştır.

Yerelden alınan desteğin siyasal faaliyetlerin yürütülmesindeki etkinliğini ortaya koymak amacı ile Amerika’da Tıp O’Neill’in “bütün siyaset yereldir “all politics is local” sözü de yerel siyasetten alınan desteğin ulusal siyaseti de etkileme düzeyindeki önemini ortaya koymaktadır (Gül ve arkadaşları, 2014: 70). Bu anlayış da bir bakıma yerel demokrasinin hatlarının çizilmesi açısından önemli sinyaller vermektedir.

Akdoğan’ın (2008: 10) yerel siyaset tanımlaması ise “ *kentin ölçeğinde faaliyet gösteren kişi, kurum ve kuruluşların, kent ve kent halkına ait sorun ve konuları ele alarak sürdürdükleri bir yerel iktidar rekabeti; yerel düzeydeki kaynak ve imkânların kullanılarak, yerel ölçekteki vatandaşların mutluluk, refah ve adaletini sağlamak üzere yerel iktidar ve otorite üzerinden yerel toplumun yönetilmesi sanatıdır.*”

Yukarıda yapılan tanımlamalar çerçevesinden de anlaşılacağı üzere, (1) Kırsal ve kentsel alanlarla ilgili konular, (2) Yerel yönetimler ve devlet arasındaki ilişkiler, (3) Yerel seçimler, (4) Siyasal erki eline geçirmek isteyen güçlerin, yerel düzeydeki güç odaklarıyla devlet arasındaki çelişkileri ve çevre duyarlılığını kullanmak istemeleri, yerel siyaset kavramının ilgilendiği konular arasında yer almaktadır (Çukurçayır, 2008: 15): Bundan ötürüdür ki, ulusal siyasetteki başarının ilk ayağı kentsel siyaseti belirleyebilme ve yerel halkı sürece dâhil edebilme aşamalarından geçmektedir.

Günümüzde yerel yönetimler demokrasinin temel kurumları olarak görülmektedirler. Yerel yönetimler halkın yönetime katılmasını sağlayan ve halka kendi kendilerini yönetme erdemi kazandıran en önemli kuruluşlar olmalarının yanında, demokrasinin en etkin şekilde hayata geçirildiği kuruluşlardır. Yerel yönetimler düzeyinde temsilciler ile seçmenler arasındaki coğrafi ve toplumsal uzaklığın, ulusal düzeye oranla daha az olmasının, demokrasi kuramının öngördüğü hem gerçek bir seçme sürecinin hem de etkili bir halk denetiminin gerçekleşmesini sağladığı ileri sürülmektedir(Pustu, 2005: 122).

Yerel yönetimlerle demokrasi arasında oldukça güçlü bir ilişki vardır. Yerel yönetimlerde bireylerin özgürlüklerini kullanabilmeleri daha kolaydır. Yerel yönetimler insanların özgürleştirilmesinde, kurumların demokratik yönetime yatkınlığı ile demokrasinin yaşanabilmesinde ve insanların demokratik eğitim kazanmalarında birincil kuruluşlardır(Görmez, 1997: 62). Bu yüzden yerel yönetimlerde demokrasi kültürünün gelişmesi ve yerleşmesi katılımın ve ulusal düzeydeki demokrasi bilincinin de yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Güçlü yerel yönetimler ve yerel yönetimlerin demokratik nitelik taşımaları ülke çapında da demokrasinin gelişmesine önemli katkılar sağlar(Aykaç, 2003: 12). Çünkü yerel yönetimler demokrasi okulları olarak nitelendirilmekte ve bu kültürün yerleşmesinde ilk basamak olarak dikkat çekmektedir. Yerel yönetimler halkın siyasal terbiyesinin ve demokrasi terbiyesinin geliştirildiği temel basamaklardır. Bu yönü ile yerel yönetimler ülke çapında politikacıların, devlet adamlarının yetiştirildiği bir alanı da ifade etmektedir. Ülkede siyasal istikrarın sağlanmasına yerel yönetimler bu yolla doğrudan katkı sağlayan kuruluşlardır.

Yerel yönetimlerin demokrasi ile bağlantısını anlamak için sahip olduğu unsurlara da bakmak gereklidir. Çünkü burada sıralanan unsurlar bir bakıma demokrasinin yerel ayağının da ilkelerini oluşturmakta katılım olgusunun da önünü açmaktadır. Yerel yönetimlere demokratiklik olgusunu kazandıran bu unsurlar ise aşağıda sıralanmaktadır(Pustu, 2005: 129):

- Yerel yönetim süreçlerine halkın katılımının sağlanması
- Karar alma ve alınan kararları yürütebilme yetkisi
- Yetki ve kaynak sahibi olma

- Yönetmelik açıklık
- Yerel yönetimlerin sivil toplum özelliği
- İdareler arası ilişkilerin düzenlenmesi

Sıralanan unsurlara baktığımızda şeffaflığın ve katılım konularının ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun nedeni yerel yönetim birimleri her şeyden önce vatandaşla yakın birimler olduğundan hem yönetim anlamında hem de alınan kararların iletilmesi anlamında hesap verilebilirliği sağladığı ölçüde demokratik kriterlere uyum sağlayabilir ve ulusal demokrasi adına da önemli katkılar yapabilir. Öte yandan yerel yönetimlerin demokratikliği konusunda mali özerkliğin sağlanması da üzerinde önemle durulan bir konudur. Çünkü burada oluşturulan bütçe yapısı ile birlikte yerel birimler ihtiyaçları finanse etme konusunda çok daha yardımcı olabilir ve yerel halka katkı sağlayabilir.

İyi işleyen bir yerel yönetim sistemi ile demokratik değerlerin yönetim anlayışına yerleşmesi açıklık ve bütünlük ilkelerinin de tabandan tavana yayılmasına yardımcı olabilmektedir. Yerel birimlerin sorunların çözümünde çok daha yakın merkezler oluşu, vatandaşın katılımı ile birlikte işlevselliğini arttırabilmektedir. Tabiki de burada dikkat edilmesi gereken husus, bu birimlerin karar alırken halka danışma mekanizmalarının nasıl işlediğini ortaya koymaları ve merkezi idare ile aralarındaki ilişkilerin boyutlarının çerçevesini çizabilmeleridir.

Bu aşamalar oluşturulurken yasal olarak kaynağın ve ‘kentlinin haklarının’ neler olduğunun bilinmesi de gerekmektedir. Bundan ötürü rehberlik ettiği süreç açısından ‘Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’ ve ‘Avrupa Kentsel Şartı’ da önemli okunması gereken belgelerdendir.

Avrupa Yerel Özerklik Şartı’na göre yerel yönetimler demokratik rejimin temeli olarak görülmekte, yönetime katılım vurgulanmakta, özerk ve güçlü yerel yönetimlerin demokratik Avrupa’nın oluşturulmasında önemli olduğu dile getirilmektedir. Şartta, şartı hazırlayan Avrupa Konseyi’nin amacının üyeleri arasında ortak mirasları olan ideal ve ilkeleri korumak ve gerçekleştirmek için daha ileri bir birlik sağlamak olduğunu, bu amacın gerçekleştirilmesinin yollarından birisinin idari alanda anlaşmalar yapmaktan geçtiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra yerel makamlar demokratik rejimin ana temellerinden biri olarak vurgulanmakta, vatandaşların yönetime katılma hakkı Avrupa Konseyine üye devletlerin paylaştığı demokratik ilkelerden biri olarak kabul edilmekte; bu hakkın doğrudan kullanım alanının yerel düzeyde olduğu belirtilmekte ve gerçek yetkilerle donatılmış yerel makamların varlığı, etkili ve vatandaşla yakın bir yönetimi oluşturacağı öne sürülmektedir (Erdem, 2011: 22).

Şartta da belirtildiği gibi yerel halkın yönetime katılma istediği demokratik bir yöntem olarak değerlendirilmekte ve süreç açısından da önemi üzerinde durulmaktadır. Bunun yanı sıra kentleşme sürecinde kentlilerin kentleri ile ilgili talep eden olarak yer alması ve vatandaşın kente sahip çıkma bilincinin oluşturulabilmesi için Kentsel Şartın da gereklilikleri değerlendirmek gerekir.

Kentli hakları alanında en önemli bölgesel bir belge Avrupa Konseyi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı’na 18 Mart 1992 tarihinde kabul ve ilan edilen Avrupa Kentsel Şartı, European Urban Charter’dır. Şart, Konsey anlaşmalarından farklı olarak Hükümetlerin değil yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır (Palabıyık, 2004: 200).

Avrupa Kentsel Şartı², işbirliğini ve dayanışmayı esas almaktadır. Şiddetten, kirlilikten, çarpık kentleşmeden arınmış, yeterli düzeyde barınma, sağlık, kültür hizmetlerinin üretildiği, istihdam imkânlarının yeterli olduğu, sürdürülebilir kalkınmayı başaran, ulaşım sorununun olmadığı, ayrımcılığın yapılmadığı, katılımı yönetilen, güvenli bir kent hayali söz konusudur.

Bu şart ile birlikte kent yönetimi için bir kaynak oluşturmak ve gelecek için ideal kent yapısının hatları, kentte yaşayan vatandaşların sürece dâhil olarak katılımı sağlaması, sürdürülebilir bir kentleşmenin sağlanarak çok aktörlü bir siyasal sürece odaklanılması gerekliliği amaçlanmaktadır.

2.Yerel Yönetişim Bağlamında Yurttaş Katılımı

Kamu kurumlarında katılımın sağlanması için geliştirilen yöntemlerin yanı sıra yeni kamu yönetimi anlayışına geçilmesi ile birlikte işletme yönetim tekniklerinin de kamu kurumlarında uygulama alanı bulmaya başlaması neticesinde ortaya değişik bir tablo çıkmıştır. Artık yöneten devlet ya da yöneten kamu kurumu değil, etkileşim içinde yönetim olgusunda yer alan devlet-kamu kurumu oluşmaya başlamıştır. Yani sadece kural koyan ve uygulayan, idare eden, dolayısıyla tek taraflı yetki kullanan anlayış yerine etkileşim içinde birlikte yönetim anlayışı oluşmuştur. İşte gelinen bu noktadaki yönetim anlayışına “yönetişim” adı verilmektedir (Şentürk, 2008: 288).

Yönetişimi yönetim veya yönetmek kavramlarından türetilmiştir. Bu kavramı ilk defa, Dünya Bankası, 1989 tarihli raporunda kullanmıştır. Yönetişim; kamu yönetimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını içine alan kompleks bir sistem ve bunların kendi aralarındaki ilişkiler ağı ve karşılıklı etkileşimlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Burada merkezi yönetim ve yerel yönetim kuruluşlarından başka, sivil toplum örgütleri, özel girişimciler ve kar amacı gütmeyen kuruluşları kapsayan geniş bir aktörler yelpazesinin varlığı ve bunların yönetim sistemine dâhil edilmesi söz konusu olmaktadır (Eryılmaz, 2013: 60).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ise yönetişim kavramını iyi yönetişim olarak tanımlamaktadır:

“ İyi yönetişim, bir ülkedeki ekonomik, siyasal ve idari otoritenin her düzeydeki işlemleri yürütmesi anlamına gelmektedir. İyi yönetişim, vatandaşların ve toplumsal grupların kendi çıkarlarını korumak ve yasal haklarını kullanmak için gerekli mekanizmalara ve kurumlara sahip olmalarını gerektirir.”

Tanımın kapsamı değerlendirildiği zaman “Yönetişim” kavramının ortaya çıkardığı ilkeler de oluşmaktadır ve yönetişim kavramı:

- Şeffaflık
- Hesap verilebilirlik
- Katılım
- Çalışma uyumu
- Yerindelik
- Etkinlik

² <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=887405&direct=true>

Şeklinde sıralanan özelliklerini de bünyesinde barındırarak klasik kamu yönetiminin de yeni yönetim anlayışı çerçevesinde, performansa dayalı ve sorgulanabilir, katılımcı bir yönetimi gözler önüne sermektedir.

Klasik kamu yönetimi kavramının Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışına dönüşmesi klasik yerel yönetim anlayışından da ‘Yerel Yönetişim’ anlayışına geçilmesine yol açmıştır. Bu anlayış çerçevesinde yerel yönetim artık çok aktörlü bir yapının da varlığını kavramına dâhil ederek, yerel ilişki ağlarının kuvvetlendiği bir boyuta geçmiştir. Gül, Kiriş (2014: 68), yerel yönetimden yerel yönetişime geçişte değişen yönetim algısını incelediği eserinde bu değişimi Tablo 1’deki gibi ortaya koymuştur.

Tablo: 1 Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime Dönüşüm

Klasik Yerel Yönetim	Yerel Yönetişim
Devlet odaklı	Toplum odaklı
Yönetim katmanları arasında hiyerarşik ilişki	Eşitler arası, paydaşlar arası gönüllülük esasına dayalı işbirliği
Emir-komuta zinciri	Birlikte karar oluşturma
Buyurma ve itaat etme ilişkisi	Demokratik katılım, ekip-proje temelli çalışma
Hiyerarşik ve katı örgütsel yapılar	Ad-hoc, geçici, matriks ve gönüllü esnek örgütlenmeler
Merkeziyetçi	Yerinden yönetimci
Bizzat kendisi yapan ve doğrudan kendisi üreten	Başkalarını(paydaşları, vatandaşları, STK’ları, şirketleri vb.)yapabilir kılan, onlara yönlendirici destek veren
Kural odaklı ve tek tipçi	Farklılıklara, yerel çeşitliliklere ve önceliklere duyarlı
Sınırlı bilgi paylaşımı ve gizlilik eğimli	Saydam, açık, bilgiyi erişilebilir kılan
Genel üretim ve hizmet ölçütlerini katı ve tepeden inmesi belirleyen	Hizmet yararlanıcılarının-yurttaşların tercih ve önceliklerine duyarlı
Şekilci, kurala uymayı önceleyen ve genel denetimci	Çok yönlü ve kanallı yerel hesap sorma ve verme

Kaynak: Gül ve arkadaşlarının (2014, 30-40), ‘‘Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset’’ kitabından alıntılanmıştır.

Yerel yönetişim kavramı ile birlikte klasik anlayışın getirdiği ikili yapılanmaya – merkez ve yerel yönetimler- sivil toplum kuruluşları da eklenmiştir. Bu anlayışın ortaya çıkması ile hedeflenen katılımcılık ve yerel siyasetin etki alanlarının genişlemesi gibi son derece önemli konular çok daha fark edilebilir düzeye erişmiştir. Çünkü yönetişim kavramı özü itibarı ile geleneksel anlayıştan farklı olarak demokrasinin yukarıdan aşağıya değil de, aşağıdan yukarıya gerçekleşmesini ve yönetimin de bu ilkeler doğrultusunda yeni bir zemine oturtulmasını öngörmektedir.

Yerel yönetişimin bu gelişmeler doğrultusunda literatüre ve siyasal yaşama etkisi yurttaşın da yönetim anlamında ‘paydaş’ olarak nitelendirilmesi gerekliliğini arttırmıştır. Çünkü sahip olduğu ilkeler bakımından kendi çevrelerini ilgilendiren konularda vatandaşın daha aktif olması, kararların alınmasına etki edebilmesi, bilgilendirilmenin ötesinde planların ortaya konulmasında ‘danışılan’ olarak nitelendirilmesi, yerel demokrasinin gelişimi açısından da önem arz etmektedir.

Vatandaşların yerel düzeydeki siyasal alana katılım sağlamaları, bu aşamada oluşabilecek sorunların en aza indirgenmesi ve bu süreçte etkili olan aktörlerle uyum içerisinde çalışabilmeleri yerel yönetimlerin de işini kolaylaştırabilecek; kararların meşruiyetinin sağlanmasında etkili olabilecektir. Bu aşamada vatandaşın yerel düzeydeki katılımının sağlanabilmesi için aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi öne sürülmektedir(Koç, 2009: 67):

- 1) Kentte yaşayanların katılma istek ve güdüsüne sahip olması,
- 2) Katılım için çağrıda bulunanların, katılıma inanmış ve ondan yarar bekleyen kimseler olması,
- 3) Katılımdan beklenen yarar ile ilgili toplumsal kümenin uygun büyüklükte olması.

Yerel düzeyde katılımın sağlanabilmesi için saydamlık ve demokratiklik olguları yönetimde ilke olarak benimsenmiş ve uygulanma sürecine aktarılmış olmalıdır.

Yerel yönetim sistemi yerel topluluklara, temsil edici organlar aracılığıyla kendilerini, tercihleri yönünde özgürce yönetme olanağı vererek yerel demokrasinin güçlenmesine katkı sağlayabilmektedir. Yerel siyasal kararları etkileme olanağını yerel topluluklara veren katılımda ise, halk denetiminin etkinliğini arttırarak yerel demokrasiye gerçek niteliğini kazandırma amaçlanmaktadır.

Yönetime katılmanın koşulları, mekan ve zaman açısından oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Katılım biçimleri pek çok mekanda farklı özellikler gösterse de her katılımda temel özellikler bulunmaktadır. Bir yerde yönetime katılımdan söz edebilmek için, bazı temel unsurların olması gerekir. Yönetime katılmanın ortak unsurları dediğimiz bu koşullar olmazsa, yönetime katılmadan söz etme olanağı yoktur. Eroğul (1999, 45-46), katılmanın olmazsa olmaz koşullarını aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

1. Katılacak bir nesnenin var olması, bağımsız bir devletin varlığı
2. Yönetilenlerin can güvenliğinin bulunması
3. Belli bir eğitim düzeyinin varlığı
4. Katılmaya olanak verecek düşünsel bir çerçeve
5. Katılmayı teşvik eden bir anlayış
6. Taraflar arasında iyi kötü bir iletişim düzeni

Yukarıdaki gibi sıralanan koşullar yurttaş katılımı için önemli maddeleri oluşturmaktadır. Çünkü bu koşullardan biri dahi gerçekleşmediği takdirde etkin yurttaş katılımından bahsetmek söz konusu olmayacaktır.

Yurttaş ve yerel yönetimler arasındaki ilişki, modern toplumun özelliklerinin bir sonucu olarak çok boyutlu bir görünüm arz etmektedir. Artık birey sadece kamu yönetimince üretilen hizmetlerden yararlanan bir aktör olarak karşımıza çıkmamakta; aynı zamanda yurttaş, yerel yönetim karşısına girişimci, vergi ödeyen, kira yardımı talep eden, trafik suçu işleyen gibi çok yönlü bir aktör olarak çıkmaktadır. Bunun sonucunda yönetim yurttaş ilişkilerinin boyutu, yurttaşın belli periyotlarda yapılan seçimlerde oy vermek suretiyle hoşnutsuzluğunu ya da memnuniyetini göstermesinden çok daha farklı bir mecraya oturmaktadır(Eren, Kılıç, 2008: 43).

2.1 Yurttaş Katılım Modelleri

Katılım yöntemleri yaşama sahip çıkmanın alternatif yöntemleri olarak nitelendirilmektedir. Çünkü kuramsal ve pratik değeri ile katılım, yaşamı başkalarının iradesine bırakmak değil, aksine ona her zaman sahip çıkmak ve biçimlendirmek olarak ifade edilmektedir. Yaşama sahip çıkmanın alternatif yöntemleri incelendiğinde, geleneksel katılım yöntemlerinin yanı sıra yeni katılım yöntemlerine başvurulduğu görülmektedir (Çukurçayır, 2012: 143).

Eroğul (1999), yönetime katılmanın geleneksel türlerini aşağıdaki gibi belirtmektedir.

a) Geleneksel Katılma Türleri

- Oy verme
- Seçimlerde aday olma
- Kamu yönetimine girme
- Devlete karşı dava açma

Buna karşılık Anbarlı (2001), Kamu yönetimine geleneksel katılma biçimlerinin dışında, özellikle 1970'lerden sonra, yeni katılma biçimleri ya da diğer bir ifade ile sivil itaatsizlik olarak adlandırılan davranış biçimleri dikkati çekici bir şekilde arttığını belirterek bu katılım modellerini şu şekilde sıralamaktadır:

b) Yeni Katılma Türleri

- Oturma, İşgal
- Ağaçların kesilmesini engelleme, Ağaçlara sarılma
- Dilekçe vermek, Mektup yazmak
- Anket düzenlemek
- Afiş, bildiri, para toplama
- Kendini zincirleme, Yol kapatma

Yurttaş katılım yöntemleri bu doğrultuda aşağıdaki gibi sıralanmış ve uygulamalarda bu modeller üzerinden yerel siyaset alanına dâhil edilmiştir (Çukurçayır, 2012: 143).

2.1.1 Yurttaş Girişimleri:

Kendiliğinden, sürekliliği olmayan, tek tek bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan; genellikle kamusal planlar, kararlar ve diğer yönetsel etkinliklerle birlikte ortaya çıkan hoşnutsuzluklara karşı oluşan ve bunları değiştirmeye yönelik politik hareketlerdir.

2.1.2. Planlama Çemberleri:

Planlama çemberleri, rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen bir grup yurttaşın, günlük çalışmalarından arta kalan sınırlı bir zamanda, planlama sorunlarının çözümü için uzmanlar eşliğinde oluşmuş çalışma gruplarına katılmalarını öngören bir yöntemdir. Bu yöntem çeşitli ülkelerde yıllardan beri birçok alanda 'katılımcı siyasal danışma' adı altında kullanılmaktadır.

2.1.3. Yurttaş Kurulları:

Kurullar daha çok yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve yabancılar gibi toplumsal yapının ihmal ettiği grupları, yerel karar oluşturma süreçlerine katma amacıyla oluşturulmaktadır. Kurul üyeleri, belirtilen toplumsal grupların içinden seçilmekte ya da grupların temsilcileri seçilmekte ve bunlar karar alma süreçlerine dahil edilmektedir.

2.1.4. Gelecek Atölyeleri:

Sosyal ve çevresel fantezilerin ve sorumluluğun eyleme geçirilmesi için, uzun soluklu ve oldukça etkin bir yöntem olarak uygulanan gelecek atölyeleri, eleştiri, fantezi ve uygulama gibi üç temele dayanarak yurttaşlardan yerel ölçekte yararlanmayı sağlamaktadır. Zihinsel yenilenme mekanları olarak da görülen gelecek atölyeleri, yurttaşın gelecek planlamasına, demokratikleşme sürecine yaratıcı ve yenilikçi özellikleriyle katılmasını amaçlamaktadır.

2.1.5. Toplumcu Örgütlenme:

Kentsel ve bölgesel alanlarda, ayrıca semtlerde katılımcı, uzun dönemli ve sürekli bir örgütlenme modeli olarak tanımlanan toplumcu örgütlenme, yurttaşın katılımını özendirmek amacıyla geliştirilen değişik bir katılım yöntemidir. “Yurttaş, yaşam çevresini kendisi kuruyor” bu yöntemin sloganıdır.

2.1.6. Yuvarlak Masa Toplantıları ve Forumlar:

Katılımcıların daha çok bilim adamları ve uzmanlardan oluştuğu bu yöntemin ortaya çıkış nedeni demokratik kaygılardır. Katılımcı sayısı sınırlı olup, diğer yöntemlere göre seçkin bir çalışma yöntemidir.

2.1.7. Kamuoyu Yoklamaları:

Bir çeşit halk oylaması, yapılan hizmetlerin onaylanıp onaylanmaması olarak değerlendirilen bu yöntem, yasal ve kurumsallaşmış yöntemlerin yanında yurttaşın yönetim işlem ve eylemlerini sürekli ve yakından izlemesine olanak sağlamaktadır. Anket çalışmaları ile yürütülmektedir.

2.1.8. Halk Toplantıları:

Yerel yönetimlerin düzenledikleri halkı bilgilendirme ve yönetimin eylem ve işlemlerinin yöneticiler, uzmanlar ve halk tarafından tartışılmasının sağlandığı bu toplantılar, yerel yönetimleri güçlendiren önemli etkinliklerden sayılmaktadır. Türkiye’de halk konseyi, kent kurultayı, kent halk meclisi, kent dayanışma meclisi gibi yıllık ya da belirli dönemlerde yerel yönetimlerin örgütlendiği halk toplantıları yapılmaktadır.

2.1.9. Elektronik Demokrasi ve İnternet:

İnternetin getirdiği iletişim olanakları ve bilgi yayma kolaylıklarıyla doğrudan demokrasiye dönüşe önemli katkılar sağladığı, önemli bir katılım aracı ve yönetsel süreçleri kolaylaştırma aracı olduğu belirtilmektedir.

2.1.10. Telefon:

Telefonla yönetsel organlara ulaşmak, sorunlarını ve isteklerini iletmek de bir katılım yöntemidir. Ancak telefonla katılım ya da telefon aracılığıyla yönetimle iletişim kurma çok kullanılan bir yöntem değildir.

2.1.11. Çeşitli Forumlar:

Kentsel siyasete katılımı özendirmek amacıyla yararlanılan yöntemlerden biri olan yurttaş forumları, bütün yerel aktörlerin katılımıyla oluşturulan ve kentin geleceğine yön verirken bütün toplumsal aktörlerin söz sahibi olmasını sağlayan bir yoldur.

2.1.12. Dilekçe:

Yurttaşın dilek ya da gereksinimlerini siyasal karar organlarına iletmeye kullanabileceği anayasal haklardan birisi dilekçe hakkıdır. Yurttaş dilekçe hakkıyla çıkarlarını yönetim karşısında savunur.

2.1.13. Toplumcu ve Dayanımcı Örgütlenme:

Yurttaş ile devlet yönetimi ve yerel yönetimler arasındaki işbirliğini anlatan, daha çok yurttaşların gönüllü olarak toplumsal kalkınmaya destekte bulundukları bu yöntem, yurttaş katılımı ve aktive edilmesi bağlamında oldukça fazla taraftar bulan ve uygulanmaya çalışılan katılım yöntemlerinden biridir. Birçok ülkede, gönüllülük yöntemi kullanılarak halkın yönetime daha çok katılmasının yanı sıra toplumsal işbirliği yollarının açılıp yurttaşların daha çok birbirine yakınlaşması sağlanmıştır.

3. Yerel Siyasetin Aktörleri

Yerel siyaset kapsam olarak, gerek siyaset mekanizmalarında gerekse de literatürdeki kullanımında çoğunlukla yerel yönetim aktörlerinin başlıca konu olarak ele alındığı, bunların oluşum ve işleyiş gibi süreçleri, yerel sakinlerin bu birimlere karşı tutumlarını ve bu birimlerin ulusal siyasetle ilişkilerini ele alan bir bakış açısına sahiptir (Gül ve arkadaşları, 2014: 70). Bundan dolayıdır ki yerelin merkez ile ilişkisini belirlemede ve yerel siyasetin amacına uygun hizmet etmesinde yerel aktörlerin rolü yadsınamaz.

Yerel aktörleri formel ve enformel olarak ikiye ayırdığımızda formel aktörlerin yasalarda tanımlanan, mevzuatla belirlenen aktörler olduğunu; enformel aktörlerin ise yasal kalıplar dışında kalan, fakat potansiyel olarak bir yöredeki herkesin yerel siyasetin aktörleri olduğunu görürüz. Formel aktörler kaymakamlıklar, valilikler, il özel idareleri, belediyeler, yasal dernekler ve vakıflardır. Dini ve etnik gruplar, tarikatlar, aşiretler ve yurttaş girişimleri enformel aktörlerdir (Göymen, 2006).

Molotch ve Logan (1987) ‘‘Urban Fortunes: The Political Economy of Place’’ adlı eserlerinde ‘‘The City as a Growth Machine’’ başlığı altında ele aldıkları yerel siyasete ya da yerel yönetişime etki eden/etmesi gereken aktörleri sıralamışlar ve bunların sürece katkılarını açıklamışlardır. Eserde bahsi geçen aktörler ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Siyasiler ve diğer seçilmişler
- Yerel yönetimler ve merkezin taşra örgütleri
- Yerel-ulusal görsel ve yazılı basın
- Toplu taşımacılar, elektrik dağıtıcıları gibi kentsel hizmet sunanlar
- Üniversite
- Toplumsal çekiciliği olan bir dalda kenti simgeleyen spor takımları
- İşçi ve işveren örgütleri
- Serbest meslek sahipleri

- Malk-mülk sahipleri
- Girişimci-sanayici
- Okullar, mahalle muhtarları, odalar ve birlikler gibi kentteki diğer önemli kamusal ya da sivil kurumlar
- Kenttaşlar

Yerel aktörlerin, demokrasinin yerel ayağının gelişiminde sunacakları katkı yerel siyasetin de gelişimini hızlandıracaktır. Bunun yanı sıra yerel siyasetin işaret ettiği demokrasi, sivil toplum ve çoğulculuk anlayışlarının da bütünleşmesine ve bu doğrultuda bütünlükçü bir yapılanmanın siyasal zeminlerinin sağlamlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Demokrasi çoğulcu bir yapıyı, farklılıkları bir arada sunabilmeyi ve tüm fikirlerin ortak bir yapıda birleştirilebilmesini gerekli kılmaktadır. Demokrasinin yerel ayağında da bu yapılanmanın gerçekleşebilmesi için aktörlere ve aktörlerin etkin olarak çalışabilmesine ihtiyaç vardır. Eğer yerel siyaset anlamında aktörler aktif bir çalışma alanı bulabilir ve yurttaşın da dâhil edildiği bir yönetim anlayışı oluşturulabilirse, demokrasinin bu hedefleri gerçekleştirebileceği sayılabilir.

Yerel siyasetin aktörlerinden yukarıda bahsedilen ve sıralanan aktörlerin etkinlik dereceleri de birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Kararların alınması, etkileyebilme gücünün oluşabilmesi, uygulanabilmesi ve bu aşamada paydaşların bilgilendirilmesi hususlarında görece farklılıklar ve önem sıralaması ortaya çıkabilmektedir. Bunun içindir ki siyasi partilerin yerel birimleri ile belediyeleri dolayısı ile belediye meclislerinin bu siyasal alanı belirleme ve etkileme gücü daha yüksek orandadır.

3.1 Siyasi Partiler ve Yerel Birimleri

Yerel yönetimler, modern devlet yapıları içinde demokratik hükümet sistemi için temel bir unsurdur. Halkın katılım imkanlarını artırır, halkın siyasal eğitimi için bir araçtır ve merkeziyetçi eğilim içinde olan hükümete karşı muhalefet geleneği oluşturur. Bu perspektifte, gelişen yerel yönetimleri destekleyici 19. Ve 20. Yüzyıl düşünürlerinin savunduğu demokratik yerel yönetim vizyonu, göreceli olarak özerk, birçok alanda seçimle oluşan ve yerel ihtiyaçları tam olarak belirleyebilen organları aracılığıyla verimli hizmet sunan, vergi koyma kapasitesi olan ve temsilciliklerinin seçimi aracılığıyla faaliyetlerinin kontrol edildiği bir biçim gösterir (Kösecik, 2010: 104).

Siyasal Partiler, “halkın desteğini kazanmak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar” olarak tanımlanmaktadır (Özbudun, 2008: 28). Genel olarak bakıldığında, siyasi partilerin, devletle toplum, siyasetle gündelik hayat arasında bir köprü oluşturması gerektiği söylenebilir. Bu yaklaşım yakından incelendiğinde şu ortaya çıkmaktadır: Devleti halkın istekleri doğrultusunda topluma hizmet eden bir yapı olarak işletmekten sorumlu olan, toplumun gündelik ihtiyaçlarını siyasi karar mekanizmalarına taşıyarak çözüm araması gereken, seçmenden iktidar vizesi almış ya da muhalefet görevini üstlenmiş siyasi partilerdir. Bu sorumluluklar, demokrasinin gerektiği gibi işleminde siyasal partilere anahtar bir rol verir (Altıntaş, 2003: 3).

Siyasi partilerin bu misyonu ve iktidarı elde etme arzuları onları yerelde de güçlü bir şekilde örgütlenmeye itmektedir. Bunu yaparken de yerel halkın ihtiyaçlarına cevap vermek, yerel demokratik süreçte katkı sağlayarak katılımın artmasına imkân tanımak durumundadırlar. Çünkü yerel yönetim organlarının gerçek anlamda yerel halkı temsil

etmesi, yerel yönetimin faaliyetlerinin yerel halkın taleplerine ve sorunlarına cevap vermesi, halkın yerel yönetim faaliyetlerine katılım kanallarının yeterliliği demokratik yerel yönetimlerin ön şartlarındandır ve bunu sağlayacak olan da yerel seçimlerin buna ne kadar olanak sağlayıcı nitelikte olduğudur. Eğer yerel yönetimler etkin kurumlar olacaklarsa, yerel seçimler, yerel tercihlerin ifade edildiği ve yansıtıldığı etkili araçlar olmak zorundadır (Kösecik, 2010: 105).

Siyasal partilerin yerel örgütleri, siyasi partinin o yereldeki dayanağı ve temsilciliğidir. Siyasal partilerin, liderlerin ve kadroların ulusal iktidarı kazanma yolları tek tek yerel ölçekten aldıkları desteklerin toplamıyla oluşmaktadır. Bu nedenle partinin ulusal ve yerel konu ve sorunlara yaklaşımı ile seçmenlere yaklaşımı bakımından il, ilçe ve belde örgütleri bir tür ara yüz oluşturmaktadır (Gül ve arkadaşları, 2014: 76).

Yerel yönetimlerin ulusal düzlemde sahip olduğu özellikler yerel halkın siyasi sürece katılımının da önüne açmakta, siyasi partilerin de bu aracı etkin kullanarak seçimlerde başarı göstermesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra merkezi sistemde iktidar partisinin politika ve programları yerel sürecin nasıl işlemesi gerektiğine karar vermekte, kaynakların dağıtımı konusunda bir bakıma yereli merkeze bağımlı kılmaktadır. Bundan ötürü yerel seçimlerde halk, kendisini iyi temsil edecek olanı değil de, iyi hizmet sunacak olan iktidar partisini seçmekte; bu da bir bakıma yerel siyasetin katılımcılık yönlü tutumuna soru işareti konmasına neden olmaktadır. Çünkü siyasi partiler yerelde kazanacakları başarının onları ulusal düzlemde de başarıya taşıyacaklarına inandıklarından bu alana önem vermekte, yerel birimlerini bunu gerçekleştirmek üzere örgütlemektedirler.

Tüm bunların yanı sıra siyasi sistemde iktidara gelen parti ve bu partinin politikacıları yerel siyaset sürecini zora sokacak kararlarda alabilmekte ve yerel yönetimlerin etkinliğini azaltabilmektedirler. Çoker'e göre (2003: 52), iktidar partisine üye politikacılar, seçimlerden aldıkları güçle, iktidarını hiç kimse ile paylaşmak istememekte, bu nedenle de yerel yönetimlere ve yetki genişliğine fazla önem vermemektedirler. Bu tutumları da tek başlarına kullandıkları otoritenin çıkmaza girerek demokratik sürecin ve kamu yönetiminin işlevinin bozulmasına yol açmaktadır.

3.2 Belediye Meclisleri

Belediyeler, kentlilerin ortak nitelikteki ihtiyaçlarını karşılayan, karar organları seçimle göreve gelen, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Belediyenin belediye encümeni, belediye başkanı ve belediye meclisi olmak üzere üç organı vardır. Belediye başkanı belediyenin yürütme organıdır ve çoğunluk seçim sistemiyle; belediye meclisi, belediyenin karar organıdır ve nisbi temsil seçim sistemiyle doğrudan halk tarafından beş yıllığına seçilmektedir. Belediyelerin karar organının doğrudan halk tarafından seçilmesi, bu birimleri, daha demokratik bir yapıya sahip kılmaktadır (Çelik, Uluç: 2009: 216).

Türkiye'de belediyeler, yerel yönetimlerin en etkin birimleridir. Bu nedenle de yerel yönetim birimleri, yerel sakinler tarafından hizmetlerin yürütülmesinde öncelikli olarak sorumlu ve yetkili görülmektedirler. Belediyelerde, belediye başkanı belediye meclisine göre daha etkin ve güçlü konumdadır. Bu nedenle yöre halkı belediye denildiğinde belediye başkanının profilinde somutlaşan bir yapıyı anlamakta ve buna uygun hareket etmektedir (Gül ve arkadaşları, 2014: 166). Belediye başkanının daha fazla ön plana çıkması temsil sorununu da ortaya koymakta ve bu da belediye meclislerinin yerel siyaset sürecine etkisini gölgede bırakmaktadır.

Bir yerel yönetimin meclisi; temsil, karar alma ve denetim olmak üzere üç işleve sahiptir. Bir meclisin gücü, bu üç işlevi ne derece etkili biçimde yapabildiğine bağlıdır. Dolayısıyla, meclisi güçlendirmek için, bu üç alanda meclis üyelerinin rolünü ve etkinliğini arttıracak türde iyileştirmeler yapmak gerekmektedir (Arıkboğa, 2010: 193-209). Bu işlevlerin belediye meclislerince nasıl kullanıldığına ve içeriğine bakacak olursak ‘Tablo 2’deki durum ortaya çıkmaktadır:

Tablo: 2 Belediye Meclislerinin İşlevleri

Belediye Meclislerinin Temsil İşlevi
Temsil işlevine baktığımız zaman, meclis üyeleri çeşitli toplum kesimlerinin temsilcisi olarak meclise girmiş kişilerdir. Gerek siyasi partiler, gerekse her bir meclis üyesi, farklı kesimlerin temsilcisidir. Bu bağlamda meclis üyeleri, temsil ettiği kesimlerin taleplerini meclise taşır, onların görüşlerini dile getirir ve çıkarlarını savunur. Temsil işlevi, belediye meclis üyelerinin üzerinde durduğu zemini ifade eder. Üyeler bu zemin üzerine basarak diğer iki işlevi yerine getirmeye çalışır. Zemin ne kadar sağlam ise, üyelerin diğer iki işlevi yerine getirme konusundaki arzuları ve etkinlikleri daha yüksek olur. Ancak üyelerin bir partinin güdümünde kalarak, çoğulcu düşüncüyü yansıtmaması temsil işlevinin sekteye uğramasına yol açmaktadır.
Belediye Meclislerinin Karar Alma İşlevi
Meclislerin en önemli işlevi karar almaktır. Çünkü belediyede bir takım işlerin yürütülebilmesi için meclisin o konuya ilişkin bir kararı gerekir. Örneğin gerekli harcamaların yapılabilmesi belediye bütçesinin meclis tarafından kabulü ile olur. Çeşitli yatırımlar, meclisin kabul edeceği yatırım programında yer alır. Belediye bir şirket kuracaksa, bir taşınmaz alıp satacaksa, borçlanacaksa, bir imar düzenlemesi yapacaksa ya da kendi organizasyon yapısına ilişkin düzenlemeler yapacaksa, bunların hepsi için meclis kararı gerekir. Bir bakıma meclis, yasal sınırlar içinde belediyenin hareket alanının sınırlarını yeniden çizer, belediyenin neyi yapıp yapamayacağına ya da nasıl yapacağına karar verir.
Belediye Meclislerinin Denetim İşlevi
Meclislerin üçüncü işlevi olan denetim işlevinde, başkan meclise karşı sorumludur ve meclisler, belediye başkanını çeşitli yollarla denetlerler. Meclis üyeleri, başkanın faaliyetlerinin hem hukukiliğini hem de yerindeliliğini denetleyebilirler. Buradaki amaç, başkanın neyi yaptığını ya da yapmadığını denetleyerek ve başkanın performansını değerlendirerek, başkanın meclise hesap vermesini sağlamaktır.

Kaynak: Erbay Arıkboğa’nın (2010), ‘Yerel Yönetimlerde Katılım ve Meclislerin Rolü’ çalışmasından derlenerek hazırlanmıştır.

Tüm bu işlevleri ile birlikte belediye meclislerinin kentsel siyaset olarak çok etkin rol oynamadığı çoğunlukla tartışılan bir konudur. Belediye meclislerinin aldığı kararlar kentsel rantların kamu yararı için değil bireysel yararlar için kullanıldığına dair sayısız örnekler vermektedir. Burada yerel siyaset ve demokrasi sürecinde yerel siyasetçilerin öncelikle hukuksal anlamda saygılı ve ahlaki kurallara da bağlı anlayışta olmaları ifade edilmekte; görevlerini kötüye kullanacak durumlardan sakınmaları gerekliliği ortaya konmaktadır. Fakat ne yazık ki ahlaki anlamda etkinliğin sağlanması belediye meclis üyelerinin çok da gerçekleştirebildiği bir konu değildir.

Tekeli (2012) de yerel siyasetin aktörleri ile ilgili yaptığı değerlendirmesinde belediye meclislerindeki temsil adaletsizliğine vurgu yapmıştır. Meclislerin belediyelerin en sorunlu organı olarak; belediyenin çıkar gruplarının temsil oranının rantları ödemek zorunda olan (tüketici, memur, işçi gibi) gruplarından daha yüksek oranda olduğunu belirtmektedir. Bu uygulamanın halkın lehine olmadığını, kararların alınmasında da taraflı bir temsiliyetten kaynaklanan sorunların oluştuğunun altını çizmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Vatandaşa en yakın birimler olarak yerel yönetimler demokrasi anlayışının yerleşmesinde ve uygulama alanı bulmasında en alt birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel halkın ihtiyaçlarının çeşitliliği ve bunların giderilme gereksinimi

vatandaşın kolay ulaşabileceği birimlerin olmasının da gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Küreselleşme süreci ile birlikte meydana gelen gelişmeler neticesinde yurttaşlık bilincinin gelişmesi anlamında atılan adımlar da çeşitlilik göstermiş ve kültürün oluşmasında yerel yönetimler etkin rol oynamışlardır. Çünkü ülke düzeyinde meydana gelen düzenlemelerin halk ayağında oluşacak bir olumsuzluk ulusal demokrasiyi de olumsuz etkileyecek; atılan adımların geçersiz kalmasına neden olacaktır. Bu maksatla yerel demokrasi, kentlinin haklarının bilincinde olmasını, yönetime paydaş olmasını, etkili bir katılım sağlayarak sorunlar üzerinde çözüm üretebilmesinin önünü açmaktadır. Yerel yönetimler de bu aşamada bu kültürün tabandan yayılarak üst birimlere de yayılması ve yaygınlaştırılmasında önemli birimlerdir.

Yerel demokrasinin oluşmasında yurttaşın katılım olgusunun bilincinde olarak hareket etmesi sürecin iyi işleyebilmesinin ana hattıdır. Benimsenen ilkeler doğrultusunda rotanın çizilmesi ve halkın sorgulayabilen, hesap sorabilen ve talep edebilen bir konumda oluşu etkin bir demokratik ortam için olmazsa olmaz koşullardandır. Bu aşamada katılım mekanizmalarının da yurttaş-yönetim işbirliğine sıcak bakmaları, yönetsel anlamda açıklık ilkesi doğrultusunda hareket etmeleri gerekmektedir.

Yerel demokrasinin geliştirilmesinde en önemli ölçüt, yerel halkın yerel nitelikteki kararların oluşumuna yaptığı katkının derecesidir. Bu katkı ne kadar fazla ise, yerel demokrasinin o oranda gelişmiş olduğu söylenebilir.

Yerel demokrasinin temel ilkeleri olan yerel yönetim organlarının bağımsız oluşumu, karar alabilme ve uygulayabilme yetkisi, yerel düzeyde alınan kararlara halk katılımının sağlanması ve mali bağımsızlık gibi ilkeler yerel yönetimler için geçerli ilkeler olmalıdır. Yerel yönetimler merkezi yönetimin taşra uzantısı olarak, merkezi idarenin izin verdiği oranda ve şekilde hizmet sunan kuruluşlar olarak görülmemelidir.

Sonuç olarak, yerel yönetimler hem ulusal anlamda hem de yerel anlamda demokrasi kültürünün oluşmasında etkin birimlerdir. Vatandaşa yakınlık ilkesi gereği, yönetime katılımın daha kolay ve ihtiyaçların karşılanmasının daha aktif olduğu bu yapılanmada demokrasinin temel ilkelerinin uygulanması da çok daha etkilidir. Bu amaçla da yerel siyaset aktörlerinin ve katılım merkezlerinin işlerlikli bir hale kavuşturulması, şeffaf hesap verebilir bir anlayışın benimsenmesi ve bunun sadece siyaset ayağının değil aynı zamanda halk ayağının da iyileştirilerek yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde atılan adımlar uygulanamaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Y. (2008). Yerel Siyaset-kavramlar. Yerel Siyaset, 10-12.
- Alkan, H., & Çiftçiöğlu, H. (2007). Yerel Siyasette Belediye Meclisi ve Siyasi Parti Örgütleri: Göksun Örneği. Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi, 174-180.
- Altıntaş, H. (2003). Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri. Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, 3-5.
- Anbarlı, Ş. (2001). Bir Pasif Direnme Modeli Olarak Sivil İtaatsizlik. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, 50-62.
- Arıkboğa, E. (2010). Yerel Yönetimlerde Katılım ve Meclislerin Rolü. Okan Üniversitesi Yayınları, 193-209.
- Beyazıt, E. (2006). Yerel Demokrasi ve Katılım: Yerel Gündem 21 Uygulamaları Sürecinde Hatay ve Yerel Katılım Sorunu. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sbe.

- Çelik, A., & Uluç, V. (2009). Yerel Siyasette Temsil Üzerine Bir Çalışma: Şanlıurfa Örneği. İstanbul Üniversitesi İİBF Dergisi, 212-216.
- Çoker, Z. (2003). Mülki Yönetim ve Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma. Ankara: Türk İdareciler Derneği Yayını.
- Çukurçayır, A. (2008). Yerel Demokrasi ve Yerel Siyaset. Yerel Siyaset, 15-20.
- Çukurçayır, A. (2012). Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Erdem, İ. (2011). Yerel Siyaset ve Belediyecilik . İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Eren, V., & Kılıç, S. (2008). Yönetim-Yurttaş İlişkileri Bağlamında Yurttaşların Yerel Yönetime Katılımı ve Niğde İli Uygulaması. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 42-48.
- Eroğul, C. (1999). Devlet Yönetimine Katılma Hakkı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eryılmaz, B. (2013). Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Görmez, K. (1997). Yerel Demokrasi ve Türkiye. Ankara: Vadi Yayınları.
- Göymen, K. (2006). Yerel Siyaset Üzerine. (A. Çarkçı, Röportaj Yapan)
- Gül, H., & arkadaşları. (2014). Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karar Alma Sürecinde Yurttaş Katılımı ve Sivil Diyalog. (2008). National Democratic Institution Turkey: <https://www.ndi.org/turkey> adresinden alındı
- Keleş, R. (2006). Yerinden Yönetim ve Siyaset. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Koç, T. (2009). Yerel Demokrasi, Katılım ve Yönetişim: Adana Örneği. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE
- Kösecik, M. (2010). Ulusal Politikanın Etkisinde 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri: Yerel Tercihlerde Devamlılık ve Değişim. B. Parlak içinde, Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar (s. 104-110). Bursa: Dora Yayınları.
- Molotch, & Logan. (1987). Urban Fortunes: The Political Economy of Place. Aralık 20, 2014 tarihinde <http://www.u.arizona.edu/~compitel/The%20City%20as%20Growth%20Machine.pdf> adresinden alındı
- Palabıyık, H. (2004). Avrupa Kentsel Şartı. Z. Toprak, H. Yavaş, & M. Görün içinde, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları s. 200-210. İzmir: Birleşik Yayınları.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. Sayıştay Dergisi, 122-130.
- Şentürk, H. (2007). Yönetişim. H. Şentürk, & E. Kaya içinde, Modern Kent Yönetimi I s. 288-302. İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2012). Türkiye için STK'lar ve Katılımcı Demokrasi Yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 120-150.
- Yaylı, H., & Pustu, Y. (2008). Yerel Demokrasinin İlkeleri. Karadeniz Araştırmaları, 133-153.

KIRIKKALE İLİNİN KENTLİLİK BİLİNCİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yrd. Doç. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ¹

Kırıkkale Üniversitesi, Keskin MYO,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Öğr. Gör. Alper GÜRER

Kırıkkale Üniversitesi, Keskin MYO,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Özet

Bilinç “insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği”dir. Bu eksende kentlilik bilinci, “bireylerin kentte yaşadıklarını ve kentli olduklarını bilmeleri ve bundan dolayı kente özgü tutum ve davranışları benimseyerek, bunları uygulamaları gerektiğinin farkında olmaları”nı ifade eder. Günümüzde kentler, derinleşen bir yabancılaşmanın, sorumluluk üstlenmekten kaçınmanın yaşandığı ve aidiyetsizlik nedeniyle ortak hareket etmenin gittikçe zorlaştığı yerler haline gelmişlerdir/gelmektedirler. Bu çerçevede kentteki varlığını sorgulayan, yaşadığı çevreyi gözlemleyen, onun biçimlendirilmesi sürecine çeşitli biçimlerde katkı sunan ve katılım olanaklarını gerçekçi biçimde kullanan bilinçli kentliler, kentsel yaşam kalitesinin artmasında ve kentleri yaşanabilir mekanlara dönüştürmekte büyük rol oynamaktadırlar/oyunayacaklardır. İdeal kent’in en önemli bileşenlerinden birisi olan bilinçli kentli, kentte yaşamaktan kaynaklanan hakları ve sorumluluklarını bilir ve bunların gereğini yerine getirir. Böyle bir birey, artık kendisini dışlayan her oluşumu fark eder, mücadele eder; sonuç alamadığı zaman ise durumu kanıksamak yerine rahatsızlık duyar ve bu rahatsızlığı çerçevesinde kamuoyu yaratmaya çalışır. Kentlilik bilinci yüksek bireyler sayesinde kentler hem daha yaşanılır mekânlar haline gelmekte hem de insanlık erdemlerinin gelişmesine uygun bir iklim de ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da kentleşme süreci hızlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Kırıkkale İlinde yaşayan bireylerin kentlilik bilinci ölçülerek; kendilerini kente, kentin dinamiklerine ait hissedip hissetmedikleri, kentsel oluşumlardan sorumluluk duyup duymadıkları, içinde yaşadıkları şehirle özdeşleşebilen bir kimliğe sahip olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Kırıkkale İlinde yaşayan 18 yaş üstü bireylere anket uygulanmak suretiyle veriler toplanmış ve verilerin analizi sonucunda kentte yaşayanların kentlerinin yaşam kalitesinin artmasında ve yaşanabilirlik seviyesini yükseltesindeki (varsa) katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kent, Kentlilik Bilinci, Kırıkkale.

A RESEARCH on the EVALUATION of KIRIKKALE in terms of URBAN CONSCIOUSNESS

Abstract

Consciousness is “individual’s ability of recognizing the environment and self”. In this context, urban consciousness states “individuals’ knowing that they live in the city and they are citizens, and their being aware of applying the attitudes and behaviours special to city by adopting them”. Today, the cities have been the places where alienation has been deepened, the citizens have avoided from taking responsibility, and common action has become difficult because of being without belonging. In this context, conscious citizens who query their wealth in the city, observe their environment, contribute to the process of forming it and use the participation opportunities realistically have been playing an important role on the increase of the quality of urban life and transforming the cities into liveable places. Conscious citizen who is one of the most important components of ideal city knows the rights and responsibilities arising from living in the city, and s/he performs what is necessary. An individual like this distinguishes every formation exclusionary to him/her, struggles; when s/he can’t obtain a result, s/he feels discomfort from the situation instead of getting used to and tries to mold public opinion in terms of this discomfort. Thanks to the individuals who have high urban consciousness, cities become more liveable places and a climate which is suitable to the development of mankind’s virtue appears. As a result of this, the process of urbanising accelerates. In this context, in the study the urban consciousness of individuals living in Kırıkkale was measured, and it is tries to determine whether they feel that they belong to the city or urban dynamics, whether they bear responsibility from urban formations, and whether they have an identity identified with the city. For this purpose, it is aimed to gather the data by applying questionnaire to individuals over the age of 18 in Kırıkkale, and to reveal the contributions (if possible) of citizens for the increase of life quality in their city and the rise of liveability level

Keywords: City, Urban Consciousness, Kırıkkale.

¹ Nazlı YÜCEL BATMAZ, nazli_yucel@yahoo.com

GİRİŞ

Kentler geçmişten günümüze kadar salt bir yerleşim birimi olmanın ötesinde uygarlığın ve kültürlerin doğup büyüdüğü ve yayıldığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Uygarlığın doğuşu kentlerin doğuşuna bağlanmış, kentin havasının insanı özgür kılmasının kentte yaşayanları hem bilinçlendirdiği hem de örgütlenme kapasitelerini geliştirdiği her defasında vurgulanmıştır. Günümüzde kentler dünyada yaşanan konjonktürel değişimlere paralel olarak farklı anlamlar ve roller üstlenmiş, bu anlamlandırma ve roller kentlerin yapısını ve kentlere bakış açısını etkilemiş/değiştirmiştir. Bu değişiklikler çerçevesinde kent tamamen bir mekan parçası olarak algılanmak yerine toplumsal, siyasal, yönetsel ekonomik alanın tüm vatandaşlar için var olduğu yaşam alanı olarak nitelendirilmiş/nitelendirilmekte ve kent; insanın etkilendiği ve insandan etkilenen mekan-kimlik etkileşiminin en üst düzeyde yaşandığı, homojen olmayan toplum yapısına sahip, uzmanlaşma ve işbölümünün ileri düzeye ulaştığı, kültürel, ekonomik ve sosyal yönden farklılıkları içeren, dinamik yapısı nedeniyle sürekli değişen alan olarak ifade edilmektedir.

Dünya üzerinde yaşanan değişimler kente bakış açısını ve kentin yapısını değiştirmiş, buna paralel olarak kent yönetimleri ve kentte yaşayan bireylerin rolleri farklılaşmış ve kentsel krizlerin/sorunların çözümünde yönetimler ve bireyler başat aktörler olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede kentte yaşayan tüm bireylerin hiçbir ayırım gözet(il)meksizin eşit, dengeli, gereksinimleri oranında kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan yararlanma hakkına sahip olmalarını ifade eden kentsel yaşam kalitesinin artmasında ve kentlerin daha yaşanabilir mekanlar haline gelmesinde kentteki varlığını sorgulayan, yaşadığı çevreyi gözlemleyen, onun biçimlendirilmesi sürecine çeşitli biçimlerde katkı sunan ve katılım olanaklarını gerçekçi biçimde kullanan bilinçli kentlilerin büyük rol oynayacakları kabul edilmiş bir gerçekliktir. Bu kapsamda çalışmada Kırıkkale İlının kentlilik bilinç düzeyi ölçülmüş ve kentte yaşayanların kentsel aidiyet duyguları, kentsel farkındalık seviyeleri incelenerek, kentsel yaşam kalitesinin iyileşmesine ne kadar katkıda bulundukları analiz edilmeye çalışılmıştır.

1.Kavramsal Çerçeve

1.1.Kent

Kent, pek çok disiplini ilgilendiren bir olgu olarak sosyal, toplumsal ve kültürel değişim ve gelişmeleri anlamlandırmak üzere tartışılan, üzerine araştırma yapılan önemli bir kavramdır. Ancak kentin dinamik yapısı, her kentin kendine özgü oluşu, farklı disiplinlerde ve farklı ideolojilerde değişik tanımlanması sonucu kent üzerinde uzlaşmaya varılmış net bir tanım birliğinden bahsetmek oldukça güçtür. Harvey'in de ifade ettiği gibi "Kent, kuşkusuz karmaşık bir şeydir" (Harvey, 2006, s. 27).

Tarihin farklı dönemlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel katmanların üst üste kurulması sonucu oluşan fiziksel, mekânsal ve sosyal bir ortam (Birol, 2007) olarak nitelenen kent "başlangıcından itibaren, uygarlığın mallarını depolayıp nakletmek için özel olarak donatılmış, asgari alandan azami olarak yararlanılacak ölçüde yoğunlaştırılmış, ama aynı zamanda giderek büyüyen bir toplumun ve ona ait toplumsal mirasın değişen ihtiyaçlarına ve karmaşılaşan biçimlerine yaşam alanı tanıyacak yapısal genişlemeleri gerçekleştirme gücüne sahip bir yapı olarak betimlenebilir." (Mumford, 2007, s. 46).

Kent, fiziki bir mekan tanımının, nüfus birikiminin ötesinde aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerine de tesir eden yeni bir değişik sosyal düzeni ifade eder (Sezal, 1992, s. 23) Yüzyılların bir potansiyele dönüştürdüğü özgür olma ihtiyacı ile sayısız özgürlük talebini bir arada yaşatabilmeye yönelik denge arayışı, kentlerin “özgürlük ve çoğulculuğun yaşam alanları olma” özelliğini ortaya çıkarmıştır. Bu yönüyle kent, sayısız faktörün her gün değişen dinamik hareketini ortak bir paydada buluşturan bir organizma özelliği göstermektedir (Demirkan, 1996, s. 18).

Günümüzde kentler küreselleşme süreciyle birlikte, yeni ekonomik, politik ve kültürel rollere sahip olmuştur/olmaktadır (Short ve Kim, 1999, s. 9). Küreselleşme sürecinde kentte yaşanan değişimleri; kentin fiziksel mekanı, kent yönetim sistemi ve kent yaşantısı başlıkları altında değerlendirmek mümkündür. Kişilerin teknolojik gelişmelerle birlikte mekansal engelleri çok daha rahat aşar hale gelmiş olmaları ile kent, gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akını ile karşı karşıya kalmıştır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir. Göçlerle birlikte kentsel mekan yeniden bir yapılanma sürecine girmiştir (Mendieta, 2001, s. 10,15). Kentsel mekanın yeniden yapılanma süreci iki farklı boyutta cereyan etmektedir. Birincisi; kentsel mekanda farklı toplumsal kesimlerin oturma bölgeleri birbirlerinden ayrılmakta ve aralarındaki duvarlar yükselmektedir. Yükselen duvarlar ile toplumsal sınıflar arasındaki iletişim azalmakta ve mekansal ayrışma toplumsal bölünmeye etkiye bulunmaktadır. Diğeri ise; tüketim toplumu felsefesinin mimari ve kentsel tasarımı etkilemesidir. Günümüz kenti, sanayi dönemi kentinin bütüncül, uzun erimli ve rasyonel kent planlama anlayışından farklı bir şekilde yapılanmaktadır. Bilgi toplumunda kent, kişisel zevkler doğrultusunda daha küçük planlar halinde şekillenmektedir. Kentin fiziksel mekanındaki değişim, kentteki zengin-yoksul ayrımının fiziksel mekanlara yansmasıyla görülmektedir. Ayrıca, modern kentleşmenin bir ürünü olarak değerlendirilen gökdelenlerin hızla yükselmesi, kentlerin çoğunda birbirine benzeyen yapılaşma eğilimleri ve buna bağlı olarak da kentlerin yerel özgünlüklerini ve kimliklerini kaybetmeleri küreselleşmenin kentsel mekandaki etkileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2008, s. 978). Küreselleşmenin kent yönetimine etkisi ise ulus devlet anlayışının değişerek yerelleşme eğilimlerinin ve politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında kendini göstermektedir (Short, Breitbach, Buckman & Essex, 2000, s. 322). Devletin küçültülmesi, özel sektörün önem kazanması, kamu hizmeti anlayışının değişmesi, yerel yönetimlerin ön plana çıkması gibi gelişmeler küreselleşmenin kent yönetimindeki yansımalarını oluşturmaktadır (Kiper, 2007, s. 78). Kent yaşantısında da küreselleşme ile birlikte önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Zengin-yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesi, toplumlar arasındaki farkların giderek azalması, tüketim kültürünün yaygınlaşması, tek tip kültür ve yaşam tarzının gelişmesi ve farklılıkların ortadan kalkması, karışıklık, sosyal kutuplaşma (Yeung ve Olds, 2008) küreselleşmenin kentsel yaşam üzerindeki en belirgin etkileridir.

Bu çerçevede günümüzde kentlerin çeşitli olumsuzlukların mekânı olduğu algısı yaygındır. Var olan “kent krizi”, kent ile kentte yaşayanların karşılıklı etkileşiminin bir ürünüdür. Öte yandan bugün kenti konut, işyeri, eğlence ve ulaşım olanakları sunan bir şeyin ötesinde, bir “yurt/memleket” olarak algılamak eğiliminin de gittikçe azaldığı görülmektedir. Buna karşılık kent yönetimleri de sadece hizmet sunan kuruluşlar olarak algılanmakta; belediyeler, ürettikleri büyük ya da küçük ölçekli hizmet planlarını halka kolayca benimsetememek, bu konuda dirençlerle karşılaşmak gibi sorunlarla yüz yüze kalmaktadırlar.

Kent ortamından kaynaklanan olumsuzluklara karşı örgütlenebilen, kolektif bilinç oluşturabilen toplumların ve kentlerin, yasal yollarla sorunlarını çözebildikleri, kent mekânlarını ve yaşam biçimlerini sahiplenebildikleri söylenebilir. Aksi durumda, kente gelen birey kentli kimliğine kavuşamamakta, kentler ise “kimliksiz” ve “güvensiz” mekânlara dönüşmektedir. Böyle bir kent ortamı, göçle gelenleri kentlileştiremeyeceği gibi yerleşik kentlilerde de kenti umursamama ve kente aidiyet duymama gibi duygular yaratmakta; böylece “sahipsiz kentler” ortaya çıkmaktadır (Mutlu ve Batmaz, 2013, s. 38). Kişiler, gruplar ya da alt kültürler için tekil ve bir arada olma ihtiyacını aynı anda karşılayan kentlerin sahipsiz kalmaması, insanın yaşadığı mekânları kişiselleştirmesi ve bu mekânları başka yerlerden farklılaştırmasına bağlıdır. Farklılaştırma süreci, yaşanan evin diğer evlerden, kentin diğer kentlerden ayırt edilmesini ve “benim evim”, “benim kentim” duygusunu yaratmaktadır (Göregenli, 2010, s. 185). Kent sakinlerinin aynı zamanda kentin sahipleri olmasını sağlamak ise kent kültürünü yaygınlaştırmak ve bunun bilince dönüşmesini sağlamakla olanaklıdır.

1.2.Kentlilik Bilinci

Günümüzde kentler, derinleşen bir yabancılaşmanın, sorumluluk üstlenmekten kaçınmanın yaşandığı ve aidiyetsizlik nedeniyle ortak hareket etmenin gittikçe zorlaştığı yerler haline gelmiştir/gelmektedir. Büyüyen ve yönetimi zorlaşan kentlerde kent kültürünün canlandırılması, bu konuda istek ve çabalara ve daha önemlisi “bilinç” gelişimine bağlıdır (Mutlu ve Batmaz, 2013, s. 48).

Bilinç “insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği” olarak tarif edilmektedir(TDK, 2016). Bu tanımdan hareketle kentte yaşayan bireyin, bir olgu olarak kenti, kent değerlerini, kentin özelliklerini, onun olumlu ve olumsuz taraflarını kavraması, kırla karşılaştırarak, kentte yaşamının kültürel bir boyutu olduğunu fark etmesi bir bilinç durumudur. Dolayısıyla kentlilik bilinci, “bireylerin kente yaşadıklarını ve kentli olduklarını bilmeleri ve bundan dolayı kente özgü tutum ve davranışları benimseyerek, bunları uygulamaları gerektiğinin farkında olmaları”nı ifade eder. Diğer bir ifadeyle kentlilik bilinci, “kent kültürünü anlamak, kendini kente, kentin dinamiklerine ait hissetmek, kentsel oluşumlardan sorumluluk duymak” (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009, s. 346) ya da “kentte yaşayanların var olan (farklı) etnik, dinsel veya coğrafi kimliklerinin yanı sıra bir de içinde yaşadıkları şehirle özdeşleşebilen bir kimliğe sahip olmaları”dır (Kurt, 2011, s. 266). Kentlilik bilinci yaşadığımız kenti sahiplenmek, bu yaşadığımız kentin dışında bir geleceğimizin olmadığını, geleceğimizin ancak birlikte kurulabileceğinin bilincinde olmaktır (Şan, 2008, s. 3).

Kentlilik bilinci, bireyin yaşadığı yer ile ilişkisine dayanır. Bireyin yaşadığı yere ilişkin bilinç “yer bilinci” olarak tanımlanmaktadır. “Yer bilinci (sense of place), bir yerin birey ve gruplar için taşıdığı sosyal ve fiziksel (doğal) anlamları ve onların günlük aktivitelerinde o yerin rolünü kapsayan çok katmanlı ve disiplinli bir kavramdır” (Carter, Dyer ve Sharma, 2007, s. 756). Yer bilinci, üzerinde yaşayan insanlar için yer/mekân olmanın ötesinde, toplumsal/politik aidiyetlere, farklı yaşam deneyimlerine, kimliksel ve kültürel çoğulculuğa, yeni bakış ve düşünsel formlara karşılık gelmektedir (Aytaç, 2007, s. 202). Bu çeşitli formlar nedeniyle bireyler yaşadıkları kentten gurur duymakta, o kentte yaşamak onlar için bir itibar kaynağı olarak görülmektedir.

Bireylerin kentte yaşama itibarını hissetmeleri onların kendilerini kente ait hissetmesini sağlamanın yanı sıra kenti sahiplenmelerini ve kentten sorumluluk hissetmelerini de sağlamaktadır. İnsanların kendilerini yaşadıkları kentle

özleştirememesi, kendisini o kente ait hissetmemesinin sonucu olarak kente karşı bir sorumluluk duygusu da gelişmemektedir (Kaya, 2007, s. 137).

Kentlilik bilinci kavramı, kentin bireyler ve gruplar için taşıdığı anlama ilişkin bir kolektifliği de içeren bir tür toplumsal bilinçtir. Toplumsal bilinç, toplum yaşamındaki görüşleri, kavramları, düşünceleri, siyasa, sanat, töre vb. kurumları oluşturan bilinç biçimlerinin tümü olarak tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 2001, s. 386). Kentlilik bilinci, “kentte yaşayan bireylerin kente özgü tavır ve davranışlar sergilemeleri, birer kentli birey olduklarının farkında olmaları ve buna uygun davranışları anlamına gelir” (Birol, 2008, s. 28).

Kentlilik bilincinin gelişmesi, kentlerde hem fiziksel hem de toplumsal çevrenin iyileştirilmesi, yaşanan kente aidiyet duygusu ve kent halkının birlikte refahı için kaçınılmazdır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009). Bu bağlamda kentlilik bilinci, kentte yaşayanların birbirinin varlığından haberdar olmayı, farklılıkların kabul edilerek, bunların sinerjisinden kent ve kentsel yaşam kalitesi adına yararlanmayı içerir.

Kentlilik Bilincini Etkileyen Faktörler

Kentlilik bilinci, salt eğitimle ya da kamusal alanda yaratılan gündemlerle oluşturulabilecek bir olgu değildir. Bireylerde kentlilik bilinci oluşumunu etkileyen bireysel, sosyal, ekonomik ve fiziksel nitelikli çeşitli faktörler vardır(Geyik, 2010, s. 31-38; Mutlu, 2011, s.17-18):

Bireysel Faktörler: “Yaş”, kentlilik bilinci oluşumuna etki eden “bireysel faktörler”den biridir. Genç bireylerde kentlilik bilinci yetişkin, orta ve orta yaş üstü bireylere göre daha kolay oluşturulabilir. “Doğum yeri” ise bireyin kentlilik bilinci oluşumu üzerinde etkisi olan bir diğer faktördür. Toplumumuzda bireylerin çoğunluğu kendilerini yaşadıkları yere değil, doğdukları topraklara ait hissetmekte ve bu durum onların hali hazırda yaşadıkları yere aidiyet duymalarına engel oluşturmaktadır. Bireyin bir “iş sahibi olması” ve çalışma koşullarının sosyo-kültürel etkinliklerde bulunmasına olanak tanınması da kentlilik bilincini etkilemektedir. İş ya da ekonomik bağımsızlığı olmayan bireylerin kentle bütünleşmeleri daha güç olmakta ve bunların kendilerini kente yabancı olarak algılamaları olasılığı yüksek olmaktadır.

Sosyal Faktörler: Kentlilik bilincini etkileyen faktörler içinde “eğitim” öncelikli yer tutar. Eğitim, toplumsal değişimden etkilenen ve toplumsal değişime etki eden bir kurum olarak toplumsal gelişmenin itici gücüdür. Bir diğer sosyal faktör olan “boş zamanı değerlendirme” biçimi, hiç kuşkusuz bireyin eğitim durumu, mesleği, gelir düzeyine yani bulunduğu sosyal tabakaya göre farklılaşmaktadır. Ev hanımı ile çalışan bir bayanın ya da iş sahibi bireylerle işsiz olan bireylerin boş zamanı değerlendirmeleri, onların kentlilik bilinci oluşumlarına da etki eder. Öte yandan bireyin boş zamanında kentle etkileşimine yönelik aktivitelerde bulunup bulunmaması da büyük önem taşır. Çünkü bu tür aktiviteler bireyin yaşadığı kenti tanımmasının bir aracıdır. Bireyde kentlilik bilinci, iç (bireysel) ve dış (sosyal) faktörlerin etkileşimiyle sağlanır. Dış faktör konumundaki sosyal çevrenin bireyi sağlıklı bir sosyalleşme süreci içinde doğru yönlendirmesi oldukça önemlidir. Kente yönelik bilinç, aidiyet, algı ve farkındalık duygusunun bireyde oluşmasında sosyal çevre doğrudan etkili olabilmektedir.

Ekonomik Faktörler: Özellikle kırdan göçle kente gelenlerde hızlı biçimde kentlilik bilinci geliştirmenin etkili yollarından birisi onlara sağlanacak ekonomik ve sosyal olanaklardır. Her ne kadar iş alternatifleri, kentlerde ihtiyaç duyan herkes için yaratılmalı ise de kentsel donanımları yerleşik kentlilere göre daha az olması nedeniyle kırdan göçle gelenlere karşı daha hassas olunmalıdır. Öte yandan bireyler ve topluluklar

arasında kentin olanaklarından dengesiz yararlanma durumunun varlığı da kentlilik bilincini etkiler. Söz konusu olanaklardan üst düzeyde yararlanabilen bireylerin varlığı, yararlanamayan bireylerin kente yabancılaşmasına, sorumluluk almaktan kaçınmasına ve kente aidiyet duymamasına neden olacaktır. Birbirinden farklı sosyal grupların bir arada bulunduğu kentte, bu kesimlerin ihtiyaçlarına yönelik sosyal mekânların nitelikleri büyük önem taşımaktadır. Kentlerde yaşayan milyonlarca kırsal göçmende kentlilik bilincinin geliştirilmesinde sosyal mekânların önemli rol oynar.

Fiziki Faktörler: Bireyler bulundukları sosyal tabakalara göre bir kentin belli yerlerine yerleşmektedirler. Özellikle kırsal göçmelerin yaşadıkları semtlerin görece yoksulluk ve yoksunluk içinde oluşu, buraların kentin bir parçası olmadığı algısını yaratmaktadır. Bu durum, onların kentle ilgili olumlu algı geliştirmelerine ve dolayısıyla kentlileşme süreçlerine ket vurmaktadır. Altyapı eksikliği, park ve yeşil alan yokluğu, sağlık ve benzeri kurumların yeterli sayıda olmayışı kırsal göçmelere köyde yaşadıkları hissini uyandırmakta ve bu nedenle sosyo-kültürel anlamda bir değişim gereği hissetmemektedirler.

Kentlilik Bilinci Göstergeleri

Kent, heterojen bir sosyal yapı olduğundan kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilinci dereceleri de birbirinden farklı olacaktır. Kentlilik bilincinin ilk evresi, kişinin kendini kentli olarak görmesidir. Kentlilik bilincinin diğer önemli göstergelerinden biri de, kişinin kendini o yere ait hissetmesidir. Bir yerin kimliği, yaşanan kentin diğerlerinden ayırt edilmesi, “benim kentim” şeklinde nitelendirilmesiyle gerçek ve sembolik olarak inşa edilmektedir (Güçlü, 2002: 18). Kentlilik bilincinin, kişinin kendisini kentli olarak görmek ve kente ait hissetmek dışında pek çok kavramla daha ilişkili olduğu bilinmektedir. Kente karşı sorumlu olmak, kente ve kentliye saygılı olmak, kent kültürü, kentsel yaşam, kente bağımlılık ve benzeri kavramlar yazında kentlilik bilinci kapsamında değerlendirilen kavramlardır. (Beyazlı ve Aydemir, 2008, s.51).

Bireylerde kentlilik bilincini ortaya koyan çeşitli ölçütlerden söz etmek mümkündür. Demokratik bilinç, hoşgörü ve saygı gibi evrensel ölçütlerin yanısıra “kentsel aidiyet”, “kent sorunlarıyla ilgilenme”, “kenti sahiplenme”, “kent kurumlarına katılım” ve “kentsel farkındalık” bu ölçütlerden bazılarıdır (Geyik, 2010, s. 38-39; Mutlu ve Batmaz, 2013, s. 69-70):

Kentsel Aidiyet: Kentlilik bilincinin önemli göstergelerinden biri olarak o kente ait olma duygusu, bireyin kendisini yaşadığı mekâna ait hissetmesi, kendini kentli olarak görmesi, onun bir parçası olduğunun farkına varması ve bu ait oluş hissini kent içi pratiklerle sergileyebilmesidir.

Kenti Sahiplenme: Kenti sahiplenme, bireyin kenti koruması ve onun gelişimine katkı sağlama çabasını doğurur. Sahiplenme duygusu ile kentsel aidiyet arasında sıkı ilişki vardır. Sahiplenmenin oluşabilmesi için öncelikle aidiyetin sağlıklı bir biçimde gelişmiş olması gerekir.

Kent Kimliği ve Kent Kurumlarına Katılım: Kentsel mekânların ayırt edici özelliklerinden biri de onu diğer yerleşim birimlerinden farklılaştıran yanlarıdır. Birey kentin kurumlarıyla olan sağlıklı ilişkileri sayesinde hem kent doğasını kavrayabilir hem de kente uygun bir yaşam felsefesi benimseyebilir. Sivil toplum kuruluşları, sanat ve kültür merkezleri, mesleki eğitim sunan kurslar vb. alanlar kentsel mekânlarda

mevcut olan ve bireye geniş ölçüde gelişme imkânı sunan faaliyet alanlarıdır. Bunlar özellikle kırdan gelen bireylerin kent yaşamına uyumu açısından son derece önem taşır.

Kent Sorunlarıyla İlgilenme: Pek çok fırsatın mekânı olan kentler aynı zamanda sorunların da merkezidir. Kentsel sorunların varlığını tamamen ve kısa zamanda ortadan kaldırmak olanaksız olmakla birlikte azaltmak mümkündür. Bu da kentte yaşayan bireylerin duyarlılıklarına bağlıdır. Kentlilik bilinci oluşumunda paylaşımcı ve katılımcı birey sayısını çoğaltacak faaliyet alanlarının genişletilmesi gerekir. Öte yandan söz konusu katılımcı faaliyetlerin sürdürülebilirliği için bunların etkili olmasına ihtiyaç vardır. Örneğin; mahallede oluşturulan örgütlülük, mahallenin problemini çözmede etkili olamazsa, bu örgütlenme içindeki bireyler, daha büyük bir ölçek olan şehrin problemlerine çözüm aramayı düşünmeyeceklerdir. Kent yöneticilerinin bu durumun, katılımcılık oranını ve bireylerin kararlılığını etkilediğini bilmeleri gerekir.

Kentsel Farkındalık

Kenti sahiplenme ve kentsel sorunlara duyarlılıkla alakalı olan kentsel farkındalık, bir kentte sunulan olanakları, eksiklikleri değişiklikleri görebilme, kentin tarihi kültürü hakkında bilgili olma, kentsel yönetimlerin hizmet sunumlarını izleme gibi öğelerden oluşur. Bu bağlamda farkındalık, peyzaj, altyapı ve üst yapı olanakları, yönetim, ekonomi gibi kentin asli unsurları hakkında bir değer yargısına sahip olmayı gerektirir.

Kentlerde yerleşik bir kent kültürü oluşturma ve kentlilik niteliklerini taşıyan bireylerin sayısı çoğaltmanın nihai amacı “kentsel yaşam kalitesi”ni artırmak, yani kentleri yaşanabilir mekanlara dönüştürmektir. Kentsel yaşam kalitesi “kentte yaşayan tüm bireylerin hiçbir ayırım gözet(il)meksizin eşit, dengeli, gereksinimleri oranında kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan yararlanma hakkına sahip olmalarını” ifade eder. Bilinçli kentli, kentte yaşamaktan kaynaklanan hakları ve sorumluluklarını bilir ve bunların gereğini yerine getirir. Böyle bir birey, artık kendisini dışlayan her oluşumu fark eder, mücadele eder; sonuç alamadığı zaman ise durumu kanıksamak yerine rahatsızlık duyar ve bu rahatsızlığı çerçevesinde kamuoyu yaratmaya çalışır. Kentini tanıyan, seven, onun her öğesini benimseyen, kentine sahip çıkan, doğal ve yapay her türlü çevre değerlerini koruyan kentli bireyler kentsel yaşam kalitesinin de yükselmesine katkıda bulunurlar.

2.Kırıkkale İlinin Kentlilik Bilinci Bağlamında Değerlendirilmesi

Kentsel pratikler, bir kentin yerleştiği olmanın, her zaman kentlilik bilincine sahip olmaya yetmediğini; bir diğer deyişle iki olgu arasında doğrusal bir ilişki olmadığını gösteren örneklerle doludur. Bir kentte yerleşik olmanın, kentsel bağlılık ve aidiyet gibi duyguların kuvvetli olmasını sağlamayacağı muhakkaktır. Bu durum, kentlilik bilinci konusunda bir potansiyel teşkil eder ama mutlaka onun gelişmiş olacağını göstermez. Buradan hareketle, kentin yerlisi olmayıp, göçle gelen, ancak yukarıdaki nitelikleri taşıyan kent sakinleri de kentlilik bilincine sahip olabilirler.

2.1. Kapsam ve Yöntem

Araştırmada genel olarak Kırıkkale ilinde yaşayan vatandaşların, kentlilik bilinci düzeyini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Kentlilik bilinci kapsamında kentliliğe özgü tutum ve davranışlar, kentsel aidiyet, kentsel algı ve kentsel farkındalık düzeyleri incelenmiştir. Araştırma’da Kırıkkale’nin İç Anadolu bölgesinde bir kavşak noktası olduğu ve Ankara iline yakınlığı nedeniyle tarihsel süreç içerisinde çevre illerden göç alarak oluşan bir nüfus yapısına sahip olduğu, kırsal özelliklerin etkili olduğu varsayılmakta ve tüm bu nedenlerle Kırıkkale’de kentlilik bilincinin düşük olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir.

Araştırma, birincil elden veri toplama yöntemi olan yüz yüze anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Araştırmada öncelikle demografik sorulara yer verilmiş daha sonra ise sırasıyla kentlilik bilincinin unsurları olan kentsel aidiyet ve kentsel farkındalığı ölçmeye yönelik soruları içeren bir ölçekten yararlanılmıştır. Kırıkkale ilinde kentlilik bilincinin ölçümünde Mutlu (2011) tarafından Samsun İlinde kentlilik bilincini ölçmek için hazırlanmış 54 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. Araştırma, Kırıkkale ilinde yaşayan vatandaşlar arasından kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 450 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın konusuna uygun olarak kentlilik bilinci, kentsel aidiyet ve kentsel farkındalık düzeyleri üzerinden incelendikten sonra tanımlayıcı araştırma modeli kullanılarak, demografik değişkenler ile kentlilik bilinci arasındaki ilişkiler test edilmiştir.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örnek Büyüklüğünün belirlenmesi

Araştırmanın evrenini Kırıkkale ilinde yaşayan ve 18 yaşından büyük bireyler oluşturmaktadır. Bu çerçevede evren büyüklüğü 193.668 bireyden oluşmaktadır (YSK, 2015). Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. %95 güven aralığında 0,05'lik sapma oranı ile örneklem büyüklüğü 384 olarak aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır (Yükselen, 2006, s.62).

$$n = N \cdot t^2 \cdot p \cdot q / d^2 \cdot (N - 1) + t^2 \cdot p \cdot q$$

N=evren büyüklüğü,

n=örneklem büyüklüğü,

p= gerçeğe oranı,

q=gerçekleşmeme oranı,

d=hata payı,

t= güven aralığına göre t değerini göstermektedir.

$$n = 193.668 \cdot (1,96)^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5 / (0,5)^2 + (1,96)^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5 = 384$$

2.4. Analiz ve Bulgular

Ankete katılanların demografik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Faktörler

		N	%			N	%
Aylık Hane Geliri	0-1500 TL	97	21,8	Kırıkkale’de İkamet Süresi	1-5 yıl	67	14,9
	1501-3000 TL	187	42,0		6-10 yıl	40	8,9
	3001-5000+ TL	159	36,2		11-15 yıl	30	6,7
	Toplam	443	100		16+ yıl	112	24,9
Eğitim	Ortaokul ve altı	87	19,3		Doğma-Büyüme	200	44,5
	Lise	160	35,6		Toplam	449	100
	Ön Lisans	72	16,0				

	Lisans ve üstü	133	29,1		Bir köyden/kasabadan	147	37,9
	Toplam	450	100		Küçük bir ilçe merkezinden	63	16,2
Cinsiyet	Erkek	267	59,9	Kırıkkale'ye Geline Yeri	Büyük bir ilçe merkezinden	42	10,8
	Kadın	179	40,1		Küçük bir ilçe merkezinden	40	10,3
	Toplam	446	100		Büyük bir ilçe merkezinden	96	24,7
					Toplam	388	100
Yaş	18-29	117	26,7	Yaşadığı Konut Tipi	Gecekondu	28	6,2
	30-44	164	37,4		Müstakil Bina	83	18,5
	45+	157	35,9		Apartman	281	62,7
	Toplam	438	100		Site içi müstakil konut	16	3,6
					Site içi apartman	40	8,9
					Toplam	448	100

Araştırma sonuçlarına göre, ankete katılanların %59,9'u erkek iken %40,1'i kadınlardan oluşmaktadır. Eğitim düzeyi olarak bakıldığında lise mezunlarının %35,6 ile ilk sırada yer aldığı en düşük düzeyde olan önlisans eğitimin ise %16 ile en sona yer aldığı tablo 1'de görülmektedir. Gelir düzeyi açısından ise en yüksek gelir grubu %42 ile 1501-3000 TL arasında yer alırken en düşük düzeyde 1500 TL ve altı gelire sahip olanlar yer almıştır. Anketi cevaplayanlar arasında 30-44 yaş grubu ilk sırada olup doğma-büyüme Kırıkkale'li olanların oranı % 44,5'tir. Tabloya bakıldığında çalışmaya katılanların Kırıkkale'ye en fazla bir köyden geldiği (%37,9) ve % 62,7 gibi yüksek bir oranının apartmanda yaşadığı görülmektedir.

Kentliliğe özgü tutum-davranış, kentsel aidiyetle ilgili sorular güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. İlgili 40 soruya ilişkin güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach's Alpha değeri 0,797 olarak tespit edilmiştir.

Kentsel farkındalıkla ilgili sorular için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenilirliği düşük olan 53 numaralı soru çıkarılmıştır. Analiz sonucunda güvenilirlik katsayısı Cronbach's Alpha değeri 0,505 olarak bulunmuştur.

Tablo 2: Kentsel Aidiyet Ortalamaları

Kentliliğe Özgü Tutum-Davranış, Kentsel Aidiyet	Ortalama
Ayda kaç kez yerel gazete alırsınız?	1,69
Kırıkkale'nin turizm potansiyeli diğer İç Anadolu kentlerinden daha fazladır.	1,83
Üniversite, vatandaşlık bilincini geliştirmek için belediye salonunda hafta sonları ücretsiz seminer düzenlese ayda toplam kaç saatinizi ayırırsınız?	1,86
İç Anadolu kentleri içinde en fazla iş olanağı Kırıkkale'de vardır.	2,02
Mahallenizi temsil için kent konseyinde çalışmaya davet edilseniz, şartınız ne olur?	2,04
Ne tür bir sivil toplum kuruluşuna üyesiniz?	2,07
Kırıkkale'de kaldırımlar, engellilerin kullanımına uygundur.	2,19
Kırıkkale'de insanlar nazik ve hoşgörülüdür.	2,24
Yaşam kalitesi bakımından Kırıkkale Türkiye'deki kentler içinde ilk sıralardadır.	2,29
Özürlülere tekerlekli sandalye almak için su faturalarına yıllık ne kadar vergi yansıtılmasına rıza gösterirsiniz?	2,54
Kırıkkale'de tarihi yapılar özenle korunmaktadır.	2,54
Kırıkkale'de kent konseyleri etkin bir biçimde çalışırlar.	2,58
Çocuklarımızın geleceğini Kırıkkale'de kurmasını isterim.	2,64
Kırıkkale Belediyesi ile diğer belediyeler uyum içinde çalışırlar.	2,74

Çocuklarımla Kırıkkaleli birisiyle evlenmesini dilerim.	2,76
Kırıkkale'de valilik, belediye ve sivil toplum örgütleri uyum içinde çalışırlar.	2,77
Kırıkkale, eğitim kurumları arasında seçme şansının çok olduğu bir kenttir.	2,81
Kırıkkale hiçbir zaman ayrılmak istemediğim bir kenttir.	2,82
Kırıkkale Belediyesi'nin temizlik hizmetleri memnuniyet vericidir.	2,84
Ev işlerini eşinizle ne sıklıkla paylaşırsınız?	2,94
Kırıkkale gelecekte daha güzel bir kent olacaktır.	2,95
Üniversitenin Kırıkkale'ye sağladığı ekonomik katkı, bilimsel katkıdan daha önemlidir.	2,96
Düğün, maç gibi özel günlerde korna çalanlar hoşgörülmesi midir?	3,09
Kırıkkale bana o kadar aşina geliyor ki, çok eski bir fotoğrafını bile görsem hemen tanırım.	3,12
Kırıkkale'de doğmasa bile kendini buralı hissedenden herkes Kırıkkalelidir.	3,15
Apartmanlarda ayakkabıların kapı önüne bırakılmasını yadırgar mısınız?	3,19
Ramazan'da, hasta olanların dışında oruç tutmayanlara nasıl bakarsınız?	3,20
Kırıkkale, sağlık hizmetlerinin yeterli olduğu bir kenttir.	3,23
10 yıl sonra Kırıkkale'nin nasıl bir yer olacağını merak ediyorum.	3,27
Kırıkkale ile ilgili çok anım olduğundan, buraya içten bağlılık hissediyorum.	3,29
Başka bir yere gittiğimde Kırıkkale'yi özleyorum.	3,31
Parkta gördüğünüz bir ambalaj atığını, size ait olmasa da alıp çöpe atar mısınız?	3,35
Kırıkkale'deki ulaşım projeleri, kentin geleceği bakımından gereklidir.	3,52
Kendisine oy vermediğiniz belediye başkanına, başarılı hizmetler yaparsa bir sonraki seçimde oy verir misiniz?	3,62
Size göre şehirli olmanın en önemli özelliği nedir?	3,64
Belediye hizmet aracının "hor" kullanıldığını görerseniz, durumu belediyeye bildirir misiniz?	3,65
Kırıkkale, mevcut kazancımızla geçinebildiğimiz bir kenttir.	3,67
Eşinizin/çocuğunuzun/babanızın sizinkinden farklı bir siyasal partiye oy vermesini nasıl karşılırsınız?	3,84
Komşularınızla ne sıklıkla selamlaşırsınız?	3,99
Kırıkkale belediyesi, imar, ulaşım gibi projelerde halkın görüşünü sormalı mıdır?	4,10

Tablo 3: Kentsel Farkındalık Ortalamaları

Kentsel Farkındalık	Ortalama
Kırıkkale'de yeni yapılaşmanın en yoğun olduğu bölge Yahşihan bölgesidir (Podium AVM tarafı)	1,25
Kırıkkale'de her yıl düzenlenen çekirdek festivali ulusal niteliktedir.	2,28
Lara Kırıkkaleli bir sanatçıdır.	2,57
Kırıkkale de birden çok kent meydanı vardır.	2,59
Ünlü iş adamı Sadettin Saran Kırıkkalelidir.	2,66
Celal Bayar Parkı, Bahşılı ilçesi tarafındadır.	2,83

Mevcut soruların güvenilirliği test edildikten sonra, ilgili sorulardan 100 üzerinden hesaplanan bir Kentlilik Bilinci İndeksi (KBİ)² oluşturulmuştur. Daha sonra oluşturulan bu indeks 5'li Likert ölçeği baz alınarak ve ağırlıklı ortalama yöntemi kullanılarak bireyleri Düşük, Orta ve Yüksek olmak üzere kentlilik bilinci düzeyleri bakımından sıralayan ve

² Kentlilik bilinci indeksi (KBİ) oluşturulurken aritmetik ortalama alınarak 100 üzerinden bir değere ulaşmak amaçlanmıştır. Böylece 5'li Likert tipi sorularda ortalama 20 ile çarpılarak KB5 değişkeni; 3'ü Likert tipi sorularda ortalama 33,33 ile çarpılarak KB3 değişkeni elde edilmiştir. Bu aşamadan sonra toplam 46 sorudan 40'ı 5'li, 6'sı 3'li olduğu için 100 üzerinden hesaplanan değerler ağırlıklı ortalama yöntemi çerçevesinde ağırlıklandırılarak Kentlilik Bilinci İndeksi hesaplanmıştır. Bu çerçevede şu formül kullanılmıştır: KBİndeks= (KB5*0,870+KB3*0,130).

sınıflama aralıkları Tablo 4’de ifade edilen “Kentlilik Bilinci Değişkeni (KBD)” elde edilmiştir³.

Tablo 4: Kentlilik Bilinci Değişkeni

Kentlilik Bilinci Düzeyi	Kentlilik Bilinci İndeksi Değeri (Aralık)
Düşük	0-60
Orta	61-80
Yüksek	81-100

Tablo 5’de KB5 ve KB3 değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 5: KB5 ve KB3 Değerleri

	Ortalama
KB5	58,0756
KB3	79,0044

$$KBİndeks=58,0756*0,870+79,0044*0,130 = 60,796$$

Kırıkkale ili Kentlilik Bilinci İndeksinin orta düzey olduğu görülmektedir (60,796). Her ne kadar indeks aralığında orta düzey seviye içerisinde değerlendirilse de çıkan sonuç düşük düzeye çok yakın olması nedeniyle kentlilik bilincinin düşük düzeylerde kaldığı söylenebilir. Kırıkkale İlinde Kentlilik Bilinci düzeyinin düşük seviyede kalma nedenleri olarak; kentin ilk oluşum sürecinde aldığı göçlerle gelen kişilerin genelde kırsaldan gelmesi ve bu kişilerin kentsel yaşamla uyum sağlamak yerine geldiği yerin yaşam tarzını kente taşıması, zamanla iş olanaklarının düşmesiyle çevre illerde kent sakinlerinin çalışmaya başlaması, bu durumun kenti sahiplenme duygusunu azaltması ve kentin bir uydu kent haline gelmesi olarak ifade edilebilir.

Demografik faktörlere göre Kentlilik bilincinin farklılaşma durumu incelendiğinde Tablo 6’da görüldüğü üzere cinsiyete göre kentlilik bilincinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 6: Cinsiyete Göre Kentlilik Bilinci Farklılıkları

Cinsiyet	N	Ortalama
Kadın	121	61,1762
Erkek	207	62,7086
Sig. 0,074, sig.>0,05		

Tablo 7’de vatandaşların Kırıkkale’ye geldikleri yerleşim yerine göre kentlilik bilincinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Çalışmaya katılanların Kırıkkale’ye geldikleri yerleşim yerinin kentsel özellikleri azaldıkça kentlilik bilinci artmaktadır.

Tablo 7: Kırıkkale’ye Geline Yerleşim Yeri Göre Kentlilik Bilinci Farklılıkları

³ Burada aralıkların hesaplanmasında beşli Likert tipi sorularda, soruların yapısı göz önüne alındığında düşükten yükseğe doğru; ilk üç seçeneğin düşük düzeyde kentlilik bilincini, dördüncü seçeneğin orta düzeyde kentlilik bilincini ve beşinci seçeneğin ise yüksek düzeyde kentlilik bilincini ölçtüğü varsayılmıştır.

Kırıkkale'ye Geline Yeri	N	Ortalama
Bir köyden/kasabadan geldim	119	63,5854
Küçük bir ilçe merkezinden geldim	52	62,0727
Büyük bir ilçe merkezinden geldim	30	62,3868
Küçük bir il merkezinden geldim	28	61,5953
Büyük bir il merkezinden geldim	68	59,7013
sig.=0,014, sig.<0,05		

Tablo 8'de çalışmaya katılanların yaşadıkları konut tipine göre kentlilik bilincinin farklılaşma durumu incelendiğinde konut tipine göre kentlilik bilincinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 8: Yaşanılan Konut Tipine Göre Kentlilik Bilinci Farklılıkları

Yaşanan Konut Tipi	N	Ortalama
Gecekondu	24	61,5331
Müstakil Bina	58	62,9054
Apartman	208	61,8501
Site içi müstakil konut	11	62,5882
Site içi apartman	28	63,7891
sig.=0,64, sig.>0,05		

Tablo 9’da çalışmaya katılanların yaşına göre kentlilik bilincinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ortalama değerlerine bakıldığında anketi cevaplayan vatandaşların yaşı arttıkça kentlilik bilincinin de arttığı, en yüksek kentlilik bilincine sahip olanların 45 yaş ve üzerindeki vatandaşlar olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9: Yaş Göre Kentlilik Bilinci Farklılıkları

Yaş	N	Ortalama
18-29	70	60,6856
30-34	132	61,0293
45+	119	64,4110
sig.=0,000, sig.<0,05		

Tablo 10’da çalışmaya katılanların eğitim seviyelerine göre kentlilik bilincinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Tabloda eğitim seviyesi düşük olan kişilerin kentlilik bilinci düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Her ne kadar bu durum bir tezatlık arz ediyor gibi görünse de (eğitim seviyesi yükseldikçe kentlilik bilinci seviyesinin yükseleceği tezi) kentte yaşayan eğitim seviyesi yüksek (lisans ve üstü) kişilerin Ankara ve çevre illerde iş olanaklarına sahip olması ve bu durumun kenti sahiplenme, aidiyet duyma, duygularını azalttığı ifade edilebilir.

Tablo 10: Eğitim Seviyesine Göre Kentlilik Bilinci Farklılıkları

Eğitim Seviyesi	N	Ortalama
Ortaokul altı	64	64,2788
Lise	120	61,8342
Ön Lisans	55	63,1430
Lisans ve üstü	92	60,5600
sig.=0,014, sig.<0,05		

Tablo 11’de çalışmaya katılanların aylık hane gelirine göre kentlilik bilincinin anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.

Tablo 11: Aylık Hane Gelirine Göre Kentlilik Bilinci Farklılıkları

Aylık Hane Geliri	N	Ortalama
0-1500	74	62,9140
1501-3000	144	62,6556
3001- üstü	110	61,0362
sig.=0,15, sig.>0,05		

Tablo 12’de çalışmaya katılanların Kırıkkale’deki ikamet süresine göre kentlilik bilincinin anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Doğma büyüme Kırıkkaleli olan

katılımcıların kentlilik bilinci düzeyi en yüksek ortalama değerine sahipken kentteki ikamet süresi arttıkça kentlilik bilincinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 12: Kırıkkale’de İkamet Süresine Göre Kentlilik Bilinci Farklılıkları

Kırıkkale’deki İkamet Süresi	N	Ortalama
1-5 yıl	49	57,8451
6-10 yıl	29	60,8902
11-15 yıl	24	64,1168
16+ yıl	90	62,3979
Doğma-büyüme Kırıkkaleli	139	63,4784
sig.=0,000, sig.<0,05		

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Her kent, öncelikle orada yaşayan kentlilerindir. Kentli olmak demek, o kentte öylesine yaşayıp gitmek demek değildir. Kentlilik, kendi geleceğini o kentin geleceğiyle, çocuklarının geleceğiyle birlikte düşünmek; dolayısıyla sorumluluk duymak ve haklarının bilincinde olmak demektir. Ancak unutulmamalıdır ki, kentlilik değerlerini yaygınlaştırmak, bu değerleri içselleştirmeyi gerektirir. Bu nedenle, öncelikle bireysel ve sonra toplumsal, yönetsel ve siyasal düzeyde kentliliğimizi sorgulamak, bir “mevcut durum analizi” yapmak gerekmektedir.

Bu amaçla çalışmada Kırıkkale ilinde kentlilik bilinci düzeyi araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, Kırıkkale ilinde kentlilik bilinci indeksinin orta düzey olduğu göstermektedir. Her ne kadar indeks aralığında orta düzey seviye içerisinde değerlendirilse de çıkan sonuç düşük düzeye çok yakın olması nedeniyle kentlilik bilincinin düşük düzeylerde kaldığı söylenebilir. Kırıkkale İlinde Kentlilik Bilinç düzeyinin düşük seviyede kalma nedenleri olarak; kentin ilk oluşum sürecinde aldığı göçlerle gelen kişilerin genelde kırsaldan gelmesi ve bu kişilerin kentsel yaşamla uyum sağlamak yerine geldiği yerin yaşam tarzını kente taşıması, zamanla iş olanaklarının düşmesiyle çevre illerde kent sakinlerinin çalışmaya başlaması, bu durumun kenti sahiplenme duygusunu azaltması ve kentin bir uydu kent haline gelmesi olarak ifade edilebilir.

Ayrıca araştırma kapsamında demografik faktörler ile kentlilik bilinci düzeyi arasındaki ilişkilerde incelenmiş ve kentlilik bilinci düzeyi ile vatandaşların Kırıkkale’ye geldikleri yerleşim yeri, yaş, eğitim seviyesi ve ikamet süresi faktörleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Sosyal ve kültürel farklılıkların zenginlik olarak kavranması ve toplumdaki farklı kesimlerin kent yaşamına katılmasıyla kentlileşme süreci hızlanabilecektir. Böyle aktif bir kentsel yaşam döngüsü, çoğulculuğu içeren bir kent kültürünü geliştirecektir. Kent kültürü içinde yetişen birey, kendini daha iyi ifade edebilecek, kentle ilgili her konuda fikrini söyleyebilecek, kentsel hakların ve sorumluluklarını bilebilecek, sivil toplum örgütlerinde yer alabilecek, toplumsal sorumluluk alabilecek ve toplumsal dayanışmaya önem verebilecektir. Kentli bireylerin varlığı kentleri daha yaşanılır mekânlar kılacağı gibi insanlık erdemlerinin de gelişmesine katkı sağlayacaktır. Açıktır ki kentteki varlığını sorgulayan, yaşadığı çevreyi gözlemleyen, onun biçimlendirilmesi sürecine çeşitli biçimlerde katkı sunan ve katılım olanaklarını gerçekçi biçimde kullanan bilinçli kentliler, kentsel yaşam kalitesinin artmasında büyük rol oynayacaklardır.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Ö. (2007). Kent Mekanlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17.2, 199-226.
- Beyazlı, D. Ş. ve Ş. Aydemir. (2008). *Kentlilik Bilinci ve Mekân Trabzon Kenti Örneği*. http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/d3019b856147c17_ek.pdf
- Birol, G. (2007). *Kentlilik Bilinci ve Balıkesir'den Yarım Asırlık Bir Örnek: Yeni Çarşı Deneyimi*. <http://w3.balikesir.edu.tr/~birol/kervansaray.pdf>
- Carter, J., Dyer P., Sharma B. (2007). Displaced Vocies: Sense of Place and Place Identity on the Sunshine Coast. *Social and Cultural Geography*. 8.5, 755-773.
- Demirkan, T. (1996). Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler. *Cogito*, 8. 17-22.
- Es, 2008: 107).
- Geyik, S. (2010). Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci: Mevlana Mahallesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı
- Göregenli, M. (2010). *Çevre Psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Güçlü, S. (2002). *Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı
- Hançerlioğlu, O. (2001). *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi
- Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (M. Morali çev.). İstanbul: Metis.
- Kaya, E. (2007). *Kentleşme ve Kentleşme*, İstanbul:Okutan
- Kiper, P. (2007). Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler- Yitirilen Değerler. Ayşegül Mengi (Ed.), *Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine* içinde. Ankara: İmge.
- Kurt, N. (2011). Kentsel Hizmetlerin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9.2, 261-278.
- Mendieta, E. (2001). Invisible Cities: A phenomenology of globalization from below. *Cities*, 5.1, 7-26
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent-Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. (G. Koca-T. Tosun çev). İstanbul: Ayrıntı.
- Mutlu, A. (2011). Metropol Kent Samsun'da Kentlilik Bilinci. <http://www.oka.org.tr/Documents/Metropol%20Kent%20Samsun'da%20Kentlilik%20Bilinci.pdf>
- Mutlu, A. ve N. Batmaz. (2013). *Türkiye'de Kent Hakkı*, Ankara: Orion
- Sezal, İ. (1992). *Kentleşme*, İstanbul: Ağaç.
- Short, J. ve Kim, Y. (1999). *Globalization and the City*, Longman.
- Short, J. R., Breitbach, C. Buckman, S. Essex, J. (2000). From World Cities to Gateway Cities: Extending the boundaries of Globalization Theory", *City*. 4.3, 317-340
- Şan, M. K. (2008). Kent Kültürü ve Kente Aidiyet Bilincinin Oluşturulması Süreçleri. *Kentleşme ve Kentlilik Bilinci, Yöresel Kültürler Fuarı ve Sempozyumu*. Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. 1-9.
- T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2009). *Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2016). Türkçe Sözlük. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- Yeung, Henry Wai, Olds, Kris. (2001). From The Global Cit to Globalizing Cities: Views from a Developmental City- State in Pasific Asia. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.196.6516&rep=rep1&type=pdf>.

Yüksek Seçim Kurulu (2015). 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi İl/İlçe/Mahalle/Köy Seçmen ve Sandık Sayıları.

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/HaberDosya/2015MV-il-ilceSandikSayilari.pdf>.

Yükselen, C. (2006). Pazarlama Araştırmaları, Ankara: Detay Yayınları.

2014 YEREL SEÇİMLERİNDE OSMANİYE’DE YEREL BASININ SİYASİ PARTİLERE ve ADAYLARA YAKLAŞIMI¹

Uzm. Gülsüm Şimşek²

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Özet

Bu çalışmada 2014 yerel seçimlerinde Osmaniye’de yerel basının siyasal partilere ve adaylara yaklaşımı incelenmiştir. 01 Mart 2014 ve 29 Mart 2014 tarihleri arasında Osmaniye’de yayınlanan Kınık, Elde Demokrasi, Takip, Akdeniz, Aydın Osmaniye, Yurt, Hasret ve Olay günlük yerel gazetelerde Osmaniye MHP, AKP ve CHP belediye başkanı adaylarının seçim çalışmaları ile ilgili haberleri van Dijk’in söylem çözümleme yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde siyaset, iletişim, siyasal iletişim kavramları; ikinci bölümünde yerel basın, Osmaniye’de yerel basın ve tarihçesi; üçüncü bölümde ise Osmaniye’deki günlük yerel gazetelerin siyasal iletişim sürecinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *İletişim, Siyaset, Siyasal İletişim, Yerel Basın*

THE APPROACH of LOCAL PRESS to POLITICAL PARTIES and CANDIDATES in the 2014 LOCAL ELECTIONS

Abstract

This study examines the approach of local media to the political parties and candidates in Osmaniye for 2014 local elections. Osmaniye ‘s local newspapers, published between 1st of 23 March in 2014 and 29th March of 2014, named Kınık, Elde Demokrasi, Takip, Akdeniz, Aydın Osmaniye, Yurt, Hasret and Olay, the news about the election studies of Osmaniye MHP, AKP and CHP mayor’s candidates are analyzed by using Van Dijk’s speech analysis method. The first part of the study is included concepts, politics, communication, political communication; the second part is local media, local media in Osmaniye and its historical background; the third part is the assessment of political communication process in Osmaniye’s local daily newspapers.

Keywords: *Communication, Political, Political Communication, Local Media*

¹ “2014 Yerel Seçimlerinde Osmaniye’de Yerel Basının Siyasal Partilere ve Adaylara Yaklaşımı” çalışması, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda Başkan Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Murat Güvenir danışmanlığında yürütülen ve Gülsüm Şimşek tarafından hazırlanan yayınlanmamış “2014 Yerel Seçimlerinde Osmaniye’de Yerel Basının Siyasal Partilere ve Adaylara Yaklaşımı” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Uzman Gülsüm Şimşek, gulsumsimsekerbasan@gmail.com

GİRİŖ

Günlük hayatımızın her alanında ve anında yer alan siyasal iletiŖim ülkemizde seçim zamanı gündeme gelen bir kavram gibi anlamlandırılmaktadır. Oysaki siyasal iletiŖim ile seçmenler ya da hedef kitle gazete, dergi, televizyon, internet vb. iletiŖim araçlarıyla i içedir. İletiŖim ile insanlar ihtiyaçlarını, isteklerini ve beklentilerini karŖımlarken siyaset ile yaŖam tarzlarını, algılarını, hayata hangi çerçeveden bakacaklarını belirlerler.

Siyaset, muktedir olmak, halkla iliŖkilerde yetkinlik, uzlaŖma ve uzlaŖtırabilme yeteneğinin g ve kaynakların kullanımıyla yakından ilgili bilim dalıdır (obanoğlu, 2010: 65). Siyasetin temel unsuru iktidardır ve iktidarın mihenk noktası da güçtür. Bu nedenle siyaset temelde g temsil eder ve bütün araçları kullanarak iktidarı ele geçirmeye ve elde tutmaya odaklanır (Trkne, 2014: 25-27). Bütün bu hedefleri gerekleŖtirmenin yolu da iletiŖimden geçmektedir. İletiŖim olmaksızın siyaset yapılamaz. Çünkü siyaset insanlara hitap eden ve onların üstünde nüfuz etmeye yönelik bir alandır.

Siyaset ve iletiŖim birbiriyle iç içe gemiŖ iki kavramdır. Siyasal iletiŖim ile yazılı, sözlü, iŖitsel ve görsel araçlar ile geniŖ kitlelere ulaŖılarak kamuoyunun siyasi tercihleri yönlendirilir. Siyasal iletiŖimde temel amaç, geniŖ kitlelerin dikkatini çekerek verilen siyasi mesajın paylaŖılarak benimsenmesini sağlamaktır (obanoğlu, 2010: 45).

Siyasetin ve siyasal iletiŖimin temel unsuru medyadır. Medya, alıcı ile verici arasındaki temel araç vazifesini görmektedir. Siyasal iletiŖim süreci iki yönlü olduğu için siyasal aktörlerden gelen grŖler medya vasıtası ile doğrudan veya dolaylı olarak yansıtılır, yorumlanır, yeniden üretilir ve izleyiciye iletilir. Medya günümüzde sadece iletileri taŖıyan araç niteliğini taŖımıyor. Aynı zamanda medya mesajları olgunlaŖtırmakta, yeniden yorumlamakta ve siyasi aktörlerle hedef kitleye vermektedir (Aziz, 2011: 19).

Siyasal iletiŖim sürecinde kullanılan ilk ve en eski temel iletiŖim aracı gazetelerdir. Gazeteler, seçmenlerin karar süreçlerinde önem arz eden araçlardan bir tanesidir. Siyasal iletiŖimde gazetelerin rolünün ikinci plana dŖtė ne sürülse de son yıllarda teknolojinin geliŖmesiyle ve gazetelerin bir dizi düzenleme yapmasıyla siyasal iletiŖim sürecinde etkili duruma gelmiŖtir (Oktay, 2002: 156-167).

Siyasal iletiŖim açısından gazetelerin manŖetleri, kullandıkları söylemler hangi siyasi partiyi desteklediklerinin göstergesidir. Gazetelerin söylemlerini inŖa ederken birinci veya üçüncü kiŖi anlatımını tercih etmeleri, haberlerde kullanılan kelimeler ve nitelermeler, haberin yzeyssel ya da derinlemesine okuyucuya aktarılması, olay taraflarının değerlendirilmesi, haberlerde kullanılan cümle yapıları ve fotoğraf karelerinin büyüklük oranları ve içerikleri hangi siyasi grŖe yakın olduklarını ortaya koyar.

Bir gazetenin herhangi bir bireyle, siyasi partiyle, konuyla vb. ilgili haberlerini analiz etmek için çeŖitli analiz yöntemleri kullanılır. Bu yöntemlerden bir tanesi de Hollandalı bilim adamı Van Dijk'ın söylem çözümlemesidir. Söylem, hiçbir temele dayanmayan ya da dayandırılmaz bir meta eylemdir. Söylem dil pratiği, ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, g ve gücün mübadelesiyle eyleme dnŖen dil pratikleridir (Sözen, 1999: 19-20).

Osmaniye'de 2014 yerel seçimlerinde yerel basının MHP, AKP ve CHP belediye baŖkanı adaylarına yaklaŖımıyla ilgili alıŖmaların tespit edilmesi amalanmıŖtır. "Osmaniye'de 2014 yerel seçimlerinde yerel basının MHP, AKP ve CHP belediye

başkanı adaylarına nasıl yaklaşmıştır?” sorusunun cevabını bulabilmek için de çalışma bağlamında Van Dijk’ın söylem analizi yöntemi kullanılarak Osmaniye’de basılan günlük yerel gazetelerde (Kınık, Elde Demokrasi, Takip, Akdeniz, Aydın Osmaniye, Hasret, Olay ve Yurt gazeteleri) 01 Mart 2014 ve 29 Mart 2014 tarihleri arasında MHP, AKP ve CHP belediye başkanı adaylarının siyasal iletişim çalışmaları incelenmiştir.

1.Siyasal İletişim

Siyasal iletişim, demokrasi ile yakından alakalı bir kavramdır ve genel oy hakkının kitlelere verilmesiyle başlayıp kitle iletişim teknolojisinin gelişmesiyle günümüzdeki şeklini almıştır (Özsoy, 2009: 21). Siyasi adaylar ve liderler iktidara gelebilmek için etkili kampanya ve tekniklerden yararlanıp bunları yerinde ve zamanında kullanmak zorundadır. Siyaset adamları ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarla karşılaştıklarında hızlı hareket ederek çabuk karar vermek ve aldıkları kararların da kamuoyu tarafından onaylanıp uygulanmasını isterler. Bu nedenle siyasal iletişim son derece önemlidir (Çobanoğlu, 2010: 45).

Siyasal iletişim; yazılı, sözlü, işitsel ve görsel araçlar yolu ile geniş kitlelere ulaşabilmek amacıyla iletişim araçlarının (reklam, propaganda ve halkla ilişkiler) etkili biçimde kullanarak kamuoyunun siyasi tercihlerini etkileyebilmektir (Çobanoğlu, 2010: 45). Siyasal iletişim, “siyasal arenada birbirini anlama ve anlatma biçimi” (Özsoy, 2009: 30), “siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılmasıdır.” (Aziz, 2011: 19).

Her türlü politik haber, yorum, köşe yazısı, siyasi konuşma ve demeç, siyasilere atfedilen sözler, siyasi sürece dair her türlü haber, yorum ve fotoğraf; idari makamların savunmaları ve açıklamaları, meclis tutanakları, meclisten yapılan yayınlar, açık oturumlar, siyasi propaganda konuşmaları ve filmleri, siyasal reklamlar; siyasal parti programları, broşürleri ve el ilanları, politik danışmanların yürüttüğü her türlü tanıtım programları, siyasal partilerin ve adayların halkla ilişkiler faaliyetleri; hatta görünürde politik amaç taşımayan, fakat gizli mesaj içeren bazı sinema-TV filmleri siyasal iletişim kapsamında kabul edilme eğilimindedirler (Oktay, 2002: 9).

Siyasal iletişim genel öğeleri ile değerlendirildiğinde iletişim süreci ile benzerlik göstermektedir. İletişim sürecindeki kaynak, mesaj, araç, alıcı ve geribildirim siyasal iletişim sürecinde de çok küçük farkla işlevini yerine getirir. Siyasal iletişim sürecinin tam olarak meydana gelebilmesi için bu beş unsurun etkili şekilde kullanılması ve her birinin işlevsel olarak süreçte yerini alması gerekir (Aziz, 2011: 21). Ancak siyasal iletişim sürecinin kendine özgü bir takım kuralları olduğu için iletişim sürecinden ayrılan tarafları mevcuttur. Bunlar: Siyasal iletişim sürecinde kaynak örgütlü yapıları, alıcı seçme hakkını kazanmış genç ve yetişkinleri, mesaj siyasal içerikli, kanal hedef kitleye ulaşılabilir teknikler, geribildirime imkân tanıyan yöntemlerin kullanılmasıdır (Aziz, 2014: 5-7).

Siyasal iletişimin demokrasi ile yönetilen toplumlarda olumlu ve olumsuz bir takım fonksiyonları vardır. Bunlar: Haber, bilgi ve kültürün topluma iletilmesini sağlamak, siyasetin taşıyıcılığını ve desteğini oluşturmak, toplumsal değerlerin iletilmesine araç olmak, yönlendirmek ve ikna etmek, iktidarın desteklenmesine yardımcı olmak, bazı durumlarda muhalefetin taleplerinin gerçekleşmemesine etkide bulunmak, siyasal katılımın artmasına katkıda bulunmak, yönlendirme ve yalana açık propagandalara karşı önlem almak, toplumda benzeşme ve bütünlük yaratmak, bazı durumlarda ayrışım noktalarını körüklemek, gündem yaratmak, istenilmeyen konuları gündemden

düşürmek, kamuoyu beklentilerini saptamak, anti demokratik dönemlerde askeri darbelerin oluşmasına zemin hazırlamak (Çobanoğlu, 2010: 47), ortaya çıkan siyasal problemlerin tanımlanmasına yardımcı, bu problemlerin siyasal tartışma ortamlarına girerek meşruiyet kazanmasını sağlamak (kamuoyu araştırmaları ön plandadır), artık tartışma konusu olmaktan çıkmış, ortak bir görüş birliğine varılmış konuları gündemden düşürmek (Özsoy, 2009: 22).

1.1.Siyasal İletişim Sürecinde Medya ve Gazeteler

Günümüzde medya, siyasal iletişim sürecinde en etkili iletişim kanallarından birisidir. Medya, siyasal aktörler ile hedef kitle arasında alıcı konumundadır. Süreçte iletişim iki yönlüdür. Siyasal aktörlerden gelen medya aracılığı ile doğrudan veya dolaylı biçimde görüşler yansıtılır, yorumlanır, yeniden üretilir ve izleyiciye iletilir. Medya bugün sadece iletileri taşıyan araç olarak çalışmaz. Aynı zamanda medya aldığı mesajları olgunlaştırmakta, yeniden yorumlamakta ve ağırlıklı olarak taraflara, siyasal aktörlere ve hedef kitleye vermektedir (Aziz, 2011: 81-88). Medyanın kamuya karşı en temel görevi halkı bilgilendirmektir. Halka ve iktidarlara dair haberleri vermek, sorunları ve tarafların yaklaşımlarını dile getirmektir (Devran, 2011: 20).

Medyada, siyasette içerik ikinci plana atılarak görüntü ön plana çıkartılır ve siyasetçi paket gibi hedef kitleye sunulur. Bu yüzden medya siyasetin şeklini derinden etkilemektedir. Siyasetçiler, mesajlarını alıcılara iletebilmek için medyanın oluşturduğu kamusal platforma çıkmak önemli hale gelirken medya da öncelikle kendi yararına uygun siyasetçiyi ve siyasi mesajı iletmeyi tercih eder. Bu süreçte siyasetçinin düşüncesinin ne olduğu değil o düşüncüyü nasıl açıkladığıdır. Siyasetçiden beklenen de siyaset alanının değerini yükselten, değişime ve gelişime dair şeyler söylemek yerine gösteri ağırlıklı bir dizi malzemeyi medyaya sunabilmek şekline dönüşmüştür. Sadece bu biçimde siyasetçi ve siyasi malzemeler medyada yer bulmaktadır. Siyaset artık ülkenin sorunlarını inceleyen, onlara çözümler üreten ve öneriler sunan mantıktan uzaklaşmıştır. Günümüzde siyaset, içine sıkıştığı çerçeveyi medyanın istediği şekle dönüştürerek hedef kitleye bu platformda ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle siyasette, seyirlik fenomen haline dönüşmüştür (Devran, 2011: 16-23).

Tarihsel geçmişte kitlelere hitap ederken kullanılan yazılı medya, ilk ve en eski siyasal iletişim aracıdır. Yazılı medyanın başlangıcı matbaanın buluşuna kadar gider ancak siyasal iletişimdeki asıl önemi basım teknolojinin her yerde kullanılmaya başlaması sonucu ortaya çıkmıştır. Basım teknolojisinin gelişmesi ile gazete ve dergiler ucuzlayarak, çoğalarak geniş halk kitlelerine ulaşma imkânı bulmuştur (Aziz, 2011: 84-85).

Yazılı basının siyasal iletişimde yoğun olarak kullanılmaya başlanmasının tarihi olarak ABD’de “Philadelphia Haklar Beyannamesi’nin kabulü (1774), Avrupa’da Fransız İhtilali (1789) olarak verilebilir (Aziz, 2011: 85). Gazetelerin gelişerek daha geniş bir coğrafya içinde, daha çok sayıda insana ulaşmaya başlaması, gazetelerin içerik ve haber değeri açısından gelişmeleri ve buna paralel olarak bir meslek olarak gazeteciliğin gelişimi gerçek anlamda Endüstri Devrimi ile birlikte olmuştur (Özçağlayan, 2008: 134). Gazetenin siyasi alandaki rolünü belirleyen ilk örneği, 1859’da bir Amerikan Kongre üyesi ile yapılan röportajın gazetede yayınlanmasıdır. İlk siyasal basın bülteni ise 1907’de yayınlanmıştır (Oktay, 2002: 81).

Gazetelerin bir siyasal iletişim aracı olarak yeniden gündeme gelmesinin çok sayıda sebebi mevcuttur. Bu sebepler, modern teknolojinin gazetelerin reklam, ilan kabul etme ve basma süresini kısaltması ve hızlandırmasıdır. Bir ilanın ya da reklamın bir gecede basılıp ertesi günü yayınlanması. Radyo ve televizyonun verdiği bilgileri ayrıntılı ve

her zaman okumaya müsait kalıcı şekilde vermesi. Seçim zamanlarında gazetelerde her zaman reklama açık boş alanların bulunması. Rekabet ortamında gazetelerin ilan ve reklam fiyatlarını indirerek televizyon reklamlarıyla kıyaslanamayacak derecede ucuz ücretlerde reklam ve ilan kabul etmeleri. Politikacıların konuşma metinlerinin gazetede tamamının yer alabilmesidir (Oktay, 2002: 159-158).

Yayınlanmakta olan ya da belirli bir parti ya da aday tarafından kampanya çerçevesinde yayına sokulan gazete, dergi ve broşürler basılı iletişim araçları arasında ön sırada yer alırlar. Günümüz koşullarında, formatları neredeyse televizyon tarafından belirlenen gazete ve dergilerin, eğitim ve gelir düzeyi yüksek kesimlere, derinlemesine mesaj verme konumundadırlar. Bazı politikacılar, üyelik aidatları ve bölgesel reklam destekleriyle, özellikle bölgedeki büyük gazetenin kendisini desteklemediğini hissettiklerinde, uzun vadeli ve düzenli bir biçimde “kendi” gazetelerini yayınlarlar. Gazeteler, bu konuda uzmanlaşmış şirketler ve militanlarca dağıtılırlar (Çankaya, 2008: 61).

Gazetelerin manşetleri ve manşetlerde kullanılan söylemler, bu gazetelerin hangi siyasal partiyi desteklediklerinin açık bir göstergesi olarak algılanabilir. Gazetelerin dili açısından ikinci önemli konu ise gazetelerin söylemlerini inşa ederken birinci veya üçüncü kişi anlatımını tercih etmeleridir. Gazeteler okuyucularına karşı objektif görünmek amacıyla manşet haberlerinin başlığını, ya liderlerin ağzından veya diğer üçüncü kişilerin açıklamalarından aldıkları alıntılarla inşa etmişlerdir (Devran, 146-148).

2.Yerel Basın

Yerel basın, “Sınırları belirli bir yörede bulunan ve faaliyet gösteren, gazetecilik mesleğinin gerektirdiği görevleri ve işlevleri bu yörede ifa eden ve bu doğrultuda sorumlulukları taşıyan, yöre halkının gözü, kulağı, dili olurken aynı zamanda yerel kamuoyunun oluşmasına katkılarda bulunan, yerel yönetimleri denetleyen, yaptığı haberler ve faaliyetler neticesinde gerek yöredeki insanlar ve gruplar arasında, gerekse yöre halkı ile yerel yönetimler arasında iletişim ve koordinasyonun sağlanmasına, yöredeki sosyal hayatın düzenlenmesine yardımcı olan, özellikle yörede halkın politik bilinçlenmesine ve siyasal hayata katılımında önemli roller üstlenerek demokrasinin özümsemesine ve sağlıklı bir şekilde işleyebilmesine elzem katkılarda bulunan kitle iletişim araçlarıdır.” (Bekiroğlu, 2008: 134’den akt. Sönmez, 2012: 17).

Basın günümüzde, kamuoyunun oluşumunda ağır tesiri ve belirleyiciliği olan bir kurumdur. Ancak basın kamuoyunu yansıttığı kadar onu biçimlendirme eğilimi de taşımaktadır. Basının kamu görevi; haber vermek, bilgilendirmek, denetlemek, eleştirmek, kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmaktır. Bu nitelikler doğrultusunda basın, hem yazarların ve yazarların bağlı bulundukları resmi veya resmi olmayan örgütlerin kanaatlerini yönetime duyuran hem de kanaatlerin oluşmasında görev alan bir süreç olarak görülmektedir. (Girgin, 2001: 144).

Yöre halkı için önem arz eden yerel basının çeşitli işlevleri mevcuttur. Bu işlevlerden bazıları şunlardır: Mahalli çerçevede yayın yapan gazeteler genellikle bölgeyi ve şehri ilgilendiren olayları haber yaparlar. Kentin sorunları, şehir halkının istek ve beklentileri, belediyece faaliyetleri, kültürel etkinlikler, iş ilanları, trafik kazaları vb. rutin olayları ele alırlar. Bu niteliğinden dolayı da yerel basın ulusal basını besleyen kaynaktır. Yerel gazetelerde yer alan haberler, ülke basınının zenginliğini arttırmaktadır (İlgaz, 2003: 179’dan akt. Sönmez, 2012: 18). Ancak yerel basının en önemli görevi şehrin politik hareketliliğini tasvir etmektir. Yerel gazeteler kamuoyunun

oluşmasına yardımcı olarak bölgede yaşayan halkın taleplerini ve sorunlarını siyasetçilere ileten köprü vazifesi görmektedirler Sönmez: 2012: 18). Aynı zamanda yerel yönetimin görevlerini yerine getirip getirmediğini denetleyerek, zaman zaman eleştirerek, hem seçim öncesinde siyasi partilerin adaylarını ve politikalarını yerel halka tanıtarak hem de seçim sonrasında seçilen yöneticilerin politikalarının ve çalışmalarının bölge halkına duyurulmasını sağlayarak demokrasinin gelişmesine destek olmaktadır (Temel, Korkmaz vd. 2012: 128'den akt. Nisan,2014: 6).

Türkiye’de yayınlanan yerel gazeteler çeşitli sorunlarla mücadele ederek yayın hayatlarına devam etmeye çalışmaktadırlar. Gazete okuma oranının düşük olması, halkın isteklerine cevap verilmemesi, yetersiz baskı sayısı, teknolojilerden yararlanılamaması, nitelsiz işçi çalıştırılması, çalışanların eğitimine önem verilmemesi, içeriğin nitelikli hale getirilmesi yerine magazin haberlerine yer verilmesi yerel basının gelişmesini engelleyen temel etkenlerdir. Aynı zamanda ilgi yetersizliği, İstanbul gazetelerinin bölge sayfaları, içeriğin yetersizliği, geniş dağıtım ağının olmayışı, naylon kadrolar, yetersiz alt yapı, resmi ilan pastası yerel gazetelerin sorunları arasında yer almaktadır (Girgin, 2001: 174-180). Bu sorunlardan dolayı yerel medya kendisinden beklenen görevleri yerine getirememektedir. Gazetelerin büyük bir bölümü resmi ilan geliri için basılmaktadır. Nitelsiz çalışanlar tarafından hazırlanan gazeteler genellikle yöredeki okuyucuya ulaşmamakta ve yerel gündemi oluşturabilecek güce sahip olmamaktadırlar. Temel görevlerini yerine getirmek konusunda yetersiz olan yerel gazeteler, yerel demokrasinin gelişmesi, yönetenlerin yönetilenler tarafından denetlenmesi ve seçmenin bilinçli tercihler yapması gibi konularda etkili olmamaktadırlar (Şeker, 2007: 13).

Basın İlan Kurumu Kontrol Hizmetleri Müdürlüğünden 27.11.2014 tarihinde alınan bilgelere göre Türkiye’de Basın İlan Kurumunun şubelerinin olduğu 36 ilde yerel gazetelerin toplam sayısı 480 adettir. Basın İlan Kurumunun kaydında bulunan gazeteler de resmi ilan alan gazetelerdir. Basın İlan Kurumunun olmadığı illerde gazetelerin kayıtlarına ve iletişim bilgilerine valiliklerin sayfalarındaki bilgilerden ulaşılabilir. Türkiye’de yayınlanan günlük, haftalık, iki haftalık, üç aylık ve çeşitli zamanlarda (seçim, bayram, kutlama vb.) basılan yerel süreli yayınlar, Basın Kanunu’ndaki eksikliklerden dolayı da maalesef herhangi bir kurum tarafından tam olarak kayıt altına alınamamaktadır. Bu yüzden de Türkiye’de basılan yerel gazetelerin sayısal ve içerik ile ilgili sağlıklı verilerine ulaşmak oldukça zordur (Şimşek, 2015, 34).

2.1. Osmaniye’de Yerel Basın

Yerel basın Osmaniye’de yaklaşık bir asırdır varlığını devam ettirmektedir. Osmaniye’de yerel basının yeşermesi ve hayatta kalabilmesi için imkanların kısıtlılığına rağmen yerel basın 1927-1928 yıllarından itibaren Osmaniye’de varolmuştur. Osmaniye’nin yerel basın tarihine bakıldığında şu gazetelerin kronolojik sıra ile yayınlandıklarını görmekteyiz.

- Haraz Gazetesi: 1927 yılında Cebeli Bereket Mutasarrıflığında eski yazı ile tek sayfa halinde çıkmıştır.
- Cebel-i Bereket Gazetesi: 1927-1928 yılları arasında Osmaniye’nin vilayet olduğu dönemde yayına başlamıştır. Gazete Osmanlıca harflerle, tek sayfa halinde haftanın üç günü yayınlanıyordu.
- Osmaniye Postası: 1950 yılında harf inkılâbından sonra Türkçe olarak yayınlanmıştır.
- Yedi Ocak Gazetesi: 1955 yılında yayın hayatına başlamış ve 34 yıl sonra gazetenin basımı durmuştur.

- Hakikat Tarafsız Siyasi Gazetesi: 1964 yılında yayın hayatına başlamış ve 25 yıla yakın gazete yayın hayatına devam etmiştir. İdeolojik görüş olarak CHP'yi destekleyen bir gazetedir.
- Osmaniye Günlük Bağımsız Siyasi Gazete: 1969 yılında kurulan gazete 25 yıla yakın yayın hayatına devam etmiştir.
- Çataloluk Gazetesi: 1969'da kurulan gazetenin logosunun altında ve üstünde "Oluklar çatal, birinden Türklük birinden İslam akar, Türk İslam medeniyeti dünyasına kavuşana kadar" sloganları bulunmaktadır. Gazete dönem itibarıyla Ülkücü hareketi destekleyen ideolojik yapısı vardır.
- Yeni Osmaniye Gazetesi: 1973 tarihinde kurulan gazete 2000'li yıllara kadar yayın hayatına günlük gazete olarak devam etmiştir. Ancak gazeteye ait arşivlerde herhangi bir örneğine rastlanmamıştır.
- Hasret Gazetesi: Geçmişten günümüze değin Osmaniye'de yayın hayatına devam eden tek gazete Hasret Gazetesidir. 1979 yılında basılmaya başlanan gazete geçmiş yıllarda haftanın belirli günleri yayınlanmaktadır (Şimşek, 2015: 21-27).

Osmaniye'de 1970'li yıllardan günümüze dek çeşitli periyotlarda ve haftanın belirli günleri ya da günlük yayınlanan 40'a yakın gazete basılmıştır. Ancak gazete basım maliyetinin yüksek olması ve gazetelerin maddi gelirlerinin kısıtlı olması nedeniyle Osmaniye'de basılan gazeteler uzun ömürlü olmamakta ve yayın hayatına devam edememektedirler (Şimşek, 2015: 27-30).

Günümüzde Osmaniye'de yerel düzeyde çok sayıda günlük, haftalık ve iki haftalık sürelerle gazete ve dergi basılmaktadır. Ancak bu gazeteler ve dergilerin sistematik bir biçimde her hangi bir yerde (Osmaniye Valiliği, Başbakanlık Basın Enformasyon Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu, Osmaniye Belediyesi, Osmaniye Kütüphanesi vb.) envanteri, veri bankası, niteliksel ve niceliksel özelliklerine dair bilgi kaydı bulunmamaktadır.

Osmaniye Valiliği'nden elde edilen verilere göre Osmaniye'de beş adet gazete ile ilgili mesleki kuruluş temsilciliği bulunmaktadır. Bunlar: Aktif Gazeteciler Cemiyeti, Osmaniye Gazeteciler Cemiyeti, Osmaniye Önder Gazeteciler Cemiyeti, Yedi Ocak Gazeteciler Cemiyeti ve Kadirli Gazeteciler Cemiyetidir. Osmaniye'de yerel basında çalışan ve ulusal basına muhabirlik yapan basın çalışanları bu cemiyetlere üye olmaktadırlar (<http://www.osmaniye.gov.tr/mesleki-kurulus-temsilcileri> / Erişim: 05.08.2016).

Osmaniye'de ulusal haber ajansı temsilcilikleri şunlardır: Anadolu Ajansı, Cihan Haber Ajansı, Ciner Haber Ajansı, Doğan Haber Ajansı, Elektronik Haber Ajansı, İhlas Haber Ajansı ve TRT Temsilciliği. Aynı zamanda Osmaniye'deki ulusal yayın temsilciliklerinden: Cumhuriyet Gazetesi, Dünya Gazetesi, Sabah Gazetesi, Star Gazetesi ve Zaman Gazetesi mevcuttur (<http://www.osmaniye.gov.tr/?/yaygin-yayin-kurulus-temsilcileri> Erişim: 05.08.2016).

Osmaniye Valiliği'nden alınan verilere göre Osmaniye ve ilçelerinde günlük 13 adet gazete basılmaktadır Bunlar: Akdeniz Gazetesi, Aydın Osmaniye Gazetesi, Hasret Gazetesi, Elde Demokrasi Gazetesi, Kınık Gazetesi, Medya Gazetesi, Olay Gazetesi, Takip Gazetesi, Yurt Gazetesi, Düziçi Erdem Gazetesi, Sabır Gazetesi, Sıla Gazetesi ve Yeni Kadirli Gazetesidir(<http://www.osmaniye.gov.tr/gunluk-yerel-gazete-temsilcileri>/Erişim: 05.08.2016).

Osmaniye’de haftalık yayınlanan 17 tane gazetenin isimleri Ŗunlardır: Ayrıntı Gazetesi, Çınar Gazetesi, Haberde Önder Gazetesi, Haraz Gazetesi, İkbâl Gazetesi, Kent328 Gazetesi, MeŖveret Gazetesi, Osmaniye Gazetesi, Osmaniye’de Haber Gazetesi, Osmaniye’de Yeni Adımlar Gazetesi, Özgür İde Gazetesi, Yeni BakıŖ Gazetesi, Haber80 Gazetesi, Kardelen Gazetesi, Sözüñ Özü Gazetesi ve Osmaniye’nin Sesi Gazetesi’dir (<http://www.osmaniye.gov.tr/haftalik-yerel-gazete-temsilcileri/> EriŖim: 05.08.2016).

3. Metodoloji

Yerel seğıimlerde parti adaylarının oy oranlarını artırabilmek ve iktidar olabilmek için siyasal iletiŖim çalıŖmaları yaptıkları bilinmektedir. Adaylar siyasal iletiŖim çalıŖmalarını yaparken de hedef kitlelerine ulaŖabilmek amacıyla çeŖitli kitle iletiŖim araçlarından yararlanmaktadırlar.

Bu nedenle araŖtırmada, Osmaniye’de 2014 yerel seğıimlerinde yerel basın AKP, MHP ve CHP belediye başkan adaylarına yaklaŖımıyla ilgili çalıŖmaların tespiti amaçlanmaktadır.

Problem

Osmaniye’de 2014 yerel seğıimlerinde yerel basın AKP, MHP ve CHP belediye başkan adaylarına nasıl yaklaŖmıştır?

Sınırlılık

ÇalıŖmanın sınırlılığı, 01 Mart 2014-29 Mart 2014 tarihleri arasında Osmaniye’de yayınlanan günlük yerel gazetelerde “Kınık Gazetesi, Elde Demokrasi Gazetesi, Akdeniz Gazetesi, Aydın Osmaniye Gazetesi, Takip Gazetesi, Hasret Gazetesi, Olay Gazetesi ve Yurt Gazetesi” deki MHP, AKP ve CHP Osmaniye belediye başkanı adaylarının haberleri ve fotoğraf kareleridir.

Yöntem

1 Mart 2014 - 30 Mart 2014 tarihleri arasında Osmaniye’de yayınlanan günlük yerel gazetelerde AKP, MHP ve CHP partisi adaylarının seğıim çalıŖmaları ile ilgili yer alan haberler söylem analizi yöntemi ile tespit edilecektir.

Söylem, dünyayı belirli bir biçimde anlama ve hakkında konuşma biçimidir (Jorgens ve Phillips, 2002: 1’den akt. Devran, 2010: 56) . Sözen’e göre söylem bir dil pratiğidir; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine dair süreçlerdir. Bir süreç olarak söylem, anlatım konuşma eylemlerinin içsel kurallarıyla düzenlenir. Söylemin kendi içsel kuralları onun düzenlerini oluşturur (Sözen, 1999: 20).

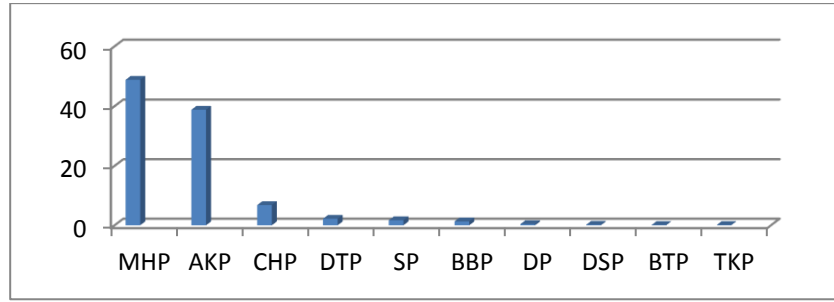
Söylem çözümlemesi haber metinleri üzerine yoğunlaŖır. Haber metinlerindeki ideoloji, güç ve iktidar ilişkisini ortaya koymayı hedefler. Bu konuda yerli ve yabancı bilim adamlarının çeŖitli görüşleri mevcuttur. Fiske’ye göre “*haber kurgusal metinler gibi bir söylemdir ve onlara benzer biçimde öyküler dolayımı ile gerçekliğı anlamlandırır. Haber gerçek bireylerden oluşur fakat olayları insanlar dolayımı ile temsil ederken klasik gerçekliğin uzlaŖımlarını izler. Haber gerçekliğin otantik ve anlaşılabilir bir versiyonunun katılan kişilerin eylem, sözcük ve tepkileri aracılığıyla inşa edilebileceğini öngörür. Bunun sonucu olarak olayların toplumsal kökenleri ortadan kaybolur ve bireylerin motivasyonu tüm eylemlerin kökü olarak görülür.*” (Fiske, 1987: 294’den akt., İnal, 1996:102). Haberin söylemi içinde egemen söylemler doğallaŖarak egemen ideoloji yeniden kurulur (İnal, 1996:102).

İnal'a göre haber metinlerinin oluşumu temelde dört unsura dayanmaktadır. Bunlar: Haberin söylemi, gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşur. Habercilik, zamansal, mekansal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir. Haberin söylemi gazetecilerin profesyonel söylemi içinde oluşur. Basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları söylemi biçimlendirir. Haberin söylemi haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır. Haberin söylemi medyanın ekonomi politikası içinde yapılır. Karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlandırıp benzeşmeye yol açmaktadır. Daha çok satan konuların seçilmesine neden olur (İnal, 1996: 96-98).

3.1. 2009 ve 2014 Yerel Seçimlerde Osmaniye

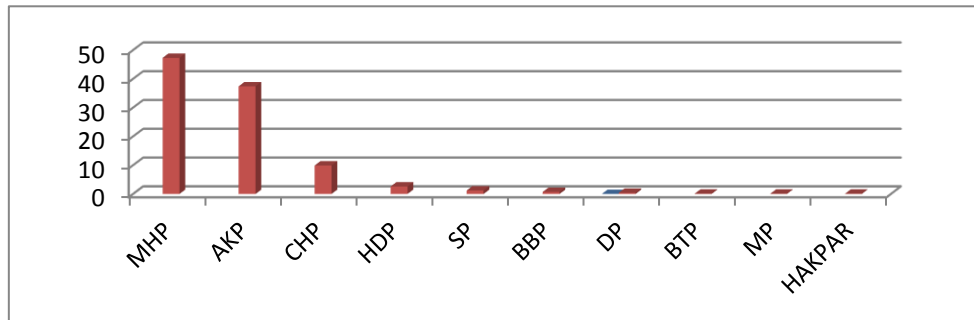
Türkiye'de beş yılda bir yapılan yerel seçimlerde il ve ilçe belediye başkanları halkın iradesi neticesinde seçilmektedir. Bu seçimler sonucunda Osmaniye'de farklı partilerin 2009 ve 2014 yerel seçimlerinde almış oldukları oylar şu şekildedir:

Grafik 1. 2009 Yerel Seçimlerde Osmaniye

29 Mart 2009 Yerel Seçimlerinde Osmaniye ilinde % 48,8'lik oy oranı ile MHP birinci, % 38,8'lik oy oranı ile AKP ikinci, % 6,3'lük oy oranı ile CHP de üçüncü, DTP % 2.2 ile dördüncü, SP % 1.7 ile beşinci, BBP % 1.3 ile altıncı, DP % 0.4 ile yedinci, DSP % 0.2 ile sekizinci, BTP % 0,1 ile dokuzuncu, TKP % 0.1 ile onuncu olmuştur.

Grafik 2. 2014 Yerel Seçimlerde Osmaniye

30 Mart 2014 yerel seçimlerinde Osmaniye'de açılan MHP % 47,3 ile birinci, AKP % 37,4 ile ikinci, CHP ise % 9,9 ile üçüncü, HDP % 2.6 ile dördüncü, SP % 1,2 ile beşinci, BBP % 0,7 ile altıncı, DP % 0,4 ile yedinci, BTP % 0,1 ile sekizinci, MP % 0,1 ile dokuzuncu, HAK-PAR % 0,1 ile onuncu olmuştur (<http://secim.haberler.com/2014/osmaniye/> Erişim: 05.05.2014).

Oy oranları 2009 yılındaki yerel seçimler ile karşılaştırıldığında MHP ve AKP arasında oy oranı olarak değışiklik olmadığı, CHP'nin ise oylarını % 3,3 oranında arttırdığı gözlemlenmektedir. Ayrıca 2009 yılında sandıktan oy alan DTP, DSP ve TKP 2014 yılı yerel seçimlerinde Osmaniye'den oy alamamıştır. Onların yerine 2014 yerel seçimlerinde HDP, BDP, MP ve HAKPAR sandıktan oy alabilmiştir.

3.3. Osmaniye'de Günlük Yerel Gazetelerin Siyasal İletişim Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Osmaniye'de günlük yerel basında 9 adet gazete basılmaktadır. Çalışma çerçevesinde gazetelerden Kınık, Elde Demokrasi, Akdeniz, Aydın Osmaniye, Takip, Hasret, Olay ve Yurt gazetelerinde Osmaniye AKP, MHP ve CHP belediye başkanı adaylarının siyasal iletişimleri ve siyasi görüşleri van Dijk'ın söylem analiziyle makro ve mikro yapılar ile haber metnlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

3.3.1. Makro Yapı: Tematik ve Şematik Çözümleme

Makro yapılar tematik ve şematik analiz şeklinde ikiye ayrılır. Tematik analiz, haber başlıkları, alt başlıklarla birlikte haber girişı ve spotlardan meydana gelir. Tematik yapı bir haberin makro örgütlenmesini ortaya koyar. Şematik analiz de durum ve yorumdan oluşur. Haber metninin incelenmesi için arka plan bilgisi, bağlamsal bilgi, sonuçlar ve haber kaynaklarıdır. Durum kısmında hikaye örgüsü incelenir. Arka planda olayların toplumsal ve politik yönüne, yorumda da haber kaynaklarına ve habere konu olmuş tarafların sözlü tepkilerine bakılır (van Dijk, 1988'den akt., Durna ve Kubilay, 2010: 68).

3.3.1.1. Tematik yapı

Tematik yapıda başlıklar, haber girişleri, spotlar, spotun olmadığı yerlerde haberin ilk paragrafı, haber tek paragraftan oluştuğunda ise haberin ilk cümlesi incelenmektedir.

3.3.1.1.1. Başlıklar

İncelenen başlıklar sırasıyla ilgili gazetenin MHP, Ak Parti ve CHP'yle ilgili haber başlıklarıdır. Akdeniz, Takip ve Aydın Osmaniye gazeteleri MHP'yle ilgili olumlu ya da olumsuz herhangi bir habere gazetelerinde yer vermemişlerdir.

Kınık: “Vatan Kara Kadir'e sahip çıkacak. (25 Mart 2014, s.2)

Kınık: Gürbüz, basın mensupları ile bir araya geldi. (24 Mart 2014, s.3)

Kınık: Aktürk, ticaret borsasını ziyaret etti. (26 Mart 2014, s.2)

Akdeniz: Gürbüz: Şirin Osmaniye, Ferhat'ın olmaya talibim (29 Mart 2014, s.1-3)

Akdeniz: Aktürk Ticaret Borsasını ziyaret etti (27 Mart 2014, s.1-4)

Takip: Halkın efendisi değil hizmetkârıyız (29 Mart 2014, s.1-2)

Takip: Seçim çalışmalarında sona gelindi (29 Mart 2014, s.1-3)

Aydın Osmaniye: “Böyle gelmiş, böyle gitmesin” (27 Mart 2014, s.1-3)

Aydın Osmaniye: Aktif Gazetecilere ziyaretler devam ediyor (28 Mart 2014, s.1-3)

Elde Demokrasi: Kara, “Osmaniye'nin sürdürülebilir noktada istikrara ihtiyacı var” (26 Mart, 2014, s.7)

Elde Demokrasi: Gürbüz İddialı konuştu: “Osmaniye 4 Nisanda hazır olsun” (21 Mart 2014, s.3)

Elde Demokrasi: Osmaniye’ye olan vefa borcumu ödemek adına belediye başkanlığına talibim (29 Mart, 2014, s.8)

Hasret: Osmaniye’de Bahçeli rüzgârı (27 Mart 2014, s.1-4)

Hasret: Mehmet Gürbüz, Projelerini Açıkladı (22 Mart 2014, s.1)

Hasret: Aktürk, Ziraat Odasını ziyaret etti (27 Mart 2014, s.2)

Olay: Gökhan Erkmen: “Kara’nın ikinci hizmet dönemi hayırlı olsun” (28 Mart 2014, s.1)

Olay: Mehmet Gürbüz, basın mensupları ile buluştu (25 Mart 2014, s.2)

Olay: Mimarlığını yaptığı odayı ziyaret etti (27 Mart 2014, s.3)

Yurt: Osmaniye Bahçeli’yi bağrına bastı (26 Mart 2014, s.1)

Yurt: Gürbüz, ORT’nin canlı yayın konuğu oldu (21 Mart 2014, s.1)

Yurt: Aktürk’ten ziraat odasına ziyaret (27 Mart 2014, s.2)

Kınık, Elde Demokrasi, Hasret, Olay ve Yurt gazeteleri MHP ve MHP belediye başkanıyla ilgili olumlu, yüceltici söylemlerde (Bahçeli rüzgârı, Bahçeli’yi bağrına bastı, Kadir Kara’ya sahip çıkacak) bulunmakta hatta seçimlerin erken galibi olarak görmektedir. Ak Parti Osmaniye Belediye başkanı adayına dair Takip, Akdeniz ve Aydın Osmaniye gazeteleri düzenin değişmesi, Osmaniye’de hizmet anlayışının yenilenmesiyle ilgili karşı tarafı olumsuzlaştırmakta kendini olumlamaktadır. Diğer gazeteler ise Ak Parti Osmaniye Belediye başkanı adayı Gürbüz’le ilgili daha tarafsız söylemlerde bulunmaktadır. CHP’nin belediye başkanı adayıyla ilgili gazetelerin haber başlıklarında olumlu ya da olumsuz anlamlandırmalar bulunmamakta ve başlıklar ziyaret haberlerinden ibaret kalıp genelleştirmeler mevcuttur. Gazeteler CHP Osmaniye Belediye Başkanı’na karşı tarafsız bir yaklaşım sergilemişlerdir.

3.3.1.1.2. Haber Girişleri

Gazetelerde haber girişleri ana olayı aktaran ve haberi özetleyen kısımdır. Çalışma dahilindeki gazetelerde (Olay, Yurt, Hasret, Akdeniz, Aydın Osmaniye, Takip, Elde Demokrasi ve Kınık) spot kullanılmadığı için gazetelerin ilk paragrafı değerlendirilmiştir.

Kınık: Kadir Kara: Beş yıl daha Osmaniye’den onay istiyorum (29 Mart 2014, s.1): Yerelde sürdürülebilir bir istikrara ihtiyacı olduğunu belirten Kadir Kara, “Osmaniye’de hiçbir zaman üst üste bir belediye başkanı seçilememiştir. Bu da Osmaniye’nin gelişimini engellemektedir.....

Akdeniz: Erdoğan Osmaniye’de 30 Bin Kişiye Hitap Etti (4 Mart 2014, s.1): Ak Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Osmaniye’de Devlet Bahçeli Meydanını dolduran yaklaşık 30 bin kişiye seslendi. Başbakanı önce bir selamlama konuşması için kürsüye gelen Ak Parti Belediye Başkan Adayı Mehmet Gürbüz konuşmasına Salih Sefa Yazarın “Osmaniyelim” şiiriyle başladı.

Takip: Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Kurtulmuş, “Adayımız Gürbüz, Osmaniye için biçilmiş kaftan” (13 Mart 2014, s.1-3): Ak Parti Osmaniye Belediye Başkan Adayı Mehmet Gürbüz’ün “Yeni Osmaniye Proje Tanıtım Toplantısı’nda

konuşan Numan Kurtulmuş, 30 Mart seçimlerinin sadece belediye seçimlerinden ibaret olmadığını, Türk siyasi tarihine geçecek en önemli seçimlerden birisi haline geldiğini söyledi.

Aydın Osmaniye: Engelliler “Aktürk” dedi (12 Mart 2014, s.1-2): Osmaniye Engelliler platformuna bağlı dernekler, Engelliler platformu Başkanı CHP Osmaniye Belediye Başkan Adayı Mimar Haydar Aktürk’e destek verdi.

Elde Demokrasi: Ak Parti’ye saldırı (13 Mart 2014, s.1-6): Osmaniye’de Ak Parti seçim Otobüsüne yapılan taşlı saldırıda İl Başkanı Emir Hasan Arslantaş’ın eşi Serpil Arslantaş ile Belediye Meclis Üyesi Adayı ve Kadın Kolları Başkanı Zekiye Yılmazzer yaralandı. .

Hasret: Osmaniye Kara Kadir’in zaferine kilitlendi (7 Mart 2014, s.1): “Yaklaşan mahalli idareler seçimleri için tüm Türkiye’de olduğu gibi Osmaniye’de de siyasi partiler seçim çalışmalarını hızlandırdı. Bütün adaylar projelerini anlatırken, MHP’nin adayı Kadir KARA yaptığı hizmetlerle Osmaniye halkının beğenisini kazanmış olmanın avantajı ile mahalle, mahalle ev, ev ziyaretlerde bulunuyor, hastaları, yaşlıları ziyaret ediyor, yeni doğan bebeklere hoş geldin diyor.”

Olay: Protestocu Şahistan “Hırsız Var” Pankartı (5 Mart 2014, s.1) “Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, partisinin düzenlediği miting için Osmaniye’ye geldi. Başbakan Erdoğan, miting alanında konuşma yaparken pankart şoku yaşandı.”

Yurt: CHP’li Oran’dan Hükümete Eleştiri (17 Mart 2014, s.2) “Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkan Yardımcısı ve İstanbul Milletvekili Umut Oran, 90 yıllık Cumhuriyet tarihinde hiç bu kadar yolsuzluğa batan bir iktidarın gelmediğini belirterek, "12 yıl boyunca bu ülkeyi yasaklara boğdular, bu ülkeyi yalanlarla yönettiler ve bu ülkeyi yoksullukla yolsuzlukla maalesef tanıştırdılar" dedi.”

Gazetelerde yer alan haber girişlerinin çoğu 5 n 1 k kuralına uygun değildir. Haber girişi okunduğunda kimin nerede, ne zaman, ne yaptığına dair net bilgi alınamamaktadır. Elde Demokrasi gazetesinde Ak Parti’nin otobüsüne kim tarafından saldırı düzenlendiği, belediye başkanı adaylarının ziyaretlerini nerede yaptıkları, “hırsız var” pankartını açan vatandaşın kim olduğuna dair bilgiler verilmemiştir.

3.3.1.1.3. Fotoğraflar

Fotoğraflar makro yapı içinde haberdeki temayı oluşturan tematik yapının ögesi olarak ele alınmaktadır. İncelenen haberde kullanılan fotoğraflar yapılandırılmaya çalışan haberi desteklemektedir (Doruk, 2013: 120).

Bu çalışmada da gazetelerde belediye başkanı adayları ve seçime girdikleri partilerle ilgili fotoğraf analizi şu şekildedir:

Tablo 1. 1 Mart 2014-29 Mart 2014 Tarihleri Arasında Basılan Haftalık Yerel Gazetelerin Niceliksel Haber Ve Fotoğraf Analizi.

Parti	MHP	AKP	CHP	Toplam
Gazete Adı	Fotoğraf	Fotoğraf	Fotoğraf	Fotoğraf
1 Kınık Gazetesi	45	20	8	73
2 Elde Demokrasi Gazetesi	74	33	20	127
3 Hasret Gazetesi	64	15	16	95
4 Olay Gazetesi	81	19	19	119
5 Yurt Gazetesi	81	9	14	104
6 Akdeniz Gazetesi		76	25	101
7 Takip Gazetesi		85	13	98
8 Aydın Osmaniye Gazetesi		86	34	120

Toplam	345	343	149	807

Aynı matbaada basılan Akdeniz, Takip ve Aydın Osmaniye gazetelerinde 1 mart 2014 ve 29 mart 2014 tarihleri arasındaki yayınlarında MHP'ye ait olumlu veya olumsuz herhangi bir fotoğraf karesi bulunmamaktadır. Osmaniye belediye başkanı adayı Mehmet Gürbüz'ün seçim çalışmaları çerçevesinde yapılan ziyaretler ve tanıtım faaliyetleri ile Recep Tayyip Erdoğan, Numan Kurtulmuşun haberleri ile fotoğrafları büyük karelerle ilk sayfalardan yayınlanmıştır. Gazetelerde en fazla fotoğraf sayısı MHP'ye aittir. Küçük bir fark ile Ak Parti'nin fotoğrafları ikinci sırada yer almaktadır. Gazetelerde yer alan fotoğraflarla ilgili haberlerle bütünlük göstermektedir.

3.3.1.2. Şematik Yapı

Şematik analiz, durum ve yorumdan meydana gelmektedir. Durum bölümünde, ana olayın işleniş biçimiyle birlikte sonuçları incelenir. Bağlam denilen arka plan bilgisi olayların toplumsal ve politik yönünün belirtir. Yorum bölümünde de haber kaynakları ve habere konu olan olayların sözlü tepkilerine bakılır (van Dijk, 1988a, 1988b'den akt., Durna ve Kubilay, 2010: 68).

3.3.1.2.1. Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar

İncelenen gazetelerde Osmaniye belediye başkanlarının seçim ziyaretleri ve vaatleri ana olay olarak sunulmuştur. Takip, Aydın Osmaniye ve Akdeniz gazetelerinde MHP'ye dair herhangi bir haber yer almamıştır. Gazetelerde spot haber kullanılmadığı için haber metninin ilk paragrafları haberin özete niteliğinde ana olay olarak ele alınmıştır. Hasret, Olay ve Yurt gazetelerinde MHP lehine haber metinlerinde konumlandırma yapılmıştır. Bu gazetelerde MHP'li belediye başkanının ve Devlet Bahçeli'nin konuşmalarına vurgu yapılmıştır. Ak Parti ve CHP'nin daha sade ve yalın biçimde Hasret, Olay ve Yurt gazetesine konu olmuştur.

3.3.1.2.2. Bağlam Bilgisi

Bağlam bilgisi, olayların sosyal, siyasi, tarihsel vb. yönlerini bir arada değerlendirilmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Haberlerin ardalana ve bağlam bilgisine bakıldığında bazı haberlerde konunun geçmişine ve şu anki haline ilişkin bilgiler verilerek haberin hangi şartlar altında gerçekleştiğine dair bilgiler verilirken bazılarında ise "Ak Parti otobüsüne taşlı sopalı saldırı (14 Mart 2014, s.1-3), Osmaniye, katlanılacak halde değil (26 Mart 2014,s.1-3)" konuyla ilgili yeterli düzeyde bilgi verilmemiştir.

Takip: Ak Parti otobüsüne taşlı sopalı saldırı (14 Mart 2014, s.1-3): Ak Parti Kadın Kolları Başkanı Yılmaz, "Seçim çalışması sırasında bir grup otobüsümüzün önünü kesti, buradan gitmemizi istedi, engel olmak isteyen gruba çalışmalarımıza devam edeceğimizi söyledikten sonra kalabalığın artarak büyüdü ve 100 kadar kişiye ulaştı. Aralarında kadınların da bulunduğu çoğunluğu genç ve çocuklardan oluşan kalabalık, taş ve sopalarla bize saldırdı.

Takip: Osmaniye, katlanılacak halde değil (26 Mart 2014,s.1-3): Gürbüz, "Osmaniye'nin mevcut haline katlanılacak bir tarafı yok. Mevcut haline razı olmamak yetmiyor, alternatifini üretmek gerekiyor. Osmaniye'mizin halinin katlanılacak beğenilecek bir tarafı bulunmadığı gibi bunun yerine ne yapılması gerektiğini de bu güne kadar yaptığımız ortak akıl çalışmalarıyla oluşturabildiğimiz kadarıyla '80 proje' içinde ifade etmeye özen gösterdik."

Hasret: Başbakana pankart şoku! (5 Mart 2014, s.4) “Başbakan Erdoğan miting alanında konuşmasını sürdürürken, platforma oldukça yakın bir yerde duran bir şahıs birden üzerinde “Hırsız Var” yazılı pankart açtı. Bir süre pankartı tutan şahsa, çevresindeki partililer anında müdahale etti. Bu arada partililer tarafından oldukça tartaklanan şahıs, güvenlik görevlileri tarafından yaka paça gözültüne alınarak, miting alanının dışına çıkarıldı.

Kınık: Türkiye’yi Ayaklarından Terörle Prangaladılar (12 Mart 2014, s.1): Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, Osmanlı’nın son dönemlerinden bu yana Türkiye’nin en önemli meselesinin terör meselesi olduğunu belirterek, ”Maalesef Türkiye’yi ayaklarından prangaladılar ve Türkiye’yi geri bıraktılar” dedi. “Türkiye 28 yılda 32 bin insanını kaybetti, 7 bin insanımız şehit oldu. Türkiye 28 yılda terör dolayısıyla 1,2 trilyon dolar para kaybetti. Eğer bu parayı Türkiye kaybetmeseydi şimdi kişi başına düşen gelir 10bin500 dolar değil 20 bin dolar olacaktı. 20 sene evvel Türkiye uzayda istasyon kuracak bir ülke olacaktı. ...Kurtulmuş, bu nedenle barış sürecinin önemine vurgu yaptı.

3.3.1.2.3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi ve Haber Kaynakları

Osmaniye’de 1 mart 2014 ve 29 mart 2014 tarihleri arasındaki yayınlanan gazetelerde söylemlerin aktarılma şekli parti liderlerinin, kurmayların ve belediye başkanı adaylarının arasındaki konuşmalar, mitingler, kullanılan alıntılar ve ifadelerden oluşmuştur. Haberlerde birinci el kaynağa başvurulmuş ve kanıt niteliği taşıyan belge, anket, rapor vb. argümanlar haberlerde kullanılmamıştır. Belediye başkanı adayları kendilerinin, partilerinin ve çalışmalarının tanıtımlarını yapmışlardır.

Kınık: Bahçeli Osmaniye’nin ilçelerinde konuştu. (27 Mart 2014, s.1): Bahçeli, MHP’ye gönül verenlere sandığa sahip çıkma çağrısı yaptı. Herkesin hangi partiden olursa olsun mutlaka sandığa gitmesini isteyen MHP lideri Devlet Bahçeli, Türkiye’nin kötü yönetildiğini, en büyük sıkıntının yolsuzluk ve rüşvet olduğunu, kaydetti. Rüşvet ve yolsuzluğun toplumu çürüteceğini anlatan bahçeli konuşması boyunca Başbakan Erdoğan’ı eleştirdi.

Akdeniz: AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Kurtulmuş, “Gürbüz, Osmaniye için biçilmiş kaftan” (12 Mart 2014, s.1): Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, partisinin Osmaniye İl teşkilatı tarafından kapalı spor salonunda yapılan “Yeni Osmaniye Proje Tanıtım Toplantısı”na katıldı. Ak Parti Osmaniye belediye başkan adayı Mehmet Gürbüz’ün “Yeni Osmaniye Proje Tanıtım Toplantısı’nda konuşan Numan Kurtulmuş, 30 mart seçimlerinin sadece belediye seçimlerinden ibaret olmadığını, Türk siyasi tarihine geçecek en önemli seçimlerden birisi haline geldiğini söyledi.

Olay: CHP’li Oran, ziyaretlerde bulundu (17 Mart 2014, s.3): “Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkan Yardımcısı ve İstanbul Milletvekili Umut Oran, 90 yıllık Cumhuriyet tarihinde hiç bu kadar yolsuzluğa batan bir iktidarın gelmediğini belirterek, "12 yıl boyunca bu ülkeyi yasaklara boğdular, bu ülkeyi yalanlarla yönettiler ve bu ülkeyi yoksullukla yolsuzlukla maalesef tanıştırdılar" dedi.

Olay ve Kınık gazetelerinin haberlerinde iktidar yolsuzluk ve rüşvetle suçlanırken seçmen korku çekiciliği ile MHP ve CHP’nin belediye başkanı adaylarına oy vermeleri için ikna edilmeye çalışılmaktadır. Muktedir olmayan otoriteyi suçlamaktadır. Söylemlerde kutuplaşma vardır.

3.3.2. Mikro Yapı

Haberin mikro yapısı incelenirken sentaktik yapı, cümle düzeni, kelime seçimleri ve retoriği incelenmektedir.

3.3.2.1. Sentaktik Çözümleme (Cümle Düzeni)

Sentaktik çözümlemede haberde bulunan cümlelerin yapısına, cümlelerin kuruluş şekline ve öznenin konumlanma biçimine bakılmaktadır (Doruk, 2013: 123). Haber metinlerinde yer alan cümle ve cümleciklerin aktif veya pasif oluşu sentaktik çözümlemenin bir parçasıdır (İnal, 1999: 118). Osmaniye’de günlük yerel basında yayınlanan gazetelerin siyasi görüşü ne olursa olsun ve hangi tarafın haberini yaparlarsa yapsınlar haberlerin sentaktik (cümle düzeni) yapısında hem dolaylı hem de dolaysız haberler bulunmaktadır. Desteklenen belediye başkanlarının ve rakiplerin söylemleri tırnak işareti ile hedef kitleye ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla van Dijk’in sentaktik çözümlemesi burada geçersiz hale gelmektedir.

Elde Demokrasi: Kadir Kara, tüm bayanların 8 Mart Dünya Kadınlar Gününü kutlayarak bu tip projelerle aile ekonomilerine destek olmaya çalıştıklarını **söyledi**. (11 Mart 2014, s.7)

Elde Demokrasi: Kadir Kara, “Osmaniye bölgesel yaşam merkezi olacak”. “Kıymetli parti büyüklerim ve aziz dava arkadaşlarım yeni bir beş yıl için; artan heyecan, inanç ve imanla hizmet etmeye talibim. 2009’da kent için hayallerimiz var diyerek yola çıktık...”**dedi.**)

Hasret: MHP’den başbakana tepki (7 Mart 2014, s.1) “MHP Osmaniye İl Başkanı Fahri KUYULU, Osmaniye’deki mitingde MHP Genel Başkanı ve Osmaniye milletvekili hemşerimiz Dr. Devlet Bahçeli’yi eleştiren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a tepki gösterdi.”

Kınık: Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, Osmanlı’nın son dönemlerinden bu yana Türkiye’nin en önemli meselesinin terör meselesi olduğunu belirterek, “Maalesef Türkiye’yi ayaklarından prangaladılar ve Türkiye’yi geri bıraktılar”dedi

3.3.2.3. Kelime Seçimi

Haberlerdeki kelime seçimleri gazetelerin ideolojik duruşlarını ortaya koyması nedeniyle önem arz etmektedir. Araştırma çerçevesinde ideolojik anlamda MHP’yi savunan Hasret, Olay ve Yurt gazetelerinin kelime seçimleri şunlardır:

Hasret: Kadir kara, mahalle mitinglerine **coşkulu kalabalıklar** ile başladı (22 Mart 2014, s.1)

Hasret: Başbakana **pankart şoku!** (5 Mart 2014, s.4)

Olay: Kadir Kara’ya **sevgi seli**, (13 Mart 2014, s.1-4)

Olay: CHP’li Oran, ziyaretlerde bulundu (17 Mart 2014, s.3)

Yurt: Osmaniye **Bahçeli’yi bağrına bastı** (26 Mart 2014, s.1)

Yurt: AK Partili bayanlara **taşlı saldırı** (14 Mart 2014, s.1)

Yukarıdaki haberlerin yer aldığı gazeteler Osmaniye MHP belediye başkanı adayı Kadir Kara ve Devlet Bahçeli’nin halk tarafından sevildiğini, benimsendiğini pozitif çağrışımlı kelimelerle ifade ederken Ak Parti ve CHP ile ilgili haberlerde daha tarafsız davranmıştır. Hatta Ak Partili bayanlara yapılan taşlı saldırı son derece sade bir dil ile olumsuz sıfatlar kullanmadan haberleştirilmiştir.

Elde Demokrasi ve Kınık gazetesinin kelime seçimleri AKP, MHP ve CHP açısından incelendiğinde partilerin belediye başkanı adaylarının söylemleri karşı

partileri ve adayları karalayacak biçimde olmadığı gözlemlenmektedir. Adaylar seçim kampanyaları çerçevesinde kendi tanıtımlarını ve vaatlerini dile getirmektedirler. Ancak MHP, AKP ve CHP'nin liderleri ve kurmayları Osmaniye'ye yaptıkları ziyaretlerde ve mitinglerde birbirlerinin icraatlarını eleştirmekte ve negatif beyanlarda bulunmaktadır. İdeolojik olarak MHP'ye nispeten yakınlığı bulunan Elde Demokrasi ve Kınık gazetelerinin kelime tercihleri şu şekildedir:

Elde Demokrasi: Aslantaş: “Yeni Osmaniye'nin temelleri **güçlü bir şekilde** atılacak ve Osmaniye **Ak Belediyeciliğe kavuşacak.**” (10 Mart 2014, s. 7)

Elde Demokrasi: Kaya, “MHP Düziçi belediye başkanı adayı” **biz baskı, şantaj ve ticari pazarlıklar ile yol almıyoruz, dürüst ve şeffaf yönetim diyoruz**” (7 Mart 2014, s.6).

Kınık: Kadir Kara mahalle mitinglerine **coşkulu kalabalıklarla** başladı. (24 Mart 2014, s.3).

Kınık: Gürbüz, Tümsiad'ta **projelerini anlattı.** (25 Mart 2014, s.2).

Akdeniz, Takip ve Aydın Osmaniye gazetelerinin sahibi tek bir şahıs olup aynı matbaada basılmaktadır. Aynı zamanda bu gazetelerde MHP ile ilgili olumlu ya da olumsuz herhangi bir haber yer almamaktadır. Sadece Ak Parti ve CHP'yle ilgili siyasi haberler gazetede bulunmaktadır. CHP'nin haberleri değerlendirildiğinde ise Haydar Aktürk hakkında negatif çağrışımlı kelime seçimlerinin yapılmadığı ancak CHP parti kurmaylarının Osmaniye'nin mevcut durumu hakkında olumsuz sözler sarf ettikleri gözlemlenmektedir.

Akdeniz: “Halkımız, bugün **heyecanla Başbakanını bekliyor**” (2 Mart 2014, s.1-3)

Akdeniz: CHP Genel Başkan Yardımcısı Oran, “**Osmaniye yerinde sayıyor**”(15 Mart 2014, s.1-3)

Takip: Osmaniye'li, Başbakanını **bağrına bastı** (5 Mart 2014, s.1-3)

Takip: Balbay **Sevenleriyle Buluştu** (3 Mart 2014, s.1-2)

Aydın Osmaniye: Başbakan'a **sevgi seli** (5 Mart 2014, s.1-3)

Aydın Osmaniye: Cihangir, “**Halk, Aktürk'ü seviyor**” (17 Mart 2014, s.1-3)

3.3.2.4. Retorik

Retorikte, haberin inandırıcılığını sağlamak ve ikna etmek için tanıkların görüşlerine yer verilir, istatistiki ve sayısal veriler kullanılır (van Dijk, 1988a, 1988b'den akt., Durna ve Kubilay, 2010: 68). Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde herhangi bir anket veya istatistiki verilere rastlanmamıştır. Ancak haber içeriklerinde ve başlıklarında inandırıcılığı arttırmak için sayısal verilere başvurulmuştur.

Akdeniz: AK Parti, 1500 kişilik katılımı coştı (17 Mart 2014, s.4)

Akdeniz: AK Parti Adayı Gürbüz radyolarda 80 projesini anlatacak (17 Mart 2014, s.1-3)

Elde Demokrasi: CHP Milletvekili Balbay “Bizler salonlara sığmayacak kadar büyüydük” (3 Mart 2014, s.1-5)

Aynı zamanda korku çekiciliği ile hedef kitle ikna edilmeye çalışılmaktadır.

Kınık: MHP adayı Kara: Belediye başkanlarını değiştiren illerin büyüyemediğini görmekteyiz. (26 Mart 2014, s.2).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

“Osmaniye’de günlük yerel günlük yerel gazetelerin siyasal iletişim çerçevesinde değerlendirilmesi” çalışmasında 1 Mart 2014 ve 29 Mart 2014 tarihleri arasında Osmaniye’de yayınlanan günlük gazetelerden Kınık gazetesi, Elde Demokrasi gazetesi, Hasret gazetesi, Olay gazetesi, Yurt gazetesi, Akdeniz gazetesi, Takip gazetesi ve Aydın Osmaniye gazetesindeki MHP, CHP ve AKP’nin belediye başkanı adaylarının siyasal iletişim çalışmaları Van Dijk’ın söylem analizine göre değerlendirilmiştir.

Analiz neticesinde bir aylık zaman diliminde incelenen gazetelerde 408 adet siyasal içerikli haber ve 807 kare fotoğraf bulunmaktadır. Bu haberlerden 201 tanesi MHP’ye, 119 tanesi AKP’ye ve 88 tanesi de CHP’ye aittir. Osmaniye’de basılan günlük 8 adet yerel gazeteden Kınık, Elde Demokrasi, Hasret, Yurt ve Olay gazetelerinde MHP ile ilgili haberler ve fotoğraf kareleri sayısal olarak AKP ve CHP’nin haberlerinden daha fazladır. Ayrıca bu gazetelerde MHP’yle ilgili haberler diğer partilere kıyasla punto büyüklüğü, yüz ölçümü ve fotoğraf karelerinin oranı büyük ve dikkat çekicidir.

Tablo 2. Osmaniye’de 1 Mart 2014-29 Mart 2014 Tarihleri Arasında Basılan Haftalık Yerel Gazetelerin Niceliksel Haber Ve Fotoğraf Analizi.

Parti	MHP		AKP		CHP		Toplam	
Gazete Adı	Haber	Fotoğraf	Haber	Fotoğraf	Haber	Fotoğraf	Haber	Fotoğraf
Kınık Gazetesi	24	45	10	20	6	8	40	73
Elde Demokrasi Gazetesi	37	74	17	33	10	20	64	127
Hasret Gazetesi	44	64	10	15	11	16	65	95
Olay Gazetesi	55	81	11	19	15	19	81	119
Yurt Gazetesi	41	81	9	9	10	14	60	104
Akdeniz Gazetesi			24	76	11	25	35	101
Takip Gazetesi			17	85	11	13	28	98
Aydın Osmaniye Gazetesi			21	86	14	34	35	120
Toplam	201	345	119	343	88	149	408	807

Kınık ve Elde Demokrasi gazeteleri farklı matbaalarda basılırken; Hasret, Yurt ve Olay gazeteleri Hasret Matbaası’nda basılmaktadır ve gazetelerin patronu Gökhan Erkmen’dir. Bu da üç gazete siyasi görüş olarak aynı yapıdadır. MHP’nin siyasal görüşüne yakın olan Kınık ve Elde Demokrasi gazetelerinde Ülkü Ocakları, Türk Ocakları ve MHP’den Osmaniye’nin ilçelerine belediye başkanı olan adayların haberleri bulunmamaktadır. Hasret matbaasında basılan Hasret, Yurt ve Olay gazetelerinde Ülkü Ocakları, Türk Ocakları ve MHP’den Osmaniye’nin ilçelerine belediye başkanı olan adayların haberleri vardır. Bu da Hasret matbaasında basılan gazetelerin siyasi görüş olarak Elde Demokrasi ve Kınık gazetesinden daha fazla MHP’yi desteklediğini göstermektedir.

CHP ve CHP'nin Osmaniye belediye başkanı adayı Haydar Aktürk'le ilgili haberler ve fotoğraf kareleri sayısal oran olarak bütün gazetelerde son sırada yer almaktadır. Haydar Aktürk'ün haberlerinin içerikleri de ziyaret haberlerinden ibarettir. Sadece Osmaniye'yi ziyaret eden Mustafa Balbay'ın ve Umut Oran'ın haberleri söylem analizi çerçevesinde değerlendirilebilecek niteliktedir. Ancak çalışmada MHP, AKP ve CHP'nin Osmaniye belediye başkanları adaylarının gazetelerdeki siyasal iletişimleriyle sınırlı olduğu için Mustafa Balbay ve Umut Oran'ın söylemleri çalışma kapsamında değerlendirilememektedir.

Osmaniye MHP, AKP ve CHP belediye başkanı adaylarının haberlerinde ziyaret haberleri ön plandadır. Sekiz adet gazetenin tamamında adayların seçim çalışmaları ve tanıtım faaliyetleri çerçevesinde nereleri ziyaret ettikleri siyasal içerikli diğer haberlerden sayısal oran olarak fazladır. Yine ziyaret haberleri içerik ve adayların söylemleri açısından zenginlik arz etmemektedir.

Osmaniye'de yayınlanan günlük yerel gazetelerdeki haberlerde, haberin özeti niteliğinde "spot"lar kullanılmamaktadır. Yerel gazetelerde seçim çalışmaları kapsamında yapılan anketler de yayınlanmamıştır ve adaylar gazeteler aracılığıyla birbirlerini eleştirmemektedirler. Belediye başkanı adayları gazetelerde seçim ziyaretleri, tanıtım faaliyetleri ve MHP, AKP, CHP liderleri ve kurmaylarının söylemleri bulunmaktadır.

Haber başlıkları analizinde hangi partinin kaç adet haberi olduğuna dair net veriler elde edilmiştir. Osmaniye'de basılan günlük yerel gazetelerde ulusal basındaki gibi "manşet" kavramı olmadığı için gazetelerdeki manşetler değerlendirilmemiştir. Haberler, haber girişlerinde ana olay özet niteliğinde verilmiştir. Ancak bazı haberlerde ana olay ilk satırda özetlenmemiştir. Bütün gazetelerde ana olay ilk satırda yer aldığı için partilerin ve belediye başkanı adaylarının söylem analizleri bu yönüne bakılarak analiz edilememektedir. Gazetelerdeki haberlerin hangi şartlar altında neden gerçekleştiğine dair çok net olmasa da yeterli düzeyde bağlam bilgisi vardır. Farklı siyasi görüşleri savunan gazetelerdeki haberler bağlam açısından farklılık göstermemektedir. Sadece gazeteler siyasi görüşlerine yakın olan konuları daha ayrıntılı biçimde ön sayfalarda büyük puntolarla ve fotoğraf kareleri ile yayınlamaktadırlar. Osmaniye'de günlük yerel basında yayınlanan gazetelerin siyasi görüşü ne olursa olsun ve hangi tarafın haberini yaparlarsa yapsınlar haberlerin sentaktik (cümle düzeni) yapısında hem dolaylı hem de dolaysız haberler bulunmaktadır. Desteklenen belediye başkanlarının ve rakiplerin söylemleri tırnak işareti ile hedef kitleye ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla van Dijk'in sentaktik çözümlemesi burada geçersiz hale gelmektedir. Çalışmada değerlendirilen sekiz adet günlük yerel gazete, hangi siyasi görüşe yakınsa o görüşün liderini, belediye başkanı adayını onlarla ilgili konuları pozitif çağrışımlı sıfatlar, kelimeler kullanarak haber yapmaktadır. Buna karşılık gazeteler muhalif oldukları siyasi görüş ve belediye başkanı adayları hakkında olumsuz sıfatlar ve kelimeler kullanarak haber yapmamışlardır.

KAYNAKÇA

- Aziz, A. (2011). Siyasette Etkili İletişim Teknikleri, Başlık Yayın Grubu, İstanbul
- Aziz, A. (2014). Siyasal İletişim, 5. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Çobanoğlu, Ş. (2010). Siyasal İletişimin Gücü Zafer, Ak Parti Kültür Hizmeti, İstanbul.
- Devran, Y. (2010). Haber Söylem İdeoloji, Başlık Yayın Grubu, İstanbul.

- Devran, Y. (2011). Seçim Kampanyalarında Geleneksel Medya, İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı, Başlık Yayın Grubu, İstanbul.
- Durna, T. ve Kubilay, . (2010). Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem zmlemeleri, Medyadan Söylemler, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- İnal, M.A. (1996), Haberi Okumak, Temuçin Yayınları, İstanbul.
- Oktay, M. (2002). Politikada Halkla İlişkiler, Derin Yayınları, İstanbul.
- Özsoy, O. (2009). Seçim Kazandıran Siyasal İletişim, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Sözen, E. (1999), Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite, Paradigma Kitap, İstanbul.
- Sözen, E. (1999). Söylem Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Şeker, M. (2007). Tekniği, İçeriği, alıŐan Profili, Haber Kaynakları, Ekonomi Politieiği, Gücü ve Sorunlarıyla Yerel Basın, Tablet Kitapevi.
- Trkne, M. (2014). Siyaset, Nesil Yayın Grubu, İstanbul.
- Tez ve Makaleler
- Nisan, F. (2014). 30 Mart 2014 Yerel Seçimlerinde Yerel Basının Gündem Belirlemesi Gümüşhane rneği, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 9, (4), s.1-25.
- zağlayan, M. (2008), Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme), Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 13, s.131-160.
- Şimşek, G. (2015). 2014 Yerel Seçimlerinde Osmaniye’de Yerel Basının Siyasi Partilere ve Adaylara Yaklaşımı, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sönmez, M.F. (2012). Yerel Basın-Siyaset İlişkisi ve Haberde Tarafsızlık 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri rnek Olay İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Gazeteler
- Kınık Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- Elde Demokrasi Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- Akdeniz Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- Aydın Osmaniye Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- Takip Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- Olay Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- Yurt Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- Hasret Gazetesi (24 Mart 2014-29 Mart 2014)
- İnternet
- <http://secim.haberler.com/2014/osmaniye/> Erişim: 05.05.2014.
- <http://www.osmaniye.gov.tr/?/yaygin-yayin-kurulus-temsalcileri/> Erişim: 05.08.2016
- <http://www.osmaniye.gov.tr/gunluk-yerel-gazete-temsalcileri/> Erişim: 05.08.2016
- <http://www.osmaniye.gov.tr/haftalik-yerel-gazete-temsalcileri/> Erişim: 05.08.2016
- <http://www.osmaniye.gov.tr/mesleki-kurulus-temsalcileri/> Erişim: 05.08.2016

HALKIN KATILIMI ve ÇEVRESEL FARKINDALIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: KUZGUNCUK BOSTANI ÖRNEĞİ

Seda Ademoğlu

Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Bölümü

Dr. Ayşe Beyza Celep¹

Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Bölümü

Prof. Dr. M. A. Neşet Kadırgan

Marmara Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Kimya Mühendisliği Bölümü

Özet

İstanbul ili Üsküdar ilçesine bağlı Kuzguncuk Mahallesi'nde yer alan Kuzguncuk Bostanı sit alanı olup, yaklaşık yedi yüz yıllık tarihi ile günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş, İstanbul'un son bostanlarından biridir. 2014 yılında Üsküdar belediyesi tarafından kiralanın Bostan'a yönelik bir çevre projesi; Kuzguncuklular Derneği üyeleri, mahalle sakinleri, muhtarlık ve belediye yetkilileri arasında gerçekleşen görüşmeler sonucunda hazırlanmış ve hayata geçirilmiştir. Çalışmada, bu çevre projesine destek veren ve karşı çıkan bölge sakinlerinin; sosyo-ekonomik yapıları, sahip oldukları çevresel bilgi, değer sistemleri ve yer algıları gibi özellikleri üzerinden, çevresel farkındalık seviyelerinin belirlenmesi ve bu bölgedeki katılım süreçlerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amaçlarına ulaşmak için, anket yönteminden yararlanılmıştır. Anketlerin analizinde yüzdelik dağılım hesaplaması, puanlama ve DATAFIT programı içerisindeki stepwise yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlara göre, katılımcılar mahalle ile duygusal formda ilişki kurmuştur, bu kişilerin yarısından çoğu için Bostan'ın yapılaşma tehlikesi vardır ve Bostan'ın "Bostan Kimliği" ile korunması önemlidir. Kadınların çevresel farkındalıklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu; ancak cinsiyetin, halkın etkinliklere katılımı üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın; çevresel farkındalığın yüksekliğinin, daha güçlü yerel çevresel bilginin, daha yüksek eğitim seviyesinin, aktif çalışma yaşamında yer almanın, ileri yaşlarda olmanın ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olmanın halkın katılımını arttıran etkenler olduğu bulunmuştur. Katılımcıların %73'ünün, Kuzguncuk Bostanı Projesini desteklediği, yaklaşık dörtte birinin de projenin hazırlanma sürecinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Farkındalık, Halkın Katılımı, Değer Sistemi, Yer Algısı, Çevre Bilgisi

A STUDY on THE RELATIONSHIP BETWEEN ENVIRONMENTAL AWARENESS and PUBLIC PARTICIPATION: THE EXAMPLE of THE ORCHARD of KUZGUNCUK

Abstract

The Kuzguncuk Orchard, a protected area located in Kuzguncuk Neighborhood of Üsküdar in İstanbul is one of the last orchards of İstanbul which has managed to survive for around 700 years until today. In 2014 an environmental project was prepared and implemented for the Üsküdar Municipality's rented orchard in consultation with the Kuzguncuk residents, Association of Kuzguncuk Residents and municipal authorities. This study aimed to determine the levels of environmental awareness of the residents supporting or opposing the project through the features such as socio-economic structures of the residents, their value systems and sense of belonging to the area. A survey method was used to achieve the aims of the study. Percentage distributions, scoring and stepwise method in the DATAFIT programme were used for the analysis of the survey. According to results, the survey respondents are attached to their neighborhood with an emotional bond, and more than half of them fear about construction activities in the Orchard and are in favour of protecting its "Orchard Identity". It was found that women's environmental awareness was higher than men's but gender didn't have a certain impact on participation to the activities. In contrast, it is found that higher environmental awareness, stronger indigenous environmental knowledge, higher education levels, being in active working life, advanced age and a better life standards are the factors which increase the public participation. It was observed that 73% of the survey respondents had supported the Kuzguncuk Orchard Project, and nearly one fourth of the respondents had taken part in the project preparation process.

Keywords: Environmental Awareness, Public Participation, Value System, Sense of Place, Environmental Knowledge

¹ Ayşe Beyza CELEP, beyza.celep@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Ekosistem, canlı-cansız tüm varlıkları ve bu varlıklar arasındaki etkileşimleri kapsayan bir bütündür. Ekosistemin bir parçası olan insanlar ve insanların ürettiği kurumlar sosyal sistemi; insan dışındaki diğer canlı-cansız varlıklar ile bunlar arasındaki etkileşimler ise doğal sistemi oluşturmaktadır. Sürekli etkileşim halinde olan bu iki sistem birbirlerini olumlu ve olumsuz yönde etkilerler ve dönüştürürler (Celep, 2009), (Kayım, 2011).

Doğal Sistem, bir yandan insanların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılarken, sel ve depremler gibi doğal afetlerle de insanların yaşamlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Kayım, 2011). Diğer yandan, başlangıçta doğa karşısında aciz olan ve yaşamını doğaya bağımlı olarak sürdüren insanın, zaman içinde ürettiği kültür ve teknolojiyle, doğal sistem üzerinde giderek artan ve genellikle olumsuz etki yaptığı görülmektedir (Özerkmen, 2002).

Orman arazilerinin tarım ve imara açılması, atıkların arıtılmadan doğaya bırakılması, radyoaktif kirlilik, ağır metallerin yer altı sularına karışması, toprak kirliliği, küresel ısınmaya yol açan fosil yakıt kullanımı, doğa üzerinde tahribata neden olan madencilik faaliyetleri, çeşitli gerekçelerle sulak alanların kurutulması/doldurulması gibi pek çok uygulama ve çevre sorunu, sosyal sistemin doğal sistem üzerindeki olumsuz etkilerine örnek olarak gösterilebilir.

Doğal sistem üzerinde yaratılan baskıların artışına paralel olarak, çeşitli çevre/ekoloji ve meslek örgütlerinin de desteğiyle, yerel halkın yaşadıkları yeri koruma mücadeleleri de artmaktadır.

Kuzguncuk Bostanı'nın -1984 yılında 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'yla koruma altına alınmış olmasına rağmen- 1986 yılında imar planında gerçekleştirilen değişikliklerle çeşitli yapılaşma girişimleri ile karşı karşıya kalması da sosyal sistemin doğal sistem üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilerin örneklerinden biridir (Morgül, 2004).

Son üç yıllık süreçte tanık olduğumuz birçok park/bostan direnişi arasından, Kuzguncuk Mahallesi sakinlerinin, Kuzguncuk Bostanı'nın “en azından” yeşil alan olarak korunması için vermiş olduğu mücadelenin; Kuzguncuk sakinleri, Kuzguncuklular Derneği, muhtarlık ve belediye yetkilileri arasında gerçekleşen görüşmeler sonucunda hayata geçirilmiş olan bir uzlaşma projesi sayesinde, şimdilik kazanımla sonuçlanmış olduğu söylenebilir.

Çevresel farkındalık ile halkın katılımı arasındaki ilişkinin araştırılmasında mekan olarak Kuzguncuk Bostanı'nın seçilmiş olmasının nedeni, birçok mahalle sakininin, Bostan'ın, bostan olarak kalabilmesi için yıllarca süren mücadelede yer almış olması; Bostan Projesinin, halkla beraber tartışılarak son haline getirildiği katılım sürecinin çok yakın bir tarih olması ve bu deneyimin çevre/kent/ekoloji mücadelelerine güzel bir örnek oluşturmasıdır.

1.Literatür

1.1. Çevresel Farkındalık

“Çevresel farkındalık” kavramı insanlar ve ekosistem arasındaki ilişkinin ve bunun doğal çevre üzerinde yarattığı etkilerin bireyler tarafından ne düzeyde/nasıl

algılandığını ifade etmektedir (Qu, Liu, Nayak, & Li, 2015). Bu alanda yapılan bir çok çalışma, bireylerin sosyo-ekonomik yapılarının (yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, kişisel gelir düzeyi), çevre bilgilerinin, değer sistemlerinin ve yaşadıkları yer ile kurdukları bağın derinliğinin çevresel farkındalıklarını etkilediğini göstermiştir (Celep, 2009), (Kayım, 2011).

1.1.1. Sosyo-Ekonomik Durum

Pek çok çalışma, sosyo-ekonomik değişkenlerin çevresel ilgi ile ilişkisini inceleyerek, daha yüksek çevresel farkındalığa sahip olan bireylerin profilini tanımlamaya odaklanmış ve sonuçta ilişkinin yönü ve şiddeti farklı çalışmalarda değişse de temel olarak sosyo-ekonomik faktörlerin çevresel farkındalık üzerinde etkili olduğu gösterilmiştir (Vicente-Molina, Fernández-Sáinz, & Izagirre-Olaizola, 2013), (Fransson & Gärling, 1999), (Liu & Mu, 2016).

Sosyo-ekonomik değişkenlerin çevresel farkındalık üzerindeki etkisini araştıran çalışmalarda, genel bir kanı olarak kadınlar, gençler, yüksek gelir elde edenler, iyi eğitilmişler, gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde yaşayanlar, şehirli olanlar genellenerek çevrecilik ile olumlu yönde ilişkilendirilmektedirler (Tunç, Ömür, & Düren, 2012), (Liu & Mu, 2016).

Van Liere ve Dunlap (1980), sosyo-ekonomik faktörlerle çevreye ilişkin farklı düşünce ve tutumların ilişkisini **yaş hipotezi** (age), **sosyal sınıf hipotezi** (social-class), **yaşanılan yer hipotezi** (kent/köy) (residence: urban/rural), **politik görüş hipotezi** (political-ideology) ve **cinsiyet hipotezi** (gender) şeklinde beş hipotez üzerinden anlatmıştır (Fransson & Gärling, 1999). Benzer şekilde, bu alandaki pek çok başka çalışmada da sosyo-ekonomik faktörler ve çevresel farkındalık ilişkisi incelenmiştir, (Celep, 2009), (Kayım, 2011), (Evren, 2008).

Yaş hipotezi: Yaş hipotezi gençlerin, çevresel bozulmalarla yaşlılara göre daha fazla ilgilendiklerini ifade etmektedir. Bu hipotezi destekleyen bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların arasından Howell ve Laska (1992)'nin yapmış olduğu ardışık kesitsel çalışma, bir yandan “Çevresel bozulmalarla ilgilenenlerin daha çok gençler olduğu” bulgusuyla yaş hipotezini desteklerken, aynı zamanda çevresel bozulmalarla ilgilendiklerini ifade edenler arasında, yaşlıların oranının giderek artmakta olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmacılara göre, bunda, “1980’lerin sonunda medyanın çevresel konulara odaklanması sonucu, çevresel sorunların insanların dikkatlerinden kaçmasının daha zor olması” etkilidir. Daha genç ve daha yaşlı insanlar arasındaki farklılık tamamen ortadan kalkmamışsa da azalmış olabilir (Fransson & Gärling, 1999, p. 371).

Sosyal sınıf hipotezi: Bu hipotez, çevresel farkındalığın gelir ve eğitim durumu ile pozitif ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Fransson & Gärling, 1999), (Liu & Mu, 2016). Bununla beraber, gelir durumunu olumlu bir faktör olarak değerlendiren araştırmacıların yanı sıra çevresel farkındalık ve gelir ilişkisinin olumsuz olduğunu söyleyen (Shen & Saijo, 2008) veya ikisi arasında ilişki olmadığı sonucuna varan (Qi-yan & Yan-li, 2011) araştırmacılar da vardır. Çeşitli çalışmalardan elde edilmiş olan bu çelişkili sonuçlar; gelir-çevresel farkındalık ilişkisinin belirsiz olduğunu göstermiştir.

Cinsiyet hipotezi: Van Liere ve Dunlap (1980), önceki araştırmalar üzerinden cinsiyet ve çevresel farkındalık arasındaki ilişkinin muğlaklığına dikkat çekmişlerdir.

Arcury ve Christianson (1990)'ın çalışmasında erkeklerin kadınlara göre daha yüksek çevresel ilgiye sahip olduğu bulunmuştur. Ancak daha sonra yapılan çalışmalarda (Stern et al. (1993) ve Stern et al. (1995)), kadınların erkeklere göre çevresel bozulmanın zararlı sonuçları hakkında daha güçlü inançlarının ve çevre yanlısı eylemlere katılmak konusunda daha kuvvetli isteklerinin olduğu görülmüştür (Fransson & Gärling, 1999),(Liu & Mu, 2016). Kadınlar ve erkekler arasındaki bu farkın evrensel olmadığını, bu durumun kadınların ve erkeklerin sosyalleşme süreçlerindeki farklılıklarından kaynaklandığını açıklayan çalışmalar da vardır (Vicente-Molina et al., 2013),(Liu & Mu, 2016).

Politik görüş hipotezi: İnsanların politik-felsefi görüşleri ile çevrecilikleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Amerika'da, liberallerin muhafazakarlara göre çevresel konularla daha ilgili oldukları düşünülmektedir (Fransson & Gärling, 1999). Bununla birlikte, çeşitli düşünürler liberal politikalarla çevresel ilgi arasında olduğu söylenen pozitif ilişkiye olan kuşkuvarını sunmuşlar; çevre problemlerinin, özel mülkiyet, serbest piyasa sistemi ve kar maksimizasyonu gibi temel ilkelere dayanan liberal politikaların sonucunda oluştuğunu savunmuşlardır (Celep, Üstün, İnce, & Yenal, 2009).

Yaşanılan yer hipotezi: Kentlerde yaşayan insanların, köylerde yaşayanlara göre çevresel ilgilerinin daha fazla olduğu varsayılmıştır (Celep, 2009), (Fransson & Gärling, 1999), (Liu & Mu, 2016). Yer in çevresel ilgi üzerinde etkili olduğuna ilişkin bulgular in olduğu çalışmalar in yanı sıra, yaşanan yer in çevresel ilgi üzerindeki etkisinin açık olmadığı bel irten çalışmalar da vardır (Liu & Mu, 2016). Ülkemizde, taş ocağı/maden faaliyetlerinin, nükleer veya hidroelektrik santral gibi birçok projenin, köylerde yaşayan yerel halk in direnişleri ile karşılaşılıyor olması, yaşanan yer in çevresel ilgi üzerindeki etkisinin değişken olabileceğini göstermektedir.

1.1.2. Çevre Bilgisi

Yapılmış olan çeşitli çalışmalarda, çevre bilgisinin artışına paralel olarak, çevre bilincinin ve çevre yanlısı davranışların arttığı görülmüştür (Evren, 2008),(Latif, Omar, Bidin, & Awang, 2013), (Sadik & Sadik, 2014).

Frick ve arkadaşları (2004), çevre bilgisini “Sistem bilgisi (System Knowledge)”, “Tavira bağılı bilgi (Action related knowledge)”, “Etkinlik bilgisi (Effectiveness knowledge)” şeklinde birbirini izleyen üç temel başlık altında incelemektedir:

Sistem bilgisi, ekosistemin nasıl işlediği ve çevre problemlerinin neler olduğuna ilişkin bilgiyi; tavira bağılı bilgi, çevre problemlerinin giderilmesinde kullanılabilecek çeşitli yöntemlerin bilgisini; etkinlik bilgisi ise çevre sorunlarının giderilmesinde kullanılabilecek bu çeşitli yöntemler arasından hangisinin daha etkin olduğuna karar verebilmeyi sağlayan bilgi türünü ifade etmektedir (Celep, 2009), (Kayım, 2011), (Frick et al., 2004).

Bir diğ er bilgi türü olan yerel çevresel bilgi (indigenous knowledge), belirli bir bölgesel/yerli/yerel topluluğun köklü gelenek ve uygulamalarına atıfta bulunur; bu topluluklara bilgelik özelliklerini kazandıran bilgilerini, inançlarını ve öğretilerini kapsar. Yaşantılar yoluyla öğrenilen yerel çevresel bilgi, kişiden kişiye kuşaklar boyunca sözlü olarak ve/veya hikayeler, efsaneler, folklor, ritüeller, şarkılar ve hatta yasalar yoluyla aktarılır. Doğal kaynakların korunmasında, bütünsel yönetim anlayışının geliştirilebilmesi için gereklidir (Soh & Omar, 2012). Yerel çevresel bilgi özellikle belirli bir bölge halkını kapsayan çevresel çalışmalarda mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır (Celep, 2009).

1.1.3. Değer Sistemi

Stern ve Dietz (1994)'in değer teorisine göre, çevresel konulara duyulan “ilgi”, çevre problemlerinin bir “değer”/“değer nesnesi” üzerinde yaratabileceği olumsuz sonuçların farkındalığından kaynaklanır (Schultz, 2001). Buna göre bireylerin sahip oldukları değer yönelimleri, onların çevresel ilgilerini, farkındalıklarını, çevreye yönelik tutumlarını ve davranışlarını etkilemektedir.

Stern ve Dietz, bu değer yönelimlerini; “Kendi-merkezli” (egoistic value orientation), “Toplumsal-öncelikli” (social-altruistic value orientation) ve “Doğa-merkezli” (biocentric value orientation) olmak üzere üç sınıfa ayırmıştır.

Kendi-merkezli değer sistemine sahip olan insanlar, çevresel yıkımın yalnızca kendileri üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanırlar. Kirli hava solumak, kirli su içmek istemedikleri için çevrenin korunması ile ilgilenirler. Toplumsal-öncelikli değer sistemine sahip olanlar, çevre problemlerinin tüm toplum ve insanlık üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerini düşünerek çözümlenmesini isterler. Doğa-merkezli değer sistemine sahip olan insanlar ise, doğanın-insanlara sunduğu faydalardan bağımsız olarak-kendi içsel değeri ve hakkı olduğu için korunması gerektiğini savunurlar (Celep, 2009), (Kayım, 2011), (Kaltenborn & Bjerke, 2002), (Schultz & Zelezny, 1999).

Thombson ve Barton (1994) ise, Stern ve Dietz'in sınıflandırmasında yer alan ben-merkezli ve toplumsal öncelikli yönelimlerin ikisinin de insanlara ilişkin olduğu düşüncesinden hareketle, bu iki yönelimi insan merkezli tutum (anthropocentric attitude) altında birleştirmeyi önermişlerdir. Stern ve Dietz'in doğa merkezli yönelim sınıfını (biocentric value orientation) ise doğa merkezli tutum (ecocentric attitude) olarak benzer şekilde isimlendirmişlerdir (Kaltenborn & Bjerke, 2002), (Schultz & Zelezny, 1999).

Yapılan çalışmalar doğa merkezli değer sisteminin (biospheric value) çevresel tercihler, amaçlar ve davranışlar ile ilişkisinin doğa açısından pozitif, güçlü ve tutarlı olduğunu göstermiştir (Van der Werff, Steg, & Keizer, 2013).

1.1.4. Yer Algısı

Yer algısı, belirli bir mekanla kurulan karşılıklı ilişki ve etkileşim sonucunda oluşan, o mekana ilişkin duygular, bilgiler, inançlar ve tutumlar olarak tanımlanabilir (Kayım, 2011) (Nielsen-Pincus, Hall, Force, & Wulfhorst, 2010).

Bir mekanın fiziksel özellikleri, bireylerin yer algılarını biçimlendirmektedir. Eğitim düzeyinin, yaş, cinsiyet gibi sosyo ekonomik özelliklerin, ilgili mekanda yaşama süresinin ve yerin kullanım modelinin kişilerin yer algılarını etkilediği bilinmektedir (Lewicka, 2010). Çevresel farkındalığın, yere bağlanma düzeyi ile ilişkili olduğu (Mälgand et al., 2014), bireylerin içinde yaşadıkları mekana bağlılıkları geliştikçe, çevrelerini daha çok önemsedikleri, öte yandan “yer” in zarar görmesiyle beraber “yere bağlılığın” azaldığı çeşitli çalışmalarla gösterilmiştir (Ujang & Zakariya, 2015).

Çevre psikolojisi literatüründe mekana bağlılıkla ilgili Topluluk bağlılığı (Community attachment), topluluk duygusu (Sense of community), yere bağlılık, yer kimliği, yer bağımlılığı ve yer duygusu (Sense of place) gibi bir çok kavram vardır. Bunların arasından “Yer bağımlılığı”, “Yer kimliği” ve “Yere bağlılık” kavramları daha yaygın biçimde kullanılmaktadır (Göregenli, 2015).

Yer bağımlılığı (Place dependence); Bir yer ile kurulmuş olan fonksiyonel ya da amaca yönelik bağlantılara işaret eder ve fiziksel çevrenin, bir kullanım amacını

destekleyen koşulları sağlama derecesini yansıtır (Celep, 2009), (Raymond, Brown, & Weber, 2010).

Yer kimliği (Place identity); “İnsanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri, ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü olarak tanımlanır” (Göregenli, 2015, p. 179). Yer kimliği, kim olduğumuzu tanımlayan, yere sembolik bağlantıların ve belirli fiziksel ortam hakkındaki duyguların karışımından oluşan kişiliğin boyutlarını ifade eder (Raymond et al., 2010). İçinde yaşanılan yerin, bireyin kişiliğini tamamlayan ve tanımlayan unsurlardan biri olduğu kabul edilir.

Mekana bağlılık (Place attachment); gruplar veya bireyler ile yerler arasında, bilişler, kaygılar ve kararlar yoluyla oluşan, pozitif bir bağ; duygusal bir ilişki olarak tanımlanmıştır (Celep, 2009), (Göregenli, 2015), (Lewicka, 2010). Pek çok çalışmada yere bağlılık kavramının yere bağımlılık ve yer kimliği kavramlarının ikisini de kapsadığı ifade edilmektedir (Raymond et al., 2010).

1.2. Halkın Katılımı

Halkın katılımı, geniş anlamıyla, “Bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, etkide bulunmaları ve böylelikle kendi yaşamlarını biçimlendirecek bu süreci etkilemeleri” demektir. Bireylerin kendi iş ve yaşam alanlarında çevreyi gözetmeleri, çevreyi korumaya yönelik önlemler almaları, çevreyi koruma ve iyileştirme adına faaliyetler yürütmeleri de çevreye yönelik katılımının kapsamına girmektedir (Şengül, 2002, p. 26).

Halkın katılımı ile ilgili yapılmış olan en kapsamlı ve detaylı antlaşma olan Aarhus Sözleşmesi, şimdiki ve gelecek nesillerin kendi sağlığı ve refahı açısından uygun olan bir çevrede yaşama hakkının korunmasına katkıda bulunmak için, çevresel konularda bilgiye erişim, karar alma süreçlerine halkın katılımı ve yargıya başvuru haklarının garanti altına alınmasını amaçlamaktadır (Appelstrand, 2002).

Uluslararası Etki Değerlendirme Örgütü (International Association for Impact Assessment) (2006) ise halkın katılımını çevresel etki değerlendirme bağlamında “Karar alma sürecine konu olan, önerilmiş bir proje, program, plan ya da politikadan olumlu veya olumsuz yönde etkilenen ve söz konusu projeye ilgilenen bireylerin ya da grupların katılımı” biçiminde tanımlamıştır (Glucker, Driessen, Kolhoff, & Runhaar, 2013).

Halkın katılımı, çevresel sorunların daha kapsamlı ele alınmasını ve bu sorunlara daha etkili çözümler üretilmesini sağlayarak doğal sistemin korunmasına katkı verirken; katılım sürecine dahil olan bireylerin, sosyal öğrenme yoluyla, bölgelerini etkileyen sorunları öğrenmelerini, yetenek ve bakış açılarını geliştirmelerini ve kişisel ilgileri ile doğal sistem etkileşimini farkedebilmelerini mümkün kılarak sosyal sistemi olumlu yönde etkilemektedir. Ancak halkın katılımının yanlış veya eksik uygulandığı durumlarda yukarıda bahsedilen yararların ortaya çıkışının engellenmesi ya da etkinliklerinin beklenenden düşük olması söz konusu olabilir (Celep, 2009).

Halkın katılımında yapılan yanlış uygulamalardan biri, özellikle konuyla ilgili menfaatleri belli olan çıkar gruplarının katılım sürecine davet edilmeleridir. Katılım sürecine konu olan bir yerin ekosisteminin ve orada yaşayan halkın çıkarlarından daha çok, söz konusu grupların çıkarlarına öncelik veren bir süreç, halkın katılımı felsefesiyle bağdaşmayan sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir (Celep, 2009).

Halkın katılımında dikkat edilmesi gereken ana prensiplerinden biri, plan ve projelerin, en düşük sosyo-ekonomik gruptaki insanların da görüşlerinin dikkate alınarak hazırlanmasıdır. Bu şekilde, sosyal yapıda ayrıcalıklı konumda olmayan insanların katılım sürecinde yer alma fırsatı yakalayabilmeleri önemlidir. Söz konusu plan ve projelerin hazırlanma ve uygulanma süreçlerinin meşruluğu ve halk tarafından kabul edilebilirliklerinin sağlanması, her kesimden ve görüşten bireylerin katılım sürecinde yer edinebilmeleri ile yakından ilişkilidir (Celep, 2009).

Bu alandaki literatür incelendiğinde, halkın katılımının uygulama prensipleri ve esaslarına uyulmaması durumunda, informal katılım biçimlerinin ortaya çıktığını gösteren örnekler olduğu görülmektedir.

Protesto yürüyüşleri, kampanyalar, dilekçeler şeklinde ortaya çıkabilen informal katılım biçimlerinin en yoğun görüldüğü alanlardan bir tanesi ÇED süreçleridir. Bu katılım biçimleri etkin bir şekilde hayata geçirildiği takdirde çevre etki değerlendirme prosedürünün gözden geçirilmesine ve son kararda yürürlükten kaldırılmasına neden olabilmektedirler (Glucker et al., 2013).

Türkiye’de de ÇED süreci sonucunda verilen olumlu raporlar, yöre halkının tepkileri ve hukuki mücadeleleri şeklinde ortaya çıkan informal katılımlara bağlı olarak iptal edilebilmektedir.

Bununla birlikte, ÇED kapsamı içinde olmayan çok sayıda kentsel/çevresel proje, halkın müdahil olabileceği mekanizmalar kurulmadan hayata geçmektedir. Buna karşın, Kuzguncuk Bostanı örneğinde de olduğu gibi, (İnformal katılım yoluyla) halkın, yaşam alanlarını şekillendiren kararlarda giderek daha etkili olduğunu gösteren örnekleri de görmek mümkündür.

2. Kuzguncuk Mahallesi ve Kuzguncuk Bostanı

2.1. Kuzguncuk Mahallesi’ne Genel Bakış

Boğaziçi’nin Anadolu kıyısında, Üsküdar’a bağlı olan ve Paşalimanı ile Beylerbeyi arasında yer alan Kuzguncuk Mahallesi, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda, Boğaziçi’ne açılan bir vadi içinde gelişmiştir (Paker, 2009).

İçerisinde 3 kilise, 2 sinagog, 1 cami bulunan mahallenin, demografik dönüşümüne bakıldığında, 1933’te yapılan bir sayımda, 580 hanede, en çok Musevi, sonra Rum, sonra Ermeni nüfusu olmak üzere %90’ı gayrimüslimlerden oluşan toplam 4000 kişi yaşamaktayken, 2004 yılı verilerinde ise 64’ü Hristiyan (nüfusun %1’i), 30’u musevi olmak üzere 5940 kişi yaşamaktaydı (Ebcim & Ebcim, 2005).

Bugün de azınlık nüfusunun yok denecek kadar az olduğu mahallede (Kuzguncuk Mahallesi muhtarı Kaptan A.F., kişisel görüşme), 2015 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, 2073’ü erkek (%47), 2358’i kadın (%53) olmak üzere toplam 4431 kişi yaşamaktadır. Mahallede sakinlerinden sadece 96 kişi okur yazar değildir. Buna karşılık, 968 kişi lise, 1033 kişi yüksekokul/fakülte, 291 kişi yüksek lisans veya doktora mezunudur (TÜİK, 2016).

Mahallenin önemli özelliklerinden birisi geçmişe ait mimari dokusunu ve mahalle yaşantısını korumuş olması iken, bir diğer önemli özelliği ise yaklaşık 700 yıllık geçmişe sahip, İstanbul’un son bostanlarından biri olan Kuzguncuk Bostanı’na ev sahipliği yapıyor olmasıdır.

2.2. Kuzguncuk Bostanı

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14 Aralık 1974 tarih, 8172 sayılı Kararı ile Doğal Sit Alanı olarak ilan edilmiş olan Kuzguncuk Bostanı, İstanbul ili, Üsküdar ilçesi, I no.lu tapu sicil kaydında 113 Pafta, 545 ada, 29 parselde yer almaktadır ve mülkiyeti Vakıflar İdaresi'ne kayıtlıdır (BİA Haber Merkezi, 2011).

Sultan Reşat döneminde Soro ve Dodo ailelerine verilen ve resmi olarak ilk kez 1951 yılında mülkiyet olarak kadastro kayıtlarına giren Bostan, bir biçimde 1966'da kısmen, 1977'de ise tamamen Vakıfların mülkiyetine geçirilmiş; 1984 yılına kadar da bostan olarak işletilmeye devam edilmiştir. Kuzguncuk, 1984 yılı Boğaziçi Kanunları ile koruma alanına alınmıştır. Ancak, 1986 yılında 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'na ters olmasına rağmen, imar planında değişiklik yapılarak Bostan arazisine ilköğretim yapıma hakkı tanınmıştır (Morgül, 2004). Bu değişiklikte beraber Kuzguncuk sakinleri Bostan'da yapılaşmayı durdurmaya yönelik itirazlarını hukuki boyutu da içerecek şekilde dile getirmeye başlamışlardır. Bu süreçte; özel hastane ve özel ilköğretim projeleri Kuzguncuk'ta yaşayan halkın benimsememesi üzerine durdurulmuştur. Ayrıca, 2011 yılında gündeme gelen "Özel İlkokul" projesi ile ilgili olarak, Kuzguncuklular Derneği'nin, davalara müdahil olabilmek için başlatmış olduğu hukuki süreç, geçtiğimiz yıl derneğin müdahil olma hakkının tanınması ile sonuçlanmıştır (Onat T., kişisel görüşme, 2016). 2014 yılında Bostan Üsküdar belediyesi tarafından kiralanmıştır. Kuzguncuklular Derneği üyeleri, mahalle sakinleri, muhtarlık, belediye yetkilileri arasında gerçekleşen görüşmeler sonucunda Bostan'a ilişkin yeni bir proje hazırlanmış ve hayata geçirilmiştir (Kuzguncuk Postası, 2014).

Kuzguncuk Bostanı Projesi, Kuzguncuklu mimarlar tarafından, sinema gösterimleri, şenlikler gibi anfi tiyatrodan yapılan çeşitli etkinlikler ve gönüllülerce yürütülen ekim-biçim faaliyetleri gibi hâlihazırda halkın Bostan'dan yararlanma şekillerinden ilham alınarak tasarlanmıştır. Proje belediyeye sunulmadan önce mahalle halkının davet edildiği toplantılarda tartışılmıştır. Mahalle halkından katılımcıların sunduğu önerilerle son haline getirilerek belediyeye sunulmuş ve 2015 yılında belediye tarafından hayata geçirilmiştir (Onat T., kişisel görüşme, 2015).

Bugün proje kapsamında, çocuklar için bir oyun alanı, sosyal etkinlikler için bir köy meydanı-anfi, serbest etkinlik/afet toplanma alanı, meyve bahçesi, tarım alanları, çeşmeler ve yürüyüş yolu yer almaktadır (Üsküdar Belediyesi, 2014).

Kuzguncuk Mahallesi, geçmiş yıllara ait kültürel yapısından gelen izleri, sınırları içerisindeki Kuzguncuk Bostanı, kendisiyle derin bir ilişki kurmuş olan mahalle sakinleriyle diğer birçok mahalleden ayrılmaktadır. Kuzguncuk Mahallesi, sakinlerinin Bostan'ı korumak için verdikleri mücadele ve bu mücadele sonucunda Bostan'ın varlığıyla ilgili elde ettikleri kazanımlarla, benzer sorunları yaşayan mahallelere örnek oluşturabilmesi açısından da önemlidir.

3. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın amaçlarına ulaşmak için, anket yöntemi kullanılmıştır. Anket çalışmasına Kuzguncuk Mahallesi'nde ikamet eden 278 kişi (156 kadın, 122 erkek) katılmıştır. Anketlerin analizinde yüzdelik dağılım hesaplaması, puanlama ve DATAFIT programı içerisindeki stepwise yöntemi kullanılmıştır.

Ankete katılanların sosyo-ekonomik yapıları ve çalışma bölgesinde yapılan çevre projesine yönelik görüşleri, bu konudaki sorulara verilen cevaplardaki şıkların yüzdelik dağılımına göre belirlenmiştir.

Katılımcıların çevresel farkındalık seviyelerini belirlemek için “puanlama” yöntemi kullanılmıştır. Buna göre; çevresel farkındalığı tespit etmek amacıyla sorulan sorulardaki şıkların her biri belli bir puana karşılık gelmektedir. Bu bölümdeki her bir soruda seçilen şıklardan elde edilen puanların toplamı, katılımcıların çevresel farkındalık seviyelerini göstermektedir.

Çevresel farkındalık seviyesinin değerlendirilmesiyle ilgili olan analizlerde; sosyo-ekonomik yapı, çevresel bilgi, değer sistemleri ve yer algısı bağımsız değişkenleri gösterirken; çevresel farkındalık seviyesi bağımlı değişkendir.

Kuzguncuk Bostanı Projesine yönelik görüşlerin ve Bostan’la ilgili süreçlere halkın katılım düzeyinin değerlendirilmesiyle ilgili analizlerde ise sosyo-ekonomik yapı, çevresel bilgi, değer sistemleri ve yer algısının yanında çevresel farkındalık seviyesi de bağımsız değişken olarak kabul edilirken, Kuzguncuk Bostanı çevre projesine yönelik görüşler ve Bostan’la ilgili süreçlere halkın katılım düzeyi bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Çalışmada kullanılan bütün değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri göstermek amacıyla DATA FIT programı içerisindeki stepwise yönteminden yararlanılmıştır.

4. Anket Sonuçları

4.1. Yüzdelik Dağılımlar

Araştırmaya katılanların profili sosyo-ekonomik açıdan incelendiğinde, yarısından fazlasının kadın olduğu (%56,1) ve ağırlıklı olarak 30-60 yaş aralığında oldukları (%66,9) görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık yarısı yüksek eğitim seviyesine (lisans ve üstü; %41,7) sahiptir ve aktif çalışma hayatında yer almaktadır (%54,7). Çalışma hayatında yer almayanların %95’i ise kendi isteği ile çalışmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %50,4’ünün 1500 TL ve altında, %20,5’inin 3000 TL ve üzerinde kişisel gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Kişisel gelire ek olarak, katılımcıların yaşam standardını belirlemeye yönelik soruya verilen yanıtlar, katılımcıların %39,9’unun temel ihtiyaçlarını karşılarken, %24,1’inin buna ek olarak seyahat tatil ihtiyaçlarını; %30,6’sının ise bunların yanı sıra sosyal hayat ihtiyaçlarını da karşılayabildiğini göstermiştir.

Katılımcıların yaklaşık yarısı (%48,5) İstanbul doğumlu olup, diğer yarısı başka yerlerde doğup İstanbul’a yerleşmişlerdir.

Toplam katılımcının %26,3’ü Kuzguncuk Mahallesi doğumlu iken, yaklaşık yarısı (%45,3), 1990’lardan sonra Kuzguncuk mahallesine yerleşenlerdir. Kuzguncuk mahallesinde yaşamalarının başlıca sebeplerinin mahallenin “Doğal güzelliği” (%46,4) ile mahalledeki “Arkadaş ve akraba varlığı” (%31,3) olduğu görülmüştür.

Yer algısı üzerinden yapılan incelemede, katılımcıların mahalle ile kurdukları ilişki, “Duygusal bağ”, “Yer ile kimliklenme” ve “Yere bağlılık” üzerinden irdelenmiştir. Buna göre, katılımcıların çoğunun (%64,7) mahalle ile duygusal bir bağ kurduğu görülmüştür. Yer ile kimliklenmenin de (%16,2), yaşanan yere sahip çıkma açısından önemi düşünüldüğünde, katılımcıların %80,9’unun mahalle ile derin bir ilişki içinde olduğu söylenebilir.

Çalışmaya katılanların %65,6’sı, diğer şıklarla karşılaştırıldığında en kapsamlı ve doğru çevre tanımı olan, “İnsanlar, hayvanlar, bitkiler gibi tüm canlıların ve cansız varlıkların birbiriyle etkileşim içinde bulunduğu yer” ifadesini seçmişlerdir.

Katılımcıların yerel çevresel bilgilerini belirlemek amacıyla sorulan soruya verilen cevaplardan, mahalledeki başlıca iki çevre sorununun “Araçların uygun olmayan yerlere bırakılması” (%70,5) ve “Bostanın yapılaşmaya açılması ihtimali” (%58,3) olduğu görülmüştür. Ana iki sorundan birinin Bostan’ın yapılaşmaya açılma ihtimali olması, Kuzguncuk Bostanı’nın mahalle sakinleri için gerçekten önemli olduğunun göstergesidir. Bu konuda böyle bir endişenin olmasının temelinde 1986 yılında, Kuzguncuk Bostanı’nın imar planında yapılmış olan değişikliklerle, yapılaşmaya açılmış olması ve buna dayanarak önce hastane (1992) sonra ilkokul (2000) projeleriyle, Bostan alanında yapılaşmanın gerçekleştirilmeye çalışılmış olmasıdır.

Çevrenin korunmasının ne için istendiği sorusuna verilen yanıtlara bağlı olarak katılımcılar “Toplumsal öncelikli”, “Doğa merkezli” veya “Kendi merkezli” değer sistemleriyle ilişkilendirilmişlerdir. Buna göre, katılımcıların ağırlıklı olarak toplumsal öncelikli yapıda olduğu (%39,8) görülmektedir. Sayıca az bir farkla, ikinci sırada doğa merkezli yapıda olan katılımcılar (%37,7) yer almaktadır. Kendi merkezli değer sistemine sahip olan katılımcıların ise diğerleriyle karşılaştırıldığında daha düşük bir yüzdeye (%22,5) sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcılar Kuzguncuk Bostanı ile ilgili beklentileri üzerinden ikili değer sistemine göre de değerlendirilmiş; %56,8’i doğa merkezli (Bostan kimliği ve sahip olduğu bütün doğal özellikleri ile olduğu gibi korunmasını isteyenler), %43,1’i ise insan merkezlidir (Bostanın tüm Kuzguncuk’luların beklentilerini karşılayıp faydalanacağı bir yer olarak düzenlenmesini istiyorum)

Sonuçlara göre, Kuzguncuk Bostanı Projesi, katılımcıların %72,7’si tarafından desteklenmiş; %22,3’ü tarafından desteklenmemiştir. Katılımcıların yaklaşık dörtte biri (%24,1) bu projenin hazırlanma sürecinde yer almıştır. Bu süreçte yer alanların %74,3’ü projeye öneride bulunmuştur. Öneride bulunanların %62’sinin önerileri dikkate alınmıştır.

Katılımcıların %61,1’i, 1986 yılından bu yana, Kuzguncuk Bostanı’nda yapılaşmayı önlemek için farklı dönemlerde gerçekleştirilen etkinliklerden en az birine katıldığını ifade etmiştir.

4.2. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Sosyo-ekonomik yapı, yer algısı, çevre bilgisi, değer sistemi, çevre sorunları ile ilgili gelişmeleri ve haberleri takip etme durumu, projeye ilişkin yönelim (Destekleme-desteklememe), projenin hazırlanma sürecinde yer alma durumu ve Bostan’ın yapılaşmaya açılmasını önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılım değişkenlerinin, çevresel farkındalığı ne ölçüde ve ne yönde etkilediği Şekil 1’de, ilgili değişkenlerin açıklamaları ise Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre;

Sosyo-ekonomik değişkenlerden yalnızca cinsiyetin çevresel farkındalıkla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, kadınların çevresel farkındalıklarının erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir (X1; %-18,2). Sosyo ekonomik yapıyı belirleyen yaş (X2; %5,5), eğitim durumu (X3; %-0,3), aktif çalışma durumu (X4; %-2,1), kişisel gelir (X5; %-1,7) ve yaşam standardı (X6; %0,8) bileşenleri ile çevresel farkındalık puanı arasında belirgin bir ilişki gözlenmemiştir (%10’dan küçük). Benzer biçimde İstanbul’a geliş tarihi (X7; %7,8) ve Kuzguncuk Mahallesi ile kurulan bağın derinliği (X9; %4,72) ile çevresel farkındalık puanı arasında da ilişki gözlenmemiştir. Ancak Kuzguncuk Mahallesi’ne son zamanlarda yerleşenlerin çevresel farkındalıklarının daha yüksek olduğu (X8; %10,8) görülmüştür.

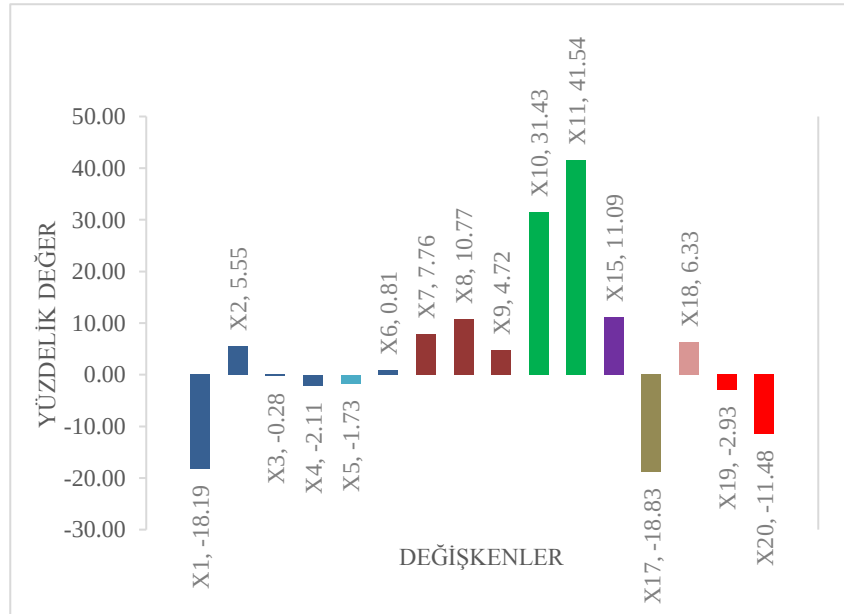
Çevresel farkındalıkları daha yüksek olan katılımcıların, çevreyi ekosistem olarak tanımladıkları (X10; %31,4), yerel çevresel bilgilerinin de daha yüksek olduğu (X11; %41,5) ve doğa merkezli değer sistemine sahip oldukları (X15; %11,1) ve çevre sorunları ile ilgili gelişmeleri ve haberleri düzenli takip ettikleri (X17; %-18,8) tespit edilmiştir.

Çevresel farkındalık seviyesinin, Kuzguncuk Bostanı Projesi'ne ilişkin eğilim (X18; %6,3) ve projenin hazırlanma sürecine katılım (X19; %-2,93) ile ilişkili olmadığı ancak çevresel farkındalık seviyesi yükseldikçe, Kuzguncuk Bostanı'nda yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilmiş olan etkinliklere katılımın arttığı (X20; %-11,5) gözlenmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Yer Alan Değişkenler Ve Açıklamaları²

X1	Cinsiyet
X2	Yaş
X3	Eğitim Durumu
X4	Aktif Çalışma Durumu
X5	Kişisel Gelir
X6	Yaşam Standardı
X7	İstanbul'a Geliş Tarihi
X8	Kuzguncuk'a Geliş Tarihi
X9	Kuzguncukta Yaşama Sebebi
X10	Çevre Tanımı
X11	Yerel Çevresel Bilgi
X15	2'li Değer Sistemi
X17	Çevre Sorunlarını Takip Etme Durumu
X19	Projenin Hazırlanma Sürecinde Yer Alma
X20	Bostan'ın Yapılaşmaya Açılmasını Önlemek İçin Gerçekleştirilen Etkinliklere Katılım
Y	Çevresel Farkındalık Puanı

Şekil 1. Değişkenlerin Çevresel Farkındalık Seviyesi Üzerindeki Etkisi

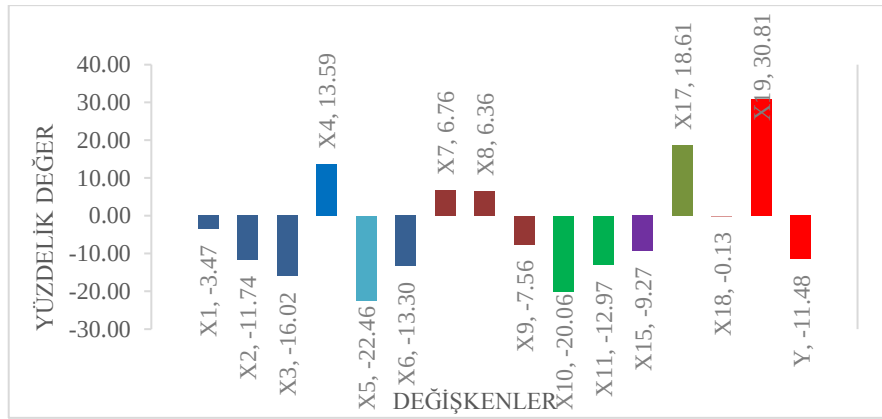
² Yüksek lisans tezine dayanan bu bildiri, tez çalışmasında yer alan toplam 20 değişkenden 15 tanesi seçilerek hazırlanmıştır. Bu nedenle tezde yer alan ancak bildiride kullanılmamış olan beş değişken (X12, X13, X14, X16, X18) listede yer almamaktadır.

Sosyo-ekonomik yapı, çevre bilgisi, değer sistemi, yer algısı, çevre sorunları ile ilgili gelişmeleri/haberleri takip etme durumu, projenin hazırlanma sürecinde yer alma değişkenleri ile çevresel farkındalık seviyesinin, Kuzguncuk Bostanı'nda yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılım (Halkın etkinliklere katılımı) üzerinde ne ölçüde ve ne yönde etkili olduğu Şekil 2'de gösterilmiştir.

Çevresel farkındalık seviyesi ile ilişkili olan "Cinsiyet" değişkeninin, halkın katılımı üzerinde belirleyici olmadığı (X1; %-3,47); diğer yandan çevresel farkındalık seviyesi ile ilişkili bulunmayan diğer tüm sosyo-ekonomik değişkenlerin halkın katılımı üzerinde olumlu veya olumsuz yönde etkili olduğu (%10'dan büyük) tespit edilmiştir.

Buna göre, yaşı daha ileri olanların, Kuzguncuk Bostanı'nda yapılaşmayı önlemek için yapılmış olan çeşitli etkinliklere daha çok katıldıkları görülmüştür (X2; %11,7). Ayrıca, daha yüksek eğitim seviyesine sahip olan (X3; %-16,02), aktif çalışma yaşamı olan (X4; %13,6), kişisel geliri (X5; %-22,5) ve yaşam stadardı (X6; %-13,3) daha yüksek olan katılımcıların, Bostan'ın korunması için yapılmış olan etkinliklerde daha fazla yer aldıkları tespit edilmiştir.

Şekil 2. Değişkenlerin Halkın Etkinliklere Katılımı Üzerindeki Etkisi

Çevreyi ekosistem olarak tanımlayanların (X10;-20,1), daha fazla yerel çevresel bilgisi olanların (X11; %-12,9), çevre sorunları ile ilgili haberleri düzenli takip edenlerin (X17; %18,6) diğerleri ile kıyaslandığında; Bostan'ın korunması için yapılan etkinliklerde daha fazla yer aldıkları görülmüştür.

İstanbul'a (X7; %6,8), Kuzguncuk Mahallesi'ne (X8; %6,4) yerleşim tarihleri ve Kuzguncuk Mahallesi ile kurulan bağın derinliği (X9; %7,9) ile Bostan'da yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılım arasında bir ilişki gözlenmemiştir. Ancak ilişkinin yönü üzerinden yorum yapılacak olursa, mahalle ile kurulan bağ derinleştikçe katılımın arttığı söylenebilir.

Değer sistemi ile katılım arasında güçlü bir ilişki bulunmamıştır (X15; %9,3). Ancak ilişkinin yönü, Bostan'da yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılanların daha çok doğa merkezli değer sistemi ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Kuzguncuk Bostanı'nda yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılım ile Kuzguncuk Bostanı çevre projesine yönelik eğilim arasında (Projeyi destekleme-desteklememe) bir ilişki gözlenmemiştir (X18; %-0,1). Bununla beraber, Kuzguncuk Bostanı'nda yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere

katılanların yüksek oranda Kuzguncuk Bostanı çevre projesinin hazırlanma sürecinde de yer almış oldukları (X19; %30,8) tespit edilmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Katılımcıların ağırlıklı olarak “doğa güzelliği” sebebiyle yaşamayı tercih ettikleri Kuzguncuk Mahallesi’yle kurdukları ilişkinin, duygusal formda olduğu görülmüştür. Kuzguncukluların neredeyse yüzde altmışı için Kuzguncuk Mahallesi’nin en önemli problemlerinden birisi Kuzguncuk Bostanı’nın yapılaşmaya açılması ihtimalidir. Bu ihtimalin yaratmış olduğu tedirginlik, “Bostan Projesi” hayata geçirildikten sonra da devam etmektedir. Bunun sebebi, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’na ters olmasına rağmen, imar planında değişiklik yapılarak Bostan arazisinde ilkokul yapma hakkının tanınmış olmasıdır.

Çalışmaya katılmış olan mahalle sakinlerinin yaklaşık beşte üçü için en doğru çevre tanımı “İnsanlar, hayvanlar, bitkiler gibi tüm canlıların ve cansız varlıkların birbiriyle etkileşim içinde bulunduğu yer” ifadesidir. Katılımcıların yarısından fazlası Bostan’ın, bostan kimliği ve sahip olduğu bütün doğal özellikleriyle, olduğu gibi korunmasını istediğini ifade etmiştir. Katılımcıların beşte üçü Bostan’da yapılaşmayı önlemek için farklı tarihlerde gerçekleştirilmiş olan etkinliklerde yer almıştır.

Şekil 1’den elde edilen sonuçlara göre, sosyo-ekonomik değişkenlerden yalnızca cinsiyet çevresel farkındalıkla ilişkili olup, kadınların çevresel farkındalıklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kuzguncuk Mahallesi’ne son zamanlarda yerleşenlerin çevresel farkındalıklarının daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Çevresel farkındalıkları daha yüksek olan katılımcıların, yerel çevresel bilgilerinin de daha yüksek olduğu, çevreyi ekosistem olarak tanımladıkları, doğa merkezli değer sistemine sahip oldukları ve çevre sorunları ile ilgili gelişmeleri/haberleri düzenli takip ettikleri tespit edilmiştir. Çevresel farkındalık seviyesi yükseldikçe, Kuzguncuk Bostanı’nda yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilmiş olan etkinliklere katılımın arttığı ortaya konmuştur.

Bostanda yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılımın, çevre projesinin hazırlanma sürecine olan katılımı karşılaştırıldığında daha yüksek olması, sözü edilen etkinliklerin, Bostan’ın imar planında değişiklik yapıldığı günden bugüne; geniş bir zaman aralığını kapsamasıyla ilişkili olabilir.

Şekil 2’den elde edilen sonuçlara göre ise, cinsiyet dışındaki diğer tüm sosyo-ekonomik değişkenlerin halkın katılımı üzerinde olumlu veya olumsuz yönde etkili olduğu görülmüştür. Buna göre, yaşı daha ileri olanlar, daha yüksek eğitim seviyesine sahip olanlar, aktif çalışma yaşamı olan, kişisel geliri ve yaşam standardı daha yüksek olanların, Kuzguncuk Bostanı’nda yapılaşmayı önlemek için yapılmış olan çeşitli etkinliklere daha çok katıldıkları tespit edilmiştir.

Çevreyi ekosistem olarak tanımlayanların, daha fazla yerel çevresel bilgisi olanların, çevre sorunları ile ilgili gelişmeleri/haberleri düzenli takip edenlerin diğerleri ile kıyaslandığında, Bostan’ın korunması için yapılan etkinliklerde daha fazla yer aldıkları görülmüştür. Değer sistemi ile katılım arasındaki ilişkinin %10’a çok yakın bir değer olması nedeniyle, ilişkinin yönü yorumlanacak olursa; Bostan’da yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılanların daha çok doğa merkezli değer sistemi ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Kuzguncuk Bostanı'nda yapılaşmayı önlemek için gerçekleştirilen etkinliklere katılanların yüksek oranda Kuzguncuk Bostanı çevre projesinin hazırlanma sürecinde de yer almış oldukları tespit edilmiştir.

Katılımcıların neredeyse dörtte üçü (%72,7) Kuzguncuk Bostanı Projesini desteklemiş olmasına rağmen, yaklaşık dörtte biri projenin hazırlanma sürecinde yer almıştır. Yine de bu katılım oranının oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Katılım sürecinde yer alanların dörtte üçünün projeye öneride bulunmuş olması ve bu önerilerin beşte üçünün dikkate alındığının ifade edilmiş olması, katılım sürecinin oldukça etkili bir şekilde yürütülmüş olduğunu göstermektedir.

Mahalle sakinlerinin yerellerindeki çevresel sorunlarla ilgili etkinliklere güçlü katılımları sayesinde, Kuzguncuk Bostanı yapılaşmadan bugüne kadar korunabilmiştir. Sosyal sistemin bir ürünü olan, “doğal sistem üzerindeki baskılar” yine sosyal sistem tarafından kaldırılabilir. Bunun için çevreyi etkileyecek her türlü projeye ilgili olarak halkın tam olarak bilgilendirilmesi ve katılımının sağlanması esastır. Kuzguncuk sakinlerinin, Kuzguncuk Bostanı'nı “olduğu gibi koruyabilmek” için verdikleri mücadele, doğal sistem üzerindeki baskıların kaldırılmasında, halkın informal katılımlarının önemini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Appelstrand, M. (2002). Participation and societal values: the challenge for lawmakers and policy practitioners. *Forest policy and economics*, 4(4), 281-290.
- BİA Haber Merkezi. (2011). Kuzguncuk Bostanı'nın Korunması İçin Hukuki Gereke. Retrieved 10.08.2016, 2016, from <http://bianet.org/biamag/toplum/127966-kuzguncuk-bostani-nin-korunmasi-icin-hukuki-gerekce>
- Celep, A. B. (2009). *Importance of Integration of Public Participation into Environmental Management*. (Ph.D), Boğaziçi University, İstanbul.
- Celep, A. B., Üstün, B., İnce, N., & Yenal, Z. (2009). *Su Havzalarının Korunmasında Havza Halkının Yeri ve Önemi*. Paper presented at the VIII. Ulusal Çevre Mühendisliği Kongresi, Çevre Hukuk Siyaset, 12-13 – 14 Kasım, Antalya.
- Ebcim, N., & Ebcim, S. (2005). *Üç dinin ve ünlülerin buluştuğu semt: Kuzguncuk*: İleri Yayınları.
- Evren, I. (2008). Sosyo-ekonomik durumun çevre bilincinin gelişimine etkisi. *Unpublished Master Thesis* Marmara University Institute of Science, İstanbul.
- Fransson, N., & Gärling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of environmental psychology*, 19(4), 369-382.
- Frick, J., Kaiser, F. G., & Wilson, M. (2004). Environmental knowledge and conservation behavior: Exploring prevalence and structure in a representative sample. *Personality and Individual differences*, 37(8), 1597-1613.
- Glucker, A. N., Driessen, P. P., Kolhoff, A., & Runhaar, H. A. (2013). Public participation in environmental impact assessment: why, who and how? *Environmental impact assessment review*, 43, 104-111.
- Göregenli, M. (2015). *Çevre psikolojisi: insan-mekan ilişkileri*: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kaltenborn, B. P., & Bjerke, T. (2002). Associations between environmental value orientations and landscape preferences. *Landscape and urban planning*, 59(1), 1-11.
- Kayım, F. (2011). *Çevre Kontrol Stratejilerinin Oluşturulmasında Çevresel Farkındalığın Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kuzguncuk Postası. (2014). Kuzguncukluların Bostan Projesi [Press release]
- Latif, S. A., Omar, M. S., Bidin, Y. H., & Awang, Z. (2013). Role of Environmental Knowledge in Creating Pro-Environmental Residents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 105, 866-874.

- Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of environmental psychology*, 30(1), 35-51.
- Liu, X., & Mu, R. (2016). Public environmental concern in China: Determinants and variations. *Global Environmental Change*, 37, 116-127.
- Mälgand, M., Bay-Mortensen, N., Bedkowska, B., Hansen, F. N., Schow, M., Thomsen, A. A., & Hunka, A. D. (2014). Environmental awareness, the Transition Movement, and place: Den Selvforsynende Landsby, a Danish Transition initiative. *Geoforum*, 57, 40-47.
- Morgül, T. (2004). Kuzguncuklular Derneği Deneyimi *İstanbul, Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları*(2).
- Nielsen-Pincus, M., Hall, T., Force, J. E., & Wulforth, J. (2010). Sociodemographic effects on place bonding. *Journal of environmental psychology*, 30(4), 443-454.
- Özerkmen, N. (2002). İnsan merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42, 167-185.
- Paker, Ç. (2009). *Boğaziçi köylerinden Kuzguncuk'ta kıyı yerleşimi üzerine bir inceleme* (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Qi-yan, W., & Yan-li, L. (2011). Research on Status and Influence Factors of Citizen's Environmental Behaviors in Beijing. *Energy Procedia*, 5, 2103-2107.
- Qu, Y., Liu, Y., Nayak, R. R., & Li, M. (2015). Sustainable development of eco-industrial parks in China: effects of managers' environmental awareness on the relationships between practice and performance. *Journal of Cleaner Production*, 87, 328-338.
- Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of environmental psychology*, 30(4), 422-434.
- Sadik, F., & Sadik, S. (2014). A study on environmental knowledge and attitudes of teacher candidates. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2379-2385.
- Schultz, P. W. (2001). The structure of environmental concern: Concern for self, other people, and the biosphere. *Journal of environmental psychology*, 21(4), 327-339.
- Schultz, P. W., & Zelezny, L. (1999). Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries. *Journal of environmental psychology*, 19(3), 255-265.
- Shen, J., & Saijo, T. (2008). Reexamining the relations between socio-demographic characteristics and individual environmental concern: Evidence from Shanghai data. *Journal of environmental psychology*, 28(1), 42-50.
- Soh, M. B. C., & Omar, S. K. a. (2012). Small is big: the charms of indigenous knowledge for sustainable livelihood. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 36, 602-610.
- Şengül, M. (2002). Çevre yönetimine halk katılımı yolu olarak belediye yönetimine halk katılımı. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 11(2), 25-40.
- Tunç, A. Ö., Ömür, G. A., & Düren, A. Z. (2012). ÇEVRESEL FARKINDALIK. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(47).
- TÜİK. (2016). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. Retrieved 15.08.2016, 2016, from http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059
- Ujang, N., & Zakariya, K. (2015). The notion of place, place meaning and identity in urban regeneration. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 170, 709-717.
- Üsküdar Belediyesi. (2014). Kuzguncuk Bostanı eski günlerine dönüyor. Retrieved 10.08.2016, 2016, from <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/kuzguncuk-bostani-eski-gunlerine-geri-donuyor/50>
- Van der Werff, E., Steg, L., & Keizer, K. (2013). The value of environmental self-identity: The relationship between biospheric values, environmental self-identity and environmental preferences, intentions and behaviour. *Journal of environmental psychology*, 34, 55-63.

KENT ve ÇEVRE DÖNÜŞÜMLERİNİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: VALİDEBAĞ KONUSU EYLEMLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME ¹

Sibel AKYILDIZ²

Maltepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu

Özet:

İstanbul'da bulunan Validebağ Korusu 2014 yılında bir dizi eylemlere sahne olmuştur. Korunun Acıbadem girişine yapılmak istenen cami inşaatı ve akabinde meydana gelen olaylar Validebağ Direnişi olarak adlandırılır. 2014-2015 yıllarında Validebağ Direnişi üzerine yazılan tez çalışması için protestolara katılmış kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan 13 görüşmedeki söylemler, çevreye yapılan müdahalelerin katılımcılar üzerinde negatif etkilere neden olduğunu göstermiştir. Görüşmeler, 2016 yılında aynı 13 katılımcıya ek olarak 22 kişi ile yeniden gerçekleştirildiğinde, söylemlerin duygusal ifadeler yerine daha sert olduğu, *öfke*, *nefret* gibi kelimelerin kullanıldığı ve eylemlerin de söyleme bağlı olarak siyasallaştığı, politize olduğu bir süreç evrildiği gözlemlenmiştir. Validebağ örneğinden hareketle yeşil alanlara yapılan müdahaleler salt doğa tahribatına sebep olmamakta, toplumda bir sosyal değişime ilerleme potansiyelini de taşıyabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Hareketleri, Sosyal Değişme, Validebağ Direnişi

EFFECTS of URBAN and ENVIRONMENT TRANSITION on SOCIETY: AN ANALYSIS UPON VALİDEBAĞ GROVE MOVEMENTS

Abstract:

Validebağ Grove in İstanbul, has witnessed a series of actions in 2014. The proposed construction of a mosque at Acıbadem border of the Validebağ Grove and the events occurred soon after have been named as Validebağ Resistance. For the thesis written in 2014-2015 on Validebağ Resistance, in-depth interviews were held with those who had participated in the protests. In 13 interviews, the discourses made it apparent that the interference to the environment had caused negative effects on participants. The interviews when performed again in 2016 to same 13 participants in addition to 22 persons, it was observed that the discourses instead of emotional expressions were more harsh, words like *anger*, *hate* were used and the acts in connection with the discourses were politicised and evolved into a process of politicisation. Considering the example of Validebağ, intervention of green areas not only leads to ecocide, but may also carries a potential progression of social change of the society.

Keywords: Environment, Environmental Movements, Social Change, Validebağ Resistance

¹ Bu makalede “Yeni Toplumsal Hareketler: Validebağ Direnişi Üzerinden Çevre Hareketleri” adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünden yararlanılmıştır.

² Sibel Akyıldız, sibelakyildiz@hotmail.com

GİRİŞ

Validebağ Direnişi ile mahallelinin değişen ve dönüşen sosyolojik yapısını araştırmak üzere yazılan bu çalışmayı özümsemek için Validebağ Korusu'ndaki gelişmeleri ve nasıl bir çevre mücadelesine dönüştüğünü bilmek gerekir. Validebağ Korusu, Kadıköy ilçesinin Koşuyolu, Acıbadem; Üsküdar ilçesinin ise Barbaros ve Altunizade mahallelerinin kesiştiği noktada 354.076 m² yüz ölçüme sahip, Anadolu Yakası'nın 800.000m² olan Karaca Ahmet Mezarlığı'ndan sonraki 2'nci en büyük yeşil alanı ve 1999 yılında III numaralı Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1'inci derece doğal sit alanı ilan edilmiş bölgesidir. Geçmişte 700.000 m² alana sahip olan koru, zaman içerisinde küçülmüş ve şuan ki mevcut ölçüsüne gerilemiştir. Validebağ Korusu 1999 yılında yaşanan Marmara ve Düzce depremlerinde tüm çevre halkın sığındığı bir alan olarak da kullanılmış doğal bir toplanma alanıdır. Koru, içerisinde öğretmenevi olarak hizmet veren Adile Sultan Kasrı, Abdülaziz Av Köşkü, Çamlı Köşk gibi tarihi eserlerin bulunduğu tarihi bir değere; Rıfat Ilgaz'ın en önemli eserlerinden ve Türk Sineması'nın unutulmaz yapıtlarından Hababam Sınıfı'nın çekildiği yer olması bakımından da kültürel bir mirasa sahiptir. 1980'li yıllara kadar döner sermaye ile korunan koru, İstanbul'un hızlı ve çarpık yapılaşmasından payını alarak çevre inşaatların ses ve gürültü kirliliğinden etkilenerek koru içerisinde akan deresi kurumuş ve göçmen leyleklerin artık uğramadığı bir alan haline gelmiştir.³ Öğretmenevi olarak kullanılan Adile Sultan Kasrı, günümüzde düğün salonu olarak kullanılmaya başlanmıştır. 2009 yılından itibaren Adile Sultan Kasrı'nda başlayan restorasyon çalışmaları, kasrın önündeki toprak alanın mermer döşenmesi, koruyu çevreleyen taş duvarların yıkılarak yerine beton duvar yapılması, ağaçların altındaki toprağın suni çim ile kaplanmasını izleyen süreçte, 2012 yerel seçimlerinde "Validebağ'ı Hyde Park yapacağız" denilen seçim vaadi ile koru daha da görünür olmuştur.⁴

Validebağ Direnişi 2014 yılında yaşansa da, cami alanı ile ilgili gelişmeler 2012 yılına dayanmaktadır. Şuanda cami inşaatı bulunan fakat evveliyatında terk edilmiş yeşil alan statüsündeki bu alan için 2012 yılında mahalleli tarafından 1/5000 lik plan tadili ile yeşil alanın dini tesis alanına çevrilmesine itiraz edilerek beş dava açılmıştır.⁵ Cami inşaatının yapıldığı yer ve Validebağ Direnişi'nin gerçekleştiği alan medyanın gündemine asıl olarak 15 Ekim 2014 yılında korunun Acıbadem bölgesine açılan kısmında bulunan üçgen bölgede yapılması planlanan cami inşaatı ile gündeme gelmiştir. Koru sınırına herhangi bir inşaa faaliyetinin yapılmamasına yönelik 27 gün süren direniş ve protestolar Validebağ Direnişi olarak adlandırılır. 2015 yılı içerisinde tamamlanan "Yeni Toplumsal Hareketler: Validebağ Direnişi Üzerinden Çevre Hareketleri" adlı yüksek lisans tez çalışması Validebağ Korusu ve ortaya çıkan direncin tarihini ve yaşanan mücadeleyi anlatır. Yapılan çalışmada bir çevre mücadelesinin nasıl ilerlediğini, hangi araçları kullandığını, inşaatın yapılmasını isteyen ve istemeyen iki gruba mensup katılımcıların motivasyonlarını ve mücadele biçimlerini araştırmak amaçlanmıştır. 2014-2015 yıllarında 22 katılımcı ve 5 bilirkişi görüşü ile toplam 27 derinlemesine görüşme yapılmış; bu çalışmada ise korunun bitişine cami inşaatı yapılmasına karşı olan gruptaki 13 katılımcının görüşlerinden yararlanılmıştır. Bu

³ Validebag Gönüllüleri (.....) *Validebag Gönüllüleri*

Erişim Tarihi: 01.02.2015 <http://www.validebag.org/p/validebag-korusu.html>

⁴ BGN News (2014). *Üsküdar Mayor uproots Validebag Grove to build a Hyde Park* Erişim Tarihi: 10.04.2015 <http://national.bgnnews.com/uskudar-mayor-uproots-validebag-grove-to-build-a-hyde-park-haberi/1063>

⁵ Bianet (2014) *Validebağ'daki Cami İnşaatına Yürütmeyi Durdurma* Erişim Tarihi: 10.04.2015 <http://bianet.org/bianet/kent/159355-validebag-daki-cami-insaatina-yurutmeyi-durdurma>

görüşmelerde öne çıkan iki önemli husus bu çalışmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İlki, yeşil alanlarına yapılan müdahaleyi haksız ve hukuksuz bir girişim olarak değerlendiren mahallelinin, bu süreçle birlikte sokağa çıkması ve karşı oldukları inşaatın tamamlanmasından sonra da aktif bir mücadeleyi sürdürmeleridir. Bu görüşmelerde, inşaat yapımına karşı olan, katılımcıların önemli bir çoğunluğu daha önce herhangi bir eylem, protesto ya da direniş sürecinde yer almamış kişiler olmalarına karşın Validebağ Direnişi'nde bilfiil bulunmuş ve görev almış kişilerdir. Bu grupta, daha önce Gezi Parkı eylemlerine belli sıklıkta katılan katılımcılar olduğu kadar hiç katılmamış kişiler de bulunmaktadır. Görüşmeler esnasında katılımcılar, taleplerinin meşruluğu ve haklılığından güç aldıklarını belirterek mücadelelerini sürdüreceklerini defaatle belirtmişlerdir. Burada katılımcıların üzerinde durduğu haklı olma ve hareketlerinin meşru olması düşüncesi önemlidir. Ökçesiz, (2011) devlet ve yurttaş arasındaki asgari şartları belirleyen kurallar için, “münferit yasaların buyurdıkları davranış normları devletle olan yurttaşlık sözleşmesinin asli unsurları değildir; onlara uymak ya da uymamak adil olup olmamalarına bağlıdır” der (s: 32). Görüşmeler esnasında katılımcılardan birinin (ET4, 63, K / 2015) de belirttiği gibi; “bizim devletten hiçbir talebimiz, bize, çocuklarımıza sağlık veren yeşil alanımızın yeşil olarak kalmasını istemek kadar meşru ve haklı olamaz” görüşü tüm katılımcıların ortak dayanağıdır. Burada dikkati çeken önemli nokta, bu mücadele ısrarının herhangi başka bir hak talebi yerine bir çevre duyarlılığına dayanmasıdır. Daha önce diğer sebeplerle sokağa inmemiş mahalleliyi sokağa çıkartan, yaşam alanlarını korumaya yönelik bir haksızlık ve adaletsizlikle karşı karşıya kaldıkları düşüncesidir. Mahallelinin koruyu korumaya yönelik bu ısrarı, bir dizi dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm, 2015 yılındaki aynı katılımcılar ve üzerine eklenen yeni katılımcılar ile birlikte 2016 yılında yapılan anket çalışması ile görünür olmuştur. Buradan hareketle, içerisinde haksızlık barındıran ve meşru dayanağı olmayan bir talep olarak kabul gören kamuya ait yeşil alanların dönüştürülmesi, yeşil alanlara yapılmak istenen müdahaleler ve sayıları hızla azalan bu alanların yapılaşma riski ile karşı karşıya bırakılması salt bu alanların tahribatı ile sonuçlanmamakta, bulunduğu bölgedeki toplumsal yapıyı da değiştirebilme gücüne sahiptir.

Yeşil alanların dönüşümü ile bağlantılı olan ikinci nokta ise, katılımcılarda yarattığı ruhsal sıkıntının izleridir. Katılımcılar meşru ve haklı olma olarak ifade ettikleri taleplerini salt sokağa çıkarak ifade etmeyerek, söylem ve duygu durumları ile de aktarmışlardır. 2014-2015 yıllarında yapılan 13 derinlemesine görüşmede yeşil alanlarının dönüştürülmesine karşı gözyaşı döken, duygularını tanımlamak için bahçelerinden çiçeklerin koparılması, ölüme yaklaşmak gibi metaforlar kullanan katılımcılarla bir seneyi aşkın bir zaman diliminden sonra yeniden görüşmeler gerçekleştirilerek anket yapıldığında aynı sıkıntının artarak devam ettiği; dahası *bunalma*, *sıkılma*, *daralma* olarak ifade edilen duygusal kelimelerin, *aşırı öfke*, *öfke*, *nefret* kelimelerini içeren söylemlerin yerini aldığı dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, yeşil alanların dönüşümünün salt çevresini dönüştüren bir politize sürecine götürmediği aynı zamanda dönüştürdüğü çevrede ruhsal bir tahribata da yol açma gücü barındırdığı söylenebilir. Duygusal benzetmelerin yerine kullanılmaya başlayan, içerisinde toplumsal gerginliğin izlerini yansıtan kelimeler bu dönüşümün bir parçası olarak gözlemlenmiştir.

Yeşil alan ve toplumsal sağlık ilişkisi üzerine yapılan pek çok çalışma mevcuttur. Değişkenlerin çeşitliliği ve kontrolü zor olsa dahi yapılan çalışmalar gösteriyor ki (De Vries Verheij vd., 2003; Mitchell & Popham, 2007, 2008) oturdukları yer ve yakın çevresinde yeşillik oranı yüksek olan alanlarda yaşayanların beden ve zihin sağlıklarıyla

ilgili geri bildirimleri, yeşil alanı daha az bölgelerde oturan katılımcılara oranla daha olumludur (aktaran Steg ve vd. 2015, s: 52). Yaşadıkları bölgede bulunan yeşil alan oranının birey üzerine etkisinin, mevcut yeşil alanlarının tahrip edilmesi ya da yapılaşmaya açılarak dönüştürülmesi neticesiyle oluşan ya da oluşması muhtemel etki ve tepkilere de ışık tutması bakımından önemli olduğu düşünülür. Bu yapılaşma ve yeşil alanların dönüştürülmek istenmesinin kentleşme sürecinden ayrı tutulmaması gerektiğini not etmek gerekir. Erkan (2010) kentleşme süreci ve yabancılaşma arasında bağ kurarak, “kentleşme süreci ile sapmanın artması ve yaygınlaşması durumu anomi (kuralsızlık) ve yabancılaşmaya yol açmaktadır” der (s. 188). Hegel tarafından felsefeye giren yabancılaşma kavramı (aktaran Kiraz, 2011) en yaygın kullanımını kavramı siyaset ve iktisatta kullanan Marx (2003) ile kazanmıştır. Marx (a.g.e, ss. 19-22) yabancılaşmanın işçi sınıfını vurması üzerinde dursa da, topluma yabancılaşmanın alanını ve tabanını bu kadar genişleterek günümüz toplumunun ortak sorunu haline dönüşeceğini öngöremediği düşünülür. Marcuse, yabancılaşma sorununa toplumların etkin bir ögesi olan kitle iletişim araçlarının bireyin yabancılaşmasına sebebiyet vermesi üzerinden bakarken (aktaran Tolan, 1975, s. 21); Ergil (1980) bu süreci bireyin topluma değil, toplumun bireye yabancılaşması olarak değerlendirir (ss. 107-109). Kent mekanların dönüşümü, yapılaşmanın hız kazanması, yeşil alan oranlarının azalması ve mevcut sosyal çevredeki bu değişimlerde yaşayan toplumun sürece müdahil edilmemesinin, toplumun bireyden uzaklaşması sürecini doğurduğu göz ardı edilmemesi gereken bir tespittir. Yabancılaşma ve değişim kavramları arasında güçlü bir bağ vardır. Erkan (2010) kentleşmenin siyasal davranışa etkisi üzerinde dururken toplumsal siyasallaşma kavramını, bireyin doğuştan sahip olmadığı değer yargılarını, inançlarını bir öğrenme süreci içerisinde zamanla geliştirmesi ve kişinin o toplumun bir parçası, üyesi olması hali olarak açıklar (ss. 233-234). Validebağ çalışmasında gözlemlenen dönüşümü, yaşadıkları çevrede bulunan yeşil alanlarının dönüştürülmesine karşı çıkan mahallelinin Validebağ Korusu’nun yapılaşmaya açılma olasılığına karşı başlattıkları Validebağ Direnişi’nde ve bu direnç sürecinde ve akabinde oluşan söylem ve eylemlerine yansıyan değişimde, mahalle birlikteliğinde, mahalleliyi evden sokağa çıkaran ve de dayanışmalarını ilerleyen dönemlerde büyütme istedikleri söylemlerinde; kısacası siyasallaşma ve yabancılaşmada görmek mümkündür.

1. Metodoloji

1.1. Yöntem ve Metot

Bu çalışma, 2015 yılı içerisinde Validebağ üzerine yazılan yüksek lisans tez çalışması sürecinde elde edilen verilerin bir kısmı baz alınarak ortaya çıkmıştır. 2015 yılında tamamlanan tez çalışmasında, direniş sürecinde ve akabinde eylemlere aktif katılanlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Kuru sınırına yapılan cami inşaatına karşı olan 7 kadın 6 erkek ve inşaat yapımına taraf olan 4 kadın 5 erkek katılımcı ile görüşülerek toplamda 22 kişi ile görüşme yapılmıştır. Bu katılımcılara ek olarak, bilirkişi mahiyetinde Mimarlar Odası, Çevre Mühendisleri Odası, Şehir Plancıları Odası ve bir Anayasa Hukukçusu ile de 5 görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, yaş, cinsiyet, meslek, sosyal-ekonomik durum gözetilmeden heterojen olarak dağılmıştır. Bu çalışmada, inşaat yapımına karşı olan 7 kadın 6 erkek 13 katılımcının görüşme bulgularından yararlanılmıştır. Bu bulgular, 2016 yılında yeniden bir anket çalışması yapılması gerekliliğini doğurmuş ve katılımcı sayısı arttırılarak gözlemlenmek istenen örneklem sayısı genişletilmiştir. Çalışma derinlemesine görüşmelerden hareket ederek ortaya çıktığı için araştırma yöntemi olarak niteliksel; anket verilerini derlemek için niceliksel yöntemden de yararlanılmıştır. Neuman (2006) gerek derinlemesine görüşmelerin gerekse de anket çalışmalarının avantajlı ve dezavantajlı yönlerinden

bahsederek; “can alıcı sorun, hangi biçimin en iyisi olduğu değildir; bunun yerine bir biçimin hangi koşullarda en uygun olduğudur” der (s. 415). 2014-2015 yıllarında yapılan derinlemesine görüşmelerdeki açık uçlu sorulardan hareket edilerek sorun gün yüzüne çıkmış; 2016 yılında yapılan anket çalışmasındaki kapalı uçlu sorularla incelenmek istenen sorunsal mercek altına alınmaya çalışılmıştır.

2015 yılında yapılan 13 derinlemesine görüşme, 2016 yılında anket çalışması yapılarak aynı kişilere yeniden tekrarlanmış; 13 katılımcıya ilaveten 22 katılımcı ile de görüşülerek toplamda 35 kişi ile anket yapılmıştır. 2015 yılında yapılan derinlemesine görüşmeler, o dönemde yapılan çalışmanın içeriği ile alakalı olarak Eyleme Taraf (ET) ya da Bilirkişi (BK) olarak kodlanarak, yapıldığı yıl belirtilmiş ve ek bölümünde görüşülen listesi (*Ek A*) olarak sunulmuştur. Etik kurallar gereği, katılımcıların bilgileri değiştirilmiş, mahalle dayanışmasının adı saklı tutulmuştur. Ek bölümünde ayrıca, örnek Anket Formu (*Ek B*) ve Validebağ Korusu’na ait görseller (*Ek C*) paylaşılmıştır. Anket çalışmasında katılımcılara çalışmanın mahiyeti ile alakalı olarak Gezi Parkı ve Validebağ Korusu eylemlerine katılma sebepleri, yeşil alanlarının yapılaşmaya açılmasının yarattığı duygu, eylemlerin ardından katılımcıların eylemliliklerindeki değişim ve de devam eden süreçte yapmak istedikleri ile alakalı olarak 5 soru yöneltilmiştir. Anketin katılımcıların eline verilmeden, anketör gözetiminde doldurmaları teşvik edilmiştir. Görüşme akışının sonunda katılımcılara eklemek istedikleri yöneltilerek, verili-seçmeli cevaplara bağlı kalmadan görüşlerini aktarmalarına olanak sağlanmıştır. Katılımcılar meslek, yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi kriterler gözetilmeden homojen olarak dağılmış, kartopu yöntemi ile seçilmişlerdir. Kadın ve erkek katılımcıların sayıları eşit olmaması sebebi ile cinsiyet bazlı bir ayrıma gidilmemiştir. Grubun ortak noktası, ezici bir yoğunluğu Validebağ Korusu’nun içerisinde yer aldığı Kadıköy- Üsküdar bölgesinde ikamet eden, eğitim düzeyleri yüksek -lise mezunu 3 katılımcı hariç tüm katılımcılar üniversite mezunudur (% 91,43)-, yoğunluğu emekli -9 katılımcı hariç tüm katılımcılar emeklidir (% 74,29)- ve Validebağ sürecinden önce herhangi bir örgütlü mücadele içerisinde yer almamış, Validebağ Direnişi sürecinde ve akabinde bir mahalle dayanışması içerisinde çalışma yürütmeye başlamış kişilerdir.

1.2.Araştırmanın Kısıtları

35 katılımcılı bu araştırma, sosyal değişim üzerine bir genelleme yapmak için kısıt kalabilir. Lakin genel bir fikrin ilk basamağını oluşturma potansiyeline de sahiptir. Çevre-beden-akıl sağlığı üzerine yapılmış geniş katılım ve zaman aralıklı araştırmalar mevcuttur. Ancak bu araştırmalar ağırlıklı olarak yabancı literatürde karşımıza çıkmaktadır. Bir toplumsal yapıyı araştırmak bulunduğu toplumun toplumsal dinamiklerine hakim olmayı önceler. Bu sebeple, ülkemizde eksikliği duyulan yeşil alanların birey üzerine etkilerini inceleyen daha geniş kapsamlı ve uzun soluklu alan araştırmalarının eksikliklerinin hissedildiğini belirtmek gerekir. Her halükarda Validebağ örneğinden hareketle, heterojen bir gruba mensup katılımcıların yüksek oranlarda aynı cevaplar üzerinde yoğunlaşmalarının dikkat çekici bir veri olduğunu, koru eylemleri ile değişen mahalleli davranışının üzerinde durulması gereken bir nokta olduğunu göz önünde bulundurmak gereklidir.

Araştırma, görece sosyo-ekonomik açıdan yüksek Koşuyolu-Altunizade-Üsküdar bölgesinde ve yoğunluğu üniversite mezunu kişilerle yapılmıştır. Alandaki toplumsal dokunun bu özelliklerini baz aldığımızda, ülke genelini tam anlamı ile yansıtan bir örnek olduğunu söylemek zordur. Lakin, “yaşam şartları gibi, ekolojinin dahi eşit pay

edilmediği yoksul bölgelerde” (Auyero & Swiston, 2009, ss: 17-18) gerilimlerin daha şiddetli olacağı ipucunu da verebilme olasılığını unutmamak gerekir.

2.Bulgular

2.1.Söylemde Dönüşüm

Bu çalışmada, 2014-2015 süresince görüşülen 13 derinlemesine görüşmeye ek olarak 22 anket katılımcının görüşüne de yer verilmiştir. Amaç, 13 katılımcının inşaatın başladığı 2014 yılından, tamamlandığı 2015 yılına ve bugüne uzanan söylem, değişim ve dönüşümünü gözlemlemek; 2016 yılında örneklem sayısını da çoğaltarak tatmin edici bir veri elde etmektir. 2014-2015 yıllarındaki görüşmelerde, katılımcıların “Yeşil alanların tahrip edilmesinin sizde hissettirdikleri nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplarda ağladıkları, iç çektikleri ya da süreci *bahçemden zorla çiçeklerin zorla koparılması, aptal yerine konulmak, bir çocuğun ailede yetişmedi yerine yuvada yetişmesi, insanın ölüme yaklaşması* şeklinde metaforlarla ifade etmeleri dikkat çekiciydi. Direniş sürecinde yapılan bu görüşmelerde kullanılan söylemin, bu heterojen, ayrı zaman ve aralıklarla yapılan gruptaki katılımcılarda ortak bir söylem olarak ortaya çıkmış olmasının, bu yoğun duygunun bireylerde yarattığı hissiyatı gözler önüne sermesi bakımından önemli ve dikkate alınması gereken bir dışa vurum olduğu düşünülmektedir.

... sonra bi bakıyorsun senin alanın daha küçük demek istediğim şey biraz psikolojik bi şey. Aslında senin olan sözüm ona ama senin olmayan. Kamu alanı ama sen hiç söz sahibi değilsin. Aptal yerine konulmak bu... (ET1, 23 K / 2015).⁶

Ben çok sıkılıyorum bi kere. Hem bi şey yapamamaktan tam olarak, hem de birinin benim üzerimde baskı kurmasına (gözleri dolarak). Bunu da işte korumuzu değiştirerek, dönüştürerek yapmak istiyorum (ET2, 32, K / 2015).

Yani... ne biliyim... bi daralmış hissediyorum kendimi. Biri geliyo ve bahçemdeki çiçekleri yoluyo ve benim bir şey yapmama, engel olmama bile izin vermiyo. Yani... aşırı sinirleniyorum, üzülüyorum! (ET3, 33, K / 2015).

Ne kadar çok betona bastıkça bizlerin o kadar mutsuz olduğuna inanıyorum. Görmek bile insanı mutlu ediyor. Neden insanlar göğe doğru binalar yapıyorlar buna aklım ermiyor (ET5, 45, K / 2015).

Boğuluyormuşum gibi geliyor bana. Çok çaresiz hissediyorum kendimi (ET6, 37, K / 2015).

İnsani olarak gerçekten boğulduğumu hissediyorum (ET8, 32, E / 2015).

Bu bir çocuğun, bir ailede yetişmesiyle, esirgeme yurdunda yetişmesi, yuvada yetişmesi arasındaki fark gibi bir şey (ET13, 57, E / 2015).

Yani açıkçası elimde olsa bu yapılara izin vereni alır silkelerim ve sen napiyosun ya napiyosun derim... gerçekten. Biri geliyo benim bahçemden

⁶ 2015 yılında yapılan Derinlemesine Görüşme. (ET): Eyleme Taraf, K: Kadın, E: Erkek olarak kodlanmıştır.

zorla çiçekleri söküyö ve gidiyo. Ben hiçbir şey yapamıyorum (ET7, 43, K / 2015).

(ağlayarak) Biz orada nefes alıyoruz. Çok büyük bir umutsuzluk çukuruna düşüyorum.. İnsanın ölümüne yaklaşması gibi (ET4, 63, K / 2015).

“Yeşil alanların tahrip edilmesinin sizde hissettirdikleri nelerdir?” sorusu 2016 yılında yapılan anket çalışmasında yeniden aynı ve yeni katılımcılara sorulmuş; katılımcıların soruya verdiği ilk cevap değerlendirilmeye alınmıştır. Aşağıda Tablo 1’de 3 katılımcı dışındaki tüm katılımcıların ilk yanıtı a) öfke (% 80); onu takip eden ikinci en yüksek yanıt d) mutsuzluk (% 8,5) ve takiben e) “hakkımın gasp edilmesi” (% 5,7) ve f) diğer seçenekleri olmuştur. Öfke şikkını ilk şık olarak seçen 33 katılımcı içerisinde 6’sı bu durumu “öfke” yerine “aşırı öfke”, “çok öfkeleniyorum” şeklinde ifadeler kullanarak düzeltmişlerdir. Katılımcılardan en öncelikli şikkı seçmeleri talep edildiği için verdikleri diğer yanıtların yüzdelik dilimi hesaba katılmamıştır. F) diğer şikkını seçen 2 katılımcı (% 5,7); “boğulduğumu, haksızlığa ve adaletsizliğe uğradığımı düşünüyorum” ve “tam anlamıyla nefret hissi uyandırıyor” şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 1: Yeşil alanların yapılaşmaya açılmasının mahallelide yarattığı hissiyat

“Yeşil alanların yapılaşmaya açılması sizde nasıl bir hissiyat uyandırıyor?”												
a)Öfke		b)Ümitsizlik		c)Çaresizlik		d) Mutsuzluk		e) Hakkımın gasp edilmesi		f) Diğer:		TOPLAM
KKişi Sayısı	%	KKişi Sayısı	%	KKişi Sayısı	%	KKişi Sayısı	%	KKişi Sayısı	%	KKişi Sayısı	%	
28	80	0	0	0	0	3	8,5	2	5,7	2	5,7	35

Validebağ Korusu eylemleri devam ederken ve eylemler tamamlandıktan sonraki süreçte yapılan 13 derinlemesine görüşmede yeşil alanların yapılaşmaya açılmasının kendilerinde hissettirdikleri için kullandıkları “çiçeğimin koparılması”, “bahçeme zorla girilmesi” şeklindeki duygusal benzetmeler 2016 yılındaki anket çalışmasında tüm 13 katılımcı tarafından “öfke” ya da “aşırı öfke” olarak ifade edilmiştir. Evveliyatında derinlemesine görüşme yapılmayan 22 katılımcının büyük kısmının da verdiği ilk cevap öncelikle *öfkeli* olma ve ardından *mutsuzluk* olarak tanımlanmıştır. Eylemler öncesi, esnası ve sıcak temasın ardından geçen sürede gözlemlenen ve katılımcılar tarafından “boğulma”, “daralma”, “sıkışmışlık”, “umutsuzluk”, “çiçeğin zorla koparılması” gibi ifadelerin aradan geçen 1 yılın ardından oldukça büyük bir çoğunlukla “öfke”, zaman zaman “aşırı öfke” olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Bir diğer nokta ise, erken dönemde ifade edilen benzetme ve söylemlerin, koru sınırına inşaatın tamamlanmasından yani dirence sebebiyet veren olayın ortadan kalkmasından sonra daha güçlü ve sert olarak ifade edilmiş olması kayda değer bir farklılıktır.

Söylem salt ağızdan çıkan gelişigüzel kelimeler değildir. O, bir düşüncenin dile getirilmesinden daha fazla şeyi içerisinde barındırır. Arkonaç (2014) söylemin, eylem yönelimli, inşa edici ve retoriksel bir bağlamı olan üç cepheli bir kavram olduğundan bahseder (ss. 39-47). Söylem, eylemden kopan bir parçadır. Birey her söylediğini eyleme dökmeyebilir fakat kişinin eyleme dökme olasılığı yüksek olan durumları dile getirmesi kuvvetle muhtemeldir. Validebağ Korusu hakkında görüşülürken dile getirilen öfkeli ve mutsuz olma ifadelerinin değişen ve de dönüşen mahalle dokusunun

izlerini barındırarak bir önceki seneden daha güçlü ve de sert ifade edilmesinin bir tesadüf olmadığı eylem dönüşümde görülmektedir. Söylem, içerisinde tarihsel bir bağlam da barındırır. Sözcükler salt o ana değil bir yaşanmışlığa da ışık tutan ifadelerdir. Katılımcıların bu ifadeleri Validebağ Korusu'nu korumak için 1990'lı yıllardan itibaren verilen uzun soluklu mücadeleden ayrı düşünülemez.

Validebağ Korusu, mahalle sakinleri ve Mimarlar Odası'nın girişimleri ile 1999 yılından itibaren 1'inci derece sit alanı statüsüne kavuşmuştur. Koruma Kurulu'na alınan karar gereği bölgede yapılan tüm inşaa faaliyetin durdurulması gerekirken, korudaki ahırlar, restorasyon yapıldığı ifade edilerek yıkılmış ve yerine Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bulunmayan bir kelime kullanılarak *izci evi* denilen yeni bir bina yükselmiştir.⁷ Validebağ Korusu'nda süregelen bu olaylar neticesinde salt korunun korunmasına yönelik olarak bir dernek kurulması zorunluluğunu getirmiş ve böylece 1999 sonu-2000 yılı başında Validebağ Gönüllüleri Derneği kurulmuş ve dernek 2001 yılında faaliyete geçmiştir. Mahalleli, çevre sakinleri ve duyarlılığı olan yurttaşlarca 1990'lara uzanan koruyu koruma süreci ve fakat buna rağmen korunun bazı bölümlerinin yapılaşma ile karşı karşıya kalması katılımcıların dile getirdikleri söylemlerden ayrı değerlendirilemez. Korunun doğal hali ile kalması adına, 1990'lardan günümüze kadar uzanan süreçte mahallelinin, gönüllülerin ve ilgili derneğin öncülüğünde sayıları 80.000'i bulan imza kampanyaları, yerel yönetimler aleyhine açılan onlarca dava, 2012 yerel seçimlerinde seçim vaadi olarak duyurulan korunun Hyde Park yapılmak istenmesi, sonucunda 27 gün süren bilfiil direniş sürecine dönüşmüştür. Bazı katılımcıların dile getirdikleri, "hakkımın gasp edilmesi" ya da "haksızlığa, adaletsizliğe uğradığımı düşünüyorum" söyleminin yerel yönetime karşı duyulan güvensizlikten izler taşıdığı söylenebilir. Bu güvensizlik, 2015 yılında yapılan tez çalışmasında bilirkişi mahiyetinde görüşülen Çevre Mühendisleri Odası'ndan bir yetkilinin ifadelerine de yansımıştı. Validebağ Korusu'nun hemen bitişiğine yapılan inşaatın amacının, aslen koruda yapılaşmanın önünü açmak için bir araç olduğunu ve yerel yönetime bu konuda hiç güven duymadığını belirtmiştir;

İşte bugün camiyle başlar öbür gün park, kafeterya yaparsın öbür gün otel ihtiyacı var otel konur huzurevi boşaltılıp yerine otel yapılır seminer salonu yapılır ve bu böyle devam eder (BK3, 28, E / 2015).⁸

Bireylerin yaşam alanlarında karar sahibi olup olmamaları, yerel yönetime duyulan güvenin sarsılması, ruhsal durumlarını ve bunun bir yansıması olarak da söylemlere nüfuz etmesi kanımca göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Amerikalı sosyal psikolog Ellen Langer'ın (2015) 1970'lerde Judith Rodin ile yaptıkları deneysel çalışmada kaldıkları huzur evinde kendi film, yemek, uyku tercihlerini yapabilme ve seçme şansı verilen gruptaki katılımcıların, kendi yaşadıkları alan ile ilgili seçim ve tercih şansı verilmeyen gruba oranla ilerleyen yıllarda daha neşeli, aktif ve sağlıklı oldukları ve hatta daha uzun yaşadıkları gözlemlenmiştir (ss. 12-13). Yapılan bu önemli deneysel çalışma bize anket çalışmasında da açığa çıkan zihin ve beden sağlığı ilişkisini yani; yaşadıkları yer ile ilgili karar verme ve öfkeli, mutsuz olma ifadelerini anlamlandırmamız bakımından bir ipucu niteliğindedir. Validebağ Korusu'nun içerisinde olmasa dahi, korunun sınırına yapılacak herhangi bir yapının ileride 1'inci

⁷ Türk Dil Kurumu (2012) *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* Erişim Tarihi: 10.05.2016 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57beeb5d856042.50264511

⁸ 2015 yılında yapılan Derinlemesine Görüşme. (BK): Bilirkişi Görüşmesi, K: Kadın, E: Erkek olarak kodlanmıştır.

derece sit alanı olan koru için tehdit oluşturabileceği ve önceden yaşanan pratikleri dikkate alan mahallelinin direnç göstermesi ve fakat kulak verilmeyen bu ses Langer'in çalışmasında bahsettiği bireyin içerisinde bulunduğu süreçlerde özgür hareket edemiyor olması ile ortaya çıkan memnuniyetsizlik ile beraberinde mahallelinin isteklerinin dikkate alınmaması öfke, mutsuzluk gibi söylemlerin açığa çıkmasına zemin hazırlamış olması muhtemeldir. Arkonaç'ın (2014) belirttiği gibi, dil içerisinde fikir taşıyan ya da aktaran değil, bir eylem icra eden olduğu için, o bir sosyal gerçekliktir (s. 46).

Çevre-akıl sağlığı ilişkisi ve yeşil alanların, kentleşmenin bireyler üzerindeki etkisini ortaya koyan çalışmalarda açıkça görülmektedir. *The Current Status of Urban and Rural Differences in Psychiatric Disorders* (Peen ve vd., 2009) araştırmasında, kırsal alanlar ile karşılaştırıldığında kentsel alanların psikiyatrik bozukluklara daha müsait olduğu, anksiyete, depresyon gibi rahatsızlıkların kentsel alanlarda daha belirgin oranda yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bir diğer güncel ve kapsamlı çalışma 2013 yılında yayınlanmıştır. *Environmental Science and Technology Dergisi*'nde (Alcock, I., vd., 2013) yayınlanan ve İngiltere'de 1000'i aşkın birey üzerinde 5 yıl boyunca yürütülen, bulundukları bölgeden yeşil alanı daha fazla ya da yeşil alanı daha az olan bölgeye taşınanlar üzerine yapılan araştırmanın sonucuna göre, yeşil alanı daha fazla olan bölgeye taşınan bireylerde anksiyete ya da depresyon gibi etkilerin taşınmayı takip eden 3 yıl içerisinde azaldığı görülmüş; yeşil alanı daha az bir bölgeye taşınanlarda ise bu sıkıntıların arttığı gözlemlenmiştir. Buradan yola çıkarak, Validebağ Korusu eylemleri üzerine yapılan 2014-2015 yıllarındaki görüşmelerde katılımcıların "çiçeğin koparılması" ve "boğuluyormuşum gibi hissediyorum" sözleri, görüşme esnasında bazı görüşmecilerin gözlerinin dolması, ağlaması, 2016 yılında yapılan anket çalışmasında yerini aşırı öfke, öfke, mutsuzluk ve benzeri şekilde ifadelere bırakmasının bir tesadüf olmadığı söylemek gerekir. Bu dönüşümün bireylerin salt söylemlerinde değil değişen pratiklerinde de ortaya çıkması şaşırtıcı olmayacaktır.

1.1.Eylemde Dönüşüm

2013 yılında yaşanan Gezi Parkı protestolarına katılanların profilleri, talepleri, sosyal medyayı etkin kullanmaları gibi pek çok ortak özellik bize, tüm Dünya'da adeta bir domino etkisi ile hareket eden yeni toplumsal hareketlerin sonunda Türkiye'nin kapısında da belirdiğini göstermiştir (Konda Gezi Raporu, 2014; Bayhan, 2014; Bozkurt & Bayansar, 2016). Gezi Parkı eylemlerinin Türkiye tarihi açısından oldukça önemli bir süreci ifade etmesi bakımından sivil toplumu büyük ölçüde dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. Bilirkişi görüşü olarak 2015 yılındaki çalışmada Mimarlar Odası'nda bir yetkili, Gezi Parkı eylemlerinin çevre hareketlerini yaygınlaştırdığını belirtmiştir; Tartışmasız arttı. Militanlaştı, derinleşti, yerelleşti (BK2, 38, E / 2015)

Çalışmaya katılan katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu Gezi Parkı eylemlerinden önce ya da sonra herhangi bir eyleme ve de protestoya katılmamış kişiler olup, Validebağ Korusu eylemleri ile "sokağa" çıkmaya başladıklarını dile getirmişlerdir. Buradan hareketle, araştırmaya katılan mahallelinin politik dönüşümünün salt Gezi parkı protestolarından yahut kendi yerellerinde yaşanan eylem ve protestolardan kaynaklı olup olmadığını irdelemek gereği duyulmuştur. Katılımcılara, Validebağ Korusu eylemleri ile alakalı sorulardan hemen önce Gezi Parkı protestolarına katılıp katılmadığı, Gezi Parkı protestoları ve Validebağ Korusu eylemlerine katılma sebepleri sorulmuştur. Dört katılımcı dışında kalan tüm katılımcılar Gezi Parkı eylemlerine "her gün", "sık sık", "birkaç defa", "bir defa" şeklinde değişen yanıt ve sıklıklarla katılmışlardır. Burada amaç, katılımcıların eylemlere hangi

motivasyonla katıldıklarını görmek ve Validebağ Korusu eylemlerini bir çevre hareketi olarak incelemeyi istatistiki olarak da arkası sağlam bir zemine oturtmaktır.

Tablo 2: Eylemlere Katılma Sebepleri

“Eylemlere katılma sebebiniz?”									
	A)Çevre Duyarlılığı		B)Hak İhlalleri		C)Diğer		Katılmadım		TOPLAM
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	
Gezi Parkı eylemlerine katılma sebebiniz?	6	19,4	25	80,6	0	0	4	-	31
									TOPLAM
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	
Validebağ Korusu eylemlerine katılma sebebiniz?	31	88,6	4	11,4	0	0	0	-	35

Tablo 2’den anlaşılabacağı üzere, katılımcıların Validebağ Korusu eylemleri için “çevre hassasiyeti gözetilerek yapılan protestolardır” şeklindeki görüşü ağırlık kazanmıştır. Gezi Parkı protestolarına katılan 31 katılımcının 25’i katılma sebebinin hak ihlalleri ya da baskıcı politikalarla karşı bir tepki (% 80,6), Validebağ Korusu protestolarına katılan 35 katılımcının 31’i ise katılma sebebinin çevre duyarlılığı olarak tanımlamıştır (% 88,6). Validebağ Korusu’nu korumaya yönelik direncin ortaya çıkmasında çevre hassasiyeti lokomotif görevi görmüştür denilebilir.

Tablo 3, koru eylemlerinin başladığı tarihten günümüze kadar olan süreçte mahallelinin politik dönüşümünü göstermeyi hedeflemektedir. Çalışmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu Gezi Parkı eylemlerine katılsalar dahi, Gezi Parkı eylemlerinden önce ya da sonra herhangi başka bir eylem ve de protestoya katılmamış kişiler olduğunu belirtmek gerekir. Bazı katılımcıların dile getirdikleri gibi, Validebağ Korusu eylemleri ile kendi tabirleri ile sokağa çıkmaya başladıklarını belirtmek gerekir. Tablo 3’te ortaya çıkan, katılımcıların mahalle dayanışması ve akabinde ilgilerini çeken tüm protestolara katılmaya başlaması mahallelerinde meydana gelen Validebağ Korusu eylemleri sonucu ortaya çıkan bir süreç olduğu görülmektedir. Özetlemek gerekirse, Gezi Parkı eylemlerine katılmış olmanın Validebağ eylemleri sırasında ve akabinde bir mahalle örgütlülüğüne katılma doğrudan etkisi vardır demek zemini sağlam bir açıklama olmayacaktır; lakin daha önce bir sivil toplum kuruluşuna ya da mahalle dayanışmasına üye olmayan katılımcıların politik sosyalleşme sürecinde Türkiye tarihi açısından bir kırılmayı ifade eden Gezi Parkı protestolarının etkisi olmadığını söylemek de muhakkak eksik bir ifade olacaktır. Tablo 3’te, ankete katılan katılımcıların meslekleri, yaşları, sosyo-ekonomik durumları ve cinsiyetleri farklılık gösterse de, neredeyse tüm katılımcıların Gezi Parkı eylemlerinden bağımsız ya da kısmen bağımlı olarak, Validebağ Korusu eylemleri sürecinde ve akabinde değişen eylemlilikleri gösterilir.

Tablo 3: Koru Eylemleri İle Birlikte Yaşanan Değişim / Dönüşüm

“Koru eylemleri ile birlikte eylem ve aktivitelerinizde bir değişim ya da dönüşüm oldu mu?”			TOPLAM
	Evet		
	Kişi Sayısı	%	
a) Bir siyasi partiye üye oldum	2	5,7	

b) Bir STK ya üye oldum	0	0	
c) Bir mahalle dayanışmasına / dayanışmaya katıldım	35	100	
d) Hak ihlali (emek, kent vb..) olduğunu düşündüğüm tüm protestolara katılmaya başladım	35	100	
e) Sadece çevre ile alakalı protestolara katılmaya başladım	0	0	
f) Herhangi bir değişiklik olmadı	0	0	
			35

Tablo 3'te görülen, Validebağ Direnişi'nin bulunduğu mahallede ya da semtte yaşayan kişilerde en yüksek katılıma sahip olarak c) "bir mahalle dayanışmasında yer alma" (% 100), d) "hak ihlali olduğu düşünülen tüm protestolara katılma" (% 100), ya da a) "bir siyasi örgüte dahil olma" (% 5,7) gibi değişikliklere neden olmuştur. C) "Bir mahalle dayanışmasına katıldım" şikkını tercih edenler arasında, bir siyasi parti olmayan fakat siyasi bir örgütlenmede görev almaya başladığını belirten 2 kişi de bulunmaktadır. Bu kişilerin değerlendirilmesi c) "bir mahalle dayanışmasına / dayanışmaya katıldım" şikkına dahil edilmiştir. Burada belirtilen mahalle dayanışması, Validebağ Direnişi sürecinde bilgi paylaşımı ve bilgi yayma düşüncesinden hareketle kurulan sosyal medya hesaplarının ileriki süreçlerde bir sivil inisiyatif misyonu ile hareket eden ve mücadele vermeye devam eden bir mahalle örgütlülüğüne dönüşmesidir. Gönüllülük esasına dayanan, haftalık düzenli toplantılar yapmaya devam eden bu dayanışma, Validebağ Direniş süreciyle koru ile alakalı konulara eğilse de mevcut hareketlilikleri çevre, ekoloji başta olmak üzere emek, hak ihlalleri, kentleşme gibi geniş bir alanda faaliyet göstermekte, eylem ve protestolar gerçekleştirmektedir.

Tablo 3'te ortaya çıkan en önemli noktalardan biri de, katılımcıların Validebağ süreci akabinde e) "sadece çevre ile alakalı protestolara katılmaya başladım" seçeneğini tercih etmemeleridir. Tüm katılımcılar d)"hak ihlali olduğunu düşündüğüm tüm protestolara katılmaya başladım" seçeneğini tercih etmişlerdir. Verilen bu toplu yanıt, çevre mücadelesi ile başlayan Validebağ sürecinde mahallelinin salt çevre ve ekoloji konularında politik bir tavır geliştirmeyerek, bu süreçte evrildiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Görüşme akışlarında bazı katılımcıların Validebağ Direnişi'nden bahsederken aktardıkları "biz artık sokağa çıktık, eve dönüşümüz zordur" diyerek ifade ettikleri, anket çalışmasında en fazla tercih edilen seçeneğin "hak ihlali olduğunu düşündüğüm tüm protestolara katılmaya başladım" olması, kişilerin kendi politik aydınlanmaları ve bu süreç ile birlikte sokağa çıkmaya başladıkları bir değişim geçirmeleri mahallelinin geçirdiği dönüşümü göstermesi bakımından önemlidir. Bu değişimin Validebağ Korusu eylemlerinin üzerinden geçen 1 yılı aşan bir aradan sonra dahi devam ettiğini; üstelik eylemlere sebep olan camii inşaatının tamamlanması ile sönümlenmeyip ilerlediğini ortaya koymaktadır.

Toplumsal hareketlerin klasik teorisyenlerinden Smelser (1962) kolektif davranışı, "modernleşme sürecinin doğurduğu yapısal değişimlere tepki olarak ortaya çıkan irrasyonel ve geçici hareketler" olarak ifade etmişti (aktaran Çayır, 1999, s. 14). Böylesi bir yoruma göre, bu hareketleri rasyonel olmayan ve süreç tamamlandığında kendiliğinden sönümlenecek hareketler olarak anlamlandırmak gerekir. Ancak tarih, toplumsal hareketlerin rasyonellikten çok da uzak olmayan ve de kalıcı bir çok örnekleri ile dolu olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bir diğer teorisyen Sztompka (1994) ise, bu hareketlerin "sosyal ve ekonomik kriz zamanlarında ortaya çıkan birer ateş" olduğunu belirterek sosyal hareketlerin tarihsel bir zorunluluk olduğunu öne sürmüştür (aktaran Çayır, 1999, s. 14). Her iki görüşe göre de, kriz anında ortaya çıkan toplumsal hareketler, krizin aşılmasıyla çözülecek ve sönümlenecekti. Validebağ çalışmasında karşımıza çıkan ise her iki görüşün tersine, sönmeyen, aksine genişleyen, genişledikçe

evrilen, politikleşen ve nihayetinde hattını sağlamlaştıran bir sürece ya da yapıya dönüşümdür. Katılımcıların mevcut yapılarını koruyarak ve hatta onu aşarak devam ettirme isteklerini Tablo 4’te sorulan soruya verilen yanıtta görmek mümkündür. Katılımcılara, Tablo 3’te yanıtladıkları ve “bir mahalle dayanışmasına katıldım”, “hak ihlali olduğunu düşündüğüm tüm protestolara katılmaya başladım” cevaplarını verdikleri sorunun ardından, bundan sonraki süreçte yapmak istedikleri sorusu yöneltmiştir.

Tablo 4: Bundan Sonraki Süreçte Yapılmak İstenenler

“Bundan sonraki süreçte yapmak istedikleriniz nelerdir?”	Evet		TOPLAM
	Kişi Sayısı	%	
a) Mahalle dayanışmasını büyütmek / yaymak istiyorum	33	94,3	
b) Mahalle dayanışmasında dernekleşmek istiyorum	3	8,6	
c) Diğer kuruluş, örgüt, STK ya da partiye destek vermek istiyorum	2	5,7	
d) Artık herhangi bir dayanışmaya, gönüllü çalışmaya dahil olmak istemiyorum	2	5,7	
e) Diğer:	0	0	
			35

Tablo 4’te sorulan soruya 2 katılımcı hariç tüm katılımcıların verdikleri ilk yanıt “mahalle dayanışmasını büyütmek ya da yaymak olmuştur” (% 94,3). Katılımcılardan diğer yanıtları da sıralamaları istendiğinde, cevaplayan bazı katılımcıların 2’nci yanıtları: “mahalle dayanışmasında dernekleşmek istiyorum” (% 8,6) ya da “diğer kuruluş, örgüt, stk ya da partiye destek vermek istiyorum” (% 5,7) olmuştur. Anket çalışmasının son birkaç görüşmesi, 15 Temmuz 2016 tarihinde, askeriye içerisinde bir grup illegal hareketin kalkışması olarak adlandırılan sürecin akabinde ilan edilen OHAL (Olağanüstü Hal) döneminin ilk günlerinde tamamlanmıştır. Bu sürece denk gelen katılımcıların ifadelerinde bu belirsizliğin izlerini görmek mümkündür. “Artık herhangi bir dayanışmaya, gönüllü çalışmaya dahil olmak istemiyorum” şikkini tercih eden 2 katılımcı, açıklamalarında, ilan edilen OHAL sebebi ile artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını belirterek, bu süreç zarfında herhangi bir mücadeleye, dayanışmaya katılmak istemediklerini belirtmiştir. Bireyi oluşturan dil, algı, tepki gibi bileşenlerin yaşanılan toplumun fiziki şartlarından ayrı düşünülmemeyeceğini unutmamak gerekir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bugün artık günümüzde, ekoloji, doğal ve yapay çevre hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. Ne yazık ki bu önemin atfedilmesi çevre sorunlarının ortaya çıkmaya başlaması ile bağlantılıdır. Karşı karşıya olduğumuz ekolojik bunalımı sınırsız sermaye birikimi olan sisteme, kapitalizmin kendisine bağlayan bir çok görüş mevcuttur (Wallerstein, 2012, ss. 89-91; Moore, 2003, s. 311; Foster, 2012, ss. 118-120). Nüfus artışı, plansız ve düzensiz kentleşme, kar hırsı ile durmaksızın üretim ve tüketime dayanan kapitalizm ve bir sistem sorunu ve sonucu olarak “bedelsiz” alan olarak görülen yeşil alanların yapılaşmaya açılması ve bu kısır döngünün yeniden ve yeniden tekrarlanması çevrenin başlı başına bir değer olarak görülmesinin önündeki en büyük engeldir. Ülkemizde çevre örgütlenmesinin merkezi düzeydeki temel birimleri başta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve diğer ilgili bakanlıklardır. Bu kuruluşları takip eden yerel düzeydeki çevre örgütlenmeleri, siyasi partilerin ilgili birimleri, gönüllü kuruluşlar ve de sivil inisiyatiflerin desteğiyle hareket eden çevre hareketleridir. Castells (1997) çevre hareketlerini, “günlük yaşamın sermaye ve devlet tarafından maddi

örgütlenmesini sorgulayan” hareketler olarak değerlendirir (s. 220). Yeni toplumsal hareketlerin yapı taşlarından olan çevre hareketleri, doğal ve yapay çevre ile bir bütün olarak değerlendirilen ekolojiye uzanan elin önüne geçmeye çalışan yegane sivil direnç mekanizmalarındandır. Validebağ Korusu’nu korumaya yönelik, alan içerisinde 27 gün süren ve bilfiil devam eden protesto ve eylemler bu sivil inisiyatifin önemli örneklerindendir.

Doğanın ve doğal düzenin tahribatının etkisini mevsim sıcaklıklarındaki değişimlerden, sert kışlardan, sıcak yazlardan ve benzeri değişimlerden görmek mümkündür. Lakin bilim ve teknolojinin günü kurtarmak adına geliştirdiği çözümler, bu kötüye gidişatın insana dokunmayacak, uzun vadeli bir süreç olduğu sanrısı yaratmakta. Kısa vadede ve muhtemelen en görünür etkisi ise, doğanın karşısına her ne argüman konulursa konulsun korunması düşüncesi ile ortaya çıkan çevre mücadeleleridir. Çevre mücadeleleri yalnızca doğanın korunmasına yönelik değil, bireyin soluduğu alana, yaşadığı mekana uzanan ele de karşı çıkmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (1997), yaşam kalitesini belirleyen fiziksel sağlık, psikoloji, özgürlük seviyesi, sosyal ilişkiler gibi temel unsurlardan birini de yaşanılan çevre olarak tanımlamıştır (s.6).⁹ Yıldızcı (1982) ve Keleş (1984) yeliş alanların, içerisinde barındırdığı flora ve faunaya göre doğal yeşil alanlar ve yapılaşmış alanlar içerisinde insanların çeşitli faaliyetlerini gerçekleştirmek için düzenlenmiş kullanım alanları olan kentsel yeşil alanlar olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtir (aktaran Ceylan, 2007, s. 16). Bu tanımlardan hareketle, Validebağ Korusu 1’inci derece doğal sit alanı özelliği ve yapılaşmanın tam merkezinde bulunan bir bölgede olması sebebi ile bulunduğu bölge ve bölge halkı için de ayrı bir öneme ve yaşam alanına sahiptir. 2014-2015 yıllarında Validebağ’da gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde “bahçemden zorla çiçeğimin koparılması” şeklinde ifade edilen söylemler, Ergil’in (1980, s. 109) “...düzenin bireye yabancılaşması” ifadesinde olduğu gibi, yaşam alanının insana yabancılaştırılması olarak da ifade edilebilir. Yeşil alanların ve kısıtlı yeşil alan miktarlarının bireyler üzerindeki olumsuz etkisini gösteren araştırmalardan hareketle, 2014-2015 yıllarında Validebağ’da yapılan erken dönem çalışmaları ile 2016’da geç dönemde yapılan anket çalışmaları karşılaştırıldığında, katılımcıların duygu yüklü metaforları terk ederek “öfke”, “aşırı öfke” ve yer yer “nefret” olarak ifade ettikleri söylemin bir veri mahiyetinde olduğu düşünülmektedir. Bu verinin, salt söylemde bir dönüşüm olarak ortaya çıkmasından ziyade eyleme de sirayet ettiğini ve bir eylem dönüşümü geçirdiğini söylemek mümkündür. Bu dönüşümün izleri, Validebağ Havzası’nda ikamet eden, büyük çoğunluğu emekli olan, eğitim seviyeleri yüksek, Gezi Parkı protestolarına katılmış olsa dahi, Validebağ Direnişi öncesinde ve akabinde bir protesto ve eyleme katılmamış kişilerde; mahalle örgütlülüğünde yer alma (% 100), ilerleyen süreçlerde bu örgütlülüğü büyütme isteği (% 94,3) ve hak ihlali olduğunu düşündüğüm tüm protestolara katılma (% 100) gibi yüksek oranlarla verilen cevaplarda görülmektedir.

Sonuç olarak, Validebağ Korusu’nda peyderpey su yüzüne çıkan yapılaşmayı, salt korunun dönüşümü olarak algılamamak gerektiği aşıkardır. Yeşil alanları korumaya yönelik direncin Validebağ örneği ile ortaya çıkan kısmı, bulunduğu bölgeyi ve içerisindeki toplumsal yapıyı dönüştürme gücüne fazlasıyla sahip olduğudur. Lakin bu dönüşümü salt Validebağ örneği için algılamamak gerektiği de alenidir. Özetle, 35 katılımcılı Validebağ örneğinden yola çıkarak, her koşulda doğanın korunması şiarıyla

⁹ Dünya Sağlık Örgütü (1997) *Yaşam Kalitesini Ölçme*
Erişim Tarihi: 03.06.2016 http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf

hareket eden, haklı ve meşru bir dayanağı olduğu düşünülen çevre mücadelelerinin, toplumsal yapıyı değiştiren, toplumu siyasallaştıran; dilde sivrileşmeye, eylemde politikleşmeye evrilen bir radikalleşme potansiyelini de bünyesinde barındırdığı sosyal değişme sürecini dikkate almak gereklidir.

KAYNAKÇA:

- Langer, J., E. (2015) *Yaşam Yanı Başınızda. Peki Siz Bunun Farkında Mısınız?* (Çev. Meltem Uzun Karabulut), İstanbul: Martı Yayıncılık
- Alcock, I.; White, P. M.; Wheeler, W. B.; Fleming, E. L. & Depledge, H. M.; (2013) *Longitudinal Effects on Mental Health of Moving to Greener and Less Green Urban Areas* European Centre for Environment and Human Health, University of Exeter Medical School, Knowledge Spa, Royal Cornwall Hospital, Environmental Science and Technology Dergisi, Environ. Sci. Technol. 2014, 48, 1247-1255
- Arkonaç, A., S. (2014) *Psikoloji ve Söylem Çalışmaları* Eleştirel Psikoloji Bülteni ; Psikolojide Araştırma ve Yöntem Tartışmaları Sayısı, ss: 39 – 54
- Auyero, J. & Swistun, A., D. (2009) *Flammable, Environmental Suffering in an Argentine Shantytown*, New York: Oxford University Press
- Bayhan, V. (2014) *Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi* Birey ve Toplum Dergisi Bahar 2014, Cilt 4, Sayı 7, Erişim Tarihi: 03.06.2016 file:///C:/Users/pc/Downloads/5000071597-5000095247-1-SM.pdf
- Bozkurt, Y. & Bayansar, R. (2016) *Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları* Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, Erişim Tarihi: 10.06.2016 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article/view/5000178655>
- Ceylan, A. (2007) *Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Kentsel Yeşil Alanların Önemi ve Kentsel Dönüşüm ile İlişkilendirilmesi* Y. L. Tezi, İTÜ., Fen Bilimleri Enst., Haziran 2007
- Çayır, K. (1999). *Yeni Sosyal Hareketler*, İstanbul: Kaknüs Yayınları
- De Vries, S., Verheij, R. A., Groenewegen, P.R. & Spreeuwenberg (2003) *Natural Environments - Health Environments? An Exploratory Analysis of the Relationship Between Green Space and Health* Environment and Planning A, 35 (10), 1717-1731
- Ergil, D. (1980) *Türkiye’de Terör ve Şiddet: Yapısal ve Kültürel Kaynakları* A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi, Siyasal Davranış Kürsüsü, Ankara: Çağ Matbaası
- Erkan, R. (2010) *Kentleşme ve Sosyal Değişme* Bilimadamı Yayınları
- Foster, J. B. (2012), *Marksist Ekoloji* (Çev. Şahan Yatarkalkmaz), İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Keleş, R. (1984) *Kentleşme ve Konut Politikası*, A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 540, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları
- Kiraz, S. (2011) *Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne* FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2011 Güz, sayı: 12, s. 147-169, ISSN 1306-9535
- Konda Gezi Raporu (2014) *Gezi Raporu: Toplumun ‘Gezi Parkı Olayları’ algısı Gezi Parkındakiler kimlerdi?* Konda Araştırma ve Danışmanlık, Erişim Tarihi: 10.06.2016 http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_GeziRaporu2014.pdf
- Marx, K. (2003) *Yabancılaşma* (Çev. Kenan Somer, Ahmet Kardam, Sevim Belli, Arif Gelen, Yurdakul Fincancı, Alaattin Bilgi) Ankara: Sol Yayınları
- Mitchell, R. & Popham, F. (2007) *Green Space, Urbanity and Health: Relationship in England* Journal of Epidemiology and Community Health, 61 (8), 681-683
- Mitchell, R. & Popham, F. (2008) *Effects of Exposure to Natural Environment on Health Inequalities: An Observational Population Study* Lancet, 372 (9650), 1655-1660
- Moore, J. M. (2003) *The Modern World-System as Environmental History? Ecology and the Rise of Capitalism*, Uni. of California, Theory and the Society 32, 307-377: Kluwer Akademik Publishers
- Neuman, L., W. (2006) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar 2*, (Çev. Sedef Özge) İstanbul: Yayınodası Yayıncılık

- Peen, J.; Schoevers, R. A.; Beekman, A. T. & Dekker, J.; (2009) *The Current Status of Urban–Rural Differences in Psychiatric Disorders*, Research Department, Arkin Mental Health Institute Amsterdam - the Netherlands, *Acta Psychiatr Scand* 2010; 121: 84–93
DOI: 10.1111/j.1600-0447.2009.01438.x
- Smelser, N. (1962). *The Theory of Collective Behaviour* New York: Free Press
- Steg, L.; Berg, Van Den E. A. & De Groot, M. I. J. (2015) *Çevre Psikolojisi* (Çev. Yrd.Doç.Dr. Eyyüb E. Ciceralli, Çev. Ed.: Yrd.Doç.Dr. Lütfiye K. Ciceralli) İstanbul: Nobel Yayıncılık
- Sztompka, P. (1994). *Sociology of Social Change* s: 296 Cambridge: Blackwell
- Tolan, B. (1975) *Toplum Bilimlerine Giriş*, Ankara: Kalite Matbaası
- Yıldızci, A. C. (2001) *Kentsel Yeşil Alan Planlaması Ders Notu*, İTÜ Mim. Fak., İstanbul
- Wallerstein, I. (2012). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: 21'inci Y.y için Sosyal Bilim içinde Ekoloji ve Kapitalist Üretim Maliyetleri* (ss. 89-99). İstanbul: Metis Yay.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Bianet (2014). *Validebağ'daki Cami İnşaatına Yürütmeyi Durdurma* <http://bianet.org/bianet/kent/159355-validebag-daki-cami-insaatina-yurutmeyi-durdurma>
- BGN News, (2014). *Üsküdar Mayor uproots Validebağ Grove to build a Hyde Park* Erişim Tarihi: 10.04.2015 <http://national.bgnnews.com/uskudar-mayor-uproots-validebag-grove-to-build-a-hyde-park-haberi/1063>
- Dünya Sağlık Örgütü (1997) *Yaşam Kalitesini Ölçme*
Erişim Tarihi: 03.06.2016 http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf
- Türk Dil Kurumu (2012) *TDK Sözlüğü* Erişim Tarihi: 10.05.2016 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57beeb5d856042.50264511
- Validebağ Gönüllüleri (.....), *Validebağ Gönüllüleri* Erişim Tarihi: 01.02.2015 <http://www.validebag.org/p/validebag-korusu.html>

Ek A: 2014- 2015 yıllarında yapılan Derinlemesine Görüşme Katılımcı ve Bilirkişi Listesi

	Kodu	İsmi	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	D.yeri	Eğitim Durumu	Mesleği	Yaşadığı semt
1	ET1	Sema	Kadın	23	Bekar	İstanbul	Üniversite	Öğrenci	Kadıköy
2	ET2	Seda	Kadın	32	Evli	İstanbul	Üniversite	Yönetici	Üsküdar
3	ET3	Pervin	Kadın	33	Evli	İstanbul	Üniversite	Öğrenci	Kadıköy
4	ET4	Güliden	Kadın	63	Evli	Sivas	Üniversite	Sosyolog	Altunizade
5	ET5	Hacer	Kadın	45	Evli	İstanbul	Üniversite	EvHanımı	Altunizade
6	ET6	Özden	Kadın	37	Evli	İstanbul	Üniversite	Tasarımcı	Koşuyolu
7	ET7	Serpil	Kadın	43	Evli	İstanbul	Üniversite	Ev Hanımı	Kadıköy
8	ET8	Mert	Erkek	32	Bekar	Adana	Lise	Aktivist	Beyoğlu
9	ET9	İlkay	Erkek	22	Bekar	Bitlis	Üniversite	Öğrenci	Kadıköy
10	ET10	Mehmet	Erkek	35	Evli	Tunceli	Üniversite	Mühendis	Ataşehir
11	ET11	Özcan	Erkek	40	Evli	Elazığ	Y.Lisans	Bilişim Uzmanı	Ümraniye
12	ET12	Abdullah	Erkek	40	Evli	Afyon	y.Lisans	Kamu görevlisi	Kadıköy
13	ET13	Arda	Erkek	57	Evli	İstanbul	Üniversite	Emekli	Altunizade

14	BK1	İbrahim ¹⁰	Erkek	65	Evli	Artvin	Doktora	Öğretim Üyesi	Koşuyolu
15	BK2	Cenk	Erkek	38	Bekar	İstanbul	Üniversite	Avukat	Gümüşsuyu
16	BK3	Emre	Erkek	28	Bekar	İstanbul	Üniversite	Çevre Müh.	Maltepe
17	BK4	Sami ¹¹	Erkek	57	Evli	İstanbul	Üniversite	Mimar	Koşuyolu

Ek B: Anket Görüşme Formu Örneği

Kod: KÇ.....

Tarih:

Cinsiyet:

Yaş:

Meslek:

Eğitim Durumu:

Medeni Durum:

1- Gezi Parkı eylemlerine katıldınız mı?

Evet ise;

1.1 Ne sıklıkla katıldınız?

1.2 Katılma sebebiniz neydi?

a) Çevre duyarlılığı b) Hak İhlalleri, Baskıcı Politikalar vb. c) Diğer:

2- Yeşil alanların yapılaşmaya açılması sizde nasıl bir hissiyat uyandırıyor?

a) Öfke

b) Ümitsizlik

c) Çaresizlik

d) Mutsuzluk

e) Hak gaspı

f) Diğer:

3- Validebağ Korusu eylemlerine katılma sebebiniz?

a) Çevre duyarlılığı b) Hak İhlalleri, Baskıcı Politikalar vb. c) Diğer:

3.1 Kuru Cami'nin 17.07.2015 tarihinde açılması ile birlikte siz de eylemliliğinizi durdurdunuz mu?

Evet ise; Anketi bitir.

Hayır ise;

3.1.1 İnşaatın başlaması ve şu zamana kadar geçen sürede eylemliliğinizde, aktivitelerinizde nasıl bir değişim/dönüşüm oldu?

a) Bir siyasal partiye üye oldum.

b) Bir STK ya üye oldum.

c) Bir mahalle dayanışmasında yer aldım/kurdum.

d) Çevre konusu ile ilgili protestolara katılmaya başladım.

e) İlgimi çeken tüm protestolara katılmaya başladım.

f) Herhangi bir şey yapmıyorum.

g) Diğer:

3.2 Bundan sonraki süreçte yapmak istedikleriniz nelerdir?

a) Mahalle dayanışmasını büyütmek/yaymak istiyorum.

b) Mahalle dayanışmasını derneğe çevirmek, dernekleşmek istiyorum.

b) Diğer kuruluş/ STK /partiye destek vermek istiyorum.

d) Artık katılmak istemiyorum

e) Diğer:

Varsa eklemek istedikleriniz:

¹⁰ Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu ve Sami Yılmaztürk haricindeki tüm katılımcıların isimleri değiştirilmiştir.

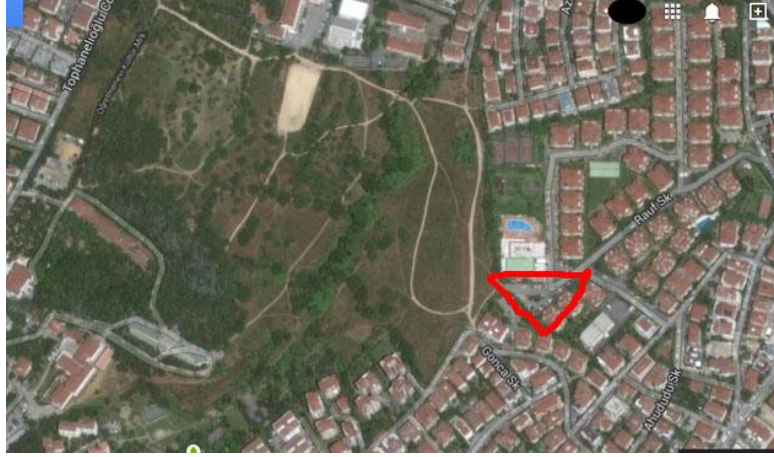
¹¹ Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu ve Sami Yılmaztürk haricindeki tüm katılımcıların isimleri değiştirilmiştir

Ek C: Validebağ Korusu Görseli

Görsel 1: Validebağ Korusu

Görsel 2: Validebağ Direniş olarak adlandırılan sürecin yaşandığı alan

OTURUM III B / SESSION III B
KENTSEL DÖNÜŞÜM / URBAN TRANSFORMATION

KENTSEL YENİLEME Mİ? SOYLULAŞTIRMA MI?

Yrd. Doç. Dr. Refik YASLIKAYA¹

Kırıkkale Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Nüfus artışı, ticaretin gelişmesi, merkezi ve yerel yönetimlerden artan beklentiler ve sosyal devlet olgusuna paralel olarak geçtiğimiz yüzyıl, kentlerin hızla büyümesine sahne olmuştur. Kentler büyürken kapitalist büyüme arzusu kentin geçmişle de bağını koparmıştır. Bunun üstüne özellikle savaşların yıkımları eklenince, kentlerin eski dokusunun harap olduğunu ve bu bölgelerin yavaş yavaş çöküntü alanlarına döndüğünü görürüz. Kentsel yenileme, bu tablo içinde kentsel dokunun yenilenmesi ve aktif kent alanına dahil edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Süreç kendi içinde farklı adlandırmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak “gentrification” ya da Türkçe karşılığıyla “soylulaştırma” bu adlandırmalar arasında en yaygın olarak kullanılanıdır. Oysa kavramın ilk kullanımından başlayarak içerdiği bazı temalar vardır. Bu temalar olmadan kentlerin yenilenmesine, geçmişle bağ kurmasının sağlanmasına yönelik her çabayı soylulaştırma olarak adlandırmak yanlış olacaktır. Bu çalışma Ankara Hamamönü örneğinden bu yanlışlığı ortaya koyabilme amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Yenileme, Gentrification, Soylulaştırma, Hamamönü.

IS IT URBAN RENEWAL or GENTRIFICATION?

Abstract

In parallel with the population growth, development of trade, rise of the expectations from central and local governments and social state phenomenon, the last century has witnessed the rapid growth of the cities. While the cities have been growing, the desire of capitalist growth has severed the city's connection with the past. With the addition of wars' destruction, we see that the old texture of the cities has been devastated and these regions have turned into subsidence areas gradually. Urban renewal has been defined as regeneration of urban texture and integration to active urban area in this context. The process in itself has brought with it different terms. But the extensive usage among these terms is “gentrification” or “soylulaştırma” in its Turkish meaning. In fact, there are certain themes that the term has included since the first use. To name every attempt devoted to renewal of cities and obtainment of connection with their pasts as gentrification without these themes would be wrong. This study aims to present this impropriety through Ankara Hamamönü example.

Keywords: Urban Renewal, Gentrification, Soylulaştırma, Hamamönü.

¹ Refik Yaslíkaya, refikyaslikaya@yahoo.com

GİRİŞ

Kentsel yenileme kavramı, kentsel dokunun yenilenmesi ve aktif kent alanına dahil edilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel yenileme, kendi içerisinde yenilenecek bölgelerin niteliği ve süreçler itibarıyla farklı alt kategorilere ayrılarak incelenmektedir. Kategorizasyon “yenileme-yenilenme”, “rehabilitasyon”, “yeniden canlanma – canlandırma”, “yeniden oluşum”, “soylulaştırma” gibi değişik alt başlıklar ortaya çıkarmaktadır.

Bu başlıklar içinde kentsel yenileme, daha çok kamu eliyle kentin çöküntü alanlarının kullanılabilir şekilde yenilenmesini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Soylulaştırma ise daha çok kendiliğinden gerçekleşen bir süreçte, kent içindeki üst gelir grubu tarafından dar gelirlilerin yaşadığı kent merkezindeki mahallelerin mülkiyetinin ele geçirilmesini ve zaman içinde buradaki konutların yenilenerek kent sosyetesine başta olmak üzere kent zenginlerinin uğrak alanı haline gelmesini, başka bir deyişle mülkiyetle beraber dokunun ve sosyolojinin de değişimini de incelemeyi sağlayan bir terminoloji sağlamaktadır.

Özellikle 1980 sonrası yıllarda ülkemiz kentlerinde de, Osmanlı’dan kalan tarihi ve kültürel dokuya sahip; ancak bu tarihi ve kültürel dokuyu zamana yenik düşerek kaybetmiş semtlerde, soylulaştırma örneği olarak görebileceğimiz bir “reenkarnasyon” sürecinin başlamış olduğunu söyleyebiliriz. Bu örnekler içinde özellikle İstanbul Cihangir başta olmak üzere, soylulaştırma kavramının içeriğiyle tam anlamıyla örtüşen örnekler yer almaktadır ve bunlar değişik akademisyenlerce bütün yönleriyle incelenmiştir. Öte yandan daha çok aktörleri itibarıyla kentsel yenileme diye adlandırılabilir niteliğe sahip bazı uygulamalar, sonuçları itibarıyla soylulaştırma olarak adlandırılabilir sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu uygulamalarda kritik faktör sürecin belediyeler eliyle başlatılmasıdır. Başka bir deyişle soylulaştırma kendiliğinden başlayan bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmamakta, doğrudan bir yerel yönetim kuruluşu tarafından başlatılmaktadır. Böylelikle hem çöküntü alanları yeniden canlandırılmakta, hem kent için tarihiyle yeniden bağ kurulması sağlanmaktadır.

Ancak soylulaştırma kavramının son yıllarda artan cazibesi ve içinde barındırdığı ironik muhalif tat nedeniyle ülkenin hem genel hem de yerel siyasetine yön veren neo-liberal politikaların karşısında olan ya da eleştirel yaklaşan tüm kesimler tarafından hoyratça kullanıldığını görüyoruz. Benzer bir yaklaşım Ankara Hamamönü kentsel yenilemesine yönelik olarak da sürdürülmüştür. Bu çalışma da Ankara Hamamönü örneği kentsel yenileme teması üzerinden incelenecek; ortaya çıkan sonuçlar soylulaştırma teması üzerinden analiz edilecektir.

1.Kavramsal Çerçeve

Kentsel yenileme kavramı, zaman içerisinde, kentsel dokunun ilk inşa edildiği dönemlerde sahip olduğu dinamik, yenilik ve canlılık durumunu kaybederek eskimesi, yıpranması ve kimi durumlarda kullanılamaz hale gelmesi sonucunda, mevcut zamanın dinamiklerinin şekillendiği konjonktür de dikkate alınarak, zamana ayak uyduracak şekilde yenilenmesi (kimi zaman ıslah edilme tabiri de kullanılmaktadır) ve yeniden canlandırılarak aktif kent alanına dahil edilmesi olarak tanımlanabilmektedir.

Konuya ilişkin literatür aşağı yukarı buna benzer bir tanımla başladıktan sonra kentsel yenileme türleri olarak genellikle beş yöntemden söz etmektedir.² Bu yöntemler “yenileme-yenilenme”, “rehabilitasyon”, “yeniden canlanma–canlandırma”, “yeniden oluşum” ve “soylulaştırma”dır. Yöntem ayrıştırması benzer araçları kullanmakla birlikte dinamiklerin farklılığından yola çıkılarak yapılmaktadır.

Bu çerçevede Keleş yenileme-yenilenmeyi, “kamu girişimi ya da yardımıyla yoksul komşuluklarının temizlenmesi, yapıların iyileştirilmesi, korunması, daha iyi barınma koşulları, tecim ve işleyim olanakları, kamu yapıları sağlanması amacıyla, yerel tasar ve izlenceler uyarınca, şehirleri ve şehir özeklerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek duruma getirmek” (Keleş, 1980) olarak tanımlamaktadır.

Rehabilitasyon yöntemi, deformasyonun başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan eski kent parçalarının yeniden ilk zamanlardaki haline döndürülmesi olarak tanımlanırken; yeniden canlanma veya canlandırma yönteminde tarihi özelliklere sahip kentsel dokunun atıl durumda ya da işlevsel olmayan boyutu ön plana çıkarılarak, eski canlılığını kazandırılması amacına vurgu yapılmaktadır. (Özden, 2000-2001, s. 257-258)

Yeniden oluşum yöntemi ise “tümüyle yok olmuş, bozulmuş, köhnemiş, dolayısıyla çöküntü bölgesi haline gelmiş alanlarda yeni bir dokunun yaratılması ya da mevcudun iyileştirilmesi ile bu alanların kente kazandırılması anlamlarını içerir” (Özden, 2000-2001, s. 257)

Beş yöntem içerisinde sonuncusu soylulaştırma (gentrification)dir. Soylulaştırma aslında amaç-sonuç düzeyinde yeniden oluşum yönteminin bir parçası olarak karşımıza çıkar. Soylulaştırma sonucunda ortaya çıkan nihai sonuç kentin çöküntü alanının kent tarafından yeniden kazanılmasıdır. Ancak en azından teorik düzeyde soylulaştırma yönteminin diğer yöntemlerden başlangıçta ayrılmasına ihtiyaç vardır. İhtiyacın nedeni yöntemleri başlatan süreçlerde yatmaktadır.

Soylulaştırma dışında kalan diğer yöntemler büyük oranda kamusal bir gücün itkisine ihtiyaç duymaktadır. 1950’li yıllardan itibaren tüm dünyada savaşın kentler üzerindeki yıkımlarını gidermek üzere bu yöntemlere kimi zaman devletler kimi zaman da yerel yönetimler başvurmuştur. Zaman içinde yerel yönetimlerin artan oranda kentsel yenileme projelerinin sahibi olduğunu görürüz. Bu projelerde kentleri daha yaşanabilir kılmak, suçtan arındırmak, görece yoksul kesimlerin refahını arttırmak, çöküntü alanlarını kullanılabilir hale getirerek kamuya kazandırmak gibi pek çok nedenle yerel yönetimler kentsel yenileme projelerini uygulamaya sokmuşlardır.

Oysa soylulaştırmanın arkasındaki itici güç devlet ya da yerel yönetimlerin çabası değildir. Toplumsal gelişme, toplumsal değişim, refah düzeyi, kentsel gelişimin yönü gibi pek çok faktörün belirleyiciliği altında soylulaştırma, “temel olarak orta ve üst sınıf ailelerin kentteki düşük gelir gruplarının yaşadığı yerlere göçü ve buradaki konut stokunun kalitesini yükseltmelerini” anlatmak üzere kullanılan bir kavramdır. (Griffith, 1995, s. 241)

² Mimari ve Şehir Planlama literatürü detaya inildiğinde başka yöntemlerde ortaya koymaktadır. Yeniden inşa, yeniden geliştirme, kentsel sağlıklılaştırma, kentsel yeniden oluşum, kentsel yeniden üretim, alansal temizleme gibi. Ancak bu yöntemler bu çalışmada sözü edilen yöntemlerin türevi ya da tamamlayıcısı boyutunda değerlendirildiğinden detaya inilmemiştir.

Şen, kavramın doğduğu batı toplumlarının 1960'lı yıllarına atıfta bulunarak soylulaştırmayı, “eski kent merkezlerinin özellikle yeni orta sınıf tarafından yeniden keşfedilmesi ve kent merkezinde yaşayan işçi sınıfı ile diğer kent yoksullarının yerinden edilmesi” boyutuyla tanımlamaktadır. (Şen, 2011, s. 3)

Görüldüğü gibi daha tanımlama aşamasında bile soylulaştırma diğer kent yenileme uygulamalarından içerik olarak ayrılmakta ve bir yöntem ya da teknik olarak değerlendirmenin ötesinde sosyal-siyasal bir içeriğe bürünmektedir. Bu yeni içerik soylulaştırmanın dışsal bir aktörün yönlendirici etkisinden çok içsel itici faktörleri ile belirginleşmekte ve siyasal bir tartışma atmosferinin konusu olmasında ortaya çıkmaktadır. Tartışma zemini özellikle 1980'li yıllardan bu yana neo-liberal politikalar karşısında kimi zaman sol/sosyalist kimi zaman da muhafazakar ideolojilerin argümanlarından birini oluşturmaktadır. Kentsel yenilemede yöntemi aşan boyutları, soylulaştırmayı daha yakından incelemeyi gerektirmektedir.

2.Soylulaştırma

Yukarıda da değinildiği gibi kentsel yenileme uygulamaları batılı toplumlarda ilk olarak İkinci Dünya Savaşının yıkımlarını onarmak üzere başlatılmıştır. Oysa soylulaştırma kavramının kullanılmaya başlaması daha sonraki yıllara rastlar.

Kavram ilk kez Ruth Glass tarafından yazılan “*London: Aspect of Change*” adlı kitapta 1964 yılında kullanılır. Klasik kentleşme kuramlarına göre sanayi devrimiyle birlikte şehir içindeki alanların zamanla işçi sınıfı tarafından doldurulması sonucunda bu alanların tarihsel olarak mülk sahibi olan aristokrat kesimler şehir dışına çıkarak çeperde yerleşmeye başlamıştı. Ancak Glass gözlemlerine dayanarak “Londra'nın işçi sınıfı mahallelerinin üst ve orta sınıflar tarafından bir bir istila edildiğini, bir düşüş dönemi yaşayarak mütevazı işçi sınıfı konutları olarak kullanılmakta olan Viktorya dönemi evlerinin, orta sınıflarca satın alınarak şık ve pahalı konutlara dönüştürüldüğünü” tarif ediyordu. Soylulaştırma olarak tanımladığı bu sürecin, bir mahallede başladıktan sonra hızla yayıldığını ve eski sahipler yerlerinden edilip, mahallenin sosyal karakteri tamamen değişene kadar da sürdüğünü dile getiriyordu” (Sönmez, 2014, s. 44)

Glass'ın gözlemi aslında büyük oranda ekonominin mekan seçimine bağlı olarak ortaya çıkmış bir durumdur. 1960'lı yıllardan itibaren şehir içindeki fabrikalar yavaş yavaş şehir dışına taşınmaya başlamış ve şehir içi daha çok hizmet üretim alanı olarak yeniden tanımlanmıştır. Başka bir deyişle sanayi devrimiyle yaşanan süreç bu yıllardan itibaren tersine dönmeye başlamıştır. Bu gelişmeye paralel olarak işçi sınıfının üretim alanına yani şehir dışına kayması ve içerde bir boşluğun oluşması doğal bir gelişme olarak kabul edilmelidir. Oluşan bu boşluk ise zaman içinde orta ve üst gelir grubundaki kesimlerin geri dönüşünü beraberinde getirmiştir.

Bu süreç basit bir yer değişimi gibi görünse de aslında oldukça sancılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Yer değişimi doğal olarak şehir merkezlerindeki bina ve arsa fiyatlarını yükselterek yeni bir rant alanı oluşmasına sebep olmuştur. Kimi zaman kentsel rant olarak da adlandırılan arsa rantı yalnızca bu konutları gerçekten kendisi için kullanacak kesimler yanında, buralar üzerinden ticaret yapmayı düşünen kesimlerin de zamanla ilgisini çekerek fiyatlar üzerinde çoğaltan etkisi yapmıştır. Öte yandan yer değişimi ile şehir merkezlerine gelen görece yüksek eğitilmiş, çoğunlukla üst gelir gruplarına hitap eden ticari faaliyet yürüten ya da sanatçı hüviyetine sahip kişilerle³ kentin eski sahipleri

³ Soylulaştırma sürecine ilişkin literatürde yeni kent merkezlerine gelenlerin kimlikleri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda soylulaştırılan alanların önemli miktarda kültür sanat, moda ya da

aynı mekanda karşı karşıya gelmiştir. Bu durum zaman içinde farklı toplumsal kesimler ya da farklı dünya görüşleri arasındaki çatışmaları (kimi zaman suç kategorisine giren çatışmalar dahil) da beraberinde getirmiştir.

Görüldüğü gibi soylulaştırma ilk etapta ekonomik ve sosyal alanda ortaya çıkardığı ilk iki önemli sonuçla tanımlanmaya başlanmaktadır. Ekonomik sonuç rant teorisi çerçevesinde incelenebilecekken, sosyal sonuç kendi içinde yeni bir kavram üretimini sağlamıştır. “*Soylulaştırıcılar*” Kavram eski kent dokusuna yerleşen ve genellikle belli meslek gruplarına (sanatçı, mimar, yazar, gazeteci, avukat doktor gibi) mensup kişileri anlatmak üzere kullanılmaktadır. İslam soylulaştırıcıların genel özelliklerini “çoğu kez evlenmemiş ya da yalnız yaşayan bireyler, küçük ve çocuksuz aileler, yüksek eğitilmiş, ağırlıklı olarak 35 yaşın altında, sanat ve tasarım camiası ağırlıklı, gelişmiş hizmetler sektörü çalışanları” (İslam, 2003, s. 22) olarak tanımlamaktadır

Bugün dünyanın pek çok ülkesinde soylulaştırılan kentsel alanlar görmek mümkün olmakla birlikte dünyadaki ilk örnekler Londra’da (Hamnett, 2003) görülmüştür. Türkiye’de ise soylulaştırmanın ilk izleri İstanbul’da Cihangir, Galata, Ortaköy, Fener-Balat gibi semtler olmak üzere eski ve tarihi nitelikleri olan merkezlerde ortaya çıkmıştır. (Şen, 2011, s. 10), (İslam, 2006, s. 43-57)

Şen, bu semtlerin soylulaştırma açısından önemini “bu semtlerin mimari özellikleri ile fiziksel konumlarının cazibesi ve kent merkezlerinin sosyal dinamiklerini taşımasına bağlamakta” ve zamanla semtlerin “mutena” sıfatına kavuşarak yukarıda sözü edilen meslek insanlarının özel bir ilgisi ile öne çıktığını belirtmektedir. (2011, s. 10)

Ülkemizde soylulaştırma üzerine farklı disiplinlerce yapılan çalışmalarda batıdaki ilk örnek çalışmalardaki yol izlenerek soylulaştırılan alanların doğrudan kendisi ya da kent dokusuna olan katkısından çok, sürecin ortaya çıkardığı dışsal fayda ya da sorunlara odaklanan bir yaklaşım izlendiği görülmektedir. Bu çerçevede çalışmaların sınıfsal ve mekânsal ayrışma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan gerilim, mülkiyet sorunları, rant, soylulaştırıcıların kimlikleri ya da yerinden etme gibi başlıklara yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Soylulaştırma kısmının başında işaret edildiği gibi bir itici olmadan kendiliğinden gelişen soylulaştırma örneklerinde bu doğal olarak kabul edilmelidir. Çünkü ekonomik, sosyal ya da kültürel sonuçların çıkması zaten beklenen bir durumdur. Ancak bu çalışmalarda son zamanlarda belediyeler eliyle yürütülen kentsel yenileme çalışmalarının da benzer bir yaklaşımla değerlendirildiği görülmektedir.

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki yerel yönetimlerin sürece dahil olması ya da daha açık ifadeyle belediyeler eliyle kent içindeki çöküntü alanlarının hangi gerekçeyle (alandaki yaşam koşullarını iyileştirmek, kent dokusunu zenginleştirmek, suç engellemek, turizm merkezleri oluşturmak) dayanırsa dayansın kente kazandırılmasını, yenilenmesini soylulaştırma olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü belediyelerin bu alanları yenileme amaçlarının başında şüphesiz ki sınıfsal farklılaşmalar oluşturmak ya da bölge sakinlerini yerinden etmek gibi amaçlar gelmeyecektir. Bir belediyeyi çöküntü alanını yenileme iten temel saik kente kazandırma amacıdır. Öte yandan belediye eliyle bir çöküntü alanının yenilenmesi, soylulaştırma olarak adlandırılan süreçlerdeki sonuçları ortaya çıkarabilir. Örneğin yenilenen alanda doğal olarak konut fiyatları yükselecektir. Başka bir deyişle rant

müzik sektöründen gelen insanlarca satın alındığı ya da kiralandığı tespiti yapılmıştır. Hatta Zukin bir adım ileri giderek bu süreci kültür ve sanatın yeniden yapılandırılmak suretiyle sanayi sektörünün ikamesi olarak adlandırmaktadır. (Zukin, 1987)

doğacaktır. Belediyelerin konuya dahil olması rantın kamusallaştırılması ihtimalini akla getirir de bu durum oluşacak rantın özel kesim sermayesi tarafından elde edilmesinden daha kötü bir durum olarak değerlendirilmemelidir. Bu noktada şu da iddia edilebilir. Belediyelerin temel işlevlerinden biri arsa üretmektir. Her arsa üretimi beraberinde bir rantı zaten getirmektedir. Parselasyon planı yapılan alanların değeri doğal olarak yükselmektedir. Belediyelerin imar kanunu çerçevesinde yaptıkları imar uygulamalarından doğan rant doğal kabul edilirken, kentsel yenileme sonrası doğan rantın kabul edilmez bulunması doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Ülkemizde kentsel alanların yenilenmesi belediyelerin kimi zaman öz kaynaklar kimi zaman da hibe ya da karşılıklı finansman destekleriyle yürütülmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Ankara Altındağ Belediyesi tarafından yürütülen Hamamönü projesi değerlendirilecektir.

3.Hamamönü Kentsel Yenilemesi

Cumhuriyet öncesi dönem Ankara'sının izleri, yalnızca içinde Ulus semtini barındıran Altındağ belediyesi sınırları dahilinde izlenebilir. Cumhuriyetle birlikte yeni dönemin kentsel gelişmesi zamanla Çankaya ilçesi sınırları içinde kalacak olan, bugünkü Sıhhiye Kızılay hattına doğru olmuştur. Bu süreçte Osmanlı dönemi yanında Cumhuriyet'in ilk yıllarında da kentin ekonomik, siyasi ve sosyal merkezi olan Ulus'un yerini Kızılay almıştır. Sonrasında Ulus semti de genişleyerek 1960'lı yıllardan itibaren o günün mimarisiyle donatılmaya başlanmışsa da, kentin tarihiyle bağını sağlayan üç önemli semt bugüne kadar ayakta kalmıştır. Bunlar Hacıbayram Camii ile İtfaiye Meydanı arasında kalan Ulus merkezi, Kale ve Hamamönü semtidir. Üç bölge de varlığını sürdürmüş ancak yılların yıpratmasına engel olunamamıştır. Hamamönü başta olmak üzere bu bölgeler 1980'li yılların sonundan itibaren çöküntü alanlarına dönmeye başlamışlardır. Bölgelerde yer alan konut sahipleri zamanla konutlarını kiralamak suretiyle semtlerinin dışına çıkmaya başlamış ve bu durum zaman içinde buralarda adli vakaların artmasını (Kurtar & Somuncu, 2013, s. 40) beraberinde getirmiştir. Kiracılık sistemi ve konutların alt gelir grubuna dahil kişilerce kullanılması zaman içinde çöküntü sürecini hızlandırmış ve konutlar gittikçe sağlıksızlaşmıştır.

Bu durum büyük ölçüde yerel idarecilerin Ankara'nın yeni gelişme akslarına odaklanmaları ve bu bölgelerin uzun yıllar boyunca ihmal edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Gür bu bölgeler özelinde Ankara'nın gelişimini "sürekli bir öncekini unutarak, içi boşaltılarak inşa edilen ve bu nedenle de bir türlü doldurulamayan boş bir kent... üzerine her gelenin kendi isteğini yapma hakkını gördüğü boş bir sayfa" (Gür, 2011, s. 9) olarak tanımlamaktadır.

Ankara'nın kültürel kent mirasının korunabilmesi amacıyla sınırlı sayıda girişim başlatılmışsa da bunlar ya teknik imkansızlıklar nedeniyle sürdürülememiş, ya da mahkeme kararlarıyla iptal olmuştur. Bu girişimler genellikle proje yarışmaları sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bunlar arasında ilk göze çarpanı 1986 yılında açılan bir proje yarışmasıyla Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-İslah İmar Planı'nın kabul edilmesi (Erkal, Kırıl, & Günay, 2005) (2006 yılında Büyükşehir Belediye kararıyla iptal edilmiştir), 1987 yılında yine bir yarışmayla Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi açılması (uygulanamadı), ve 1999 yılında İl Özel İdaresi tarafından Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklılaştırılması ve Korunması Projesinin ihale edilmesidir (Çağlar, 2004, s. 42) Hamamönü son projenin en önemli etaplarından biridir.

Hamamönü kentin tarihle bağını koruyan semtleri içinde kentsel yenilemeye en fazla tabi tutulmuş semt olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda sözü edilen diğer bölgelerde süreç halen devam etmekteyken Hamamönü’nde tamamlanmıştır.

Semte adını veren 1440 yılında yapılan Karacabey hamamı yanında, tarihi camiler (Tacettin Dergahı ve Camii, Karacabey Camii, Sarıkadı Camii, Hacı Musa Camii, Mehmet Çelebi Camii) ve İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy’un bugün müzeye dönüştürülmüş evi bu semtte yer almaktadır. Yine pek çoğu 100 yıldan fazla geçmişe sahip Kamil Paşa Konağı, Kabakçı Konağı, Beynamlızade konağı gibi yapılar da semtin tarihsel dokusunu oluşturmaktadır.

Semtte ilk yenileme çalışmaları sokak sağlıklaştırma adı altında 2006 yılında başlamıştır. Ancak Hamamönü sokaklarından önce ilk çalışmanın Hamam için yapıldığını belirtmek gerekir. 1988 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne aslına uygun bir proje hazırlanarak Karacabey Hamamı restorasyon çalışması başlatılmış ve çalışma iki yıl içinde tamamlanarak hamam hizmete açılmıştır. (Karacabey Hamamı Web Sitesi, 2016)

Hamamönü’nde kentsel yenileme çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Korunması, Sağlıklaştırılması projesi ve sokak sağlıklaştırma projeleriyle hayata geçirilmiştir. Yine Altındağ Belediyesi tarafından 2006 yılında İnci ve Dutlu sokak sağlıklaştırma projesiyle altyapı, zemin düzenlenmesinin yanı sıra alan kapsamındaki 36 adet yapının cephe sağlıklaştırılması yapılmış, 2008 yılında projenin ikinci etabıyla Dutlu Sokaktan başlayarak yaklaşık 80 evin sağlıklaştırılması, altyapı düzenlemeleri, meydan, restorasyon ve kamulaştırma işlemleri yapılmıştır. (Kurtar, 2012, s. 114)

4.Sonuç Yerine: Hamamönü Kentsel Yenilemesinden Çıkarımlar

Tarihî kent alanları, anıtlar, mahalleler, sokaklar ve binalar kentlere kimlik veren yerlerdir. Bu yerlerin korunması kentin kimliğinin de korunması anlamına gelir. (Shakouri & Uslu, 2012, s. 519) Öte yandan “kent kimliğinin ve modern kent dokusunda yitirilmiş olan mekân-insan ilişkisinin yeniden anımsanmasında, tarihî mekânların temel alınması ve sürdürülebilirliği de önem taşımaktadır.” (Kurtar & Somuncu, 2013, s. 36) Ankara Hamamönü kentsel yenileme projesine bu yönüyle bakmak gereklidir. Başka bir deyişle Hamamönü bir yerel yönetimin bir çöküntü alanını kente kazandırmak amacıyla başlattığı bir yenileme projesidir. Süreç bir kamu kurumu eliyle başlatılmıştır. Soylulaştırıcılara sahip olmadığı gibi sonuçları itibarıyla de soylulaştırılan başka kentlerin örneklerine tümüyle benzer sonuçlar ortaya çıkarmamıştır.⁴

Şüphesiz ki her yenileme projesinde olduğu gibi Hamamönü projesi çıktıları içinde olumlu yönler kadar olumsuz yönler de bulunmaktadır. Bu çalışmayı yapma sürecinde gerek Altındağ Belediyesi gerekse Hamamönü’nde yaşayan vatandaşlar ve ticari işletme sahipleriyle derinlemesine mülakat tekniğiyle görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın bu son kısmında bu mülakatların sonuçlarına değinilecektir.

Hamamönü kentsel yenilemesinde temel yöntem olarak kamulaştırma tercih edilmiştir. Ancak mahkeme kararlarıyla kamulaştırılması yapılamayan alanlarda

⁴ Ankara kalesine yönelik restorasyon çalışmalarında da benzer yönler bulunmaktadır. Artar tarafından yapılan bir tez çalışmasından elde edilen bulgular Ankara kalesinde yapılan düzenlemelerin de bir “genty (soylulaştırıcı) istilası olmadan, orta ve üst gelir grubundaki kişilerin mülk değil ticari alan (dükkan) satın almaları, ardından yerel yönetimlerin bölgeye yönelik kentsel yenileme projeleri eşliğinde bölgenin esas sahiplerinin yeni durumdan yararlanmak amacıyla meskenlerinin fiyatlarını yükseltmeleriyle ilerlediğini göstermektedir. Bkz. (Artar, 2015, s. 524)

mülkiyet sahipleriyle kart karşılığı anlaşmalar yapılmıştır. Kamulaştırılan ya da kat karşılığı kendilerine şehrin başka yerlerinden emlak verilen kişiler semtten ayrılmışlardır. Bunların yaklaşık olarak eski oturan kesimin yüzde 30'unu oluşturduğu ifade edilmiştir. Geri kalanlar halen eski evlerinde yaşamaya devam etmekte ya da evlerde mülk sahipleri değil kiracılar oturmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki yüzde 30'luk kesimin içinde önemli oranda işgalciler de bulunmaktadır. Semtın çöküntü alanı olarak kaldığı dönemde buraya mülk sahibinin izni olmaksızın yerleşen bu kişiler, kentsel yenilemeye paralel olarak yaşadıkları evlerden çıkarılmışlardır. Başka bir deyişle soylulaştırma çalışmalarında sıkça sözü edilen bir “yerinden etme” sürecinden Hamamönü’nde söz etmek mümkün görünmemektedir. Öte yandan ticari işletme sahipleri tarafından eski komşuları bazı kiracı dükkan sahiplerinin yenileme sonrası artan kiralar nedeniyle semtte işletmelerini sürdüremedikleri ifade edilmiştir. Ancak bu durumu da ticari hayatın doğası içinde değerlendirmek gereklidir.

Kamulaştırılan ya da anlaşma yoluyla devralınan mülkler belediye eliyle tümüyle restore edilmiştir. Restore edilemeyecek durumdakiler yıkılıp yerine dokuya uygun yeni binalar yapılmıştır. Bireysel mülkiyeti devam eden konutlara ise yalnızca dış çephe restorasyon desteği verilmiş; evlerin içi mülk sahibinin düzenlemesine bırakılmıştır. Bu durum bazı mülk sahipleri tarafından olumsuz değerlendirilmiş ve “ev içlerinin restore edilmesine yetecek paraları olmadığı için evlerini belediyenin restore ettirdiği konutlar gibi değerlendiremedikleri” ifade edilmiştir.

Ancak yine de mülakat yapılan kişilere sorulan “semtin eski halini mi arzu ederdiniz; yoksa yeni hali mi sizi mutlu ediyor?” sorusuna tüm katılımcılar yeni halinden mutlu olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun arkasında büyük oranda semtteki ticari hayatın gelişmesi yatmaktadır.

Yenilemeye paralel olarak semtin ticari hayatında geçmiştekiyle kıyaslanmayacak ciddi bir hareketlilik başlamıştır. Bir kısmı ulusal marka olan işletmeler zamanla bu bölgede şubeler açmışlardır. Yenileme sürecin başında 38 olan işletme sayısı (Kurtar & Somuncu, 2013, s. 45) 2016 yılı Haziran ayı itibarıyla 87’ye çıkmıştır. Adeta bölge bir çekim alanı haline gelmiş ve Ramazan ayında en üst noktasına ulaşan bir ziyaretçi akınına uğramıştır. Yeni durumdan büyük işletmeler kadar küçük esnaf ve zanaat erbabı da yararlanmıştır. Bölgede yaşayan mahalleli ve işletme sahiplerinin büyüyen ticari hayatla ilgili en önemli sıkıntı noktasını ise otopark sıkıntısı oluşturmaktadır. Sıkışmış dar bir alandaki kentsel yenileme alanı civarında yeterince otopark bulunmamaktadır. Bu nedenle bölgeye gelenler araçlarını ana yol üzerine (Talatpaşa Bulvarı) bırakmakta bu da “değnekçi” olarak da tabir edilen otopark mafyasının bundan haksız kazanç sağlamasına yol açmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediye Meclisinin 15.07.2015 tarihli kararıyla bu türden otoparklar kapatılmış ancak İdare Mahkemesinin 19.12.2015 tarihli kararıyla meclis kararı iptal edilerek otoparklar yeniden faaliyete geçmiştir. Araç sahipleri ile değnekçiler arasındaki tartışmalar semtteki ticari hayatı olumsuz yönde etkilemektedir.

Sonuç olarak şunu söyleyebilmek mümkün görünmektedir. Soylulaştırma tartışmalarının temel başlıklarını oluşturan hususların bir kısmını Hamamönü kentsel yenileme sürecinde de görmek mümkündür. Yenilenen alanda konut sayısı azalırken ticari işletme sayısı artmıştır. Yeni durum bir süre eski mülk sahipleri ile yeni gelenler arasında küçük çaplı çatışmalara sebep olsa da zaman içinde artan ticaretin getirisi iki kesimin uzlaşmasını sağlamıştır. Bugün itibarıyla semtin eski sahipleri/yeni sahipleri gibi bir ayrım söz konusu değildir. Yenileme sürecine bağlı olarak mülk fiyatlarında bir artış olmakla birlikte semt sakinleri tarafından bu artışın kentin görece yüksek gelirli

kesimlerinin yaşadığı semtlere göre daha düşük olduğu ifade edilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi hukuki kamulaştırmalar, anlaşma yoluyla kat karşılığı alınan mülkler ve işgalciler dışında semtin yenilenme sürecinde bir yerinden etme süreci de yaşanmamıştır. Bu nedenlerden ötürü Hamamönü'nde yaşanan süreci İstanbul Cihangir ya da Galata örnekleriyle aynı kabın içine sokmak pek mümkün görünmemektedir. Bu iddia iki önemli tez üzerinden yola çıkmaktadır. İlki sürecin kendiliğinden başlamamış olması ikincisi ise İstanbul'dakine benzer sonuçların ortaya çıkmamış olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Artar, F. (2015). Bir Soylulaştırma Öyküsü: Ankara Kalesi Örneği. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, (s. 523-541). Eskişehir.
- Çağlar, N. (2004). Tarihi Çevrede Neler Oluyor ? TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, 42-44.
- Erkal, F., Kırıl, Ö., & Günay, B. (2005). Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı: 1986-2006 Koruma Planından Yenileme Planına. TMMOB Planlama Dergisi(4), 34-50.
- Griffith, J. (1995). Gentrification: Perspectives on the Return to the Central City. Journal of Planning Literature(10), 241-255.
- Gür, B. (2011). Unutmak, Öteki ve "Boş Kent" Ankara. İdeal Kent (Kent Araştırmaları Dergisi)(4), 8-20.
- Hamnett, C. (2003). Gentrification and the Middle-class Remaking of Inner London, 1961–2001. Urban Studies, 40(12), 2401–2426.
- İslam, T. (2003). İstanbul'da Soylulaştırma: Galata Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- İslam, T. (2006). Merkezin Dışında İstanbul'da Soylulaştırma. D. Behar, & T. İslam içinde, İstanbulda Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri (içinde) (s. 43-57). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karacabey Hamamı Web Sitesi. (2016). 08 15, 2016 tarihinde <http://www.tarihi-karacabeyhamami.com/tarihi-karacabey-hamami-tarihce.html> adresinden alındı
- Keleş, R. (1980). Kent Bilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK.
- Kurtar, C. (2012). Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü Örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Kurtar, C., & Somuncu, M. (2013). Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği. Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(2), 35-47.
- Özden, P. (2000-2001). Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi(23-24), 255-270.
- Shakouri, N., & Uslu, A. (2012). The Evaluation of Urban Historic Sites Rehabilitation Project for Tourism Destination: Case Study of Hamamonu/Ankara. 1st International Conference on Architecture & Urban Design (19-21 April 2012) (s. 519-526). EPOKA University Department of Architecture.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın Yeni Biçimleriyle Yerinden Edilmeyi Yeniden Düşünmek. Planlama(24(1)), 42-53.
- Şen, B. (2011, Mart). Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi(44), 1-21.
- Zukin, S. (1987). Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core. Annual Review Sociology, 129-147.

İKİ FARKLI KENTTE UYGULANAN KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL MEKÂN OLUŞUMU BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Arş. Gör. Merve TUNA KAYILI¹

Karabük Üniversitesi, FTGSTF, Mimarlık Bölümü

Arş. Gör. Beyza ONUR

Gazi Üniversitesi, MF, Mimarlık Bölümü

Öğr. Gör. Dr. Fulya ÖZMEN

Gazi Üniversitesi, MF, Mimarlık Bölümü

Özet

Türkiye’de 1960 yılları sonrası hızlı sanayileşmeye ve ekonomik gelişmelere paralel olarak köyden şehre göçün başlaması ve nüfusun şehir merkezlerinde yoğunlaşması, plansız kentleşme, ulaşım ve altyapı yetersizlikleri, çevre kirliliği ve kaçak yapılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de plansız kentleşmenin dönüşümünün sağlanması amacıyla TOKİ ve belediye ortaklığıyla birçok kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirilmiştir. Fakat bu dönüşüm projeleri detaylı olarak incelendiğinde, kullanıcı memnuniyeti bağlamında birçok olumsuzluk gözlenmektedir. Geçmişte ve yakın dönemde TOKİ tarafından üretilen konut stoklarında aynı ya da benzer sorunlara rastlanılmaktadır. Bu durum, konut üretiminde izlenen üretim politikalarının değişmeden devam ettiği anlamına gelmektedir. Bu çalışmada iki farklı şehirde üretilen kentsel dönüşüm projelerinden Karabük Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi ile Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi’nin sürdürülebilir kentsel mekânlar oluşturulması açısından değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Yeni yerleşim alanında yaşamını devam ettiren toplu konut sakinlerinin bu yerleşime olan tutumları yüz yüze görüşme yöntemiyle belirlenmiş ve elde edilen veriler ışığında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Urban Regeneration Project of Karabük Cevizkent, Urban Regeneration Project of North Ankara Entrance, Sustainable City, Urban Regeneration*

EVALUATION of the URBAN TRANSFORMATION PROJECTS BEING IMPLEMENTED in TWO DIFFERENT CITIES WITHIN FORMATION of SUSTAINABLE URBAN SPACES

Abstract

Rapid industrialization and economic developments in Turkey after 1960’s, have brought along with unplanned urbanization and illegal construction. Many urban transformation projects have been realized by Ankara Metropolitan Municipality in partnership with TOKI in order to ensure the transformation of unplanned urbanization in Ankara. But when these projects are evaluated in detail, it is observed that there are many problems within sufficiency of users. The same or similar problems are seen in the housing stock which are produced by TOKI in the past and recent term. It means that producing policies which is followed in producing of housing continue unchanged. In this study, it is aimed to evaluate Urban Regeneration Project of Karabük Cevizkent and Urban Regeneration Project of North Ankara Entrance which are produced in two different cities, with regard to generate sustainable urban places. Attitude of mass housing users which live in new residential areas was determined by using method of face to face interview and advices was given according to data were obtained.

Keywords: *Karabük Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi, Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi, Sürdürülebilir Kent, Kentsel Dönüşüm*

¹ Merve TUNA KAYILI, archmervetuna@gmail.com.

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kavramı kent ölçeğinde incelendiğinde, kentsel mekanın özelliklerinin ve kentsel mekanı oluşturan öğelerin (yapıların) devam ettirilmesi, kentsel mekanda yaşayan insanların var olan gelenekleri ve kültürleri ile aynı mekanda, hatta birimde yaşamlarını daha gelişmiş bir yaşam formatında devam ettirebilmeleri, kentsel mekanla birlikte var olan ekolojik düzenin de sürdürülebilmesi ve tasarlanan yeni yapılarda malzeme ve kaynakların korunması, enerji tasarrufu gibi kriterler ön plana çıkmaktadır [1].

Sanayi devrimiyle birlikte kentsel alanda ortaya çıkan endüstri ve teknolojiye gelişmeler, kentlerin değişimine yol açmıştır. Kentlerin gelişmesine etki eden iç ve dış dinamiklerin denge durumunda olmaması hali ile ortaya çıkan bu düzensizlik, ekonomik, sosyal ve politik alanda yaşanan değişimlerle büyük şehirlerde farklı kimliklerin oluşmasına neden olmuş ve kentlerdeki yaşamı sürekli olarak etkilemiştir.

Türkiye’de 1960-1970’li yıllardan beri köyden kente göçlerin yaşanması ile ortaya çıkan konut sorunu gecekondulaşmayı doğurmuştur. Bu soruna yönelik, imarsız, iskânsız, mimari açıdan olumsuz özelliklere sahip yapıların oluşturduğu gecekondulaşma probleminin ortadan kaldırılması için, mimari bütünlük içinde, sosyal donatı alanları ve konut bölgelerini hedefleyen kentsel mekânların yaratılması fikri ile kentsel dönüşüm uygulamaları gündeme gelmiştir.

Kentsel dönüşüm; kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sunmak isteyen kapsamlı bir vizyon ve eylem olarak tanımlanabilir [2]. Bir başka deyişle kentsel dönüşüm; toplum tabanlı yenileştirme aracılığı ile en yoksul mahallelerde yaşayan vatandaşların koşulların iyileştirilmesi ve aynı zamanda doğal ve yapılaştırılmış tarihi çevrenin korunması ve kentsel alanların çevresel performanslarının iyileştirilmesine ilişkin ölçüler aracılığı ile kentsel yapılaşmanın/gelişmenin olumsuz çevresel etkisini azaltan, kent ve kasabaların ekonomik yarışabilirliğini destekleyen ortaklık-tabanlı eylem programlarını uygulamayı hedefleyen, bütünleştirilmiş kamu sektörü öncülüğünde yürütülen bir süreç olarak tanımlanabilir [1,3]. Verilen bu kentsel dönüşüm tanımları sürdürülebilirlik kriterlerini tam anlamıyla bünyesinde barındırması açısından önem taşımaktadır.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının sıklıkla gözlendiği Türkiye’de, plansız kentleşmenin dönüşümünün sağlanması amacıyla TOKİ ve büyükşehir belediyesi ortaklığıyla birçok kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirilmiştir. Ankara Şenyuva gecekondulu bölgesinde, Toplu Konut İdaresi tarafından gerçekleştirilen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi (KAP) ile Karabük Cevizlidere gecekondulu bölgesinde gerçekleştirilen Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi (CP) Türkiye’nin iki farklı kentinde ve farklı zamanlarda üretilen iki kentsel dönüşüm projesidir. İki proje de yoksul ve dar gelirli aileler ve gecekondulu hak sahipleri için tasarlanmış konut bölgeleri ve sosyal donatı alanlarına sahiptir. Bu dönüşüm projeleri detaylı olarak incelendiğinde, kullanıcıya yönelik üretilen kentsel dönüşüm projelerinde birçok olumsuzluk gözlenmektedir. Bu nedenle TOKİ tarafından üretilen konut stoklarında ve toplu konut yerleşimlerinde benzer sorunlara rastlanması, düşük gelirli aileler için üretilen kentsel dönüşüm uygulamalarında izlenen politikaların değişmeden devam ettiği söylenilebilmektedir.

Bu bağlamda çalışmada, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi (KAP) ile Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi (CP) toplu konut alanlarında yapılan yüz yüze

görüşme yöntemi kullanılarak, sürdürülebilir kentsel mekânlar oluşumu incelenmiş ve yeni yerleşim alanında yaşamını devam ettiren toplu konut sakinlerinin bu yerleşime olan tutumları belirlenmiştir. Elde edilen veriler iki proje üzerinden karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

1.Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi (KAP)

İki etaptan oluşan, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin, ilk etabının çalışmalarına Yeşilöz Mahallesi, Yeşiltepe Mahallesi, Şenyuva Mahallesi, Güzelyurt Mahallesi ve Baraj Mahallesi'nde başlanmıştır. Planlama alanı; 1960'lı yıllardan itibaren gecekondur ve kaçak yapılaşma sürecine girmiştir. Ağırlıklı 1960-1980 yılları arasında (toplam yapıların %56'sının) yapıldığı anlaşılmaktadır [4].

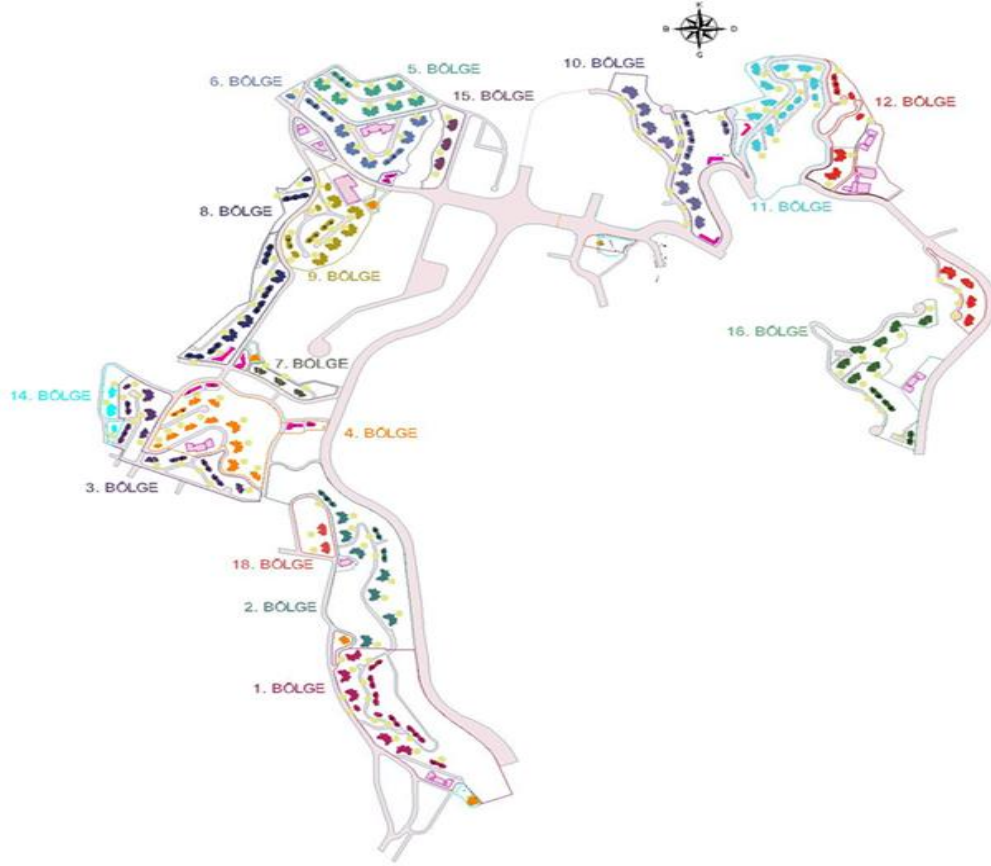
“Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi” TBMM’de 4 Mart 2004 tarihinde 5104 sayılı özel yasa olarak kanunlaşmıştır. 04.03.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5104 sayılı yasa ile sınırları belirlenen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin yasadaki amacı, “Ankara'nın Kuzey Girişini kapsayan alanda, imar ıslah planlarının bulunmasına rağmen şehircilik anlayışına uygun yapılaşmanın çok yavaş ilerlemesi ve bölge gecekondur işgalinden kurtulamaması nedeni ile Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir” şeklinde tanımlanmıştır [5].

Ankara Büyükşehir Belediyesi, projenin 1582 hektarlık alan kapladığı, Esenboğa yolunun Altındağ Belediyesi sınırlarında kalan 6921, Keçiören Belediyesi sınırlarında kalan 2521 gecekondunun yıkılacağı, hak sahiplerinin ise Büyükşehir Belediyesi ile TOKİ'nin yapacağı konutlara taşınacağı belirtilmiştir [4; 6].

Şekil 1. KAP'ın Yıkım Öncesi Görüntüsü ve Mevcut Durum [6]

Şekil 2. KAP Vaziyet Planı [7]

2.Karabük Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi (KCP)

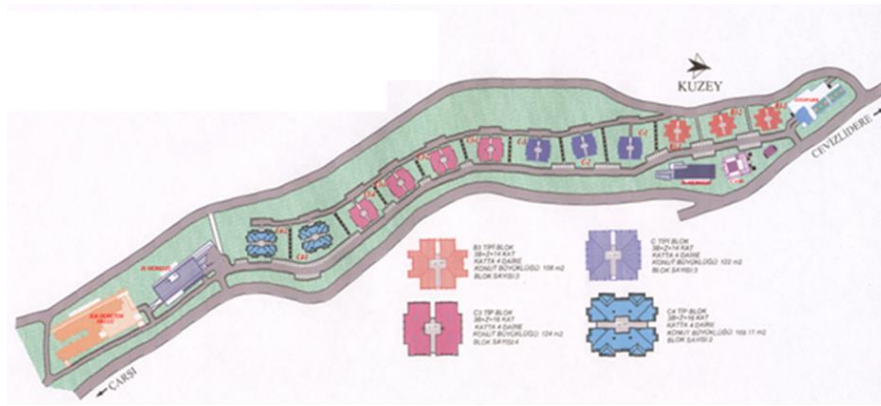
T.O.K.İ nin 02.07.2004 tarih ve 1228 sayılı olurları ile Karabük Cevizlidere Mevkii'nde kamulaştırma çalışmalarını yürütmek, gecekondulu alanında hali hazırda bulunan bina değerlerini tespit etmek üzere ve T.O.K.İ nin 5162 sayılı kanunu uyarınca söz konusu alanda yaşayan vatandaşlar ile yapılacak anlaşmalara ilişkin temel prensipleri belirlemek amacıyla komisyon oluşturulmuştur. Oluşturulan bu komisyonun dönüşüm alanıyla ilgili raporuna göre, Cevizlidere gecekondulu sahiplerine istedikleri daireyi seçme hakkı verilmiş, 30 Mart – 20 Nisan 2006 tarihleri arasında Karabük Cevizkent konutları için alınan başvurulara göre 1265 konut talebine karşın, 816 kişi konut sahibi olmuştur [8].

Cevizkent kentsel dönüşüm projesi, 12 blok-816 konut, 24 derslikli okul, 1 camii, 2 ticaret merkezi ve katlı otoparktan oluşmaktadır. Kentsel dönüşüm projesinde inşa edilen konutlarda, TOKİ'nin ülke çapında oluşturmuş olduğu farklı plan tipine sahip tip projelerden B-C-C3 ve C4 konut tipleri seçilmiş ve bu konutlar kuzey-güney aksında yan yana gelmek suretiyle konumlandırılmışlardır (Şekil 4). Sırasıyla 84, 96, 107 ve 148 m²'lik konut alanlarına sahip B-C-C3 ve C4 konut tipleri bir kata dört konut sığacak şekilde yerleştirilmişlerdir. Simetrik bir kurulumu sahip kat planları, giriş ve çıkış yönlerine uygun gelecek şekilde araziye yerleştirilerek, herhangi bir yönelme amacı güdülmemiştir.

Şekil 2. Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi Görünüşü [8]

Şekil 3. Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi Vaziyet Planı [8]

3.KAP ve KCP'nin Karşılaştırmalı Olarak İrdelenmesi

Ülkemizde 1960-1970'li yıllardan beri çarpık yapılaşmanın baş aktörü olan gecekondulaşma sorununun ve imarsız, iskânsız, mimari açıdan olumsuz özelliklere sahip yapıların ortadan kaldırılarak mimari bütünlük içinde, sosyal donatı alanları ve konut bölgelerini hedefleyen kentsel mekânların yaratılması, kentsel dönüşümün ana hedefleri olarak sayılabilmektedir. Bu hedefler doğrultusunda, iki kentsel dönüşüm projesinde yeterli konut kalitesini ve kullanıcı konforunu yakalamış, konut çevresi özellikleri doğrultusunda memnuniyeti üst düzeyde tutan, kentsel çevre ve sosyal donatı olanaklarını kullanıcıya yaşatan sürdürülebilir kentsel mekânların oluşturulmasına yönelik incelemeler yapılmıştır.

3.1. Kapsam ve Yöntem

Çalışma kapsamında, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin 3 etap 19 adet toplu konut bölgesinden ana yerleşim ve ticaret aksına yakınlığı nedeniyle 2. Etap 5, 6, 9 ve 15. toplu konut bölgeleri ele alınmıştır. KAP'ın genel vaziyet planı ve çalışılan bölgeler Şekil 3 ve 5'te verilmiştir. Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi'nin ise 2 etabından 1. Etap konut bölgeleri çalışma kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda KAP ve KCP yerleşkesinde yaşayan kullanıcılardan 100 kişi ile yüz yüze görüşme yapılmış, ikamet ettikleri yerleşkeye yönelik konut ve konut çevresi memnuniyeti, kentsel çevre ve sosyal donatı olanakları kapsamında sorular yöneltilmiştir.

Memnuniyet ölçümünde dikkat edilecek konulardan biri, herhangi bir nesneden memnuniyetin ölçümünün değişken olduğudur. Memnuniyet derecesi kişiye, zamana, sosyal ölçülere ve beklentilere göre değişiklik göstermektedir [9]. Bu nedenle

örneklemin çeşitli demografik özelliklerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Yüz yüze görüşmenin yapıldığı kitleye ait demografik durum verileri Tablo 1 ve 2’de verilmiştir.

Yüz yüze görüşmenin yapıldığı iki farklı projeye ait örneklem grubunun çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Eğitim durumu olarak ilk ve ortaöğretim mezunu katılımcıların çoğunlukta olduğu iki örneklemde, buna bağlı olarak aylık gelirlerinin 1000-2000 tl ve 2000-3000 tl arasında olması nedeniyle örneklemelerin orta sınıfı temsil ettiği söylenebilmektedir. Ayrıca Tablo 1 ve 2’den görülebileceği üzere KCP yerleşkesinde yaşayan sakinlerin oluşturduğu örneklemin aylık gelirlerinin daha düşük olduğu ve okuryazarlık oranının KAP’ta yaşayanlara göre daha az olduğu görülebilmektedir.

Tablo 1. KAP Yerleşkesi Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri ve Temsil Miktarları

Demografik Durum		Kişi Sayısı/%
Cinsiyet	Kadın	60
	Erkek	40
Yaş grubu	25 ve altı	6
	26-35	32
	36-45	22
	46-55	16
	56 ve üzeri	24
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	4
	İlköğretim	54
	Lise	30
	Üniversite	12
	Lisansüstü	-
Aylık Gelir	1000 tl’den az	16
	1000-2000 tl	54
	2000-3000 tl	20
	3000’den fazla	10

Tablo 2. CKP Yerleşkesi Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri ve Temsil Miktarları

Demografik Durum		Kişi Sayısı/%
Cinsiyet	Kadın	53
	Erkek	47
Yaş grubu	10-20	14
	21-40	27
	41-60	34
	61-80	25
	80 ve üzeri	-
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	12
	İlköğretim	45
	Lise	19
	Üniversite	24
	Lisansüstü	-
Aylık Gelir	1000 tl’den az	48
	1000-2000 tl	40

2000-3000 tı	12
3000'den fazla	-

3.2.Bulgular

Çalışma kapsamında KAP ve KCP yerleşkesinde yaşayan kullanıcılardan 100 kişi ile yüz yüze görüşme yapılmış, ikamet ettikleri yerleşkeye yönelik konut memnuniyeti ve sosyal donatı olanakları kapsamında sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen kullanıcı cevaplarına dayanarak iki yerleşkeye yönelik konut ve sosyal donatı alanlarına yönelik sorun ve eksiklikler tespit edilerek aşağıda verilmiştir.

Konuta yönelik belirlenen eksiklikler; KCP yerleşkesinde konut memnuniyetine yönelik soruların seçilen örnekleme yöneltilmesi sonucu alınan cevaplara göre, işçilik ve malzeme gibi girdilerin değerlendirildiği, yapı kalitesinden memnuniyetsizlik oranı (%90) en üst düzeydedir. Bununla birlikte alt yapı sisteminin doğru kurgulanmadığına yönelik şikâyetler ve altyapı hizmetlerine yönelik memnuniyetsizlik örneklemin büyük çoğunluğunda gözlenmiştir. KCP yerleşkesinde konut konforu ve konut büyüklüğü açısından memnun görünen sakinler, konut tipolojisine (ıslak mekânlar, yaşama ve pişirme mekânlarının organizasyonu) öneriler getirmektedir. Isı köprülerinden kaynaklanan ısınma güçlüğü, banyo ve tuvaletlerde meydana gelen koku, yüksek ses geçirimi ve özellikle konut kapılarının kalitesiz olması nedeniyle değişimine gidilmesi, yüz yüze görüşme esnasında elde edilen önemli sorunlardır.

KAP yerleşkesinde ise, yine işçilik ve malzeme gibi girdilerin değerlendirildiği yapı kalitesi memnuniyetsizliği örneklemin büyük bir kısmında (%71) gözlenmiştir. Özellikle kalitesiz malzemenin kullanılmasına bağlı olarak birçok yapı ürününü değiştiren konut sakinleri, kış aylarında ortaya çıkan kapı ve pencerelerden oluşan ısı köprülerinden şikâyet etmiştir. Ayrıca banyo ve tuvaletlerde meydana gelen koku ve yüksek ses geçirimi de yüz yüze görüşme esnasında elde edilen önemli sorunlardandır.

Tablo 3. KAP ve KCP yerleşkeleri işçilik ve malzeme memnuniyeti karşılaştırılması

Sorunsal	KAP	KCP
Tadilat ihtiyacı	Evet	Evet
Hangi mekânda?	Banyo	Banyo
Yapı ürünü değişimi	Evet	Evet
Hangi ürün?	Banyo zemin kaplaması Küvet	Kapılar
Nedeni?	Malzemenin kalitesizliği Malzemenin verimsiz hale gelmesi Malzemenin kullanışsız olması	Malzeme kalitesizliği
Isı köprüleri	Var	Var
Nedeni?	İşçilik	Malzeme kalitesizliği
Ses geçirimi	Yüksek oranda	Yüksek oranda
Kapı pencere sızdırmazlığı	Yeterli değil	Yeterli değil
Rutubet	Yok	Yok
Koku	Var	Var

Donatı alanlarına yönelik belirlenen eksiklikler; CKP yerleşke sakinleri özellikle dönüşüm alanının sağlık alanına uzak olmasından dolayı memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Konutların iş yerine uzak olması, yeşil alanların yeterli miktarda olmaması, yaşlılar için belirlenen sessiz donatı alanlarının yoksunluğu, sinema, tiyatro gibi kültürel aktivitelerin sağlanabilmesi için herhangi donatı alanının yerleşkede önerilmemiş olması gibi önemli sorunlar belirlenmiştir. Yaya ve araç yollarının işlevsel ve biçimsel özelliklerini yerine getiremediğinden dolayı, toz, gürültü ve sağlıksız yaşam alanlarının oluşması bir diğer olumsuzluk olarak sayılabilmektedir. Ayrıca kapalı

otoparkın konutlara uzak olmasından dolayı planlamaya yönelik memnuniyetsizlikleri de belirlenen diğer bir sorundur. Temel eğitim birimi, ibadethane ve küçük çaplı alışveriş merkezinin yer aldığı bölgede postane, bankamatik, kargo ve kapalı spor tesisi bulunmamaktadır. Mahalle sakinleri bu ihtiyaçlarını, Karabük'ün sahip olduğu donatı alanlarından karşılamaktadır.

KAP yerleşkesinden seçilen örneklemin verdiği cevaplarda ise, kullanıcılar sinema, tiyatro ve konferans salonunun yerleşkede bulunmadığını, bu ihtiyaçlar için yerleşkeye en yakın (10,2 km) alışveriş merkezi olan Forum Outlet AVM'ye gitmek zorunda olduklarını ve en çok bu durumdan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca spor alanları ve kütüphane gibi donatı alanlarının olmaması da dikkat çekmektedir. Ankara EGO Genel Müdürlüğü'nün yerleşke için sunduğu otobüs toplu ulaşım seçeneği incelendiğinde, çalışma kapsamına alınan toplu konut bölgeleri dahilinde (6., 8., 9., 15. konut bölgeleri) 429 hat numarasına sahip KAP-Kızılay-Sıhhiye-Ulus çerçevesinde hareket eden tek otobüs seferi olduğu belirlenmiştir. Hata atanan otobüsün durak kalkış sıklığı 20 dk. olup, sabah 06:25 gece 23:00 arasında hizmet sağlamaktadır. Buna bağlı olarak, örneklemin %48'inin yerleşkeye sunulan toplu ulaşım olanaklarından rahatsız olduğu söylenebilmektedir.

Yaşlılarla yüz yüze yapılan görüşmelerde, sosyal donatı alanlarından ibadethane ve markette algıda seçicilik yaşadıkları gözlenmiştir. İbadethane ve market için ulaşım kolaylığı olan yaşlılar erişim olanaklarının yeterli olduğunu söylerken, bu alanlara uzakta kalanlar yeterli bulmadığı cevabını vermişlerdir. Ayrıca çocuk parklarının sayısını yeterli bulan grubun, bu parkların güvenli olduğuna inanmadığı söylenebilmektedir.

Yerleşkede yaşayan sakinlerin bankamatik, postane ve kargo gibi küresel dünyada yaşam gereklerinden sayılan donatı faaliyetlerini yapabileceği alanların eksikliğidir. Ticaret biriminde bulunan gıda alışverişinin yapılabileceği mekânın tek ve yeterli büyüklükte olmaması, bu birimin her konut bölgesine aynı mesafede olmamasından kaynaklanan ulaşım problemleri, sadece yerleşke içindeki konut bölgelerine hizmet eden ulaşım servislerinin olmaması, yaşlılar için tasarlanmış özel bir sosyal alanın bulunmaması da görüşmeler ve gözlemler sonucunda karşılaşılan diğer sorunlardır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

TOKİ üretimli iki farklı yerleşkede uygulanan kentsel dönüşüm projesinde yapılan yüz yüze görüşmeler sonucu, bu iki yerleşkede de konutun kendisine ve sosyal donatı alanlarına yönelik benzer sorunlarla karşılaşmıştır. Konut bazında malzeme kalite yetersizliğine bağlı yapı ürün değişimleri her iki yerleşkede de görülen sorunlardan biri olmuştur. Bunun dışında yapılan tadilatlar, ısı köprüleri, koku ve ses geçiriminin yüksek oranda olması ve kapı-pencere sızdırmazlığının yetersizliği gibi eksiklikler her iki projede de karşımıza çıkmıştır.

Her iki kentsel dönüşüm projesinde benzer sosyal donatı yetersizliklerinden bahsedilebilmektedir. Özellikle sinema, tiyatro gibi kültürel faaliyetlerin hayata geçirilebileceği birimlerin yoksunluğu, bu ihtiyacın kentin donatı alanlarından sağlanması ve postane, bankamatik, kargo ve kapalı spor tesisi gibi küresel ihtiyaç birimlerinin göz ardı edilmesi her iki projede de öne çıkan sorunlar olmuştur. Ayrıca kentten kopuklukla beraber toplu ulaşım sorunlarının gözlemlendiği KAP projesinde donatı alanlarına yönelik şikâyetlerin daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Bu bağlamda, TOKİ kapsamında kentsel sorunların çözümüne yönelik ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm

sunmak isteyen kapsamlı bir vizyon ve eylem olma hedefiyle kentte ve taşrada üretilen bu iki kentsel dönüşüm projesinin başlangıçtaki hedefine ulaşamamış olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte kentsel dönüşüm uygulamalarının başlangıcında ana hedef olarak sıralanan sürdürülebilirlik kavramının, uygulamada ve uygulama sonrasında daha çok sembolik bir değere dönüştüğü görülmektedir.

TOKİ kapsamında uygulamaya geçen bu iki proje aynı zamanda TOKİ'nin konut üretiminde izlediği üretim ve denetim politikalarını değiştirmeden devam ettirdiği anlamına gelmektedir. Bu tür sorunların çözümü için öncelikle TOKİ'nin kentsel dönüşüm projelerinde, tasarım ve karar verme sürecinde izlediği tasarım parametrelerinin, yerleşkede kullanıcıların mekânsal ve sosyal ihtiyaçlarına öncelik verilerek ve alana yeni gelecek kullanıcılarla bütünleşmesi kapsamında ele alınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Görgülü, T., Erdönmez, E., Ökem, S. (2009). Türkiye’de Uygulanan Kentsel Dönüşüm Modellerinin Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Sorgulanması, YYK’2009: 21. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, 30-45,
- Sarı, M.R., Şen, E.D., Kahya, C.N., Özgen, S., Sağsöz, A. (2009). Trabzon’da Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Zağnos Vadisi ve Tekel Binası Örneklerinde Sürdürülebilirlik Sorunsalı, YYK’2009: 21. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, 66-79,
- Kocabaş, A. (2006). “Kentsel Dönüşüm (Yenileştirme)”, Literatür Yayıncılık, İstanbul,
- Yüksel, Ö. (2007). Kentsel Dönüşümün Fiziksel ve Sosyal Mekâna Etkisi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5104.pdf> Son Erişim Tarihi: 15.07.2016
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2006). Ankara Büyükşehir Belediyesi web sitesinden 15 Nisan 2006 tarihinde erişildi: <http://www.ankarabel.gov.tr/lib/haberdetay.asp?id=1113>
- Gelişim Mimarlık A.Ş. (2015). Y. Mimar Özgür Pazar aracılığıyla elde edilmiştir.
- Karabük Belediyesi, (2008), Cevizkent Kentsel Dönüşüm Projesi, Karabük
- Türkoğlu, H. (1993). İstanbul’da konut bölgelerinde kullanıcıların konut ve yakın çevresinden memnuniyet derecesinin belirlenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu, İstanbul.

VİZE KENT MERKEZİ MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜ ve MEKÂNIN BİÇİMLENME YAPISI ARASINDAKİ ETKİLEŞİM

Arş. Gör. Mete Korhan ÖZKÖK¹

Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Elifnur DİNÇER

Kırklareli Üniversitesi

İsmail Oğuzata ÜNVEREN

Kırklareli Üniversitesi

Özet

1999’lardan sonra gerçekleştirilen bir dizi uluslararası boyutlu organizasyon sonucunda kavramsal yapısı ortaya konan Yavaş Şehir (Cittaslow) akımı, kentlerde görülen sorunlara ilişkin önemli politikalar sunmaktadır. Çalışma alanı olarak seçilen Kırklareli/Vize ilçesi ise 02 Haziran 2012 tarihinde Yavaş Şehir ünvanını kazanmıştır. Vize kent merkezinde geçerli olan alt ölçekli planın halen 1986 yılı onanlı imar planları olduğu, 1986 yılından günümüze; kentsel ihtiyaçlarda önemli değişimlere karşın herhangi bir bütüncül yaklaşıma sahip alt ölçekli planın yapılmadığı, kentsel ihtiyaçların parçalı uygulamalarla (plan tadilatları, mevzii imar planları vb.) giderilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı; Vize kent merkezinde parçalı uygulamaların, mekânsal değişim/dönüşüm etkilerini incelemek ve bu etkiler sonucunda biçimlenen kent dokusunun bütünleşme düzeyini irdelemektir. Bu kapsamda, mekânsal özellikler arasında karşılaştırmalı inceleme imkânı veren “Mekân Dizimi” (Space Syntax) analiz yöntemi, kentsel biçimlenme özelliklerinin anlaşılmasında global bütünleşme (R^n) ve bağlantı değerleri kullanılmış olup, Vize kent merkezinde mekânsal bütünleşme ve ayrışma gösteren alanlar tespit edilmiş ve bu alanların birbirleri ile ilişkisi sorgulanmıştır. Çalışma sonucunda, parçalı uygulamaların mekânsal dönüşüm etkilerini izlemede mekân dizimi yönteminin kullanılabilirliği irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vize, Yavaş Şehir, Mekânsal Dönüşüm ve Biçimlenme, Planlama, Mekân Dizimi.

INTERACTION BETWEEN SPATIAL TRANSFORMATION and SPATIAL CONFIGURATION: THE CASE of VIZE CITY CENTER

Abstract

The Movement of Cittaslow which its conceptional structure was revealed by international organizations made after 1999 offers significant policies related to issues in urban areas. The study area was selected Kırklareli/Vize achieved the status of “Slow City” on June 2, 2012. In Vize city center current subscale plan is development plans approved in 1986. When come to the passage of 30 years since 1986, there are not any development plan implementations despite significant changes in urban needs. It is observed that meet the needs with segmental applications like plan renovations and local zoning plans. Aim of this study is examine the effects of segmental applications on urban transformation and the level of integration of spatial configuration. In this context, “Space Syntax” analysis which allows comparative research between spatial layouts was used and spatial configuration was examined through global integration (R^n) and connectivity value. “Separated” and “Integrated” zones have been determined and the interrelation of these areas has been examined. As a result of this study, the availability of the space syntax model for monitoring effects of segmented applications on spatial transformation has been examined.

Keywords: Vize, Cittaslow, Spatial Transformation and Configuration, Planning, Space Syntax.

¹ Mete Korhan ÖZKÖK, metekorhanozkok@gmail.com

GİRİŞ

1980’ler sonrasında küreselleşmeyle beraber kentlerde; öncelikli olarak ekonomik kalkınma odaklı kararların alınması sonucu mekân üzerinde değişim/dönüşüm baskıları oluşmaya başlamıştır. Bu baskılarla şekillenen kentler, sosyo-ekonomik anlamda hızlı bir üretim-tüketim döngüsünün yaşandığı mekânlar haline gelmiştir. Ayrıca küreselleşme sürecinde gelişen sektörler, yerel/bölgesel/küresel ölçekte artan ekonomik ilişkiler sonucunda mekânda yeni kullanımların oluşması da değişim/dönüşüm baskılarını yönlendirmiştir (Thorns, 2004; Öncü ve Weyland, 2010; Harvey, 2012). Bu mekânsal değişim, yeni alan arayışlarına neden olmuştur (Öncü ve Weyland, 2010; Harvey, 2012). Bir diğer boyut olarak, kent merkezlerindeki kullanım ve alan taleplerinin ve koşutunda arazi fiyatlarının artması, genelde gayrimenkul eksenli imar çalışmalarının yapılmasıdır. Bu doğrultuda hazırlanan planlar, sosyo-ekonomik boyutu yeterince ele almayan ağırlıkla fiziksel mekâna yönelik yapılaşma kararları getiren planlar niteliğinde kalmıştır. Kent ölçeğinde yapılan mekânsal uygulamalar ise çevredeki diğer dönüşüm hareketlerinin tetikleyicisi olarak yapı, ada veya daha büyük ölçekte eski kent merkezlerinin içinde veya yakınında yeni/özel kullanımların ve mekânların oluşmasına neden olmaktadır (Çakır vd., 2014). 1999 yılında başlatılan, kentlerin sürdürülebilir, yaşanabilir hale getirilmesini, kentsel kimliğin, yerel ekonomik gücün, geleneksel yaşam biçiminin korunmasını ve küresel anlamda görülen bu hızlı değişime karşıt olarak daha kontrollü bir gelişimi savunan “Yavaş Şehir (Cittaslow)” akımı, “Yavaş Yemek” (Slow Food) hareketinden ortaya çıkmış bir kentler birliğidir (Çakır vd., 2014). Bu bakımdan Yavaş Şehir akımı, küreselleşmenin mekânda yarattığı değişim/dönüşüm etkisiyle ortaya çıkan sorunlara yönelik çözümler getirecek kavramsal çerçeveyi ve kentleşme politikalarını da beraberinde getirmektedir. Yavaş Şehir akımı; yerel kimliği, kenti özgün kılan tarihi, çevresel ve sosyo-ekonomik dokuyu korumayı; yaşanabilir, katılımcı, sürdürülebilir ve yüksek kaliteli kentsel sistemler yaratmayı; kenti özgün değerleri ile ekonomik açıdan ön plana çıkarmayı ve sonuç olarak kontrollü bir kentsel gelişimi hedeflemektedir (Hekimci, 2013; Tosun Karakurt, 2013; Çakır vd., 2014).

2016 yılı itibariyle Dünyada 208 adet, Türkiye’de ise 11 adet yavaş şehir bulunmaktadır (<http://cittaslowturkiye.org/>). Çalışma alanı olarak seçilen Kırklareli/Vize ilçesi ise 02 Haziran 2012 tarihinde Yavaş Şehir ünvanını kazanmıştır (Çakır vd., 2014). Kentsel yaşam politikaları başlığında kentsel gelişmenin yönetilmesi ve kentsel kalite ile ilgili olarak yavaş şehir kriterleri;

- Hızlı değişim/dönüşüm süreçlerine yönelik kentin direncini sağlayabilen planlama sisteminin oluşturulması,
- Kente ait değerlerin iyileştirilmesi,
- Kentsel yaşanabilirliğin artırılması,
- Kişisel ve kamusal sürdürülebilir kentsel planlamanın teşviki,
- Yerel ürünlerin ticarileşmesi için alanların yaratılması şeklinde tanımlanmıştır (Çakır vd., 2014).

Ayrıca diğer kriterler ve politika başlıkları incelendiğinde ise; katılımcı yapıya sahip, sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir mekânlar oluşturmayı hedefleyen, özel önem gerektiren (yaşlılar, çocuklar, engelliler vb.) sosyal grupları ön planda tutan, sosyal uyumu önemseyen ve kurumlar arası işbirlikleri ve ortaklıklar kuran mekânda bütüncül planlama yaklaşımının ve yönetim sisteminin oluşturulmasının önemi vurgulanmaktadır (Çakır vd., 2014).

Vize ilçesi belirtilen planlama ve kentsel kriterleri açısından incelendiğinde; kentte geçerli olan alt ölçekli planın halen 1986 yılı onanlı 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planları olduğu, 1986 yılından günümüze; kentsel ihtiyaçlarda önemli değişimlere karşın herhangi bir bütüncül yaklaşıma sahip alt ölçekli planın yapılmadığı, kentsel ihtiyaçların parçacıl uygulamalarla (plan tadilatları, mevzii imar planları vb.) giderilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Vize’de planlamanın, kentsel sorunlara bütüncül ve katılımcı bir bakış açısıyla çözümler getirecek yapıya sahip olmadığı, kentsel dokuda gelişim yönetilemediği ve sürdürülebilir/yaşanabilir bir kentsel altyapısını oluşturmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı; Vize kent merkezinde parçacıl uygulamaların, mekânsal değişim/dönüşüm etkilerini incelemek ve bu etkiler sonucunda biçimlenen kent dokusunun bütünleşme düzeyini sorgulamaktır. Bu kapsamda; ilk olarak literatür değerlendirmeleri yapılmış ve kavramsal yorumlamalar getirilmiştir. İlerleyen bölümlerde ise, çalışma alanı konum ve idari yapılanma özellikleri bakımından tanıtılmış, kentsel gelişim süreci ve planlama sistemi incelenmiş bir alt başlık olarak 1989-2011 yılları arasında tespit edilmiş parçacıl uygulamaların konumu, niteliği ve mekânsal değişim/dönüşüm etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada yöntem olarak, mekânsal özellikler arasında karşılaştırmalı inceleme imkanı veren “Mekân Dizimi (Space Syntax)” analizi kullanılarak, kentsel dokudaki mekânsal biçimlenme özellikleri, bütünleşme ve bağlantı değerleri baz alınarak parçacıl uygulamalar üzerinden değerlendirilmiştir. Sonuç olarak ise, Vize kent merkezinde planlar ve parçacıl uygulamaların mekânsal değişim/dönüşüm etkileri ile mekânsal biçimlenme yapısı arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşim ortaya çıkartılmış ve yorumlamalar/öneriler getirilmiştir. Çalışma, bir yavaş şehir olan Vize için gelecekte yapılacak planlama çalışmalarında mekânsal bütünlüğün sağlanmasında yönlendirici ve yararlanılabilir bir altlık niteliğindedir.

1.Kavramsal Yorumlar ve Literatür Değerlendirmeleri

Kentler, yapı elemanlarının bulunduğu makro sistemlerin ve sosyo-ekonomik ilişkilerin oluşturduğu bir bütündür. Fiziksel, sosyal ve ekonomik katmanlar olarak ayrıştırılabilen kent bütününde; zaman süreci içinde görülebilen karşılıklı etkileşimler sonucunda mekânsal değişim/dönüşüm etkileri oluşmaktadır (Gündoğdu, 2005). Özellikle 1980’lerden görülen küreselleşmenin, planlama ve uygulama kararları yoluyla ekonomi, siyaset, kültür boyutlarında izlenen etkileri sonucunda mekân ve toplumsal ilişkiler yeniden örgütlenmiş, yönlendirilmiş ve koşutunda değişim sürecine girmiştir. Ayrıca bu süreçte, küresel ekonomik yapı içerisinde kentlerin önemi artmış ve küresel tek tipleştirici uygulamalar, bakış açıları koşutunda ise mekân dönüşüme uğramıştır (Bilan, 2012; Çakır vd., 2014). Bu bakımdan, “mekânsal dönüşüm” kavramı, sosyo-ekonomik ve çevresel niteliklere ve etkileşimlere bağlı olarak ortaya çıkan değişimlerin sonucunda mekânın başka bir durum alması şeklinde ifade edilebilmektedir (Levent, 2005). Mekânsal değişim/dönüşüm sürecinin bir diğer etkisini ise sosyal katman üzerinde görmek mümkündür. Kentsel mekân, üzerinde konumlanan toplumsal yapıya göre karakterize edilebilmektedir (Bilan, 2012). Dolayısıyla mekânsal dönüşüm, toplumsal yapıyı ve karakteri de etkilemektedir. Dönüşümü oluşturan planlama ve uygulama kararları, mekânda oluşan yeni sınırlar, bölgeler ile kentsel algının yeniden biçimlenmesine, farklı sosyal gruplara yönelik oluşturulan farklı bölgeler ile toplumsal yapıda da hiyerarşi ve gruplaşmalara, kentte ise bütünleşme ve ayrışma gibi mekânsal biçimlenmelere neden olabilmektedir. Özellikle yol, sokak, mahalle, komşuluk gibi alanlarda dönüşüm yaratacak uygulamalar sonucunda toplumsal aidiyet alanları azalması, sosyo-mekânsal bütünleşme ve ayrışmanın oluşmasında önemli nedenlerden biridir (Bilan, 2012).

Bu konu ile ilgili olarak, Lynch (2010) kent imgesini oluşturan bileşenler arasında yolları tanımlamış ve mekânın algısında önemli bir etkisi olduğunu savunmuştur. Golledge ve Stimson (1996) ulaşım ve yol ağına yönelik seçimlerin kentsel algıda önemli bir yerinin ve hareketlilik ile mekânsal karakter arasında bir ilişkinin var olduğunu savunmaktadır. Hillier vd. (1993) kentte yaşayanların doğal hareket sistemi ile mekânın biçimlenmesi ve kentteki çekim merkezlerinin oluşması arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Gündoğdu (2005:1)'e göre, kentsel alanın biçimlenme özelliklerini özellikle doğrudan erişilebilir yollar ortaya koymakta ve yollara dolayısıyla kentsel hareket alanlarına bağlı olarak mekânsal biçimlenme gelişmektedir. Ulaşım hatlarında yapılacak olan değişimler ise kentsel hareket alanlarını değiştirmekte koşutunda fonksiyonların yer seçimi, arazi değerleri, kentsel ilişkiler, kentsel algı gibi etmenleri etkilemektedir. Değişim sonucunda, kent merkezinin, kentsel alanın diğer parçaları ile bütünleşme ve ayrışma düzeylerinin tespit edilmesi, kentsel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan, kentsel alan içinde bütünleşme düzeyinin mekânın yol bağlantıları ile oluşan ağ örüntüsü ile anlaşılabilirliği belirtilmektedir (Gündoğdu, 2005).

Mekânsal biçimlenme ve bütünleşme düzeyini analiz etmeye yönelik en önemli metotlardan birisi Mekân Dizimi (Space Syntax) yöntemidir. Mekân Dizimi analiz yöntemi, 1970'li yılların başlarında yapı ve kent ölçeğinde mekânın okunması ve mekânsal değişim etkilerinin izlenebilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Yöntem, mekânı bağımsız bir değişken olarak ele almakta ve erişimi dolayısıyla bütünleşmeyi temsil etmek üzere yol hatlarına çizilen akslar üzerinden sayısal değerlendirmeler yapmaktadır. Bu bakımdan aks haritaları, hatların sürekliliği ve bağlantı sayısına göre erişilebilir mekânları başka bir ifade ile mekânda var olan bütünleşme değerlerini ifade etmektedir (Gündoğdu, 2005; Özer, 2014). Aks haritalarında, yolları temsilen çizilen hatların, diğer hatlarla ilişkileri üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda bağlantı (connectivity), bütünleşme (integration) başlıklarında sayısal sonuçlar alınmaktadır. Bağlantı değeri, hattın diğer hatlarla olan bağlantı sayısını; bütünleşme ise, hattın çizilen diğer hatlarla ilişki düzeyine dair bilgi vermektedir (Gündoğdu, 2005; Özer, 2014). Bütünleşme değerlerinin yüksek olduğu alanlar ise, insanların bir arada olma potansiyelinin en fazla olduğu alanları gösterirken, düşük olduğu alanlar ise insanların bir arada olma potansiyelinin düşük olduğu ayrılmış alanları göstermektedir (Çil, 2008). Günümüzde mekân dizimi yöntemi, mekânın algılamasında ve mekânsal değişim/dönüşüm etkilerinin izlenebilmesinde sıkça kullanılan yöntemlerden biridir. Çil (2008) tarihi kent merkezinde dönemler arası görülen fiziksel dönüşümlerin etkisini mekân dizim yöntemi ile incelemiştir. Çalışmasında; 1950'li yıllarda Kula kentinde otoyol hattının ve beraberinde yeni giriş yollarının açılması ile beraber, kent içinde ulaşım hiyerarşisinin değiştiğini koşutunda ise daha önceki dönemlerde bütünleşik değer gösteren alanların, yeni açılan yol hatlarının uzağında kalması ile beraber ayrılmış alanlara dönüştüğünü tespit etmiştir. Otoyol çevresinde arazi kullanım yapısında değişimlerin de görülmesi ile beraber, kentin yönünü değiştirdiğini; tarihi merkezin ayrılmış bir alana dönüştüğünü, bütünleşmenin ise yeni yol hatlarının akabinde oluşan yeni gelişme alanlarında görüldüğünü belirtmektedir. Baç (2012) tarihi kentlerde koruma olgusuna mekân dizimi yöntemi ile açıklama getirdiği çalışmasında, kent merkezini merkezîyet kavramı ile beraber almış ve mekân dizimi yöntemi ile bulunan bütünleşme değerinin, kentlerdeki merkezîyeti irdeleme de kullanılabileceğini belirtmiştir. Çalışma sonucunda ise, tarihi kent dokusunun korunmasının yaya hareketi ve güzergâhlarının korunması ile olacağı, tarihi merkezlerde ve diğer gelişim alanları arasındaki bütünleşmenin korunması için hareketin devamlılığının sağlanması

gerektiği, mekânda yaşanacak değişim/dönüşümlerinde bu eksenle yönetilmesi gerektiği savunulmuştur.

Bu bakımdan, mekân dizimi yöntemi sonuçlarından biri olan bütünleşme değerinin; kentsel sistemler arasında, tarihi-modern merkezler arasında ve kentsel dokuların kendi içinde bütünleşme ve ayrışmasına yönelik cevaplar verdiğini söylemek mümkündür. Bir örnek olarak, Özkan Özbek (2007) geleneksel yerleşme, gecekondu alanları, kapalı siteler olmak üzere mekânsal biçimlenmede görülen üç farklı dokuyu ve dokuların oluşmasında görülen değişim/dönüşüm süreçlerini incelemiştir. Çalışmasında, kapalı siteler, gecekondu bölgeleri ve geleneksel merkezlere doğru bütünleşme değerinin arttığını ve kapalı sitelerin sosyal ilişkiler açısından en düşük bütünleşmeye sahip olduğunu belirtmiştir. Geleneksel merkezlerde ise, bölgede bulunan fonksiyonlara bağlı olarak kullanımın arttığı koşutunda ise bütünleşmenin arttığı görülmüştür. Gündoğdu (2005) Galata-Pera bölgesinin işlevsel gelişimi ile biçimlenme özellikleri arasındaki etkileşimi mekân dizimi yöntemi ile incelemiştir. İşlevsel gelişim sürecinde, alanın çevresi ile bütünleşmesini anlaşılması ve gelişme yönlerinin belirlenmesi amaçlayan çalışmada, ticaret alanlarında bütünleşmenin yüksek, konut alanlarında bütünleşmenin düşük olduğunu tespit etmiştir. Konut alanlarında, ticari alanlardan farklı olarak, manzara yönlenme, eğitim vb. faktörlerin etkili olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber, arazi değerleri özelinde yapılan ek analizlerle ticaret alanlarında bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Sonuç olarak, işlevsel yapılanmada yer seçiminin esas olarak doğrusal akslarda olduğu, doğrusal akslarda kentin diğer alanlarıyla bütünleşme düzeyinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Gündoğdu ve Altın (2015) çalışmada Kırklareli kent merkezi biçimlenme yapısındaki değişiklikleri, alt ölçek plan kararları, parsel bazında yapılan plan tadilatları ve arazi değerleri özelinde incelemiş, plan kararlarının mekâna etkisi sonucunda değerlendirme kriterleri arası bütünleşme düzeyleri araştırılmıştır. Plan tadilatları ve kararlara bağlı olarak, kentte fonksiyonel ve biçimsel değişimlerin olduğu ve buna paralel olarak arazi değerlerinde de farklılıklar olacağı öngörülmüştür. Çalışmada yapılan analizler sonucunda plan tadilat taleplerinin yoğunlukla kent formuna etki edecek ve arazi kullanım fonksiyonunu değiştirecek nitelikte olduğu belirtilmiş; öngörülen şekilde plan tadilat taleplerinin yoğunluk gösterdiği merkezi bölgede bütünleşme değerinin de yüksek olduğu, plan tadilat taleplerinin azaldığı kent çeperinde bütünleşme değerinin de düşük olduğu tespit edilmiştir. İncelenen çalışmalarda, farklı sosyo-ekonomik ve mekânsal yapılanma özellikleri olan bölgelerde mekânsal değişim ve dönüşümünün anlaşılması ve yorumlanmasında önemli sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Çalışma Vize kent merkezinde planlama sürecinin gelişiminin ve parçacıl uygulamaların niteliklerinin incelenmesi sonrasında ise literatür bölümünde aktarılan temel bakış açıları göz önüne alınarak, mekân dizimi yöntemi analiz çalışmaları değerlendirilmesi ile devam etmektedir.

2.Vize Kent Merkezi Kentsel Ölçek Değerlendirmeleri

2.1.Çalışma Alan Konumu

Örnek alan çalışması kapsamında Marmara bölgesinin Trakya kesiminde, Kırklareli iline bağlı Vize ilçesi seçilmiştir. İlçe doğuda Karadeniz, güneyde Tekirdağ/Saray ilçesi, güneybatıda Kırklareli/Lüleburgaz ilçesi, batıda Kırklareli/Lüleburgaz ilçesi kuzeyde ise Kırklareli/Demirköy ilçesi ile sınırlanmaktadır (Şekil 1). Coğrafi konum olarak, Yıldız Dağları'nın güney eteği ile Ergene Havzası'nın

taban kısmı arası bir geçiş sahasında yer almaktadır. Coğrafi bu yapı nedeniyle, düz ve eğimli bölgelerde kentsel doku gelişmiştir (Ceylan, 2011). Ulaşım bağlantıları bakımından, Vize ilçesinin D-100, E-80 gibi ana karayolu bağlantıları uzağında kaldığı ve ana ulaşımın Kırklareli-Pınarhisar-Vize-Saray-İstanbul arası bağlantıyı sağlayan D020 karayolu ve diğer tali yollarla sağlandığı görülmektedir. Vize, Kırklareli'ne 56 km, İstanbul'a 142 km, Saray'a 21 km, Pınarhisar'a 25 km, Lüleburgaz'a 55, Tekirdağ'a 83 km ve Kırıkköy'e 37 km uzaklıktadır.

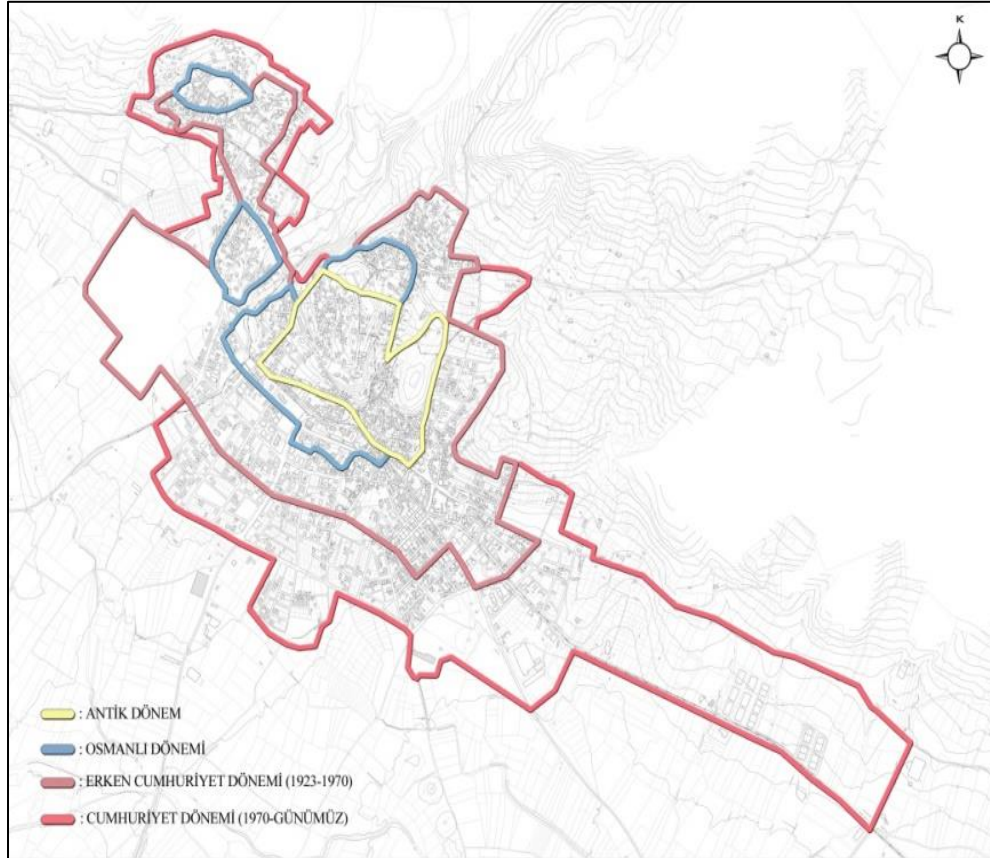
Şekil 1. Vize ilçesinin konumu (Altlık: Google Earth Uydu Görüntüsü).

2.2.Kent Formunda Görülen Gelişim ve Planlama İlişkisi

Çok zengin bir kaynak tabanına dayanmamakla birlikte kentin tarihi gelişiminin öncelikle Kale Mahallesi ve Mehmet Akif Mahallesi'nin kuzey kesimi sınırları içinde bulunan, Hisar Tepe (Vize Kalesi) mevkiinde başladığı, geleneksel yerleşme kültürümüzle koşut yüksek eğime sahip yamaçlarda başlayan gelişimin zaman içinde ovaya inerek mevcut formunu kazandığı görülmektedir (Ceylan, 2011). Yapılan incelemede, kentte en yüksek rakımda bulunan Kale Mahallesi ile en düşük rakımda bulunan Devlet Mahallesi arasında 100-150 metrelik yükselti farkları görülmekte, eğimli yamaçlardan düzlük alanlara doğru bir yerleşim kademelenmesinin olduğu görülmüştür. Cumhuriyet dönemi açılan Atatürk Caddesi eksenli gelişim gösteren kentte büyüme yönünün ağırlıklı olarak kuzey kesimlerde olduğu belirtilmekte, Hükümet Konağı, Belediye binası gibi ana idari yapıların Kale Mahallesi'nde bulunması kentin ana merkezinin bu mahalle olduğunu yansıtmaktadır (Ceylan, 2011). Vize kent merkezinde kent makroformunun şekillenmesinde özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen göçler ve mübadele rol oynamış, kent güney ve güneydoğu yönlerinde gelişmiştir. 1934 sonrası göçle gelen nüfus için günümüzde Devlet Mahallesi'nin bulunduğu alanda, yeni bir yerleşim alanı oluşturulduğu belirtilmektedir (Ceylan, 2011). Bu durum ise, önceki dönemlerde kuzey kesim ağırlıklı gelişen kentin güney ekseninde büyümesine neden olmuş; 1970'lere doğru büyüme, günümüzde Evren Mahallesi bulunduğu batı yönünde devam etmiştir (Eyice, 1969'dan aktaran Ceylan, 2011). 1970'lerden sonra ayrıca, Kale Mahallesi ve çevresinde bulunan yönetim, ticaret, eğitim vb. temel hizmet fonksiyonlarının güneyde yeni merkezde yer seçmeye

Şekil 2. Vize kent merkezinin dönemsel gelişimi (Ceylan, 2011)
(Athk Harita: 1/1000 ölçekli güncel hâlihazır harita)

269

edilmiş, ayrıca bölgede bulunan 3. Derece arkeolojik sit alanları için 2001 yılında 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmıştır. Vize kent merkezi için geçerli olan planlar; 1986 yılı onanlı 1/5000 ölçek Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçek Uygulama İmar Planı olarak geçmektedir. 1986 yılından günümüze geldiğimizde arada geçen 30 yılda herhangi bir bütüncül imar planı yapılamadığı görülmektedir. Bununla beraber, kentsel mekândaki ihtiyaçlar ise genelde plan tadilatları ve mevzii imar planları gibi parçacıl uygulamalarla çözülmeye çalışılmış bu durum planın bütüncül yapısının bozulmasına yol açmıştır. Bu kapsamda, Vize kent merkezinde yapılan parçacıl uygulamaların nitelik ve etkilerinin incelenmesi mekânsal gelişimin izlenebilmesi için önemlidir.

2.3.Parçacıl Uygulamaların Kentsel Gelişime Olan Etkileri

29030 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde (Madde 25) imar planı revizyonu “İmar planlarının ihtiyaca cevap vermediği veya uygulamasının mümkün olmadığı durumlar ile üst kademe plan kararlarına uygunluğunun sağlanması amacıyla planın tamamının veya plan ana kararlarını etkileyecek bir kısmının yenilenmesi için bu Yönetmelikte belirtilen ilke, esas ve standartlara uygun olarak imar planlarında revizyon yapılır” şeklinde tanımlanırken; imar planı değişikliği ise (Madde 26) “plan ana kararlarını, sürekliliğini, bütünlüğünü, sosyal ve teknik altyapı dengesini bozmayacak nitelikte, kamu yararı amaçlı, teknik ve nesnel gerekçelere dayanılarak yapılır” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlar uyarınca, plan tadilatı, mevzii imar planı gibi parçacıl uygulamaların sadece noktasal (parsel veya ada bazında) ölçekte yapılması gerektiği, tadilatların kentin gelişimini yönlendirme de kullanılamayacağı belirtilmektedir.

Plan değişikliklerinin gerekçeleri her bir konu başlığına göre farklılık göstermektedir. Bu değişiklikler;

1. Sosyal ve teknik altyapıya ilişkin değişiklikler,
2. Yoğunluğa ilişkin değişiklikler,
3. Ulaşım sistemine ilişkin değişiklikler,
4. Fonksiyonel kullanıma ilişkin imar planı değişiklikleri,

5. Diğer imar planı değişiklikleri (imar planı onama sınırının değiştirilmesine yönelik imar planı değişiklikleri, mülkiyetteki kaymaların düzeltilmesi yönündeki imar planı değişiklikleri, kadastral sınırla imar sınırının çakışmaması durumunda yolun kadastral parsel sınırına kaydırılması gibi uygulamayı kolaylaştırıcı ve kentsel fonksiyonların dengesini bozmayacak değişiklikler de bu başlık altında yer almaktadır.) olarak kategorize edilmiştir (Gündoğdu ve Altın, 2015).

Vize kent merkezinde ise, 1986 yılından günümüzde bütüncül bir bakış açısı ile imar planı yapılmadığı için kentin gereksinimleri plan tadilatları ve mevzii imar planları ile karşılanmıştır. Bu durum ise, mevcut kentsel dokunun zedelenmesine, yaşam kalitesinin düşmesine, güncel kaygıların tam olarak çözülememesine, ayrıcalıklı imar haklarına veya sosyal donatı alanları kaybına, imar tüzesine, planlama ilkelerine ve sürdürülebilir yerleşme sistemine uygun olmayan süreçlere neden olabilmektedir. Vize kent merkezinde yapılan uygulamalar incelendiğinde ise; genel olarak (2) ve (4) numaralı kategorilerde yoğunlaştığı görülmektedir. Yoğunluk değişiklikleri, yapılanma şartlarının emsal ve kat adetlerinin değişimleri, genel tadilat taleplerinde de görüldüğü üzere genelde emsal ve kat adetlerinin artışı (Şekil 5) şeklindedir. Bir alanın kullanımının değiştirilmesine yönelik değişimler ise hem parselasyon özelliklerini hem yapılanma şartlarını yeni gelen fonksiyonlar ile değiştirilmesidir (Gündoğdu ve Altın, 2015). Parçacıl uygulamaların sayısı ve dağılımı aşağıda belirtilmiştir (Tablo 1).

Tablo 2: Dönemlere göre parçacıl uygulamaların sayısı ve nitelikleri (KLÜ-ŞBP, 2015).

Yıl	Parçacıl Uygulamaların (Plan Tadilatı ve Mevzii İmar Planı) Özellikleri		
	FonksiyonelKullanım Değişikliğine İlişkin Uyg. Sayısı	Toplam Uyg. Sayısı	Yüzde (%)
1989	0	8	0.0
1990	6	13	46.2
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından sanayi alanına; park ve sosyal altyapı alanlarından konut alanına; konut alanlarından resmi kurum alanlarına dönüşüm.			
1991	4	6	66.7
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından sanayi ve teknik altyapı alanlarına; ticaret alanlarından konut alanlarına dönüşüm.			
1992	3	4	75.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut alanına; park alanından konut alanına dönüşüm.			
1993	1	1	100.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Konut alanından resmi kurum alanına dönüşüm.			
1994	0	1	0.0
1995	6	183	3.3
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut ve teknik altyapı alanlarına; park ve ağaçlandırılacak alanlardan konut alanına dönüşüm.			
1996	9	113	8.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından sanayi, teknik altyapı, konut ve kentsel çalışma alanlarına dönüşüm.			

Tablo 1: Dönemlere göre parçacıl uygulamaların sayısı ve nitelikleri (devamı) (KLÜ-ŞBP, 2015).

1997	4	114	3.5
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından sanayi, konut, teknik altyapı alanlarına; park alanından konut alanına dönüşüm.			
1998	4	40	10.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından sanayi alanına; park, ağaçlandırılacak alan ve spoar alanlarından küçük sanayi, konut ve ticaret alanlarına dönüşüm.			
1999	6	29	20.7
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut, turizm, sanayi alanlarına; ağaçlandırılacak alandan konut alanına dönüşüm.			
2000	3	10	30.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut alanına dönüşüm.			
2001	5	10	50.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut alanına; park ve ağaçlandırılacak alanlardan konut alanına dönüşüm.			
2002	3	12	25.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından park, konut ve otel alanlarına dönüşüm; spor alanından konut alanına dönüşüm. Spor alanından sit alanına yasal önüşüm.			
2003	1	32	3.1
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut alanına dönüşüm.			

2004	1	5	20.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut alanına dönüşüm.			
2005	4	10	40.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Sosyal altyapı alanları içinde fonksiyonel; konut alanından teknik altyapı alanına dönüşüm.			
2006	2	8	25.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Park alanından konut, ticaret ve kentsel çalışma alanlarına dönüşüm.			
2007	5	14	35.7
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından teknik altyapı, konut, turizm alanına; depolama alanından konut alanına; ağaçlandırılacak alandan konut alanına dönüşüm.			
2008	3	6	50.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından sanayi alanına; park ve sosyal altyapı alanlarından konut alanına; konut alanlarından resmi kurum alanlarına dönüşüm.			
2009	2	6	33.3
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut alanına; kentsel çalışma alanından park ve teknik altyapı alanına dönüşüm.			

Tablo 1: Dönemlere göre parçacıl uygulamaların sayısı ve nitelikleri (devamı) (KLÜ-ŞBP, 2015).

2010	2	4	50.0
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından üniversite, sanayi alanlarına dönüşüm.			
2011	1	3	33.3
<u>Uygulamaların Niteliği:</u> Tarım alanından konut alanına; park alanından konut alanına dönüşüm.			
Toplam	75	632	11.9

İlgili tablo değerlendirildiğinde; fonksiyonel kullanıma ilişkin değişikliklerin en fazla 1996 yılında olduğu görülmektedir. 1990 yılından sonra uygulamaların mer'î plan sınırı dışında yoğunlaştığı ve tarım alanından sanayi, konut alanlarına dönüşüm niteliği taşıdığı belirlenmiştir. Bu bakımdan, kentsel yayılmanın 1990 yılından sonra imar uygulamaları tetikleyiciliğinde oluştuğunu söylemek mümkündür (Tablo 1, Şekil 3). 1989 ve 2011 yılları arasında toplam 632 adet uygulamanın olduğu ve 75 adedinin fonksiyonel kullanım değişikliğine yönelik olduğu belirlenmiştir. Genel olarak fonksiyonel kullanım değişikliklerinin ise, park alanlarından konut, ticaret ve sosyal altyapı alanlarına; tarım alanlarından konut ve sanayi alanlarına dönüşüm niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Uygulamaların kentin ana ulaşım arteri olan Atatürk Caddesi çevresinde ve özellikle 1999 yılından sonra kent çeperlerinde kuzeybatı, güney, güneydoğu, kuzeydoğu bölgelerinde yoğunlaştığı, 1986 yılı onanlı plan kararlarından farklı olarak kuzeydoğu yönüne doğru bir büyümenin olduğu görülmektedir (Şekil 3, Şekil 5). Kentin kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerinde yapılan mevzii imar planları ile oluşturulan adalarda bütüncül ulaşım bağlantılarının kurgulanmadığı görülmektedir. Bununla beraber, tarım alanlarından kentsel alanlara dönüştürücü etkiye sahip uygulamaların yakın çevresinde yaratacağı diğer dönüşüm taleplerinin de özellikle ele alınması gerekmektedir. Kent içindeki plan tadilatlarının etkileri incelendiğinde ise tadilatlar yolu ile ciddi mekânsal dönüşümlerin olduğu görülmektedir (Şekil 4). Bu bakımdan, genel itibari ile parçacıl uygulamaların mekânsal dönüşümü yaratan bir etkisinin olduğu ayrıca yapılan parçacıl uygulamalarla mekânsal ayrılmış bölgelerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

- Şekil 3. 1986-2011 Yılları Arası Fonksiyonel Kullanım Değişikliğine Yönelik Parçacıl Uygulamaların Konumları (KLÜ-ŞBP, 2015) (Althk Harita: Parçacıl Uygulamalar İşlenmiş Hali İle 1986 Yılı Onanlı İmar Plan Paftası).**

1986 YILI ONANLI PLAN

MEVCUT DURUM

: AZ YOĞUN KONUT ALANI
 : ORTA YOĞUN KONUT ALANI
 : YOĞUN KONUT ALANI
 : ÇOK YOĞUN KONUT ALANI (5 KAT)
 : ÇOK YOĞUN KONUT ALANI (6 KAT)
 : ASKERİ ALAN
 : SANAYİ ALANI
 : AÇIK VE YEŞİL ALAN
 : K. DIŞI KENTSEL ÇALIŞMA ALANI
 : TİCARET VE HİZMET ALANI
 : DONATI ALANI
 : SİT ALANI

Sokak, Hamam Sokak ve Hisar Caddesi ise alanda lineer özellik gösteren hatlardır.

- Devlet Mahallesi'nde genel olarak düzenli bir hat yapısı bulunmaktadır. Ziraat Bahçe Sokak, 5. Cadde, Çayır Sokak, Zübeyde Hanım Caddesi, 17. Cadde, 18. Cadde, Mahmut Erbil Caddesi, Hoca Ahmet Yesevi Caddesi uzun lineer hatlardır. Devlet mahallesinin konumu itibari ile belirtilen hatlar aynı zamanda kent içindeki bağlantıları sağlayan ana lineer hatlardır.

- Namık Kemal Mahallesi'nde topografyanın eğimli olmasından ötürü genel olarak düzensiz ve kesik kısa hatlar bulunmaktadır. Kışla Caddesi mahallenin lineer özellik gösteren tek hattıdır.

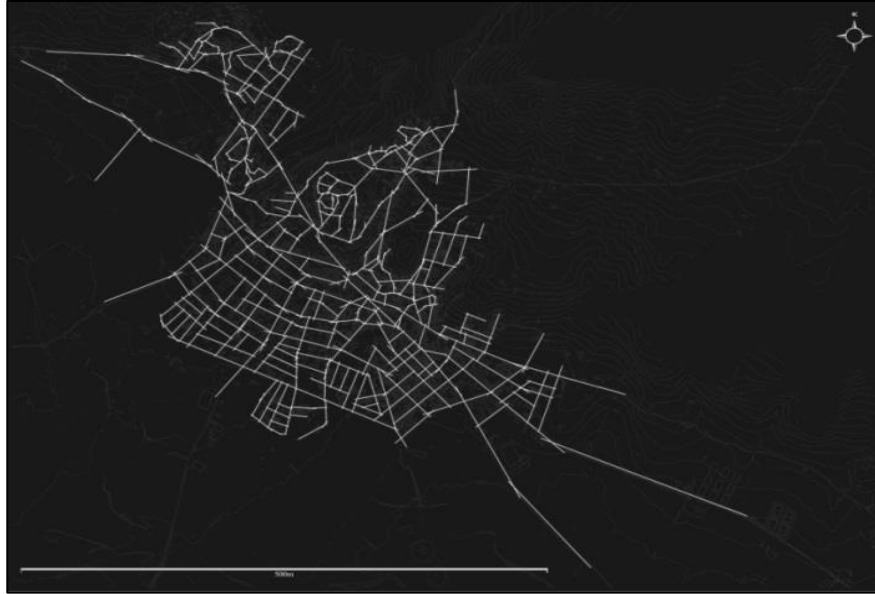
- Mehmet Akif Mahallesi'nde topografyanın eğimli olmasından ötürü genel olarak düzensiz ve karışık bir hat yapılanması vardır. Mezarlık Sokak ve Yamaç Sokak lineer özellik gösteren kısa hatlardır.

- Evren Mahallesi'nde kente güneydoğu yönlü bağlanan hatlar lineer özellik göstermekte iken, mahallenin kent içi ulaşım hatları ise kısa ve düzensiz bir hat yapısı göstermektedir.

- Gazi Mahallesi'nde mahallenin iç kısımlarında topografik eğimden kaynaklı kısa ve düzensiz hat yapılanması vardır. Atatürk Caddesi bağlantısı, mahalle içindeki tek lineer hattır. Bununla beraber, Atatürk Caddesi kentin en uzun lineer aksıdır.

Kentin girişini ve çıkışını sağlayan güneydoğu yönündeki Vize-Saray ve kuzeybatı yönündeki Pınarhisar-Vize yolları lineer ve sürekliliği olan uzun akslar olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 6. Vize Kent Merkezi Eksensel Hat Haritası
(Atlık Harita: 1/1000 Ölçekli Güncel Hâlihazır Harita).

Tablo 3: Mekân Dizilimi Yöntem Analizi Değer Bilgileri.

Analiz	En Düşük Değer	Ortalama Değer	En Yüksek Değer
Bütünleşme (Integration)	0.4234	0.8078	1.1954
Bağlantı (Connectivity)	1	3.5023	18
Hat Uzunluğu (Line Length)	4.5 metre	31.5 m.	241.03 m.

Toplam Hat Sayısı (Node Count)	418	418	418

3.1.Bütünleşme (Integration)

Bütünleşme (integration) değerinin, kentsel hareketliliğin analiz edilmesinde önemli bir yeri vardır. Analiz sonucunda, yerleşim alanlarının dış mekânlarının kullanım derecelerinin ortaya çıktığı ve kentsel sistemin mevcut hareketlilik ilişkisinin açıklanabilmektedir (Özkan Özbek, 2007:114). Bu bakımdan, global bütünleşme değerleri (R^n) yapılan bütünleşme haritaları analiz sonuçları yerleşimdeki mevcut bütünleşmiş veya ayrılmış bölgelere dair bilgiler vermektedir.

Bütünleşme haritası, her hattın bütündeki diğer hatlar ile derinlik ve doğrudan erişilebilirliklerine göre biçimlenme özelliklerinin hesaplanması ile oluşmaktadır (Şekil 7). Analiz çalışmasında toplam 418 hat incelenmiş olup; hatlar en düşük 0,42, en yüksek ise 1,19 değerini almıştır. Haritada düşük hat değeri koyu mavi, en yüksek hat değeri ise kırmızı olacak şekilde değerlere göre renklendirme yapılmıştır. Kent merkezinde, güney, güneybatı ve kuzeybatı yönlü bağlantılarını sağlayan hatlarda bütünleşme değerinin yüksek olduğu görülmektedir. Erişilebilirliğin azaldığı kent çeperlerine doğru ise, özellikle kent merkezinin kuzey ve kuzeybatı yönlü bağlantılarını sağlayan hatlarda bütünleşme değerlerinin düşük olduğu görülmektedir. Bütünleşme değeri 1.00'den büyük olan toplam 55 tane hat bulunmaktadır. Bu hatlar ise kent merkezinde, Kale Caddesi, Atatürk Caddesi ve bu caddenin güneybatı kısmında yoğunlaştığı; ilgili hatların ise kent merkezinde donatı alanları ve konut yerleşimleri arası bağlantıyı sağlayan bu bakımdan, yoğun kullanıma sahip hatlar olduğu gözlemlenmiştir. Vize kent merkezi global bütünleşme analizi sonucunda; Kale Caddesi, Atatürk Caddesi ve Ziraat Bahçesi Sokağı'nın en yüksek bütünleşme değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Güney kesimde kalan Zübeyde Hanım Caddesi, Hoca Ahmet Yesevi Caddesi, 5. Cadde, Mahmut Erbil Caddesi, Tarla Sokak, 107. Sokak, 108. Sokak, 113. Sokak, 18. Cadde ve 17. Cadde bütünleşme değerleri yüksek diğer hatlardır. Kentin özellikle kuzey, kuzey doğu ve kuzeybatı bölgelerinde kot farkı, erişim kontrolünün kısıtlı olmasından ötürü erişilebilirliği düşük hatlarda düşük bütünleşme değerlerinin de olduğu görülmektedir.

Şekil 7. Vize Kent Merkezi Global Bütünleşme Analizi
(Atlık Harita: 1/1000 Ölçekli Güncel Hâlihazır Harita).

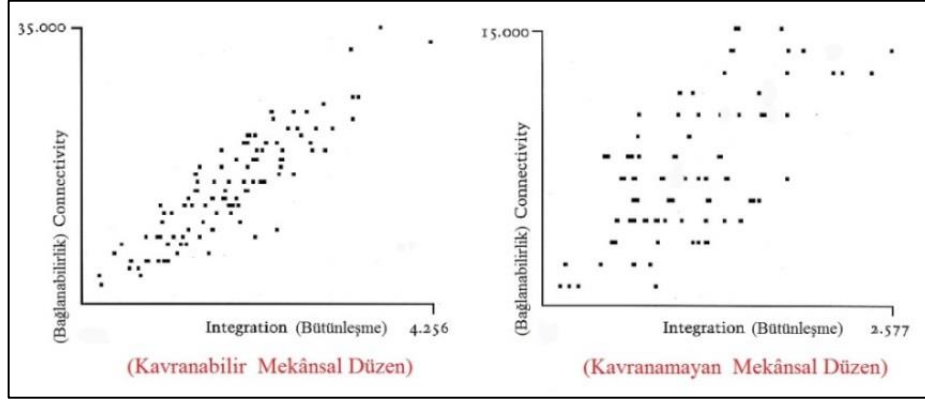

3.2.Kavranabilirlik Analizi

Mekân dizimi yöntemine göre, alandaki kavranabilirlik analizi bağlantı ile global bütünleşme değerleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda öncelikle alanın bağlantı değerleri araştırılacaktır. Mekân dizimi analiz yönteminde bağlantı (Connectivity) değerleri yerleşimin tamamında en güçlü erişilebilirliği veren hatları ortaya koymaktadır. Yüksek değerler güçlü bağlantıları ve erişilebilir hatları gösterirken düşük değerler de zayıf, kopuk bağlantıları vermektedir (Özkan Özbek, 2007; Baç, 2012). Vize kent merkezi için yapılan analizde; Atatürk Caddesi, Zübeyde Canım Caddesi, Ziraat Bahçe Sokak, Hoca Ahmet Yesevi Caddesi, Mahmut Erbil Caddesi, 17.Sokak, 18. Sokak, Tarla Sokak bağlantı ve erişilebilirlik açısından en güçlü hatlardır (Şekil 8). Kent merkezinde ise belirtilen hatlar dışında ön plana çıkabilen başka hattın olmadığı, diğer hatların ise bağlantı ve erişilebilirlik açısından zayıf olduğu görülmektedir.

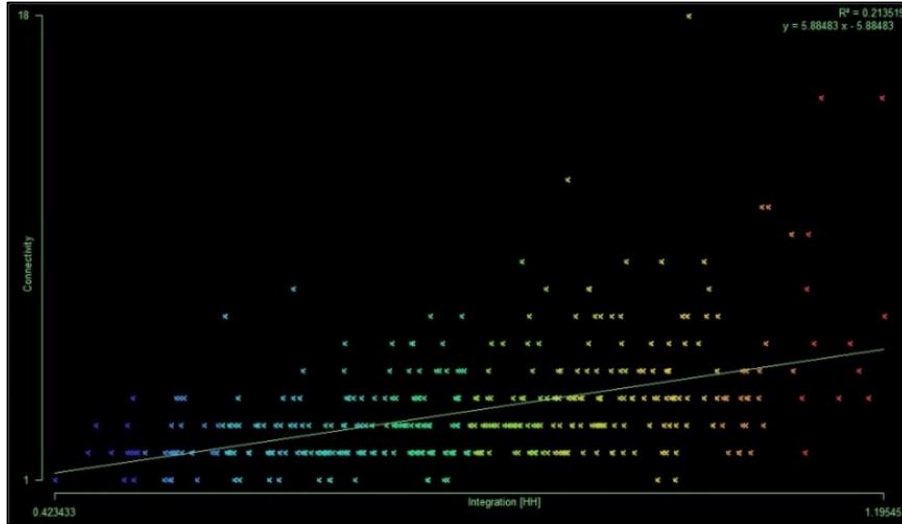
279

Şekil 9. Kavranabilir, Kavranamayan Mekânsal Düzene İlişkin Saçılım Diyagramları (Kim, 2011:5).

Vize kent merkezi özelinde bağlantı ve bütünleşme değerlerine göre hazırlanan saçılım diyagramı incelendiğinde; Gündoğdu (2005:19) ve Kim (2011:5)’in anlatımlarına paralel olarak mekânsal düzenin “kavranamayan” nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Önceki bölümlerde ortaya konduğu üzere, kentsel mekân içinde ayrılmış bölgelerin bulunması ve genel itibarı ile erişilebilirliğin düşük olması mekânın “kavranabilme” özelliğini olumsuz etkilemiştir. Korelasyon sonucu ($R^2: 0.213519$) incelendiğinde ise, her iki analiz arasında pozitif yönlü düşük güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Şekil 10). Bu sonuçlara göre, kent merkezinde mekânsal bütünleşmenin düşük çıkmasında, erişilebilirliğin ve bağlanabilirliğin zayıf olmasının etkisi izlenmektedir.

Şekil 10. Vize Kent Merkezi Bağlantı Ve Bütünleşme Değerleri Arası Saçılım Diyagramı.

Bütünleşme ve bağlantı analizine genel bir bakış olarak; çalışma alanında bütünleşme değeri yüksek hatların bulunduğu Devlet Mahallesi’nin çevresinden ayrıştığı görülmektedir. Bir başka deyişle, kentin kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğu kesiminde, eğimli topoğrafyada bulunan Namık Kemal Mahallesi, Kale Mahallesi’nin sit alanı içinde kalan kısmı, Mehmet Akif Mahallesi, Evren Mahallesi düşük bütünleşme

değerine sahip hatların bulunduğu bölgeler, kent merkezinde ayrışmanın görüldüğü bölgeler olarak tespit edilmiştir.

3.3.Parçacıl Uygulamalar ve Eksensel Hat Özellikleri Etkileşimi

Fiziksel, sosyal ve ekonomik katmanlar olarak ayrıştırılabilen kent bütününde; zaman süreci içinde görülebilen karşılıklı etkileşimler sonucunda mekânsal değişim/dönüşüm etkileri oluşmaktadır (Gündoğdu, 2005). Kentsel hareketlilik ve ulaşım ilişkileri ise önceki bölümlerde aktarıldığı üzere yerleşmenin karakteristiğini oluşturmaktadır. Bu bakımdan planlama çalışmaları; gelişen değişim/dönüşüm etkilerinin izlenerek kentsel gelişim ve yapılaşma kontrolünün sağlanması, yerel karakteristiğin korunması, kentsel ihtiyaçların karşılanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Vize kent merkezi örneğinde ise, 30 yıl boyunca bütüncül imar çalışmalarının yapılmaması ve kentsel ihtiyaçların parçacıl niteliğe sahip plan tadilatı, mevzii imar planı gibi uygulamaları ile giderilmeye çalışılmasından ötürü değişim/dönüşüm etkileri izlenememiş, kentsel ihtiyaçlar tam olarak karşılanamamış ve kontrollü bir kentsel gelişim sağlanamamıştır. Bu bakımdan, parçacıl uygulamaların mekânda ayrıca bir dönüşümü yarattığını söylemek mümkündür. Bu durumun incelenebilmesi için, mekânsal dönüşümü yaratan çalışma alanındaki parçacıl uygulamaların konumları ile mekânın biçimlenme yapısını aktaran bütünleşme (Şekil 11), bağlantı (Şekil 12) değerleri güncel hâlihazır üzerinde çakıştırılarak, karşılaştırmalı analizler yapılmıştır.

Bütünleşme değerleri ile parçacıl uygulamalar bir arada değerlendirildiğinde (Şekil 11); güney, güneydoğu, güneybatı bölgesinde 1990-2008 yılları arası görülen uygulamaların genel itibarıyla tarım, park alanlarından konut, sanayi, teknik altyapı, sosyal altyapı, ticaret ve kentsel çalışma alanı gibi bölgedeki akış ve hareketliliği arttıracak fonksiyonel değişiklik kararları içerdiği tespit edilmiştir. Bu durumun oluşmasında 1986 yılı onanlı imar plan kararlarında kentin büyüme yönü olarak güney bölgesinin seçilmesinin etkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bütünleşme değerleri açısından incelendiğinde ise, bölgedeki hatlarda 0.8-1.20 arası değerlerin alındığı görülmektedir. Bu bakımdan, bölgedeki fonksiyonel değişiklik nitelikli uygulamaların, kullanımı ve bütünleşmeyi arttıracak bir etki yarattığını söylemek mümkündür. Karşıt olarak kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı bölgesinde ise; 1990-2011 yılları arası görülen uygulamaların genel itibarıyla tarım, park alanlarından konut alanına fonksiyonel değişiklik kararları içerdiği tespit edilmiştir. Bütünleşme değerleri açısından incelendiğinde ise; bölgedeki hatlarda 0.42-0.70 arası değerlerin alındığı görülmektedir. Bu bakımdan, kuzey kesimindeki kentsel donatı ihtiyaçlarının karşılanmaması, uygulamaların sadece konut alanı oluşturma nitelikli olmasının, bütünleşmeyi sağlayamadığını ve bu bölgenin kentsel sistem içinde ayrıştığını söylemek mümkündür. Bağlantı değerleri ile parçacıl uygulamalar bir arada değerlendirildiğinde ise (Şekil 12); neredeyse tüm uygulama konumlarında erişilebilirliğin, bağlanabilirliğin düşük olduğu görülmektedir. Bağlanabilirliğin sadece, Atatürk Caddesi, Ziraat Bahçe Sokak, Hoca Ahmet Yesevi Caddesi, Mahmut Erbil Caddesi gibi ticaret ve sosyal altyapı alanlarına dönüşüm kararlarını içeren uygulamaların yoğunlaştığı caddelerde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan bütüncül bakış açısı taşımayan, mevcut kentsel dokunun zedelenmesine neden olan parçacıl uygulamaların kent bütününde erişilebilirliğin, bağlanabilirliğin azalmasına da neden olduğunu söylemek mümkündür.

Genel bir değerlendirme olarak, önceki bölümlerde parçacıl uygulamaların mekânda yarattığı dönüşüm etkilerine yönelik getirilen yorumların, mekân dizilimi analizleri yardımıyla da izlenebilir olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada; Vize kent merkezinde parçacıl uygulamaların, mekânsal
şim/dönüşüm etkileri incelenmiş ve bu etkiler sonucunda biçimlenen kent
usunun biçimlenme yapısındaki bütünleşme düzeyi irdelenmiştir. Çalışma
ucunda, Türkiye'nin Yavaş Şehir unvanına sahip şehirlerinden biri olan Vize kent
kezinde, 1986 yılından günümüze bütüncül planlama çalışmalarının yapılmaması,

kentsel ihtiyaçların parçacıl uygulamalarla giderilmeye çalışılmasının yarattığı mekânsal etkiler mekân dizimi analizleri ile incelenmiştir. Kent merkezinde yapılan incelemeler sonucunda, kuzey kesimin ve tarihi çekirdeğin ayrılmış bölgeler olduğu tespit edilmiştir. Bulgular, bölgelerde yapılan parçacıl uygulamaların nitelikleri ile karşılaştırıldığında ise; 1989-2011 yılları arasında yapılan uygulamaların bölgede sadece konut alanı oluşturmaya yönelik kararlar getirdiği ve adalarda görülen fonksiyonel dönüşüm kapsamında ise tarım alanları gibi doğal alanların; park, ağaçlandırılacak alan gibi donatı alanlarının kaybedildiği tespit edilmiştir. Parçacıl uygulamaların bu niteliği ise, bölgenin zaman içinde mekân kalitesi ve konfor düzeyi düşük, temel donatı ihtiyaçlarının karşılanamadığı, erişilebilirliği düşük ve kentsel bütün içinde ayrılmış bir hale gelmesine neden olmuştur. Bu bakımdan, Kale, Namık Kemal, Mehmet Akif Mahalleleri ve Evren Mahallesi'nin kuzeydoğu kesiminin, kent bütünü ile ilişkiselliğinin kopuk olduğu tespit edilmiştir. Bütünleşmenin ise sadece Devlet Mahallesi'nde yüksek değerlere sahip olduğunu tespit edilmiştir. Bu durumda en büyük etkenin ise, plan kararlarının kentsel gelişimi Devlet Mahallesi yönünde tanımlaması, 1990-2011 yılları arasında yapılan uygulamaların bölgede kullanımı arttıran ticaret, kentsel çalışma alanı, sanayi, sosyal altyapı alanları oluşturmaya yönelik kararlar getirmesini söylemek mümkündür. Bu bakımdan, uygulamaların bölgede her ne kadar bütünleşmeyi arttırsa da bağlantı analizleri sonucuna göre bu bölgede de erişilebilirliğin çok düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışma alanı içerisinde mekân dizimi yönteminin bir diğer sonucu ise; kentin "kavranamayan mekânsal düzene" sahip olduğunu göstermektedir.

Yavaş Şehir kriterlerinin, Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları başlığı altında da belirtildiği üzere; kentlerin çağımızda karşılaştığı krizlere karşı dirençlerini arttırmak için kentin direncini sağlayabilen niteliğe sahip planlama sisteminin kurgulanması bu hareketin odak noktalarından biri haline gelmiştir. Vize örneği incelendiğinde; kentte bütüncül ve katılımcı planlama sisteminin kurgulanması en önemli gerekliliklerden biridir. Bununla beraber, kentsel sistem içinde bütünleşmenin sağlanması bakımından mekân organizasyonuna yönelik özel kararların getirilmesi, kentsel karakteristik yapının korunması gerekmektedir. Kentte mekânsal dönüşüm ve mekânsal biçimlenme arası etkileşimin planlama ve parçacıl uygulamalar üzerinden ortaya konması, geleceğe dönük planlama çalışmalarında gelişim modellerinin ve mekân organizasyon kararlarının üretilebilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Çalışma bir yavaş şehir olan Vize için mekânsal bütünlüğün sağlanmasında yönlendirici ve yararlanılabilir bir altlık niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Baç, S. (2012). Tarihi Kentlerde Koruma Kavramının Mekân Dizimi Yöntemi Üzerinden Araştırılması-Bergama Örneği (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Bilan, S. (2012). Kentin Mekânsal Dönüşümü ve Toplumsal Gerilimler: İstanbul Örneği (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ceylan, M. A. (2011). Vize'de (Kırklareli) Yerleşmenin Gelişimi. Marmara Coğrafya Dergisi, (23), 53-92.
- Çakır, A., Çakır, G., Ahmed, S., Tokuş, M. (2014). Cittaslow Vize. Vize: Vize Belediye Başkanlığı.
- Çil, E. (2008). Kula Tarihsel Kentinin Yirminci Yüzyıldaki Fiziksel Dönüşümünün Mekân Dizim Analiziyle İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 23(2), 283-293.
- Eyice, S. (1967). Doğu Trakya'da Yapılan Bir Tetkik Gezisinden Notlar (s. 206). Sunulan VI Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961) Bildirileri, Ankara.
- Eyice, S. (1969). Türkiye Trakya'sında İncelemelerden Notlar: I Trakya'da Bizans Devrine Ait Eserler. Belleten, (131), 325-58.

- Golledge, R. G., Stimson. (1996). *Spatial Behavior: A Geographic Perspective*. New York: The Guilford Press.
- Gündoğdu, H. M. (2005). *Galata-Pera Bölgesi Mekânsal Morfolojik Özellikleri İle Arazi Kullanımı Arasındaki Etkileşim (Doktora Tezi)*. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gündoğdu, H. M. (2014). Mekân Dizimi Analiz Yöntemi ve Araştırma Konuları. *Art-Sanat*, (2), 251–274.
- Gündoğdu, H. M., Altın, Y. (2015). Kırklareli Kent Formu ve Arazi Değerleri İlişkisi. *Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, Mersin: Mersin Üniversitesi, Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi.
- Harvey, D. (2012). Sermayenin Mekânları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru. (B. Kıcı, D. Koç, K. Tanrıyar, S. Yüksel, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hekimci, F. (2013). Sürdürülebilir Bir Kentsel Yaşam Örneği “Yavaş Şehirler”. *Kalkınma Anahtar Dergisi*, (290), 34–37.
- Hillier, B., Penn, A., Hanson, J., Grawejski, T., Xu, J. (1993). Natural movement: or, configuration and attraction in urban pedestrian movement. *Environment and Planning B: Planning and Design*, (20), 29–66.
- Kırklareli Üniversitesi (KLÜ), Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. (2015). *Planlama Atölyesi-II Vize Kent Merkezi (1/5000 Ölçek) Yapılı Çevre Analiz Raporu (Öğrenci Çalışma Raporu)*. Kırklareli.
- Kim, Y. O. (1999). *Spatial configuration, spatial cognition and spatial behaviour: the role of architectural intelligibility in shaping spatial experience (Doktora Tezi)*. University of London.
- Kim, Y. O. (2011). *The Role of Spatial Configuration in Spatial Cognition*. 3rd International Space Syntax Symposium, Atlanta.
- Levent, H. B. (2005). *Avrupa Birliği Mekânsal Gelişim Perspektifi ve Sürdürülebilir Mahalle Yenileşmesi Stratejileri Kapsamında İstanbul Beşiktaş Vişnezade Mahallesi Örneği (Yüksek Lisans Tezi)*. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*. (İ. Başaran, çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Öncü, A., Weyland, P. (2010). *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özer, Ö. (2014). *Kentsel Mekânda Yaya Hareketleri: Morfoloji ve Çevresel Algının Etkisi (Doktora Tezi)*. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan Özbek, M. (2007). *Fizik Mekân Kurgularının Sosyal İlişkiler Üzerinden Arnavutköy Yerleşimi Bütününde Mekan Dizimi (Space Syntax) Yöntemi İle İncelenmesi (Doktora Tezi)*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Thorns, D. (2004). *Kentlerin Dönüşümü: Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*. (E. Nal, H. Nal, çev.). İstanbul: SOYAK Yayınları.
- Tosun Karakurt, E. (2013). Yaşam Kalitesi Ekseninde Şekillenen Alternatif Bir Kentsel Yaşam Modeli: Yavaş Kentleşme Hareketi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 215–237.

<http://cittaslowturkiye.org>

KENTSEL DÖNÜŞÜM ve PEYZAJ MİMARLIĞININ DÖNÜŞÜM İÇİNDEKİ YERİ

Prof. Dr. Aslı KORKUT¹

Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve
Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Doç. Dr. Tuğba KİPER

Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve
Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Arş. Gör. Tuğba ÜSTÜN TOPAL

Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve
Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Kentsel dönüşüm, mevcut kent yapısının yenilenmesi için yapılan uygulamaları içinde toplayan genel bir kavramdır. Kentsel dönüşüm, mekânsal dönüşümle birlikte, mevcut kentin doğal ve kültürel yapısını, sosyal ve ekonomik geleceğini, diğer bir ifade ile, kentin tümünü etkilemektedir. Kentsel dönüşüm ile sağlıklı, yaşanılabilir kentlerin planlanması için, doğal peyzajın ve peyzajı oluşturan sistemlerin analizlerinin yapılarak en akılcı alan kullanım kararlarının verilmesi önem taşımaktadır. Bu da ancak, “çevre duyarlı/ekolojik” ağırlıklı bir yaklaşımı öngören meslek disiplinlerinin, dönüşümde aktif rol alması ile olasıdır. İşte bu aşamada peyzaj mimarlığı meslek disiplini devreye girmektedir. Buradan yola çıkılarak, bu çalışma, kentsel dönüşüm sürecinde peyzaj mimarlığı disiplininin yeri ve önemini ortaya koymak, çevre duyarlı ekolojik planlama yaklaşımlarını ve değerlendirme önerilerini sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Bildiride; kentsel dönüşüm kavramı ile tarihsel gelişimi ve yasal dayanaklarına yönelik temel bilgiler verilmekte, peyzaj mimarlığı meslek disiplininin kentsel dönüşümdeki yeri ve önemine yönelik ekolojik planlama yaklaşımları verilerek tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Duyarlı, Ekolojik Planlama, Kentsel Dönüşüm, Peyzaj Mimarlığı.

URBAN TRANSFORMATION and PLACE of LANDSCAPE ARCHITECTURE WITHIN TRANSFORMATION

Abstract

Urban transformation is a general concept which collects applications for the renewal of existing urban structure. Urban transformation together with spatial transformation, affects the existing natural and cultural structure, social and economic future of the city, in other words, the whole city. For planning of healthy and livable city with urban transformation, deciding the most rational land use by analysing the natural landscape and landscape forming system is important. Yet it is likely that envisaging mainly of "eco-friendly / ecological" approach professional disciplines that take an active role in the transformation. At this stage the landscape architecture profession discipline comes into play. Starting from this point, this study has worked on to reveal the discipline of landscape architecture's location and its importance in urban transformation process, to present environmentally sensitive ecological planning approaches and evaluation of proposals. In this paper, basic informations intended to be given for the concept of urban transformation and its historical development with legal basis; place and the importance of the landscape architecture discipline in the urban transformation for ecological planning approaches are discussed.

Keywords: Eco-Friendly, Ecological Planning, Urban Transformation, Landscape Architecture.

¹ Aslı KORKUT, aslikorkut@nku.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde, Dünya genelinde artan nüfusun yarıdan fazlası büyük şehirlerde yaşamaktadır ve bu oranın 2050 yılında %66'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu durum kentlerde aşırı nüfus yığılmaları, çarpık kentleşme, hammadde kaynaklarının tüketilmesi, çevre kirliliği başta olmak üzere ekonomik, ekolojik ve kültürel bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların çevre ekosistemlerini de etkileyerek global hale gelmesinin anlaşılmasıyla birlikte çözüm arayışları ve bunların hayata geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu sorunlara çözüm arayışında, yeniden yapılandırmayı sağlamak için ortaya çıkan kavramlardan birisi de Kentsel Dönüşüm'dür. Kentsel dönüşüm, mevcut kent yapısının yenilenmesi için yapılan uygulamaları içinde toplayan genel bir kavramdır.

Kentsel dönüşüm, bir olgu olarak, belirli bir zaman aralığında sürekli gerçekleşmektedir. Ancak, kent planlama dilinde, kentsel dönüşüm, kentsel alanlardaki belirli bir zaman aralığında ekonomik, toplumsal, fiziksel çökme ve bozulmaya karşı verilen bir cevap olarak görülmektedir (Akkar, 2006). Kentsel dönüşüm, mekânsal dönüşümle birlikte, faaliyet alanına bağlı olarak mevcut kentin doğal ve kültürel yapısını ve burada yaşayan insanların fiziksel, sosyal ve ekonomik geleceğini buna bağlı olarak da kentin tümünü etkilemektedir (Şisman ve Kibaroglu 2009). Dönüşüm çalışmaları, kentlerin doğal ve ekolojik karakterleri ile birlikte sosyolojik, kültürel, tarihi özelliklerinin de dikkate alınmasını ve farklı meslek disiplinlerinin birlikte çalışmasını gerektirmektedir. Kenti bir bütün olarak ele alan kentsel dönüşüm projeleri ile daha sağlıklı, yaşanabilir kentler planlanabilir.

Yaşayan kentler; nitelikli kentsel mekânlarında yayaların zaman geçirebildiği, dış mekân yaşantısının canlı ve çekici olduğu, dolayısıyla güçlü sosyal ilişkilerin kurulduğu fiziksel çevreler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür kentler için kentsel mekânlar, fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan farklı kazanımların kaynağıdır. Nitelikli kentsel mekân düzenlemeleriyle, kent içinde yaya güvenliği sağlanabilmekte, sağlıklı yaşam için gereken kentsel çevreler yaratılabilmektedir (Şahin, 2006).

Ülkemizde, kentsel dönüşüm; rant baskısı altında, planlamadan kopuk, parçacı fiziksel düzenlemeler şeklinde uygulamaya konulmaktadır. Yaşanabilir kentler oluşturmak için, kentsel dönüşümde; doğal peyzajın ve peyzajı oluşturan sistemlerinin tanınması ve peyzaj analizlerinin gerçekleştirilerek en sağlıklı kullanımların oluşturulmasını öngören meslek gruplarının aktif rol alması gerekmektedir. Buna göre, kentsel dönüşüm çalışmaları, doğa ile uyumlu planlama ve tasarım yaklaşımı temeline dayalı peyzaj mimarlığı meslek disiplini uygulamaları için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Buradan yola çıkılarak bu bildiride, kentsel dönüşüm sürecinde peyzaj mimarlığı disiplininin yeri ve önemi ortaya konulmakta, ekolojik planlama ve tasarım yaklaşımlarına yönelik öneriler sunulmaktadır.

1.Kentsel Dönüşüm Kavramı

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü (URL-1, 2016)'nde "dönüşüm" kelimesi, "olduğundan başka bir biçim egirme, başka bir durum alma, tahavvül, inkılap, transformasyon" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, kentsel dönüşüm, kentsel alanların var olan durumundan başka bir biçime girmesi, başka bir durum alması olarak tanımlanabilir. Kentsel dönüşüm kavramı yabancı literatürde ilk olarak kentsel yenileme "urban renewal" olarak geçmiştir. Kentsel yenileme kavramı temelinde yıkıp

yeniden yapma anlamı içerdiği için daha sonraları "urban renaissance" dilimizde de 'kentsel yenileşme' olarak kullanılmaya başlamıştır (Çubuk, 1998).

Son yıllarda Türkiye'de sıkça kullanılan bir terim olan kentsel dönüşüm "urban transformation", özellikle toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik amaçlarla kent parçalarına yapılan bir müdahale olarak, eklenen güncel bir kavram olmuştur. Kentsel dönüşümün temelinde eskien, yıpranan veya çöküntü haline gelmiş kent parçalarının yeniden ele alınarak değerlendirilmesi söz konusudur. Kentlerin bu yenilenme ihtiyaçları fiziksel olduğu kadar sosyal gereksinimlerden de doğabilmektedir. Bölgelere özgü farklı yaklaşımlar olan canlandırma "rehabilitati", koruma "conservation" ve yeniden geliştirme de "redevelopment" adı ile ele alınmaktadır (Keleş, 2006).

Kentsel dönüşüm, mevcut kent yapısının yenilenmesi için yapılan uygulamaları içinde toplayan genel bir kavramdır. Ancak bu uygulama biçimlerinin tanımlanmasında pek çok farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni dünyanın farklı ülkelerindeki bilim insanlarının çeşitli isimlerle tanımladığı bu uygulama biçimlerinin Türkçeye çevrilmesinde uzman kişi ve kurumların oluşturduğu bir dil birliğinin olmamasıdır. Kentsel dönüşümün içinde barındırdığı dokuz farklı uygulama biçimi aşağıda verilmiştir (Şişman ve Kibaroglu, 2009):

- Yenileme (renewal)
- Sağlıklaştırma (rehabilitation)
- Koruma (conservation)
- Yeniden canlandırma (revitalization)
- Yeniden geliştirme (redevelopment)
- Düzenleme (improvement)
- Temizleme (clearance)
- Boşlukları doldurarak geliştirme (infill development)
- Tazeleme- parlatma (refurbishment)

Kentsel dönüşüm konusunda akademik ve mesleki anlamda yapılmış birçok tanımla karşılaşmak mümkündür. Yapılan kavramsal tanımlamaların benzer konular üzerine odaklanmış olmalarına karşın, bazı anlam farklılıkları taşıdığı görülmektedir. Bu farklılıkların temel nedeni, dönüşüm sürecinin amaçları, hedefleri, organizasyon ve yönetimlerinin değişime uğramış olmasıdır (Yenice, 2014).

Kentsel dönüşüm, beş temel amaca hizmet etmek üzere ortaya çıkmıştır (Roberts, 2000'den Akkar, 2006; Şişman ve Kibaroglu, 2009):

- Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında ilişki kurmak: Kentsel dönüşüm projeleri, temelde toplumsal bozulmanın nedenlerini araştırır; ve bu bozulmayı önleyecek önerilerde bulunarak, kentsel çöküntü ve bozulma problemine çözüm bulmayı amaçlar.
- Kent dokusunu oluşturan birçok öğenin fiziksel olarak sürekli değişim ihtiyacına cevap vermek: Kentsel dönüşüm projeleri kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulmuş dokusunda ortaya çıkan yeni fiziksel, toplumsal, ekonomik, çevresel ve altyapısal ihtiyaçlara göre, kent parçalarının yeniden geliştirilmesi amacını taşır.

- Kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı başarılı bir ekonomik kalkınma yaklaşımını ortaya koymak: Kentsel dönüşüm projeleri fiziksel ve toplumsal çöküntü alanları haline gelen kent parçalarında ekonomik canlılığı yeniden getirecek stratejileri geliştirmeyi ve böylece kentsel refah ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlar.

- Kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejileri ortaya koymak: Günümüzde ‘sürdürülebilirlik’ hedefi ile bağlantılı olarak, kentlerde daha önce kullanılmış ve atıl olan alanların tekrar kullanımını sağlayan ve kentsel büyümenin veya yılmanın sınırlandırılmasına yönelik kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesi, doğrudan bu amaçla ilintilidir.

- Toplumsal koşullar ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikanın şekillendirilme ihtiyacını karşılamak: Günümüzde kentsel alanların üretilmesi ya da yeniden geliştirilmesi çok paydaşlı bir planlama ve tasarım süreciyle gerçekleştirilmektedir.

Kentsel dönüşüm hedefleri arasında afet riski olmayan alanlarda yapılaşma yanında enerji ve su verimliliği, atık yönetimine ilişkin çözüm üretme, kentsel ısı adası etkisini azaltma, biyokonfor sağlama, dengeli kaynak kullanımı gibi ekolojik hedefler de mutlaka yer almalıdır (Çabuk ve ark. 2013).

1.1.Kentsel Dönüşümün Tarihsel Dönüşümü ve Yasal Dayanakları

Kentsel dönüşüm uygulamaları ilk olarak, 19. yüzyılda Avrupa’da yaşanan kentsel büyüme hareketleri sonucunda, bazı bölgelerin yıkılıp yeniden yapılması (kentsel yenileme) şeklinde ortaya çıkmıştır. Zaman içinde kentsel dönüşüm, ulusal gelişimden küresel bütünleşme hedefine yönelerek, kentsel planlama sürecini de değiştirmiştir. Bu nedenle, dünyadaki kentsel dönüşüm uygulamalarında farklı dönemlerde farklı yaklaşımlar sergilenmektedir (Gürler, 2003).

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde başlayan kentleşme hareketleri 1950’lerde sanayi sektörünün yükselişe geçişi ile ivme kazanmış, bu durum tarım sektöründe çalışan işgücünün kente göçünü tetiklemiştir. Bu dönemde, tarım kültüründen kentsel alanlara hızlı geçiş sürecinde, yapılaşmaya uygun olmayan, tarımsal nitelik ve ekolojik açıdan son derece önemli ovalarımız hızla kentlere dönüşmeye başlamıştır. Ovalarda gelişen kentler, bir yandan deprem ve taşkın riskleri ile karşı karşıya kalmış, diğer yandan ise tarım arazileri ve su havzaları kentleşmeyle birlikte tahrip edilmiştir. Böylece daha o yıllarda sağlıksız kentleşmenin tohumları atılmıştır (Şişman ve Kibaroglu, 2009; Çabuk ve ark., 2013)

1980’lerde kent merkezleri ve gecekondu bölgelerinde dönüşüm kavramı gündeme gelmiştir. Ankara, İstanbul, İzmir gibi anakentlerde yoğun olarak gözlemlenen bu dönüşümün yasadışı konut bölgelerinin yeniden yapılandırılması üzerine odaklandığını söylemek mümkündür. Bu uygulamalarda kentlerin fiziksel yapısı değiştirilmekle birlikte; sosyal ve çevresel boyutların göz ardı edildiği görülmektedir (Yenice, 2014). 1980 sonrası büyük ölçekli ulusal ve uluslararası sermayenin kar güdüsünün ön planda olduğu konut projeleri ile sağlıksız kentsel mekân ortaya çıkmıştır. Bu mekânlar; kentlerin gereksiz yayıldığı, kültürel, tarihi ve doğal zenginliklerin tahrip edildiği, ekonomik, toplumsal ve çevresel sürdürülebilirlik ilkesine karşı, kamu kaynaklarının verimsiz kullandığı ve israf edildiği, yerele özgü olmayan, toplumsal eşitsizliği, dışlamayı ve kutuplaşmayı artıran kentsel mekânlar olmuştur (Sekmen, 2007). 1999 Marmara Depremi sonrasında, Türkiye’nin kentsel dönüşüm gündeminin mevzuat değişiklikleri eşliğinde afet riski altındaki kentsel yerleşmeler üzerine odaklandığı görülür (Yenice 2014).2012 yılında depreme yönelik olarak hazırlanan, Kentsel

Dönüşüm Yasası olarak bilinen “6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” ile birlikte “Kentsel Dönüşüm” kavramı ülkenin ve planlama ve tasarım disiplinlerinin en önemli gündemlerinden biri haline gelmiştir. Çabuk ve ark (2013)’na göre; bu kanunun rant, kişisel çıkarlar ve oy kaygılarından uzak, doğru planlama, mühendislik ve tasarım çalışmaları gerçekleştirilerek ve soruna parçacı değil, bütüncül yaklaşılması sağlanarak uygulamaya geçmesi halinde, özellikle 1950’li yıllardan sonra hızla çarpık ve uygunsuz şekilde kentleşen Türkiye için önemli bir fırsat olabileceği belirtilmektedir.

Türkiye’de Kentsel dönüşüm adı ile ya da benzer amaçlar için farklı adlarla hayata geçirilen projelerin dayandığı başlıca yasalar aşağıda verilmiştir:

- 3194 sayılı "İmar Kanunu",
- 2981 sayılı “İmar Affı Kanunu”,
- 5104 sayılı, “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”,
- 5366 sayılı, “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu”,
- 5393 sayılı, “Belediye Kanunu”nun 73. maddesi,
- 6306 sayılı, “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”

1.2.Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Yaklaşımları

Gelişmiş ülkelerde kentsel dönüşüm projeleri, kentin gelişme stratejilerine paralel ve bütüncül bir yaklaşım ile gerçekleştirilmektedir. Özellikle öncü mimarlar tarafından tasarlanan çağdaş malzeme ve çağdaş mimari yaklaşımlar çevresiyle beraber tasarlanmış, çağdaş bir kentsel imaj yaratılmış günün her saatinde yaşayan kamusal alanlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Alanın kentle ilişkisi sıkı bir şekilde kurulmuştur. Ülkemizde ise kentsel dönüşüm örnekleri genelde yapı ölçeğinde kalmış, kentle bağı sıkı bir şekilde oluşturulamamıştır. Kentsel imaj tarihin günümüze taşınmasıyla elde edilmeye çalışılmıştır. Kamusal alan ve bu alandaki etkinlikler ve ekolojik duyarlılık ortaya konulamamıştır. Kent için büyük önem taşıyan bu projeler, bütüncül yaklaşımdan uzak ve kentten kopuk olarak planlandığında, kent ve kentli için, toplumsal, ekonomik, fiziksel ve sosyal dinamikler açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır (Çakır 2006). Bununla birlikte, küreselleşme olgusu ile birlikte, kentsel dönüşüm projelerinin bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de serbest piyasa ekonomisinin kentsel mekânı da metalaştırarak içine alacak biçimde genişlediği, planlamanın modern kent yaratma ideali, yerini kentsel mekânı ve kentsel toprakları piyasada kolayca değiştirilebilir değere dönüştürebilecek bir imar plancılığına bıraktığı görülmektedir (Kurtuluş, 2006).

2.Kentsel Dönüşümde Peyzaj Mimarlığı ve Ekolojik Planlama Yaklaşımları

Doğa ile uyumlu planlama ve tasarım yaklaşımı temeline dayalı peyzaj mimarlığında doğal, fiziksel ve kültürel çevre özelliklerinin detaylı bir şekilde incelenerek analiz edilmesi, koruma ve kullanma dengesi içinde sürdürülebilir kararların üretilmesi esastır.

Peyzaj mimarlığının özünde yer alan ekolojik planlama/tasarım yaklaşımında temel hedef, kentsel ekosistemin bir parçası olabilecek, kendi kendine yetebilen sürdürülebilir bir sistemin geliştirilmesidir. Bu hedef doğrultusunda doğanın kendisini model alan, doğal süreçler ve alanın yapısal ve ekolojik özellikleriyle uyumlu çözümler getirilmesi

amaçlanmaktadır. Modern ekolojik tasarım modelleri olan eko-yapılar aslında geleneksel mimarinin taklidi niteliğindedir. Geleneksel mimaride enerji ve etkinliği, biyo-konfor ve doğal kaynak koruma hedefleri, yerel ve ekolojik koşullara uygun tasarım doğal yöntemler ile çözülmüştür (Onur, 2012; Alpay, 2014).

Eski yerleşmeler incelendiğinde, ilkel toplumlarda ve kırsal alanlarda inşaat yapanların iklimsel problemlere karşı büyük bir ustalıklı çözüm ürettikleri görülmektedir. Gün içinde sıcaklığın yüksek ve gece sıcaklığının rahatsızlık verici derecede düşük olduğu sıcak-kuru alanlarda, gündüz absorbe edilen ısının gece kullanılması için kompakt bir geometri, gölge oluşumu düşünülerek tercih edilmiş ve yüksek ısı kapasitesi olan malzemeler (kerpiç, taş, çamur ve çeşitli varyasyonları) kullanılmıştır. Yapıların pencerelerinin boyutları küçük ve sayıları az tutulmuş, kalın duvarlar kullanılmıştır. Yansıtıcı olması için açık renkler seçilirken, gündüz hava dolaşımı minimize edilmiştir. Avlular gölgelendirilmiş, yeşillendirme ve su ögesinin kullanımı ile mikro iklimlendirme sağlanmıştır. Su ve yeşilin serinlik sağlaması ve rahatlatıcı olması nedeniyle psikolojik açıdan olumlu bir etki yaratılmış, böylece dış mekanda yaşam desteklenmiştir. Çok yağmurlu, yüksek nemlilikte ve fazla radyasyon alan yerlerde ise maksimum gölge ve minimum ısı kapasitesi sağlayan, ısının depolanmadığı çözümlere yer verilmiştir. Kuru sıcak ortamların tersine, burada hava sirkülasyonu istenmiş, geniş aralıklarla birbirinden ayrılmış yapılanma, ince dar bir geometri ve minimum kalınlıkta duvarlar kullanılmıştır. Soğuk bölgelerde rüzgardan korunmak, ısı kaybından sakınmak için kompakt bir yapılanma tercih edilmiş ve radyasyondan yararlanmak için koyu renkler seçilmiştir. İklimsel faktörlerin düşünüldüğü bu tür yerleşmeler, teknoloji kullanılmadan konfor koşullarının sağlandığı örneklerdir (Rapoport 1969, 2006'dan Şahin ve Dostoğlu 2007).

McHarg (1969)' a göre; “çevreye tehdit olmayan, çevrenin ve afetlerin tehdit etmediği insan yerleşimlerinin planlanmasında/tasarımında peyzajı ve peyzajı oluşturan sistemlerini tanımak ve peyzaj analizleri gerçekleştirmek” temel yaklaşımının benimsenmesi kentlerimizin çevreye duyarlı ve afet risklerinden uzak şekilde yapılanmasını sağlayacaktır (Çabuk ve ark., 2013).

Kentsel dönüşüm alanlarında gerçekleştirilecek konut ve kamusal alan projelerinde peyzaj mimarlığı ve ekolojik planlama/tasarıma yönelik yaklaşımlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir (URL-2, 2016, Tıkansak, 2014; Alpay, 2014; Onur, 2012; Öz, 2009; Şahin ve Dostoğlu, 2007; Atıl ve ark., 2005):

2.1. Doğal Kaynakların Etkin Kullanımına Yönelik Yaklaşımlar

Yenilenebilir enerji kullanımı: Kentlerde nüfus artışının a bağlı olarak ihtiyaç duyulan enerji miktarının artması nedeniyle, çevre kirliliği yaratan fosil yakıt yerine, bölge özelliklerine göre tükenmeyen enerji kaynakları olan güneş, rüzgar ve biyo-enerjiden yararlanılmalıdır. Örneğin çatılara yerleştirilen güneş enerji panelleri ile elektrik enerjisi üretmek ve çevre kirliliğine neden olmadan ısınma, aydınlatma vb. amaçlar için kullanmak mümkündür.

Su kullanımı ve su etkin tasarım: Doğal kaynaklardan olan suyun sınırlı, kıt ve yenilenemeyen kaynak olması nedeniyle, toplu konut ve çevre tasarımlarında su tüketimini azaltan, suyun etkin kullanımına yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Fosseptik atığı içermeyen evsel kullanımlar sonucu kirlenmiş gri suların bahçe sulama, araç yıkama gibi işlerde kullanılması su tasarrufu sağlamak açısından önemlidir.

Diğer taraftan, yağmur sularının yüzey akışlarıyla akarsulara ve kanalizasyonlara karışmasını önleyecek; toplama, depolama ve dağıtma sistemlerinin tesisine ihtiyaç

vardır. Bu tesisler kentlerdeki su taşkınlarının önlenmesi, kanalizasyon yükünü azaltılması ile birlikte, suyun etkin kullanımı ile ekonomiye de katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm alanlarında, yağmur sularının yer altına sızmasına izin vermeyen, yüzey akışlarıyla akarsulara ve kanalizasyonlara karışmasına yol açan geçirimsiz zeminler zorunlu durumlar dışında kullanılmamalıdır. Bunun yerine geçirimli zeminler kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Bitkisel tasarım çalışmalarında da su etkin ve sürdürülebilir tasarım çalışmaları önem kazanmalıdır. Özellikle kamusal alanlarda su, bakım ihtiyacı ve maliyeti yüksek olan çim alanlar ve mevsimlik çiçekler yerine, minimum su ve bakıma ihtiyaç duyan kurakçıl bitkiler ile çok yıllık yer örtücü bitkiler kullanılmalı, yüzey etkisi toprak, çakıl, malç kullanımı ile sağlanmalıdır.

İklimle uyumlu tasarım: İklimsel faktörler insan konforunu etkilemektedir. İnsanların kendilerini rahat hissettiği dış mekânlar yaratmak için, yerin iklimsel yapısı iyi bilinmeli, buna göre tasarımda daha akılcı çözümler üretilmelidir. İklim; yapılı çevrede, yani kent içerisinde, kentin çevresindeki alanlara göre değişiklik göstermekte ve farklı mikro iklimler oluşmaktadır.

Mikroiklimatik verilerden yararlanılması ekolojik yaklaşımda temel hedeflerden birisidir; gün ışığı- rüzgar, sıcaklık ve nem birbiriyle ilişkili olarak insan konforunu etkileyen faktörler olup, kentsel tasarımda, mimaride fiziksel kalitenin iyileştirilmesi ve enerji tasarrufu amacıyla kullanılmalıdır. Güneş ve rüzgâr bölgenin iklimsel yapısına bağlı olarak tasarımlarda kimi zaman istenilen, kimi zaman da istenmeyen ve korunulması gereken bir faktördür. Konutların bölgenin iklim özelliklerine göre yönlendirilmesi ve konumlandırılması ısınma ve soğutma sonucu oluşacak enerji yükünü azaltarak doğal kaynakların etkin kullanımı ile yarar sağlar. Bitkisel düzenleme ve bina formları mikro iklimi az ya da çok değiştirebilmektedir.

Günümüzde iklime önem verilmeden yapılan tasarımlarda, sonradan sağlanmaya çalışılan konfor için kullanılan teknoloji, hem çok maliyetli, hem de gereken performansı sağlayamaz düzeydedir. Bu nedenle, bina ve kentsel mekân düzeyinde iklim temel bir veri olarak tasarımın başında değerlendirilmeli ve mekânsal düzen bu çerçevede düşünülmelidir.

Yapı ve çevresinde enerji etkin tasarım: Toplu konut alanlarının doğrusal yerine kompakt biçimde planlanması, konutlarda küçük ve basit geometrik biçimlenme, enerji etkin yapı malzemesi ve elemanı kullanımı ile yalıtım, ısı korunumu sağlanması, ısıtma ve soğutma yükünün azaltılması mümkündür. Ayrıca doğal yapıyı destekleyen bitkilendirme de konut ses ve ısı yalıtımında etki sağlar. Konut alanı çevresindeki sürdürülebilir, etkili bir yeşil alan tasarımı ile çevresel klima ve hava kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunulabilmektedir.

Hammadde korunumunun sağlanması: World Watch Enstitüsü verilerine göre; dünyadaki hammaddenin %40'ı, ormanların %25'i, enerji kullanımının %40'ı ve kullanılabilen suyun %15'i yapısal faaliyetler sırasında tüketilmektedir (Roodman, 1995'e göre Tıkansak, 2014). Bu nedenle, dayanıklı malzeme ve eleman kullanılması, yeni hammadde gereksinimini geciktireceğinden doğal kaynakların etkin kullanımında etkili bir yöntemdir. Tasarımlarda geri dönüştürülmüş, kolay dönüşebilen, bakımı ve sürdürülebilirliği kolay dayanıklı malzeme ve eleman kullanımı ile yerel malzeme kullanımı da hammadde korunumu bakımından önemlidir.

2.2. Doğal ve Kültürel Değerlere Yönelik Yaklaşımlar

Kentin tarihi ve kültürel değerleri ile yerel kimlik tasarımı ön planda tutulmalıdır. Kentin özelliğini, ülkesel ve uluslararası imajını kuvvetlendirecek, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları mimari ve çevresel ölçeklerde vurgulayacak kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmalıdır.

Kent içinde ve yakın çevresinde kalmış tarım toprakları en değerli doğal değerler olarak “tarımsal sit” kategorisine alınarak korunmaya alınmalıdır. Bu alanlar kentin yeşil alan varlığı için çok önemli katkı sağlayacaktır. Bu alanlar “kentsel tarım” ve “permakültür” çalışmaları için değerlendirilmelidir. Kentin gıda ihtiyacını yerinde karşılayabilmek amacıyla, bu alanlarda, bölge koşullarına uygun yerel sebze, meyve yetiştiriciliği yapılmalıdır. Konut bahçelerinde de görsel değer taşıyan ağaçlar yerine, oturanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik meyve ağaçları ve sebze yetiştirilmesinin özendirilmesi doğal değer olan toprağın sürdürülebilir kullanımına yönelik ekolojik bir yaklaşım olarak benimsenmelidir.

Kent nüfusuna bağlı olarak, kent dokusunda yapısal elemanların, asfalt, beton, taş gibi sert zemin elemanlarının yeşil alanlar aleyhine giderek artış göstermesi, toprağın değerini daha da artırmaktadır. İnşaat alanlarında, inşaat öncesi en değerli üst toprağın kaldırılarak bitkisel toprak olarak daha sonra kullanılmak üzere saklanması, alt toprak ile karıştırılmamasına yönelik önlemler alınmalıdır.

Sebze, meyve kabukları, çay gibi organik atıklar ile yaprak, dal parçaları gibi bitkisel atıklarının toplanarak “kompost” adı verilen çok değerli organik bitki toprağın dönüştürülebileceğine yönelik kent halkı bilinçlendirilmelidir. Kompost hazırlanması için uygun yerler belediyeler tarafından tahsis edilmelidir.

2.3. Ekosistemin Korunmasına Yönelik Yaklaşımlar

Dönüşüm alanı içinde, ekolojik yönden önem taşıyan peyzaj unsurları, doğal yapı özenle korunmalı, tasarımın çıkış noktasını bu doğal yapı ve unsurlar oluşturmaktadır. Büyük kentlerimizde estetik kaygı ile oluşturulan, yüksek maliyet ve bakım gerektiren yerel ve sürdürülebilir olmayan peyzaj tasarım alanları farklı bir tüketim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanlar ekolojik dengenin kurulmasında bir katkı sağlamadığı gibi, kullanıcıların estetik algısının doğaldan yapaya doğru değişimine yol açmakta, doğal kaynakların da aynı anlayışla fütursuzca tüketilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, küçük ya da büyük ölçekli kentsel dönüşüm uygulamalarında, doğal kaynakların korunmasını öğreten yerel, dönüşümlü malzeme ve elemanların kullanıldığı, enerji ve su tasarrufu sağlayan ekolojik yaklaşımlara yer verilmelidir. Yapılı çevrenin doğal çevre ile uyum içinde olmasına önem verilmelidir.

Kentsel habitatlar başta olmak üzere kentte çok önemli işlevleri olan yeşil alanlar dolayısıyla biyoçeşitlilik korunmalıdır. Kent içinde atıl kalmış alanlar ekolojik yaklaşımla yeşil alan olarak kent dokusuna kazandırılmalıdır.

Yeşil alanlarda, bölgeye özgü, yerel, sürdürülebilir özellik taşıyan bitki türleri kullanılmalıdır. Bu bitki türlerinin bakımı daha az teknoloji ve fosil yakıtı gerektirmekte, ayrıca ekolojik çeşitliliğe de zarar veren kimyasal gübre ve ilaçlamalara gerek duyulmamaktadır. Ayrıca bu şekilde ekonomiye de katkı sağlanmaktadır.

Toprak korunmalı, verimli bir şekilde kullanılmalı ve geçirimli zeminlerin artırılmasına yönelik önlemler alınmalıdır.

Düşey bahçe ve çatı bahçelerinin yaygınlaştırılması yoluna gidilmeli, bu şekilde kentsel ısı adası etkisini artıran sert yüzeyler azaltılmalı, organik doku artırılmalıdır.

Yaya yolu ile vasıta yolu arasında tampon toprak şeritler oluşturulmalı ve bu şeritlere uygun ağaç dikimleri ile kent ekosistemine olumlu katkılar sağlanmalıdır.

Yapılaşmış çevrede atıkların ayrıştırılması ve dönüşümüne yönelik önlemler alınmalıdır.

2.4. Alt Yapıya Yönelik Yaklaşımlar

Kentsel dönüşümde, çözülmesi gerekli en önemli uygulama sorunlarından biri “altyapı” sorunudur. Sağlıklı bir altyapı inşa edilmeden üstyapı inşası çevre duyarlı, ekolojik yaklaşımlı bir kent için kabul edilemez. Elektrik, su, kanalizasyon, doğal gaz, yangın, haberleşme gibi altyapı unsurlarından her birisi kentsel dönüşümde, getirilen kullanımlara uygun olarak projelendirilmelidir. Projelendirme yapılırken çağdaş teknoloji kullanımı, sürdürülebilirlik ve geri kazanım gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Ağaçlar konfor sağlayıcı etkilerinin yanı sıra, son yıllardaki kentsel projelerde kentsel altyapının bir parçası gibi gerekli görülmektedir.

2.5. Sürdürülebilir Ulaşım Sistemine Yönelik Yaklaşımlar

Çevre duyarlı ekolojik planlama anlayışında sürdürülebilir ulaşım sistemine yönelik yaklaşımlar da önem taşımaktadır. Bu yaklaşımlar aşağıda verilmiştir:

- Yaya öncelikli ulaşım ağırlık verilmeli, yürüyüş yolları, alleler, promenad alanları, yaya bölgeleri, meydanlar ve kamusal alanlar planlanmalıdır, mevcut olanlar genişletilmelidir.
- Bisiklet kullanımını kolaylaştıracak ve teşvik edecek önlemler alınmalıdır.
- Toplu taşıma sistemi; metro, tren, tramvay ve sıfır emisyonlu ulaşım sistemi yaygınlaştırılmalıdır.
- Ulaşım sisteminden doğan çevreye verilen gürültü rahatsızlığını en düşük değerlere indirebilmek için, ulaşım planlamasında yüksek teknolojiden yararlanılmalıdır.
- Kent içinde özel araç kullanımını kısıtlayan önlemler alınmalıdır. Bu amaçla, dünyanın büyük metropollerinde uygulamaya konulan önlemler örnek alınmalıdır; şerit sayısının azaltılması, hız sınırlaması getirilmesi, otopark ücretlerinin ve vergilerin artırılması vb.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Planlama ve tasarım süreçlerinde peyzajı oluşturan dinamiklere ve sistemlere karşı duyarsız ülkelerde çarpık ve sağlıklı kentleşmeye bağlı sorunlarda artış görülmektedir. Türkiye bu sorunların yaşandığı ülkelerden birisidir. Kentlerimizde farklı amaçlara yönelik kentsel dönüşümlere ihtiyaç vardır. Kentsel dönüşüm, kentlerin daha sağlıklı, sosyal ve kültürel açıdan yaşam kalitesi daha yüksek kentler haline dönüşmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Kentsel dönüşüm kapsamındaki çalışmaların master plan dahilinde yapılması, dönüşümün bütüncül bir bakış açısı ile hazırlanmasına katkı sağlar. Bu planlarda, ekonomik kaygı güden rantasal amaçların değil, kamu yararı gözetilen, doğal süreçleri ve ekolojik yapıyı göz ardı etmeyen ekolojik planlama yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Çevre duyarlı ekolojik planlama yaklaşımı, çevre sorunlarının önlenmesinde ve kaynakların korunmasında kullanılması gereken öncelikli planlama anlayışı olarak önemli bir yere sahiptir.

Ekolojik yaklaşımların kentin en küçük birimi olan yapı ölçeği ve çevresinde benimsenmesi ve uygulamaya konulması ile yapıların kent ekosistemi üzerindeki baskıları azaltılabilir. Aynı yaklaşımın kent bütününe dikkate alınması ile kentlerin daha yaşanabilir yerler haline dönüşmesi mümkün olacaktır. Ancak ülkemizde gerek kentsel ölçekte gerekse küçük ölçekli peyzaj tasarım çalışmalarında ekolojik yaklaşım henüz yeterince benimsenmemiştir.

Kentsel dönüşüm, kentlerimizde çarpık ve sağlıksız gelişme nedeni olan geçmişte yapılan hataların tekrarlanmaması, doğa ile uyumlu çevre duyarlı ekolojik planlama ve tasarım yaklaşımlarının benimsenmesi için önemli bir fırsattır. Diğer taraftan, kentsel dönüşüm, kent halkının yaşam tarzı ve tüketim anlayışları nedeniyle doğal kaynakların hızla tüketildiği ülkemizde, bu olumsuz zihniyetin dönüşümü için de bir fırsat olmalıdır.

Kentsel dönüşümde, ekolojik planlama ve tasarım yaklaşımının benimsenmesi, doğal kaynakların hızla tüketilmesine karşı zihniyet dönüşümünün gerçekleşmesi için, öncelikle bu konuların öneminin fark edilmesi, kamuoyu oluşturulması ve bilinç düzeyinin artırılması gerekmektedir. Bu konuda en önemli sorumluluk da üniversitelere ve sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkar, Z.M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama*, 36(2): 29-38.
- Alpay, C.O. (2014). *Bir Kentsel Dönüşüm Fırsatı: Ekolojik Peyzaj*. www.ekoyapidergisi.
- Atıl, A., Gülgün, B. ve Yörük, İ. (2005). Sürdürülebilir Kentler ve Peyzaj Mimarlığı. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, (42):215-226.
- Çabuk, A., Çabuk, S.N. ve Çabuk, Ö. (2013). 6306 Sayılı Kanun Kapsamında Peyzaj Mimarlığının Yeri ve Önemi, Peyzaj Mimarlığı 5. Kongresi, s:1042-1050, 14-17 Kasım 2013 – Adana.
- Çubuk, M., (1998). Çağdaş Kentsel Kültür Mirası, Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu, Sunumlar-Sonuçlar ve Bir Değerlendirme, İstanbul.
- Çakır, N. (2006). Günümüz Kent Dinamiklerinin Kentsel Dönüşüme Etkileri, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 128 s.
- Gürler, E. (2003). Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Keleş, R., (2006). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Ankara.
- Kurtuluş, H., (2006). Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildirisi (genişletilmiş hali) Planlama 2006/2 ISSN 1300-7319.
- Onur, B.E. (2012). Peyzaj Tasarım ve Yönetiminde Ekolojik Yaklaşım ve Sürdürülebilir Kent Hedefine Katkıları, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, ISSN: 1309-9876 E-ISSN: 1309-9884, 2(5): 245-252.
- Öz, A. (2009). Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 127 s.
- Sekmen, S., (2007). Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Model Önerisi: İzmir Ferahlı Mahallesi Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir. 220 s.
- Şahin, E., (2006). Meydanların Kentsel Yaşama Katkısı Üzerine Bir İnceleme: Bursa Örneği, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), 275 s.
- Şahin, E. ve Dostoğlu, N. (2007). Kentsel Mekan Tasarımında Doğal Verilerin Kullanımı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 12(1): 29-40.
- Şişman, A. ve Kibaroglu D. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 11- 15 Mayıs 2009, Ankara.

- Tıkansak, T.E. (2014). Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik, I. Uluslararası Kentsel Planlama-Mimarlık-Tasarım Kongresi 8-11 Mayıs Kentsel Dönüşüm Bildiriler Kitabı I:165-174.
- Yenice, M.S. (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi, *BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16(1):76-88.
- URL-1,2016.www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (Erişim Tarihi 30.03.2016).
- URL-2, 2016. <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com.tr/2007/01/ehir-merkezleri-planlamasina-ekolojik.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2016).

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNDE SOSYAL DONATI ALANI MEMNUNİYETİ: KUZEY ANKARA GİRİŞİ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ

Arş. Gör. Dr. Merve TUNA KAYILI¹
Karabük Üniversitesi, F.T.G.S.T.F., Mimarlık Bölümü

Arş. Gör. Beyza ONUR
Gazi Üniversitesi, M.F., Mimarlık Bölümü

Öğ. Gör. Dr. Fulya ÖZMEN
Gazi Üniversitesi, M.F., Mimarlık Bölümü

Özet

Türkiye’de 1960 yılları sonrasında hızlı sanayileşme ve ekonomik gelişmeler, plansız kentleşme, ulaşım ve altyapı yetersizlikleri, çevre kirliliği ve kaçak yapılaşmayı beraberinde getirmiştir. Ankara’da plansız kentleşmenin dönüşümünün sağlanması amacıyla TOKİ ve büyükşehir belediyesi ortaklığıyla birçok kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirilmiştir. Kentsel dönüşüm uygulamalarından biri de, Şenyuva gecekondü bölgesinde, Toplu Konut İdaresi tarafından gerçekleştirilen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesidir (KAP). Bu çalışmada; KAP yerleşim alanında üretilen konutların, sürdürülebilir sosyal donatı yeterliliği ve memnuniyetinin değerlendirilmesi ve elde edilen veriler ışığında gelecekte önerilecek kentsel dönüşüm projeleri için ideal sosyal yaşam alanlarının belirlenmesine katkıda bulunması hedeflenmektedir. Veri toplama aracı olarak KAP toplu konut bölgesinde yaşayan sakinlerle yapılan anket ve yüz yüze görüşme yöntemi seçilmiştir. Elde edilen memnuniyet oranı ve önerileri içerecek sonucun, yeni dönüşüm alanlarında sosyal alanların tasarım kararlarının verilmesi aşamasına ışık tutması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel Dönüşüm, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi, Sosyal Donatı, Memnuniyet.*

SATISFACTION of SOCIAL EQUIPMENT in URBAN REGENERATION PROJECTS: THE PROJECT of NORTH ANKARA ENTRANCE

Abstract

Rapid industrialization and economic developments in Turkey after 1960’s, have brought along with unplanned urbanization, transportation and insufficiency of infrastructure, environmental pollution and illegal construction. Many urban transformation projects have been realized by Ankara Metropolitan Municipality in partnership with TOKİ in order to ensure the transformation of unplanned urbanization in Ankara. One of these urban regeneration projects is “Urban Regeneration Project of North Ankara Entrance (NAP)” which is conducted by TOKİ in Şenyuva slums. In this study, it is aimed to evaluate the satisfaction and sufficiency of sustainable social equipments of houses which is constructed in NAP. And it is aimed to determine the ideal social life spaces for urban regeneration projects for future with this data. The method of questionnaire and face to face discussion with users of NAP were chosen as data collection tool. It is aimed that the result which consists of obtained satisfaction rate and suggestions will pioneer to decision-making design stage of ideal social spaces for new regeneration projects.

Keywords: *Urban Regeneration, Urban Regeneration Project of North Ankara Entrance, Social Equipment, Satisfaction.*

¹ Merve Tuna Kayılı, archmervetuna@gmail.com

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte kentsel alanda ortaya çıkan endüstri ve teknolojiye gelişmeler, kentlerin değişimine yol açmıştır. Kentlerin gelişmesine etki eden iç ve dış dinamiklerin denge durumunda olmaması hali ile ortaya çıkan bu düzensizlik, ekonomik, sosyal ve politik alanda yaşanan değişimlerle büyük şehirlerde farklı kimliklerin oluşmasına neden olmuş ve kentlerdeki yaşamı sürekli olarak etkilemiştir. Türkiye’de 1960-1970’li yıllardan beri köyden kente göçlerin yaşanması ile ortaya çıkan konut sorunu gecekondulaşmayı doğurmuştur. Bu soruna yönelik, imarsız, iskânsız, mimari açıdan olumsuz özelliklere sahip yapıların oluşturduğu gecekondulaşma probleminin ortadan kaldırılması için, mimari bütünlük içinde, sosyal donatı alanları ve konut bölgelerini hedefleyen kentsel mekânların yaratılması fikri ile kentsel dönüşüm uygulamaları gündeme gelmiştir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının sıklıkla gözlendiği Ankara’da, plansız kentleşmenin dönüşümünün sağlanması amacıyla TOKİ ve büyükşehir belediyesi ortaklığıyla birçok kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirilmiştir. Bu projelerden bir tanesi de, Şenyuva gecekondu bölgesinde, Toplu Konut İdaresi tarafından gerçekleştirilen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesidir (KAP). Merkezden uzak yerleşimiyle dikkat çeken bu projede, yoksul ve dar gelirli aileler ve gecekondu hak sahipleri için konut bölgeleri ve sosyal donatı alanları tasarlanmıştır. Tasarlanan konut bölgelerinde üretilen sosyal donatı alanlarının incelenmesi ve bu konutlarda yaşayan sakinlerin sosyal donatı alanlarından duydukları memnuniyetinin ölçülmesi, projede sürdürülebilir sosyal donatı yeterliliğinin belirlenebilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda çalışmada, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi (KAP) toplu konut alanlarında yapılan anket soruşturmasında, konut bölgelerinde üretilen sosyal donatı alanlarının yeterliliği ve kullanıcı memnuniyetinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Sosyal Donatı Alanları

Kentsel dönüşüm; kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sunmak isteyen kapsamlı bir vizyon ve eylem olarak tanımlanabilir (Sarı ve diğeri, 2009).

Bir başka deyişle kentsel dönüşüm; toplum tabanlı yenileştirme aracılığı ile en yoksul mahallelerde yaşayan vatandaşların koşulların iyileştirilmesi ve aynı zamanda doğal ve yapılaştırılmış tarihi çevrenin korunması ve kentsel alanların çevresel performanslarının iyileştirilmesine ilişkin ölçüler aracılığı ile kentsel yapılaşmanın/gelişimin olumsuz çevresel etkisini azaltan, kent ve kasabaların ekonomik yarışabilirliğini destekleyen ortaklık-tabanlı eylem programlarını uygulamayı hedefleyen, bütünleştirilmiş kamu sektörü öncülüğünde yürütülen bir süreç olarak tanımlanabilmektedir (Kocabaş, 2006; Görgülü ve diğeri, 2009).

Donatım genel anlamda düzenleme amaçlı donatma eylemidir. Ayla Çetiner’e göre donatım, barınmaya hizmet eden alanlar yani; çalışma alanları, dinlenme alanları ve ulaşım alanlarıdır (Çetiner, 1990). Ruşen Keleş’e göre donatım, bir yerleşmenin işlevlerini yerine getirebilmesi için gerek duyulan kamusal kullanımların tümüdür (Keleş, 1980). Bu tanımlamaların bir sonucu olarak sosyal donatı, bir yerleşkede insanların ihtiyaç duyduğu faaliyetler bütünü ve koşulların biçimlenmiş ve düzenlenmiş hali olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle sosyal donatılar, bireylerin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin, fiziki mekânda kendini göstermesidir. Sosyal donatıların kabul görmüş iki temel özelliğinden birincisi tüm kişilerin kullanımına açık olmaları, ikincisi ise kar amacı güdülmeyen birey ve topluma eşit olarak sunulmalarıdır (Dear, 1974)

Bir yerleşkedeki idari hizmetleri gerçekleştirmek üzere kurulan yönetim tesislerinden, halkın rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılayan yeşil alanlara ve spor alanlarına, çalışma eylemlerinin gerçekleştirildiği sanayi alanlarından, eğitim ihtiyaçlarının karşılandığı eğitim-öğretim tesislerine, sağlık sorunlarının çözümlendiği sağlık tesislerinden, sosyal ve kültürel gereksinimlerin karşılandığı sosyal-kültürel tesislere kadar kamusal ya da kamu yararlı her faaliyet donatım kapsamı içinde yer almaktadır (Çabuk, 1996). Bu bağlamda KAP alanında yukarıda sayılan faaliyetlere yönelik tasarlanan her alan sosyal donatı alanı kapsamında irdelenmiştir.

2. KAP Sosyal Donatı Alanı Memnuniyetinin Belirlenmesi

2.1. KAP

İki etaptan oluşan, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin, ilk etabının çalışmalarına Yeşilöz Mahallesi, Yeşiltepe Mahallesi, Şenyuva Mahallesi, Güzelyurt Mahallesi ve Baraj Mahallesi'nde başlanmıştır. Planlama alanı; 1960'lı yıllardan itibaren gecekondular ve kaçak yapılaşma sürecine girmiştir (Şekil 1). Ağırlıklı 1960-1980 yılları arasında (toplam yapıların %56'sının) yapıldığı anlaşılmaktadır.

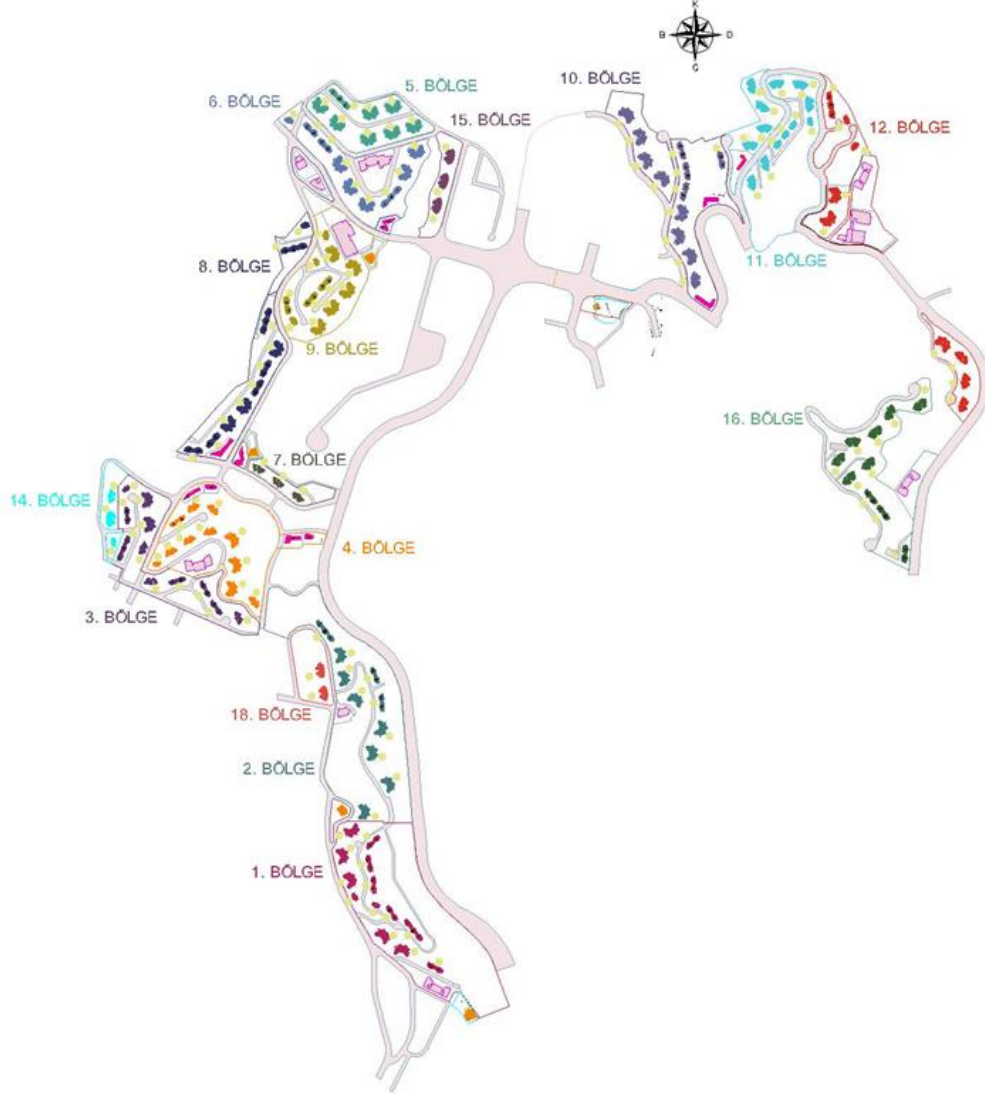
04.03.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5104 sayılı yasa ile sınırları belirlenen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin yasadaki amacı, "Ankara'nın Kuzey Girişini kapsayan alanda, imar ıslah planlarının bulunmasına rağmen şehircilik anlayışına uygun yapılaşmanın çok yavaş ilerlemesi ve bölge gecekondular işgalinden kurtulamaması nedeni ile Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir" şeklinde tanımlanmıştır.

Şekil 1. KAP'ın Yıkım Öncesi Görüntüsü ve Mevcut Durum

Kaynak: Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006

Şekil 2. KAP Vaziyet Planı, Kaynak: Gelişim Mimarlık A.Ş., 2015

2.2. Kapsam ve Yöntem

Çalışma kapsamında, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin 3 etap 19 adet toplu konut bölgelerinden 2. Etap 5, 6, 9 ve 15. toplu konut bölgeleri ana yerleşim ve ticaret aksına yakınlığı nedeniyle ele alınmıştır. KAP'ın genel vaziyet planı ve çalışılan bölgeler Şekil 2 ve 3'te verilmektedir. KAP'ın 5, 6, 9 ve 15. bölgelerinde yaşayan konut kullanıcılarından toplam 100 kişiye, yüz yüze görüşme ve anket soruşturması yöntemleri kullanılarak ikamet ettikleri konutun boyutsal memnuniyetini sorgulayan sorular yöneltilmiş ve yerleşim alanında üretilen konutların sürdürülebilir mekân boyutlarının yeterliliği ve kullanıcı memnuniyeti değerlendirilmiştir.

Memnuniyet ölçümünde dikkat edilecek konulardan biri, herhangi bir nesneden memnuniyetin ölçümünün değişken olduğudur. Memnuniyet derecesi kişiye, zamana, sosyal ölçülere ve beklentilere göre değişiklik göstermektedir (Türkoğlu, 1993). Bu nedenle örneklemin çeşitli demografik özelliklerden oluşmasına dikkat edilmiştir.

Anket sorularının yöneltildiği örneklem grubunun çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Eğitim durumu olarak ilk ve ortaöğretim mezunu katılımcıların çoğunlukta olduğu örneklemde, buna bağlı olarak kadınların genellikle ev hanımı, çalışan erkeklerin de işçi olduğu gözlenmiştir. Aylık gelirleri 1000-2000 tl ve 2000-3000 tl arasında olması nedeniyle örneklem orta sınıfı temsil ettiği söylenebilmektedir. Ayrıca kentsel dönüşüm projesinin tamamlanmasıyla konutlarda oturan eski gecekondulular, örneklem yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Bu kullanıcıların dışında aynı zamanda az katlı apartmandan, dönüşüm sonucu elde edilen konutlara taşınan kullanıcılar da, TOKİ konutlarını seçme nedenlerinin ekonomik olduğunu belirtmiştir (Tablo 1).

Şekil 3. Çalışma Kapsamına Alınan Bölgeler

Kaynak: Gelişim Mimarlık A.Ş., 2015

Tablo 1. Anket Sorularının Yöneltildiği Örneklem Grubunun Detaylı Demografik Özellikleri ve Temsil Miktarları

Demografik Durum		Kişi Sayısı/%
Cinsiyet	Kadın	60
	Erkek	40
Yaş grubu	25 ve altı	6
	26-35	32
	36-45	22
	46-55	16
	56 ve üzeri	24
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	4
	İlköğretim	54
	Lise	30
	Üniversite	12
	Lisansüstü	-
Meslek	Memur	8
	İşçi	22
	Emekli	20
	Çalışmıyor/Ev kadını	50
Aylık Gelir	1000 tl'den az	16
	1000-2000 tl	54
	2000-3000 tl	20

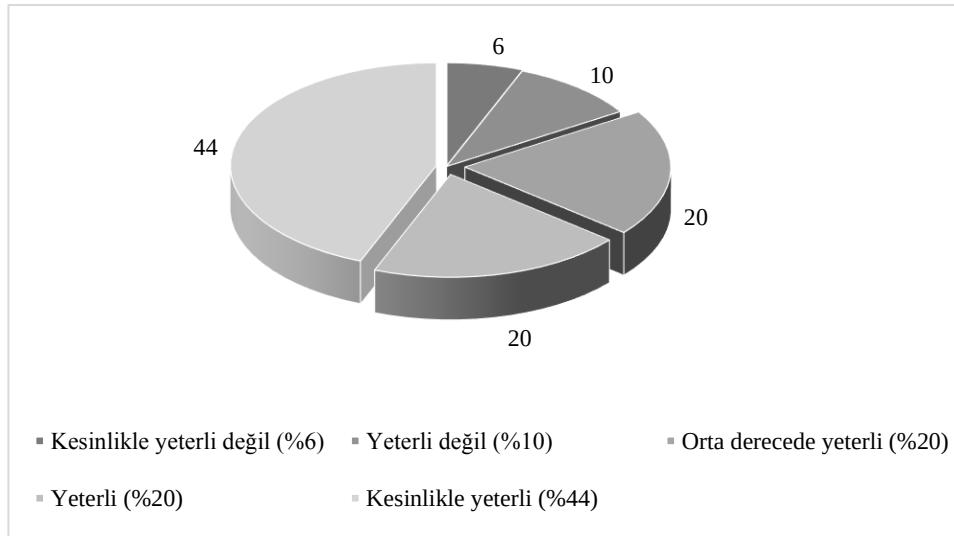
Mülkiyet Durumu	3000'den fazla	10
	Hak sahibi	56
	Satın alım	40
	Kiracı	4
Daha Önce Oturulan Konut Tipi	Gecekondu	46
	Müstakil konut	4
	Az katlı apartman	28
	Çok katlı apartman	18
	Konut sitesi	4
TOKİ konutlarını tercih nedeni	Ekonomik	62
	Ailevi	14
	Sosyal donatılar	4
	Güvenlik	2
	İşe yakınlık	18

2.3. Bulgular

Toplu Konut İdaresi tarafından gerçekleştirilen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi (KAP) toplu konut alanlarında yapılan anket soruşturmasında, yerleşim alanında üretilen konutların sürdürülebilir sosyal donatı alanlarının yeterliliğinin ve kullanıcı memnuniyetinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin 4 farklı bölgesinde ikamet eden 100 kullanıcı ile yüz yüze görüşme ve anket soruşturması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, açık alan yeterliliği ve çevre düzenlemesi memnuniyeti, sosyal ve kültürel aktivitelerin yeterliliği, kent ve konut yerleşim arası ulaşım memnuniyeti, otopark ve çocuk parklarının yeterliliği, yaşlılar için sosyal donatı alanlarına erişim kolaylığı ve memnuniyeti gibi analizler yapılmış ve analizler sonucunda elde edilen bulgular bu bölümde paylaşılmıştır.

Açık alan yeterliliği: Anket soruşturması kapsamında kullanıcıların verdiği cevaplara dayanarak kentsel dönüşüm yerleşkesinde bulunan açık alan yeterliliği ve kullanıcı memnuniyeti irdelendiğinde, örnekleme oluşturan kullanıcıların %10'u açık alan hacmini yeterli bulmadığı ve %6'sının ise bu hacmi kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %20'lik bir kesim orta derecede yeterli bulurken, %20'si yeterli ve %44'ü kesinlikle yeterli bulmaktadır (Şekil 4). Bu durumda, örneklemin %64'ünün yerleşkedeki açık alan hacmini yeterli bulduğu ve bu durumdan memnun oldukları söylenebilmektedir.

Şekil 4. Yerleşke içindeki açık alanlar (yeşil alan, yürüyüş yolu gibi) yeterli midir?

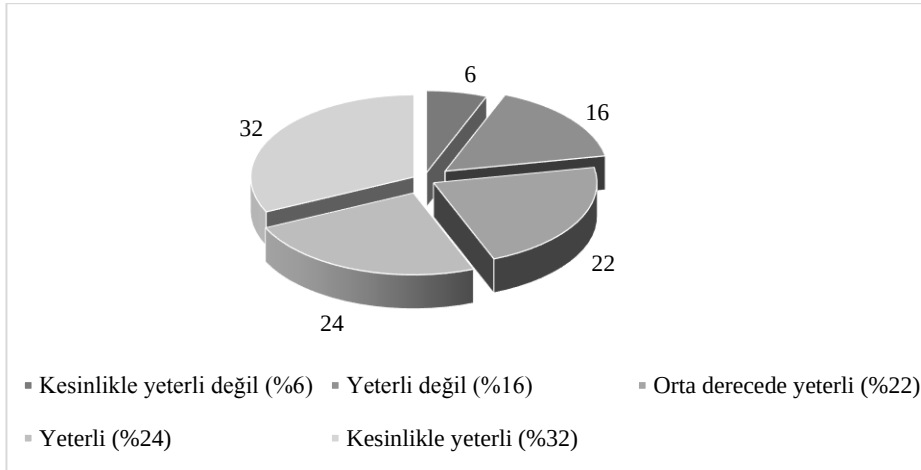
Şekil 5. Yerleşke İçindeki Açık Alanlar

KAP yerleşkesindeki açık alanlar incelendiğinde, yerleşkede yaşayan insan nüfusuna oranla mevcut açık alan hacminin tek bir noktada toplanması nedeniyle yeterli gelemeyebileceği ve mevcut havuzun boş ve kullanılamaz durumda olduğu gözlenmiştir (Şekil 5).

Çevre düzenlemesi yeterliliği: Kullanıcıların verdiği cevaplara dayanarak kullanıcı memnuniyeti çevre düzenlemesi kapsamında irdelendiğinde, örnekleme oluşturan kullanıcıların %16'sı çevre düzenlemesini yeterli bulmadığı ve %6'sının ise bu boyutları kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %22'lik bir kesim orta derecede yeterli bulurken, %24'ü yeterli ve %32'si kesinlikle yeterli bulmaktadır (Şekil 6). Bu durumda, örneklemin %56'sının çevre düzenlemesinden memnun olduğu söylenebilmektedir.

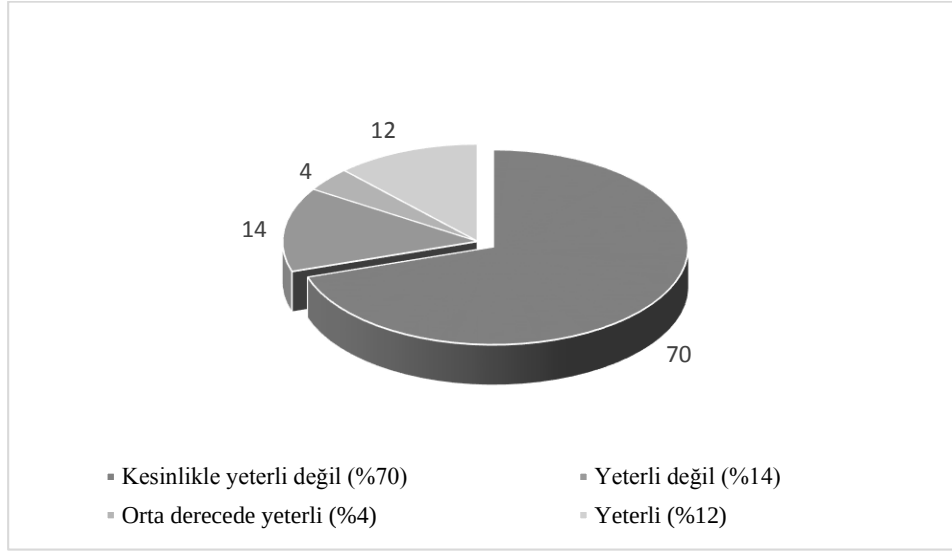
Şekil 6. Yerleşke İçindeki Çevre Düzenlemeleri Yeterli Midir?

Sosyal ve kültürel faaliyetlerin yeterliliği: Anket soruşturması kapsamında kullanıcıların verdiği cevaplara dayanarak yerleşke sosyal donatı alanlarında düzenlenen sosyal ve kültürel etkinliklerin yeterliliği ve kullanıcı memnuniyeti irdelendiğinde, örnekleme oluşturan kullanıcıların %14'ünün düzenlenen etkinlikleri yeterli bulmadığı ve %70'inin ise bu etkinlik miktarını kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %4'lük bir kesim orta derecede yeterli bulurken, yeterli bulan kısım sadece %12'dir (Şekil 7). Bu durumda, örneklemin % 84'ünün sosyal ve kültürel aktivitelerin miktarından rahatsız olduğu söylenebilmektedir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde, kullanıcılar sinema, tiyatro ve konferans salonunun yerleşkede bulunmadığını, bu ihtiyaçlar için yerleşkeye en yakın (10,2 km) alışveriş merkezi olan Forum Outlet AVM'ye gitmek zorunda olduklarını ve en çok bu durumdan rahatsız

olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca spor alanları ve kütüphane gibi donatı alanlarının olmaması da dikkat çekmektedir (Şekil 8).

Şekil 7. Yerleşke İçindeki Sosyal Ve Kültürel Faaliyetler Yeterli Midir?

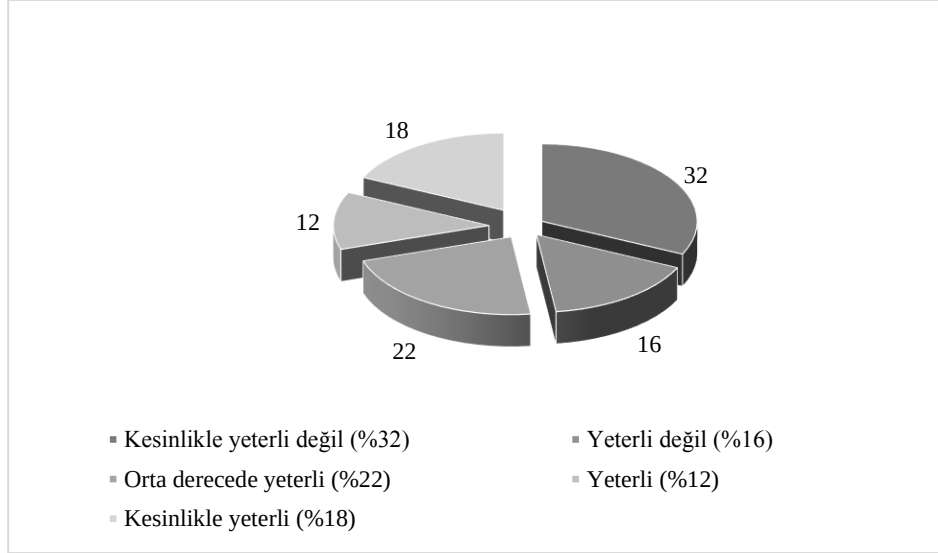
Şekil 8. Yerleşkede Bulunan Çarşı Ve Spor Alanı

Kent ve yerleşke arasındaki toplu ulaşım memnuniyeti: Anket soruşturması kapsamında kullanıcıların verdiği cevaplara dayanarak kent ve yerleşke arasında sağlanan toplu ulaşımın yeterliliği ve kullanıcı memnuniyeti irdelendiğinde, örnekleme oluşturan kullanıcıların %16'sı toplu ulaşım olanaklarını yeterli bulmadığı ve %32'sinin ise bu olanakları kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %22'lik bir kesim orta derecede yeterli bulurken, %12'si yeterli ve %18'i kesinlikle yeterli bulmaktadır (Şekil 9).

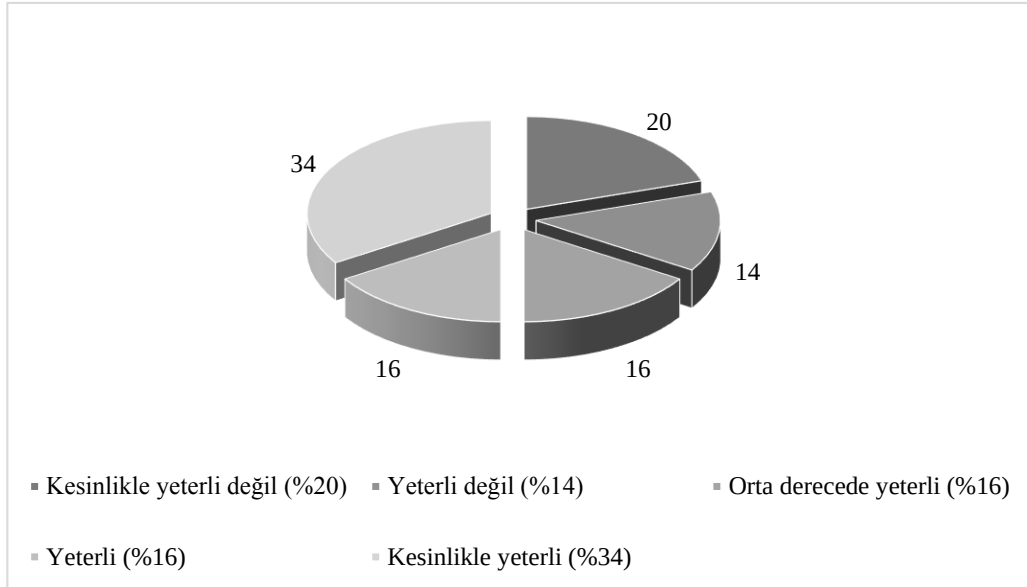
Ankara EGO Genel Müdürlüğü'nün yerleşke için sunduğu otobüs toplu ulaşım seçeneği incelendiğinde, çalışma kapsamına alınan toplu konut bölgeleri dahilinde (6., 8., 9., 15. konut bölgeleri) 429 hat numarasına sahip KAP-Kızılay-Sıhhiye-Ulus çerçevesinde hareket eden tek otobüs seferi olduğu belirlenmiştir. Hata atanan otobüsün durak kalkış sıklığı 20 dk. olup, sabah 06:25 gece 23:00 arasında hizmet sağlamaktadır. Buna bağlı olarak, örneklemin %48'inin yerleşkeye sunulan toplu ulaşım olanaklarından rahatsız olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 9. Yerleşke İle Kent Arasındaki Ulaşım Olanakları Yeterli Midir?

Otopark yeterliliği: Anket soruşturması kapsamında kullanıcıların verdiği cevaplara dayanarak yerleşkede sunulan otopark yeterliliği ve kullanıcı memnuniyeti irdelendiğinde, örneklemini oluşturan kullanıcıların %14'ü otopark sayısını yeterli bulmadığı ve %20'sinin ise bu sayıyı kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %16'lık bir kesim orta derecede yeterli bulurken, %16'sı yeterli ve %34'ü kesinlikle yeterli bulmaktadır (Şekil 10). Bu durumda, otopark sayısından örneklemin %34'ünün rahatsız olduğu, %50'sinin ise memnun olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 10. Yerleşke İçindeki Otoparklar Yeterli Midir?

Yerleşkede yaşayan sakinlerin yarısı yerleşkede yer alan otoparkları yeterli bulsa da, otoparkların konut önlerinde bulunan yaya kaldırımına konumlandırılması,

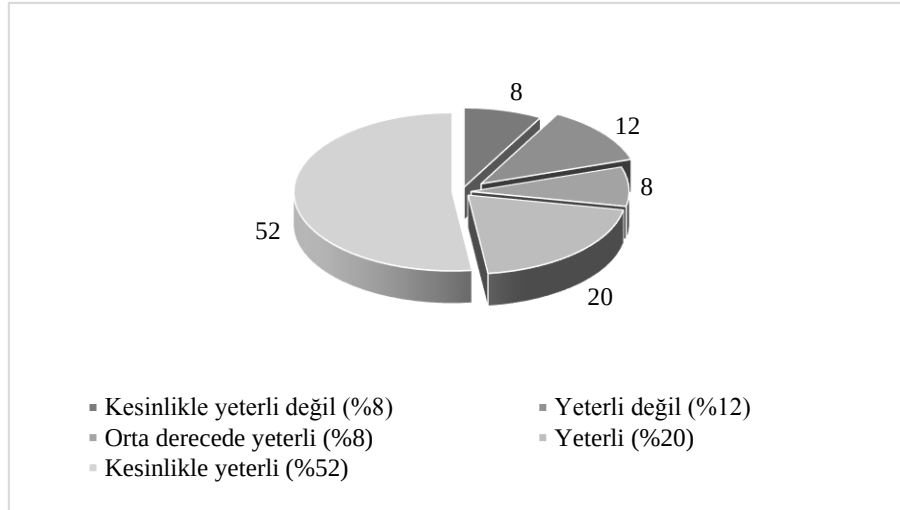
yayaların ve engellilerin geçiş güvenliği ve konforu açısından sorun oluşturmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Yerleşkede Belirtilen Otoparklar

Çocuk parklarının yeterliliği ve güvenliliği: Kullanıcıların verdiği cevaplara dayanarak yerleşkede sunulan çocuk parklarının yeterliliği ve bununla birlikte güvenliliğine yönelik kullanıcı memnuniyeti irdelendiğinde, örnekleme oluşturan kullanıcıların %12'si çocuk parklarını yeterli bulmadığı ve %8'inin ise kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %8'lik bir kesim orta derecede yeterli bulurken, %20'si yeterli ve %52'si kesinlikle yeterli bulmaktadır (Şekil 12). Bu durumda, örneklemin %72'sinin çocuk parkı sayısından memnun olduğu söylenebilmektedir. Bunun yanında yerleşkede yapılan incelemelerde, çocuk oyun alanının ortak yeşil alanın içinde sınırlı sayıda konumlandırıldığı gözlenmiştir (Şekil 13).

Şekil 12. Yerleşke İçindeki Çocuk Parkları Yeterli Midir?

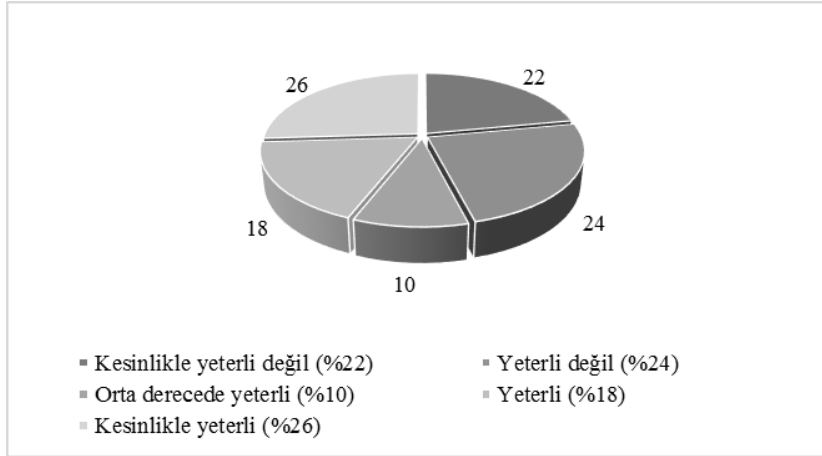

Şekil 13. Yerleşkedeki Çocuk Parkları

Örnekleme oluşturan kullanıcıların %24'ünün çocuk parklarının güvenliğini yeterli bulmadığı ve 22'sinin ise kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %10'luk bir kesim orta derecede yeterli bulurken, %18'i yeterli ve %26'sı kesinlikle yeterli bulmaktadır (Şekil 14). Bu durumda, örneklemin %46'sının çocuk parklarının güvenliğinden rahatsız olduğu söylenebilmektedir. Elde edilen bulgular kapsamında, çocuk parklarının sayısını yeterli bulan grubun, bu parkların güvenli olduğuna inanmadığı söylenebilmektedir

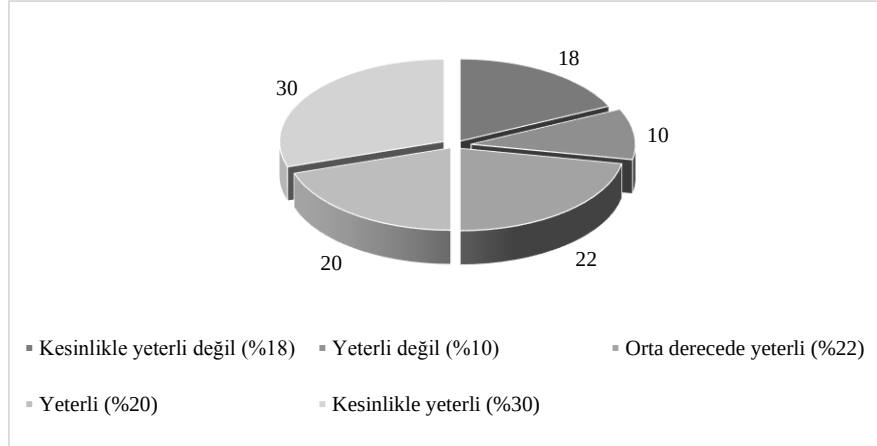
Şekil 14. Yerleşke İçindeki Çocuk Parklarının Güvenliği Yeterli Midir?

Yaşlılar için sosyal donatı alanlarına erişim kolaylığı ve memnuniyeti: yerleşkede yaşayan sakinlerin anket sorularına verdiği cevaplara dayanarak, yaşlılar için sosyal donatı alanlarına erişim kolaylığı ve kullanıcı memnuniyeti irdelendiğinde, örnekleme oluşturan kullanıcıların %10'u erişim olanaklarını yeterli bulmadığı ve %18'inin ise kesinlikle yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Buna göre, %22'lik bir kesim orta derecede yeterli bulurken, %20'si yeterli ve %30'u kesinlikle yeterli bulmaktadır (Şekil 15). Bu durumda, örneklemin %50'sinin yaşlılar için sunulan sosyal donatı alanlarına erişim olanaklarından memnun olduğu söylenebilmektedir.

Yaşlılarla yüz yüze yapılan görüşmelerde, sosyal donatı alanlarından ibadethane ve markette algıda seçicilik yaşadıkları gözlenmiştir. İbadethane ve market için ulaşım kolaylığı olan yaşlılar erişim olanaklarının yeterli olduğunu söylerken, bu alanlara uzakta kalanlar yeterli bulmadığı cevabını vermişlerdir.

Şekil 15. Yerleşke İçindeki Yaşlılar İçin Sunulan Sosyal Donatı Alanlarına Erişim Olanaklarını Yeterli Buluyor Musunuz?

Yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilen diğer bulgulardan biri ise, yerleşkede yaşayan sakinlerin bankamatik, postane ve kargo gibi küresel dünyada yaşam gereklerinden sayılan donatı faaliyetlerini yapabileceği alanların eksikliğidir. Ticaret biriminde bulunan gıda alışverişinin yapılabileceği mekânın tek ve yeterli büyüklükte olmaması, bu birimin her konut bölgesine aynı mesafede olmamasından kaynaklanan ulaşım problemleri, sadece yerleşke içindeki konut bölgelerine hizmet eden ulaşım servislerinin olmaması, yaşlılar için tasarlanmış özel bir sosyal alanın bulunmaması da görüşmeler ve gözlemler sonucunda karşılaşılan diğer sorunlardır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi (KAP) yerleşkesinde seçili konut bölgelerinde yaşayan sakinlerden oluşturulan 100 kişilik örneklem grubuyla gerçekleştirilen anket soruşturması ve yüz yüze görüşmelerle, konut bölgelerinde üretilen sosyal donatı alanlarının yeterliliği ve kullanıcı memnuniyeti değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular kapsamında, KAP yerleşkesinde yaşayan sakinlerin büyük çoğunluğunun açık alan ve çevre düzenlemesinden memnun olduğu söylenebilmektedir. Kent ile yerleşke arasında sunulan ulaşım olanaklarında ise örneklemin %48'i memnun olduğunu söylerken, memnun olmayanlarda ise bu oran yine aynı olmuştur. Otopark imkânlarını yeterli bulan kısım ise memnun olmayanlara göre fazladır.

KAP yerleşkesinde sosyal donatı alanı memnuniyet analizinde, belirgin olarak karşımıza çıkan faktör sosyal ve kültürel faaliyetlerin miktarından büyük bir kesimin (%84) rahatsız olduğudur. Ayrıca çocuk parklarının yeterliliğinden memnun olan kesim ise bu parkların güvenliğinden şüphe duymaktadır.

Elde edilen anket verilerine ek olarak görüşmelerden elde edilen sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir;

- Yerleşkede yaşayan sakinlerin bankamatik, postane ve kargo gibi donatı faaliyetlerini yapabileceği alanların eksikliği,
- Ticaret biriminde bulunan gıda alışverişinin yapılabileceği mekânın tek ve yeterli büyüklükte olmaması,
- Ticaret birimin her konut bölgesine aynı mesafede olmamasından kaynaklanan ulaşım problemleri,
- Sadece yerleşke içindeki konut bölgelerine hizmet eden ulaşım servislerinin olmaması,
- Yaşlılar için tasarlanmış özel bir sosyal alanın bulunmaması.

Belirlenen eksiklikler doğrultusunda, yetersiz sosyal donatı alanları üretilerek KAP yerleşkesinde yaşayan sakinlerin sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi sağlanabilir. Böylelikle gözlemlenen bu sorunlar, gelecekte tasarlanıp üretilecek kentsel dönüşüm alanları için tasarım evresinde göz önünde bulundurulması gereken tasarım kararlarına yön verebilecektir.

KAYNAKÇA

- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2006). Ankara Büyükşehir Belediyesi web sitesinden 15 Nisan 2006 tarihinde erişildi: <http://www.ankarabel.gov.tr/lib/haberdetay.asp?id=1113>
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı İmar Daire Başkanlığı. (2003)
- Çabuk, S. (1996). “Sosyal Donatım Planlama Uygulama İlişkisi (Kayseri Kent Bütünü Örneği), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 226 s,
- Çetiner, A. (1990) “Şehrsel Donatım Ders Notları”, (Yayınlanmamış), İ.T.Ü. İstanbul.

- Dear, M. (1974)“Locational Analysis for Public Mental Health Facilities”, London.
- Gelişim Mimarlık A.Ş. (2015). Y. Mimar Özgür Pazar aracılığıyla elde edilmiştir
- Görgülü, T., Erdönmez, E., Ökem, S. (2009). Türkiye’de Uygulanan Kentsel Dönüşüm Modellerinin Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Sorgulanması, *YYK’2009: 21. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi*, 20-21 Mart 2009 içinde (ss.30-45), Bursa.
- Keleş, R. (1980). “Kentbilimleri Sözlüğü”, Ankara.
- Kocabaş, A. (2006). *Kentsel Dönüşüm (Yenileştirme)*, İstanbul: Literatür Yayıncılık
- Sarı, M.R., Şen, E.D., Kahya, C.N., Özgen, S. ve Sağsöz, A. (2009). Trabzon’da Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Zağnos Vadisi ve Tekel Binası Örneklerinde Sürdürülebilirlik Sorunsalı, *YYK’2009: 21. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi*, 20-21 Mart, s.66-79, Bursa.
- Türkoğlu, H., (1993). İstanbul’da konut bölgelerinde kullanıcıların konut ve yakın çevresinden memnuniyet derecesinin belirlenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu, İstanbul.

OTURUM IV / SESSION IV
KIYI YÖNETİMİ / COASTAL MANAGEMENT

SMART and ENVIRONMENTALLY SENSITIVE LANDUSE ALLOCATION EVALUATION FRAMEWORK for COASTAL URBAN AREAS

Dr. P.P. Anil Kumar¹

Department of Architecture, NIT Calicut

Abstract

Smart cities as a matter of fact, when considered as sustainable city models, essentially have to be environmentally sensitive. This aspect gains crucial importance when we realize that a vast majority of emerging cities are on coastal areas, where developmental sensitivity is highest, and capturing/measuring this aspect is an ever elusive problem. This paper discusses the issue of evolving a conceptual link between Landuse planning and Integrated Coastal Zone Management (ICZM) primarily as applicable to coastal urban areas/cities aspiring to be smart. At its core, it aims and helps in evolving an environmentally sensitive landuse planning, allocation and policy that befits a smart coastal city, where impacts of human intervention on critical environmental components are innately controlled and contained. To quantify the impact of landuse plan alternatives on coastal status, the paper uses an established metric for coastal zone health called CHI (Coastal zone Health Indicator) that would try to capture the health status of any coastal urban area from a system sustainability angle. The metric helps in base line condition mapping, to predict impacts consequent to development action and there upon smart decision making on development. Using this metric, the paper details out a smart landuse allocation evaluation framework system aiming at supporting landuse planning/master plan preparation to be more environment/coast friendly and sustainable on a continuous basis for coastal cities/ urban coastal zones.

Keywords: Smart Cities, Landuse Allocation, Urban Landuse

إطار تقييم تخصيص استخدام الأراضي ذكية و حساسة من الناحية البيئية للمناطق الحضرية الساحلية

ملخص

المدن الذكية كما واقع الأمر، عندما تعتبر نماذج مستدامة المدينة، ويكون أساساً لتكون حساسة للبيئة. يكتسب هذا الجانب أهمية حاسمة عندما ندرك أن الغالبية العظمى من المدن الناشئة في المناطق الساحلية، حيث حساسية التنمية هو أعلى، والتقاط / قياس هذا الجانب هو مشكلة محيرة من أي وقت مضى. تتناول هذه الورقة مسألة التطور وصلة المفاهيمي بين التخطيط استخدام الأراضي والإدارة المتكاملة للمناطق الساحلية (ICZM) في المقام الأول المعمول بها إلى المناطق الحضرية / المدن الساحلية تطمح إلى أن تكون ذكية. في جوهرها، ويهدف ويساعد في تطوير وتخطيط استخدام الأراضي حساسة بيئياً، وتخصيص والسياسات التي تليق مدينة ساحلية ذكية، حيث الآثار المترتبة على التدخل البشري على المكونات البيئية الحرجة التي تسيطر عليها بالفطرة والوارد. لقياس تأثير بدائل خطة استخدام الأراضي على وضع الساحلي، تستخدم الورقة المقياس أنشئت لصحة المنطقة الساحلية يسمى CHI (مؤشر الصحة منطقة الساحلية) التي من شأنها أن محاولة للاستيلاء على الوضع الصحي في أي منطقة حضرية الساحلية من زاوية الاستدامة النظام. متري يساعد في رسم الخرائط حالة خط الأساس، التنبؤ بالآثار المترتبة على العمل التنموي وهناك على القرارات بشأن تنمية قرار ذكي. باستخدام هذا المقياس، وتفاصيل الصحيفة إلى تخصيص استخدام الأراضي النظام إطار التقييم الذكية التي تهدف إلى دعم استخدام الأراضي إعداد خطة التخطيط / سيد إلى أن تكون أكثر بيئة / الساحل ودية ومستدامة على أساس مستمر للمدن الساحلية / المناطق الساحلية الحضرية.

الكلمات المفتاحية: المدن الذكية، وتخصيص استخدام الأراضي، استخدام الأراضي في المناطق الحضرية

¹ P.P. Anil Kumar, ppa@nitc.ac.in

INTRODUCTION

Globally both in the developed and developing nations, there is considerable amount of research work being undertaken, primarily to help cities behave smart in the short or long term. Cities can be programmed to be smart by providing, smart utilities and services or based on sustainability perspective. Smart cities when considered as sustainable city models, essentially have to be environmentally sensitive. Vast majorities of emerging cities are on coastal areas, where developmental sensitivity is highest, and capturing/measuring this aspect is an ever-elusive problem. This chapter discusses the issue of evolving a conceptual link between Land use planning and Integrated Coastal Zone Management (ICZM) primarily as applicable to coastal cities aspiring to be smart. At its core, it aims and helps in evolving an environmentally sensitive land use planning, allocation and policy that befits a smart coastal city, where impacts of human intervention on critical environmental components are innately controlled and contained. To quantify the impact of land use plan alternatives on coastal status, the chapter defines a metric for coastal zone health called CHI (Coastal zone Health Indicator) that would try to capture the health status of any coastal zone from a system sustainability angle. The metric helps in base line condition mapping, to predict impacts consequent to development action and there upon smart decision making on development. Using this metric a **smart landuse allocation evaluation framework** system aiming at supporting landuse planning/master plan preparation to be more environment/coast friendly and sustainable on a continuous basis for coastal cities/urban coastal zones is discussed further.

1.Coastal Cities; Why They Are Sensitive To Urban Development?

Coastal zones have always attracted human development and they were the most preferred sites for city development from time immemorial. They are place of high priority to residents, commerce, tourism, the defense services and to a variety of other landuses[1].In this century, the urbanization of coastlines has grown dramatically due to worldwide urbanization, driven by population explosion and migration, and a majority of this human population lives within 100 kms of the coastline. Coasts are places where a great abundance of life is nurtured and must be conserved in the face of increasing developmental pressures. As part of city development, they attract dense populations and undergo great environmental modifications through land conversion, sea dredging, water pollution, and urban industrial and agricultural developments. Due to all these and being areas of resource concentration, they demand more effective management policies. There are number of natural forces constantly pounding coastal areas influencing coastal environments and they include winds, ocean currents, tidal flows, waves and fresh water inputs.

It is predicted that by 2025, the world's population will be 8.5 billion and of this 75% will be living on coastal cities[2]. Of cities with populations above 8 millions, also termed as megacities, 75 % are coastal cities. Of the cities with populations ranging from 1 to 8 million also, 40% are coastal cities. In coastal cities, the high value placed on shoreline location increases the economic incentives to develop there, causing coastal cities to grow and expand rapidly [3]. The trend of increased rate of growth of coastal cities is occurring specially in North America, Southeast Asia, India, and South America.

The coastal zone is an environment where the water, land and air meet and highly complex natural processes occur to form landscapes unlike those found anywhere else

[4]. A number of exclusive features make coastal zones very sensitive to developmental activities of various forms as part of city building. The living resources that are very seriously and negatively affected include mangroves, sea grass beds, wetlands and coral reefs. These losses are significant as they are some of the earth's most productive ecosystems. The supply of sedimentary material to the coastal zone from land through river runoff is essential for the sedimentary balance in nature. It has been changed dramatically through damming and removal of sediments from coastal areas for building materials and land reclamation that is practiced universally causes an exactly opposite impact on coastal systems. Due to reclamation, in-filling of shallow waters and in-filling of coastal low lying areas occur rampantly. The consequences of typical growth that are characteristic of cities confront with sensitive coastal systems resulting in several issues. The impact of urbanization is demonstrated in sewage, industrial pollution, dredge material, urban runoff, closure of beaches for recreational purposes, unsafe seafood, navigational hazards, loss of fisheries, and general decline in the population of birds, marine mammals and turtles. The human population and development or building concentration with extraction of groundwater and other materials for building purposes also lead to increased subsidence, land erosion, salt-water intrusions, larger risks of flooding and generally an increased sensitivity to natural hazards, such as hurricanes, storm surges, as well as epidemics. These impacts are gradually spreading from the local to global through degradation of the coastal ecosystem, and by expansion as well and thereby burdening even rural coastal stretches to an extent. If there are means to help coastal cities to behave smart, even conceptually, it can be a major feat in recharting their development course in the sustainability route.

2. Is Sustainability And Smartness Related? Isn't A Sustainable Model Smart From The Futuristic Perspective?

Sustainable development is defined as development that "meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" [5]. Sustainable planning can be considered as planning or creation of enduring urban spaces which caters to the demands that generates its existence, and has the capacity to endure over time. It should be viewed as a process of change in planning/design approach in which the exploitation of resources, the direction of investments, the orientation of technological development, and institutional change are all in harmony and enhance both current and future potential to meet human needs and aspirations from a city [6]. The methodology proposed in the chapter aims to equip the planners /administrators to do land use allocation keeping in view of the multifarious impacts that land uses (at various stages of its allocation and implementation) can unleash and their management options. Smart coastal cities that would plan for future growth keeping in view the innate sensitivity of its coastal systems integral/pivotal for the sustainable continuance of life on earth thus can become the true examples of integrating sustainability and smartness.

3. Coastal Cities From An Urban Planning Perspective

Conventional urban planning practice is majorly centered on land use allocation and its implementation. Land use planning is an activity that results in designated uses for different land areas (zones), and may include specific economic, social, engineering, and environmental interventions that are necessary for proper implementation of the plans. The way a city/region (even irrespective of its coastal status) develops over time depends much on its land use plans and their implementation. Consequently, the root cause of most anthropogenic impacts on the natural environment within the cityscape

and outside are traceable to land use plans and corrections and initiatives for a sustainable city can also righteously begin there. Expansion of a city is planned and documented in the land use plan proposal integral to master plans and they represent the earliest levels of intervention for sustainable and smart development of coastal cities as well.

World over, there are many examples of disastrous impacts and implications on local populations, their environment and ecology, resulting from urbanization. Coastal urbanization has so far not received the attention it needs and deserves. The process cannot be examined in isolation, but requires that the implications for society, the coastal environment, the hinterland and their resources be considered together. Both, in the developing and developed world, problems of coastal urbanization are noticeable (may be to varying extents). It is found that essentially expansion of coastal cities is leading to increased pressure on the coastal environment and its resources from increased domestic and industrial waste generation and engineering construction [7]. Industrial and residential land uses are associated with major detrimental consequences. As sustainability and smartness are synonymous for coastal cities to a large extent, evaluating land use planning decisions to assess and thereby counterbalance their detrimental impacts can be a major step in making a city smart.

4. Can A Metric Help?

However, unfortunately planners of coastal cities do not consider the innate development sensitivity of coastal zones while allocating land uses. The few isolated studies/reports in this regard are not from a comprehensive land use planning perspective [8,9,10]. Chapter 17 of Agenda 21 [11] also elaborates on protection of seas and coastal areas. It states that through a set of well laid out objectives, coastal states are committed to provide for integrated management and sustainable development of coastal areas and marine environments under their jurisdiction. However, for these objectives to be even minimally measurable, a metric with sufficient adaptability and versatility is needed to assess impacts of land use decisions on coastal systems. As a composite metric, Coastal zone Health Indicator (CHI), which has been developed on the basis of coastal system sustainability, attempts to gauge the health status of any coastal zone from a smart and sustainable planning perspective. It is formulated and modeled through an expert survey and pertains to the characteristic components of coastal zones, their critical dimensions, and relevant attributes. Objectives such a metric should achieve for smart planning of coastal cities were identified as given below.

- To be able to capture the critical, multifaceted attributes of a coastal zone from a planning perspective.
- To incorporate those attributes which are directly or indirectly influenced by land use.
- To act as a robust indicator that can gauge the ‘health’ of the coast in relation to environmental, social and economic activities.
- To allow for the management of the impacts on resources to minimize adverse effects.
- To be of use to continuously quantify, monitor and communicate impacts of land use allocation decisions on the coastal zone.

In total, the metric should increase our understanding of important coastal issues arising from land use planning and thereby help smart decision making considering the views of various stakeholders.

With the coastal zone health gauged using the metric mentioned there arise a row of new questions; can we analyze land use allocations for their future impacts? With the proposed metric, making a quantitative assessment of coastal system health status is possible to a reasonable level, then can we think of assessing the implications of potential land use allocations on such a metric? Thusto quantitatively assess the impact of urban/land use planning decisions, a methodological framework will be of great relevance. If found the impacts are evident and costly, the framework must help decision makers to weigh alternative proposals, to revise decisions and to formulate policies. Also, it would help track the urban planning (land use) related activities for their ultimate impacts on the coastal zone, through the continuous monitoring of changes in the proposed metric. Such a system could mark the beginning of a comprehensive strategy to attain sustainable and smart coastal cities. The chapter elaborates the features of the metric named CHI and the methodological framework using CHI to assess land use inputs on coastal systems.

4.1. What Is CHI?

The CHI is postulated as an integrated composite indicator to measure coastal health from a land use planning perspective. It directly uses environmental, economic, resource related and social inputs as core attributes fewer than six characteristic components (CCs) of a typical coastal zone (refer table 1). The CHI can help monitor, evaluate and review coastal system health status against set goals, and can also provide invaluable clues on the efficiency of the ICZM implementation system in place. It presents a numerical value in a simplified and useful manner to represent each of the nine critical dimensions (CD) of coastal system health as captured under the six CCs mentioned earlier.

Table 1. Characteristic Components (CCs), Critical Dimensions (CDs) and Attributes and their respective weightings

No.	Characteristic Components (CCs)	Critical Dimensions/Aspects	Attributes
1	Flora and Fauna, and other resources (0.178)	Bio diversity and Resource abundance (0.5)	1. Mangrove wetlands(0.249) 2. Seagrass meadows(0.152) 3. Coral reef systems(0.249) 4. Lagoon and estuary systems(0.202) 5. Seafood resources(0.147)
		Other resources exploited within sustainable limits (0.5)	1. Non living resources (sand, rock etc.) (0.184) 2. Placers and other minerals(0.151) 3. Hydrocarbons(0.139) 4. Salt and Chemicals(0.158) 5. Freshwater(0.217) 6. Renewable energy resources(0.152)
2	Geomorphologic component (0.148)	Vulnerability calamity/damage(1.0)	for 1. Geomorphologic vulnerability (0.620) 2. Beach slope (0.380)

3	Coastal process component (0.180)	Coastal process related impacts/calamities on the Coast (1.0)	1. Coastal erosion(0.234) 2. Cyclones and storm surges(0.253) 3. Flooding(0.183) 4. Sea level rise(0.148) 5. Salinity intrusion(0.182)
4	Socio economic component (0.178)	Sectors of socio economic activities and sector wise volume of transaction (1.0)	1. Industrial activities(0.081) 2. Tourism related activities(0.132) 3. Fishing(0.262) 4. Residential activities(0.133) 5. Aqua/agriculture activities(0.194) 6. Basic trade/port/harbor(0.194)
5	Aesthetic component (0.083)	Visual, Noise and Olfactory aspects (1.0)	1. Visual clutter, Litter, garbage and filth(0.390) 2. Noise, Sounds of interfering nature(0.407) 3. Stench, obnoxious smells(0.203)
6	Environmental Pollution (0.234)	Air pollution (0.330)	1. Suspended Particulate matter (SPM)(0.226) 2. Oxides of Nitrogen(NOx)(0.252) 3. Oxides of Sulphur (SOx)(0.284) 4. Oxides of Carbon (COx)(0.238)
		Water pollution (0.330)	1. Pathogens(0.161) 2. Dissolved Oxygen (DO)(0.155) 3. Inorganic chemicals(0.127) 4. Organic chemicals(0.133) 5. Sediment contaminants(0.08) 6. Heavy metals and radio active substances(0.353)
		Land Pollution (0.330)	1. Fish waste (0.099) 2. Sewage outfalls(0.248) 3. Pesticide used in coastal agriculture(0.145) 4. Litter/garbage(0.219) 5. Industrial waste(0.290)

The basic assumptions in formulating CHIs and the Questionnaire survey of experts (QSE), which elicited the core know-how to develop them, are listed below.

1. For coastal zones generically there are six Characteristic Components (CCs), (as shown in column 2 of Table 1).
2. There are nine Critical Dimensions (CDs) collectively pertaining to the six CCs (as shown in column 3 of Table 1).
3. A CHI is specified for each CD. Each CD specific CHI captures the status of a set of influencing attributes. (as shown in column 4 of Table 1).
4. The individual CHIs can be aggregated into a Composite CHI for gross level conclusions.

Characteristic components (CCs) are so chosen that they together capture typical characteristics of a coastal zone that has a set of core values that make it healthy from a planning point of view [12]. The weightings corresponding to the CCs, CDs and

attributes reflect their contextual importance and are derived from the questionnaire survey of experts in different domains and disciplines, as interdisciplinary inputs were required. (Refer Table 10.2 for weightings). These are developed using the Analytic Hierarchy Process (AHP), a popular multi-criteria decision methodology [13,14]. Specific CHI models are developed for each CD (nine CHIs corresponding to the nine CDs). A composite CHI is computed using the nine component CHIs that are suitably weighted. Finally, each CHI was validated for a set of coastal city contexts [15]. The CHI values have a coast specific part and they also model the generic aspects that may or may not be present in every coastal zone. For the CHIs, the important attributes concerned are incorporated in a normalized linear model, with absolute and relative halves.

4.2. Objectives Of CHI

Coastal Zone health is postulated as contributed by a set of generic characteristics that can be traced back to a set of critical parameter values corresponding to the core characteristic components. Though they are mutually influencing to varying extents, to make the model less complex, they are treated independent for modeling CHI. 6 basic characteristic components of any coastal zone as shown in table 1 are considered for postulating the metric.

The CHIs have been conceptualized and developed to measure coastal zone health. They are meant for use in a variety of direct and indirect coastal zone management contexts. They serve as:

1. state indicators for baseline condition mapping;
2. metrics to compare and monitor baseline and future coastal system status;
3. tools to measure efficacy and results of policies and actions;
4. process indicators reflecting management of coastal resources; and
5. indicators of efficiency of institutional arrangements for ICZM.

4.3.Indicator(CHI)Categories And The Composite CHI

Corresponding to the CCs and their CDs, nine CHIs are used to indicate the coastal zone health status as detailed below.

4.3.1.Floras And Fauna Indicator – The CHI-FF

This indicator reflects the vigor, biodiversity and exuberance aspects of the coastal flora and fauna. It is based on the premise that the coast's original, virgin profile with its biodiversity, extent and sensitivity is the ideal and best base model and deviations due to human interventions/activities alter and, in the worst case, deteriorate it. Thus, human encroachment at the cost of loss of bio-resources is considered undesirable. A higher value indicates exuberance, pristineness and conserved biodiversity of flora and fauna and less of unsustainable land uses/activities in operation.

4.3.2.Other Resources Indicator – The CHI-OR

In addition to the living resources, there are a variety of coastal resources on which an urban conglomeration depends heavily at various stages of its development [16]. Such resources include sand, salt, chemicals, freshwater, coastal minerals, etc. A higher value of this indicator corresponds to an optimal level of extraction of resources. Their needs to be a well laid out plan for safe and sustainable extraction and equitable distribution of these resources for common good. To this level, resource extraction is

treated positive and is a subjective decision. Beyond a sustainable level, extraction of such resources is treated as detrimental.

4.3.3. Geomorphologic Indicator – The CHI-GEO

This indicates the geomorphologic and geologic vulnerability aspects of the coast that are significant for planning in terms of the length of time some of these aspects take to manifest changes. Mostly morphological evolutions are a direct consequence of changes in sediment transport, both in space and time, and happen over geological time. This may not have much significance for planning and hence lies beyond the purview of this indicator. However, the short-term consequences of morphology changes and the extent of their influence over the vulnerability of the coastal zone are reflected by this indicator. A higher value indicates minimal vulnerability and presence of gentle beach slope.

4.3.4. Coastal Process Indicator – The CHI-CP

This indicator captures the sensitivity of the coastal zone to various coastal processes such as waves, currents, tides, cyclones, etc., and allied calamities. This indicator also captures all secondary impacts of coastal processes such as erosion, accretion and saline intrusion. Though complex, to the extent possible, this indicator should capture the mutual impacts of human activities and coastal processes on each other as well. A higher value indicates a potentially safe coastal zone with minimal interference of coastal physical processes on the landscape and human activities.

4.3.5. Socio-Economic Indicator – The CHI-SE

This indicator reflects the coast's support to its economy and the extent of the society/community's dependence and belongingness to the coast. All direct and indirect breadwinning activities dominantly dependent on the sea/coast are included sector-wise in this indicator. A higher value indicates a coast having high socio-economic influence where again sustainable practices are the guide map.

4.3.6. Coastal Aesthetic Pollution Indicator – The CHI-AEP

This indicator reflects the coast's health status through human sensory perceptions including visual, sonic and olfactory aspects of the coastal zone. A higher value indicates a coast that affects one's sensory perceptions less in a negative way. It is a subjective indicator. A higher value indicates the coast's potential to accommodate tourism and allied recreation related landuses.

4.3.7. Environmental (Air, Water, And Land) Pollution Indicators – The CHI-AP, WP, And LP

Under this category there are three different CHIs representing Air, Water and Land pollution levels respectively. These indirectly indicate the capacity of the coastal zone to absorb (or not to) more development. A higher value indicates a coast of pristine environmental quality where most pollutants are neither present or are within safe levels.

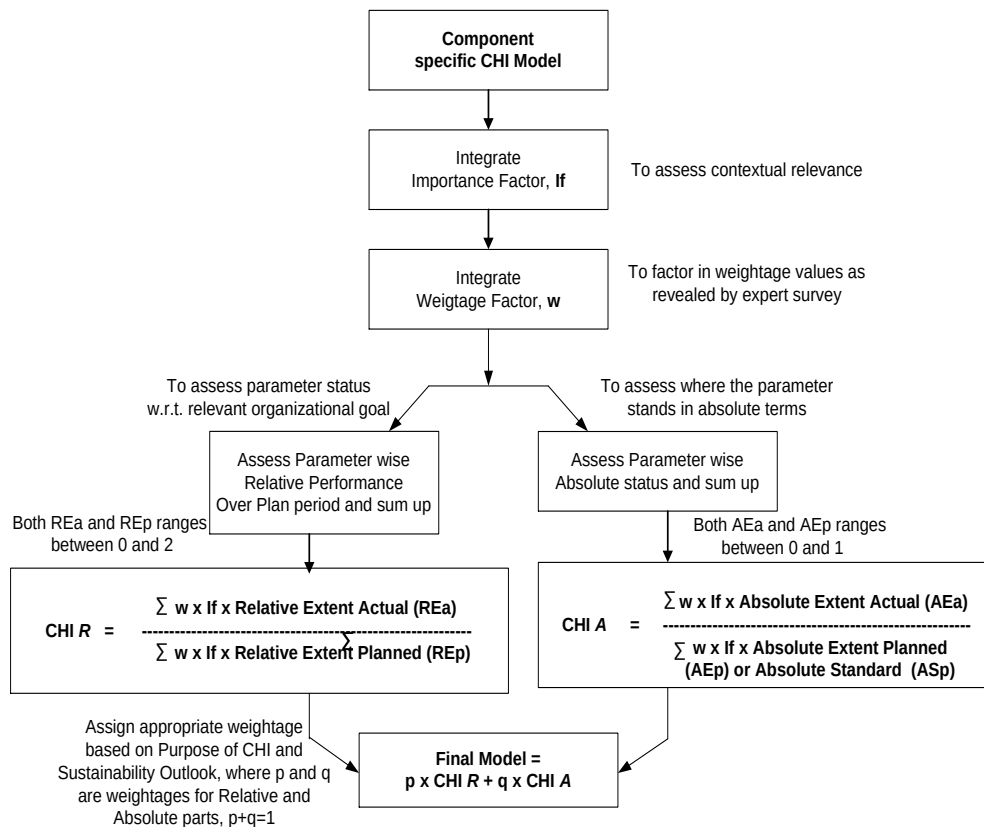
Although each CHI is computed as a value between 0 and 1, for convenience these are scaled and expressed as a value out of 10. There are relative and absolute parts for each CHI. These are separately computed and by assigning an appropriate weightage to each (in all the study contexts, equal weightage is given to the relative and absolute parts

of the CHI) a final CHI are computed. The Composite CHI is expressed out of 100, by using a weighted sum of individual CD-wise CHIs and then scaling them.

4.4. CHI Model Formulation

Fundamentally, the CHI values are expected to be coast specific, as each coastal zone is different in its own way. Making the CHIs comprehensively capture the generic aspects of any coastal zone, and recognizing that any specific aspect may or may not be present in a given coastal zone make the proposed model versatile. Thus, the CHIs are designed with two specific parts, the relative and the absolute. In the relative part, the extent of what is achieved with reference to what is planned is measured for a particular attribute during the previous plan period. In the absolute part, the absolute values of the particular attribute are considered. These are of significance in the rare case of inter coast comparisons. Also, the model accommodates absolute values to reduce any proneness to manipulation. By default, the model assigns equal weightings to the relative and absolute parts of the indicator. However, users may modify the weightings to reflect weak or strong sustainability outlooks of the ICZM authority in any specific planning location. For positive and negative attributes, the models are slightly different, as a higher final CHI value will always mean better coastal health. The flowchart of developing CHI as explained is schematically shown in figure 1.

Figure 1. Flowchart for Model Development

CONCLUSION

The interdisciplinary nature of this framework necessitated data collection in the form of a questionnaire survey of experts in different domains and disciplines. Both for

the identification of critical land uses and to quantify their impacts on each CHI, the AHP based analysis results of this survey was utilized. Although the coastal context under consideration may vary considerably across regions, the modeling methodology is adaptive enough to incorporate changes (the concept of CHI also has this flexibility) and thus the system can be employed in a wide range of coastal contexts.

The assumption that land use impacts on the CHI are only seaward may be questionable in some contexts, where impacts need to be considered from cells side wise as well. In such cases, the computation of indirect impacts should be modified with more realistic and complex algorithms that can consider impacts from land use on sides as well. This may be considered as a limitation of the present version of the framework. This may demand that the land use representation method itself be changed to a GIS based system. With GIS based land use representations, variable grid sizes, computation of radial impacts, and use of better algorithms in assessing impacts, precision level of the impact prediction can be greatly improved. The 'limiting distance of influence' corresponding to different landuses is also a parameter that can be fine-tuned for more realistic performance of the system.

The methodology framework discussed is meant to be used for quantitatively assessing the impact of urban/land use planning decisions for their ultimate impacts on the coastal zone, through tracking the changes in the proposed metric. If the impacts are evident and costly, the framework helps decision makers to weigh alternative proposals, revise decisions, and formulate policies. Such a framework made mandatory with appropriate regional variations supported by necessary research and background studies can help us to attain the long term goal of smart (through sustainable practices) coastal cities in a more structured and systematic manner.

REFERENCES

- Clark, J.A., (1998). Coastal zone management for the new century, *Ocean and Coastal Management*. 37(3), 191-216.
- Olsen, S., Tobey, J., Kerr, M., (1997). A Common framework for learning from ICM experience. *Ocean and Coastal Management*. 37(2), 155-174.
- Kullenburg, G., (2001). Contributions of marine and coastal area research and observations towards sustainable development of large coastal cities. *Ocean and Coastal Management*, Special issue on Mega cities. 44, 283-291.
- Stephen, K.D., G.R. David. (2001) Redefining the limits of the Coastal zone: Bridging the Gap between land and sea using Remote sensing and GIS, *Geo Coast*, 2(1), 1-15.
- Brundtland, G.H., (1987) *Our Common Future*, Report of the World Commission on Environment and Development, Oxford university press, 1987
- Hotten and Diprose, (2009) *Very Simple Sustainability (VSStm)*, A condensed version of the Sustainable Architecture Primer, an archive of information and "how to" guide to sustainable architecture.
- Jiang, Y., Kirkman, H., Hua, A. (2001). Mega city Development: Managing Impacts on Marine environments. *Ocean and Coastal zone Management*. 44, 293-318.
- Resource Assessment Commission (RAC, 1993) *Coastal Zone Inquiry Final Report*, AGPS, Canberra, 1993.
- Hansen, H., 2008, The Impact of Climate change on Future landuse in a Coastal zone planning context, ICCSA 2008 edited by O. Gervasi et al., Part I, LNCS 5072, pp. 245-257, Springer Verlag, Berlin.
- Piörr, A., Ungaro, F., Ciancaglini, A., Happe, K., Sahrbacher, A., Sattler, C., Uthes, S., Sander, P., 2009, Integrated assessment of future CAP policies: landuse changes, spatial patterns and targeting, *Environmental Science and Policy*, 12, 1122-1136.

Agenda 21, Chapter 17 Protection of the oceans, all kinds of seas, including enclosed and semi-enclosed seas, and coastal areas and the protection, rational use and development of their living resources. Available at http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21_chapter17.html [Accessed August 17, 2011]

Angremond, K. (1995) Environmental Impact Assessment and Coastal Zone Management. Proceedings of *the Inter Institutional Course on Coastal Engineering*, Organized by IIT Madras and T.U.Delft, Oct, 260-271.

Forman, E H. (2001) The Analytic hierarchy Process, An Exposition. *OR Chronicle*, 49(4), 469-486.

Saaty, T L. (1980). *The Analytic Hierarchy Process*, McGraw Hill Book Company, New York, 1980.

Anilkumar, P.P., Varghese, K., Ganesh, L, S., (2010), Formulating a coastal zone health metric for landuse impact management in urban coastal zones. *Journal of Environmental Management*, 91, 2172-2185.

Coastal Regulation Zone Review, (2005). M.S.Swaminathan Committee Report to Ministry of Environment and Forests, Govt. of India, New Delhi (30-33 pp).

YAŞANABİLİR KIYI KENTLERİ İÇİN MARİNALARIN YÖNETİM ve ORGANİZASYONUNUN ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Aziz MUSLU¹
İstanbul Gelişim Üniversitesi,
Uygulamalı Bilimleri Yüksek Okulu,
Lojistik Programı

Özet

Deniz turizmi tesisi işletmelerinden en önemlilerinden biri olan Marina işletmelerinin sosyal sorumlulukları diğer bütün ticari işletmelerden daha fazladır. Kıyı kentlerinin yaşam kalitesinde marina işletmeleri temel belirleyicilerdendir. Marinalar sadece rekreasyonel faaliyetlerin yapıldığı tekne bağlanan merkezler değildir. Tekne sahiplerinin sosyalleşme alanı olmasının ötesinde bulundukları kente sosyal ve kültürel hizmetler sunmalıdır. Kıyı şeridinin tüm toplumun olmasının yasal dayanağı kıyı kanunudur. Kıyılar tüm vatandaşların ortak malıdır. Kıyıların marina işletmelerine tahsis edilmesi toplumun çıkar ve faydası gözetilerek yapılmaktadır. Marina yerlerinin tespitinde bölge insanın kararları ayrıca önemlidir. Marina işletmesi faaliyetlerine başladıktan sonra bulundukları bölgeye katkı sağlamaktadır. Yat işletmeleri, tedarikçiler, restoranlar, konaklama işletmeleri gibi birçok iş kolu için dışsal ekonomi yaratarak bölge kalkınmasına katkı sunmaktadır. Marina işletmeleri kendi bünyesindeki hizmetleri organize ederken bölge halkının istek ve taleplerini göz önünde bulundurmalıdır. Bölgenin cazibe merkezi haline dönüşmesini sağlayacak kültürel ve sosyal faaliyetleri bünyesinde gerçekleştirmelidir. Gerçekleştirilen aktivitelere sponsor olmalıdır. Bünyesine sinema, tiyatro, kütüphane, konferans salonu gibi tesisleri eklemelidir. Bienal, sergi, konser, festival gibi aktiviteler ile yaşanabilir kıyı kentleri oluşturacağı gibi ayrıca marina müşterilerinin memnuniyeti de sağlanacaktır. Marinalarda departmanların işlevsel hale gelmesini sağlayan nitelikli personel istihdam etmelidir. Kültür sanat faaliyetleri ve sosyal faaliyetleri sürekli hale getirecek bölümler organize etmelidir. Tüm çalışanlara marinaların sosyal fonksiyonu olduğu tüm diğer işletmelerden farklı bir misyonu olduğu aktarılmalıdır. Bu doğrultuda kurum vizyonları oluşturulmalıdır. Tüm çalışanlarda oluşturdukları vizyonları doğrultusunda bilinç değişimi geliştirilmelidirler. Yaşanabilir kıyı kentlerinin oluşması için marina yöneticilerinin katkıları oldukça önemlidir.

Anahtar Sözcükler: *Deniz İşletmeciliği, Deniz Ekonomisi, Stratejik Yönetim, Yönetim Organizasyon, Deniz Turizmi.*

IMPORTANCE of MARINA MANAGEMENT and ORGANIZATION for LIVABLE COASTAL CITIES

Abstract

Marina business, one the most important marine tourism business, has rather much social responsibility than the others. Marinas are the main determinant on living quality of coastal cities. Marinas are not solely mooring centers for boats for recreational activities, they must provide social and cultural services to the residential cities beyond being a basic club of boat owners where to socialize. The law of coasts is the legal base proving that the public is the owner of coastal line. Coasts are common property of all citizens. Coasts are allocated for marinas by taking into consideration interest and benefit of whole community. Also decision of regional population is very important to determine place of marinas. Marina entity contributes to regional economy after starting activities. Yachting managers, suppliers, restaurants, accomodation business etc are getting external benefits and from these marinas and regional economy feels new development. Marina entities must take into consideration demand and need of regional population besides of organizing their internal services. They must realize social and cultural activities within internal structure but must oversee to built an attractive center for the city. They should be sponsor for sports activities. They should built social facilities like cinemas, theatres, libraries, conference halls within marina. They will satisfy their own customers with some activities like Bienal, exhibitons, concerts, festivals as well as creating livable coastal cities. They should employ qualified personnel to maximize function of all departments. They should establish departments to organize continous cultural, art, and social activities. All personnel should be recognized how distinctive entity they work for as much as marinas have variable social functions. Organizational distinctive visions should be maintained and all personnel should be given consious of this vision. Contribution of marina managers are very important to create livable coastal cities.

Keywords: *Maritime Management, Maritime Economics, Strategic Management, Managment and Organisation, Marin Tourism*

¹ Aziz MUSLU, azizmuslu@gmail.com

GİRİŞ

Kıyı kentleri için kıyı yapılarının önemi büyüktür. Kıyı yapılaşmasının sürdürülebilir şekilde olması önemlidir. Kıyılarda tersane, limanlar, sanayi tesisleri, turizm ve konutlar gibi çok çeşitli yapılar bulunmaktadır. Bu yapılar kıyı kentlerine ekonomik katkılar, ulaştırma imkanları ve çeşitli sosyal faydalar sağlamaktadır. Kıyıları mülkiyet hakkı açısından devletin kullanım yetkisi altındadır. Bu durum Kıyı kanunu ile düzenlenmiştir. Bu nedenle kıyılar kamunun faydası gözetilerek planlanmaktadır. Özellikle yaşanabilir kıyı kentlerimiz için deniz turizmi tesislerinden marinaların önemi büyüktür. Öncelikle marinaların bütünlüklü kıyı yönetimi planlaması ile sürdürülebilir şekilde yapılması şarttır. Marinalar için yer seçimi doğa ve tabiat varlıklarına zarar vermeden yapılmalıdır. Marinalar kıyılardaki düzensiz bağlama nedeniyle oluşan çirkin yapılaşmaya engel olmaktadır. Kıyı kentlerine uygun kentin mimarisi ile bütünlüklü marina ve bağlama yerleri inşa edilmelidir. Marinalar kıyılardan yararlanma hakkının kamuda olması nedeniyle ayrıca bir sosyal sorumluluk taşımaktadır. Marina yöneticilerin bu hususu göz önünde bulundurarak işletmelerini yönetmeleri gerekmektedir. Marinaların sosyal sorumluluğu birçok ticari işletmeye göre daha fazladır. Yöneticiler bulundukları bölgeye katkı sağlayacak aktiviteler ve sosyal faaliyetler düzenlemelidirler. Marina tesislerinin içinde kütüphane, tiyatro ve konser salonları aktif şekilde yer almalıdır. Yöneticiler bu konulara dikkat etmeli sosyal sorumluluk gereği bulundukları bölge halkına bu aktiviteleri sunmalıdırlar. Engelli ve yaşlı vatandaşların marinalardan ve aktivelerden yararlanması sağlayacak şekilde marina çalışanlarının organizasyonunu geliştirilmelidir. Marinaların çevre kirliliğinin ve deniz suyu kirliliğinin önüne geçmesi, fiziksel olanakların yanı sıra marina yöneticilerinin oluşturdukları organizasyona bağlıdır. Marinalarda verilen hizmet ve süreçler sürdürülebilir şekilde yöneticiler tarafından organize edilebilir. Bütün bu nedenlerden dolayı marinaların yönetim ve organizasyonu yaşanabilir kıyı kentlerinin oluşmasında anahtar role sahiptir.

1. Marina Tanımı

En basit anlamıyla “marina”, her boyda teknelerin ve yatların barınmaları için özel bir mendirekle çevrilen veya bir liman içinde ayrılan teknik ve sosyal alt yapı, yönetim, destek, bakım ve onarım hizmetlerini sunan, rüzgâr ve deniz tesirinden korunmuş kıyı yapıları olarak tanımlanmaktadır (İçemer v.d., 2012). Marina Yabancı dilde liman karşılığı olan ve İngiltere’de özellikle denizden yararlanma imkânlarını tanımlamak için kullanılan terim olup yatların konaklamalarına olanak tanıyan, deniz veya tatlı su limanıdır (Turizm Bakanlığı, 1992) . İngilizlerin denizcilik konusunda öncülüğü günümüzde sürmektedir. Yüz yılın başında İngilizlerin yatçılığa ilgisi Batı Akdeniz’i popüler konuma getirmiştir. Günümüzün önemli yatçılık merkezi Fransız rivierası olarak adlandırdığımız bölge ve çevresidir. Bu bölgede oluşan talep sonucu önemli marinalar inşa edilmiştir. Yat turizmi pazarının önemli aktiviteleri arasında yer alan marina işletmeleri/ yat limanları yatların yaşama yapabileceği iyi derecede palamar hizmeti sunan ayrıca hem yatçının hem de yatlarının güvenliğinin sağlandığı, yatların karaya güvenle çıkabileceği çekek sahasını ve ekipmanlarını içinde barındıran çeşitli sosyal aktivitelerin yer aldığı alt yapılardır (Diakomihalis, 2007: 444).

Deniz Turizmi yönetmeliğinde; Yat limanları; 5 inci maddedeki niteliklere sahip, yatların bağlanabilecekleri ve yatçıların yatlarından yürüyerek çıkabilmelerine olanak sağlayan iskelelere, dinlenme, konaklama ve alışveriş gibi sosyal tesisler ile yatlara bakım, onarım, karaya çekme ve teknik hizmet sunan birimlere sahip deniz turizmi tesisleridir (Dnz.Tur.Yön.Md.9/1).

Antik dönemden beri, savaş ve ticaret amacıyla kullanılan teknelerin sığındıkları doğal koy ve barınaklardan farklı olarak, yatlara hizmet vermek amacıyla icat edilmiş olan marina olgusu da tıpkı yat olgusunda olduğu gibi modern bir kavramdır(Güner,2004).

Yat limanı türleri şunlardır:

a) Yat limanı: Korunaklı su alanına ve yeterli su derinliğine sahip yatların bağlanabilecekleri ve yatçıların yatlarından yürüyerek çıkabilmelerine olanak sağlayan iskelelere, dinlenme, konaklama, yatlara bakım, onarım ve alışveriş gibi sosyal ünitelere sahip deniz turizmi liman tesisleridir.

b)Yat yanaşma yeri: Yeterli su derinliğine sahip yatların bağlanabilecekleri ve yatçıların yatlarından yürüyerek çıkabilmelerine olanak sağlayan iskelelere, dinlenme, yatlara bakım, onarım, yeme, içme ve alış veriş gibi sosyal ünitelere sahip deniz turizmi liman tesisleridir.

c)Yat çekek yeri: Yatlara, güvenli bir şekilde karaya çekme, bakım ve onarım hizmetleri ile denize indirme hizmetleri sunan deniz turizmi tesisleridir (Dnz Tur.Yön. Md.11).

Marinalar temel görevleri tekneler için emniyetli bağlama yerleri, bakım onarım, güvenlik sunmak olsa da günümüzde yatçıların her türlü hizmet taleplerine cevap vermek zorundadır. Bu hizmetlerin yanı sıra kıyı kentlerine ve o kıyıların vatandaşlarına sosyal ve ekonomik katkıları olmalıdır.

2. Marina İşletmeciliğinin Tarihçesi

Dünya üzerinde yatçılığın çıkış noktası Hollanda olsa da gelişmesi ve turistik ürün haline gelmesi İngilizlerin denize olan ilgileri ile oluşmuştur. II. Dünya savaşı sonrası yaşanan Keynesçi iktisat politikalarının yaratmış olduğu ekonomik genişleme sonucu refah ile birlikte deniz turizmi alanına olan ilgi artmıştır. Bu ilgi daha çok batı Akdeniz ve güney Fransa'da yoğunlaşmıştır. *'Marina' lafına uygun ilk yapı Fransa'da 1960 senesinde 'Port Canto' adıyla yapıldı. Ondan sonra özellikle Batı Akdeniz'de marinaların sayısı hızla artmaya başladı (Töre, 2011). Bu genişleme dönemi özellikle A.B.D.' inde de rekrasyonel deniz turizmi faaliyetleri artmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan ciddi yatırımlar neticesinde Akdeniz Bölgesi ve Karayıp Adaları dünya yat turizminin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Yat turizminin iki önemli merkezi Akdeniz ve Karayib Adalarıdır. İklimin de yardımı ile bu iki cennet yaz ve kış dönemlerinde birbirlerini tamamlamaktadır (Bezirgan, 2009). Günümüzde Batı Akdeniz bölgesine ilgi yoğunudur. Batı Akdeniz de yaşanan çevresel deformasyon nedeniyle marinalar ve yatçılık bakir doğu Akdeniz bölgelerine yönelmiştir ancak siyasal belirsizlik ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle kısıtlı yerlerde gelişme göstermiştir. Son dönemde Yunanistan'da göçmen krizi nedeniyle deniz turizmi yavaşlamış olsa da Yunan adaları ve çevresi Akdeniz çanağında önemli bir bölge olarak önemini sürdürmektedir. Dünyada bu turizm yine en yaygın olarak Akdeniz'e kıyısı olan bölgelerde, gelişmiş olarak, Yunanistan, Adalar, Balaer Adaları, Karaipler, Fransa, İtalya'da marinacılık yaygınlaşmıştır. Batı Akdeniz bölgesi marinacılığın %80 İspanya, İtalya ve Fransa kıyılarında yapılmaktadır (Duran, 2002) Yat, yatçılık ve yat limanı / marina üçlüsü birbirinden ayrılmayan, birbirlerini destekleyen unsurlardır. Yatçılık sektöründe özellikle Akdeniz çanağına karşı iştah artmış olup Akdeniz çanağı yatçılık ve yat turizmi açılarından dünyanın en önemli bölgesi haline gelmiştir (TTYD, 2010). Akdeniz bölgesine olan ilgi artarak devam etmekte mevsimsel olarak karaip bölgesi tamamlayıcı olmaktadır. Kışın Akdeniz bölgesindeki tekneler karaip bölgesine*

yönelmektedir. Dünya genelinde 19.000 adet marina/yat limanı mevcut olup, sadece Avrupa genelinde 5000 adet marina/yat limanı mevcuttur (DTO, 2011). Günümüzde marinalar kıyı kentlerinin gelişmişlik göstergesidir. Bu gelişmişliğin turizm, ticaret boyutu dışında kentlerin sosyal yaşamına ve yaşana bilirliliğine önemli katkıları vardır.

3. Türkiye’de Marina İşletmeciliği

Türkiye’de marinacılık batı Akdeniz’de başlamasından yaklaşık yarım yüzyıl sonra Türkiye’de başlamıştır. 1967 yılında “Bakanlıklar Arası Yat Limanlarını Planlama Tetkik Komisyonu” kurularak yat limanları konusunda çalışmalar yapılmış, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) döneminde bir yat limanları zinciri kurulması öngörülmüş ve bu tesislerin en verimli şekilde işletilmesinin de Ulaştırma Bakanlığı tarafından gerçekleştirileceği düşünülmüştür. 1970’li yılların sonunda Turizm Bakanlığı bünyesinde yat turizmi gündeme alınarak, çeşitli yat limanı yerleri tespit edilmiş, mülga Devlet Planlama Teşkilatı tarafından gelişme planları hazırlanmış, 1976 yılında Bodrum, 1977’de Kuşadası Yat Limanları işletmeye alınmış, Çeşme Yat Limanı da aynı yıllarda hizmete açılmıştır (Ubak, 2016). Sonraki yıllarda yaşanan toplumsal olaylar ve askeri darbe süreci ile turizmin geldiği durma noktası marina yatırımlarını da etkilemiştir. Sonraki yıllarda liberalleşme süreciyle marinacılık gelişme göstermiştir. 2014 yılı için aşağıdaki Türkiye deki marina sayıları Deniz ticaret odası yetkililerince ifade edilmiştir. Bugün, Türkiye Deniz Turizmi, 56 adet Marina ile 15.229 adet yat bağlama kapasitesine ulaşmış olup, bu yıl açılacak yeni yat limanlar ile bu rakam 62 adet marina ile 21.000 bağlama kapasitesine ulaşacaktır (Okuyucu ve Sapmaz , 2014:46) 2015 yılı itibarıyla bu sayı 62 adet marinaya çıkmıştır. Ülkemizin yat turizminde zayıf yönleri ise marinalarımızın kapasitelerinin layığıncı kullanılamaması, bürokratik işlemlerin fazlalığı, marina yatırımlarının projelendirilmesi konusunda bürokrasinin azaltılması ve yatırımın hızlandırılması amaçlı “Yuvarlak Masa” yönteminin ülkemizde uygulanmaması, denizcilik ve turizm eğitimi alanındaki eksiklik ve uluslararası lobi çalışmalarının yetersizliği şeklinde sıralanabilir (Özkan, 2008: 154). Projelendirilen yat limanlarına ilave olarak ülkemizde bulunan 200’ü aşkın balıkçı barınakları potansiyelinden faydalanılarak her 35 deniz milinde bir olmak üzere yat turizmine gerekli hizmeti sağlayabilecek şekilde yenilenmelerine yönelik çalışmalar ile sektörde önemli bir gelişim kazandırılacaktır. Ayrıca, yeni varış noktalarını destekleyecek nitelikte yat limanları planlanarak işletmeye açık alacaktır (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007). Marinalar kıyı kentlerimiz için bir ihtiyaçtır. Marinaların sayılarının arttırılması ekolojik denge bozulmadan ve sürdürülebilir işletmecilik anlayışla gerçekleştirilmelidir.

5. Marinacılığın Türkiye Ekonomisine Katkısı

Marinalar ve yat turizmi en hızlı gelişen, sosyal ve ekonomik getirisi yüksek turizm dallarının başında yer almaktadır (Özkan ve Ayıran, 2008). Türkiye’deki Turizm gelirlerinin %25’ inin deniz turizminden elde edildiği ifade edilmektedir. Türkiye, marinaları, yat inşa ve çekek yerleri ile Akdeniz çanağında önemli bir yatçılık merkezi oldu. Türkiye limanlarına gelen yatların dağılımında İstanbul, Antalya ve Muğla ön sıralarda yer alıyor. En çok gelir ise mega yatlardan sağlanıyor (Vira Haber, 2010). Doğrudan yaptığı katkının dışında bölge ekonomilerine ciddi oranda dışsal katkısı mevcuttur. Uluslararası rakamlara göre bir marina da bir kişiye iş yarattığımız zaman, dışarıda 11 kişiye iş yaratmış oluyoruz (Vira Haber, 2011). Ülkemizde kışlayan yabancı bayraklı bir yatın, bu süre zarfında ortalama harcaması toplam 40 bin ABD Doları civarında gerçekleşmektedir (Altunay, 2008). Yat yarışları ve festival dönemlerinde ziyaretçi yatçı sayısının artması bölge esnaf ve girişimcilerinin gelirlerini arttırmaktadır.

Özellikle yeme içme ve hizmet sektörü bu dönemlerde cirolarını arttırmaktadır. Bu sektördeki altyapının toplam ekonomik büyüklüğü 745 Milyon \$ mertebesinde. Mevcut ve Planlanan Yat Limanları ile Turizm sektöründe yatırım ve işletme dönemleri toplamında direk olarak en az 10.000 kişi dolayında istihdam yaratılacaktır (Arslan, 2010). Marinaların istihdam noktasında yarattığı imkânlar bölge ekonomileri içinde işsizliğe çözüm olmaktadır. Marinalar faaliyet göstermeyen ya da faal olan sahil dinlenme ve eğlenme yerlerinin yanı sıra civarlardaki ve bulundukları yerlere en yakın bölge halkına önemli ekonomik katkılarda bulunurlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde yerli halka hizmet veren dinlenme tesisi marinalar için tahmin edilen katma değer genel olarak iki ila on arasında bir değişim gösterir. Başka bir açıdan ele alındığında marinateda harcanan her bir dolar, o bölgeye iki ila on arasında artı bir değer sağlar. İtalya'da yapılan son çalışmalar ise bu katma değerın yaklaşık olarak on olduğunu öne sürer. Rivyera, Virjin adaları, Fiji ya da Tahiti gibi, başlıca ekonomik kaynağı turizm olan tatil yerlerinde ve bölgelerdeki turistlere yönelik işletmeler için bu katma değerın kayda değer ölçüde daha yüksek olduğu izlenmiş ve hatta 15 ve daha yukarı olarak değerlendirilmiştir (Natchez, 2011). Ülkemize özel yat ile gelen yatçının ülkemizde kalış süresi, ortalama 31 gün olup, günlük harcaması ortalama 104 \$'dır. Yani bir yatın getirdiği döviz 30 turistin harcamalarının toplamına eşittir. Ülkemiz yat limanlarında bırakılan, yabancı bayraklı 12 mt. Boyundaki bir yat; yıllık marina ücreti olarak ortalama 3,000\$, karaya çekilmek için 600 \$ ve bakım-onarım talep ettiğinde, hizmetlerine göre 3000\$-5000\$ arası harcamaktadır (Bezirgan, 2009). Marinalarda verilen hizmetler yüksek katma değerli hizmetlerdir. Bütün turizm faaliyetlerine oranla daha yüksek kar bırakmaktadır. Bakanlığı'nın Cumhuriyet'in 100. yılı olan 2023 yılında sayısını ikiye katlamayı planladığı marinalardan 10 milyar dolarlık gelir bekleniyor. Büyük bir bölümü Ege Bölgesi'ne kurulacak olan marinalar sayesinde bölgenin en az 6-7 milyar dolar gelir elde etmesi hedefleniyor (Deniz Haber, 2010).

6. Marinaların Sosyal Sorumluluğu ve Yaşanabilir Kıyı Kentleri

Ekonomik güçleri sınırlı olan kitlelerin bir takım önlemler ve tesisler yardımıyla turizme katılmaları sosyal turizm kavramını ifade etmektedir (Usta, 2009). Örgütlerin, kârlarını maksimize etmenin ötesinde topluma karşı yükümlülüklerinin olduğu ve topluma olumlu katkı sunmaları beklendiğı yönündeki görüşler uzun süredir mevcuttur (Carroll, 1999). Marinalar tüm topluma ait kıyı şeridinde faaliyetlerini gösterirken topluma karşı sosyal sorumlulukları diğeri ticari işletmelerden daha fazladır.

Ataköy Marina, Antalya Çelebi Marina, D-Marin Turgutreis Marina, D-Marin Didim Marina, Ece Saray Marina, Kemer Türkiz Marina, Martı Marina, Milta Bodrum Marina, Palmarina Yalıkavak, D-Marin Göcek Marina Deniz Turizmi Tesisleri TYHA The Yacht Harbour Association tarafından verilen "5 Altın Çıpalı" tesisleri olarak hizmet vermektedirler. Bu tesisler sadece bir marina değil; su sporları ve alışveriş merkezi, onarım ve bakım üssü, sosyal ve kültürel aktiviteler merkezi bir "marina village", yani "deniz tatil köyü"dür (DTO, 2011). Birer sosyal tesis niteliğı taşıyan marinaların bulundukları bölgeye katkılarının olması günümüzün stratejik yönetim anlayışının gereğidir ve işletmelere rekabet avantajı sağlamaktadır. Marinaların sadece yat park yeri veya yatların bir geçiş yeri olduğu anlayışı bitmiştir. Marinalar artık geniş potansiyelli topluluklara hizmet veren aktif mekanlar olmuştur. Bu gelişim, ülkemizde sınırlı sayıda marinateda yaşamasına rağmen yapılan tanıtım çalışmalarıyla uluslararası alanda duyurulmakta ve ülkemize olan talebe katkıda bulunmaktadır (Bezirgan, 2012). Ayrıca kıyı şeridinin düzensiz tekne bağlamaları sonucu oluşan görüntü kirliliğinin önüne geçilmektedir. Bu yanılla bulundukları kıyıyı daha yaşanabilir kıldıkları kesindir. İspark, İstanbul koylarındaki deniz taşıtlarının düzensiz bağlanmasına karşılık

Tekne Park'la modern bir çözüm sunuyor. Düzensiz bağlama ve kıyıda yaşanan kirliliğe çözüm bulmak amacıyla İspark, İSMARİN adı altında Tekne Park'lar açıyor. İlk ikisi İstinye ve Tarabya'da 2012 Nisan-Mayıs ayına kadar bitmesi planlanan proje yaklaşık 338 yat ve tekneyi bağlamayı hedefliyor. İki Tekne Park'ın tamamlanmasının ardından Büyükdere, Bebek, Paşabahçe ve Çengelköy'de de yeni Tekne Park'larla yaklaşık 5 bin yat ve tekne için park alanı oluşmuş olacak. Proje elbette İstanbul kıyılarını etkisi altına alan vahim görüntü kirliliğinin yanı sıra atık sorununun da önüne geçmeyi amaçlıyor. Tekne Park'larda parklanan teknelere, elektrik, su, tekne bağlama, otopark gibi hizmetlerin yanı sıra taksi durağı, bisiklet park, dalgıçlık hizmetleri, internet gibi hizmetler de sağlanacak. Tekne sahipleri parklarda kısa süreli bağlama veya haftalık, aylık ve yıllık abonelikten de yararlanabilecekler (Yachting Life, 2011). Başarılı bir marina bu yapılara ek olarak bölgeyi kalkındıracak bir donanıma sahip olmalıdır. Sadece deniz araçları için bağlama yeri sunmak marina işletmeciliği için yeterli değildir. Marinalar artık geniş potansiyelli topluluklara hizmet veren aktif mekânlar olmuştur. (Bezirgan, 2012). Turistik İstasyonun doğal peysaj özellikleri; kültürel peysaj özellikleri; tarihsel ve arkeolojik değerler, folklor, festivaller, sanat faaliyetleri, avcılık olanakları, spor etkinlikleri, yarışmalar yatçının marinaya bağlı kaldığı sürecin uzamasını sağlayacak, hem zamanını daha iyi değerlendirebileceği hem de döviz bırakabileceği sosyo-kültürel faktörlerdir (Kocabıçak, 1996). Yukarıda saydığımız faaliyetlere marinaların rekabet üstü konuma gelmesini sağlarken, diğer yandan bulunan kıyı kentinin sosyal hayatına katkı sunmalıdır. Yapılan masraflar kurumlar yük olarak gözüke de orta ve uzun vadede ekonomik dönüşleri olan sosyal yatırımlardır. Ekonomik veya fiziksel engeller nedeniyle sosyal faaliyet ve aktivitelere erişemeyen toplum kesimlerinin marinalardaki aktivite ve olanaklardan yararlanması marinanın kurum imajına ciddi oranda katkı sunacaktır.

Yurdumuz özellikle yat turizminin gelişmesi için gerekli çevresel imkânlarla sahip dünyanın sayılı ülkelerinden birisidir. Bunun devamı ise kamusal alan olan kıyılarımızı koruma tedbirleri almamızla mümkündür. Bu tedbirlerin başında da marinalar gelir. Çünkü modern bir marina,

- *Mevcudiyeti ile deniz araçlarını ve denizcileri,*
- *Hizmetleri ile doğayı, tekneyi, sahibini koruyan,*
- *Ülkeye yeni iş sahaları ve döviz geliri sağlayan,*
- *Eğlence, spor ve sosyal aktiviteler merkezi,*
- *Yat turizminin kalbi,*
- *Sahillerimizin medeniyet simgesi tesislerdir (Dağcı, 2004, Akt. Özkan, 2004).*

7. Marinaların Yönetim Ve Organizasyonun Önemi

Yönetim, belirli bir takım amaçlara ulaşmak için başta insanlar olmak üzere parasal kaynakları, donanımı, demirbaşları, hammadde, yardımcı malzemeleri ve zamanı birbiriyle uyumlu, verimli ve etkin kullanabilecek kararlar alma ve uygulama süreçlerinin toplamıdır (Eren, 2003). Günümüzde yönetim anlayışı oldukça değişmiş yöneticilerin sosyal fonksiyonları artmıştır. İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri aracılığıyla kamuoyunda iyi bir imaj oluşturmaları, kendilerini sosyal sorumluluklara duyarlı bir işletme olarak farklılaştırmaları hem rakiplerine karşı bir üstünlük elde etmelerine, hem de kriz dönemlerini daha az zararlarla atlattıklarına yardımcı olacaktır (Schnietz ve Epstein, 2005: 327-345). İşletmelerin yerine getirdikleri

sosyal sorumluluklar firmalara rekabet avantajı sağlamaktadır. Günümüzde işletmelerin verimlilik düzeylerinin artması amaçlanmış Japonya’da gelişen Toplam kalite yönetimi sadece imalat sanayisinde değil hizmetler sektöründe de kullanılmaya başlamıştır. *Toplam kalite yönetimi örgüt fonksiyonları ve sonuçlar yerine, süreçler üzerinde odaklaşan tüm çalışanların niteliklerinin artırılması ile yönetim kararlarının sağlıklı bilgi ve veri toplanması analizine dayandıran, tüm maddi ve manevi örgüt kaynaklarını bir bütünlük içinde ele alan bir yaklaşımdır* (Ersen, 1997). Toplam Kalite yönetimi bütünsellik anlayışı ile yöneticilerin sosyal stratejilerinin olmasını da içermektedir. *Sosyal sorumluluk bilincine sahip olmak bir işletmenin ya da örgütün sosyal sorumluluğu, paydaşları (çalışanları, tedarikçileri, müşterileri, hissedarları, rakipleri, kamuoyunu ve ihtiyaç sahiplerini) ön planda tutarak, doğal çevre ve sosyal refahın artışına yönelik anlayışı içermektedir* (Torlak ve Dalyan, 2012: 17). Webb (2004) tarafından yapılan araştırma sonucunda ise, sosyal sorumluluk sahibi olarak tanımlanan örgütlerin yönetim kurullarının diğer örgütlere göre daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), dünya genelinde sayıları giderek artan örgütlerin benimsediği kurumsal bir davranış ve yönetim felsefesidir (Carroll ve Shabana, 2010). Dünya Bankası, kurumsal sosyal sorumluluğu; *“Toplumsal ekonomik gelişimi, eğitimi, felaket yaralarının tedavisi, çevrenin korunması, sağlık sorunlarının çözümü ve devletlerin etrafındaki daha birçok sorunun çözülmesi konusunda bir araç”* olarak tanımlamıştır (Bryane, 2003: 116). Sosyal sorumluluk kavramındaki modern görüşe göre, işletmelerin sosyal vicdanları olmalıdır. Bu kapsamda işletmeler çalışan hakları, çevre kirliliği azınlık hakları gibi birçok sosyal konuda topluma karşı sorumlu olmalı ve gerekli düzenleyici önlemler almalıdır (Friedman, 2000: 406). Bu düzenleyici önlemler yöneticilerin sosyal sorumluluklarının farkında olması ile mümkündür. Marina işletmelerinde yöneticiler oluşturacakları organizasyon ve bu organizasyondaki düzenlemeler ile sosyal sorumluluklarını yerine getirecektir. Marinacılık kendine özgü özellikleri ve kıyıların düzenlenmesi noktasında bulunduğu kente karşı sosyal sorumlulukları diğer işletmelerden daha fazla olan bir iştir. Marina işletmeciliği çok fazla paydaşa sahip bir işletme türüdür. *Deniz turizminin özel bir dalı olan yat turizmi iki bileşenden oluşmaktadır. Hizmeti veren yat limanları ve yat limanından hizmeti alan yatlar* (Oral, 334). Yat Limanı ve Marina işletmeciliği yüksek talep esnekliğine sahip bir hizmet faaliyetidir. *Deniz alanında yatlara güvenli bağlama ve çekek hizmeti sunmakta olup, karada da yat ve yatçılara yönelik hizmetler sunmaktadır* (Ahipaşaoğlu ve Arıkan, 2005: 101). Bu hizmetlerin kalitesinin yanı sıra müşteri tercihinde yönetim ve organizasyonun sosyal stratejileri de etki etmektedir. Marinalar bulundukları bölge insanına katkı sunmak zorundadır. Kıyı bölgesinin çehresini olumlu yönde değiştirmek zorundadır. Çevre kirliliğine neden olmanın ötesinde kendi işletmesinin paydaşları dışında çevreye verilen zararı bertaraf etmek ile mükellef olmaları marinaların sosyal sorumluluğunun gereğidir. *Son zamanlarda çıkarılan bazı yönetmeliklerde marina ve yatlara çevre yönetimi konusunda bazı zorunluluklar getirilmiştir. Bunlardan birisi de 21 Kasım 2008’de 27061 sayılı Resmi gazetede 24 Temmuz 2009 Tarih, 27298 sayı ile Resmi Gazete yayınlanan “Çevre Denetim Yönetmeliği”’dir. Yönetmeliğe göre marinalarda çevre yönetim birimi oluşturularak marinalarda çevre yönetim sisteminin oluşturulması istenmektedir* (İçemer v.d., 2010). ISO 14001 ve ISO 14005 çevre yönetim standartları olarak marinaların uygulayacağı standartlardır. Ayrıca mavi bayrak ödülü marinalar içinde verilmektedir. Çevre standartlarına uygun marinalara mavi bayrak ödülü verilmektedir. *Mavi Bayrak, gerekli standartları taşıyan nitelikli plaj ve marinalara verilen uluslararası bir çevre ödülüdür* (TÜRÇEV, 2012). Chapman (2005: 34-40) Güney Avustralya’daki The Marina Hindmarsh Island’ı sürdürülebilirlik konusunda örnek olarak göstermektedir. Söz konusu marina, çevreci bir marina olarak

planlanmış, kanalizasyon sistemi, marina içi su sirkülasyonu ve çevresel düzenlemeler konularında doğal habitata en az zarar gelecek şekilde yapısal unsurlar düşünülmüştür. Ayrıca, marinanın işleme açılması sonrası yat sahiplerinin davranışlar yakından gözlenmesi, hassas bölgelerde ziyaretçi sayısının sınırlandırılması, su kalitesinin sıklıkla ölçümü ve tüm paydaşlara çevresel eğitimlerin sürekliliği konularında çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu marina, ISO9001, Clean Marinas ve 5 Altın Çıpa ile ödüllendirilmiştir. Yat Limanları Birliği, sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve kalitesi, teknik altyapı, çevre düzeni ve temizlik, personel ve fiyatlandırma gibi konularda belirlenen kriterlere göre değerlendirme yapıyor (Deniz Haber, 2011). Marinalar marinaya gelen yatçıların ihtiyaçlarına cevap verirken bulundukları şehrin vatandaşların denizden istifadelerini sağlayacak uygulamaları sunacak bir organizasyon yapısı oluşturmalıdır. Öncelikle marina yöneticileri bu sosyal sorumluluğun gereğini yerine getiren bir örgüt kültürünü kurumlarında oluşturmalıdır. Altın çıpa ödülü marinalar için önemli bir sertifikasyon sistemi olup Yat Limanları Birliği (The Yacht Harbour Association) tarafından verilmektedir. Marinaların kalite standartlarını ölçen bir sertifikasyon sistemidir. Marinaların çevre standartlarına uygun ve kaliteli işletmeleri marina yöneticilerinin doğru personel örgütlenmesiyle gerçekleşir. Marina işletmeleri oluşturdıkları örgüt kültürü ile çalışanların sosyal sorumluluk taşımalarını sağlamalıdır. Marinaların paydaşlarının önemli bir parçası marinalardan hizmet almayan bölge halkıdır. Marina organizasyonları oluşturulurken bu husus önemle göz önünde bulundurulmalıdır. Bu konuda çalışma yapan bölümler oluşturulmalıdır. Bu bölümler organizasyon içinde yapacakları çalışmalarda güçlendirilmeli ve yetkilendirilmelidir. Marinalar sadece bağlama yerinin ötesinde fiziksel olarak bulundukları yöreyi güzelleştirdikleri gibi sosyal ve kültürel çekim merkezi haline getirmelidirler.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Marina işletmeleri sadece fiziksel bağlama yerleri olmanın ötesinde nitelikli insan kaynağı ile iyi örgütlenmiş bir organizasyon olmak zorundadır. İşletmenin Kurucuları örgüt kültürünü sürdürülebilir işletmecilik anlayışı ile oluşturmalarıdır. Marinaların kuruluş safhasında özellikle marina yeri seçimi konusunda; teknik ve mühendislik anlamda yetkili otoritelerin görüşlerinin yanı sıra bölge halkının tercihleri göz önünde bulundurulmalıdır. Yer seçiminde doğaya ve ekolojik yaşama zarar verilmemesine dikkat edilmelidir. Günümüzde artık işletmelerin sosyal sorumluluğu asli görevleri haline gelmiştir. Çevreye duyarlı işletmecilik anlayışı kurumsallaşmanın gereği olarak yaygınlaşmıştır. Marina yatırımları sermaye yoğun yatırımlardır. Yanlış yer seçimi geri dönüşü olmayan bir karardır. Yatırımın finansal geri dönüşünün göz önünde bulundurulması kadar ekolojik sisteme zarar vermemesine de önemlidir. Marina faaliyetleri sadece bağlama yeri olarak düşünülmemelidir. Marinalar kültürel ve sosyal çekim merkezi olmalıdır. Marinaların sosyal sorumluluğu diğer işletmelerden fazladır. Bunun en önemli nedeni kıyılar toplumun ortak malıdır. Kıyılar tahsis edilmesinde toplumsal fayda sağlanması göz önünde bulundurulmaktadır. Marinalar bulundukları kıyılar için önemli ekonomik çıktılar sağlamakta ve istihdama katkı sunmaktadır. Bulundukları kıyı şeridinde su kirliliğine neden olmamalıdır. Kirlilikle mücadele etmelidirler. Bu bilinç Marina organizasyonlarına bir örgüt kültürü olarak yerleşmelidir. Çevreci uygulamalar yönetim kademelerinde yer almalı kalite sistemleri bu doğrultuda oluşturulmalıdır. Toplumun dışlanmış kesimlerinin, yaşlılarının, engellilerinin marinalardan istifade etmesi sağlanmalıdır. Yapılacak sosyal ve kültürel aktiviteler süreklilik arz etmelidir. Kütüphanesi, tiyatro salonu ve kültürel kompleksleri sadece bina olarak değil yaşayan aktif mekanlar haline getirilmelidir. Yelken yarışları ve spor aktiviteleri gerçekleştirilmelidir. Marinalar, yöredeki gençleri su ve yelken sporlarına

yönlendirilmelidir Marinalar bölgenin deniz kültürüne katkı sağlayarak uzun vadede işletmelerinin rekabet gücünü de arttıracaklardır. Marinaların görev ve vizyonlarında marinaların sosyal sorumluluğu ve sürdürülebilir işletmecilik anlayışı yer almalıdır. Marinaların yaşanabilir kıyı kentlerinin oluşmasında önemi büyüktür. Marina yöneticilerinin bu durumun farkında olarak marinalarını yönetmeleri gerekmektedir. İdari bölümler ve marina organizasyonu bu anlayışla oluşturulmalıdır. Marinaların kaliteli yönetilmesi için sosyal sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Bu sayede rekabet avantajı elde edebilecek ve tercih edilme oranı artacaktır. Marinalar bulundukları kıyı şeridi ile anılmaktadır. Bulundukları kıyı kentine katkı sundukları oranda başarılı olacaklardır. Bu noktada marina yöneticilerinin ve marina organizasyonlarının önemi büyüktür.

KAYNAKÇA :

- Ahipaşaoğlu, H., S. ve Arkan, İ. (2005). Seyahat İşletmeleri Yönetimi ve Ulaştırma Sistemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altunay, S. (2009) Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 Yılında Deniz Yolu Alt Yapısı, 10. Ulaştırma Şurası "Hedef 2023", İstanbul.
- Bezirgan, A.E. (2009), Türk bayrağına neden geçmiyorlar? <http://www.gazetevatan.com/elif-ergu-257671-yazar-yazisi-turk-bayragina-neden-gecmiyorlar/> (Erişim Tarihi:22 Aralık 2013)
- Bezirgan, A.E. (2012), "Marinalar inşa edilmeden deniz turizm sektörü oluşturulmaz" <http://www.virahaber.com/marinalar-insa-edilmeden-deniz-turizm-sektoru-olusturulmaz-24347h.htm> (Erişim Tarihi:22 Aralık 2013)
- Bryane, M. (2003). "Corporate Social Responsibility in International Development: An Overview and Critique", Corporate Social Responsibility and Environmental Management, Cilt:10, Sayı:3, s. 115-128.
- Carroll, A.B. (1999), "Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct", Business and Society, 38,pp. 268–295.
- Chapman, T. (2005) Sustainable Waterfront Marina Development. International Congress on Coastal& Marine Tourism. s: 33-40.
- Carroll, A. B. and Shabana, K. M. (2010), "The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice", International Journal of Management Reviews, 12(1), pp. 85–105.
- Deniz Ticaret Odası, (2012): 2011 Deniz Sektörü Raporu, İstanbul.
- Diakomihalis, M. (2007). "Chapter 13/ Greek Maritime Tourism: Evolution, Structures and Prospects". (Maritime Transport: The Greek Paradigm). Research in Transportation Economics. (21): 419-455.
- Duran, T. (2002): Türk Denizciliği ve Deniz Ticareti Kaynakları, 1.Basım, Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul, ISBN:9756926090.
- Eren, E. (2003): Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar, Beta Basım Yayın, ISBN : 9786053779759
- Friedman, M. (1970), The social responsibility of business is to increase its profits, The New York Times Magazine, September 13, Applied Ethics: Critical Concepts in Philosophy, 5. Cilt Yazar: Ruth F. Chadwick, Doris Schroe, der s.57-63
- Eren, E. (2003): Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar, Beta Basım Yayın, ISBN : 9786053779759
- Ersen, H. (1997): Toplam Kalite ve İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi, Verimli ve Etkin Olmanın Yolu, 2.Baskı. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Güner, D. (2004) Amfibi Mekanlar Marinalar, Yat Limanları, Çekek Yerleri ve Barınaklar, Ege Mimarlık,2004/4 – 52.İzmir.
- İçemer, G.T. ve Diğerleri (2010): Yat Limanlarında Atık Alımı ve Yönetimi, Türkiye Kıyıları'10 Türkiye'nin kıyı ve Deniz Alanları VIII.Ulusal Kongresi, Trabzon .

- Oral, E.Z. (2008)Yeni Nesil Yat Limanları” Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları V. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 04 Konferans Bildiriler Kitabı 4-7 Mayıs 2004, Adana, E. Özhan ve H. Evliya (Editörler).Adana.
- Özkan, Ö., (2008). Türkiye’de Marinaların Kamusal Kullanıma Etkileri ve Öneriler, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Özkan, Ö. (2008): Türkiye’de Marinaların Kamusal Kullanıma Etkileri Ve Öneriler,(Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Özkan, Ö. ve AYIRAN, N. (2008): Marinaların Kamusal Kullanıma Etkileri Ve Öneriler, İTÜ Dergisi Mimarlık, Planlama, Tasarlama Diyalog Dergisi, Eylül 2008, Cilt 7, Sayı 2.İstanbul.
- ÖİK (Özel İhtisas Kurulları). (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Kurulu Turizm Raporu. Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/OzelIhtisasKomisyonuRaporlari.aspx>, Erişim tarihi: 06.01.2016.
- Kocabıçak, H.Y. (1996): Kuşadasında Yat Turizminin Bölgenin Ekonomik ve Turistik Gelişmesine Katkısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Natchez, D. (2011): Kordon Gelişmelerinin Ekonomik Etkisi (I) ”, Deniz Ticareti Dergisi, Deniz Ticaret Odası, Temmuz, İstanbul,
- Milta Marina, 5 Altın Çıpa Ödülü kazandı (2011), Deniz Haber Portalı, <http://www.denizhaber.com.tr/milta-marina-5-altin-cipa-odulu-kazandi-haber-36264.htm> (Erişim Tarihi:22 Aralık 2013)
- Ülkemizde Yat Limanı (Marina) İşletmeciliği (2016), Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/Belgelik/guncel_haber_arsiv/20131212_151112_64032_1_64480.pdf (22Temmuz 2016).
- Sapmaz, İ. ve Okuyucu, M. F., “Deniz Turizminin Dünü, Bugünü, Sürdürülebilirliği”, II. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu, 28 Şubat 2014 , İzmir.
- Schmietz, Karen E., Epstein, Marc J. (2005), “Exploring the Financial Value of a Reputation for Corporate Social Responsibility During a Crisis”, Corporate Reputation Review, Cilt:7, Sayı:4, s. 327-345.
- Torlak Ö. ve Dalyan F. (2012), İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve Etik, (1. Baskı) Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Türkiye Turizm Stratejisi-2023 - Resmi Gazete www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070302-17-1.doc (22Temmuz 2016).
- T.C. TURİZM BAKANLIĞI (1992): Yat Turizm Master Planı,” Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Dairesi, Ankara.
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, (2009): Deniz Turizmi Yönetmeliği, Sayı: 27298
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, (2010): Deniz Turizmi Yönetmeliği Uygulama Tebliği, Sayı: 27565
- T.C. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI DEMİRYOLLAR LİMANLAR VE HAVA MEYDANLARI İNŞAATI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2010): Turizm Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması –Sonuç Raporu, Yüksel Proje Uluslararası A.Ş. ve Belde Proje ve Danışmanlık Tic. LTD. Şti. Ortak Girişimi. Ankara.
- Töre, E.(2011). Erbil Töre'den "Türkiye'nin marinacılık raporu" http://www.turksail.com/index.php?option=com_content&view=article&id=5167:erbil-toere-tuerkiyedeki-marinacl-anlatt&catid=39:genel-haberler&Itemid=66 , (Erişim Tarihi:22 Aralık 2011)
- Usta, Ö. (2009). Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yatçılık Sektör Dergisi <http://www.yachtinglife.com.tr/kategoriler/105/marinalar/2281/istanbul&#8217%3Bda-ismarin-donemi-basliyor> , (Erişim Tarihi:16 Ocak 2011)
- Yat Sektör Raporu, Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği, <http://www.ttyd.org.tr/sektorel-tyd-raporlari.html>, (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2012)

Webb, E. (2004), "An Examination of Socially Responsible Firms' Board Structure", *Journal of Management and Governance*, 8(3), pp. 255–277.

OTURUM V A / SESSION V A
KENT ÜZERİNE / ON the CITY

TARİHTE MODEL İSLAM KENTLERDEN BİRİ OLARAK BELH ŞEHİRİ

Yrd. Doç. Dr. Mehterhan Furkani¹
ASÜ, İslami İlimler Fakültesi

Özet

Batı dünyası karanlık orta çağını yaşarken İslam dünyasında ilmi faaliyetlerin yanı sıra şehirleşme ve mimari alanlarda da birçok gelişme yaşanmıştır. İslam tarihinde Medine ile başlatılan şehirleşme faaliyeti daha sonra Bağdat ve Endülüs gibi dönemin en güzel şehirlerden olan kentlerin şehirleşmesi ile devam edilmiştir. Belh şehri de bunlardan biridir. İslam'dan önce Budizm, Zerdüştlük vb. dinlere ve birçok medeniyete beşiklik yapmış olan bu şehir, Müslümanların hâkimiyeti altına girdikten sonra da ilim ve irfan merkezi haline gelmiş ve şehirleşmede de zirveye ulaşmıştır. Tarihi ve coğrafi konumundan dolayı bu şehre *Ümmü'l-bilâd*, tefsir, hadis, tasavvuf ve edebiyatın söz konusu şehirde zirveye ulaştığından dolayı kendisine *Kubbetü'l-İslam* ve birçok fıkıh âlimin bu şehirde yetiştiğinden dolayı da *Dâru'l-Fekâhe* ve *Daru'l-fikh* gibi adlar ile anılmıştır. İlmî faaliyet sahasındaki gelişmenin yanında şehirleşme konusunda da bu şehir zirveye ulaşmıştır. Nitekim hicri üçüncü yüz yılın ortasında Belh şehrinde; 1200 müftü, 520 edebiyatçı, 1848 cami, 400 medrese, 900 çocuk okulu, 500 hamam, 400 buz deposu, 300 havuz, 1200 soğuk içme su deposunun olduğu ve bir metrekare toprağın fiyatının 1000 dirheme ulaştığı rivayet edilmektedir. Şehrin 4 kapısı olan bir sur ile ve şehrin etrafındaki mahalle ve arazilerin de 12 kapısı olan surla kuşatılmış olması, yakasından, içerisinden nehirlerin geçtiği, bağlar ile çevirili olması ve tam ortasında etrafı çarşı ile çevrili caminin bulunması söz konusu şehrin ilmi ve mimari açıdan ne kadar ileri olmasının yanında onun güzelliğinin de tasvirini çizmektedir. Tebliğimizde bu şehrin tarih sürecindeki konumu ve İslam'ın girişinden sonra kazandığı önem, yaşanan ilmi, mimari ve kentleşme faaliyetleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Model İslami Kent, Belh Şehri, İlmi Gelişmeler, Kentsel Gelişmeler

BALKH as one of the MODEL ISLAMIC CITY in the HISTORY

Abstract

The Islamic World has experienced many improvements in urban and architecture field as well as in the field of scientific activities, while the Western World was living in the darkness of medieval. The urbanization activities which started by Madinah, continued by the urbanization of Baghdad and Andalusia which were ones of the most beautiful cities in their era. Balkh city is one of those city. The mentioned city which became a cradle to many of civilization and religions as Buddhism, Zoroastrianism and so on, after the fall under the rule of Muslims has become a center of knowledge and wisdom and urbanization has reached a peak. Due to historical and geographical position of this city it has called *Umm al-Bilad* (the mother of cities), due to tafseer hadith, tasavvuf (mysticism) and literature reached a peak it named as *Kubbatu al-Islam* (dome of Islam) and due to that a lot of fiqh scholars grown in this city, it named as *Daru al fiqh* and *Daru al faqaha*. In addition to development in scientific activities, this city reached a peak in area of urbanization. Indeed, it has been rumored that, in the middle of the third centuries of the hegira, there had been existed 1200 mufti, 520 men of letters, 1848 mosques, 400 madrasas, 900 children's schools, 500 baths, 400 ice storages and 1200 pools which supplying cold drinking water in Balkh city. So that a square meter of land prices became 1000 dirhams in that time. The city center had been surrounded by a Wall by 4 gates and the neighborhood of the city center had been surrounded by another Wall by 12 gates. There had been a mosque in the middle of the city surrounded by the bazaars. There had been also a river which passing from the inside and outside of the city. All of them portray the beauty of the mentioned city besides the development in science and architecture area. We will discuss the position of the mentioned city in the history and the importance which had gained and developments in the area of science, architecture and urbanization after the introduction of Islam in this city.

Keywords: Model Islamic City, Balkh City, Scientific Development, Urban Development.

¹ Mehterhan FURKANI, mehtarkhan@aksaray.edu.tr

GİRİŞ

Afganistan'ın kuzeyinde bulunan ve günümüzde Mezar-ı Şerif adlı ilin bir ilçesinin adı haline gelen Belh Horasan bölgesinin en önemli ve meşhur şehirlerinden biridir (Hamevî, 1995, I, s. 479). Nişapur, Merv, Herat ve Belh'ten oluşan Horasan'ın dört bölgesinden biri olan bu şehir (İstahrî, 2004, ss. 253-254; G. L. Strange, 1985, s. 21), zaman zaman da Horasan bölgesine başkentlik etmiştir (G. L. Strange, 1985, s. 424). Bu da şehrin önemi üstüne önem katmış ve daha da meşhur olmasını sağlamıştır. Bu şehrin hem İslam'dan önce hem de İslam'dan sonraki önemi farklı dönemlerde kendisine verilen isimler ve sıfatlardan da açıkça anlaşılmaktadır.

Mesela çok güzel mimarisinden ve güzel manzarasından dolayı cahiliye döneminde kendisine sevgili adı verilmiştir (Vaiz-i Belhî, 2009, s. 28). Horasan bölgesinin en önemli şehrinden biri olması sebebiyle de *el-Horasan el-uzmâ* (Büyük Horasan) denilmiştir (Ya'kûbî, 2001, s. 116.). Bazı dönemlerde güzelliğinden dolayı dünyanın dört bir yanından önde gelen insanlar buraya gezmeye gelmeye başlamıştır. Putperestlerin mabedi olan (Hamevî, 1995, V, s. 307) ve her sene Nevruz günlerinde ayrıca bayram kutlanmasına tahsis edilen Nevbahar söz konusu şehre çokça önem katarken, Amuderya da bu şehre ayrı bir güzellik katmıştır (Vaiz-i Belhî, 2009, ss. 17-18). İslam'dan önce Nevbahar mabediyle Budistler için olduğu gibi Zerdüştler için de önem taşımakta idi (Yazıcı, 1992, V, s. 410).

İslam'dan sonra da çok önemli olması sebebiyle *ümmü'l-bilâd* (beldelerin anası) (G. L. Strange, 1985, s. 462), güzel olması sebebiyle kendisine *Belhu'l-hüsna* (güzel Belh) (*el-Mutahhar*) (Makdisî, M. B. T. Ty, IV, s. 99), *Belhu'l-behiyye* (*muhtaşem Belh*) (Makdisî, M. B. A, 1991, s. 302), İslam'dan sonra mimarisinin en zirveye ulaşması ve İslam medeniyeti, kültürü ve ilmi için merkez haline geldiğinden dolayı da kendisine *kübbetü'l-İslam* (*İslam'ın kumbedi*) (Vaiz-i Belhî, 2009, s. 43), *dâru'l-fikh* (*fıkıh yırdu*), *dâru'l-fakaha* (*fakihler yurdu*) (Vaiz-i Belhî, 2009, s. 29), gibi isimler verilmiştir. İslam'dan önce birçok değişik din ve medeniyete beşiklik yaptığı gibi İslam'dan sonra da İslam medeniyeti ve tarihi içinde önemli bir yer işgal etmiştir. İstahrî şehri şöyle tanımlamıştır: Belh düzlük bir arazi olup en yakın dağa mesafesi dört fersaktır. Belh şehri sur ile çevrilmiş, şehrin ortasında camii ve caminin etrafında da çarşılar bulunmaktadır. Söz konusu camii sürekli insanlarla ma'murdur. Yine İstahrî devamında şehrin birkaç kapsının bulunduğu, kapılarının bağlar ve ağaçlarla kuşatılmış vaziyette olduğunu, aynı zamanda on değirmeni çalıştıracak büyüklükte olan "Dehâs" adlı bir nehrin Nevbahar kapısının önünden geçip Belh'in etrafındaki arazilerinin onun suyu ile sulandığını nakletmektedir (İstahrî, 2004, s. 278). Bu da şehrin güzelliğini çok net bir şekilde tasvir etmektedir.

1. Şehrin Kuruluşu

Bu şehrin ilk olarak ne zaman kurulduğu hakkında çok farklı bilgiler bulunmaktadır. Bazılar bunun ilk defa eski İranlı hükümdarı Lehrsif (Lahrasp) tarafından adı el-Hüsna konulmuştur (Mesudî, 2005, I, s. 174; Makdisî, ty, IV, s. 99; İbnü'l-Fakîh, 1996, s. 616; Bekrî, 1992, I, s. 133; İbnü'l-Cevzî, 1992, I, s. 136; Hamevî, 1995, I, s. 479). Bazılar ise ilk defa İskender tarafından inşa edildiği ve bu sebeple eski adının İskenderiye olduğunu söylemiştir (İbnü'l-Fakîh, 1996, s. 616; Hamevî, 1995, I, s. 479). Yine Geştasp tarafından on senede inşa edildiği, etrafının duvarlar ile çevrildiği (İbnü Belhî, 2006, s. 48; (Vaizi-i Belhî, 2009, s. 21) bin sene sonra tekrar harabeye dönüştüğü ve yeniden inşa edildiği rivayetler içindedir (Vaizi-i Belhî, 2009, s. 17). Bazı rivayetlere göre bu şehrin kuruluşu İran yaratılış efsanelerinde ismi geçen Keyumers

tarafından başlanmış ve yine efsanevî liderlerin üçüncüsü olan Tamuras tarafından tamamlanmış, bazı rivayete göre ise İran'ın efsanevî hükümdarlarından olan Minûçihr b. İrec tarafından inşa edilmiştir (Yazıcı, 1992, V, 410). Hatta bazı rivayetlerde bunun dünya tarihinde kurulan ikinci bir kent olduğu ve ilk defa Hz. Adem'in oğlu kabil tarafından (Vaizi-i Belhî, 2009, ss. 14-15), başka bir rivayette Tübbâ' tarafından ve bir diğer rivayette ise Âd kavmindan olan bir kral tarafından inşa edildiği bile iddia edilmiştir (Vaizi-i Belhî, 2009, s. 15). Kuruluş hakkındaki rivayet farklılığın sebebi de defalarca birçok kimse tarafından yeniden inşa edilmiş olmasına dayandırılmıştır. Zira Belh İslam'dan önce ve sonra 20 defa tamamen harabeye dönmüş ve yeniden inşa edilmiştir (Vaizi-i Belhî, 2009, s. 22).

2. İslam'dan Önce Belh Şehrin Konumu

İslam'dan önce-daha önce işaret edildiği gibi-defalarca tahrip edilmiş ve defalarca tekrar inşa edilmiştir. Ancak bazı dönemlerde öyle bir konuma gelmiş ki güzelliğinden dolayı dünyanın dört bir yanından önde gelen insanlar burayı gezmeye gelmeye başlamıştır. İslam'dan önceki bazı dönemlerde çok güzel mimarisinden ve güzel manzarasından dolayı kendisine sevgili adı verilmiştir (Vaizi-i Belhî, 2009, s. 28). Şehrin coğrafi olarak stratejik bir yer işgal etmesi onu önemli haline getiren etkenlerden biri sayılmıştır (Vaizi-i Belhî, 2009, s. 47). Amuderya'sı ve şehrin içinden geçen Dehâs nehri bu şehre ayrı bir güzellik katarken (İstahrî, 2004, s. 278; Vaiz-i Belhî, 2009, ss. 17-18), Bermekîler tarafından yapılan (Ya'kûbî, 2001, s. 117; Mesudî, 2005, II, s. 185) ve her sene bayram kutlaması için tahsis edilen Nevbahar adlı mabet (Vaizi-i Belhî, 2009, s. 18) de bu şehre önem, katmıştır.

Sâsânî hükümdarlarından Minûçihr tarafından inşa edilen bu bina (Mesudî, 2005, II, s. 185) dünyanın en yüksek binalarından biriydi.

Kâbe'ye benzeterek Nevbahar mabedini inşa edip ibadetlerde de kendileri gibi putperest olan Mekke müşriklerini taklit etmişlerdir. Mabedi ipekli kumaşlar ve mücevheratla süsleyip etrafında put dikmişler. Bundan sonra bir hac mekanı yapıp buraya hediyeler getirmeye, çeşitli kumaşlarla kubbesini örtmeye ve kubbesine alemler dikmeye başlamışlardır. Mabette 100 metre yüksekliğinde etrafında yuvarlak revaklar bulunan ve çok harika nakışlarla süslenmiş bir kümbet inşa etmişler ve üstünde mızraklarla 100 metrelik yeşil ipek kumaşları bayraklar şeklinde asmışlardı. Kubbe o kadar yüksek idi ki bir gün rüzgâr üstündeki kumaşın birini uçurmuş, bir rivayete göre 12 fersah (İbnü'l-Fakîh, 1996, s. 617) diğer bir rivayete göre ise 50 fersah (Mesudî, 2005, II, s. 185; Bekrî, 1992, I, ss. 169-172) uzaklığa atmıştır. Binanın etrafında ise mabedin hizmetçileri ve görevli ve sorumlularının yaşadığı 360 hücre vardı. Her bir hücre ehline senede bir gün hizmet sırası gelirdi. Mabedi Mekke'ye benzettikleri için en büyük sedeneye (mabet sorumlusuna) Bermek adı veriyorlardı. Nevbahar'ın etrafında bulunan yedi fersah arazi ona verilmişti ve şehirde yaşayan bütün halk onun kölesi idi ve Bermek istediği gibi onlara hüküm sürerdi. Ayrıca mabede gelen bütün hediyeler ve gelirler de Bermek'e aitti. Hint, Çin ve Kabul Şah krallar bu dine mensup idiler ve bu mabede hacca gelirlerdi. Hac yapan kişinin mabette bulunan en büyük puta secde edip Bermek'in elini öpmesi gerekiyordu. Müslümanlar bu bölgeyi feth edinceye kadar bu böyle devam ediyordu (İbnü'l-Fakîh, 1996, ss. 617-618; *Hudûdu'l-âlem*, 2003, s.121; Hamevî, 1995, V, s. 307). Bu mabet Belh şehrin fethinden sonra Muaviye döneminde Horasan valisi Kays b. Heysem tarafından yıkılmıştır (Belâzürî, 1988, s. 395; İbnü'l-Fakîh, 1996, s. 620). Her sene hicri şemsî yılın başında (Nevruzda), Taharistan, Hindistan, Türkistan, Şam vb. yerlerin eşraf ve büyükleri gelip Nevbahar'da bayram yaparlardı (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 46. Habibî, 1988, ss. 666-668).

Nevbahar bir kısım kaynaklarda putperestlerin mabedi, bir kısmında Budistlerin ve diğer bazılarında ise Ateşperestlerin/Mecusilerin/Zerdüştilerin mabedi, hatta bazılarında yıldızlara tapanların mabedi olarak geçmektedir. Putperestlik ve Budistlik arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Buda'nın heykelini dikip ibadet etmekte olduğundan değişik ifadeler kullanılmıştır. Budizm ve Zerdüştlük arasındaki çelişki de farklı dönemlerde her iki din mensupları tarafından mabet olarak kullanılmış olmasıyla girdirilebilir (Seccâdî, 2004, XII, ss. 1-2).

Zerdüş'tün, Lehasib'in oğlu Beştasib'in krallığı döneminde Belh şehrinde zuhur edip peygamberlik iddiasına bulunduğu ve tebliğini buradan devam ettiği bilindiği gibi (İbnü'l-Esîr, 1997, I, ss. 225-127; İbn Kesîr, 1988, II, s. 47) miladi 630 yılında Çinli seyyah bu bölgeyi ziyaret ettiğinde 100 Budist mabedi ile Budizm mezhebine mensup 3000 zahidin bulunduğunu nakletmektedir (Si-Yu-Ki, 1884, Kitap: I. s. 44; Habîbî, 1988, s. 675).

3. Belh Şehrinin Fethi

Belh şehrinin bulunduğu Afganistan'da fetih hareketi Hz. Ömer (r.a.) döneminde (m. 634-644), İslâm ordusunun Nihavent savaşında zafer elde edip 400 yıllık Sâsânî imparatorluğuna son vermesinden sonra (Horn, 1935, s. 9) Sâsânîlerin son kralı III. Yezdğir'in günümüz Afganistan bölgesine kaçması ve Hz. Ömer'in (r.a.), h. 18. m. 639 veya h. 22. m. 643 yılında Ahnef b. Kays'ı (ö. 67/686-87) onu takip etmekle görevlendirmesiyle başlamıştır (Taberî, 1967, IV, s. 167; İbnü'l-Esîr, 1997, II, s. 414; İbn Kesir, 1988, VII, s. 144; Habîbî, 1988, ss. 147-148). Ahnef b. Kays bu seferinde Belh de dahil birçok bölgeyi ele geçirip Âmuderya'ya kadar ilerlemiştir (Taberî, 1967, IV, s. 168; İbn Kesir, 1988, VII, s. 143).

Hz. Osman (r.a.) (ö. 35/656) halife olduktan iki sene sonra bazı bölgelerde halk ayaklanmış, bunun üzerine Basra valisi Abdullah b. Âmir (ö. 59/679) Ahnef b. Kays komutanlığında ordu göndermiş, Ahnef ayaklanmayı bastırırken Belh şehrini de anlaşıma yoluyla yeniden İslâm hâkimiyetine katmış (Belâzürî, 1988, s. 394; Sem'ânî, 1962, II, s. 304; Hamevî, 1995, I, s. 479; İbnü'l-Esîr, 1980, II, s. 496; Gardizî, 1984, ss. 230-232; İbn Kesir, 1988, VII, s. 95; XI, 327; Şakir, 2002, ss.102-107), daha sonra anlaşmayı bozup dinden çıkmışlar (Taberî, 1967, IV, s. 314). Bunun üzerinde hicri 51 yılında Rabi' b. Ziyad tekrar anlaşma yoluyla bunu hâkimiyeti altına almıştır (İbnü'l-Esîr, 1997, III, s. 83; İbn Kesir, 1988, VIII, s. 61). Daha sonra yeniden halk başkaldırmış ve Muâviye b. Ebî Süfyân (ö. 60/680) döneminde Abdurrahman b. Semüre (ö. 50/670) tarafından tekrar fethedilmiştir (Ya'kûbî, 2001, ss. 101, 116; İbnü'l-Esîr, 1997, III, s. 35). Bu fetihten sonra da uzun zamana kadar tekrar tekrar başkaldırmalar olmuş ve bastırılmıştır. Hatta halkın çokça başkaldırmasından dolayı bir rivayete göre 50 bin diğer bir rivayete göre yaklaşık 200 bin savaşçı Müslüman ailesiyle bu bölgeye yerleştirilmiştir (Rıza, 2004, XII, s. 460).

4. İslâm Hâkimiyetine Girdikten Sonraki Önemi

Belh şehri fetihler sırasında tahrip olmuş, Kays b. Heysem Horasan valisi olunca 40/660 yılında Nevbahar mabedini yıkmış (Belâzürî, 1988, s. 395), bundan sonra da Belh'in iki fersah mesafesinde bulunan Burukan askeri bir üs olarak kullanılmıştır. 107/725 yılında ise Esed b. Abdillâh Horasan valisi olunca Belh emiri olan Ebu Halit Bermekî'yi Belhi inşa etmekle görevlendirmiş, Belh'in Esed abâd bölgesini kendi adıyla inşa ettirmiştir. Böylece askeri üs ile hükümet divanlarını da Belh'e taşımıştır. Burukan'da evi bulunan kimselere oradaki evi kadar ev ve evi bulunmayanlara da yine Belh'te ev vermiştir (Taberî, 1967, VI, s. 41). Bundan sonraki süreçte Belh Horasan'ın

dört büyük şehrinden biri olmuş ve askeri bir merkez olarak kullanılmış ve maveraünnehr bölgelerine askeri çıkartmalar buradan yapılmıştır (Habibî, 1988, s. 676).

İslam hâkimiyeti altına girdikten sonra ilmi, kültürel ve sanayi anlamda birçok gelişmeler yaşanmış ancak bu dönemde birincisi hicri 550 yılındaki savaşta ikincisi yedinci asrın başındaki Moğol istilasında olmak üzere iki defa harabeye dönmüştür (Guy, 1985, s. 463). Tahribinden önceki durumu tarih ve coğrafya âlimler tarafından her açıdan övünmüştür. Burada Belh şehrini her açıdan genel olarak anlatan, sırasıyla Makdisî ve İdrisî'nin Belh'i tanımlamalarına özetle yer vereceğiz. Makdisî, Belhli Ebu'l-Kasim el-Akkî'den naklen:

“Belh, (İnsanlarının) güzel ahlaklı, cesur, akıllı, himmetli, iyi geçinen, hak yanlısı olmaya hırslı...fiyatların ucuzluğu, yeşilliğin bolluğu, ağaçlarla kuşatılmış nehirleri...bakımından Dimaşk'a benzemektedir” dedikten sonra şöyle devam eder: “Şu Belh'in güzelliğine, mevkiinin uygunluğuna, yollarının genişliğine, caddelerinin ihtişamına, nehirlerin çokluğuna, suyunun temizliğine, ağaçlarının gürlüğüne, köşklerinin parlaklığına, şehrin surlarına, camisine, ürünlerinin sağlamlığına ve yerinin güzelliğine bak! Acem ikliminde bunun kadar güzel başka bir yer yoktur. İnsanların ihtiyacından fazla kalan büyük bir miktar mahsul padişahın hazinesine gider. Belh düz bir yerde olup en yakın dağla mesafesi dört fersah'tır. Belh'in suru ve dış mahalleleri bulunmaktadır. Acem kitaplarında isminin *Belhu'l-behiyye* (Güzel, zarif Belh) olduğu söylenmektedir (Makdisî, 1991, s. 302).”

İdrisî de *Nezhetü'l-müştak* adlı eserinden şöyle demektedir:

“Belh düzlük bir arazide yer almakta ve en yakın dağla arasında on iki fersah mesafe vardır. Belh, askeri, ordusu, kralları, komutanları, işçileri, halk pazar yerleri, kazançlı ticarethaneleri, bol mal ve parası bulunan ve Türklerin başkenti olan bir şehirdir. Belh'in suru vardır ve surunda da yedi kapı bulunmaktadır. Suru çamurdan yapılmıştır. Kalabalık nüfuslu meskûn dış mahalleleri vardır. Bu mahallelerinde de yine çarşılar ve iş yerler vardır. Şehrin ortasında çarşılar ile kuşatılmış şekilde cami vardır. Şehrin yakasında on su değirmenini çalıştıracak büyüklükte bir nehir bulunmakta ve bu nehir Nevbahar kapısından geçmekte ve onunla çiftlikler sulanmaktadır. Şehrin etrafı, üzüm ağaçları, bağlar binalar ve piknik yerleriyle kuşatılmıştı. Aynı şekilde şehirde medreseler ve öğrencilerin kalma yerleri bulunmakta ve yiyecekleri de gönüllü hayırseverler tarafından karşılanmaktadır. Söz konusu şehirde mallar, zengin krallar, tüccarlar yaşamakta olup şehrin durumu çok iyidir. Belh Şehri, güneyde Taharistan, Badahşan ve Bamyân ile batı ve kuzeyinde ise Merv ve Cüzcan'la sınırları bulunmaktadır. Bu şehir etrafındaki bölgeler için bir merkez teşkil etmektedir...(İdrisî, 1989, I, s. 483).”

Fezailu Belh sahibi de bu şehrin iyi özelliklerini nimetle adlandırarak sıralamaktadır. Onların bazılarını özetle şöyle ifade edebiliriz:

Belh, fetihten sonra imar olunmuş, diğer şehirlerin aksine bu şehrin ahalisinin tamamı Müslüman, Sünni ve Hanefî'dirler. Belh halkı fakirleri ve zayıfları kollayan, hayırsever, ilim ve âlimlere hizmette bulunan bir toplumdur. Bu yüzden halkın çoğu fakih ve dindardır. Fakir insanları hiçbir zaman aç kalmaz. Bu şehir coğrafi öneminden dolayı halkın ve kabilelerin bir araya geldi ve dünyanın en kalabalık yeridir. Her sene

Hindistan'dan kâfilereler gelir. Bu şehrin havası temizdir, suları da temiz pınarlardan gelmektedir. Şehir yeşillikleriyle o kadar güzeldir ki gören onu attar kulübesi zanneder. Çiftçilik ve inşaat çok yaygın olduğundan işsizlik sorunu yoktur. Hem İslam'dan öncesinden hem sonrasında hep krallar bu şehri başkent olarak seçmişlerdir. Bu şehir âlimler ve fakihlerin çokluğuyla ön plana çıkmaktadır (Vâiz-i Belhî, 2009, ss. 43-54).

6. Coğrafi Konumu

Belh, doğu ile batının ticaret yollarının kesiştiği bir yer olması, yine nehrin kenarında olması, sistematik sulama kanallarının açılması ve bütün arazinin sulanabilmesinden dolayı bir yandan itibar kazanırken diğer bir yandan da ehline büyük bir servet sunmuştur (Rıza, 2004, XII, s. 457).

7. Ekonomik Önemi

7.1. Tarım ve Hayvancılık

Belh şehri toprağının verimli olması, bütün arazilerinin suyun altında olması sebebiyle ve yine halkın çabasıyla tarımda da ün kazanmıştır. Bu şehirde yetişen mahsuller, halkın ihtiyaçlarının çok üstünde olduğu ve fazlasının Sultanın hazinesine gittiği rivayet edilmiştir (Makdisî, 1991, ss. 301-302). Yine bu şehirden, susam, pirinç, ceviz, badem, kuru üzüm, kuş üzümü, yağ, incir, ağaç kavunu, şeker kamışı ve birçok değişik ürünler ve mahsuller yetişmekte ve ihracatı yapılmakta idi. Bu da söz konusu şehirde birçok farklı mahsulün yetiştğini göstermektedir (*Hududu'l-âlem*, 2003, s. 121). Şehirde bir metre kare toprağın fiyatının 1000 dirheme kadar ulaşmasında (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 21), güzelliğinin yanında onun toprağının verimli olmasının da muhtemelen bir etkisi bulunmaktadır. Yine de toprağının verimli olması ve yeşilliğinden olsa gerek ki hayvanların nefislerinin bu şehirde bulunduğu söylenmiştir (İbn Havkal, 1938, II, s. 452).

7.2. Ticaret ve Sanayi

Çok eski bir tarihe sahip olan Belh şehri, coğrafi konumundan dolayı önemli bir ticaret merkezliğini yapmıştır. Türkistan'dan Hindistan'a kadar birçok bölgelerle ticari ilişkilerde bulunup değişik malların ihracat ve ithalatı için önemli bir merkez haline gelmiştir. Diğer ticari mallar ile birlikte toprağının verimliliğinden bölgede yetişen mahsullerin ihracatı konusunda çok önem kazanmıştır. Bütün Horasan ve Harizm bölgesine Mahsulünün ihracatını yapmıştır. Hac döneminde Mekke'deki kalabalık hariç tutulursa dünyada, halkın ve kafilelerin toplandığı en kalabalık yer olması sebebiyle, *mecmau'l-kevalif* (kafilelerin toplama yeri) ve *mecmau'l-halaik* (halkın toplandığı yer) denmiştir (İbn Havkal, 1938, II, s. 452; (*Hududu'l-âlem*, 2003, s. 121; Makdisî, 1991, s. 324; Hamevî, 1995, I, s. 479; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 47). Hemen Hemen her bir köyünde pazarın olması da onun ticaretteki konumunun iyi olduğunu desteklemektedir (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 50). Yine sanayi açısından da "Belh'in İslam kültür ve medeniyet tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Bir rivayete göre kâğıt ilk defa Belh'te imal edilmiş ve İslami dönemde Abbasi Veziri Ca'fer b. Yahya el-Bermeki'nin gayretiyle Bağdat'ta da kâğıt yapımına başlanmıştır (Yazıcı, 1992, V, s. 411)."

8. İlmî Konumu

Belh şehri özellikle İslam dininin yayılmasından sonra dini ilimlerin merkezi haline gelmiştir. Bunun yanı sıra tıp, felsefe, edebiyat gibi diğer ilimlerde de birçok gelişmeler yaşanmıştır. Nitekim İbn Havkal her bölgenin güzel taraflarını ve sahip olduğu özellikleri anlatırken, Belh şehrin; dinde, fıkıh ilmi, münazara ilmi, kalam ilmi ve diğer

birçok derin ilimlerde Horasân bölgesinin en iyi olduğunu ve her alanda bu bölgeden birçok tanınmış kişinin çıktığını söylemektedir (İbn Havkal, 1938, II, ss. 448, 452). Bu şehirde 1200 müftü, 520 uzman edebiyatçı, 400 medrese ve 900 çocuk okulunun bulunması (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 21) da bunları desteklemektedir. Burada her birinden bazı örneklerle yer vereceğiz.

8.1. Kiraat ve Tefsir Alimleri

Dahhak b. Muzahim (ö. 100/719) (İbn Sa'd, 1968, VII, s. 369; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 62), Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) (Zehebî, 2006, VII, s. 201; Zehebî, 1998, I, s. 131; İbn Âdî, 1998, VI, s. 435; İbnü'l-Cevzî, 1986, III, s. 136; Kehhâle, ts, XII, s. 317), Mukatil b. Hayyan (ö. 135/752) (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 73), Muhammed b. Ebân Ebu Bekr el-Belhî (ö. 245/860) (İbnü'l-Cezerî, 1933, II, 43), Hamid b. Yahya b. Hânî, Ebu Abdillâh el-Belhî (ö. 246/861) (İbnü'l-Cezerî, 1933, I, 202), Ahmed b. Ya'kub b. Mervân el-Kârî (ö. 247/862) (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 249; Muderris, 1979, I, s. 53) ve isimleri burada sığmayacak kadar birçok kiraat ve tefsir alimi yetişmiştir. Belh'e mensup diğer kiraat ve tefsir alimleri için ayrıca bk. (Muderris, 1979, I, ss. 51-57; İman, (2013), ss. 232-242).

8.2. Hadis Alimleri

Dahhak b. Mzahim (ö. 100/719), (İbn Sa'd, 1968, VII, s. 369; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 62-63), Mukatil b. Hayyan (ö. 135/752) (Zehebî, 1998, I, s. 131; Gaynî, 2006, III, s. 72), Ömer b. Harun el-Belhî (ö. 196/812) (Bağdâdî, 2002, XIII, s. 15; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 160), Mekkî Ebu's-Seken el-Belhî (ö. 215 /830) (Bağdâdî, 2002, XV, s. 143; İbn Hacer, 1908, X, s. 293), Muhammed b. Ebban el-Belhî (ö. 244/859), Abdussamed b. Süleyman el-Belhî (ö. 246/861), Ahmed b. Muhammed b. Hasan el-Belhî el-Hafiz (ö. 314/927) (Bağdâdî, 2002, II, 423; Zehebî, 1992, I, s. 653; 1998, III, 16; 2006, XI, s. 282), Muhammed b. Ukayl b. el-Ezher el-Belhî (ö. 278/892) gibi nice hadis alimi de bu bölgede yetişmiştir (Bağdâdî, 1985, I, s. 114; Süyûtî, 1983, s. 333. Bu bölgedeki hadis ilmi ve hadisçilerle ilgili detaylı bilgi için bk. Muderris, 1979, I, ss. 58-76; İman, 2013, 222-248; Sulaimanqul, 2013, ss. 105-135).

8.3. Fıkıh Âlimleri

Daha önce değinildiği gibi Belh şehrinde diğer ilim dalında da gelişmenin yaşanmasıyla birlikte en fazla fıkıh ilim ve âlimleriyle meşhur olmuştur. Hatta Belh'in hemen hemen her bir köyünde müftü, müderris ve kadıların bulunduğu, böylece şehirde 1200 müftü, 400 medresenin bulundu rivayetler içinde yer almaktadır. Bu sebepten dolayı kendisine *dâru'l-fikh (fıkıh yurdu)*, *dâru'l-fakaha (fakihler yurdu)*, *dâru'l-içtiḥad* gibi isimler verilmiştir (Vâiz-i Belhî, 2009, ss. 21,29,50; Mehdevî, 2004, XII, s. 465).

Belh şehrine nispet edilen fıkıh alimlerin bazıları aşağıdaki gibidir:

Mukatil b. Hayyan (ö. 135/752), Ebu Ubeydullah b. İsmail (ö. 140/757), Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767), Ömer b. Meymun er-Remmah el-Belhî (ö. 161/778) (İbn Âdî, 1998, VI, s. 435; Bağdâdî, 1985, XI, s. 182; İbnü'l-Cevzî, 1986, III, 136; Zehebî, 1998, I, s. 131; 2006, VII, s. 201; Gaynî, *Megani'l-ahyâr*, III, 72; Kureşî, ts, I, s. 672; Kehhâle, 1987, XII, s. 317; Muderris, 1979, I,83)), Ya'kub el-Kârî (ö. 163/780), Hatem el-Asam (ö.168/785), Abdullah b. Ömer b. Meymûn er-Remmah el-Belhî (ö. 177/793), Ebu'l-Kasim el-Belhî (ö.190/806), (Süllemî, 1998, s. 86; Vâiz-i Belhî 2009, ss. 118-129, 162-165; Kureşî, ts, II, 23-24. Muderris, 1979, I, ss. 30, 80, 84) Şakîk-ı Belhî (ö. 194/810), Ebu Mutî' el-Belhî (ö.199/814), Ebu Muaz Halid =Haris b. Süleyman (ö. 199/ 814), Ebu Amr Hafs b. Abdurrahman el-Belhî (ö. 199/815), Kasim Zerîk, Ebu Muhammed el-Fakîh (ö. 201/817), Halef b. Eyyub (ö. 205/820), Şeddâd b. Hakîm (ö. 213/828),

Hüseyin b. Muhammed b. Hüsrev el-Belhî (ö. 222/837) (İbn Sa'd, 1968, VII, s. 374; Bağdâdî, 2002, IX, s. 121; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 142-146, 177-178, 185-186; Zehebî, 2006, IX, s. 310; VIII, 210; Kureşî, ty, I, ss. 218, 23, 221, 256; Kefevî, 96a; Ziriklî, 2002, III, s. 171; Brockelmann, C. Ty. I, 218; Şener, 1994, X, ss.194-195), Ebu İshak İbrahim b. Yusuf b. Meymun el-Bahilî el-Belhî (ö. 239-241/853-855), Ebu Hamid, Ahmed b. Hadreveyh el-Belhî (ö.240/854), Muhammed Malik (ö. 244/ 858), Muhammed b. Yezîd b. Abdillâh Ebu Abdillâh el-Belhî, Mahmeş (ö. 259/873), Şâzân, Ebu Bekr el-Belhî (ö. 268/882), Nusayr b. Yahya b. Muhammed b. Şuca' el-Belhî (ö. 268/882), Muhammed b. İbrahim b. Abdilhamid (ö. 276/889), Muhammed b. Seleme Ebû Abdillâh el-Belhî (278-279/891-892), Muhammed b. Muhammed b. Selam Ebu Nasr el-Fakîh el-Belhî (ö. 305/918) Muhammed b. Huzeyme Ebu Abdillâh el-Belhî (ö. 314/926) (Ezdî, 2006, II, 128; Süllemî, 1998, s. 95; Nesefî, 1999, I, s. 22; Sem'ânî, 1962, XII, s. 44; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 215-216, 257, 259, 273; Kureşî, ty, I, s. 52; II, 53, 144, 200; Kefevî, vr. 97b, 102b, 103b, 110a; Leknevî, ty, s. 221; Muderris, 1979, I, s. 89), Ahmed b. Abdillâh b. Ebi'l-Kasim el-Belhî (ö. 319/931): *Fetava Ebi'l-Kasim ve el-İbâne fî redd-i men şennega alâ Ebi Hanife* adlı kitapları yazan fakihdir. Ahmed b. Asma Ebu'l-Kasim es-Saffâr (ö. 326/938), Muhammed b. Ebî Said Ebû Bekr el-A'meş el-Belhî (ö. 328/843), Ebu Bekr el-İskaf, Muhammed b. Ebu Bekir el-Belhî; (ö. 333/944), Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdillâh el-Hâkimü's-şehid el-Mervezî el-Belhî (ö. 334/946), Ahmed b. Sehl Ebu Hâmid el-Belhî (340/952), Ebu Cafer el-Hindûvânî, Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Ömer el-Hindûvânî el-Belhî el-Haneffî, (ö. 362/ 973). Bunlar dışında da bu şehre mensup olan bir çok daha fıkıh alimi bulunmaktadır (İbnu'l-Esîr, 1980, III, ss. 393-394; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 291-292, 299-310; Zehebî, 2006, XII, 209; Kureşî, ty, I, 69, 78; II, ss. 3, 28, 68, 239; Kınalızâde, 2005, II, ss. 44-48; İbn Kutluboga, 1992, s. 264; İbn Hacer, 1989, I, s. 209; Kefevî, vr. 117a, 119a, 124b-a; Temimî, 1970, I, ss. 414, 454; Kâtib Çelebî, 1941, I, s. 1; II, ss. 1220, 1378; Leknevî, ty, s. 185-186; Bağdâdî, ty, II, s. 37; Kehhâle, ty, X, 244; Erdoğan, 1998, XVIII, 118).

Muderris tezinde Belh şehrine mensup olan 33 kıraat alimi, 111 hadis âlimi ve 77 fıkıh aliminin isimlerini sıralayıp haklarında bilgi vermektedir (Muderris, 1979, I, ss. 51-57, 57-76, 83-97).

8.4. Edebiyat

Farklı dönemlerde Avesta, Yunanca ve Dari gibi birçok dilin yaygınlık kazandığı bu bölgede birçok edebiyatçı yetişmiştir. Bunlardan İslami dönemde yetişen meşhur edebiyatçılardan olan Şehit Belhî, Ebu'l-Müeyyid Belhî, Unsurî, Nasırî Hüsrev, Reşîd Vatvat, Burhanuddin Belhî, Safiuddin Belhî ve Mevlana Celaleddin Belhî örnek olarak zikretmek mümkündür (Mehdevî, 2004, XII, s. 466).

Belh şehrinde Abbasîler döneminde 520 uzman edebiyatçının bulunduğu rivayet edilmektedir (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 21).² Belh edebiyatçı ve divan sahibi Hakim Nasır b. Hüsrev b. Haris el-Belhî (460 veya 481/1068 veya 1089), Horasan'ın eski halini kendi dönemindeki haliyle karşılaştırırken, Horasan'ın eskiden edebiyat diyarı ve Belh'in de Hikmet yurdu olduğunu ifade etmektedir (Nasır-ı Hüsrev, 1994, s. 157).

² Belh'e nispet edilen meşhur şairlerin isimleri ve hayatı ile ilgili detaylı bilgi için bk. İlhamî, (2007, ss. 218-262).

Yine Tarih, coğrafya, mantık, kelam, felsefe, tıp, kimya, fizik, matematik, astronomi, vs. alanlarında bu şehirden birçok ünlü ilim ve bilim insanı yetişmiştir (Muderris, 1979, I, ss. 110-112; İman, 2013, ss. 279-310).

9. Mimari Önemi

9.1. Medreseler

Daha ilk dönemlerde yaşayan, büyük tefsir hadis ve dil bilgini Dahhak b. Muzahim'in (ö. 105/723) medresesinde 3000 çocuğun ders gördüğü rivayet edilmiştir. Horasan valisi olan Cafer b. Muhammed b. Eşa's Belh'e gelince kendine bir köşk yaptırdı, kökün civarında da bir hapishane ve bir medrese inşa etti ki daha sonra o medreseye Mederes-yi Zindan (hapishane medresesi) olarak meşhur oldu (Hamevî, 1993, IV, s.1452; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 36)

Belh şehrin diğer en meşhur medreselerinden; Medrese-i Halîliye, Medrese-i Milket Aga, Medrese-i Kemaluddin Gung, Medrese-i Kepek Atâlik, Medrese-i Baba Koh, Medres-i Subhan Ali'yi saymak mümkündür (İlhâme, 2007, s. 192-200). Yine ilk kurucusu Büyük Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk'e (1092) nispetle Nizamiye ismi verilen medreselerden Belh şehrin de kurulmuştur. Bunlarla birlikte hicri VI. asırda bu şehirde, 400 medrese ve 900 çocuk okulunun bulunduğu nakledilmektedir. Birçok ilmin tahsili yapılan bu medreselerde öğrenciler için yatılı yurt mahiyetinde yerle hazırlanmış ve erzakları da hayırsever insanlar tarafından karşılanmıştır (İdrisî, 1989, I, s. 483; Wensinck, 1973, ss. 51-52; Acar, 2007, s. 352).

9.2. Mescitler

Horasan valisi Esed b. Abdillâh el-Keserî /Kuşeyrî Belh şehrini inşa ederken, Mescid-i Atik adlı bir mescit inşa etti. Yine şehrin tam ortasında etrafı çarşılar ile çevrilmiş Mescid-i Belh ile de bilinen camii sürekli ibadet ve ilim öğrenimi için kullanılan en meşhur camilerindendir. Horasan, Maverâünnehr, Sicistan gibi bölgelerin, sürekli ibadet ve ilim ehliyle dolu alması açısından, Herat'ten sonra ikinci olduğu, sürekli fıkıh dersleri halkaların bulunduğu, dünyanın en güzel ve en geniş camilerinden olan bir camii olduğu rivayet edilmektedir (İstahrî, 2004, s. 265, 278; İbn Havkal, 1938, II, 448; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 35; İbn Battûta, /1997, III, s. 42).

Bu mescidin hicri 233 yılında Belh valisi olarak göre başlayıp 20 sene Belh valiliği yapan ve bütün valiliği döneminde Nuşâd köşkünün binasıyla meşgul olan Davud b. Abbas'ın hanımı tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. Rivayete göre Abbasî halifelerden biri Belh ahalisine kızmış onlarda büyük bir miktarda haraç istemiş, diğer bir rivayete göre haracın zamanı gelmeden haraç ödemelerini istemiştir. Bunun üzerine Belh ehli de Belh'in emirinin hanımına giderek bu miktar paranın ödemeye güçlerinin olmadığını söyleyince, emirin hanımı, değeri halifenin istediği miktarın üstünde olan mücevherle süslenmiş elbisesini halifeye göndermiştir. Halife bu hikâyeyi duyunca "Bir kadın bizden daha mı cömert oluyor, kadın bana cömertliği öğretti bu elbiseyi almam bana ayıptır" diyerek hem Belh ehlini bir senelik haraçtan muaf tutmuş hem de elbiseyi geri göndermiştir. Belh emirin hanımı da geri gelen elbisesi hakkında "Namahrem birinin göz attığı elbiseyi giymem" diyerek söz konusu elbiseyi satın parasıyla bir mescit, bir zaviye ve bir rabat inşa etmiştir. Parasından kalan üçte birinin de, ihtiyaç halinde cami için kullanılması üzere camiin bazı direklerinin altına gömmüştür (Vâiz-i Belhî, 2009, ss. 39-40; İbn Battûta, 1997, III, ss. 42-43).

Moğollar Belh şehrini istila ettiklerinde, şehri tahrip edilirken, söz konusu camiin direklerinin birinin altında hazinenin bulunduğunu duyunca bu camiinde üçte bir kısmını yıkmışlar ve bir şey bulamayınca da geri kalan kısmının yıkmasından vaz

geçmişlerdir. İbn Battuta, söz konusu şehir yıkılışına rağmen, binalarının sağlam olmasından dolayı şehri gören kimse onun yıkılmadığını sandığını, binaların lacivert taşlarıyla süslendiğini ve gördüğü tarihte mescit ve medreselerin izlerinin görüldüğünü söylemektedir İbn Battûta, 1997, III, ss. 41-43). Bunun dışında Belh köylerinin çoğunda camiin bulunduğu ve Abbasiler döneminde sadece Belh şehrinde 1848 camiin bulunduğunu nakledilmektedir (Vâiz-i Belhî, 2009, ss. 39, 50).

9.3. Çarşılar

Belh şehrinde birçok çarşı ve mandıra bulunmakta idi. Şehrin ortasında bulunan camiin etrafı çarşılar ile çevrili idi. Kalabalık nüfuslu dış mahallelerinde de yine çarşılar ve iş yerleri vardı. Çarşılar dışında da köylerinin çoğunda pazar yerleri bulunmakta idi. Böylece hem iç ticaretinde hem de dış ticaretinde güçlü bir şehir konumuna gelmişti (İstahrî, 2004, s. 278; *Hududu'l-âlem*, 2003, s. 121; İdrisî, 1989, I, s. 483; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 50).

9.4. Nehirler

Bu şehrin en meşhur nehri Amuderya (Ceyhun)'dır. Bu nehir, bir yandan şehrin su ihtiyaçlarını giderirken diğer yandan da şehre güzellik ve ün katmıştır. Bu nehir çok meşhurdur.³ Hatta bunun cennetin dört nehirden biri olduğu ile ilgili rivayet edilmiş hadisler⁴ ve İbn Abbas ve diğer bazı müfessirlerden, Kur'an-ı Kerimde "sizlere tatlı sular içirdik" şeklindeki ayetinden maksat Ceyhân, Fırat, Nil ve Dicle nehirleri olduğu rivayet edilmiştir (Taberî, 2000, XXIV, ss. 135-136; Kirmânî, ty. II, s. 774).

Belh Nehri: Bu nehir Bamyân sınırların başlıyor Belh'e kadar ulaşıyordu. Belh'e şehrine varınca da on ikiye bölünüyor, şehrin ekinleri, bağ ve ağaçları onunla sulandırılıyor. Söz konusu nehir ile Belh'te toplam 22 köyün sulandığı rivayet edilmektedir. Nehir Belh şehrinin Nevbahar adlı kapısından geçip şehrin arazilerini sulamakta idi Bu nehre aynı zamanda Dehâs nehri de denmektedir. Dehâs, on değirmen anlamındadır. Nehir suyunun on değirmeni çalıştırdığından dolayı kendisine bu ad verilmiştir (İstahrî, 2004, s. 278; İbn Havkal, 1938, II, s. 448. (*Hududu'l-âlem*, s. 58, 121; İlhamê, 2007, s. 49).

Rivayete göre Bermekî hanedanından olan Fadl b. Yahya Belh alimlerini Nevbahar kapısına çağırıp onlara "Dedem Nevbahar puthanesini inşa etmekle meşhurdur. Bana bir şey yapmamı söyleyin ki onunla bu utançtan kurtulayım." Belh alimleri de oy birliğiyle onun şehrin içinde bir nehir açmasını istediler. Bunun üzerinde hicri 178 yılında şehrin ortasından bir nehir geçirdi. Ayrıca Nevbaharı yıkıp yerinde camii inşa etmek istedi ancak çok sağlam olduğundan dolayı tamamını yıkamayınca bir köşesini tahrip ederek söz konusu yerde camii inşa ettirdi (İbn Hallikân, 1971, IV, s. 27; Vâiz-i Belhî, *Fezâilu Belh*, s. 20, 37).

9.5. Su Depoları

Belh şehri, bir yandan Amuderya'nın kenarında olması diğer yandan da şehrin içinden de nehirlerin geçmesi sebebiyle her tarafında su bulunan bir şehir idi. Bu sular ile bütün arazileri sulanır ve insanların ihtiyaçları giderirdi. Buna rağmen özellikle sağlıklı içme suyu ve soğuk su temin etmek için birçok havuzlar inşa edilmiştir. Mesela

³ Amuderya ile ilgili detaylı bilgi için bk. Esin, (1991, III, ss. 98-99).

⁴ Ebû Hüreyre'nin rivayetine göre Peygamber (s. a.) şöyle buyurmuştur: "Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil'den her biri cennet nehirlerindendir" (Müslim, "Cennet", 26). Bu hadis bazı farklılıkla beraber birçok hadis kaynaklarında nakledilmiştir. Bk. İbn Hanbel, (2001, XIII, s. 268).

300, Allah rızası için halkın hizmetine verilen havuz, 400 buz deposu, 1200 soğuk içme su deposunun bulunduğu rivayet edilmektedir.

Ayrıca Horasan valisi olan Esed b. Abdillâh el-Kuşeyrî Belh şehrini inşa ederken, vatandaşlar ve yolcuların su ihtiyacını gidermek için 50 kırba vakfettiği de bilinmektedir (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 21, 37).

9.6. Hamamlar

Belh şehrinin hamamlar konusunda da dönemin en çok hamama sahip olduğu bölgelerden biri olması açısından dünya rekorunu kırdığını söylemek mümkündür. Nitekim daha Abbâsiler döneminde Belh şehrinde 500 hamamın bulunması (Vâiz-i Belhî, 2009, s. 21) bunun açık bir göstergesidir. İslam dininin temizliğe verdiği önemden dolayı Müslümanlar tarafından kurulan şehirlerde hamamların çokluğu görülmektedir.⁵

9.7. Surlar

Belh şehrinin etrafı surlarla çeviri idi (*Hududu'l-âlem*, 2003, s. 121). Ya'kubî Belh'in daha önce üç sura sahip olduğunu ve kendi döneminde biri diğerinin arkasında olmak üzere iki sura sahip olduğu ve yine büyük surda on iki kapı, küçükünde ise dört kapının olduğunu söylemektedir (Ya'kubî, 2001, ss. 116-117).

9.8. Kapıları

Belh şehrinin kapılarının sayısı ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bunun sebebi de Belh'in köylerini ve arazilerini de kuşatan büyük surun on iki kapsısı ve sadece şehri kapsayan küçük surun da dört kapısının var olmasıdır. Bu sebepten bazıları toplam kapıların sayısını verirken, bazıları büyük surun ve bazıları da küçük surun kapsının sayısı vermiş ve hatta bazıları en meşhur olan kapıların zikriyle yetinmiştir.

Kaynaklarda geçen kapıların isimleri şöyledir: Babü'l-hadîd (demir kapısı), Babü'l-Hinduvan (Hindular kapısı), Babü'l-Yahud (Yahudiler kapısı), Babü Buhtî (Buhtî kapısı), Babü Nevbahar (Nevbahar kapısı), Babü Rahbe (Meydan kapısı), Babü Şest-bend (Altmış-set kapısı), Babü Yahya (Yahya kapısı). Bu kapıların hepsi üzüm ağaçları ve bağlarla kuşatılmıştır (İstahrî, 2004, s. 278; İbn Havkal, 1938, II, ss. 447-448).

9.9. Nuvşad Köşkü

Hicri 233 yılında Davud b. Abbas b. Mabencûr Belh valisi olmuş ve valilik sürecinde 20 sene Nuvşad'ın binasıyla meşgul olmuştur. Hicri 257 yılında Ya'kub b. Leys Mu'temid'in veliahdı olan Muvaffak tarafından Belh, Taharistan, Sicistan ve Sind valisi olarak atanmış, Belh'e gidince de Davud Semerkand'a kaçmış ve Ya'kub da yaptığı söz konusu köşkü yıkmıştır. Davud geri döndüğünde köşkünün harabe halini görünce dayanamayıp 17 gün sonra vefat etmiştir (Sem'ânî, 1962, XIII, s. 202; İbnu'l-Esîr, 1997, VI, 298; Vâiz-i Belhî, 2009, s. 20).

10. Siyasi Önemi

“Belh'in bir süre Turan Hükümdarı Efrâsiyâb'ın başşehri olduğu da rivayet edilir. Milâttan önce 329'a kadar Persler'in (Ahamenîler) Bahtriş satraplığının merkezi olan Belh bu tarihte İskender'in eline geçti. İskender'in ölümünden sonra Selevkos Krallığı

⁵ Hamamların tarihi hakkında geniş bilgi için bk. Eyice, (1997, XV, ss. 402-430).

sınırları içinde kaldı; daha sonra Baktiana Krallığı'nın ve Kuşanlar ile Eftalitler'in (Ak Hunlar) başşehri oldu (Yazıcı, 1992, V, s. 410).

Fetihten sonra da Abassiler ve Abbasî hilafetine kısmen bağlı olan veya sözde bağlı olan; Tahirîler (205-259/820-872), Saffârîler (254-290/867-903), Samânîler (261-389/874-999), Gazneliler (351-555/926-1160), Selçuklular (447-590/1055-1193), Harezmîler (590-628/1193-1231) de bu şehre hüküm sürmüştür.⁶

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Belh şehrinin kuruluş tarihiyle ilgili birçok farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler içinde Belh şehrinin Hz. Adem'in oğlu Kabil tarafından kurulduğu ve dünya tarihinde inşa edilen ikinci bir kent olduğu da rivayetler içinde yer almaktadır. Farklı dönemlerde farklı kişiler tarafından inşa edilmesi ile ilgili rivayetlerin söz konusu şehrin İslam'dan öncesinden ve sonrasında olmak üzere farklı dönemlerde yaklaşık yirmi defa tahrip edip yeniden inşa edildiğine bağlanmıştır. Belh şehri binlerce sene bir tarihe sahip olduğu gibi, birçok medeniyet, siyaset ve din için de merkezlik yapmış olan bir şehirdir. İslam'dan önce Budizm ve Zerdüştlük için önemli ve kutsal olan bu şehir, İslam'dan sonra da Müslümanlar için önemli bir yere sahip olmuştur. Tefsir, hadis, akait, fıkıh, kelam gibi dini ilimlerin yanı sıra tıp, astronomi gibi müspet ilimlerde dünyaca meşhur olan ilim ve bilim adamlarının yetişmesine beşiklik yapmıştır. Tarih ve coğrafya âlimleri İslami dönemde Belh'in şehrinin küçük bir sur ile ve etraf mahallelerin de büyük bir sur ile çevrili olduğu ve bunlarından büyük surun on iki ve küçük surun dört kapısının olduğunu ve her tarafının ağaçlar ve bağlar ile çeviri olduğunu, on su değirmenini çalıştıracak kadar suya sahip olan bir nehrin şehre aktığı ve bütün şehrin ekinlerinin kendisiyle sulandığı, şehrin tam ortasında, sürekli ibadet edenler ile ilim öğretim ve öğrenimi yapan kimselerle dolu olan, dönemin en güzel ve en geniş bir camiin bulunduğu, camiin de çarşılar ile çevrilmiş olduğunu anlatmaktadırlar.

Yine Abbasiler dönemi anlatılırken, Belh şehrinde; 1200 müftü, 520 edebiyatçı, 1848 cami, 400 medrese, 900 çocuk okulu, 500 hamam, 400 buz deposu, 300 ücretsiz halkın hizmetinde olan içme suyu havuzu, 1200 soğuk içme suyu deposunun olduğu rivayet edilmektedir. Bu da şehrin hem ilmi hem de mimari önemini açıkça ortaya koymaktadır

Ayrıca toprağının verimli olması sebebiyle tarımda da gelişmiş, şehir halkın ihtiyacından fazlasıyla mahsul elde edip diğer bölgelere ihraç etmiştir.

Kısacası bir şehirde olması gereken su, şehrin güvenliğini sağlayan surlar, kapılar, çarşılar, camiler, medreseler, ticaret gibi her şey mevcuttu.

KAYNAKÇA

- Bağdâdî, A. b. A. b. S. b. A. (2002). Târîhu Bağdâd (thk. B. A. Ma'rûf). Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî.
- Bağdâdî, A. b. A. b. S. b. A. (1985). Telhîsu'l-müteşâbih fi'r-resm (thk. S. eş-Şehâbî). Dımaşk: Tallas li'd-dirase ve'terceme ve'n-neşr.
- Bağdâdî, İ. b. M. b. E. b. M. (ty). Hediyyetu'l-ârifin esmâu'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin. Beyrut: Darü'l-ihyâi't-türasi'l-Arabî.
- Bekrî, A. b. A. b. M. (1992). el-Mesâlik ve'l-memâlik. byy: Dârü'l-garbi'l-İslâmî.
- Belâzürî, A. b. Y. b. C. b. D. (1988). Fütûhu'l-büldân, Beyrut: Mektebetü'l-hilal.

⁶ Bu devletler ile detaylı bilgi için bk. İsmâuddin, (1999, s. 32-48, 101-159); İman, (2013, s. 64-81).

- Brockelmann, C. (ty) Tarihu'l-edebi'l-Arabî, (A. en-Neccâr, Çev.). Mısır: Dâru'l-maârif.
- Erdoğan, M. (1998). Hinduvânî. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde (C XVIII, ss. 118-118). İstanbul: TDV Yayınları.
- Esin, E. (1991) Amuderya. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde (C. III, ss. 98-99). İstanbul: TDV Yayınları.
- Ezdî, Y. b. M. b. İ. (2006). Tarihu'l-Mevsıl. thk. A. A. Mahmud. Beyrut: Dâru'l-kütüb'l-ilmiyye.
- Gardizî, A. b. D. b. M. (1984). Tarih-ı Gardizî. tsh., haşiye ve tlk. A. Habibi. Tahran: Çaphane-i Ermeğan.
- Gaynî, M. b. A. b. M. b. A. (2006). Megani'l-ahyâr fî şerhi esâmiyi rical-i Meâni'l-âsâr (thk. M. H. M. Hasan İsmail). Beyrut: Dâru'l-kütüb'l-ilmiyye.
- Guy, Le Strange (1985), Büldânü'l-hilâfeti's-şarkıyye (B. Fransis – K. Avvâd. Çev.). Beyrut: Müessisetü'r-risâle.
- Habibî, A. (1988). Tarih-i Afganistan ba'd az İslâm [İslâm'dan Sonra Afganistan Tarihi]. Tahran: Dünya-yı Kitab.
- Ya'kut el-Hamevî, Ş. E. A. Y. b. A. (1995). Mu'cemü'l-büldân. Beyrut: Dâru Sâdir.
- Horn, P. (1935). Tarih-ı Muhtasar-ı İran: Ez Evvel-i İslâm tâ İnkırâz-ı Zendiyan, (Riza Zade Ş, çev.). Tahran: Metbaa'-yı Meclis.
- Hudûdü'l-âlem mine'l-meşriki ile'l-m'arib (2003.). (Y. el-Hadi, çev.). Kahire: Dâru's-sakafe.
- İbn Âdî, A. (1998). el-Kâmil fî duafâ'r-ricâl. thk. Y. M. Gazavî. Beyrut: Dâru'l-fikr.
- İbn Balhî (2006). Farsname (tashih, L. S. Guy, N., Reynold). Tahran: İntişarat-ı Esatîr.
- İbn Batûta, M. b. A. b. M. (1997). Rihletü İbn Batûta, er-Ribat: Akâdemiyetü'l-Memleketi'l-Ma'ribiyye.
- İbn Hacer, A. b. A. b. M. A. (1908). Tehzibu't-tehzîb. Hindistan: Matbaatü Dairetü'l-meârifî'n-Nizamiye.
- İbn Hacer, A. b. A. b. M. A. (1989). Nezhetü'l-elbâb fî'l-elkâb (thk. A. M b. S. es-Sedirî). Riyad Mektebetü'r-rüşd.
- İbn Hallikân, A. b. M. b. İ. (1971). Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâ'z-zeman. thk. İhsan Abbâs. Beyrut: Dâru Sadır.
- İbn Hanbel, A. b. M. Ş. (1999). el-Müsned, (thk. Ş. el-Arnâvut vd.). byy: Müessisetü'r-risale.
- İbn Havkal, M. b. H. (1938). Sûretü'l-ard. Beyrut: Dâru sâdir Ofest Leiden.
- İbn Kesîr, E. F. İ. İ. (1988). el-Bidâye ve'n-nihâye (thk. A. Şirî). Beyrut: Dâru İhayî't-Türasî'l-Arabî.
- İbn Kutluboğa, K. b. K. (1992). Tâcü't-terâcim fî tabakâtî'l-Hanefiyye. Dımaşk: Dâru'l-Kalem.
- İbn Sa'd, M. b. S. b. M. (1968). et-Tabakâtü'l-kübrâ (thk. İhsan Abbâs), Beyrut: Dâru Sâdir.
- İbnu'l-Esîr, A. b. E. K. M. b. M. b. A. b. A (1980). el-Lübâb fî tehzîb'il-ensâb. Beyrut: Dâru Sâdir.
- İbnu'l-Esîr, A. b. E. K. M. b. M. b. A. b. A (1997). el-Kamil fî't-târîh (thk. Ö. Abdusselam). Beyrut: Dâru'l-kitabî'l-Arabî.
- İbnü'l-Cevzî, C. A. b. A. b. M. (1986). ed-Duâfâ ve'l-metrûkîn (thk. A. el-Kadî). Beyrut: Dâru'l-kütüb'l-ilmiyye.
- İbnü'l-Cevzî, C. A. b. A. b. M. (1992). el-Müntezam fî tarihi'l-ümemi ve'l-mülûk, (thk. M. A. Ata & M. A. Ata). Beyrut: Darü'l-kütüb'l-ilmiyye.
- İbnü'l-Cezerî, M. b. Y. (1933). Gâyetü'n-nihâye fî tabkâtî'l-kurrâ. Byy: Mektebtü İbn Teymiyye.
- İbnü'l-Fakîh, A. b. M. b. İ. H. (1996). Kitabü'l-büldân (thk. Y. el-Hadi). Beyrut: Alemu'l-kütüb.
- İdrisî, M. b. M. b. A. b. İ. (1989). Nezhetü'l-müştâk fî ihtirakî'l-âfâk. Beyrut: Âlemü'l-kütüb.
- İlhâme, M. (2007). Coğrafya-yı Tarihî-yi Belh ve Ceyhûn ve Müzafât-ı Belh. Tahran: Pejuhişgah-ı Ulûm-i İnsanî ve Mutâliat-ı Ferhehngî.
- İman b. S. b. H. K. (2013). el-Hayâtü'l-ilmiyye fî Belh hılaletü'l-fetra 205-617/820-1220, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Camiatü Ümmi'l-kurâ, Mekke.

- İsâmuddin, A. F. (1999). ed-Devletü'l-müstekilla fi'l-meşrık'l-İslami: Münz müstehilli'l-asri'l-Abbâsî hatta'l-gazvi'l-moğulî. Kahire: Dârü'l-fikri'l-Arabî.
- İstahrî, İ. b. M. F. (2004). el-Mesâlik ve'l-memâlik. Beyrut: Dar-u Sadir.
- Kâtib Çelebî, M. b. A. (1941). Keşfü'z-zunûn an esami'l-kütüb ve'l-fünûn (İzâhu'l-meknûn ve Hidâyetü'l-ârifin ile birlikte). Bağdat: Mektebetü'l-müsenâ.
- Kefevî, M. b. S. Ketâibu a'lami'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mânî'l-muhtâr, Rağîbpaşa Kütüphanesi, nr. 1041.
- Kehhâle, Ö. R. (ty). Mu'cemu'l-müellifin, Beyrut: Mektebetü'l-Musenna, Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî.
- Kınalızâde, A. E. (2005). Tabakâtü'l-Hanefiyye (thk. M. H. es-Serhan). Bağdat: Divanü'l-vakfî's-Sünnî.
- Kirmânî, M. b. H. b. N. (ty). Garâibü't-tefsîr ve acâibü't-te'vîl. Cidde: Dâru'l-kible li's-sakâtî'l-İslamiyye.
- Kureşî, A. b. M. b. M. (ty), el-Cevâhiru'l-Mudîyye fi tabakâtî'l-Hanefiyye. Keraçî: Mir Muhammed Kitaphane.
- Leknevî, M. A. H. b. M. A. (ty.). el-Fevâidü'l-behiyye fi teracimi'l-Hanefiyye, Beyrut: Darü'l-ma'rife.
- Makdisî, M. b. A. B (1991). Ehsenü't-tekâsîm fî ma'rifeti'l-ekâlîm. Beyrut: Daru Sâdir.
- Makdisî, M. b. T. (ty), el-Bedu' ve'târih. Bur Said Mektebetü's-sakâfetü'ddiniyye.
- Mehdevî, M. (2004). Belh, Dâiretü'l-meârif-i Büzürg-i İslâmî. (C: XII, s. 465-466). Tahran: Merkez-i Dâiretü'l-meârif-i büzürg-i İslâmî.
- Mesudî, E. H. A. b. H. (2005). Mürücü'z-zeheb ve meâdinü'l-cevher. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye.
- Muderris, A. M. M. (1979). Meşâihu Belh mine'l-Hanefiyye ve mâ inferedu bihi mine'l-mesaili'l-fikhiyye. Bağdat: Daru'l-Arabiyye.
- Nasır-ı Hüsvrev, H. N. b. H. b. H. (1994). Divan-ı Nasır-ı Hisrev, byy: Müessise-i intişârât-ı nigâh ve neşr-i ilm.
- Nesefî, N. E. H. Ö. b. M. b. A. (1999). el-Kand fi zikri ulemâi Semerkand, thk. Yusuf H. İran: Dâru mirâtî't-turâs.
- Rıza, İ. (2004). Belh, Dâiretü'l-meârif-i Büzürg-i İslâmî. (C: XII, ss. 457-460) Tahran: Merkez-i Dâiretü'l-meârif-i büzürg-i İslâmî.
- Seccâdî, S. (2004). Bermekiyân. Dâiretü'l-meârif-i Büzürg-i İslâmî. Tahran: Merkez-i Dâiretü'l-meârif-i büzürg-i İslâmî.
- Sem'ânî, A. b. M. b. M. T. (1962) el-Ensâb, thk. Abdurrahman b. Y. M. Y. vd. Haydarâbâd: Meclis-ü dâiretü'l-meârif.
- Si-Yu-Ki (1884). Buddhist Record of Western World (Çev. Samuel Beal). London: Printed by Ballantyne Hansone and Co. Edinburgh and London.
- Sulaimanqul, A. N. (2013) Afganistan'da Hadis Öğretimi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (NEÜSBE), Konya.
- Süllemî, E. A. M. b. H. b. M. b. M. b. H. b. S. (1998). Tabakatü's-sufiyye, (thk. M. A. Ata). Beyrut Darü'l-kütübi'l-ilmiyye.
- Süyûtî, C. A. b. E. B. b. M. H. (1983). Tabakâtü'l-huffâz. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye.
- Şakir, M. (2002). Mevsuatü'l-futûhâtî'l-İslâmiyye. Amman: Dâru Usâme.
- Şener, M. (1994) Ebu Mutî' el-Belhî. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde (C. X, ss. 194-195). İstanbul: TDV Yayınları.
- Taberi, E. C. M. b. C. b. Y. b. K. (2000). Camiu'l-beyân fî tavili'l-Kur'an (C. IV, thk. A. M. Şakir). Beyrut: Müessisetü'r-risâlet.
- Taberi, E. C. M. b. C. b. Y. b. K. (1967). Tarihu'r-Rusûl ve'l-mülûk=Tarihu't-Taberî. Beyrut: Dâru't-turâs.
- Temimî, T. b. A. (1970). et-Tabakātu's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye, thk. A. M. el-Hulv. Kahire: Dârü'l-kütüb.

- Vâiz-i Belhî, E. B. A. b. Ö. b. M. b. D. (2009). Fezâilu Belh, Far. Çev. Abdullah M. b. H. Tashih ve haşiye, Abduhay H. Tehran: Cengelek.
- Wensinck, A.J., (1973). Mescid, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi içinde. (C: VIII, ss. 1-120). İstanbul: MEB Yayınları.
- Ya'kûbî, A. b. İ. b. C. b. V. b. V. (2001). Kitabu'l-Büldân. Beyrut: Dâru'l-kitabi'l-İlmiyye.
- Yazıcı, T. (1992). Belh. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde (C. V, ss. 410-411). İstanbul: TDV Yayınları.
- Zehebî, Ş. M. b. A. b. O. (2006). Siyeru a'lâmi'n-nübelâ. Kahire: Daru'l-hadis.
- Zehebî, Ş. M. b. A. b. O. (1998). Tezkiretü'l-huffâz (Zeyli ile birlikte). Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Zehebî, Ş. M. b. A. b. O. (1992). el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte. Cidde: Dârü'l-kible li's-sakâfeti'l-İslamî.
- Ziriklî, H. b. M. b. M. (2002). el-A'lâm, byy: Dâru'l-ilm li'l-melâîn.

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE KAYSERİ'DE KENTSEL HİZMETLERİN SUNUMU

Arş. Gör. Semih ASARKAYA¹
Aksaray Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Kentlerin ortaya çıkmasıyla birlikte insanların yaşam biçimleri temelden değişime uğramış ve bu değişim sonucunda insanların önceden varlığını bilmediği bir takım ihtiyaçları meydana çıkmıştır. Bu ihtiyaçların kim tarafından karşılanacağı sorusu ise, insanlık tarihi boyunca yerel ve merkezi yönetimlerin mücadelesine neden olmuştur. Zamanla bu soru yanıt bulmuş ve bazı ihtiyaçlar merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilirken, bazıları ise yerel yönetimlerce gerçekleştirilmiştir. Merkezi yönetimlerin yerel birimlere bıraktığı hizmetler genelde kentleri ilgilendiren, yerel nitelikli hizmetler olmuştur. Günümüzde de yerel yönetim birimlerince yerine getirilen bu hizmetler kent içi ulaşım, temiz su, kanalizasyon, kentlerin aydınlatılması gibi hizmetlerdir. Kısaca kentsel hizmetler olarak adlandırılan bu hizmetler günümüzdeki yerel yönetim birimlerinin kurulmalarından çok önceleri dahi insanların gereksinim duydukları hizmetlerdi. Bu nedenle Türkiye’de 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan modern anlamdaki yerel yönetim birimleri kurulmadan önce de bu hizmetler halka sunulmaktaydı. Bugün bu hizmetleri sunan yerel yönetim birimleri Batı’da Ortaçağdan itibaren görülmeye başlansa da Türk-İslam tarihi için çok yenidirler. Bu çalışma söz konusu birimlerin ortaya çıkmasından önce kentsel hizmetlerin İslam kentlerinde nasıl sunulduğuna Selçuklular Dönemi üzerinden odaklanacaktır. Büyük Selçuklu Devleti 11. yüzyılda kurulmuş ve Anadolu topraklarının Müslümanlaşmasını sağlamıştır. Anadolu’daki Müslümanlar tarafından Büyük Selçuklu Devletinin içerisinde kurulan Anadolu Selçuklu Devleti ise, 14. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Bu çalışmada da Kayseri ilinin bir “Selçuklu Kenti” olduğu süreçteki kentsel nitelikteki hizmetlerinin kim veya kimler tarafından hangi yöntemlerle sunulduğunu incelenecektir. Günümüzde yerel nitelikli olarak görülen ve yerel yönetim birimlerinin sunduğu hizmetler ile sınırlı tutulacak çalışmada, Kayseri merkezinde bu hizmetleri sunan kişi veya kurumlar incelenerek bu hizmetlerin halka sunulmuş biçimlerine de değinilecektir. Bu sayede günümüzdeki anlamıyla Batılı tarzda bir yerel yönetim birimi bulunmayan dönemlerde kentsel hizmetlerin bir İslam şehrinde nasıl ve kimlerce sunulduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Kentsel Hizmet, Selçuklu Kenti.

THE PRESENTATION of URBAN SERVICES in KAYSERİ in SELJUKS

Abstract

As cities appeared, the manner of life of the human being underwent an essential change and as a result of this change a set of needs, which were unknown before, arouse. Question of by whom these needs were supposed to be met had been the reason of struggle between local and central administrations. In time, this question was answered and while some of the need were decided to be met by local administrations other were undertook by central administration. The services left to local units by central administrations have generally been domain-specific services that interests cities. At the present time, these services are the ones like inner-city transportation, clean water, sewage, lightning etc and it is possible to say that these services were among the needs of people way before temporary local administrations were established. Due to this reason, in Turkey, these services were used to be provided before modern local administrations were established. Although these service-provider local units were appeared in West since middle age, they are very new for Turkish-Islam history. This study will focus on how these services were provided in Islamic cities before these aforementioned units emerged with a special emphasis on Seljuk Empire period. Great Seljuk Empire was founded in 11th century and Islamized the Anatolian territory. Anatolian Seljuk Empire, which was founded by the Muslims in Great Seljuk Empire living in Anatolia, continued its existence until 14th century. This study aims to observe how and by whom the urban services were provided when the city of Kayseri was a city of “Seljuk Empire”. This study limits itself with services that are considered to be local in the present day and observes the way and the institutions that provide these services to the people. Thus it is aimed to shed light on the issue of how urban services were provided in an Islamic city at a time in which there was no local administration in the meaning of present time and Western style.

Keywords: Kayseri, Urban Service, Seljuk City

¹ Semih ASARKAYA, semihasarkaya@aksaray.edu.tr

GİRİŞ

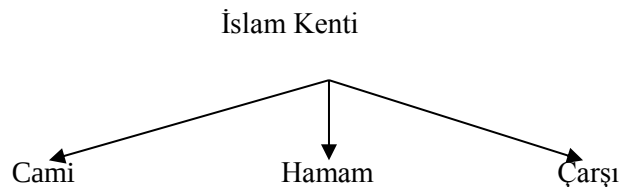
Kayseri Türk-İslam egemenliğine girmeden çok önceleri kurulmuş kadim bir şehirdir. Roma İmparatorluğu'ndan Bizans'a, Selçukludan Osmanlı'ya kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Farklı kültürlerin etkisini bir arada barındıran Kayseri Selçuklular ile birlikte Türk-İslam eksenine girmiştir. 14. yüzyıla kadar hem Türk-İslam etkilerinin hissedildiği hemde önceki dönemlerin etkilerinin bulunduğu Selçuklular döneminde şehirde kentsel hizmetlerin kimler tarafından sunulduğu incelenecektir. Bu inceleme öncelikle İslam kentinin kavramı üzerinden başlayacak ve İslam kenti kavramına değinilecektir. Daha sonra birçok kültürün sentezinden oluşan Selçukluların kent modelleri anlatılacaktır. Selçukluların Türk-İslam geleneğinin üzerine İran ve Bizans kültürünün etkisiyle oluşan yeni kültürün kent kavramını nasıl şekillendirdiği üzerinde durulacaktır. En son olarak Selçuklular dönemi Kayseri'sinde kentsel hizmetlerin nasıl ve kimlerce sunulduğu incelenecektir.

1.İslam Kenti

İslam dini ortaya çıktığı VII. yüzyıldan itibaren pek çok alanda kendi kurumlarını oluşturmuştur. İslam kenti kavramı da kent kavramına İslam dininin kendi kurumlarını ve etkisini eklemesi ile ortaya çıkan yeni bir kent modelidir. Coğrafi olarak geniş bir alana yayılan İslam dini Orta Asya'dan Anadolu'ya Rusya'dan Arap Yarımadası'na kadar pek çok kenti etkilemiştir. İslam kenti dinsel, ekonomik ve kültürel üç etken üzerinde farklılaşmıştır (Özcan, 2005: 26).

Weber, İslam kentlerinin Batılı anlamda kent olarak değerlendirilemeyeceğini söylemektedir. Buna gerekçe olarak ise Batı kentlerinde bulunan birtakım kurumların İslam kentlerinde yer almamasını göstermektedir. Oysa Batı kenti ve İslam kenti birbirinden farklı aşamalardan geçerek ortaya çıkmışlardır. Bu nedenle birisini bir diğerrinin yargılarıyla değerlendirmek haksızlık olacaktır. Batı'da kentler özgür bireyler üzerinden doğarken İslam kentinde ve Doğu kentinde devletin katkısı ile kentler kurulmuşlardır. Bu durum İslam dininin kenti ikincilleştirdiği anlamına da gelmemektedir (Alada, 2008: 40-41). İslam dini Turgut Cansever' in söylediği gibi kente çok önemli bir yer atfeder. Medeniyet kelimesinin kökeni olan Medine İslam dini için önemli bir şehirdir ve medenileşme kavramı ile kent kavramı birbirlerine eş olarak görülmüştür (Cansever, 2007: 97).

İslam şehri yapısal olarak Batı şehirlerinden farklılıklar içermektedir. İslam şehirleri için cami, hamam ve çarşı üç önemli yapıtaşdır. Cami, batı şehirlerindeki kiliseden daha farklı bir anlam içermekte ve yalnızca dini boyutuyla değil idari ve toplumsal boyutlarıyla da var olmaktadır. Hamamlar da İslam şehirlerinde Batıya oranla daha fazla önem atfedilen mekânlardır. Ayrıca şehirlerin mahallelere bölünmesi İslam kenti için karakteristik bir özellik olmuştur (Kuban, 1968: 54).

İslam kentleri açısından cami yalnızca ibadet edilen bir mekân değildir. Aynı zamanda bir toplanma yeridir. İnsanların bir araya geldikleri beraber zaman geçirdikleri bir kamusal alandır. Bu anlamıyla cami İslam kentinin merkezinde yer alan ve kenti şekillendiren en önemli unsurların başında gelmektedir. Hamam ise İslam dininde yine

önemli bir yer verilen temizlik kavramı ile ilişkilidir. Temizlik Müslümanlıkta çok önemli bir yer tuttuğundan dolayı hamamlar İslam kentlerinin olmazsa olmaz kurumlarından. Çarşı ise Batı kentlerinde olduğu gibi İslam kentlerinde de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Müslümanların Akdeniz'e egemen olmalarıyla birlikte ticaret önem kazanmış ve çarşının önemi giderek artmıştır (Karatepe, 2003: 40).

Asr-ı Saadet döneminde Medine'de bugünkü anlamda yerel yönetim hizmetlerinden temiz su tedariki genellikle gönüllü kimseler tarafından yapılmaktaydı. Hz. Peygamber'in su kuyularıyla ilgili bir takım kuralları olmakla beraber su tedarikini sağlayan bir yapılanma görülmemektedir. Aydınlatma işleri ise yine bireysel olarak yapılmaktaydı. Bir kap içerisine konan yağ ve bükülerek konulan bir bez parçası ile evlerin aydınlatılması sağlanmaktaydı (Akyüz, 2005: 74).

Dört Halife döneminde çarşı ve pazarların denetimi bizzat halifeler tarafından yapılmaktaydı. Ancak bu dönem için en önemli yenilik muhtesiblerdir. Hz. Peygamber döneminde de olan muhtesibleri Hz. Ömer kurumsal bir hale getirmiş ve yaygınlaştırmıştır. Muhtesibler halifelerce seçilmekte ve dini, iktisadi ve sosyal hayatla ilgili birçok görev almaktaydılar. Görevleri arasında şehrin asayişini sağlamak, iş yeri açma izni vermek ve esnafı kontrol etmekte yer almaktaydı (Baltacı, 2005: 93-94).

Emeviler dönemine gelindiğinde su işleri konusunun kurumsallaştığı görülmektedir. Bireysel olarak açılan kuyulardan ziyade su kuyularının açılması ve halkın su ihtiyacının giderilmesi valilerin görev alanı içerisine girmektedir. Şehirlerin temizlenmesi ise uzunca bir zaman kurumsal hale gelememiştir. Ancak Emeviler döneminde şehrin temizliği için birtakım kölelerin satın alınmasıyla bu hizmet mahalli idarecilerin sorumluluğuna geçmiştir. Bundan önce her ev kendi alanının temizliğinden sorumlu olmaktadır (Küçükaşçı, 2005: 172-184). Abbasiler döneminde de söz konusu hizmetler ile ilgili kayda değer değişiklikler olmamış ve yerel nitelikli hizmetlerin görülüş biçimleri büyük oranda aynı kalmıştır.

2.Selçuklu Kenti

İslam kentlerinin Türk kimliği ile birleşerek bir Türk-İslam birlikteliğini oluşturmaya başladığı dönem Selçuklular Dönemidir. Çağdaşı olan İslam devletlerinin aksine Selçuklu Devleti bir sentez halini almaktaydı. Şöyle ki, geçmişten gelen Türk geleneğinin yanına İslam dini eklenmiş ayrıca İslam coğrafyası ile oluşan yakınlıktan ötürü İran'dan da etkilenilmiştir. Anadolu'ya adım atılması ile birlikte Bizans kültürü de Selçuklu Devleti'ni etkilemeye başlamıştır (Ortaylı, 2000: 164). Anadolu'nun bir Türk-İslam coğrafyası halini alması Selçuklu döneminde olmuştur. Ayrıca Selçuklu Devleti bugünkü anlamda bilinen Anadolu'nun kültürüne büyük bir etki bırakmıştır. Bu etkiden kentlerin muaf kaldığı düşünülemez.

Selçuklu kentlerinin Hristiyan-Bizans kültür mirasının üzerine kurulduğu; Türk-İslam toplumunun geleneksel yaşama biçimine uygun ve ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmış olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Selçuklu kenti, dönemin sosyal, kültürel, siyasal ve yönetsel koşulları ile Anadolu'nun özgün coğrafi koşullarının biçimlendirdiği bir kent modelidir (Özcan, 2006: 170).

Selçuklu kentleri çağdaşı olan kentlerle karşılaştırıldığında kent modeli olarak kapalı kent tanımına uymaktadır. Kentlerin çevreleri sur ile çevrilmiş ve kentleşme sur içinde yer alırken, sur dışında bir yapılanma görülmemektedir. Selçuklu döneminde bir Moğol tehlikesi olduğundan bu durumun söz konusu tehlikeye yönelik olduğu düşünülebilir. Ancak 13. yüzyıldan itibaren ticaretin gelişmesi ile kentler yavaş yavaş sur dışına da çıkabilmiştir (Özcan ve Yenen, 2010: 62).

Selçuklu kentleri de İslam kentlerinde olduğu gibi cami merkezli olarak kurgulanmıştır. Kentler fethedilen Bizans şehirlerinin merkezindeki kilisenin camiye çevrilmesi ve caminin merkez alınarak diğer yerleşimlerin kurulması üzerine inşa edilmiştir. Kentlerin imarında daha sonra Osmanlı'da da görüleceği üzere vakıflar önemli yer tutmuşlardır. Hatta Selçuklu'da vakıflar ile ilgilenen bir bakanlık dahi kurulmuştur (Alada, 2008: 56).

Selçuklu kentlerinde üç ana konuda örgütlenilmiş ve yönetim sağlanmıştır. Bunlardan ilki idari bakımdan yetkili olan ve askeri konular ile de ilgilenen vali ve subaşının varlığıdır. Bir diğer husus olan mali konularda muhassıllar görevliyidiler. Hukuki alanda ise kadılar bulunmaktaydı. Kadılar yargı işlerine ek olarak yerel nitelikli hizmetlerin yürütülmesinde de görev almaktaydılar. Ayrıca günümüzdeki muhtarlara benzeyen iğdişler de şehirlerde asayişin sağlanmasından sorumluydular (Demirci, 2008:168). İslam devletlerinde önemli bir yeri olan muhtesibler Selçuklu döneminde de bulunmaktaydı. Görevleri çarşı ve pazarın denetimini yapmak ve halkın İslami usüllere göre yaşamasına dikkat etmektir. Şehirlere temiz su sağlanmasındaki görev Emir-i Ab'a ait idi. Su beyi olarak bu zat şehir dışındaki suların bir depoya aktarılması ve depodaki suların mahalle çeşmeleri vasıtasıyla halka tanziminden sorumluydu (Akyüz, 2005: 261-263).

3.Selçuklular Dönemi Kayseri

Kayseri Sümerliler döneminden itibaren yerleşmenin olduğu bir şehirdir. Gerek İpek Yolu üzerinde yer alması gerekse de Anadolu'da birçok yol güzergâhı üzerinde bulunması nedeniyle dikkate değer bir şehir olmuştur. Bu durum Kayseri'nin ticari anlamda da önemli bir merkez haline gelmesini sağlamıştır. Selçuklular Döneminde Anadolu'da kurulan en büyük milletlerarası pazarlardan olan Yabanlu Pazarı Kayseri yakınlarında kurulması da önemini artırmıştır (Karagöz, 2009: 263).

Kayseri 1085 senesinden itibaren bir Türk-İslam kenti olarak bilinmektedir. 14. yüzyıla kadar da Selçuklular hakimiyeti altında kalmıştır. Bu dönem içerisinde Konya ile birlikte Kayseri kültürel bakımdan önemli şehirlerdi. Kayseri'de şehrin kentsel hizmetlerinin çoğunluğunda vakıflar aracılığıyla görülmekteydi. Bunun yanında idari görevlerine ek olarak beledi görevlerde bulunan devlet görevlileri de vardı (Erkiletlioğlu, 2016: 244).

Söz konusu dönemde Kayseri'de kentsel hizmetlerden temiz su temini büyük önem taşımaktaydı. Kayseri'nin doğusundan künklerle getirilen sular birçok çeşme vasıtasıyla halka dağıtılmıştır. Sahabiye' de yapılan kazılarda birçok künke rastlanıldığı bilinmektedir. Bunun dışında Kayseri'nin güneydoğusundan gelen bir su kaynağının da şehirde 262'den fazla çeşmeye su sağladığı bilinmektedir (Tekcan, 2012: 150-151). Bu hizmetin ise vakfiyeler ile sağlandığı düşünülmektedir.

Dönem içerisinde vakıfların özel bir yeri bulunmaktadır. İnşa edilen her caminin, medresenin, kervansarayın ve şifahanelerin vakıfları bulunmaktaydı. Bu vakıfların ilk görevleri söz konusu imarın yaşamasını sağlamaktı. Ayrıca beledi hizmetlerin görülmesinde de görevleri bulunmaktaydı. Muhtesipler daha önce de belirtildiği gibi çarşı ve pazarın denetimi gibi zabıta işlerinden sorumluydular. Sokakların temizliği ise genellikle yerel halk tarafından sağlanmaktaydı (Usul, 2007: 35).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İslam kenti merkezinde cami, hamam ve çarşının bulunduğu, mahallelere bölünmüş şekilde örgütlenmiş bir kent modelidir. İslam kenti çağdaşı olan Ortaçağ kentleri ile temelde benzerlikler göstermekle birlikte birtakım ayrı tarafları da bulunmaktadır. Weber İslam kenti kavramını reddetmiş ve Doğu'da Batılı manada bir kent olamayacağını belirtmiştir. Buna neden olarak ise Doğu'da sivil toplumun olmayışını ve ferdiyetçiliğin gelişmemesini göstermiştir. Doğu'da olan her şeyin kökeninin devlet olduğunu belirtmiştir. Batı ve Doğu birbirinden farklılıklar gösterse de, birisini diğerinin değerleriyle yargılamak doğru olmayacaktır. Doğu ve özelde İslam kenti kendi dinamikleri içerisinde gelişen bir kent modeline sahiptir.

Selçuklular ise 11-14. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş önemli bir Türk-İslam devletidir. Sahip olduğu Türk-İslam geleneğinden, İran ve Bizans etkisiyle birlikte çok kültürlü yapısını kentlerine de taşımıştır. Selçuklu kentleri model olarak kapalı kent olarak sınıflandırılabilir. Selçuklu kentlerinde kentsel hizmetler vakıflar ve bazı devlet görevlileri eliyle gerçekleştirilmekteydi. Yeni yapılan bir cami, hamam gibi yapıların yaşamasını sağlamak amacıyla birer vakıfları kurulmaktaydı. Söz konusu hizmetleri de çoğunlukla bu vakıflar yapmaktaydı.

Dönemin Kayseri'sinde ise kentsel hizmetler ağırlıklı olarak vakıflar eliyle yapılmaktaydı. Şehre temiz su sağlanması ve sağlanan temiz suyun çeşmeler ile halka dağıtılması vakıfların hizmetlerindendi. Ayrıca muhtesipler çarşı ve pazarda kontroller yapmakta ve zabıta görevlerini yerine getirmekteydiler. Bugünkü anlamda muhtara benzeyen yapılarıyla içdişler mahallelerde görevlilerdi. Mahallelerin güvenliğinden sorumluydular. Dönemin Kayseri şehrinde beledi hizmetleri yerine getiren bir kurumsal bir yapıdan söz edilemez. Başta vakıflar olmak üzere ayrıca saydığımız devlet görevlileri bu hizmetleri halka sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, V. (2005). Hz. Peygamber Dönemi Şehir Hayatı ve Yerel Yönetim Hizmetleri. V. Akyüz içinde, İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler (s. 60-81). İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Akyüz, V. (2005). Selçuklularda Şehir Hayatı ve Yerel Yönetim Hizmetleri. V. Akyüz içinde, İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler (s. 253-269). İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Alada, A. B. (2008). Osmanlı Şehrinde Mahalle. İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Baltacı, C. (2005). Dört Halife Devri Şehir Hayatı ve Yerel Yönetim Hizmetleri. V. Akyüz içinde, İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler (s. 81-103). İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Cansever, T. (2007). Kubbeyi Yere Koymamak. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Demirci, M. (2008). Anadolu Selçuklularda Şehirlerin Yönetimi. Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu, (s. 163-179). Konya.
- Erkiletlioğlu, H. (2016). Geniş Kayseri Tarihi Cilt 1. Kayseri: Belsin Vakfı Yayınları.
- Karagöz, M. (2009). XVII. ve XVIII. Asırlarda (1650-1750) Kayseri . Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 19 (1) , 259-279.
- Karatepe, Ş. (2003). Kendini Kuran Şehir. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kuban, D. (1968). Anadolu - Türk Şehri: Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler. Vakıflar Dergisi (7) , 53-73.
- Küçüktaşçı, M. (2005). Dört Halife Sonrası Şehir hayatı ve Yerel Yönetim. V. Akyüz içinde, İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler (s. 103-203). İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2000). Türkiye İdare Tarihine Giriş. Ankara: Turhan Yayınları.

- Özcan, K. (2005). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özcan, K. (2006). Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Model(ler)i. Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi) (38) , 161-184.
- Özcan, K., & Yenen, Z. (2010). Anadolu-Türk Kent Tarihine Katkı: Anadolu Selçuklu Kenti (XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Dek). MEGARON (YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ) 5 (2) , 55-66.
- Tekcan, A. R. (2012). ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ MERKEZİ ŞEHİRLERİNDEN KONYA VE KAYSERİ'DE ŞEHİR HAYATI. Gai Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Uşul, D. İ. (2007). Selçuklular Zamanında Kayseri'de İlmi ve Kültürel Faaliyetler. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YAVAŞ KENT: TEKNOLOJİK ORTAÇAĞ

Doç. Dr. Çiğdem ERDEM¹

Gazi Üniversitesi İİBF

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı; yavaş kentin siyasi, ekonomik ve toplumsal açılardan analizini yapmak ve bunu yaparken de yavaş kentin konumlandırılışı ile ilgili yeni bir yaklaşım geliştirmektir. Çalışmada yavaş kent, “Teknolojik Ortaçağ” olarak değerlendirilmektedir. Yavaş kent olgusu içerisinde ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılanma ile Ortaçağ Avrupası’nın söz konusu yapıları arasında bir paralellik kurmak mümkündür. İlk olarak; yavaş kentler siyasi bağlamda, tıpkı Ortaçağ’da olduğu gibi bir şehirler birliği şeklinde örgütlenmektedir. İkincisi; Ortaçağ’ın kapitalizm öncesi ekonomik yapısı çerçevesinde üretimin yerel olması ve lonca sisteminin hâkimiyeti ile yavaş kentlerdeki yerellik vurgusu ve yerel üretimin/üreticinin desteklenmesi arasında da bir benzerlik söz konusudur. Üçüncüsü; Sanayi Devrimi’nin getireceği saat zamanından ve rasyonel iş bölümünün yol açacağı sosyal ilişkilerdeki bireycilikten uzak olan Ortaçağ toplumsal yapısına, yavaş kentin öykünmesi de, Ortaçağ ve yavaş kentin toplumsal yapısı arasındaki bir benzerliktir. Öte yandan yavaş kent, teknolojiye sırtını dönmüş bir yaşam pratiğini içermemekte; aksine teknoloji ile yukarıda sayılan yapıların varlığını ve muhafazasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda yavaş kent-teknoloji ilişkisini, “seçici” olarak nitelendirmek mümkündür. Yavaş kentin ontolojisi çerçevesinde Sanayi Devrimi’nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapı üzerindeki “olumsuz” sayılan etkilerini ayıklamak adına, seçici bir teknoloji taraftarlığı söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: *Yavaş Kent, Ortaçağ, Seçici Teknoloji, Teknolojik Ortaçağ*

SLOW CITY: TECHNOLOGIC MIDDLE AGE

Abstract

Purpose of the study is to make analysis of slow cities in aspects of political, economic and social perspectives and while doing that, develop a new approach regarding positioning of the slow city. In the study slow city is regarded as “Technologic Middle-Age”. It is possible to draw a correspondence between political, economic and social structuring emerged within slow city and said structures of the Medieval Europe. To begin with, slow cities, in political regard, organize as union of cities just as it was in middle Ages. Secondly, there is also a similarity between local manufacture and hegemony of guild system as part of pre-capitalism Middle Age and emphasis of local production and support of local manufacture/manufacture in slow cities. Third; slow cities’ imitation of Middle Age social structure which is distant to individualism caused by clock-time and rational division of labor which will be brought by industrial revolution, is a similarity of social structure between Middle Age and slow city. On the other hand, slow city does not include a life practice which turns its back to technology, on the contrary, tries to ensure existence and protection of structures mentioned above. In this aspect, it is possible to describe slow city-technology relationship as “selective”. Pursuant to ontology of slow city, for the sake of weeding out effects of Industrial Revolution on political, economic and social structures that can be considered “negative”, a selective technology partisanship is the case.

Keywords: *Slow City, Middle Age, Selective Technology, Technologic Middle Age*

¹ Çiğdem Erdem, csekmen@gazi.edu.tr

GİRİŞ

“Yavaş Kent: Teknolojik Ortaçağ” adlı bu çalışma, iki ayrı dönemde ve ölçekte kendisini ortaya koymuş olan iki ayrı kategorinin, Ortaçağ ve yavaş kentin bir karşılaştırmasını yapmayı ve bu karşılaştırmadan hareketle yavaş kentin bir başka açıdan konumlandırılmasını hedeflemektedir. Bu konumlandırma çalışması, yavaş kentin bir “teknolojik Ortaçağ” olduğu savı çerçevesinde yapılmaya çalışılacaktır.

Böyle bir amacın ortaya konulmasında karşılaşılan birincil güçlük, Ortaçağ üzerinedir. Çünkü literatürde bu dönem ve de içeriği ile ilgili genel bir uzlaşma durumu söz konusu değildir. Neyse ki, Ortaçağ tartışmaları bu çalışmanın konusu değildir. Ancak yine de içinde Ortaçağ kelimesi geçen ve hatta bu kavramdan hareketle, Ortaçağ-yavaş kent arasında bir karşılaştırma ve konumlandırma yapmayı amaçlayan bu çalışmanın, üzerinde uzlaşılammamış, tartışmalı Ortaçağ kabullerinden tamamen uzak kalması da mümkün değildir. Dolayısıyla bir yönüyle Ortaçağ üzerine odaklanan bu çalışma içerisinde söz konusu dönem ve kavramlara atıfla yapılan Ortaçağ-yavaş kent karşılaştırması kapsamında bu kavramlar belli bir genelleme içerisinde kullanılacaktır.

Yavaş kent hareketi, yavaş hareketinin kentsel düzeyde uygulanma biçimidir. İlk kez 1999 yılında İtalya’da temelleri atılan yavaş kent hareketi, günümüz itibarıyla dünya ölçeğinde yayılmış bir kentler birliğine dönüşmüştür. Hız karşıtlığı ve bu bağlamda küreselleşmeye, tüketim toplumuna, sosyo-ekonomik homojenliğe karşı geliştirilen bir “söylem”, yavaş kentlerin temel hareket noktalarıdır. Bu söylemin ekonomik, siyasi ve toplumsal arka planının incelenmesi, yavaş kentlerin Ortaçağ’a yakınlığı köprülerin bulunması anlamına gelecektir.

Bir karşılaştırma ve bu karşılaştırma sonucunda konumlandırmayı hedefleyen çalışma, üç temel bölüm ve sonuç bölümü şeklinde kurgulanmıştır. İlk bölümde yavaş kent ile ilgili genel bir teorik ve tarihsel çerçeve çizildikten sonra, ikinci bölümde Ortaçağ ve yavaş kentin siyasi, ekonomik toplumsal yapısı ve her ikisi arasındaki benzerlikler ortaya konulacaktır. Üçüncü bölüm yavaş kent-teknoloji arasındaki seçici ilişkinin, konu bağlamında irdelendiği bölüm olacaktır. Sonuç bölümünde ise, yavaş kentin bir teknolojik Ortaçağ olduğu yönündeki savımız/konumlandırmamız tartışılacaktır. Bu çalışmada söz konusu kapsam dâhilinde, yukarıda sıralanan amaç ve sav, literatür taramasına dayanan bir çerçeve içerisinde ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Yavaş Kent

Türkçe’de hepsi de aynı anlamda kullanılan yavaş kent, sakin şehir ya da cittaslow, ilk kez 1999 yılında İtalya’nın Greve in Chianti, Orvieto, Bra ve Positano belediye başkanları tarafından temelleri atılan ve sonrasında dünya ölçeğinde yayılan bir kentler birliğidir. Dünya çapında uluslararası bir ağ oluşturan ve merkezi İtalya’nın Orvieto kentinde bulunan birlik, günümüzde 28 ülkede 182 üyeye sahiptir(cittaslowturkiye.org/#uluslararası) Türkiye’de ise 11 yavaş kent (Seferihisar, Akyaka, Gökçeada, Halfeti, Perşembe, Şavşat, Taraklı, Uzundere, Vize, Yalvaç, Yenipazar) uluslararası yavaş kent ağına bağlıdır.

Yavaş kent, “küreselleşme ve tüketim toplumu mantığının yarattığı aynışma sürecine ve yerel kimliğin törpülenerek üst bir potada eritilmesine, dolayısıyla homoejenleşme olgusuna karşı çıkan ‘yavaş hareketi’”nin(Tosun, 2013, s. 215) bir uzantısı, yavaşlık felsefesinin kentsel mekân düzeyinde ve daha geniş bir uygulama perspektifinden ortaya konuş biçimidir.

Yavaş kent birliği, nüfusu 50.000'in altında olan kentlerin oluşturduğu bir birliktir. Ancak şüphesiz bu nicel özellik tek başına bir kenti yavaş kent olarak tanımlamak için yeterli değildir. Birliğe üye olmak için ortaya konmuş çevre, alt yapı, kentsel yaşam kalitesi, tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkarlara dair politikalar, misafirperverlik ve farkındalık eğitimi için planlar, sosyal uyum ve ortaklıklar başlıklarını taşıyan 7 temel kriter ve her bir kriterin alt başlıkları vardır(cittaslowturkiye.org/uyelik-sureci-ve-kriterler/)

Ama bundan öte, yavaş kent dayandığı bir felsefesi, iktisadi, sosyal, siyasi yapısı olan bir olguya tekabül etmektedir. Buradaki kent olgusu mekânsal anlamının yanında belirgin bir özü de içinde barındırmaktadır. Bu öz onun dayandığı yerel düzeyde ve yerelliğin arkasındaki ekonomik, toplumsal ve siyasi birikimde aranmalıdır.

Bir kentin ve o kentteki yaşamın neden “yavaşlık”la tanımlandığı sorusunun cevabı, aslında yavaş kentin ortaya çıkışını ve gelişimini de anlatmak anlamına gelecektir. Literatürdeki hâkim yapı, “küreselleşme sürecini tanımlayan anahtar kelime”nin(Güven, 2011, s.113) “hız” olması hasebiyle, yavaşlık ile küreselleşme arasında bir zıtlık ilişkisi kurarak, yavaş kenti tanımlamak yönündedir. “Hız”, Milan Kundera’nın ifadesiyle, “teknik devrimin insana armağan ettiği bir esrime biçimidir” (s. 6). “Günümüz teknoloji ve standartları açısından bakıldığında ilerleme/gelişim/değişim/hız kavramlarının zıttı gibi görünen (yavaş kentler), hızlı yaşam alışkanlıklarının sebep olduğu yok olma ve bozulmalara karşı, bir koruma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır”(Özhancı vd., 2012, s. 163).

İlk yavaş kent her ne kadar 1999 yılında ortaya çıksa da, olgunun filizlenişi 1986 yılında bir grup eylemcinin İtalya’nın Roma kentindeki McDonald’s şubesinin açılışını protestosuna kadar uzanmaktadır. Bu protesto, yavaş hareketinin (slow movement) ve bunun bir uzantısı olan yavaş yemek hareketinin (slow food) doğuşuna yol açacaktır.

Roma’daki protestodan 3 yıl sonra Folco Portinari tarafından kaleme alınan ve Paris’te hareketin kurucuları tarafından imzalanan “Yavaş Yemek Manifestosu”(slowffod.com) ile resmen başlayan yavaş yemek hareketi, söz konusu manifesto ile modern hayatın ve bu hayatın bazı toplumsal ve ekonomik çıktılarının eleştirisini yapmıştır(Petrini, Padovani, 2011, s.210).

Başlangıçta fast-food kültürüne bir başkaldırı olarak ortaya çıkan yavaş yemek hareketi, çok da uzun olmayan bir zaman içerisinde “kişiler arası ilişkilere, yerel değerlerin-farklılıkların korunmasına, sosyal adaletin sağlanmasına kadar uzanan kapsamlı bir dönüşüm hareketi olarak şekillenmiştir”(Tosun, 2013, s.217), ki bu yavaş hareketinin ve yavaş kentin şekillenmesi anlamına da gelmiştir.

Yavaş yemek hareketinin ardından, yavaş turizm, yavaş seyahat, yavaş okul, yavaş trafik vb. gibi, başka yavaş hareketleri de ortaya çıkmıştır. Bu ve benzeri yavaş hareketler ilk önce “haz merkezli” biçimde gelişmiş ancak yavaşlık felsefesinin kendisini belirgin bir biçimde ortaya koymaya başlamasıyla birlikte, “hayatı yavaşlatmanın, modern kalıpları yıkabilecek potansiyeli” üzerinde durulmaya başlanmıştır(Ünal, Zavalı, 2016, s.895).

“Yeme ve içmede sadece doymak için tüketmeyen, yediklerinin arkasındaki birikimin, kültürün ve özgünlüğün bilinci ile” hareket eden yavaş yemek hareketi, bu anlayışıyla yavaş kent hareketinin bir “bir ön aşaması”dır. Yavaş kent hareketi, yavaş yemek hareketinin dayandığı “temel değerleri”, “birçok farklı alanda kurumsal bir ağ” kurmak suretiyle genişletmiştir(Ergüven, 2011, s.201, 202).

Kentlerin gün geçtikçe aynışması süreci, kentlerin fiziksel, kültürel ve sosyal kimliklerini olumsuz yönde etkilemiş, bir “kimlik kaybı”na yol açmıştır. “Kapitalist sistemin doğal bir sonucu olan bu kimlik kaybı kendisini sosyal, siyasal, çevresel ve temel de ekonomik alanlar üzerinde göstermiştir”(Candan, Hergül, 2014, s. 1). “Yerelin küresele her alanda mücadele etmesi gerektiğini salık veren bir fikir akımı” olarak ortaya çıkan yavaş yemek hareketi ve ona “paralel bir biçimde” gelişen yavaş kent hareketi, “kent yaşamını küreselleşmenin yıkıcı ve tek tipleştirici etkisinden ve hızından korumayı”(Güven, 2011, s.115, 116)amaçlamıştır.

Bu bakımdan, yavaş yemek hareketinin ve yavaş kentin dayandığı felsefe aynıdır; hız karşıtlığı. Ancak hız yerine yavaş olanın savunulması, basitçe yemekten, içmekten ibaret bir mesele de değildir. Aslında insanoğlu da dâhil olmak üzere bu gezegende yaşayan bütün canlı türlerinin beslenmekle olan varoluşsal ilişkisi düşünülürse, yeme-içmenin de basit bir şey olmadığı ortaya çıkacaktır. Bu beslenme vurgusunun arkasında yatan ciddi bir ekonomik, toplumsal ve de siyasal bir hedef söz konusudur. Yavaş yemek ve ondan kaynaklanan yavaş kent anlayışındaki bu hedef görünüşte yenidir. Ama bu çalışmanın savına göre ise hız karşıtlığı temelinde şekillenen bu hedefle aslında, oldukça eski bir yaşam biçiminin savunulması söz konusudur. Bu savı ortaya koyabilmek için, modern yaşamdan önceki döneme, yani sanayi devriminin henüz gerçekleşmediği, hızın ekonominin, toplumsalın ve siyasetin başat sürükleyicisi olmadığı bir döneme, “Ortaçağ”a bakmak gerekir.

2.Ortaçağ–Yavaş Kent Karşılaştırması

2.1.Ekonomik Alanda Karşılaştırma

Temel üretim aracının toprak olması ve “kapalı ekonomiye” dayanan üretim-tüketim, Ortaçağ ekonomisini en kaba hatlarıyla tanımlamaktadır. Bu yapı içerisinde Ortaçağ kent ekonomisinin “doğasında var olan korumacılık” isteği “kendini en güçlü olarak” lonca örgütlenmesinde göstermiştir(Pirene, 1983: 148). Yerel bir nitelik taşıyan ve belediyeye ait örgütlenmeler şeklinde kendilerini ortaya koyan loncalar, üretici ve tüketicinin haklarının korunması, ürünlerin kalitesinin sağlanması konularında işlevler görmüştür. Aslında loncaların varlığı esas olarak, üreticinin yani zanaatkârın korunması düşüncesiyle açıklanabilir. Çünkü loncalar her ne kadar “mesleğin başkaları tarafından yapılmasını önlemeye yönelik yasal bir hakka” sahip olmasalar da belli ölçüde bir “mesleki tekel”e sahiptiler. Bu tekel imalat tekeli idi. Esnaf bu tekel sayesinde rekabetten kurtulmakta ve ekonomik korunma elde etmekteydi(Ülgen, 2013, s. 473-474). Kent pazarlarına yabancı ürünlerin girişinin yasaklanmış olması bu tekel sayesinde işliyordu(Pirene, 1983, s. 149).

Esnafın korunması düşüncesi, yavaş kentler için de önemli hareket noktalarından birisini oluşturmaktadır. Hem esnaf-sanatkar ürünlerinin hem de üreticilerin korunması için yavaş kent hareketinin özel önlemleri söz konusudur. Yavaş kentlerde geleneksel iş ve üretim tekniklerinin korunması ve geliştirilmesi ve de ticarileştirilmesi için benimsenmiş kriterler vardır. Yavaş kentlerde yerel ürünlerin üretilmesi, dağıtılması ve ticaretine dayanan bir sistem söz konusudur. Bu amaçla “atölyelerin korunması ve değerlerinin artırılması, doğal/yerel alışveriş merkezlerinin yaratılması” hedeflenmekte, “tarihi kent merkezlerinde yer alan geleneksel kasap, fırın, bakkal vb. dükkânların” korunması desteklenmektedir. Yerel ürünlerin sertifikalandırılması ve bu amaçla kültür merkezlerinin kurulması bağlamında “agroekolojinin geliştirilmesi”, “el yapımı ve etiketli veya markalı esnaf/sanatkar ürünlerinin korunması”, “geleneksel iş tekniklerinin ve zanaatlarının değerinin artırılması”, “kırsal bölgede yaşayanların hizmetlere

erişimini artırarak kırsal bölgelerin değerini artırmak”, “kamuya ait restoranlarda (okul kantinleri, aş evleri vb.) yerel, mümkünse organik ürünlerin kullanılması” bir yavaş kent olmanın kriterleri arasında sayılmaktadır(Cittaslowturkiye.org)

Yavaş kentlerdeki yerel üretim ve yerel üretici vurgusunun altının kalın çizgilerle çizilmiş olmasının temel mantığı, Ortaçağ’daki lonca örgütlenmesinin hedefleriyle aynıdır; yerel üreticinin yani esnafın korunması.

Çünkü küreselleşmenin kentler üzerindeki en belirgin etkisi, benzer tüketim kalıplarının yayılması olmuştur ki bu da kentleri ekonomik bakımdan olumsuz yönde etkilemiştir(Candan, Hergül, 2014, s. 8). Bu yüzden küreselleşmenin ve hızın etkisindeki yaşam tarzı ile birlikte, kentlerin birer “korunak” olma vasfını yitirmesi ve tüketim için yaşama mantığı içinde insanların “el emeklerini” birbirlerine sunma imkânının ortadan kalkması, yavaş kentin dayandığı anlayış açısından olumsuzlanmaktadır. Hızlı yaşam tarzının, “ bakkallar, manav, terzi gibi küçük esnaf yerine AVM’leri” getirmesi eleştirilmektedir(Cittaslowturkiye.org).

Kapitalizm, küreselleşme, tek tipleşme, tüketim sarmalında yavaş kentler, kentlerdeki yaşam kalitesini artırmak adına, büyük uluslararası şirketlerinin başını çektiği tek tip düzenin yaygınlaşmasına karşı çıkmaktadır. Hareketin başlangıç noktasındaki McDonald’s protestosu da, bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Çünkü yemek temelinde başlatılan bu hareketin arkasında, yerel üreticilerin desteklenmesi düşüncesi söz konusudur.

Yavaş kentlerde, tarımda gen teknolojisinin kullanılmasının yasaklanması, organik üretimin teşvik edilmesi, süpermarket ve fast food merkezleri yerine mahalli dükkânların desteklenmesi de yine, tüketicinin yanı sıra yerli üretimin ve üreticinin, esnafın korunması ile doğrudan alakalıdır.

Ortaçağ’ın ekonomik yapısı/örgütlenmesi ile yavaş kentler arasında yapılabilecek bir başka karşılaştırma, ekonomideki aracı kurumlar üzerinedir. Ortaçağ’da lonca örgütlenmesi sayesinde üretici ile tüketici arasında doğrudan ilişkiler kurulabilmiş, yani aracı kurumlar ortadan kaldırılmıştır(Bakır, Ülgen, 2009, s.129). Benzer bir durumun yavaş kentler için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Şöyle ki; yavaş yemek akımından ilham alarak kurulan yavaş kentlerde, “gıdaların taze olması, dalında ve mevsiminde olgunlaşması” düşüncesinin kaliteli ve sağlıklı yaşam dışında başka anlamları da olabilir. “Paketleme-ambalajlama ve taşıma zorunluluğunun ortadan kalkması” ile “tarladan tezgaha üretici ile tüketici arasına başka pazarlama etkenleri girmemiş olacaktır”(Sırım, 2012, s. 122) ki, bu da, üretimin biçimi ve üretilen malların dağıtılması itibarıyla, sanayi devrimi öncesi dönemle bir bağ kurulması için anlamlı bir çıkış noktası olabilir. Ayrıca aracı kurumların ortadan kaldırılmasının tüketici dışında, tüketimin yerel üretime kayması neticesinde yerel üreticiye de fayda sağlayacağı ortadadır. Yavaş kentlerde bu amaçla yerel üreticilerle tüketiciler arasında iletişim ve diyalogu teşvik etmek için çalışmalar yapılması esastır(Cittaslowturkiye.org).

2.2.Siyasal Alanda Karşılaştırma

Devlet iktidarının parçalanmışlığı neticesinde, iktidarın yokluğu değil ama çokluğu(Ağaoğulları, 2011, s. 238), siyasi bağlamda Ortaçağ’ın temel özelliğidir. Bu bağlamda Ortaçağ tarihi bir yerellikler tarihidir, feodalizm yerelliğin ön plana çıkmasıdır(Dubby, 1990, s. 11).

Yavaş kentlerin Ortaçağ'ın siyasi yapılanmasıyla bağlantısını kurmaya çalışmak, bir yönüyle küreselleşme tartışmalarına yeniden bakmak demektir. Çünkü küreselleşme, yerelleşme ile bir ilerleyen bir süreçtir.

Yerellik vurgusu Ortaçağ'dan sonra ulusallığa doğru evrilmiştir. Ancak kapitalizmin gelişme aşamalarında yaşanan ekonomik krizler neticesinde, küreselleşme söylemi ve pratiğiyle birlikte, yerellik yeniden ön plana çıkmıştır. 1970'li yıllar kapitalizmin krizlerinden bir başkasına tanıklık etmiş ve bu krizin aşılabilmesi için 1980'lerden itibaren de neo-liberal politikalar İngiltere ve ABD'den dünyanın diğer bölgelerine ihraç edilmeye başlanmıştır. Günümüzde yerel olanın küresel olan içindeki konumu, klasik iktisadın dayandığı, ulus ve ulusal olan anlayışını değiştirmekte ve neo-klasik iktisat küreselleşme sürecinde yerel olanın ve ona paralel bir biçimde kentlerin önemini vurgulamaktadır. Küreselleşmenin etkileri ile birlikte ulusal düzeyin zayıflamasına paralel olarak kentler “yeniden birer aktör olarak tarih sahnesine çıkmışlardır”(Esendemir, 2015, s. 32).

Burada geçen “yeniden” kelimesi, bu çalışmanın savları bakımından önemlidir. Çünkü kentlerin dünya üzerine tarihsel olarak aktör konumunu üstlendikleri dönem, modernizm öncesi dönemdir. Antik kentler ve Ortaçağın bir döneminde ortaya çıkan kentler, ulus-devletlerin dünya ölçeğinde yayılmasından önce ekonomik, siyasi ve toplumsal karar alıcı merkezler konumunda idi. Ortaçağ kentlerinin her biri “tıpkı insanların kendi aralarında farklı oluşları gibi”, kendine has özelliklere sahipti(Pirene, 2011, s.101).Bu durum, Avrupa'nın o dönemde içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi konjonktürün bir sonucudur ve bu konjonktürün temel dayanağı ise, merkezi iktidarın yokluğunda ortaya çıkan yerelliktir. Yatay düzlemde örgütlenme, bu dönemin temel özelliğidir.

Henüz ulus olgusunu maddi anlamda ortaya çıkaracak koşulların hazır olmadığı bu ortamda, yerellik dönemin başat konumudur. “Ortaçağ kentsel toplulukları, değişen derecelerde siyasi özerkliğe sahipti”(Weber, 2000, s. 217). Siyasi açıdan bağımsız olan İtalyan, İspanyol, İngiliz, Fransız ve Alman kentlerinin her birinin ayrı birer kent mahkemesi, özerk hukukları vardır(Weber, 2000, s. 219). Bu bakımdan “Ortaçağ kenti, parçaların bir bütünüdür”(Bakır, Ülgen, 2009, s. 139). Bu parçalılık hali onun yerelliğin verdiği hetorejenliğinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, ulus, ulus-devlet kavramlarının ortaya çıktığı ve hatta küreselleşmenin etkileriyle birlikte aşınmaya başladığı bir dönemde ortaya çıkan yavaş kent hareketinin “en belirgin özelliği, yerel kimliğin canlandırılması” (Şahinkaya, 2010, s. 6) düşüncesine dayanmasıdır. Her ne kadar yavaş kentler ulus düzeyinin şekillendiği ve hatta evrim geçirmeye başladığı bir dönemde ortaya çıksalar da, unutulmamalıdır ki bu hareket bir “kentler birliği”, “belediyeler birliği” şeklinde örgütlenmektedir.

Küreselleşmenin etkilerinin nispeten daha küçük kasabalarda baskın hale gelmesiyle birlikte, “uluslar ötesi taban hareketleri”, bu mekanlarda yaşayan insanların ihtiyaçlarına yönelmiştir. “Bu hareketlerin çoğu yerel ve uluslar arası düzeyleri bağlayan ortaklıklar ve ağlar içermektedir”(Özhancı vd, 2012, s. 163). Tıpkı yavaş kent hareketi gibi.

Yavaş Şehir ağına katılan belediyeler, şehrin asli kimliğini yansıtan dokusunu ortaya çıkaran faaliyetleri desteklemektedir. Aday kentlerin taşınması gereken kriterler arasında yerel kimliğin korunması da yer almaktadır. Bu bakımdan yavaş kentlerde “yerelin ayırt edici özelliklerinin ve mekân bilincinin desteklenmesi de önem arz etmektedir”(Güven, 2011, s. 116). “Yavaş kentleşme hareketi, kültürel heterojenliğin

gerçekleşmesi... ve yerelliğin korunması”(Tosun, 2013, s. 229) sürecine vurgu yaparken, kentlerin kendilerine özgü kimliklerinin, yerel dokularının korumasına özel önem vermektedir.

Bu noktada homojenliğin modern topluma, ulus devlete ve kapitalizme; heterojenliğin ise modernizm öncesi döneme ve bir de günümüzde post-modernizme ait bir kavram olduğu da göz ardı edilmemelidir

2.3.Toplumsal Yapı/Sosyal İlişkiler Alanında Karşılaştırma

Sanayi Devrimi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte, kapitalizmin yol açtığı ve aynı zamanda onu besleyen teknolojik gelişmeler neticesinde, insanlığın zaman ve mekân algılamasında ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır. “Zaman ve mekânın kontrol edilebilir olması” etkilerini sadece ekonomik ve siyasi alanda değil, toplumsal alan üzerinde de göstermiş, “kısa süreli ve yüzeysel ilişkilerin geliştiği bir toplumsal yapı belirmiştir”(Tosun, 2013, s. 216).

Darıcı, klasik iktisadın dayandığı rasyonel birey (homo economicus) ile yavaş kentlerde yaşayan bireyin karşılaştırmasını yaptığı çalışmada, rasyonel bireyin hayata karşı bakış açısının daha çok nicel ve iktisadi temelde gerçekleşirken, yavaş kent bireyinin daha çok nicel ve sosyal davranış eğilimli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre rasyonel insan tiplmesi sınırsız tüketimle beslenmekte, sosyal sorumluluklara yer vermemekte ve insanlar arası ilişkileri somut ilişkiler şeklinde algılamaktadır. Buna karşılık yavaş kent bireyi tüketimi geleneksel ve yavaş kalıplar içerisinde algılamakta ve bu doğrultuda sosyal sorumluluklara önem vermekte, sosyal ilişkileri de daha dar bir çevrede ve daha sıkı ilişkiler biçiminde yaşamaktadır(2015, s. 645-646).

Burada yapılan karşılaştırma, aslında modern kapitalist toplumun bireyi ile sanayi devrimi öncesi toplumun bireyi arasında bir karşılaştırmadır. Ortaçağ toplumu, fabrika tipi üretime geçmemiş ve dolayısıyla da henüz rasyonel iş bölümünün gerçekleşmediği, mekanik bir toplum yapısına sahiptir. “Feodalizmin altın çağında pek az iş bölümü vardır”(Kılıç, Demirçelik, 2011, s. 184). Cemaat tipinde örgütlenen bu toplumsal yapıda, gelenekler, modern topluma nazaran daha birincil düzeydedir ve “aile çok güçlü bir yapıya” sahiptir(Bloch, 1983, s. 548).

Feodal dönemde insanlar, “ölçmesini iyi bilmedikleri kadar akışı ellerinden kaçan bir dünyada”(Bloch, 1983, s. 101) yaşamıştır ve bu durum, onların sosyal ilişkilerinin çerçevesini de belirlemiştir. Saat zamanının henüz geçerli olmadığı bu dönemde, zamanı ölçmek ve ona göre yaşamak söz konusu değildir. Bloch’un ifadesiyle, “Gözlerimizi sürekli saat üzerine yaşamaya alıştırdığımız, çağdaş uygarlığımızdan, günün hangi saatinde olduğunu anlamak için tartışmak ve araştırmak zorunda olan bir mahkemenin yer aldığı bu topluma baktığımızda, bu toplum bize ne kadar uzak kalmaktadır”(1983, s. 102). Bu toplum, Bloch’un biz diyerek kastettiği modern, kapitalist, tüketim toplumuna uzaklığı ölçüsünde, yavaş kente yakındır.

Yavaş kent kriterleri içerisinde, aday bir kentin nüfusunun 50.000’den az olmasının öngörülmesi, bir yönüyle sosyal ilişkilerin yeniden biçimlendirilmek istenmesiyle alakalıdır. Çünkü “kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yerlerinin nüfusu, kişiler arasındaki ilişkileri olumlu veya olumsuz etkilemektedir... Yavaş Kentler Birliği’ne bağlı kentlerin nüfusunun 50.000’in üzerine çıkmasının mümkün olmaması; bu kentlerde yaşayan kişiler arasındaki ilişkilerin birincil düzeyde, içten ve samimi olması sağlar”(Tosun, 2013: s. 233). Yine yavaş kentlerde aile ve dostlarla geçirilen zamanın “hız”ın olumsuz etkilerinden uzaklaştırılmış olması için çareler düşünülmesi de, toplum içinde sosyalleşme ve daha yakın ilişkilerin kurulması bağlamında olumlu katkılar

sağlar. Bu bağlamda yavaş kentlerde “aile hayatı ve hamile kadınlar için girişimler”in öngörülmesi de, yavaş kentlerdeki aile kurumunu güçlendirmeye yönelik tedbirlerdendir(Cittaslowturkiye.org)

“Yerel, geleneksel kültürel etkinliklerin korunması ve değerlerinin artırılması” (Cittaslowturkiye.org) hedefi, yavaş kentlerdeki toplumsal ilişkileri, Ortaçağ’a bağlayan bir köprü gibidir. Amaç “komşularını ve yerel esnafı tanımayan modern insan”ların yerine, “insanların birbirlerinin sıcaklığına sığındıkları, sosyalleşebildikleri”(Cittaslowturkiye.org) ortamları yaratmaktır.

Ortaçağ’da değişim yavaştır. Yavaş kentin öykünmesi de bir bakıma budur, zaten sembolünün salyangoz oluşu da bu düşüncemizi kanıtlar yöndedir.

3.Yavaş Kentler ve Seçici Teknoloji

Yavaş kentler her ne kadar toplumsal, ekonomik ve siyasi bağlamlarda, Ortaçağ ile belli düzeyde ve belli özellikler itibariyle eşleştirilebilse de, yavaş kentlerin teknoloji karşısında takındığı tutum onu, Ortaçağ kentlerinden ve toplumsal düzeninden ayrı bir yere taşımaktadır. Çünkü Ortaçağ’ın lonca sisteminde teknik gelişmeler, rekabet ortamına yol açacağı ve toplumsal dinginliği bozacağı düşüncesiyle, bir “hıyanet” olarak karşılanıyordu. “Ülküsel olan, durağan bir endüstride, değişmeyen koşullardı”(Pirene, 1983, s. 149).

Oysaki yavaş kentler, çizdikleri “geleneksel” tabloya rağmen, söz konusu olan teknoloji olunca modern topluma daha yakın bir çizgide durmaktadır. Bu mekânlarda teknolojinin kullanımı engellenmemekte hatta desteklenmektedir.

Yavaş kentlerde “vatandaşlara ve turistlere yönelik interaktif hizmetlerin geliştirilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması, kentin internet ağına sahip olması (fiberoptik kablolu sistemler), tele çalışmanın geliştirilmesi (bilgisayar bağlantısıyla evden çalışma)” beklenmektedir (Cittaslowturkiye.org). “Hidrojene dayalı bir ekonomi ve telekomünikasyon alanındaki gelişmeler”in desteklenmesi örneğinde olduğu gibi, yavaş kentlerde teknoloji “insanların hizmetine” sunulmaktadır(Petrini, Padovani, 2011, s. 157).

Ama her türlü teknolojik “gelişme” de, makbul kabul edilmemektedir. Örneğin “bilime karşı olmak ve araştırmalar karşı ‘gerici’ bir tavır takınmakla” suçlansalar bile yavaş kentlerin düşünsel kaynağı olan yavaş yemek hareketi, biyoteknoloji alanında GDO’lu ürünlerin üretilmesini ve tüketilmesini kabul etmemektedir(Petrini, Padovani, 2011, s. 161).

Kısacası yavaş kentlerde teknolojinin, “gerçekçi ve faydacı bir bakış açısıyla” kullanılması hedeflenmektedir(Güven, 2011, s. 116). Söz konusu faydacı bakış, sosyo-ekonomik ve toplumsal yapıyı bozmayacak bir teknolojik seçiciliğe dayanmaktadır.

Aslında bu seçiciliğin amacı bile nihai olarak bakıldığında Ortaçağ toplumsal yapısının ülküsel durağanlığıyla alakalı bir durumdur. Teknoloji, yavaş kentlerde geleneksel yapıyı bozmadığı müddetçe makbuldür. Bu bağlamda, yavaş kent-teknoloji ilişkisini açıklamak için, “seçici teknoloji” kavramsallaştırmasını kullanmak faydalı olabilir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Batı Avrupa’da Ortaçağ kabaca 5-16. yüzyıllar arasını kapsamaktadır. Yavaş hareketinin bir uzantısı olan yavaş kentler ise, yeni bir oluşumdur. Ortaçağ yerelin,

yavaş kent ise küreselin hâkimiyeti altında şekillenmiştir. Aralarındaki zaman ve ölçek farkına rağmen, Ortaçağ'ın ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısının en azından bazı özellikleri ile yavaş kentlerin dayandığı felsefe ve pratik arasında bir karşılaştırma ve hatta özdeşleştirme yapmak mümkündür.

Buna göre ilk olarak ekonomik bağlamda Ortaçağ ekonomisinin sürükleyici gücü olan lonca teşkilatı ile yavaş kentlerin yerel esnafı arasında bir karşılaştırma yapılabilir. Her iki kategori için de esas olan esnafın, yerli küçük üreticinin ve bunun yanında tüketicinin korunmasıdır. Küreselleşmenin kent ekonomisi ve küçük esnaf üzerindeki olumsuz etkileri, yavaş kentleri “yerel” olanı savunmaya doğru itmiştir. Yavaş kentlerde, tarımda gen teknolojisinin kullanılmasının yasaklanması, organik üretimin teşvik edilmesi, süpermarket ve fast food merkezleri yerine mahalli dükkânların desteklenmesi vb. uygulamalar bir yönüyle yerli üretimin ve üreticinin, diğer yönüyle de tüketicinin korunması ile doğrudan alakalıdır.

İkinci olarak Ortaçağ'ın siyasi yapılanması ile yavaş kentlerin örgütleniş ve kendisini konumlandırış biçimi arasında da bir ilişki kurulabilir. Yerellik, her iki kategori için de geçerli olan bir konumdur. Ortaçağın maddi koşulları bu yerelliği zorunlu kılarken, küreselleşmenin yerelle kol kolalığı da yavaş kentin yerelliğini ön plana çıkarmıştır. Yavaş kentler için ölçek ulusal değil, yereldir. Bu bakımdan bir belediyeler birliği, kentler birliği şeklinde örgütlenen yavaş kent hareketi, kentlerin kendilerine özgü kimliklerini, yerel dokularını korumalarına vurgu yapmaktadır.

Üçüncü olarak toplumsal yapı ve bu yapı içinde ilişkilerin şekillenışı açısından da her iki kategori arasında bir benzerlik kurulabilir. Çünkü hızın, standartlaşmanın, rasyonel iş bölümünün geçerli olacağı maddi koşulların var olmadığı Ortaçağ'da cemaat tipi, daha yüz yüze birinci derecede, samimi ilişkilerin var olduğu bir ilişkiler ağı söz konusudur. Yavaş kentlerde, üretimi ile tüketimi ile sosyal ilişkileri ile “geleneksel” olana geri dönmek istenmektedir. Bu dönüş noktası Ortaçağ toplumsal yapısı içerisinde şekillenen sosyal ilişkiler ile paralellik taşımaktadır.

Ancak teknolojiye bakış açısı bakımından iki kategori arasında bir farklılıktan bahsetmek mümkündür. Aslında bu farklılık bile son kerte de özü itibarıyla, Ortaçağ ile yavaş kent arasında bir bağ kurmaya yol açabilecek türden bir farklılıktır. Şöyle ki, Ortaçağ'da özellikle de lonca teşkilatı içerisinde teknolojik gelişmeler, üyeler arasındaki konumlandırmayı-hiyerarşiyi, yani mevcut düzeni, bozacağı endişesiyle tasvip edilmezken, yavaş kentlerde teknolojik gelişmelerin desteklenmesi durumu söz konusudur. Ama o kentin sosyal, kültürel dokusunu, ekonomisini ve de insan hayatını olumsuz yönde etkilediği kabul edilen türden teknik gelişmeler reddedilmektedir. Burada teknolojiye karşı seçici bir yaklaşım söz konusudur. Bu seçiciliğin özü itibarıyla, tıpkı Ortaçağ kentlerinde olduğu gibi, düzeni, istikrarı sağlamak kaygısıyla yapıldığını söylemek mümkündür.

Tüm bu karşılaştırma neticesinde, yavaş kent hareketini “Teknolojik Ortaçağ” olarak adlandırmak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A., (2011). “Orta Çağ ve Feodalite: Bitmeyen Tartışma ve Siyasal Düşünce”, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed.), (s.237-262), İstanbul: İletişim.
- Bakır, A., Ülgen, P. (2009). “Geç Ortaçağlarda Avrupa'da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), (s.127-142), (www.arastirmax.com/en/system/files/dergiler/123831/makaleler/7/2/arastirmax-gec-ortacaglarda-avrupada-kent-kentsel-yasam-hakkinda-bir-degerlendirme). (erişim tarihi: 12.06.2016)

- Bloch, M. (1983). *Feodal Toplum*, Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.), Ankara: Savaş.
- Candan, Ö., Hergül, C. (2014). "Globalization; Effects to Urban Identity and Relation with Slow City Movement", (www.inter-disciplinary.net/critical-issues/wp-content/upload/2014/04/CandanCengiz-up4dpaper.pdf), (erişim tarihi: 10.07.2016).
- cittaslowturkiye.org/uyelik-sureci-ve-kriterler/ (erişim tarihi: 10.08.2016)
- Darıcı, Bülent. (2015). "Sürdürülebilir Kalkınma, Yavaş Şehir (Cittaslow) Anlayışı; Rasyonel İnsan'ın (Homo Economicus) Yeniden Sorgulanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (40), (s.641-647), www.sosyalarastirmalar.com/cilt8/sayi40_pdf/6iktisat_kamu_isletme/darici_bulent.pdf (erişim tarihi:09.07.2016)
- Dubby, G. (1990). *Ortaçağ İnsanları ve Kültürü*, Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.), Ankara: İmge.
- Ergüven, M. H. (2011). "Cittaslow – Yaşamaya Değer Şehirlerin Uluslar arası Birliği: Vize örneği", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), (s.201-210), (www.sobiad.org/ejournals/dergi_ybd/arsiv/2011_2/mehmet_han_erguven.pdf) (erişim tarihi:12.07.2016)
- Esendemir, Ş. (2015). "Kentın Kökeni, Muhafazakâr ve Modernist Halleri", *Şehir ve Medeniyet*, (9), (s.32-37). (<https://www.researchgate.net/publication/281318858>) (erişim tarihi: 09.07.2017)
- Güven, E. (2011). "Yavaş Güzelidir: 'Yavaş Yemek'ten 'Yavaş Medya'ya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi", *Selçuk İletişim*, 7 (1), (s.113-121), www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911802.pdf (erişim tarihi: 09.07.2016)
- Kılıç, R., Demirçelik, M. (2011). "Mülkiyet Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecinde Ortaçağ ve Reform Hareketi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), (s.181-190), ([http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel\(ckfinder/userfiles/17/.../181-190.pdf](http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel(ckfinder/userfiles/17/.../181-190.pdf)) (erişim tarihi: 13.08.2016)
- Kundera, M. (1996). *Yavaşlık*. Özdemir İnce (Çev), İstanbul: Can.
- Özhancı, E., Bozhüyük Ardahanlıoğlu, Z., Yılmaz, H., (2012). "Sakin Şehir Üyelik Süreci Analizi", *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 43 (2), (s.163-173), ("http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunizfd/article/download/5000007704/500000801), (erişim tarihi: 10.07.2016).
- Petrini, C., Padovani, G., (2011), *Slow Food Devrimi*, Çağrı Ekiz (Çev.), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Pirene H. (1983). *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Uygur Kocabaşoğlu (Çev), İstanbul: Alan.
- Pirene H. (2011). *Ortaçağ Kentleri*, Şadan Karadeniz (Çev.), İstanbul: İletişim.
- Sırım, V. (2012). "Çevreyle Bütünleşmiş Bir Yerel Yönetim Örneği Olarak 'Sakin Şehir' Hareketi ve Türkiye'nin Potansiyeli", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), (s.119-131), (<http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/Article/download/100/69>), (erişim tarihi: 09.07.2006)
- Şahinkaya, S. (2010). "Bir Yerel Kalkınma Modeli: Citaslow ve Seferihisar Üzerine Değerlendirmeler", www.bagimsizsosyalbilimciler.org/yazilar/Uye_Sahintem10.pdf, (1-26), (erişim tarihi: 09.07.2016)
- Tosun Karakurt, E. (2013). "Yaşam Kalitesi Ekseninde Şekillenen Alternatif Bir Kentsel Yaşam Modeli. Yavaş Kentleşme Hareketi", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (1), (s.215-237). (http://iibfdergi.uludag.edu.tr/download_pdf.php?id#99&f=99_rev1.pdf) (erişim tarihi: 10.07.2016).
- Ülgen, P. (2013). "Geç Ortaçağ Avrupasında Lonca Teşkilatı", *History Studies, International Journal Of History*, 5 (2), (s.471-487) "www.historystudies.net/dergi/tar2015125514a.pdf" (erişim tarihi: 09.07.2016)
- Ünal, M., Zavalı, Y. S. (2016). "Küreselleşme Karşıtı Bir Hareket: Yavaş Hareketi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), (s.879-912).(<http://itobiad.com/article/view/5000151080>) (erişim tarihi:10.07.2016)
- Weber, M. (2000), *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, Don Martindale, Gertrud Neuwith, (Ed.), Musa Ceylan (Çev.), İstanbul: Bakış.

KENTSEL BÜYÜME MAKİNESİ KURAMININ TÜRKİYE KENTLEŞME DENEYİMİNDE YEREL AKTÖRLERİN KONUMUNUN ANLAŞILMASINDA UYGULANABİLİRLİĞİ¹

Şefika AYDIN

Namık Kemal Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu²

Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK

İstanbul Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Özet

Bu bildirinin amacı, Türkiye'nin kentsel büyüme sürecinde, yerel aktörlerin etkisinin incelenmesi ve açıklanması bakımından kentsel büyüme makinesi kuramının uygun bir çerçeve sunup sunmadığını tartışmaktır. Türkiye'de merkezi yönetimin kentlerin büyüme sürecinde 1980'li yıllara kadar etkili olduğu görülmektedir. 1980'li yıllarla birlikte ise küreselleşme sürecinin Türkiye'deki etkisi, piyasa ekonomisindeki değişim ve kentsel planlama ile yerel yönetim anlayışındaki dönüşüm, kentsel büyümeyi etkileyen ana unsurları oluşturmaktadır. Bu süreçte kentsel büyüme makinesi kuramının, Türkiye'deki değişim ve dönüşümün açıklanmasında önemli bir çerçeve sunduğu ancak yapılan çalışmalarda Türkiye'nin kentsel dinamiklerinin özgünlüğünün de göz önünde tutulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel Büyüme Makinesi Kuramı, Yerel Aktörlerin Kentsel Büyüme Sürecindeki Rolü, Türkiye'de Kentsel Büyüme Süreci, Harvey L. Molotch.*

THE APPLICABILITY of URBAN GROWTH MACHINE THEORY on UNDERSTANDING the POSITION of LOCAL ACTORS in the TURKISH URBANIZATION EXPERIENCE

Abstract

The aim of this study is to discuss whether Turkey presents a convenient the framework for growth machine theory in the aspect of the examination and explanation of the local actors along with the urban growth process. Centralization is effective in the growth process of the cities in Turkey up to 80s. The factors affecting urban growth by the 80s are the effect of globalization process in Turkey, the change in the market economy and urban planning, and the conversion in the mode of the local management. During this process, the theory of urban machine growth presents a significant framework in the explanation of the change and the conversion in Turkey, however, the novelties of the urban dynamics should be taken into consideration in the studies conducted on the issue.

Keywords: *The Theory Of Urban Machine Growth, The Role Of Local Actors In The Urban Growth Process, Urban Growth Process In Turkey, Harvey L. Molotch.*

¹ Bu bildiri Yrd. Doç. Dr. Murat Şentürk danışmanlığında yürütülen, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2015 yılında çalışmalarına başlanan "Küresel Kent Olma Sürecinde İstanbul'un Çeperinde Büyüme Odaklı Müdahaleler: Tekirdağ Örneği" başlığını taşıyan yüksek lisans tez çalışmasından hareketle hazırlanmıştır.

²Şefika Aydın, sefikaaydin@nku.edu.tr

GİRİŞ

Türkiye'nin kentleşme deneyiminde ve kentsel yapının belirlenmesinde uzun süre merkezi yönetim karar verici pozisyonuyla etkin olmuştur. Ancak 1980'li yıllarla birlikte yerel yönetim kanunlarında yapılan değişikliklerle birlikte merkezi yönetimin belirleyiciliği azalmaya başlamış ve yerel yönetimler kentin dönüşümünde daha fazla karar verme ve uygulama yapma hakkına kavuşmuşlardır. Özellikle 1984 yılında yürürlüğe giren 3030 sayılı yasa ile merkeziyetçi anlayışta bir takım *kırılmalar* ve *esnemeler* söz konusu olmuş (örneğin imar planı yapma ve onama yetkisi belediyelere devredilmiştir) fakat merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde etkin olma isteğini (örneğin anakent belediyesi genel sekreterinin İçişleri Bakanı'nın onayı ile atanması) tamamiyle kaybetmediği görülmüştür (Görmez, 1997, s. 143-146; Keleş, 1987, s. 108-109).

1980'li yıllardan sonra merkezi yönetimin kentler üzerindeki yetkilerinin bir kısmını yerel yönetime devretmesinde ve yasal değişikliklerin yapılmasında küreselleşme sürecinin önemli etkisi olduğu belirtilmektedir. Çünkü küreselleşme süreci, ulus devletin toplumsal yaşamdaki etkinliğinin azalmasına, ulusal sınırların uluslararası sermayeye açılmasına, kentsel mekânda sermayedarların daha etkin olmasına ve yerel yönetimlerin daha fazla yetkiye kavuşmasına neden olmaktadır. Ulus devletin etkinliğinin azalmasıyla birlikte yerel yönetimler kentin yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik yeni işlevler üstlenmiş ve yeni bir yönetim anlayışına doğru geçiş yaşamıştır. Bu süreçte yerelliğin dünyadaki ekonomik yarışabilirliğinin sağlanması önem kazanmıştır. Kentlerin yarışabilmesi için yerel yönetimlerin büyük sermaye yatırımlarını kendisine çekebilmesi, yatırımların yararlanacağı dışsalılıkları oluşturmaları ve öğrenen yerellikleri yaratabilmesi ön plana çıkmıştır (Tekeli, 2009, s. 192-193). Dolayısıyla kentler küresel kentler ağına eklenmek, küresel sermayeyi çekmek ve rekabet edebilmek için çaba harcamak durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle kentler için yapılan tüm planlama çalışmaları ve yerel yönetimin örgütlenmesinde yer alan yeni düzenlemeler, küresel sistemde oluşan fırsatları yakalamaya ve sistem içinde yer almaya yönelik olarak gerçekleşmektedir (Eraydın, 2001).

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, gelişmiş Batı toplumlarında bölgesel ve yerel ekonomik stratejilerin temel biçimleri ve politik mekanizmaları önemli değişikliklere uğramıştır. Yapısal rekabetçiliğin korunması, ekonomik yapının desteklenmesi kentlerin rollerinde önemli değişiklikleri gündeme getirmiş, bu değişimler yerel ve bölgesel seviyede girişimci kente, ulusal seviyede ise rekabetçi devlete vurgu yapılmasına neden olmuştur (Jessop, 1997, s. 28). Ekonomik açıdan kentler arasındaki rekabetin artmasının ve yeni ekonomik düzenin kent üzerinden sermaye birikimini öngörmesinin Türkiye'de de büyümeye ve modernleşmeye yönelik kentsel müdahalelerin artmasına yol açtığı söylenebilir. Kentlerin müdahalelere uğraması ise önemli ölçüde merkezi ve/veya yerel siyasetin etkisiyle ve yönlendiriciliğiyle gerçekleştirilmektedir. Yerel aktörlerin eylemleri de bu noktada önemli olmaktadır çünkü yerel aktörler, siyasetin ve sermayedarların etkisini ve yatırımlarını kentin büyümesine yöneltmek için çaba harcamaktadırlar.

Harvey L. Molotch, kentsel mekânın inşasında siyasetin önemine ve merkezi yönetimin aldığı kararların kentsel büyümedeki etkinliğine dikkat çekmektedir. Çünkü merkezi yönetimin üretim yerlerinin nerede konumlanacağı, vergi oranları, işçilik maliyetleri, hammadde fiyatları, üretilen malların transferi ve pazarlanması gibi pek çok konuda aldığı kararlar bulunmaktadır. Özellikle sübvansiyon alanları, hükümetin desteklediği hava taşımacılığı, karayolu, demiryolu, boru hatları, liman gelişimleri

büyümeyle önemli ölçüde etkilemektedir. Yerel elitler bunun farkındadırlar ve bu bilinçle atanmış ve seçilmiş kişilerle iyi iletişim kurmak için hareket etmektedirler (Molotch, 1976, s. 312; Logan ve Molotch, 2007, s. 186). Molotch’a göre seçilmiş siyasi bir güç olarak yerel yönetim devletin bir fonksiyonu olmanın yanı sıra “büyüme” için anahtar rol oynamakta ve kentsel arazilerin dağıtım politikalarının belirleyicisi olarak sistemin kritik öğelerinden birisini oluşturmaktadır (Molotch, 1976, s. 313). Sistemin diğer kritik öğelerini ise yerel işadamları, mülk sahipleri, hukukçular, emlak komisyoncuları, üniversite mensupları, arazi sahipleri, gazeteciler oluşturmaktadır. Yerel elitler kentin politikasını ve büyümesini etkileyebilecek güce sahiptirler ve büyümeden sağlayacakları ortak çıkarları vardır. Kentin büyümesinin beraberinde getireceği çıkarlar, yerel aktörler arasında *biz duygusunun* açığa çıkmasına ve bu duygu ile ortaklık kurmalarına neden olmaktadır. Böylelikle yerel aktörler/elitler siyasetin ilgisini ve sermayedarların yatırımlarını kentlerine çekebilmek için yetkili kişilerle temas kurmaya çalışmaktadırlar.

Molotch’un kentin büyümesine yönelik olarak yerel aktörlerin konumuna ilişkin analizlerinin kent ve siyaset arasındaki ilişkinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlayabileceği görülmektedir. Kentte toplumsal yaşamın düzenli bir biçimde oluşumu ve sürdürülmesi açısından siyasetin belirleyici bir rolü olduğu ifade edilmektedir (Tuna, 1987, s. 72-91). Siyaset, bazen merkezi yönetim bazen de yerel idare vasıtasıyla kentlerin dönüşümünde karar verici ve uygulayıcı olarak etkili olmaktadır. Siyasetin kenti hangi yönden etkileyeceğini ve dönüştüreceğini ise merkezi ve/veya yerel yönetimin kentin geleceğine yönelik yaklaşım ve tasarımları belirlemektedir (Şentürk, 2011, s. 2). Bu çalışmada Molotch’un kentsel büyüme makinesi kuramının, Türkiye kentlerinin dönüşümünde siyasetin ve diğer aktörlerin konumunun anlaşılmasına yönelik yapılacak araştırmalarda uygulanabilirliğine yönelik bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. Harvey L. Molotch’un Kentsel Büyüme Makinesi Kuramı

Yapısalcı analizlerin 1970’li yıllardaki kentsel mekana ilişkin analizlerine karşı aktör odaklı bir tepki olarak değerlendirilen “kentsel büyüme makinesi” kuramı, büyümede yerel aktörlerin etkisinin açıklanması açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Büyüme koalisyonu olarak da ifade edilen büyüme makinesi kuramı, kentsel girişimcilik ve mekânın üretimi sürecindeki ilişkilerin kuramsal hâle getirilmesine katkıda bulunmaktadır (Işık, 1994, s. 389).

1976’da yayınladığı “The City as a Growth Machine” başlıklı makalesinde ileri sürdüğü tezini 1987’de John R. Logan ile birlikte hazırladığı “Urban Fortunes” adlı kitabında daha ayrıntılı bir şekilde ele alan Molotch, kuramında temelde iki görüşü savunmaktadır: (1) Kentsel mekânın siyasi ve ekonomik olarak düzenlenmesinin özü *büyümedir* ve (2) yerel elitler arasında işbirliği/koalisyon oluşturan ve onları buna motive eden anahtar *büyüme arzusudur* (Molotch, 1976, s. 309-310).

Logan ve Molotch, yerel elitlerin günlük yaşam kalıplarını etkileyen eylemlerinin kent araştırmalarında çok fazla yer almadığını ve bu çalışmalarda daha çok “kim yönetir” sorusunun cevaplandırılmaya çalışıldığını ifade etmektedirler. Aslında “ne için” sorusu yerel elitlerle ilgili araştırmalarda çok daha önemli bir sorudur. Zira büyümeden çıkarı olan elitler, kenti günlük yaşam için kullanan sıradan insanları “büyüme, iş ve refah getirir” iddiası ile ikna etmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla Logan ve Molotch’a göre kentsel çalışmalarda yerel kurumların ve yerel aktörlerin gereksinimlerinin, stratejilerinin, tasarımlarının öncelikli olarak dikkate alınması gerekmektedir (Logan ve Molotch, 2007, s. 50-51).

Logan ve Molotch, kentteki arazi ve binaların iki türlü değerinin olduğunu ifade etmektedirler: *kullanım değeri* ve *değişim değeri*. Örneğin, bir apartman katını günlük ihtiyaçları için mesken edinen kişi apartman katına kullanım değeri açısından yaklaşırken, bu apartman katını satmak isteyen kişi için değişim değeri ön plana çıkmaktadır. *Kullanım değeri* ve *değişim değeri* arasında yaşanan çatışmanın kentin biçimlenmesinde, aktörlerin bir araya gelmesinde veya ayrılmasında son derece önemli olduğunu ifade eden Logan ve Molotch, böylelikle yalnızca üretici ve tüketicilerin karşılaştıkları yerler olmayan piyasanın doğasının da anlaşılabilceğini ifade etmektedirler (Logan ve Molotch, 2007, s. 1). Bu noktada Chicago Ekolü'nün piyasanın görünmez eli vasıtasıyla yaptıkları açıklamaları tatmin edici bulmadıklarını belirten Logan ve Molotch, Marksist kuramları da karşıt güçler arasındaki çatışmaya, sınıfın yeniden üretimine ve sermaye birikim sürecine odaklanmaları nedeniyle eleştirmektedirler. Büyük ölçüde iki farklı güç tarafından kentlerin gelişiminin belirlendiğini ifade eden Logan ve Molotch, bu güçlerden birincisinin yerel mülk ve arazinin değişim değerini arttırmaya çalışan rantiyeci sınıf olduğunu, ikincisinin ise belirli yerlerin kullanım değerini korumak ve geliştirmek için çabalayan kentin sakinleri (yerlileri) olduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla kentte yer alan bu güç odaklarının, değişim değeri ve kullanım değeri arasındaki farklılık nedeniyle çatışma yaşadıklarını ortaya koymaktadırlar (Boyle, 1999, s. 56).

Tezlerini ABD kentlerine yönelik yaptıkları çalışmalar üzerine kurgulayan Logan ve Molotch'a göre ABD kentlerinde araziler ticarileşmiştir (arazilerin iskana açılmasında saf kapitalizm uygulanmıştır) ve piyasa ekonomisi geçerlidir. Ayrıca ABD'de yerel yönetimler şehircilik hizmetleri, gelirler, toprak kullanım sorumluluğu gibi mali kaynaklara ve bunların üzerinde yoğun otoriteye sahiptirler. Logan ve Molotch, bu özelliklerin varlığının büyüme koalisyonunun oluşmasında ve büyüme makinesinin çalışmasında gerekli olarak görmektedirler. Hatta Logan ve Molotch, yerel yönetim özerkliğine sahip ve özel mülkiyetin var olduğu ABD'ye yakın diğer toplumlarda da kendi analizlerinin geçerli olabileceğini ifade etmektedirler (Logan ve Molotch, 2007, s. 2-3). Nitekim A. Harding'e göre de 1980'lerin ortalarından itibaren İngiltere'de ekonomik büyüme temelli olarak kurulmuş ortaklıklar kentsel ekonomi politikada önemli hâle gelmektedirler (Harding, 1991, s. 295).

Molotch'a göre büyüme, doğal çevrede yarattığı tahribata, konut fiyatlarında ve vergi oranlarında oluşturduğu yükselmeye, yol açtığı trafik sıkışıklığına, güvenlik problemlerine ve doğal kaynakların tükenmesi tehdidinde rağmen yerel elitlerin bir kısmı için arzu edilen bir amaç olmakta ve bu elitler tarafından değişim değeri kullanım değerinin üstünde tutulmaktadır (Molotch, 1976, s. 318-319). *Büyüme iş getirir* iddiasının da önemli ölçüde gerçeği yansıtmadığını ifade eden Molotch, yaptığı analizlerde, kentin büyümesi sonucunda artan iş imkanlarından faydalananların daha çok kente çalışmak için göç edenler olduğunu ifade etmektedir. Bu durum daha fazla yatırım ile istihdamın değil, göçün arttığını göstermektedir. Büyüme politikalarıyla kentteki ekonomik olanakları artırmak hedeflenmektedir, ancak bu politikalar yeni göçleri beraberinde getirmekte, sonrasında gelen göçler ise yeni yatırımları zorunlu kılmaktadır. Döngüsel bir büyüme süreci oluşmakta, kentler büyüdükçe sorunlar azalmamakta aksine sorunlar giderek karmaşık hâle gelmektedir.

Logan ve Molotch'un çalışmaları bir taraftan büyüme koalisyonlarının doğallığını tanımlarken diğer taraftan büyümeden "kimlerin çıkarı" olduğu tartışmasına, değişim değeri ve kullanım değeri açısından yaklaşarak önemli bir açılım sağlamaktadır. Kurama göre değişim değerinin takip edilmesi büyüme başarısında zorunlu değildir ve

büyüme başarıldığı zaman çıkarlar dengesiz dağıtılabilmektedir. Örneğin büyüme yerel otoritelerin mali gelirlerine katkıda bulunmayabilir veya yerli halk için istihdam yaratmayabilir. Yeni işlerden faydalananlar bölgede ikamet etmeyenler olabilir veya yerel bütçe büyüme nedeniyle sarsılabilir. Ayrıca büyüme çevresel standartların zayıflamasıyla sonuçlanabilir. Sonuçta büyüme en çok mülkiyet çıkarları olanlara yaramaktadır. Dolayısıyla Harding'e göre kentsel büyüme asimetric sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Harding, 1991, s. 312).

2. Kentsel Büyüme Makinesi ve Türkiye Kentleşme Deneyimi

Türkiye kentleşme deneyiminde gerçekleşen büyüme odaklı müdahalelerde yerel aktörlerin etkinliğinin anlaşılması, kentlerde yaşanan toplumsal ve mekânsal dönüşümün belirleyici aktörlerinin ve faktörlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Molotch'un kentsel büyüme makinesi kuramının Türkiye'deki kentlerin büyümesinde yerel aktörlerin etkinliğini ne ölçüde açıklayabildiği, bu çalışmanın odağında yer alan temel soruyu oluşturmaktadır. Bu bağlamda kentsel büyüme makinesi kuramı perspektifinden Türkiye'de yapılmış araştırmalarda ulaşılan sonuçlar ele alınarak kuramın imkânlarını değerlendirmek gerekmektedir.

Reyhan Varlı Görk, Antalya Büyükşehir Belediye'sinin liderliğinde Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Dünya Ticaret Merkezi gibi kurumsal desteklerle Antalya'da *büyüme makinesinin* oluştuğunu ifade etmektedir (Varlı Görk, 2010, s. v)³. Varlı Görk, 2004-2009 yılları arasında Antalya'daki büyüme koalisyonunun "bir eğlence kenti veya bir düş kenti" söylemi ile gerçekleştirildiğini, böylelikle Antalya'nın turistleri çekecek bir kültür kentine dönüştürülmek istendiğini belirtmektedir. Sermayedarlar için Antalya'nın cazip hale getirilmesine yönelik girişimlerde (Lara Kent Parkı gibi) ve kültür kentine yönelik yeniden yapılandırma çalışmalarında kentsel büyüme makinesi koalisyonunun etkili olduğu ancak büyüme makinesinin Antalya'yı "fantazi kentine dönüştüren veya festival pazarına çeviren" siyasetine muhalefet eden Akdeniz Üniversitesi, Antalya Sanatçılar Derneği, Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Şehir Plancıları Odası Antalya Şubesi, Antalya Tanıtım Vakfı (Burada Mimarlar Odası ve Akdeniz Üniversitesi'nin ikili tavrı dikkat çekicidir) gibi kurumların varlığının ve tepkilerinin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Varlı Görk, bu kurumların muhalefetine rağmen, Antalya'nın siyasetin desteğiyle oluşan koalisyonlarla "kültür kenti" hedefiyle yeniden yapılandırıldığını örnek proje, organizasyon ve uygulamalarla açıklamaktadır (Varlı Görk, 2010, s. 400-406). Varlı Görk'e göre Molotch'un kuramı yapı ve faili, yapısal teorilere karşı ileri sürdüğünden, stratejileri, şemaları, kişisel ihtiyaçları, toplumsal ilgileri yerel seviyede vurgulamaktadır. Büyüme makinesi metaforu ekonomi ve politikanın şehirlerin büyümesini nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadır. Ancak kuram nasıl ve hangi ilişkilerle yerel aktörlerin strateji geliştirdiklerini açıklayamamaktadır. Molotch'un kuramının *rasyonel açıklamalarını ve pratik bilinç ögesini* öne çıkarmasını eleştiren Varlı Görk, teorik olarak Molotch'un kuramının desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmasında Molotch'un tezini Pierre Bourdieu'nun "sermaye biçimlerinin" dönüşümü teorisi ile güçlendiren Varlı Görk, böylelikle ajanların/aktörlerin stratejilerinin daha iyi incelenmesinin mümkün olabileceğini belirtmektedir (2010, s. 397).

³ Bir dereceye kadar Antalya'da oluşan büyüme makinesi koalisyonunda eşraf (küçük kasabaların zengin insanları) ve rantiyeci sınıf (emlakçılar, bankacılar, emlak geliştiriciler) mülk ve arazinin değişiminde ortak çıkarı olanlar yer almaktadırlar (Varlı Görk, 2010, s. 402).

1980-2010 yılları arasındaki İstanbul'a yönelik müdahalelere bakıldığında siyasetin kentsel müdahalelerde belirleyici etken olduğu ve kent seçkinlerinin siyasetin müdahalelerini etkileme noktasında planlama dahil olmak üzere kentsel yaşamdaki kararlarda aktif rol aldığı görülmektedir. İstanbul'a yönelik kentsel müdahalelerde kent seçkinlerinin “büyüme, kalkınma ve ilerleme konusunda” ortak hareket ettikleri, bu hedefe ulaşmak için kent mekânını ve kenti görevli kıldıkları ve İstanbul'un kentsel müdahalelere uğramasında ve büyümesinde yerel elitler arasındaki koalisyonun önemli olduğu söylenebilir. Türkiye kentleşme deneyiminde hem örnek alınan hem de kendine özgü koşulları bulunan İstanbul'un büyümesine yönelik müdahalelerde ulusal ve küresel ölçekteki aktörler de devreye girmektedir. Ancak bu aktörler de kent seçkinleriyle iktisadi, toplumsal ve kültürel düzlemde ilişki kurmakta ve çoğu zaman beraber hareket etmektedirler (Şentürk 2011, s. 497).

İzmir örneğinde iki farklı büyük ölçekli proje tasarısı üzerinden siyasetin, sermayenin ve yerel aktörlerin projelerdeki etkisini araştıran Mehmet Penpecioglu, İzmir'de *yeni kent merkezi* üretilmesine ilişkin süreçte devlet ve sivil toplum aktörlerinin yer aldığı koalisyonun, kamu ve meslek odaları gibi örgütlü toplumsal kesimlerin de desteğiyle “neo-liberal bir güç” inşa ettiğini ve yeni kent merkezi projesini gerçekleştirebildiğini ifade etmektedir. Ancak Penpecioglu'na göre İzmir'deki diğer büyük ölçekli proje olan *İnciraltı Turizm Merkezi* projesinde “devlet ve örgütlü sivil toplum aktörleri arasında uzlaş” sağlanamaması ve meslek odaları, sivil toplum örgütleri ve bir takım sol-sosyalist partilerin muhalefet etmesi sonucunda “politik ve ideolojik bir önderlik” inşa edilememiş ve örgütlü toplumsal kesimlerin desteği alınamamıştır (Penpecioglu, 2013, s. 111). Penpecioglu, “BKP'ler (büyük ölçekli kentsel projeler) aracılığıyla neo-liberal hegemonya kentlerde nasıl inşa edilmekte ve bu süreçte devlet ve sivil toplum aktörleri hangi ilişkiler ve söylemlerle ne rol oynamaktadır?” sorusuna büyüme makinesi kuramının yeterli cevabı veremeyeceğini belirtmektedir. Bunun nedenini büyüme makinesi kuramının iradi faktörleri ön plana alan aktör odaklı bakış açısı olduğunu ifade eden Penpecioglu, Marksist yaklaşımların da aktörlerin etkisini açıklayamadığını vurgulamaktadır. Penpecioglu'na göre Gramsci'nin “hegemonya” ve Lefebvre'nin “mekânın üretimi” kavramları arasında ilişki kurulması ile bu kısıtlar aşılabilecektir (Penpecioglu, 2013, s. 99).

Muzaffer Kaya, 1972 yılında yatırımda öncelikli yöre hâle getirilen Çerkezköy'ün sanayi gelişiminde merkezi yönetimin aldığı kararların etkisinin olduğunu belirtmekle birlikte, ilçede sanayinin gelişmesinde asıl yönlendirici faktörün yerel yönetim, valilik ve bölgede yatırım yapmak isteyen sermayedarların bir araya gelmesiyle oluşan işbirliği/koalisyon olduğunu ileri sürmektedir. Molotch'un kuramını yaptığı çalışma açısından değerlendiren Kaya, Molotch'un büyük bir firmanın kentte yer alan bir şubesinin büyüme ile dolaylı olarak ilgilenebileceği ve büyümede daha az rol oynayacağı (Molotch, 1976, s. 316-317) iddiasının aksine Çerkezköy örneğinin, yereldeki yatırımları büyük olan firmaların yerel gelişimleri takip edeceğini ve büyümede etkili olabileceğini gösterdiğini ifade etmektedir. Çünkü İstanbul'daki sanayinin desantralize edildiği süreçte Çerkezköy'e yatırım amacıyla gelen firmalar büyük araziler almış ve bu durum onları yerel olarak hareket etmeye zorlamıştır. Dolayısıyla Çerkezköy'deki büyümede kamu kurumları ve genel merkezleri İstanbul'da yer alan özel sektör kuruluşları arasındaki ortaklık büyümede etkili olmuştur (Kaya, 2013: 334).

Tekirdağ'ın büyümesinde İstanbul'dan desantralize edilen sanayinin Tekirdağ'ı yer olarak seçmesinin ve bu noktada merkezi yönetimin politikalarının ve küresel kent

bölge oluşumunun büyümede etkili olduğu söylenebilir. Tekirdağ'ın merkez ilçesi olan Süleymanpaşa'nın kentsel büyümesinde sosyo-ekonomik yapının, kentteki büyümeye yönelik eylemliliği ve işbirliği/koalisyon oluşumunu etkilediği ve kentin büyümesine yönelik koalisyonların etkisizliğine neden olduğu görülmektedir. Kentte Valilik ve Ticaret ve Sanayi Odası arasında "Tekirdağ Organize Sanayi Bölgesi (TORSAB)" projesinin gerçekleşmesi ve büyümenin sağlanması için bir koalisyon oluşmuş ancak gerek halkın "büyüme iş ve refah getirir" iddiası ile ikna edilememesi, gerek arazi sahiplerinin koalisyona dahil edilememesi sonucunda ve Büyükşehir Belediyesi, Mimarlar Odası Temsilciliği ve Ziraat Mühendisleri Odası Şubesi gibi örgütlü yapıların muhalefeti nedeniyle proje gerçekleşmemiştir. Tekirdağ'da yerel elitlerin bir araya gelememesinde ve büyüme ittifakının kurulamamasında Molotch'un kuramında ifade ettiği kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki çatışma da etkili olmuştur. Çünkü Tekirdağ'da bir takım elitler mekanın kullanım değerini, değişim değerinin önünde tutmakta ve büyümenin getireceği sonuçların (çevre kirliliği ve sosyal problemler gibi) kentin yararına olmadığını ifade etmektedirler (Aydın, 2016, s. 223).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin büyüme eğiliminde olan farklı kentleri üzerine yapılan bu araştırmalar, büyüme makinesi kuramının kentsel müdahalelerin ve söz konusu müdahaleleri gerçekleştiren aktörlerin eylemlerinin anlaşılmasında belirli açılardan katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Kuramın aktörlerin işbirliği kurmalarında ortak nokta olarak *büyüme* amacını göstermesi değerlidir. Zira *büyüme*, sermayedarların, siyasetçilerin, bürokratların, teknokratların vb. aktörlerin mekânın değişim değerine odaklandığını göstermektedir. Her ne kadar Molotch'un yapıdan ziyade aktörlere yaptığı vurgu belirli açılardan eleştirilse de yapı aktör ilişkisinin kavranmasına ve bütünsel bir perspektif geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Molotch, Urban Fortunes'ın 2007 baskısı için hazırladığı önsözde, artık daha çok ülkede, daha yaygın piyasa ekonomisinin ve ABD modeline benzeyen tipte arazi kullanımının oluştuğunu belirtmekte ve dünyadaki tüm ülkelerde kentsel büyüme makinesi koalisyonunun kurulma ihtimalinin arttığını iddia etmektedir. Türkiye'de kentlerin küresel sisteme eklemlenmesine ve diğer kentlerle rekabet edebilmesine yönelik müdahalelere uğramasında *büyüme arzusu* temel motive edici etkenlerden birisi olmaktadır. Büyüme sürecinde kentin sermayenin yatırımlarına hazır hâle getirilmesi, kentsel girişimcilik ve mekânın üretimi ile yeniden yapılandırılmasını gündeme getirmektedir. Yerel aktörlerin kentin büyümesinde ne ölçüde etkili olduğu sorusunun cevaplandırılması ise yapısal analizlerle kentsel büyümeyi açıklayan kuramlara karşı önemli bir alternatif açıklama biçimi olmaktadır. Bu alternatif açıklama biçimi, Türkiye örneğinde yapılan çalışmalarda ifade edildiği gibi *yerel aktörlerin kentsel mekanın büyümesindeki etkisi ve aktörlerin çıkar birliği ilkesi doğrultusunda hareket etmesi* büyüme sürecini açıklamaktadır. Ancak kuram, yerel elitlerin hem kendi içlerinde hem de küresel ve ulusal aktörlerle nasıl ilişki kurdukları ve küresel ölçekte yaşanan değişimlerin yerel elitleri nasıl etkilediği gibi sorulara yeterince yer vermemektedir. Dolayısıyla kuramın yapısal faktörlerin ve sosyo-kültürel etkenlerin büyümedeki etkisi ile birlikte açıklanması ve desteklenmesi gerekmektedir.

Marksist yaklaşımların yapısal analizleri büyüme olgusunun anlaşılmasına yönelik önemli katkılar sağlasa da bu yapının işlemesine ve kentsel ortamdaki sorunların devam etmesine yol açan aktörlerin birlikteliğine/işbirliğine dikkat çekmesi açısından Molotch'un çalışması açılım sağlamaktadır. Türkiye'de kentsel muhalefetin gelişmesinde kentsel müdahaleleri gerçekleştiren aktörlerin doğru tanımlanmasının ve

bu aktörlerin ortak yönlerinin saptanmasının önemli olduğu aşıkârdır. Büyümeye yönelik müdahalelerde sadece sermayenin ve/veya siyasetin sorumlu tutulması kentsel müdahalelerin doğasına ilişkin bir kavrayış sağlamamaktadır. Kentsel büyümeden birlikte yararlanan aktörlerin müdahalelerle ilgili hemen her konuda –birbirleriyle ideolojik/siyasal olarak farklı olsalar da– işbirliğine yönelmesinin kavranması daha sağlıklı bir muhalefetin geliştirilmesine imkân sağlayabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Ş. (2016). Küresel kent olma sürecinde İstanbul'un çeperinde büyüme odaklı müdahaleler: Tekirdağ örneği (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Boyle, M. (1999). Growth machines and propaganda projects: a review of readings of the role of civic boosterism in the politics of local economic development. (Ed. Andrew E. G. Jonas and D. Wilson) In *The Urban Growth Machine: Critical Perspectives, two Decades Later* (pp. 55-70). New York: State University of New York Press.
- Eraydın, A. (2001). Küreselleşme-yerelleşme ve işlevleri farklılaşan kentler. Cevat Geray'a Armağan içinde (s. 363-392), Ankara: Ankara Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Görmez, K. (1997). Yerel demokrasi ve Türkiye: Yerel yönetim ve belediyeler. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Harding, A. (1991). The rise of urban growth coalitions, UK-style? *Environment and Planning C: Government and Policy*, 9, 295-317.
- Işık, O. (1994). Kentsel ittifaklar ve kent planlaması. (Yay. Hazl. İ. Tekeli), Kent, Planlama, Politika, Sanat: Tarık Okyay Anısına Yazılar içinde (s.375-390). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Jessop, B. (1997). The entrepreneurial city: Re imaging localities, redesigning economic governance, or restructuring capital? (Yay. Hazl. N. Jewson, ve S. MacGregor) In *Realising Cities: New Spatial Divisions and Social Transformation* (pp. 28-41). London: Routledge.
- Kaya, M. (2013). The emergence and development of a satellite industrial town at the edge of the Istanbul metropolitan area Çerkezköy (PhD thesis, Bogazici University, Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul).
- Keleş, R. (1987). The metropolitan administration in Turkey. *Turkish Public Administration Annual* (1985-1986), 12, 91-110.
- Logan, J. R., ve Molotch, H. L. (2007). *Urban fortunes: The political economy of place*. California: University of California Press.
- Molotch, H. (1976). The city as a growth machine. *American Journal of Sociology*, 82(2), 309-330.
- Penpecioglu, M. (2013). Büyük ölçekli kentsel projeler, mekanın üretimi ve neo-liberal hegemonya: İzmir örneğinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Megaron*, 8(2), 97-114.
- Şentürk, M. (2011). Kentsel müdahaleler açısından İstanbul (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Tekeli, İ. (2009). *Gündelik yaşam, yaşam kalitesi ve yerellik yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuna, K. (1987). Şehirlerin ortaya çıkış ve yaygınlaşması üzerine sosyolojik bir deneme. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Varlı Görk, R. (2010). The making of a 'city of culture': restructuring Antalya (PhD thesis, Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences, Ankara).

ÜNİVERSİTENİN KENTE OLAN EKONOMİK, SOSYO-KÜLTÜREL ve ÇEVRESEL ETKİLERİNE YÖNELİK YEREL HALK ALGISI¹

Yrd. Doç. Dr. Mutlu UYGUN²

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Sinan METE

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. F. Zişan KARA

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Arş. Gör. Haşim BAĞCI

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Özet

Bu araştırmanın amacı, üniversitenin ve üniversite öğrencilerinin kente olan sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın algısını bazı kişisel özelliklere bağlı olarak incelemektir. Bu amaçla, nicel yöntem esas alınarak, alanyazında geçerlik ve güvenilirlikleri önceden sınanmış ölçeklerden yararlanılarak oluşturulan bir veri toplama aracı ile Aksaray evreninde yer alan 634 kişiden oluşan yerel halktan kolayda örnekleme yöntemine göre veri toplanmıştır. Veriler, SPSS istatistik yazılım programı yoluyla betimsel istatistiklerden, faktör analizinden, korelasyon analizinden (Pearson) ve çok değişkenli varyans analizinden (MANOVA) yararlanarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, yerel halkın üniversitenin ve öğrencilerin etkilerine yönelik algılarının ekonomik, sosyal-kültürel ve çevresel olmak üzere üç boyuttan oluştuğunu ve yer yer bazı olumsuz algılar da söz konusu olmakla birlikte bu algıların genel anlamda olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bu algıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi kişisel özelliklere göre farklılaşabildiği de saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Halkın Üniversite Algısı; Halkın Öğrenci Algısı; Üniversitenin Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Çevresel Etkileri.*

THE RESIDENTS' PERCEPTIONS TOWARDS ECONOMIC, SOCIO-CULTURAL and ENVIRONMENTAL EFFECTS of UNIVERSITY

Abstract

The purpose of this research is to examine residents' perceptions towards economic, socio-cultural and environmental effects of university and university student depending some personal characteristics. For this purpose, based on quantitative methods, the data was collected by convenience sampling method from 634 residents in Aksaray population with a tool created by use of pre-tested the validity and reliability of scales in the literature. The data were analyzed by SPSS statistical software program through the descriptive statistics, factor analysis, the correlation analysis (Pearson) and multivariate analysis of variance (MANOVA). The results exposed to residents' perceptions towards effects of university and university student consist of three dimensions including economic, socio-cultural and environmental effects and some negative perceptions also detected, but these are generally positive. In addition, it determined that these perceptions can differentiate by personal characteristics such as gender, age and education.

Keywords: *Residents' Perception of University, Residents' Perception of University Student, Economic, Socio-Cultural and Environmental Effects of University.*

¹ Bu çalışma, Aksaray Üniversitesi BAP koordinatörlüğü tarafından "2014-033" No'lu proje kapsamında desteklenmektedir.

² Mutlu Uygun, mutluuygun@gmail.com

GİRİŞ

Günümüzde yükseköğretim kurumlarının sahip oldukları dinamik potansiyelleri nedeniyle her geçen gün ülkeler açısından taşıdıkları önemin artan oranda sürdüğüne şahitlik edilmektedir. Dolayısıyla üniversitelerin bulundukları çevreye ya da kente katkıları gerek idari gerekse akademik çevrelerde gündem oluşturan, daha sık tartışılan ve çalışılan bir konu olmaya başlamıştır (Taşçı vd., 2011, s.131). Yükseköğretim kurumları bulundukları bölgelerin ya da kentlerin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve çevresel gelişimine önemli katkılar sağlaya gelmişlerdir (Allinson, 2006, s.80-81; Chatterton ve Goddard, 2000, s.47; Demirelli ve Taşkın, 2013, s.321). Bu yönüyle üniversiteler, sıklıkla bir kentteki ya da bölgedeki yerel toplum açısından farklı bir takım sorumlulukları yerine getiren en büyük kurumlar olarak görülmekte (Huggins ve Cooke, 1997, s.327), üniversitelerden eğitim öğretim hizmetleri gibi geleneksel işlevlerinin yanında, bulundukları kent ile etkileşim içerisinde olmaları ve komşu çevrelerinden başlamak üzere kente ve bölgeye çok yönlü katkı sağlamaları beklenmektedir (Taşçı vd., 2011, s.132). Bu, özellikle sanayileşememiş ve tarıma dayalı (Akçakanat vd., 2010, s.165; Yayar ve Demir, 2013, s.107; Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.59) ya da gelişimini tamamlayamamış kentler, bölgeler ve ülkeler açısından (Huggins ve Johnston, 2009, s.1088) çok daha yaşamsal bir duruma işaret etmektedir.

Üniversiteler, genelde ülkenin büyüyüp gelişmesine, özelde bulunduğu kentin değişip kalkınmasına etki eden anahtar ve itici güçlerden biri kabul edilmekte (Bilgin Turna, 2015, s.75; Charles, 2006, s.117; Çatalbaş, 2007, s.91; Demirelli ve Taşkın, 2013, s.322; Huggins ve Johnston, 2009, s.1088; Torun vd., 2009, s.170; Yayar ve Demir, 2013, s.107; Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.56), kuruldukları kentin sosyo-ekonomik hayatında önemli etkiler yaratabilmekte (Halterbeck ve Conlon, 2015; Harris, 1997, s.605; Huggins ve Cooke, 1997, s.325), kentin ekonomik ve sosyal yaşamına canlılık kazandırarak çekiciliğini (albenisini) artırabilmekte (Allinson, 2006, s.93), kentleşme sürecini hızlandırabilmekte (Akçakanat, vd., 2010, s.176; Öztürk vd., 2011, s.145; Sargın, 2007, s.134) ve istendik yönde kültürleşmeye katkı sağlayarak (Tösten vd., 2013, s.111) kültürel altyapıyı geliştirebilmektedir. Bu yüzden bir üniversiteye sahip olan kentlerin ikinci, üçüncü üniversite talebi giderek normal karşılanır bir duruma dönüşmeye başlamıştır.

Yükseköğretimin tarihsel gelişimi incelendiğinde, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üniversite sayısında önemli artışlar gözlenmektedir (Köse, 2012, s.115). Tüm dünyada yaşanan teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeler sonucu ortaya çıkan bölgesel kalkınmayı sağlama ihtiyacı, bölgelerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarında olumlu değişiklikler yapabilme ve yükseköğretime olan talebin artması gibi sebepler (Doğan, 2013, s.108) bu artış eğilimine temel oluşturan önemli etkenlerden sayılabilir.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda kurulan devlet ve vakıf üniversitesi sayısındaki ciddi artış dikkat çekmektedir. Türkiye'de 2005 yılından sonra bir devlet politikası olarak yürütülen ve "her ile bir üniversite" sloganının güncellenmiş haliyle uygulamaya konulduğu yükseköğretim politikası, Türkiye'nin birçok kentinde farklı bir kentsel gelişmenin dinamiği olmuştur (Sağır ve İnci, 2013, s.51), denilebilir. Türkiye'de 1992 yılında devlet ve vakıf üniversitelerinin toplamı 53 iken, bu sayı her geçen yıl artmış ve 2016 yılında 61 vakıf üniversitesi ve 109 devlet üniversitesi olmak üzere 170'e (www.yok.gov.tr) yükselmiştir. Bu artışta, üniversite eğitimi almak isteyen genç nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmenin yanında, yeni kurulan üniversitelerin kuruldukları kentlerin gelişimine yapacakları katkı da göz önünde bulundurulmuştur

(Sargın, 2007, s.134). Baş ka bir deyiş le, yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin önemli hedefler arasında her bölgeye eğ itimin götü rülebilmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölgenin hareketlenmesi ve böylece ülkedeki bölgesel eş itsizlikleri gidermeye katkı sağlamak (Arap, 2010, s.11; Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.56) ö ne çı kmı ş tır.

2005 sonrası kurulan üniversitelerin temel gerekçesinde bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi, sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, demokratik kültürün geliştirilmesi gibi birçok kavramın ön plana çıkması söz konusu edilebilir. Çünkü, temelde üniversitelerin kuruldu ğ u kentlere kamu kaynaklarının aktarılması söz konusu olmakta, istihdam alanı sağlamakla birlikte dış arıdan gelen akademisyenlerle belli bir hareketlilik seviyesine ulaşı lmakta ve farklı kültürlerden gelen öğrencilerle de sosyal ve kültürel hayatın canlandı ğ ı görülebilmektedir. Böylece 2005 sonrası yükseköğretim yapılanmasını “yükseköğretimin yaygınlaştırılması”ndan çok, toplumsal anlamda üstlendi ğ i fonksiyonlarla gündeme getirmek mümkündür (Sağ ır ve İnci, 2013, s.52).

Üniversitelerin bölgesel ya da yerel düzeyde belirgin olarak etki ettikleri alanlar genellikle ekonomik, sosyal, kültürel (Charles, 2003, s.9; Öztürk vd., 2011, s.145; Sağ ır ve İnci, 2013, s.50) ve çevresel hayatın de ğ iş mesi (Demirelli ve Taş kın, 2013, s.323; Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.56) yönünde ortaya çı kmaktadır. Kuruldukları kentlerde ya da bölgede ekonomik kalkınmayı teş vik eden üniversiteler, gerek kurumsal gerek çalışanların, öğrencilerin ve ziyaretçilerin mal ve hizmet talebi ve yaptıkları harcamalar, istihdam ettikleri personel ve ba ğ lantılı sektörlerle sağ ladıkları uyarıcı etkiler nedeniyle yerel ekonomilerin canlanmasında önemli “gelir ve istihdam artışı” etkilerine sahiptirler (Atik, 1999, s.100; Harris, 1997, s.605; Iş ık, 2008, s.159; Yayar ve Demir, 2013, s.107; Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.57). Bu yüzden üniversiteler, yaptı ğ ı harcamalar ve istihdam etti ğ i personel bakımından kuruldukları bölgelerin geliş iminde önemli görevler üstlenen ekonomik kaynakların (Halterbeck ve Conlon, 2015; Huggins ve Cooke, 1997, s.325; Kotosz, 2013, s.47; Oxford Economics, 2013) baş ında gelmektedirler. Bleaney ve meslektaş ları (1992, s.305), üniversitelerin hem gelir hem de istihdama önemli katkılar sağ ladı ğ ını ifade etmektedirler. Benzer şekilde yürüttü ğ ü araştırmada üniversitelerin kuruldukları bölgenin bireysel gelirini ve istihdamını olumlu yönde etkiledi ğ ini belirleyen Phelps (1998, s.149), az geliş miş ve geliş mekte olan ülkelerin görece geri kalmı ş geniş kırsal alanlarına üniversiteler kurarak daha fazla ekonomik fayda sağ lanabilece ğ ini ve bölgelerarası geliş miş lik farkının azaltılabilece ğ ini ö ne sürmektedir.

Üniversitenin ekonomik iş levi doğ rudan ve dolaylı katkılar biçiminde şekillenmektedir. Üniversitenin yerel ekonomiye doğ rudan katkıları, üniversitenin istihdam yaratması; dolaylı katkıları ise, üniversitenin, çalışanlarının ve öğrencilerin yerel ekonomiyi oluşturan unsurlardan mal ve hizmet talebinde bulunmaları olarak sıralanabilir (Yayar ve Demir, 2013, s.107). Baş ka bir deyiş le, üniversiteler girdi-çı ktı ya da arz-talep yönünden önemli ekonomik etkilere sahip olabilmektedirler (Kotosz, 2013, s.45).

Üniversitelerin kurulmasıyla birlikte yerel ya da bölgesel ekonomik geliş imin hız kazanmasına da ba ğ lı olarak sosyal yapıda da bir de ğ iş im ve hareketlilik yaşanır (Demirelli ve Taş kın, 2013, s.322; Torun ve Öztürk, 2013, s.202; Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.57). Bu anlamda üniversiteler, sanayileş me ile birlikte modernleş me sürecinin hız kazanmasında ve sosyal de ğ iş imin gerçekleş mesinde de itici bir güç kabul edilir. Baş ka bir deyiş le, kuruldukları bölgede ekonomik kalkınmayı teş vik eden üniversiteler aynı zamanda toplumun sosyo-kültürel yapısı üzerinde de çeş itli etkilerde bulunmaktadır. Çatalbaş (2007, s.93), yerel ekonomilerin en önemli sosyal

kurumlarından olan üniversitenin, akademik ve idari personel, öğrenciler ve tüzel kişiliği ile bulunduğu kentin ekonomisini etkilediği gibi kentin sosyal, kültürel, siyasal, bilimsel ve fiziki çevresiyle de sürekli etkileşim halinde olduğunu belirtmektedir. Farklı kültürel özelliğe sahip olan öğrencileri ve akademik personeli bir araya getiren üniversiteler, kültürler arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak bölgenin, başka bir deyişle yerel halkın sosyo-kültürel yapısında olumlu ya da olumsuz bazı önemli değişimlerin yaşanmasına (Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.55) yol açabilmektedirler. Üniversitelerin çevre düzenlemesi, yeni ve farklı sportif ve eğlence mekânlarının açılması, farklı kentlerden ve kültürlerden gelen personel ve öğrencilerin yöre halkıyla ilişkileri sonucunda yörenin sosyo-kültürel (Gültekin vd., 2008, s.264) ve çevresel olarak da etkilenmesi (olumlu ya da olumsuz) söz konusu olabilmekte ve üniversiteler kentsel alanların, mekanların oluşumunda baş aktör (Demirelli ve Taşkın, 2013, s.323) rolü oynayabilmektedirler.

Alanyazında üniversitelerin kuruldukları yöreye sağlamış olduğu ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerin araştırılması Amerika Eğitim Konseyi'nin 1971'de yayınladığı bir raporla başlamış ve 1990'lı yıllardan sonra bu araştırmaların kapsamı oldukça genişlemiştir (Sürmeli, 2008, s.7). Üniversitelerin bulundukları kente ya da bölgeye etkilerini ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmalar Türkiye'de sınırlı olmakla birlikte önemi giderek artmaktadır. Ancak uzunca yıllar uluslararası alanyazında (Bleaney vd., 1992; Harris, 1997; Huggins ve Cooke, 1997; Kotosz, 2013; Phelps, 1998 gibi) ve özellikle 90'lı yıllardan sonra başlayan ve 2000'li yıllarda hız kazanan ulusal alanyazında genellikle üniversitelerin ekonomik etkileri üzerinde daha çok odaklanıldığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda, daha önce yer verilen ekonomik ölçütlerden hareket edilen benzer çalışmalarda Aydemir (1994) Trabzon, Atık (1999) Kayseri, Erkekoğlu (2000) Sivas, Ergün (2003) Bolvadin / Afyon, Tutar (2005) Niğde, Kaşlı ve Serel (2008) Balıkesir, Sürmeli (2008) Eskişehir, Görkemli (2009) Konya, Çalışkan (2010) Uşak, Akçakanat ve meslektaşları (2010) Isparta, Şen (2011) İzmir, Selçuk (2012) Erzurum, Yayar ve Demir (2013) Tokat, Soysal ve meslektaşları (2013) Kilis, Demirel ve Taşkın (2013) Kütahya, Tösten ve meslektaşları (2013) Diyarbakır bağlamında konuyu ele almış ve üniversitelerin bulundukları kente gelir ve istihdam artışı başta olmak üzere önemli ekonomik kazançlar sağladığını belirlemişlerdir. Ancak, alanyazında son yıllarda yürütülmüş bazı araştırmalar (Halterbeck ve Conlon, 2015; Oxford Economics, 2013; Sağır ve İnci, 2013; Sankır ve Gürdal, 2013, 2014; Taşçı vd., 2008; Taşçı vd., 2011; Torun ve Öztürk, 2013; Torun vd., 2009; Yılmaz ve Kaynak, 2011 gibi), üniversitelerin bulundukları bölge üzerinde ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin söz konusu olabildiğine ilişkin sonuçlar ortaya koymaktadır. Kent-üniversite etkileşimini inceleyen çalışmalarda temel vurgu, üniversitelerin bölgesel kalkınma politikalarına ve sürdürülebilir insani gelişmeye yönelik etkileridir. Sürdürülebilir insani gelişme kavramı, gelişmeyi sadece ekonomik bir süreç olarak tanımlayan geleneksel eğilimlerden farklı olarak insanların ekonomik koşullarındaki iyileştirmeye birlikte; sosyal, siyasal, kültürel, sağlık ve eğitimle ilgili haklardan yararlanabilmelerini sağlayacak genel koşulların sağlanmasını da kapsar (Taşçı vd., 2011, s.132). Dolayısıyla üniversitelerin ekonomik etkileri kadar aynı ölçüde sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine de ilgi gösterilmesi ve bu yönde araştırmalar yürütülmesi gereği önem taşımaktadır.

Üniversite kent etkileşiminde, üniversitenin toplumsal katkı konusuna eğilmesi kadar kentin üniversite algısı da önemli rol oynamaktadır. Genelde üniversitelerin gelişiminin ve özelde de giderek kent nüfusunun görece önemli bir kısmını oluşturmaya başlayan üniversite öğrencilerinin kente olan sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin göz

ardı edilmesi, kentteki yerel halkın üniversite-toplum ilişkilerine yönelik gerçek algılarının ve kaygılarının (Kenyon, 1997, s.287) ihmal edilmesinin doğ uracağı riskleri de beraberinde getirebilir. Bu anlamda, üniversitelerin bulundukları kente arzulan katkılarının karş ılıklı olarak artırılabilmesi için üniversitelerin bulundukları kentlerde algılanma düzeyleri ve biçimlerinin geliştirilmesi, kent ile üniversite arasında hangi alanlarda iş birliklerinin geliştirilebileceğ inin belirlenmesi ve ortak ç alı ş malarından bilgi transferi yapılabilmesi önemlidir. Üniversite-kent etkileş iminde temel amaç, bir üniversitenin kentte fiziksel ve sosyal olarak oluşturduğ u etki alanlarının ortaya ç ıkartılması ve üniversitenin kurumsal olarak toplumda algılanma biçimlerinin tespit edilmesidir. Üniversitenin kente ekonomik ve sosyo-kültürel katkılarının neler olduğ unun ve bunların nasıl geliştirilebileceğ inin değ erlendirilmesinde; üniversitenin kentin kalkınmasına yönelik hedeflerinin, bunlara yönelik faaliyetlerinin ve bu yönde tüm sonuçların değ erlendirilmesi gerekir (Sankır ve Gürdal, 2014, s.90). Bu yüzden, üniversitelerin içinde yer aldıkları toplumsal çevreye hem ekonomik hem de sosyo-kültürel katkılarının artması ve iki yönlü etkileş imin yaş ama geç mesi için bu yöndeki araşt ırmaların yaygınlaş ması büyük önem taş ımaktadır (Taş ç ı vd., 2011, s.146).

Özellikle görece küçük kentlerde üniversitenin varlığ ından doğ rudan etkilenen ve üniversite öğrencileriyle etkileş imde bulunan yerel halkın üniversitenin ve üniversite öğrencilerinin etkilerine yönelik algılarının belirlenmesi ve desteğ inin sağ lanabilmesi, gerek üniversitenin gerekse kentin geliş imi, planlanması, başarılı iş leyiş i ve sürdürülebilirliğ i açısından önem kazanmaktadır. Dolayısıyla **bu araşt ırmanın temel amacı**, üniversitenin ve üniversite öğrencilerinin kente olan ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın algısını bazı kiş isel özelliklere de bağı lı olarak incelemektir. Bu amacı karşı layabilmek için aş ağı da ifade edilen araşt ırma sorularına yanıt aranmı ş tır:

1- *Yerel halktan oluş an katılımcıların Aksaray Üniversitenin Aksaray kentine olan etkilerine yönelik algıları hangi boyutlardan oluş maktadır?*

2- *-Yerel halktan oluş an katılımcıların Aksaray Üniversitenin Aksaray kentine olan etkilerine yönelik algılarının / düş üncelerinin dağı lımı ne yöndedir?*

3- *Yerel halktan oluş an katılımcıların Aksaray Üniversitenin Aksaray kentine olan etkilerine yönelik algıları kiş isel özelliklerine bağı lı olarak farklılaş maktadır mıdır?*

Üniversiteler, her geçen gün daha fazla insanın yaşam ıyla iç iç e girmeye baş lamakta ve toplumlar açısından beraberinde getirdiğ i faydalara yönelik bir farkındalık daha da önem kazanmaktadır. Üniversiteler kuruldukları bölgelerde gelir yaratmak baş ta olmak üzere sağ ladığ ı istihdam olanakları, sosyal ve kültürel geliş im fırsatları ile toplumsal geliş imin ve sürdürülebilir kalkınmanın temel ve öncelikli belirleyicilerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Bunun bir sonucu olarak üniversitelerin kuruldukları bölgelere olası etkilerine ilişkin yerel halkın tutum ve algısına yönelik araşt ırma ihtiyacının giderek daha çok hissedildiğ i söylenebilir. Karar alıcıların ve politika yapıcılarının geliş im stratejilerini belirlerken ve bunları hayata geçirirken yerel halkın üniversiteye ve üniversite öğrencilerine yönelik tutumlarını ve algılarını kavrayabilmeleri çok önemlidir. Üniversitelerin büt ünleş ik etkilerine yönelik yerel halk algılamalarının ve tutumlarının incelenmesinin, karş ılıklı olarak başarılı bir geliş ime, mevcut ve gelecekteki proje aç ılımlarına, planlama ve politikalara fikir sağ lama açısından önemli bir girdi oluşturabileceğ i söylenebilir. Bu anlamda yerel halk algısı, konuya ilişkin karar alımlarında yararlanabilecek önemli bir kaynak olarak değ erlendirilebilir. Yerel halkın, üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algıları, üniversite ve kent geliş iminde yerel halkın desteğ ini sağ layabilme açısından da

önemlidir. Dolayısıyla bu araştırmadan elde edilen sonuçların, üniversite-kent etkileşiminin planlanması, gelişimi, başarılı işleyişi ve sürdürülebilirliği açısından ve özellikle olumsuz algılanan konuların olumluya evrilmesi çabalarında önemli ipuçları sağlayabileceği düşünülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve ve Alanyazın Taraması

Günümüzde dünyanın en hızlı büyüyen kurumlarından olan üniversiteler önemli bir sosyal olgu olarak toplumların çok yönlü gelişiminde etkili bir araç kabul edilmekte, üniversitelerin varlığına ve gelişimine bölgesel ekonomik bir kalkınma stratejisi olarak artan oranda ilgi gösterilmektedir. Üniversite olgusunun toplumlar açısından özellikle kalkınmayla ilişkili artan yaşamsal önemi, sayısal artışı sonucu her geçen gün hızlanan rekabet koşulları ve bunların başta üniversite-kent uyumuna yönelik beraberinde getirdiği sorunlar, konunun tüm yönleriyle ele alınması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.

Üniversitelerin sadece yüksek eğitim sağlayan kurumlar olarak algılanması, giderek yerini üniversitelerin aynı zamanda ekonomik ve sosyal gelişmenin önemli bir motoru ve itici gücü olduğu görüşüne bırakmaya başlamıştır. Üniversitelerin işgücü pazarlarının nitelik yapısını düzenleme işlevi, bireyler ve girişimciler (işletmeler) açısından cazibe merkezleri olan kentin ya da kamu olanaklarının bölgesel ağının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Üniversiteler bu ağ içerisindeki iş yaratımını ve hareketliliği teşvik etmekte ve yaygın olarak “yaşam kalitesi” olarak tanımlanan bir tür içsel sosyal ve kültürel etki yaratabilmektedirler. Üniversitelerin kent ve bölgesel yerleşkesi (kurulumu) sıklıkla o alana önemli düzeyde dinamizm kazandırmakta ve yerel yaratıcılığı uyaran (teşvik eden) kolektif bir öğrenme süreci sunmaktadır (Huggins ve Cooke, 1997, s.325). Dolayısıyla bir üniversitenin bölgesel ve yerel etkileri birçok alanda gözlemlenebilmektedir. Bu etkilerin bütünü bir arada ele alabilme açısından üniversitelerin bölgesel ve yerel etkilerine ilişkin sınıflamaya Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Üniversitelerin Bölgesel ve Yerel Etki Sınıflaması

ETKİ TÜRÜ	ETKİ ÖRNEĞİ
Siyasi (Politik) Etki	Siyasi yapıdaki değişimler, vatandaş katılımında artış, politik (siyasi) süreçlere ilişkin organizasyonda gelişmeler
Demografi Etkisi	Nüfus artışı, nüfus yapısı ve hareketlilik üzerindeki etkiler
Ekonomik Etki	Bölgesel / yerel gelir, sektörel yapı, iş pazarı, işgücü hareketliliği üzerindeki etkiler
Altyapı Etkisi	Konut, trafik, sağlık hizmetleri, perakendecilik üzerindeki etkiler
Kültür Etkisi	Kültürel çevre üzerine etkiler
Çekicilik (Albeni) Etkisi	Bölgenin / Yerel kentin imajı, bölgesel / yerel kimlik üzerine etkiler
Eğitim Etkisi	Katılım oranı, kalitedeki değişimler üzerindeki etkiler
Sosyal Özelliklere Yönelik Etkiler	Üniversitenin yaşam kalitesi üzerindeki etkisi, öğrencilerin bölgenin / yerel kentin imajı ve kimliği üzerindeki etkileri

Kaynak: Kotosz, 2013, s.45’ten yararlanılarak uyarlanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde, üniversitelerin bulundukları bölge ya da kent üzerindeki genel etkilerini, siyasi, demografik, ekonomik, altyapı, kültürel, çekicilik (albeni), eğitim ve sosyal etki gibi çeşitli boyutlarda toplamak olanaklıdır. Üniversitelerin sağladıkları girdi yönüyle etkilerinin ayrıntıları ise, Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Üniversitelerin Sağladığı Girdi Açısından Bölgesel ve Yerel Etkileri

ETKİLENEN TARAF (AKTÖR)	DEĞİŞİMLER

Hane Halkları (Yerel Halk)	Gelir artışı İstihdam artışı Tüketim artışı
Yerel Otorite (Yerel Yönetim)	Vergi artışı Sunulan hizmetlerde artış
İşletmeler	İş hacminde artışlar

Kaynak: Kotosz, 2013, s.46'dan yararlanılarak uyarlanmıştır.

Tablo 2'de üniversitelerin sağladığı girdiler açısından bölgesel ve yerel etkilerine yönelik sunulmuş olan değişimler, Tablo 3'te sunulmuş olan çıktılara yönelik değişimlere kıyasla daha iyi ölçülebilmektedir. Bu durum, üniversitelerin bölgesel ve yerel kente etkilerine yönelik yürütülen araştırmalarda neden daha çok bu ölçütlere odaklanıldığını açıklamaktadır, denilebilir.

Tablo 3. Üniversitelerin Sağladığı Çıktı Açısından Bölgesel ve Yerel Etkileri

FAKTÖR	DEĞİŞİMLER
İnsan Sermayesi	Nitelik artışı Yeni firmalarda artış Göç artışı
Bilgi / Deneyim (Knowledge)	Üniversite-İşletme ilişkilerinde artış (gelişme) Kaynakların kapsamlı kullanımında artış
Çekicilik (Albeni)	Hane halkının ve firmaların yer olarak burayı seçmelerinde (tercih etmelerinde) artış Kültürel ve sosyal olanaklarda gelişme
İşletme	Araştırma ve Geliştirmede, faaliyetlerde artış

Kaynak: Kotosz, 2013, s.46'dan yararlanılarak uyarlanmıştır.

Tablo 3'ün incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, üniversitelerin çıktı açısından bölgesel ve yerel etkileri daha çok insan sermayesi, bilgi / deneyim, çekicilik (albeni) ve işletme faaliyetlerindeki değişimlerle kendini göstermektedir. Son olarak üniversitelerin bölgesel ve yerel ekonomik etkilerinin ayrıntılarına Tablo 4'te yer verilmiştir. Beck ve meslektaşları (1995, s.246) ekonomik etkiyi, bir bölgede bir kurumun varlığı ile söz konusu olan ekonomik faaliyet ile kurumun olmadığı dönemdeki ekonomik faaliyet düzeyi arasındaki fark olarak tanımlamaktadırlar.

Tablo 4. Üniversitelerin Bölgesel ve Yerel Ekonomik Etkileri

BİR ÜNİVERSİTENİN EKONOMİK ETKİLERİ	ETKİ ÖRNEĞİ
Üniversitede İstihdam	Üniversite işleri ve ilgili kurumların sayısı
Üniversite Geliri	Devlet katkıları, harçlar, girişimci çabadan (faaliyetten) doğan yararlar vs.
Üniversite Harcamaları	Üniversite tarafından yapılan ürün ve hizmet satın alımları
Üniversite Çalışanlarının Gelir ve Harcamaları	Maaşlar, ücretler ve sosyal güvenlik maliyetleri
İş Piyasasındaki Etkiler	Nitelikli işin verimlilik etkisi karşılığı; öğrencilerden oluşan esnek çalışma arzı
İşletme Kuşağı (Nesli)	Üniversite öğrencileri ve iş görenler tarafından yaratılan işletmeler
Bilgi Pazarlaması (Knowledge Marketing)	Çeşitli yollarla (fikirlere, kurslardan, patentlerden) ortaya çıkan bilginin satışı (ticarileşmesi)

Kaynak: Kotosz, 2013, s.46'dan yararlanılarak uyarlanmıştır.

Tablo 4'te de yer verilen harcama ve bilgi açısından üniversitelerin ekonomik etkisine yönelik iki kutuplu bir yapı söz konusudur. Üniversite çalışanları, öğrencileri

ve ziyaretçilerinden oluşan paydaşların harcamalarının bir sonucu olarak bölgesel gelir ve istihdam olanaklarında bir artış sağlanabilmektedir. Bilgi etkisi ise araştırma, insan sermayesi birikiminden ve üniversitenin topluma yönelik hizmetleriyle ilişkili etkilerin sonucu olarak üniversitelerde üretilen bilgi ile uyarılan (teşvik edilen) üretim faktörlerinin kalitesindeki değişimlere işaret etmektedir (Huggins ve Cooke, 1997, s.326).

Tablo 4'ün incelenmesinden de anlaşılabileceği gibi, üniversitelerin ekonomiye katkıları bir anlamda doğrudan, dolaylı ve uyarılmış katkılar biçiminde de ele alınabilir. Doğrudan katkılar, “doğrudan istihdam” ve “doğrudan gelir” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Üniversite bünyesinde çalışan idari ve akademik personel yerel ekonomideki doğrudan istihdam katkısına örnektir. Üniversitede istihdam edilen personele ödenen ücret ve maaşlar doğrudan gelir kapsamına girmektedir. Üniversite, doğrudan istihdam ettiği işgücünün dışında yerel faktör sahiplerinden de mal ve hizmet alımı yapmaktadır. Bu işlemler sonucunda dolaylı katkılar ortaya çıkmaktadır. Çoğu durumda bu katkılar gelir ve istihdam gibi farklı şekillerde kendini göstermektedir. İkinci dolaylı katkı, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin yaptıkları harcamalarla yerel ekonomiye yaptıkları katkıdır. Öğrenciler bulundukları kent içinde farklı mal ve hizmet talebinde bulunmakta ve çeşitli harcamalar yapmaktadırlar. Üniversitenin belki de en önemli dolaylı etkisi beşeri sermaye stokuna yaptığı katkıdır. Diğer yandan üniversite ile birlikte kentin havası değişmekte, bilimsel etkinlikler artmakta ve kentteki ekonomik faaliyetlerde önemli bir canlanma olmaktadır. Ayrıca, yerel ekonomide doğrudan ve dolaylı katkılar sonucunda iş ve gelir elde eden bireyler, yaptıkları harcamalarla yeni bazı mal ve hizmetlerin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedirler (Çatalbaş, 2007, s.95-96). Bu durum, üniversitelerin sağladığı uyarılmış katkılar grubunda ele alınmaktadır.

Üniversiteler, kuruldukları kentlerde değişik sektörler için önemli miktarda talep oluşturarak kent ekonomisine büyük katkılar sağlamanın yanında, kentlerin imarı, yerleşim yapısının değişmesi ve gelişmesi, konut ve arsa fiyatları üzerinde de etkili olmaktadır (Demirelli ve Taşkın, 2013, s.323; Gültekin vd., 2008, s.266; Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.57). Üniversitelerin kurulması ile birlikte özelde yerleşke alanlarının çevresi, genelde de kent önemli bir cazibe merkezi haline gelebilmektedir. Bu anlamda üniversiteler, giyim, kırtasiye, sağlık, ulaşım, telekomünikasyon, enerji, bankacılık, barınma, yiyecek-içecek (Akçakanat, vd., 2010, s.176), sinema, eğlence ve dinlence başta olmak üzere yöredeki pek çok hizmet sektörüne etki edebilmekte ve olumlu katkılar sağlayabilmektedir.

Üniversiteler ve bu anlamda üniversite öğrencileri sağladıkları ekonomik ve çevresel değişimlerin ve gelişimlerin dışında aynı zamanda kentlere akademik dönem boyunca canlılık kazandırarak kültürel ve sosyal hareketlilik de getirmektedirler. Öğrenciler özellikle eğlence-dinlence mekânlarının ve sosyal faaliyetlerin sayısının artmasına etki ederek kültürel yaşamı zenginleştirmede ve güçlendirmede önemli bir role sahip olabilmektedirler. Bu öğrencilerin bir kısmı eğitimleri sonrasında da kentte kalmayı sürdürebilmekte, bu anlamda üniversite kentleri yüksek eğitimli ve genç nüfustan sonrasında da yarar sağlamaya devam edebilmektedirler (Insch ve Sun, 2013, s.179). Chatterton (1999) yürüttüğü bir araştırmada, kent merkezlerinde eğlence ve dinlence alanlarının oluşumunda öğrencilerin önemli bir rolü olduğunu belirlemiştir.

Öğrenciler özellikle kentin kültürel canlılığında çeşitli pasif ve dinamik etkilerde bulunabilmektedirler. Pasif etkiler, sadece kente ve kentteki kafelere, eğlence mekânlarına, sinemalara, canlı müzik mekânlarına, galerilere ve sergilere giden

öğrencilerin varlığına işaret ederken; dinamik etkiler ise, öğrencilerin kültür üreticileri olma rollerini açıklamaktadır. Bu kültürel üretim rolü öğrencilerin doğrudan katıldıkları ve gerçekleştirdikleri çeşitli faaliyetleri içermektedir (Chatterton, 1999, s.120). Başka bir deyişle pasif etkiler, öğrencilerin sadece ifade edilen alanlardaki ya da mekânlardaki varlığı ile ölçülürken, aktif etkiler öğrencilerin kültür üretimine yönelik gerçekleştirdikleri sosyal faaliyetlerle belirlenir.

Görüldüğü üzere oynadıkları çeşitli rollerden dolayı üniversiteler kuruldukları bölge ya da kent toplumunun sosyo-kültürel yapısı üzerinde önemli değişimlere neden olabilmektedirler. Sosyo-kültürel değişim, bir toplumun siyasi, idari ve hukuki yapısında, bilgi ve eğitim sisteminde, maddi aygıt ve araçlar ile bunların kullanılması ve tüketilmesi sonucu ortaya çıkan değişimleri kapsamaktadır (Türkkanhraman ve Tutar, 2009, s.5). Başka bir deyişle sosyo-kültürel değişim, bir toplumun maddi ve manevi yapısındaki değişim anlamına gelmektedir. Üniversiteler, farklı kültürel özelliğe sahip olan öğrencileri bir araya getirmekte, kültürler arasında etkileşimin yaşanmasına olanak sağlamakta (Yılmaz ve Kaynak, 2011, s.58) ve bu süreç yoluyla kuruldukları bölgenin sosyo-kültürel yapısında olumlu ya da yer yer olumsuz algılanabilen çeşitli değişimlerin yaşanmasına (Allinson, 2006, s.87; Kenyon, 1997, s.286) yol açabilmektedirler.

Üniversite temelli kongre, sempozyum, panel, konferans, açık oturum, seminer, kurs, çeşitli görsel ve yazılı faaliyetlerden oluşan kültür etkinliklerinin yerel halkın katılımına sunulması sosyo-kültürel katkıları oluştururken, yeni yerleşim alanlarının yaratılması, yeni kültür ve eğlence mekanlarının açılması da üniversitelerin yerel çevrede yarattıkları bazı mekânsal gelişmelerdir. Bir kentte üniversitenin varlığı, kültür-sanat hayatına ve kent kültürüne olumlu katkıda bulunacağı gibi, eğlence mekânları, alışveriş merkezleri gibi ticari girişimlerin yatırım kararlarına da olumlu katkılar sağlamaktadır. Ayrıca, üniversitenin sunduğu entelektüel ve kültürel etkinlikler kent ile üniversite arasında organik bir bağın oluşmasına da yardımcı faktörlerdir (Taşçı vd., 2011, s.133).

Kentte ikamet edilen çevrelerde özel kiraladıkları öğrenci evlerinde ya da benzeri mekânlarda yaşayan öğrenciler, kendi arkadaşları, farklı ihtiyaçları ve yaşam tarzları olan “toplum içinde ayrı bir toplum” olarak algılanabildiğinden yerel halk tarafından istenmeyebilmektedirler. Bu anlamda yer yer toplumdaki çoğu öğrencinin varlığının çevrenin sosyal ve fiziksel varlığı üzerinde çeşitli olumsuz etkilere sahip olduğu, hatta bunun bazen “yıkıcı (bozucu) bir güç” olduğu bile düşünülebilmektedir (Kenyon, 1997, s.286-290). Bu, yer yer ortaya çıkan öğrenciler ile yerel halk arasındaki iletişimsizliğin ve uyumsuzluğun nedeni olarak gösterilebilir. İlgiler ve ihtiyaçlar ne kadar çakışırsa o çevrede o kadar yüksek düzeyli kişiler arası etkileşim, uyum ve bağlılık olacağı açıktır.

Kenyon (1997, s.290) yürüttüğü bir araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak yerel halkın toplum açısından öğrencilerle ilişkilendirdikleri üç endişe (kaygı) alanından söz edilebileceğini tartışmaktadır. Bunlardan ilki, çevre ile ilişkili fiziksel endişelerdir. Bu endişelere, hırsızlık tehdidi, ihmal edilen gayrimenkullere ve ilişkili çevrelere yönelik fiziksel sorunlar ve tehlikeler örnek verilebilir. İkinci endişe alanı olan sosyal endişeler ise, sosyal açıdan dengeli ve tutarlı bir yerleşim birimindeki şiddet, yozlaşma ve yabancılaşma başta olmak üzere algılanan sorunlara işaret etmektedir. Üçüncü endişe alanını oluşturan ekonomik kaygılar, çevrede artan öğrenci sayılarıyla ilişkilidir. Bir çevrede artan öğrenci sayısının ikamet edilen alanların genel itibarına (imajına) dayanan önceki iki endişe kategorisine ilişkin faktörler, ev fiyatları, sigorta masrafları ve iş canlılığı (hareketliliği) üzerinde olumsuz etkilere sahip olabileceği düşünülmektedir. Bu üç kategorinin birbirinden bağımsız görülemeyeceğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Her bir kategorideki faktörler, birbirleri üzerinde önemli ters etkiler ya da diğer faktörlerin olumlu etkisiyle aynı yönde etkiler yaratabilmektedirler. Dolayısıyla üniversitelerin algılanan olumsuz sosyal etkileri, kent açısından sadece sosyal olarak önem taşımamakta, ekonomik olarak da olumsuz neticelere yol açabilmektedir. Bu anlamda, özellikle “üniversite-kent” uyumunun arzulan getirileri sağlayabilmede öne çıktığı söylenebilir.

Üniversite ve üniversite yaşamı bulunduğu yeri de önemli ölçüde etkileyen akademik, yönetsel, insan ilişkileri ve çeşitli çevresel unsurları içeren karmaşık bir olgu niteliği taşımaktadır. Bir üniversiteye yeni ve genellikle farklı kentlerden gelen öğrenciler gerek üniversite gerekse kent düzeyinde bu karmaşık yapı ile karşılaşmakta, kendilerini geçmiş yaşamlarına göre farklı bir çevre içinde bulmakta, öğrencinin bu yeni çevre ile etkileşimi bazı durumlarda kültürel çatışmalara neden olabilmekte, birbirinden farklı kültürden gelen insanlar ile hâlihazırda yerel çevre arasında yabancılaşma, birbirini yadırgama, kabul görmeme gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla bütünsel bir bakış açısıyla üniversite öğrencilerine olan yaklaşım ve sağlanan hizmet kalitesinin yanında, çevre ve yaşam konularının da ele alınması ihtiyacı ortaya çıkmakta, “üniversite-kent ya da öğrenci-yerel halk uyumu” önem kazanmaktadır.

2. Yöntem

Çalışmada, daha çok değişkenler arasındaki ilişkileri test etme amacıyla (Neuman, 2000, s.71) kullanılan nicel yöntem esas alınmış, değişkenleri inceleme biçimine göre “ilişkisel (bağıntısal) araştırma” türünden ve “alan araştırması” deseninden yararlanılmıştır. Alan araştırması, katılımcıların bir müdahale olmaksızın herhangi bir konudaki görüşlerini ya da düşüncelerini, değerlendirmelerini, algılarını, tutumlarını ve davranışlarını belirlemeye yönelik yürütülen (Babbie, 2007, s.287) araştırma desendir. Çalışmanın bu kısmında örnekleme ve veri toplama süreci, veri toplama aracı, geçerlik, güvenilirlik ve veri analizi gibi yöntemle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir.

2.1. Örnekleme ve Veri Toplama Süreci

Üniversite ve üniversite yaşamı bulunduğu yeri önemli ölçüde etkileyen karmaşık bir olgu niteliği taşımaktadır. Özellikle görece küçük kentlerde üniversitenin varlığından doğrudan etkilenen ve üniversite öğrencileriyle etkileşimde bulunan yerel halkın üniversitenin ve üniversite öğrencilerinin etkilerine yönelik algıları üniversitenin gelişiminde ve üniversite-öğrenci-kent uyumunda önemli olabilmektedir. Bu nedenle araştırmanın evrenini görece küçük bir kent sayılabilecek Aksaray ili ve bu ilde yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan Aksaray kenti, 7.997 km² yüzölçümüne sahip, doğuda Nevşehir, güneydoğuda Niğde, batısında Konya, kuzeyde Ankara ve kuzeydoğuda Kırşehir kentleri ile komşudur. Ağaören, Eski, Gülağaç, Güzeyurt, Ortaköy ve Sarıyahşi ilçelerinin bağlı olduğu Aksaray kentinin nüfusu 2015 verilerine göre 386.514 olup, bunun 192.688’ini erkekler, 193.826’sını ise kadınlar oluşturmaktadır (www.aksaray.gov.tr). Yerel halk algısının odağını oluşturan, 2006 yılında kurulmuş 10 yıllık bir geçmişe sahip görece yeni bir üniversite olan Aksaray Üniversitesi, 9 Fakülte, 4 Yüksekokul, 7 Meslek Yüksekokulunda ön lisans ve lisans düzeyinde; çeşitli Yüksek Lisans ve Doktora programlarıyla lisansüstü düzeyde eğitim yapılan, yaklaşık 20.000 öğrenciye sahip bir devlet üniversitesidir (www.aksaray.edu.tr).

Araştırmada amaca yönelik ölçeklerden yararlanılarak oluşturulmuş bir anket yoluyla Aksaray ilinde yaşayan yerel halktan kolayda örnekleme yöntemine göre 2015-2016 döneminde veri toplanmıştır. Veriler Aksaray kent merkezinde bulunan

işyerlerindeki, kurumlardaki ve araştırmacıların çevresindeki yerel halktan bir yıl içerisinde birebir görüşülerek toplanmıştır. İlgili yerler belli aralıklarla ziyaret edilerek, o an orada çalışanlar, bu yerleri ziyarete gelenler ve çevrede erişilebilen kişiler tesadüfi olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Veri toplama süresince 730 katılımcıdan veri toplanmış olup, bunlardan kullanılabilir 634 anket analizlere esas oluşturmuştur. Ural ve Kılıç (2006, s.49) evren sayısının 100.000 ve üzeri olduğu durumlarda minimum 384 katılımcıdan veri toplamanın kabul edilebilir alt sınırı oluşturduğuna işaret etmektedirler. Dolayısıyla bu araştırmada erişilen katılımcı sayısı, yürütülen analizlerin varsayımlarını karşılama ve örneklem büyüklüğü açısından önemli ölçüde kabul edilebilir sınırlar içerisinde değerlendirilebilir. Veri toplanan katılımcıların kişisel özelliklerini temsil eden tanıtıcı bilgiler Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Kişisel Katılımcı Özellikleri

ÖZELLİKLER		% (N=634)	ÖZELLİKLER		% (N=634)
Cinsiyet	-Erkek	45,2	Yaş	-18 ile 29 arası	50,1
	-Kadın	54,8		-30 ile 39 arası	29,8
Medeni Durum	-Evli	60,3		-40 ile 49 arası	14,7
	-Bekar	39,7		-50 yaş ve üzeri	5,4
Meslek	-Kamu Çalışanı	38,7	Eğitim Durumu	-İlköğretim	18,2
	-Serbest Meslek	14,6		-Lise	27,7
	-Özel sektör	25,1		-Üniversite	48,7
	-Ev Hanımı	8,7		-Lisansüstü	5,4
	-Öğrenci	13,0			
Çocuk Sayısı	-Çocuk yok	8,3	Aksaray’da İkamet Yılı	-1 ile 5 yıl	24,1
	-1 ile 2 arası	66,5		-6 ile 10 yıl	10,7
	-3 çocuk ve üzeri	25,2		-11 ile 20 yıl	20,3
Aile Geliri	-1000 TL ve altı	8,8		-21 ile 30 yıl	27,1
	-1001 ile 2000 TL	26,3		-31 yıl ve üzeri	17,7
	-2001 ile 3000 TL	12,8	ASÜ’de Eğitim Gören Yakını Olma	-Evet	45,9
	-3001 ile 4000 TL	24,4		-Hayır	54,1
	-4001 ve üzeri		ASÜ’de Çalışan Yakını Olma	-Evet	29,0
Çocuğunun / Yakınının ASÜ’de Eğitim Görmesini İsteme	-Evet	62,8		-Hayır	71,0
	-Hayır	37,2			
ASÜ’de Etkinliğe Katılma	-Evet	40,8			
	-Hayır	59,2			

Tablo 5’den de anlaşılacağı üzere, katılımcıların % 54,8’i kadın iken, % 45,2’si erkektir. Ankete katılanların yarısı (% 50,1) 18 ile 29 yaş arasında olup, % 60,3’ü evlidir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımlarında üniversite (ön lisans ya da lisans) (% 48,7) ve lise mezuniyeti (% 27,7) öne çıkmakta olup; % 38,7’sinin kamu, % 25,1’inin özel sektör çalışanı olduğu ve yarısından fazlasının (% 66,5) 1 ya da 2 tane çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların % 27,7’si 2001 ile 3000 TL arasında gelir elde ederken; % 27,1’i 21 ile 30 yıl arasında değişen sürelerde Aksaray’da ikamet etmektedirler. Yerel halktan oluşan katılımcıların % 45,9’unun Aksaray Üniversitesi’nde eğitim gören, % 29’unun ise Aksaray Üniversitesi’nde çalışan yakınları olduğu; aynı zamanda yarıdan fazlasının (% 62,8) çocuğunun ya da bir

yakınının Aksaray Üniversitesi'nde okumasına sıcak baktıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcıların yarıdan azı (% 40,8'i) daha önce Aksaray Üniversitesinde düzenlenen bir etkinliğe katılmışlardır.

2.2. Veri Toplama Aracı, Geçerlik ve Güvenirlik

Üniversite öğrencileri bulundukları kentin geçici ikamet eden bireyleri (Allinson, 2006, s.80; Hubbard, 2009, s.1903; Insch ve Sun, 2013, s.179) ya da belli bir dönemi kapsayan ziyaretçileri olarak kentte oluşturdukları etkiler açısından “turist” olgusu ile benzerlikler gösterdiğinden, konunun incelenebilmesinde turizm alanyazınının da dikkate alınması gereği önemli görülmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle araştırmada, turizm alanyazınında (Kim, 2002; Hsu, 2006; Uygun vd., 2013 gibi) ve yükseköğretimle ilgili alanyazınında (Sağır ve İnci, 2013; Sankır ve Gürdal, 2013, 2014; Taşçı vd., 2011; Yılmaz ve Kaynak, 2011 gibi) önceden belli amaçlarla geliştirilmiş çeşitli ölçeklerden yararlanılarak oluşturulan bir anketle veri toplanmıştır. İki ayrı bölümden oluşan anketin ilk bölümünde kişisel katılımcı bilgilerine ve konuya ilişkin kişisel özgeçmiş özelliklerine; ikinci bölümünde ise, 37 maddeden oluşan “üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algı ölçeğine” yer verilmiştir. İlk bölümdeki sorular çoktan seçmeli kategorik ve sürekli veri özelliği gösterirken; üniversitenin kente olan etkilerine yönelik yerel halk algısı ölçeği orta noktası nötr olan (3), Kesinlikle Katılmıyorum’dan (1), Kesinlikle Katılıyorum’a (5) kadar uzanan, Likert tipi eşit aralıklı bir ölçme aracı niteliği taşımaktadır. Ayrıca, ankete son şeklini vermek için 15 katılımcıdan ve 2 alan uzmanından da görüş alınmıştır.

Ölçekte yer alan boyutların belirlenebilmesi ve ölçeğin açıkladığı varyans yeterliliğinin değerlendirilebilmesi için faktör analizi yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu ve örneklem yeterliliğini incelemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçütünden ve Bartlett’s Küresellik testinden yararlanılmıştır. Tabachnick ve Fidell (2007, s.614) örneklem yeterliliği açısından elde edilen KMO değerinin ,60 ya da üzerinde ve Bartlett’s Küresellik testi sonucunda elde edilen p değerinin de istatistiksel olarak anlamlı olması gerektiğini belirtmektedirler. Üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algı ölçeği için elde edilen ,88 KMO ve $p=0,00 < 0,01$ değeri verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Yürütülen faktör analizi sonucu, üniversitenin kente olan etkilerine yönelik yerel halk algısının ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olmak üzere üç alt boyuttan oluştuğu ve bu boyutların toplam varyansın % 57,32’lik gibi önemli sayılabilecek bir kısmını açıkladığı belirlenmiştir.

Faktör analizinden sonra üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algı ölçeğinin geneline ve alt boyutlarına ilişkin Cronbach’s Alpha katsayıları hesaplanarak ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. Nunnally (1978, s.245) 0,70 ve üzerindeki bir Alpha değerinin ölçeğin güvenilirliği açısından yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Ölçeğin geneline ve alt boyutlarına yönelik hesaplanmış Cronbach’s Alpha değerleri Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Ölçeğe Yönelik Güvenilirlik Analizi Sonuçları

ÖLÇEK	Cronbach’s Alpha Katsayıları			
	Genel	Alt Boyutlar*		
		1. Alt Boyut	2. Alt Boyut	3. Alt Boyut
Üniversitenin Kente Olan Etkilerine Yönelik Yerel Halk Algısı	,86	,77	,77	,75

*1. alt boyut üniversite ve üniversite öğrencilerine yönelik ekonomik algı boyutunu, 2. alt boyut üniversite ve üniversite öğrencilerine yönelik sosyo-kültürel algı boyutunu ve 3. alt boyut üniversite ve üniversite öğrencilerine yönelik çevresel algı boyutunu temsil etmektedir.

Tablo 6’da yer alan değerler, üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algı ölçeğinin genelinin ve alt boyutlarının görece yeterli ve yüksek sayılabilecek ölçüde güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Başka bir deyişle, katılımcıların ilgili ölçekle sağladıkları veriler kendi içinde tutarlılık göstermektedir.

2.3. Veri Analizi

Veriler, SPSS istatistik paket yazılım programının 20. sürümüyle analiz edilmiştir. Yerel halktan oluşan katılımcıların üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algılarına temel oluşturan boyutların neler olduğunun (araştırma sorusu 1) değerlendirilebilmesi için faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi, herhangi bir sosyal olguyu ölçen ölçek maddeleri arasındaki varyansı ve kovaryansı istatistiksel olarak açıklayan faktörleri (boyutları) belirlemede kullanılan bir tekniktir (Green vd., 2000). Yerel halkın üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algılarının ne yönde bir dağılım gösterdiğinin (araştırma sorusu 2) genel anlamda incelenebilmesi için yüzde ve frekans gibi betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Katılımcıların yaş, gelir, kentteki ikamet yılları ve çocuk sayılarına bağlı olarak üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algı puanlarının farklılaşıp-farklılaşmadığını (araştırma sorusu 3) belirleyebilmek için ise, Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Bu analiz, sürekli değişkenler arasındaki doğrusal ilişkileri test ettiğinden, analiz öncesi değişkenlerin bütününe ilişkin bir serpilme grafiği elde edilerek, bu durumun uygunluğu kontrol edilmiştir. Katılımcıların cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, daha önce üniversitenin herhangi bir etkinliğine katılım durumundan oluşan kişisel özelliklerine dayalı olarak üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algı düzeylerinin farklılaşıp-farklılaşmadığının (araştırma sorusu 3) incelenmesinde ise, Çok Değişkenli Varyans Analizinden (MANOVA) yararlanılmıştır. MANOVA’ya ilişkin örneklem büyüklüğü, normallik, uçdeğerlerin kontrolü, doğrusallık, varyans-kovaryans matrislerinin homojenliği gibi varsayımlar söz konusudur. MANOVA için kesin bir kural olmamakla birlikte her bir hücrede minimum sahip olunan bağımlı değişken sayısından daha fazla katılımcı sayısının olması gerekmektedir (Pallant, 2007, s.277). Bu araştırma için 2 düzeyli cinsiyet bağımsız değişkeninden ve 3 düzeyli bağımlı değişkenden oluşan toplam 6 hücre; 4 düzeyli eğitim durumu bağımsız değişkeninden ve 3 düzeyli bağımlı değişkenden oluşan toplam 12 hücre; 2 düzeyli medeni durum bağımsız değişkeninden ve 3 düzeyli bağımlı değişkenden oluşan toplam 6 hücre; 2 düzeyli üniversitenin herhangi bir etkinliğine katılım durumu ve 3 düzeyli bağımlı değişkenden oluşan toplam 6 hücre ve her değişken kombinasyonları için ilgili hücrelerde bu sayıları aşan katılımcı sayısına sahip olduğu söylenebilir. Tabachnick ve Fidell’e göre (2007, s.251), her bir hücrede en az 20 katılımcının yer aldığı bir örneklem büyüklüğü hem tek değişkenli hem de çok değişkenli normallik varsayımını karşılamak için yeterli olabilmektedir. Bu açıdan örneklem görece uygun olduğu söylenebilir. Doğrusallık ise, her grup için her bir değişken çifti arasında oluşturulan bir serpilme grafiği ile kontrol edilmiştir. Varyans-kovaryans matrislerinin eşitliğini değerlendirmek için ise, Box’s M ve Levene’s test istatistikleri kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, verilerin araştırma soruları doğrultusunda analiz edilmesiyle ulaşılan bulgulara ve ilgili alanyazın çerçevesinde yapılan yorumlamalara yer verilmiştir. Sırasıyla yerel halkın üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algılarına temel

oluşturan boyutlar, bu algıların nasıl bir dağılım gösterdiği ve yerel halkın üniversitenin kente olan etkilerine yönelik algıları ile kişisel özellikleri arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir.

3.1. Üniversitenin Kente Olan Etkilerine Yönelik Algılanan Boyutlar

Yerel halkın Aksaray Üniversitesinin kente olan etkilerine yönelik algılarının hangi alt boyutlardan oluştuğunu incelemek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Üniversitenin Algılanan Etki Boyutlarına Yönelik Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar ve Ölçek Maddeleri (N=634)	Faktör Yükleri	Öz Değer	Açıklanan Varyans
Sosyo-Kültürel Etkilere Yönelik Algı Boyutu			
Üniversitenin gelişiminin sosyal ve kültürel faaliyetlerin artışını teşvik etmesi	.665		
Öğrenci sayısındaki artışın kentte eğlence düşkünlüğünü artırması	.429		
Öğrencilerin kentin sosyal ve kültürel yaşamını zenginleştirilmesi	.651		
Öğrenci sayısındaki artışın yerel halkın giderek aile yapısını bozması	.741		
Öğrencilerin halkın farklı kültürlere hoşgörülü olmalarını sağlaması	.445		
Öğrenci sayısındaki artışın giderek yerel kültürel değerleri kaybettirmesi	.773		
Öğrenci sayısındaki artışın kentte suç işleme oranını artırması	.730		
Öğrencilerin yerel kültürün ülkeye tanıtılmasında rol oynamaları	.404		
Öğrencilerin kentte ahlaki yozlaşmaya neden olmaları	.768		
Öğrencilerin yaşadıkları apartmandaki ve sokaktaki rahatsız edici davranışları	.544	11,765	% 27,76
Öğrencilerin giyim kuşamlarının rahatsız ediciliği	.502		
Üniversitenin kent yaşamını canlandırarak kent dışına göçü yavaşlatması	.696		
Üniversitenin dışarıdan kontrolsüz göç hareketliliğine neden olması	.544		
Öğrencilerin kente hoşgörülü ve özgürlükçü bir hava kazandırmaları	.601		
Öğrencilerin kentteki gençlere örnek olmaları ve eğitime teşvik etmeleri	.688		
Üniversitenin kentin imajına olumlu katkı sağlaması	.668		
Üniversitenin kentin sorunlarının çözümüne yönelik projeler üretmesi	.680		
Düzenlenen sosyo-kültürel etkinliklerin sosyal yaşamı zenginleştirilmesi	.652		
Öğrencilerin sosyal açıdan kentin modern yaşamına katkı sağlamaları	.584		
Çevresel Etkilere Yönelik Algı Boyutu			
Öğrenci sayısındaki artışla parkların ve yeşil alanların giderek artması	.537		
Öğrenci sayısındaki artışla rahatsız edici bir insan kalabalığının oluşması	.604		
Öğrenci sayısındaki artışla kentte trafik sorunlarının giderek artması	.754		
Öğrenci sayısındaki artışla altyapı-üstyapı olanaklarının gelişmesi	.707		
Öğrenci sayısındaki artışla çevre ve hava kirliliği sorunlarının artması	.789	6,249	% 16,14
Öğrenci sayısındaki artışla kentte gürültü kirliliğinin giderek artması	.759		
Üniversitenin gelişiminin görsel mimariyi ve görünümünü geliştirilmesi	.691		
Üniversitenin gelişiminin şehir içi-şehirlerarası ulaşım olanaklarını artırması	.707		

Üniversitenin gelişiminin sağlık, eğitim, güvenlik gibi hizmetleri geliştirmesi	.701		
Ekonomik Etkilere Yönelik Algı Boyutu			
Üniversitenin gelişiminin kentte yeni iş olanaklarına katkı sağlaması	.532		
Öğrenci sayısındaki artışla kentte yaşam pahalılığının artması	.800		
Öğrenci sayısındaki artışla esnafın olumlu yönde etkilenmesi	.465		
Öğrenci sayısındaki artışla kentteki mal ve hizmet fiyatlarının artması	.791		
Öğrenci sayısındaki artışla halkın kişisel gelirinin artması	.679	5,704	% 13,42
Öğrenci sayısındaki artışla emlak kiralalarının ve fiyatlarının yükselmesi	.720		
Üniversitenin gelişiminin kentin daha fazla yatırım almasını sağlaması	.595		
Öğrenci sayısındaki artışla arsa ve binaların değerlendirilmesi	.445		
Üniversitenin gelişiminin yeni iş fırsatları sağlayarak işsizliği azaltması	.677		
Rotasyon Yöntemi: Varimax		Toplam	
Açıklanan Varyans: % 57,32			

Tablo 7'nin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, yürütülen faktör analizi sonucu üniversitenin kente olan etkilerine yönelik yerel halk algısının, daha önceki kısımlarda yer verilmiş olan ilgili alanyazında yoğun olarak tartışılan ekonomik (9 madde) ve sosyo-kültürel (19 madde) etkilerin yanında, daha çok turizm alanyazınında (Kim, 2002; Hsu, 2006; Uygun vd., 2013 gibi) turistlerin etkileri ile ilişkili olarak ele alınan çevresel (9 madde) etkiler olmak üzere üç alt boyuttan oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu alt boyutların toplam varyanstaki değişimin % 57,32'lik gibi görece önemli sayılabilecek bir kısmını açıkladığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle sonraki aşamada yürütülen analizler bu alt boyutlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

3.2. Üniversitenin Kente Olan Etkilerine Yönelik Algıların Dağılımı

Yerel halkın Aksaray üniversitesinin kente olan etkilerine yönelik algılarının dağılımlarını incelemek için betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Bu anlamda, üniversitenin sosyo-kültürel etkilerine yönelik algıların yüzdelik dağılımlarına Tablo 8'de, çevresel etkilerine yönelik algıların yüzdelik dağılımlarına Tablo 9'da ve ekonomik etkilere yönelik algıların yüzdelik dağılımlarına ise Tablo 10'da yer verilmiştir.

Tablo 8. Üniversitenin Algılanan Sosyo-Kültürel Etkilerine Yönelik Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Üniversitenin gelişiminin sosyal ve kültürel faaliyetlerin artışını teşvik etmesi	4,3	6,5	20,2	40,9	28,1
Öğrenci sayısındaki artışın kentte eğlence düşkünlüğünü artırması	4,6	8,5	24,0	35,3	27,6
Öğrencilerin kentin sosyal ve kültürel yaşamını zenginleştirilmesi	5,1	8,1	22,1	37,0	27,8
Öğrenci sayısındaki artışın yerel halkın giderek aile yapısını bozması	16,1	20,6	27,5	17,9	17,9
Öğrencilerin halkın farklı kültürlere hoşgörüleri olmalarını sağlaması	5,4	12,3	27,8	39,3	15,3
Öğrenci sayısındaki artışın giderek yerel kültürel değerleri kaybettirmesi	15,9	25,1	27,8	15,5	15,8
Öğrenci sayısındaki artışın kentte suç işleme oranını artırması	19,0	29,7	22,4	14,5	14,4
Öğrencilerin yerel kültürün ülkeye tanıtılmasında rol oynamaları	5,2	9,9	22,4	36,6	25,9
Öğrencilerin kentte ahlaki yozlaşmaya neden olmaları	18,1	21,3	26,5	17,2	16,9

Öğrencilerin yaşadıkları apartmandaki ve sokaktaki rahatsız edici davranışları	16,4	23,5	29,5	18,8	11,8
Öğrencilerin giyim kuşamlarının rahatsız ediciliği	19,1	26,3	23,8	18,6	12,1
Üniversitenin kent yaşamını canlandırarak kent dışına göçü yavaşlatması	9,6	21,5	21,5	22,9	10,1
Üniversitenin dışarıdan kontrolsüz göç hareketliliğine neden olması	12,0	28,8	28,8	15,7	9,3
Öğrencilerin kente hoşgörülü ve özgürlükçü bir hava kazandırmaları	5,5	12,8	12,8	35,3	17,0
Öğrencilerin kentteki gençlere örnek olmaları ve eğitime teşvik etmeleri	5,8	10,1	10,1	36,5	22,6
Üniversitenin kentin imajına olumlu katkı sağlaması	5,5	8,5	8,5	39,6	27,1
Üniversitenin kentin sorunlarının çözümüne yönelik projeler üretmesi	10,3	14,8	14,8	26,8	17,2
Düzenlenen sosyo-kültürel etkinliklerin sosyal yaşamı zenginleştirilmesi	5,7	8,7	8,7	41,4	20,9
Öğrencilerin sosyal açıdan kentin modern yaşamına katkı sağlamaları	5,7	12,9	24,1	36,4	20,8
* (1) Kesinlikle Katılmıyorum; (2) Katılmıyorum; (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4) Katılıyorum; (5) Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 8’den de anlaşılabacağı üzere, üniversitenin sosyo-kültürel etkilerine yönelik olarak katılımcıların yarısından fazlası (olumlu görüşü temsil eden Katılıyorum ve Kesinlikle Katılıyorum yargılarının yüzdelik dağılımlarının toplamı % 50’nin üzerinde olanlar) Aksaray Üniversitesinin gelişiminin kentteki sanat, müzik, tiyatro, sinema, festival gibi sosyal ve kültürel faaliyetlerin artışını teşvik ettiğini (% 69); kentin imajına olumlu katkı sağladığını (% 66,7); ülkenin çok çeşitli yerlerinden gelen üniversite öğrencilerinin kentin sosyal ve kültürel yaşamını zenginleştirdiğini (% 64,8); sosyal açıdan kentin modern yaşamına katkı sağladıklarını (57,2); kente özgürlükçü ve hoşgörülü bir hava kattıklarını (% 52,3); halkın farklı kültürlerle karşı daha hoşgörülü olmalarına katkı sağladığını (% 54,6); kentteki gençlere örnek olarak eğitime teşvik ettiklerini (% 59,1); kentin yerel kültürünün ülke geneline tanıtılmasında önemli bir rol oynadıklarını (% 62,5); üniversitenin düzenlediği sosyo-kültürel etkinliklerin kentin sosyal yaşamını zenginleştirdiğini (% 62,3); yönlü görüş bildirenlerin yarısından fazlası (aksi görüş % 31,1; bu yöndeki görüş % 33) üniversitenin kent yaşamını canlandırarak kent dışına göçü yavaşlattığını, benzer şekilde üniversitenin kentin sorunlarının çözümüne yönelik projeler ürettiğini (aksi görüş % 25,1; bu yöndeki görüş % 44) düşündüklerini belirtmişlerdir. Buna karşın, katılımcıların % 62,9’u ise olumsuz anlamda Aksaray’da üniversite öğrencilerinin sayısı arttıkça kentte eğlence düşkünlüğünün arttığı yönünde görüş bildirmiştir. Öte yandan, yönlü fikir beyan etmeyen katılımcıların dışında, öğrenci sayısının artışı ile yerel halkın aile yapısının giderek bozulacağını ifade eden katılımcılarla (% 35,8), bunun aksi yönünde görüş bildiren katılımcıların (% 36,7) oranlarının yaklaşık olarak aynı olduğu; öğrencilerin kentte ahlaki yozlaşmaya neden olduklarını düşünenlerle (% 34,1) bunun aksi yönde düşünenlerin (% 39,4), benzer şekilde yaşadıkları apartmanlardaki ve sokaktaki davranışlarının rahatsız edici olduğunu düşünenlerle (% 30,6) olumlu düşünenlerin (% 39,9) oranlarının da birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların % 31,3’ünün öğrenci artışının yerel halkın kültürel değerlerini giderek kaybetmelerine yol açtığını düşünmekle birlikte % 41’inin ise bunun aksi yönünde daha olumlu görüş bildirdikleri; benzer şekilde katılımcıların % 30,7’sinin öğrencilerin giyim-kuşamlarının rahatsız edici bulurken, % 45’4’ünün bu durumdan rahatsızlık duymadıkları, katılımcıların % 28,9’unun kentte suç işleme oranının arttığı, buna karşın % 48,7’sinin öğrenci sayısındaki artışa bağlı olarak suç oranında herhangi bir artış olmadığı fikrini paylaştıkları belirlenmiştir.

Tablo 9. Üniversitenin Algılanan Çevresel Etkilerine Yönelik Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Öğrenci sayısındaki artışla parkların ve yeşil alanların giderek artması	12,0	19,6	31,1	21,8	15,6
Öğrenci sayısındaki artışla rahatsız edici bir insan kalabalığının oluşması	17,7	26,2	22,9	22,1	11,2
Öğrenci sayısındaki artışla kentte trafik sorunlarının giderek artması	14,0	24,1	24,8	23,3	13,7
Öğrenci sayısındaki artışla altyapı-üstyapı olanaklarının gelişmesi	7,6	18,9	26,2	30,8	16,6
Öğrenci sayısındaki artışla çevre ve hava kirliliği sorunlarının artması	15,6	28,2	25,4	18,8	12,0
Öğrenci sayısındaki artışla kentte gürültü kirliliğinin giderek artması	13,6	22,6	25,2	26,2	12,5
Üniversitenin gelişiminin görsel mimariyi ve görünümü geliştirmesi	9,7	16,5	23,0	33,5	17,3
Üniversitenin gelişiminin şehir içi-şehirlerarası ulaşım olanaklarını artırması	8,2	7,6	19,6	37,4	27,3
Üniversitenin gelişiminin sağlık, eğitim, güvenlik gibi hizmetleri geliştirmesi	8,5	14,0	21,6	34,2	21,6
* (1) Kesinlikle Katılmıyorum; (2) Katılmıyorum; (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4) Katılıyorum; (5) Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 9 incelendiğinde üniversitenin kente olan çevresel etkilerine yönelik olarak yönlü görüş bildiren katılımcıların yarısından fazlası (aksi görüş % 31,6; bu yöndeki görüş % 37,4) öğrenci sayısı arttıkça kentteki parkların ve yeşil alanların da giderek arttığını, benzer şekilde altyapı ve üstyapı olanaklarının da geliştiğini (aksi görüş % 26,5; bu yöndeki görüş % 47,4); yarısından fazlası kentin görsel mimarisinin ve görünümünün de gelişerek modern bir hale gelmeye başladığını (% 50,8) ifade etmişlerdir. Ayrıca, çoğu katılımcı Aksaray Üniversitesinin gelişimi ile kentin şehir içi ve şehirlerarası ulaşım olanaklarının da arttığı (% 64,7); kentteki sağlık, eğitim, güvenlik gibi kamu hizmetlerinin de giderek geliştiği (% 55,8) yönünde olumlu görüş bildirmişlerdir. Bu olumlu görüşlere karşın, yönlü fikir belirten katılımcıların yarısından fazlası (aksi görüş % 36,2; bu yöndeki görüş % 38,7) öğrenci sayısının artışına bağlı olarak kentte gürültü kirliliğinin de ortaya çıkmaya başladığını öne çıkarmışlardır. Yönlü fikir beyan etmeyen katılımcıların dışında, öğrenci sayısının artışı ile trafik sorunlarının da arttığı yönünde (% 37) ya da aksi yönde (% 38,1) fikir beyan eden katılımcıların oranlarının yaklaşık olarak birbirlerine eşit olduğu da dikkat çekmektedir. Son olarak yönlü görüş paylaştan katılımcıların yarısından fazlasının öğrenci artışının kentte rahatsız edici bir insan kalabalığına (aksi görüş % 33,3; bu yöndeki görüş % 43,9), çevre ve hava kirliliği (aksi görüş % 30,8; bu yöndeki görüş % 43,8) sorunlarına yol açtığı fikrine katılmadıkları, başka bir deyişle bu açıdan sorun oluşturmadıklarını düşündükleri anlaşılmaktadır.

Tablo 10. Üniversitenin Algılanan Ekonomik Etkilerine Yönelik Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Üniversitenin gelişiminin kentte yeni iş olanaklarına katkı sağlaması	6,5	9,3	18,0	36,4	29,8
Öğrenci sayısındaki artışla kentte yaşam pahalılığının artması	6,9	15,1	22,6	29,2	26,2
Öğrenci sayısındaki artışla esnafın olumlu yönde etkilenmesi	4,1	7,3	13,6	38,0	37,1
Öğrenci sayısındaki artışla kentteki mal ve hizmet fiyatlarının artması	6,6	14,4	22,3	32,2	24,5
Öğrenci sayısındaki artışla halkın kişisel gelirinin artması	7,4	15,1	28,8	30,3	18,4
Öğrenci sayısındaki artışla emlak kiralalarının ve fiyatlarının yükselmesi	3,3	4,9	14,1	35,1	42,7

Üniversitenin gelişiminin kentin daha fazla yatırım almasını sağlaması	6,2	8,2	25,3	37,1	23,2
Öğrenci sayısındaki artışla arsa ve binaların değerlendirilmesi	4,3	8,5	21,9	35,3	30,0
Üniversitenin gelişiminin yeni iş fırsatları sağlayarak işsizliği azaltması	8,5	20,2	30,5	27,5	13,3
* (1) Kesinlikle Katılmıyorum; (2) Katılmıyorum; (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4) Katılıyorum; (5) Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo10'un incelenmesinden de anlaşılabileceği gibi, Aksaray Üniversitenin kente olan ekonomik etkisine yönelik olarak katılımcıların çoğunluğunun üniversite geliştikçe ve öğrenci sayısı arttıkça esnafın olumlu yönde etkilendiği (% 75,1); kentte yeni iş olanaklarının ortaya çıkmaya başladığı (% 66,2); halkın sahip olduğu arsa ve binaların değerlendirildiği (% 65,3); dışarıdan kentin daha fazla yatırım almaya başladığı (% 60,3); benzer şekilde yönlü görüş ifade edenlerin yarısından fazlasının halkın kişisel gelirinin yükseldiği (aksi görüş % 22,5; bu yöndeki görüş % 49,2) ve yeni iş fırsatları ile kentteki işsizliği azalttığı (aksi görüş % 28,7; bu yöndeki görüş % 40,8) fikrini paylaştıkları dikkat çekmektedir. Katılımcılar, üniversitenin bu olumlu ekonomik getirilerinin yanında bazı olumsuz yönlerinin de olabildiğini de belirtmişlerdir. Bu anlamda katılımcıların yarısından fazlasının öğrenci sayısının artışı ile birlikte kentte yaşam pahalılığının (% 55,4), mal ve hizmet fiyatlarının (% 56,7), emlak kiralalarının ve fiyatlarının (% 77,8) da artış gösterdiğini düşündükleri tespit edilmiştir.

Alanyazında yürütülmüş olan bazı araştırmalardan (Allinson, 2006; Sankır ve Gürdal, 2014; Taşçı vd., 2011; Torun vd., 2009; Yılmaz ve Kaynak, 2011 gibi) elde edilen sonuçlar da, bu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlarla önemli ölçüde örtüşmekte ve ulaşılan bu bulguları destekler bir nitelik taşımaktadır.

3.3. Üniversitenin Kente Etkilerine Yönelik Algıların Kişisel Faktörlerle İlişkisi

Üniversitenin kent üzerindeki etkilerine yönelik yerel halk algısının yaş, gelir, kentteki ikamet yılı ve sahip olunan çocuk sayısına bağlı olarak farklılaşp-farklılaşmadığını belirleyebilmek amacıyla ilgili değişkenlerle Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Davranış bilimleri açısından işareti bakmaksızın .10, .30 ve .50 korelasyon katsayıları genel olarak sırasıyla küçük, orta ve büyük katsayılar olarak yorumlanır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Yaş, Çocuk Sayısı, Gelir ve İkamet Süresi Değişkenleri ile Üniversitenin Kente Etkilerine Yönelik Yerel Halk Algısı Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Sonuçları

N= 634		Yaş	Çocuk Sayısı	Gelir	İkamet Süresi
Üniversitenin Sosyo-Kültürel Etkilerine Yönelik Algı	r**	.093*	-.045	.077	-.040
	p**	.040	.417	.076	.367
Üniversitenin Çevresel Etkilerine Yönelik Algı	r	.092*	.014	.057	.011
	p	.040	.794	.191	.801
Üniversitenin Ekonomik Etkilerine Yönelik Algı	r	.108*	.082	.081	.013
	p	.017	.136	.062	.762
* Korelasyon katsayısının .05 düzeyinde (2-tailed) anlamlı olduğunu göstermektedir.					
**Tabloda yer alan r, korelasyon katsayısına; p ise, anlamlılık düzeyine karşılık gelmektedir.					

Tablo 11'de de görüldüğü gibi, yaş ile üniversitenin kente olan sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerine yönelik algı arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu, başka bir deyişle, katılımcıların yaşları arttıkça, üniversitenin kente olan sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerine yönelik olumlu algı düzeylerinin de yükseldiği dikkat çekmektedir. Buna karşın çocuk sayısı, gelir düzeyi ve kentteki ikamet süresi ile üniversitenin kente olan etkilerine yönelik yerel halk algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Alanyazında bu

sonuçlarla benzerlik gösteren ve destekleyici bir nitelik taşıyan araştırma sonuçlarına (Sankır ve Gürdal, 2013, 2014; Torun vd., 2009 gibi) rastlanabilmektedir.

Üniversitenin kent üzerindeki etkilerine yönelik yerel halk algısının cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve üniversitede daha önce herhangi bir etkinliğe katılma durumundan oluşan kişisel özelliklere dayalı olarak farklılaşıp-farklılaşmadığını inceleyebilmek için Çok Değişkenli Varyans Analizinden (MANOVA) yararlanılmıştır. Cinsiyet için elde edilen MANOVA sonuçları; “Wilk’s Lambda= ,987; F(3, 613)= 2,742; p= ,04< ,05” cinsiyete dayalı olarak üniversitenin etkilerine yönelik yerel halk algısının istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığını; izleme testlerinden ekonomik etki için elde edilen F= 6,303; p= ,01< ,05 değerleri bu farkın ekonomik etki algısı boyutunda ortaya çıktığını göstermektedir. Başka bir deyişle, Tablo 12’den de izlenebileceği gibi diğer boyutlar açısından cinsiyete dayalı bir algı farklılaşması söz konusu olmazken, erkeklerin kadınlara kıyasla üniversitenin ekonomik etkileri konusunda çok daha olumlu bir algı taşıdıkları belirlenmiştir. Medeni durum için elde edilen MANOVA sonuçları; “Wilk’s Lambda= ,997; F(3, 602)= ,506; p= ,68> ,05” medeni duruma göre üniversitenin etkilerine yönelik yerel halk algısının istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığına işaret etmektedir. Eğitim durumu dikkate alınarak yürütülen analizden elde edilen MANOVA sonuçları; “Wilk’s Lambda= ,937; F(15, 1659)= 2,620; p= ,001> ,05” eğitim durumuna bağlı olarak üniversitenin etkilerine yönelik yerel halk algısının istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığını, başka bir deyişle Tablo 12’den de görüleceği üzere eğitim seviyesi yükseldikçe algıların da olumlu yönde arttığı; izleme testlerinden sosyo-kültürel ve çevresel etki boyutları için elde edilen sırasıyla F= 6,632; p= ,000< ,05 ve F= 3,182; p= ,008< ,05 değerleri bu farkın sosyo-kültürel ve çevresel etki algısı boyutlarında gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bu sonuç, eğitim düzeyi arttıkça yerel halkın üniversitenin sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine yönelik daha olumlu algılar taşıdığına işaret etmektedir. Daha önce üniversite tarafından düzenlenen herhangi bir etkinliğe katılıp-katılmama durumu açısından elde edilen MANOVA sonuçları; “Wilk’s Lambda= ,987 F(3,586)= 2,551 p= ,04< ,05” üniversitenin düzenlediği bir etkinliğe katılıp-katılmama durumuna göre üniversitenin etkilerine yönelik yerel halk algısının istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığını; izleme testlerinden sosyo-kültürel etki boyutu için elde edilen F= 4,516; p= ,03< ,05 değerleri bu farkın sosyo-kültürel etki boyutunda ortaya çıktığını göstermektedir. Başka bir deyişle, diğer boyutlar açısından bir fark gözlenmemesine karşın, daha önce üniversitenin düzenlediği bir etkinliğe katılan kişilerin üniversitenin sosyo-kültürel etkileri açısından daha olumlu bir algıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, alanyazında daha önce yürütülmüş bazı araştırma bulgularıyla (Torun vd., 2009 gibi) önemli benzerlikler taşımaktadır.

Tablo 12. Kişisel Özelliklere Göre Algı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Kişisel Özellik Değişkeni		Algı Boyutu*	Ortalama**	Standart Sapma
Cinsiyet	Erkek	-1.Boyut	29,03	4,59
		-2.Boyut	63,56	9,80
		-3.Boyut	29,10	5,32
	Kadın	-1.Boyut	28,15	4,07
		-2.Boyut	63,00	10,4
		-3.Boyut	29,35	5,67
Medeni Durum	Evli	-1.Boyut	28,68	4,32
		-2.Boyut	63,16	10,2

		-3.Boyut	29,29	5,54
	Bekar	-1.Boyut	28,42	4,38
		-2.Boyut	63,45	10,0
		-3.Boyut	29,10	5,44
Etkinliğe Katılım Durumu	Evet	-1.Boyut	28,41	4,45
		-2.Boyut	64,31	9,66
		-3.Boyut	29,63	5,64
	Hayır	-1.Boyut	28,68	4,28
		-2.Boyut	62,50	10,4
		-3.Boyut	29,05	5,39
Eğitim Durumu	İlköğretim	-1.Boyut	27,86	3,20
		-2.Boyut	60,91	8,77
		-3.Boyut	28,60	5,19
	Lise	-1.Boyut	28,17	4,38
		-2.Boyut	61,25	10,4
		-3.Boyut	28,41	5,58
	Üniversite (Ön lisans-Lisans)	-1.Boyut	28,96	4,00
		-2.Boyut	66,24	9,46
		-3.Boyut	30,40	5,40
	Lisansüstü	-1.Boyut	28,99	2,58
		-2.Boyut	66,88	11,3
		-3.Boyut	30,59	6,18
*1.Boyut, ekonomik etki; 2.Boyut, sosyo-kültürel etki;3.Boyut ise, çevresel etki algısını temsil etmektedir				
**Ortalamalar, katılımcıların ölçek üzerindeki her bir etki boyutu ile ilişkili maddelere sağladıkları yanıtlardan elde edilen toplam puanlar üzerinden hesaplanmıştır.				

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yükseköğretimin gelişimi, kentlerin çekiciliğinin artmasına önemli katkılar sağlayabilmektedir. Aksaray Üniversitesinin de 2006 tarihinde kuruluşundan bu yana yavaş bir seyir izlese de kente ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel bir canlılık getirdiği gözlenebilmektedir. Üniversitelerin bulundukları bölgenin ya da kentin kalkınması ve sosyo-kültürel gelişimi için yaşamsal olan katkıları gerçekleştirebilmesinde kentin üniversite algısı önemli bir rol oynamaktadır. Elde edilen sonuçlar, yerel halkın üniversitenin ve öğrencilerin etkilerine yönelik algılarının ekonomik, sosyal-kültürel ve çevresel olmak üzere üç boyuttan oluştuğunu ve yer yer bazı olumsuz algılar da söz konusu olmakla birlikte bu algıların genel anlamda olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, algıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve daha önce üniversitenin herhangi bir faaliyetine katılma durumuna bağlı olarak farklılaştığı; bu anlamda yaş ve eğitim seviyesi yükseldikçe algıların daha olumlu bir seyir izlediği, erkeklerin özellikle ekonomik etki boyutu açısından daha olumlu algılara sahip olduğu ve daha önce üniversitenin bir etkinliğine katılmış olanların sosyo-kültürel etki açısından daha olumlu bir algı taşıdığı da öne çıkan sonuçlar arasındadır.

Üniversitenin kente yönelik arzulanır getirileri sağlayabilmesi, etkin bir “üniversite-kent” uyumunu şart koşmaktadır. Bu yüzden, hem kent karar alıcılarının hem de üniversite karar alıcılarının etkin bir işbirliği ile yerel halk tarafından olumsuz olarak algılanan boyutlara eğilmeleri büyük önem taşımaktadır. Özellikle Aksaray bağlamında elde edilen bu sonuçlar, mevcut çevre açısından önemli ipuçları içermektedir. Buna karşın yine de özellikle Türkiye’de üniversitelerin bulundukları çevreye çok yönlü katkılarının artması, karşılıklı etkileşimin ve getirilerinin hayat

bulabilmesi açısından Aksaray ile sınırlı olan bu araştırmanın başka kentlerde de yürütülmesi yararlı sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

- Akçakanat, T., Çarıkçı, İ. & Dulupçu, M. A. (2010). Üniversite öğrencilerinin bulundukları il merkezine ekonomik katkıları ve harcama eğilimleri: Isparta 2003-2009 yılları örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 165-178.
- Allinson, J. (2006). Over educated, over exuberant and over here? The impact of students on cities. *Planning Practice and Research*, 21 (1), 79-94.
- Arap, S. K. (2010). Türkiye yeni üniversitelere kavuşurken: Türkiye’de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65 (1), 1-29.
- Atik, H. (1999). Üniversitelerin yerel ekonomiye katkıları: Teori ve Erciyes üniversitesi üzerine bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 99-109.
- Aydemir S. E. (1994). Karadeniz Teknik üniversitesinin kent ve bölge ekonomisine doğrudan ve dolaylı ekonomik etkileri. *Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon*, 195-210.
- Babbie, E., R. (2007). *The practice of social research* (11th Ed.). Belmont, CA: Thomson / Wadsworth.
- Beck, R., Elliott, D., Meisel, J. & Wagner, M. (1995). Economic impact studies of regional public colleges and universities. *Growth and Change*, 245-260.
- Bilgin Turna, G. (2015). Being a university student in a small city: students’ perception of Rize / Turkey. *VF AST Transaction on Education and Social Sciences*, 7 (1), 73-75.
- Bleaney, M. F., Binks, M. R., Greenaway, D., Reed, G. V. & Whynes, D. K. (1992). What does a university add to its local economy. *Applied Economics*, 24, 305-311.
- Charles, D. (2003). Universities and territorial development: Reshaping the regional role of UK universities. *Local Economy*, 18 (1), 7-20.
- Charles, D. (2006). Universities as key knowledge infrastructures in regional innovation systems. *Innovation*, 19 (1), 117-130.
- Chatterton, P. & Goddard, J. (2000). The response of higher education institutions to regional needs. *European Journal of Education*, 35 (4), 475-496.
- Chatterton, P. (1999). University students and city centres: the formation of exclusive geographies: The case of Bristol, UK. *Geoforum*, 30, 117-133.
- Çalışkan, Ş. (2010). Üniversite öğrencilerinin harcamalarının kent ekonomisine katkısı (Uşak üniversitesi örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (31), 169-179.
- Çatalbaş, N. (2007). Üniversite-yerel ekonomi ilişkisinde kutuplaşma teorisi iyi bir model olabilir mi?. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs*, 90-101.
- Demireli, C. & Taşkın, E. (2013). Üniversite öğrencilerinin bulundukları şehre ekonomik katkıları: Kütahya il merkezi örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 321-328.
- Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunları ve çözüm önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3 (2), 108-116.
- Ergün, E. (2003). Afyon Kocatepe üniversitesi Bolvadin meslek yüksekokulu’nun Bolvadin’in sosyo-kültürel yapısına ve ekonomisine katkıları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 5 (1), 63-78.
- Erkekoğlu, H. (2000). Bölge üniversitelerinin yerel ekonomiye katkıları: Sivas Cumhuriyet üniversitesi örneği. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 16, 203-210.
- Görkemli, H. N. (2009). Selçuk üniversitesi’nin Konya kent ekonomisine etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 169-186.
- Green, S.B., Salkind, N. J. & Akey, T. M. (2000). *Using SPSS for Windows Analyzing and Understanding Data*. New Jersey: Prentice Hall.

- Gültekin, N., Çelik, A. & Nas, Z. (2008). Üniversitelerin kuruldukları kente katkıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (24), 264-269.
- Halterbeck, M. & Conlon, G. (2015). *The economic and social impact of Cardiff university*. London: London Economics.
- Harris, R. (1997). The impact of the university of Portsmouth on the local economy. *Urban Studies*, 34 (4), 605-626.
- Hsu, C. H. (2006). *Tao residents' perceptions of social and cultrual impacts of tourism in Lan-Yu, Taiwan park*. (Master Thesis) Recreation, and Tourism Management Clemson Univesity.
- Hubbard, P. (2009). Geographies of studentification and purpose built student accommodation: Leading separate lives?. *Environment and Planning*, 41, 1903-1923.
- Huggins, R. & Cooke, P. (1997). The economic impact of Cardiff university: Inovation, learning and job generation. *Geo Journal*, 41 (4), 325-337.
- Huggins, R. & Johnston, A. (2009). The economic and innovation contribution of universities: A regional perspective. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 27 (6), 1088-1106.
- Insch, A. & Sun, B. (2013). University students' needs and satisfaction with their host city. *Journal of Place Management and Development*, 6 (3), 178-171.
- Işık, Ş. (2008). Türkiye'de üniversitelerin kentleşme üzerine etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (3), 159-181.
- Kaşı, M. & Serel, A. (2008). Üniversite öğrenci harcamalarının analizi ve bölge ekonomilerine katkılarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 15 (2), 99-113.
- Kenyon, E. L. (1997). Seasonal sub-communities: The impact of student households on residential communities. *The British Journal of Sociology*, 48 (2), 286-301
- Kim, K. (2002). *The effect of tourism impacts upon quality of life of residents in the community, hospitality and tourism management*. Virginia Polytechnic Institute and State Universty, Blacksburg, Virginia.
- Kotosz, B. (2013). The local economic impact of higher education institutions in Hungaryın. In. K.J. Khavand (Ed), *Intellectual Capital Management: Global Perspectives on Higher Education, Science and Technology* (pp. 45-60). Iran: IICM.
- Köse, İ. A. (2012). Yükseköğretim kurumlarında öğrenci sadakati. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (2), 114-118.
- Neuman, W. L. (2000). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory* (2nd Edt). New York: McGraw-Hill.
- Oxford Economics (2013). *The impact of the university of Birmingham*. University of Birmingham.
- Öztürk, S., Torun, İ. & Özkök, Y. (2011). Anadolu'da kurulan üniversitelerin illerin sosyo-ekonomik yapılarına katkıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 145-158.
- Pallant, J., A. (2007). *Step by step guide to data analysis using spss for windows* (Third Edition). New York: McGraw Hill, Open Uniersity Press.
- Phelps, R. P. (1998). The effect of university host community size on state growth. *Economics of Education Review*, 17 (2), 149-158.
- Sağır, A. & İnci, Ü. (2013). Karabük'te üniversite algısı: Karabük üniversitesi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, II, 2 (2), 49-81.
- Sankır, H. & Gürdal A. D. (2014). Bülent Ecevit Üniversitesi'nin Zonguldak'a etkileri ve kentin üniversite algısı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4 (2), 90-98.
- Sankır, H. & Gürdal, A. D. (2013). *Bülent Ecevit Üniversitesi'nin Zonguldak'a etkileri ve şehrin üniversite algısı*. Ankara: Orient Yayıncılık.
- Sargın, S. (2007). Türkiye'de üniversitelerin gelişim süreci ve bölgesel dağılımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (5), 133-150.

- Selçuk, G. N. (2012). Atatürk üniversitesi öğrencilerinin harcamalarının analizi ve Erzurum ekonomisine katkısı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (3), 317-330.
- Soysal, A., Bakan, S., Özçalıcı, M., Kaymaz, Y. & Söylemez, C. (2013). Kilis 7 Aralık üniversitesi öğrencilerinin Kilis ekonomisine katkısı: 2011-2012 eğitim-öğretim yılı örneği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24, 261-276.
- Sürmeli, F. (2008). *Anadolu üniversitesinin Eskişehir'e etkileri ve şehrin üniversiteyi algılayışı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi 073623 Nolu Proje Raporu.
- Şen, A. (2011). Local income and employment impact of universities: The case of İzmir university of economics. *Journal of Applied Economics and Business Research*, 1, 25-42
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L.S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (5th Edt.). Boston: Pearson Education.
- Taşçı D., Gökarp E., Genç Kumtepe E., Kumtepe, A. T., Toprak E., Tosunoğlu, T. & Sürmeli, A. (2008). *Anadolu üniversitesinin Eskişehir'e etkileri ve şehrin üniversiteyi algılayışı*. F.Sürmeli (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Proje 073623.
- Taşçı, D., Gökarp, E., Genç Kumtepe, E., Kumtepe, A. T. ve Toprak, E. (2011). Kentin üniversite algısı: Anadolu üniversitesi ve Eskişehir örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (2), 131-146.
- Torun, İ. & S. Öztürk (2013). Yükseköğretimin etkinleştirilmesi ve taşra üniversitelerinin önemi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (1), 197-208.
- Torun, İ., S. Öztürk & L. Gelibolu (2009). Yöre halkının üniversiteye bakışı ve beklentileri: Kars Kafkas üniversitesi örneği. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 169-189.
- Tösten, R. Çenberlitaş, İ. & Gökoğlu, K. (2013). Dicle üniversitesi öğrencilerinin harcama analizi ve Diyarbakır ekonomisine katkısı. *Dicle Üniversitesi SBE Dergisi*, 5 (10), 90-114.
- Tutar, E. (2005). *Üniversitelerin yerel ekonomiye katkısı (Niğde örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkkahraman, M. & Tutar, H. (2009). Sosyal değişim ve çözülme bağlamında toplumda farklı kültür ve anlayışların yeri ve önemi. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 1-16.
- Uygun, M., Mete, S. & Akın, H. B. (2013). İnanç turizminin sosyo-kültürel etkilerine yönelik yerel halk algısı. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance Proceedings*, 09-12 Mayıs, Konya, ss.1305-1320.
- www.aksaray.edu.tr
- www.aksaray.gov.tr
- www.yok.gov.tr
- Yayar, R. & Demir, D. (2013). Gaziosmanpaşa üniversitesinin Tokat ili ekonomisine etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5 (8), 106-122.
- Yılmaz, M. & Kaynak, S. (2011). Sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinde üniversitelerin rolü ve yöre halkının üniversiteden beklentileri ile ilgili bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (4), 55-73.

OTURUM V B / SESSION V B
ÇEVRESEL SORUNLAR ÜZERİNE /
ON the ENVIRONMENTAL PROBLEMS

YEŞİL EKONOMİ HAREKETİNİN ÇEVRE ve SOSYAL YAŞAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aziz KARADAŞ¹

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Mimarlık ve
İnceşanat Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Pınar KIRKIK AYDEMİR

Bartın Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı

Öğr. Gör. Burak Kaan YILMAZSOY

Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mimarlık Bölümü

Öğr. Gör. Çiğdem BOĞENÇ

Karabük Üniversitesi, Eskipazar Meslek Yüksek Okulu

Özet

Dünya ekonomisi, son yıllarda sık sık görülmeye başlayan krizlerle sarsılmaktadır (2001, 2008 ve 2012 Krizleri). Günümüzde petrol fiyatlarının yarı yarıya düşmesine rağmen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ürettiklerinden kat kat fazlasını tüketmeleri cari açıklarını sürdürülebilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. Finansal krizin petrol, gıda ve su kriziyle birleşmesi sorunu daha da derinleştirecektir. Dünya Bankasının öngörülerine göre yaklaşık 1 milyar insanın açlık ve sefaletle düşeceği dile getirilmektedir. Kapitalist sermayenin yönettiği kahverengi ekonominin etkisiyle, az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler küresel ısınma-küresel iklim değişikliği tehdidi altındadır. Dünya nüfusunun hızla artması, ekonomik büyümenin fosil yakıtlara bağlı olması çevrenin hızla kirlenmesine sebep olmuştur. Çevre kirliliğindeki bu artış 1980'lerden sonra batılı toplumları küresel çevreyi korumaya, ekonomide de çevreci teknolojilere, politikalara ve yatırımlara yönelmelerini sağlamıştır.

Bu makalede, kahverengi ekonomi ve yeşil ekonominin tanımı-gelişimi ve hedefleri belirlenerek, sürdürülebilir dünya için yeşil ekonominin sosyal yönetim açısından gereksinimleri üzerinde durulacaktır. Kahverengi ve Yeşil Ekonominin karşılaştırılması yapılarak sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilir yönetimde yeşil ekonomiye olan ihtiyaç vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Ekonomi, Kahverengi Ekonomi, Çevre Kirliliği, Sosyal Eşitsizlik, Yenilenebilir Enerji.

THE REVIEW of GREEN ECONOMY MOVEMENT in terms of ENVIRONMENT and SOCIAL LIFE

Abstract

World economy is greatly weakened by the full-fledged recessions which are commonly seen in the recent years (2001, 2008 and 2012). Nowadays current account deficit of underdeveloped and developing countries are far from sustainable even with the gas prices halves because their rate of consumption is much more higher than their rate of production. The problem will deepen with financial crisis fusing together with oil, food and water crisis. According to World Bank's predictions approximately 1 billion people will face famine and poverty. With the effect of brown economy run by capitalist fund, underdeveloped countries and developing countries are under the threat of global warming. Rapid increase of the worlds population, economic development being dependent on fossil fuels caused a rapid environmental pollution. This increase in environmental pollution, shifted western societies to green technologies, policies and investments.

In this article, requirements for social management of green economy for a sustainable world will be focused after determining the development and goals of brown and green economy. The necessity of green economy in social, economical and environmentally sustainable managements will be pointed out with, the comparison of brown and green economy.

Keywords: Green Economy, Brown Economy, Environmental Pollution, Social Inequality, Renewable Energy.

¹ Aziz KARADAŞ, azizkaradas@gmail.com

GİRİŞ

21. yüzyılda Neo-Liberal Kapitalist Ekonomi daha fazla kar amacıyla dünyadaki doğal kaynakları en ucuz, en basit ve en hoyrat şekilde kullanarak dünyamızı kirletmeye, kaynakları tüketmeye devam etmektedir. Fosil yakıtlara dayanan bu ekonomik model uluslararası literatürde kahverengi ekonomi olarak adlandırılmıştır. Son yıllarda bu ekonomik modele alternatif olarak dünya kaynaklarının tükenmekte olduğu, yeşil, çevre ve jeolojik yapıyı da göz önünde bulunduran uzmanlarca, bütüncül sürdürülebilir bir ekonomik modele ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiş, bu yönde çalışmalara başlanmıştır. Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı UNEP'in öncülüğünde başlayan çalışmalar sonuç vermiş, ilk olarak 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda ele alınmıştır. 1992 Rio de Janeiro Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma konferansında ise sürdürülebilir kalkınma stratejisinin küresel bir uygulama planı haline gelmesi kabul edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ancak sürdürülebilir bir çevrenin var olmasıyla mümkün olabilir. Aşırı nüfus artışı, hızla gelişen teknolojik gelişmeler doğal kaynakların hızla tüketilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda yenilenebilir enerji önem kazanmıştır. Büyük kentlerde doğal çevre, hava ve suyun kirlenmesi yaşanabilir kent talebini öne çıkarmıştır. Bu durum yeşil ekonomi kavramının oluşumunu hazırlamış, ekonomik model olarak gelişimini hızlandırmıştır.

1. Kahverengi Ekonominin Gelişimi

Kahverengi ekonomi (veya Neo-Liberal Ekonomi), düşük enerji verimliliği, sürdürülebilir olmayan enerji kaynakları, yüksek malzeme kullanımı, ekolojik varlıkların sürdürülemez kullanımı ve yüksek derecede iklim riskine bağlı bir ekonomidir (Url-1, 2009). Ekonomik büyüme sadece fosil yakıtlara (kömür, petrol ve doğal gaz) dayalıdır. Üretim sürecinde, karbondioksit ve kurum büyük miktarda atmosfere salınır. Ekonomik kalkınma kısıtlı kaynaklara bağlıdır, çevre kirliliği şiddetlidir. Sürdürülebilir bir ekonomik model değildir.

Sanayi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, dünya toplumlarını ekonomik ve sosyal açıdan birbirine bağlamış, birbirinden etkilenir hale getirmiştir. Bu gelişmeler çevresel etki değerlendirmesi planlanmadan devam ettiği için, kaynak kullanımı, tedarik temini, kirlilik, aşırı nüfus artışı ve bilinçsiz tüketim vb. tehlikelere de ortam hazırlamıştır. Başlangıçta ekonomik kalkınma için yapılan çalışmalar, zamanla bölgesel çapta ve daha sonra hızlanarak küresel anlamda bir tehlike oluşturmuştur. Hızlı ekonomik gelişme sürecinde yatırımlar dünyanın ekolojik dengesi gözetilmeden gerçekleştirilmiş; gıda ve su güvenliği gözetilmemiş, sınırlı miktarda fosil yakıtlar, alternatif ve yenilenebilir enerji arayışları yeterince desteklenmemiştir.

Neoliberal ekonomi modelinin kökleri, İkinci dünya savaşı sonrasında uluslararası ticaretin yeniden başlaması ve dünya savaşları döneminin paramparça ettiği uluslararası para sisteminin hızlı bir şekilde yeniden oluşturulması ile başlamıştır. Neoliberal yaklaşım, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ve Dünya Bankası (World Bank-WB) gibi yabancı destekli kapital sermaye, daha fazla sayıda ucuz işçi istihdamı ve serbest piyasa ekonomisi olmak üzere üç temel esasa dayanmaktadır.

Neo-Liberalizmin 1970'lerde gelişmeye başlamış olup, 1980'lerden itibaren yükselişe geçerek ülkemizde Neo-Liberalizm ve demokrasi fikirleri ile kentlerin yapısında değişiklikler meydana getirmiştir. Yaşadığımız çağda ulus devletlerin demokrasi, insan hakları, ticaret hukuku ve doğal çevreyi koruma gibi önemli konulardaki yetkilerinin ve sorumluluklarının ulus-üstü kurumlar tarafından denetlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Batmaz, Özcan, 2007). Neo-Liberalizmin artan gücü ile tüm dünyada sosyal devletler zayıflamış ve özelleştirme trendi baş göstermiştir.

İşsizlik, insanlar arasındaki sınıf ayrımını (zengin-fakir, kadın-erkek gibi) derinleştirmiş, artan pazar arayışı ve berberindeki küreselleşme hareketleri neo-liberal yaklaşımının tehditleri olarak ortaya çıkmıştır. “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler (laissez-faire, laissez-passer)” şiarıyla başta küresel ısınmaya neden olmuş, doğayı tahrip etmiş, çevreyi, suyu ve havayı kirletmiş, İklim dengeleri bozulmuş, doğal felaketler hızla artmaya başlamış, yeşilin yapısı bozulmuştur.

Neo-Klasik ekonomi ile Samuelson’ın “elde edilen değer bolluğun değil de, kıtlığın bir ürünü olduğu” sonucuna varan teorem üzerinde durulmuştur. Bu ekonomi aklı başında ekonomik bir kişinin harcamalarına öncelik vermekte ve bunları bütün dünya nüfusu etrafında birleştirmektedir. Mali güç yetersizliği veya tercihleri ifade etme özgürlüğü, kaynaklara ve ya mülkiyet haklarına ulaşımın engellenmesi sonucu ortaya çıkan yoksulluk neoliberal ekonominin vuruşlarıdır.

Neo-klasik ekonomide problem, tercihlerin en verimli şekilde uygulanmasının küresel ekonomik aktivitede ve büyümede hızlanma olarak tanımlanmasıdır. Bu durum küresel ekonomiye hizmet eden maddelerin metalaşması anlamına gelmektedir. Beyaz yaka işçiliği giderek metalaşmaya başlamaktadır ve işyerleri dış kaynak kullanımına, yeni üretim faaliyetlerini denizaşırı gerçekleştirmeye ve iş gücü maliyetinin ucuz olduğu bölgelere yönelmektedir. Metalaşma bundan böyle yalnızca makine, bilgisayar ve işletme kavramlarıyla ya da eşya endüstrisi ile ilgili değildir. Bu kavram giderek, insanlar, beşeri sermaye, beceri ve uzmanlık kavramıyla ilgili hale gelmiştir ve kazançlarını artırmış ve piyasa rekabetinden çekilmiş endüstrilere yayılmaya başlamıştır. En önemli iki alandan biri proje yönetimi diğeri ise yazılım uygulama ve yönetimidir.

Metalaşmış bir alanın işaretleri arasında artan rekabet, birbirine benzer ürün ve hizmetler, bütün üreticilerin hepsinin temelde aynı olduğu inancı, müşterilerin yeni seçeneklere ve ürün özelliklerine karşı daha az istekli oluşu, ürünleri fiyat esasına göre seçmesi, gereksiz şeylere para harcanmaması gerektiği düşüncesi ve elde edilen kazancın giderek daha değerli hale gelmesi gibi etmenler bulunmaktadır. Neoklasik ekonomide metalaşma, artan rekabet gücüyle;

1.1. Birincisi İnsanların Metalaşması

Bununla kısa vadede birbirinden ayrı oluşturulmuş sözleşmeler giderek yükselen endüstrilerde insanları metalaştırmaya başlamıştır.

Bunun en son örneği olarak sosyal yapıdaki bir bozulma olarak kadın ticareti ve batılı erkeklerin simgesi haline gelen futbol endüstrisi sektöründe görülmüştür. Kölelik ticaretiyle paralel işleyen bu durum başlı başına bir tedarik zinciri yapısı oluşturmakta ve endüstriyel yapılar oluşturmak yerine toplumda sosyal bozulmalara sebep vermektedir

1.2. Sosyal Destek Yapılarının Metalaşması

İş güvenliğinin olmadığı, sosyal bütünlüğün kaybolmaya başladığı ve insanlar küreselleşmeden uzaklaştıkça toplumdan gelen sosyal güvenlik desteğinin yok olduğu bir dünyada, toplum bu desteği başka yollar aracılığıyla alma ihtiyacı hissetmektedir. Bunun sonucu, bir anlamda metalaşma kültürü yayılmakta ve toplumdan uzaklaşma kavramı ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin yayınlamış olduğu rapora göre kadınlar demokratik süreçte genellikle olması gerekenden daha düşük seviyede temsil edilmektedir. Bu durum

kadınların mali durumlarını da etkilemekte ve ihtiyaçları ekonomik tartışmalarda göz önünde bulundurulmadığı için onları yoksulluğa karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bu durum, yoksulluk kavramının cinsiyet ile yakından ilişkili olduğu sonucunu doğururken kaynaklara erişim konusunda herkese eşit şartlar sağlanmadığını göstermektedir. Açıkçası, kadınlar kaynakların üretim ve kontrolüne erkekler kadar erişim sağlayamamaktadır.

Dünya ülkeleri arasında ise kadının işgücüne katılım oranı ortalama olarak %47.44'dir. Ülkemizde ise, bu grup içinde olduğu işgücüne katılım oranı %30,8 ile Dünya ülkelerinin kadın istihdam oranının üçte ikisine, Türki Cumhuriyetlerinin, Bangladeş ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi İslam ülkelerinin de arkasında yer almıştır (Tablo1).

Tablo 1: Ülkelere Göre İşgücüne Katılım Oranı, 2013(%)

	Erkek (15+)	Kadın (15+)	Toplam (15+)
Suriye	72,70	13,50	43,60
Cezayir	72,20	15,20	43,90
Iran	73,60	16,60	45,10
Suudi Arabistan	78,30	20,20	54,90
Mısır	74,80	23,70	49,10
Pakistan	82,90	24,60	54,40
Hindistan	79,90	27,00	54,20
Türkiye	71,50	30,80	50,80
İtalya	59,50	39,60	49,10
Kuveyt	83,10	43,60	68,40
Yunanistan	62,50	44,20	53,20
Malezya	75,50	44,40	59,40
Birleşik Arap Emirlikleri	92,00	46,50	79,90
Türkmenistan	76,90	46,90	61,50
Belçika	59,30	47,50	53,30
Özbekistan	75,60	48,10	61,60
Romanya	64,90	48,70	56,50
Japonya	70,40	48,80	59,20
Güney Kore	72,10	50,10	61,00
Fransa	61,60	50,70	55,90
Endonezya	84,20	51,40	67,70
Almanya	66,40	53,60	59,90
Finlandiya	64,00	55,70	59,80
İngiltere	68,70	55,70	62,10
Kırgız Cumhuriyeti	79,50	56,00	67,50
ABD	68,90	56,30	62,50
Rusya	71,70	57,10	63,70
Bangladeş	84,10	57,40	70,80
İsrail	69,10	57,90	63,40
Hollanda	70,60	58,50	64,40
Brezilya	80,80	59,40	69,80
İsveç	67,90	60,30	64,10
Kanada	71,00	61,60	66,20
İsviçre	74,90	61,80	68,20

Yeni Zelanda	73,80	62,00	67,80
Azerbaycan	69,60	62,90	66,10
Çin	78,30	63,90	71,30
Kazakistan	77,90	67,70	72,50
İzlanda	77,40	70,50	73,90
Vietnam	82,20	73,00	77,50

Kaynak: TUIK, 2015.

Milenyum Kalkınma Hedefleri içerisinde yer alan 3. hedef, 2015 yılından itibaren kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği sağlanması ve eğitimin her alanında cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi gerekliliğinin vurgusunu yapmaktadır.

Neoklasik ekonomi modelini, piyasa ve ekonomik yapılanma açısından düşündüğümüzde, Ekonomi ve kaynaklara erişimde, yalnızca elit kesime ve ya milli hükümete değil yeryüzündeki herkese hizmet etmesi gerekmektedir. Kaynaklarda ve yaygın kullanılan kavramlarda bir ekonominin ilerlemesi ülkenin doğrudan yabancı yatırım bağlamında içinde barındırdığı işletmelerin sayısıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir. Genel algı ülke içerisinde ne kadar çok büyük küresel oyuncular bulunuyorsa ekonomisinin o kadar iyi olacağı ve işsizlik oranının azaltılarak yoksulluk sınırının azalacağı yönünde olmaktadır. Buna örnek ülkeler olarak Çin ve Hindistan gösterilebilir.

2. Yeşil Ekonominin Gelişimi

Yeşil Ekonomi, doğal sermayeyi zenginleştiren, ekolojik sorunları ve çevre risklerini azaltan sektörlere yatırımlar yapılmasını hedeflemektedir. Bu sektörler arasında yenilenebilir enerji, düşük karbon salınımını sağlayan ulaşım sistemleri, enerji tasarrufu sağlayan binalar, temiz enerji, atık yönetimi, temiz su kaynaklarının artırılması, sürdürülebilir tarım, ormanların yönetimi ve sürdürülebilir balıkçılık yer almaktadır (Url-2, 2008).

Yeşil ekonomi gezegen üzerinde varlığını sürdüren her varlık için eşzamanlı olarak sosyal ve çevresel adalet ortamı yaratan bir ekonomi paradigması sağlamayı, kamu ve özel sektör desteğini alarak, gelir, istihdam ve büyüme dengesini oluşturmayı amaçlamaktadır.

Neo-Liberalizm kendi iç çelişkileri ve başarısızlıkları nedeniyle 1990'ların ortalarından itibaren pek çok ekonomik kriz ve sıkıntıya neden olmuş, artık yeni bir yaklaşım bulunması gerekliliği doğmuştur. Sürdürülebilir kalkınma olgusu bu arayışın ürünü olarak ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporunda (Brutland Raporu), doğal kaynakların, insan ve doğa arasında denge kurarak gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak verecek şekilde bugünden tüketilmemesi gerekliliği ile ortaya çıkmıştır. Brutland Raporu olarak bilinen raporda, sürdürülebilir kalkınma, “günümüz ihtiyaçlarının, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama olanaklarından fedakârlık yapılmaksızın karşılanabilmesi süreci” olarak tanımlanmaktadır (Gönel, 2002). Sürdürülebilir kalkınma (sustainable development), kalkınmanın bir anlık değil sürdürülebilir olmasını, süreklilik taşımasını ifade etmektedir. İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına olanak verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır (Türkiye Çevre Vakfı, 1991:71). Brutland Raporu ile tartışılan sürdürülebilir kalkınma stratejisinin küresel bir uygulama planı haline gelmesi 1992 yılı Rio zirvesinde

gerçekleştirilmiştir. Rio’da doğal kaynaklara dayalı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve insan kaynaklarının geliştirilmesini benimseyen bütüncül bir yaklaşım seçilmiştir (Altunbaş, 2004). Bu doğrultuda Yeşil Ekonomi sosyal ve çevresel anlayışları karşılamada sürdürülebilirlik ilkesiyle hareket ederek, sadece hayat-dünya-evren değil insanlığın tüm karmaşıklığını kucaklayacak, bireylerin, toplulukların, ekosistemlerin yeniden oluşmasına ortam hazırlayacaktır.

Yeşil ekonomideki sürdürülebilir kalkınma stratejisinin çevre ve kalkınma politikalarıyla uyumlu olabilmesi için; büyümeyi canlandırmak, büyümenin kalitesini değiştirmek, temel ihtiyaçları karşılamak, sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garanti altına almak, kalkınmanın daha katılımcı olmasını sağlamak gerekir (Ceylan, 1995).

3. Çevre ve Ekoloji Açısından Yeşil Ekonomi – Kahverengi ekonomi?

Çevre ve ekolojik açıdan ele aldığımızda ise, iklimin ve deniz seviyesinin hızla değiştiği, Uluslararası Çevre Koruma Birliği’nin hazırladığı Kırmızı Liste Raporu’nun belirttiği üzere hayvan türlerinin üçte birinin tehlike altında olduğu ve ülkelerin kendi içlerinde ve ya birbirleri arasındaki servet dağılımının eşit olmadığı bir dünyada, neo-klasik ekonomilerin yöntemlerinin başarılı olduğunu söylemek çok zor görünmektedir. Sürdürülebilir Kalkınmanın dışarıdan yapılan tanımının uygulandığını veya gelecek nesillerin bugünkü neslin elde ettiği kadar sosyal refahlarını koruyacak seviyede ekonomik kaynak elde edip edemeyeceği bile kesin olarak bilinmemektedir.

Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, ekonominin her alanda öncelikli olduğu dünyamızda kentlerin biçimlendirilmesinde ekosistem ve ekolojik dengelerin günümüzde hala göz ardı edilen değerlerin başında geldiği görülen bir gerçektir. İnsanların doğayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirme düşüncesi yeryüzünde ciddi tahribatlara yol açarak ekolojik döngülerin hızlı bir şekilde bozulmasına neden olmaktadır. Çevre sorunları, nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve endüstrileşme gibi ciddi tahribatlar ekolojik tehdidi geri dönülemez boyutlara taşımaktadır. Tüm Dünya’da arka arkaya görülen bu süreç, ekolojiye olan ilginin artmasına ve ekolojik yaklaşımlı çözüm yollarının geliştirilmesine yol açmıştır (Alkanoğlu, Erdoğan, 2011).

Kentsel alanlardaki sürdürülebilirlik (sustainability) ve ekolojik (ecology) yaklaşımının kentin tüm bileşenlerine entegre edilebilmesi, bu olguların bütüncül bağlamda kent yönetimi ve politikalarında, kentin planlama ve tasarımında, kurumsal/toplumsal ve bireysel ölçekte yapılacak sorumluluk ve çözümlerle sağlanabilecektir (Polese, Stren, 2000).

Dünyayı ve yaşadığımız çevreyi incelediğimizde, 1990 sonrası kentlerin doğa ve insan üzerinde negatif etkilerinin minimuma düşürülmesi, nüfus ve kentleşme baskısının azaltılması, fosil yakıtların kullanımına olan bağımlılığın azaltılması amacıyla sürdürülebilir kent arayışı (New urbanism), sağlıklı, planlı ve yaşanabilir kentlere yönelimin arttığı görülmektedir (Sınmaz, 2013). (Şekil 1).

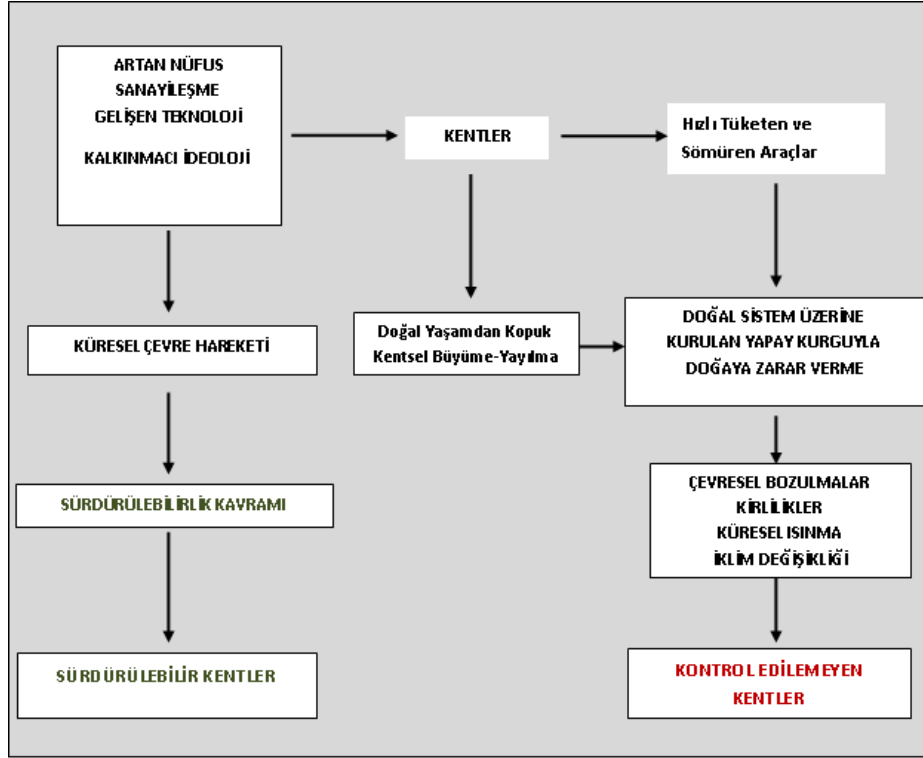
Yapılı çevreler incelendiğinde insanların fosil yakıtları oluşumlarından 250.000 kat daha hızlı tükettiği gerçeği göz ardı edilemez. Günümüzde kullandığımız enerjinin büyük çoğunluğunu petrol-gaz ve kömür gibi fosil yakıtlardan karşılamaktayız. İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre, ulusal enerji kullanımının %22’si endüstri sektöründe harcanmaktadır. Buna en büyük payın %22 ile kimya sektörü oluşturmakta, %14 ile demir-çelik ve metal endüstrisi oluşturmaktadır (Yeang, 2006).

Enerji etkin malzeme kullanımı ve enerji tüketimini azaltmaya çalışan girişimler birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede uygulanmaktadır. Bu girişimler enerjiyi daha

tasarruflu kullanma, fosil kaynaklardan sağlanan enerji üretimini azaltma ve yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılan üretimlerdir.

Enerji ve iklim değişikliği sorununa ilişkin bir konuşmasında, Nicholas Stern, sorunun kapital sisteme dayalı ekonomik piyasa tarafından çözülemeyeceğini belirtmiştir.

Şekil 1: Sürdürülebilir Kent Yaklaşımı

Kaynak: Cihan Sezer, (2013), 'Gaziantep Ekolojik Şehirleşme ve Pasif Ev Projesi', http://www.emo.org.tr/ekler/f9af53058469867_ek.pdf

Daha açık bir ifadeyle, Neo-klasik bağlamda enerji yüklemesi ve iklim değişikliği sorunu için herhangi bir teşvik mevcut olmadığı için, hükümete, topluma; teşvik, rehberlik veya yönetmelik sağlama konusunda büyük görevler düşmektedir.

Açıkçası yenilenebilir enerji kaynaklarının bu derece kullanımı, yapıli alanda çok katli ve ısı emilimi yüksek olan (beton, asfalt, tuğla vb.) malzeme seçimi ve ulaşım da motorlu araca dayalı bir kapital sistemde devam edilirse, Dünya Enerji Konseyinin verilerine göre enerji tüketimi 2020 yılından itibaren büyük olasılıkla %50 oranında artacaktır (Çisil, 2013).

Bu sebeple kaynakların korunmasını ve adil olarak paylaşılmasının sağlanması ekonominin temel işlevleri arasında yer almalıdır.

Temel ekonominin varsayımlarının altında yatan iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar; doğal sermayenin yerine konulabilirliği ve termodinamiklerin kısıtlamalarının göz ardı edilmesidir (Daly in Sullivan'dan aktaran Kennet, 2009). Yani kaynakların yok edilmesinden çok geliştirilmesi gerekmektedir. Global stratejinin başkanı Mark Spelman Accenture tarafından yapılan bir çalışmada (aktaran Kennet, 2009), Çin'deki küresel şirketlerden yalnızca %5'inin iklim değişikliğini öncelikleri arasına

yerleştirdiği, diğer ticari faktörlere daha çok önem verdikleri (satışlardaki artış, maliyetin düşürülmesi, yeni ürün geliştirilmesi, yükselen piyasalar, teknolojik gelişmeler, buluşlar) görülmüştür. Çevresel istatistiklerin göz ardı edilmesi, iklim değişikliği ve birçok şehrin sular altında kalması gibi doğal kayıpları da tetikler niteliktedir. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi'nin temelde savunduğu yargı, iş dünyasının hem politik hem ekonomik anlamda en yüksek yetkiye sahip olduğu; bunların yanı sıra, yoksulluk ve çevresel faktörleri çözme sorumluluğuna da sahip olduğu yönündedir.

Çözüm seçeneği olarak sürdürülebilir planlama ve kent paradigması verimli-etkin koruma-kullanma dengesinin benimsenmesini gerekli kılar ve kentsel mekanda çevreci çözümlere yönelmemizi sağlar. Örneğin Amsterdam ve Zeist-Netherland'da enerji verimli yerleşim ve arazi dağılımı dikkate alınmıştır. Yeşil sisteme entegre çözümler getirilerek, yapılar etrafında gölge sağlanmakta ve bu rüzgarı hafifleterek yıllık yakıt enerji miktarının %20-%25 oranında azaltmaktadır (Roseland, 2005).

Yine karbondioksit salınımının azaltılması amacıyla, tarım ürünlerinin de fosil yakıtlara bağımlılığı azaltacak şekilde bir alternatif yenilenebilir enerji olarak düşünülmesi gerekmektedir. Isınma ya da taşımacılık için biyoyakıt (biyoetanol-biyodizel) kullanımı (şeker kamışı, mısır, şeker pancarı, buğday, ayçiçeği, hurma, Hindistan cevizi) örnek bir çözümdür (Duffy, 2006).

Küresel biyoyakıt üretim ve tüketimi değerlendirildiğinde, biyoetanol için ABD, Brezilya, Çin ve Hindistan'ın; biyodizel için ise AB, Endonezya ve Malezya'nın önde gelen ülkeler oldukları ve uygulamış oldukları politikalarla yurt içi ve uluslararası biyoyakıt piyasalarına yön verdikleri görülmektedir (Hatunoğlu, 2010).

Brezilya'da Yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjinin yüzde 32'sinden fazlası biyoetanol tarafından karşılanırken, biyoetanolün toplam enerji tüketimindeki payı da yüzde 14,5 seviyesinde ölçülmüştür (GBEP and FAO'dan aktaran Hatunoğlu, 2010).

İklim Konseyi (The Climate Group) yöneticilerinden Mark Kember da "karbon maliyetlendirme mekanizmaları şirketlerin iklim değişikliği risklerini ve ya fırsatları alışlagelmiş iş stratejisi içerisine dâhil etmesi için yeterli görünmemekte" olduğu yorumunda bulunarak, yapısal sorunların, iklim değişikliği, küresel ısınma ile birlikte tarımsal ürün arzının da tehlikeye girdiğini ve bunun gıda krizlerinin de ortaya çıkmasına vesile olacağını belirtmiştir.

Neoliberal sistemin doğurduğu tüketim çılgınlığı ve bilinçsiz kullanım en önemli doğal kaynaklarımızdan biri olan su için de tehdit oluşturur. TÜBİTAK (Url-3, 2002) su krizini bir milyarın üzerindeki insanın sağlıklı içme suyuna yeterli erişim sağlayamaması ve dünya nüfusunun yarısının yeterli su ve atık su altyapısına sahip olmadığını belirtmiştir.

Yeşil Ekonomi ise, insan, canlı küre ve yeryüzü boyutlarını bir bütün halinde ele almayı amaçlamıştır. Neo-klasik ekonomi modelinin, insanoğlunun beşte biri için önlemler alma konusundaki başarısızlığı, yönetim sisteminin başarısızlığını ortaya koyar niteliktedir. Dolayısıyla, çevresel sorunlara çözüm aramak, insanların sorumluluğudur, çünkü küresel ekonominin beşeri boyutunu insanlar kavramsallaştırmaktadır.

Bu sebeple sosyal ve çevresel sorunlara bir bütün halinde çözüm yolları geliştirmek gerekir. Örneğin, New Orleans bölgesindeki maden ve ya insan kaynaklı oluşan iklim

değişikliği gibi çevresel sorunlar Amerika'daki fakir kesimi oluşturan toplulukta büyük kayıplara yol açmıştır.

Değişen sosyal güvenlik sistemlerinin üretim, işgücü arzı ve düşük ve ya sıfır gelirle geçinen insanlar üzerindeki etkilerini de modelleyebilmek çok önemlidir. Bir Pan-Avrupa vergi sistemi ile günümüzün sorunlarından vergi kaçakçılığını engellemek amacıyla ülkeye geri gönderme sistemi uygulanarak vergiden kaçan kuruluşların yıkıcı faaliyetleri en aza indirilebilir. Vatandaşlık gelirleri ve eko-vergiler kullanılarak sosyal ve çevresel masraflar karşılanabilir.

Çözüm arayışı olarak vergi sistemine getirilecek çevresel bir yaklaşım hem bürokrasiyi azaltabilir hem de çevre korumayı sağlayabilir (Robertson, 1999). Fiyatlar, yenilenemeyen doğal kaynaklara getirilen ve havaya, suya, toprağa, gelecek nesillere ve işçilerin sağlığına mal olan sözde düşük değerler yerine gerçek maliyetleri yansıtabilir. Bu amaçla, Yeşil vergi sistemi başlarda insanların çevreye zarar vermemesini sağlayarak doğal kaynakların kullanımına yönelik ödemeler yapmasını gerektirmekteydi. Şimdi ise daha iyi bir ekonomik performans, daha çok iş imkânı ve ülke içinde ve dışında daha çok ekonomik adalet sağlanması gibi kavramlar üzerine yoğunlaşmaktadır.

Doğal kaynakların kullanımına yönelik uygulanan vergiler Garret Hardin tarafından belirlenmiş olan piyasa kusurlarını örtmek için düzenlenmiştir. Bu durum insan kaynakları ve doğal kaynaklar arasındaki dengenin değiştirilmesini sağlayabilir. Ayrıca Yeşil vergiler özellikle gelir vergilerinin yerine geçecek olursa, birçok yoksul insan bu vergileri ödemek zorunda kalmayacaktır Ekonomistlere göre, yeşil vergilerin işlevi bugünkü "dışsallaştırılan" masrafları "içselleştirmektir" Şirket faaliyetlerinin masrafları dünyanın başka kesimlerinden ve ya gelecek nesillerin kullanacağı kaynaklardan karşılanmak yerine var olan kaynaklardan karşılanabilmelidir. Örneğin su kirliliğinin kaynağı uzun yıllardan beri belirlenememiştir. Temel gelirde olduğu gibi, eko-vergiler de kaynak yoğun, çevreye zarar veren üretim ve insan odaklı faaliyetler arasındaki dengenin değiştirilmesini sağlamaktadır.

Yeşil ekonomi ve kahverengi ekonomiyi özetlemek açısından karşılaştırma yaparsak (Tablo 2)'deki gibi özetleyebiliriz.

Tablo 2: Kahverengi ve Yeşil Ekonominin Karşılaştırması

Kahverengi Ekonomi	Yeşil Ekonomi
Çabaları Ödüllendirir	Toplumsal refahı ve eşitliği artırır
Verimliliğini artırır ve yenilikçiliği teşvik eder	Çevresel riskleri ve ekolojik kısıtlıkları azaltır
Servet üretir	Gelir, istihdam ve büyüme dengesini sağlar
Motivasyon sağlar	Sürdürülebilir enerjiye dayalı bir ekonomidir
Güçlü olanın hayatta kalmasını sağlar	Ekonomik model ile ilgili akademik çalışmalar ve bilimsel toplantılar yetersizdir
Kar dışında değerleri yok sayar	Yeşil ekonominin uygulanabilmesi için yüksek maliyetli yatırımlar gerekli olduğundan devlet desteğine ihtiyaç duyar
Ülkelerde ve işletmelerde birçok kişinin dezavantajı vardır	Nitelikli işgücüne ulaşım sınırlıdır

Sınırlı kaynakları aşırı sömürür	İşletmelerin kaliteden ve çevreye duyarlılıktan çok ticari kaygılar gütmesi
Mal ve hizmetlerin kalitesini artırabilir	İnsanların doğa ve çevre bilinci artmış, iklim değişikliği konularında daha duyarlı olmuşlardır
Çok sayıda insanın zenginliğini artırabilir	Yenilenebilir enerji kullanan ve enerji tasarrufu yapan işletmecilerin ödüller ile desteklenmesi
Küresel ekonomi enkaz haline gelebilir(Ekonomik bataklık)	Yeni kurulan tesisler gerekli altyapı çalışmalarını kurulum aşamasında yaptıklarından kaynak kullanımı ve tasarruf açısından verimlilik azami noktadadır
Ani yükselişe ve düşüşe sebep olabilir	Daha temiz ve yaşanabilir bir dünya için sürdürülebilir ekonomi olan yeşil ekonomiye yönelimin artması
Büyük adaletsizliğe ve ekonomik eşitsizliğe neden olur	Fosil yakıt fiyatları arttıkça, düşük karbon mal üretimini geliştirmek isteği yoğunlaşmaktadır
Bilinmeyen risklere yanıt veremez	Yeşil turizme geçiş özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için ciddi maliyetler yaratacak ve ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit edecektir (TÜSİAD, 2012).
Aşırı sömürülen(tüketilen) sınırlı kaynakları telafi edilemez bir aşamaya getirebilir	Yeşil Ekonomi etik duruşuyla, yeni nesillere yönelik evrensel problemleri ortaya çıkarmak ve problemlere karşı alternatif çözümlerin bulunmasını için uğraşı vermektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Toplumun ve içinde yaşadığımız dünyanın çevresel, ekonomik ve sosyal refahı ancak sürdürülebilir kalkınma ile mümkündür. İnsan yaşamı için gerekli olan tüm mal ve hizmetlerin varlığı ancak sağlıklı ekosistemlerin varlığı ile sağlanabilir. Toplum ihtiyaçlarının ekolojik limitlerin çiğnenerek karşılandığı sürdürülebilir bir kalkınma modeli mümkün değildir. Aksi halde çevre konusunda yaşanacak sorunlar insan hayatının kalitesini bozacak ve zarar görmüş doğanın onarımı mümkün olmayacaktır.

Ekonomik kalkınmanın çevreye duyarlı yaklaşımın dengeli bir şekilde yürütülmesi için bugün birçok ülke de yeşil ekonomiye yatırımlar yapılmaktadır. Yeşil ekonomi kapsamında yapılan çalışmalar ekonominin çevre üzerindeki baskısını azaltırken bir yandan da yoksullar, çocuklar ve yaşlılar üzerindeki riskleri azaltmaktadır. Ayrıca yeşil ekonomi yoksulluğun azaltılması, gıda güvenliği, eğitim, kadının güçlendirilmesi ve ekosistemlere yapılan baskının azaltılmasını hedefleyerek çalışmalar yapmalıdır.

Bütün bu zorluklar ile metodolojik bir çerçeve içerisinde bazı araçlar yardımıyla ilgilenilmelidir. Yeşil Ekonomi yoksulluk, iklim değişikliği ve yerbilim gibi kavramların temelindeki eksik veriler üzerine yoğunlaşarak felsefi ve pratik bazı yöntemler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal ve çevresel problemler ve çözümleri arasında giderek artan ve çeşitlenen bağlantılar bulunmaktadır.

Özellikle, ekonomide Avrupa'daki Temel Gelir kavramları üzerine verilen önem ile birlikte sosyal gereklilikleri yerine getirmede yeni yollar geliştirmeye; kazanç ve emeklilik kavramlarını çalışma ve istihdam kavramlarından, emeklilik kavramını da kişinin ailedeki konumundan ve toplumdaki hak ve sorumluluklarından ayırtırmaya yönelik bir eğilim bulunmaktadır. Bu durum günümüz ekonomisinde insanların doğal kaynak tüketicisi olarak sahip olduğu görevlerle ilişkilendirilmektedir. Günümüz sosyo-ekonomik sistemi ayakta kalabilmesi için gerekli olan istihdamı sağlamak adına kişileri aşırı tüketime yönlendirmektedir.

Bütün ekonomik söylemlerin ve iş planlamalarının hesaplamalarında ve planlarında sosyal ve çevresel adalet kavramlarını dâhil etmeleri gerekmektedir. Fakat hiçbir firma ve hükümetin bu gerekliliği göz önünde bulundurmadığı açıkça görülebilmektedir. Sonuç olarak da sosyal ve çevresel adaletsizlikler artmakta ve savunmasız insanlar metalaştırılma tehlikesinden kurtarılamamaktadır. Bu nedenle sosyal ve çevresel adalet kavramı üzerine kurulmuş olan yeşil ekonominin, ekonomik söylemlerin öncelikli sıradaki konuları arasında yer alması gerekmektedir.

Dünya, yaşlılar ve yetişkinler tarafından genç nesillere bırakılacak kutsal bir emanettir. Bu emaneti korumalı ve çocuklarımızı eğitmenin yanı sıra, dünyayı değiştirecek sorumluluk ve çevre bilincini yüklemeliyiz.

Kamu tartışmaları; önerilen bilimsel, teknolojik ve ekonomik çözümlerden başka şu anki ekolojik ve mevcut problemler üzerinde de durmak gerekmektedir. Küresel ekonomik güç bu çevresel bozulmanın önlemini algılamak zorundadır. Karbon kullanım haklarını başka ülkelere satın alma, çevresel kirlilik, küresel ısınma, geri dönüşüm, yenilenebilir enerjinin kullanılması gibi. Henüz bu güçler karbon emisyonlarını somut bir şekilde azaltmadılar. Önlemleri tehlikeli bir şekilde geciktiriyorlar. Dikkatleri ve umutları gerçekçi yollardan başka yönle çekerek çözümü erteliyorlar. Bu ana görüşlere bağlı çözümlere güvenmek paradoksal, bilim ve teknoloji ilk olarak basit sorunlara yol açıyor ve onları hızla büyümesine ve harcanmasına sebep oluyor. Sosyal ve aynı zamanda teknolojik gelişmeler devam edecektir. Eğer insanoğlu daha büyük popülasyonlar arasında daha az kaynak paylaşarak hayatta kalırsa zorlu “doğal” felaketlerle ve sonradan gelen göçlerle başa çıkması gerekecektir.

Gerçek dünyanın ayrılmaz bir parçası olan ekosistemlere ve diğer türlere saygılı, kısaca gezegenimize saygılı bir ekonomik, sosyal ve kültürel bir sistem kurulmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Alkanoğlu, F., Erdoğan, E., (2011), ‘Sille (Konya) Yerleşiminin Sürdürülebilirliği için Ekolojik Tasarım Önerileri’, Journal of Tekirdag Agricultural Faculty, Tekirdağ, Türkiye.
- Altunbaş, Derya, (2004), “Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye’deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF Yönetim Bilimleri Dergisi, Sayı:1-2, Yıl:2003-2004, ss.103-118.
- Batmaz, Nihat, Özcan, Abdülvahap, (2007), “Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler”, IV. Uluslararası STK Kongresi Bildiri Kitabı, Onsekiz Mart Üniversitesi, 37-51.
- Ceylan, Tülay, (1995), “Sürdürülebilir Kalkınma”, Gelişme İktisadı, Editörler: Tamer İşgören ve Mehmet Türkay, Beta Yayınları, İstanbul, ss.203-223.
- Cihan, Sezer, (2013), ‘Gaziantep Ekolojik Şehirleşme ve Pasif Ev Projesi’, http://www.emo.org.tr/ekler/f9af53058469867_ek.pdf (Erişim Tarihi: 25.10.2015).
- Duffy, March (2006), ‘The changing structure of agriculture’, Associate professor of economics, Iowa State University, Presentation to Independent Insurance Agents of Iowa Rural Agents Conference, Ames, IA, 26 January.
- Gönel, Feride Doğaner, (2002), “Globalleşen Dünyada (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma”, Birikim, 158, ss.72-80.
- Hatunoğlu, E. Emrah (2010), ‘Biyoyakıt Politikalarının Tarım Sektörüne Etkileri’, http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/Biyoyakıt_Politikalarinin_Tarim_Sektorune_Etkileri.pdf (Erişim Tarihi: 25.10.2015).

- Kennet, Miriam, ‘Managing the Green Economy’, (UNEP, 2009).
- Polese, M., Stren, R., (2000), *The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change*, University of Toronto Press, Toronto.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme “Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, (Çev: Ümit Hüsrev YOLSAL), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Roseland, M. (2005), ‘Toward Sustainable Communities: Resources for Citizens and their Governments’. Gabriola Island, BC: New Society Publishers.
- Sınmaz, Serkan, (2013), ‘Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Akıllı Yerleşme Kavramı ve Temel İlkeleri’ ,<http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-35220-ARTICLE-SINMAZ.pdf>
- TÜSİAD (2012), ‘Sürdürülebilir Turizm’, http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/SurdurulebilirTurizm-rapor.pdf , (Erişim Tarihi: 25.10.2015).
- Türkiye Çevre Vakfı, (1991), *Ortak Geleceğimiz – Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu*, Çev. B. Çorakçı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.
- Url-1 http://www.unep.org/pdf/A_Global_Green_New_Deal_Policy_Brief.pdf , (Erişim Tarihi: 25.10.2015).
- Url-2 http://www.unep.org/PDF/UNEPGreenjobs_report08.pdf ,(Erişim Tarihi: 25.10.2015).
- Url-3 https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-2.pdf , (Erişim Tarihi: 25.10.2015).
- Yeang, K., (2006) ‘Green design in the hot humid tropical zone’. In: Bay, J.-H., Ong, B.L. (Eds.), ‘Tropical Sustainable Architecture: Social and Environmental Dimensions’. Architectural/Elsevier, Oxford, pp. xviii–292.

YEŞİL BİNA SAYILARININ ve DEĞERLENDİRME KRİTERLERİNİN ÜLKELERİN GELİŞMİŞLİK DÜZEYLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Gamze YÜCEL İŞILDAR¹
Gazi Üniversitesi, FBE, Çevre Bilimleri ABD

Ayşe Gökbayrak
TSE, Yapı Malzemeleri Sektörü

Özet

Bu çalışmada çevre bilincinin ve çevre koruma faaliyetlerinin, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişeceği hipotezinden hareketle, yeşil bina sayılarının ve sertifika çeşitlerinin gelişmişlikle nasıl değiştiği incelenmiştir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi “2015 İnsani Gelişmişlik Raporu” na göre belirlenmiştir. Çok gelişmiş ülkeler olarak Kanada ve İtalya, gelişmiş ülkeler olarak Türkiye ve Tayland, orta gelişmiş ülkeler olarak da Filipinler ve Vietnam seçilmiştir. Yeşil bina sertifikasyon sistemleri içinden en yaygın olarak kullanılan ‘LEED Değerlendirme Sistemi’ ndeki veriler esas alınarak elde edilen istatistiki veriler kullanılarak gelişmişlik düzeyleri farklı olan ülkeler için yeşil bina sayıları, türleri ve sertifika tipleri karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, beklenildiği üzere gelişmiş ülkelerdeki ‘yeşil bina sertifika’ sayısının fazla olduğu görülmüştür. Bina türlerine göre ülkelerdeki ‘yeşil bina sertifikaları’na bakıldığında; mevcut bina, hastane, okul vb. bina türlerine kıyasla en fazla yeni bina türünden başvuru yapıldığı tespit edilmiştir. Yeni binalarda başvuru sayısının fazla olmasının sebebi; inşaat sektöründe çevre bilincinin artması ve doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunmak mı yoksa ticari kaygılar mı tartışılmalıdır. Diğer bir bulguda, okul, hastane gibi bina türlerinde başvurunun çok az olmasıdır. Bu ise, kamu binalarında, henüz yeşil bina eğiliminin tam olarak başlamadığının göstergesidir. Yeşil Bina kriterlerinden alınan toplam puanlara bakıldığı zaman ülkeler arasında çok büyük farklılıklar yoktur. Fakat toplam puanların aynı olmasına rağmen her ülkenin farklı kriterleri sağlamada zorlandığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Bina, Gelişmişlik Düzeyi, LEED Sertifikasyonu

EVALUATION of GREEN BUILDING CRITERIA ACCORDING to DEVELOPMENT LEVEL of COUNTRIES

Abstract

In this study, it is aimed to examine the changes in the number of green buildings and certificate types awarded according to the development levels of countries. Those countries were chosen by rankings in Human Development Reports 2015. Canada and Italy as very high human development; Turkey and Thailand as high human development; Philippines and Vietnams were taken as medium human development countries. For the statistical assessments, data obtained from green building certification systems through the widely used 'LEED Rating System' were used. Number of green buildings, types and certification types (gold, platin, etc) were compared and discussed among different levels of countries chosen. As a result, as expected, high developed countries have more 'green building certificates'. Most applications have been identified where new building types in comparison with hospitals, schools, etc. Finally, when we look at the total points received from the criteria to be awarded as Green Building there is no large differences between countries, however, it is found that, each country have difficulty in providing different criteria.

Keywords: Green Buildings, Development Levels, LEED Certification

¹ Gamze YÜCEL İŞILDAR, akarakoc@gzi.edu.tr

GİRİŞ

Dünya nüfusunun artması, sanayileşme, teknolojinin gelişmesi, yaşam standartlarının değişmesi, gelir ve refah seviyesinin yükselmesi ile başta enerji ihtiyacı olmak üzere su ve hammadde kaynaklarına olan ihtiyaç da artmaya başlamıştır. Enerji; insan yaşamı ve ekonomik gelişme için olmazsa olmaz temel unsurdur. Özellikle endüstri devriminden sonra enerji kaynaklarına olan talepler artmıştır ve bu artış günümüzde de devam etmektedir. Dünya nüfusunun son 40 yılda yaklaşık 4 milyardan 7 milyara çıkması ile tüketilen enerji miktarı da, 6 milyar ton/yıl petrol eşdeğerinden, 12 milyar ton/yıl petrol eşdeğerine yükselmiştir. Yani, yaklaşık olarak dünya nüfusu da, enerji tüketimi de 2 katına çıkmıştır. (Chefurka, 2016)

Kaynak kullanımındaki bu artış, günümüzde canlıların yaşamsal konfor düzeyini olumsuz şekilde etkilediği gibi, gelecek nesiller içinde bu etki katlanarak artacaktır. Kısa sürede tedbir alınmazsa, ham madde kaynakları ihtiyaçları karşılayamayacağı için milyarlarca insan susuzluk, açlık, ve kötü yaşam koşullarıyla karşı karşıya kalacaktır. Bu nedenle kaynakların planlı, kontrollü ve bilinçli biçimde akılcı kullanımı ile gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Bunun için enerji kaynaklarını verimli kullanabilmek, alternatif enerji kaynakları üretebilmek, su kaynaklarının kontrolünü sağlayabilmek ve yapı sektöründe çevre dostu malzemeler tercih etmek maliyetlerin en aza düşürülmesi, sağlık düzeyinin yükseltilmesi ve kaynakların korunumu açısından önemli bir hale gelmiştir. (HOŞGÖR, 2014) Bununla birlikte 1970’li yıllarda yakıt fiyatlarının artmasıyla beraber enerji verimliliğini artırmak ve yenilenebilir enerji kaynakları bulmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda “yeşil” kavramı ön plana çıkmış ve daha sonra 1990’lı yıllarda binalarda enerji tasarrufu ve kaynak verimliliği sağlayan, çevreye daha az karbondioksit yayan ve yeşil alanların sürdürülebilirliğini esas alan bir yeşil bina anlayışı hakim olmaya başlamıştır (AGPOM, 2016). Yeşil Binalar; yapının arazi seçiminden başlayarak yaşam döngüsü çerçevesinde değerlendirildiği, bütüncül anlayışla sosyal ve çevresel sorumluluk anlayışıyla tasarlandığı, iklim verilerine ve o yere özgü koşullara uygun, ihtiyacı kadar tüketen, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmaya teşvik eden, doğal ve atık üretmeyen malzemelerin kullanıldığı ekosistemlere duyarlı yapılar olarak tarif edilebilir. (Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği, 2016) Dünyada ve Avrupa’da yapı sektörü toplam enerji kullanımının % 40’ ı, sera gazı emisyonlarının üçte birinden fazlası, hammadde kullanımının % 30 u, su kullanımının % 25 i, arazi kullanımının % 12 si ve katı atık üretiminin % 25 inden sorumludur. (Sinha, Lennartsson, & Frostell, 2016) Üstelik, yeni yapılan ve mevcut binalarda herhangi bir değişiklik yapılmaması durumunda bu binalardan kaynaklanan sera gazı miktarı, önümüzdeki 20 yıl içerisinde 2 katına çıkacaktır. (Key Messages for Decision-Makers, 2009) Amerika’da yapılan bir çalışma “yeşil” veya “çevreci” olan binaların enerji tüketiminde % 24 ile % 50 arasında, CO₂ salınımında % 33 ile % 39, su tüketiminde % 40 ve atıklarda % 70’e varan bir düşüş sağlanacağını ortaya koymuştur. Bunu da genele oranladığımız zaman tüm binaların yeşil bina olması durumunda enerji tüketiminde % 17’lik bir düşüş, atıklarda % 46 lık bir düşüş, su kullanımında ise % 5 oranında bir azalış söz konusu olacaktır. (Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği, 2016)

Bu çerçevede, tüm canlıların yaşamlarının devam edebilmesi için kullanıcıların barınma gereksinimi başta olmak üzere diğer yaşamsal gereksinimleri ve faaliyetlerine mekan olacak şekilde işlevlendirilmiş uygun yaşamsal konfor koşulları sunabilecek binaların tasarlanmasına yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir. Uluslararası düzeyde yürütülen öncü çalışmaların bazılarında yapının inşaat aşamasından, son aşamasına kadar binalar ayrıca değerlendirilmiş ve binaların kullanım süreçlerine yön

verecek temel unsur ve ilkelerin belirlenmesine çalışılmıştır. Tüm yeşil bina sertifika sistemlerinde kriterler haline getirilmiş temel ilkeler vardır.

Bu temel ilkeler; binanın bulunduğu arazinin ve çevrenin korunması, su, enerji ve malzeme kaynaklarının verimli kullanılması, iç hava kalitesinin bina sakinleri için uygun olması gibi tüm yeşil binalarda olması gereken özelliklerdir. Bu temel ilkeler doğrultusunda çevrenin korunmasını, sosyal hayatın ve ekonominin iyileşmesini, dünyanın daha sağlıklı ve yaşanılabilir olmasını ortak bir çerçevede sağlayabilmek ve işbirliği oluşturabilmek için Dünya Yeşil Bina Konseyi kurulmuştur. (World Green Building Council, 2016) Bu konseye çok sayıda ülke üye olup, bu ülkelerin kendi yeşil bina sertifika sistemleri mevcuttur. Bu yeşil bina sertifika sistemlerinden en yaygın olanı ilk defa 1990 senesinde BRE tarafından ortaya çıkarılan İngiltere kökenli BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method) ve 1998 yılında kullanılmaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri kökenli dünyadaki dağılımı açısından bakıldığında başı çekmekte olan LEED'dir. (Leadership in Energy and Environmental Design) Bunlara ek olarak, Japonya kökenli CASBEE (Comprehensive Assessment System for Built Environment Efficiency), Avustralya kökenli Green Star, Almanya kökenli DGNB (Deutsche Gesellschaft für Nachhaltiges Bauen), BREEAM ve LEED'den sonra en yaygın olarak kullanılan yeşil bina sertifika sistemleridir. Bu yeşil bina sertifika sistemlerinin yaygınlaşması ile beraber bu konu kapsamında çok sayıda bilimsel çalışma da yapılmıştır.

Yeşil bina ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; ülkemizde yeşil bina belgelendirmesi yapılacağı zaman nelere dikkate edilmesi gerektiği, yeşil bina sertifikasına sahip binaların gerçekte de yeşil bina özelliklerini taşıyıp taşımadığı sorgulanmıştır. Ayrıca ülkemiz koşullarında hangi yeşil bina kriterlerinin uygulanmasının doğru olacağı belirlenmiştir. Yeşil bina kriterlerinin, genel olarak uygulanacak temel kriterler dışında, yalnızca bizim ülkemizde değil tüm ülkelerde ülkenin demografik, ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafi vb. faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermesi beklenir. Şimdiye kadar 'yeşil bina' ile ilgili yapılan çalışmalarda yeşil bina kriterlerinden alınan puanların ülkelerin yukarıda bahsedildiği gibi demografik, ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafi vb. özelliklerinin farklı olup olmaması durumuna göre değişiklik gösterip göstermediği irdelenmemiştir. Ancak, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre, hangi ana kriterlerin gerekliliklerini sağlamanın zor veya kolay olacağına dair bir çalışma yapılmamıştır. Bir ülkenin gelişmiş ülke olarak kabul edilebilmesi için yalnızca kişi başına düşen milli gelirin artması değil, üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler de gereklidir. Gelişmiş ülkeler; yüksek ulaşım olanakları, iyi bir iletişim ve finans ortamı, yeterli bir eğitim seviyesi gibi birtakım asgari koşullara sahip olan ülkelerdir. (Taş & Yenilmez, 2007) Yani ülkelerde gelişmişlikle beraber eğitim seviyesi de arttığı için insanlar daha bilinçli ve çevreye karşı daha duyarlı oldukları için çevreye verdikleri zararın minimum seviyede olmasını isterler. (Tunç, Ömür, & Düren, 2012) Ayrıca gelişmiş ülkelerde işsizlik, geçim sıkıntısı, ekonomi, kalkınma vb. sorunlar az gelişmiş ülkelere kıyasla daha az olduğundan, gelişmiş ülkeler çevre meselelerine daha fazla öncelik verirler. Tüm bu sebeplerden dolayı ilk olarak, gelişmiş ülkelerde yeşil bina kavramı ortaya çıkmıştır. Yapılan binaların çevre dostu, doğaya minimum zararı verecek şekilde inşası teşvik edilmiştir. Fakat ülkelerin gelişmişlik seviyesi ve coğrafi koşulları farklı olduğu için her ülkenin kendi öncelikleri vardır. Örneğin kurak ülkeler için en önemli kriter, suyun etkin kullanımı iken, enerji de dışa bağımlı ülkeler için en önemli kriter enerji verimliliğidir. Bunun yanı sıra gelişmiş ülkeler de, malzemelerin etkin ve verimli kullanımına (geri dönüşüme, malzemelerin yeniden kullanımı) çok

önem verileceği ve bu ülkeler yüksek ulaşım olanaklarına sahip oldukları için bu ülkelerde yeşil binaların kentsel donatılara erişim noktasında problem yaşamayacağı tahmin edilmektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı; çevre bilincinin ve çevre koruma faaliyetlerinin, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişeceği hipotezinden hareketle, yeşil-bina sayılarının, sertifika çeşitlerinin ve derecelendirme kriterlerinin gelişmişlikle nasıl değiştiğinin incelenmesidir. Bu kapsamda yeşil bina sertifikaları araştırılmış, yeşil bina kriterlerine göre kıyaslama yapılacak ülkeler belirlenmiştir.

Bu amaçla çalışmanın ilk kısmında, Dünya Yeşil Bina Konseyi'ne üye olan ülkelerin listesinde yer alan yeşil bina sertifika sistemleri gözden geçirildikten sonra yaygın ve kurulum tarihi eski olan yeşil bina konseylerinin yeşil bina sertifikaları incelenmiştir. Bu sertifika türlerinden en yaygın olan sertifika türünün Amerikan Yeşil Bina Konseyi tarafından verilen LEED sertifikası olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple toplam yeşil bina sertifika sayıları hesaplanırken LEED sertifikası esas alınmıştır. Daha sonra, yeşil bina kriterlerinin kıyaslanması için LEED sertifikasının yaygın olarak kullanıldığı ülkeler tespit edilmiştir. Bu ülkelerin gelişmişlik sıralaması için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayımlanan İnsani Gelişim Endeksi (İGE) raporu kullanılmıştır. Bu rapora göre insani gelişimin; uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi, insana yakışır yaşam standardı, eşitliği ve sosyal adaleti sağlama, insani güvenli ve insan hakları, çevresel sürdürülebilirlik, siyasi yaşama ve toplum yaşamına katılım olmak üzere 7 temel boyutu vardır. Bu 7 temel boyuttan çevresel sürdürülebilirliğe göre ülkelerin gelişmişlik sıralaması temel alınarak 6 ülke belirlenmiştir. Ayrıca bu ülkelerin seçiminde; nüfuslarının birbirine yakın olması, kendilerine ait Yeşil Bina Sertifikası olmaması varsa da henüz çok fazla belge verilmemiş olması ve en çok tercih edilen sertifikanın LEED olması dikkat edilen diğer hususlardır. Bu doğrultuda çok yüksek insani gelişim grubunda olan ülkelere Kanada ve İtalya, yüksek insani gelişim grubunda olan ülkelere Türkiye ve Tayland ve son olarak da orta insani gelişim grubunda olan ülkelere Filipinler ve Vietnam olmak üzere toplam 6 ülke seçilmiştir.

1. Bulgular ve Tartışma

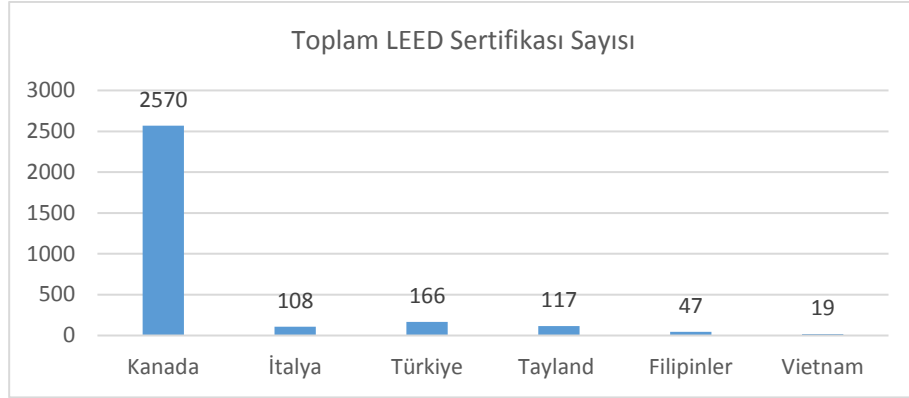
Çalışmanın ilk kısmında elde edilen verilere göre ülkeler ve gelişmişlik sıralamaları Çizelge 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ülkelere Göre Toplam LEED Sertifika Sayısı

	Kanada	İtalya	Türkiye	Tayland	Filipinler	Vietnam
Ülkelerin Gelişmişlik Sıralaması	9	27	72	93	115	116
Toplam LEED Sertifika Sayısı	2570	108	166	117	47	19

Çalışmanın ikinci kısmında ise; seçilen bu 6 ülkedeki toplam yeşil bina sertifika sayılarının tespit edilmesi için en yaygın olarak kullanılan LEED sertifikalı binaların toplam sayısı tespit edilmiş ve LEED sertifikalı yeşil bina sayılarının ülkelere göre dağılım grafiği çizilmiştir. Ülkelere göre LEED sertifika sayıları Şekil 1'de verilmiştir.

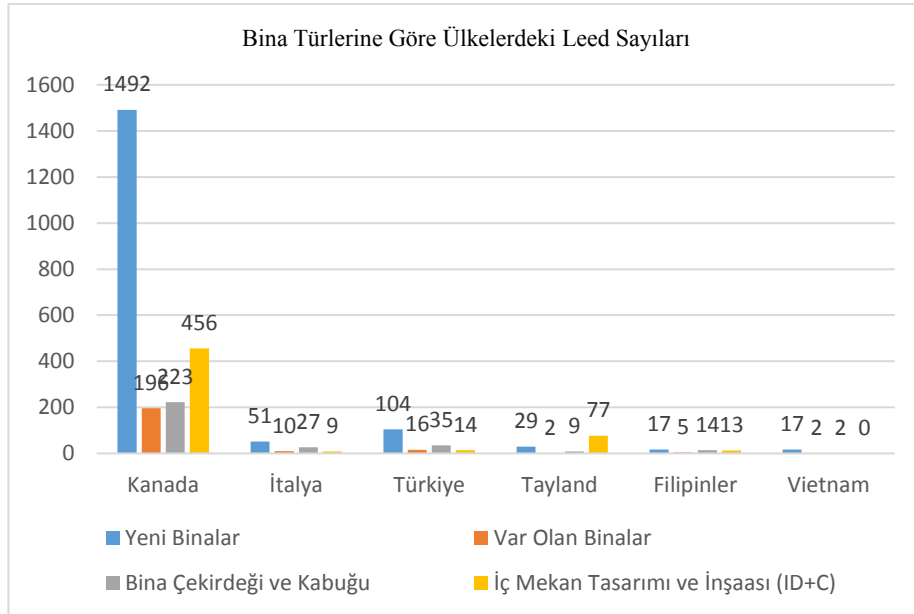
Şekil 1. Ülkelere Göre Toplam LEED Sertifika Sayısı

Toplam LEED sertifikası sayılarına bakıldığında zaman en fazla LEED sertifikasının Kanada’da, daha sonra ülkemizde olduğu görülmektedir.

Toplam LEED sertifika sayılarının tespitinden sonra en yaygın bina türlerine (“yeni bina” ve “bina çekirdeği ve kabuğu”, iç mekan tasarımı ve inşası”, “mevcut” (var olan bina) göre ülkelerdeki LEED sertifika sayıları tespit edilmiş ve ülkelere göre kıyaslanmıştır. Bina türlerine göre ülkelerdeki LEED sayılarının dağılımı Şekil 2’de verilmiştir.

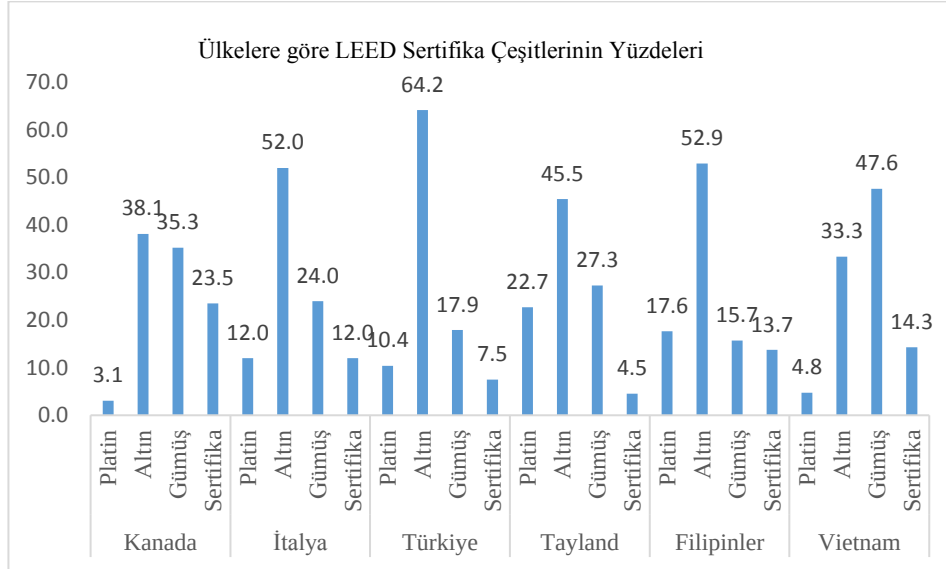
Şekil 2. Bina Türlerine Göre Ülkelerdeki LEED Sayıları

Şekil 2’ye göre, tüm ülkelerde LEED sertifikası genellikle yeni binalar, mevcut binalar, bina çekirdeği ve kabuğu, iç mekan tasarımı olan bina kategorilerinden vardır. En fazla LEED sertifikası ise “yeni bina” ve “bina çekirdeği ve kabuğu” türlerinden alınmıştır. Bunun sebebi inşaat sektörünün hala gelişmeye devam etmesi ve yeni yapılan bina sayısının çok fazla olması ile açıklanabilir.

Son olarak da LEED sertifikalı binaların sertifika türlerinin(“LEED Sertifika”, “LEED Gümüş”, “LEED Altın”, “LEED Platin”) ülkelere göre yüzdelik dağılım yapılmış ve bu dağılım Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Ülkelere Göre LEED Sertifika Çeşitlerinin Yüzdeleri

Genel olarak ülkelerdeki yaygın sertifika türü LEED Altındır. Özellikle ülkemizde, Filipinler’de ve İtalya’da LEED Altın sertifika yüzdesi diğer sertifika türlerine oranla oldukça fazladır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yeşil bina sertifika sayıları ve yeşil bina kriterlerine göre alınan puanların ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değerlendirildiği bu çalışmanın sonuçlarına göre; LEED sertifikası verilen bütün kategoriler (yeni bina, mevcut binalar, bina çekirdeği ve kabuğu, iç mekan tasarımı olan bina kategorileri, vb) toplamında; gelişmişlik sırası yükseldikçe, LEED sertifikası almış bina sayısının da arttığı görülmektedir. En fazla LEED sertifikası (2570) ile beklenildiği üzere, Kanada’dadır. Kanada’dan sonra, en yüksek yeşil bina sertifika sayısının Türkiye’de olması dikkat çekicidir. Bu durumu inşaat sektörünün son yıllarda ülkemizde çok fazla gelişmesi, Avrupa’da oldukça yaygın olan, ülkemizde ise yeni yeni yerleşmeye başlayan yeşil bina kurgusunun, özellikle Türkiye’de konut yatırımı yapacak yabancıların ilgisini çekmesi ile açıklamak mümkündür. Ancak burada yeşil bina sertifikasına müracaat etme sebebinin objektif olarak ortaya konması gerekmektedir. Gerçekten çevrenin korunması, doğal kaynakların akılcı kullanımı için mi yoksa ticari kaygılarla ve rekabet edebilirliği artırmak için mi olduğu daha kapsamlı bir çalışma ile ortaya konmalıdır. Gelişmiş ülke kategorisinde incelenen İtalya’da ise, yeşil bina sayısının Türkiye’den az ve Tayland’a yakın olması, LEED dışında BREEAM sertifikası gibi başka yeşil bina sertifikalarına da sahip birçok bina bulunması ile açıklanabilir.

Sertifika sayıları, verilen kategorilere göre irdelendiğinde; Kanada’da diğer ülkelere kıyasla mevcut binalar ve iç mekan tasarım ve inşası olan bina türlerinden çok fazla belge olduğu görülmektedir. Bu tür uygulamalar için resmi devlet teşvikleri söz konusu olmamasına rağmen, hem yeni binalar için hem de mevcut binaların bir takım değişikliklerle yeşil binaya dönüştürülmesi için yazılı olmayan ama itici güç görevi üstlenen bir devletten söz etmek mümkündür (Canada Green Building Trends Report,

2016) Hastane, okul, alışveriş merkezi vb. diğer bina türleri için çok fazla müracaat olmadığı görülmektedir. Kanada ve Tayland'da alışveriş merkezleri türünden başvurular diğer ülkelere göre daha fazladır. Bunun yanı sıra diğer ülkelerle kıyaslandığı zaman ülkemizde okul ve hastaneler için LEED sertifikasının yaygın olduğu görülmektedir. (USGBC, 2016) Bu da Sağlık Bakanlığı'nın yeni yapılacak şehir hastanelerinin yeşil hastane konseptine uygun olarak yapılmasını teşvik etmesi ile açıklanabilir. (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2016)

Ülkelere göre LEED sertifika çeşitleri (platin, altın, gümüş, sertifika) karşılaştırıldığında; "altın sertifika" yüzdesi diğer sertifika türlerine oranla oldukça fazladır. Türkiye'nin tüm ülkeler içinde en yüksek altın sertifikaya sahip ülke olması dikkat çekicidir. Bu da ülkemizdeki yeşil bina sertifikasına sahip binaların yeşil bina kriterlerinin gerekliliklerinin çoğunun karşıladığını göstermektedir.

Sonuç olarak yeşil bina sayılarının gelişmişlikle paralel olarak artması çok gelişmiş ülkelerde tüm binaların yeşil olacağının gelişmiş ve orta gelişmiş ülkelerde de yeşil binaların yaygınlaşacağının göstergesidir. Yeni yapılan binalarda yeşil bina sertifikasının çok olması ve LEED altın sertifika sayısının tüm yeşil binalarda çok olması ise insanların bilinçli şekilde proje aşamasından itibaren yeşil bina gerekliliklerini tespit edip bu ihtiyaçlar doğrultusunda binalar inşa ettiklerinin göstergesidir.

KAYNAKÇA

- AGPOM: <http://www.agpom.org/greenpropertyresources/green-resources/history-green-buildings/> (2016, Mayıs).
- World Green Building Council: <http://www.worldgbc.org/index.php?CID=220>. (2016, Mart)
- Canada Green Building Trends Report. <https://www.cagbc.org/cagbcdocs/resources/CaGBC%20McGraw%20Hill%20Cdn%20Market%20Study.pdf> (2016, Mayıs).
- CANİTEZ, Y. M. (2013). *Sertifikasyona Dayalı Sürdürülebilir Yapı Üretim Sürecine İlişkin Türkiye Koşullarına Uygun Modele Yönelik Sistem Yaklaşımları*. EDİRNE.
- Chefurka, P. (2016, Şubat 5). *World Energy and Population*. Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği. http://www.cedbik.org/yesil-bina-nedir_p1_tr_3_.aspx (2016, Şubat 28).
- HOŞGÖR, H. (2014). Yeşil Hastane Konsepti ve Türkiye Deneyimi. *Sağlık Yönetimi*, s. 75.
- Key Messages for Decision-Makers. (2009). *UNEP SBCI Sustainable Buildings and Climate Initiative*, s. 6.
- Sinha, R., Lennartsson, M., & Frostell, B. (2016). Environmental footprint assessment of building structures: A comparative study. *Building and Environment*, 162-171.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. <http://saglik.gov.tr/TR/belge/1-40161/enerji-verimliliği.html> (2016, Mayıs 30)
- Taş, U., & Yenilmez, F. (2007). Türkiye'de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 159.
- Tunç, A. Ö., Ömür, G. A., & Düren, A. Z. (2012). Çevresel Farkındalık. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s. 230.
- USGBC. (2016, Nisan 25). <http://www.usgbc.org/projects> adresinden alındı
- YILMAZ, M. (2012). Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, s. 34.

ÇOK TARAFLI ÇEVRE SÖZLEŞMELERİNİN KÜRESEL ÇEVRE POLİTİKALARINDAKİ YERİ: “CLC-92 SÖZLEŞMESİ” ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Arzu YILMAZ ASLANTÜRK¹
Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı, karşılıklı işbirliği ilişkisi içerisinde gelişen küresel çevre politikalarını yasal zeminde, “CLC-92” Kusursuz Sorumluluk Sözleşmesi örneği üzerinden incelemektir. Çevre sorunlarının küresel boyutta değerlendirilmeye ihtiyaç duyulması ve bu sorunların çözümüne yönelik politika oluşturma süreci, hukuki anlamda çok taraflı sözleşmelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca söz konusu bu sözleşmeler, taraf devletlere ulusal çevre politikalarının hazırlanması ve uygulanması konusunda da bir rehber olmaktadır. Bu bağlamda, deniz taşımacılığı faaliyetleri sonucu meydana gelen özellikle petrol kirliliği, çevre diplomasisi açısından önem arz etmektedir. Bu önem, bölgede yer alan hükümetler arası konseyler, sivil toplum kuruluşları ve petrol şirketlerini de etkileyerek giderek artmaktadır. Petrol taşımacılığının büyük tankerlerle yapılması ve atık yağlarının da denize boşaltılması, deniz eko-sisteminde kısa ve uzun vadeli kirliliğe sebebiyet vermektedir. “CLC -92” nin kapsamı hukuki anlamda, bu kirliliğe karşı temizleyici ve koruyucu önlemler almak iken, “FUND -92” Fon Sözleşmesi aracılığı ile de kirliliğin tazmini için üye devletlerin yararlanabileceği bir fon sistemi tahsis etmektedir. Dolayısıyla, çalışmada sözleşmenin mali boyutu ile birlikte, Türkiye’de sözleşmeye uyum aşamasında, idari birimlerin de rolü irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çok Taraflı Çevre Sözleşmeleri, “CLC-92”, “FUND-92”, Petrol Kirliliği.

PLACE in GLOBAL ENVIRONMENTAL POLITICS of MULTILATERAL ENVIRONMENTAL AGREEMENTS: THE CASE of “CLC-92 CONVENTION”

Abstract

The aim of this study is to examine global environmental policies which develops in a relationship of mutual cooperation in legal ground through “CLC-92” Absolute Liability Convention Sample. The need to evaluate the global dimensions of environmental problems and the policy-making process for the solution of this problem has necessitated the making of multilateral agreements in the legal sense. In addition, these contracts are concerned, it is also a state party to the guidance on the preparation and implementation of national environmental policy. In this context, maritime transport activity as a result of oil pollution occurring especially, is important in terms of environmental diplomacy. This importance is located intergovernmental councils in the region, civil society organizations and is increasingly affecting the oil companies. discharged into the sea in the making of large tankers transport oil and waste oil in the marine eco-system it gives rise to short and long-term pollution. ‘CLC -92’ ‘The scope of the legal sense, when to get cleaner and protective measures against the pollution,’ ‘FUND -92’ Fund Convention is to allocate funding system can take advantage of the member states as compensation for the pollution, but also by the. Thus, together with the financial aspects of the convention, the stage adaptation of contracts in Turkey, the role of administrative units also will be discussed.

Keywords: “CLC-92”, “FUND-92”, Multilateral Environmental Agreements, Oil Pollution.

¹ Arzu YILMAZ ASLANTÜRK, aslanturkarz@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüzde, çevre sorunlarının salt yerel bir sorun olmadığı, tam tersine toplumları geniş çapta etkileyen küresel bir sorun olduğu gerçeği ülkelerin gündemine yerleşmiştir. Çevre sorunlarının küresel olmasının nedeni, feodalizmin sürecinin bitmesinin ardından uygar topluma geçiştir. Uygar toplumun ortaya çıkardığı sanayileşme ile birlikte doğa-toplum-teknoloji arasındaki dengenin bozulmasının uluslararası düzeyde hissedilmesi, çevre olgusunu çağımızın en önemli sorunlarından biri haline getirmiştir. Sanayileşmenin ve kentleşmenin yaygınlık ve yoğunluk kazanması, 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra çevre sorunlarının tehlikeli boyutlara ulaşması, çözüm için birtakım çabaları gerekli kılmıştır. Çevre sorunlarına yönelik çözümleri hukuksal bir zemine oturtma, kuşkusuz bu çabaların başında gelmektedir. Birleşmiş Milletler'in desteğiyle uluslararası düzeyde yapılan konferanslar, sözleşmeler çevrenin hukuksal bir zemine oturması için yapılan mevzuat çalışmaları bu çabaları destekleyici niteliktedir. Bu çalışmaların ilki, 1913 yılında yapılan Bern Konferansıdır. Bu konferansı 1923 yılında Paris ve Londra'da yapılan konferanslar izlemiştir. Daha sonraki yıllarda gerçekleştirilen, 1972 Stockholm Konferansı ve 1992 Rio Konferansının önceki konferanslardan farkı, şüphesiz çevre konusunda ülkelerin girişecekleri işbirliğini daha çok hukuki anlamda sağlamaya çalışmaktır. Bu amaçla, çok taraflı sözleşmeler hazırlanmış ve bu sözleşmeler çevre hukukunu uluslararası alanda kurumsallaştırmaya yardımcı olmuştur.

İşbirliği ve Eşgüdüm ilkesinin, çevre sorunlarının çözümünde bütünüleyici parametre olarak, çevre hukukuna dâhil edilmesini sağlayan çok taraflı çevre sözleşmeleri, zaman içinde çevre çalışmalarının merkezine yerleşmiştir. İşbirliği ve Eşgüdüm İlkesi ile ilgili yapılan çalışmalarda, genelde merkezi birimler, yerel yönetimler ve kamu kuruluşları arasındaki işbirliğini görünür kılmaya odaklanılmış, ardından uluslararası bir mekanizmanın oluşturulması gerekliliğine işaret edilmiştir. Bu mekanizmanın küresel çevre yönetiminde aktif bir şekilde konumlanması, çevre ile ilgili birtakım evrensel kuralları beraberinde getirmiştir.

Çalışmamıza konu olan deniz kirliliği ile ilgili sözleşmelere konu olan evrensel kurallar, deniz kirliliğini önleme ve zararları tazmin esaslarını düzenlemek amacıyla geliştirilmiştir. Bu düzenlemelerin uluslararası alanda hayata geçirilmesini sağlayan kurum IMO'dur. Gemilerden kaynaklanan petrol kirliliğinin oluşturduğu tehdit, denizcilik konularıyla ilgilenecek ilk uluslararası kuruluş olan IMO'nun, kirliliği önleme ve tazmin için ülkelerin işbirliği içerisinde sözleşme yapmasını gerekli kılmıştır.

Çalışmamıza konu olan denizleri, küresel kamusal mal perspektifinden politik analize tabi tuttukten sonra, CLC-92 VE FUND-92 sözleşmeleri ele alınarak denizlerin petrolün neden olduğu kirliliklerden nasıl temizlenmesi gerektiği taraf devletler ve Türkiye açısından hukuki ve mali açıdan değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.Çevrenin Küresel Politikası

Küresel düzeyde çevre sorunlarına çözüm bulabilmek için ülkeler arasında işbirliğinin gerekli olduğu ilk defa 1972 Stockholm Konferansı'nda gündeme gelmiştir. Dolayısıyla küresel çevre politikasını tanımlamada öncelikle ele alınması gereken, ulusal çevre politikalarının işbirliği içinde uygulama alanı olarak kabul edilen küresel çevredir. Küresel çevre ile ilgili ulusal ve evrensel metinleri esas aldığımız da, küresel kamusal mallar ve küresel çevre politikası olmak üzere 2 temel unsur dikkat çekmektedir. İlk kez Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan "Global Public Goods: International Cooperation in the 21.Century", adlı çalışma ile gündeme gelen küresel kamusal mallar kavramı hakkında çeşitli

tanımlamalar yapılmıştır. Dünya Bankası tarafından yapılan tanıma göre, “*kalkınma ve yoksulluğun azaltılması için önemli olan ve yeterli miktarda üretimi ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak hareket etmesi işbirliği çerçevesinde mümkün olan, büyük ölçüde sınır ötesi dışsalılıklara sahip mallar, kaynaklar, hizmetler ve politik sistemler*” küresel kamusal mallar olarak ifade edilmektedir (World Bank, 2000). BM’ye göre, faydası ülkeler, insanlar ve nesiller (bugünkü ve gelecekteki) açısından büyük ölçüde evrensel olan mallara küresel kamusal mallar adı verilmektedir (Kaul, Grunberg, & Stern, 1999:454). Ortaç’ın yaptığı küresel kamusal mallar tanımı, dünya üzerindeki bütün bireyler tarafından elde edilebilen, tüketiminde rekabetin ve kısıtlamanın olmadığı, herkesin yararlanabildiği ve finansmanının küresel olarak sağlandığı faydalar, şeklinde aktarılabılır (Ortaç, 2004: 15). Özetle, küresel kamusal mal kavramı, sınır ötesi dışsalılıklara sahip mallar, evrensel politik sistem unsuru, tüketiminde kısıtlamanın olmadığı ve faydasının bölünmezliğini ifade etmektedir. Çalışmamızda, küresel kamusal mallar bu anlamda kullanılmaktadır.

Çevre sistemlerinin ekonomik, politik ve toplumsal unsurlarının tek bir çevre sistemine doğru bütünleşmesi sürecinde etkin rol oynayan diğer unsur ise, küresel çevre politikasıdır. Küresel çevreyi güvence altına almak, çevresel değerleri sürdürebilmek, üretim ve tüketim faaliyetlerinden kaynaklanan zararları giderecek hedeflerin belirlenmesi ve uygulanması için alınması gereken önlemlerin getirdiği maliyetlerin nasıl paylaşılabileceği da küresel çevre politikasının kapsamındadır (Mutlu, 2006: 13). Öte yandan, küresel çevre politikası kavramı da farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Şöyle ki, “küresel çevre politikası, çevre konularında devletin etkinlikleri için oluşturulan kurumsal yapı ve yöntemler biçiminde dar; toplumun çevreyle olan ilişkisini düzenlemek için belirlenen amaçlar, hedefler, ilkeler ve tercihler ile çevre korunması ve geliştirilmesine dönük olarak alınan önlemler bütünü” şeklinde geniş anlamda tanımlanacağı gibi “ülkelerin tek taraflı ya da çok taraflı olarak çevre konusundaki tercihlerini, yöntemlerini ve hedeflerini ortaya koyan bir yol haritası” biçiminde de ifade edilmektedir. Buna ek olarak, küresel çevre politikalarından beklenen ülkenin genel politikası ile uyumlu olmasıdır.

Özetle küresel kamusal mallar, küreselleşmeden ayrı düşünülemediği gibi küreselleşmenin neden olduğu olumlu ya da olumsuz sonuçlardan da bağımsız değildir. Çalışmamızda denizler küresel kamusal mal olarak nitelendirilmekte, siyasi açıdan küresel çevre politikası, hukuki süreç açısından ise çok taraflı çevre sözleşmeleri çevreyi güvence altına alarak uluslararası müdahale alanları oluşturan etmenlerdir. Dolayısıyla hem çevre sorunlarının doğasından kaynaklanan ulusaşırı olma hem de çevre politikalarının küresel düzeyde oluşturulması ve uygulanması çok aktörlü bir yapının karşılıklı işbirliği ve müzakeresi ile olanaklı hale gelmektedir.

Bu açıdan işbirliği ve eşgüdüm ilkesi de, küresel çevre politikasının hukuki alanda yaşamsal rolüne hizmet etmektedir.

1.1. İşbirliği ve Eşgüdüm İlkesi

Uluslararası çevre hukuku metinlerinin çoğunda yer alan İşbirliği ilkesi temel olarak, aynı amaç ve çıkarlara sahip olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı, şeklinde ifade edilmektedir. Geniş anlamı ile ilke, çevre sorunlarının çözümlemesinde; devletin ve yerel idarelerin, sivil toplum kuruluşlarının, diğer bütün özel kurum ve kişilerin birlikte hareket etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Bunun sağlanması için karar alma süreçlerine en erken aşamada dâhil olunması önem arz etmekte olup, bu durum işbirliği ve eşgüdüm ilkesinin katılım ilkesiyle de bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Böylece mümkün olan en erken aşamada, bilgi sağlanması mümkün olabilmektedir (Budak, 2000: 37).

BM Şartı'nın 74.maddesinde vurgulanan "iyi komşuluk" ilkesi, uluslararası çevresel işbirliğini geliştirmek ve sürdürmek için kullanılmıştır. İyi komşuluk, karşılıklılık, iyi niyet ve ayrımcılık yapmama gibi kavramlar, uluslararası hukukta yer alan tek taraflı ve çok taraflı sözleşmelerine dayanak oluşturan işbirliği ilkesinin küresel bağlamda hukuksal söylemleri olmuştur.

Evrensel metinlerde işbirliğinin öneminin vurgulanmasının ve özellikle Rio Konferansı'nda ilkeye geniş bir yer verilmesinde, 1970'lerden beri yaşanan gelişmelerin işbirliği ilkesinin öneminin üzerinde durmasıdır. Stockholm Bildirisi'nin 24. maddesi de çevrenin korunmasına ilişkin durumlarda uluslararası işbirliğine ilişkin genel politik bir taahhüdü yansıtır niteliktedir. Rio Bildirisi'nin 7.ve 27. ilkelerinde konu farklı açılardan vurgulanmıştır. Bildirinin 7. maddesinde, "Devletler Dünya'nın ekosisteminin sağlık ve bütünlüğünü korumak, kollamak ve iyileştirmek için evrensel ortaklık ruhunda işbirliği içinde olmalıdırlar." cümlesine yer verilmiştir. 27. maddesinde ise, daha özlü bir şekilde "devletler ve vatandaşlar bu bildiride belirlenen ilkelerin yerine getirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın gelişimi için ortaklık ruhuyla ve iyi niyetle işbirliğinde bulunacaklardır" denilmiştir.

Bu yasal düzenlemeler önemlidir. Çünkü çevre hakkının sürdürülebilir şekilde korunması yalnızca bugünkü kuşakların değil, gelecek kuşakların da haklarının korunmasını evrensel düzeyde ifade etmektedir. Bu hakların korunması, ekosistemin de bütüncül bir bakış açısıyla önemsenmesi ile evrensel ve ortaklık ruhunu esas alan düzenlemelerin yeniden düzenlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu hususta işbirliği ve eşgüdüm ilkesini etkileyen faktörlerin de çevre hakkının korunmasında önemli etkisi vardır.

1.1.1. İşbirliği ve Eşgüdüm İlkesini Etkileyen faktörler

Uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan 'iyi komşuluk' ilkesinin bir uzantısı olan işbirliği ve eşgüdüm ilkesini oluşturan başlıca unsurlarına değinilip, viyana antlaşmaları hukuk sözleşmesi ile ilgili hususlar ortaya konduktan sonra, çok taraflı çevre sözleşmelerinin yapısı ile ilgili önemli bilgiler vermek faydalı olacaktır.

• *Uluslararası Çevre;*

Çevresel söylemin gelişimini dikkate alan uluslararası çevre politikalarının yürütücüleri zirve, komisyonlar, anlaşmalar ve örgütlerin çıktıları aracılığıyla çevresel diplomasi oluşturmaktadır. Çevre sorunlarının küresel bir hal alması çevresel diplomasi açısından devletler arasındaki ekolojik ve politik yönden karşılıklı bağımlılığı arttırmaktadır. Dolayısıyla bu durum uluslararası düzeydeki çevre hukukuna da etki etmektedir.

Çevre sorunlarının bütün toplumları tehdit ettiği ve bunun ancak küresel işbirliği içinde çözülmesi gerektiği konusunda bütün ülkeler arasında bir uzlaşma bulunmakla birlikte, çözüm konusunda izlenecek yol ve yöntem üzerinde bir anlaşma sağlanabilmiş değildir (Cantzen, 2000: 219). II. Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle 1960'lı yıllardan sonra Sanayileşme ve kentleşme sürecine paralel olarak artan çevre sorunları, insan ve çevre arasındaki ilişkinin çarpıklığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Çevre sorunlarının günden güne artarak kendini hissettirdiği süreç daha sonra büyük ivme kazanmıştır. Söz konusu sorunların gün geçtikçe tehlikeli boyutlara ulaşması çözüm konusunda bireysel ya da ulusal düzeyde alınan önlemlerin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu uzantıda denilebilir ki 1960'lardan sonra çevreye yönelik artan kaygılar

ulusal ve uluslararası gündemin önemli bir maddesi olmaya başlamıştır (Sabri, 1995:133).

- **Egemenlik;**

Ekolojik karşılıklı bağımlılık uluslararası hukuk için temel bir problem oluşturmaktadır. Bu problemin çözümü, mutlak egemenlik anlayışının sınırlandırılmasını, uluslararası işbirliğini ve ortak davranış normlarının geliştirilmesi gerekli kılmaktadır. Buna ilaveten, sözleşmelerin temel gayesi olan uluslararası önlemlerin, taraf devletlerce çevre korumadan ziyade devletlerin egemenlik hakkına bir müdahale olarak algılanması sözleşmenin uygulanması açısından sorun teşkil etmekte ve işbirliği ilkesini zedelemektedir.

- **Siyasi Yapı**

Bürokratik düzeyde yapılacak politika ve alınacak kararlarda, çevrenin korunmasındaki genel menfaatin kısa dönemli ve sınırlı bazı menfaatler karşısında göz ardı edilmesi tehlikesi önlenebilecek; çevresel adaletsizliklerin de önüne geçilebilecektir.

- **Sivil Toplum Kuruluşları;**

Çevre sorunsalının niteliği gereği, sınır ötesi sorunları içinde barındırması bu sorunlar temelinde şekillenen anlaşmalar, politikalar küresel bir ortak alan oluşturmaktadır. Küresel çevre yönetiminde rol alan sivil toplum aktörlerinin önem ve etkinlikleri bu alanda giderek artmaktadır. Çevrenin küresel politığını demokratikleştirme de Devletler, BM Çevre Programı (UNEP), Küresel Çevre Fonu gibi kuruluşlar ve çevre hareketleri etkin bir role sahiptir. STK'ların müzakere sürecinin oluşum, denetim ve uygulama kararlarında rol üstlenmesi, devletler üzerinde baskı oluşturarak politika belirleme de ulusal çıkarı güçlendirecek karar almasını engelleyebilir (Sands, 1999: 241).

1960'lı yılların sonundan itibaren toplumsal çevre bilincinin artmasıyla, çevresel sivil toplum örgütleri siyasal iktidarlar üzerinde baskı kurarak, çevreye hukuksal bir taban kazandırmıştır. Başlangıçta ulusların iç hukuk düzenlemesine tabi olan çevre, giderek evrensel yasal düzenlemeler de yer almaya başlamıştır (Kılıç, 2001:131).

İşbirliği ilkesinin çevre hukukunda yaygınlık kazanmasıyla birlikte, taraf devletlerarasında çevre sözleşmeleri imzalanarak evrensel adımlar atılması sonucunu doğurmuştur. Bu şekilde küresel nitelik kazanan çevre, her geçen gün Uluslararası çevre, Egemenlik, Siyasi Yapı ve Sivil Toplum Kuruluşları gibi alanlarla etkileşimini daha da arttırmıştır. İşbirliği ilkesini oluşturan unsurlara değindikten sonra, taraf devletlerarasında yapılan çok taraflı çevre sözleşmelerinin temelini oluşturan VAHS'e değinmek, çalışmamız için aydınlatıcı olacaktır.

2. Çok taraflı çevre sözleşmeleri

Çevre hukukunun uluslararası alanda en önemli kaynağını, Antlaşmalar oluşturmaktadır. Antlaşmaların yapılması ve yürürlüğe girmesi, önceleri teamül hukukuna göre belirlenmekte iken, 1969 yılında imzalanan Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile antlaşmaların tabi olacağı kurallar kodifike edilmiştir (Güneş,2012: 90). Devletlerarasında yapılan andlaşmalar, 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesine tabidir; diğer bir ifade ile VAHS'de andlaşma, "uluslararası hukukun kendilerine yetki tanıdığı kişiler arasında yazılı olarak yapılan ve uluslararası hukuka

tabi olan, tek ya da daha fazla belgede yer alan uluslararası andlaşma” olarak tanımlanmıştır.

Devlet ya da başka bir uluslararası hukuk kişinin uluslararası hukuk bağlamında hak ve yükümlülükler doğuran tek taraflı hukuksal işlemlerin bir andlaşmayı oluşturması mümkün olmadığından dolayı, en az iki devlet ya da uluslararası hukuk birimi arasında gerçekleşen bir iradenin varlığı antlaşmanın oluşumu için esastır (Pazarıcı & Alpaya, 1990:238-250). Çevre sorunlarının sınır aşan etkilere sahip olması ve sorunların çözümünde taraf devletlerin ortak hareket etme ihtiyacını gerekli kılan çok taraflı çevre sözleşmeleri hukuki düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çok taraflı çevre sözleşmelerinin, çevre sorunlarının çözümünde hukuki açıdan bağlayıcı yasal bir dayanak oluşturması, küresel işbirliği ilkesini oluşturma çabalarını somutlaştırması, ulusların çevre politikalarında rehber olarak görülmesi ile küresel çevre yönetiminde etkin bir role sahip olmaktadır. (Kaya, 2011:440) . Çevresel taahhütü küresel düzeyde öngören, çok taraflı çevre sözleşmeleri öncelikle çevreyi korumayı, doğal kaynaklar üzerindeki insan etkisini yönetmeyi ve zararlarını engellemeyi amaçlayan, yasal açıdan bağlayıcı ve tüm uluslararası araçlara ilişkin geniş bir kavramdır (Mitchell, 2003: 432).

1969 Tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, özellikle 1980’den sonra akdedilen çevre anlaşmalar için yürürlük, çekince, yorumlama, fesih ve geçersizlik gibi konularda temel ilke ve kuralları belirlemektedir. Örneğin, 22.3.1985 tarihinde kabul edilen VAHS ozon tabakasında meydana gelen değişikliklerin insan sağlığı ve çevre üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkileri önlemek amacını taşımaktadır. Buna ek olarak, Sözleşme bazı yasaklara ve hukuken bağlayıcılığı olmayan indirim yükümlülüklerine de yer vermektedir. Konunun yapı itibarıyla anlaşılmasında etkili olan, çok taraflı çevre sözleşmelerin hukuki çerçevesi, VAHS tarafından belirlenmektedir. Küresel çevre rejimleri, Viyana Sözleşmesi ve bunlara ait protokoller ile oluşturulmaktadır.

Çevre sorunlarına ilişkin bilimsel belirsizlikler, çok taraflı çevre sözleşmelerinin belli bir esneklik taşımasını gerekli kılmaktadır. Bu esnek yapının oluşturulması halinde bilimsel belirsizliklerin giderilmesinden ya da çevre sorununa ilişkin yeni bilgilerin edinilmesinden sonra, ilk yapılan sözleşmelerde benimsenen hafif yükümlülükler, sözleşmeye eklenen protokoller ile daha katı ve kesin yükümlülüklerle dönüşebilmektedir. Çalışmamızın esasını oluşturan CLC-92 ve FUND-92 sözleşmelerine konu olan gemilerin yasal ya da yasal olmayan biçimde yük olarak taşıdıkları tehlikeli maddelerin ya da tehlikeli atıkların denize boşaltılması ya da dökülmesinden, kaza sonucu oluşan, deniz dibi kaynaklarından üretilen petrolden kaynaklı kirliliklerdir. Hasara sebebiyet veren durgun olmayan petrol, CLC-92 Sözleşmesi içerisinde yer almadığı için gasoline, hafif dizel yağı, kerosene vs. sözleşme kapsamının dışında tutulmuştur (IMO, 2005: 23).

2.1. (CLC- 92) ve (FUND 92)

Petrol, MARPOL 73/78 I inci ekinin I inci eklentisinde listelenen maddeler ile bu liste ile sınırlı olmaksızın ham petrol, akaryakıt, slaç, rafine ürünler ve toprak altında doğal olarak meydana gelen her türlü sıvı hidrokarbon karışımını ifade etmektedir. Petrol kirliliği ise, 1990 tarihli Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlıklı Olma, Müdahale ve İşbirliği ile İlgili Uluslararası Sözleşmede (OPRC); “aynı kökenli olan, petrol akıntısı ile sonuçlanan veya sonuçlanabilecek olan ve deniz çevresi veya kıyılara veya bir veya daha fazla devletin ilgili çıkarlarına bir tehdit oluşturan veya oluşturabilecek ve acil

işlem veya diğer acil müdahaleleri gerektiren olay veya olaylar dizisinin görülmesi” olarak tanımlanmıştır.

Dünya Denizcilik Örgütü (IMO) , tanker kaynaklı petrol kirliliğini önlemek için taraf devletleri sorumlu tutan, tazminat sistemini benimseyen uluslararası bir rejim geliştirmiştir. Deniz kirliliği ile ilgili olarak uluslararası alanda sorumluluk ve tazmin konularında tek bir sistemin belirlenmesi, bahse konu sözleşmelerle gerçekleştirilmiştir.

Çevre hukukunun miladı olarak kabul edilen TORREY CANYON² kazasının, İngiltere ve Fransa sahillerini petrole bulaması, deniz yoluyla petrol taşımacılığı deniz ekosistemine olumsuz yönde etkileri olmuştur. Kirlenme zararlarının büyük meblağlara ulaşması ve bu durumdan mağdur olanların zararın tazmini konusunda muhatap bulamaması küresel çevre politikasını yasal zemine oturtma ihtiyacını doğurmuştur. CLC-92 sözleşmesinin gelişmesine ivme kazandıran kazadan sonra IMO, soruna duyarlılık geliştirerek bir dizi sözleşmeler uygulamaya koymuştur. 1975 yılında yürürlüğe giren “Açık Denizlerdeki Petrol Kirliliği Olaylarında Müdahale Hakkında Sözleşme”, ile “Petrol Kirliliğinden Oluşan Zararın Sorumluluğu Hakkında Uluslararası Sözleşme”, 1969 yılında kabul edilmiştir. Bazı devletler, bu Sözleşme ile getirilmiş bulunan mali sorumluluk limitlerini çok düşük bulmuşlar ve hazır bulundurulan tazminat miktarının pek çok olayda yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Sonuçta, IMO tarafından 1971 yılında yeni bir konferans toplanmış ve bu konferansta “Petrol Kirliliğinden Oluşan Hasarın Tazmini için Uluslararası Fon Kurulması Hakkında Sözleşme” kabul edilmiştir. Bu Sözleşme 1978 yılında yürürlüğe girmiştir (IMO Sözleşmeleri, 2010). Sözleşmesinin (FUND-1971) amacı, CLC hükümlerince karşılanabilecek tazminatın limitlerinin yetersiz olduğu durumlarda petrol kirliliğinden doğan zararların tazminini sağlamaktır.

CLC- 92 ve 92 Fon Sözleşmeleri "Yeni Rejim", CLC 69 ve 71 Fon Sözleşmeleri ise, "Eski Rejim" olarak isimlendirilmektedir (Değirmenci, 2008: 39). Yeni rejim ile küçük gemi sahipleri için özel sorumluluk sınırlarının yanı sıra tazminat sınırlarına da önemli ölçüde artışlar getirilmekle birlikte, Tazminat sınırlarının arttırılması işlemleri kolay hale getirmiştir. Eski Rejim, sadece olay sonrası alınası önlemlerin yanı sıra sızıntı ve kaçakları kapsamına alırken, yeni rejimle, kirlilik olmasa bile, kirlilik tehlikesinin çok yakında bir ihtimal olması halinde alınan önlemlerle ilgili masraflar da tazminat kapsamına alınmıştır. Yeni rejimde temel amaç, mevcut hasarın temizlenmesi ve çevrede olan hasar sonucu bozulan dengenin yeniden tesis edilmesi olarak belirlenmiştir.

CLC-92 Sözleşmesinin uygulama alanı, “kirlenme zararı” ve “önleyici tedbirler” kapsamında şekillenmiştir.

² Bu deniz kazasında, Torrey Canyon isimli tanker, 18/3/1967 tarihinde 120.000 ton ham petrol yüküyle birlikte Galler Milford Haven limanına doğru seyir hâlindeyken kaptan, muhtemel bir gecikmeyi önlemek için mevcut rotasından ayrılmış ve karaya yakın biçimde seyir yapmaya başlamıştır. Bu sırada tanker, kayalıklara çarparak o zamana kadar yaşanan en büyük petrol dökülmesi olayına sebep olmuştur. Geminin kurtarılması amacıyla LOF imzalanmış ise de yürütülen kurtarma çalışmalarına karşılık üç parçaya ayrılan tankerin kurtarılmasında başarı sağlanamamıştır. Bunun üzerine İngiliz Hükümetinin kararıyla tanker bombalanarak imha edilmiştir. Ancak, ham petrol yükünün hemen hemen tamamının denize dökülmesi, İngiltere ve Fransa sahilleri için çok ciddi deniz kirliliğine yol açmış, özellikle turistik faaliyetlere yönelik büyük zararlar meydana gelmiş, temizleme ve kirlenme zararları sebebiyle çok büyük masraf ve tazminat ödemeleri yapılmıştır. Bkz. Özçayır, O.: Liability for Oil Pollution and Collisions, London – Hong Kong 1998, s. 211; Abdullayev, C.: Uluslararası Hukuk Açısından Gemilerden Kaynaklanan Petrol Kirliliği, Ankara 2005, s. 195-196; Hooke, N.: Maritime Casualties (1963-1996), 2.ed., London 1997, s. 635.

1-Taraf devletlerden birinin; karasuları dâhil ülkesinde, münhasır ekonomik bölgesinde veya bitişik bölgesinde neden olunan Kirlenme Zararı... “,

2-Söz konusu zararın önlenmesi veya en aza indirilmesi için, her nerede alınmış olursa olsun, alınan Önleyici Tedbirler” (CLC-92, 2. Madde 1 ve 2. Fıkralar)

Önleyici Tedbirlerin kapsamı ise daha geniştir. Açık denizde ya da taraf olmayan bir devlette meydana gelen bir Petrol dökülmesine ilişkin Önleyici Tedbirler, şayet bir taraf devletin sayılan bölgelerinde meydana gelebilecek bir Kirlenme Zararını önlemek için alınmışlarsa, CLC- 92 kapsamındadır. Dolayısıyla kirlenme zararının CLC-92 kapsamına girmesi için, taraf devletin sayılan bölgelerinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Taraf devletin sayılan bölgelerinde meydana gelebilecek kirlenme zararını önlemek için önleyici tedbirler alınmışsa, CLC-92 kapsamına girmektedir.

1992 tarihli “Petrol Kirliliği Zararının tazmini için bir uluslararası fonun kurulması ile ilgili Uluslararası Sözleşme”, “1969 Petrol Kirliliğinden Doğan Hasarın Hukuki Sorumluluğu ile ilgili Uluslararası Sözleşme ”ye ek olarak kabul edilmiştir. Kabul edilen bu sözleşme, CLC- 92’nin yetersiz kaldığı büyüklükteki Kirlenme Zararlarının tazminini amaçlamaktadır(m.2).

FUND-92 Sözleşmesi şu hallerde tazminat ödemesini öngörmektedir;

1-Malik CLC- 92’deki sorumluluktan kurtulma sebeplerinden yararlanmışsa veya

2-Malik CLC- 92 altındaki borçlarını yerine getirmekte mali açıdan yeterli değil ve sigortası da tazminat taleplerini kapsamıyor veya yetersizse veya

3- Kirlenme Zararı Malikin CLC-92’deki sınırlı sorumluluk limitlerini aşıyorsa. (FUND-92, 4.Madde 1,2 ve 3.Fıkralar)

Sözleşme, 150000 tondan fazla petrol alan şahsın IMO bünyesinde kurulan fona ülkesi adına katkı payı ödenmesini ve oluşabilecek zararların bu fondan karşılanmasını öngörmektedir. Buna ilaveten, Geminin tonajı ne olursa olsun maksimum tazminat ödemesi 310 milyon Amerikan dolarıdır (IMO Sözleşmeleri, 2010).

3. Türkiye’de Deniz Kirliliğini Önlemeye Yönelik Hukuki ve Kurumsal Yapı

Uluslararası ortamda deniz kirliliğini önlemeye yönelik gerçekleştirilen hukuksal düzenlemeler ve faaliyetlere entegre olmanın temel koşulu sözleşmenin belli sayıda ülkeler tarafından imzalanmasıdır. Sözleşmeler devletlerin iç hukuklarında belirleyecekleri yöntemler ile açıklayacakları bağlanma rızaları ile bağlayıcılık kazanmaktadır. Bir sözleşmeyi imzalayan devlet, onu uygulamak ve kendi iç hukukuna geçirmek zorundadır. Ülkemiz CLC- 92 Sözleşmesine 26/4/2001 tarih ve 4658 sayılı Kanun ile 2001 yılında taraf olmuştur.

Uluslararası sözleşmelerde zararları tazmin talebine yetkili “taraf kıyı devlet” teriminin içi 5312 sayılı Kanun ile doldurulmuş ve bu yetki “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” ve “Denizcilik Müsteşarlığı”na verilmiştir. Aynı kanun ile “Sahil ve Güvenlik Komutanlığı”na da asayiş ve kolluk yetkisi verilirken, Büyükşehir Belediye sınırları dışında yaşanan kirlilik olaylarında da ceza kesme yetkisi verilmiştir.

Denizcilikle ilgili hedef ve politikaları belirlemek ve kirlenmeyi önleyecek her türlü tedbiri almakla yükümlü olan ve başvuruların yöneltileceği kurum Denizcilik Müsteşarlığıdır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ise, çevre politikalarının tespit ve koordinasyonunu sağlamakla yükümlüdür. Buna ek olarak, Genel koordinasyon, ulusal acil müdahale planının hazırlanması ve zararların tespiti ile kirlenen alanların rehabilitasyonuna ilişkin yetki, görev ve sorumluluk, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na

bırakılmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Denizcilik Müsteşarlığının çalışmaları, projeleri ve etkinlikleri Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve memorandumlarca çerçevesi çizilen politikalarla uyumlu bir şekilde yürütülmeye çalışılmaktadır (Altuntaş, 2003: 18).

5312 Sayılı kanun, Türk hukukunda deniz çevresinin petrol ve diğer zararlı maddelerle kirlenmesinde acil müdahaleyi yapmak ve ortaya çıkan zararları tazmin için yetki paylaşımını öngörmektedir. Kanun gereği, bir kıyı tesisinde meydana gelen kirlenme olayları, Türkiye'nin taraf olduğu bir uluslararası tazmin sözleşmesine kapsamına giriyorsa, bu durumda o sözleşme hükümleri uygulanır. Kanun'un "Zarardan Dolayı Sorumluluk" başlıklı 6. Maddesi'nde kıyı tesisleri, bir olay sonucunda petrol ve diğer zararlı maddelerin deniz çevresine karışması sonucunda ortaya çıkan zararların tazmini ile tutulması da CLC-92 Sözleşmesini destekler niteliktedir. Kanuna göre, gemi kirliliğinin önlenmesine yönelik acil müdahale planlarını hazırlamak ve planları uygulayacak ekip, personel ve teçhizat için Denizcilik Müsteşarlığının izin vermesi gereklidir. Nitekim küçük ölçekli kirlenmelerde, kıyı işleticisi ve gemi işleticisi kendi yetki alanına giren acil durum planlarının uygulamasından ve yürütülmesinden sorumludur. Orta ölçekli kirlenmelerde ise, acil durum ve planları uygulamada sorumlu olan Vali bölgesel koordinasyon komitesi başkanıdır. Büyük ölçekli kirlenmelerden ise sorumluluk, ulusal acil müdahale durum planlarını çerçevesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aittir (Özdemir, 2012: 381).

Sözleşmeye göre, bayrağına bakılmaksızın 2000 tondan daha fazla petrol ürünü taşıyan ticari tankerlerin ve OBO gemilerinin geçerli bir CLC Sertifikasına sahip olmaları gerektiği, aksi takdirde Türk limanlarına alınmayacağı hukuki açıdan önem arz etmektedir. Deniz taşımacılığında kolaylık sağlaması, Türk bayrağına uluslararası prestij kazandırması, denizlerimizin, limanlarımızın ve kıyılarımızın güvence altına alınması çok taraflı çevre sözleşmelerinin, küresel çevre politikalarına etkisine ek olarak ulusal çevre politikalarında etkisinin olduğunu desteklemektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Küresel çevre içinde dışsalıkları en fazla olan ve gelecek nesilleri de etkileyebilecek zararlara yol açan küresel çevre sorunları, piyasa çözümleri veya ülkelerin kendi çabaları ile çözümlenecek sınırı çoktan aşmıştır. Melez bir hukuki usul/süreç/araç olarak değerlendirdiğimiz Çok Taraflı Sözleşmelerinin, en önemli özelliği küresel çevresel sorunların çözümünde ki uluslararası politikaları yasal bir zeminde demokratikleştirmiş olmasıdır. Bu noktada sözleşmelerin etkinliği devreye girmektedir. Nitekim bazı devletler, pratik değer taşıyan yönergeleri geliştirmeyi herhangi bir sözleşmeyi kabul etmeye tercih etmektedirler. Örneğin IMO belgelerini, IMO sözleşmelerinden daha etkili kılan bu pratik değerdir. Dolayısıyla etkin bir küresel kamusal mal sunumu için, uluslararası işbirliğini gerçekleştirecek ülkelerin "kaynağında kirliliği önleme" bilincine sahip olması gereklidir.

İşbirliği sorununun yanında, küresel çevre politikalarının etkinliğini azaltan sorunlardan biri de çevre koruma amaçlı politikaların ülke ekonomileri üzerindeki maliyet ve rekabet baskılarıdır. Bu konuda yaşanan bir diğer önemli problem ise, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan maliyetleri paylaşma sorunudur. Çevre politikalarının hem yerelde hem de küresel de etkinliği, çevre politikalarını uygulayacak ülkelerin üstlenecekleri maliyetlere katlanmalarına bağlıdır. Buna ilaveten, ulusal politikaları çevre yönetiminde etkinleştirecek kurumsal yapıya bağlıdır. Deniz kirliliği ile ilgili ulusal politika yoksunluğunun temel nedeni, çevreden

sorumlu kamu kurumlarının yetki, görev ve sorumluluk alanlarının belirsizliğidir. Kuşkusuz, bu belirsizlik çok taraflı uluslararası sözleşmelerle uyumlu ulusal sözleşmelerin yapılmasını güçleştirmektedir. Hukuki açıdan bakıldığında ise, sözleşme taraf devletlerarasında yürürlüğe girmiş dahi olsa, iç hukuk işlemlerini henüz gerçekleştirmemiş devletler bakımından bağlayıcı olmamaktadır.

İyi bir şekilde düzenlenen ve uygulanan tazminat sistemi kirlenici üzerinde caydırıcı etki yaparak, deniz kirliliğini ortaya çıkmadan önce önleyecektir. Buna ek olarak, kirliliğin temizlenmesinden hangi kurumun yetki, görev ve sorumluluğa sahip olduğu açık bir şekilde belirlenmeli ve idari olarak hiyerarşik yapılanma yeniden düzenlenmelidir. CLC-92 sözleşmelerinin uygulanma sürecinde, geleneksel hukukun kendine özgü kurallarının, kurumlarının yansırı, idare hukukunun geleneksel kuralları veya kurumları da kullanılmaktadır. Sonuç olarak, limanlarda atık kabul tesisinin kurulması, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Denizcilik Müsteşarlığı'nda Daire Başkanlığı düzeyinde olan deniz kirliliğine yönelik yapılanmanın Genel Müdürlük seviyesine çıkarılması, kirliliğin önlenmesi konusunda görev ve yetki tanımının belirli bir şekilde kanunda yer alması deniz kirliliğini önlemeye yönelik ulusal politika belirleyerek, küresel çevre yönetiminde uluslararası çevre sözleşmelerine meşruiyet kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, A. (2003). Gemi Kaynaklı Deniz Kirliliğini Önlemeye Yönelik Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler ile AB Müktesebatının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Budak, S. (2000). Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası. İstanbul: Buke Yayınları.
- Cantzen, R. (2000). Daha Az Devlet Daha Çok Toplum. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Değirmenci, N. K. (2008). Deniz Kirliliğini Önleme ve Kirlilik Sonucu Oluşan Zararları Tazmin Çalışmalarının Türk İdari Makamlarınca Yürütülmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Denizcilik Müsteşarlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı (2005) IMO (Uluslararası Denizcilik Örgütü), Ankara.
- International Maritime Organization. (2010a). Marine Environment. Erişim Tarihi (15.08.2016), <http://www.imo.org/>
- Güneş, A. M. (2012).Uluslararası Çevre Hukuku Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHF), C. LXX, S. 1, s. 83-114.
- Kaul, İ.& Grunberg, İ.& Stern, A.M. (1999). Defining Global Public Goods. İ.Kaul & İ. Grunberg & M. A. Stern (Eds.), Global Public Goods: International Cooperation in the 21.Century, Oxford: University Press.
- Kaya, Y.(2011). Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarına Uyum Sorunu ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 16 (2), 439-462.
- Kılıç, S.(2001). Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, , 2 (2),131-149.
- Mitchell, R.B.(2003). International Environmental Agreements: Survey of Their Features, Formation and Effects. Annual Review of Environment and Resources, 28.
- Mutlu, A.(2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. 21.yy Maliye Sempozyumu:10-14 Mayıs 2016-Antalya: Bildiriler s.195-216.
- Ortaç, F.R .(2004). Global Kamu Malları ve Finansmanı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özdemir, Ü. (2012) . Türkiye'De Gemilerden Kaynaklı Deniz Kirliliğinin İncelenmesi. Yaşam Bilimleri Dergisi, 1, 373-384.

- Pazarcı, H. & Alpkaya, G. (1990). Türk Andlaşmaları ve Uluslararası Belgeleri Kılavuzu (1974-1988). Ankara: Savaş Yayını.
- Sands, P. J. (1999). The Environment, Community and International Law. Harvard International Law Journal, 30(2), 293-420.
- World Bank Development Committee. (2000). Poverty Reduction and Global Public Goods: Issues forth he World Bank in Supporting Global Collective Action. World Bank Staff Paper Washington.
- Yavuz, S. (1995) .Çevre Üzerine Düşünceler. Yeni Türkiye Dergisi, 5, 132-134.

OTURUM VI A / SESSION VI A
SURİYELİ GÖÇMENLER / SYRIAN REFUGEES

SURİYE'DEN GÖÇÜN KENTE YANSIMALARI: BATMANDAKİ SURİYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİNDE

Doç. Dr. Şafak KAYPAK¹

Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Muzaffer BİMAY

MKÜ İİBF Kamu Yönetimi

Özet

İnsanlık tarihi boyunca, toplumlar kimi zaman iyi yaşam koşulları elde etmek umuduyla “gönüllü”; bazen de savaş, sürgün, doğal afetler vb. nedenlerle “zorunlu” olarak göç ettiler. Bu göçler sırasında, gittikleri yerlere maddi ve manevi kültürel öğelerini taşıyarak, farklı kültürlerden insanlarla karşılıklı olarak birbirlerinin hayatlarını etkilediler. Kuşkusuz uluslararası göçlerin etkileri asırlarca sürmektedir. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra en yoğun uluslararası göçe neden olan Suriye iç savaşının, daha uzun sürece yayılacağı endişesi tüm dünyada hakim olmaya başladığından, ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerinin de bu derece uzun sürmesi kaçınılmazdır. Bu çalışmada, Suriye iç savaşının sonucunda yaşanan göçün Batman özelinde kente yansımaları ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri şeklinde ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma için yapılan alan araştırmasında Batman’da yaşayanların görüşlerine başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Suriyeli Göçü, Mülteci, Kent

EFFECTS to URBAN IMMIGRATION from SYRIA: In the CASE SYRIAN REFUGEES in BATMAN

Abstract

Throughout human history, societies sometimes in the hope of getting good living conditions “voluntarily”, and sometimes because of the situations etc. wars, exiles, natural disasters they immigrated by “necessity”. During these immigrants, people with accompanying material and nonmaterial culture factors, from different cultures, they affected the lives of each other. No doubt that the effects of international immigrations have lasted for centuries. In this context, civil war in Syria, which has caused to the most intense international immigrant after World War II, because of the predominance all over the world of concern that this war can get around long-time? In this study, it has been tried to come up with economic and socio-cultural effects of immigration after civil war in Syria, specific to Batman. It has been consulted to the people’s opinions in the area research conducted for the study.

Keywords: Immigration, Immigrants, The Immigration of Syria, Refugee, City

¹ Şafak KAYPAK, skaypak@gmail.com

GİRİŞ

Bir yerden kalkıp başka bir yerde yaşamaya gitmeyi ifade eden göç, yeni ortaya çıkmış sayılmaz. İnsanlar, tarihin ilk çağlarından beri ekonomik, siyasal, dinsel vb. nedenlerle yerlerini değiştirmişlerdir. İnsanlık tarihi göç hikâyelerinin de tarihi sayılır. Göç, sonuçları itibarıyla ekonomik, sosyal ve kültürel etkilere neden olabilmekte; uygarlıkları yeniden şekillendirebilmektedir. Göç olgusu ile tanışmamış ülke yok gibidir. Ülkemiz de, Osmanlı'dan beri farklı dönemlerde farklı şekiller alan uluslararası göç ve sığınma hareketlerine sahne olmuştur. Genç Cumhuriyet'in ilk yıllarında uluslararası bir nüfus mübadelesi sonucunda nüfus önemli ölçüde göçle yenilenmiş, aynı yıllarda yine yüksek sayılara varan bir soydaş göçüyle karşılaşmış, bunu İkinci Dünya Savaşı sonrasında köylerden kentlere gerçekleşen iç göçler ve uluslararası işçi göçleri izlemiştir.

Soğuk Savaş sonrasında hızla yayılan küreselleşme ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci gibi birçok gelişme ulusal ve uluslararası dinamikleri etkilemiş ve bu süreç, Türkiye'ye yönelen göçmen ve sığınmacı örüntüsünde belirgin değişikliklere neden olmuştur. Türkiye, son yirmi yıl içinde sadece “göç veren” ve “göç alan” bir ülke değil, aynı zamanda başka ülkelere gitmek isteyen ülke vatandaşları için geçiş yapabilecekleri bir “göç geçiş ülkesi” konumuna gelmiştir. Uluslararası göçün etkisi, 2011 yılı başlarında Tunus'ta başlayan Arap devrimleri süreci ile birlikte daha çok artmıştır. Arap ülkelerindeki baskıcı yönetimlere karşı değişim talep eden toplumsal hareketlerin, Suriye'de önü alınamaz bir iç savaşın başlamasına sebep olmasıyla yayılmacı bir nitelik kazanmıştır. Suriye'deki çatışmalar uzadıkça ve katliamlar arttıkça, sivil insanlar canlarını kurtarmak için yığınlar halinde komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Ülkemizde de, şu ana kadar yaklaşık iki milyonun üzerinde mültecinin bulunduğu ve bunların çoğunun sınır illere ve bunların çevresindeki kentlere göç ettiği bilinmektedir. 2011 yılı Mart ayı sonları başlayan ve kısa sürede biteceği düşünülen Suriye savaşı, beşinci yılını da geride bıraktığımız son aylarda, sığınmacı ve mültecilerin dramının halen devam ediyor olması, gelecek açısından ciddi endişeleri barındırmaktadır. Halen gelmeye devam eden mülteciler, göç ettikleri kentlerde ekonomik ve sosyo-kültürel değişmelere yol açmaktadırlar. Kentlerin yüzü, dokusu ve insan ilişkileri değişmiştir. Göç eden bu insanların çoğu kentte en yoksul kesim durumuna gelmişlerdir.

Bu çalışmada, Suriye iç savaşı nedeniyle Batman'a göç eden mültecilerin, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikler açısından kente ne gibi etkileri olduğuna ve bu etkilerin doğuracağı sonuçlara ilişkin yüz yüze yapılan anketlere ilişkin saptamalar değerlendirilecektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, göç ve mültecilik ile ilgili kavramsal çerçeve üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde, dünyada ve ülkemizde bulunan Suriyeli mültecilerin genel durumuna değinilecektir. Üçüncü bölümde, Batman ilinin sosyo-kültürel yapısını oluşturan özelliklerin yanında Batman ölçeğinde yapılan alan araştırması ve ulaşılan sonuçlar incelenerek çalışma sonlandırılacaktır.

1. Göç, Mültecilik ve Göç Nedenleri

1.1. Göç ve Mültecilik İle İlgili Kavramlar

Göç, kişilerin ekonomik, dini, siyasal ve sosyal sebeplerden dolayı yerleşmek amacıyla bir yerden başka bir yere gitmeleridir. Göç, bireylerin ya da grupların bir yerden başka bir yere gitmeleri ve gidilen yerde yaşamlarını belli bir süre sürdürmeleri olarak tanımlanabilir (Çakır, 2011: 210). Göç ekonomik temelde, işgücünü üretimi daha etkin kılacak şekilde yeniden dağıtarak, mekan organizasyonunun yeni koşullara

uyumunu sağlayan her türlü hareketliliklerdir (Bal, 1999: 57). Göçe bir ülke içinde meydana gelmişse *iç göç*, bir ülkeden başka bir ülkeye yapılmışsa *dış göç* adı verilmektedir (Kaypak, 2016: 4). İç göçlerin birçok sebebi olmasına rağmen ülkemizde yaşanan iç göçlerin sebebi yapısal değişimlerdir. Sanayileşme süreci, kır-kent dengesizliği, işgücünün yüksek düzeyde arzı, ücret politikalarındaki farklılık, göç veren yerlerin negatif koşulları veya varılan yerdeki olumlu koşullar (Bal, 1999: 65) ve terör olaylarıdır. Dış göçler ise, savaş, iş arzı vb. koşullar nedeniyle bir ülkeden başka bir ülkeye göç edilmesidir.

Birleşmiş Milletler (BM) Nüfus Bürosu'nun tanımına göre göç, "kişinin köken yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi" anlamına gelmektedir (www.unhcr.org.tr, 2015). Yani, kısa süreliğine başka bir yere gidiş göç sayılmamaktadır. Bir kişinin göçmen sayılması için gerekli zaman sınırı ülkeden ülkeye değişse de, OECD genelinde bu bir sene olarak kabul edilmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göçü, 'uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek' olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirme sonucu meydana getirdiği her türlü nüfus hareketlerini bu kapsama almaktadır (www.goc.gov.tr, 2015). Göç bir mekânsal değişiklik gibi görünse de, ekonomik ve sosyo-kültürel arka planın değişmesiyle göçmen topluluklar kadar göç edilen yerdekilerin de büyük oranda etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, göç hareketinin yönünü belirten 'bir yere göç' (emigrations) ve 'bir yerden göç' (immigrations) arasında ayırım yapılmaktadır (Danış, 2011: 3-4).

Göçmen; göç eden kişiyi ifade etmektedir. Başka bir deyişle, vatandaşlık bağı ile bağlı oldukları ülkeyi, ekonomik siyasi, sosyal, dini ve iklim değişiklikleri gibi nedenlerle gönüllü terk ederek başka bir ülkeye yerleşmek amacı ile giden kişilerdir (www.multecihaklari.org.tr, 2015). Ülkemizde göçmen yerine 'muhacir' terimi de kullanılmaktadır. Ekonomik, siyasi, sosyal veya kültürel nedenlerle yurt dışına gidenler kastedilmektedir. Yüksek vasıflı, transit, kaçak, mülteci, kadın, öğrenci göçmenler gibi çeşitliliktedirler (Danış, 2011: 7-8). Göçmenler, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya devam ederler ve bu yolculuğa kendi istekleri ile çıkarlar. Göçmen kabul eden ülkeler, göçmen politikalarına bağlı olarak başvuruları kabul veya reddedebilir. Bu ülkelerin bu anlamda temel bir insan hakkından kaynaklanan sorumlulukları yoktur.

Mülteci; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istenmeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs(lar)" olarak tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme, md.1). *Sığınmacı* ise; mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında cevap bekleyen kişiler de sığınmacı statüsünde görülmektedir (İltica ve Sığınma Yönetmeliği, md.3). Sığınmacı olarak görülen bir kişinin başvurusu kabul edilmesi durumunda, kişi sığınmacı konumundan çıkmış, mülteci konumuna geçmiş olur.

Geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın şeklinde bireysel olarak başka bir ülkenin sınırlarına gelen veya sınırlarını geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan

koruma olarak tanımlanır. Kampların içinde veya dışında ikamet eden Suriyelilere uygulanabilir haklar geçici koruma yönetmeliğinde de belirtilmiştir. Türkiye'nin başından beri sürdürdüğü bu politika (World Migration Report, 2015: 94), genel olarak sağlığa erişimi, eğitime erişimi, sosyal yardıma erişimi ve iş piyasasına erişimi kapsamaktadır. Sosyal yardım ve iş piyasasına erişim gibi haklardan bazılarının uygulanması gelecekte daha açık olacaktır. Bu çalışmalar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dâhil ilgili bakanlıkların gelecekteki kararlarına tabidir (www.unhcr.org.tr, 2015). Bunun yanında, geçici koruma altına alınanlar, geri dönmek istemeyenlerin zorla gönderilmemesi, sınırın açık tutulması ve kayıt altına alma işlemlerinin uygulaması gibi haklardan yararlanmaktadırlar (Özden, 2013: 5).

Kitlesel akın, aynı bölgeden insanların kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı göçler olarak tanımlanır. Genelde savaşın şiddetlendiği ve geniş alanlara yayıldığı durumlarında gerçekleşir.

Diğer taraftan, günümüzde oldukça yaygın olmakla birlikte, ne zaman hangi yönde olacağı kestirilemeyen, göç eden kitlenin sosyal, demografik ve ekonomik özelliklerinin çok çabuk değişebildiği 'transit, mekik ve sığınmacı' göçlerini kapsayan göçe "*düzensiz/düzenlenmemiş göç*" adı verilmektedir. Düzensiz göç türlerinden biri olan *transit göç*, asıl ulaşılmak istenen ülkeye giderken, başka bir ülkede geçici bir süre için kalınmasına; *mekik göç* ise belirli bir süre için bir ülkeye gidip bir süre sonra geri dönülmesi döngüsüne vurgu yapmaktadır (Yılmaz, 2014: 1687). Son yıllarda sık sık gündeme gelen *sığınma göçü*, başka bir ülkeye sığınmak amacıyla yapılır.

Göçlere kaçakçılık da karışmaktadır. Göçmenin yasal olarak bulunduğu ülkeyi terk ederek diğer ülkeye yasa dışı yollardan girmesi ya da yasal yollardan girmesine karşın süresi içerisinde girdiği ülkeyi terk etmeyerek o ülkede yaşamaya/ çalışmaya devam etmesi *yasa dışı göç* şeklinde ifade edilebilir. Yasa dışı göçü gerçekleştiren kişiye ise, *yasa dışı göçmen* adı verilir. Maddi çıkarlar karşılığında yasa dışı göçmenlerin ülkeye giriş ya da çıkışlarının sağlanması ise göçmen kaçakçılığı olarak ifade edilmektedir. Bireyin zorlama, baskı, şiddet ya da tehdit yoluyla rızası dışında alıkonulması, bir yerden bir yere götürülmesi, her konuda her türlü çalıştırılması 'insan ticareti', bunu yapan kişi ya da şebekeler ise 'insan taciri' olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin göçmen kaçakçılığında transit ülke, buna karşın özellikle Orta Asya Türk devletlerinden, Rusya, Ukrayna, Moldova, Afganistan ve Belarus'dan getirilen kişiler nedeniyle insan ticaretinde ise, hedef ülke konumunda olduğu bilinen bir gerçektir (Yılmaz, 2014: 1689).

1.2. Göç Nedenleri

Göçmek, bulunulan yeri terk etmektir. Göç eylemi basit bir eylem değildir. Göç; seyahat etmek, turistik faaliyette bulunmak, turlara katılıp görgü ve kültür artırmak, zaman geçirmek değildir. Kişi veya kişilerin hayatında her şey değişecektir. Bir bireyin yaşadığı yeri, evini, işini, çevresini değiştirmesi için oldukça önemli nedenleri olmalıdır.

Göç, insanla ilgili bir sosyal hareketlilik olgusudur. Yerleşmek amaçlı nüfus hareketidir. Fiziksel niteliktedir. Köy ve kent gibi bir yerleşim biriminden birinden diğerine doğru yapılan bir yer değiştirme hareketidir. Göçler, neden, irade, mesafe, süre, hacim, yön ve örgütlenme bakımından büyük farklılıklar gösterir. Sanayi Devrimi'nden bu yana kırsal alanlardan kentlere başlayan göçlerle kentleşme süreci sayesinde sınıf değiştirmek mümkün olmuştur. Göç genelde gönüllülük temeline dayanır (Kaypak,

2014: 128-130). Ama göç, insanın yaşadığı çevrenin koşulları onun yaşamını zorlamaya başladığında zorunlu olarak ortaya çıkabilmektedir (Yücesahin ve Özgür, 2006: 16).

Göçler yapıları itibarıyla oldukça karmaşıktır. Göçte iki eğilim vardır: İlki, insani gerekçelerle, kendisine daha iyi koşullarda bir hayat kurma, refah düzeyini artırma gibi gerekçelerle göç etmedir. İkincisi ise, siyasi nedenlerle insanların yurtdandan ayrılmasıdır. Kendi iradesi dışında göçe zorlanan nüfusun mobilitesi için ‘kaç’ kavramının ‘göç’le birlikte kullanılması göçün kapsamını genişletmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016: 88).

Genelde insanlar tek bir nedenle göçmezler. Birden fazla ayrı etken yan yana gelip göç edilmesine neden olabilir. Göçler, yapıldığı yerlere göre itici ve çekici ayrıma tabi tutulabilmektedir. Peki, ama insanlar bu yerlerin itici ve çekiciliğini neye göre karar verebilmektedir? İşte bu sorunun cevabı aşağıda açıkladığımız göçün ekonomik, siyasi, sosyal ve çevresel nedenlerinde gizlidir. Bunlar (Arsenault, 2011: 6-11);

Ekonomik nedenler: Ekonomik koşulların yetersizliği, işsizlik, yoksulluk, daha iyi bir gelir düzeyine sahip olma veya iyi bir iş edinme isteği;

Siyasal nedenler: Savaş, darbe ve istilalar, dini, politik sebeplerden kaynaklanan zulüm vb. durumlardan, suç işlendiği için haklarında yapılan kovuşturmalardan kaçma, işlenen suçtan dolayı cezalandırma korkusu, köleleştirme ve siyasi anlaşmalar;

Sosyal nedenler: Daha önce göç etmiş kişilerin aile ve arkadaşlarıyla tekrar bir araya gelme isteği; kişilerin daha fazla özgür olma isteği, aşırı nüfus oranı;

Çevresel nedenler: Depremler, tsunami gibi doğal felaketler, sel, heyelan, aşırı veya uzun süreli kuraklık, kötü iklim koşulları ve ani iklim değişiklikleridir.

Toplumların tarihsel gelişiminden çıkartacağımız en temel bulgulardan birisi de; göçün hem bir ‘neden’, hem de bir ‘sonuç’ olabilmesidir. Toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkması sonuç iken; toplumsal ve ekonomik dönüşümlere katkıda bulunan bir etken olduğu zaman da neden olarak ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2014: 1691). Organization for Migration (IOM) tarafından 2015 yılında yayınlanan raporda; göçlerin akış yönünün kentlere doğru olduğu ve bu akışın her geçen gün arttığı belirtilmiştir. 2014 yılı için kentlerde 3,6 milyar insan yaşarken, bu sayının 2050 yılına kadar 6,4 milyara kadar çıkacağı ve önlem alınmadığı takdirde sonuçları açısından olumsuz etkileri olacağı belirtilmiştir (World Migration Report, 2015: 1)

Bugünkü anlamda üzerinde durulan uluslararası göç ancak, 19. yüzyıl içinde olgunlaşan bir olgudur. Çünkü bu yüzyılda etnik ve kültürel birlik üzerine kurulmaya çalışılan ulus-devletlerin siyasi güçleri ile belirledikleri toprak parçaları üzerinde egemenlik hakları belirgin şekilde ortaya çıkmış ve bu sınırlar içindeki kişilerin “yurttaş” ve “yabancı” kimlikleri ile ortaya çıkış süreci başlamıştır (İçduygu vd., 2014: 13).

Göç konusu, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’ndan sonra iki ülke arasındaki bir sorun olmaktan çıkmış BM’lerin kurulmasıyla birlikte uluslararası sosyal bir sorun haline gelmiştir. Günümüzde göçler, hızlanmış, çeşitlenmiş ve küresel bir yaklaşım ile müdahale edilmesi gereken en büyük sorun olmuştur. Göçün ulus-aşırı yaşanıyor olması olgunun bir boyutunu oluştururken; ulus devletlerin sınırlarının varlığı ve bu sınırların getirdiği hukuki durumlar olgunun diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bu sınır aşırı yaşanan demografik hareketler, sadece ekonomik temelli değil, siyasi, kültürel ve

bölgesel temelli olarak da yansımaktadır. Sanayileşmiş ülkelere yönelik ekonomik temelli göçler, küresel ekonomi içerisindeki göçmen işgücünün yapısı, uluslararası göçün yeni biçimleri, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerdeki uyum sorunları küreselleşme süreciyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır (Kaypak, 2016: 6). Bu doğrultuda, bir bölgede meydana gelen bir göç olayının, tüm Dünyayı etkilediği ve hiçbir ülkenin bu duruma seyirci kalamayacağı, Suriye’de meydana gelen iç savaştan kaçan mültecilerin dramı ile ortaya çıkmıştır.

2. Suriye İç Savaşı ve Göçmenlerin Durumu

Coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle ülkemiz, istikrarsızlıkların en çok olduğu ve insan haklarının en çok ihlal edildiği Ortadoğu ve Asya ülkeleri ile refah düzeyi ve insan hakları standartları yüksek Avrupa ülkeleri arasında köprü konumunda olduğundan, göç geçişlerinin en çok yaşandığı bir güzergâh/koridor haline gelmiştir. Anadolu, bereketli toprakları ve misafirperverliğiyle, tarih boyunca, kitlesel sığınma hareketleri de dâhil olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin son durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmak durumunda kalmıştır. Tarihte en büyük göç sayılan ‘Kavimler Göçü’nden² (Deniz, 2014: 180) sonraki büyük göçlerin çoğu bu bölgede yaşanmıştır. M.S. 494-507 yılları arasında Urfa, Diyarbakır, Batman illerinin içinde bulunduğu coğrafya ile bugünkü Suriye’nin içinde bulunduğu coğrafi bölgede meydana gelen savaşları anlatan ‘Vakayi’name’ adlı eserde, söz konusu dönemlerde İran, Bizans ve Araplar arasında çıkan savaşlarda Suriye ve Ortadoğu’nun diğer bölgelerinden günümüze benzer iç ve dış göç dalgalarının yaşandığı belirtilmektedir (Mar-Yeşua, 1958: 7-11).

Dünyadaki her ülke, gelişim tarihleri içinde göç ile bir şekilde karşılaşmaktadır. Kuşkusuz yapılan göçlerin birçok nedeni ve sonucu vardır. Savaşlar ve daha iyi yaşam alanları bulma gibi sebeplerin yanında, göç edilen ülkenin güvenli olması, demokratik yaşam standartlarının yüksek olması da önemli olmaktadır. Göçte güvenlik sorunları başta gelmektedir (Kaypak, 2015: 21). Nitekim Suriye savaşında, en çok göçün ülkemize yapılmış olmasının nedeni, ülkemizin sınır bölgesinde en güvenilir yer olmasıdır (Çetin, 2013: 3-18). Göçler, sonuçları açısından, siyasi ve çarpık kentleşme gibi fiziksel olabileceği gibi; suç oranlarındaki artış, uyum sorunları, psikolojik sorunlar gibi hem sağlık ve hem de sosyal sonuçlar doğurabilmektedir (Çoban-İçağasıoğlu, 2011: 107).

Bir ülke göç olayı ile üç konumda olmaktadır; ‘göç veren’, ‘göç alan’ ve ‘transit ülke’ olarak. Türkiye’den çeşitli Avrupa ülkelerine gerçekleşen işçi göçünün görünürlüğü nedeniyle, dahil olduğu uluslararası göç rejimleri içinde, Türkiye’nin bilinen en belirgin konumu “göç veren” ülke olarak tanımlanmıştır. Ancak, son yıllarda ülkeye yönelen göç hareketleri, Türkiye’yi aynı zamanda hem “göç alan” ülke, hem de “geçiş” ülkesi olma konumuna getirmiştir. Göç alma, vermenin önüne geçmiştir. Gerçekte, Türkiye’ye yönelen göç dalgaları yeni bir olgu değildir. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle tarihi boyunca zorunlu göç hareketlerine maruz kalmıştır. 1920’lerden bu yana, dışarıdan gelen göç akımları varlığını korumuştur (İçduygu vd., 2014: 222). Ülkemiz, 1922’den beri 2.5 milyondan fazla kişiye kucak açmıştır. Bu sayıya, çalışma ve eğitim gibi amaçlarla gelen yabancılar dâhil değildir. Türkiye’ye çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancılara ilişkin rakamlara

² 4. yüzyıl ortalarında Çin devletinin egemenliğinden kurtulmak için Batıya doğru hareket eden Hun’ların Karadeniz’in kuzeyine yerleşmesiyle, buradan kaçan Cermen kavimlerinin Avrupa Kıtası’nı istila etmesi olarak kendisini gösteren ve bugünkü Avrupa devletlerinin temelini atan Kavimler Göçü’dür.

bakıldığında son 13 yılda toplam 2.442.159 yabancının ikamet izni aldığı kaydedilmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013:10).

1979’da İran İslam Devrimi ile rejim değişikliğinin ardından başlayan İran-İrak Savaşı, 1988’de ateşkesten kısa bir süre sonra Irak rejiminin Kürt vatandaşlarına yönelik düzenlediği kimyasal saldırılar, 1989’da Bulgaristan’daki asimilasyon politikaları, 1991’deki Körfez savaşının Kürtler arasında yol açtığı panik, Bosna ve Kosova’daki savaşlar, yüzbinlerce kişinin Türkiye’ye sığınmasına yol açmıştır (İGAM, 2013: 2-3).

Türkiye hep göç almıştır. Ama Suriyeli göçü ile artık göç çok daha içimizde bir durum olmuştur. Ülkemize en fazla göçün yaşandığı dönem ise, 15 Mart 2011 tarihinde patlak veren Suriye iç savaşında toplam 7 milyonu aşan mülteci sayısından 2 milyonun üzerinde tahmin edilen kısmının kitlesel akın halinde ülkemize sığınmasıdır. İç karışıklıklar başlamadan önce 20 milyon civarında bir nüfusa sahip olan Suriye’de bugün yaklaşık 12,2 milyon kişi acil insani yardıma ihtiyacı duymaktadır. 5. yılını bitiren Suriye savaşının hâlihazırda bitmesine ilişkin hiçbir emare görülmezken, 2015 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 7.65 milyon Suriyeli evini terk etmek zorunda kalmış, 3 milyonu aşkın Suriyeli de kurtuluşu komşu ülkelere sığınmakta bulmuştur (www.afad.gov.tr, 2105). Ülkemiz dışında ev sahipliği yapan Irak 249.726, Ürdün 629.128, Mısır 132.375, Lübnan 1.172.753 ve Kuzey Afrika ve diğer yerler 24.055 Suriyeli mülteciyi barındırmaktadır (BMMYK, 2015). Bu Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği’nin yetki alanında dünyadaki en büyük mülteci krizidir (www.unhcr.org.tr, 2015).

Türkiye Suriye iç savaşının patlak verdiği andan itibaren ‘açık kapı politikası’ uygulamıştır (Yıldız, 2013:146). Sınır kapıları kapatılmamıştır. Ülkemizde Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) eliyle mültecilere sığınma olanağı sağlanmaktadır. Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin bir kısmı, sınırlarda oluşturulan kamplar, konteynır ve çadır kentlere yerleştirilirken, büyük kısmı ise kamp dışında başta İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Batman olmak üzere ülke geneline dağılmışlardır. Suriyeli misafirlerin yaklaşık 260 bini Başbakanlık AFAD’ın 10 ilde kurduğu ve yönettiği 25 barınma merkezinde yaşamaktadır (www.afad.gov.tr, 2105).

Göçmenlerle ilgili yasal çerçeveye baktığımızda Ülkemiz, 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi”ne taraftır. Bu sözleşme doğrultusunda Türkiye, ülkelere bırakılan şerh hakkını “coğrafi sınırlama” şeklinde kullanarak sadece Avrupa’dan gelen insanları mülteci olarak kabul ettiğini beyan etmiştir. Avrupa dışından gelip iltica talep edenlere “mülteci” statüsü tanımamakta; “geçici sığınma” koruması sağlamaktadır (Buz, 2008:120). Yani Türkiye başka ülkelerden gelenlere “daimi bir ikamet ülkesi” olma taahhüdü içine girmemektedir. Uygulamada bulunan 1994 tarihli “İltica-Sığınma Yönetmeliği” güncellikten ve mültecilerle ilgili sorunları çözmekten uzaktır. Ancak, Suriye iç savaşı nedeniyle gelen kitlesel akın şeklindeki göçlerle tehlikenin farkına varılması yeni yasal çerçevenin oluşturulmasını sağlamıştır.

Tablo 1: Türkiye’deki Kayıt Altına Alınmış Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

İl	Mülteci Sayısı	İl	Mülteci Sayısı
Adana	121.851	K.Maraş	72.653
Adıyaman	21.727	Karabük	151
Afyon	1.946	Karaman	224
Ağrı	721	Kars	96
Aksaray	441	Kastamonu	356

Amasya	59	Kayseri	30.270
Ankara	42.616	Kırklareli	2.077
Antalya	44	Kırıkkale	246
Ardahan	21	Kırşehir	441
Artvin	39	Iğdır	97
Aydın	5.269	Kilis	114.567
Balıkesir	1.148	Kocaeli	13.077
Bartın	10	Konya	37.159
Batman	15.459	Kütahya	195
Bayburt	22	Malatya	15.252
Bilecik	341	Manisa	3.915
Bingöl	382	Mardin	88.139
Bitlis	515	Muğla	6.546
Bolu	429	Muş	580
Burdur	3.523	Nevşehir	2.914
Bursa	70.280	Niğde	1.819
Çanakkale	2.637	Ordu	231
Çankırı	126	Osmaniye	32.110
Çorum	803	Rize	326
Denizli	3.856	Sakarya	2.044
Diyarbakır	25.565	Samsun	1.982
Düzce	234	Siirt	2.428
Edirne	6.598	Sinop	30
Elazığ	2.650	Sivas	656
Erzincan	149	Tekirdağ	3.394
Erzurum	232	Tokat	308
Eskişehir	393	Trabzon	863
Gaziantep	277.905	Tunceli	81
Giresun	62	Şanlıurfa	356.390
Gümüşhane	52	Şırnak	16.396
Hakkari	670	Uşak	757
Hatay	341.174	Van	1.302
Isparta	2.111	Yozgat	1.646
Mersin	114.148	Yalova	1.641
İstanbul	305.067	Zonguldak	130
İzmir	73.314	TOPLAM	2.258.076

Kaynak: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 2015 verileri

Bakanlar Kurulu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu madde 91 uyarınca 22 Ekim 2014'te geçici korumaya ilişkin bir yönetmelik yayımlamıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği geçici madde 1'e göre; bu yönetmelik Suriyelilerin yanı sıra Suriye'den kaçan vatansız kişiler ve mülteciler için uygulanacaktır³. Başbakanlık AFAD Yönetimi Başkanlığı tarafından 11 il valiliğine² gönderilen 18 Ocak 2013 tarihli 2013/1 sayılı ve "Suriyeli misafirlerin sağlık hizmetleri" konulu Genelge ile belirtilen illerde kayıtlı Suriyeli mültecilerin tedavi giderleri ile ilaç ve protez giderlerinin "Sağlık Uygulama Tebliği"ne göre kayıtlı olduğu il Valiliğine faturalandırılması ve sevk zincirine göre başka yerlere sevk edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Genelge'de bahsedilen 11 il dışında kalan diğer illerdeki mülteciler sağlık hizmetlerinden ancak ücret karşılığı faydalanabilmektedirler. Uygulamada, genel olarak, Suriyeli mültecilere ikamet ve diğer hususlarda kolaylık gösterilmekte, belgeleri eksik olsa da, bir zorluk çıkarılmamaktadır

³ Ayrıntılı bilgi için; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>

² Bu iller Osmaniye, Kahramanmaraş, Kilis, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Adıyaman, Mersin, Malatya, Batman'dır.

Suriyelilerin göç ettikleri kentlerde hayat gitgide zorlaşmaktadır. İlk etapta davetsiz misafir olarak görülen Suriyeli mülteciler, krizin gitgide şiddetlenmesi nedeniyle, geri dönmekten ve öldürülmekten korkmaktadırlar (Özden, 2013). Çok nüfuslu mülteci aileler yoksullaşmakta ve çocuk işçiliği, dilencilik, çocuk yaşta evlilikler gibi olumsuz başa çıkma uygulamaları artmaktadır (Yılmaz, 2013: 12). Zaten hassas durumda olan ev sahibi kentlerde kendi kendine yeterli olma durumu zayıf iken bu denli yüksek sayılarda nüfusla baş edebilme ve mültecilere sağladıkları desteği sürdürme becerileri zorlanmaktadır. Gelen göçmenlerin sosyo-politik ve kültürel farklılıklara sahip olduğu için, kentlere uyum aşamasında birçok sorun çıkabilmektedir. En önemlisi; savaş nedeniyle yapılan göçler ile başka gerekçelerle yapılan göçlerin ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri çok farklı olmaktadır. Birden çok ülke için tehdit konumu haline gelen Suriyeli mülteciler krizi örneğinde olduğu gibi, ev sahibi ülkeler, gerekli önlemleri almadıkları takdirde kendilerini yeni bir kaosu ortasında bulabileceklerdir (Ceyhun, 2014). Suriyeliler, artık Türkiye sosyal denklemi içerisinde etkileyen duruma gelmişlerdir (Tunç, 2015: 30).

Ekonomik anlamda etki en çok ticaret alanında olmuştur. Türkiye ile Suriye arasında özellikle 2003 yılından sonra sürdürülen siyasi enformasyon sayesinde ticaret oldukça canlanmıştı. Kriz patlak vermeden hemen önce, 2010'da Türkiye ile Suriye arasında 2,3 milyar dolara ulaşan hacmiyle zirve noktasında olan ticari hareketlilik, 2011 yılından itibaren savaşın sonucu olarak durma noktasına gelmiş, 2012 yılında ticaret hacmi yarım milyara kadar düşmüştür (Dinçer vd., 2013: 33). Bu durumun olumsuz yansımalarının en çok yaşandığı iller arasında Batman gelmektedir. Savaştan önce sınır ülkeleri olan İran, Irak ve Suriye ile yapılan ticaretin hacmi azımsanamayacak kadar ileri düzeyde iken, iç savaş sonrasında bu durumun tam tersi bir hal aldığı görülmüştür.

3. Araştırmadan Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen bulguların değerlendirilmesine geçmeden önce, Batman ilinin tarihi ve sosyo-kültürel yapısı hakkında değerlendirme yapılması hem araştırmanın temeli açısından ve hem sonuçlarının değerlendirilmesi açısından fayda sağlayacaktır.

3.1. Araştırma Alanının Ekonomik ve Sosyo- Kültürel Özellikleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Batman kenti, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle bölümünde deniz seviyesinden 550 m. yükseklikte yer almaktadır. Komşuları olarak güneydoğusunda Bitlis, Siirt; kuzeyinde Muş; batısında Diyarbakır ve güneyinde Mardin illeri ile çevrilidir. Düz bir arazi üzerinde kurulan Batman ilinde karasal iklim hâkimdir. Bölgede yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise nispeten ılık ve yağışlı geçer. Kuzeydoğusu dağlık ve sarp olup; güney, dağlık ve engebelerdir. Batman il merkezi verimli ovalara sahip Batman Çayı havzasında kurulmuştur. İlin doğusunda petrol üretimi yapılan 1.288 m. yüksekliğe sahip Raman Dağları yer alır. Bu dağların bir diğer özelliği, Türkiye'de petrolün ilk bulunduğu dağlar olmasıdır (www.batman.gov.tr, 2015).

Batman ilinin tarihi oldukça eskidir. Batman geçmişte İluh olarak adlandırılmıştır (www.batman.gov.tr, 2015). İluh, 1945 yılı nüfus sayımı sonunda 90 haneli ve 443 nüfuslu bir köy olarak Siirt İli Beşiri kazasına bağlı bir yerleşim birimi olarak görülmektedir. İluh köyünün bulunduğu mevkiinin coğrafi yapısı ova olması nedeniyle, 1940-1950 yılları arasında halkın geçim kaynağının %90'nını ziraat ürünleri teşkil etmekteydi. Maden Tetkik Arama'nın (MTA) 1934 yılından itibaren petrol aramak için

yörede başlattığı etüt çalışmaları olumlu sonuçlanmış ve 1940'lı yılların başında İluh Köyü'nün güney ve güneydoğusunu çevreleyen Raman dağları üzerinde petrol bulunmuştur. Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) daha sonra isimlendirdiği İluh köyünün ismi batmaktan gelen Batman olmuştur (www.batman.bel.tr, 2015).

Batman'da çok yönlü olarak meydana gelen bu hızlı gelişme ve kente göç akımı, ne yazık ki aynı hızla plansız ve çarpık bir kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. 1945-1975 yılları arasında yani 30 yıl içinde, Batman'ın nüfusu 25 kat artmıştır. Bu artış hızı %23.25 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır. 1997 yılı içinde yapılan genel nüfus sayımında Batman'ın nüfusu 215.000 gayri resmi olarak saptanmıştır. Batman'da 1955 yılında belediye teşkilatı 1957 yılında da ilçe teşkilatı kurulmuştur. Hızlı nüfus artışı aynı şekilde sürmüş ve 1990 yılında Batman'ın Türkiye'nin 72. ili olmasını sağlamıştır.

Batman 2014 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sonuçlarına göre 557.593 kişilik nüfusu ile GAP illeri arasında altıncı sırada yer almakta ve bölge nüfusunun %6,75'ini oluşturmaktadır. Nüfusun 280.002'si (%50,2) erkek; 277.591'i (%49,8) kadındır. İlin 2014 yılı kent nüfusu 433.420 (%68,6), köy nüfusu ise 124.173 (%31,4) kişidir. Batman, GAP illeri arasında göç veren illerden biridir. Net göç hızı ise, bölge genelinden daha düşüktür. 2014 yılında aldığı göç 18.543 iken; verdiği göç 21.515'tir (GAP, 2015: 1-2).

Batman'da göç ve kentleşme, petrolün çıkartılmasıyla başlamıştır. Günümüze kadar hiç ara vermeden devam eden hızlı gelişme ve aşırı göç sonucu oluşan kentleşme olgusunu altı döneme ayırabiliriz; *İlk dönem*, petrolün bulunduğu ve teknik personellerden oluşan ilk göç dalgasının yaşandığı, ancak kendini hissettirmeden ve kentleşme adına olumlu herhangi bir gelişme olmadan 1955 yılına kadar devam etmiştir. *İkinci dönem*, petrol işinde çalışacak kalifiye işgücü göçünün olduğu, kentsel dönüşümün hissedildiği 1975'lere kadar süren dönemdir. Bu dönemde gerçekleşen büyüme dengeli ve sanayinin desteklediği bir aşamadır (Alaeddinoğlu, 2009: 287). *Üçüncü dönem*, petrolün cazibesinin yaşandığı ve kalifiye dışında tüm kırsal bölgelerde yaşayanların hedeflediği kırdan kente göçün en yaygın yaşandığı süreçtir. 1990'lara kadar devam eden ve kentte ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda çok büyük değişimlerin gerçekleştiği ve il olma sürecinin de yaşandığı karmaşık dönemdir. Özellikle Birinci Körfez Savaşı nedeniyle Irak'tan gelen Kürt kökenli insanların bölgedeki diğer illerde olduğu gibi Batman iline de geçici mesken olarak yerleşmeleri ile başlamıştır. *Dördüncü dönemde*, bu kaos ortamından kurtulmadan yaşanan terör ve benzeri olaylar nedeniyle kırsaldan kente tekrar bir iç göç dalgası başlamıştır. Batman'ın yaşanmaz bir kent haline geldiği bu dönemde artan şiddet olayları ve beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal sonuçlar nedeniyle 2000'li yıllara kadar devam eden iç göçten daha yüksek oranda bir dış göç olayı gerçekleşmiştir. *Beşinci dönemde*, Ilısu Barajı'nın yapılmaya başlamasıyla yapılan kamulaştırma çalışmaları nedeniyle özellikle Hasankeyf ve çevresinin içinde bulunduğu birçok yerleşim yerinin boşaltılması söz konusu olmuştur. Bu dönemde yaşanan göçlerde; yaşanan çatışma ortamından dolayı insanların daha güvenli bir yer aramaları, güvenlik güçleri ve korucular tarafından güvenlik amaçlı yaptırılan köy boşaltmaları, bu ortamdan doğan ekonomik sıkıntılar ve PKK baskısı etkili olmuştur (Kurban vd. 2008: 178). 1990'lı yılların şiddet ortamından kaçanların köylerine geri dönüşlerinin sağlanması amacıyla 5233 sayılı "Terör veya Terörle Mücadeleden Kaynaklanan Zararların Karşılama Hakkındaki Kanun" çıkarılmış ve olağanüstü hal uygulamasının başladığı 19.07.1987 tarihi ile Kanunun yürürlüğe girdiği 27.07.2004 tarihi arasında meydana gelen tüm zararları karşılama amacı öngörmüştür (Kaya, 2007: 33). *Altıncı dönemde*, 2011 yılının başında patlak veren Suriye savaşı nedeniyle başlayan yeni göç dalgası ile girilmiştir. Uluslararası ikinci göç dalgası olarak niteleyebileceğimiz bu göçün Körfez

Savaşı'ndakinden farkı, savaşın uzun sürmesi nedeniyle gelenlerin kalıcı olarak kentte kalması, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan kente etkisinin olmasıdır.

Savaşın tamamen başladığı Nisan 2011 yılından beri Batman'a göç eden mültecilerin çoğu Batman'da ikamet etmektedir. Batman Göç İdaresi Müdürlüğü'nden alınan Aralık ayı verilerine göre Suriye'den göç eden toplam mülteci sayısı 3924 aile ve toplamda 17.690 kişi iken, Irak'tan göç eden Irak uyruklu aile sayısı 378 ve kişi sayısı 2057 olduğu saptanmıştır. Bu mültecilerin çoğunun, kiralardan düşük olduğu Ondokuzmayıs, İpragaz, Karşıyaka vb. kenar mahallelerde yaşadığı, bu ailelerde doğum oranının da oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir (Batman Valiliği Göç İdaresi Müdürlüğü, 2015). Ayrıca, büyük çoğunluğunu Yezidilerin (Ezidi de denmektedir) oluşturduğu, özellikle Irak'tan göç edenlerin sayısının 2014 yılında 5.000'den fazla iken, bugün bu sayının 900 kişi civarında olduğu görülmüştür. Bunun nedeni, Yezidilerin büyük çoğunluğunun Avrupa'ya göç etmesi, geri kalanların da kendi yurtlarına geri dönmeleridir. Bunlardan yaklaşık 500 kişi Beşiri ilçesine bağlı İkiköprü'de, 200'ü Batman merkez Esentepe sosyal tesislerinde bulunan ve tüm masrafları Batman Belediyesi tarafından karşılanan kamplarda yaşamaktadırlar. 200'e yakın mülteci ise, başta Yezidi köyler olmak üzere Batman merkeze bağlı köylerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu dönemde göç eden bir diğer grup, Afganistan ve Türk Cumhuriyetlerinden gelen mültecilerdir. Ekonomik ve diğer başka nedenlerle yapılan bu göçün 2015 yılının başlarındaki toplam sayısı 680 kişi olarak kayda geçmiştir. Ancak, bu rakam 2015 yılının son aylarında 150'ye düşmüştür. Bunun sebebi, bu ülkelere gelen mültecilerin, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği koruması altında olmaları nedeniyle, başka ülkelere tekrar göç edebilmelerinden kaynaklanmıştır (Batman Valiliği Göç İdaresi Müdürlüğü, 2015). Ancak, Suriye'den gelen mültecilerin, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun' 91. maddesi uyarınca 22 Ekim 2014'te yayınlanan yönetmeliğin geçici 1.maddesine göre geçici koruma statüsüne sahip oldukları için başka ülkelere gitmeleri hayli zor olmaktadır (www.unhcr.org.tr, 2015). Çünkü bu yönetmelik kapsamında, Suriyelilerin, sağlığa, eğitime, sosyal yardıma ve iş piyasasına erişimlerinin sağlanması zorunluluğu vardır ve onlara geçici koruma ilanı sebebiyle sınır dışı edilmeme hakları getirilmiştir. Birçoğu geri dönmek istemekle birlikte, can güvenliği nedeniyle kalmaktadır. Bir kısmı ise, Türk vatandaşlığına geçmek istemektedir. Avrupa'ya gitmek isteyenler çoğunluktadır; ama Avrupa, bu göçe hiç sıcak bakmamaktadır (www.hurriyet.com.tr, 2015).

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma 20 Ekim ile 20 Aralık 2015 tarihleri arasında Batman merkezde yapılmıştır. Tesadüfî örneklem yöntemi ile seçilen deneklerle yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır. Kapalı uçlu sorulardan oluşan anket formunda, ankete katılanların demografik özellikleri ve Suriye iç savaşı nedeniyle yaşanan göç dalgası ile ilgili görüş ve yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, savaş ve diğer nedenlerle Batman iline yapılan göçlerin ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri ile ilgili kırk sekiz (48) soru sorulmuştur. Anket uygulamasında elde edilen veriler, birkaç farklı yöntem ve analizle değerlendirilmiştir. İlk aşamada, bağımsız değişkenlerden⁴ oluşan onbir (11) soru ile ilgili değerlendirmelerde esas olarak frekans yöntemi kullanılmış; daha sonra bağımsız değişkenlerden oluşan sorular ile diğer sorular arasında "Ki Kare istatistiksel test yöntemi" kullanılmıştır. Bilindiği üzere, Ki Kare testi, sorular arasındaki farklara

⁴ Ankete katılanların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, aylık gelir, Batmanda yaşama süresi, evin durumu, din ve dilleri ile ilgili sorular.

bakarak, seçilen soruların cevapları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığı konusunda değerlendirme yapma olanağı vermektedir. Bunun için, bağımsız değişkenler ile genel olarak sorulan soruların genel amaçları temel alınarak grup olarak diğer sorularla Ki Kare Bağımsızlık testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda, ($p < 0,05$) düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık saptanan değişkenlerle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Tekrardan kaçınmak için, her seferinde istatistiksel açıklayıcı bilgi verilmeden sadece ilişki durumu sonuçları itibarıyla belirtilmiştir.

3.2.1. Demografik Özellikler ile Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkiler Açısından Değerlendirme

Ankete katılanların demografik özellikleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Sıklık (f)	Oran (%)	Medeni durum	F	%
Erkek	114	67,9	Evli	92	54,8
Kadın	54	32,1	Bekâr	67	39,9
			Dul	9	5,4
Yaş			İkametin sahiplik durumu		
18- 30	75	44,6	Kendime ait	54	32,1
31- 40	55	32,7	Kira	68	40,5
41- 50	28	16,7	Ailemin (bedelsiz oturuyorum)	20	11,9
51- 60	5	3,0	Ailemle aynı evde oturuyorum	26	15,5
61 ve üstü	5	3,0			
Eğitim durumu			Aylık gelir		
İlkokul	23	13,7	+ 1000	62	36,9
İlköğretim	16	9,5	1000-2000	79	47,0
Ortaokul	24	14,3	2001-3000	19	11,3
Lise	53	31,5	3001-4000	4	2,4
Ön lisans	29	17,3	4001-5000	4	2,4
Lisans	23	13,7			
Yüksek lisans, doktora	-	-			
Meslek	F	%	Batman'da yaşama süresi	F	%
Kamu çalışanı	49	29,2	1yıldan az	4	2,4
Ücretli çalışan veya işçi	47	28,0	1-5	30	17,9
Çiftçi	5	3,0	6-10	32	19,0
Serbest meslek	31	18,5	11-20	32	19,0
Esnaf	14	8,3	21-30	40	23,8
Emekli	3	1,8	31 ve üstü	30	17,9
Ev hanımı	4	2,4			
Öğrenci	8	4,8			
Çalışmıyor	7	4,2			
Din			Anadil		
Hristiyan	13	7,7	Kürtçe	126	75,0
Müslüman	148	88,1	Türkçe	32	19,0
Diğer	7	4,2	Arapça	10	6,0

Bağımsız değişkenlerle ilgili soruların içinde yer alan; ancak, yukarıdaki tabloda yer almayan mahalle bilgilerine ilişkin değerlendirmelere göre, ankete katılanların

büyük çoğunluğu Ondokuzmayıs, Petrolkent, Kısmet, İpragaz gibi göçten en çok etkilenen mahallelerdir. Genel olarak bakıldığında, bağımsız değişkenlerden anlaşıldığı üzere Batman ilinin özellikle son otuz yılda büyük bir yerleşim merkezi haline geldiği, gelir düzeyinin düşük olduğu, nüfusun büyük oranının gençlerden oluştuğu görülmektedir.

Ankete katılanların büyük bir oranını (%83,9) 2.000 TL'nin altında bir gelire sahip olmaları ve kirada oturanların oranının azımsanamayacak oranda olması (%40,5) Batman'da ekonomik açıdan ne kadar zor bir süreçten geçildiğini ortaya koymaktadır. Ekonomideki hasılanın büyük oranının kayıt dışı dış ticaretten gelmesi ve savaş döneminde bu gelirin azalması sıcak para dolaşımını da engellemiş, ekonominin adeta çarkını durdurmuştur. Ankete katılanların içinde erkeklerin büyük orana sahip olmasının nedeni ise, kadınların geleneksel ataerkil kültür, çevre faktörleri ve dini ritüeller nedeniyle yüz yüze yapılan anketlere sıcak bakmamalarından kaynaklanmaktadır.

3.3. Göçmenlerin Ekonomik ve Sosyo- Kültürel Etkileri

3.3.1. Ekonomik Etkiler

Tablo 3: Ankete Katılanların Ekonomik Etkilere İlişkin Görüşleri

Sorular	Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok	
	f	%	Ff	%	f	%	f	%
Genç göçmenlerin işgücü piyasasına girmesi işsizliği artırdı.	145	86,3	13	7,7	9	5,4	1	1,6
Göç, ev kiralarnı artırdı.	151	89,9	15	8,9	1	5,6	1	2,6
Göç, Devlet tarafından verilen sosyal yardımları azalttı.	132	78,6	19	11,3	8	4,8	9	5,4
Göç, gıda fiyatlarında artış meydana getirdi.	119	70,8	30	17,9	13	7,7	6	3,6
Göç, ev satışlarını artırdı.	121	72,0	22	13,1	21	12,5	4	2,4
Göç sonucu işgücü piyasasında düşük ücretle çalışma arttı.	154	91,7	8	4,8	4	2,4	2	1,2
Göç, turizmi olumsuz etkiledi.	113	67,3	20	11,9	18	10,7	17	10,1

Suriye iç savaşı nedeniyle *Batman'a göç eden genç göçmenlerin işgücü piyasasına girmesi ile işsizliğin artıp artmadığına* ilişkin soruya ankete katılanların büyük çoğunluğu (%86,3) göçün işsizliği arttırdığı, sadece küçük bir oran (%5,4) buna katılmadığını belirtmiş ve geri kalanlarında salt bu verinin yanında başka etkenlerin de etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Bu oran, genç nüfuslu bir kentte ekonomik anlamda gelecek için kaygı verici bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Göç sonucu oluşan diğer ekonomik etkilerle ilgili sorulara ankete katılanların büyük çoğunluğu (%91,7) *göç sonucu işgücü piyasasında düşük ücretle çalışma arttığını*, (%89,9) *göçün ev kiralarnı arttırdığını*, (%78,6) *göçün devlet tarafından verilen sosyal yardımları azalttığını*, (%72) *göçün ev satışlarını arttırdığını*, (%67,3) *göçün turizmi olumsuz etkilediğini* belirtmişlerdir. Ekonomik anlamda zaten darboğazda olan Batman halkının göçten etkilenmemesi mümkün değildi. Memnuniyetsizliğin en fazla ekonomik alanda olduğu zaten tahmin edilmekteydi. Ancak, araştırma bulguları da, ankete katılan büyük

bir oranın ekonomik açıdan tahmin edilenden daha fazla etkilendiklerini ortaya koymuştur.

Türkiye’de işsizlik sıralamasında ilk sıralarda yer alan, yatırımın fazla olmadığı Batman’da zaten kısıtlı olan iş olanakları içerisinde bir de Suriyeli mültecilerden kaynaklanan işgücü arzının neden olduğu işsizlik katılınca yerel halkın Suriye’den gelen mülteci gruplara yer yer tepki gösterdiği görülmüştür (www.milliyet.com.tr, 2015).

Ki Kare test analizine göre, *genç göçmenlerin işgücü piyasasına girmesinin işsizliği artırdığına ve devlet tarafından verilen sosyal yardımları azalttığına ilişkin sorular* ile eğitim, Batman’da yaşama süresi, oturan evin oturma durumuna ilişkin bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bu değişkenlere göre değişim gösterdiği; *göçün neden olduğu gıda fiyatlarındaki artışı* sorusu ile ankete katılanların yaşları arasında anlamlı ilişki olduğu; *göçün neden olduğu ev satışlarındaki artışa* ilişkin soru ile oturan evin durumu bağımsız değişkeni arasında anlamlı ilişki olduğu; *göçün, turizmi olumsuz etkilediğine* ilişkin soru ile Batman’da yaşama süresi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve bağımsız değişkene göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

3.3.2. Sosyo-Kültürel Etkiler

Tablo 4: Ankete Katılanların Sosyo-Kültürel Özelliklere İlişkin Görüşleri

Sorular	Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Göç olgusu Suriye iç savaşına bakış açımı olumlu yönde değiştirdi.	69	41,1	26	15,5	56	33,3	17	10,1
Göç olgusu Suriye iç savaşına bakış açımı olumsuz yönde değiştirdi.	76	45,2	36	21,4	43	25,6	13	7,8
Göç, yerel halk üzerinde baskıyı arttırdı.	108	64,3	3	19,6	17	10,1	10	6
Göç, evlilik oranlarını arttırdı.	122	72,6	22	13,1	16	9,5	8	4,8
Göç, boşanmaları arttırdı.	106	63,1	23	13,7	29	17,3	10	6
Göçmenlerin Batmanı tercih etmesi aynı dili konuştukları içindir.	61	36,3	43	25,6	54	32,1	10	6
Göçmenlerin Batmanı tercih etmesi aynı dine sahip olduğu içindir.	46	27,4	53	31,5	59	35,1	10	6
Göç, hırsızlık ve fuhuş gibi adi suçları arttırdı.	131	78,0	26	15,5	8	4,8	3	1,8
Göç, kent huzurunu bozdu.	130	77,4	34	20,2	3	1,8	1	6
Göç, dilenci sayısını arttırdı.	154	91,7	1	6,5	3	1,8	0	0
Göç, dış göçü arttırdı.	88	52,4	40	23,8	24	14,3	16	9,5

Suriye iç savaşı nedeniyle Batman’a göç eden göçmenlerin yerel halk üzerinde olumlu bir tablo oluşturmadığı, ankete katılanların verdiği yanıtlardan anlaşılmaktadır. Nitekim *göç olgusunun Suriye iç savaşına bakış açısını olumlu ya da olumsuz nasıl etkilediğine* ilişkin soruya ankete katılanların çoğunluğu (%45,2) olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Hatta söz konusu göç ile evliliklerin (%72,6) ve boşanmaların (%63,1) arttığını, bunların yanında göç edenlerin hırsızlık ve fuhuş gibi adi suçlara çok bulaşmaları (%78), dilenci sayısında artışa neden olmaları (%91,7)

sebebiyle kentin huzurunun bozulduğunu (%77,4) ve dış göçün (52,4) arttığını belirtmişlerdir.

Suriye'den göç edenlerin Batman'ı tercih etmelerinin sebepleri arasında aynı dil (%36,3) ve aynı dine (%27,4) sahip olma oranının sanıldığı kadar yüksek olmadığı ortaya çıkmıştır. Sadece Irak'tan göç eden Yezidilerin akrabalık ve ortak dil nedeniyle büyük oranda Batman'ı tercih ettikleri, Suriye'den gelenlerin içinde Kürtçenin dışında başka dillerin konuşulması, tercihlerin tek bir sebebe indirgenemeyeceğini göstermektedir.

Ki Kare test analizine göre, katılımcıların *göç olgusunun Suriye iç savaşına bakış açısını olumlu yönde değiştirdiğine* ilişkin soru ile cinsiyet, eğitim bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki ve bunlara değişiklik gösterdiği görülmektedir. *Göç olgusu Suriye iç savaşına bakış açımı olumsuz yönde değiştirdi sorusu* ile eğitim ve anadil bağımsız değişkenleri arasında, *göçün, yerel halk üzerinde baskıyı arttırdığı, evlilik ve boşanma oranlarını artırdığı, hırsızlık ve fuhuş gibi adi suçları artırdığı* ile ilgili sorularla eğitim bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Ankete Katılanların Göç ve Uyum İlişkisi Üzerine Görüşleri

Sorular	Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok	
	Ff	%	Ff	%	f	%	f	%
Batman halkı göç edenlere yeterli şekilde sahip çıktı.	102	60,7	8	28,6	15	8,9	3	1,8
Göçmenler kente uyum konusunda sorun yaşamadılar.	65	38,7	6	27,4	49	29,2	8	4,8
Savaşın uzaması göç edenlere karşı tutumumu olumsuz olarak değiştirdi.	86	51,2	2	25,0	33	19,6	7	4,2
Göç, gelecek ile ilgili kaygılarımı arttırdı.	122	72,6	30	17,9	13	7,7	3	1,8
Günümüzde ilimizin en büyük sorunu göç olmuştur.	117	69,6	1	18,5	18	10,7	2	1,2

Batman'ın sosyo-kültürel yapısı nedeniyle gelen göçmenlerin kente uyum konusunda sorun yaşamadıklarını dile getiren katılımcılar, Batman halkının bu süreçte göç edenlere yeterli şekilde sahip çıktığını (%60,7) belirtmişlerdir. Ancak, iç savaşın uzaması nedeniyle göç edenlere karşı tutumun zamanla olumsuz yönde değişmeye başladığını (%51,2), dolayısıyla göç sorunun Batman'ın en büyük sorunu haline geldiğini (%69,6) ve bu nedenle gelecek ile ilgili kaygılarının da arttığını (%72,6) belirtmişlerdir.

Ki Kare bağımsızlık test analizine göre, Batman halkının göç edenlere yeterli şekilde sahip çıktığı, göçmenlerin kente uyum konusunda sorun yaşamadıkları, savaşın uzamasının göç edenlere karşı tutumları olumsuz yönde değiştirdiği, göçün gelecek ile ilgili kaygıları arttırdığı, günümüzde ilin en büyük sorununun göç olduğuna ilişkin sorular ile meslek bağımsız değişkeni arasında belirtilen oranlarda anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 6: Göçün Sağlık Sektörü Üzerindeki Etkilerine İlişkin Ankete Katılanların Görüşleri

Sorular	Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok	
	F	%	f	%	f	%	f	%

Göç, sağlıkta hizmet kalitesini azalttı.	87	51,8	3	19,6	44	26,2	4	2,4
Göç, hastane randevu sürelerini uzattı.	91	54,2	6	27,4	25	14,9	6	3,6
Göç, özel hastane ve doktor muayene ücretlerini arttırdı.	75	44,6	40	23,8	41	24,4	12	7,1

Göçün etkisinin ‘en çok’ hissedildiği alanlardan biri de, mültecilerin göç ettiği diğer illerde olduğu gibi sağlık sektörüdür. Batman da, sağlık olanaklarının diğer çevre illere göre daha fazla olması nedeniyle, özellikle gelir düzeyi iyi olan göçmenlerin de uğrak yeri haline gelmiştir. Diğer tüm göçmenlerin devlete bağlı hastanelerden ücretsiz yararlanmaları nedeniyle, göçün sağlıkta hizmet kalitesini azalttığı (%51,8), hastane randevu sürelerinin uzattığı (%54,2) ve özel hastane ve doktor muayene ücretlerini arttırdığı (%44,6) yönünde katılımcıların görüş bildirdiği tespit edilmiştir.

Tablo 7: Göçün Eğitim Sektörü Üzerindeki Etkilerine İlişkin Ankete Katılanların Görüşleri

Sorular	Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Göç, eğitim kalitesini azalttı.	60	35,7	1	24,4	61	36,3	6	3,6
Göç, derslik başına öğrenci sayısını arttırdı.	58	34,5	8	28,6	58	34,5	4	2,4
Göç, öğretmen başına öğrenci sayısını arttırdı.	55	32,7	1	30,4	55	32,7	7	4,2

Göçün etkisinin ‘en az’ görüldüğü sektörlerden bir tanesi eğitim sektörüdür. Suriyeliler bir süre eğitim almamışlardır. Eğitim hizmetlerinde karma eğitim yerine, Suriyeli göçmenlere yönelik devletin ayrı bir eğitim müfredatı öngörmesi nedeniyle, eğitim hizmetlerinde herhangi bir aksama yaşanmamıştır. Nitekim katılımcıların büyük bir oranı eğitim kalitesinin azalmadığı yönünde fikir beyan etmişlerdir.

Ki Kare Bağımsızlık test analizine göre; göçün eğitim kalitesini azalttığı, derslik başına öğrenci sayısını arttırdığı, öğretmen başına öğrenci sayısını arttırdığı soruları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 8: Göçün Kültürel Etkileri Üzerine İlişkin Ankete Katılanların Görüşleri

Sorular	Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Göç, Suriye ve Irak halkına olan bakış açımı olumlu yönde değiştirdi.	54	32,1	1	30,4	47	28,0	16	9,5
Göç, Suriye ve Irak halkına olan bakış açımı olumsuz yönde değiştirdi.	50	29,8	6	27,4	58	34,5	14	8,3
Göç, başka kültürlerden etkilenmemi sağladı.	87	51,8	8	22,6	37	22,0	6	3,6
Göç, milliyetçiliğe bakış açımı değiştirdi.	56	33,3	9	29,2	57	33,9	6	3,6
Göç, demokratik kültürü geliştirdi.	47	28,0	40	23,8	67	39,9	14	8,3

Ankete katılanların Suriye ve Irak halkına bakış açılarının ne yönde değiştiğine ilişkin sorulara biraz daha temkinli yaklaştıkları görülmüştür. Genel olarak yaşanan göç

olayı nedeniyle, Suriye ve Irak halkına olan bakış açılarının olumlu yönde değiştiği (%32,1) belirtilmiştir. Olumsuz yönde değişti diyenlerin oranının da (%29,8) hafife alınamaması gerekmektedir. Oranlar birbirine yakındır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%51,8), göç olayının başka kültürlerden etkilenmelerini sağladığını beyan etmişlerdir; ancak, göçün demokratik kültürün gelişimine katkı sağlaması ve milliyetçiliğe bakış açılarının değişmesine yönelik bu denli bir katkıyı sağlamadığı ortaya çıkmıştır.

Ki Kare bağımsızlık test analizine göre; *göç olayının, Suriye ve Irak halkına olan bakış açısını olumlu veya olumsuz yönde değiştirdiğine* ilişkin sorular ile meslek ve gelir düzeyi bağımsız değişkenleri arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Göç olayının, başka kültürlerden etkilenmeyi sağladığına ilişkin soru ile eğitim bağımsız değişkeni ve meslek bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye, son yıllarda komşularında ortaya çıkan iç savaşlarla birdenbire kendini kriz ortamında ve sorunlarla kuşatılmış bir halde bulmuştur. Sınır kapılarına yığılan göçmenler, akınlar halinde gelmişlerdir. Sığınmacı ve mülteci kavramları ile tanışılmıştır. 2011 yılından beri devam eden göçmenlerin dramı, savaşın halen devam etmesi nedenleriyle, gelecek ile ilgili kaygıları her geçen gün artırmaktadır. Nitekim Batman özelinde yapılan bu çalışmada da, her ne kadar yerel halk göçmenleri misafir olarak kabul etse de; savaşın halen devam etmesi ve göçmenlerin toplumsal hayatta meydana getirdiği olumsuz yansımaların etkilerinin gün geçtikçe ortaya çıkması nedeniyle ankete katılanların büyük çoğunluğu bu konudaki endişelerini açıkça ifade etmişlerdir.

Araştırmada öne çıkan en önemli veri, Batman'a göç eden mültecilerin ekonomik anlamda yerel halk üzerinde büyük bir etki oluşturduğunun ortaya çıkmasıdır. İstihdam edilen yerlerde düşük ücretle çalışma ortamının oluşması ve genç mültecilerin işgücü piyasasına girmesi ile işsizliğin önemli derecede arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca, Valiliğin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğü aracılığıyla verdiği yardımların azaldığı, ev satış fiyatı ile kiralara yükseldiği ve bu sürecin uzaması halinde kendilerini bekleyen geleceğin pek de iç açıcı olmayacağını ifade etmişlerdir. Mültecilerin yerel halk üzerinde olumlu bir tablo oluşturmadığı ve halkın Suriye iç savaşına ve yapılan göçlere bakış açılarının günden güne değiştiği ortaya çıkmıştır. Sosyo-kültürel olarak heterojen bir yapı sergileyen Batman ilinde, Kürtler, Yezidiler, Araplar ve Süryaniler gibi dil ve din kökeni açısından farklılık gösteren topluluklar yaşadığı için, gelenlerin kente uyum konusunda sorun yaşamadıkları görülmüştür. Ancak, mültecilerin ekonomik ve kültürel açıdan sorun oluşturmaya başlamasıyla birlikte, göç sorunu da gündemin en önemli sorunu haline gelmeye başlamıştır. Sağlık alanında, eskiye göre yetersiz ve kalitesiz hizmetin ortaya çıkmasının yerel halkta tepkilere neden olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, tarihin en büyük göç dalgalarından birine ev sahipliği yapan Batman'da bazı sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Suriye'deki iç savaş durumu sürdüğü için Batman'da kalan Suriyelilerin hemen gitmeyeceği genelde herkesin kabulüdür. Hatta yeni kitlesel göç dalgaları ile sayının artacağı tahminleri yapılmaktadır. Geline süreçte beklenmeyen göç dalgalarının yarattığı olağanüstü bir dönem yaşanmaktadır. Söz konusu olağanüstü göç sorununa olağanüstü önlemler alma yoluna gitmek gerekir. Güvenlik ve sosyal ve kültürel uyum öncelikli sorunlar olarak görülmektedir. Yaşanan göç dalgaları nedeniyle hızlı kentleşme ve toplumsal değişme

yaşanmaya devam edecektir. Kentsel güvenlik, özel bir dikkat istemektedir. Kültürel yozlaşmaya ve değer yargılarında aşınmaya fırsat verilmemesi amacıyla kültürün temel belirleyiciliği çerçevesinde yeni çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bu aşamada, en çok iş yerel yönetimlere düşmektedir, ama yeterli gelmemektedir. Bu konuda merkezi otorite temsilcilerinin yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde bu süreci götürmeleri gerekir. İyi bir göç yönetimi ve planlama ile yaşanan olumsuzluklar asgari seviyeye indirgenebilir.

KAYNAKÇA

- AFAD (2013). *Barınma Merkezlerinde Son Durum*. 26 Eylül 2013, Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı.
- Alaeddinoğlu, F. (2009). *Batman'da Kentleşme ve Kentlileşme Olgusu: Petrolün Kentin Sosyo-ekonomik ve Sosyo-kültürel Yaşamına Etkisi. 1. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 285-300. İstanbul: Batman Valiliği.
- Altıntaş, H. (2003). "Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri". *Akdeniz İİBF Dergisi*, 3(5), 1-31.
- Apak, H. (2014). "Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği". *Mukaddime*, 5(2), 53-70.
- Arslan, Y. (2013). Yatırımlarla Kalkınan Batman. *Vilayetim Dergisi*, 75-88.
- Arsenault, N. (2011). *Understanding Migration Curriculum Resources for the Classroom Revised Edition*, Austin: The University of Texas.
- Aslanoğlu, Rana A. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bal, H. (1999). *Kent Sosyolojisi*. Ankara: Turhan Kitabevi
- Batman Valiliği Göç İdaresi Müdürlüğü, 11.12.2015.
- Birleşmiş Milletler (1951). Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi. 28.07.1951 tarihli.
- Buz, S. (2008). "Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu". *Türk Barolar Birliği Dergisi*, 77, 120-130.
- Ceyhun, O. (2014). "AB, Mülteciler ve Azan Irkçılık", 16 Eylül 2014, <http://www.hurhaber.com/>. Erişim tarihi: 10.10. 2015.
- Çakır, S. (2011). "Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 209-222.
- Çetin, A. & Uzman, N. (2013). "Sığınmacılar Çerçevesinde Suriye-Türkiye İlişkilerine Bir Bakış". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 1(1), 3-18.
- Çoban-İçağasıoğlu, A. (2011). "Göçmen Ailelerin Uyum Süreci: Kaynaklar ve Engeller". Y. Özkan (Ed.) *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı*, (107-122). Ankara: Maya Akademi.
- Danış, D. (2011). Demografi: Sosyolojik Bakış, Göç, Powerpoint Sunu, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi.
- Deniz, T. (2014). "Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 175-204.
- Deniz, O. & Etlan, E. (2009). "Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(2), 472- 498.
- Diñçer, Osman B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. & Çarmıklı, Elif Ö. (2013). Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik. Ankara: Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Erdoğan, M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları.
- Erkut, G. (1991). "Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu". H. Suber (Ed.) *Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları* (57-80). Ankara: Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- GAP(Güneydoğu Anadolu Projesi) (2015). *Batman İl Profili*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). *Türkiye ve Göç Yönetimi*, Ankara: GİGM Yayını.

- İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. Faruk (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayını.
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM) (2013). Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalarla İlgili Rapor, Ankara: Anıl Yayıncılık.
- İltica ve Sığınma Yönetmeliği (1994). 30.11.1994 tarihli ve 22127 sayılı Resmi Gazete.
- Kap, D. (2014). "Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları". *Akademik Perspektif*, Aralık, 30-35.
- Kaya, C. (2007). "Avrupa Konseyi'ndeki Gelişmeler Işığında 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkında Kanun", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3(10), 25-42.
- Kaypak Ş. (2014). *Kent Sosyolojisi*, Basılı Ders Notu, Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını.
- Kaypak Ş. (2015). Güvenliğin Değişen Anlamı; Çevresel Güvenlik (Hatay Örneği), *Hatay Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu* 28-30 Mayıs 2015, Powerpoint Sunu, Antakya.
- Kaypak Ş. (2016). "Küreselleşme Sürecinde Göçün Değişen Anlamı (Hatay'daki Suriyeli Mülteciler Örneğinde)". *Anadolu'ya Göç Konferansı*, 28-29 Nisan 2016, Ankara: İçişleri Bakanlığı ve TODAİE. 1-23
- Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). "Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 84-110.
- Koçak, H. (2011). "Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Değişen ve Dönüşen Kentler". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, II, 259-269.
- Kurban, D., Yüksek, D., Çelik, A. Betül, Ünal, T. & Aker, A. Tamer (2008). *Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edinme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Mar-Yesua, S. (1958). *Vakayîname*. İstanbul: Şehir Matbaası.
- MAZLUMDER (2013). Türkiye de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği: Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler. İstanbul: MazlumDer Yayını.
- ORSAM (2014). Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Özden, Ş. (2013). Syrian Refugees in Turkey, MPC Research Reports (2013/5), Badia Fiesolana Italy: European University Institute.
- Süher, H. (1991). *Türkiye'de Kentleşme*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- Tunç, A. Şebnem (2015). "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme" *TESAM Akademi Dergisi*, 2 (2), 29 – 63.
- USAK (2013). Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu Yayını.
- World Migration Report (2015). Migrants and Cities: New Partnerships to Manage Mobility, Organization for Migration (IOM), Switzerland.
- Yıldız, Ö. (2013). "Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16 (1), 140-169.
- Yılmaz, A. (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (2), 1685-1704, Ankara.
- Yılmaz, H. (2013). Türkiye'de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği. İstanbul: MazlumDer Yayını.
- Yüceşahin, Mustafa M.; Özgür, E. Murat (2006). "Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü". *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4 (2), 15-35.
- <http://www.afad.gov.tr/tr/> Erişim tarihi: 30.12.2015.
- <http://www.batman.bel.tr/> Erişim tarihi: 08.11.2015.
- <http://www.batman.gov.tr/> Erişim tarihi: 19.11.2015.

<http://www.goc.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.10.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/28-avrupa-ulkesi-bir-turkiye-edemedi-> Erişim tarihi: 02.09.2015.

<http://www.milliyet.com.tr/suriyeliler-okul-bahcesine-toplandi-gundem>, Erişim tarihi: 23.06.2015.

<http://www.unfpa.org.tr/v2/pages/ana-sayfa.php>. Erişim tarihi: 08.10.2015.

<http://www.unhcr.org.tr/> Erişim tarihi: 08.10.2015.

<http://multecihaklari.org.tr/kavramlar/> Erişim tarihi: 30.12.2015

URBAN PUBLIC OPEN SPACES and SOCIAL INTEGRATION

Asst. Prof. Dr. Işıl KAYMAZ¹

Ankara University, Faculty of Agriculture,
Department of Landscape Architecture

Res. Asist. Ecem BAKİ

Ankara University, Faculty of Agriculture,
Department of Landscape Architecture

Res. Asist. Cennet TEKİN CÜRE

Ankara University, Faculty of Agriculture,
Department of Landscape Architecture

Abstract

Refugee crisis following the Syrian Civil War has become an important topic on both national and international agenda. According to the United Nations High Commissioner for Refugees, there are over 2,7 million registered refugees/asylum-seekers from Syria in Turkey. Furthermore, the number is expected to increase due to the agreement between European Union and Turkey. Therefore, social inclusion and integration of these people will eventually become an important consideration for the authorities and the public. Public open spaces provide citizens and urbanized areas with ecological, social, cultural and economic benefits as well as a sense of community and identity. They are social places that are accessible to all groups of the public. Hence, people from different ethnical, socio-economic and cultural backgrounds somehow get together in their daily lives through open spaces such as streets, parks and plazas. This paper attempts to present the potential role of urban open public spaces in social integration and adaptation of the refugees. It also questions the current status of open public space use of Syrian refugees/asylum seekers who have already been trying to adapt to the daily life in Turkey through interviews and questionnaire surveys. The importance of universal design, management and maintenance of urban public open spaces will also be discussed in terms of creating engaging and active places.

Keywords: *Open Space, Public Space, Social Integration, Syrian Refugees/Asylum-Seekers.*

KENTSEL KAMUSAL AÇIK ALANLAR ve SOSYAL ENTEGRASYON

Özet

Suriye'deki iç savaşla ortaya çıkan mülteci krizi gerek ulusal gerekse uluslararası gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre Türkiye'de 2,7 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mülteci/ sığınmacı bulunmaktadır. Bununla birlikte Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki anlaşma göz önüne alındığında bu sayının artış göstermesi beklenmektedir. Bu nedenle bu kişilerin sosyal entegrasyonu gerek yönetimler gerekse halk için yakın gelecekte önemli bir konu haline gelecektir. Kamusal açık alanlar bireyler ve kentsel alanlar için sağladıkları ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik faydaların yanı sıra "topluluk" bilinci ve kimlik üzerine de önemli etkiye sahiptir. Bu nedenle farklı etnik köken, sosyo-ekonomik ve kültürel altyapılara sahip bireyler günlük yaşamlarında bu alanlarda bir şekilde bir araya gelirler. Bu bildiride kentsel kamusal açık alanların sosyal entegrasyonda potansiyel rolleri irdelenecektir. Ayrıca Türkiye'deki gündelik yaşama uyum sağlamaya çalışan Suriyeli mültecilerin/sığınmacıların açık alan kullanımlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen anket ve görüşmelerin sonuçları aktarılmıştır. Bu bağlamda evrensel tasarımın katılımcı ve aktif "yer"ler yaratmadaki rolleri de ayrıca tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Açık Alan, Kamusal Alan, Sosyal Entegrasyon, Suriyeli Mülteciler/Sığınmacılar.*

¹ Işıl KAYMAZ, isil.cakci@agri.ankara.edu.tr

INTRODUCTION

Unemployment, political corruption, lack of freedom of speech and poor living conditions have led to a revolutionary movement in Arab world, and the -so called- “Arab Spring” began in 2010 in Tunisia first and spread to Egypt, Libya, Yemen, Bahrain, Algeria, Iran and Iraq (Buzkıran & Kutbay, 2013). Similarly, in Syria, the uprising against Syrian president in 2011 has gradually increased which turned into “a civil war” and on 1 August 2016 United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) announced that there are 4,815,540 registered Syrian refugees throughout the world (UNHCR, 2016). During the first years, the status of Syrians who migrated to Turkey was “guests”, however need for further searches for legal protection status of the migrants have become an important subject as the numbers increased day by day (Güçtürk, 2014 in Tunç, 2015). According to UNHCR, there are over 2.7 million Syrian refugees in Turkey, one of the most effected countries by the refugee crisis (UNHCR, 2016). On the other hand, according to the European Commission’s report refugees in Turkey has reached over 3.1 million people (European Commission, 2016) and the number is expected to rise due to the agreement between European Union and Turkey, on taking back the illegal migrants.

As one of the signatories to the 1951 Refugee Convention, Turkey maintains a “geographical limitation” for asylum-seekers from non-members of Council of Europe. Therefore, Syrians in Turkey are not classified as “refugees”. On the other hand, as a result of the need for a new national legislative framework for refugees and migrants, Turkish Parliament adopted a new legislation, “Law on Foreigners and International Protection” (LRIP), in 2013, which went into effect in April 2014. The scope of legal statement of “refugee” still maintains a geographical limitation, but based on the Article 91 of the law Syrians in Turkey now have a “temporary protection” status (Law on Foreigners and International Protection, 2013). Although the asylum seeker or migrant Syrians are not legally classified as “refugees”, the authors will use the term “refugee” throughout this paper since it is widely used by international authorities and media, besides many of the asylum seekers have actually intended to migrate to European countries, hence categorized as “refugees” by other countries.

Syrian refugees/asylum seekers in Turkey either reside in government-run refugee camps or within the cities throughout the country. According to Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) of Turkey, by 8 August 2016 there are 27 camps in 10 provinces of Turkey and a total of 254.497 Syrian refugees/asylum seekers live in these camps (AFAD, 2016). According to Orhan and Gündoğar (2015), the main problem in Turkey is the Syrians who live in the cities, not the ones who live in the camp. Although there are many critical articles on the poor and unsafe conditions of the camps in Turkey on international press, Syrian refugees/asylum seekers living in towns and cities have their own problems besides poor living conditions and one of them is certainly adaptation and integration to the daily life.

The future of the Syrian refugees/asylum seekers in Turkey is still unclear. The public is unaware of their duration of stay in this country since authorities have not announced details. However, currently it looks like refugees/asylum-seekers will stay in Turkey in the next decade. Therefore, Turkey should develop a rational policy of integration during this phase in order to respond to both locals’ and Syrians’ needs and expectations.

Intensive migration movements not only cause physical environment changes but also have social, cultural, political and economic outcomes for both immigrants and

communities that receive migration. Social integration is one of the most important dimensions for both of these groups (Akıncı, Nergiz, & Gedik, 2015). According to Esser (2000), social integration means the transformation of original cultures of migrant individuals or groups (minorities) similar, but not the same, to the migrated communities' cultural structure (Petendra, 2004 in Gümüş, 2012). Again, Esser (2000) defines four interactive dimensions in social integration process; (i) cultururation, (ii) placement, (iii) interaction, and (iv) identification (Heckmann, 2006). All of these processes may be influenced or enhanced by the characteristics of the physical environment to some degree. While most of the research on social integration focuses on socio-cultural, political and economic contexts, the effect of physical environment characteristics and use of public environments have been generally neglected. This paper will question whether and how urban public open spaces can be used effectively during social integration of communities such as refugees.

1. Social Integration Through Public Spaces

Lord Rogers' Urban Task Force report (1999) says *"to achieve urban integration means thinking of urban open space not as an isolated unit—be it a street, park or square—but as a vital part of urban landscape with its own specific set of functions."* (p. 57) (Thompson, 2012). Therefore, urban open spaces should not only be defined as a land and water in urban area that is not covered by cars or buildings, or as any undeveloped land (Gold, 1980 in Woolley, 2003) but also deemed to include "the space and the light above the land" in an urban area as Tankel (1963) suggests (Woolley, 2003). The variety of the definitions of urban open space in the literature reveals that these areas are more than "empty" spaces in an urban settlement, they provide a link between different uses, systems, etc. while they have their own dynamics. These urban units reflect the collective culture, community identity and is open to all groups of people in a community.

According to the Town and Country Planning Act (1990), 'public open space' could be a public garden, public recreation area or a burial ground which are not particularly natural and are normally of limited ecological benefit (Nicol & Blake, 2000). In this sense, the fundamental benefit of urban public open spaces for city living is being a social arena that provide opportunities for people to do things, take part in events and activities or just to be (Woolley, 2003).

Social integration is a highly complex subject and this paper does not aim to discuss the dynamics of the concept. However, some information is needed to understand the bond between integration process and physical environment. Schorr, Iecovich, Alfasi, and Shamai (2015) defines social integration process as *"..includes objective (e.g., social relationships), subjective (e.g., sense of belonging), passive (social contacts and the feelings they display with respect to the local environment), and active (e.g., participation in all kinds of activities) integration"* (p.4). On the other hand, Ruiz-Tagle (2013) proposes a multi-dimensional perspective to examine socio-spatial integration: physical (intimacy between different social groups), functional (access to opportunities and services in the territory), relational (interactions between different social groups) and symbolic (recognize common space and identity) (Schorr et al., 2015). These individually experienced interaction processes are usually realized in public spaces. Urban public spaces create opportunities to citizens as well as minority and marginalized groups –no matter of gender, age, ethnicity or financial status- get to know and interact each other. The more time spent in public, the more public familiarity arises (Peters, 2010). Hence, these areas support the citizenship and sense of belonging. As Peters

(2010) state far from a passive activity, people-watching provides a flow of information about a person's fellow citizens—who they are, what they are doing, and what they look like.

Urban parks are areas where social utilization takes place in communities. They provide a sense of place and belonging, opportunities for recreation, health and fitness, events that reinforce social cohesion and inclusive society (GreenSpace, 2011). Ravenscroft and Markwell's (2000) research explains the relationship between the provision of parks and playgrounds and their impact on the integration and exclusion of ethnic youth, and the findings show that policies relating to the spatial provision of parks are highly important in achieving – or denying social inclusion and integration.

Peters's (2010) study on the minority groups' use of public parks shows that women's frequency of visiting parks is relatively high. This research on Turkish people in Germany reveals that the public spaces in the neighborhood played a big role and Turkish women felt at home in those places because their mobility was low, and sometimes they were unwilling or unable to visit others. Women and children are important subject groups in social cohesion and integration studies as they are more vulnerable to environmental changes.

Another important dimension of integration of Syrian refugees is the psychological trauma due to physical violence they witnessed. According to Bahçeşehir University's study on the Syrian refugee/asylum-seeker children in Turkey, 74% of the children stated that they a lost a loved-one in their families during the violence in Syria (Özer & Şirin, 2012). The same study reveals 45,2% of the children suffer from headaches 1-3 times a week and 19,6% daily. Moreover, according to the tests 35% of the children has post-traumatic disorder while 49% can be classified as in depression with high levels and 36% with very high levels. The positive influence of open spaces with natural elements on mental restoration and well-being have been well-documented in the literature (e.g. Ulrich, 1981; Ulrich, 1984; Burgess et al., 1988; Kaplan and Kaplan, 1989). In this context, urban open spaces, particularly urban parks can be a tool for psychological rehabilitation of the Syrian children and adults in Turkey. They should be promoted to engage physical activities and playgrounds in the park.

However, integration through physical environment have multiple dimensions. Lanfer and Taylor's (2005) study shows that there is a strong tendency for newcomers to transfer core cultural patterns from home landscapes onto migrated landscapes. This means integration process may have an outcome of changing local landscapes and spatial identity. In this sense, local authorities should be prepared to manage the possible change in the physical environment and negative outcomes. Landscape planning and landscape management, therefore, should be a core concept in spatial planning and design for immigrants, and for refugees.

2. Use of Open Spaces in Ankara by Syrian Refugees

A small group of Syrian refugees/asylum seekers in Ankara were interviewed in order to have a general opinion on the patterns of their use of access to urban open public spaces. A questionnaire was used to minimize communication problems. A Syrian university student at the Department of Landscape Architecture, Ankara University helped with the translation. A total of 20 questionnaire forms were filled by the participants who were volunteer. The questionnaire consisted of fourteen questions under two sections; (i) demographic characteristics, (ii) previous and current open space use characteristics. The statistical analyses were performed in SPSS 19.0.

Out of 20 participants, 17 were women. Majority (80%) of the participants were aged 15-20 years old, while 2 participants aged between 21-30, and the other 2 was 30 years old or older. 17 of the participants left the Syria between 2012-2015. Participants lived in Turkey either with their friends (45%) or with their families (35%).

Going to the parks and meeting with friends are the favourite leisure activities among 45% of the participants. One of the interesting findings is that the 45% participants stated they had never or rarely gone to parks back in Syria while 30% visit parks more often in Turkey. 35% of the participants visit parks in Ankara at least once a week. Picnicking (40%) and resting-relaxing (30%) in the parks are the most preferred activities. Participants rarely engage in physical activities in open spaces. The parks in their neighborhood are the most preferred parks by the participants. However, some of the participants stated that they also visit parks (e.g. open spaces in Çubuk, Göksu Park in Eryaman) in urban periphery, which should be noted in terms of engagement in public open spaces since they do not have access to private transportation opportunities.

The park use preferences of the participants were found to be independent from demographic characteristics, but it should be noted that the sample size is too small.

There were several limitations to this study; one of them was only a little group of Syrians volunteered to take part in the survey. Even participants were reluctant to answer all the questions. Second and another important limitation was neither researchers nor the most Syrians can communicate effectively due to language differences. Third limitation was the socio-economic background of the participants. All the participants have relatively better financial status and educational background compared to the majority of the Syrians currently residing in Turkey. While most of the participants were students at higher education institutes, there were also a computer engineer, a mechanics, a web designer, and an accountant. The authors have observed that refugees/asylum seekers living in temporary tents or squatter settlements use parks for different purposes. For instance, during the hot summer nights in Ankara there were over 20 Syrians sleeping in a park (75. Yıl Park) in Or-An neighborhood in Çankaya district for over two weeks. After legal complaints by the citizens in the neighborhood, local municipality authorities had to relocate these people. This park was mostly used by the Syrian children during daytime while adults were trying to find temporary employment with no social security as they do not have working permits in Turkey. One may encounter with lots of Syrian women and children begging for money in the public open spaces in Ankara. Many are not lucky to enjoy their leisure time.

CONCLUSION

As the future of Syrian refugees/asylum-seekers in Turkey keeps its uncertainty, authorities and researchers should focus on the quality of life and well-being of the communities for the near future. Immediate solutions with no further management programs may cause further social problems. In this sense physical environment should not be neglected in context of being a platform for social interaction. Republic of Turkey has never witnessed such a migrant movement before. Therefore, the role of physical environment, particularly public space during mass migration should receive more attention.

Research on urban public open spaces well-documents that open and green spaces provide social, psychological and economic benefits for the public. However, Turkish authorities rather see the physical environment as a piece of land to invest in order to provide financial income or to raise political popularity. The meaning of “public space”

needs to be emphasized in this country for a better understanding of the human-environment relationships. Social activities in open public spaces, promoting engagement of refugees/asylum seekers may enhance the current apprehension due to uncertainty for both Turkish citizens and the refugees. Democracy requires freedom of speech and self-expression not only for majority but also for minority groups. Urban public spaces, in this sense, are significant places for meeting “the others”, realizing each other, founding empathy, or just being his/herself. In Turkey, the priority of the policy and research is currently on the refugees’ basic needs such as sheltering and locating through the country. However, the role and potential of urban open spaces in this process has never been discussed yet. On the contrary, open public spaces are the most common grounds where the citizens and the refugees interact. If governments take the responsibility of the refugees, they should also guarantee them to access to public spaces freely, not only to public services such as health, education and employment. On the other hand, future research and study on how to manage possible conflicts and changes during this interaction is needed in terms of both social and environmental contexts.

REFERENCES

- AFAD, (2016, 15 August). *Disaster and Emergency Management Authority*. Retrieved from: <https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum>.
- Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *The Journal of Migration Studies*. 1 (2). 58-83.
- Burgess, J., Harrison, C.M. & Limb, M. (1988). People, parks and the urban green: a study of popular meanings and values for open spaces in the city. *Urban Studies*, 25, pp. 455–473.
- Buzkıran, D., & Kutbay, H., (2013). Arap Baharının Türkiye’ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri. *Journal of Social Sciences and Humanities*. 5(1), 147-162.
- European Commission, (2016, July). *Humanitarian Aid and Civil Protection*. Retrieved from: http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_en.pdf.
- GreenSpace. (2011). *Blue Sky Green Space: Understanding the contribution of parks and green spaces can make to improving people’s lives*. Retrieved from: <http://www.rudi.net/node/22531>.
- Gümüş, T. (2012). *Güneydoğu Anadolu’dan Göç Eden Kadınların ‘Sosyal Entegrasyonu’: İstanbul Tarlabası’nda Niteliksel Bir Araştırma*. (Master Thesis). Maltepe University. Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Heckmann, F. (2006). Integration and integration policies. Imiscoe Network Feasibility Study. Bamberg, Germany.
- Lanfer, A.G. & Taylor, M. (2005). *Immigrant engagement in public open spaces: strategies for the New Boston*. Boston, MA: Barr Foundation.
- Law on Foreigners and International Protection, (2013, April). *Law on foreigners and international protection*. Retrieved from: http://www.goc.gov.tr/files/files/eng_minikanun_5_son.pdf.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989) *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, New York.
- Nicol, C. & Blake, R. (2000). Classification and use of open space in the context of increasing urban capacity. *Planning practice and research*, 15(3), 193-210.
- Orhan, O., & Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri Raporu* (Report No. 195). Ankara: ORSAM- TESEV . Web site: http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiye_Etkileri.pdf.
- Özer, S. & Şirin, S.R. (2012, November). Suriyeli Mülteci Çocuklar Saha Araştırması Sonuç Raporu . Retrieved from: http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/BAUSuriye_23_11_2012.pdf.
- Peters, K. (2010). Being together in urban parks: Connecting public space, leisure, and diversity. *Leisure Sciences*, 32(5), 418-433.

- Ravenscroft, N., & Markwell, S. (2000). Ethnicity and the integration and exclusion of young people through urban park and recreation provision. *Managing Leisure*, 5(3), 135-150.
- Schorr, A. V., Iecovich, E., Alfasi, N., & Shamaï, S. (2015). Socio-spatial integration of older adults in four types of residential environments in Israel. *Journal of Applied Gerontology*, 0733464815614917.
- Thompson, C. W. (2002). Urban open space in the 21st century. *Landscape and urban planning*, 60(2), 59-72.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Turkish Journal of TESAM Academy*. 2 (2), 29-63.
- Ulrich, R.S. (1981). Natural Versus Urban Scenes. *Environment and Behaviour*, 13(5), 523 –556.
- Ulrich, R.S. (1984). View through a window may influence recovery from surgery. *Science* 224:420-421.
- UNHCR, (2016, August). *Syria Regional Refugee Response*. Retrieved from: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>.
- Woolley, H. (2003). *Urban open spaces*. Taylor & Francis.

DÜNYA VATANDAŞLIĞI ile YABANCI OLMA ARASINDAKİ SARKAÇ; GÖÇMENLİK

Öğr. Grv. Nejla AYDINOĞLU¹

Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu

Emekli Öğr. Grv. Mineş KILIÇ

Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu

Öğr. Grv. Cevriye YÜKSEL KAÇAN

Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu

Özet

Göç, sadece fiziksel bir yer değiştirme hareketi olarak görülemeyecek kadar ciddi bir soruna işaret etmektedir. Bir kültürel örüntüden diğerine geçme farklı etnik kimlik, inanç, kültür, coğrafik etmenler sorunu biçiminde karşımıza çıkmıştır. Çünkü göçle terk etme edimi çoğu kez kişilerden bağımsız dışsal faktörlere bağlı olduğundan, belli bir coğrafyada belli bir kültürel kimlik örgüsüyle var olan kişiler “sürüldükleri” ya da zorunlu olarak yerleştikleri yeni “yurt”larında bu kimlikleriyle varlıklarını sürdürmektedirler. Yaşananlar kendileri kadar göçe ev sahipliği yapan toplumu da çok yönlü ve karmaşık bir biçimde etkilemektedir. Türkiye tarih boyunca mülteci ve sığınmacılara bir yandan “geçiş alanı” olduğu gibi öte yandan “yerleşim alanı” ülke konumundadır ve 2011’de Suriye’de ortaya çıkan iç savaş nedeniyle kaçan Suriyelileri, uluslararası hukuka/insan hakları evrensel beyannamesine göre öncelikle geçici koruma altına almıştır. 2011 Nisan ayında 252 kişi ile başlayan mülteci akını sonucu Türkiye Mart 2016 itibariyle 3 milyona yakın Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Kalıcı yerleşimle birlikte Kant’ın sözünü ettiği yabancı ülkeden gelene misafirperver tutum yükümlülüğü geçersizleşmektedir. Çünkü ev sahipliği rolü yurttaşlığa dönüşmüştür. Bu bağlamda, yeni gelenler, ülkede yaşanan barınma, eğitim, sağlık, istihdam gibi temel sorunların ağırlaştırıcısı olarak algılanmakta ve etnik, inanç, kültür vb. temelli ayrımcı, dışlayıcı, ötekileştirici tutum/söylemlere maruz kalmaktadırlar. Meseleye bu aşamada yabancı ve öteki görünümünde algılanan göçmenin düşman olarak imlenmesini önlemenin bir yolu olarak Kant’ın “hayırseverlik yerine ikame ettiği hak” kavramını insan hakları temelinde ete kemiğe büründürmek önerilebilir. Bu çalışma, göç potası haline gelen ülkemizde göçmen sorununun felsefi temelde tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Göçmenlik, Ötekileştirme, Göç

THE PENDULUM BETWEEN the WORLD CITIZIENSHIP and BEING FOREIGNER; IMMIGRATION

Abstract

Migration refers to a problem that is too serious to be seen as a physical displacement movement. Passing from one cultural pattern to another has come into conflict in the form of different ethnic identity, belief, culture, geographical factors. Because immigration is often linked to independent external factors, people with a certain cultural identity pattern in a particular geography continue their presence in the new "dormitories" where they are "plowed" or forcedly settled. The inhabitants are influencing the society which hosts as much as the mosques themselves in a versatile and complex way. Throughout history, refugees and asylum seekers have been "transit areas" on the one hand and "residential areas" on the other hand, and the Syrians fleeing due to the civil war that took place in Syria in 2011 have been temporarily protected under the universal declarations of international law / human rights. As a result of the refugee flood, which started with 252 people in April 2011, Turkey is hosting about 3 million people in Syria as of March 2016. With permanent settlement, the obligation of hospitable attitude from the foreign country which Kant spoke of is invalidated. Because the role of the host has turned into citizenship. In this context, the newcomers are perceived as aggravating the fundamental problems of the country such as marriage, education, health and employment, Are exposed to discriminatory, discriminatory, otherizing attitudes / discourses based on As a way of preventing immigrants who are perceived as foreigners and others in this stage in the process, it may be advisable to make Kant's "right to substitute for philanthropy" the basis of human rights. This study aims to discuss immigrant problem in our country where becomes an immigration center in its area on a philosophical basis.

Keywords: Migration, Alienation, Migrate

¹ Nejla AYDINOĞLU, nejla@uludag.edu.tr

GİRİŞ

İnsanlık tarihi ile birlikte varlığını sürdüren göç olgusu, bir ya da birden fazla nedene bağlı olarak ortaya çıkabildiği gibi sonuçları yalnızca göçün yaşandığı toplumu değil tüm dünyayı birlikte etkilemektedir. İster gönüllü ister zorunlu olsun, çoğunlukla daha güvenli ve iyi bir yaşamın hedeflendiği göç olgusu, ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel birçok etkileşimi ve değişimi de beraberinde getirmektedir. Çünkü göç olayı yalnızca bölgeler, şehirler, ülkeler arası bir yer değiştirme hareketi değil, küreselleşen dünya düzeninde farklı kültürlerin mensuplarının farklı kültürlerden gelen insanlarla birlikte “zorunlu ya da gönüllü”, “geçici ya da kalıcı” olarak yaşamalarını gerektirmektedir. Bu durum uyum ve çatışmaya dair ciddi birtakım problemlerin yaşanmasını kaçınılmaz kılmakta (Aksoy, 2012, s.293), kontrolsüz ve yoğun biçimde yaşanan kitlesel göçler, “yeni gelen” e karşı öfke, etnik şiddet, ötekileştirme yabancı korkusu gibi tepkilere dönüşebilmekte, siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları olumsuz etkileyebilmektedir (Deniz, 2014, s.177).

Göç hareketleri insanoğlunun varoluşuyla birlikte karşımıza çıkan bir olgu olmasına rağmen, günümüzdeki boyutu, kapsamı ve niteliğinde önemli değişiklikler içerdiği gözlemlenmektedir (Castles ve Miller, 2008, s.5). İnsanlar yaşadıkları yerlerden iç savaş, dış tehdit, afetler, sürgün gibi birçok nedenden dolayı alışımlı oldukları düzeni ve topraklarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Kendi rızaları dışında gerçekleşen bu durum “zorunlu göç” olarak adlandırılmaktadır. Daha güvenli bir ortamda insan onuruna yakışır şekilde bir hayat bulmak ümidiyle çıkılan bu yolculuk, kimi zaman hayallerin çok ötesinde bir hayal kırıklığı, kimi zaman gerçekleşen bir rüya şeklinde yaşanabilir. Dünya genelinde bugüne kadar yaşanan göç hareketleri günümüzdeki nüfus dağılımını oluşturmuş; birbiri içine geçen kitleler ve yeni oluşan karma toplumlar sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yeni şekillenmelerin mimarı olmuştur (Yılmaz, 2014, s.1687 ; Ünal, 2014,s.66; Benhabib, 2006, s.16). Tarih, İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren Doğu’dan Batı’ya akan bir nehir misali, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru yaşanan göçe şahitlik etmiştir (Zlotnik, 2001, s. 257).

Küresel göç hareketinin sosyolojik, politik, ekonomik etkileri tüm dünyayı yaklaşık son 30 yıldır gittikçe artan önemde ilgilendirmektedir. (Somersan, 2004, s. 152). Günümüzde ise özellikle uluslararası göç kavramının önemi daha da artmış bulunmaktadır. Uluslararası göç; Ulus-devletlerin sınırlarının “yabancılar” olarak tanımlanan bireyler, gruplar tarafından aşılması niteliğinde tanımlanan siyasal bir etkinlik olduğu gibi, ulus-devlet dediğimiz siyasal coğrafyanın, ya da ulus dediğimiz siyasal topluluğun, içine yabancı kişilerin geçici ya da kalıcı katılımı anlamını da taşımaktadır (Hammar, 1990; Castles and Miller, 1997; Messina ve Lahav, 2006).

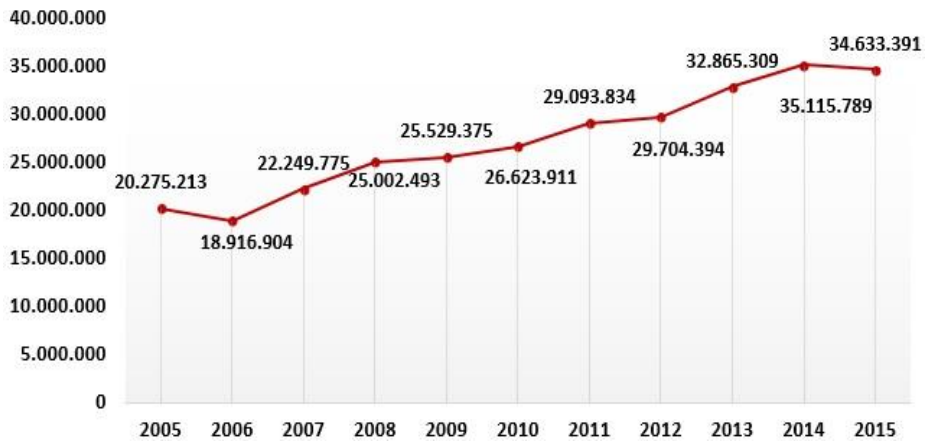
Anadolu, yüzyıllar boyunca göç etmek isteyenler için cazibesini hep korumuş, özellikle coğrafi özellikleri, başta iklim ve jeopolitik konumu olmak üzere, limanlar, otlaklar ve stratejik savunma güzergâhları bu cazibenin merkezini oluşturmuştur. Hem Osmanlı Dönemi’nde hem de Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar gelen kitlesel göç dalgaları ülkenin ekonomik, siyasal, toplumsal, etnik ve kültürel yapısını büyük ölçüde etkilemiştir. İster göçe ev sahipliği yapan hedef ülke olma, ister kaynak ülke olma, isterse transit ülke olma açısından bakıldığında Türkiye, göç tecrübelerinin başrol unsurlarından biri olmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2015).

1.Türkiye’de Göç ve İstatistikleri

Ülkemiz, farklı ülkelerin çatısı altında Osmanlı Devleti'nden geriye kalmış dil, din, soy ve akrabalık ilişkilerimiz bulunan insanlara hedef ülke olarak kucak açarken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir dönem yoğunlukla (1960'lardan itibaren) göçmen işçi göndererek göç veren bir ülke, 1980'lerden sonra Avrupa'ya göç etmek isteyenler için popülaritesini hiç yitirmeyen transit ülke olarak varlığını sürdürmüştür (İçduygu, 2004; Kaşka, 2005, s.49; Lordoğlu, 2005, s.102; Toksöz, 2006; İçişleri Bakanlığı, 2015). Göçmenlerin çoğunlukla Türkiye'yi geçiş alanı olarak seçmesinin nedeni ise kıtalararası bir bağlantı bölgesi konumu ile önemli deniz yollarına sahip olmasıdır (Ünal, 2014, s.65-85). Son zamanlarda ise sınır komşularımız ve yakın ülkelerde yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal ve ağırlıklı iç savaşın neticesinde göç alan/hedef ülke konumu derinleşmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2015).

Grafik 1. 2005-2015 Yılları Arasında Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancı Oranı

YILLARA GÖRE TÜRKİYE'YE GİRİŞ

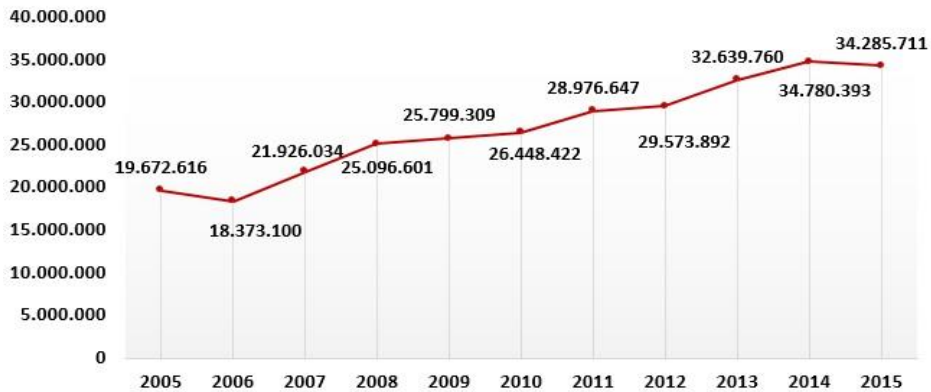

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, (2016), http://www.goc.gov.tr/icerik3/giris-cikis_363_378_4708
Erişim:05.08.2016.

Grafik 1' de Türkiye'ye kara, hava, deniz ve demiryolu ile giriş yapan yabancıların geçmiş yıllara ait sayıları verilmiştir. Yıllara göre genel bir artış mevcuttur. 2015 yılında 2014' e göre %1'lik bir azalış ile 34.633.391 olmuştur.

Grafik 2. 2005-2015 Yılları Arasında Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Oranı

YILLARA GÖRE TÜRKİYE'DEN ÇIKIŞ

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, (2016), http://www.goc.gov.tr/icerik3/giris-cikis_363_378_4708
Erişim:05.08.2016.

Grafik 2’ de Türkiye’ye kara, hava, deniz ve demiryolu ile çıkış yapan yabancıların geçmiş yıllara ait sayıları verilmiştir. Yıllara göre genel bir artış mevcuttur. 2015 yılında 2014’ e göre %1’lik bir azalış ile 34.285.711 olmuştur.

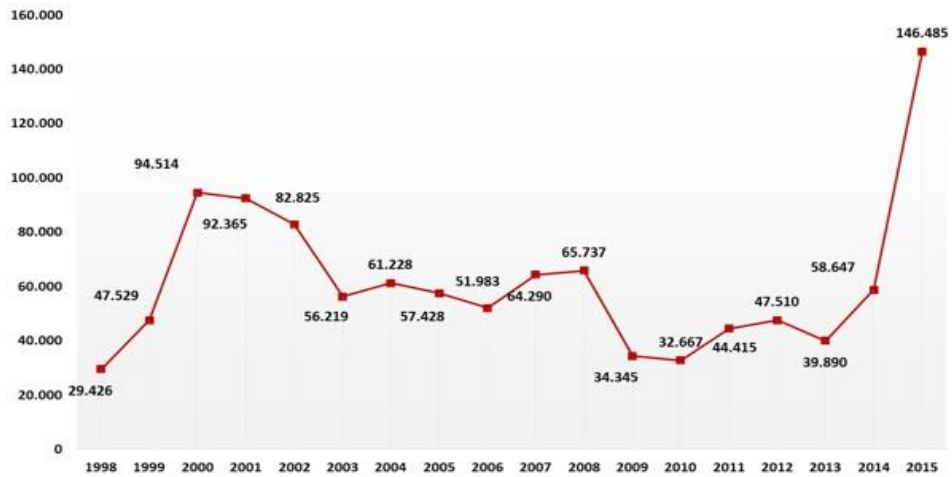
Türkiye bir yandan mülteci olarak kapımızı çalanlara ev sahipliği yaparken, şartlı mültecileri ise başka bir ülkeye yerleştirene kadar misafir etmeyi yüklenmektedir (Eren ve Kaya, 2014, s.20). Halbuki merkez Avrupa ülkelerinin mülteci ve sığınmacılara karşı yalnızca kalifiye iş gücü göçüne izin vererek, yarar zihniyeti hakim olan insani sorumluluktan çok uzak bir yaklaşımla kendi düzenledikleri uluslararası hukuk ilkelerini ihlal etmeleri söz konusudur.

1990’lı yılların ortalarından başlayarak Avrupa ülkelerine göç eden mültecilere karşı, Batı toplumlarının bir kesiminde yaygın bir ön yargı ve belirli bir tepkisellik harmanlanmış korku; “yoksulların işgali, Avrupa’nın saldırıya uğraması” şeklinde değerlendirilmiştir. Gün geçtikçe bu yarar temelli önyargılara yeni argümanlar eklenmektedir. Şüphesiz bunların başını ulusal kimlik, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel etkilenme çekmektedir. (Özekmekçi, 2010, s. 44).

Bu tür hesaplamalar bir yana dursun Türkiye’nin gündeminde yasal yolla göç edenler dışında gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler, yani düzensiz göç konusu önemini korumaktadır. Bu kayıt dışı yabancılar; “başta Avrupa olmak üzere batıdaki bir ülkeye göç etmek amacıyla Türkiye’yi transit bir ülke olarak kullanmak niyetinde olan düzensiz göçmenler, geçerli belgeleri olmadan Türkiye’de yaşamak ve çalışmak için Türkiye’ye gelen düzensiz göçmenler ve ülkeden ayrılması beklenen ancak ülkeden ayrılmayan mültecilik talepleri reddedilmiş sığınmacılardır” (İçduygu ve Aksel, 2012, s.21).

Grafik 3. 1998-2015 Yılları Arasında Türkiye’deki Düzensiz Göçmen Sayısı

YILLARA GÖRE DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

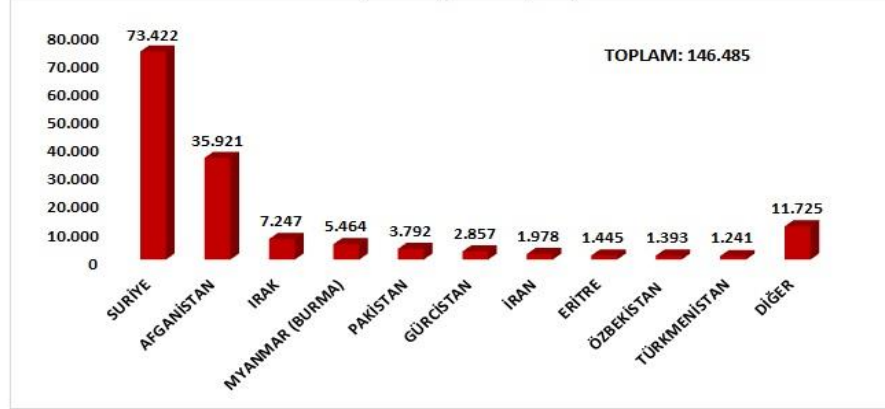

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, (2016), “2015 Türkiye Göç Raporu”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 35 Ankara, s.64

Grafik 3’ te 1998-2015 yılları arasında Türkiye’deki düzensiz göçmen sayısı verilmiştir. Yıllar arasında belirgin bir sınır aralığı olmamakla birlikte 2015 yılında Suriyeli’lerin büyük gruplar halinde göçü ile düzensiz göçmen sayısında da artış dikkat çekicidir.

Grafik 4. Türkiye'deki Düzensiz Göçmen Uyrak Oranları

2015 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyrak)

BİRİKİM 29.426 76.955 171.469 263.834 346.659 402.878 464.106 521.534 573.517 637.807 703.544 737.889 770.556 814.971 862.481 902.371 961.018 1.107.503

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, (2016), “2015 Türkiye Göç Raporu”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, ,Yayın No: 35 Nisan, 2016.s.65

2.Türkiye’de Göç Olgusu ve Göçmenlere Genel Bakış

Farklı ülke sınırları içerisinde yaşamak durumunda olan göçmenler, uluslararası göçün olumsuz etkilerinden payını fazlasıyla alarak, yurttaşlık haklarını kullanmaksızın yaşamlarına devam etmek durumundadırlar (Soysal, 2010, s.495). Şüphesiz sağlık, iletişim, eğitim, psiko-sosyal uyum problemleri, çocuk işçiliği, kayıt dışı çalıştırma vb. acilen çözüm beklerken, tüm bunlara beklenmedik misafirleri bir yük olarak gören kesim tarafından dışlanma, ötekileştirme, hatta ırkçılığa varan tutumlar eklenmektedir (Göker ve Keskin, 2015, s.233). Öte yandan problemlerin kaynağı olarak görülen göç yolcularının yaşadığı sorunlara karşın, hedef ülkedeki toplumun da göçmenlerle ilgili sorunları ve kaygıları bulunmaktadır. “Transatlantik Eğilimler Araştırması’na göre Türkiye’de göçü sorun olarak görenler yüzde 54 iken fırsat olarak görenler yüzde 18’de kalmıştır. Göçmenlerin vatandaşların elinden işlerini alıp almadığı sorusuna ise yüzde 70 oranında “evet aldılar” çıkarken yüzde 24’lük kesim buna katılmamaktadır. Ulusal kültürün tehditi olarak görenlerin oranı yüzde 55 olmuştur. Kültürel zenginlik olarak görenlerin oranı ise sadece yüzde 33’te kalmış, yüzde 66’lık kesim ise aksi görüş belirtmiştir” (Ünal, 2014, s.73).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek komiserliğinin raporuna göre; Suriye’deki çatışmadan kaçarak komşu ülkelere sığınan mülteci sayısı 4 milyonun üzerinde. Türkiye bu sayının %45’ine ev sahipliği yapıyor. Bu oran 1.805.255 mülteciye denk düşmektedir. Türkiye’den sonra 1.172.753 Suriyeli mülteciyi bünyesinde barındıran ikinci ülke Lübnan’dır. Mülteci sayısı ile takip eden ülkeler Ürdün, Irak, Mısır ve Kuzey Afrika ülkeleridir. Suriye’deki savaş 5. yılında ve halen sürüyor. Bu süreçte ülke içinde de milyonlarca nüfus yerlerinden edilmiş ulaşması zor yerlerde güç koşullarda yaşamaktadır (UNCHR, 2014).

BM Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres, mültecilerin yaklaşık, Lübnan’da % 55 ve Ürdün’de % 86’sının yoksulluk sınırı altında ve standartların altında barınaklarda yaşadığını belirtirken, mülteci sayısının artışına paralel olarak sorunların derinleştiğine dikkat çekiyor. Vurguladığı diğer sorunsal koşulların kötüleşmesi ile göç hareketinin Avrupa ve daha da ötesine yöneldiği ancak çoğunluğun bölgede kalarak ev

sahipliği yapan yerel halkla birlikte umutsuzluğa sürüklenebilecekleridir (UNCHR, 2014).

Suriye’li mülteciler için UNHCR’nin insani yardım ve kalkınma yardımı olarak 2015 yılı için öngördüğü rakam 5.5 milyar ABD doları iken haziran sonları itibarı ile sağlanan fon bunun %24’ü kadardır. Yeterli fonun sağlanması acil bir sorundur. Bu durum, mültecilerin, beslenme, sağlık ve eğitim hizmetinden yararlanma bakımından güçlük yaşayacaklarını göstermektedir. Bölgede mültecilerin eve dönme umudu giderek zayıflarken ev sahibi toplulukların mültecilere sağladıkları desteği sürdürme beceri ve istekleri de zorlaşmaktadır. Mültecilerin yoksullaşması, mülteciler için çocuk işçiliği, dilencilik, çocuk yaşta evlilik gibi olumsuz başa çıkma yollarını arttırmaktadır (UNCHR, 2014).

Türkiye’deki Suriyelilerin 1milyon 200 bini 18 yaşın altında çocuk ve kadındır. Suriyeli sığınmacıların yalnızca % 14’ü Türkiye’de devlet tarafından kurulan kamplarda yaşarken %86’sı şehirlerde yaşamaktadır (UNCHR, 2014).

Hacettepe Üniversitesi Göç Ve Siyaset Araştırmaları Merkezi’nin 2014 yılında yayınladığı bir çalışmada, Türk vatandaşlarının, Suriyelilere yönelik “misafir” olmaları açısından büyük bir toplumsal kabul ve destek verdiği tespit edilse de büyük çoğunluğun % 84.5’ inin Suriyelilere vatandaşlık verilme olasılığına kesinlikle karşı çıktığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların % 42.1’i Suriyelileri “zulümden kaçanlar”, %20.8’i ise ülkemizin misafirleri olarak görmektedirler. Bu iki yaklaşım toplumsal kabulün temel belirleyenleridir. Araştırmanın diğer önemli sonuçları ise şöyle sıralanabilir; Araştırmaya katılanların % 30.6’sı savaş sürse de Suriyelilerin geri gönderilmesi gerektiğini düşünüyor, % 49.8’i Suriyelilerle komşuluk yapmanın rahatsız edici olduğunu düşünüyor. % 62.3’ü, hırsızlık, şiddet ve fuhuş nedeni ile Suriyelilerin huzuru bozabileceğini düşünürken, % 56.1’i Suriyeliler nedeniyle işini kaybedebileceği endişesi taşımaktadır. Araştırmaya katılanların % 70.6’sı ise, kültürel olarak Suriyelileri kendinden farklı olarak gördüğünü ifade etmektedir (Erdoğan, 2015, s.25-29).

Yerel/ ulusal bir bütünlük olarak kabul edilen bir toplumda, zorunlu nedenlerle sığınanlara başlangıçta “misafir” olarak gösterilen tolerans, sürekli birlikte yaşama fikri karşısında azalma durumuna gelmektedir. Kant göç olgusuna misafirlik kavramı ile yaklaşır. Misafirlik iki konumludur; ilki yabancı bir ülkeden gelenlere karşı ikincisi ise yabancı bir memlekette misafirlik ve dünya vatandaşlığıdır. Kant’ın misafirlikten kastı, her vatandaşın geldiği ülkede düşmanca muamele görmeme hakkıdır. Bu anlamda onun misafirlik kavramı hümanizm üzerine değil hukuk temeli üzerinde yükselir. O yabancı bir devletten gelen insanı kabul etmeme hakkını günümüzde olduğu gibi devletlere tanır. Ancak sığınmacıların ölüme terkedilmesi ona göre hukuk dışı olup kabul edilemez. Her şeyden önce Kant, kamu yasalarını ve bu yasalara bağlanmayı, karşılıklı ilişkiler ve sorumluluk içinde dostça ilişkilerin kurulmasının tek sağlayıcısı olarak görür. Bugün göç olgusu Kant’ın yaşadığı dönem koşullarından çok daha farklı belirleyenlere sahiptir. Fakat sığınmacılar ve göç ettikleri ülkenin vatandaşları arasındaki ilişkilerin dostluk ya da düşmanlık sınırları içinde gelişmesi, hala hukuk ve politikaya bağlı niteliğini korumaktadır. Kant’ın sözünü ettiği yasalar, İnsan Hakları Sözleşmesinin içeriğine yakındır (Kant, 1993, ss.116-128).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Dünya ölçeğinde yaşanan sosyal ve siyasi krizler son günlerde gitgide artan göç dalgalarının başat sebeplerindendir. Her ne şekilde yaşanırsa yaşansın göç insan yaşamını ve yönetim politikalarını çok yönlü olarak etkilemektedir. Küreselleşmeyle birlikte dünya genelinde bu konu ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan daha

da anlamlı hale gelmesine rağmen, ülkelerin göçmenlere bakış açısı ve tutumları farklılıklar içermekte ve genel eğilim insani yardım ilkesini zaman zaman ihlal etmektedir. Savaş, işsizlik başta olmak üzere daha güvenli ve iyi yaşam koşulları gibi birçok nedenden kaynaklanan göç olgusunun yakın gelecekte azalacağı ya da durabileceğine ilişkin bir tahminde bulunulamamaktadır.

İç ve dış tehditlere karşı siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel açıdan istikrarlı ilerleyişini sürdürmeye çalışan Türkiye hem hedef hem de geçiş ülkesi konumunu sürdürmektedir. Bununla birlikte önümüzdeki günlerde Türkiye'nin yeni göç hareketleri ile yüzleşmesi de kaçınılmazdır. Bu yüzden, bugün ve bundan sonra Türkiye'de ve Türkiye'den yaşanan göç olayını ve doğurduğu sonuçları çok boyutlu olarak ele alma zorunluluğu vardır. Ülkemizde yabancı göçmen, mülteci, sığınmacı algısının artarak olumsuz bir hal alması ve özellikle yabancı göçmenlere karşı ötekileştirici tutum, dışlama ve yaşanan olumsuzlukların sebebi olarak etiketleme davranışlarının artması söz konusudur. Avrupa ülkelerinde görülen "yabancı düşmanlığı" ile birlikte, suç oranında artışlar da dâhil olumsuz durumların yaşanması veya artması beklenebilmektedir.

Türkiye'de toplumun mali ve insani yardım kapsamında ortaya koyduğu Suriyelilere yönelik kabulün bir limiti olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun vatandaşlık verilmesi konusuna olumsuz baktığı ve ciddi bir kültürel mesafe tanımladığı görülmektedir. Suriyelilerin, onlara ayrılan kamplarda, izole yaşamaları ya da geçici bir birlikte yaşam çerçevesinde gördükleri kabulün sürdürülmesi çok kolay olmayacaktır. Güvensizlik, ekonomik açıdan kaynakların paylaşımı ve kültürel farklılık, Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcı dışlayıcı söylem ve tavırlara meşruiyet dayanağı oluşturabilir. Türkiye'de zaman zaman ırkçılığa, yabancı düşmanlığına hatta nefrete varan olumsuz tavırların yükselmemesi, ulusal ve uluslararası politikalar ve mali fonların yeterliliği ile mümkün olacaktır. Süreç içinde insan hakları ve evrensel hukuk kurallarının önemsenmesi, sivil toplum inisiyatifinin dikkate alınması da son derece önemlidir. Sorun, aslında uluslararası insan hakları sorunudur. Suriyelilerin büyük bir çoğunluğunun evlerine dönemeyeceği artık açıktır. Bu konuda geçicilik/ misafirlik üzerine politika yapmanın yanı sıra, birlikte yaşamanın olanaklılığını toplum gözünde sağlayacak ve meşru kılacak politika, stratejiler ve uygulamalara ihtiyaç vardır. Ancak tüm bunların, göçün niteliği, hacmi, göç ve sığınma politikalarını ortaya koyacak, göçler sonrası toplumsal etkileşim ve dezavantajlı göçle gelen nüfusa yönelik gündelik pratik ve bunun toplumsal yansımalarını, gerilimlerini gösterecek bilimsel çalışma ve verilere yaslanarak belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma ile konunun önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20): 292-295.
- Benhabib, S. (2006). *Ötekilerin hakları-yabancılar, yerliler, vatandaşlar*. (B. Akkıyal, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castles, S. & Miller M. (2008). *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (Çev. B. Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Castles, S. & Miller, M. (1997). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Guildford Press, New York.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *TSA Dergisi*, 18 (1): 175-204.

- Erdoğan, M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum. *Hacettepe Üniversitesi Göç Ve Siyaset Araştırmaları Merkezi-Hugo Yayınları*, Ankara, 25-29.
- Eren, E.Y. ve Kaya, İ. (2014). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu: arada kalanların hakları ve yükümlülükleri*. SETA Yayınevi. İstanbul.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 229-256.
- Hammar, T. (1990). *Democracy and the nation-state: aliens, denizens and citizens in a world of International migration*. Aldershot, Avebury.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de kaçak göç*. İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. (2012). *Türkiye'de düzensiz göç*. Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, Ankara.
- Kanıt, Z. D. (1993). *Aydınlanma Filozofu Kant'ın Ebedi Barış Düşüncesine Genel Bir Bakış*. Felsefe Tartışmaları 14. Kitap. Kent Basımevi. İstanbul
- Kaşka, S. (2005). Ev içi hizmetlerin küreselleşmesi ve Türkiye'deki göçmen kadınlar. *Tes-İş Sendikası Dergisi*, 49-54.
- Lordoğlu, K. (2005), Türkiye'de yabancılara kaçak çalışması ve bu çalışmaya ilişkin bir araştırma , *Toplum ve Bilim Dergisi*,103-127.
- Messina, A. M & Lahav, G. (2006). *The migration reader*. Viva Books, New York.
- Özekmekçi, M. İ. (2010). Tehdit sınırını geçemeyen göçmen. *Hayat Sağlık Dergisi*, (2): 44-48.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal bilimlerde etnisite ve ırk*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Soysal, Ö. (2010). Evrenselcilik-tikelcilik gerilimi ışığında "ötekiler" in kaderi. *I. Uluslararası Felsefe Kongresi Kitabı*, 495-512.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2016). *2015 Türkiye Göç Raporu*, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 35 Nisan, 2016, s:35-39.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2016), http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik Erişim:05.08.2016.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2016), http://www.goc.gov.tr/icerik3/giris-cikis_363_378_4708 Erişim:05.08.2016
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç Dairesi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380, Erişim:10.08.2016
- T.C.İçişleri Bakanlığı Göç Dairesi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_568_908, Erişim:10.08.2016
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNCHR. (2014). **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği**, <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648>. Erişim Tarihi:08.07.2016
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin beklenmedik konukları: "öteki" bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi". *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(3):65-89.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2): 1685-1704.
- Zlotnik, H. (2001). *Past trends in international migration and their implications for future prospects*. In M.A.B. Siddique, (ed.), *International Migration into the Twenty-First Century: Essays in Honor of Reginald Appleyard*, 227-262.

OTURUM VI B / SESSION VI B
KENTSEL ile KIRSAL ARASINDA / BETWEEN URBAN and RURAL

KIR VE KENTİN “ÖTEKİ” KADINLARI: TRABZON’DA ENGELLİ KADINLAR

Arş. Gör. Gülmelek DOĞANAY¹

Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Arş. Gör. Şölen KÖSEOĞLU HENDEN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, FBE, Mimarlık Anabilim Dalı

Özet

Toplumsal kontrol mekanizmalarının zayıf olduğu ve sakinlerine özgürlük vaadinde bulunan kentsel alanların diğer bütün farklılıklar için olduğu gibi engelli kadınlar için de dışlayıcı ve özgürlüklerini kısıtlayıcı bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Kentin aksine benzerlikler üzerinden inşa edilen kır, sakinlerine daha güvenli ve korunaklı bir yaşam alanı sunmaktadır. Kırsalda yaşayan engelli kadınlar engelli olmalarından ötürü aynı derecede ötekileştirilmemekte, “bizden biri”, “bizim kızımız” olarak kabul görmektedirler. Ancak bunu yaparken kır, engelli kadınlara norm ve kural odaklı bir hayat sunmaktadır. Burada geleneksel kurallar ve toplumsal cinsiyet kalıpları çok net bir şekilde hissedilmektedir. Kırsalda kadın kimliği ve cinselliğinden dışlanmış olan engelli kadın, evlenme ve çocuk sahibi olma becerisinden yoksun olarak kodlanırken aynı zamanda bedenini toplumsal cinsiyet kalıplarına göre terbiye etmesi ve (eğer engel türü izin veriyorsa) ev, bahçe, çocuk bakımı gibi işlerle ilgilenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, Trabzon’daki engelli kadınların kır ve kentte karşılaştıkları sorunlar üzerinde durulacak, karşılaştırmalı yöntem kullanılarak kırsal ve kentte yaşayan engelli kadınların maruz kaldıkları dışlama mekanizmaları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konacaktır. Çalışma kapsamında kullanılacak olan veriler, 1 Ocak-31 Aralık 2015 tarihleri arasında KTÜ Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen “Trabzon’da Engelli Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği” projesi kapsamında yapılan saha araştırmasından elde edilmiştir. Proje kapsamında Trabzon’da yaşayan 18-65 yaş arasındaki 286 engelli kadın katılımcıya anket uygulanmış, bir kısmıyla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Çalışma derinlemesine mülakatlar yapılanlar arasından seçilen 25 kişinin söylemlerinin içerik analizine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, Feminist Engellilik Araştırmaları, Engelli Kadın, Evrensel Tasarım, Kır-Kent Çelişkisi*

“OTHER” WOMEN of RURAL and URBAN: DISABLED WOMEN in TRABZON

Abstract

We may say that urban areas promising freedom to its residents by having weak social control mechanisms are discriminative and restrictive for women with disabilities as for all “other” different identities. On the contrary, built on similarities rural areas provide a safer and shielded land to its residents. Disabled women living in rural areas are not marginalized equally because of their disability, far from it they are accepted as “one of us”, “our daughter”. However, by doing it, rural offers a norm and rule-driven life to disabled women. Herein traditional norms and gender stereotyping are felt in a very clear way. In rural women with disabilities who have been excluded from the female identity and sexuality, classified as lacking the ability to marry and have children are expected of edification of their body according to gender stereotyping and (if the disability permits it) to deal with jobs such as housework, gardening, babysitting at the same time. This paper, will focus on problems faced in rural and urban by disabled women in Trabzon, will reveal the similarities and differences of the exclusion mechanisms disabled women living in rural and urban areas are exposed by using a comparative method. The data used in the study was obtained from the field study carried out within the project called “Disabled Women in Trabzon and Gender Inequality” by Karadeniz Technical University Women’s Studies Research and Application Center between the dates 1 January 2015 - 31 December 2015. Within the project a questionnaire was applied to 286 disabled women participants between the ages of 18-65 living in Trabzon, also deep interviews were made with some. This paper is based on the content analysis of 25 speeches selected among deep interviews.

Keywords: *Gender, Feminist Disability Studies, Disabled Women, Universal Design, Rural-Urban Conflict.*

¹ Gülmelek Doğanay, melekalev@ktu.edu.tr

GİRİŞ

Sanayileşme sonrasında, köylerden kentlere işçi göçü ve kent nüfusunun artması ile birlikte kent ve kırsal arasındaki çelişkiler görünür olmaya başlamıştır. Bir yandan kentte yoksulluk artmış, konut ve hijyen sorunları ortaya çıkmaya başlamış, diğer taraftan ise toplumsal ilişkiler ve yaşam tarzları da dönüşüme uğramıştır. Söz konusu çelişki ve değişim, dönemin kent sosyologları tarafından teorileştirilmiştir. Kırsal ve kent arasında bir zıtlık olduğunu düşünen ve söz konusu zıtlığı çalışmalarında ele alan teorisyenler kentleşme ile birlikte cemaate özgü değerlerin yitirildiğinden bahsetmektedirler. Cemaatten topluma geçişi imleyen kentte, insanlar rasyonel hareket etmekte, kendi çıkarlarını düşünmektedirler. Bu toplumsal yapıda organik, ikincil, sahte, gelir geçer, yüzeysel, araçsal ilişkiler söz konusudur. Kent, farklı kimliklerin bir arada yaşadığı ama kimsenin birbirine tahammül edemediği bir ilişki sunmaktadır. Cemaate özgü bir toplumsal örgütlenmede yani kırsal ise daha birincil, dayanışmacı, aile, din gibi değerlerin önemsendiği, yaşa dayalı hiyerarşik bir örgütlenmenin olduğu insan ilişkileri ön plandadır. Burada homojen kimlikler söz konusudur. Herkes birbirini tanır. Ayıplama mekanizmasının etkin olduğu kırsal hayatı özgürlüklerin sınırlandığı ve aynı zamanda güvenli ve korunaklı bir yaşam alanı sunmaktadır. Toplumsal kontrol vardır. Kentlerde ise insanlar her an tanımadıkları kişilerle karşılaşabilmekte ve kendilerini güvende hissetmemektedirler. Dolayısıyla kentte sürekli bir “öteki” inşası söz konusudur. Kent öteki ile karşılaşmaların tedirginlik yaratmakta, dolayısıyla mekânsal olarak birbirlerine benzeyenlerin aynı mekânlarda yaşamalarına neden olmaktadır. Bu anlamıyla kent birçok dışlayıcı pratiği bünyesinde barındırmaktadır.

Engelli kadınlar da hem engelli hem de kadın olmalarından ötürü kentin kamusal alanından iki kez dışlanmakta, bir “öteki” olarak damgalanmaktadır. Heterojen bir nüfus yapısına sahip kentsel alanlarda karşılaşılan engelli kadınlar ya görmezden gelinmekte ya da aşağılayıcı bakışlara, meraklı sorulara maruz kalmaktadırlar. Engelli kadınlar için kent bu anlamda güvensiz bir ortam sunmaktadır. Kendilerini bir takım tehlikelere karşı korumakta yetersiz hisseden engelli kadınlar tek başlarına dışarıya çıkmayı reddetmekte ancak bu özgürlüklerini en kısa zamanda kazanmayı umut etmektedirler. Toplum tarafından zayıf ve güçsüz olarak kodlanan engelli kadınlar her zaman söylem üretme gücüne sahip iktidarın psikolojik, sözel ya da fiziksel şiddetine maruz kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Toplumsal ayıplama mekanizmasının olmadığı ve sakinlerine özgürlük vaadinde bulunan kentsel alanların diğer bütün farklılıklar için olduğu gibi engelli kadınlar için de dışlayıcı ve özgürlüklerini kısıtlayıcı bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Kırsal alan ise engelli kadınlar için daha korunaklı ve güvenli bir ortam yaratmaktadır. Kırsalda yaşayan engelli kadınlar engelli olmalarından ötürü ötekileştirilmemekte, “bizden biri”, “bizim kızımız” olarak kabul görmektedir. Bu anlamda, dışlayıcı tutumlardan uzak kalmakta ve genelde sorun yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Evin dışında görünür olmaktan çekinmeyen engelli kadınlardan bazıları için dışarıya yine ev ve evlerinin çevresi ile bazıları için yaşadıkları mahalle ya da köy ile sınırlıdır. Bu durum onların engel türü ve yüzdelerine göre değişmektedir. Bütün bunlara rağmen, kırsal engelli kadınlara norm odaklı bir hayat sunmaktadır. Burada geleneksel kurallar ve toplumsal cinsiyet kalıpları çok net bir şekilde hissedilmektedir. Kırsalda kadın kimliği ve cinselliğinden dışlanmış olan engelli kadın evlenme ve çocuk sahibi olma becerisinden yoksun olarak kodlanırken aynı zamanda bedenini toplumsal cinsiyet kalıplarına göre terbiye etmesi ve (eğer engel türü izin veriyorsa) ev, bahçe, çocuk bakımı gibi işlerle ilgilenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Trabzon'daki engelli kadınların kır ve kentte karşılaştıkları sorunlar üzerinde durulacak, karşılaştırmalı yöntem kullanılarak kırdaki ve kentte yaşayan engelli kadınların maruz kaldıkları dışlama mekanizmaları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulacaktır. Engellilik ve toplumsal cinsiyeti sorunsallaştıran teorilerden faydalanılarak hazırlanacak olan çalışma, kent ile kır arasında yaşanan çelişkileri Trabzon'daki engelli kadınların deneyimleri üzerinden okumayı hedeflemektedir. Söz konusu çelişkilerden kaynaklanan sorunlar toplumun her kesimi için aynı şekilde hissedilmemektedir. Toplumsal cinsiyete, etnik, dini, dilsel ve benzeri farklılıklara sahip gruplar farklı dışlama ve içirme mekanizmalarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Hem engelli hem de kadın olma gibi iki farklılık grubunun mensubu olmak, bu çalışma kapsamında engelli kadınları biricik kılmaktadır.

İstatistiklere göre Türkiye'de kırdaki yaşayanlar, toplam nüfusun %7,89'unu oluşturmaktadır. Trabzon'da ise nüfusun tamamı kentte yaşamaktadır. 6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile birlikte Büyükşehir statüsünde bulunan diğer illerde olduğu gibi Trabzon'un mülki sınırları içerisinde yer alan belde ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmış, mahallelere dönüştürülmüştür. Bu durum büyükşehirlerde nüfusun kır ve kent ölçütlerine göre sınıflandırılmasını sonlandırmıştır. Ancak söz konusu değişiklik coğrafi ve sosyolojik olarak büyükşehirlerde kır yaşantısının olmadığını göstermemektedir. Yasal statüsü kent olan ama kır görünümündeki yerleşim alanları, Trabzon'un kentleşemeyen il ve ilçe merkezleri dışında büyük bir çoğunluğunu kaplamaktadır. Bu bağlamda, Kanun öncesinde köy statüsünde olan mahalleler kır olarak kabul edilmiştir.

Çalışma kapsamında kullanılan veriler, 1 Ocak-31 Aralık 2015 tarihleri arasında Engelliler Destek Programı (EDES) çerçevesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı desteği ile KTÜ Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen "Trabzon'da Engelli Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği" projesi kapsamında yapılan saha araştırmasından elde edilmiştir. Trabzon'da yaşayan 18-65 yaş arasındaki 286 engelli kadın katılımcıya anket uygulanmış, bir kısmıyla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Zihinsel engelliler örneklem dışı bırakılmıştır. Trabzon'daki bütün il ve ilçe merkezleri ile köylerde yaşayan engelli kadınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma derinlemesine mülakatlar yapılanlar arasından seçilen 25 engelli kadın katılımcının söylemlerinin içerik analizine dayanmaktadır. Katılımcılar 11'i kentte 14'ü kırdaki yaşayan engelli kadınlardan oluşmaktadırlar ve yaşları 19-65 arasında değişmektedir.

Çalışmada ilk olarak feminist engellilik araştırmalarından bahsedilecek ve böylece teorik bir zemin oluşturulacaktır. Engellilik ve toplumsal cinsiyetin toplumsal bir inşa olduğunu iddia eden söz konusu teorik girişten sonra Trabzon'da yaşayan engelli kadınların eğitim ve çalışma hayatı, toplumsal cinsiyet rolleri, beden ve güzellik, mekân ve mekân tasarımı alanında karşılaştıkları sorunların kır ve kentte nasıl farklılaştığından bahsedilecektir.

1. Teorik Yaklaşım: Feminist Engellilik Araştırmaları

20. yüzyılın sonlarına doğru öz eleştiri yapan üçüncü dalga feministler, "kadınlar" teriminin beyaz, Batılı, heteroseksüel kadınları ifade ettiğini ve kadınların kendi aralarında da bir takım farklılıklara sahip olduklarını keşfetmişlerdir (Scott, 2013, s. 217). 1970'lerde ortaya çıkan üçüncü dalga kadın hareketi siyah kadınların başlattığı bir harekettir ve beyaz ve Batılı orta sınıf kadının eşitliği ya da farklılığını dile getiren birinci ve ikinci dalga feminizmi eleştirmektedir. Bu hareket daha sonra Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınlar tarafından da desteklenmiştir. Kadınların değişik bağlamlar

içinde farklı sorunları olduğunu vurgulayan üçüncü dalga feminizm, birinci ve ikinci dalga feminizmleri tüm kadınlar adına erkeklerle tartıştığı için yargılamaktadır. Üçüncü dalga feminizm, hem erkek egemenliğinin var olduğu toplum ve kültürleri hem de kadın hareketini eleştirmektedir. Hem erkeklerle hem de hemcinsleriyle tartışmaktadırlar. Onlara göre, kadınlar tarihsel ve kültürel konteksten bağımsız, genel, yalın ve toplum üstü bir varlık değildirler (Çaha, 2002, s. 363-365). Bell Hooks, Karen Offen, Floya Anthias, Nira Yuval-Davis gibi feminist yazarlara göre, kadın sadece kadın toplumsal cinsiyetine sahip olduğundan değil, Yahudi, Müslüman, azınlık, göçmen, siyah, yabancı olarak da ikincil konuma düşmektedir ve hepsinin kadınlık deneyimi birbirinden farklıdır. Kadınlar kategorisi sabitlenmeyen kimlikler olarak kabul edilmelidir. Feminizm, Batılı, beyaz, genç, orta sınıf, heteroseksüel, laik, fit, engelsiz kadınların ezilmişlikleri üzerinden bir söylem üretmiştir. Hâlbuki bu kategorinin dışında kalan farklı kadınlıklar da bulunmaktadır. Beyaz feminist kadınlar Üçüncü Dünya kadınlarını tesettür, kadın sünneti, recm gibi kültürel uygulamaları örnek göstererek dehşet kurbanları olarak kurgulamakta ve bu çerçevede genelleştirmektedirler. Kurtarılması gereken öteki kadın olarak yeniden inşa edilen Üçüncü Dünya kadını kendi kültürünün mağduru olarak görülmektedir. Hâlbuki bu kadınlar kendilerini kültürleri üzerinden tanımlamaktadırlar (Altuntaş, 2012, s. 14-15).

Engelli kadınlar da engelsiz bedenlere sahip beyaz kadınlardan farklı kadınlık deneyimlerine sahip oldukları için ayrı bir kategori olarak ele alınmalıdırlar ve toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde bir gözleme tabi tutulmalıdırlar. Hem engellilik araştırmaları hem de feminist yaklaşımlar tarafından görmezden gelinen engelli kadının kadınlık ve engellilik halinin analizi için feminist bir engellilik yaklaşımı çok geç de olsa oluşturulmaktadır. Türkiye’de çok yeni olan bu yaklaşımın teorik temellerini Batı’da bulmak mümkün olmaktadır. Bu çalışmanın en önemli amaçlarından biri de Türkiye’ye özgü bir feminist engellilik yaklaşımı oluşturabilmektir.

Engelli erkeklerin sorunlarına odaklanan engellilik hareketi ve engellilik araştırmaları ile engelsiz bedenlere sahip kadınların haklarına öncelik veren kadın hareketi ve feminist yaklaşımlar engelli kadınlara özgü farklılıkları göz ardı etmektedir (Abu-Habib, 1997, s. 4-5; Lloyd, 2001, s. 716; Emmett ve Alant, 2006, s. 445). Hâlbuki engelli kadınlar erkek ve engelsiz bedenlerin egemen kabul edildiği toplumda hem kadın hem de engelli olmaktan ötürü iki kere baskılanmaktadırlar (Wendell, 1989, s. 105). Bu nedenle hem engellilik araştırmaları hem de feminist yaklaşımlar birlikte ele alınarak yeni bir teori oluşturulmalıdır. Feminist engellilik araştırmaları teorisyenlerinden Rosemarie Garland-Thomson (2002, s. 2) ve Kim Q. Hall (2011, s. 1), iki yaklaşımın birbirlerini besleyeceklerini ve engellilik ile toplumsal cinsiyet kavramlarının yeniden gözden geçirilmesini sağlayacağını belirtmektedirler.

Feminist engellilik yaklaşımına göre, engellilik ve toplumsal cinsiyetin ikisi de toplumsal olarak kurgulanmıştır (Begum, 1992, s. 72). Cinsiyet (sex) genellikle biyolojik ve psikolojik bir yapıyı ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender) ise toplumun ve kültürün kadınlık ya da erkeklik hallerine yüklediği anlamları karşılamaktadır (Dökmen, 2012). Toplumsal cinsiyet, cinsiyet farklılıklarını belirlemekle birlikte cinsiyetler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de ifade etmektedir. Simone de Beauvoir kadınlığın toplumsal olarak inşa edildiğini söyleyerek toplumsal cinsiyet tartışmalarını başlatmıştır. Ona göre, “kadınlık” erkeklğin ötekisi olarak kurgulanmaktadır (De Beauvoir, 1949, s. 13). De Beauvoir gibi sosyal inşa savunucuları cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıkları kabul etmekle birlikte, bunların toplumsal cinsiyet farklılıklarını ve cinsiyet eşitsizliklerin açıklayacak nitelikte olmadığını

belirtmektedirler. Ancak post-yapısalcı tartışmalar toplumsal cinsiyetin ne biyolojik ne de kültürel sabitlemelerin bir sonucu olduğunu düşünmektedirler. Cinsiyet, iktidar ilişkileri içerisinde dönüşebilmekte olan dinamik bir kategoridir ve sadece iki tür cinsiyete indirgenemez. Judith Butler (2005, s. 50)'a göre, toplumsal cinsiyet iktidar ilişkileri içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki de bedeni cinsiyet ve kimlik kategorilerine sabitler. Ona göre cinsiyet söylemsellik öncesi üretilmiş bir şey değildir. Beauvoir'ın toplumsal inşa edilmesine de karşı çıkarak, kültürel mecburiyetten dolayı kadının kadın olarak tanımlandığı fikrini reddetmektedir (Butler, 2005, s. 52-54).

Wittig'e göre ise, cinsiyet toplumlardan önce yoktur. Toplumsal cinsiyet, cinsiyeti üreme pratikleri bakımından iki kategoriye ayırmaktadır: Kadın ve erkek. Bu tanımlama heteronormatif bir düzene işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, cinsiyetler heteroseksüeldir. Wittig'e göre cinsiyet kadınları heteroseksüelleştirerek onları doğallaştırır, çünkü cinsiyet cinsin üremesiyle heteroseksüel toplumun (ekonominin) kendini yeniden üretebilmesini sağlamaktadır (Köse, 2013, s. 48). Beden, toplum tarafından tanımlanır ve normlar aracılığıyla sınırları çizilir. Yine cinsiyetler için uygun davranış kalıplarını düzenler.

Bütün bu tartışmalardan yola çıkılacak olursa, toplumun dayattığı heteronormativitenin, kadın ve erkeği biyolojik bedenlerine ve kültürel etiketlerine hapsedtiği, bu iki cins dışında başka bir cinsel varlığın olamayacağını ve kadınlarla erkekleri cinsiyetlendirilmiş toplumsal rollerini yerine getirmeye zorladığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında kadın ve erkekler "kadınlık" ve "erkeklik" durumlarına özgü davranışlarını toplumun beklentisi yönünde sergilemeleri gerekmektedir. Goffman'a göre, failin görüntüsü rolünü gerçekleştirmesinde yardımcı olmaktadır. Yaş, kıyafetler, ırksal farklılıklar, mimikler, jestler gibi failin cinsiyeti de hangi rolü oynaması gerektiğini söylemektedir (Goffman, 1973).

Cinsiyet/toplumsal cinsiyet zıtlığında ortaya çıkan ve erkeğin hiyerarşik üstünlüğüne dayanan iktidar ilişkisi benzer şekilde sakat/engelli arasındaki ikilikte de görülmektedir. Erkeklik ve kadınlık kurgularında olduğu gibi engellilik de engelsiz bedenlere sahip olanların hiyerarşik üstünlüğüne dayalı iktidar ilişkileri çerçevesinde kültürel olarak inşa edilmektedir (Meekhosha, 2004, s. 2-3, 9-10; Schriempf, 2001, s. 65). Toplumsal cinsiyet kurgularında olduğu gibi engellilik de bedene özgü kültürel anlatılarla inşa edilmektedir (Garland-Thomson, 2002, s. 5). Sakatlık fiziksel, biyolojik ve psikolojik bir olgu iken, engellilik hali ise bir sakatlığa sahip olan bireylerin toplum tarafından gündelik hayatlarında bazı pratiklerden uzak tutulmaları, engellenmeleri ile oluşmaktadır.

Öyleyse engelsizlik/yeterlilik (*ableism*) sistemi ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet sistemlerinin yaptığı gibi "normal" bedenleri düzenlemektedir. Normallik ve engellilik aynı sistemin farklı parçalarını oluşturmaktadır (Davis, 1995, s. 2; Garland-Thomson, 2002, s. 5) ve kadın bedeni ile engelli bedene benzer toplumsal anlamlar atfedilmektedir. İki beden de erkek ve engelsiz bedene göre sapkın ve aşağıdır. Erkek, beyaz veya engelsiz beden doğal olarak üstündür ve kadın, siyahi veya engelli bir birey bağımlı, yetersiz, eksik, zayıf olarak damgalanmaktadır (Garland-Thomson, 1997, s. 19-20, 2002, s. 7). Kültürel normlar, engelli kadının pasif ve toplumsal olarak yalnız olması gerektiğini dayatmakta ve onun bedenine negatif anlamlar yüklemektedir. Hem kadın hem de engelli olmasından ötürü engelli kadınlar iki kere toplumdan dışlanmaktadır (Hanna ve Rogovsky, 1991, s. 54).

Engelli erkeklere göre engelli kadınlar eğitim ve çalışma hayatından, evlilik, flört, kişisel ilişkiler ve arkadaşlık ilişkilerinden daha fazla dışlanma, şiddet, taciz, tecavüz

gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Meekhosha, 2004, s. 3-4). Bununla birlikte, engelli olmayan kadınlarla kıyaslandığında toplumsal cinsiyet rollerinden, cinsellikten dışlanmakta ve bedensel görünümün güzel olmadığı düşünülmektedir (Begum, 1992, s. 73). Feminist engellilik araştırmalarının amacı da, engelli kadınların toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik hayata erişim konusunda karşılaştıkları engellemeleri ortaya çıkarmak ve çözüm önerileri sunmaktır (Masson, 2013, s. 118).

Bu çalışma da feminist bir bakış açısıyla Trabzon'da yaşayan engelli kadınların kır ve kentte farklılaşan deneyimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Engelli kadınların eğitim, çalışma hayatına erişim, toplumsal cinsiyet rollerinden, beden ve güzellik kurgusundan dışlanma, mekânsal erişebilirlik ve mekâna ilişkin yaşadıkları sorunların kırdaki ve kentte nasıl hissedildiğine değinilecektir.

2. İçerik Analizi: Kır-Kent Ayrımında Engelli Kadınların Söylemleri

Trabzon'daki engelli kadınların büyük bir çoğunluğu kendilerini engelli olarak tanımlamamaktadırlar. Genellikle sahip oldukları farklı durumu hastalık olarak görmekte ve iyileşme gayreti içerisinde girmektedirler. Bu durum Trabzon'daki engelli kadınların toplumun medikal bir bakış açısıyla yaptığı engellilik tanımını kabul ettiklerini, içselleştirdiklerini göstermektedir. Medikal yaklaşıma göre, engellilik psikolojik ve biyolojik bir bozukluktur ve söz konusu hastalıklı durum tıbbi yöntemlerle iyileştirilmelidir (Abu-Habib, 1997, s. 11). Katılımcılardan A6 (bedensel engelli, 20 yaş, üniversite öğrencisi), sahip olduğu engelini iyileştirmeye çalıştığı bir hastalık olarak tanımlamaktadır. Yine bedensel engelli A1 (27 yaş, kamuda çalışıyor) ileride tedavi olup iyi bir seviyeye geldikten sonra evlenmeyi düşündüğünü belirtmektedir. Kırdaki ise tamamen olumsuz anlamlarıyla birlikte kör, sağır, sakat gibi engelliliğin yeti kaybı üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Bu anlamıyla derinlemesine mülakat yapılan katılımcıların kır-kent ayrımı yapılmaksızın engellilik hallerine iyileştirilmesi gereken bir hastalık ya da sakatlık olarak baktıkları gözlemlenmiştir.

Bununla birlikte, toplumsal dışlanmaya maruz kaldıklarını da mülakat boyunca dile getiren katılımcılar bulunmaktadır. Ya da bir kısmı bilinçsiz bir şekilde olsa da sorduğumuz sorular çerçevesinde toplumsal dışlanma pratiklerinden bahsetmişlerdir. Çalışma engellilik halini toplumsal bir inşa olarak ele almaktadır. Bu anlamıyla sosyolojik bir yaklaşım benimsenmektedir. Engelli bireyler sahip oldukları fiziksel, zihinsel ve psikolojik farklılıklarından ötürü toplum, kültür, ekonomi ve politikanın dışında tutularak engellileştirilmektedirler (Goodley, 2011, s. 1). Bu nedenle, söz konusu engellilik kurgusunun, engelli kadınlar üzerinde nasıl bir toplumsal baskı yarattığı üzerinde durulacaktır. Toplumsal baskı ve dışlanmanın kır ve kente göre nasıl farklılaştığından bahsedilecektir.

2.1. Eğitim ve Çalışma Hayatına Erişim

Engelli kadınların ekonomik anlamda üretken olmadıkları düşünülmektedir. Tüm dünyada engelli kadınların çalışma oranı hem engelli erkeklere hem de engelli bulunmayan kadınlara göre oldukça düşüktür (Asch ve Fine, 1988, s. 10; Masson, 2013, s. 122; Meekhosha, 2004, s. 5; Gerschick, 2000, s. 1266). Çalışma fırsatı elde eden engelli kadınlar ise genellikle düşük ücretle çalışmaktadırlar (Asch ve Fine, 1988, s. 10; Meekhosha, 2004, s. 4; Gerschick, 2000, s. 1266; Buz ve Karabulut, 2015, s. 35). Ekonomik alandan dışlanan engelli kadınların mutlak yoksulluk içine düştükleri görülmektedir (Asch ve Fine, 1988, s. 12; Buz ve Karabulut, 2015, s. 38; Masson, 2013, s. 122; Meekhosha, 2004, s. 4; Gerschick, 2000, s. 1267).

Bununla birlikte, zaten kız çocukları için öncelikli görülmeyen eğitim, engelli kız çocuklarının daha çok erişemediği bir alandır (Abu-Habib, 1997, s. 16; Meekhosha, 2004, s. 4). Eğitim görmüş engelli kadın oranı engelli erkek ve engeli bulunmayan kadınlara göre çok fazla düşüktür (Karataş ve Gökçearsan Çifçi, 2010, s. 150). Engelli kadınlar hem ekonomik nedenlerden hem de toplumsal ve kültürel normların engelli kadınların eğitilmesini uygun görmemesinden ötürü eğitimsiz kalmaktadırlar. Aileler genellikle çocuklarını ileride iyi bir iş sahibi olmaları için okula göndermektedirler. İş sahibi olması öncelenmeyen engelli bireylerden ziyade daha çok erkek çocukları ve özellikle engeli olmayan çocuklar aileleri tarafından eğitim almaları noktasında desteklenmektedirler (Abu-Habib, 1997, s. 16). Çalışma, eğitim, gelir, sosyal yardım alanlarından dışlanma engelli kadınların maruz kaldıkları yoksulluğu şiddetlendirmektedir (Emmett ve Alant, 2006, s. 445).

Kırda yaşayan engelli kadın katılımcıların kentli katılımcılara göre eğitim ve iş gücüne katılma oranları oldukça düşüktür. Dolayısıyla, daha yoksul oldukları gözlemlenmiştir. Kentli engelli kadın katılımcıların çoğu bir işte çalıştığı ve lisans eğitimine eriştiği gözlemlenmiştir. Kırda yaşayan katılımcıların herhangi bir işte çalışmadıkları tespit edilmiştir. En eğitimlileri de ilköğretim mezunudur. Sadece bir kişi lise mezunudur. Genellikle okuma-yazmayı kendileri öğrenmişlerdir. Eğitim alamamalarının nedenini engelli olmalarına ve okulun köyden uzakta olmasına bağlamaktadırlar. Ailelerinin eğitim almaları konusunda destek olmadıklarını ifade etmektedirler. Derinlemesine mülakatlara katılan engelli kadınlardan bazıları, ailelerinin onları okula göndermeme nedenlerini çocuklarının görme yetisini tamamen kaybedeceğinden ya da komşuların başlarından savmak için çocuklarını okula gönderdiklerini düşüneceklerinden korkmaları olarak belirtmişlerdir.

Diğer taraftan, kentte yaşayan ve eğitim olanaklarına sahip olan engelli kadın katılımcılar, eğitimcilerin engellilerin halinden anlamadıklarını düşünmektedirler. Üniversite öğrencisi olan A2 (işitme engelli, 20 yaş) dudak okuyarak söylenenleri anlayabildiği için derslerini takip ettiği öğretim üyelerinden yüzüne dönerek dersi anlatmalarını istediğini ancak bununla ilgili sonuç alamadığını belirtmektedir. Öte yandan, eğitim hayatlarında başarısız olacakları ön yargısıyla karşılaşmaktadırlar.

2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Dışlanma

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mağduru olmaları ile birlikte engelli kadınlar aynı zamanda geleneksel kadınlık rollerinden de dışlanmaktadırlar (Lloyd, 2001, s. 716). Toplumsal cinsiyet çalışmaları toplumun kadından ev içi işlerle ilgilenmesini beklemekte olduğunu göstermiştir. Ancak engelli kadına söz konusu rollerini gerçekleştirebileceği fiziksel ve duygusal destek sağlanmamaktadır (Karataş ve Gökçearsan Çifçi, 2010, s. 148). Bununla birlikte engelli kadının çalışması, evlenip aile kurması, âşık olması, cinsel hayatı ve çocuk sahibi olması engellenmekte (Asch ve Fine, 1988, s. 12; Masson, 2013, s. 120) dünyaya getirecekleri çocukların da engelli olabileceğine inanılmaktadır (Karataş ve Gökçearsan Çifçi, 2010, s. 149). Bizatihi kendisinin yardıma muhtaç olduğu düşünülen engelli kadının kendi çocuğuna bakamayacağı ve onu besleyemeyeceği düşünülmektedir (Garland-Thomson, 1997, s. 26; Begum, 1992, s. 74). Bakım hizmeti annenin sorumluluğundadır. Ancak çocuksu, cinsiyetsiz ve birine bağımlı olarak imlenen engelli kadın, bakım veren değil bakım alması gereken olarak kabul edilmekte (Hanna ve Rogovsky, 1991, s. 55) ve çok yakın bir zamana kadar kısırlaştırılmaktaydılar (Masson, 2013, s. 120). Özetle, engelli kadınlar annelik, cinsellik, cinsel sağlık ve üreme haklarından mahrum bırakılmaktadırlar (Masson, 2013, s. 120).

Katılımcıların çoğunun bekâr olması ile birlikte, evli olan engelli kadınların hem kendi hem de evlenecekleri kişinin aileleri tarafından engellenmeye çalışıldıklarını belirtmektedirler. Eşi doktor olan A3 (bedensel engelli, 39 yaş, çalışmıyor, yüksek lisans öğrencisi, evli) evliliği ile ilgili ön yargılardan şu şekilde bahsetmektedir:

“Güzel bir kızdım, evlenme ile ilgili bir umutsuzluğum yoktu... Eşimle evlenirken ailem güvenmedi. Eşimin beni bırakıp bir hemşire ile evleneceğini söylüyorlardı... Eşimin ailesi de ben engelli olduğum için evlenmemizi istemiyorlardı.”

Toplumsal cinsiyet rollerinden dışlanmış olan Trabzon’daki engelli kadınların bizatihi kendileri de evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı düşünmemektedirler. Evlenmeyi düşünmeyenlerin oranı kırdaki daha fazladır. Evliliği hizmet ve bakım odaklı düşünen katılımcılar evlenerek özgürlüklerinin kısıtlanacağından korkmaktadırlar. Bedensel kısıtlılıklarıyla birlikte evliliğin getirdiği sorumlulukları üstlenmek istememekte ya da yerine getiremeyeceklerini düşünmektedirler. Aynı zamanda erkeklere güvenmemekte, bekâretleri bozulduktan sonra terk edilmekten korkmaktadırlar. B8 (bedensel engelli, 19 yaş, lise mezunu) evlenmeyi düşünmeme nedenini “ben hürüm, kendi başıma yaşamak istiyorum” diyerek açıklamaktadır. Yine evliliğin engelli kadınlara uygun olmadığını içselleştiren B6 (bedensel engelli, 20 yaş, ilkokul mezunu) ve B7 (bedensel engelli, 30 yaş, ilkokul mezunu) engelli bir kadının evlenmesini “özentilik” olarak değerlendirmekte ve “sağlıklı” insanların evlenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Gerçekte hayatta evlenme niyetinde olmalarının çevresindekiler tarafından olumsuz değerlendirileceğini belirten engelli kadınlar rüyalarında evlendiklerini gördüklerini ifade etmektedirler.

Aseksüel oldukları ve anne olamayacakları düşünülen engelli kadınlar çelişkili olarak bazı durumlarda toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında bir takım beklentilerle baş etmek durumunda kalmaktadırlar (Gerschick, 2000, s. 1266). Evli olmayan engelli kadınların evdeki çocukların bakımında diğer kadınlarla birlikte eşit rol aldıkları görülmektedir (Buz ve Karabulut, 2015, s. 32). Bununla birlikte engelli kadınların ev içindeki hizmet etme, bakma- ilgilenme, ev işi gibi kadına özgü rolleri yapmaları beklendiği de görülmektedir (Buz ve Karabulut, 2015, s. 32-33). Trabzon’daki kentli engelli kadın katılımcılar, evden dışarı çıkabilirken, kırdaki engelli kadınlar dışarı çıkmayı tercih etmemekte, evlerinin çevresinden uzaklaşmamaktadırlar. Evde ev içi kadınlık rollerinde evin diğer kadınlarına yardım etmektedirler. Ailenin engeli bulunmayan üyeleri, bağ-bahçe işleriyle uğraşırken fiziksel şartları el verdiği ölçüde engelli kadınlar evin içinde temizlik, yemek yapma, çocuk bakımı gibi işlerle ilgilenmektedirler. Çelişkili olarak toplumsal cinsiyet rollerinden hem dışlandıkları hem de içerildikleri gözlemlenmektedir. Bir yandan evlenmesine ve çocuk sahibi olmasına ailesi tarafından izin verilmeyen veya hoş karşılanmayan engelli kadından aynı zamanda ev içi toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmesi beklenmektedir. Söz konusu durum engelli kadınların tamamen eve kapanmasına neden olmaktadır. 7 ve 9 kişilik kalabalık evlerde akrabaları ile birlikte yaşayan B12 (bedensel engelli, 54 yaş) ve B13 (bedensel engelli, 58 yaş) “evlilikle ilgili sorumlulukları yerine getiremeyecekleri” nedeniyle evlenmeyi düşünmediklerini söylemelerine rağmen, aynı anda ev işlerini kısmen üstlendiklerini ve akrabalarının bebeklerine baktıklarını da belirtmişlerdir.

Bununla birlikte, eşinin ailesi tarafından istenmeyen evli engelli kadın katılımcılar laf işitmek için ya da eşine laf gitmesin diye ev içinde bedensel güçlerinden fazla görev almakta, kadınlık rolleri çerçevesinde bedeni daha fazla sömürülmektedir. Söz konusu durum hem kent hem de kırdaki yaşayan katılımcılarda da rastlanmıştır. “Engelli

olduğum için eşimin ailesi istemedi başlarda. Eşime laf gitmesin diye kayınpederimin önünde dizlerimin üstünde evi süpürdüm” diyen A4 (bedensel engelli, 40 yaş, evli) ve eşinin ailesi ile birlikte yaşayan, ayrı eve çıkmayı hayal eden ve “*Evlendiğimden beri (9 yıl) bir an bile ayaklarımı uzatıp rahat oturamadım*” diye fısıldayan B10 (bedensel engelli, 39 yaş, evli) “gelin” olmanın baskıcı ve ezici yönünü vurgulamaktadırlar.

2.3. “Anormalleştirilen” Engelli Kadın Bedeni

Çalışmak, okumak, tedavi olmak için evden dışarı çıkabilen kentli katılımcılar, ideal beden formlarına sahip olamamaktan ve güzel görünememekten yakınmaktadırlar. Ataerkil kültürde daha çok kadınlar bedenleri üzerinden değerlendirilmekte olduklarından, engelli kadınlar engelli erkeklerle göre ideal beden baskısını daha çok hissetmektedirler (Wendell, 1989, s. 113). İdeal bedene sahip kadın genç, orta boylu, zayıf, engelsiz ve beyaz olmalıdır. Güzel görünüme sahip olan bir kadın kendisini değerli hissedebilmektedir. Olumlu anlamlar yüklenmiş beden görüntüsü güven ve özsaygı sağlarken, negatif beden görüntüsü aşağılık, değersizlik ve yetersizlik duygusuna neden olmaktadır (Begum, 1992, s. 76-77). Söz konusu güzellik normlarına uymadıkları gerekçesiyle kendi bedenleri ile barışık olamayan engelli kadınlar, diğer kadınlara göre kendilerini daha çok değersiz hissetmektedirler (Karataş ve Gökçearslan Çifçi, 2010, s. 151). Engelliliğin anormalleştirdiği engelli kadın bedeni, normalleştirilen güzel kadın bedeninin karşısında yer almaktadır. Dolayısıyla kadının bedenine yönelen bakış ile engelli kadının bedenine yönelen bakış da farklılaşmaktadır. “Kadınsılık” insanların bakışlarını hayranlık ile üzerine çekerken, engellilik daha çok insanların gözlerini iğrenme, merak etme ya da acıma ile engelli bedenin üzerine dikmelerine neden olmaktadır (Garland-Thomson, 1997, s. 28).

Kentte yaşayan katılımcıların en çok rahatsız oldukları durum, dışarda karşılaştıkları insanların onların bedenlerine yönelttikleri bakışlar, önyargıları ve meraklı sorularıdır. Kırdaki engelli kadın katılımcılar evden dışarı çıkmadıkları ve evin çevresinden uzaklaşmadıkları için söz konusu bakışlar ve sorularla karşılaşmamaktadırlar. Çünkü mahallede karşılaştıkları kişilerin tamamını tanımaktadır. Birincil ilişkilerin söz konusu olduğu kırdaki engelli kadınlar kendilerini yabancı hissetmemektedirler. Kentli engelli kadın katılımcılar için durum farklılaşmaktadır. Diğer insanlardan farklılaştıklarını yine onların bakışları aracılığıyla hissedebilmektedirler. Üniversite öğrencisi olan A2 (işitme engelli, 20 yaş) konuşmasının neden bozuk olduğunu soran arkadaşlarına “yabancı” olduğunu söyleyerek engelini gizlemeyi tercih etmektedir. Bu meraklı sorulardan rahatsız olduğunu belirtmektedir. Yine A4 (bedensel engelli, 40 yaş, çalışmıyor, evli), insanların “*Ne kadar güzel bayansın. Neden tekerlekli sandalyede oturuyorsun?*” sözlerinden rahatsız olduğunu ifade etmektedir. Benzer durumu A6 (bedensel engelli, 20 yaş, üniversite öğrencisi) aşağıdaki sözlerle anlatmaktadır:

“Mesela insanların yaklaşımları böyle iğneleyici oluyor. Duruşumun çok düzgün olmadığını biliyorum, farkındayım. Böyle bi merhametle yaklaşıyorlar, acıyorlar. Böyle bi süzüyorlar... Mesela benim yanımdan geçiyorlar. Sonra sessiz sessiz kulaklarına ah yazık vah yazık yavrum falan filan. Ya da ne bileyim, yanıma geliyorlar konuşturuyorlar. Biraz konuşturunca elimi ayağımı süzüyorlar. Çünkü onlara göre sakatsın, özür lüsun. Ben etiketlenmekten nefret ediyorum. Yani durumunu bileceksin evinde oturacaksın. O dört duvarda kalacaksın öyle. Sakatlığını bil otur diyorlar sana. Senin ne işin var sokaklarda... Okuduğumu duyunca

şaşırlması, baştan aşağıya incelenmek. Okuldaki başarımın nedenini hocalarımın bana torpil geçmesinden kaynaklandığının düşünülmesi.”

Engelli kadın bedenine acıma ya da tikslenme duygusuyla yöneltilecek ötekileştirici bakış engelli kadınları bedenlerine hapsedmekte ve kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmaktadır. Söz konusu bakış kendilerine olan öz saygılarını yitirmelerine neden olabilmektedir. Bununla birlikte, asla normal bir bedene sahip bireyler kadar başarılı olamayacağına inanılan engelli kadın hem engelli hem de kadın olmaktan ötürü iki kere baskılanmakta ve okuldaki-iş hayatındaki başarısına şüphe ile bakılmaktadır. Bu örnekte bedensel formların streotipleştirildiği görülmektedir.

Engelli kadın bedeni çirkin ve itici olarak kodlanmaktadır. Kadınlık rolleri çerçevesinde kadının bedenini ve davranışlarını biçimlendiren ve disiplin altına alan ayakların büyümemesi için giydirilen demir ayakkabı, korse, abartılı kıyafetler, yüksek topuklu ayakkabı, kemer, kuşak gibi kültürel uygulamalar engelli kadınların bedenlerini ötekileştirmektedir (Garland-Thomson, 2002, s. 17).

Aynaya baktığında bazen bedenini beğenmediğini ve kendisini çirkin hissettiğini belirten A5 (bedensel engelli, 25 yaş, kamuda çalışıyor) nadiren depresyona girdiğini ifade etmektedir. A6 (bedensel engelli, 20 yaş, üniversite öğrencisi) Hazır giyim kıyafetlerinin engelli beden formlarına uygun olmadığını şu sözlerle açıklamaktadır:

“Mesela öyle kafama göre kıyafet seçemiyorum ben. Elbise giyemiyorum. Çünkü uzun giysem ayağımı atamadığım için ayağıma dolanacak. E kısa giysem ben rahatsız olucam. Ya da ne bileyim sizin gibi kötü bulup da öyle geçiremiyorum. Bu sefer ne oluyor? Kumaş alıp pantolon diktiriliyor falan. Kafama göre gidip de şunu beğendim gideyim alayım yapamıyorum. Yapmaya çalışsam bile Trabzon sokakları çok uygun değil. Daracık sokaklar var... Zaten giyebildiğim şeyler kısıtlı... Çok güzel babetler, topuklu ayakkabılar var. Hiçbirini giyemiyorum.”

Engelli olduğu için uzun etekler ve gençlerin tercih ettiği kıyafetler ile kadın olduğu için kısa elbiseler giyemediğini anlatan katılımcı, toplumsal anlamda üzerinde bir baskı ve dışlanma hissetmektedir. Güzel bir kadının yaptığı gibi takip takıştıramadığından ötürü her zaman bakımsız kaldığından ve erkeklerin kendisini bu nedenle tercih etmeyeceğinden bahsetmektedir. Bu da kendisini değersiz hissetmesine neden olmaktadır. Çünkü engelli bedenlere sahip kadınlar bedenlerini toplumsal kadınlık normlarına göre kontrol edemedikleri için kendilerini yetersiz ya da başarısız hissetmektedirler (Wendell, 1989, s. 113). Söz konusu durumun şiddeti kentte yaşayan engelli kadınlar tarafından daha fazla hissedilmektedir. Çünkü kentte “ötekisi” olarak inşa edildiği ideal kadın bedeni ile kamusal alanda sıkça karşılaşmaktadır.

2.4. Mekânın Evrensel Tasarımı

Engellilerin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik hayata erişimleri konusunda, öncelikle karşılaştıkları fiziksel engellerin aşılması gerektiğini savunan çalışmalar literatürde oldukça fazladır. Engellilerin toplumsal hayata katılması önündeki fiziksel engellerin sebebi, engellilerin bedensel özellikleri değil, yapısal çevreyi inşa edenlerin engellileri yok saymasıdır. Buradan hareketle 1970-1990 yılları arasında başta ABD olmak üzere batıda tüm engel gruplarından insanların kent içinde, özellikle de kamusal alanlarda, yardım almaksızın tek başlarına hareket edebilmeleri için gerekli çevresel düzenlemeler araştırılıp hayata geçirilmiştir. Bu çalışmalar sonunda yeni yapılar için

yasal gereklilikler listelenirken, mevcut kamusal yapılarda da düzenlemelere gidilmiştir.

Evrensel tasarım ve erişilebilirlik kavramları bu dönemde literatüre kazandırılmıştır. Evrensel tasarım herkesin, her zaman, her nesneye ve yere erişebilirliği düşüncesidir. Erişilebilirlik kavramı kendi kendine veya bir araç kullanarak hareket edebilen her bireyin tüm mekânlar ve yerlere ulaşabilmesi, erişebilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu düşüncelerin dayanağı, vatandaşlık hakları gereği her bireyin özgürce çalışma hayatına ve sosyal hayata katılımı ile kamu ve özel sektör tarafından sağlanan hizmetlerden yararlanma şansının herkese eşit olarak verilmesidir. Evrensel tasarımda ana fikir hiçbir kullanıcıyı ayırt etmemek veya utandırmamaktır (Cavington ve Hannah, 1997, s. 14; Hacıhasanoğlu, 2003, s. 94-99; Lebovich 1993, s. 23).

Ülkemizde ise kent merkezlerinde dahi engelli gruplarının tamamı için yeterli çevresel düzenleme bulunmadığı görülmektedir. Kentlileşemeyen çevreler, plansız yapılaşma ve altyapı hizmetlerinin yetersiz olduğu kentsel alanlar ile kent merkezlerine yakın kırsal alan görünümündeki dağınık konut bölgelerinin çokluğu düşünüldüğünde, erişilebilirlik çabalarının ne denli yetersiz kaldığı daha iyi anlaşılabilmektedir.

Kavramsal yaklaşım kentlere ve kamusal yapılara odaklanmaktadır, bu önceliğin kırsal alanda yaşayan vatandaşları ihmal ettiği söylenebilir. Ayrıca kuram engellilerin ev dışındaki toplumsal hayata katılımını vurgulamaktadır, bu yöndeki yoğun çabalar engellilerin konut hakkı gibi en temel insan haklarından birinin ne oranda karşılandığının araştırılma ihtimalinin gözden kaçırılmasına sebep olabilir. Bu ilkeler konut açığı gibi problemleri nispeten çözmüş ülkelerde üretildiği için, ilkeleri ülkemizde tartışırken bağlamı unutmamak gereklidir. Bu sebeple engellilerin ne tür konutlarda hangi şartlarda yaşadığının araştırılması ve konut politikalarının engellilerin önceliklerini içerecek şekilde düzenlenmesi hayatidir. Son olarak yapıyı çevreyle ilişkili tüm bu fiziksel engeller ortadan kaldırılrsa bile toplumsal cinsiyet normlarıyla baskılanan bireylerin toplumsal hayata katılımının önündeki görünmeyen engellerin aşılmasına çalışılması da gerekecektir. Yapılan çalışma göstermiştir ki engeli dışarıdan fark edilebilen tüm engelli kadınlar sokağa her çıktıklarında evrensel tasarım ilkesinin özünde yatan anlamda utandırılmakta, gücendirilmektedir.

Karadeniz kıyısı boyunca sıralanmış lineer yapıda kentlerden biri olan Trabzon, dağların denize yakın ve paralel konumlanmış olması sonucu ülkenin diğer yerlerine göre çok daha eğimli ve engebeli bir arazide yerleşimi zorunlu kılmıştır. Trabzon il ve ilçe merkezlerinde kıyıya paralel bitişik nizam yapılaşma, kıyıdan ve merkezlerden uzaklaştıkça yerini dağınık, bahçe içi konut yerleşimlerine bırakmaktadır. Bu dağınık konut bölgelerinde mimarsız mimarlık ürünü geleneksel ahşap konutlar git gide yerini yine mimarsız mimarlık ürünü betonarme konutlara bırakmaktadır. Yapılan çalışma, Trabzon'da hem kent merkezi hem de ilçelerde, yerleşim yerlerindeki eğimin, belden aşağılarını kısmen veya tamamen kullanamayan engelliler için başlı başına önemli bir sorun olduğunu göstermiştir. A11 (bedensel engelli, 44 yaş) kent merkezinde motorlu taşıtlarla bile çıkmanın, inmenin ve manevra yapmanın çok zor olduğu dik bir yokuşun başında yer alan bir apartmanda yaşamaktadır. Rehabilitasyon merkezine gitmek için kullandığı servis aracı yokuşu çıkamadığı için ailesinin onu araca kadar taşıması gerekmektedir.

Eğimli arazide yapı yapma problemine verilmiş en doğru cevabın bölgedeki en eski yapı stoku olan geleneksel Doğu Karadeniz konutu olduğu görülmüştür. Hem araziye yerleşim hem de insan ölçeğine uygun olma açısından engellilerin ev dışıyla ilişkilerini en olumlu etkileyen konutların kırsal alanlardaki geleneksel konutlar olduğu sonucuna

varılmıştır. Yakın dönemde yaygınlaşan apartmanlaşma ile birlikte il ve ilçe merkezleri kadar merkeze uzak kırsal alanlarda da bahçe içi konutlarda çok katlı yapıların tercih edilmesi bu anlamda olumsuz sonuçlar ortaya koymuştur. Engelli kadınlarının birçoğunun yaşadığı, kimi zaman kendi aileleri tarafından inşa edilmiş olmalarına rağmen çok katlı olarak kurgulanan apartman benzeri konutlar eve ulaşmak için onlarca basamak çıkmayı zorunlu kılarak kadınların eve hapsolmalarına neden olmuştur. Dünyanın birçok yerinde evrensel tasarım ilkeleri ışığında mimarlık yaygınlaşırken, mimarsız mimarlık örnekleri yeni Karadeniz konutları ise evrensel tasarım ilkelerinden bihaber olarak üretilmektedir. Yeni yapı tekniklerinin, geleneksel Karadeniz konutundan farklılaşan malzeme tercihiyle birlikte ölçü/oran gibi başarılı tasarım ilkelerini de unutturduğu görülmektedir.

Konut sahibi olmalarında engellilere yönelik kolaylıklar sağlayan TOKİ (Toplu Konut İdaresi)'nin kent çeperinde inşa ettiği apartman sitelerde yaşayan engelli kadınlar ise kent merkezine ulaşma konusunda sorunlar yaşamakta ve kendilerini terk edilmiş hissetmektedirler. A8 (bedensel engelli, 45 yaş, çalışmıyor) engeline rağmen işe gidebilmek için eğitim yönünde yürümek zorunda kaldığını *“TOKİ evlerine kışın otobüs yoktu. Bu nedenle işe giderken aşağı TOKİ'lere kadar yürüyordum”* sözleriyle anlatmaktadır. Sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan ailelerin şehir merkezine uzak toplu konutlarda ev sahibi olabilmeleri, onların toplumsal hayata katılmalarını engellemektedir. Genellikle yoksul oldukları gözlemlenen engelli kadınlar da söz konusu konutlarda yaşamaya mecbur kalmakta ve toplumdan soyutlanmaktadır.

Kentte engelli kadınlar eğitim, apartmanlaşma ve kentin dışına itilme gibi sorunlarla baş etmeye çalışırken, kırdan da yoksulluk nedeniyle sağlıklı konutlarda yaşayamayan engelli kadınlar bulunmaktadır. B11 (bedensel engelli, 65 yaş) babasından kalan eski evde tek başına yaşamaktadır. Evin avlusuna akrabalarına ait diğer evlerin de kapısı açılmaktadır. Bu anlamda sosyalleşme sorunu yaşamadığı gözlemlenmiştir. Ancak eve yoğun bir küf ve rutubet kokusu hâkimdir ve herhangi bir ısıtma sistemi bulunmamaktadır. Karadeniz'deki nem oranı nedeniyle betonarme evlerde rutubet ve küf gibi problemler olabilmektedir. Söz konusu evlerde yaşayan astım hastası kadınlardan bazıları maddi sebeplerle Turbuhaler ilaçlarını alamadıklarını söylemişlerdir.

Diğer taraftan, kent merkezinde yaşayan, çalışan ve eğitimli engelli kadınların evlerinden dışarı rahatlıkla çıkabilmeleri ve iş yerleri veya okullarına kolayca ulaşabilmeleri gerekmektedir. Bu durum onların kamusal alanda daha görünür olduklarını göstermektedir. Evden dışarı çıkabilen, çalışan, okula giden katılımcılar gündelik hayatlarında karşılaştıkları dışlayıcı pratikleri fark edebilmektedirler. Çalışan engelli kadınlar çalışma ortamının onların hareketlerini kolaylaştırıcı düzenlemelere göre tasarlanmamasından şikâyet etmektedirler. Kent merkezinde yaşayan, çalışan ve ekonomik bağımsızlığı olan engelli kadınların kamu ve özel sektör tarafından verilen hizmetlere, engelliler için kısmen kullanışlı hale getirilmiş toplu taşıma araçları ile ulaşabildiği gözlenmiştir. A9 (görme engelli, 35 yaş, çalışıyor) ve A10 (görme engelli, 30 yaş, çalışıyor) iş yerlerindeki en büyük problemin elektronik cihazlara ait kabloların yerlerde dağınık bir şekilde bırakıldığını söylemişlerdir. Kısmen görme engelli bulunan engelli kadın katılımcılar, kendileri gibi arkadaşlarının da görüş açıları daha dar olduğu için sürekli kablolarla takıldıklarını ve düştüklerini, sık sık iş kazası yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Tüm bu mekâna ait sorunlar sadece bir katılımcı için önemini yitirmiş görünmektedir. Geleneksel Doğu Karadeniz konutunda yaşayan B9 (bedensel engelli,

48 yaş) “*Bu yatakta oturup da durur muyum hiç? Bilgisayar, internet... Ayaklarım sakat oldu da durup oturmak olur mu?*” diyerek boş zaman aktivitelerini sıralamakta, çok aktif bir Facebook kullanıcısı olduğunu ifade etmektedir. Türkiye’nin birçok yerinden Facebook arkadaşları olduğunu ve sürekli onlarla konuştuğunu, profilinde kendi fotoğraflarını paylaştığını söyleyen B9, arkadaşları ile arasındaki mesafeleri, yaşadığı kapalı mekânın ve şehrin sınırlarını sosyal medya üzerinden aştığını göstermektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Trabzon’da yaşayan engelli kadınların kırdı ve kentte ikamet etmelerine göre, hem engelli hem de kadın olmaktan ötürü karşılaştıkları sorunların farklılaştığı gözlemlenmiştir. Eğitim ve çalışma hayatı, toplumsal cinsiyet rolleri, beden ve güzellik, yaşanan mekân ve mekânın evrensel tasarımını içeren dört farklı sorun alanı belirlenmiştir. Söz konusu sorun alanlarının ne derecede hissedildiği gözlemlenmeye çalışılmıştır.

Genel olarak bakıldığında, engelli kadınların eğitim ve iş gücüne katılma oranlarının düşük olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla da daha yoksul oldukları gözlemlenmektedir. Trabzon’daki engelli kadın katılımcılar değerlendirildiğinde, kırdı yaşayanların eğitim ve çalışma hayatına katılımları kentlilere göre daha düşüktür ve daha yoksul oldukları görülmüştür. Eğitime ve çalışma hayatına erişebilen kentli engelli kadınlar ise, başarısız olacakları ön yargısıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar ve genellikle yeteneklerini sergileyebilecekleri işlerde çalışmamakta, kendilerine yeterli imkânlar sunulmamaktadır.

Kırdı ve kentte yaşayan engelli kadınların büyük bir çoğunluğunun evlenmeyi düşünmediği gözlemlenmiştir. Ancak bu oran kırdı daha yüksektir. Engelli kadınların cinsel bir hayatı olamayacağına, dolayısıyla evlenmesinin uygun olmadığına karar veren toplum, Trabzon’da yaşayan engelli kadınları da yine aynı şekilde baskılamakta ve toplumsal kadınlık rollerinden dışlamaktadır. Buna rağmen, özellikle kırdı çelişkili olarak engelli kadınların ailedeki diğer kadınlarla birlikte temizlik, yemek yapma, çocuk bakma gibi ev içi rollerini yerine getirdikleri görülmektedir. Bununla birlikte, yetersiz ve beceriksiz olduğu kabul edilen ve eşinin ailesi tarafından istenmediği halde evlenen engelli kadınlar “laf işitmek” için bedensel yetilerini aşacak şekilde, ekstra çaba göstererek ev içindeki kadınlık rollerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Kentte yaşayan engelli kadınların en çok şikâyet ettikleri sorunlardan bir diğeri de ideal kadın beden formlarına sahip olamamak ve istedikleri kıyafetleri giyememektir. Hazır giyim ürünlerinin engelli bedenlere göre tasarlanmamasından ve engelsiz bedenlere sahip hemcinsleri gibi güzel bir görünüme sahip olamamaktan yakınmaktadırlar. Kendilerini güzel ve çekici bulmayan kentli engelli kadınlar, değersiz olduklarını düşünmekte ve beğenilmemekten korkmaktadırlar. “Anormal” olarak kodlanan bedenlerine yöneltilen “ötekileştirici” bakışlar ve meraklı sorular da onların cesaretlerini kırmaktadır. Söz konusu bakış, kentteki engelli kadını daha fazla rahatsız etmektedir. Kırdı evinden veya evinin çevresinden uzaklaşamayan engelli kadınlar zaten sürekli tanıdıkları ile birlikte vakit geçirdiklerinden aynı bakışa maruz kalmamaktadırlar.

Trabzon’daki engelli kadınların en önemli sorun alanlarından biri, engellilerin özel ve kamusal mekânlara kolay erişebilecekleri şekilde çevresel düzenlemelerin yapılmaması ve yaşanan konutun kullanışlı bir şekilde tasarlanmamasıdır. Trabzon’un engebeli ve eğimli araziye sahip olması, engelli bireyler için oldukça zorluk yaratmaktadır. Buna bir de dikey apartmanlaşma eklenince, engelli kadınların evden

çıkmaları oldukça güçleşmektedir. Bu nedenle, engelli bireyler için en uygun konut türünün geleneksel Doğu Karadeniz konutu olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak geleneksel yerleşimler düşünüldüğünde kır, kadınlara kullanışlı bir kapanma sağlarken, yalnızlaştırıcı bir mücadele alanı olan kent özgürleşme pahasına kadınlara her gün bedel ödetmektedir, denebilir. Unutulmamalıdır ki kent ile ilgili kavramsal tartışmalar özerk bireyler üzerinden kurgulanmakta, özerklikleri olamayan, genelde annelerine bağımlı engelli kadınlar için bu özgürleştirici etkiler geçerli olamamaktadır. Ebeveynler ailede bulunan engelli bireye karşı korumacı bir tavır sergilemektedirler. Üstelik engelli erkek çocukları ile engelli kız çocuklarının toplumsallaşma süreçleri de farklılaşmaktadır. Engelli erkek çocuklarına nazaran engelli kız çocukları dışarı çıkabilme noktasında cesaretleri daha çok kırılmaktadır (Asch ve Fine, 1988, s. 8). Böylece engelli kadınların birileri tarafından sürekli korunmaya muhtaç ve bağımlı olmalarına neden olmaktadır (Meekhosha, 2004, s. 5; Karataş ve Gökçearslan Çifçi, 2010, s. 148). Bununla birlikte her ne kadar fiziksel olarak anne ya da kız kardeş ailedeki engelli kadınla ilgilenirse de ataerkil iktidar ilişkileri çerçevesinde güçlü konuma sahip olan baba onun tıbbi tedavisi, eğitimi, dışarı çıkabilmesi gibi önemli kararları almaktadır. Engelli erkekler ise bazı durumlarda (baba yaşamıyorsa ya da çok yaşlıysa ve engelli erkek ailenin en büyük çocuğuysa) aile içindeki karar alma süreçlerine katılabilmekte, hatta son sözü söyleyebilmektedirler (Abu-Habib, 1997, s. 15). Hem kentte hem de kırdaki engelli kadınların potansiyellerini ve yeteneklerini gerçekleştirebilecekleri koşullardan söz etmek mümkün olamamaktadır. Kendi geleceklerini tayin hakkı engelli kadınların elinden alınmış, eril ve engelsiz bedenin egemen olduğu iktidarın karar alanına bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abu-Habib, L. (Ed.) (1997). *Gender and Disability: Women's Experiences in the Middle East*. Oxford: Oxfam.
- Altuntaş, N. (2012). Postfeminist Çağda Kadın ve Farklılık Tartışmaları. In N. Altuntaş (Ed.), *Türkiye'de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar* (s. 9-35). Bursa: Orion.
- Asch, A. ve Fine, M. (1988). Introduction: Beyond Pedestals. In M. Fine ve A. Asch (Eds.), *Women with Disabilities: Essays in Psychology, Culture and Politics* (s. 1-37). Philadelphia: Temple University.
- Begum, N. (1992). Disabled Women and the Feminist Agenda. *Feminist Review*, 40, 70-84.
- Butler, J. (2005). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (çev. Başak Ertür), İstanbul: Metis.
- Buz, S. ve Karabulut, A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 25-45.
- Cavington, G. A. ve Hannah, B. (1997). *Access by Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Çaha, Ö. (2002). *Sivil Kadın*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Davis, L. J. (1995). *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness, and the Body*. London/New York: Verso.
- De Beauvoir, S. (1949). *Le deuxième sexe II: Expérience vécue*. Gallimard.
- Dökmen, Z. Y. (2012). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Emmett, T. ve Alant, E. (2006). Women and Disability: Exploring the Interface of Multiple Disadvantage. *Development Southern Africa*, 23(4), 445-460.
- Garland-Thomson, R. (1997). *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture And Literature*. New York: Columbia University Press.

- Garland-Thomson, R. (2002). Integrating Disability, Transforming Feminist Disability. *NWSA Journal (Feminist Disability Studies)*, 14(3), 1-32.
- Gerschick, T. J. (2000). Toward a Theory of Disability and Gender. *Signs (Feminisms at a Millennium)*, 25(4), 1263-1268.
- Goffman, E. (1973). *Le Sens Commun*. Paris: les Éditions de Minuit.
- Hacıhasanoğlu, I. (2003). Evrensel Tasarım. *Tasarım+Kuram Dergisi*, 3, 93-101.
- Hall, K. Q. (2011). Reimagining Disability and Gender Through Feminist Studies: An Introduction. In K. Q. Hall (Ed.), *Feminist Disability Studies* (s. 1-10). Bloomington: Indiana University Press.
- Hanna, W. J. ve Rogovsky, B. (1991). Women with Disabilities: Two Handicaps Plus. *Disability, Handicap & Society*, 6(1), 49-63.
- Karataş, K. ve Gökçearslan Çifçi, E. (2010). Türkiye’de Engelli Kadın Olmak: Deneyimler ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Woman Studies Special Issue)*, 3(13), 147-153.
- Köse, E. (2013). Cinsiyet/Toplumsal cinsiyet ikiciliği Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar ya da Doğa “Doğal mıdır?”. *Doğu-Batı: Toplumsal Cinsiyet II*, 64, 37-52.
- Lebovich, W. L. (1993). *Design for Dignity: Studies in Accessibility*. New York: John Wiley and Sons Inc.
- Lloyd, M. (2001). The Politics of Disability and Feminism: Discord or Synthesis?. *Sociology*, 35(3), 715-728.
- Masson, D. (2013). Femmes et handicap. *Recherches féministes*, 26(1), 111-129.
- Meekosha, H. (2004). Gender and Disability. *Sage Encyclopaedia of Disability*, s. 2-14, <http://socialwork.arts.unsw.edu.au/>.
- Schriempf, A. (2001). Refusing the Amputated Body: An Interactionist Bridge for Feminism and Disability. *Hypatia (Feminism and Disability)*, 16(4), 53-79.
- Scott, J. W. (2013). *Feminist Tarihin Peşinde*. İstanbul: BGST.
- Wendell, S. (1989). Toward a Feminist Theory of Disability. *Hypatia (Feminist Ethics & Medicine)*, 4(2), 104-124.

TEKİRDAĞ İLİ KARACAKILAVUZ ÖRNEĞİNDE KIRSAL KALKINMA YAKLAŞIMINDA TURİZME YÖNELİK YEREL HALKIN İLGİ ve TUTUMLARININ BELİRLENMESİ

Doç. Dr. Tuğba KİPER¹

Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Prof. Dr. Tülay Cengiz

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Araştırmanın Amacı: Onuncu kalkınma planında "İlçeler arası gelişmişlik farkının ortadan kalkması için belirlenen stratejilerden biri de "Yerel halkın gereksinimlerini dikkate alan politikalar geliştirilmesi, proje ve yatırımların bu ölçüte göre yapılması" olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın çerçevesini "yerel kalkınmada turizm bir araçtır ve yerel kalkınma yaklaşımında, yerel halkın ilgi ve tutumları oldukça etkilidir" oluşturmaktadır. Bu kapsamda Tekirdağ İli Karacakılavuz'da yaşayan yerel halkın kırsal turizme yönelik ilgi ve tutumlarının belirlenerek farkındalığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Keza Karacakılavuz; yaşam kültürü mirası (Balkan kültürü (sedenka adetleri, bocuk gecesi), mutfak kültürü, el sanatları (Karacakılavuz dokumaları), tarımsal değerleri (Ayçiçeği ve buğday üretimi, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, tatlı su balıkçılığı), doğal değerleri (gölet vb.), festivalleri (Hıdırellez şenliği) ile bölgesel coğrafyada turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Yöntem: Araştırma kapsamını; literatür araştırması, arazi gözlemleri, SWOT analizi ve yerel halka uygulanan anket çalışması oluşturmaktadır. Anket yapılacak denek sayısı, araştırma alanı dikkate alınarak, % 95 güven aralığında 74 kişi olarak saptanmıştır. Anket sonuçlarına tanımlayıcı istatistiki analizler uygulanmıştır. Bulgular ve Sonuçlar: Bulgular, özellikle kırsal kalkınmaya alternatif olarak değerlendirilen turizmin araştırma alanı içerisindeki olabilirliğini saptayan ve yerel halkın bu konudaki gücü ve etkisini belirleyen yönde geliştirilmiştir. Sonuçta da yerel halkın ilgi ve tutumunun kırsal kalkınma odaklı turizmin gelişiminde önemli olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal kalkınma, Turizm, Yerel Halk, Karacakılavuz

DETERMINING BEHAVIOUR and INTEREST of the LOCAL COMMUNITY for TOURISM in the case of KARACAKILAVUZ in TEKİRDAĞ PROVINCE WITHIN RURAL DEVELOPMENT APPROACH

Abstract

Research Aim: In the tenth development plan, one of the strategies has been determined as "developing policies that consider the needs of local community, making projects and investments according to this criterion" in order to eliminate disparities between districts. Accordingly, the statement "Tourism is a tool for rural development and behaviour and interest of local community are highly effective within local development approach" generates the frame of the research. In this context, it is aimed to identify awareness of the local community in Karacakılavuz in Tekirdağ province by determining their behaviour and interest for rural tourism. Also, Karacakılavuz has an important potential in the region in terms of tourism due to its living cultural heritage (Balkan culture, Sedenka traditions, Bocuk nights), culinary, handcrafts (Karacakılavuz weavings), agricultural values (sunflower and wheat production, cattle and small livestock, freshwater fishing), natural values (pond, etc.) and festivals (Hıdırellez). Method: Research scope consists of literature review, field observations, SWOT analysis and a questionnaire carried out with the local community. The number of subjects surveyed is determined by considering the research area as 73 people in the 95% confidence interval. Descriptive statistical analyzes are applied to the questionnaire results. Findings and Results: The findings have been evaluated specifically in the direction of finding out the feasibility of tourism that is considered as an alternative to rural development and analyzing the power and influence of the local community within the research area. As a result, it is identified that behaviour and interest of the local community is important for rural development oriented tourism.

Keywords: Rural Development, Tourism, Local Community, Karacakılavuz

¹ Tuğba Kiper, tkiper@nku.edu.tr

GİRİŞ

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'ne göre kırsal kalkınmanın temel amacı; "temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır". Temel amacın uygulanmasına yönelik ilkelerden biri olarak da işbirliği ve katılımcılık ortaya konmuştur. Onuncu Kalkınma Planı'nda ise, ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınma süreci bütüncül ve çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmış, insan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bununla birlikte kırsal kalkınmaya yönelik programın planlanma aşamasından itibaren her aşamasında kırsal toplumdaki bireylerin **katılımının** sağlanmasına özel önem verilmesi hususuna dikkat çekilmiştir (Anonim,2013). Ayrıca Dünya Bankası da kırsal kalkınma stratejilerini sürdürülebilir kırsal kalkınma ilkesinden hareketle bazı esaslara bağlamıştır. Bunlardan biri de; "kırsal kalkınma sorunlarına ait çözümler toplum katılımını ve toplum dinamiklerini temel almalıdır" şeklinde olmuştur (Gülçubuk vd., 2010). Bununla birlikte Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Kalkınma Planı 2010-2013, Türkiye Turizm Strateji Belgesi 2023 gibi ulusal strateji belgelerinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden biri olarak turizmin önemine dikkat çekilmiştir (Anonim, 2006a; Anonim, 2006b; Anonim, 2013). Dolayısıyla da kalkınma yaklaşımlarında; turizm bir araç, turizm de de başarı ölçütü olarak yerel halkın olumlu yaklaşımı ve katılımı benimsenmiştir.

Öyle ki birçok araştırmacı yerel halkın turizm planlama ve gelişim sürecine dahil edilmesi yönünde görüş bildirmiştir. Avcıkurt (2003) turizmin sürdürülebilir kılınması için, planlanan turizmin, gelişme şekli, ölçeği ve konumu ile ilgili olarak yöre toplumunun kabulünü kazanması gerektiği üzerinde durmuştur. Alaeddinoğlu, (2007) de; turizme yönelik planlamanın doğru ve anlaşılır şekilde yapılması ve sürdürülebilir kılınması için yerel halkın turizmi nasıl algıladığı ve neler beklediğinin belirlenmesinin oldukça önemli olduğundan bahsetmiştir. Varnacı Uzun ve Somuncu, (2011)'ya göre; paydaşlar arasında yerel halk, turizmin geliştiği alanlardaki en önemli paydaş konumundadır. Yerel halkı turizm gelişim sürecine dahil etmek, bu konudaki görüş ve önerilerini almak, fikir alışverişinde bulunmak ve gelecekteki turizm gelişmesini teşvik yönünde karşılıklı fikir alışverişi yapmak, yerel halkın karar merkezlerini etkileyebilmesi ve kendilerini turizmin bir parçası olarak hissetmeleri açısından oldukça önemlidir (Tunçsiper ve Yılmaz 2009; Okuyucu ve Somuncu, 2012). Bu noktada; yerel halk, turizmin o bölgedeki gelişim sürecinde doğrudan etki sahibidir. Yöre halkının sergileyeceği davranış ve tutumlar o yöre turizmi için yönlendirici bir nokta olacaktır (Özaltın Türker ve Türker, 2014; Şahbaz ve Karaçar, 2013). Öyle ki Günaydın (2013)'e göre de kırsal turizmin bir bölgede gelişebilmesi için öncelikle bölge halkının, yöresel turistik değerlerin farkında olması ve bu değerleri ortaya çıkaracak bilgiye sahip olması gereklidir.

Bununla birlikte birçok yabancı yazar da araştırmalarında; yöre halkının turizme ilişkin algılarının ve tutumlarının belirlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Salleh vd. 2016; Jaafar vd., 2015; Hanafiah vd., 2013; Şahbaz ve Karaçar, 2013; Muganda vd., 2013; Goodwin, 2002; Özdemir, 2011; Aref vd., 2010; Akova, 2006; Scheyvens, 1999)

Bu doğrultuda araştırmada; "**yerel kalkınmada turizm bir araçtır ve yerel kalkınma yaklaşımında, yerel halkın ilgi ve tutumları oldukça etkilidir**" savından hareketle; yerel halkın turizme bakış açısı, turizmi nasıl algıladığı, turizmin gelişmesine hazır olup olmadığı gibi ilgi, tutum ve algılarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu

kapsamda; "Yerel halkın kırsal kalkınmanın bir aracı olarak turizm faaliyetleri içerisindeki yeri ve rolü ne olmalıdır? sorusuna yanıt aranmıştır.

1. Materyal ve Yöntem

1. 1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini Karacakılavuz yerleşimi oluşturmaktadır. 41° 7' 54" kuzey ile 27° 21' 11" doğu paralelinin kesiştiği noktada yer alan Karacakılavuz, Marmara Bölgesinde yer alan Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesine bağlı bir yerleşimdir. Karacakılavuz mahallesi, Hayrabolu ve Muratlı ilçeleri idari sınırlarının kesiştiği bir noktada yer almakta olup, kent merkezi ve Hayrabolu'ya 32 km, Muratlı'ya ise 24 km mesafededir (<http://www.trakyanet.com/>) (Şekil 1, Şekil 2).

Karakacakılavuz, 1884-1885 yıllarında Bulgaristan'ın Sevlievo (Selvi) kasabasına bağlı Krushevo (Kruşva) ve Sennik (Çadırılı) köylerinden göç etmiş muhacirler tarafından kurulmuştur. Bölge, 1971 yılına kadar muhtarlıkla yönetilmiş olup, 6 Haziran 1971 tarihinde belediye teşkilatının kurulması ile birlikte belde haline gelmiştir. 2012 yılı Aralık ayında Büyükşehir Belediyesi olan Tekirdağ ili ile birlikte 30 Mart 2014 yılında yapılan yerel seçimlerde Süleymanpaşa ilçe belediyesi sınırları içerisinde yer alan bir mahalle olmuştur (<http://www.trakyanet.com/>)

Şekil 1. Karacakılavuz Mahallesi Konumu

Şekil 2. Karacakılavuz Uydu Görünümü (<http://www.e-sehir.com/>)

Türkiye'nin İstanbul gibi büyük bir metropolünün etkisi alanında bulunan Karacakılavuz; coğrafi konumu, folklorik değerleri (karacakılavuz dokumaları, göçmen kültürü, gastronomik değerleri, sosyoekonomik yapısı vb.), tarımsal üretim dokusu, su varlığı (gölet) ve doğal özellikler gibi farklı peyzaj değerlerine sahiptir. Çalışma alanı, bu değerleriyle birlikte; olta balıkçılığı, piknik, doğa yürüyüşleri, foto safari, tarımsal etkinliklerde bulunmak, çiftlik hayatını tanımak gibi etkinliklerle ziyaretçilerine zengin peyzaj güzellikleri sunmaktadır. Bu anlamda alan, coğrafi konumu, doğal ve kültürel

peyzaj özellikleri ile turizme oldukça uygun olup, tarım turizmi, kültür turizmi, doğa turizmi olanakları olan bir çevrede yer almaktadır.

1.2. Yöntem

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket çalışması, yöre halkının alan ile ilgili bilgi düzeyi ve turizme yönelik beklentilerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma; kapsam ve yöntemin belirlenmesi, çalışma alanı ve konu ile ilgili bilgilerin toplanması, anket sorularının hazırlanması, anketin uygulanması ve verilerin değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır.

Araştırmanın evrenini Tekirdağ iline bağlı Süleymanpaşa ilçe merkezine bağlı Karacakılavuz'da yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. 2016 yılında yapılan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre Karacakılavuz'un toplam nüfusu 2989'dur (<http://www.trakyanet.com/...>). Araştırmada zaman, maliyet ve erişilebilirlik nedenlerinden dolayı örneklem büyüklüğü belirlenmiştir. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde, $n = \frac{Z^2 NPQ}{ND^2 + Z^2 PQ}$ (Kalıpsız, 1981) formülü kullanılmıştır. Örneklem hacmi %95 güven sınırlarında %5 hata payı ile 74 kişi olarak bulunmuştur.

n = Örnek büyüklüğü, Z = Güven katsayısı (1,96)

P = Ölçülmek istenen özelliğin kitlede bulunma ihtimali (%95) (0,95)

Q = $1-P$ (0,05)

N = Ana kütle büyüklüğü (2989 kişi)

D = Kabul edilen örnekleme hatası (çalışma için %5'lik örnekleme hatası öngörülmüştür) (0,05)

Anketler SPSS ve Excel programları ile bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde kullanılan yüzde dağılımlara ilişkin istatistiksel veriler tablolar ve grafikler şeklinde verilerek yorumlanmıştır.

Yöntem dahilinde, yöre halkının turizme yönelik eğilimleri, algıları, tutumları ve turizmden beklentileri değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra turizmin gelişiminde almak istedikleri roller de ortaya konmuştur.

2. Bulgular

Alana yönelik gerçekleştirilecek turizm çalışmasında elde edilen sonuçların uygulamaya aktarılmasında etkin olacak paydaşlardan biri de yöre halkı olacaktır. Bu kapsamda, bulgular bölümünde yöre halkının sosyo-demografik özellikleri, turizmi algılama şekli, Karacakılavuz'un doğal ve kültürel özelliklerine ilişkin farkındalığı, bilinç düzeyi ve Karacakılavuz'da turizmin gelişmesine ilişkin tutumları değerlendirilmiştir.

2.1. Sosyo-Demografik Yapıya İlişkin Bulgular

Ankete katılan bireylerin % 71,6'sını erkekler, % 28,4'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu bireylerin %90,5' i ise evlidir. Yaş gruplarına yönelik dağılım incelendiğinde en fazla oranı 46 yaş ve üzeri olan kişiler oluşturmaktadır. Bu oran, yerel halka yapılan görüşmeler ve nüfus sayımına yönelik yapılan istatistikler sonucunda genç nüfusun eğitim ve iş amaçlı olarak yerleşim yerinden ayrılması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ankete katılan bireylerin eğitim durumu incelendiğinde ilkökul+ortaokul

mezunu (% 44,6) kişilerin ağırlıkta olduğu görülmüştür. Meslek grubu dağılımında ise ilk sırayı % 47,3'lük bir oranla çiftçiler oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Ankete Katılan Bireylerin Sosyo-Demografik Yapısına İlişkin Dağılım

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kadın	21	28,4
	Erkek	53	71,6
Medeni Durum	Evli	67	90,5
	Bekar	7	9,5
Yaş Aralığı	18-29	9	12,2
	30-45	16	21,6
	46-60	26	35,1
	61 ve üzeri	23	31,1
Eğitim Durumu	Okuma –yazma bilmeyen	22	29,7
	İlkokul+ortaokul	33	44,6
	Lise	16	21,6
	Üniversite	3	4,1
Meslek Durumu	Emekli	9	12,2
	Çiftçi	35	47,3
	İşçi	3	4,1
	Ev hanımı	11	14,9
	Memur	2	2,7
	Diğer	14	18,9

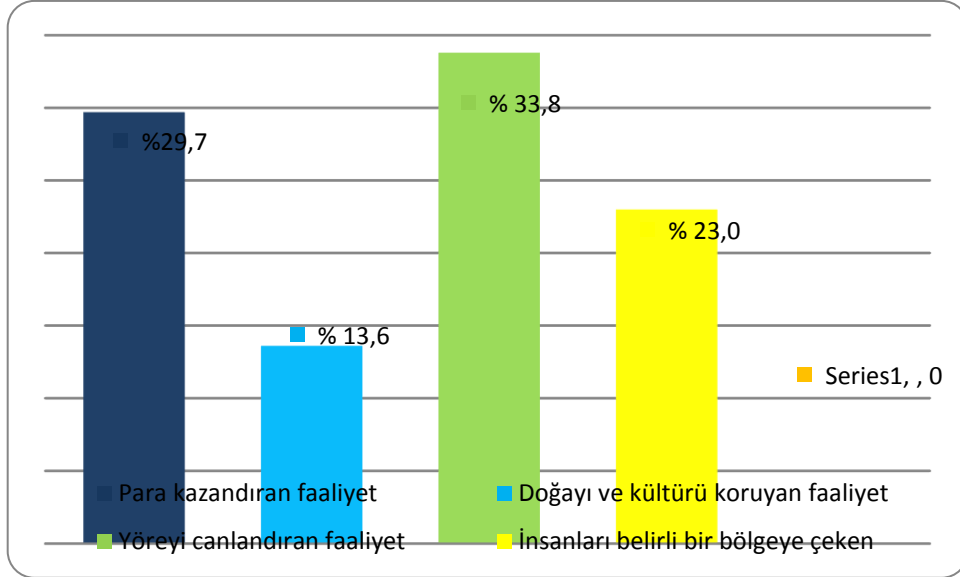
Ankete katılan bireylerin çok büyük bir bölümünün (% 89,2) Karacakılavuz'da 11 yıldan fazla bir süredir yaşadığı ortaya çıkmıştır.

Anketin diğer bölümlerinde halkın turizmi algılama şekli, alana ilişkin farkındalığı, bilinç düzeyi ve turizmin gelişmesi için öncelikli olarak yapılması gerekenlerle ilgili görüşlerine ilişkin saptamalar yer almıştır.

2.2. Yerel Halkın Turizmi Algılama Şekline İlişkin Bulgular

Ankete katılan bireyler için turizmin ifade ettiği anlam daha çok ekonomik temelde olmuştur. Keza en fazla tercihi yöreyi kalkındıran bir faaliyet (% 33,8) ve para kazandıran bir faaliyet (% 29,7) olarak tanımlamışlardır (Şekil 3). Buna göre Karacakılavuz'da yerel halk turizmi bir gelir kaynağı olarak görmekte ve gelişmesini istemektedir.

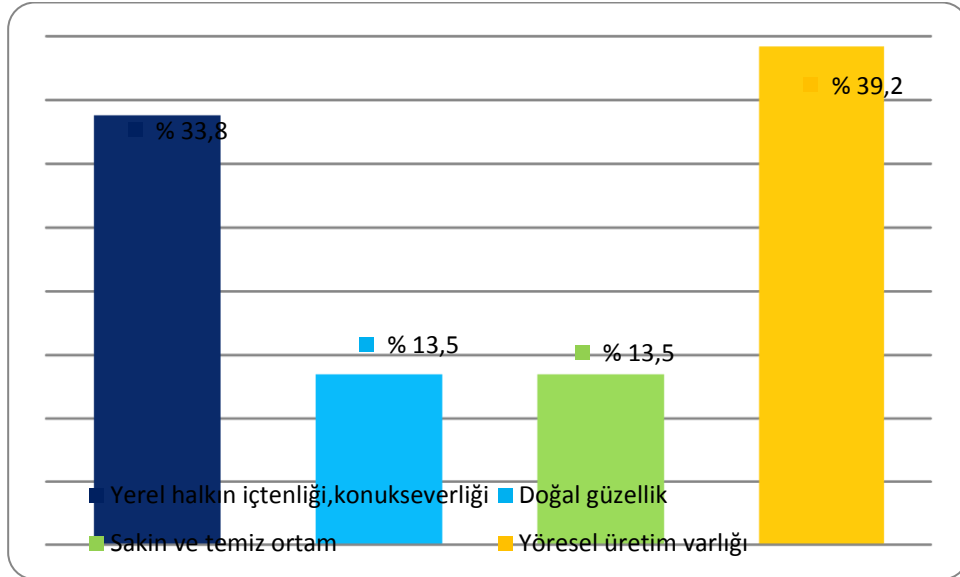
Şekil 3. Turizmin İfade Ettiği Anlam

2.3. Alana İlişkin Farkındalığa, Bilinç Düzeyine İlişkin Bulgular

Ankete katılan bireylerin, çalışma alanının doğal ve kültürel değerlerine yönelik olarak özgün buldukları özelliklerin dağılımı incelendiğinde; ankete katılan bireylerin çoğunluğu yöresel üretim varlığı (% 39,2) ile yerel halkın içtenliği ve konukseverliğini (% 33,8) tercih etmişlerdir (Şekil 4).

Şekil 4. Ankete Katılan Bireylerin Karacakılavuz'a Özgü Buldukları Özellikler

Tablo 2'de alanın turizm açısından güçlü ve zayıf yönlerinin belirtildiği çeşitli yargılar bulunmakta ve bu yargılara katılımcıların verdikleri cevapların % dağılımları görülmektedir.

Tablo 2. Ankete Katılan Bireylerin Karacakılavuz'un Güçlü ve Zayıf Yönlerine İlişkin Olarak Verdikleri Cevapların Dağılımı

Turizm Açısından Güçlü Yönler	Evet %	Hayır %

Zengin flora (bitki varlığı)	75.7	24.3
Zengin su kaynakları (akarsu, dere, gölet)	58.1	41.9
İklim şartları (bol oksijen, düşük nem)	86.5	13.5
Folklorik değerler (yerel el sanatları vb.)	89.2	9.5
Mitolojik hikayeler (efsaneler, hikayeler vb.)	58.1	41.9
Kültürel etkinlikler (şenlik, festival vb.)	45.9	51.4
Yerel mimari yapı	33.8	64.9
Arkeolojik çekicilik (mağaralar, kaya mezarları vb.)	18.9	81.1
Yerel gıda ürünleri	82.2	16.2
Rekreasyon olanakları (yürüyüş, manzara seyir vb.)	58.1	40.5
Turizm Açısından Zayıf Yönler	Evet %	Hayır %
Yerel halkın turizme yönelik eğitim ve bilinç eksikliği	58.1	41.9
Pazarlama sorunları	58.1	41.9
Tarımsal toprakların azlığı	29.7	70.3
Mera alanlarının yetersiz oluşu	35.1	64.9
Hayvancılığın giderek azalması	85.1	13.5
Kırsal alandaki diğer geçim kaynaklarıyla (tarım, arıcılık vb.) ilgilenen kesimin giderek azalması	77.0	23.0
İşbirliği ve yardımlaşmadan kaynaklanan yetersizlikler	39,4	60,6

Tablo 2'ye göre; alanın turizm açısından en güçlü yönü; yerel el sanatlarını içeren folklorik değerleri (% 89,2), iklimi (% 86,5) ve yerel gıda ürünleri (% 82,2) olmuştur. Buna karşın hayvancılığın giderek azalması (% 85,1), ve kırsal alandaki diğer geçim kaynaklarıyla (tarım, arıcılık vb.) ilgilenen kesimin giderek azalması (% 77) da turizm açısından en zayıf yönleri oluşturmuştur.

2.4. Yerel halkın Karacakılavuz'da Turizmin Gelişmesine İlişkin Tutumlarına Yönelik Bulgular

Ankete katılan bireylerin büyük bir çoğunluğu (%75,7) Karacakılavuz'da turizme yönelik olarak bir çalışmanın yapılabilirliği konusunda olumlu tavır sergilemişlerdir. Bu noktada Okuyucu ve Somuncu (2012)'nin da bahsettikleri gibi; turizm planlamasının yapıldığı alanlarda yerel halkın turizme bakış açısı kadar yerel halkın turizme destek verip veremeyeceği konusu da oldukça önemli bir konudur. Bu anlamda yerel halkın % 85,1'i Karacakılavuz'da turizmin uygulanması durumunda destek verebileceklerini beyan etmişlerdir.

Karakacakılavuz mahallesinde turiste sunulacak hizmetler arasında en fazla oranı yerel el sanatları (% 79,5) ve yerel gıda ürünleri (% 72,3) almıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Karacakılavuz'da Turistlere Sunulabilecek Hizmetlere İlişkin Dağılım

Hizmetler	Evet %	Hayır %
Yeme –içme hizmeti	55.4	44.6
Köy evlerinin pansiyon olarak kullanılması	21.6	77.0
Yerel gıda ürünleri	72.3	27,7
Yöresel yemekler	37.8	62.2
Yerel el sanatları	79,5	20,5

Karakacakılavuz'da ve yakın çevresinde geliştirilebilecek turizm türlerinden tarımsal turizm (% 65,4) ve kültürel turizm (%61,4) aktiviteleri ilk sıralarda tercih edilmiştir (Tablo 4). Bu sonucun çıkmasında özellikle, yörenin tarımsal üretim ve Karacakılavuz dokumaları üretimi açısından üstün bir potansiyele sahip olması etken olmuştur.

Tablo 4. Karacakılavuz'da geliştirilebilecek turizm aktivitelerine ilişkin dağılım

Karacakılavuz'da ve yakın çevresinde geliştirilebilecek turizm aktiviteleri	Evet	Hayır
Kültürel turizm (yöresel dokumaların satışı, yerel ürünlerin sunumu vb.)	61.4	48.6
Tarımsal turizm (bahçecilik, arıcılık, yerel ürünlerin üretimi vb.)	65.4	34.6
Yeme-içme turizmi	46.5	53.5
Doğaya dayalı turizm (doğa yürüyüşleri, fotoğrafçılık vb.)	32.4	67.6

Ankete katılan bireyler için; Karacakılavuz'da turizmi geliştirmek için yapılması gerekenler arasında ilk sırayı tanıtım (% 86,5) ve yerel halka yönelik eğitim (%81,5) çalışmaları yer almıştır. Bununla birlikte örgütlenme, planlama ve alt yapı, üst yapıya ilişkin düzenleme çalışmaları da turizmin gelişmesi adına yapılabilecek önemli faaliyetler olarak tercih edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Karacakılavuz için Yapılması Gerekenlere İlişkin Dağılım

Koşullar	Katılıyorum %	Kısmen katılıyorum %	Katılmıyorum %
Yöre halkına turizm eğitimi verilmelidir.	81.5	13.5	5.4
Turizmi yönetecek dernek ya da kooperatif kurulmalıdır.	79.7	13.5	6.8
Doğal ve kültürel kaynaklar değerlendirilmelidir ve uygun bir şekilde planlanmalıdır.	75.7	13.5	9.5
Alt ve üst yapıya ilişkin düzenleme yapılmalıdır.	75.7	14.9	4.1
Tanıtım yapılmalıdır.	86.5	9.5	2.7

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Araştırmada Karacakılavuz yerel halkının kırsal turizme yönelik ilgi ve tutumlarının belirlenerek farkındalığının tespit edilmesi incelenmiştir. Bu doğrultuda kırsal kalkınmanın bir aracı olarak turizm faaliyetleri Karacakılavuz mahallesi turizmde ne şekilde yer almalıdır?, Yerel halkın turizm faaliyetleri içerisinde yeri ve rolü ne olmalıdır? sorularına yanıt aranarak aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

- Çalışma sonucunda, yerel halkın turizme olumlu bir bakış açısına sahip olduğu belirlenmiştir.

- Araştırma sonuçlarına göre ankete katılanların büyük bir çoğunluğunu erkekler ve orta yaş grubunda yer alan kişiler oluşturmuştur. Akova 2006'nın yapmış olduğu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Keza Akova (2006)'nın yapmış olduğu çalışmada; yaş süresinin artması ile turizmin ekonomik etkisi arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur.

- Yine yapılan değerlendirmelere göre; ankete katılan yöre halkının eğitim seviyesinin düşük olduğu, ortalama gelir seviyesinin altında gelire sahip olduğu ve büyük bir kısmının ise uzunca bir süredir Karacakılavuz'da yaşayan çiftçiler olduğu görülmektedir. Keza Özaltın Türker ve Türker (2006)'nın yapmış oldukları çalışmada; gelir seviyesi düşük olan grubun ekonomik çıkarlar nedeniyle turizmin kültürel olumsuzluklarını göz ardı edebildiği, buna karşın turizmin ekonomik faydalarını olduğundan daha olumlu algıladığı ortaya konmuştur.

- Turizm faaliyetlerinin henüz yoğunluk kazanmadığı Karacakılavuz yerleşiminde yerel halk ekonomik faydadan dolayı turizmi büyük bir istekle karşılamaktadır. Geçim kaynağı büyük bir oranda tarım-hayvancılık olan halkın büyük bir kısmı, turizm faaliyetlerine katılmak ve turizmden ekonomik fayda sağlamak istediğini belirtmiştir. Dolayısıyla da turizmin gelişmesini olumlu karşılayan yerel halkın turizmden beklentileri en çok, yerel halkın ekonomik gelirinin artması yönünde

olmuştur. Benzer sonuçlar Okuyucu ve Somuncu, 2012; Civelek, Dalgın ve Çeken (2014)'de de çıkmıştır.

- Yerel halka göre alanın en ilgi çekici özelliği, yöresel üretim varlığı ve halkın içtenliği ve konukseverliğidir. Bu özellikler bir yerde turizmin gelişmesini tetikleyen de en önemli faktörlerden biridir. Bu değerlendirme Okuyucu ve Somuncu (2012)'nin yapmış oldukları çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermiştir. Keza Cengiz ve Kırkibir (2007)'de yapmış oldukları çalışmalarında; yerel halkın turistlere karşı sevecen, misafirperver, yardımsever vb. olumlu davranış ve yaklaşımlarının turizmin gelişimi açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır.

- Turizm potansiyeli açısından Karacakılavuz'un en güçlü ilk üç özelliğini; folklorik değerler (yerel el sanatları vb.) (% 89,2), iklim özellikleri (bol oksijen, düşük nem) (% 86,5) ve yerel gıda ürünleri (% 82,2) almıştır.

- Turizm potansiyeli açısından zayıf yönler değerlendirildiğinde ise ilk iki sırayı; hayvancılığın (% 85,1) ve kırsal alandaki diğer geçim kaynaklarıyla (tarım, arıcılık vb.) ilgilenen kesimin giderek azalması (% 77,0) almıştır. Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü verileri incelendiğinde 2010 yılı ile 2015 yılları arasında bir karşılaştırma yapıldığında; üzüm, buğday, kanola ve mısır gibi ürünlerin üretiminde azalmalar olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda 2010 yılında 627 olan çiftçi sayısı da 2015 yılında 547 'ye düşmüştür (Anonim, 2016). Bu veriler çalışma sonucu ile de paralellik göstermektedir.

- Çalışmada elde edilen verilere göre; yerel halkın turizme yönelik eğitim ve bilinç eksikliği ile pazarlama sorunları da turizm gelişiminde zayıf yönler olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda turizmi geliştirmek adına yapılacakların dağılımı incelendiğinde ise yöre halkına turizm eğitimi verilmesi % 81,5'lik büyük bir oranla tercih edilmiştir. Bu noktada özellikle geleneksel yaşantılarını, kültürel altyapılarını kaybetmeden sürdüren yerel halka yönelik olarak, doğal ve kültürel mirasın gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi, korunabilmesi ve turizm çerçevesinde değerlendirilebilmesi için bilinçlendirme programları uygulanmalıdır. Benzer sonuç Tunçsiper, Temeloğlu ve Altunöz (2001)'ün yapmış olduğu çalışma ile paralellik göstermekle birlikte; Özeltin Türker ve Türker (2014)'ün yapmış oldukları çalışma sonucunda da; turizmde sürekliliğin sağlanmasında bölge halkının eğitilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

- Yapılan anket değerlendirmelerine ilişkin olarak; turizmin gelişiminde bir engel olarak pazarlamada karşılaşılan zorluklar da ön plana çıkmıştır. Bu noktada yerel halk tarafından üretilen ürünlerin (tarhana, erişte, kesme, kuskus, mangır, turşu, salça, tereyağı, zeytin, zeytinyağı vb.) yine bizzat yerel halk tarafından ziyaretçilere çeşitli şekillerde (kendin topla aktiviteleri, yol kenarı tezgâhları, tarımsal/kırsal el işleri/hediyelik eşya dükkânları, yöresel pazarlar, şenlikler vb.) pazarlamasının yapılması teşvik edilmelidir. Ayrıca Karacakılavuz dokumalarının da günümüz ihtiyaç ve beklentilerine göre yeniden ele alınarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

- Karacakılavuz ve yakın çevresinde geliştirilebilecek turizm türleri olarak ise en fazla oranı tarımsal turizm (% 65,4) ve kültürel turizm (%61,4) aktiviteleri tercih edilmiştir. Kültür turizminin ön plana çıkmasında özellikle; Balkan kültürü (sedenka adetleri, bocuk gecesi) gibi farklı etnik yapıdan kaynaklanan yaşam biçimi, Karacakılavuz dokumaları, gelenek ve görenekler, yöresel tatlar, ürünler ve üretim şekillerinin varlığı etken olmuştur. Keza Trakya Bölgesi Turizm Master Planı'nda da geleneksel el sanatlarının geliştirilmesine yönelik olarak Karacakılavuz dokumalarının

açılacak kurslar kapsamında hem kalkınma aracı hem de turizm de araç olarak kullanılabileceği belirtilmiştir (Anonim, 2012).

Sonuç olarak; **yerel kalkınmada turizm bir araçtır ve yerel kalkınma yaklaşımında, yerel halkın ilgi ve tutumları oldukça etkilidir.** Bu anlamda Karacakılavuz; yaşam kültürü mirası (Balkan kültürü (sedenka adetleri, bocuk gecesi), el sanatları (Karacakılavuz dokumaları), tarımsal değerleri (ayçiçeği ve buğday üretimi, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, tatlı su balıkcılığı), yerel gıda ürünleri (tarhana, erişte, kesme, kuskus, mangır, turşu, salça, tereyağı, zeytin, zeytinyağı), doğal değerleri (Karacakılavuz göleti), festivaller (Hıdırellez şenliği) gibi özellikleri ile kalkınma için fark yaratabilecek potansiyeldedir. Aynı zamanda bu değerleri ile turizm anlamında alana güç ve fırsat sağlayabilecek verileri oluşturmaktadır. Bununla birlikte farklı turizm türlerinin birleştirilerek bir bütün dahilinde ele alınması ve yakın çevresinde yer alan bazı kırsal yerleşimler ile değerlendirilmesi rekreasyon aktiviteleri sürdürülebilir bir turizm gelişimi için önemli katkılar ortaya koyacaktır. Aynı zamanda yerel halkın bölgelerinde geliştirilecek turizme faaliyetlerine karşı olumlu bir bakış açısı içerisinde olması yerel kimliğin ve özgünlüğün korunması konusundaki sahiplenmeyi ve aidiyet duygusunu geliştirecektir. Bu noktada turizm gelişiminin sürdürülebilirliği için; planlama aşamasından uygulama süreçlerine kadar olan tüm aşamalarda paydaşların katılımının sağlandığı; ekolojik açıdan dengeli, ekonomik açıdan uygulanabilir, estetik açıdan çeşitlendirilebilir stratejiler geliştirilmesi gerekliliği unutulmamalıdır.

Bu çalışma ile birlikte ortaya çıkan bulgular ışığında benzer çalışmaların yapılması, turizm çalışmalarına yönelik hedef, stratejilerin belirlendiği eylem planlarının oluşturulmasına katkı sağlayacak ve yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akova, O. (2006). Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına Ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma. Akademik İncelemeler Dergisi, 2/1, 1-34.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli. Coğrafi Bilimler Dergisi, 5/1, 1-16.
- Anonim, (2006a). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf, erişim Tarihi: 21.07.2016.
- Anonim, (2006b). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>, erişim tarihi: 21.07.2016.
- Anonim, (2012). TR-21 Trakya Bölgesi Turizm Master Planı, 2012, Trakya Kalkınma Ajansı, s.110. www.trakya2023.com/uploads/docs/.../Trakyaka_Turizm_Master_Planı, erişim tarihi: 23.07.2016.
- Anonim, 2013. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. T.C. Kalkınma Bakanlığı, s.199, Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>, erişim tarihi: 21.07.2016.
- Anonim, 2016. Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü Verileri, 2016. Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü.
- Aref, F., Gill, SS., Farshid, A. (2010). Tourism Development In Local Communities: As A Community Development Approach. Journal of American Science, 6, 155 - 161.
- Avcıkurt, C. (2003). Turizm Sosyolojisi, Turist-Yerel Halk Etkileşimi, Balıkesir: Detay Yayıncılık.
- Cengiz, E., Kırkbir, F. (2007). Yerel Halk Tarafından Algılanan Toplam Turizm Etkisi İle Turizm Desteği Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi. Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 1-20.
- Civelek, C., Dalgın, T. & Çeken, H. (2014). Agro-Turizm ve Kırsal Kalkınma İlişkisi: Muğla Yöresindeki Agro-Turizm Alanlarında Bir Araştırma. Turizm Akademik Dergisi, 1/1, 15-28.

- Goodwin, H. (2002). Local Community Involvement in Tourism around National Parks: Opportunities and Constraints. *Current Issues in Tourism*, 5/3-4, 338-360.
- Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M., Kepoğlu, A. (2010). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri. Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11-15 Ocak, Ankara.
- Günaydın, D. (2013). Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farkların Giderilmesinde Kalkınma Ajansların Yeri: İzka Mali Destek Programları Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15/1, 73-101.
- Hanafiah, MH., Jamaluddin, MR., Zulkifly, MI. (2013). Local Community Attitude and Support Towards Tourism Development in Tioman Island, Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 105/3, 792-800.
- <http://www.e-sehir.com/.....turkiye-haritasi/tekirdag-merkez-karacakilavuz-semt.html>. erişim tarihi: 21.07.2016.
- <http://www.trakyanet.com/>, erişim tarihi: 21.07.2016.
- <http://www.trakyanet.com/istatistikler/nufus/tekirdag-belde-ve-koy-nufuslari.html>. erişim tarihi: 28.07.2016
- Jaafar, M., Bakri, N.M. & Rasoolimanesh, S.M. (2015). Local Community and Tourism Development: A Study of Rural Mountainous Destinations. *Modern Applied Science*, 9/8, 399-408.
- Kalıpsız, A. (1981). İstatistik Yöntemler. İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, Yayın No: 2837/294, İstanbul, 558 s.
- Muganda, M., Sirima, A. and Ezra, P.M. (2013). The Role of Local Communities in Tourism Development: Grassroots Perspectives from Tanzania. *J Hum Ecol*, 41/1, 53-66.
- Okuyucu, A., Somuncu, M. (2012). Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe Merkezi Örneği . *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 4/1, 37-51.
- Özaltın Türker, G., Türker, A. (2014). Yerel Halkın Turizm Etkilerini Algılama Düzeyi Turizm Desteğini Nasıl Etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği. *Elektronik Meslek Yüksekokulları Dergisi*, 4/1, 81-98
- Özdemir, M.A. (2011). Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Salleh, NHM., Shukor MS., Othman, R., Samsudin, M., Idris S.H.M. (2016). Factors of Local Community Participation in Tourism-Related Business: Case of Langkawi Island. *International Journal of Social Science and Humanity*, 6/8, 565-571.
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the Empowerment of Local Communities. *Tourism Management*, 20/2, 245-249.
- Şahbaz, R.P. ve Karaçar, E. (2013). Yerel Çekiciliklerin Turizme Kazandırılmasına Yönelik Yöre Halkının Tutumları: Çankırı Tuz Mağarası Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1/4, 12-19.
- Tunçsiper, B. ve Yılmaz, G.Ö. (2009). Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm Sektörünün Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 53-63.
- Tunçsiper, B., Temeloğlu, E., Altunöz, Ö. (2011). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolünün Yerel Halkın Görüşleri Çerçevesinde Belirlenmesi: Ayvacık (Assos) Örneği. *Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1/2, 93-114.
- Varnacı Uzun, F. ve Somuncu, M. (2014). İhlara Vadisi’ndeki Turizm Faaliyetlerine ve Alanın Korunmasına İlişkin Turist Görüşlerinin Analizi. *International Journal of Human Sciences*, 11/2, 517-542.

SUSTAINABLE URBANISATION and EUROPEAN GREEN CAPITALS

Doç. Dr. Aysel Gamze Yücel IŞILDAR¹

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enst.
Çevre Bilimleri ABD

Mehmet Ufuk UYTUN

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,
Yapı Malzemeleri Dairesi Başkanlığı

Abstract

Growing world population spreading extensively on cities causing urban areas to become unlivable. Therefore, a comprehensive plan is needed to run the cities properly. That is creating “sustainable cities”. Along this line, in the first part of the study; different terms given to sustainable cities; ‘green city’, ‘ecocity’, etc. is discussed. Then, focused on “Green Capitals of Europe” that aims to motivate cities in a competitive environment and accepted by EC to award in 2008. European Green Capital selection criteria, application and evaluation criteria are summarized. In the third part, “Green Capitals of Europe” between 2010-2015, Stockholm (Sweden), Hamburg (Germany), Vitoria-Gasteiz (Spain), Nantes (France), Copenhagen (2014), Bristol (2015), Ljubljana (2016), Essen (2017) and Nijmegen (2018) respectively, are discussed over selection criteria, their uniqueness, how their local characteristics put forwarded. Governance strategies of those cities to keep on greenness or livability are examined. As a methodology, publications, literature and related web-pages about these cities concerning current status, their uniqueness, environmental protection measures, waste and water management strategies, energy efficiency policies, etc. are evaluated and compared.

Keywords: *Green Capital Of Europe, Ecocity, Sustainable City*

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLEŞME ve AVRUPA YEŞİL BAŞKENTLERİ

Özet

Dünya nüfusunun hızla büyümesi ve nüfusun büyük ölçüde şehirlere yayılması kentsel alanların yaşanamaz hale gelmeye başlamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla düzenli şehirleşme için, kapsamlı bir eylem planının yürürlüğe konması gerekmektedir. Bu ihtiyaç ‘Sürdürülebilir Şehirler’ kavramını doğurmuştur. Bu çalışma ile; yeşil şehir, sağlıklı şehir, eko şehir gibi sürdürülebilir şehirler için kullanılan farklı terimler ele alınarak, farklılıkları tartışılacaktır. Daha sonra, şehirlerin çevre konusunda rekabet etmeleri yönünde motive edilmesi amacıyla 2008 yılında Avrupa Komisyonu tarafından ödül verilmesi kabul edilen ‘Avrupa’nın Yeşil Başkentlerine’ ne odaklanılacaktır. Bu çalışma ile Avrupa Yeşil Başkenti seçim kriterleri, başvuru ve değerlendirme kriterleri özetlenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 2010 – 2018 yılları arasındaki Avrupa’nın Yeşil şehirleri: sırasıyla Stockholm (İsveç-2010), Hamburg (Almanya-2011), Vitoria-Gasteiz (İspanya-2012), Nantes (Fransa-2013), Copenhagen (Hollanda-2014), Bristol (İngiltere-2015), Ljubljana (Slovenya-2016), Essen (Almanya-2017) ve Nijmegen (Hollanda-2018) seçim kriterleri, şehirlerin benzersiz özellikleri, şehirlerin yerel karakteristiklerinin nasıl öne sürülüp aday gösterildikleri ele alınacaktır. Metodoloji olarak söz konusu şehirlerin her birinin, güncel durumlarına ilişkin: yayınlar, literatür ve ilgili web-sayfaları, onların benzersiz yönleri, çevre koruma önlemleri, atık ve su yönetimi stratejileri, enerji verimliliği politikaları ve benzeri kriterler incelenmiş ve değerlendirilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Yeşil Başkenti, Ekoşehir, Sürdürülebilir Şehir.*

¹ Aysel Gamze Yücel Işıldar, akarakoc@gazi.edu.tr

INTRODUCTION

More and more people are migrating to cities in search of a better life. A recent UN-Habitat report (United Nations; 2012) indicated that urbanization has become *unstoppable* and that by 2050, over 70 percent of the world will live in cities. However, city life becoming extremely difficult and quality of life especially in environmental aspects is decreasing in direct proportion to the increase in population. Therefore, a comprehensive plan is needed to run the cities properly. Along this line, in this study; first it is aimed to explain what is the concept of “eco-city” and other terms used to express, clean and livable cities in the world. Then in the context of ‘eco-city’ “Green Capital of Europe Award” will be discussed as an effective tool of motivating local authorities. Finally governance strategies of those cities to keep on (sustain) greenness or livability will be examined and compared among green capitals of Europe. As the usage of the term ‘eco-city’ spreads, what exactly constitutes an eco-city seems to be even more unclear. It has emerged first by Richard Register in 1987 as “an urban environmental system in which input (of resources) and output (of waste) are minimized” (Register; 2002). Infact eco-city is an umbrella term. The most comprehensive survey of eco-cities to date was carried out in 2009-10 by Joss. Joss admits that the conceptual diversity and plurality of initiatives using the term makes it difficult to develop a meaningful definition (Joss; 2010). Here in Table 1, similar and sister terms to ecocity are summarized:

Table/Tablo 1. Terms Related to Eco-city

Term	Definition and Characteristics
Sustainable city	This is the most widely used term following the eco-city. A sustainable city is marked by a green economy, a healthy and happy community, smart infrastructure, and are biodiverse, low-carbon, resilient and resource-efficient. However compared to term ‘eco-city’, it sounds more anthropocentric and continuity of the conditions becomes more important.
Green city	This is the level before accepted as ‘eco-city’ according to International Ecocities Framework and Standards (IEFS) depending on the achievement of eco-city criteria.
Smart city	Used to emphasize hi-tech aspects of development-smart energy grids, IT networks and related efficiencies in utility and service provision.
Low-carbon city	Low-carbon, low-emission are signposts to sustainability and global climate change mitigation. (ICLEI- http://www.iclei.org/our-activities/our-agendas/low-carbon-city.html) It is more energy oriented.
Carbon-neutral city	To become carbon-neutral, a city must stop all its activities that produce carbon dioxide with efforts that remove the greenhouse gas from the atmosphere or produce no pollution at all. runs entirely on renewable energy; it has no carbon footprint.
Compact city	It is an influential urban design concept whose guiding principles include high residential density and discouragement of private car usage.

These city types are more or less serving to the same purpose: rational use of natural resources, energy efficiency, rational waste management with different priorities: to sustain environmental-friendly cities and communities. Municipalities are most important actors of environmental protection activities and play role-model to provide best possible quality of environment. As more and more European cities showing great tendency towards eco-cities as explained above, The European Commission launched the European Green Capital Award in order to recognize and reward these efforts.

1.Green Capital of Europe

Today more than two thirds of Europeans live in towns and cities. Urban areas concentrate most of the environmental challenges facing our society but also bring together commitment and innovation to resolve them. The European Green Capital Award has been conceived to promote and reward these efforts (EWA; 2016). Green capital award has been conceived as an initiative to motivate local authorities to have eco-cities and to promote sustainable development of a local authority. The idea was first developed by Mayor of the City of Tallinn – the Capital of the Republic of Estonia, and his proposal has gained wide support among the European municipal authorities and the European Commission (EC) at the highest level. Then the award decision is taken by 15 European cities (Tallinn, Helsinki, Riga, Vilnius, Berlin, Warsaw, Madrid, Ljubljana, Prague, Vienna, Kiel, Kotka, Dartford, Tartu & Glasgow) and the Association of Estonian cities on 15 May 2006 in Tallinn, Estonia. Starting in 2010, one European city is selected each year as the European Green Capital of the year. Although there minor changes in the selection criteria for each year, the selection of a city to be awarded the European Green Capital for 2016 will be assessed on the basis of twelve environmental indicator areas:

- Climate change: mitigation and adaptation
- Local transport
- Green urban areas incorporating sustainable land use
- Nature and biodiversity
- Ambient air quality
- Quality of the acoustic environment
- Waste production and management
- Water management
- Waste water treatment
- Eco innovation and sustainable employment
- Energy performance
- Integrated environmental management

In the 2018 EGCA application form, cities were asked to provide the following information for 12 indicator areas. The application form has four sections per indicator, as follows:

1. Describe the present situation
2. Describe the measures implemented over the last five to ten years.
3. Describe the short and long term objectives for the future and proposed approach to achieve these.
4. List how the above information can be documented, add links where possible (European Union; 2016).

An independent panel of environmental experts assesses all the applications according to above mentioned 12 criteria. A jury then makes the final selection from a shortlist of cities, with a special emphasis on candidates' overall commitment,

communication strategy and ability to act as a role model to inspire other European cities (European Union; 2016) Award-winning cities must have a consistent record of achieving high environmental standards; be committed to ongoing and ambitious goals for further environmental improvement and sustainable development; act as a role model to inspire other cities and promote best practices to all other European cities.

1.2. Winning Cities

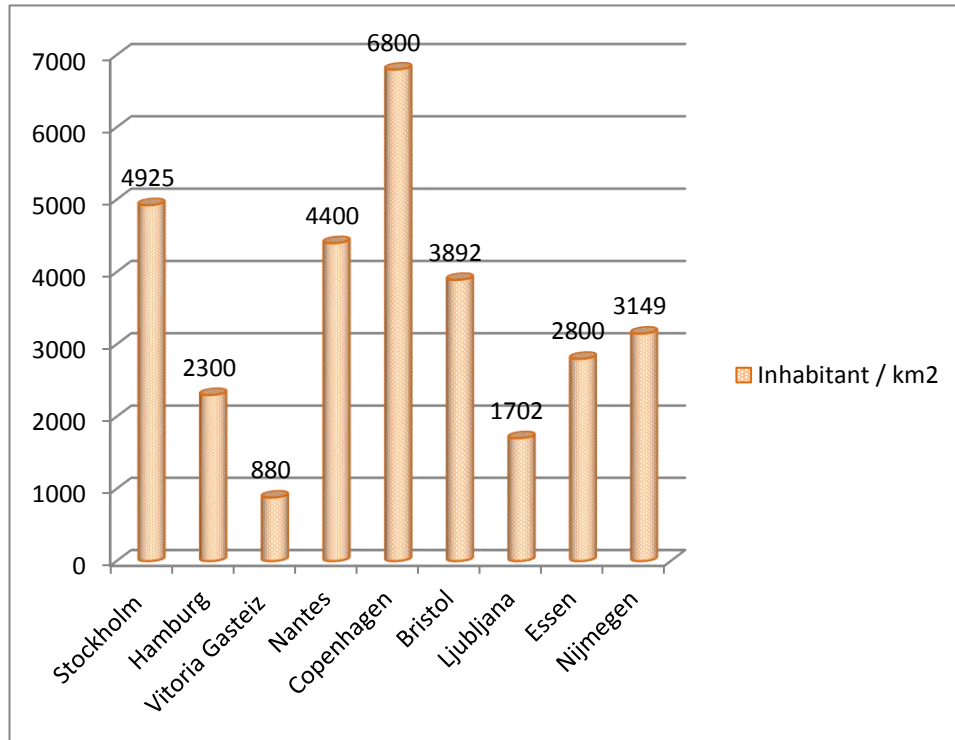
2010-Stockholm (SWEDEN), 2011- Hamburg (GERMANY) 2012- Vitoria Gasteiz (SPAIN), 2013- Nantes (FRANCE), 2014- Copenhagen (DENMARK), 2015- Bristol (ENGLAND), 2016- Ljubljana (SLOVENIA), 2017- Essen (GERMANY), 2018- Nijmegen (HOLLAND). (European Union; 2016) Along this line, basic environmental parameters among 12 selection criteria given above are discussed for 9 of the European Green Capitals awarded upto now.

Publications, literature and related web-pages about these cities concerning current status, their uniqueness, environmental protection measures, waste and water management strategies, energy efficiency policies, etc. will be examined and evaluated for each of them.

2. Findings and Discussion

As mentioned above each selection criteria and their applications are discussed and summarized in the form of tables given below. For each criteria; standarts, limits, mitigation measures and goals are given and discussed specifically for each green capital city, evaluated and compared depending on the characteristics and development level of countries.

Figure 1. Population Density in European Green Capitals (Per Inhabitant/km²)

Reference: Wikipedia; 2016

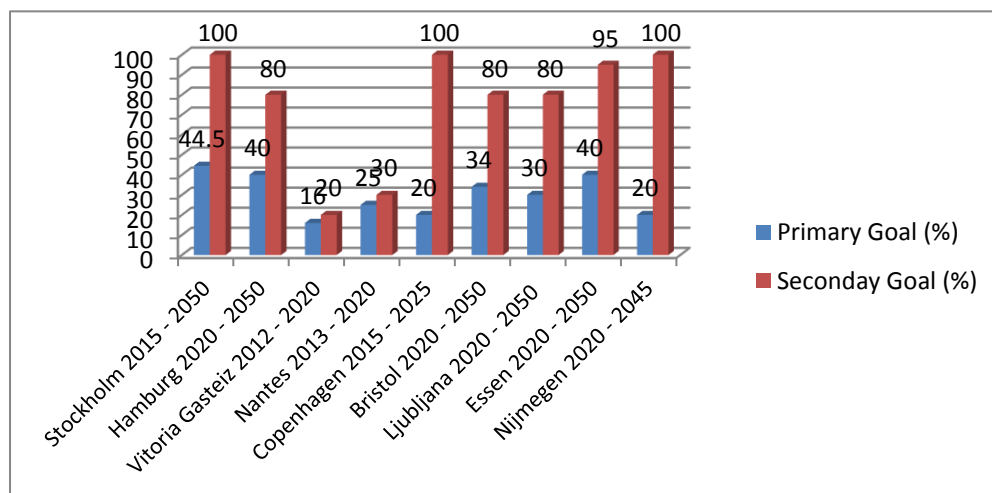
As seen from the Fig.1 population density of green capitals is variable. Population density is very important to ensure the Sustainability but cities like Copenhagen and Stockholm have managed to solve this problem.

6 Comparison of Green Capitals by Selection Criteria
Table 2. Climate Change: Mitigation and Adaption

1- CLIMATE CHANGE: MITIGATION and ADAPTION	
Stockholm	Has very low GHG emissions: 1990 → 5.4 tonnes per person 2009 → 3.4 tonnes per person. Aim: to reduce CO ₂ emissions to 3 tonnes per resident by 2015
Hamburg	Climate protection goals: reducing CO ₂ emissions by 40% by 2020 and by 80% by the year 2050. CO ₂ emissions per person have been reduced by about 15% when compared to 1990.
Vitoria Gasteiz	Several innovative actions aimed at tackling climate change include, for example, the installation of a power generator using the flow of effluent water from the sewage-treatment plant, and the reuse of treated water for non-drinking purposes. Aim: as first step to reduce CO ₂ emissions to % 16 by 2016, Subsequently reduce % 20 by 2020.
Nantes	The objective is to go beyond the EU's energy and climate package and the Covenant of Mayors' targets, to cut emissions by 30% per capita by 2020 (baseline 2003) for three sectors: residential, transport and tertiary.
Copenhagen	By 2025 → a carbon-neutral city. Today → emits approximately 1,8 million tonnes of carbon per year. Switching from coal to biomass in the capital's combined heat and power plants, more renewable energy in the Danish power grid, retrofitting of buildings. 98% of all heat from large cogeneration plants.
Bristol	Reduction in Total Emissions 2005-2010: Electricity 17%, Non-Transport Fossil Fuels 23%, Transport 14%. Bristol targets to reduce emissions by 40% by 2020 and 80% by 2050 from a 2005 baseline.
Ljubljana	The reduction in total CO ₂ emission is a result of the reduced scale of industrial output and the increased share of district heating systems. Targets: reducing CO ₂ emissions: 20% by 2020, 50% and/or 80% by 2050.
Essen	According to the CO ₂ balance calculation of the City of Essen, CO ₂ emissions within the municipal area fell by 29,5 percent, from 6.32 million tonnes in 1990 to 4.46 million tonnes in 2011. By 2050, Essen will be a low-carbon city, and will have reduced emissions by 95%.
Nijmegen	Reduction objectives of the city: Baseline year 2008, Target year 2020 → 20% CO ₂ reduction, Target year 2045 → 100% CO ₂ reduction. Traffic emission is mainly caused by cars driving on petrol.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Figure 2. Reduction Goals of CO₂ Emissions in European Green Capitals (%)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

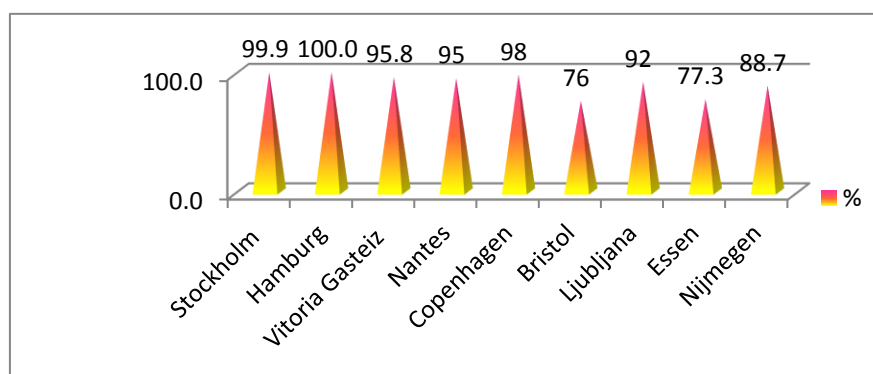
As seen from the Fig.2 CO₂ reduction goals of green capitals close to 100 % as of 2045-2050. These numbers are very promising to struggle with climate change problem. The reduction goals for Vitoria Gasteiz (SPAIN) and Nantes (FRANCE) seems very low compared to others. However those cities are expected to reach that reductions by 2020. It will be fair to compare these numbers by primary goals of other cities; which are more or less close to each other. Local authorities and private sector cooperate to reduce carbon dioxide emissions for each green Capitals (Yalçiner; 2016).

Table 4. Local Transport

2- LOCAL TRANSPORT	
Stockholm	2008→1/4 of buses uses renewable energy, 2010→1/2 of buses uses renewable energy, 2025→ all public transport will be fossil-fuel free. Over the last decade→75 % bicycle usage The City of Stockholm is connected by over 760 km of bike lanes.
Hamburg	2003→535 million bus and train passenger journeys with fuel-cell powered buses today→656 million per year. Hamburg is home to the world's largest fleet of hydrogen-fuelled buses.
Vitoria Gasteiz	Cars account for only 28,3% of travel in the city, as most people walk or use public transport. In 2008, the city introduced a new tramline, as a result, journeys by public transport rocketed by 45%.
Nantes	15% of daily travels are made using public transport. 15 stations spread over 7 km and carry 25,000 passengers a day.
Copenhagen	52 % of residents use bicycle as main means of transport. Ratio of bicycle-to-car ownership is 5:1. In 2011, two-line metro carried 54.3 million passengers. 85% of municipal passenger cars should be running on electricity or hydrogen, by 2015.
Bristol	CO ₂ emissions have been reduced by 15% (2005-10). Increase the number of cycling trips: target 30%, actual 63%. Reduce the number of people killed or seriously injured on roads: target -25%, actual -39%.
Ljubljana	In October 2013: 23% of trips are made on foot, 7% by bicycle, 57% by a car and 13% by public transport. Objectives: To increase walking by 20%, cycling by 40% and bus journeys by 50% by 2015, at the same time reduce the number of car journeys by 20%. To distribute mobility into thirds by 2020: 1/3 public transport, 1/3 non-motorised traffic, 1/3 private vehicles.
Essen	Essen has 17 km of cycle roads and 89 km of cycle paths. The day network runs three metro lines, seven tram lines, and 45 bus lines. A total of 44% of the population is directly connected to the municipal rail transport.
Nijmegen	For all trips less than 5 km are done by: car 30 %, public transport 3-4 %, bike 37 %, on foot 28 %, other 1 %. In the city, with short distances up to 7,5 km, bike traffic dominates. The main railway station processes 45,000 people a day. Almost 50% of travellers cycle to the train.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

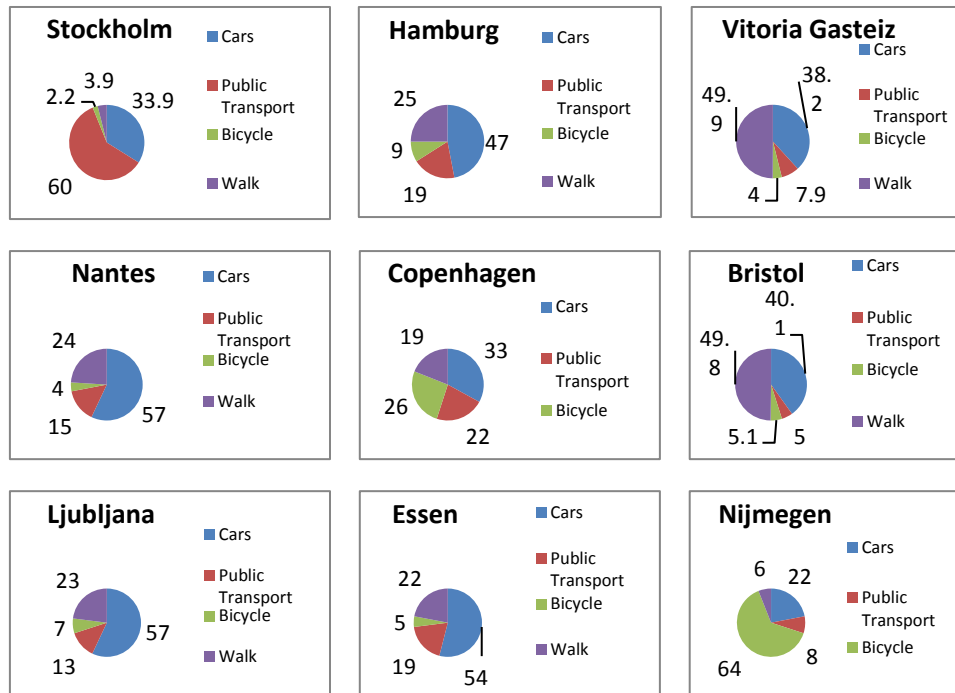
Figure 3. Share of Population Living Within 300 m from an Hourly Public Transport Service in European Green Capitals (%)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Figure 3. shows that, public transport is highly encouraged and supported in all of the green cities. Bristol at worst has the 76 % accessibility to public transport means closer within 300m. Which really higher amount compared to developing countries.

Figure 4. Proportion of Transportation Means in European Green Capitals (%)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Usage percentages for transportation means changes according to specifications of each city. Except Nijmegen (22 %) and Copenhagen (33 %) private cars are used in higher ratios as opposed to green capital concept. Fortunately, action plans (see Table.4) shows that;

- They are encouraged to use bicycles, public transport and walking.
- Municipalities offer cycling systems and alternative fuel buses.
- Car sharing systems in all cities has become widespread (Yalçiner; 2016).

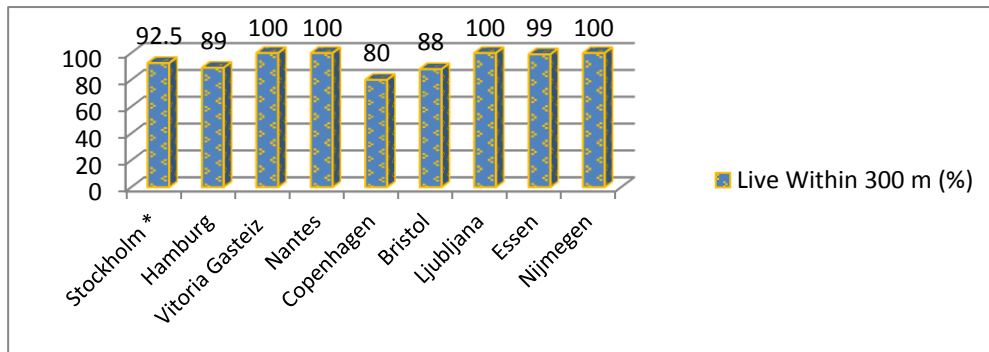
Table 5. Green Urban Areas Incorporating Sustainable Land Use

3- GREEN URBAN AREAS INCORPORATING SUSTAINABLE LAND USE	
Stockholm	Stockholm boasts about 1000 parks →30% of the city's area. To conserve biodiversity and ensure accessibility for everyone, the authorities have extended legal protection to eight areas of natural and cultural reserves under the Environmental Code.
Hamburg	16.7% of the urban area → forests, recreation and green spaces. 8%→water contributing recreational opportunities. 3000 hectares of state-owned parkland (1460 parks in total).
Vitoria Gasteiz	A long tradition of careful urban planning has made Vitoria-Gasteiz a compact and well-organised city. Population increase of over 7% since 2000, planners have largely built up rather than out, limiting sprawl in environmentally sensitive areas.
Nantes	15% of the city area is made up of formal gardens, parks and squares which are integral to the city's lifestyle. From these green spaces, 250 km of waterways link city to the countryside, hosting flora and faunar anging from the most common to the very rare.

Copenhagen	96% of Copenhageners live within 15 minutes walk of green or blue area. Fælledparken is the most popular, attracting more than 11 million visitors each year.
Bristol	Bristol City Council (BCC) registered public parks and green spaces: 1600 ha land area, 14 % of city. Other green areas: 1850 ha land area, 17 % of city. Water areas: 300 ha land area, 3 % of city.
Ljubljana	Almost 81% of all green areas lie in the city hinterland which extend right into the historical city centre via green wedges and riparian corridors. The other green areas (19%) are in the compact city, where their presence is even more important in terms of quality of life, such as: gardens, parks, playgrounds, green areas between apartment buildings etc..
Essen	Around 95% of the population live no more than 300 m from public municipal green areas with areas larger than 5,000 m ² in size. Within a radius of 500 m, over 250,000 residents can reach the green main routes. With green areas and open spaces accounting for 53% of the city area.
Nijmegen	Public green/house=92 m ² (target national government=75 m ²); Public green/inhabitant =40 m ² . Nijmegen total area: 24,8 % green area, 7,8 % blue area, 8,2 % industrial/economic area, 47,1 % mixed living/working area (home/private area, roads), 11,6 % greenfield (new development Nijmegen-North) and 0,5 % brownfield (new development Waalfrot).

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Figure 5. Population of Green Capitals Live Within 300 m of Open Public Zones and Green Spaces (%)

* Stockholm: An informal estimate from the City Planning Administration is that the number exceeds 90-95%. The rate that above is average (European Green Capital, Stockholm's Application; 2010, pp.26).

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Extensive green areas generate a recognizable green identity of Ljubljana. Due to the challenges of climate change and urbanization the city's spatial policy highlights revitalization of degraded urban areas, preserving the quality and scope of the existing green network and the protection of multifunctional natural areas surrounding the city (Nastrana & Regin; 2016). However green areas in Turkey are quite low compared with European Green Capital. For example, public green area per inhabitant: 10 m² in Bursa, 6 m² in İstanbul, 5 m² in İzmir, 5,6 m² in Samsun, 3,1 m² in Balıkesir. Green area rates in Turkey ranged from 1 m² to 10 m² (Avaz Türk; 2016). All cities are developing green system in their own municipal area and all green capital municipalities have their own action plans for the sustainability and development of green areas.

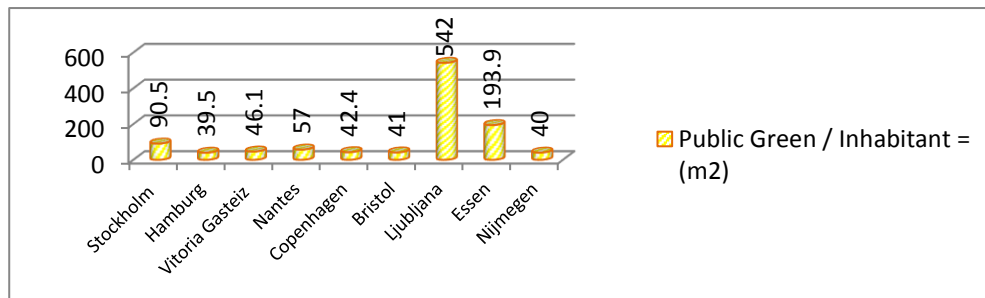
Table 6. Nature and Biodiversity

4- NATURE AND BIODIVERSITY	
Stockholm	40% → with natural reserve area. The green create important habitats for flora and fauna, estimated to provide a home to morethan 1500 different wildlife species.
Hamburg	It protects 137 km2 of unspoilt nature in the Elbe estuary, including the islands of Neuwerk, Scharhörn and Nigehörn.

Vitoria Gasteiz	The city has made real progress in recovering biodiversity, restoring many of the city's damaged ecological and landscape areas through the Green Belt project, the creation of the Bosques de Europa Botanica Gardens and the opening of the Ecological Gardens for citizens.
Nantes	More than 250 km of rivers and 210 km of riverside walks, 27 km ² of Water, 47 protected plants, 127 rare or threatened plants, 19 protected animals, 15 rare or threatened animals, 4 IBAs (Important Bird Areas), 33 Natural Areas of Ecological, Faunistic and Floristic Interest, 4 Natura 2000 areas.
Copenhagen	In 2011, Copenhagen launched 22 local green partnerships projects, plus two city garden initiatives and a school garden project. The city also planted more than 3600 trees.
Bristol	The city's designated Wildlife Network accounts for over 3,000 ha of land, or some 27% of the city's land area. BCC has mapped 1,800 ha of publicly accessible green space, equivalent to 41 m ² per capita. Sites of Nature Conservation numbers have increased from 32% to 58%.
Ljubljana	Ljubljana is situated in a basin surrounded by low hills covered with natural forests. Forest covers 46% of the entire area of Ljubljana. In Ljubljana NATURA 2000 areas cover 16,5% of the entire surface area.
Essen	The proportion of green areas and open spaces is 53%, of which agricultural areas make up 15,7%, woodland makes up 13,2%, expanses of water make up 2,6%, and green areas and disused land account for 21,5% of the municipal area. Landscape protection covers 34,4% of the municipal area.
Nijmegen	Gelderse Poort total 6,105 ha Rhine branches Waal total 5,525 ha. Gelderland Nature Network within city limits: Approx. 800 ha. Number and total surface area of assigned areas of local (urban) biodiversity: Approx. 600 ha.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Figure 6. Public Green Area Per Inhabitant in European Green Capitals (Approx. m²)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Table 7. Ambient Air Quality

5- AMBIENT AIR QUALITY	
Stockholm	Downward trends are monitored for several substances and the concentrations are well below EC limit values in the whole city of Stockholm.
Hamburg	The quality of local ambient air is very good, and there are well defined targets, excellent results, future plans and structured monitoring with respect to climate change.
Vitoria Gasteiz	Adopted Air Quality Management Plan in 2003, emissions database has made it possible to chart progress, control and improve air quality. Today, 284 days of good air quality each year.
Nantes	The Climate Action Plan, together with an ambitious transport policy, have improved air quality in the city, bringing all pollution indicators down below limit values.
Copenhagen	The city is tackling air pollution by cutting traffic emissions and setting up clean-air zones.
Bristol	As traffic is by far the most significant cause of air pollution it focuses on monitoring the key traffic pollutants of nitrogen dioxide and fine particles (PM ₁₀). Bristol is working to reduce air pollution from transport.
Ljubljana	The quality of ambient air is monitored by permanent automatic meters at three measuring stations.

Essen	By setting stricter emission limits, switching over from burning coal at home to oil, and then to gas and district heating, have made it possible since the 1960s to reduce the regional sulphur dioxide pollution levels by 95% and the total dust load by 80%.
Nijmegen	Since the spring of 2014 there has been shore power for all mooring cruise ships, Nijmegen subsidises the purchase of natural gas taxis.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

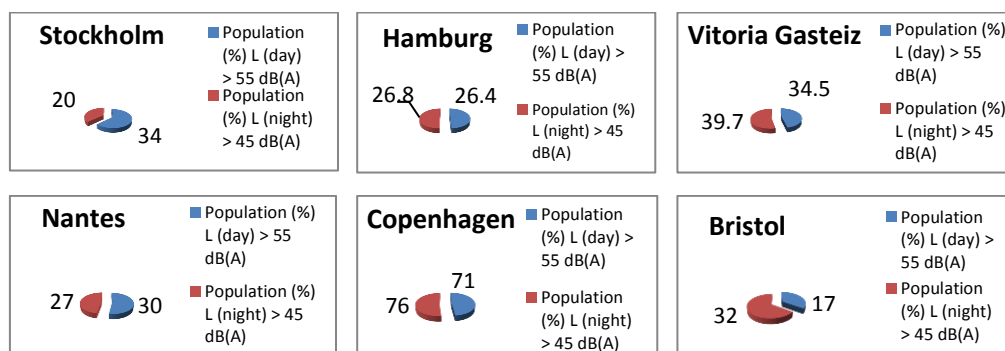
All cities are implementing 'Air Quality Control Plan' and regularly monitoring air quality. Monitoring activities are performed according to EU Directives and National Legislations. However ozone, NO₂, PM10, and PM2.5 concentrations in all cities are below the EC limit value.

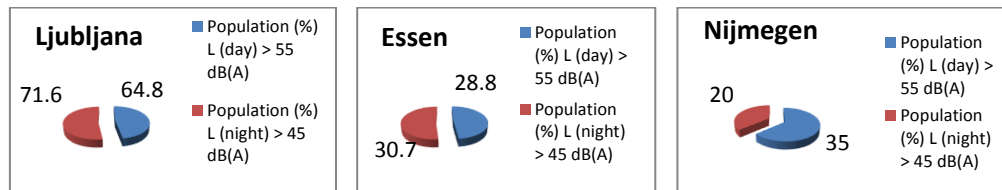
Table 8. Quality of the Acoustic Environment

6- QUALITY OF THE ACOUSTIC ENVIRONMENT	
Stockholm	200000 inhabitants has received reduced noise levels due to the noise abatement measures.
Hamburg	In order to protect the population from the anticipated rise in sound emissions, route section 1234 has been incorporated into the voluntary development programme of the Federal Ministry of Transport, Building and Urban Affairs (BMVBS).
Vitoria Gasteiz	The city has taken steps to cut noise pollution over the past decade as part of its Noise Management Plan, setting up a noise-monitoring network in 17 locations in 2008.
Nantes	Measure include education, awareness campaigns and integrating noise prevention into other public policies.
Copenhagen	Noise Action Plan should help all Copenhageners to sleep well at night. Since 2007, noise-reducing asphalt has been used for repairing roads.
Bristol	Bristol actively manages noise pollution sources and population exposure. Especially focuses on traffic noise, which is by far the most significant source.
Ljubljana	Over the last decade the city has made a clear commitment to sustainable mobility based on public transport, cycling, walking and electromobility.
Essen	In the urban area, "Quiet Zones" are planned, which are to be green areas and recreation areas which have a size > 0.03 km ² and LDEN < 55 dB(A).
Nijmegen	Percentage of civilians living within 300 m of silent areas: 98 %. The objective of Sustainability Agenda is limiting traffic nuisance as much as possible, with quieter and cleaner modes of transport, more and better public transport and the laying of cycle.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Figure 7. Ratio of Population Exposed to Noise Values in European Green Capitals (%)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

As seen from Figure 7, the ratio of population exposed to noise are quite high compared to others. According to the Environment Ministry, 600 Danes suffer noise-related strokes every year and 200-500 die annually due to noise-related illnesses. (Christian; 2016) However, In the Eco-metropolis programme, the City of Copenhagen has the goals below for road noise for 2015: Copenhageners should be able to sleep peacefully, free from noise harmful to health from street traffic. All schools and institutions should be subject to only low traffic-noise levels during the day (European Union; 2014). Noise pollution in a city or region depends on its specific geographical characteristics, in particular the location of major roads, and is given attention when determining the use of the land in question. Among the most effective measures for noise reduction are the establishment of urban ecological zones (closing the city centre to all motorised vehicles) and the redirection of transit traffic flows (European Union; 2016).

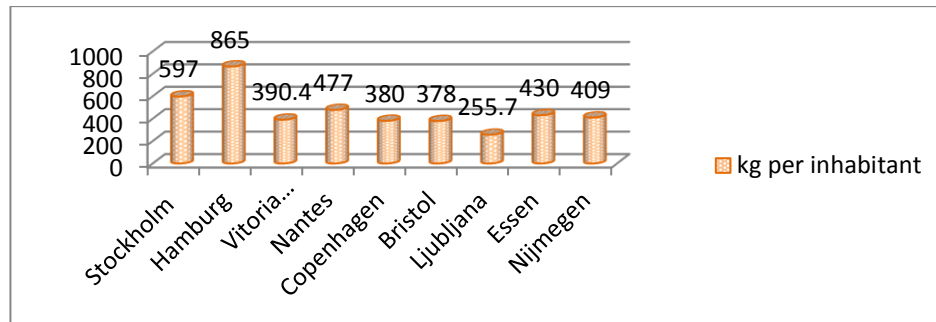
Table 9. Waste Production and Management

7- WASTE PRODUCTION AND MANAGEMENT	
Stockholm	Has a well-functioning integrated waste-handling and disposal system. Innovations in transporting waste assist towards widespread recycling, especially of bio-waste, including underground vacuum-controlled systems.
Hamburg	Hamburg's integrated waste management system works very well, reducing landfill waste through a recycling and incineration processes.
Vitoria Gasteiz	Recycling of sludge from the wastetreatment plant will minimise the volume of material deposited in landfill, as will channelling waste materials into energy recovery systems
Nantes	Greater Nantes has a well-functioning waste management system, with only 11% of rubbish going to landfill – none of it biodegradable. Recycling accounts for 35% of municipal waste disposal, and energy is recovered from incineration plants.
Copenhagen	Almost 58% of all waste is recycled and 40% is used to fuel the city's district heating network. Now people regard waste as a resource, with 97% agreeing that their bulky items can be put to other uses.
Bristol	Percentage of Household Waste by Treatment Method: by 2004s approximately 90% Landfilled, 10% Recycled/ Composted/ Reused. by 2013s approximately 28% Landfilled, 50 % Recycled/ Composted/ Reused, 22 % Energy Recovery.
Ljubljana	Objectives of the Snaga Strategic Plan 2012–2016, the Waste Management Programme for 2012 and the Waste Management Programme for 2013 is to: reduce the production of waste and increase recycling and reuse, continue to adapt waste collection services to citizens' needs, further the separation of waste in public areas, outdoor events and workplace.
Essen	The Recycling Management Law stipulates a 65% recycling quota for municipal waste by 2020. No further domestic waste has been dumped in landfills since the sixties. Biodegradable waste is never dumped in landfill.
Nijmegen	Total percentage of recycling domestic waste → 67 %. Percentage of domestic waste collected separately as organic waste (= kitchen and garden waste) → 23 %, Percentage recycling of packaging. Amount of domestic waste generated per head of the population → 409 kg/inhab.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

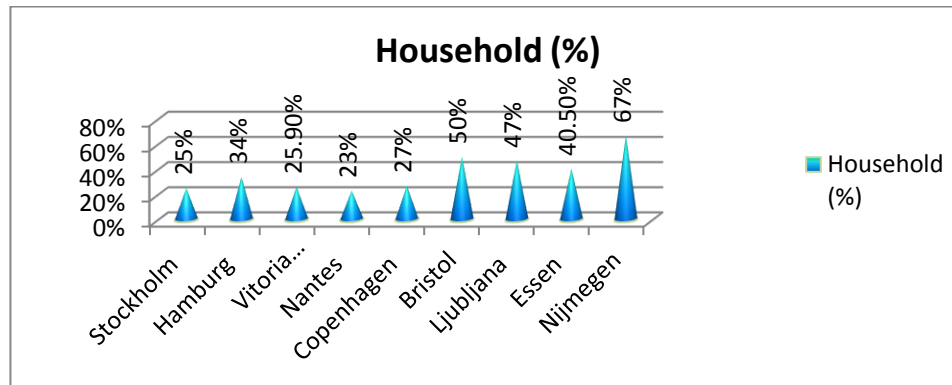
All of the green capitals have well functioning integrated waste management systems. As given in Figures 8 and 9, amount of waste produced is very close to each other for all green capitals except Hamburg. Hamburg was awarded as green capital at the very beginning this selection process. So amount of waste generated might be higher. When those values are higher compared with some other capitals like Ljubljana and Bristol. Hamburg's annual waste production is 865 kg per inhabitant while 255,7 kg in Ljubljana. However, in Bursa (Turkey) - 2017 European Green Capital candidate - annual waste production is 310 kg per inhabitant (Fidan; 2014). As it is seen in the figure 8 this value is quite reasonable compare with green capitals. Besides in 2014, Turkey municipal waste generated was 405 kg per capita according (Eurostat; 2014).

Figure 8. Amount of Waste Per Inhabitant in European Green Capitals (kg/inh/year)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Figure 9. Recycling of Household Waste in European Green Capitals (%)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

As can be seen in the figure above Nijmegen is the most successful city on recycling of household waste. It is followed respectively Bristol and Ljubljana. While recycling rate of all waste is 7% in Turkey, recycling rate of packaging materials is 20% and in the first place (Yetim; 2014). However, recycling rate of municipal waste is 33% in Bursa (Fidan; 2014).

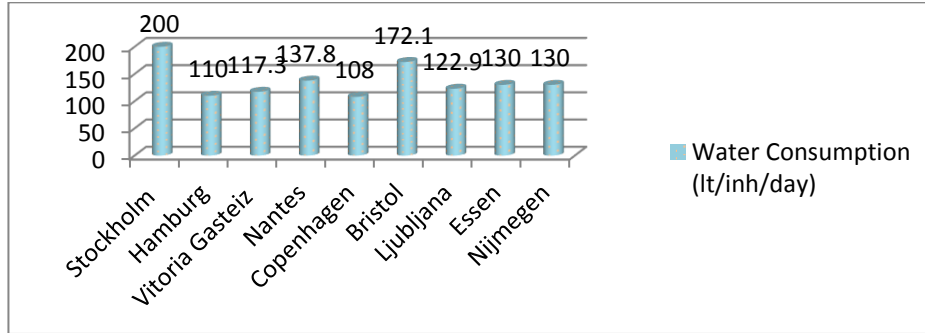
Table 10. Water Management

8- WATER MANAGEMENT	
Stockholm	Water makes up over 10% of Stockholm's surface area, and is part of the uniqueness of the Stockholm brand. 19 million m ³ /year corresponding to 17% or 16,4 l/min and km.
Hamburg	Guaranteeing a clean, safe and adequate water supply for residents is a major preoccupation for Europe's cities. Hamburg draws on high-quality, natural, local groundwater for 100% of its supplies. Hamburg has an exceptionally low water-leakage rate of 4% .
Vitoria Gasteiz	Made major progress in urban water management and reducing consumption, mainly through controlling leaks (9% water leakage). Between 2001 and 2009, water consumption per capita fell by 20%.
Nantes	Water consumption has been falling per capita through a targeted waterpricing policy and awareness campaigns. Nantes has action plans for detection of leaks and for upgrading the water supply network and water metering.
Copenhagen	Water quality has improved steadily, and by 2015, the port of Copenhagen should meet all bathing-water quality standards. It is employing new technologies to monitor and prevent leaks, cutting losses to 6% by 2025 and using water metering to cut waste.

Bristol	Water consumption in the Bristol area is now the lowest it has been for 20 years. Although population has increased by approximately 10% during this period, total consumption by households and commercial customers has reduced, they have increased domestic properties with an individual water meter from 10% in 1998 to 37% in 2011/2012.
Ljubljana	Between 1994 and 2004, through regular and systematic inspection of the water supply network, analysis and renovation, they succeeded in reducing loss of water from the system by a remarkable 57% compared to the base year (1994).
Essen	The drinking water quality is very good. Total water losses for 2013 came to 2087587 m ³ . This corresponds to a loss rate of 5.59% of the water fed into the pipe network. The City of Essen is aggressively promoting rainwater recovery from combined sewer systems. Countless rainwater recovery measures.
Nijmegen	Year of data 2012: Domestic usage - Litres per capita per day → 130 litres/capita/day. Total Usage - Litres per capita per day → 184 litres /capita/day. Year of data 2015: Water loss in pipelines, leakage management and network rehabilitation → 5 %

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

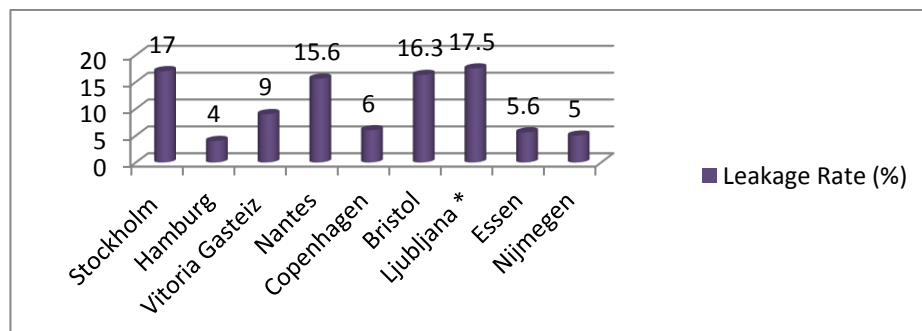
Figure 10. Water Consumption Per Capita in European Green Capitals (Approx. lt/inh/day)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

As is known to all, management of water resources affect society and the economy in terms of health, food production and security, domestic water supply and hygiene, energy, industry and environmental sustainability. Approximately 70% of the world's water resources are used for agriculture. It is followed by industrial and domestic use, with 19% and 11% respectively. The average daily water consumption per capita in developed countries (500-800 m³) is about ten times greater from developing countries. This rate drops to 20-60 m³ in the regions of water scarcity. Average water consumption increases as the country developed (Doğa Koruma Merkezi). Because, developed countries have a more chance than devolping countries for access of clean water. Besides developed countries have more clean water supply from other countries. Tukey is a developing country too. Between 1990-2010, a increase was seen in the total amount of water consumed in Turkey. It is estimated that water demand within the next 25 years will be three times of present water consumption (Doğa Koruma Merkezi; 2013). It is possible to say that it is proportional to the increase of population. Figure 10 shows that, as compared to each other water consumption rates are range between 110-140 lt/inh/day. However, Stockholm has higher water consumption rate. This might be explained by the statement given in Table 10 as 'Water makes up over 10% of Stockholm's surface area, and is part of the uniqueness of the Stockholm brand' when compared some other European cities; Vitoria Gasteiz and Essen. However, despite green capitals are developed cities their water consumption less than world average. This was made possible by their technological innovations, water management plans and awareness capaigns in reducing water consumption.

Figure 11. Water Losses in The Water Supply Network in European Green Capitals (%)

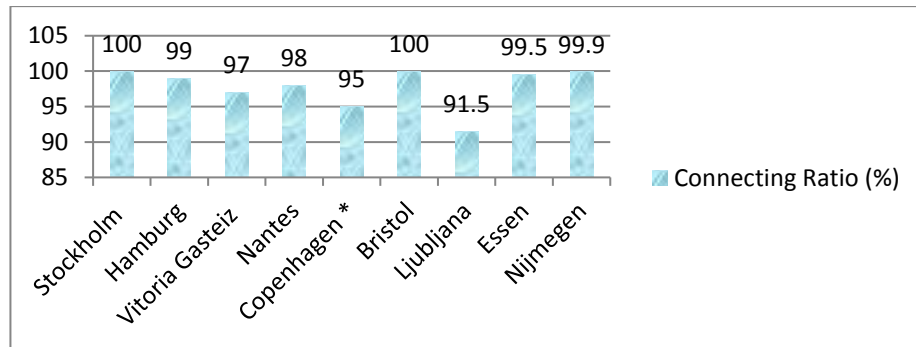
Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Germany, Denmark and Netherlands are very good in prevention of water losses in water supply network. Water resources are very limited in Essen and security of supply and quality of the drinking water are the top priorities for this city. Water consumption and leakage are reduced with making water saving plans in those cities. It might be said that, water management strategies and priorities may change depending on the specific characteristics of the green capitals. However they all have well planned and implemented water management strategies.

Table 11. Waste Water Treatment

9- WASTE WATER TREATMENT	
Stockholm	100 % of the inhabitants in the City of Stockholm are connected to a waste water treatment plant. About 50% of the Storm water (Urban run-off) is transported along with the waste water to treatment plants. The excess heat in the sewage water is recovered for domestic heating.
Hamburg	The city has strong systems for wastewater removal. It implements innovative processes to remove ammonia from sewage sludge and recover energy from sludge incineration.
Vitoria Gasteiz	The city improved quality of the urban waste water after treatment. On the other hand, the city has to deal with overloaded sanitation systems during heavy rains.
Nantes	Significant challenges remain with regard to reducing consumption and improving the quality of discharged water. Two key aspects are the gradual separation and return to the natural environment of clean water that currently runs into sewers, and the reuse of dirty water, especially for irrigation and cleaning public spaces.
Copenhagen	Many years of investment in the sewage system and better sewage-treatment plants means that Copenhagen's old harbour, in the heart of the city, is now safe for swimming and fishing.
Bristol	100% of the population connected to sewerage. All sewage treatment compliant with the Urban Waste Water Treatment Directive. The city's Urban Waste Water Treatment Plant is 100% self-sufficient in its electricity needs with all power coming from renewable sources generated on-site.
Ljubljana	Urban waste water is treated and discharged via a central sewerage system. Ljubljana has approximately 730 km of pipes of various diameters (0.25–2.4 m). The system is predominantly (around 65%) a combined system.
Essen	Around 4,4% of water consumption related to industry, 6% to the public sector, and 89,6% to residents and SME. As of 30 June 2014, the population of Essen was around 574,000 persons, of whom 99,5% are connected to the sewer system that transports the wastewater to wastewater treatment plants.
Nijmegen	Of the households and companies 99,95% is connected to the sewer system. The sewer system (approximately 700 kilometers) values €596 million.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Figure 12. Percentage of Inhabitants are Connected to a Waste Water Treatment and Sewerage (%)

*Most of the City (European Green Capital, Copenhagen, Waste Water Treatment; 2014, pp.1)

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Almost all of the population are connected to sewerage system and wastewater treatment facilities. Additionally, rain water plan and waste water treatment are carried out in all cities. Waste water is used to heat homes and energy is obtained from the sludge from treatment plants (Yalçiner; 2016).

Table 12. Eco Innovation and Sustainable Employment

10- ECO INNOVATION AND SUSTAINABLE EMPLOYMENT	
Stockholm	All (100 %) of the City's total number of cars are clean vehicles. 85 % of these run on renewable fuel.
Hamburg	The focus of the tasks available to participants in the "Voluntary Ecological Year" (FÖJ) in Hamburg lies in the fields of nature and environment protection: education work with children and adolescents, development of teaching materials, planting programmes, mobility education and public relations activities.
Vitoria Gasteiz	In 2007, the EDSP launched the "Local Company 10" project, aimed to assist to the modernization of local small businesses and to promote the implementation of quality and environmental management (eco-innovation) systems.
Nantes	The City of Nantes has been acting to anchor the sustainable development of its territory. Public contracting, given its economic weight (approximately €100 million, 17% of the 2009 budget) and its influence on the market, is an essential axis, part of Agenda 21.
Copenhagen	An important aspect of the City's green growth strategy is to strengthen the clean-tech sector. Number of jobs created in green sectors such as renewable energy and waste recycling. Awareness raising and training to encourage the development and take-up of environmentally friendly technologies, particularly through training in industrial and business settings.
Bristol	There is a particular emphasis on: innovation, green jobs and businesses, inward investment, developing supply chains, knowledge transfer and skills, showcasing eco innovation projects that widen community engagement and build awareness of the smart eco city. Bristol aims to create 95.000 new jobs by 2030 and attract £1 billion private sector investment over the next 3 years.
Ljubljana	Ljubljana are developing eco-innovations and expanding sustainable employment. Awareness-raising: is based on the highest level of two-way interactive communication. Ljubljana implemented a series of annual activities targeting the industrial and business communities and the general public.
Essen	Promotion of green qualifications takes place at numerous institutions. Germany's first business start-up competition for the future-oriented industries of climate, environment, energy-saving and resource-saving was launched in Essen in 2014.
Nijmegen	Nijmegen is a testing ground for progress of eco-innovation. Essential is realising a breakthrough to the continued development phase. The municipal government plays a different role in each development phase: launching customer, green procurer, contractor.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Common points in Table 12 for all green capitals can be summarized as:

- Eco-technology projects are conducted with SMEs.
- Making energy plans in the neighborhood.
- Eco-products for Sustainable consumption is preferred.
- With regeneration of abandoned industrial sites, examples of eco-districts are constituted.
 - Mixed-use areas, social housing and eco-construction applications are made.
 - Energy efficiency projects are carried out in old houses.
 - Biodiversity observation networks are established.
 - Eco markets and car production are supported.
 - Eco improvements are made in public buildings.
 - Ecological social housing is being built (Yalçınır; 2016)

Table 13. Energy Performance

11- ENERGY PERFORMANCE	
Stockholm	District heating for →70% of households. They have access to district heating, which is mainly powered by renewable energy. Conversion from oil to district heating reduced greenhouse gas emissions by 593000 tonnes since 1990.
Hamburg	Hamburg has tripled its use of renewable sources in the last 12 years. Whether wind or solar energy, bioenergy, geothermal or water power, over 300 Hamburg companies are actively engaged in renewable energy production. Thus far this accounts for 17% of nationwide power generation. In 10 years, the percentage is expected to increase by at least 50%.
Vitoria Gasteiz	The city council adopted a Climate Change Prevention Strategy in 2006, and agreed to cut emissions by 16% by 2012. The city's long-term aim is to become a carbonneutral zone, with an interim goal of cutting emissions by half by 2050.
Nantes	Nantes and Saint-Nazaire are currently cooperating on three major research programmes on alternative energy sources, focusing on marine hybrid propulsion, generating energy from household waste (PREVER), and harnessing wave power (SEAREV).
Copenhagen	Denmark generates 31% of its electricity needs from wind energy – the highest proportion in the world – with the aim of reaching 50% by 2020. The wind farm is run by a cooperative, half owned by the city, and half by almost 9,000 small investors, and it was built using state-of-the-art technology for maximum efficiency.
Bristol	Bristol is the most energy efficient of the 8 major English cities outside London. It uses 20% less energy per person than the average. Energy use reduced by 18% since 2005 and the target set for the city to reduce energy use by 30% by 2020.
Ljubljana	16% reduction in final energy consumption in the use of heat in buildings and fuels in transport. In 2020 the share of RES in final energy consumption will exceed 20%. With 30% CO2 reduction we will exceed the Covenant of Mayors' objective. Total energy savings: 79 GWh. CO2 savings: 24.593 t. Electricity production: 8 GWh. RES: 4,6 GWh.
Essen	With upstream stages of energy production, the primary energy consumption of the City fell from 25,4 TWh in 1990 to just under 20 TWh in 2011 (-21,2%). This trend is expected to continue, so that primary energy reductions of 30% will be achieved by 2030. Wood pellets, solar-thermal energy, local heating from biomass and cogeneration are used to cover the heat requirements of municipal properties. Power consumed is covered 100% from regenerative sources.
Nijmegen	The total energy of Nijmegen in 2014 was 3,238 GWh including mobility. Year of data 2014: Energy end use per head →19,236 kWh/head. In 2020 this will increase to 15%, through the realisation of wind park Nijmegen (2016) and later their solar park (2018). On roofs of municipal buildings there are currently 1,300 PV panels (total 221 MWh/year). Currently, households generate 1,4% of the total energy use sustainably (4,000 MWh of solar energy and 8,194 MWh by burning biomass).

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

- Hydrogen, geothermal and cogeneration are supported as well as solar energy, wind energy and biogas.
- Municipalities use eco products. At the same time they provide renewable energy for lighting, heating and ventilation in their buildings.
- All cities to promote the use of alternative fuel vehicles in municipal fleets (Yalçiner; 2016)

Table 14. Integrated Environmental Management

12- INTEGRATED ENVIRONMENTAL MANAGEMENT	
Stockholm	Environmental aspects are an integral part of the city's Integrated Management System. They are included in the city's budgets, operational planning, reporting and monitoring.
Hamburg	The experts found a lot to praise when it came to Hamburg's local governance, with a well integrated and coherent approach built on the Local Agenda 21 strategy, embodying the United Nations environment protection goals. The city applies binding eco-criteria in its purchasing, and energy-saving standards in public buildings.
Vitoria Gasteiz	The best way to minimise the city's impact on the environment is to copy natural cycles and processes, creating an integrated, green urban metabolism. Vitoria-Gasteiz has been exploring ambitious strategies aimed, for example, at cutting waste to a minimum.
Nantes	Nantes designed a common urban planning framework for Nantes/Saint-Nazaire, which set out a plan of settlement for business zones, housing zones and infrastructure, while protecting agricultural lands and natural spaces, especially the Loire estuary and other green and blue corridors.
Copenhagen	The jury commended Copenhagen as a model of good urban planning and design. They highlighted the city's ambitious transport and climate change targets, aiming to get 50 % of commuters cycling to their place of work or education by 2015, and becoming CO ² neutral by 2025.
Bristol	In 2002 BCC adopted a plan to improve its environmental performance. This plan was to: Adopt a corporate Environmental Policy, Set and achieve corporate environmental management targets, Implement the EU Eco Management and Auditing System (EMAS) for every council department and accredit the whole organisation, Use the environmental management system. To implement this action plan BCC created a dedicated 4-person staff team, in addition to specialists working on energy and biodiversity management.
Ljubljana	The sustainable development of Ljubljana and the surrounding area is an integral part of regional strategies. Through the Strategy for developing and marketing tourism in Central Slovenia 2012-2016 Ljubljana promote sustainable tourism, the countryside, green spaces, and reduce traffic.
Essen	Essen promotes green infrastructure with high water quality and parks with high recreational value, innovative and environmentally friendly, integrative education and sustainable mobility concepts. At the same time Essen is a Fairtrade Town.
Nijmegen	The support for sustainability in Nijmegen is very large in local politics. In 2011, the Sustainability Agenda was established as a policy framework for integration of sustainability policies in organization and in city.

Reference: European Union, European Green Capital; 2010-2018

Infact this table summarizes all other selection criteria in total. Sustainability of the “green capitals” is more important to be awarded as “green capital”. Sustainability could be achieved by the implementation of well constructed integrated environmental management plans. They are places that have found the right balance between preserving and innovating, between respecting citizens' demands for their environment, and attracting investment to provide the prosperity and employment opportunities on which any modern city depends. (Falkenberg; 2015)

CONCLUSION

As can be seen, there exist common characteristics to all Green Capitals. However at the same time each green capital has its own unique characteristics which impress the jury during the awarding process. For example, Hamburg scored above average on seven of the 10 indicators for the European Green Capital ward. In three areas, the environmental experts awarded Hamburg top marks: combating climate change, wastewater management and local governance. Vitoria- Gasteiz's outstanding performance on five of the indicators – climate change, transport, air quality, noise pollution and its communications programme impressed the panel of experts. Nantes gained its highest marks from the for its local contribution to combating climate change. The city also secured good scores on nature and biodiversity, air quality, noise reduction and waste production and management criteria. The Jury commended Copenhagen as model of good urban planning and design.

Here the most important issue that should be mentioned is to achieve sustainability (continuity) of greens of those cities for future generations; at least to keep them as they are. This is only possible by good governance. Therefore, “describe the short and long term objectives for the future and proposed approach to achieve these” part is added to 2016 Award Application Form. Similarly, public participation, encouragement of community and stakeholder collaboration in development to all levels of decision is becoming more important.

REFERENCES

- United Nations Environment Programme: *Results of the UNEP Foresight Process on Emerging Environmental Issues. Issues for the 21st Century*. Nairobi, 2012, page iv, 2012.
- Register, R. (2002), *Ecocities: Building Cities in Balance with Nature*, Calif: Berkeley Hills Books, Berkeley,.
- Joss, S. *Eco-cities - a Global Survey 2009*, 2010, pp.239-250.
- Stockholm, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Stockholm>
- Hamburg, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Hamburg>
- Vitoria Gasteiz, Retrieved January 12, 2016 from https://en.wikipedia.org/wiki/Vitoria_Gasteiz
- Nantes, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Nantes>
- Copenhagen, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Copenhagen>
- Bristol, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Bristol>
- Ljubljana, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Ljubljana>
- Essen, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Essen>
- Nijmegen, Retrieved January 12, 2016 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Nijmegen>
- European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital: Evaluation Process*, Retrieved January 15, 2016, from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/applying-for-the-award/evaluation-process/index.html>
- European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital: 2018 European Green Capital Award Finalist*, Retrieved February 3, 2016, from

<http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/applying-for-the-award/2018-egca-applicant-cities/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, Retrieved February 21, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2010 – Stockholm, Stockholm's Application, Retrieved March 16, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/wp-content/uploads/2011/04/Stockholms-application-for-European-Green-Capital-revised-version.pdf>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2011 – Hamburg, Hamburg Application, Retrieved March 29, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2011-hamburg/hamburg-application/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2012 – Vitoria-Gasteiz, Vitoria-Gasteiz Application, Retrieved April 11, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2012-vitoria-gasteiz/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2013 – Nantes, Nantes Application, Retrieved April 26, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2013-nantes/nantes-application/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2014 – Copenhagen, Copenhagen's Application, Retrieved May 11, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2014-copenhagen/copenhagen-application/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2015 – Bristol, Bristol's Application, Retrieved May 23, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2015-bristol/bristol-application/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2016 – Ljubljana, Application form, Retrieved June 7, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2016-ljubljana/ljubljana-2016-application/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2017 – Essen, Essen's Application, Retrieved June 19, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2017-essen/essen-2017-application/index.html>

European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital*:

Winning Cities, 2018 – Nijmegen, Nijmegens's Application, Retrieved July 5, 2016 from <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/2018-nijmegen/nijmegen-2018-application/index.html>

Yalçın, Ö. Dr., (Eylül-Ekim 2012), Çevre Duyarlı Mimarlık, Avrupa Yeşil Başkent

Unvanı Üzerine, Mimarlık. 367, 1 Temmuz 2016 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=381&RecID=2999>

EWA European Water Association, Events, Calendar Detail, *Green Capital of Europe*:

EWA Workshop - Bio-energy and By-product Recovery in Integrated Water and Biosolid Management, Ljubljana, Slovenia 12.09.2016, Retrieved July 2, 2016 from <http://www.ewa-online.eu/calendar-detail/events/green-capital-of-europe-ewa-workshop.html>

- Christian, W. CHP Post Online, Road noise a bigger problem than previously thought, March 7th, 2016, Retrieved July 2, 2016 from <http://cphpost.dk/news/road-noise-a-bigger-problem-than-previously-thought.html>
- European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital: Winning Cities, 2014 – Copenhagen, Copenhagen's Application, Noise-pollution*, Retrieved July 3, 2016 from http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/wp-content/uploads/2012/07/Section-6-Noise-pollution_Copenhagen.pdf
- European Union, European Commission, Environment, *European Green Capital: Winning Cities, 2016 – Ljubljana, Application form, Quality of the acoustic environment*, Retrieved July 3, 2016 from http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/wp-content/uploads/2012/07/Section-6-Noise-pollution_Copenhagen.pdf
- Nastrana, M., & Regin, H. (August 2016), Environmental Science & Policy: *Advancing urban ecosystem governance in Ljubljana*, Volume 62, Pages 123–126
- Avaz Türk, *Kazan yeşil alanda dünya ile yarışıyor*, 14 Temmuz 2016, Erişim tarihi: 2 Ağustos 2016, <http://www.avazturk.com/haber-kazan-yesil-alanda-dunya-ile-yarisiyor-14531.html>
- Falkenberg K. (5 June 2015) The Parliament Politics, Policy and People Magazine: *EU ready to work with cities and rise to environmental challenges*, Retrieved August 3, 2016 from <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/opinion/eu-ready-work-cities-and-rise-environmental-challenges>
- Fidan A.N. (11-12 Aralık 2014) Yeşil Şehirler Zirvesi - Bursa, *2017 Avrupa Yeşil Başkenti Yarışması Başvuru Süreci & Bursa*, http://www.skb.org.tr/wp-content/uploads/2014/12/3.Dr_.Nalan-F%C4%B0DAN-.pdf
- Eurostat (2014), Table: *Municipal waste generation and treatment, by type of treatment method*, Retrieved August 4, 2016 from <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc240>
- Yetim A., (Haziran 2014) AR&GE Bülten: *Geri Dönüşüm Sektörünün Dünyadaki Genel Görünümü ve Türkiye'deki Durumu*, http://www.izto.org.tr/portals/0/argebulten/gerid%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCmsekt%C3%B6r%C3%BC_ahmetyetim.pdf
- Doğa Koruma Merkezi, *Sürdürülebilir Bir Dünya İçin Kurumsal Çözümler*, Türkiye'de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif, http://www.dkm.org.tr/Dosyalar/YayinDosya_RnF27jIq.pdf

OTURUM VII / SESSION VII
KENTSEL MEKANLAR / URBAN SPACES

TARİHİ ÇEVRENİN “SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ” ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Arş. Gör. Mahfuz AKTAŞ¹

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Elif ÖRNEK ÖZDEN

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Tarihi çevrelerin korunması, sağlıklılaştırılması ve çağdaş fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılabilmesi, bu bölgelerin çevreleri ve kent bütünüyle olan çok yönlü ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle konu; ülkesel ölçekte benimsenen sürdürülebilir kültürel, yönetsel ve ekonomik politikalar, planlama teknik ve stratejileri ile kentsel büyüme dinamikleri bağlamında irdelenmelidir. “Sürdürülebilir kentsel koruma”, kültürel miras değerlerini gerek kültürel süreklilik ve sosyal çeşitliliğin korunması- yaşatılması gerekse ekonomik gelişme-canlanma sağlanması açısından stratejik mekânsal planlama yaklaşımı temelinde ele alan geniş kapsamlı ve bütünlük korumayı ifade etmektedir. Ancak ülkemiz açısından gelinen noktada tarihi çevrelerin gereği gibi korunmadığı ve giderek değer yitimi sürecine girdiği gözlenmektedir. Bunun nedenleri arasında, kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma politikasının benimsenip uygulanmaması; planlama sisteminin bütüncül olarak ele alınmaması, kent planları ile koruma amaçlı planlar arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulamaması gelmektedir. Kentsel alanlar ve kentsel koruma alanları birbirlerinden farklı yasal mevzuat ve örgütsel yapı içerisinde planlanmaktadır. Yine, koruma alanları içerisinde de bütüncül bir yaklaşım söz konusu değildir. 5366 sayılı yasa ile sit alanları içinde yenileme alanı ilanları ve projelendirmelerinin bölgenin koruma planı yaklaşımları, ilkeleri ve süreçlerinin dışında tutulması benzer sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bildiri kapsamında; günümüzde tüm koruma çabalarına karşın değişim ve dönüşüm baskısı altında kalan tarihi çevrelerin sürdürülebilir koruma gerekliliklerini mevcut yasal ve kurumsal yapılanma içerisinde ne kadar sağlanabildiği, farklı yasalarla yaratılan çelişkiler içinde koruma politikalarının sürekliliğinden söz etmenin ne kadar mümkün olabileceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tarihi Çevre, Koruma, Sürdürülebilir Kentsel Koruma, Koruma Politikaları.*

REFLECTIONS on the SUSTAINABILITY of the HISTORIC ENVIRONMENT

Abstract

Conservation and recovery and historical environments being kept alive bringing in contemporary functions can occur if they are utilized based on their multifaceted relationship with the environment and the whole city. Thus, the issue must be examined based on sustainable cultural, administrative and economic policies adopted by the country, planning techniques and strategies and urban dynamics of expansion. “Sustainable Urban Conservation” refers to the general comprehensive and holistic conservation of values of cultural inheritance in terms of both social diversity, cultural sustainability and economic progress/recovery based on strategic spatial planning approach. It is observed that historical environment, which are taken under protection by conservation site decisions fail to protect properly and prevent value lost. Inefficiency in succeeding a comprehensive and sustainable way of conservation planning, dealing with planning system in a holistic way and maintaining coherence among city plans and conservation plans are main reasons for such failure. Urban areas and urban conservation areas are planned under separate legal regulations and organization structures. Moreover, neither urban conservation areas are dealt with a holistic approach. Incoherence of renewal site proclamations and project designs in conservation sites by the law no. 5366 on with related conservation plans approaches, principles and processes reproduce aforementioned problems derive from separate preparation of urban plans and conservation plans. In this scope, it will be discussed to what extend the necessity of historic sustainable conservation can be established within the current legal and institutional structuring despite the efforts for conservation; whether it is possible or not to talk about the sustainability of conservation policies with in the discrepancies caused by different laws.

Keywords: *Historic Environment, Conservation, Sustainable Urban Conservation, Conservation Policies*

¹ Mahfuz AKTAŞ, mahfuz.aktas@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışma, tarihi çevrenin korunması ile ilgili mevcut yasal mevzuat ve kurumsal yapı çerçevesinde tarihi çevrenin sürdürülebilirliği problemine odaklanmaktadır. Günümüzde tarihi çevreler, koruma çabalarına karşıt olarak, değişim ve dönüşüm baskısı altında kalmaktadır.

Kent planlamanın amacı, yaşamın getirdiği sorunlara, toplumun refah ve gelişmesi için yeni ve sürekli çözümler getirmektir. Bunlara ek olarak koruma planlaması “özünde geçmişini koruma” amacını da taşımaktadır. Dayandıkları temeller arasındaki farklılık ve karşıtlıklar, yönlendirdikleri ana amaçlar arasında bir çelişki oluşturmaktadır. Bu çelişkinin temeli, insan ile fiziksel çevre arasında hem bir varoluş hem de bir yenilenme dinamiği olması gerçeğine dayanır. Bu iki olgunun karşıtlığından ve ona bağlı olarak yaşanan somut olaylardan etkilenen taraf daha çok tarihsel çevre koruması olmuştur.

Tarihi çevrelerin korunmasını yönlendiren yasal ve kurumsal yapı ve bu yapı ile çelişen bağımsız kentleşme politikaları ile tarihi çevrede mekân ve koruma süreci parçalı hale gelmekte, böylece aynı kentsel mekânda birbirinden farklı ve tutarsız uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Bu da tarihi çevrelerin gereği gibi korunamamasına ve giderek bir değer yitimi sürecine girmesine neden olmaktadır. Tarihi çevrenin ve dokunun yaşamlarını sürdürebilmeleri örgütlenmiş, düzenli ve sürekli bir çabayı gerektirmektedir. Tarihi çevrenin korunması, bir çağdaş bilimsel disiplin olarak bu gereksinim üzerine kurulmuştur.

1.Tarihi Çevre ve Sürdürülebilir Koruma

Kentlerimize kişilik veren, kentlilerin kendilerini kentle özdeşleştirebileceği çeşitli öğelerden en belirgin ve etkin olanı, kentin yaşam mekânlarına zaman boyutunu da veren tarihi çevrelerdir. Tarihi çevreler, fiziksel homojenlikleri, tarihi geçmişleri, kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik değerleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken kent dokularını ve yapı gruplarını içinde barındıran alanlardır. Bu alanlar kentin fiziksel ve sosyal yapısı içinde yapıldıkları devirlerin duygu, düşünce, eğitim, sosyal yaşam, deneyim ve birikimlerini bugüne aktararak kentlerin algılanabilirliğine ve okunabilirliğine yardımcı olurlar (Doratlı & Önal, 2000).

Çağdaş yaşam felsefesinin bir parçası olarak tarihi çevre koruma olgusuna bakıldığında, geçmişin mimari ve kentsel mirasının bugünün çağdaş yaşamına ne katacağı sorusu fiziksel görüntü, yaşamsal plüralite, simgesel anlam ve global ekonomi bağlamında değerlendirilerek gerçek boyutlarına ulaşmaktadır. Çağdaş kavramı, bütün eski birikimler üzerine, yeni oluşan, eskiden var olmayan bir varlığı anlatmaktadır. Bu bir maddi ürün, bir düşünce ya da bir kurum, bir örgütlenme düzeni olabileceği gibi bunların bir araya gelmesi de olabilecektir. Çevrenin görsel değerleri açısından, yeninin ya da yeniden oluşanın eskiye yeğlenerek estetik bir üstünlüğü savunulamayacağı gibi, kentsel çevre açısından da bugün başlayan yeni değil, geçmişi de içeren bir yeni olduğunda gerçek uygarlık göstergisi olacaktır (Kuban, 2000).

Tarihi çevreyi gelecek nesillere bir tarihsel belge ve kültürel kimlik kaynağı olarak bırakmak, kentsel korumanın temel ilkesidir. Bir kültür sorunu olarak tarihi çevre koruma, uygarlık bilinci, ulusal kimlik, özgün estetik duyarlılık, çevre verilerinde çoğulculuk, toplumsal psikolojinin stabilitesi gibi sorunları içeren çağdaş bir olgu ve söylemdir. Uygar ve uzun bir tarih deneyimine dayalı bir çevre imgesi; kendisini oluşturan öğelerin sayısal çokluğu, farklılığı, bakımı, onlara bağlı anıların toplum

belleğindeki yeri, onlara verilen değerlerle harekete getirebildikleri etkinliklerin yoğunluğu ile anlam kazanır (Kuban, 2000).

Eskinin toplum tarafından kabul edilebilir bir anlamı olması için, toplum kültüründe fiziksel çevrenin varlığına ve estetik boyutlarına duyarlılık ve kent ve yapı olgusunun tarihten gelen bir yaygın simgesel içerik kazanması gerekmektedir. Bilinç düzeyi arttıkça günlük yaşam pratiğinde eski yapının çağdaş bir içerik ve kullanıma kavuşabileceğini öğrenmiş olmak ve bu kapsamda da yaşanan kültür ve ekonomi ikileminde kültüre öncelik verebilecek bir düzeye ulaşılabilir.

Tarihi çevre ve kentsel korumanın özünde “sürdürülebilirlik” ilkesi yer almaktadır. Çünkü kentsel koruma, sadece geçmişin kültürel değerlerini günümüzde yaşatmak için değil, bu değerleri gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğuna sahiptir. Kültürel miras söz konusu olduğunda sürdürülebilirlik; tarihi çevreye duyarlı yönetim biçimleriyle mirasın bugüne katkısını sürekli kılmaktır (Günay, 2010).

Tarihi çevrenin korunması çalışmalarında, tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanması ana hedef olmalıdır. Bu bakımdan, tarihi alanlarda kentsel dokunun özelliklerinin ve karakterinin korunması; bütüncül bir yaklaşımla ve sürekliliği olan politikalar eşliğinde planlama ile yapılmalıdır. Sürdürülebilir korumanın amacı kentin kültürel kimliğinin, mekân kalitesinin korunması olarak ifade edilebilir (Kuban, 2009).

Korunacak kentsel miras kent belleğinin bir parçasıdır. Bugün, kent kimliğinin ve belleğinin korunması, tarihi kentsel dokunun yeniden canlandırılması, sosyal, ekonomik ve fiziki mekânların birlikte bütüncül olarak ele alınması ve planlanması gerekliliği çağdaş koruma anlayışının çerçevesini çizmektedir. Çağdaş koruma anlayışının başarı ile uygulanmasının koşulu; kentlinin mekânı algılaması, benimsemesi ve yeniden kullanmaya istekli olması ile mümkündür. Halen tam olarak koruma bilincinin oluşmadığı ve içselleşmediği ülkemizde ancak merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin katılımı ile sağlanacak politikalar ve araçlar üretmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte planlamayı salt fiziki boyutu ile ele almamak, aynı zamanda finans kaynaklarını yaratmak, organizasyon şemasını kurmak, etaplamalarını oluşturmak biçiminde ele almak gereklidir. Ancak en önemlisi tüm planlama çalışmalarında olduğu gibi ama özellikle de tarihi çevrede yapılan planlama çalışmalarında katılımcı bir süreci işletmek ve uygulama aşamasına kadar da devamlılığını sağlamak esas olmalıdır.

2.Kentsel Planlama - Koruma Planlaması İlişkisi(‘zliği)

Kentlerin oluşumu ve zamanla değişimi planlama kararları, koruma kararları ve uygulamaları ile doğrudan bağlantılıdır. Ancak değişim her ne kadar yadsınamayan bir süreç ise de, ölçüsü kentin genel karakterini bozmaya ve hatta yok etmeye başladığında çözümlenmesi zor sorunlarla karşılaşmaktadır (Birlik, 2006).

Toplumların geçmiş yaşantılarını her yönüyle yapılarına yansıttığı tarihi kentler; aynı zamanda toplumsal bilincin oluşmasında da katkıda bulunmaktadır. Ortak yaşanan tarihin somut göstergeleri olan kültür varlıkları, geçmişin tanıtıldığı, canlı birer bilgi kaynağıdır. Geçmiş yaşantıya ait bilgileri “özgün” olarak korunan yapının kendisinden öğrenmek bugün için çok değerlidir. İmar ve koruma ilişkisinin toplumsal yaşama bağlı olarak kurulabilmesi için öncelikle ve mutlaka planlama gerekmektedir. Kent çevrelerinin korunması, sağlıklılaştırılması ve çağdaş fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılabilmesi, bu bölgelerin çevreleri ve kent bütünüyle olan çok yönlü ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle konu; ülkesel ölçekte

benimsenen sürdürülebilir kültürel, yönetsel ve ekonomik politikalar, planlama teknik ve stratejiler, kentsel büyüme dinamikleri bağlamında irdelenmelidir (Altunsoy, 2002).

Günümüzde tarihsel çevre koruması “çağdaş işlevlerle bütünleşerek koruma”yı amaçlayan bir anlayışa ulaşmıştır. Böylece salt korumanın yerine “koruma-değerlendirme-geliştirme” amacına yönelik bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu durumda kent planlama ile koruma planlaması arasında var olan çelişki teorik olarak ortadan kalkmış görünmekle birlikte, özellikle ülkemiz kentlerinde uygulamalarda halen aşılmış değildir. Planlama eylemleri bir bütündür ve koruma amaçlı planlanacak alanlar, kent planlarından ayrı olarak ele alınmamalıdır. Oysa ülkemizde, kentlerin imar planları yapılırken belirlenen sit alanlarının planlaması eş zamanda yapılmamakta, bu alanların planlaması daha sonraya bırakılmaktadır. Bu ise arazi kullanım, teknik altyapı, yükseklik, yoğunluk vb. birbirinden kopuk kararların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İmar planı bütünü içinde ele alınması gereken kentsel sit alanlarının, ayrı bir plan dahilinde ele alınmasının ortaya çıkardığı olumsuzlukları şu şekilde tanımlamak mümkündür:

- Planlamada bütünlük olması gerekirken parçacı yaklaşımlar getirmektedir.
- Kentin bütünü için tanımlanması gereken işlev alanlarında kopukluk yaratabilmektedir. Planlamanın üst ölçekten veri alan dizgesinde aksaklıklar olabilmektedir.
- Aynı şekilde planlama süreci içerisinde, planlanacak alana ilişkin her türlü fiziki, sosyal ve ekonomik verilerin de parçacı olmasını getirmektedir.
- Sit olarak ilan edilen alanının hemen bitişiğinde mevcut imar planı uygulaması devam edebilmekte; bu da uygulamada verilen imar hakları açısından sakıncalı olmaktadır.

Koruma kararlarının sadece tarihsel bölgeye yönelik olmaması, kent imar planları yapım aşamasında kentin özellikleri dikkate alınarak kent bütünü ile etkileşim içinde olması gereğinin kavranılması önemlidir. Geçmişten geleceğe bir köprü oluşturan tarihi çevreyi korumanın önemi sadece işlevsel bir yararlılık kazandırmak ya da hayranlık uyandıran genel görünümünün korunması değil, bütün bunların yanında ortaya koydukları “kimlik”ten dolayı da olmaktadır. Ulusal ve etnik çatışmaların arttığı günümüzde kültürel devamlılığın anlamı daha da önem kazanmakta ve uluslar gün geçtikçe tarihi çevrenin korunmasına daha çok önem vermektedirler.

3.Koruma Alanlarının Planlanması

Ülkemiz için tarihi ve doğal değerlerin yoğun bir doku oluşturduğu bölgelerin korunması 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile 1973 yılında tanımlanan sit statüsü ile korunmaya çalışılmaktadır. Ulusal düzeyde koruma konusunda yürürlükte birçok yasa bulunmaktadır. Tarihi kentsel çevrelerin korunması ile ilgili temel hukuksal belge olan 1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun önemli rol oynamaktadır.

2863 sayılı yasanın en önemli özelliklerinden birisi “koruma amaçlı imar planı” ile kentsel sit alanlarında planlı koruma kavramını getirmesidir. Bununla birlikte koruma artık tek başına bir eylem olarak değil planlı bir süreç olarak düşünölmeye başlanmıştır. Koruma Amaçlı İmar Planları; “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz

önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklılaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlar” şeklinde tarif edilmektedir. “Tarihsel, kentsel, yöresel, geleneksel önemi olan ya da çevreye uyumlu ekonomik değeri olan yapıları ve alanları koruyarak, onararak”..., “uygun işlevler vererek çevre kalitesinin yükseltilmesine” (Özsoy, 2013) olanak sağlayan koruma amaçlı imar planları, sadece sınırları belirlenmiş bir alanı değil, esasında kentin bütünü de bir çeşit etkileşim yolu ile kapsamaktadır.

2004 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, ülkemizde korumayı detay ölçek kararlarından, üst ölçekli ve bütüncül bir yaklaşıma taşımayı öngörmektedir. Koruma mevzuatına, Yönetim Alanı, Yönetim Planı, Bağlantı Noktası gibi yeni kavramlar eklenmiş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır. Başka bir deyişle koruma alanında yapılan planlamalar sadece fiziki açıdan değil yönetsel ekonomik açıdan ele alınmış olmakla birlikte planlama bir süreç olarak düşünölmeye başlanmıştır. Söz konusu Kanun’da Yönetim Alanı; “...sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler...” olarak, Yönetim Planı ise “...Yönetim Alanı’nın korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planı dikkate alınarak oluşturulan koruma ve gelişme projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar...” şeklinde tanımlanmaktadır. Alan yönetimi ve yönetim planı kavramının ortaya çıkmasında, koruma ögesi olarak kabul edilen varlıkların/değerlerin kendi ortamında korunabilmesi, karşı karşıya kaldığı risklerin azaltılabilmesi ve günlük yaşam ile bütünleşerek geleceğe aktarılması konuları etkili olmuştur (Dinçer, 2013). Bu model ile yeni kaynak sağlanması, örgütlenme modelleri üretilmesi, planlama etapları ile uygulamada görev alacak sorumlulukların belirlenmesi ve kullanıcı katılımı sağlanarak sürdürülebilir bir yönetim modeli sağlanmak istenmektedir. Bu özellikleri ile daha önceden de bahsettiğimiz gibi çok aktörlü bir planlama anlayışı getirilmiş ve uluslararası normlara planlama açısından yakınlık sağlanmaya çalışılmıştır. Yasa ile birlikte günümüzde hazırlanan koruma planlarının katılımcı, sürdürülebilir, süreçsel ve her açıdan ele alınan nitelikte olması amaçlanmıştır. Büyükşehir ve İlçe belediyelerinde KUDEB, İl Özel İdarelerinde Proje Büroları’nın kurulmasını getirmesi ile de merkezi ve yerel idareler arasındaki eşgüdümün sağlanması amaçlanmıştır (Kejanlı, Akın, & Yılmaz, 2007). Fakat uygulamada yeterince başarı sağlandığından söz edemeyiz. Özellikle birçok belediye ve

il özel idarelerinde hala KUDEP ve Proje Bürolarının bulunmayışı ya da etkin ve yeterli olamayışı, teknik kadro eksiklikleri ya da çalışan teknik kadronun yeterli tecrübe ve bilgi birikimine sahip olmayışı gibi sorunlar başarısızlığın nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

5226 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı yasanın 17. maddesinde koruma mevzuatımıza “Yapılanma Hakkının Devri” hükmü getirilmiştir. Böylece ilk defa “İmar Hakkı Transferi” imar hukukumuz içerisinde yer almıştır. Söz konusu değişiklik ile “yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar plânlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar plânlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir...” şeklinde tarif edilmiştir. İmar Hakkı Transferi’nin amacı, korunması gerekli alanlarda, var olan imar hakkı veya imar baskısı altında oluşabilecek potansiyel imar haklarının, bir bölümünün veya tamamının bir menkulleştirme aracı ile başka alana transfer ederek bu alanların korunmasını sağlamaktır (Göksu, 2005). Aynı zamanda kamu yararı adına mülkiyet hakkının kısıtlandığı ve yapının korunma sorumluluğunun tümüyle vatandaşa bırakıldığı sistem değiştirilerek kamu yararı -özel mülkiyet dengesini gözeten, makul, uygulanabilir ve çağdaş bir sistem kurulmak istenmiştir (Yamak, 2006).

Söz konusu kanun maddesi’nin yayınlanmasının üzerinden 14 yıl geçmiş olmasına rağmen kanunda belirtilen yönetmelik “...uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.” yürürlüğe konulmamıştır. Bununla birlikte imar mevzuatımıza 2011 tarihli Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’de “İmar Hakkı çevrenin korunmasında en önemli ve tartışmalı yasalarından biri de 2005 yılında yürürlüğe Transferi” kavramı yer alırken, 2012 tarihli 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’da “imar haklarını başka bir alana aktarma” ifadesi hüküm altına alınmıştır. Kanun olarak bir kazanım olmasına karşılık daha önce de ifade edildiği gibi uygulamaya ilişkin yazılı kurallar belli değildir. Daha eski mevzuatımızda “mülkiyet aktarımı”na ilişkin hükümler bulunmaktadır. (Kültür ve kamulaştırma mevzuatında yer alanlar). Ayrıca, 18. Madde uygulamasının da tarihi olarak çıkış noktası, aktarıma yani, “değerin aktarılması”na dayanmaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014).

Tescilli kültür ve tabiat varlıklarının korunması için koruma mevzuatına dahil edilen söz konusu kanun maddesi değişikliği uyarınca bugüne kadar koruma alanlarında herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Buna karşın imar planları ile düzenlenen kentsel alanlarda gerekli hukuki düzenlemeler yapılmadan çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bazı idarelerce aktarma yöntemi, imar planlarına “plan notu” olarak yerleştirilirken, bazı idarelerde de plan değişikliği gündemli meclis kararlarında, değişiklik için gerekçe esası oluşturan bir teknik destek şekliyle ele alınmaktadır. İmar Hakkı Transferi modeli uygulamalarda “emsal transferi”, “emsal aktarımı”, “imar transferi”, “imar hakkı emsal transferi”, “yapılanma hakkı aktarımı”, “donatı transferi” ve “yoğunluk transferi” gibi türetilen yeni kavramlarla karşımıza çıkmaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014). İmar Hakkı Transferinin tarihi çevrenin korunmasını sağlayacak etkin araçlardan biri olarak planlar ayağı anlamında hayata geçirilmesi gerekmektedir.

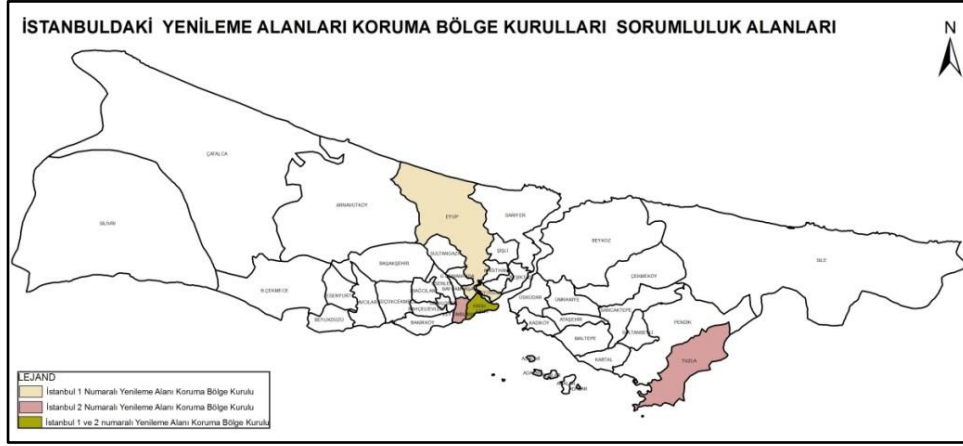
Tarihi giren 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'dur. Kanun'un amacı 1.madde'de; "büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır." şeklinde tanımlanmıştır.

Kanun'un sit alanları içerisinde yenileme alanı hükmü getirmesi temel tartışma ve eleştiri konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası terminolojide "yenileme alanı", bozulmuş ve yeniden planlamaya açık bir bölgeyi tanımlarken, "sit alanı", korunmaya değer bir kent dokusunu, tarihi anlamına, kurgusuna, katmanlarına, saygı gösterilmesi gereken bir varlığı belirtir (Ahunbay, 1996). Sit alanları içinde yenileme alanı ilanları ve projelendirmeleri ile bu alanların Yenileme Alanı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının sorumluluğuna verilmesi bölgenin koruma planı yaklaşımları, ilkeleri ve süreçlerinin dışında tutulması temel tartışma konuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasa ile sit alanları içinde yenileme alanı ilanı ve projelendirmelerinin bölgenin koruma planı yaklaşımları, ilkeleri ve süreçlerinin dışında tutulması, koruma alanları içinde (koruma alanları ile yenileme alanları arasında) çatışma yaratmaktadır.

Ancak 2014 yılında yürürlüğe giren Mekansal Planlar Yapım yönetmeliğinin 27.maddesinin "g" bendinde: "Koruma amaçlı imar planlarında yenileme alanları belirlenmesi durumunda yenileme projelerinin planda getirilmiş kararlara uygun hazırlanması esastır." hükmünün getirilmesi koruma alanları içerisinde bir bütünlüğün ve sürekliliğin yakalanması noktasında umut verici bir çaba olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte uygulamada getirilen hüküm doğrultusunda henüz sonuç bir örnek uygulama bulunmamaktadır. İstanbul'da ilan edilen Yenileme Alanları ve mevcut uygulama durumları ilgili belediyelerle görüşülerek hazırlanan Tablo 1'de gösterilmiştir. Yine İstanbul'daki yenileme alanlarının sorumlu olduğu alanlar Şekil 1 de izlenebilmektedir.

Söz konusu Kanun'un yenileme alan sınırları belirlenirken gerekli kriterlerin tam olarak belirlenmemiş olması, gerek mülkiyet konusunda mevzuatta yetkilerin değiştirilmesi gerekse de kamulaştırmaya getirdiği yaklaşımlar gibi gerekçelerle yasa tartışılmaya eleştirilmeye devam edilmektedir.

Şekil 1. İstanbul Yenileme Alanları Koruma Bölge Kurulları Sorumluluk Alanları

Kaynak: Çalışma Kapsamında Görselleştirilmiştir.

2011 yılına kadar ülkemizde kültürel ve doğal değerlerin korunmasına yönelik yetki ve sorumluluk Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir. Kültür varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere de söz konusu bakanlığa bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Bakanlıkça belirlenen bölgelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Koruması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili örgütlenme; (3386 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı yasa) yüksek kurul kararları ve koruma kurulları kararları şeklinde iki kademelidir. Yasa koyucunun amacı, bu iki karar mekanizmasının organik biçimde ve gerektiğinde birbiri ile alış-veriş yaparak işletilmesidir. Ancak uygulamalar bu organik bağın yeterince kurulamadığını göstermiştir. Yüksek Kurul'un mevcut sistemdeki bürokratik ağırlığın getirdiği “değişik hükümetlerin değişen koruma politikaları” anlayışından kurtularak ilkel koruma politikalarının kalıcı bir şekilde yerleştirilmesi gerekirken giderek birbirinden kopuk, birbiri ile çelişen, bilim dışı görüş ve fikirlerin ağır bastığı kurumlar haline dönüşmüştür. Şekil 2’de, İstanbul’daki koruma bölge kurullarının görev alanları yer almaktadır.

Tablo 1. İstanbul’da İlan Edilen Yenileme Alanları ve Mevcut Uygulama Durumları

Yenileme Alanı Adı	İlçesi	Resmi Gazete Tarih / Bakanlar Kurulu Karar Sayısı	Mevcut Uygulama Durumu
Tarlabaşı, Cezayir Çıkmazı(Fransız Sokağı) ve Çevresi, Tophane Bölgesi, Galata Kulesi Çevresi, Belediye Binası ve Çevresi, Bedrettin Mahallesi	Beyoğlu	28.03.2006 2006/10172	Tarlabaşı Yenileme Alanı’nda onaylı Yenileme Projesi çerçevesinde inşaat çalışmaları devam etmektedir. Belediye Binası ve Çevresi Yenileme Alanı’nda Belediye binasının restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.

Kürkçübaşı Mahallesi (Bulgurpalas), Balat Karabaş, Tahta Minare ve Atik Mustafa Paşa Mahalleleri (Fener-Balat Semtleri), Hatice Sultan-Neslişah Mahalleleri	Fatih	22.04.2006 2006/10299	Balat Karabaş, Tahta Minare ve Atik Mustafa Paşa Mahalleleri'nde (Fener-Balat Semtleri) yapı bazında çeşitli yenileme uygulamaları yapılmakla birlikte alan için hazırlanmış olan Yenileme Projesi İstanbul 5. İdare Mahkemesince iptal edilmiş olup Danıştay'da temyiz aşamasında bulunmaktadır. Neslişah (Sulukule) ve Hatice Sultan Mahalleleri Yenileme Alanı'nda proje uygulaması ve inşaat çalışmaları tamamlanmıştır.
Tuzla 40 Pafta Köyiçi	Tuzla	02.06.2006 2006/10455	Yenileme Avan Projeleri ilgili Koruma Kurulu tarafından onaylanmış olup, 92 yapı için rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri hazırlanmaktadır.
Süleymaniye-Hacıkadın-Kalenderhane-Mollahüsrev-Hoca Gıyaseddin-Sarıdemir-Yavuz Sinan-Demirtaş Mahalleleri	Fatih	22.06.2006 2006/10501	Süleymaniye bölgesinde; İBB, Fatih Belediyesi (Fatih Belediyesi çalışmaları Kiptaş ile birlikte yapmaktadır.) arasında düzenlenen protokol kapsamında çalışmalar devam etmektedir. Fatih Belediyesinin sürdürdüğü çalışmalarda 33 adaya ilişkin hazırlanan Yenileme Avan Projeleri Yenileme Alanı Koruma Kurulu'nca onaylanmıştır. İBB tarafından yapılan çalışmalarda ise 10 adet yapının restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.
Zeytinburnu Sur Tecrit Bandı	Zeytinburnu	23.06.2006 2006/10502	Yenileme Alanı etaplar halinde ele alınmakta olup, bazı bölümlerin Yenileme Projeleri onaylanıp uygulama (inşaat çalışmaları devam etmekte) aşamasına geçilmiştir. Bazı bölgelerin de Yenileme Projelerinin revizeleri yapılmaktadır.

Haraççı Kara Mehmet-Yalı- Küçük Mustafa Paşa- Hüsambey- Kasap İlyas-Hacı Hüseyin Ağa- İmrahor- Arpa Emini- Şeyh Resmi- Hatice Sultan- Ereğli- Kürkçübaşı(Bulgur Palas)- Cerrahpaşa- Davutpaşa- Atık Mustafa Paşa- Fatma Sultan- Çakırağa- Kırkçeşme- Neslişah- Hacı Evhattin- Hacı Hamza- Canbaziye- Balat Karabaş Mahalleleri, Tahta Minare, Abdi Subaşı, Veledi Karabaş- Beyazıtğa- Molla Aşkı- Sancakta Hayrettin Mahalleleri	Fatih	13.10.2006 2006/10961	Haraççı Kara Mehmet-Küçük Mustafa Paşa Yenileme Alanları, Avan Proje çalışmaları sürdürülmektedir. Davutpaşa Mah. Avan Projesinin revizyonları yapılmaktadır. Kürkçübaşı Mahallesi (Bulgur Palas Bölgesi) Revize Avan Projesi Yenileme Alanı Koruma Kurulu'na onaylanmıştır. Beyazıtğa-Fatma Sultan ve Arpa Emini Mahallelerinin bir bölümünün Avan Projeleri hazırlanmış ve onaylanmak üzere Yenileme Alanı Koruma Kurulu'na sunulmuştur. Onay süreci devam etmektedir. Yedikule-Yenikapı Sahil Şeridi I. Etap Yenileme Alanı'nda (Hacı Evhaddin ve Kasap İlyas Mahalleleri), Hacı Evhattin Mahallesinin yenileme alanına giren kısmı ile ilgili 2009 ve 2013 yıllarında iki farklı Yenileme Avan Projesi uygun görülmüştür. Herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Yedikule-Yenikapı Sahil Şeridi II. Etap Yenileme Alanı'nda (Hacı Hüseyin Ağa, Sancaktar Hayrettin, Kasap İlyas Mahalleleri); Alanın bir bölümüne ilişkin hazırlanan Yenileme Avan Projeleri ilgili Koruma Kurulu'na kısmi değişikliklerle uygun görülmüştür. Yedikule-Yenikapı Sahil Şeridi III. Etap Yenileme Alanı (Yalı, Kasap İlyas, Çakırağa, Kürkçübaşı Mahalleleri) için hazırlanan Revize Avan Proje ilgili Koruma Kurulu'na onaylanmıştır. Fakat herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Hüsambey ve Kırkçeşme Bölgesi Yenileme Alanı Avan Projesi Yenileme Kurulu'na onaylanmıştır. Bölge içerisinde bulunan kamu kurumlarına ait anıt eser nitelikli Başkanlık binası

			ve İtfaiye binalarının restorasyonu tamamlanmıştır. Şeyh Resmi Mahallesi Yenileme Alanı Avan Projesi ilgili Koruma Kurulu'na onaylanmıştır. Bölgedeki Darüşşafaka Lisesi yapısının restorasyon süreci devam etmektedir. Atik Mustafa Paşa Mahallesi Yenileme Alanı(Ayvansaray Yenileme Alanı) Yenileme Projesi çerçevesinde devam eden inşaat çalışmaları bitim aşamasına gelmiştir.
Nişanca – Sultanahmet Bölgeleri (Katip Kasım-Nişanca-Muhsine Hatun-Şehsuvarbey-Küçükayasofya Mahalleleri)	Fatih	20.07.2007 2007/12375	Nişanca Sultanahmet 1. Etap Yenileme Alanı için hazırlanan Revize Avan Projenin onay süreci devam etmektedir.
Kapalı Çarşı ve Çevresi (Beyazıt-Molla Fenari-Tayahatun Mahalleleri)	Fatih	25.12.2007 2007/12893	Kapalıçarşı ve çevresindeki han yapılarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri hazırlanmış ve onaylanmak üzere ilgili Koruma Kurulu'na sunulmuş olup, onay süreci devam etmektedir.
Büyük İçmeler, Küçük İçmeler, Kamil Abduş Gölü ve Çevresi	Tuzla	04.12.2008 2008/14349	Büyük İçmeler ve Küçük İçmeler Yenileme Projeleri onaylanmış olup, uygulama(inşaat) aşamasına geçilmiştir. Kamil Abduş Gölü ve Çevresi'nin Yenileme Projesi Onaylanmış fakat uygulamaya başlanılmamıştır.

Nişanca Mahallesi	Eyüp	20.05.2010 2010/405	Nişanca Mahallesi Yenileme Alanı'nda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.
		18.05.2012 2012/3171	
Karaköy Perşembe Pazarı	Beyoğlu	29.12.2010 2010/1167	Yenileme Alanına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 08.10.2015 tarihinde Danıştay 14. Dairesi tarafından iptal edilmiştir. Karar temyiz aşamasındadır.
Aksaray	Fatih	05.05.2013 2013/4599	Yenileme alanı için hazırlanan yenileme projesi ilgili Koruma Kurulu tarafından onaylanıp, İBB onayını beklemektedir.

Kaynak: İclal Dinçer'in "Türkiye'de 1980 Sonrası Yapısal Dönüşümün Mekânsal İzlerine Bir Örnek: Yenileme Alanları" makalesi ve Bakanlar Kurulu Kararları'ndan Yararlanılarak ve İlgili Belediyelerden Alınan Bilgiler Doğrultusunda Hazırlanmıştır.

Şekil 2. İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Sorumluluk Alanları

Kaynak: Çalışma Kapsamında Görselleştirilmiştir.

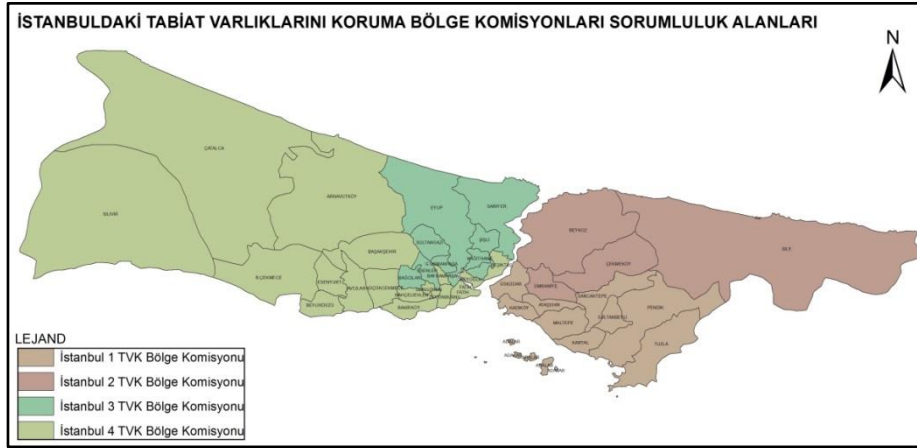
2011 yılında 644/648 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak görevli ve yetkili bakanlık olarak belirlenmiştir. Bu alanlarla ilgili hizmetlerin yürütülmesini sağlamak üzere de, bu bakanlığa bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile Bakanlıkça belirlenen bölgelerde Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları'nın kurulması öngörülmüştür. Yapılan bu düzenlemelerle 1983 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluluğunda bulunan bu alanlardaki sorumluluk ve karar alma yetkisinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmesi, kültürün ve doğanın birbirinin içinde gelişen ve birbirini etkileyen olgular olduğunun göz ardı edildiğini ve bunun da çeşitli sorunlar yaratacağı açıktır. Şekil 3'de İstanbul'daki Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları'nın görev alanları izlenebilmektedir.

Koruma alanlarında yapılan yasal düzenlemelerle, Turizm ve Kültür Bakanlığına bağlı olarak çalışan Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları'nın yetki ve sorumluluğunda bulunan alanların bir bölümünün (5366 ile sit alanları içinde ilan edilen yenileme alanları) Yenileme Alanı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının yetki

ve sorumluluğuna bırakılması, doğal sit alanlarındaki yetki ve sorumluluğun da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarına bırakılması, Karma Sit alanlarındaki (çakışan alanlar) yetki ve sorumluluğun da hem Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları hem de Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarına bırakılması koruma politikasının bütüncül korumadan uzaklaştığını göstermektedir. Koruma alanlarındaki bu yetki ve sorumluluk paylaşımı beraberinde eşgüdüm ve denetim sorunlarını da getirmektedir.

Günümüzde korumanın tam ve gerçek anlamda sağlanabilmesinin sağlıklı ve doğru biçimde hazırlanmış koruma planlarına göre kültürel ve doğal değerleri bir bütün halinde koruyan ve geliştiren, alt ve üst yapısı ile ele alan uygulamalarla gerçekleşeceği, kentin bütününe kapsayan ve bu bütünlük içerisinde daha önce getirilmiş yanlış planlama kararlarının da, koruma ilkeleri çerçevesinde revizyonunu öngören bütüncül koruma planları olması gerektiği gerçeğine rağmen, bugün hala parçacıl, daraltılmış sit alanları içerisinde üstelik kavram kargaşaları ve baskılar arasında koruma uygulamaları yapılmaya çalışılmaktadır (Cinoğlu, 1996).

Şekil 3. İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Sorumluluk Alanları

Kaynak: Çalışma Kapsamında Görselleştirilmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Tarihi çevrelere yönelik kentsel koruma politikaları ve planlama arayışlarının gündeminin, 'sürdürülebilir kentsel koruma' kavramı üzerine odaklandığı günümüz kesitinde ülkemiz açısından gelineen noktada tarihi çevrelerin gereği gibi korunamadığı ve giderek değer yitimi sürecine girdiği gözlenmektedir. Bunun nedenleri arasında, kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma politikasının benimsenip uygulanmaması; planlama sisteminin bütüncül olarak ele alınmaması, kent planları ile koruma amaçlı planlar arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulamaması gelmektedir. Kentsel alanlar ve kentsel koruma alanları birbirlerinden farklı yasal mevzuat ve örgütsel yapı içerisinde planlanmaktadır. Yine, koruma alanları içerisinde de bütüncül bir yaklaşım söz konusu değildir. 5366 sayılı yasa ile sit alanları içinde yenileme alanı ilanları ve projelendirmelerinin bölgenin koruma planı yaklaşımları, ilkeleri ve süreçlerinin dışında tutulması benzer sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Aktaş, 2015).

Çağdaş koruma anlayışının başarı ile uygulanmasının koşulu; kentlinin mekânı algılaması, benimsemesi ve yeniden kullanmaya istekli olması ile mümkündür. Halen tam olarak koruma bilincinin oluşmadığı ve içselleşmediği ülkemizde ancak merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin katılımı ile sağlanacak

politikalar ve araçlar üretmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu süreçte planlamayı salt fiziki boyutu ile ele almamak, aynı zamanda finans kaynaklarını yaratmak, organizasyon şemasını kurmak, etaplamlarını oluşturmak biçiminde ele almak gereklidir. Ancak en önemlisi tüm planlama çalışmalarında olduğu gibi ama özellikle de tarihi çevrede yapılan planlama çalışmalarında katılımcı bir süreci işletmek ve uygulama aşamasına kadar da devamlılığını sağlamak esas olmalıdır.

Özellikle günümüzde, kentsel dönüşümün hız kazandığı, her yerde olduğu gibi korunacak çevrelerde de kentsel dönüşümden söz edilmeye başlandığı hatta parsel parsel dönüşümün de gerçekleştiği bir kesitte, korunacak çevrelere yaklaşımlar daha da önem kazanmaktadır. Ülkemiz, nitelikleri ve türleri birbirinden farklı çok sayıda tarihsel çevreyi bir arada çoğu zaman da üst üste barındıran pek az yerden biri olmakla birlikte, hızla eriyip yok olan kentsel kültürel mirasımızın, korunmasında ilk adımın koruma amaçlı imar planları olduğu gerçeğinde birleşmiştir. Ancak ülkemizdeki en temel hatalardan biri koruma planlamasının imar planlamasından ayrı bir faaliyet alanı ve ayrı süreçler olduğu düşüncesidir. Tarihi bir çevrenin eski bir dokunun, özelliği olan bir iskân alanının ya da bir doğa parçasının korunması kent planlaması bütünü içinde düşünülmeli, koruma ile ilgili her türlü planlama kararları, korunacak alanların kendi özelliklerine göre, imar planı kapsamında alınmalıdır. Planın öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar olarak alınması planlama bütünlüğünü bozmaktadır (Özden, 2016).

Tarihsel ve kültürel mirasın zenginleştirilerek sürdürülmesinin, bilinçli, kararlı bir yaşama biçimi olduğu, bu anlayışın ülkemizde henüz tam anlamı ile anlaşılmadığı, kavramsal, yasal ve örgütsel açıdan yaşanan olumlu gelişmelere karşın, yapılanlara ayrıntıda bakıldığında, genelde Türkiye’de ağırlığın “koruma” yönünde olmadığı görülmektedir. Bugün kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının, bir başka deyişle tarihi, kültürel ve doğal çevrelerin korunmasının tek aracı “Koruma Amaçlı İmar Planları”dır. Koruma amaçlı imar planı terimi 1970’li yıllarda Türkiye’de yeni yeni ortaya çıkan çevre koruma olgusunu yasal bir çerçeveye oturtabilme çabalarının ürünüdür. Bu terim, zaman içinde koruma yaklaşımının içeriğini belirleyen bir hale gelmiştir. Bu yaklaşımla yapılan imar planları yasanın belirlediği sit alanları ile sınırlı kalmış, alanın kent bütünü içindeki yeri, tanımı, geleceğindeki rolü ve ilişkileri bir yana bırakarak kentsel sit alanının tek başına planlanması haline dönüşmüştür. Oysa korumada kuramsal yaklaşım tarihsel dokunun kentin yaşamına doğru ve dengeli katılım ile gelişmesini sağlamayı gerektirir ki imar planı ölçeği bu durumu tam olarak karşılayamaz ve kent bütününe ilişkin planlama kararlarının her ölçekte (ülke, bölge, havza, kent) sit alanı ile bütünleştirilerek korunması gereklidir. Salt planların hazırlanması ve onaylanması da bu süreçte yeterli değildir, yapılan planların uygulanması gereklidir (Özden, 2016). Kent kimliğinin ve kent belleğinin korunması, tarihi kentsel dokunun yeniden canlandırılması sosyal, ekonomik ve fiziki mekânın birlikte bütüncül olarak ele alınması ile mümkündür. Kamunun bizzat yatırımcı olması nedeni ile uygulamayı yönlendirici, tetikleyici ve teşvik edici rolü önemlidir. Dolayısı ile bugünkü yapılanmada edilgen bir konumda olan kamunun etkin pozisyon yüklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Özden, E. Ö. (2016). Tarihi Dokuyu Korumada Planlama-Mimari Tasarım ilişkisi Üzerine Düşünceler. 4. Çevre Tasarım Kongresi, (s. 293). İstanbul.

- Özsoy, Z. B. (2013). Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapım ve Uygulama Süreçlerinin Değerlendirilmesi; Afyonkarahisar Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Isparta.
- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Aktaş, M. (2015). Kentsel Koruma Alanlarındaki Yasal ve Kurumsal Değişikliklerin Tarihi Çevreye Etkisi- Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Altunsoy, A. (2002). Kentsel Tarihi Çevre Koruma Karsı Üzerine Bir İnceleme. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa.
- Birlik, S. (2006, Eylül). Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon'da Bir Deneme. *Doktora Tezi*. Trabzon.
- Cinoğlu, A. (1996). Koruma Sempozyumlarına İlişkin Bir Değerlendirme. *Mimarlık Dergisi*, s. 13-14.
- Dinçer, İ. (2013, 09 25). Alan Yönetimi. (B. Bayhan, Röportajı Yapan)
- Doratl, N., & Önal, Ş. (2000). Tarihi Çevrelerde Kentsel Tasarım Stratejileri: Lefkoşe Arap Ahmet Bölgesi Canlandırma Projesinin Stratejik Yaklaşımlar Açısından Değerlendirilmesi. *Mimar Sinan Üniversitesi 1. Kentsel Tasarım Haftası*, (s. 167). İstanbul.
- Göksu, A. F. (2005). *İmar Hakları Transferi Kavramı ve Yeni Yasada Taşınmaz Hak Aktarım Uygulama Aracının Değerlendirilmesi*. 08 10, 2016 tarihinde Kentsel Yenileme Dönüşüm: <http://www.kentselyenileme.org/index.php/dokumanlar/afaruk-goksu-yazilari/turkce> adresinden alındı
- Güçhan, N. Ş. (2003). *Her Dem Yeşil Yapraklı Bir Ağaç - Cevat Erder'e Armağan*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Günay, Z. (2010, 12 24). Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği:Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli. *Doktora Tezi*. İstanbul.
- Kejanlı, D. T., Akın, C. T., & Yılmaz, A. (2007). Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 179 - 196.
- Kuban, D. (2009). *Türkiye'de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkez.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2014). *İmar Hakkı Transferi Çalıştay Raporu*. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Yamak, Y. (2006, Eylül). İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model- Uygulama Alanları ve Sonuçlar. *Planlama Dergisi*, s. 63-73.

KENTSEL YAŞAM ALANLARI OLARAK “SOKAK ve YOL” MEKANLARININ AYVALIK KENT MERKEZİNDE ANALİZİ

Doç. Dr. Pelin GÖKGÜR¹

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Bilge ULUSAY ALPAY

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Kentler halen 21. yüzyılda yaşamın odak noktasındadır ve kentsel yaşam içinde “Sokak-Yol” kavramı, hem kentsel mekanın bağlantı elemanı, hem de bir altyapı bantıdır. Kentsel yapının bir ögesi ve kamusal mekan olarak sokaklar çok işlevlidir: Dar bir mekan üzerinde insan ve eşyaların taşınmasını kanallı ederler, yapı ve arsaları birbirine bağlarlar. Bu bakış ile çalışma konusu olarak sokak/yol mekânlarının seçilmesine karar verilmiştir. Tarihte sokak mekânı; şehir hayatının karakteristiği, farklı sosyo-kültürel grupların entegre olduğu ve aralarındaki ilişkileri güçlendirdikleri yer olmuştur. Yeni kentsel düzende ise yol mekânlarındaki monotonluk, tek düze cepheler; mekân kimliğinin ve dolayısıyla sosyal yaşamın yitirilmesine neden olmakta, diğer taraftan bu mekanlardaki motorlu araç trafiği baskısı ile çevresel sorunlar artmaktadır. Genellikle kent merkezleri, tarihi kentsel alanın içinde yer alır ve dar yollardan oluşan geleneksel dokuya sahiptir. Bu mekanlarda sokaklar sık aralarla kesişir ve yol kademelenmesinde kullanım farklılığı belirmez. Araç ve yaya hareketlerinin birbirlerini olumsuz etkilemesi trafik düzensizliği yaratır ve bu alanlarda yeniden planlama yapılırken ulaşım düzenleme ilkeleri ele alınmalıdır. Tarihi geçmişe sahip bir liman kenti olan Ayvalık, örnek alan seçilmiş olup tarihi kent merkezi özelinde; sokak/yol mekânlarının niteliği ve kentsel yaşamdaki değişimler sonucunda ortaya çıkan sorunlar analiz edilerek değerlendirme yapılacaktır..

Anahtar Kelimeler: Sokak/Yol Mekanları, Ayvalık Tarihi Kent Merkezinde Ulaşım Sorunları

AS URBAN LIVING SPACES “STREET and ROADS” ANALYSIS of AYVALIK CITY CENTER

Abstract

The cities are still a focal point of life in the 21st Century, and the concept "Street-Road" in urban life is both the connecting element of the urban spaces, as well as an infrastructure band. As an element of the urban structure and public places, the streets are multi-functional: They enable the move of people and things in a narrow space, connect the buildings and lands. With this point of view, the topic of Street/road was decided to be selected as the subject of this study. The street space in history has been the characteristics of the city life; a place, where different socio-cultural groups integrate and strengthen the relationships between them. Whereas, the monotony of the street spaces in the new urban layout and uninspired facades cause the loss of the spatial identity and hence the social life; on the other hand, due to the pressure of motor vehicle traffic, the environmental problems increase. The city centers are usually located in historic urban areas and has a traditional layout consisting of narrow roads. In such places, the streets intersect frequently with each other and no difference in the use of the road levels. Vehicle and pedestrian movements affecting each other adversely, creates an irregularity of traffic and while planning these areas again, the principles of transport arrangements should be addressed. Ayvalık, a port city with historic background, has been selected as a pilot area and especially in the city center, the problems arising as a result of the nature of the street/road spaces and the changes in the urban life will be analyzed and assessed.

Keywords: Street/Road Spaces, Problems of Transportation in Ayvalık Historical Town Center

¹ Pelin Gökgür, pelingokgur@yahoo.fr

GİRİŞ

Sokak kavramı; kentsel dokunun temel ögesi olup sosyal geçişlerin gerçekleştirildiği bir alandır, kültürel çeşitliliğin bir yansımasıdır ve yeni bir kentsel yaşamın mekansal belirleyicisi olarak geliştirilmiştir. Geleneksel yapı içinde ise sokak, bu kavramları korumuştur. Ancak, modernist dönemde, tüm dünyada sokak formunda önemli değişiklikler olmuştur.

1.Sokak Kavramından Kentsel Mekâna Bakış

Sokak kavramı mekânsal açıdan ele alındığında bir taraftan kentin yapısal ögesi olarak, diğer taraftan işlevsel elemanı olarak incelenebilir. Bu bağlamda; ağ olarak sokaklar, ağ oluşumunun yeni örnekleri, sokağın kullanım çeşitliliği ve geçiş özelliğine göre biçimlenmesi, değişimi ile sokağın işlevleri ele alınacaktır.

1.1.Yollar/Sokaklar: Kentin Yapısal Ögesi

Bir kent için düşünülen, ilk akla gelen sokaklardır. Kentin sokakları ilginç değilse yani monotonsa, tüm kent ilginç değildir, monotondur. Sıkışık, farklı şekilli kent, sokaklarının önemini karakterize eder. Sokak kavramının anlamı, Duden’a göre:

-Davranış biçimlerine göre geniş, üzerinde hareket edilen ve iki yer arasındaki en uygun bağlantı,

-Bir yer içindeki iki konut sırası arasında bulunan ve üzerinde hareket edilebilir uygun bir ara mekandır.

Bu tanımlarda hareket ve gidilebilirlik ön planda yer almakta, (sokak) yol mekanı ise daha az önemli görünmektedir. Bu ifade Yunan Sözlüğü’nde de benzer şekildedir. “caddeler üst sistemin trafik yolu olarak, kentsel yollar ise sokak” olarak tasvir edilir. Güney Almanya ve Avusturya’ da bugünkü sokak, kent içi caddeye ve “bölgesel cadde”ye göre farklılaşır; aynı ölçüde Avusturya’da sokağın bu anlamda hala bir önemi vardır. Sokaktaki binaların cephe düzeni önemsenir ise, trafik yolu sokağın sadece bir bölümü olup “kent gibi ev, ev gibi kent” tezini kanıtlamaktadır. Çünkü Grimm’in tanımına göre sokak sadece üzerinden geçip gidilen ve konutlar tarafından sınırlandırılan alan değil, herşeyden önce karşılıklı sıralanan konutlar ve bunlarla bağlantılı öne uzanan çatılar ve duvarlardır. Sokak önceleri oturanların günlük yaşam mekanıydı, ancak motorlaşmanın etkisiyle bu yaşam mekanının kalitesi kaybolup gitmiştir. Bu kaliteyi yeniden kazanmak için çabalamak gerekir.

Kent içi yollar, sokak sakinlerine gelişme olanakları, yaşama, bazen de çalışma mekanı sunmalıdır. Bunun anlamı, kapalı konut bloklarından oluşan bir alan sınırlı bir kamusal alanı sunar. Kent içi yollar ise, ulaşım için yani hayat damarı olarak hizmet vermek zorundadır. Bu sınırsız bir kamusal alan, herkes için hareket olanağı demektir. Bunun yanı sıra, konut ya da kent dokusuyla bağlantılı alanın payı, kent bütünü içindeki önemine göre düzenlenir. Sokağın tekrar kamusal olması için koşul, kullanıcıların güvenliği ve rahatsız edilmemesidir. Güvenlik, karşılıklı iletişim ve içten-dışa geçişler ile sağlanabilir. O halde, görmek ve görülmek dolaylı yoldan bir kontrolün sistemini oluşturur.

Sokak, iskan edenler olarak adlandırdığımız kesim tarafından gözlenmek zorundadır. Güvenlik; büyük bir canlılığı, öncelikle zemin katlardaki kullanım çeşitliliğini sağlar ve insanların bir sokağı farklı zamanlarda farklı amaçlarla kullanmasını etkiler.

1.2. Ağ/Şebeke Olarak Sokaklar

Geleneksel Doğu kent dokusunda, labirent şeklinde şaşırtmalı bağlantılar mevcuttur. Ana yolların genişletilmesiyle oluşturulan ve direkt geçilen iç yol ağı, fonksiyon ayrımının eski bir şekli olarak pazar/alışveriş/çarşı sokağını oluşturur. Doğu kentlerinde transit geçen ana caddeler ve bunlara bağlanan konut alanlarının arasında daha çok çıkmaz sokaklarla sonlanan, dar ve dal budak salan bağlantı yolları yer alır. Bunlar, akraba ya da akraba kadar yakın ilişkilerin sağlandığı tek taraflı koridorlardır. Burada, bir taraftan güçlü bir kamusalılık, diğer taraftan iskan sakinlerinin kullanımında rahatsız edilmemek söz konusudur.

Batı (Avrupa) kentlerinde yol ağının oluşumunda ise temel bir farklılık bulunmaktadır ve tam tersi bir oluşum gözlenir: Prensipde geçirgen ve kamusal olan yol ağının mekansal sınırları kesindir. Ortaçağ kentinde tüm kentsel işlev ve donatılarla önemli meydanlar ana arterlere bağlanır. Bunun yanı sıra, dar, sakin konut sokakları veya üzerinde küçük el sanatlarının yer aldığı küçük caddeler de yer alır. Ayrıca, her sokağın önemine göre kademelenen direkt kamusalılık ilkesinin var olduğu, bu kamusal kullanılabilirliğin iç alanlarda da geçerli olduğu açıkça görülebilir. Öyle ki, güney Alman ve Sakson kentlerindeki sıkışık mekanlarda içinden geçilebilir konut yapıları ve karma işlevli kamusal bağlantılar olarak pasajlar yapılmıştır. Çıkmaz sokaklar ise kural dışı bir durum olarak, daha çok küçük topluluk veya grup konutlarının yerel tipolojiye göre biçimlenişinde ortaya çıkar. Bunun için Lübeck geçişleri veya kuzey batıdaki Beginenhöfe örnek olarak verilebilir. Temelde kamusal yol ağını oluşturma eğilimi, 19. yy.'a kadar Avrupa şehircilik geleneğinin prensibi şeklinde kalmıştır. Bu bağlamda mekansal farklılıklar, daha çok 19. yy.'ın pek çok kent genişletme çalışmalarında görülmüş ve öncelikle ızgara sistemli yeni Amerikan kentlerinde meydanlar ile ortaya çıkmaktadır. Araç trafiğinin önceliği, havalandırma ve aydınlatma çözümleri birbirine benzer yol genişliklerinin artmasına yöneltmekte ve yol alanlarının yapılanma koşulları olumsuz beton yığınlarının inşasına zorlamaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyıl içinde, yol ve meydanların sınırları belirsizleşmiş, yapılar kentteki yol aksları ve şehirlerarası caddeler arasında izole niteliktedir.

Dolayısıyla, geçmişte denenen yol mekanlarının düzenlenmesine ilişkin ilkeler tekrar güncellik kazanmış, kazanmaktadır. Bunlar:

- yol/sokak ve meydanların mekânsal dağılımının netleşmesi,
- yol ağlarında mekânsal ve işlevsel kullanım farklılığına dönüş, o halde bir taraftan yaşayan karma kullanımlı trafik yolları, bunun yanında sakin ve büyük ölçüde trafikten arınmış dar konut sokakları ağının yeniden mekansal bir çekicilik ve kimlik kazanması,
- Sokak mekânlarının topoğrafyaya göre; sokakların yüksek ve alçak noktalara doğru yön değiştirmesi, mekânsal devamlılık, yönelme, güvenlik vb. prensipleri,
- Kamusal yeşil yollar tamamlayıcı öğelerdir, çitler ve iç avlulardaki duvarlar sınırlayıcıdır: ideal oyun olanakları, açık alana direkt bağlantı,
- “sokaktaki” otomobil trafiğini sınırlandırma, böylece iskan sahipleri için trafik yolları olarak kent içi yolların geri kazanımı: sokakta iskan edenler için değerli yol alanlarının geri kazanımıdır.

2. Sokak Mekanları

Sokaklar hem kentsel mekanın bağlantı elemanı, hem de bir altyapı bantıdır. Sokak mekanları çok işlevlidir: Dar bir mekan üzerinde insan ve eşyaların taşınmasını kanallı

ederler, yapı ve arsaları birbirine bağlarlar, aynı zamanda dinlenme ve gösteri mekanı olarak da adlandırılırlar. Sokaklar üzerinde, geçici olarak karşılaşma ve ara sıra bilinçli düzenleme olarak da (örneğin; bir tören alayı, bir festival veya bir gösteri sırasında olduğu gibi) kamusalılık oluşur.

Mimari boyutuyla, çevresindeki yapılanmayla ve yeşillendirilmesiyle, döşeme kaplamasıyla sokak mekanları; kent tasarımının ve yol kenarlarında konumlanan çeşitli kullanımların adresidir. Mekansal ve işlevsel elementlerin birlikteliğinden özel bir atmosfer meydana gelir, sokaklar semt ya da komşuluk biriminin kartvizitidir. (Curdes, 1997)

2.1.Sokak Mekanlarının Tipolojisi

Tarihi süreçte, yol mekanları kentlerde büyük bir çeşitlilik yaratmıştır. Bunlar; dar sokak, arkadlı cadde, bulvarlar, gezinti yolları ve pasajlardır.

Dar Sokak:

Bir komşuluk biriminde, kılcal damarlar şeklinde oluşan yol ağında erişilebilirliği sağlayan dar yol mekanları sokak olarak betimlenir. Bunlar kural olarak sınırlı bir erişime sahiptir. Sokak sistemi, Avrupa’da Ortaçağ’dan kalma kentlerde bulunur. Bu tarihi kente özgü darlık günümüzdeki gün ışığını ve güneşi alma gereksinimleriyle bağdaştırılmaz. Soakak oluşumu yeni kentsel alanların tasarımında ise alt kademede önemlidir ve imar planlarında ancak özel bir nedene bağlı olarak dar bir sokak açılmasına karar verilebilir.

Arkadlı Cadde:

Arkadlar şeklinde oluşturulan yan sokaklar antik kentlerde yer almıştı, özellikle Ortaçağ ve Rönesans Dönemi’nde önemli çözümlerdi. Arkadlar, alışveriş amaçlı gezinti yapan müşterilere güneş ve yağmurdan korunmuş bir mekan sunarlar. Bundan dolayı arkadlı sokaklar öncelikle kent içindeki alışveriş alanlarında bulunurlar. Günümüzde ticaret açısından bu sokak tipi bugün pek fazla rağbet görmemektedir. Çünkü, koruyucu saçak arkasında geride kalan dükkanlar yeterince görülemezler.

Bulvarlar:

Barok dönemi kentsel gelişmesiyle başlayan bulvarlar kentlerde çok sayıda sıra ağaçlarla donatılmış karakteristik yol mekanlarıdır. Bulvarlar, kentsel yaşam biçimindeki birleştirme - kaynaştırma ilkesinden ve sanayi devriminin modernizasyonundan doğmuştur.

Gezinti Yolları:

Gezinti yolları olarak kentsel peyzaja (yani dağ panoramasına, bir nehir veya göl kıyısına veya denize) açılan bir kentsel alan ve özellikle yaya gezinti yapmaya uygun olan bir kentsel mekan ifade edilir. Belli başlı gezinti yolları öncelikle kültürel yapılar ve su kıyıları ile bağlantılıdır. Pek çok kentin eski kale surlarının yıkılmasından sonra sur ve mezarlık zonları üzerindeki alanda Viyana Ring caddesindeki bulvar ve gezinti yeri (promenade) gibi gezinti yolları yer almıştır. Münster’deki promenade ring formundaki yeşil tesisler ile geniş bir bisiklet yolu kavşağına yönelir. Son yıllarda, - öncelikle nehir kıyısı ve limanların şehirleşmeyle bağlantısı içinde- su kenarında pek çok yeni promenade meydana gelmiştir. Örneğin; Düsseldorf’taki Ren nehrı kıyısı veya Hamburg Hafencity’deki Sandtorkai ya da Amsterdam’daki pek çok su kenarı gezinti yerleri vb. gibi.

Pasajlar:

Pasajlar; daimi ve kalıcı biçimde üstü örtülü olan sokak mekanı olarak Paris'te 18. ve 19. yy'da bir sistem içinde gelişmiştir. Tarihi bir kent rehberi pasajları şöyle betimler: Pasajlar, endüstriyel lüksün yeni bir icatıdır, cam örtülü mermer döşemeli geçişlerdir. Mülk sahipleri böyle bir spekülasyon için birleştirilmişlerdir. Bu geçişler iki taraftan ışık alır, iki tarafta duvarlar uzanır ve içinde küçük bir dünya barındırır. Modern alışveriş merkezleri mantıken bu prensipi yakalayamamışlardır. Öncelikle içe dönük Shopping Malls'ler, tamamen içerde yer alan alışveriş caddelerine konsantre olmuş ve kamusal mekan kapalı dış mekan olarak kullanarak kentsel mekan açısından sorun üretmektedirler. (Pesch, Werrer 2010)

2.2.Sokak Mekanlarının Tasarımı

Avrupa'da sokak mekanlarının tasarımı uzun bir gelenektir. Pek çok dokümanda örnek nitelikte tasarlanmış sokak mekanları ve işlevleri, çeşitli meydanlar yer almaktadır. Kentsel mekan olarak sokaklarda yaşamak için sokak genişliği ve bina yüksekliği arasındaki ilişkinin ahenkli olması gereklidir. Kentsel sokak mekanı bir su kenarı çözümü ile anlam kazanabilir ve tasarımda yapılaşmış bir alan ile sonlanmalıdır. Buna farklı biçimlerde: topografi, tepelik, dikkate değer ağaçlar gibi peyzaj öğeleri, anıtsal yapılara bakış veya ileri çıkan yapılar veya bir sokağı çapraz kesen bir yapılanma ile erişilebilir.

Mekan etkisinin karşılaştırılması bağlamında, sokak mekanının hareketli bir bağlantı içinde tanımlı olması prensibi yaratılmıştır. 20. Yüzyılın başlangıcında, dönemeçli (yön değiştiren) ve düz şekillenmiş sokakların estetik kalitesi üzerine yoğun tartışmalar yapılmıştır. Dönemeçli sokakların monoton olmayan hareketlilik getiren geçmişteki polemğine karşı düz şekillenmiş sokak mekanlarının çeşitli aktivitelerle canlandırılabilceği savunulmuştur. (Prinz 1992, s.43-50)

Sokakların malzeme ve tasarım öğeleri ile kimliği ve içinde bulunduğu atmosfere ilişkin öğeler bölgelere göre çok farklılık göstermektedir. Bu öğelere kanalizasyon boruları, kaldırım taşları, bina köşelerine rastlayan köşe taşları, kamuya açık merdivenler, doğal taş duvarlar ve tasarlanmış konut ön mekanları da dahildir.

Ayrıca, sokak mekanlarının şekillenmesinde yeşillendirme özel bir önem taşır. Önemli yol aksları ağaç sıralarıyla yeşillendirilir. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş döneminin bahçe şehir yerleşimleri ve 1920'li, 30'lu yıllarda sokak mekanlarının tasarımları bilinçli bir şekilde kentsel yeşil ile vurgulanmıştır. Modern konut yerleşim alanlarında da sokak mekanları akıcı yeşil mekanlar içinde biçimlenmektedir. (Schalhorn, Schmalscheidt, Kohlhammer, 1997)

3.Tarihi Kent Dokusunda Sokak

Tarihte sokak; şehir hayatının karakteristiği, farklı sosyo-kültürel grupların entegre olduğu ve aralarındaki ilişkileri güçlendirdikleri yerd. Sokak cepheleri çok kültürel arakesit olarak birlikteliği simgelemekte idi. Üstelik sokak, bina ölçeğinde farklı fırsatlar sunmaktaydı. Tarihi kentsel dokulardaki sokaklar, yayaya ya da atlıya göre oluşmuştur. Bu nedenle sokak genişlikleri sınırlı, ulaşım ağı organikti. Yeni kentsel düzende ise sokak kılıfındaki monotonluk ve klişe cepheler, bireysel kaliteyi, yansımayı, kimliği ve dolayısıyla sosyal yaşamı öldürmektedir.

Zaman içinde toplumların kültürleri, sosyo ekonomik yaşantıları ve teknolojileri üzerine oluşan değişimler, özellikle yapı çevresi ve sokaklarda hissedilmektedir.

Sokaklar, toplumların işlev ve kültür etkileşimi açısından yoğun faaliyet gösterdiği alanlardır. Marc Anthonie Louger; *Essai sur l'Architecture* (1755) adlı eserinde “Bir kentin görkemlilik ve güzelliğinin başlıca dört şeyden kaynaklandığını söyler ki, bunlar; kentin girişleri, yolları, meydanları ve binalardır”. Bu bağlamda, tarihsel mekan kullanımının günümüz koşulları ile ilişkilendirilmesi – yaşam kalitesinin artırılmasında, öncelikle sokak düzenlemesine ağırlık verilmelidir.

Günümüzde kentlerimizin çok azında insan ölçeğini koruyabilmiş, doğal organik formlarını kaybetmemiş tarihi doku mevcuttur. Özellikle büyük kentlerimizde özenle korunmuş, değişime uğramamış eski dokularının varlığını sürdürdüğünden söz etmek olanaklı değildir. “Bir yandan büyük yangınlar, etkin doğal afetler eski dokuları silip süpürmüş, diğer yandan bu mahallelerin yeni sakinlerinin batı örneklerini bilinçsizce uygulamaları, eski sosyal düzen, birbirini uyum içinde tamamlama endişesine sahip eski yapılaşma biçimlerini bozma yolunda gösterdikleri olumsuz büyük çabalar eski devirlerden hiçbirşey bırakmamıştır.” (Aru, 1998)

Tarihi Türk kent dokusu, rastlantısal olmayan ritmik bir düzen içindedir ve “ortaya çıkan sonuç iç dokudan gelen geometrik olmayan formların yüzeye vurmasından ibarettir” (Aru, 1998). Eski kentlerin temel biçimleri bu mekanlarda yaşayanların gereksinimlerinden türemiştir. Tek konutta olduğu kadar, yapı çevresi ve yol dokularının biçimlenmesinde de insanla doğa birbirini etkileyen iki öğedir.

Sokak ve yapılar arasındaki en doğal ara yüzey, yumuşatılmış kıvrımlar şeklindedir. Yer yer genişleyip yer yer daralarak devam eden sokaklar, çıkmaz sokaklara da yer verirler. Bazen de birkaç sokağın kavşağı, geometrik ve önceden tarif edilmiş bir düzeni olmayan bir genişlik kazanır. Bir dükkan, çeşme, kahve veya mescidin yer aldığı düğüm noktasında bir çınara, bir asma çardağına rastlanır. Daha önemli bir yol ayrımında ise bir cami ve ona bağlı bir sübyan mektebi bulunur. Bu alanlar, çoğunlukla toplanma alanı olarak değerlendirilmişlerdir.

Tarihi dokularımızda görülen bu sokak düzenlemesi, yapıldıkları dönemin sosyal ve ekonomik gereksinimlerini karşılamıştır. Giderek dönüşen/değişen yaşam biçimi ve kalitesi, yapısal, sosyo – ekonomik değişim ve gelişimler, farklı istekler doğurmuş ve farklı yaşam mekanlarının oluşmasına neden olmuştur. Kentlerimizde otomobilin günlük yaşama girmesi, araç sahipliğinin hızlı artışı ve kentlerin şekillenmesinde ulaşımın etkin duruma gelmesi sonucu, insan ve atlı dolaşımına göre şekillenmiş, tarihi kentsel dokularda adaptasyon sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorunu çözücü önlem olarak – özellikle taşıt ve otopark sorunu için – yollar genişletilmekte, kavşaklar oluşturulmakta, tarihi dokuyla estetik açıdan da uyumsuz, öneriler getirilmektedir. Böylece tarihi dokuların korunması ve sürdürülmesinden çok, bozulup yokolmasına neden olunmaktadır. (Yaşlıca, Şenlier, Çalışır, Hovardaoğlu)

Tüm bu müdahaleler kapsamında ulaşım konusu çok önemli bir boyut olarak ortaya çıkmaktadır. Değişim ve gelişim içinde olan Ayvalık tarihi kent dokusunda günümüz gereksinimlerinin karşılanması açısından sorunlar yaşanmaktadır.

4. Ayvalık Kent Merkezinde Sokak ve Yol Mekanları

4.1. Ayvalık Kentinin Konumu

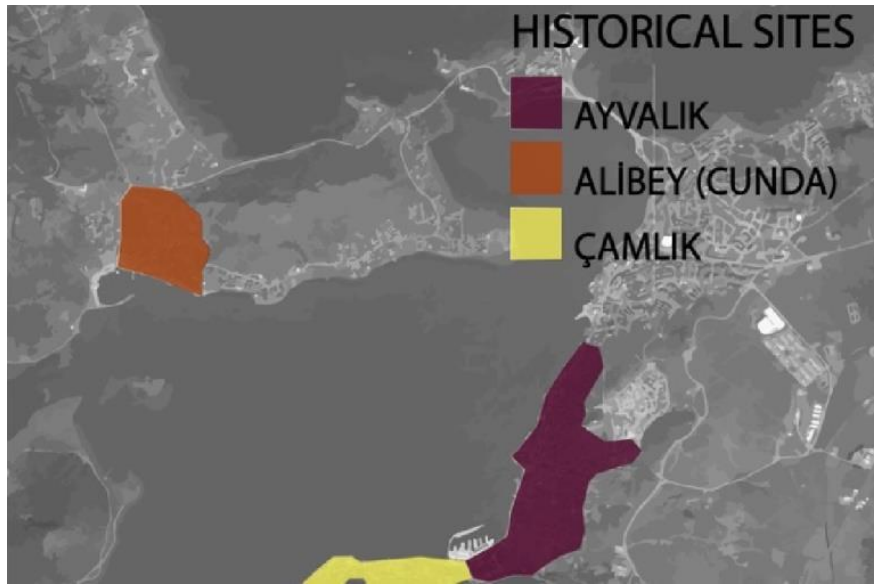
Edremit körfezinin güney ucunda yer alan Ayvalık coğrafi özellikleri nedeniyle geçmişten itibaren bir liman yerleşimi olarak gelişmiş, tarihi gelişim içinde küçük bir kıyı yerleşimi olarak kalmasına rağmen bazı dönemlerde oldukça gelişmiş ve zenginleşmiştir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de çok büyük bir gelişme

Ayvalık Kentinin Bölgesi İçindeki Yeri

Ayvalık'ta kentsel doku bitişikteki tarımsal dokuyla benzer yapılara sahiptir, ancak yapılaşmış ve üzerinde yollar açılmıştır; ayrıca sokakların oluşumunda büyük bir geometrik düzen görülmektedir. Denize dik yolların yelpaze şeklindeki yapısı kentsel dokuda olduğu gibi kır peyzajında da görülmektedir. Bu durum, kentsel dokunun genellikle kırsal alanların üzerinde yayılarak geliştiğine işaret eder. (Pinon, 1999, s.169)

Tarihi Sit Alanları İçinde Ayvalık Kentsel Sit Alanı

4.2. Ayvalık Kent Merkezindeki Yol Sokak Dokusu Analizi

Ayvalık Kentsel Sit Alanında Yol Dokusu ve Mahalleler

Ayvalık tarihi kent merkezinde yer yer değişim ve çöküntü alanları görülse de geleneksel yol dokusu korunmuştur. Bu bağlamda durum değerlendirmesi yapılmak üzere mahallelere göre bir sokak çizelgesi hazırlanmış ve aşağıdaki konularda analizler yapılmıştır:

1. yol özellikleri (araç kullanımına açık, tek/çift yön, refüj, sinyalizasyon, çıkmaz sokak, zemin kaplama -asfalt, parke taşı, toprak, beton-, yol genişliği, yüzey durumu),
2. kaldırım özellikleri (kaldırım -var/yok, iyi/orta/kötü-, engellilere uygunluk -sinyalizasyon, rampa),
3. otopark durumu (otopark -var/yok, ücretli, düzenli o.p., yol üstüne park etmiş araç, kaldırım üzerine park etmiş araç, otopark ihtiyacı -var/yok-),
4. donatı durumu (aydınlatma elemanı, açıkta çöp, trafik levhası, görsel kirlilik -var/yok),

e. sokak kullanımı (oyun alanı, park, meydan, yol kenarında ağaç, anıt ağaç, çeşme, kent mobilyası -oturma birimi, çöp kutusu, pano, büfe-, tarihi çeşme, bisiklet yolu, -var/yok-).

Ayvalık kentsel sit alanının sahil tarafındaki ve iç kesimdeki alanın bir kısmında yapılan bu analizlere göre;

-Yerleşimin kuzey ve güneyini birbirine bağlayan sahil yolu olan Atatürk Caddesi yer yer bulvarlı cadde tipolojisinde olup ağaçlandırılmış, araç trafiğine açık, çift yönlü ve ortasında refüj bulunan, kısmen de gezinti yolu niteliğinde bir yol mekanıdır. Bu güzergah üzerinde; hem sinyalizasyon sistemi, hem de hemzemin yaya geçişlerinin mevcut olduğu ve zemin kaplamasının asfalt, yol genişliğinin 10.00m. ve yüzey kaplamasını iyi durumda bulunduğu tespit edilmiştir.

-Atatürk Caddesi'nin deniz tarafında İsmet Paşa Mahallesi'nde sahile dik uzanan sokaklardan Gümrük Caddesi ve Talatpaşa Caddesi motorlu araç trafiğine kapalı olup bu mekanlarda otopark ve yola park etmiş araç yoktur. Bu sokaklar yaya ağırlıklı olmasına rağmen yol mekanlarında kent mobilyası ve peyzaj düzenlemeleri açısından eksiklikler tespit edilmiştir.

- İsmet Paşa ve Vehbi Bey Mahalleleri'nde; Atatürk Caddesi'ne paralel ve kara tarafında, kuzeye doğru Cumhuriyet Caddesi ve güney doğrultusunda yer alan Barbaros Caddesi, araç trafiğine açık olup çift yönlüdür. Bu caddeler üzerinde otopark sıkıntısı yaşanmakta olup yaya kaldırımları ve yol döşeme kaplamasındaki detaylar engelli kullanıcılar için uygun değildir.

Ayvalık Kentsel Sit Alanında, İsmet Paşa Ve Vehbi Bey Mahalleleri'nde Yol-Sokak Analizi 1

Ayrıca, Zeki Bey Mahallesi'nde yer alan ve konut yerleşimi ağırlıklı 14. Sokak, Demirciler Sokak, Çifte Kuyular Sokak, Kaymakam İbrahim Ethembey Caddesi ve 13

Nisan Caddesi'nde; araç trafiği ve otopark sorunu var, genelde trafik levhası, ağaçlandırma yoktur. Sadece 13 Nisan Caddesi'nde yol boyunca üç adet anıt ağaç bulunmaktadır.

Fevzi Paşa Mahallesi'nde ise, Talatpaşa Caddesi, Barbaros Caddesi, 7. Sokak ve Neşe Sokak araç yoludur, otopark yoktur, ancak yol boyunca park etmiş araca da rastlanmamıştır. Bu sokak mekanlarında kentsel donatılar, bilgilendirme ve trafik levhaları açısından donatılar yetersizdir.

Ayvalık Kentsel Sit Alanında Zeki Bey Ve Fevzi Paşa Mahallesi'nde Yol Ve Sokak Analizi 1

Araştırma yapılan kentsel sit alanı içindeki tarihi dokuyu oluşturan sokak mekânlarının motorlu araç trafiği baskısı altında olduğu ve sokak tasarımına yeterince yer verilmediği görülmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Toplumların kültürel yapıları, sosyo – ekonomik yaşam biçimleri ve bu bağlamdaki değişimlerin en etkin algılandığı alanların başında sokaklar gelir. Sokaklar, toplumların işlev ve kültür etkileşimi açısından yoğun faaliyet gösterdiği alanlardır. Bu bağlamda, tarihsel mekan kullanımının günümüz koşullarıyla ilişkilendirilmesi – yaşam kalitesinin artırılmasında sokak düzenlemesinin önceliği ve önemi ortaya çıkar. Bu anlamda; tarihi mekansal dizgelerin – toplumsal yaşam kalitesini artırmak için – toplum yaşamı ile ilişkilerinin benzeyen veya ayrışan, tümüyle geçersizleşen yönlerinin saptanması yaklaşımı ile çözüm önerileri üretilebilir. Ancak kentlerimizde, otomobilin günlük yaşama girmesiyle, araç sahipliğinin hızla artması ve kentlerin şekillenmesinde ulaşımın etkin duruma gelmesi sonucu, insan ve atlı dolaşımına göre şekillenmiş tarihi kent dokularında adaptasyon sorunları yaşanmaktadır.

Günümüzde tarihi kentsel dokuların yaşanabilir mekanlar haline getirilmesi için işlev değişikliğine gidilmektedir. Bu işlevler ise genelde turizm amaçlı olmaktadır. Bu dokuların kullanıcıları ise; dinlenebileceği, alışveriş yapabileceği ve motorlu taşıt trafiği tehdidinden mümkün olduğunca uzak olabileceği yerler istemektedirler. Böylece biçimlenen ulaşım istemi sonucunda oluşan hareketliliğin de planlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında Ayvalık kentindeki tarihi kentsel dokudaki sokak örneklerinden yola çıkılarak ulaşım sorununa yönelik çözüm önerileri irdelenmekte; yaya – taşıt birlikteliği ve ayrımı ele alınmaktadır. Tarihi kentsel dokudaki ulaşım sorununu çözücü öneriler olarak, araç trafiğini kısıtlama veya transit trafiği yasaklama, trafiği sakinleştirme, yayalaştırma konuları irdelenmeli ve tarihi dokuya uyum süreci belirlenmeye çalışılmaktadır. Tarihi kentsel dokuların, sürekli değişen ve gelişen günümüz koşulları içerisinde çevre ve yaşam kalitesinin artırılması için öncelikle doku içerisindeki ulaşım sorunlarının çözülmesinin önemi ve gerekleri ortaya konulmalı, otomobil trafiğini sınırlandırma, transit motorlu araç geçişini alan dışına yönlendirme, yaya dolaşım alanlarını artırma vb. önlemlerle geleneksel sokak mekanlarının geri kazanımını ve yaşamasını sağlayıcı unsurlara, politikalara öncelik verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aru, K.A., 1998, Türk Kenti; Yapı Endüstri Merkezi Yayınları s.13 vb.g
- Curdes, G., 1997, Stadtstruktur und Stadtgestaltung, Stuttgart
- Erdem, İ. B., 1999, Ayvalık Tarihi Kent Merkezinde Kentsel Yenileme Projesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- Karabulut, K., Karabulut, İ., Tüzmen, Y., Karabulut, Ş., 2015, Ayvalık Kentsel Sit Alanları Tarihsel Süreci, Ayvalık Bel., Balıkesir Büyükşehir Belediyesi
- Pesch, F., Werrer, S., 2010, Der öffentliche Raum, Lehrbausteine Staedtebau, Stuttgart
- Pinon, P., 1999, “Anadolu ve Balkanlar’daki Osmanlı Kentlerinde Kentsel Dokular Tipolojisi Üzerine Bir Deneme” Osmanlı Mimarlığının 7. Yüzyılı Uluslararası Bir Miras, Yem Yayınları, İstanbul
- Prinz, D., 1992, Staedtebau, Stuttgart, Berlin, Köln
- Schalhorn, K., Schmalscheidt, H., 1997, Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln
- Yaşlıca E., Şenlier N., Çalışır S., Hovardaoğlu O., Tarihi Kentsel Dokularda Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Ulaşım Sorunun İçin Çözüm Önerileri. (www.trafik.gov.tr) (erişim tarihi:14.06.2016)

İSLAM KENTLERİNDE ÇARŞILARIN DÖNÜŞÜMÜ: SARAYBOSNA ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Fatih ŞAHİN¹

Karadeniz Teknik Üniversitesi, MF, Mimarlık Bölümü

Arş. Gör. Ömer ASLANÖZ

Artvin Çoruh Üniversitesi, STF, Mimarlık Bölümü

Özet

İslam kentlerinde organik olarak gelişen mimari mekan anlayışı çarşı ritüelini sağlayacak mekan bütünselliğini yansıtmaktadır. Çarşılar, fiziksel mekan anlayışının sosyo kültürel mekana dönüşümünün en güzel görüldüğü yapılardır. Bununla birlikte yaşamın ve kentlerin merkezi konumunda yer alan en önemli buluşma ve sosyalleşme mekanları olarak da tanımlanmaktadır. Saraybosna kent merkezinde yer alan geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran Başçarşı; kentsel dokusuyla incelenmesi gereken bir örneklem alanı olarak görülmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, Başçarşı merkezinde yer alan cami, han, bedesten, arasta biçimlenmesiyle alışverişin dışında yaşayan/yaşanan mekanlarla nitelik kazanan mimari doku analizi yapılacaktır. İkinci bölümde ise, Başçarşı ile kent içinde yer alan modern alışveriş merkezleriyle mekansal karşılaştırmalar mimari ve sosyal mekan özelinde yapılarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çarşı, Alışveriş Merkezleri, Saraybosna.

TRANSFORMATION of BAZAARS in ISLAMIC CITIES: THE CASE of SARAJEVO

Abstract

The architectural space concept, getting developed organically in muslim cities is reflecting spatial entirety that provides bazaar ritual. Bazaars are the best places for observing the transformation of physical space concept to socio-cultural space. However they are getting described also as most important meeting and socializing spaces in the central position of the life and cities. The Başçarşı, establishing ties between the past and the future, located in the center on Sarajevo is seemed an important sample area with its urban texture. In the first part of this study will be made a texture analyse that's making sense with formation of non commercial spaces in the center of the Başçarşı; the mosque, the inn the bedesten and the arasta. In second part, will be made spatial comparison and assessments on the Başçarşı and modern trade centers in the city, in scope of architecture and social space. However, it located in the center of city life and is described as the most important meeting and socializing spaces. In the first part of the study, the mosque is located in the center of Bascarsija, the inn, the bazaar, outside the exchange between living in the remodeling / tissue architecture with our living nature winners will be analyzed. In the second part, spatial comparisons with modern shopping centers located in the city Bascarsija with architecture and social space will be considered made in private.

Keywords: Bazaar, Shopping Center, Sarajevo.

¹ Fatih, ŞAHİN, fatihshahin@ktu.edu.tr

GİRİŞ

Alışveriş, insanların birtakım ihtiyaçlarını karşılamak üzere birbirleriyle karşılıklı yarar sağlayan ilişkilere girmeleri yoluyla ortaya çıkmış sosyal bir eylemdir. Zamanla değişen koşullara uygun olarak ihtiyaçların da değişip, ihtisaslaşması alışveriş kavramının boyutlarının değişimine neden olmuştur. Değişen ve artan gereksinimler, alış-veriş eylemini körüklemiş, bu sayede daha düzenli ve organize mekan ve yapılar geliştirilmiştir. Bu gelişim alışveriş eyleminin de daha düzenli ve belirli kurallara göre yapılmasını gerekli kılmıştır. Bundaki amaç, her iki tarafın ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve karşılıklı yarar sağlanması yoluyla kurulan iletişimin devamının sağlanmasıdır, organize olsun veya olmasın alım-satım eylemi, bulunduğu yerde yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

İslam kentlerinde yer alan geleneksel çarşı yapılaşmasının ötesinde, 1950’li yıllarda Amerika’da ortaya çıkan alışveriş merkezi kavramı değişen ekonomik ve sosyo-kültürel yapı ile çok kısa bir sürede gelişmiştir. Günümüzde farklı konseptlerle açılan ve kullanıcılarının sosyal davranışlarını değiştirmeyi amaçlayarak onlara bir yaşam biçimi sunan yeni alışveriş merkezlerine kullanıcılar artık sadece alışveriş yapmak için değil, çeşitli kültürel ve sosyal aktivitelere katılmak için de gitmeye başlamışlardır. Kültürü oluşturan insanın yerleşik yaşamla birlikte kurduğu ilk kentlerden günümüze kadar, ticaret kentin önemli bir faaliyeti olmuştur.

Ticaretin yoğunlaştığı pazar meydanı bir merkez konumuna gelmiş, kentler pazar yerleri etrafında gelişmişlerdir. Tüccarlar ve zanaatkarlar loncalar içinde örgütlenerek ticaret ve zanaatların gelişmesini, dolayısıyla kent merkezinin gelişmesini sağlamışlardır (Gallino, 2007). Genelde, kentsel alanlarda görülen ekonomik faaliyetlerin büyük bölümünü ticaret oluşturmuş ve kültürel, sosyal hizmet faaliyetlerinin çok yakınında yer almıştır. Kentlerin gelişmesi ticaret ile olmuş, büyük kentler ticaret yollarının kesiştiği yerlerde yer almıştır. Uzak ülkelerle ticaret yapan kentler ise hem mekan yönünden hem de politik ve toplumsal yönden en çok gelişen kentler haline gelmişlerdir (Göçer, 1984).

Tarihsel süreç içerisinde İslam kentlerinde alışveriş eyleminin gerçekleştiği mekanlar incelendiğinde bu mekanları kentlinin sosyalleşme için bir araç olarak kullandığı görülmüştür. Alışveriş mekanları bütün toplumlarda kentlinin en yoğun kullandığı ve sosyal etkileşime girdiği mekanlar olmuştur. Kısa sürede gündelik hayatı değiştiren alışveriş merkezleri bir süre sonra ekonomik değişimlerin de yaşanmasıyla tüketim mekanları olarak tanımlanmaya başlanmış ve yok-yerler olarak ilan edilmişlerdir. Günümüzde ise alışveriş merkezleri salt tüketim merkezleri olmaktan çıkmakta, kültürel ve sosyal etkinliklerin düzenlendiği yeni ‘yer’ ler olmaya başlayarak birçok kentliye ulaşmayı başarmaktadır (Çubukgil, 1997).

1. Alışveriş Kavramı ve Saraybosna’ daki Ticari Mekanlar

Çarşı kelimesi, farsça dört sokak anlamına gelen, cıhar-suk kelimesinden gelmektedir. Alışveriş etmeye elverişli, iki tarafı dükkân, üstü örtülü veya açık sokak veya meydanlara verilen isimdir. Farsçada üstü kapalı alışveriş yerlerine bazar denilmiş ve bu deyim batı dillerine geçmiştir. Daha sonra bu deyim yerini çarşı kelimesi almıştır (Özdeş, 1998).

Çarşının şehir merkezinde olması, yakınında bir cami bulunması ve uygun şekilde konumlanmasını sağlayan faktör: toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve dinsel alanda var olan dinamizmdir. İş vakitleri ile namaz vakitlerinin çakışması, çarşı yakınında cami yapılması zorunluluğunu getirmiştir (Sayılı, 1992), (Şekil, 1.2.3).

Şekil 1.2.3. Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Cami ve Saat Kulesinin Görünümü (F. Şahin Arşivi)

Klasik Osmanlı döneminde ‘Türk’ karakteri taşıyan şehirler oluşmaya başladığı andan itibaren, bu şehirlerin gelişme yönü çarşılar doğru olmuştur. Şehrin günlük yaşamındaki canlılığının görüldüğü alan çarşılardır. Ayrıca Osmanlı döneminde çarşılar ticari fonksiyonlarının yanı sıra sanayi faaliyetlerini de üstlenmişlerdir (Sayılı, 1992, 16). Çarşı alanını hanlar, bedesten (Şekil 4.5.6) ve atölyelerin sıralandığı bir veya daha fazla sokaktan oluşan bir yapılaşma oluşturmuştur (Vural, 2005), (Şekil 7.8.9).

Şekil 4.5.6. Saraybosna Bedesteninin İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

14. yüzyılla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nda hız kazanan ticari faaliyetlerin, özgün bir mimari yapıya sahip olan çarşıları kentler bazında ön plana çıkardığı söylenmektedir. Çarşıların işleyişine bakıldığında ise Selçuklu Dönemi’nde belli bir standarda sahip olmayan bu tip yapılanmaların, Osmanlı’yla birlikte giderek düzenli bir şekle büründüğü görülmektedir (Şahin, 2005; 2008).

Şekil 7.8.9. Başçarşı Meydanı ve Sokaklarından Görünüm (F. Şahin Arşivi)

Kent ile entegre olmuş çarşı düzenini en iyi yansıtan örnekler arasında Saraybosna’daki Başçarşı’ nın özel bir yeri vardır (Şekil 10.11.12). Başçarşı; çarşının konumu sorununun nasıl bir çözüme ulaştırıldığını, değişik türdeki ticaret yapılarının birbirlerini tamamlayarak nasıl bir kaynaşma içinde olduklarını, ticaret yapısı niteliği taşımayan sair yapıların ise, çarşı çevresinde nasıl bir yerleştirme düzenine tabi tutulduğunu sergileyen en dikkate değer örneklerdendir. Saraybosna’ da çarşı yerinin saptanması kadar, her türde yapının şehirdeki dağılımı, şehirdeki yerlerinin seçim ve bütünüyle şehircilik anlayışının en tipik örneğini ortaya koymaktadır.

Şekil 10.11.12. Başçarşı' nın Sokakları ve Nirengisi Olan Sebilin Görünümü (F. Şahin Arşivi)

Kendine özgü mimari üslubuyla Saraybosna'daki Başçarşı, Avrupa'nın ortasında, klasik Osmanlı şehir anlayışını ile Türk İslam sanatının inceliklerinin en iyi harmanlandığı yerlerden birisi olarak görülmektedir. Osmanlı şehircilik anlayışının tipik bir yansıması olan bu çarşının benzerlerini Anadolu'da da görmek mümkündür. Başçarşı'da, klasik Osmanlı çarşılarını oluşturan unsurların hepsi bir arada varlığını korumaktadır. Burada sokaklar, hanlar, bedestenler, medreseler ve camiler çok ahenkli bir uyum içerisinde (Şekil, 13.14.15.16.17.18.19.20.21).

Şekil 13.14.15. Başçarşı Cami, Bedesten, Sokak Görünümleri (F. Şahin Arşivi)**Şekil 16.17.18. Başçarşı Morica Han' nın Avlusundan Görünümler (F. Şahin Arşivi)****Şekil 19.20.21. Gazi Hüsrev Bey Medresesi' nin Dış Mekan ve Avlu Görünümleri (F. Şahin Arşivi)**

2. Tüketim Mekanı Olarak Alışveriş Merkezinin Gelişimi ve Saraybosna' daki Alışveriş Merkezleri

Alışveriş merkezleri; merkezi bir birimce dizayn edilen, planlanan, yapılandırılan ve yönetilen perakendeci dükkanların ve çeşitli hizmet kuruluşlarının yer aldığı bir komplekstir. Ticari işletme tiplerini ve farklı hacimlerdeki satış birimlerini içinde barındıran bu kompleksler belli bir alan içindeki tüketicilere hizmet etmek üzere veya belirli bir tüketici grubuna hizmet etmek üzere yapılandırılarak kurulurlar. Bir başka ifade ile alışveriş merkezleri, tüketicilere rahatlık ve kolaylık sağlamak amacıyla pek

çok mağazanın ve dolayısıyla da pek çok ticari ürünün bir arada bulunduğu perakende satış kompleksidir. Bu merkezler, tek ve belirli bir plan altında bir araya getirilmiş çeşitli perakendeci mağazaların oluşturduğu bir grup olmasının yanında ayrıca küçük, özellikli ürün satan perakendeci mağazalar, sinema, banka, pastane, kafeterya, kuaför, eczane gibi müşterilere rahatlık sağlamak amacıyla pek çok mağazanın bir arada bulunduğu perakende satış komplekslerinden de oluşmaktadır (Cengiz ve Özden, 2002).

Alışveriş merkezlerinin en önemli özelliği farklı fonksiyon ve kapasitede hizmet veren alışveriş birimlerinin birlikte çalışarak bir sistem içinde yer almasıdır. Farklı türden ihtiyaçların karşılanabildiği birimlerin bulunması, ürünler arasında mümkün olduğunca seçim yapabilme imkanının yüksek olması, alışveriş dışında, eğlenceye yönelik, rekreatif, sosyal ve kültürel aktivitelerin bulunması kullanıcı memnuniyeti için önemli etkenlerdir (Şekil, 22.23.24.25.26.27).

Şekil 22.23.24. BBI Alışveriş Merkezinin İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Alışveriş, planlı ve çocukları da içeren bir hafta sonu etkinliği haline geldiğinden, alışveriş merkezlerinde çocukları oyalayabilecek çeşitli aktivitelerin yapılması gerekmiştir. İnsanların hobilerine yönelik mağazalar, tema ağırlıklı mağazalar ve restoranlar oluşmuş, ihtisas mağazaları ortaya çıkmıştır. Böylece alışveriş ile eğlence bir araya gelmiş bulunmaktadır. Bu model dünyada olduğu gibi Türkiye’de de büyük bir başarı göstermektedir (Cengiz ve Özden, 2002).

Şekil 25.26.27. Sarjevo City Center Alışveriş Merkezinin İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

2.1 Kent Merkezleri ve Ticaret İlişkisi

Kentsel değişimler toplumsal değişimlerle yakından ilgilidir. Toplumun ekonomik koşullarla olan sürekli etkileşiminin sonuçları yaşam biçimini şekillendirmekte, bu da içinde yaşanan mekanları yeniden kurgulamaktadır. Mekan kalitesi ise yaşam kalitesi üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bilgi ve teknolojik gelişmelerin köklü bir değişikliğe uğrattığı üretim biçimi ile üretimin kapasitesi ve çeşitliliği artırılmış, hammadde, ulaşım, işgücü, anaparanın varlığı gibi etkenler üretimin yerini, mekanını ve kentlerini etkilemiş, üretimin neden ve sonucu olan tüketim anlayışı ve ihtiyacındaki değişimler ile yeni tür tüketim mekanları ortaya çıkmıştır. Üretim ve tüketim döngüsünde meydana gelen her bir değişiklik mekana yansımakta, mekanlar ise toplumun tüketim alışkanlıkları üzerinde etkili olmaktadır.

Kentler, tarımsal ve tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol işlevlerinin toplandığı belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimleri olarak tanımlanmaktadır (Kıray, 1998). Bu özellikleri ile yalnız başlarına var olamazlar, çevrelerindeki diğer yerleşmelerle etkileşim içindedirler. Nerede ve hangi devrede olursa olsunlar, bir kentin zaman içinde oluşumunun önemli ve anlamlı yönleri, sözü edilen işlevler, bunların yerleştiği kent merkezinin çevre yerleşmeleri ile kurduğu ilişki ve bu ilişkinin değişimidir.

2.2 Alışveriş Merkezi: Özellikler ve İlişkiler

Sanayi devrimi ile kitlesel üretimin artması, ürünlerin çeşitlenmesi, kentlerin kalabalıklaşmasının getirdiği trafik, kirlilik gibi olumsuz dış koşullardan korunmuş, rahat alışveriş yapılabilecek, ürünlerin uygun koşullarda sergilenebileceği mekanlar yaratma isteği, alışveriş merkezlerinin öncüsü sayılabilecek büyük mağazaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şahin 2005, 2011)

Alışveriş merkezleri "mall" ve "açık hava bant merkezleri" olarak ikiye ayrılırlar. Mall' lar, genellikle kapalı, iki bant halindeki dükkanların birbirine bakan yüzlerinde yer alan iklim kontrollü bir yürüyüş yoludur. Bant merkezler ise bütüncül bir ticaret anlayışı içinde olan, düz çizgi, "L" ya da "U " şeklinde dizilmiş, park yerlerinin dükkanların önünde yer aldığı, yürüyüş yollarının yarı açık olabildiği alışveriş merkezleri türüdür. (Beygo, 2000).

Alışveriş merkezlerinin kent dışına taşınma sebebi araştırıldığında artan araç sahipliği için otopark ihtiyacının karşılanması, kent merkezlerinin pahalılığı, daha büyük ünitelerden ticaret yapmanın ekonomik oluşu, halka daha çok çeşitli ticari ürünü sunabilme isteği ve bu tür alışverişin popülerliği gibi sebepler göze çarpmaktadır. İnsanlar için günümüzde yükselen eğilimlerden birisi, temel keyif alma ihtiyaçlarının, perakende ticaretin yaratacağı ve tüm alışveriş şekillerinin hoşla gidecek bir şekilde sunulacağı alışveriş arkadaşları, mall, galeriler ve pazar meydanları gibi "alışveriş dünyaları" ile karşılanmasını beklemek yönündedir.

Perakende ticarete yeme-içme servislerinin kent içini çekici kılmak yönünde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Boş zaman etkinlikleri, iletişime verilen önem yeme-içme servislerinin etkinliğini arttırmaktadır. Tüketiciler kentlere vitrin bakmak, insanlarla tanışmak, görmek ve görülmek, dolaşmak, yemek ve içmek için gitmektedirler. Tüketicinin bakış açısından "zaman kazanma" ve "fiyat avantajları" kavramları, gelecekte kent dışında uzmanlaşmış mağazalar, indirimli mağazalar ve alışveriş merkezleri anlamına gelmektedir. Uygun taşıma olanakları ve geniş park etme alanları, yani kolay ulaşım ve düşük fiyatlar karar vermede en etkin faktörler olmaktadır (Şahin, 2005).

20. yüzyılın geç döneminin birer ürünü olan alışveriş merkezleri, erken dönem pazarlarının modern versiyonlarıdır. 1950'lerden itibaren alışveriş merkezleri, bir kentin ana caddesi üzerinde dizili dükkanlardan, kapalı alışveriş merkezlerine, oradan da hem alışveriş hem de eğlenceye odaklı mega kabuklara dönüşmüştür. (Leo ve Philippe, 2002).

2.3. Yaşamtarzı Merkezleri

Büyük alışveriş merkezleri, açık hava alışveriş merkezlerine dönüştükçe, mimari ve yaşamtarzı bağlamında yerel zevkleri yansıtarak bir "yer duygusu" (sense of place) yaratmak istemektedirler. Bu tür yaşamtarzı merkezleri, geleneksel çarşı imajına gönderme yapmaktadırlar. Bu eğilim, tıpkı bir kent gibi "organik" olarak tanımlanarak idealize edilmektedir. Ancak burada sorun gerçekte bir kentin imajının ne olduğundan

öte, potansiyel alışveriş merkezi kullanıcısının neyi görmek istediğidir. Yatırımcılar yaşantı merkezli eğilimini sürdürdükleri ve geliştirdikleri süreçte, tüketicinin farklı istek ve ihtiyaçlarına uygun kentsel tasarım ve tüketim öğelerini yenilikçi bir şekilde bir araya getirmek ve geliştirmek durumundadırlar (Sokol, 2002).

Yaşam tarzı merkezleri mekansal kurguları ve iklim koşullarını hissettirmeleri edeniyle hem alışlagelmiş çarşı alışverişini hissinin uyandırmakta, hem de geleneksel alışveriş merkezlerinde yer alan mağazaları sunmaktadırlar. Bu tür komplekslerin amacı sadece bir alışveriş mekanı yaratmak değil, gerçek bir çarşı-kent merkezi deneyimi yaşatmaktır. Yaşam tarzı merkezlerinde en önemli özellik, yaşattığı deneyim ve geçmişteki toplumsal duygudur (Lazarus, 2006). Bir yaşam tarzı merkezi, müşterinin sadece alışverişe değil, eğlenmeye de gittiğini düşündüğü yerdir (Hazel, 2006). Bu kavram, hem bir toplum merkezi ya da dış mekan alışveriş meydanı pazaryeri duygusunu verirken, günümüzün hızlı yaşam tarzı ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Fiala, 2004).

Yaşam tarzı merkezlerinin en belirgin mekansal özelliği, bir sokak kurgusu oluşturan geleneksel kasaba dokusu bileşenleri ve içe dönük ticaret birimleridir. Yer duygusu yaratmanın en iyi yolu ise tarihsellik, otantiklik duygusu yaratmaktır. Organik bir pazarın parçası gibi göstermek için yaşam tarzı merkezlerine zamanla kurulmuş havasını verilmekte ve her şeyin aynı görünmesinden kaçınılmaktadır (Lazarus, 2006).

3. Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ile Günümüzdeki Alışveriş Merkezlerinin Etkileşimi ve Karşılaştırılması

Tarihi insanlık tarihi kadar eski olan alışveriş eylemi, tarih boyunca daha düzenli ve organize mekanlara gereksinim duyarak, farklı dönemlerde farklı tür yapılarda gerçekleştirilmiştir. Bir eşyanın alımı, satılması ve satın alınması olan ticaret, tarih boyunca kentin belirli bölgelerinde konumlanan ticaret alanlarında gerçekleştirilmiştir. Ticaret alanları her zaman şehrin en önemli kullanım alanları arasında olmuştur.

3.1. Yapılış Amaçları

Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarında alışveriş etkinliğini karşılayan mekanların yapılış amacı; ürün ve hizmet alma işlevlerini karşılayacak olumlu niteliklere sahip çevreler yaratılmasıdır. Bu çarşı yapılarında hem toptan ticaret hem de perakende ticaret yapılması söz konusudur. Külliyeler içinde yer alan çarşılar göz önünde bulundurulursa çarşının yapılış amaçlarından biri de dini yapıların masraflarını karşılamak üzere gelir sağlanmasıdır.

Günümüzdeki alışveriş merkezlerinin yapılış amacı da ürün ve hizmet alma işlevlerini karşılamak doğrultusundadır. Fakat sadece perakende ticaretin yapıldığı, ürünlerin tüketiciye dağıtıldığı yerler olan günümüz alışveriş merkezlerinde bu etkinliğin yanı sıra insanların bir araya gelmesi, birbirleriyle iletişim kurması gibi sosyal ihtiyaçları da karşılayan destekleyici fonksiyonlar mevcuttur.

Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarında, çarşı dokusu; perakende ticaret esas olmak üzere dükkanlar, bedestenler, arastalardan oluşmaktadır. Çarşı dokusunda toptan ticaretin yapıldığı yerler, çarşı çevresinde konumlanan hanlardır. Satış ve üretim mekanları olan dükkanlar ve yaya sirkülasyon alanları olan sokaklar, çarşının ana omurgasını oluşturan iki farklı bölümdür. Yine perakende ticaretin asıl amaç olduğu günümüzdeki alışveriş merkezleri; dükkanlar, küçük satış birimleri, büyük mağazalar, süpermarket ya da hipermarketler, yeme içme mekanları, eğlence mekanları, rekreatif, sosyal, kültürel aktivitelerin gerçekleştirilebileceği mekanlar gibi birimlerin bir araya

gelmesi ile oluşmaktadır. Alışveriş merkezlerini şekillendiren ana bölümler de satış birimleri olan mağazalar ve yaya sirkülasyon alanlarıdır.

3.2. Konum Faktörü

Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarında; çarşıların oluşum süreçleri; içinde bedesten varsa bedesten odak noktası etrafında yaygın gelişme göstermişler, kalabalık insan topluluklarının ulaşımı yönünden en uygun yer olan kent dokusu merkez bölümüne konumlanmışlardır. Kentin gelişimi, bu merkez bölümünü daha da belirginleştirecek şekilde gerçekleşmiştir

Günümüzdeki alışveriş merkezlerinde ise yer seçim kriterleri; hızlı kentleşme, bölgedeki yüksek gelir grubunun varlığı, araç sahipliğinin artması doğrultusunda, araçla ulaşım kolaylığı ve kentin ana ulaşım yolları ile bağlantılarının göz önünde bulundurulması doğrultusundadır. Tüm bu bağlantılar göz önünde tutularak özellikle kent merkezlerinde konumlandırılan alışveriş merkezleri, o bölge ölçeğinde ulaşım yollarının yoğunlaşması, bölgedeki konut alanlarının ticari şerit içinde kaybolması ve oturan halkın bu bölgeden taşınmak istemesi gibi sorunlara yol açmaktadır.

3.3. Zaman Faktörü

Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapıları bedesten odaklı yaygın çarşılarıdır. Çarşıların tamamı vakıf yapıları olduğundan dükkan kiralari vakfa ödenmektedir, vakıfta para biriktikçe ve ilave dükkanlara ihtiyaç duyuldukça, kolay inşa edilir bir yapı sistemine sahip olan çarşıları yeni dükkanlar eklenmektedir. Çarşı zamanla büyümekte ve yatayda yayılmaktadır. Bundan dolayı zaman faktörünün yapı tipine tesir ettiği söylenebilir. Bedestenler ve arastalar ise tek seferde inşa edildiklerinden zaman içinde yapı tipi olarak değişikliğe uğramamaktadırlar.

Günümüzdeki alışveriş merkezleri de tek seferde inşa edilmektedirler. Bu özellikleri ile bedesten ve arastalar ile benzerlik göstermektedirler. Belli bir planlama doğrultusunda inşa edilen bu merkezler, zamanla yapı tipi bazında değişiklikler geçirmezler. İç mekanda modüller arasında yapılan, genişleme ya da daraltma gibi bazı değişiklikler, dükkan sayısına tesir etse de yapı tipi anlamında bir değişiklik söz konusu değildir.

3.4. Çevre ile Uyum Faktörü

Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapıları, kendiliğinden zamanla yayılarak oluştuğu için çevresi ile uyum içinde gelişmiş, çevresindeki yollara ve yapılara bağlı olarak şekillenmiştir. Ayrıca çarşının üstünün kapalı ya da açık olması çevresel verilere bağlı olarak gelişmiştir. İçe dönük bir planlama ile inşa edilen alışveriş merkezleri ve zincir alışveriş merkezleri benzer tipte yapılardır ve kentin hangi bölgesinde olursa olsun genellikle benzer planlama ve mimari karaktere sahip olduklarından kent çevresi ile uyum gösterme kaygısı taşımamaktadırlar. Kentin merkezi bir konumunda, kent dışında ya da yerleşik doku içinde tasarlanan alışveriş merkezleri hem planlama, hem görünüş olarak birbirinden çok farklı özelliklere sahip olmamakla beraber konumlandıkları bölgedeki diğer yapılar ile benzerlik göstermemektedirler.

3.5. Mimari Planlama İlkeleri

Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı yapıları da günümüzdeki alışveriş merkezleri de içe dönük bir planlama ilkesi ile tasarlanmışlardır. Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarının omurgasını dükkanlar ve sokaklar oluştururken, günümüzdeki alışveriş merkezlerinin omurgasını küçük ve büyük mağazalar ve yaya sirkülasyon alanları oluşturmaktadır.

Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı yapıları, toptan satışın yapıldığı şehir hanları dışında tek katlı yapılar olarak inşa edilmiş, dolayısıyla yaya sirkülasyonu yatay olarak geliştirilmiştir. Alışveriş merkezleri ise çok katlı olarak tasarlanmış ve bundan dolayı yatay sirkülasyon ile birlikte düşey sirkülasyon da devreye girmiştir. Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarında çarşının merkezini bedesten oluştururken, alışveriş merkezlerinde odakta bir yapı türünün varlığı söz konusu değildir. Fakat alışveriş merkezlerinde her kattan algılanabilen ve bir buluşma yeri özelliğine sahip olan meydanlar, odaklar bulunmaktadır.

Yaya sirkülasyon akışları ve dolaşım kolaylığı her iki dönemdeki ticaret yapılarında da çok önemli bir planlama ilkesidir. Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarında belirli ürünlerin sokak isimleri doğrultusunda aynı isimli sokaklarda bulunması hem tüketici için dolaşım kolaylığı sağlamakta, aynı ürünü bir yerde bulabilme imkanı vermekte, hem de çarşı içinde fiyat kontrolü ve kalite kontrolü açısından faydalı olmaktadır. Tüketicinin aradığı ürünü belirli bir bölgede bulabilmesi ve böylece sadece talebi doğrultusunda çarşığı dolaşması, hem çarşı içindeki insan dolaşımını rahatlatmakta ve hem de tüketicinin satın alacağı ürünü rahatlıkla muadili diğer ürünlerle kıyaslayabilme imkanını sağlamaktadır. Alışveriş merkezlerinde ise yaya sirkülasyon alanları ve mağaza grupları arasında böyle bir sınıflandırma söz konusu değildir. Birbirine yakın mesafede ya da aynı yaya sirkülasyon alanı üzerinde bulunan mağazaların konumlanması herhangi bir kriter doğrultusunda değildir. Farklı türde ürünleri satan mağazalar yan yana konumlanabilmektedirler. Aynı türde ürünler, alışveriş merkezlerinde farklı dükkan adalarında bulunabildiği gibi farklı katlarda da bulunabilmektedir. Alışveriş merkezlerindeki bu farklılık belirli bir ürünü arayan tüketici için fazladan dolaşım demek olsa da alışveriş merkezleri için tüketiciyi mümkün olduğunca çok gezdirebilme fikri doğrultusunda bir ticari anlayış olarak ta yorumlanabilir.

Her iki dönemdeki ticaret yapıları arasındaki en büyük farklardan bir tanesi de alışveriş merkezlerinin, alışveriş eylemi dışında başka ihtiyaçlara da cevap verecek şekilde tasarlanmasıdır. Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarında ise alışveriş eylemi dışında, tüketicinin ya da çarşı içerisindeki dükkan sahibinin ticaret dışında bir araya gelip sosyalleşmesi ancak sabahları dükkan sahiplerinin çarşı açılırken bir araya gelip doğru iş yapacaklarına dair dua etmeleri sırasında gerçekleşmektedir. Alışveriş merkezleri içinde ise sosyal, kültürel ve eğlence amaçlı farklı fonksiyonlar ile tüketicinin merkez içinde alışveriş eylemi dışında da hizmet alması durumu söz konusudur.

Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarında, dükkan akslarına gelecek şekilde planlanmış pencereler, kubbedeki pencereler ve hava delikleri gibi açıklıklar sayesinde doğal aydınlatma ve havalandırma sağlanabilmektedir. Genellikle sağır cephelere sahip olan alışveriş merkezlerinde ise gün ışığının içeri girebilmesi ancak örtü sisteminin şeffaf olması yoluyla sağlanmaktadır. Alışveriş merkezlerinin tümü bina otomasyona bağlı olarak ana bir merkezden kontrol edilen klima, mekanik ve elektrik gibi donanımları ile kendi aurasını kendisi sağlamaktadır.

Tek seferde inşa edilen Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapılarında, eş büyüklükte eş ünitelere ayrılmış, modüler örtü sistemi ile kapanmış modüler mekanlar söz konusudur. Alışveriş merkezlerinde modüler planlamanın olduğu söylenebilir fakat örtü sistemi eş büyüklükte birimlerden oluşmamakta, ortadaki odağın üzeri şeffaf olmak üzere çeşitli yapılarda değişkenlik göstermektedir. Her iki dönemdeki alışveriş mekanları içindeki birimler karşılaştırıldığında, geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapısının temel birimi olan dükkanlar, sadece satıcının bulunduğu müşterinin içeri

giremediği, ürünlerini dükkanın önünde ahşap peykeler üzerinde sergilediği birimlerdir. Alışveriş merkezlerinde ise mağazalar içinde müşterinin dolaşabilme imkanı vardır ve aynı zamanda vitrinlerde ürün teshiri de yapılabilmektedir. Alışveriş merkezlerinde; dükkanlar, küçük satış birimlerinin yanı sıra içlerinde farklı türde ürün ve hizmetlerin bulunduğu büyük mağazalar da varlık göstermektedir, özellikle merkez içinde büyük mağazaların ve süpermarketlerin bulunuşu ziyaretçilerin yoğunluğunun bu mağazalara da dağılmasını sağlamaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çarşılar Türk-İslam kültürü içerisinde tarih boyunca alışverişten öte bir anlam taşımaktadır. Şehirlerinin kalbi konumunda olan çarşılar, alım-satım başta olmak üzere çeşitli ekonomik etkinliklerin yürütüldüğü mekanlar olmanın ötesine geçerek her kesimden kent sakinini buluşturan birer kamusal alan işlevi üstlenmektedir.

Gelişen bilim ve teknolojik imkanlar ve değişen toplumsal yapıyla beraber, kentler ve alışveriş mekanları da dönüşmüşlerdir. Sanayi devrimiyle gelen üretim imkanları ve gelişen kapitalist sistemle, sosyo-ekonomik yapı da dönüşüme uğramış, kent dokusu değişmiştir. Kentlerin tek merkezliiden çok merkezliye dönüşümü, banliyöleşme ve otomobil sahipliğinin artmasıyla yeni yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıkları oluşmuştur. Kent merkezinden uzakta yaşayan insan için, tüketim önemli bir sosyal etkinlik haline gelmiş ve buna cevap olarak yeni alışveriş mekanları doğmuştur. 20. yüzyılın ortasında meydana çıkan alışveriş merkezleri, 21. yüzyıla kadar fazla değişime uğramadan varlıklarını sürdürmüşlerdir. Barındırdıkları alışveriş dışı fonksiyonların da yardımıyla, sosyal yaşamın ayrılmaz parçaları haline gelmişlerdir.

Küreselleşen dünyada sermayenin paraya dönüşümünü sağlaya birer araç olarak kullanılan alışveriş merkezleri, çevre koşullarından bağımsız olarak şekillenmekte ve dünyanın her yerinde birbirine benzer özellikler sergilemektedirler. Benzer yaşam biçimlerinin olduğu metropoliten alanlarda, toplumun sosyo-kültürel özelliklerinin oluşumunda, fikişsel gelişiminde önemli misyon üstlenmektedirler. Bu yapıların kent sosyolojisindeki önemi ve küresel tüketim araçları olarak kültür değişimlerinde oynadıkları rol zamanla artacaktır.

KAYNAKÇA

- Beygo, C. (2000). An Analytical Approach to The Shopping Centers in İstanbul Metropolitan Area Case Study: Levent-Etiler District, Akmerkez Shopping Center, Doktora Tezi. İ.T.Ü., M.F., İstanbul.
- Cengiz, E. ve Özden, B. (2002). Perakendecilikte Büyük Alışveriş Merkezleri ve Tüketicilerin Büyük Alışveriş Merkezleri ile İlgili Tutumlarını Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. Ege Akademik Bakış, 2 (1), 64-77.
- Çubuklugil, Y.T. (1997). Alışveriş Olgusunun Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Fiala, M.L. (2005). Building a Better Mousetrap : Lifestyle Centers Offer a New Hook to Appeal to Consumers, Chain Store Age, 81 (11), WilsonSelectPlus.
- Gallino, L. (2007). Küreselleşme ve Eşitsizlik, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Göçer, O. (1984). Şehirlerde Ticaret Alanları, İstanbul.
- Kıray, M. (1998). Kentleşme Yazıları. İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Lazarus, E. (2006). Main Street Malls, Marketing Magazine, 111 (13), 11-12.
- Leo, P-Y. ve Philippe, J., (2002). Retail centres: Location and Consumer's Satisfaction. The Service Industries Journal, 22 (1), 122-147.
- Ceylan, O. (1989), Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri, Doktora Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Özdeş, G. (1998). Türk Çarşıları, Tepe Yayınları, Ankara.
- Sayılı, T. (1992), Alışveriş Merkezlerinin Sınıflandırılması ve Tasarımını Etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sokol, D. (2002). Morphing Mega Malls. Shopping Center World. 31(10), 16-22.
- Şahin, F. (2008). Teknolojinin Alışveriş Merkezlerindeki Mekansal Oluşuma Yansıması, 3. Ulusal Genç Mimarlar Buluşması, Mimarlık ve Teknoloji Sempozyumuna Sunulmuş Bildiri.
- Şahin, F. (2011). Günümüz Alışveriş Merkezlerinde Kentsel Kamusal Mekan Olgusu, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Şahin, F. (2005). Alışveriş Merkezlerinin Biçimlenmesinde Önemli Boyutlardan Kamusal Mekan ve Kamusal Olgusu, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Vural, T. (2005). Değişen Üretim ve Tüketim İlişkileri Bağlamında Alışveriş Merkezlerinin Anlamsal ve Mekansal Dönüşümüne Eleştirel Bir Bakış, Doktora Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İNSAN ve MEKAN BAĞLAMINDA KENT: BARCELONA ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Fatih ŞAHİN¹

Karadeniz Teknik Üniversitesi, MF, Mimarlık Bölümü

Özet

Dünya nüfusunun giderek daha fazla oranda kentlerde yaşamaya başlaması ve kentlerin bir yerleşim biriminin ötesine geçip toplumsal gelişmenin etkili bir aracı konumuna gelmesi kentlerin önemini daha da arttırmıştır. Günümüzde pek çok alanda merkezi konumda bulunan kentler gerek ulusal gerekse uluslararası arenada sahip oldukları nitelikleri ölçüsünde kendi toplumlarının yazgısını tayin etmektedirler. Bu nedenle kentlerin geleceğini inşa etmede kent sakinlerine dünden daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Çalışma için, birinci bölümde tarihsel süreci ve toplumsal değişimi göstermesi bakımından kent mimarisi, sokak ve caddeleri, açık ve kapalı alanları göz önüne alınarak; araştırma kapsamında Barselona' nın belirli çevreleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda, kentin tarihsel dokusunu içermesinin yanında modern kent dokusunun oluşumuna katkı sağlamaları nedeniyle örnek bölgelerin mimari mekan analizleri yapılmıştır. İkinci bölümde ise, Barselona tarihsel süreci içinde büyük değişimler yaşamış, dinamik bir kenttir. Çalışma kapsamında, Barselona' daki toplumsal ve mekansal dönüşümler üzerinden kent okuması yapılmakta ve elde edilen bulgular eşliğinde, kentsel tasarım açısından toplum ve mekan ilişkisi tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mekan, Kentlilik, Barselona.

THE CITY by REGARDING the SAMPLE of BARCELONA in the context of the HUMAN and the PLACE

Abstract

Gradually growing rate of urbanized world population, and urbanization, which it becomes more a tool of social development rather than just being a simple settlement increase the importance of urban areas more than it was before. Nowadays, in many fields, centrally located urban areas depending on their own qualifications can easily determine the destiny of their own societies not only in national arena but also in international arena. In that sense, urban inhabitants become more pivotal in shaping the future of urban areas than they were before. For the study, the first part within the research, certain circles of Barcelona is discussed considering urban architecture, streets and avenues, indoor and outdoor in terms of showing the historical process and social change. Accordingly, in addition to containing the city's historical fabric, due to contributing to the formation of modern urban texture, in Barcelona is taken as the sample districts. The second part, Barcelona is a dynamic city who has had great transformations in its historical process. In this study, the urban examination is made by the social and spatial transformations of Barcelona. Moreover, by this case of examination, the relation between society and space is evaluated in urban design practices.

Keywords: Public Space, Urbanism, Barcelona.

¹ Fatih ŞAHİN, fatihsahin@ktu.edu.tr

GİRİŞ

Kentin oluşumu ve dönüşümü sırasında uğradığı değişimlerin en önemli aktörü insanlar ve mekanlardır. Birey ve toplumun yaşamışlığının göstergesi ise kültür birikimidir. Kentin her parçasında bunların izlerine rastlamak mümkündür. Toplumsal mekan, toplumsal ilişkiler ile mekansal pratiklerin karşılıklı etkileşimiyle oluşan bir yapıdır. Bu yapı, toplumsal ve mekansal olanı, birbirine ait ve birbirinin parçası olarak diyalektik bir ilişki içinde tanımlamaktadır. Bu yaklaşım içinde kentsel sistem, toplumsal ilişkiler ile mekansal pratiklerin diyalektik bir yapı içinde iç içe geçtiği, karmaşık ve dinamik bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Toplumu anlamak için mekansal pratiklere, mekanı anlamak için toplumsal ilişkilere bakmak gerekmektedir. Bu iki yapı arasında basit nedensellikler kurmak, karşılıklı ilişkiyi anlamaya yetmemektedir. Toplumsal mekan, toplumun ve mekanın ayrı ayrı toplamından daha karmaşık bir yapıdadır.

Tarihsel süreçte, kentsel politikanın üzerinde yükseldiği ihtiyaçlar, kaygılar ve çözümler farklı mekanları ortaya çıkaran kentsel müdahalelere yol açar. Mekanın yeniden kurgulanmasına ilişkin politika ve uygulamaların ürünü olan kentsel dönüşümün, sanayileşmenin tetiklediği nüfus artışı ve kentleşme koşullarında şekillenen on dokuzuncu yüzyıl kentidir. Bu mekanda başlıca iki unsur belirleyicidir. Birincisi, kent politikasının yörüngesini çizen aktörler ve dinamikler birdenbire ortaya çıkmayıp, geçmiş toplumsal yaşamların ve mekansal özelliklerin ürünü olma özelliğini taşırlar. İkincisi, sanayi kentindeki mekanlar, moderniteye geçiş koşulları altında şekillenmiş üretim süreçleri ve güçlerine tabii olan toplumsal ilişkilerin yapılandığı mekanlardır. Kent, yeni fikirlerle eski düzene tavır alan yeni bir yaşam ve anlayış tarzının ortaya çıkışı ertesinde kapitalist üretim tarzının da mekanı olarak pek çok olanağı sayısız zorlukla harmanlamış, hem bireyi hem de toplumu yaratan cereyanları çeken bir paratoner olmuştur.

1. Toplumsal Mekan Alanı Olarak Kent

Kent, toplumsal süreç ile mekansal yapının sürekli etkileşim halinde olduğu, karmaşık, dinamik bir sistemdir. Kentleşme sürecini, bir mekan üretim süreci olarak değerlendiren Lefebvre'ye göre, kentsel sistemi anlamak, kentsel mekanı üreten toplumsal ve mekansal ilişkileri anlamaktan geçmektedir. Harvey, bu ilişkilerin oldukça karmaşık ilişkiler olduğuna dikkati çekmekte ve basit nedensellik bağlantıları kurma yoluyla çözümlenemeyeceğini belirtmektedir (Harvey, 2006; Doğan, 2007).

Kentin karakteristik özelliklerinden ilki, nüfus olarak tanımlanır; bu ölçüt ile nüfusu belli bir büyüklüğün üzerindeki yerleşimler kastedilmektedir. İkincisi, nüfus bileşimi ölçütüdür. Kent nüfusunun çoğunluğunun tarım dışı sektörlerde istihdam ediliyor olma özelliğini işaret eder. Üçüncüsü, toplumsal değişim ölçütüdür. Mekanda süreklilik gösteren, yoğun ve heterojen bir nüfus ile işbölümü ve uzmanlaşmanın tipik özellikler olarak ortaya çıktığı yerleşimi kent olarak tanımlar (Wirth, 2002).

Marcuse' ta, kültürde meydana gelen değişim, farklılaşmalar mekanı olan kentin önemli özelliklerinden biridir; Wirth' de ise kent, "tarihsel olarak, ırkları, halkları, kültürleri eritme potası işlevini görürken, yeni biyolojik ve kültürel kaynaşmalar için çok uygun bir gelişme alanı" olma özelliğine sahiptir. Bu iki yaklaşımın kentleşme cinsinden ifadesine, kentleşmeyi en yoğun sergileyen, toplumsal kurumlar ve kesişimlerin en belirgin gözlemlendiği modern kentte ulaşılabilir. Simmel, kentsel toplumu oluşturan bireylerin kültürel imkanların ve gayri şahsi ilişkilerin çoğaldığı bu alanda özgürleşecekleri ve gelişme göstereceklerini ileri sürmektedir (Simmel, 2000).

Simmel' e göre, "kent bir pazar yeridir". Kentin ekonomik boyutuna yaptığı bu atıfla Weber, yerleşik bir pazarın varlığının kent olgusunu ortaya çıkardığını ileri sürerek ticareti tarım karşısında ayrıcalıklı bir konuma getirir. Bu temele dayanarak kentleri üretici, ticari ve tüketici kentler olarak sınıflandırır. Weber' in kent tipolojisinde tanımladığı ikinci kriter politik boyuttur. Bu kritere göre, kent, kısmi politik özerkliğe sahip, politik ve idari düzenlemeleri yapabilen bir topluluktur.

1.1. Kentsel Bağlam ve Mimarlık İlişkisi

Mimari bağlam, genel olarak yerin özlenen geçmiş ile arzu edilebilir gelecek arasında salınan tasarımsal-kavramsal düzlemde ciddi bir yapı sökülmüştür. Mimari literatürde bağlamlılık olarak da kullanılan bu kavram bir bölgenin, yerin kültürel ve fiziksel kaynaklarının değerlendirilmesi ve toplumsal, ruhsal karakterinin aranmasıyla ortaya çıkan bir tasarımsal gerçekliktir (Gür, 2007).

Bağlamın dili, kaçınılmaz soyut ikilikler içerir; düzenli olana karşı düzensizlik, formale karşı informal, tiplere karşı çeşitler, şekillere karşı alanlar, merkeze karşı dolgu, dokuya karşı sınır kenarı gibi kentsel biçimler bulunmaktadır (Shane, 1995). Shane' nın bu yorumu aslında bağlamın, birbiri içine geçen, kimi zaman birbiriyle çatışan fakat bütünsel olarak algılanması gereken kentsel bir kavram olduğu anlamına gelmektedir. Buna karşın Brolin kavramın sınırlarını biraz daha daraltan bir tanımlama yapmıştır; ona göre bağlamsal mimarlık; mimari tarz sorunlarıyla karşı karşıya duran farklı çağ ve tarzlardaki binalar arasında, tür benzerliği kurmayı amaçlayan zorunluluklarla ilgilenmektedir.

Bağlam burada tarihi kent içerisinde bir biçimsel ilişki olarak algılanmıştır. Mimaride bağlamsal uygunluğun, bu net verilere dayanılarak, yapılabileceği savunulmuştur. Yapının çevresindeki komşu yapılarla ilişkileri, parçaların birbiri ile uyumu bu noktada çok önemli bir veri olarak görülmüştür. Oranlar, düzen ve tipoloji; bağlamın temel referansı kabul edilmiş, üslupsal aykırılıklar sadece yorum kapsamında değerlendirilen bir olgu olarak görülmüştür (Velioğlu, 1990). Günümüze baktığımızda her kentin kendine has topoğrafik yapısının, kara parçalarının denizle ilişkisinin, yer hissini koruyan temel unsurlar olduğunu görürüz. Frampton' a göre ise: "Mimar, bölgenin araziye özel diğer koşullarını (topoğrafik, iklimsel vb.), görsel özelliklerinin yanında duysal özelliklerinin (ışık, sıcaklık, hava hareketleri) ve hatta yerel elemanlarının yanında yabancı kaynaklardan alınan elemanları da kullanarak 'tektonik gerçeği' yaratmaktadır. Birde yeri başka bir yerden ayıran "şeyler" vardır. O var olan şeyler ise yerin somut anlamları dışında soyut anlamlarını da beraberinde getirir. Yani her "yerin" bir ruhu olduğu ve yapılan, şeylerin ise o yerin ruhunu görünür hale getirmesi gerektiği ya da yapılanlar, şeylerle anlamlı yerler haline geldiği olarak tanımlayabiliriz" (Frampton, 2001).

Derrida ise, yerin ruhu olmasını bir adım daha öne taşıyarak yer ile yapının birleşerek nesne olmaktan çok bir "olay" (happening) olduğunu öne sürer. Bu açıdan bakıldığında zaman ise yapının bir "olay" olarak var oluşu beraberinde başka bir olayı meydana getirir. Bir olayın var oluş biçimi diğerini oluştururken belli bir süreden sonra olaylar ne kadar mutlak şekilde aynı amaca hizmet etmeseler de birbirlerinden bağımsız düşünülemezler. Olayların tamamı ise yer' in oluşmasını sağlar. Olayların meydana geliş biçimleri, kendisi yaratan olayların zaman ve kurgu değişimiyle dönüşmesi beraberinde onun sonucunda meydana gelen olayın da dönüşmesi anlamına gelmektedir (Derrida, 1982).

"Yer, sadece fonksiyonel olarak uygun bir takım strüktürlerle bir konum anlamına gelmemektedir. Yer, seçkin hale getirilmiş okunaklı konumlar dokusunda kendimizi evimizde hissettiğimiz yerdir; olanaklar sağlayarak bizi şekillendiren, hayat biçimlerimizi destekleyen, önceliklerimizi toparlayan ve belki de sosyal ideallerimizi veya evrensel dokularımızı ifade eden yapılarıdır" (Kolb, 1990).

Tüm kavramsal tanımlamalar ve tartışmalar içerisinde kent, mimarlık, zaman, mekan, yer ve sınır gibi terimlerin etkileşime girmesinin yaşanılabilir çevreyi nasıl etkilediğini de açmak gerekir. Sınır ve yer üzerinden kent-mimarlık etkileşimini farklı bir boyuta getirmiştir. Eğer mimarlık-mekan üretimi-tekil bir olgu değil, tüm mekan katmanlarını, oluşumları içine alan kent yaşamının bir görüntüsüyse, kentte ve insan yaşamında beliren bu sınır-boyları aynı zamanda mimarlığın, zaman ve mekanın da sınır-boylarıdır. Gerçek bir kentsel yaşantı kolaylıkla bir taraftan, durumdan diğerine geçebilmek, kendini özgürce ifade edebilmek, tasarlayabilmek, üretebilmek ve gerçekleştirebilmekse; kentin, mimarlığın, zaman ve mekanın bu sınır boylarını aşabilmesi "yeni zaman, mekan ve yaşam aralıklarının" oluşturulması gerekir ki bu hedef mimarlığın görev alanı olarak da ilan edilebilir" (Şentürer, 2008).

Bu tür bir mimarlık anlayışı "kişi, onun mekanı ve kent" arasında konumlanır. Bu anlayış içindeki mimarlık tekil ölçekte bir bina tasarımı değildir; bina tekil kişisel mekanlardan kente doğru ve kentten tekil mekana doğru salınımlar yapar. Bina bu tür bir oluşuma tüm aralıkları, boşlukları, çeperleri, tüm kapasitesi ile katılır; çeperlerinde ve boşluklarında oluşturabileceği zamansallıklar ve mekansallıklar ile yaşamı ve kenti öteler, bireyin ve kentin sınır- boylarının aşılmasına aracılık eder (Şentürer, 2008).

1.2. Kent ve İnsan Ölçeği İlişkisi

"Metropollerin insanları uyum sağlamak zorunda bıraktığı yönü hızdır. İnsanlar hız içerisinde birbirinin farkına varmayıp kent içinde kopuk bir halde kendi hayatlarını yaşamaktadır. Kendi mahremleri içerisinde çıkıp toplumla etkileşim içerisine girme meraklarını güvendikleri ve bildikleri yerde gidermek isterler." (Benjamin, 1992). Kent ve insanın birbirlerine hangi biçimlerde geldikleri, birbirlerini etkiledikleri ve değiştirdikleri konusunda "zaman" önemli bir anahtar kavram olmuştur. Yaşayan birer varlık olarak "insan" ve "kent" paylaştıkları ortaklık zamandır. Genellikle insanın kente göre oldukça kısa olan hayatı göz önüne alınınca kent-insan ikilisi zamansal açıdan farklı aralıklar içerisinde yer almaktadır.

İnsanın kentle olan ilişkisinde farklı frekanslara sahip oluşu diğer insanlarla olan rastlantısallığını da etkilemektedir. "İnsanın günlük yaşam olanakları ötekilerin koyduğu ölçülerde belirlenir. Bu ötekiler belirli ötekiler değildir. Her öteki bütün ötekilerin yerine geçebilir. Önemli olan, insanın farkında olmaksızın devraldığı, ötekilerin sessiz, göze batmayan egemenliğidir. İnsanın kendisi, ötekilerin bir parçası olarak, "onların" gücünü sağlamıştır. Aslında onların bir parçası olduğunu gizlemek için insanın "ötekiler" diye adlandırdığı şey, günlük birlikte olmayı oluşturanlar, yani her zaman burada olanlardır. Ötekileri kimliği, ne bu ne de şu kimse, ne insanın kendisi ne bazı kimseler, ne de hepsinin toplamıdır. Onların kimliği kimsesizlik ya da herkeştir" (Heideggers, 1979).

Kentin kamusallıkla tanımlanabilmesi için, sınıfları ortadan kaldırmak yerine onları çoğaltarak birbirleriyle iletişim kurma ihtimallerinin arttırılabilmesi gerekmektedir. Tüm kentin geniş bir kamusal mekan gibi davranabilmesi adına sadece mimarlığın sınırları dışındaki mekanların değil mimarlığın kendisinin de yarattığı kamusal mekanların bireylerin etkileşim ve karşılaşma ihtiyaçlarını yaratabileceği gerekli mekan tiplerini oluşturması gerekmektedir. Kent içinde günlük akıp giden zamanda kazanılan

vakti kullanabilmek için insanlarla insanları, insanlarla kentin birbirlerinin farkında olmalarını ve temas etmelerini mümkün kılacak zamansal, mekansal ve kültürel şartların oluşturulması gerekmektedir (Şahin 2005; 2011).

1.3. Kentsel Mekan-Birey İlişkisi

Kentsel mekan yalnızca fiziksel değil zihinsel ve toplumsal anlamlar barındıran bir bütündür. Bu anlamlar bireylerin deneyimleri aracılığıyla inşa edilir. Kentsel mekan deneyimleri indirgenemeyen, öngörüleemeyen ve açık uçlu yaşantılardır. Kentsel mekan ve birey bu anlamda birbirlerini var ederler, üretirler. Karşılıklı ve sürekli değişen bir ilişki söz konusudur.

Raban' a (1974) göre kent disiplin altına alınamayacak kadar kompleks bir yapıya sahiptir, bu nedenle kenti anlamak için objektif ve bilimsel bilgiler kadar bireylerin öznel bakışlarına, deneyimlerine ve duygularına da başvurmak gerekir. "Hayal ettiğimiz biçimiyle kent, yanılsamaların, efsanelerin, özlemlerin, karabasanların yumuşak kenti; haritalarda ve istatistiklerde, kentsel sosyoloji, demografi ve mimari monografilerde var olan katı kent kadar, hatta belki daha da fazla gerçektir".

2. Kentin Toplumsal Bakış Açısından Değerlendirilmesi

Harvey (2006) kentin, çok uzun süredir uygarlığın odağı sayıldığını ve kent olgusunun farklı kültürel ve tarihsel bağlamlarda birçok bakış açısından incelendiğini belirtmektedir. Oldukça karmaşık bir olgu olması nedeniyle, kolayca bir teorinin içine yerleştirilemediğine dikkati çekmektedir. Kent, başlangıçta mutlak bir yaklaşım içinde, "kendinde şey" olarak tanımlanmıştır. İlişkisel olarak tanımlanmasıyla kent, insan, toplum, doğa, düşünce, ideoloji, üretim ve birçok konuyu bir araya getirecek şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu durum, önemli fakat ilk bakışta ilişkisiz görülen birçok konuyu da tartışmanın içine çekmektedir. Harvey' e göre kent, toplumsal sürecin özel bir eğilim biçimi sonucu oluşmaktadır ve toplumda yerleşmiş ilişkileri yansıtan bir toplumsal ilişkiler kümesi olarak görülmelidir. Bu ilişkiler içinde insan, mekansal olarak yapılandırılmış bir çevre olarak kenti oluşturmaktadır. Dolayısıyla kent, toplumsal bir ürün olarak üretilmiş olmaktadır.

Şentürer (2008) kenti, her türlü temsil, üretim ve paylaşım için uygun ortam sunabilen ve toplumun da kendisini ifade edebilecek, üretebilecek ve paylaşabilecek bir ortam bulabildiği bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bu yapı, kentli insana, kentsel mekan içinde farklı seçenekler sunmakta ve bu seçenekler arasında özgürce hareket edilebilmesini sağlamaktadır. Böylece kentli insan, seçenekleri değerlendirebildiği, düşünebildiği, deneyimleyebildiği, üretebildiği, paylaşabildiği ve kendini ifade edebildiği bir ortam bulabilmektedir. Bu ortam içinde kent, kentlilerin karşılıklı etkileşimleri ile canlılığını sürekli koruyan bir ilişkiler yumağını oluşturmaktadır (Helle, 1996). Lynch'e (1996) göre, kentte her an gözün görebileceğinden, kulağın duyabileceğinden daha fazlası vardır. Bu durum, kentlilerin birbirleriyle ve kentle etkileşimlerinin bir sonucudur.

2.1. Günümüz Kentine Bakış

Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu kent merkezlerinde yaşamaktadır ve kentler her zaman, fikirlerin, ürünlerin ve servislerin dolaşıma girdiği birincil alanlar olmuşlardır. 18. yüzyılda, kapitalizmin etkisiyle maddi dünyanın üretiminde büyük bir artış görülmüş ve insanların sosyal ve fiziksel hareketliliği artmıştır. Endüstri devrimi ile birlikte kentlerin işlevleri, nüfusları, yapıları alanları değişmiş ve çok sayıda fabrika ve işçi kent merkezlerini doldurmuştur. Bu yüzyıldaki dönüşüm, kısmen tanıdık

çevrelerde ve bu çevrelerin yapısını bozmadan gerçekleşmiştir. Ancak, 20. yüzyıla kadar geçen süre içinde, kapitalizmin aldığı biçim ve küresel akışkanlık, fiziksel ve sosyal yapıda büyük değişimlere neden olmuştur (Yırtıcı, 2005).

20. yüzyıla gelindiğinde, ulaşım, iletişim ve enformasyon teknolojileri sayesinde, geleneksel kent kavramı çözülmüş; hiyerarşik ve yoğun kent merkezleri yerine çok merkezli, düşük yoğunluklu ve parçalı yapıda kentler ve ona eşlik eden yeni yaşam biçimleri oluşmuştur. Dünya ekonomisi gündüz ve gecenin ritminden kurtularak, günün 24 saati sürekli işleyen soyut bir mekan ve zaman anlayışını yerleştirmiş; insanlar, bulundukları yerden, dünyanın her yerini kontrol edebilir ve yatırım yapabilir hale gelmişlerdir. Uluslararası hareketi sağlayan havaalanları ve limanlar, otoyol sisteminin devamı niteliğindedir. Otoyol sistemlerinin gelişmesi, otomobil sektörünü geliştirmekte; otomobil bireysel tüketim nesnesi haline gelerek özendirilmektedir. Büyük alışveriş merkezleri, önce otomobil yoluyla ulaşılabilen şehir dışı alanlarda kurulmuş, daha sonra kent içinde kendilerine yer bulmuş ve tüketimin tek adresi haline gelmişlerdir. Kapitalizm, alışveriş merkezleri üzerinden, mekan-zaman düzenlemesi aracılığıyla, tüketimi yönlendirmekte ve denetleyebilmektedir (Yırtıcı, 2005).

Yeni üretim biçimleri, yeni yaşam biçimlerini gerektirmiş ve buna uygun bir tüketim kültürü yaratılmıştır. Bu gelişmeler, insanların gündelik yaşamlarını da etkilemiştir. Sanayi tesislerinin gürültüsü, dumanı ve kirliliği içinde yaşayan insanlar, artık etraflarında daha temiz alanlar talep etmişlerdir. Kapitalist sistemin getirdiği tüketim kültürü ve gelir farklılıkları içinde insanlar, kendilerine benzeyen insanlarla paylaştıkları, sadece kendi gibilere ait alanlar yaratmaya çalışmışlardır. Tüketim kültürü beraberinde rekabet kültürünü de geliştirmiş, topluluklar arasında kaynakların elde edilmesi için verilen çaba artmıştır (Patsy ve diğ., 1992).

Günümüz kent yapısını değerlendirdiğimizde, kapitalist sistem içinde maddi yaşamın, sürekli bir altüst oluş ve yenilenme şeklinde yaşandığını söylemek mümkündür. Bu değişimlerin temelinde, modernleşmenin ve kapitalizmin kendilerine özgü iç dinamikleri bulunmaktadır. (Urry, 1999; Yırtıcı, 2005). Burjuva toplumunun inşa ettiği herşey, yıkılmak üzere inşa edilmekte; tüm yeni oluşmuş ilişkiler kemikleşmeden erimekte, katı olan herşey buharlaşmaktadır. Böylece herşey yok edilip yeniden yaratılabilmekte ve süreç sonsuz defa tekrar edilebilmektedir. Bu yaklaşım içinde Berman, modern burjuva toplumunun sürekli dinamizm, belirsizlik, zeminisizlik, kurma ve yıkmaya dayandığından beslenen, karanlık bir yüzünün olduğunu ileri sürmektedir. Toplum garip ve paradoksal bir durumdadır; çünkü belirsizlik ve sarsıntı bu toplumu yıkmak yerine onu beslemekte, sağlamlaştırmaktadır. Kalıcı istikrar ise, asıl tehdidi oluşturmaktadır (Urry, 1999; Yırtıcı, 2005).

3. Kent, Mekan ve Kültür İlişkisi: Barselona ve Kent kimliği

Modern Barselona iki belirleyici sürecin etkisi altında gelişmektedir. Bunlardan birincisi kentleşmedir. Kentleşme, yüksek hareketliliğe sahip çeşitli toplumsal grupların kırsal bölgelerden çıkarak kente yerleşmeleri sürecini belirten kavramdır. Kırsal yaşam tarzlarının kentsel yaşam tarzlarına doğru değişimindeki bu süreç son derece karmaşıktır. Burada ilk dikkat çeken olgu nüfustur. Barselona'nın nüfus hareketleri düz bir çizgide ilerlemeden değişim göstermektedir.

Kent ekonomik, sosyal, teknolojik, siyasal, kültürel ve benzeri unsurları özünde taşıyan bir mekan ve yerleşmedir. Bu mekanlar, çeşitli sosyal ve kültürel yapılardan oluşması nedeniyle farklılıklar göstermektedir. Kentlerin sahip olduğu farklı karakterler, kent kimliği kavramıyla ifade edilir. Kent kimliği uzun ve çeşitli faktörlerden etkilenen bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Kentin coğrafi yapısı, kültürel

düzeyi, tarihi, yöresel gelenekleri, yaşam tarzı gibi özelliklerin bir karışımı ve bütünlüğü olarak kenti biçimlendirir. Kent kimliğinin biçimlenmesinde topoğrafik, iklim ve bitki örtüsü gibi doğal çevre ve yapay çevre özellikleri ile sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik gibi toplumsal özellikler etkili rol oynar (Şekil 1.2.3.). Kent kimliğini oluşturan bu özellikleri caddeler, sokaklar, binalar, meydanlar ve benzeri mekanlarda okumak mümkündür (Gürbilek, 2006).

Şekil 1.2.3. Barselona' nın Topoğrafik Uzanımı ve Liman Bölgesinin Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Kent bir topluluğun kültür birikimidir. Kültür, herşey unutulduğu zaman akılda kalıcı olana verilen addır. Kentin ayrılmaz parçası olan kültür olmadan bir kent düşünülemez. Kent kültürü geçmişin ve doğanın kente bıraktığı birikimdir. Bu birikimin en önemli unsuru kent kimliğidir. Her kentin kimliği, o kentin sahip olduğu devamlılık arz eden kendisine özgü ayırt edici özellikleri bünyesinde barındırır. Kentler, adlarıyla özdeşleşmiş öğeler ve imgeler ile kendilerinden söz ederler. Bir kentin kültürünü bünyesinde bulunan kimliği oluşturur (Gürbilek, 2006). Kentler, insanların sadece bir arada yaşadığı fiziksel bir mekan değildir. İnsanların etkileşim içerisinde olduğu, kente değer kattığı bir kültür yapısıdır. İnsanlar yaşadıkları kente sahip oldukları bütün değerleri, kent kimliği ve kent kültürü adı altında anlam yükleyerek kalıcı hale getirirler.

İnsan, içinde bulunduğu mekanı algılayan, kendi varlığını ve konumunu bu yapı içerisinde gösteren ve kendisine bu alan çerçevesinde hareket kazandırabilen bir görüş ve bilinç yeteneğine sahiptir. İnsan, hayatının vazgeçilemez bir parçası olan mekana yeni boyutlar ve anlamlar kazandırarak hakim olduğu alanı genişletmektedir (Şekil 4.5.6.).

Şekil 4.5.6. Denizle Kentin Buluştuğu Yürüyüş Yollarından Görünümler (F. Şahin Arşivi)

Kentlerin oluşmasında ve şekillenmesinde dini, ekonomik, sosyal, çeşitli eğitim, sağlık ve kültür mekanlarına yakınlık gibi etkin unsurlar stratejik önem arz eder. Toplumların kendi özleriyle ilgili edinebildikleri en kestirme bilgi kaynağı kentlerdir. Bir kentin sahip olduğu en gözde mimari eserlerinden, sokaklarına, evlerine, trafiğine, kaldırım taşlarına kadar herşeyi onun sahip olduğu renkleri, görüntüsünü ve gölgesindekileri yansıtır. Kent bir tiyatro olarak addedilirse, tiyatro sahnesi ve içindeki dekorlar mekanı, oyuncular da insanı yani kentliyi ifade eder. Oyun değiştikçe, ihtiyaca göre dekorlar, oyuncular da değişmektedir. Değişen her unsur, oyuna farklı amaçlar, misyonlar yüklemektedir. Bu süreç kent sahnesinde de kendini göstermektedir. İnsan, sahip olduğu role göre model almakta ve oyuna katkı sunmaktadır.

Mekan, insanın yaşadığı sınırlara göre şekillenir. Ev, insanın gizemli bahçesi ve iç alemini yoğun olarak yaşayabildiği ve sıkı bir bağla sarıldığı küçük, içsel mekandır. Kent ise, insanın karmaşık dünyası, toplumsal ve kamusal işlevlerinin arttığı, maddenin ve somutluğun boy gösterdiği, teknolojinin ağır bastığı büyük, geniş, dışsal mekandır. Mekan dokusunu fiziksel yapıdan alarak beslenmektedir. Bu doku ile mekan insana renk katmakta ve mekanla anlam kazanan bir varlık haline getirmektedir. İnsan-mekan ilişkisi karşılıklı alış-verişin yapıldığı bağımlı bir ilişki türüdür. İnsanın mekana karşı yüklendiği sorumluluklar vardır. Bu sorumluluk ile insan mekana güçlü, derin ve sahiplenici bir duygu ile bağlanmaktadır. İnsanın ölümsüz olma arzusu; bir birey olarak insanın kendisini mekana ait hissetmesi, orada var olması, oradan beslenmesi ve onunla yaşamının anlam kazanması ile gerçekleşir. İnsan mekan ile bütünleşir, ona anlamlar yükler ve bıraktığı izler ile ölümsüzlüğü yakalar. Kent değişimlerin yaşandığı temel alanlardan biridir. Mekanda görülen her türlü değişim, aynı zamanda toplumsal olarak gerçekleşen değişimlere de ayna tutar. Toplumsal değişimler, kendisini mekandan insana doğru daha güçlü bir biçimde gösterir (Şekil 7.8.9.).

Şekil 7.8.9. La Pedrera-Casa Mila House İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Kentin, kültürel dokusunu yaşayarak kendisini gösteren en başata mekanı mahallelerdir. Mahalle, en küçük topluluk birimi olarak, bireyin toplumsal alandaki kültürel dokusunu yansıtmaktadır. Günümüzde kültürel olarak meydana gelen değişimler, neredeyse mahalle kültürünü yok etmek üzeredir. Gelişen ve değişen dünya, kültürel anlayışı da değiştirmektedir. Toplamların küçük yaşam dünyası ve merkezi olan mahalle, eski önemini yitirmektedir. Günümüzün bireyselci, modern anlayışına sahip insanlar için mahalle, yabancılaşan özgür ve sosyal bir düzenektir. Mahallenin temeline bakıldığında, orada uyulması gereken kurallar, saygıyla beslenen değerler ve kalıpsal davranışlar vardır. İnsanlar, mahallede ruhları ve bedenleri birbirine dönük biçimde yaşarlar. İçinde yaşadıkları alan, onlar için sadece bir mekan olmakta öte, hatıralarının yaşadığı ve diri tutulduğu fiziki ve içsel bir kent belleğidir.

Mahallenin kendine özgü bir büyü, ahlakı, ibadethanesi, çarşısı, pazarı, şöhreti gibi var olan fiziki ve beşeri dokuları, onun kendi eksenini oluşturmasını sağlar ve bu ekseninde tutunmasına yardımcı olur. Mahalleye ait bu doku, geleneksel kültürün üstün olduğu değerlerin ilk sıralarda yer aldığı, insanın kendi için ve gelecek nesillerin yaşam biçimini şekillendirip belirlemesini sağlayan inançların tezahür ettiği bir mekandır. Kültürel alt yapının sağlam olduğu mahalle gibi kendi içinde bir sisteme sahip olan alanlarda, değişim daha zor ve yavaş bir şekilde gerçekleşir ve bununla birlikte mekan algısı daha güçlü bir kimliğe bürünür. Böyle bir kimlik algısı, insan ve mekan arasında sahiplenme güdüsüyle bütünleşir. Modern kültürün hakim olduğu merkezlerde yaşayan insanlarda ise mekan ile bu tür bir ilişkisi görünmemektedir. Modern insan, mekanı kendi arzusu için kullanır ve anlamlandırır. Geleneksel anlayışta insan, mekanda var olmakta iken, modern anlayışta mekan insan ile varlığına anlam kazandırmaktadır. Mekanın ilk oluşumunda, insanın kalıcı, ölümsüz olmak isteği yatmaktaydı. Modernite sonucunda, mekan kalıcılığını insana borçlu hale geldi. Değişim tersine bir akış ile yön almıştır. İnsan ve mekan birbirinden beslenen iki canlı organizma olarak ele

alınabilecek, kültürel olgulardır. İnsanın gündelik yaşamı, ruhsal durumu, kültürü, sosyolojik ve psikolojik algısı, fikirleri kendini mekanda öne çıkarmakta ve göstermektedir. Yaşanan tüm kültürel değişimler, insan ve mekan algısının da değişmesine neden olmaktadır.

İnsanın toplumsal hayatında, kentlerin oldukça önemli bir etkisi vardır. Sokaklar, caddeler, parklar, meydanlar ve açık alanlar bireyin bireysel ve toplum içinde kendini ifade ettiği, toplandığı, karşılaştığı ve en önemlisi kaynaştığı kentli kültürünü oluşturan özgür, davranışsal ve toplumsal alanlardır. Birey ve toplum arasındaki en temel iletişim aracı kent mekanlarıdır (Şahin, 2011). Bu doğrultuda kentte özel alanlar ve açık kamusal alanlar oluşmuştur. İnsanlar şehir hayatında istemsiz olarak karşılaşmakta ve aralarında bir sosyal iletişim gerçekleşmektedir. Bu zorundalık sonucunda birbirleri ile bir kamusal iletişim kurulmaktadır. Bu kamusal alanlar kent içerisinde özellikle meydanlarda kendini göstermektedir.

Kent kurgusu kent mekanlarını bir bütün olarak düzenler ve kentin yerleşim özünü ortaya serer. Doğal ve insan ürünü olmak üzere kentin karakteri ikiye ayrılmaktadır. Birey ve yaşadığı çevre ile arasında oluşan temel ilişkiler sonucunda mekan, kimlik ve kültür gibi unsurlar ortaya çıkmıştır. İnsanlar mekanı sadece pasif olarak algılamazlar, mekan ile aktif bir ilişki kurarlar ve kendilerine göre mekanlarını biçimlendirirler. İnsan, mekan ve kendi arasında bir kimlik oluşturur. Bu kimlik ile yaşamı, mekanı ve kendisini yorumlar ve kültürü yansıtır (Çevik, 1991).

3.1. Toplumsal Yaşam Alanı Olarak Kent

Kent, fiziksel olarak bireysel ve toplumsal yaşam alanlarından oluşmaktadır. Kent, yaşam alanı ve yerleşim yeri olması bakımından somut bir varlıktır. Yaşam alanları olarak farklı büyüklüklere, farklı özelliklere sahiptir. (Uygur, 1996). Günümüz modern kentlerinin, sanayi devriminin ardından kentlerde yaşanan değişimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Tok, 2001). Avrupa’da Ortaçağın bitiminden sonra kentler, genişlemiş ya da yeni koloniler veya kentler kurulmuştur. Bu yeni kentler, kuruluş anında planlanmış ve daha sonra kolay değişmemiştir. Kentlerin kurulmasında arazinin yapısı, yöresel gelenekler, yabancı etkiler, dinsel ve din dışı simgecilik (inançlar), işlevsel ve ekonomik gereksinmelere önyargısız bağlılık vs. gibi unsurlar rol oynamıştır (Bakır&Ülgen, 2009).

Duygu, düşünce, amaç ve davranış bütünlüğü kültürü ve toplumsal değerleri oluşturan etmenlerdir. Toplumsal yapıdaki farkları mikro ve makro ölçülerde görmek mümkündür. Aile yaşamından başlayarak toplumsal etkileşim ile gelişen sanat, siyaset, ekonomi, kültür, teknoloji gibi ortak yaşantılar toplumsal yapıyı oluşturmaktadır. Kent, farklı toplumsal grupları birarada bulundurma ve biraradılığı sağlaması ile sürekli değişim gösteren önemli bir ortak yapıdır. Kentte günlük yaşam içinde bireyler, çevresiyle bağlantılıdır (Şekil 10.11.12.). Bireyin kent içinde kendi başına zaman geçirmesi genel olarak zordur. Bunun sebebi kentte yaşayan bireylerin sosyal bir aktör olarak karşılıklı etkileşim içinde olması ve iş, eğitim, ulaşım, eğlence, boş zaman, vb. ortamlarda bir arada bulunmalarıdır (Ergil, 1994).

Şekil 10.11.12. La Rambla Caddesi ve Üzerinde Sanatsal Oyunlardan Görünümler (F. Şahin Arşivi)

Toplumsal yaşam alanı olarak kentin fiziksel yapısı görülebilir olandır. Yine kentin mimari yapısı da görülebilen sanatsal yapılardır (Şekil 13.14.15.). Sosyal ve kültürel açıdan her kentin değerleri ve bu değerlerin oluşturduğu bir kimliği bulunmaktadır. Kendine has özellikleri ve bu özellikleri yansıtan mekanları vardır. Bu mekanlar, bireylerin sosyal, kültürel farklılıklara karşın bir araya geldikleri, çalıştıkları ve yaşamlarını sürdürdükleri alanlardır. Bu açıdan kente göç eden birey, bu heterojen alanda yaşamını sürdürebilmek için kente uyum sağlamak zorundadır. Kentlerdeki sosyolojik birliktelik, ancak bu uyum ile sağlanabilir.

Şekil 13.14.15. Casa Batlló'nun Tematik Dış Cephe Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Kentte sokaktaki bir kişinin görüş alanı çoğunlukla karmaşıktır. Birey, aynı anda birden fazla nesneyle veya bireyle karşı karşıyadır. Bu durum, bireyin çevresini bir bütün olarak görmesini engellemektedir. Ancak birey, kentin içinde kendisini ilgilendiren alanı bir bütün olarak algılayabilmektedir. Ulaşacağı nokta bellidir, etrafında sürekli akan nesnelere dikkat etmemekte; sadece algı noktasına odaklanmaktadır. “Nesneler, görsel uyarılma durumunda beslenirler; bunlar yüksek düzeyde uyarılmaya bağlıdır” (Avant & Helson, 1990). Sokakta görünenler, ulaşacağı nokta için çağrışım özelliği taşıyanlar ve algısal alanın dışında kalanlar olarak ayrıştırılmaktadır. Yanından geçen başka bir kentli için de etrafında yer alan mekan, obje ve kişiler, birer akıcı nesne konumundadır. Birbirlerini çoğunlukla tanımamakta, bilmemektedir. Farklı amaçları olan farklı noktalara ulaşacak olan bireyler, kent içinde hareket halindedir. Kent insanı, toplumsal yaşam alanı olarak ulaşım açısından yararlanırken, aynı zamanda kentle iletişim halinde olmaktadır.

Sosyal gereksinimlerin karşılanması, her toplumun varlığını sürdürebilmesinin ön koşuludur (Ergil, 1994). Kent, bu sosyal gereksinimlerin karşılanması için gereken olanakları sağlayan bir mekanizmadır. İnsanlar içinde yaşadıkları kentlerle birlikte düşünüldüğünde, kentin toplumsal yaşam alanı ve birey etkileşiminin önemi ortaya çıkmaktadır. İnsanların toplu halde yaşama zorunlulukları sonucunda kentler oluşmaktadır. Toplumu oluşturan bireyler, kentin fiziksel büyüklüğü karşısında yaşamını kolaylaştırmak için, yaşam alanlarını (iş, ev, kültür, eğlence, sosyal, eğitim, vb.) sınırlandırmaktadır. Bu sınırlandırılmış yaşam alanlarını olumsuz etkenlerden korumakta; olumlu yönde geliştirerek, sürdürülebilir ve daha iyi koşullarda yaşanabilir yapmaya çalışmaktadır. Birey, toplumsal yaşam alanlarından yararlanabilme kültürüne sahip olduğu zaman (toplu taşıma araçlarını kullanmak, diğer insanlara saygılı olmak,

çevresine duyarlı olmak, vb.) kentlidir. Kentte yaşayan birey, kentin işleyiş ve düzenini (kültürünü) bildiği oranda kentin olanaklarından yararlanabilmektedir.

3.2. Kentin Kamusal Alanları

Kamusal alan, insanı doğadan ayıran ve insan faaliyetleri için devamlı ve istikrarlı zemin sağlayan insanın kendi ürünlerinin, kurumlarının ve düzenlemelerinin alanı olan ortaklaşan dünyadır (Yükselbaba, 2008). Kamusal alan, ortak çıkarın ve gerçeğin konuşarak elde edildiği bir alandır (Habermas, 2000). Bu alan özgürlüklerin alanıdır ve insanın doğasından gelen zorunluluklardan kurtulmuş olarak katılınması gereken bir alandır (Yükselbaba, 2008). Kamusal alanlar, ortak yaşam alanları olarak, toplumun sosyal, siyasal ve kültürel etkinliklerini gerçekleştirdikleri alanlardır. Kamusal alanlardan, toplumun farklı kesimlerinden (ekonomik, eğitim ve kültür düzeyi olarak vb.) bireyler yararlanmaktadır. Tarih boyunca bireyleri birbirine bağlayan toplumsal bağlar (etnik yapı, ortak tarih, kültür, dil, siyasal vb.) kamusal alanlarda pekişmektedir. Kamusal alanlar, kişilerarası herhangi bir ayırım ve özel mülkün söz konusu olmadığı; toplumdaki her bireyin hak sahibi olduğu alanlardır (Şahin, 2005; 2011).

Şekil 16.17.18. Kentsel Açık Alanda Çocuk Oyun Mekanlarının Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Kamusal alanlardaki toplumsal etkinlikler, kentin gelişmesi, kent kültürünün yaygınlaşması açısından önem taşımaktadır. “Kentler çok çeşitli ilgi alanlarının birbirini etkilediği, ilişkilerin gelişip zenginleştiği kültür ortamlarıdır” (Göka, 2001: 166), (Şekil 16.17.18.). Bu amaçla toplumların siyasal ve sosyal etkinliklerde kamuoyu yaratmak ve kamuyu yönlendirmek amacıyla bir araya gelip, düşüncelerini dile getirebildikleri, eyleme dönüştürebildikleri yerler, kamusal alanlardır.

Geçmişten günümüze değin toplumun bir araya geldiği kent meydanları, önemli kamusal alanlardan biridir. Kentin kamusal alanları, işlevsellikleri bakımından önem taşımaktadır. Bunun yanında uzamsal olarak da kenti simgeleyen önemli görsellerdir. Kamusal alanlar, toplumsal yapıyı ve buna bağlı olarak kent kültürünü yansıtmaları yönünden de önemli bir tarihsel ve betimsel kimlik işlevselliğine sahiptir. Zaman ve mekan bağlamında kentlerin fiziksel değişimi ile birlikte kamusal alanlarda da değişimler süregelmiştir (Şahin, 2005, 2011).

Kamusal alanların varlıklarının fiziksel yönü, imgesi, görünürlüğü kentin kültürünü ve tarihsel dokusunu yansıtmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Bağlantıların birleştiği noktalarda, kamusal meydanların merkezinde yer alan anıtsal yapılar, kent tarihiyle ilgili heykeller gibi, sanatsal yapıtlar kamusal alanları ilginç kılan, kültürel ve sosyal yapıyı yansıtan görsellerdir. Kentin kuruluşunda, gelişiminde rol alan önemli karakterlerin heykellerinin kamusal alanlarda yer alması, kentin imgeselliği ile hatırlanabilirliğini artırmaktadır.

Kamusal alan tartışması, bütün yaşamsal kritikleri ve bu pratiklerin ortaya çıkardığı ürünleri ilgilendirir. Alan, mimarlıkta yer/bosluk gibi karşılık bulsa da ‘kamusal alan’ yalnız mekanı karşılayan yere boşluğa veya mekansal bir tanıma işaret etmez (Guess,

2007). "Kamusal mekanlar kentte yaşayan 'herkesin' bulunabildiği/var olabildiği/tartışabildiği/susabildiği mekanlardır ve bu nedenle kente ait tüm yaşamsal pratikler kamusal mekanı, kamusal mekan da kentte yaşayan herkesi ilgilendiren bir zaman/mekandır." (Tanyeli, 2011). Bu tanımdan çıkarılacak sonuç, kamusal mekanların profil (yaş, cinsiyet vb.) ve eylem açısından özgür mekanlar olduğudur.

Kamusal mekan, mekanın kendine has eylemlerini gerçekleştirebileceği mekan tipi olarak var olurken, kamusal alan "devletin" değil halkın alanıdır. Kısacası kamusal alan herkesin alanıdır. Kamusal alanda var olanlar herkesi ilgilendirir ve herkes tarafından sahiplenilir." (Akay, 2006). Açık kamusal alanların çoğunlukla gelip geçilen ya da beklenen mekanlar haline dönüşmesinin sebebi, insanların toplumsallaşma ihtiyaçlarını kendilerini daha güvenli hissettikleri, tanımlı ve kapalı mekanlarda gidermeleri olarak gösterilebilir. Asıl sorunu, insan ile arasına örtük ya da açık sınırlar ören ve standart modeller çerçevesinde biçimlenen "kapalı kamusal mekanlar" oluşturmaktadır (Şahin, 2011). Günümüzde kamusal alanlar, toplumsallaşma ya da özgürleşme mekanları olmaktan çok, bekleme alanları ya da geçiş mekanları olarak kullanılmaktadır. Kamusal mekanların kamusal alanlar kadar kullanım yoğunluklarına sahip olmamalarının başka bir nedeni de bir alan olmaktan öte toplumsallaşma potansiyelini ne kadar ve nasıl sağladıklarıdır.

Toplumsal oluşumlar, ekonominin dinamiğinin etkisiyle zorunlu olarak birbirini izleyerek tarihi oluşturmaktadır. Kentin kimi bölümleri hızlı biçimde; kimi bölümleri ise yavaş gelişmekte, yapılanmaktadır. Toplumda da aynı durum söz konusudur. Benzer kültürden ve ekonomik yapıdan gelenler, dayanışma ve paylaşım içinde olabilmek; kendilerini güvende hissedebilmek için aynı bölgede yaşamaya özen göstermektedir.

3.2.1. Kentin Açık Alanları

Kentin açık alanları, toplumun ortak olarak yararlandığı meydanlar, sokaklar, parklar, fuar alanları gibi üstü açık, fiziksel sınırı olmayan, insanların özgürce gereksinimlerini karşılayabildikleri kamuya ait açık alanlardır. Kentin tarihsel, kültürel ve sosyal birikimleri, açık alanların bütününde önem taşımakta ve kent kültürünü yansıtmaktadır. Kentin açık alanları, kentsel kültüre göre tasarlanmanın yanında, toplumun gereksinimlerini de karşılayabilecek işlevselliğe sahip olması bakımından önem taşımaktadır.

Kent nüfusu arttıkça yerleşim alanlarının artması, kent için geniş yer tutan sanayi bölgelerinin kent merkezinden banliyölere taşınmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak bu durum, sanayi bölgesi ve banliyöde yer alan yerleşimlerin bir araya gelmesine yol açmaktadır ve büyümekte olan kentlerin birçoğunda görülmektedir. Kentin açık alanlarının verimli olarak kullanılmasında, iyi bir planlama ve çevre faktörü de büyük önem taşımaktadır. Kullanılan açık alanlar, görsel ve iyi planlanmış çevresel düzene sahip olduğunda, nitelikli bir mekandan söz edilebilir (Şekil 19.20.21.).

Şekil 19.20.21. Plaça de Catalunya' nın Statik Mekan Etkisinin Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Açık alan kavramı, kent dokusunun önemli temel elemanlarından birisi olup, mimari yapı ve ulaşım alanları dışında kalan açıklıklar veya boş alanlar olarak

tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, dış mekan üzerinde herhangi bir amaca göre yapılaşmanın olmadığı ve herhangi bir rekreasyonel kullanımı için uygun potansiyel imkanı bulunan alanlar olarak algılanmaktadır (Gül&Küçük, 2001), (Şekil 22.23.24.).

Şekil 22.23.24. Güell Parkında Yer Alan Sanatsal Dokunuşlardan Görünümler (F. Şahin Arşivi)

Kent, toplumsal yapıyı ve buna bağlı olarak kent kültürünü yansıtan pek çok görsel veriyle dolu yerleşim birimidir. Bu görsel veriler, işlevselliğinin yanı sıra kent insanının haz alma ve estetik duygularının gelişimine, kent belleğinin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Kentin açık alanları ile çevre dokusu, kentin kültürel ve toplumsal yapısına göre hazırlanmakta ve toplumun değişen isteklerine göre şekillenmektedir.

3.2.2. Kentin Kapalı Alanları

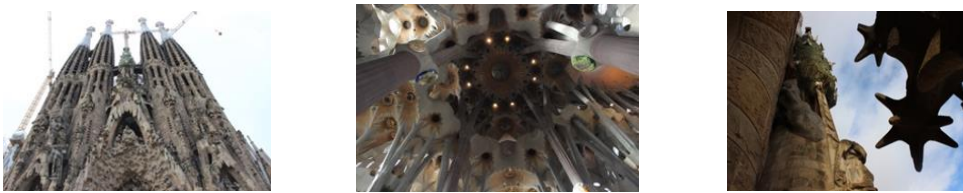
Kentin kapalı alanları, mimari yapılar içinde yer alan, üstü kapalı ve sınırlandırılmış kamusal alanlardır. Bu mekanlar, kent toplumunun istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda faydalanabileceği kamuya yönelik, sınırlanmış alanlardır (Şekil 25.26.27.). Bunlar, tarihsel ya da çağdaş mekanlar olarak, uzamsal yönden özgün ve kent kültürüyle bütünleşik olmaları bakımından öne çıkmakta ve kent kimliğini oluşturmaktadır. Ancak kent kültürü ve dokusu gözetilmeksizin tasarlanan mimari yapılanmalar, kent kimliğini bozmaktadır. Özellikle korunması gereken özgün yapılar, yanlış planlama sonucunda kentin simgesi olma özelliğini de yitirmektedir.

Şekil 25.26.27. La Boqueria Çarşısının İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Kentin kapalı alanları, mimari yapılardan oluşmaktadır. Yapının biçimi, rengi, dokusu ve detayları, özgün ve kent kültürüne uyumlu olması bakımından önem taşımaktadır (Şekil 28.29.30.). Kapalı alanlar kent kültürünü sürdürmek, toplumsal belleği zinde tutmak ve aynı zamanda boş zamanları verimli bir etkinliğe dönüştürmek adına sürekli etkinlik gösterilen yerlerdir.

Şekil 28.29.30. Sagrada Familia' nın İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Tarihsel süreçte kent insanlarını birbirine bağlayan toplumsal bağlar, günümüzde zayıflamakta, tüketim toplumuna dönüşme nedeniyle kentli insanlar, alışveriş merkezlerine yönlendirilmektedir. Kent sakinlerinin büyük kısmı, boş zaman

etkinliklerini kapalı ve açık alanlarda yayılmış olan alışveriş merkezlerinde gerçekleştirmektedir. İmgesel veri yağmuruna tutulan bireyler, alışveriş merkezlerinde yağmurdan, sıcaktan, soğuktan etkilenmeden, aileleriyle birlikte alışveriş yapmasalar bile zamanlarının büyük kısmını geçirmeyi tercih etmektedir (Kıray, 2007, Şahin, 2011), (Şekil 31.32.33.).

Şekil 31.32.33. Las Arenas Alışveriş Merkezinin İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Özel sektörün farklı stratejilerle oluşturduğu alışveriş merkezleri, kentliyi tüketime yönlendirmekte; gereksinim yaratma politikaları ile alışveriş merkezlerini yaşam alanına dönüştürmektedir. Kent halkının alışveriş merkezlerine alışmaları ile açık ve kapalı olan bu mekanlar alternatiflerle dolu, standartlaştırılmış gereksinimlere cevap veren istikrarlı yaşam alanlarına, neredeyse küçük ölçekli kentlere dönüşmüştür. Büyük alışveriş merkezleri, bu özellikleriyle küçük işletmeleri yok etmektedir.

3.3. Kentleşme Olgusu

Kentler, toplu yaşam ve paylaşımlar için uygun alanlarda nüfusun yoğunlaşması ile oluşmaktadır. Kentlerde nüfusun yoğunlaşması, toplu yaşam için gerekli üretimin birikmiş olması ve hizmetin de kent toplumu oluşturan bireylere yetebilecek olması durumunu akla getirmektedir. Şehirler, teknolojik gelişme düzeyi bakımından, sanayi öncesi şehirler, geçiş halindeki şehirler ve sanayi şehirleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu şehirlerden birincisi, sanayi öncesi uygar, ya da feodal toplumun, ikincisi modernleşmekte ya da gelişmekte olan toplumun, üçüncüsü ise sanayileşmiş, gelişmiş ve modern toplumların şehirleridir (Keleş, 1972), (Şekil 34.35.36.).

Şekil 34.35.36. Tore Agbar Modern Tematik Kulenin Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Kentleşme bir eğilimdir. Her insan daha geniş bir sosyal çevreye ve daha karmaşık bir yapıya katılmayı arzu etmektedir (Göka, 2001). Gelişmeye, bilgilenmeye ve medeniyet oluşturmaya dönük olan bu eğilim, bireyleri bir arada uyum içinde yaşamaya zorunlu kılmaktadır. İleri bir iş bölümü ve toplu üretim ile kentteki devinim gerçekleşmektedir (Adıgüzel, 2001), (Şekil 37.38.39.).

Şekil 37.38.39. Kentsel Açık Alanda Farklı Peyzaj Ögelerinin Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Kent, işlevsel olmasının yanı sıra; tasarım açısından bakıldığında deneyimsel bir alandır. İnsan tarafından üretilen, yapay oluşumlardan meydana gelen kent, yine insanla değişmekte ve/veya gelişmektedir. Lynch semtlerin birbiriyle gruplanarak ilişkilendirmesi başarılı olmayınca kent imgesinde bulanıklaşma görülebildiğini ifade etmektedir (Başaran, 2010). Semtlerin kullanımları ve dokuları farklı olsa da birbiriyle ilişkilendirilebilmesi, kent imgesinin bir bütüne dönüştürülmesine katkıda bulunacaktır. Kente yapay bir doku izlenimi vermek veya çeşitli etkinliklerle kentliyi bir araya getirmek, kent yönetiminin elindedir. “Bir kentin fiziksel biçiminin, şehirdeki faaliyetler ve yaşayanların değerleriyle yakın bir ilişkisi vardır” (Keleş, 1972).

Kent, modern hayatın somut görünümü niteliğindedir. Lynch’e göre, sıkışık bir yapıya sahip kentlerde cephelerin homojenliği –kullanılan malzemeler, modellemeler, süslemeleri renk ve silüet ve özellikle de pencereler- büyük bölgeleri tanımlamakta kullanılan temel ipuçlarıdır (Başaran, 2010). Kentin değişim sürecinde gerçekleşen belirli devinimler bulunmaktadır. Binaların genel olarak kalıcı olmasının yanında, yapıların restorasyon ve yenileme çalışmalarının genellikle kent görünümünde değişiklikler oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü kentin genel görünümü, binaların, dükkanların, meydanların, vb. görünümünün bütününden oluşmaktadır.

3.4. Kent Kültürü-Birey Etkileşimi

Keleş (1972), kenti yerleşim birimleri ve daha geniş anlamıyla mekan (space) olarak tanımlamaktadır. Kent, değişimin, farklılaşmanın, çoğunluğun mekanı, o halde çoğu kimsenin ütöpik veya gerçekçi özlemlerini oluşturan birçok maddi veya manevi değer de ortaya çıkma ve yoğunlaşma yeri, yani uygarlığın beşiği, potasıdır (Kılıçbay, 2000). Ergil’e göre (1994) kültür, insanların, toplumun üyeleri olarak sahip oldukları maddi ve manevi (inançlar, adetler, görüşler, ideolojiler) değerlerin karmaşık bütünlüğüdür. Kent kültürü ise, en yalın haliyle, kentli insana özgü davranış kalıpları ve yaşam biçimidir (Şekil 40.41.42.).

Şekil 40.41.42. Ferran Caddesinde Rastlantısal Geçişlerden Görünümler (F. Şahin Arşivi)

Toplumsal merdiven yükseldikçe bireysellik de artmaktadır (Fiske, 1999). Kentte yaşayan bireyler arasındaki iletişimde, içinde yaşanılan kente ait olan kültürün etkisi büyük önem taşımaktadır. İletişim araçlarıyla yayılan, siyasi önermeler, kültürler, eğlence biçimleri, tüketim alışkanlığı toplumları benzer yaşamlara götürmektedir (Yaykın, 2009). Kültürün iletişim ve etkileşme dalı olduğu düşünüldüğünde, kentte

yaşayan bireylerin birbirlerini anlayarak iletişim kurabilmeleri, ortak bir anlatım dili kurmaları ile mümkün olmaktadır. Kente özgü günlük yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları, dili, tarihi, o kentin ortak kültürel değerlerini oluşturmaktadır. Birey, içinde bulunduğu fiziksel mekan olan kentten ve kendini ait hissettiği, benimsediği kentin kültüründen yola çıkarak kendisini ifade etmektedir (Şekil 43.44.45.).

Şekil 43.44.45. Kentsel Açık Alanda Kentsel Yaşam Parçalarından Görünümler (F. Şahin Arşivi)

Kentsel kültür, zaman içerisinde, kentlinin, diğer kentlilerle olan mesleki, sosyal ilişkileri ile örgütlenmelerinden ve diğer kentlerle olan ilişkilerinden etkilenerek gelişmekte; yaşam biçimi haline dönüşmektedir (Şekil 46.47.48.).

Şekil 46.47.48. Encants Flea Marketin İç ve Dış Mekan Görünümleri (F. Şahin Arşivi)

Çağdaş, kentlileşmiş, metalaştırılmış toplumda ekonomik değer yaratımı, ticaret ve kazanç, kültürle ilişkilendirilerek somut nesnelere dönüştürülmektedir. Görüş alanların homojen olmaktan çok hiyerarşik olması, ihtiyaçlara bağlı olarak görüş alanlarında bazı algısal özelliklerin ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Arnheim, 2012). Lynch'e göre, önemli ayrıntılar, bireylerin kent içindeki sıradan gezintilerinde belli hareketlerini tetiklemektedir (Başaran, 2010). Somut göstergelerle bireyselliğini kanıtlamak isteyen birey, kent toplumu içinde, aitlik hissi kazanma eğilimi göstermektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kent, insanların sadece bir arada yaşadığı fiziksel bir mekan değil, insanların etkileşim içerisinde olduğu, kente değer kattığı bir kültür yapısıdır. İnsanlar yaşadıkları kente kendindeki bütün değerleri, kent kimliği ve kent kültürü ile anlamlandırarak dışa vurmaktadır. İnsan kendi varlığını ve konumunu mekan içinde farklı biçimlerde göstermektedir. Bu formlar ile yeni boyutlar ve anlamlar kazanan mekanın en belirgin başka bir ifade göstergesi kentlerdir. Kentsel mekan tarihsel yolda kendi ritmine göre bölünür; sınıfsal, dinsel, etnik ve işlevsel açılardan büyüklü küçüklü yeni mekanlar doğurur. İnsanlarla dolup taşan bu mekanlar toplumsal kaynaşmayı olduğu kadar toplumsal farklılaşmayı da üreten ortamlar olarak görülmektedir.

Barselona'da muhteşem bir tarih ve görsellik sentezi ön plana çıkmaktadır. Gotik, Barok ve Modernist gibi farklı akımların biraradaki varlıkları yaşayan/yaşanan kent olgusuyla örtüşmektedir. Eski dünyanın güneyinde çok canlı ve renkli bir merkez olmayı başarmış bir kent olan Barselona, sunduğu mekanlar ile kullanıcılarının alternatif gereksinimlerini karşılarken, kullanımı ve estetik değerleriyle de kişisel-toplumsal bir bağ kurulmasına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2001). Kitle Toplumunun Açmazları-Kültür Endüstrisi, Şehir Yayınları, İstanbul.
- Akay, A. (2006). Sanat Tarihi: Sıra Dışı Bir Disiplin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Arnheim, R. (2012). Görsel Düşünme, Rahmi Ögdül (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Avant, L.&Helson, H. (1990). Algı Kuramları, Doç. Dr. Yurdal Topsever (Çev.), Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir.
- Benjamin, W. (1992). XIX. Yüzyılın Başkenti Paris, Pasajlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Derrida, J. (1982). Margins of Philosophy, Chicago IL: University of Chicago Press, Chicago.
- Doğan, A. E. (2007). Eğreti Kamusalılık: Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ergil, D. (1994). Toplum ve İnsan, Turhan Yayınları, Ankara.
- Fiske, J. (1999). Popüler Kültürü Anlamak, Süleyman İrvan (Çev.), Ark Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Frampton, K. (2001). The Catalytic City: Between Strategy and Intervention, RIBA, London.
- Göka, Ş. (2001). İnsan ve Mekan, Pınar Yayınları, İstanbul.

- Guess, R. (2007). Kamusal Şeyler Özel Şeyler, YKY Yayınları, İstanbul.
- Gür, Ş. Ö. (2007). Modernity vs Postmodernity in Architectural Education. JAPR (sayı:24/2), ss.91-109.
- Gül, A. & Küçük, V. (2001). Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(2), 27-48.
- Habermas, J. (2000). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, Tanıl Bora, Mithat Sancar (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2006). Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları, İstanbul.
- Heideggers, M. (1979). Günlük İnsan ve Onlar Alanı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Helle, H. J. (1996). Kentileşmiş İnsan, Cogito, 8, s. 71-80, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R. (1972). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Kılıçbay, M. A. (2000). Şehirler ve Kentler, İmge Yayınları, İstanbul.
- Kolb, D. (1990). Postmodern Sophistications: Philosophy, Architecture and Tradition, USA: University of Chicago Press, Chicago.
- Lynch, K. (1996). Çevrenin İmgesi, Cogito, 8, s. 153-162, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Lynch, K. (2010). Kent İmgesi, İrem Başaran (Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Patsy, H. and Others. (1992). Rebuilding The City, Rebuilding The City: Propertyled Urban Regeneration, p. 3-13, Ed. Patsy, H., and others, Chapman&Hall, London.
- Rossi, A. (2006). Şehrin Mimarisi, Nurdan Gürbilek (Çev.), Kanat Kitap, s:150, İstanbul.
- Shane, G. (1995). Contextualism. Architecture Design, 46(No:11), s:676-679.
- Simmel, G. (2000). The Metropolis and Mental Life, The Urban Sociology Reader, LeGates, Richard T; Stout, Frederic (Ed), Routledge, s:28, London.
- Şahin, F. (2005). Alışveriş Merkezlerinin Biçimlenmesinde Önemli Boyutlardan Kamusal Mekan ve Kamusal Olgusu, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Şahin, F. (2011). Günümüz Alışveriş Merkezlerinde Kentsel Kamusal Mekan Olgusu, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Şentürer, A. (2008). Zaman Mekan, YEM, İstanbul.
- Urry, J. (1999). Mekanları Tüketmek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Uygur, N. (1996). Kültür Kuramı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20. Yüzyıl Kenti İçinde, Bülent Duru, Ayten Alkan (Ed ve Çev.), İmge Kitabevi, ss.77-106, Ankara.
- Tanyeli, U. (2011). Mimarlık Gündelik Yaşamla İlişisini Nasıl Keser?, Mimarlık ve Gündelik Yaşam, Ankara Mimarlar Odası (Dosya 27), 41-45.
- Tok, G. (2001). Uygarlığın Mihenk Taşları Kentler. Bilim ve Teknik Dergisi. 408, 90-93.
- Velioğlu, S. (1990). Dış Mekan Yaşantısına Bağlı Olarak Mimari Ölçekteki Fiziksel Biçimleniş Değerlendirmeye Yönelik Bir Model, Doktora Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yaykın, M. (2009). Fotoğraf İdeolojisi, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Yırtıcı, H. (2005). Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 2, 227-272, İstanbul.

OTURUM VIII A / SESSION VIII A
KATI ATIK YÖNETİMİ / SOLID WASTE MANAGEMENT

KOMPLEKS KAMUSAL SORUNLAR ve AĞ YÖNETİŞİMİ MODELİ: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL KATI ATIKLARIN YÖNETİMİNE YÖNELİK BİR ANALİZ¹

Prof. Dr. Halil İbrahim AYDINLI

Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

Öğr. Gör. Dr. Levent MEMİŞ²

Giresun Üniversitesi Tirebolu Mehmet Bayrak Meslek Yüksekokulu

Özet

Araştırma, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri olarak görülen kentsel katı atıkların yönetimini, yönetim perspektifinden hareketle, örgütlenmenin yeni bir türünü yansıtan ağ yönetimi modeli çerçevesinde incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda sürdürülebilir kentsel katı atık yönetimi karmaşık kamusal sorun olarak temellendirilmiş ve buradan hareketle kentsel katı atık sorunu irdelenmiştir. Sonrasında karmaşık sorunların yönetilme araçlarından biri olarak konumlandırılan ağ yönetimi yaklaşımı üzerinde durulmuş, bu yaklaşımın atık yönetimi için sunduğu olanaklar değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, sürdürülebilirlik açısından kentsel katı atıkların yönetiminin, çok aşamalı ve çok taraflı yapısıyla karmaşık bir durumu yansıttığı, bu açıdan ağ yönetimi modelinin uygulama alanı olabileceği kanaatine ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Atık Yönetimi, Ağ Yönetimi

COMPLEX PUBLIC ISSUES and NETWORK GOVERNANCE MODEL: AN ANALYSIS for SUSTAINABLE URBAN SOLID WASTE MANAGEMENT

Abstract

The main purpose of the study; management of urban solid waste which is seen one of the important components of sustainable urban development investigate within the framework of network governance model. In this context, sustainable urban solid waste management has been based on a complex public issue and urban solid waste problem are discussed. After, It has focused on network governance approach that positioned as one of the management tools of complex problems. Possibilities offered by the network management approach to waste management is evaluated. It is understood to find application area of network governance model for sustainable urban solid waste management reflect the complex situation with multilateral and multi-stage structure.

Keywords: Sustainable, Waste Management, Network Governance

¹ Bu bildiri, ikinci yazar tarafından “Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma ve Katı Atık Yönetiminde Ağ Yönetimi: Giresun İli Örneği” başlığında, Prof. Dr. Halil İbrahim AYDINLI’nın danışmanlığında hazırlanan ve Sakarya Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı’nda doktora tezi olarak kabul edilen metinden üretilmiştir.

² Levent MEMİŞ; levent.memis@giresun.edu.tr;

GİRİŞ

Toplamları etkileyen çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda yaşanan değişim, bazı sorunları (iklim değişikliği, su kaynaklarını koruma, doğal afetler, suçla mücadele gibi) daha fazla kompleks hale getirmekte (*wicked problem*) veya yaşanan değişimle birlikte karmaşık sorunlar gündeme gelmektedir. Bu nedenle bu sorunların üstesinden gelebilecek yeni yönetim yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Vurgulanan kompleks sorunlardan biri de kentsel düzlemde gündeme gelen katı atıklardır. Sürdürülebilirlik yaklaşımı ile kentsel katı atıklar ele alındığında (önleme, minimizasyon, yeniden kullanım, geri dönüşüm, geri kazanım ve bertaraf etme), atık yönetimi süreci içinde gündeme gelen çok taraflı aktör yapısıyla kompleks bir durumu yansıttığı görülmektedir. Tam da bu noktada, devlet, STK ve özel sektör klasik konumlarını korumakla birlikte, altı çizilen kompleks sorunların üstesinden gelmek için daha fazla birliktelik eğilimi sergilemeleri gereği ortaya çıkmaktadır. İfade edilenler bağlamında yönetişimin yeni bir türünü yansıtan ağ yönetişimi modeli, kompleks sorunların iyi yönetilmesi için çözümler sunmaktadır.

İfade edilenler bağlamında bu çalışmanın temel amacı, sürdürülebilir kentsel katı atıkların yönetimini, yönetişim perspektifinden hareketle, örgütlenmenin yeni bir türünü yansıtan ağ yönetişimi modeli çerçevesinde, teorik düzeyde incelemektir. Belirlenen temel amaç kapsamında şu soruların cevabı aranmaktadır: 1. Sürdürülebilirlik yaklaşımı kentsel katı atıkların yönetimine nasıl odaklanmakta ve sürdürülebilirlik yaklaşımı ile kentsel katı atıkların yönetilmesi nasıl karmaşık yapıyı barındırmaktadır?, 2. Ağ yönetişimi modelini ortaya çıkaran sebepler, diğer örgütlenme ve yönetim modellerinden ayıran özellikler nelerdir? Ve ağ yönetişimi modeli, kentsel katı atıkların yönetilmesine nasıl çözümler sunmaktadır?

Araştırmanın genel sonuçlarına göre, biçimsel veya biçimsel olmayan farklı tarafların birlikteliğine aracı olan, işbirliğinin farklı bir durumunu yansıtan ağ yönetişimi modeli; hiyerarşik olmayan otorite yapısı ve işleyişi, esnekliği, bir birbirini tamamlayıcı yapısı, gönüllülük esaslılığı, karşılıklılık kendi kendini kontrol edebilmesi gibi sahip olduğu ayırıcı özellikleri ile atıkların sürdürülebilir şekilde yönetilmesine yönelik, önemli bir takım vaatler sunduğu tespit edilmektedir. Elde edilen bulgular kapsamında çalışmanın sonunda çeşitli öneriler getirilmektedir.

1. Kompleks Kamusal Sorunlar ve Yönetimi

Tarihsel sürece bakıldığında, insanoğlunun “daha iyiyi” arama arayışı, bireysel ve toplumsal düzeyde karşılık bulabilecek şekilde, sosyal ve ekonomik alanlarda yeni yapı ve işleyişleri beraberinde getirmiştir. Yaşanan süreç örgütsel düzeyde ele alındığında, günümüzde, yönetilenin edilgenlikten daha fazla etken olduğu, alınan kararlara katılım sağladığı yönetim ve organizasyon paradigmaları ön plana çıkmaktadır. Kamu yönetimi özelinde odaklanıldığında da, kamusal sorunlarla ilgili gerek karar alma, gerekse de alınan kararların hayata geçirilmesinde, klasikleşmiş demokrasi kurumlarının yanında, farklı tarafların katılımını sağlayan yöntemlerin önem kazandığı ve bu kapsamda yeni paradigmaların gündeme geldiği bilinmektedir. Özellikle bazı kamusal meselelerin kompleks hale bürünmesiyle (*wicked problem*) farklı tarafların, farklı yöntemlerden yararlanarak işbirliği içinde olması adeta bir zorunluluk haline gelmektedir. İlgili literatür incelendiğinde kamusal meselelerle ilintili olarak farklı konuların karmaşıklık temelinde, kentsel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası ölçekte gündeme geldiği anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 1).

Tablo 1: Karmaşık Kamusal Sorun Alanları

Ana Konular	Alt Konular	Yazarlar
Kent alanında	Kentsel dönüşüm, kentsel sürdürülebilirlik, yangın.	Lownders ve Skelcher, 1998: 316; Nijkamp, 2007: 107; Bouckaert, 1994: 153.
Çevre alanında	Doğal kayaların yönetimi, küresel ısınma, sera gazı etkisi, iklim değişikliği, doğal afetler.	Morçöl, 2012: 22; Torfing, 2007a: 24; Alford ve O'Flynn, 2012: 199; Klijn, 2010: 306; Lubell ve Fulton, 2007; Stein, Ernstson ve Barron, 2011: 1085; Robins, Bates ve Pattison, 2011; Koppenjan ve Klijn, 2004: 12; Hicklin ve diğerleri, 2009: 97; Van Vliet, 1994: 106.
Güvenlik alanında	Terör saldırıları, suçla mücadele, hırsızlık, gıda güvenliği.	Torfing, 2007a: 24; Moore, 2009: 224; Bekkers, 2011: 29; Taşdöven ve Kapucu, 2011.
Sağlık alanında	Obezite ile mücadele, nüfusun yaşlanması, HIV/AIDS ile mücadele.	Bekkers, 2011: 29; Hicklin ve diğerleri, 2009: 97;
Ekonomik alanda	İstihdam politikaları.	Torfing, 2007a: 24;

Bu işbirliği tutumu önemsenerek karmaşık sorunların ele alınmasıyla, uzun vadeye yansıtacak çözümler üretebilmek mümkün olabilmektedir.

Toplumsal ve örgütsel alanda yaşanan değişimler ve yukarıda ifade edilen kompleks sorunlardan hareketle geçmişte ortaya çıkan ve yerleşen yönetim anlayışları yok sayılmaksızın yeni yönetim yaklaşımları geliştirilmiştir. Bu yönetim paradigmaları farklı şekillerde sınıflandırmakla birlikte (Osborne, 2006: 377; Koliba, Meek ve Zia, 2011: 33) kamu yönetiminin özerk bir yönetim alanı ve bir disiplin olarak yer edinmesinden itibaren esasında: klasik kamu yönetimi (*public administration*), yeni kamu işletmeciliği (*new public management*) ve yönetişim (*governance*) şeklinde üç kategoride toplanabilir. Kısaca değinecek olursak klasik kamu yönetimi, daha çok uzun yıllar ağırlığını sürdüren bürokratik model çerçevesinde şekillenmiş olup, kamu yönetimi alanındaki ilk uygulamaları yansıtmaktadır. Yeni kamu işletmeciliği ise, öncesi olmakla birlikte, 1990'lı yıllardan sonra önem kazanmaya başlamıştır (Üstüner, 2000: 22-23). Bu yönetim modelinde; kamu kurumlarında etkinliğin ve verimliliğin artırılması için özel sektör yöntemlerinin kamu kurumlarına uyumlaştırılması, kamu kurumlarının kendi içinde ve dışında rekabete açılması (Peters, 2010: 39), kamu-özel sektör işbirliklerinin artırılması ve özelleştirme konularına odaklanılması, performans yönetiminin dikkate alınması gibi hususlar (Bevir, 2009: 3; Torfing ve diğerleri, 2012: 11) önem kazanmaktadır. Yeni kamu işletmeciliği paradigması ile varlık bulan, süreç içinde barındırdığı ayırıcı özellikleri ile kamu yönetimi açısından başlı başına yönetim paradigmasına dönüşen kavram ise yönetişimdir. İlk geliştirildiği zamandan günümüze yönetişim kavramı üzerine, farklı konu veya uygulama alanlarında farklı anlamlar yüklenmiştir. Ancak kamu yönetimi açısından ele alındığında yönetişim kavramı, alınacak kararlardan etkilenen tarafları, karşılıklı müzakere ve diyalog içinde bir araya getiren, bu birlikteliğin sonucu karar alınmasını ve işbirliği içinde uygulamaları sağlayan bir yönetim modelini olarak karşılık bulmaktadır. Zaman içinde yönetişim paradigmasından hareketle farklı yönetişim yaklaşımları geliştirilmiştir. Tam da bu noktada, kompleks kamusal sorunların yapısına yönelik çözüm sunan bir model olarak ağ yönetişimi yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Çalışmamızın odağı itibarıyla ilgili başlık altında ağ yönetişimi modeli üzerinde durulacaktır.

2. Kompleks Bir Sorun Alanı Olarak Kentsel Katı Atıklar

Kentler, yaşamın somut olarak karşılık bulduğu, Dünya nüfusunun %50'sinden fazlasını bünyesinde barındıran öncelikli yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Bu

bağlamda 21. yy. kentleri; ekonomik, sosyal ve kültürel imkanlarıyla yaşamı kolaylaştıran, yaşayan mekanlar olarak önemini korumaktadır (Keivani, 2010: 6). Fakat diğer taraftan da kentler, artan nüfus artışıyla birlikte, kentsel alanda ortaya çıkan niceliksel ve niteliksel değerlerin bir birini tamamlayacak şekilde yerine getirilmemesi, kentlerin ekonomik gelişmesi ve buna bağlı olarak kentleşmenin yoğunlaşması, kentsel alanın varlığından ve işleyişinden kaynaklı bazı sorunların ortaya çıkması, bireysel ve toplumsal düzeyde ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla ciddi negatif sonuçlara yol açmaktadır (Rydin, 2010: 9-11). İfade edilen sorunlar incelendiğinde bunların; sosyal (büyük sosyal eşitsizlikler, yabancılaşıma ve kentsel yoksulluklar gibi), ekonomik (ekonomik potansiyellerin kaybedilmesi, girişim ve gelir adaletsizliğinin artması gibi) ve çevresel (kirlilik, mikro klima etkisi, yağış miktarı ve sıcaklıklarda yaşanan değişim gibi) alanlarda karşılık bulduğu görülmektedir (Keivani, 2010: 7-13; Rydin, 2010: 11-12; Çetinkaya, 2013: 13). Bu sorunlara çözüm üretildikçe sürdürülebilir bir kentsel kalkınma mümkün olabilecektir.

İfade edilen kentsel çevre sorunlarından birini atıklar oluşturmaktadır. Atıklar, her hangi bir ihtiyacın giderilmesi (bireysel veya örgütsel) sonucu kaçınılmaz olarak ortaya çıkan, katı, sıvı ve gaz haliyle genellikle bulunduğu çevreye zarar verme potansiyeli taşıyan, değeri olmayan (McDougall ve diğerleri, 2001: 1; 15) maddeler olarak ifade edilmektedir. Atıklar, serbest piyasa ekonomisi güdümü altında endüstriyel ürünlerin daha fazla tüketim aracı olarak kullanımının yaygınlaşması ile kentsel alanda önemli hale gelmiştir. Atıkların farklı şekillerde sınıflandırıldığı, ilgili literatürden (McDougall ve diğerleri, 2001: 2; Kılınç, 2011: 46-48; Nag ve Vizayakumar, 2005: 12-13; Kılınç, 2011: 39 vb.) anlaşılmaktadır. Atık türlerinin her biri ayrı çalışmaların konusu olmakla birlikte, bu çalışmada sadece kentsel katı atıklar ele alınmaktadır.

Kentsel düzlemde ortaya çıkan tehlikeli ve tehlikesiz olarak sınıflandırılan (Toprak, 2012: 332) katı atıklar, ortaya çıkışına aracı olan kaynaklar bağlamında çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmaktadır (Chandrappa ve Das, 2012: 49-50; Tchobanoglous ve diğerleri, 2002: 3; İnce, 2011: 2; Karpuzcu, 2014: 143-144; Steiner ve Wiegel, 2009: 4-6; Toprak, 2012: 333). Burada katı atıklar, Christensen (2011: 19)'in ele aldığı şekliyle; *yerleşimsel atıklar*, *ticari atıklar*, *kurumsal atıklar*, *endüstriyel atıklar* ve *inşaat ve yıkıntı atıkları* başlıkları altında sınıflandırılmaktadır.

- **Yerleşimsel (Belediye Atıkları):** Ülkelerin gelişmişliği ve gelire göre değişmekle birlikte, günlük evsel atıklar; yiyecek atıkları, kağıt, cam ve plastikten oluşan ambalaj malzeme atıkları, hacimli (*bulky*) evsel atıklar; elektronik eşyalar (bilgisayarlar, telefonlar, tv, beyaz eşya gibi), mobilya, evsel tehlikeli atıklar; yağlar, boyalar, çözücüler, piller, oje şişeleri, böcek ilacı, losyon gibi, biyomedikal atıklar; tekstil atıkları ve diğer malzemelerden (küller gibi) oluşmaktadır (Christensen, Fruergaard ve Matsufuji, 2011: 85-86).

- **Kurumsal:** Sağlık merkezleri, eğitim, mezbahana, cezaevi, belediye gibi kamusal veya yarı kamusal örgütlerin iş yapma sürecinde ortaya çıkan çeşitli (yiyecek, ambalaj gibi) atıklardır (Christensen ve Fruergaard, 2011: 97-99).

- **Ticari:** Yapılan faaliyetler ve işlem hacmine göre değişmekle birlikte ticari faaliyet (perakende, otel, restoran, banka, sigorta, lojistik gibi) sürecinde ortaya çıkan atıklar; yiyecek atıkları, kağıt, cam ve plastikten oluşan ambalaj malzeme atıkları; piller ve çeşitli kimyasallardan oluşan atıklardan oluşmaktadır (Christensen ve Fruergaard, 2011: 97-99).

• **Endüstriyel:** Üretilen ürünün türü (ahşap, gıda, baskı ve yayın, metal, elektronik vb.) ve miktarına göre değişmekle birlikte, kullanılan hammadde ve yarı mamul atıkları, paketleme malzemeleri ve tehlikeli kimyasal atıklar, en temel endüstriyel atık bileşenini oluşturmaktadır (Chistensen, 2011: 100-101).

• **İnşaat ve moloz:** Temel atık bileşenlerini; beton, asfalt, tuğla parçaları, toprak, ahşap, metal ve diğer enkaz malzemeleri oluşturmaktadır. Belirtilen atıklar, inşaat yapımında var olan yapıların yenilenmesi ve onarılmasından ortaya çıkmaktadır (Chistensen ve Andersen, 2011: 104-109).

Doğal kaynakların kıtlığı ve buna dayalı olarak kaynakların rasyonel kullanım gerekliliği, katı atık yönetimini de; teknik, ekonomik, toplumsal, yönetsel, bilimsel ve yasal yönleriyle sistematik bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır (Palabıyık, 2001: 397; Toprak, 2012: 326; Kılınç, 2011: 77). Pratiğe bakıldığında ise atık konusunun teknik boyutları dikkate alınarak daha çok (çevre) mühendislik biliminin ilgi alanı içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Fakat atık, üretildiği özel alanın dışına taşarak aynı zamanda kamusal bir nesneye dönüşmektedir. Bu çerçevede atıklar yönetsel-siyasal bağlamda kamu yönetimi disiplinin de ilgi alanına dahil olmaktadır (Güler, 2001: 7).

Kamusal alanda ortaya çıkan bir problem olarak katı atık, kent düzleminde 19. yy.'ın ortasından itibaren, kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte belediyelerin sorumluluk alanına dahil olmuştur (Chandrappa ve Das, 2012: 13; 65; Christensen, 2011a: 3). Fakat zaman içinde tüketim biçimi ve alışkanlıklarıyla ilintili olarak atıkların artması, sektörlerin (ticaret, eğitim, sağlık, vb.) çeşitlenmesi, atıkların yönetimi için belediye kaynaklarının sınırlı olması ve atığı üretenlerin sorumluluğunun yokluğu gibi nedenlerle katı atıkların yönetilmesi, belediyeler için kompleks bir hale dönüşmüştür (Vega ve diğerleri, 2012: 16; Lehmann, 2012: 111). Bu bağlamda tek bir aktör olarak kentsel katı atıkların yönetiminde belediyenin yeterli olmadığı (Wilson, Velis ve Rodic, 2013: 61), bu nedenle sürdürülebilirlik yaklaşımını da dikkate alan, disiplinler arası bir bakış açısıyla farklı sektörlerden aktörlerin yer aldığı işbirliklerine, daha genel ifadesiyle yönetim yapılarına ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmektedir (Post, 2004: 23; Joseph, 2006: 864; Öztürk ve diğerleri, 2015: 2; Palabıyık, 2001: 399).

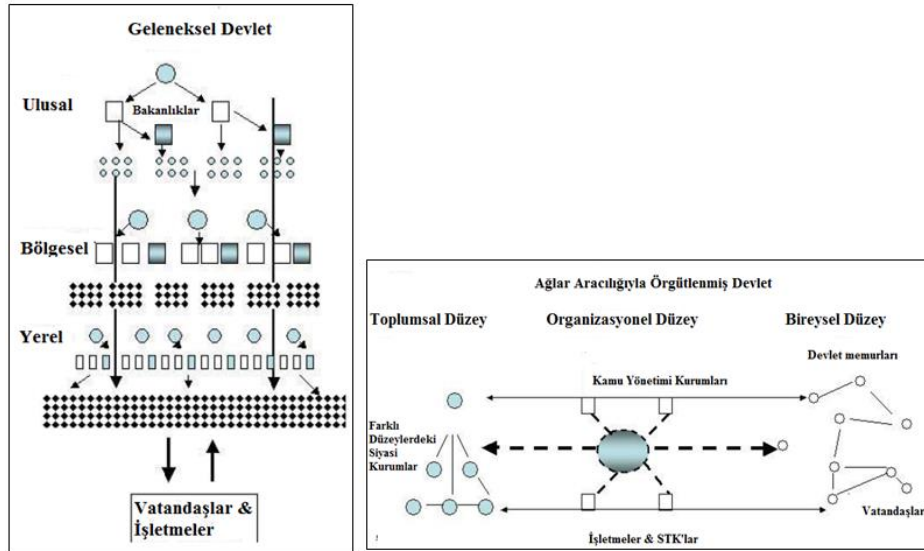
Özellikle sürdürülebilirlik yaklaşımından hareketle kentsel düzlemde ortaya çıkan ambalaj ve evsel atıklar yönetilmek istendiğinde; ortaya çıkış alanlarının dağınıklığı (haneler, iş mekanları gibi), farklı türleri barındırması (plastik, cam, kâğıt ve kozmolit), sürdürülebilir atık yönetiminin çok aşamalı (kaçınma/önleme, tekrar kullanım, geri dönüşüm, geri kazanım, işleme ve bertaraf) (Lehmann, 2012: 108) olması gibi nedenlerle daha fazla farklı sektörlerden farklı tarafların birlikteliklerine gerek duyulmaktadır. İfade edilen özellikleriyle ambalaj atıkları kompleks bir durumu yansıtmaktadır. Bu noktada araştırmamızda; sürdürülebilir, etkin, verimli, çevresel zararı minimize edecek, ortaya çıkan maddelerden ekonomik kaynak oluşturacak şekilde ambalaj atıklarının yönetimi için, aktörler arasında işbirliğinin bir türünü yansıtan ağ yönetimi (*network governance*) yaklaşımı ön plana çıkarılmaktadır. Bir sonraki başlıkta ifade edilen yaklaşım ve bu yaklaşımın ambalaj atıklarını yönetimini nasıl daha iyi duruma getirebileceği üzerinde durulmaktadır.

3.Ağ Yönetimi Yaklaşımı ve Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi

1990'lı yıllara gelindiğinde, farklı sektörlerin birlikteliğini, kolektif üretimi (Hill ve Hupe, 2009: 13), görüşme/müzakere, ortaklık, etkileşim, diyalog ve çatışmayı (Evans ve diğerleri, 2005: 3) yansıtan bir kavram olarak yönetim, uluslararası örgütlerin (WB, IMF, OECD, UNDP, WTO gibi) de etkisiyle daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır.

Sonraki süreçte de, farklı yönetim yaklaşımlarının ve türlerinin ortaya çıktığı ve beraberinde de bir çok eleştirinin³ gündeme getirildiği bilinmektedir. İfade edilenler bağlamında ağ yönetişi, yönetişimin bir türü olarak, “ağ” ve “yönetişim” paradigmasının birleşiminde türeyen bir yaklaşımdır. Hemen belirtmek gerekir ki, sosyal bilimlerin diğer ilgili bilim dallarında da ağların farklı şekillerde gündeme geldiği anlaşılmaktadır (bkz.: Börzel, 1998: 253-254; Berry ve diğerleri, 2004: 540; Isett ve diğerleri, 2011: 1160; Provan, Fish ve Sydow, 2007: 479-480; Hafner-Burton, Kahler ve Montgomery, 2009; Keast, 2014:17; Felie ve diğerleri, 2011: 312). Diğer birliktelik (ortaklık, işbirliği, dayanışma, birlikte üretim, dış kaynaklardan yararlanma gibi (Poocharoen ve Ting, 2013: 9) oluşumlarından farklı olarak kamu yönetimi açısından ağ paradigmasının en genel mantığı, her türlü otoriteler (kamu, özel ve STK) arasında hiyerarşik bir mekanizma oluşturmaktan öte, otoriteler arasında yatay birliktelik oluşumlarını yansıtmaktır (bkz. Şekil 1). Bu anlamda ağlar, farklı aktörlerin çıkarlarının buluşmasını sağlayan bir yapıyı yansıtmaktadır. Diğer bir ifade ile ağlar, ortaklıkta olduğu gibi farklı tarafların karışımını yansıtmamakta, ayırıcı özellikleri ile biçimsel ve biçimsel olmayan farklı tarafların işbirliği zemininde bir “sentezini” oluşturmaktadır. Tam da bu noktada, klasik anlamda ayırıcı özelliklere sahip devlet otoritesinin, ağ oluşumu içinde diğer paydaşlar ile aynı düzleme indirgenmesi, kuralsız bir ortam yaratmadığı ve bu durumu öngörmediği, ağ oluşumlarının sürdürülebilirliği için etkileşimleri düzenleyen kuralların (oyunun kuralları) ve koruma mekanizmalarının varlığının hayati olduğu ifade edilmektedir (Üstüner, 2008: 83).

Şekil 1: Geleneksel Devlet ile Ağ Aracılığı İle Örgütlenmiş Devlet Karşılaştırması

Kaynak: van Dijk ve Winters-van Beek, 2009: 244; 248.

İfade edilenler bağlamında ağ yönetişi, kamusal düzeyde ortaya çıkan karmaşık sorunların çözülmesinin bir aracı olan, farklı sektörleri karşılıklı bağımlılığın (maddi kaynak, bilgi, deneyim vb. hususlarda) gereği olarak bir araya getiren,

³ Getirilen eleştiriler şu konu başlıkları altında toplanmaktadır: meşruiyet, temsil ve hesapverebilirlik, özel sektör ve sermaye, uluslararası aktörler, kararlarda gecikme, verimsizlik, maliyetlerin artması ve eylemsizliğin meydana gelmesi vb. (Çevik, 2010: 36; Çoşkun, 2008: 77; Güler, 2003: 115; Ökmen ve Parlak, 2010: 336).

örgütlenmenin yeni bir türünü/modelini yansıtan işbirliği çabaları olarak tanımlanabilmektedir. Bu açıklamadan hareketle ağların şu karakteristik özelliklere sahip olmaktadır:

- Hiyerarşik olmayan otorite yapısı, biçimsel ve biçimsel olmayan yapısı ile açık organizasyon, klasik örgütlenme yapı ve işleyişinden (*POSDCORB*) farklı yatay düzlemde yapı ve işleyiş (Agranoff, 2007: 229-231; Bruijn ve Heuvelhof, 1997: 122),
- Ortak anlayıştan oluşan kolektif bir eylem olması (Bogason ve Zolner, 2007: 5; Börzel, 1998: 260),
- Her türlü karar ve eylemde aktörler arasında diplomasiye (müzakere) dayanması (*negotiation*) (Rhodes, 2013: 5; Bogason ve Zolmer, 2007: 5; Powell, 1990: 322),
- Bilginin ve öğrenmenin merkezi role sahip olması, aktörler arasında gönüllüğün, güven odaklı iletişimin, esnekliğin ön plana çıkması (Sikkink, 2009: 230; Provan ve Kenis, 2007: 244),
- Çok aktörlü/çok taraflı/çok düzlemli (*multilateral*) (Ansell, 2000: 307; Koliba, 2014: 85; Bogason ve Musso, 2006: 4; Provan ve Lemaire, 2012: 640) yapısıyla kendi kendini kontrol edebilmesi (Kickert, 1994: 195; Koliba, 2014: 87; Bogason ve Zolmer, 2007: 5; Tolkki ve diğerleri, 2011: 315),
- İlişkisellik, ağı oluşturan üyelerin çeşitliliği, karşılıklılık, tarafların birbirini tamamlaması ve birbirine bağımlı olması, özgöndergelilik (*self-referentiality*), dinamikler (yaşanan değişimler, ortaya çıkan yeni fırsatlar gibi) (Powell, 1990: 300; Klijn, 1997: 29; Bruijn ve Heuvelhof, 1997: 122; Van Vliet, 1994: 107; Bogason ve Zolmer, 2007: 5; Klijn ve Koppenjan, 2000: 139),
- Diğer örgütlenme biçimlerine göre kompleks bir yapıyı oluşturması (Provan ve Kenis, 2007: 231; Koliba, 2014: 86),
- Ağ içindeki etkileşimin dinamik ve polisentrik olması (Klijn, 2010: 306; 308; Gilchrist, 2009: 49),
- Ağların doğası gereği komuta ve kontrolünün zor olması nedeniyle dengesiz bir örgütlenme biçimini yansıtmaması (Milward ve Provan, 2003: 10),
- Ağda yer alan örgütlerin mekanik değil, organik olması (Ansell, 2000: 308),
- Sosyal problemlere karşı farklı aktörlerden ortaya çıkan bilgilerin kombinasyonu çerçevesinde yenilikçi çözümler ve uygulamalar geliştirmesi (Klijn, 2010: 306; 309),
- Ağ aracılığıyla geliştirilen işbirliğinin ayırıcı özelliği nedeniyle daha fazla sürdürülebilir olması (Powell, 1990: 323) vb.

Oluşturulan ağ yapılarının beklenen şekilde işlemesi için aşağıda ayrı ayrı vurgulanan unsurlar ön plana çıkmaktadır.

- **Güven:** Diğer olan bir etkileşimi yansıtan ağ oluşumlarında güven; hem aktörler arasında hem de aktörler ile ağ oluşumu arasında önem kazanmaktadır. Güven sayesinde, aktörler arasında bilgi ve etkileşim akışkanlığı sağlanabilecektir (Klijn, 2010: 305).
- **Hesapverebilirlik:** Devletin hiyerarşik yapısında olduğu gibi, oluşan ağ yapısının amacı dışında hareket etmemesi ve bu anlamda bir denetim mekanizması/mechanizmaları önemli olmaktadır. Özellikle çıktılara duyulan memnuniyete dayalı performans hesapverebilirliğinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Bevir, 2009: 35).
- **Meşruiyet:** Ağ oluşumunda diğer bir husus ise, aktörler ve aktörlerin oluşturduğu yapının muhatapları tarafında kabul edilebilirliğidir. Başka bir ifade ile hem

işsel hem de dışsal meşruluk önemlidir (Human ve Provan, 2000'den aktaran Provan ve Kenis, 2007: 243-244).

- **Diyalog ve Müzakere:** Bir ağın işleyişini sağlayan en önemli şey, aktörlerin bir birlerine duydukları güvenden hareketle diyalog ve müzakere içinde olmalarıdır. Taraflar arasında diyalog ve müzakere gerçekleşmiyor veya gerçekleşmiyorsa bir ağ yapısının işlemesi mümkün olamayacaktır. Bu kapsamda iyi bir ağ üyesinin; elde ettiği bilgileri yorumlayan ve çevresi ile paylaşan, esnek ve biçimsel olmayan, çeşitli yöntemler aracılığıyla etkili iletişim kurma, diğerlerine dönük olma, bağlantıları keşfetmeye odaklanma gibi özellikleri taşıması gerektiği önemle vurgulanmaktadır. (Gilchrist, 2009: 85-88).

- **Sosyal Sermaye:** Sosyal sermaye, en genel ifadesiyle, bireyler arasında gerçekleşen ilişkileri yansıtmaktadır. Kişinin veya bir aktörün yüksek düzeyde sosyal sermayeye sahip olması, çeşitli kaynaklara erişimi de kolaylaştırmaktadır (Provan ve Lemaire, 2012: 639).

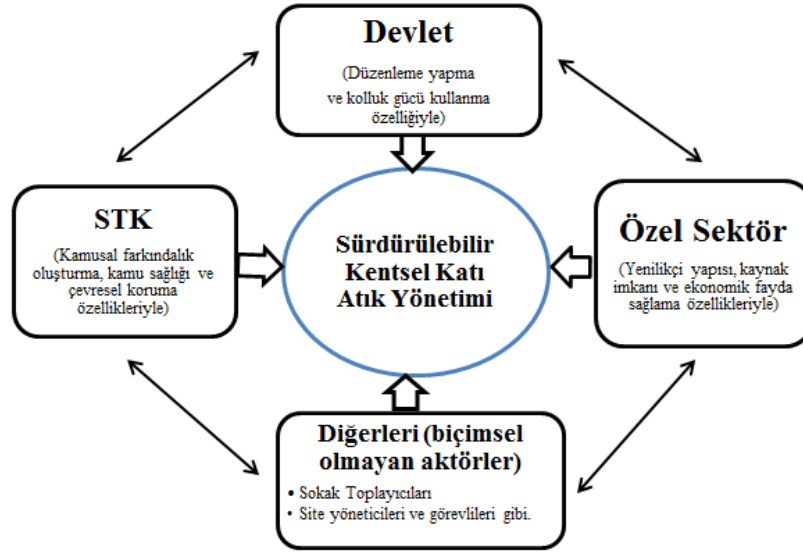
- **Risklerin Paylaşılması:** Riskler, bazı belirsizlikleri de beraberinde getirerek olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun için, risklerin (başarısız performans, aktörlerin ayrılması, faaliyetlerin zarar görmesi, kapasite yetersizliği gibi) (Goldsmith ve Eggers, 2004: 141-142) olabildiğince belli öngörüler çerçevesinde kontrol altına alınarak yönetilmesi gerekir. Bu bağlamda ağ yönetişimi sürecinde ortaya çıkan riskler tespit edilerek, aktörler arasında dağıtımı yapılan sorumluluklar çerçevesinde yönetilmesi gerekecektir

- **Ağın Yönetimi:** Ağın başarısını etkileyen başka bir unsur ise, ağın yönetimidir. Bu bağlamda ağların yönetimi iki şekilde ele alınmaktadır (Provan ve Keniz, 2007: 233-236): Birincisi, kendi kendine ağların yönetimi, ikincisi, bir örgütün öncülüğünde ağların yönetilmesidir. Oluşturulan ağın özelliğini göre, ağın yönetimi şekillenecektir.

İfade edilenlerden anlaşılacağı üzere farklı sektörlerden biçimsel ve biçimsel olmayan aktörler arasında bağlantıları oluşturan ağlar, bir bütünün parçaları olarak aktörlerin yaptıkları faaliyetler ile bir birlerini tamamladıkları, bu anlamda karşılıklı bağlılıkların olduğu, yatay düzlemde aktörlerin bir araya geldiği bir yapıyı yansıtmaktadır. Fakat diğer taraftan ağ yönetişimi yaklaşımı beraberinde eleştirileri de gündeme getirmektedir. Yönetişime yönelik eleştiriler: “meşruiyet” (Çevik, 2010: 36; Üstüner, 2008: 84-85; Aarsaether, Nyseth ve Bjorna, 2011), “temsil ve hesapverebilirlik” (Çoşkun, 2008: 77), “özel sektör ve sermaye” (Koç, 2009: 267; Sözen, 2009: 315-317; Güler, 2003: 115; Ökmen ve Parlak, 2010: 335; Çoşkun, 2008: 77), “karar verme”, “verimsizlik”, “eylemsizlik” (Çoşkun, 2008: 77) gibi başlıklar altında toplanmakta, ağ yönetişimi yaklaşımı için de geçerliliğini korumaktadır. Bunların yanında ağ yönetişimi yaklaşımının özgün yapısından kaynaklı eleştiriler ise: istikrarlı olmayışı (Milward ve Provan, 2002: 27), diğerine olan bağlılığın oluşması (Barnes ve diğerleri, 2008: 70), özel çıkarların elde edilmesi (Orhan ve Yalçın, 2015: 199), “devletin içinin boşaltılması” (*hollow state*) ve ‘kamu yönetimsiz yönetişime yol açması (Üstüner, 2008: 69), güç dengesizliği ve gücün kötüye kullanımı (Ansell, 2000: 323; Bogason ve Musso, 2006: 14), hızlı karar verme sürecinde yavaşlatıcı, hantallaştırıcı etkisi (Peters, 2010: 40; Üstüner, 2008: 85), karanlık ağlar (*dark networks*) (terör örgütleri gibi gizli ve illegal oluşumlara sebep olması) (Milward ve Raab, 2009: 169) vb. noktalarda toplanmaktadır. Getirilen eleştirilerden hareketle ağların iyileştirilmesi için bazı çözüm önerileri getirildiği bilinmektedir (bkz.: Klijn ve Koppenjan, 2000: 138-154; Bevir, 2009: 28-29; Coenen, 2009: 14; Aars ve Fimreite, 2005: 248).

Burada ağ yönetişimine yönelik yapılan açıklamalardan hareketle kentsel katı atık yönetimine odaklanılacaktır. Daha öncesinde yer verildiği üzere kentsel katı atıklar sürdürülebilirlik yaklaşımıyla yönetildiğinde kompleks bir durumu yansıtmaktadır. Bu durumun gereği olarak farklı tarafların birlikteliği; etkin, verimli, sürdürülebilir, ekonomik açıdan kaynak oluşturan bir atık yönetimi için çok önemli olmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında, atık yönetimi sürecinde; kamu, sivil toplum ve özel sektörden aktörler ön plana çıkmaktadır.

Şekil 2: Ağ Yönetişimi Yaklaşımı Aracılığıyla Sürdürülebilir Kentsel Katı Atık Yönetimi

3.1. Aktörlerin Özellikleri, Oluşabilecek Ağlar Ve Ağ İçindeki Muhtemel Konumları

Şekil 2’den de görülebileceği gibi, farklı sektörlerden aktörlerin bir birini tamamlayacak şekilde ağ oluşumu gerçekleşmektedir. Burada aktörlerin sahip olduğu ayrıncı özellikleri ve ağ içindeki muhtemel konumları üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Devlet

Devlet, sahip olduğu çeşitli organları (ulusal, bölgesel ve yerel) ile birlikte, kamusal alan yönetiminde öncü ve egemen role sahiptir. Bu bağlamda devlet, temel düzeyde toplumun refahını ve güvenliğini sağlamak gayesiyle, ilgili siyasi kurumlar aracılığıyla çok çeşitli düzenlemeler yapmaktadır. İfade edilen düzenlemelerin hayata geçmesi için de bürokrasinin sağladığı denetim mekanizmalarından ve kolluk güçlerinden yararlanmaktadır. Burada devlet açısından altı çizilen önemli bir husus ise, kamu bürokrasisinin sahip olduğu bilgi birikimidir (Torfing ve diğerleri, 2012: 80). Bu çerçevede vurgulamak gerekir ki, ağlar, bürokrasiyi tedavi amacı gütmekle birlikte, bürokrasiyi mutlak şekilde dışlayan bir tutum sergilememektedir. Kamusal alanlara yönelik yerine getirilecek hizmetlerde, kamu kurumları, sahip oldukları bilgi birikimi ve demokratik işleyişteki meşruiyetleri açısından, oluşturulan ağların kolaylaştırıcısı (*gateway*) (Ansell, 2000: 310) rolünü üstlenebilmektedirler. Diğer taraftan ağ içinde kolaylaştırıcı rolünü başka bir aktör üstlenerek, kamu kurumları; ağ süreçlerine katılmaktan kaçınma ve diğer aktörler gibi taraflardan biri olarak yer alabilmektedir (Hill ve Hupe, 2009: 71). Kentsel düzlemde hukuki olarak katı atıkların yönetimden

birinci derece sorumluluk yüklenen aktör belediyelerdir. Belediyeleri dışarda bırakan bir atık ağının işleme çok fazla mümkün olmayacaktır. Belediyeler, tarafları bir araya getiren sürdürülebilir bir katı atık ağının girişimcisi olabileceği gibi, yukarıda ifade edildiği şekliyle, ağın kolaylaştırıcısı da olabilirler. Farklı şekillerde kurulumu gerçekleşme imkanı olsa da, kamu sektörü açısından, kentsel düzlemde öz plana çıkan bir diğer aktör üniversitelerdir. Sahip olduğu insan kaynağı ve bilimsel alt yapısıyla üniversiteler, sorunlara çözüm üretici yeni bilgilerin ve teknolojilerin üretilmesi noktasında önemli katkıları olmaktadır. Bu çerçevede 1999-2012 yılları arasında Malmö'de gerçekleştirilen çalışmalar dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların en önemli özelliği, akademi, endüstri ve devlet birimlerinden oluşan başarılı üçlü işbirliklerini (*triple helix*) gerçekleştirilmesi olmuştur. Üniversiteler ile gerçekleştirilen işbirliği ile; depolamaya dayalı gıda atık bertaraf sistemleri, evsel alanda ayrıştırılmanın gerçekleşmesi için altyapının güçlendirilmesi, e-atıklar ve tehlikeli atıkların ayrıştırılarak toplanması için dolaplar ve kafeslerin yapılması gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yine üniversite ile sağlanan işbirliği ile gerçekleştirilen faaliyetlere bilimsel temel oluşturulduğunun (yaşam döngüsü analizi örneğinde olduğu gibi) altı çizilmektedir (Saraiva Schott ve diğerleri, 2013: 70; 73).

Sivil Toplum Kuruluşları

Ağ yönetişimi yapısı içinde yer alan önemli taraflardan biri de, Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'dır. Sivil toplum denildiğinde, genel olarak, daha çok devletin dışında kalan kâr amacı gütmeyen oluşumlar akla gelmektedir (Erdoğan, 1998: 207). Diğer bir açıklamaya göre de, sivil toplum, gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi mali kaynaklara sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında köprü görevi gören örgütlü bir sosyal oluşum olarak nitelendirilmektedir (Diamond, 1994'ten aktaran Sarıbay, 2009: 647). Sivil toplum oluşumlarına, farklı işlevler yüklenmekle birlikte, liberal demokrasi açısından odaklanıldığında, en temel işlevinin; *modern siyasi yapının tepesinde yoğunlaşan gücün kötüye kullanılması ihtimaline karşı bir savunma aracı* olmasıdır (Erdoğan, 1998: 224). STK'ların en ayırıcı özelliklerinden biri, "gönüllülük" esaslı bir birliktelik olmasıdır. Vurgulanan bu gönüllülük temeli STK'ları, diğer örgütlenme biçimlerinden ayırmaktadır. STK'lar; dernek, vakıf, birlik, platform gibi çeşitli biçimlerde, insan yaşamında önem arz eden ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel açıdan çeşitli konularda; yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutta karşılık bulmaktadır (Erdoğan Tosun, 2003: 241-245).

Sürdürülebilir katı atık yönetimi bağlamında ele alındığında, STK'lar, sahip oldukları bilgi ve deneyim ile kamu politikalarının belirlenmesi sürecinde önemli olduğu kadar, belirlenen politikaların hayata geçirilmesi açısından da önemli işlevlere sahip olmaktadır. Özellikle, tüketiciler açısından farkındalık, bilgilendirme, denetim, kamuoyu oluşturma gibi işlevleriyle STK'lara önemli görevler düşmektedir. Aşağıdan yukarıya bir tavırla gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler ile STK'lar, atık konusunda, bireylerin ve kurumların farkındalıklarını yükseltecek, bu yönde eylemde bulunmayı teşvik edecek, belli davranış kalıplarının oluşmasına destek olacaktır. Türkiye bağlamında ele alındığında ambalaj atıklarının yönetilmesi noktasında; Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (TÜKÇEV), Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO) ve Türk Plastik Sanayicileri Araştırma, Geliştirme ve Eğitim Vakfı (PAGEV), Çevre Bakanlığı tarafından yetkili kılınmış, bu anlamda adı geçen vakıfların önemli rolleri bulunmaktadır.

Özel Sektör

Tarihsel süreç içinde toplumsal yaşam içinde edindiği konum değişmekle birlikte günümüzde işletmeler, serbest piyasa modeline dayalı ekonomik sistemde, bireysel ve örgütsel ihtiyaçların karşılanmasında birincil aktör konumundadır. İşletmeler, ayakta kalmak ve kârlarını çoğaltmak için müşteriye daha fazla dinleme, rakiplerden iyi olmak için de sürekli gelişme, yenilik yapma, daha iyiye ulaşma güdümüyle çalışmalarını yürütmektedirler. Kamusal alanla ve kamu yönetimi ile ilişkilendirilerek özel sektör üzerinden ciddi tartışmalar yürütülmekle birlikte, işletmelerin operasyonel düzeyde yararlandıkları yöntemler ve buna dayalı gösterdikleri başarılar dikkat çekmektedir. Genel olarak, özel sektörün iki şekilde kamu sektörü ile ilişkisi anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, başarılı uygulamaların kamu sektörüne taşınması ve bazı hizmetlerin özel sektöre devri; ikincisi ise, bir aktör olarak, özellikle karmaşık sorunları çözüme kavuşturma sürecinde devlet ve sivil oluşumlar ile işbirliği içinde hareket etmesidir. Bu kapsamda özellikle son yıllarda artış eğilimi gösteren, işletmelerin “sosyal sorumluluk” projelerinde, vurgu yapılan işbirlikleri gözlemlenmektedir. Bu gerçekleştirilen çeşitli işbirliği oluşumlarında, işletmeler bir eş aktör olabileceği gibi, oluşan ağın arabulucusu, yöneticisi konumunda da yer alabilmektedir.

Çalışmamız açısından odaklanıldığında katı atıklar, işletmeler tarafından üretilmekte, tüketiciler tarafından tüketildikten sonra kamusal bir soruna dönüşmektedir. Bu bağlamda “kirlenen öder ilkesi” çerçevesinde işletmeler, atık yönetimi süreci içinde atığın üretimi ve ortaya çıkan atığın toplanması, ayrıştırılması, işlenmesi, geri dönüşümü, geri kazanımı ve bertaraf edilmesi aşamalarında önemli roller üstlenebilmektedir. İşletmeler, atık yönetimi sürecinde sahip oldukları bu konumlarıyla önemli bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan, yukarıda değinildiği gibi, tüketicinin tüketim bilincinin yükselmesinin oluşturduğu baskı ile, işletmelerin çevreye olan hassasiyetleri yükselmekte ve daha fazla çevrenin korunmasına yönelik sürdürülebilir faaliyetlere⁴ önem vermektedirler.

İfade edilenler bağlamında işletmeler, rekabet aracılığıyla oluşan yenilikçi yapısı ile yeni ambalaj teknolojilerinin ve yöntemlerinin icat edilmesinde; sahip olduğu kaynak (sermaye) imkanı ve ekonomik fayda sağlama potansiyelleri ile ambalaj atıklarının ayrıştırılması, geri dönüşümü, geri kazanımı ve bertaraf edilmesi sürecinde, diğer aktörler ile kuracağı bağlantılar ile önemli katkılar sağlayabilecektir. Sahip olduğu bu özellikleriyle işletmelerin diğer aktörler ile bağlantı kurmalarının temel gerekçeleri ise; uluslararası ölçekte alınan kararlar ve bu kararlara dahil olma çerçevesinde ortaya çıkan kanuni düzenlemeler ve çevresel hassasiyetler çerçevesinde tüketicide oluşan farkındalık ve bilinçlenmedir. Böyle bir durumda işletmelerin katkısı ile katı atıkların yönetiminin sürdürülebilirliği mümkün olurken, aynı zamanda işletmelerde hem kaynak hem de müşteri memnuniyeti ve bağlılığı açısından çıkar elde edebilecektir.

Diğerleri (Biçimsel Olmayan Aktörler)

Yukarıda sektörel kimlikleri ile yer edinmiş, toplumsal yaşamda etkili olan üç önemli biçimsel aktöre yer verilmiştir. Bu biçimsel aktörlerin dışında bir de biçimsel olmayan aktörler yer almaktadır. Bu aktörlerin biçimsel olmayan özellikleri; kişisel girişimlerden meydana gelmesi, belli normlarının oluşmaması, geçici olması gibi nedenlere dayanmaktadır. Çevresel konularda biçimsel olmayan yapılar olarak; oluşum, platform gibi isimler altında nitelendirilen yurttaş inisiyatifleri öne çıkmaktadır. Yurttaş

⁴ Bazı şirketlerin sürdürülebilirlik raporları için bkz. <http://www.kurumsalsurdurulebilirlik.com/tr-tr/rapor-arama.aspx> (08.07.2015)

inisiyatifleri, özellikle çevreyi etkileyecek kararların alınması ve alınan kararların uygulanmaya başlanması sürecinde; eksiklikleri ortaya çıkarmak, mevzuattan kaynaklı hukuki süreçleri harekete geçirmek, çevrede oluşabilecek olumsuzluklara dikkat çekmek, bu bağlamda kamuoyu oluşturarak alınan kararın değiştirilmesine etki etmeye yönelik çabaları olmaktadır. Bu biçimsel olmayan sivil örgütlenme yaklaşımının, kentleşme ile birlikte ortaya çıktığı bilinmekte (Akkoyunlu Ertan,1999: 122-123), kentsel alandan gelen bir deneyim olarak kırsal alana yansıdığı anlaşılmaktadır.

Ambalaj atıkları kapsamında ele alındığında biçimsel bir aktör olarak atık toplayıcıları öne çıkmaktadır. Atık toplayıcıları; *kâğıt, cam, metal gibi geri dönüştürülebilir ürünleri çöplerden toplayarak atık depolarına satan ve böylelikle geçimlerini sağlayan insanlar* olarak tarif edilmektedir (Özsoy, 2012: 107). Özellikle ekonomik anlamda değerli olan atıkların toplanması ve geri dönüşümünün veya geri kazanımının sağlanmasında hurdacıların ve toplayıcıların katkısının büyük olduğu görülmektedir. Fakat yapılan bu işlemler bilinçli yapılmadığında, hem işlemi gerçekleştiren çalışana hem de çevreye yansıyacak şekilde çeşitli zararlara yol açabilmektedir (Halaç, 2015⁵). Atık toplayıcılarına yönelik farklı ülke deneyimleri incelendiğinde, daha çok atık yönetim sistemine dahil edici uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda altı milyonu aşan nüfusu ile Rio de Janeiro kentinde, kooperatif biçiminde sınırlı düzeyde örgütlü olanlar olsa da, daha çok biçimsel olmayan şekliyle beş bin civarında atık toplayıcısı (*Urban Miners, Catadores veya Carrinheiros*) olduğu belirtilmekte ve atıkların geri dönüşümüne katkı sağlayarak kentsel sürdürülebilirliğe çok önemli katkıları olduğu vurgulanmaktadır (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1004; Gutberlet, 2015: 23-25). Brezilya genelinde ise, atık toplayıcıların 500 bin ile 800 bin arasında olduğu tahmin edilmekte (Basen, 2008 ve MNCR, 2012'den aktaran Gutberlet, 2015: 25). Brezilya'nın farklı kentlerinde veya bölgelerinde ise atık toplayıcıların; ekonomik olarak etkin, daha fazla fonksiyonel, rekabet edebilir amaçlar çerçevesinde farklı kooperatifler/birliktelikler altında örgütlendiği görülmektedir (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1005). Sao Paulo kentinde atık toplayıcıların çalışma koşullarını ve gelir durumunu iyileştirmek için COOPCENT-ABC (2008) adıyla işbirliği ağı oluşturulmuştur. Bu oluşumla birlikte kâğıt ve plastik ambalajlarının toplanan miktarında, yıllar (2007-2013) itibariyle, bir artışın (2012 yılı hariç) olduğu görülmektedir (Gutberlet, 2015: 26; 28). Benzer şekilde kooperatifler arasından, REICLARIO, kendiliğinden ortaya çıkan ağ yapısıyla, ağ yönetişimi açısından örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan etkin bir geri dönüşümün sağlanması için, atık toplayıcıları ile birlikte, meteryallerin kaynaktan ayrıştırılması için vatandaşlara, bir takım teşviklerin sağlanması açısından devlete, daha iyi erişebilirlik açısından geri dönüşüm endüstrisine, araştırma ve fon sağlanması açısından kurumlara (üniversite ve finansal kuruluşlar) önemli rollerin düştüğü vurgulanmaktadır (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1005-1007).

İfade edilenler çerçevesinde değerlendirecek olursak, esasında sürdürülebilir atık yönetiminde kaynaktan ayrıştırma önceliklidir, ideal olan budur. Fakat bunun için belirli bir teknik kapasite ve kültür gerekmektedir. Bu dönüşümün sağlanması, ancak belli bir süreç içinde gerçekleşebilmektedir. Bir anda gerçekleşmesi beklenmemelidir. Tam da bu noktada atıkların geri dönüşüm sürecinde, özellikle kâğıt ambalaj atıkları noktasında, kaynaktan ayrıştırma eksikliğini önemli ölçüde telafi edenler sokaktaki atık toplayıcılarıdır. Atık yönetiminin sürdürülebilir şekilde gerçekleştirme sürecinde,

⁵ Bkz.: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/28794563.asp> (06.07.2015).

gerekli bilinçlendirme çalışmalarını yürüterek, adı geçen aktörlerin, atık yönetimi sistemi içine profesyonel biçimde dahil edilmesi önemli katkı sağlayacaktır.

Türkiye’de ambalaj atıklarının yönetilmesini düzenleyen 2011 yılında revize edilen Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği incelendiğinde, atık toplayıcılarına yönelik bir düzenlemenin yapılmadığı, hatta en son uygulamalarla sürecin dışında tutulmaya çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünya, insanın odakta olduğu yaşam süreci içinde, kimi zaman doğal döngüsü içinde kendi kendine çözüm üreten sorunlarla karşılaşmakta, kimi zamanda ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmeye yönelik, farklı tarafların aktif mücadelesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda; çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda gündeme gelen sorunlara, kapsayıcı bir tutumla karşılık vermek amacıyla sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiştir. Kavramın modern anlamda ilk gündeme gelişi 19. yy.’ın başlarına kadar götürülmekle birlikte, sürdürülebilirlik kavramı, kalkınma ile ele alınarak 1972 yılında ilk uluslararası ifadesi bulmuştur. Sürdürülebilirlik kavramı ile gündeme gelen bir diğer husus ise, farklı tarafların birlikteliğinin olmasıdır. Çünkü sürdürülebilirlik yaklaşımı, tek bir kalıp içinde gerçekleştirilecek bir yapıyı barındırmamakta, aksine toplumun tüm kesimlerini içine alan geniş kapsamlı bir yaklaşım olarak farklı aktörlerin yer aldığı işbirliği yapılarını gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, gündeme gelen kamusal sorunlar/politikalar daha fazla karmaşık hale geldikçe, kurumların tekil varlıklarının dışında, birlikteliği sağlayan yeni oluşumlara ihtiyaç doğurmaktadır. Bu bağlamda çalışma içinde ele alınan ağ yönetişimi bir yönetim modeli olarak, karmaşık sorunların üstesinden gelebilecek, bu anlamda önemsenmesi gereken, bir takım yeni vaatler sunmaktadır. Atığın minimize edilmesi ve bunu sağlayacak teknolojinin geliştirilmesi noktasında belediye, özel sektör ve işletmeler arasında; atığın tekrar kullanımı, ayrıştırılması ve geri dönüşümünün sağlanması noktasında belediye, STK, haneler ve işletmeler arasında; atığın bertaraf edilmesi noktasında da belediye ve işletmeler arasında gerçekleştirilen ağlar, mali kaynakların ve insan kaynağının sağlanmasında, farklı deneyimlerin elde edilmesinde ve yeni bilginin üretilmesinde önemli görülmektedir. Taraflar özelinde odaklanıldığında devlet, düzenleme yapma ve kolluk gücüyle; özel sektör, yenilikçi ekonomik ve finansal imkanlarıyla; üniversite, araştırma ve yenilik geliştirme rolüyle; sivil toplum ise kamusal farkındalık oluşturma, kamu sağlığı ve çevresel koruma fonksiyonuyla sürdürülebilir atık yönetimine katkı sunacaklardır.

KAYNAKÇA

- AARS, J. ve FIMREITE, A. L. (2005), “Local Government And Governance In Norway: Stretched Accountability in Network Politics”, *Scandinavian Political Studies*, 28, 3, s. 239-256.
- AARSÆTHER, Nils, NYSETH, Torill ve BJORNA, Hilde (2011), “Two Networks, One City: Democracy and Governance Networks in Urban Transformation”, *European Urban and Regional Studies*, 18, 3, s. 306–320.
- AKKOYUNLU ERTAN, Kivılcım (1999), “Kentsel Hareketlerden Yeni Toplumsal Hareketlere: Castells’in Sorgulanması ve Türkiye Örnekleri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 3, s. 115-128.
- ALFORD, John ve O’FLYNN, Janine (2012), *Rethinking Public Service Delivery: Managing With External Providers*, New York: Palgrave Macmillan.
- ANSELL, Chris (2000), “The Networked Polity: Regional Development in Western Europe, *Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, Vol 13, No 3, s. 303-333.
- AGRANOFF, Robert (2007), *Managing Within Networks: Adding Value to Public Organizations*, Washington, DC.: Georgetown University Press.

- BEKKERS, Victor (2011), "Linking Innovation to the Public Sector: Contexts, Concepts and Challenges", *Innovation in the Public Sector Linking Capacity and Leadership* (Ed. Victor Bekkers, Jurian Edelenbos ve Bram Steijn), Palgrave Macmillan.
- BERRY, Frances S., BROWER, Ralph S., CHOI, Sang Ok, GOA, Wendy Xinfang, JANG, Heesun, KWON, Myungjung ve Word, Jessica (2004), "Three Traditions of Network Research: What the Public Management Research Agenda Can Learn from Other Research Communities", *Public Administration Review*, Volume 64, Issue 5, s. 539-552.
- BEVIR, Mark (2009), *Key Concepts in Governance*, California: Sage Publications.
- BOGASON, Peter ve MUSSO, Juliet A. (2006), "The Democratic Prospects of Network Governance", *American Review of Public Administration*, Volume 36, Number 1, s. 3-18.
- BOGASON, Peter ve ZOLNER, Mette (2007), "Methods for Network Governance Research: an Introduction", *Methods in Democratic Network Governance* (Ed. Peter Bogason ve Mette Zolner), Palgrave Macmillan.
- BOUCKAERT, Geert (1994), "Governance Between Legitimacy and Efficiency: Citizen Participation in The Belgian Fire Services", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.
- BÖRZEL, Tanja A. (1998), "Organizing Babylon - On The Different Conceptions of Policy Networks", *Public Administration*, 76, s. 253-273.
- BRUIJN, L. A. ve HEUVELHOF, E. F. (1997), "Instruments for Network Management", *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*, (Ed. W. J. M. Kickert, E. -H. Klijn ve J. F. M. Koppenjan), SAGE Publications.
- CHANDRAPPA, Ramesha ve DAS, Diganta Bhusan (2012), *Solid Waste Management: Principles and Practice*, New York ve London: Springer.
- CHRISTENSEN, Thomas H. (2011), "Introduction to Waste Management", *Solid Waste Technology & Management*, United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H. ve FRUERGAAARD, Thilde (2011), "Commercial and Institutional Waste", *Solid Waste Technology & Management*, United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H. (2011), "Introduction to Waste Management", *Solid Waste Technology & Management*, United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H. ve ANDERSEN, Lizzi (2011), "Construction and Demolition Waste", *Solid Waste Technology & Management* (Ed. Thomas H. Christensen), United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H., FRUERGAAARD, Thilde ve MATSUFUJI, Yasushi (2011), "Residential Waste", *Solid Waste Technology & Management* (Ed. Thomas H. Christensen), United Kingdom: Wiley.
- COENEN, Frans (2009), "Introduction", *Public Participation and Better Environmental Decisions* (Ed. Frans H. J. M. Coenen), Springer.
- ÇETİNKAYA, Çiğdem (2013), "Eko-Kentler: Kent ve Doğa İlişkisinde Yeni Bir Sistem Tasarımı", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6, 1, s. 12-16.
- ÇEVİK, Hasan Hüseyin (2010), *Kamu Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÇOŞKUN, Selim (2008), "Kamu Yönetiminde Yönetişim Yaklaşımı", *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (Ed. Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk ve Bayram Çoşkun), İkinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ERDOĞAN, Mustafa (1998), *Liberal Toplum-Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- ERDOĞAN TOSUN, Gülgün (2003), "Sivil Toplum", *Çağdaş Kamu Yönetimi -I* (Ed. Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür), Birinci Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- EVANS, Bob, JOAS, Marko, SUNDBACK, Susan ve THEOBALD, Kate (2005), *Governing Sustainable Cities*, UK ve USA: Earthscan.

- FERLIE, Ewan, FITZGERALD, Louise, McGIVERN, Gerry, DOPSON, Sue and BENNETT, Chris (2011), "Public Policy Networks and 'Wicked Problems': A Nascent Solution?", *Public Administration*, Vol. 89, No. 2, s. 307-324.
- GOLDSMITH, S. ve Eggers, W. D. (2004), *Government by Network*, Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- GUTBERLET, J. (2015), "Cooperative Urban Mining in Brazil: Collective Practices in Selective Household Waste Collection and Recycling", *Waste Management*, 45, s. 22-31.
- GÜLER, Birgül Ayman (2001), *Çöp Hizmetleri Yönetimi*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- GÜLER, Birgül Ayman (2003), "Yönetişim: Tüm İktidar Sermaye", *Praksis*, 9, s. 93-116.
- GILCHRIST, Alison (2009), *The Well-Connected Community: A Networking Approach To Community Development*, Second Edition, UK: The Policy Press.
- HAFNER-BURTON, Emilie M., KAHLER, Miles ve MONTGOMERY, Alexander H. (2009), "Network Analysis for International Relations", *International Organization*, Volume 63, Issue 03, s. 559-592.
- HALAÇ, Levent, "Türkiye elektronik atıkta Dünya 17'ncisi", <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/28794563.asp> (06.07.2015).
- HICKLIN, Alisa, O'TOOLE Jr., Laurence, MEIER, Kenneth J. ve ROBINSON, Scott E. (2009), "Calming the Storms: Collaborative Public Management, Hurricanes Katrina and Rita, and Disaster Response", *The Collaborative Public Manager* (Ed. Rosemary O'Leary ve Lisa Blomgren Bingham), Washington: D.C. Georgetown University Press.
- HILL, Michael ve HUPE, Peter (2009), *Implementing Public Policy: An Introduction to the Study of Operational Governance*, Second Edition, SAGE.
- ISETT, Kimberley R., MERGEL, Ines A., LEROUX, Kelly, MISCHEN, Pamela A. ve RETHEMEYER, R. Karl (2011), "Networks in Public Administration Scholarship: Understanding Where We Are and Where We Need to Go", *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21, s. i157-i173.
- İNCE, M. Yücel (2011), "Çevresel Değerler, Elektronik Atık Sorunu, Uygulamalar ve Çözüm Önerilerine Genel Bir Bakış", <http://www.e-atik.com/wp-content/uploads/2011/03/%C3%87evresel-De%C4%9Ferler-Elektronik-At%C4%B1k-sorunu-Uygulamalar-Ve-%C3%87%C3%B6z%C3%BCm-%C3%96nerileri.pdf> (01.02.2015).
- JOSEPH, Kurian (2006), "Stakeholder Participation for Sustainable Waste Management", *Habitat International*, 30, s. 863-871.
- KARPUZCU, Mehmet (2014), *Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü*, 14. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- KEAST, Robyn (2014), "Network Theory Tracks and Trajectories: Where from, Where to ?", *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff, New York and London: Routledge.
- KEIVANI, Ramin (2010), "A Review of The Main Challenges to Urban Sustainability", *International Journal of Urban Sustainable Development*, 1, 1-2, s. 5-16.
- KILINÇ, İsmail (2011), *Çöp Ekomişi ya da Atık "dedikleri"*, Ankara: Epos Yayınları.
- KICKERT, Walter (1994), "Complexity, Governance and Dynamics: Conceptual Explorations of Public Network Management", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.
- KLIJN, Erik-Hans (1997), "Policy Networks: An Overview", *Managing Complex Networks : Strategies for the Public Sector* (Ed. W. J. M. Kickert, E. -H. Klijn ve J. F. M. Koppenjan), SAGE Publications.
- KLIJN, Erik-Hans (2010), "Trust in Governance Networks: Looking For Conditions For Innovative Solutions and Outcomes", *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne, New York: Routledge.
- KLIJN, Erik-Hans ve KOPPENJAN, Joop F.M. (2000), "Public Management and Policy Networks Foundations of A Network Approach To Governance", *Public Management: An International Journal of Research and Theory*, 2, 2, s. 135-158.

- KOÇ, Taylan (2009), “Sivil Toplum Kuruluşları, Katılım ve Yerel Demokrasi Üçgeninde Bir İktidar Sarmalı Olarak Yönetişim: Adana Örneği”, *KAYFOR 2008: 18. Yüzyıldan 21.Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform*, (Der. Necat Akyıldız vd.), Ankara: TODAİE Yayınları.
- KOLIBA, Christopher, MEEK, Jack W. ve ZIA, Asım (2011), *Governance Networks in Public Administration and Public Policy*, U.S.A.: CRC Press.
- KOLIBA, Christopher (2014), “Governance Network Performance: A Complex Adaptive Systems Approach”, *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York ve London: Routledge.
- KOPPENJAN, Joop ve KLIJN, Erik-Hans (2004), *Managing Uncertainties in Networks: A Network Approach to Problem Solving and Decision Making*, New York: Routledge.
- LEHMANN, Steffen (2012), “Optimizing Urban Material Flows and Waste Streams Urban Development through Principles of Zero Waste and Sustainable Consumption”, *Sustainable Solid Waste Management* (Ed. Syeda Unnisa Azeem ve S. Bhupatthi Rav, Toronto ve New Jersey: Apple Academic Press.
- LUBELL, Mark ve FULTON, Allan (2007), “Local Policy Networks and Agricultural Watershed Management”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18, s. 673–696.
- LOWNDES, Vivien ve SKELCHER, Chris (1998), “The Dynamics Of Multi-Organizational Partnerships: An Analysis Of Changing Modes Of Governance”, *Public Administration*, Vol. 76, s. 313-333.
- MCDUGALL, Forbes R., WHITE, Peter R., FRANKE, Marina ve HINDLE, Peter (2001), “*Integrated Solid Waste Management: A Life Cycle Inventory*”, Second Edition, UK.: Blackwell Science.
- MILVARD, H. Brinton ve PROVAN, Keith G. (2002), “Governing The Hollow State”, *Public Management: Critical Perspectives* (Ed. Stephen P. Osborne), London ve New York: Routledge.
- MILWARD, H. Brinton ve RAAB, Jörg (2009), “Dark Networks and the Problem of Islamic Jihadist Terrorism”, *Unlocking The Power Of Networks, Keys to High-Performance Government* (Ed. Stephen Goldsmith ve Donald F. Kettl), Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- MOORE, Mark H. (2009), “Networked Government: Survey of Rationales, Forms, and Techniques”, *Unlocking The Power Of Networks, Keys to High-Performance Government* (Ed. Stephen Goldsmith ve Donald F. Kettl), Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- MORÇÖL, Göküç (2012), *A Complexity Theory for Public Policy*, New York: Routledge.
- NAG, A. ve VIZAYAKUMAR, K. (2005), *Environmental Education and Solid Waste Management*, New Delhi: New Age International (P) Ltd.
- NIJKAMP, Peter (2007), “*The Role of Evaluation in Supporting a Human Sustainable Development: A Cosmologic Perspective*”, *Sustainable Urban Development, Volume 2: The Environmental Assessment Methods* (Ed. Mark Deakin, Gordon Mitchell, Peter Nijkamp ve Ron Vreeker), London ve New York: Routledge.
- ORHAN, Gökhan ve YALÇIN, Lütfi (2015), “Ağlar, Yönetişim ve Ağ Yönetişimi: Tarihsel ve Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi* (Ed. Özer Köseoğlu ve Mehmet Zahid Sobacı), Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- OSBORNE, Stephen P. (2006), “The New Public Governance ?”, *Public Management Review*, 8, 3, s. 377-387.
- ÖKMEN, Mustafa ve PARLAK, Bekir (2010), *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler*, İkinci Baskı, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- ÖZTÜRK, İzzet, ARIKAN, A. Osman, ALTINBAŞ, Mahmut, ALP, Kadir ve GÜVEN, Hüseyin (2015), “*Katı Atık Geri Dönüşüm ve Arıtma Teknolojileri (El Kitabı)*”, Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları, Korza Yayıncılık Basım San. Ve Tic. A.Ş.,
- ÖZSOY, Duygu (2012), “Yeni Kent Yoksulluğu, Atık Toplayıcıları ve Temsil Sorunsalı: Katık Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, II, 43, s. 105-121.
- PALABIYIK, Hamit (2001), “Belediyelerde Kentsel Katı Atık Yönetimi: İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

- PETERS, B. G. (2010), Meta-Governance and Public Management, *The New Public Governance ? : Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- POST, Johan (2004), “Evolving Partnerships in The Collection Of Urban Solid Waste in The Developing World”, *Solid Waste Management and Recycling: Actors, Partnerships and Policies in Hyderabad, India and Nairobi, Kenya* (Ed. Isa Baud, Johan Post ve Christine Furedy), Kluwer Academic Publishers.
- POWELL, W. W. (1990), “Neither Market Nor Hierarchy: Network Forms of Organization”, *Research In Organizational Behavior*, 12, s. 295-336.
- PROVAN, Keith G., FISH, Amy ve SYDOW, Joerg (2007), “Interorganizational Networks at the Network Level: A Review of the Empirical Literature on Whole Networks”, *Journal of Management*, Vol. 33, No. 3, s. 479-516.
- PROVAN, Keith G. ve KENIS, Patrick (2007), “Modes of Network Governance: Structure, Management, and Effectiveness”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18, s. 229-252.
- PROVAN, Keith G. ve LEMAIRE, Robin H. (2012), “Core Concepts and Key Ideas for Understanding Public Sector Organizational Networks: Using Research to Inform Scholarship and Practice”, *Public Administration Review*, Vol. 72, Iss. 5, s. 638-648.
- ROBINS, Garry, BATES, Lorraine ve PATTISON, Philippa (2011), “Network Governance and Environmental Management: Conflict and Cooperation”, *Public Administration*, Vol. 89, No. 4, s. 1293-1313.
- RHODES, R. A. W. (2013), “How To Manage Your Policy Network”, <http://www.raw-rhodes.co.uk/wp-content/uploads/2013/07/Com-Sec-2013-v2.pdf> (09. 06. 2015)
- RYDIN, Yvonne (2010), *Governing For Sustainable Urban Development*, London: Earthscan.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2009), “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (Ed. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay), Dördüncü Baskı, Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.
- SARAIVA SCHOTT, Anna Bernstad, ASPEGREN, Henrik, BISSMONT, Mimmi ve JANSEN, Jes la Cour (2013), *Modern Solid Waste Management in Practice: The City of Malmö Experience*, Springer.
- SIKKINK, K. (2009), “The Power of Networks in International Politics”, *Networked Politics: Agency, Power and Governance* (Ed. M. Kahler), Ithaca ve London: Cornell Universty Press.
- STEIN, C., ERNSTON, H. ve BARRON, J. (2011), “A Social Network Approach to Analyzing Water Governance: The Case of the Mkindo Catchment, Tanzania”, *Physics and Chemistry of the Earth*, 36, s. 1085-1092.
- SÖZEN, Elvan (2009), “Devletin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Sermaye Örgütleri – Devlet İlişkisi: TÜSİAD Örneği”, *KAYFOR 2008: 18. Yüzyıldan 21.Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform* (Der. Necat Akyıldız vd.), Ankara: TODAİE Yayınları.
- STEINER, Martin ve WIEGEL, Martin (2009), *Katı Atık Yönetimi: Atık Yönetiminin Esaslarına Yönelik Rehber Kitap*, Ankara: Eflatun Yayınevi.
- PETERS, Guy B. (2010), “Meta-Governance and Public Management”, *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- TAŞDÖVEN, Hidayet ve KAPUCU, Naim (2011), “Network Analysis Tools and Methods in Analyzing Coordinated Response Against Organized Crime”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 13, 4, s. 75-99.
- TCHOBANOGLIOUS, George, KREITH, Frank ve WILLIAMS, Marcia E. (2002), “Introduction”, *Handbook of Solid Waste Management* (Ed. George Tchobanoglous ve Frank Kreith), Second Edition, McGraw-Hill.
- TIRADO-SOTO, Magda Martina ve ZAMBERLAN, Fabio Luiz (2013), “Networks Of Recyclable Material Waste-Picker’s Cooperatives: An Alternative For The Solid Waste Management in The City Of Rio de Janeiro”, *Waste Management*, 33, s. 1004-1012.

- TOLKKI, Helena, HAVERI, Arto, AIRAKSINEN, Jenni ve VALKONEN, Emilia (2011), “Governance in Regional Development—Between Regulation and Self-regulation”, *Public Organizing Review*, 11, s. 313–333.
- TOPRAK, Zerrin (2012), *Çevre Yönetimi ve Politikası*, İzmir: Albi Yayınları.
- TORFING, Jacob (2007a), “A Comparative and Multi-level Analysis of Governance Networks: a Pilot Study of Employment Policy”, *Methods in Democratic Network Governance* (Ed. Peter Bogason ve Mette Zolner), Palgrave Macmillan.
- TORFING, Jacob, PETERS, B. Guy, PIERRE, Jon ve SORENSEN, Eva (2012), *Interactive Governance: Advancing the Paradigm*, First Published, New York: Oxford University Press.
- ÜSTÜNER, Yılmaz (2000), “Kamu Yönetimi Kuramı ve Kamu işletmeciliği Okulu”, *Amme İdaresi Dergisi*, 33, 3, s. 15-31.
- van DIJK, Jan ve WINTERS-van BEEK, Anneleen (2009), “The Perspective of Network Government: The Struggle Between Hierarchies, Markets and Networks as Modes of Governance in Contemporary Government”, *ICTs, Citizens and Governance: After The Hype!*, Edt. Victor J.J.M. Bekkers, Jean Hartley ve Sharon S. Dawes, IOS Press, Amsterdam- Berlin- Tokyo-Washington, DC, s: 235-255.
- VAN VLIET, Martijn (1994), “Environmental Regulation of Business: Options and Constraints For Communicative Governance”, *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications Ltd..
- VEGA, Carolina Armijo-de, OJEDA-BENITEZ, Sara, AGUILAR-VIRGE, Quetzalli ve TABOADA-GONZALEZ, Paul A. (2012), “Solid Waste Management in Mexican University Using a Community-based Social Marketing Approach”, *Sustainable Solid Waste Management* (Ed. Syeda Azeem Unnisa ve S. Bhupatthi Rav), Toronto ve New Jersey: Apple Academic Press.
- WILSON, David C., VELIS, Costas A. ve RODIC, Ljiljana (2013), “Integrated sustainable waste management in developing countries”, *Proceedings of the Institution of Civil Engineers Waste and Resource Management*, 166, (Issue WR2), s. 52–68.

İŞLETMELERİN ATIK YÖNETİMİ VE ÇEVRE YÖNETİMİ KONULARINDA YAPTIKLARI FAALİYETLERİN ARAŞTIRILMASI (DÜZCE İLİ)¹

Yrd. Doç. Tarık GEDİK

Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü

Arş. Gör. Muhammet ÇİL²

Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü

Doç. Dr. Derya SEVİM KORKUT

Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü

Özet

Düzce ili imalat sanayisi hem organize sanayi bölgesinde hem de organize sanayi bölgesi dışında faaliyette bulunan işletmelerden oluşmaktadır. Yapılan bu çalışma ile Düzce ilinde faaliyette bulunan işletmelerin üretim konusunda mevcut durumlarının belirlenmesi, hammadde temini, çevreye zarar vermeyecek şekilde yapılan atık yönetimi çalışmaları araştırmanın temel amaçlarını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda işletmelerin atık yönetimi ve çevre sorunları kapsamında uyguladıkları faaliyetler incelenmiştir. Buna bağlı olarak, Düzce ilinde yer alan işletmelerin atıklarını bertaraf ederken ne tür sorunlar yaşadığı ve çevreye olan etkileri ortaya koyulmuştur. Çalışma amaçlarını gerçekleştirmek için Düzce Ticaret ve Sanayi Odası üye kayıtlarına göre Düzce İlinde faaliyette bulunan, çalışan sayısı 10 ve üzerinde olan 240 işletmenin 70'inde anket yöntemi ile irdelenmiştir. Düzce ilinde faaliyette olan katılımcı işletmelerin %47,1'i organize sanayi bölgesinde, %52,9'u ise Düzce ili merkez ve ilçelerinde bulunmaktadır. Katılımcı işletmelerin %31,4'ü mobilya alanında, %18,6'sı tekstil alanında, %18,6'sı makine alanında, %12,9'u plastik sektöründe, %10'u gıda sektöründe ve %8,6'sı da inşaat alanında faaliyette bulunmaktadır. İşletmeler tarafından çevreye yönelik gerçekleştirilen yenilikler; üretim süreçlerinde oluşan atık miktarlarının minimuma indirilmesiyle, üretim sürecinde daha az su ve enerji tüketilmesiyle ve geri dönüşüm uygulanan malzemelerin üretim süreçlerinde girdi olarak tekrar kullanılmasıyla ilgilidir. Buna göre işletmeler ürünler üzerindeki çevresel yeniliklerden ziyade, önceliği üretim süreçlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkisini azaltacak yeniliklere vermeleri gerektiği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Atık yönetimi, Çevre yönetimi, Düzce, İşletme.

INVESTIGATING the WASTE MANAGEMENT and ENVIRONMENTAL MANAGEMENT ACTIVITIES of COMPANIES in DÜZCE

Abstract

Manufacturing companies operate both in and outside of organized industrial site. The main objective of the study is to investigate the production, procurement and waste management activities of manufacturing companies operating in Düzce province. Study focused on the waste management activities and reactions of companies against the environmental issues. Problems faced by the companies while disposing the wastes and surrounding environmental effects was investigated. Out of 240 manufacturing companies registered to the Düzce Chamber of Commerce and Industry the study surveyed 70 companies with personnel more than 10. 47.1% of the surveyed companies operating in organized industrial zone, while 52.9% of them operate other places across Düzce. 31.4% of the companies are in furniture, 18.6% in textile, 18.6% in machinery, 12.9% in plastics, 10% in food and 8.6% in housing industry. Measures related to the environmental management taken by companies include mineralizing the amount of waste, reducing the water and energy inputs, using recyclable materials as production input. Companies should focus on the measures for environmental consequences of production processes rather than the environmental innovations about the product itself.

Keywords: Waste Management, Environmental Management, Management, Duzce

¹ Bu çalışma, Düzce Üniversitesi BAP-2016.02.03.427 nolu Bilimsel Araştırma Projesiyle desteklenmiştir

²Muhammet ÇİL, muhammetcil@duzce.edu.tr

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de katı atıklar, insan ve çevre sağlığı başta olmak üzere ekonomik açıdan da önemli bir yere sahiptir. Kentsel alanlarda çevre sağlığının korunması noktasında düzenli bir şekilde toplanması, taşınması, depolanması ve bertaraf edilmesi gereken katı atıkların, büyük sorunlara yol açmadan ortadan kaldırılması için planlı olarak yürütülen bir katı atık yönetimine ihtiyaç duyulmaktadır (Yılmaz ve Bozkurt, 2010).

Gelişmiş ülkeler, katı atık yönetimi ile ilgili süreci 80’li yıllarda tamamlayarak “sürdürülebilir atık yönetimi”, “atık etiği”, “atık yönetimi etiği” gibi olguları önemli ölçüde tartışırken Türkiye’de ise atık yönetimi konusundaki gelişmeler yavaş bir seyir göstermiş ve yönetilmesi gereken bir sorun olarak algılanmaya başlanmıştır (Shekdar, 2009).

1.Katı Atık Yönetimi

Katı atık yönetiminin amacı, toplum tarafından çeşitli işlemler sonucu üretilen atıkların toplanması, taşınması ve son yok ediş sürecinde ekonomik ve çevresel açıdan en etkin ve verimli yöntemlerin geliştirilip uygulanmasıdır. Atık yönetiminin çalışma alanını, çeşitli atık ve artığın çevreye duyarlı bir şekilde özel teknik ve yöntemlerle değerlendirilmesi ve bertaraf edilmesi oluşturmaktadır. Bu anlamda atık yönetimi; atıkların minimizasyonu, geri kazanımı, yeniden kullanma, verimlilik ve istihdam artırımı yönü ile ekonomik, çevre kirliliğini önleyici yönü ile engelleyici-koruyucu özellik taşımaktadır (URL, 1).

Türkiye’de ortaya çıkan endüstriyel atıkların türleri, gelişmiş ülkelerdeki atık türlerinden farklı değildir. DİE tarafından yapılan imalat sanayii atık envanteri sonuçları değerlendirildiğinde, yılda 13 milyon tonun üzerinde atık üretildiği, bu atıkların % 57’sinden fazlasının bertaraf edildiği ve her yıl bertaraf edilen atıkların yaklaşık %30’unun belediye çöplüklerinde, %70’inin ise (5 milyon ton) düzensiz olarak uzaklaştırıldığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de lisanslı olarak çalışan, yıllık 35.000 ton yakma kapasiteli İzmit İzaydaş tesisi dışında, lisanslı sanayi atıkları depolama tesisi bulunmamaktadır (Armağan ve ark., 2006).

Son üç yıl içinde belirli sanayi atıkları, özellikle atık motor yağları ve solvent atıklarının geri kazanımı için bazı küçük ölçekli tesislere "geçici lisans" verilmiştir. Ancak, bu tesislerin etkinliği, geri kazanım maddelerinin kalitesi ve atıkların bertarafı konusunda yasal denetim mekanizması yeterli etkinlikte değildir. Ülkemizde yılda 2,5 milyon tonun üzerinde tehlikeli atık üretilmektedir. Genel olarak sanayi atıkları bertaraf ve geri kazanım tesis kapasiteleri yeterli değildir. Mevcut tesislerin bile atık gönderilmemesi nedeniyle tam kapasite ile çalıştırılmadığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında denetim yetersizliği ve sanayicilerin atık bertaraf maliyetleri için hazırlıklı olmadıkları sayılabilir (Armağan ve ark., 2006).

2.Materyal ve Yöntem

Düzce İli sınırları içerisinde organize sanayi bölgesi ve dışında faaliyette bulunan sanayi işletmelerinin üretim konusunda mevcut durumlarının belirlenmesi, çevreye zarar vermeyecek şekilde yapılan atık yönetimi çalışmaları araştırmanın temel amaçlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Düzce ili merkez ilçesine bağlı olarak ve Düzce Ticaret ve Sanayi Odası üye kayıtlarına göre sanayi alanında faaliyette bulunan 240 işletme yer almaktadır (Anonim, 2013).

Çalışma evrenini oluşturan Düzce Ticaret ve Sanayi Odası üye kayıtlarına göre faaliyette bulunan 240 işletme oluşturmakta ve bunun 50 adeti Düzce Organize Sanayi Bölgesinde, 190 adedi de organize sanayi bölgesi dışında (Düzce merkez) faaliyette bulunmaktadır. Çalışma kapsamında Düzce ilinde faaliyette bulunan 240 işletmenin hepsine ulaşılması hedeflenmiş, çalışma sonucunda 70 işletmeye ulaşılmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı % 29,16 olarak tespit edilmiştir. Literatürdeki çalışmalar dikkate alındığında, ana kütle üzerinden gerçekleşen geri dönüş oranlarının genellikle %20 ile %45 arasında değiştiği gözükmemektedir (Hum ve Leow, 1996; Bal ve Gundry, 1999).

Düzce ilinde faaliyette bulunan işletmeler için hazırlanan bu anket formunda 32 soru 61 yargı yer almaktadır. Anket formunda cevap alınması için hem açık uçlu hem de likert tarzı sorulardan yararlanılmıştır. Anket formunda ilk önce işletmeler ile ilgili genel bilgiler sorgulanmıştır. İkincil olarak işletmelerin atık yönetimi ilgili bilgiler ve üretim sırasında işletme çevresini ilgilendiren bilgiler sorgulanmıştır.

Elde edilen anket sonuçları öncelikle anketlerde yer alan değişkenlere göre kodlanmış ve bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu veri tabanları yardımıyla anket formunda yer alan soruların istatistikî değerlendirmeleri SPSS (2003) paket programı yardımıyla yapılmıştır.

Ayrıca çalışmada çıkarımsal istatistik bazındaki verilere öncelikle güvenilirlik analizi ve geçerlilik analizi de uygulanmıştır.

3.Bulgular ve Tartışma

3.1. Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik analizi bir ölçekte yer alan maddeler arasındaki iç tutarlılığı ölçmekte ve bu maddeler arasındaki ilişkiler hakkında bilgi sunmaktadır (Bayram, 2004). Likert tipi bir tutum ölçeğinde, ölçeğin temel varsayımlarından biri, ölçekteki her bir maddenin ölçülen tutumla monotonik bir ilişki içinde olup olmamasıdır. Bunun anlamı, her bir maddenin aynı tutumu ölçtüğüdür. Bundan dolayı, likert tipi bir tutum ölçeğinde güvenirlilik düzeyini saptamak için iç tutarlılığın bir ölçütü olan, Cronbach tarafından geliştirilen “Cronbach Alpha” katsayısının kullanılması uygun bulunmaktadır (Tavşancıl, 2002).

Çalışma sonucunda elde edilen verilere açıklayıcı faktör analizi uygulanmış ve kullanılan anket formunun faktör modeline uygun olup olmadığı konusunda karar verebilmek için, önce değişkenler arası korelasyon matrisi elde edilmiştir. Çalışma kapsamında ayrıca Keiser Meyer Olkin'in (KMO) örnekleme yeterliliği ölçüsüne de bakılmıştır. KMO'nun Örnekleme Yeterliliği Ölçüsü = 0,760 ve Bartlett'in Küresellik testi = 705,903; serbestlik derecesi $df = 105$ ($p = 0,000$) bulunmuştur.

Elde edilen bu sonuçlar veri grubunun faktör analizine uygun olduğunu ve geçerlilik açısından bir sorun teşkil etmediğini göstermektedir (Kalaycı, 2009).

Çalışmada çıkarımsal istatistik bazında verilere güvenilirlik analizi de uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenirlilik analizi sonucunda verilerin genel güvenirlilik değeri (Cronbach Alpha Katsayısı) 0,884 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç dikkate alındığında, ölçeğin yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Zira alfanın 0,40'dan küçük olması ölçeğin güvenilir olmadığını, 0,40-0,60 arası düşük güvenirlilikte olduğunu, 0,60-0,80 arası güvenilir olduğunu, 0,80-1,0 arası ise yüksek güvenilirliğe karşılık geldiğini göstermektedir (Özdamar 2002).

3.2. Düzce İlinde Yer Alan İşletmelerin Demografik Yapısı

Düzce ilinde faaliyette bulunan işletmelerin faaliyet alanları incelendiğinde; işletmelerin %31,4'ü mobilya alanında, %18,6'sı tekstil alanında, %18,6'sı makine alanında, %12,9'u plastik sektöründe, %10'u gıda sektöründe ve %8,6'sı da inşaat alanında faaliyette bulunmaktadır.

İşletmelerin ne kadar süredir çalıştıkları alanda faaliyette bulundukları sorgulandığında 1 ile 50 yıldır çalıştıkları alanda işletmelerin faaliyette bulunduğu saptanmıştır. İşletmeler ortalama 15,92 yıldır çalıştıkları alanda faaliyette bulunmaktadır.

İşletmelerin çalışma alanlarında faaliyet gösterdikleri yıllar analiz edildiğinde işletmelerin %30'u 6-10 yıldır, %27,1'i 11-15 yıldır, %11,4'ü 30 yıldan daha fazla, %10'u 1-5 yıldır, %10'u 16-20 yıldır, %8,6'sı 21-25 yıldır ve %2,9'u da 26-30 yıldır çalıştıkları alanda faaliyette bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında, çalışmaya katılan işletmelerde en az 16 en fazla 1777 çalışanın olduğu belirlenmiştir. İşletmelerde ortalama çalışan sayısı 141,4 olarak hesaplanmıştır. İşletmelerin %50'si 20-59 kişi, %22,9'u 60-99 kişi, %10,4'ü 200 kişiden daha fazla, %8,3'ü 150-199 kişi, %6,3'ü 100-149 kişi ve %2,1'i de 10-19 kişi arasındaki dilimde yer almaktadır.

İşletmelerde en az 2, en fazla 400 kadın çalışan bulunurken ortalama kadın çalışan sayısı 40,6 olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde en az 5, en fazla 1722 erkek çalışan bulunmakta ve ortalama erkek çalışan sayısı 101,4'dür.

Düzce ilinde yer alan işletmelerde en az 3 en fazla 235 beyaz yakalı çalışan bulunurken ortalama beyaz yakalı çalışan sayısı 19,8, en az 13 en fazla 1542 mavi yakalı çalışan istihdam ederken ortalama mavi yakalı çalışan sayısı da 128,8 olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin kuruluş yerleri incelendiğinde; işletmelerin %47,1'inin Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB), %5,7'sinin küçük sanayi sitesinde ve %47,1'inin de şehir merkezinde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir.

İşletmelerin %26,5'i temiz üretim, sürdürülebilir üretim ve eko-verimlilik gibi kavramları duyduklarını belirtirken, %42,6'sı ise bu tür kavramları daha önce hiç duymadıklarını belirtmişler ve %30,9'u ise kısmen duyduklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca temiz üretim, sürdürülebilir üretim ve eko-verimlilik gibi kavramları duyduklarını belirten işletmeler bu tür kavramlar hakkında bildiklerini şöyle belirtmişlerdir;

- ✓ Az kaynakla daha verimli üretim ve çevre dostu üretim yapmak,
- ✓ Çevreye karşı duyarlı üretim,
- ✓ Hammadde, su ve kimyasal maddeleri çevreye zarar vermeyecek şekilde kullanarak üretim gerçekleştirmek.

Yazgan ve ark. (2010) tarafından yapılan bir çalışmada; araştırmaya katılan işletmeleri temiz üretime yönelten en önemli neden çevresel kirliliği azaltmak olarak görülmektedir. İkinci olarak ise çevre yasaları gözükmemektedir. En az öneme sahip neden ise enerji maliyetlerini azaltmak olarak görülmüştür.

3.3. Düzce İlinde Yer Alan İşletmelerin Atık Yönetimi ve Çevre Yönetimine Yaklaşımlarına Ait Teknik Altyapısı

İşletmelerin atık türleri incelendiğinde; işletmelerin %98,6'sının katı atık, %65,2'sinin sıvı atık ve %40,6'sının ise gaz atığı oluşturdukları belirlenmiştir.

İşletmelerin %35,3'ü hammadde temininde yurtdışı kaynaklardan yararlanmakta, %64,7'si de yurtiçi kaynaklardan yararlanmaktadır.

İşletmelerin enerji kaynakları kullanımları incelendiğinde; %98,6'sını elektrik kullanımı, %41,4'ünü doğalgaz kullanımı, %18,6'sını kömür kullanımı ve %17,1'ini ise fuel-oil kullanımı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca işletmelerin %92,9'u su kaynağı olarak şebeke suyunu kullandığını belirtirken, %25,7'si ise su kaynağı olarak kuyu suyunu kullandığını belirtmişlerdir.

İşletmelerin %50'si bünyesinde arıtma tesisinin, %88,4'ü filtre sisteminin, %83,8'i toz emme sisteminin ve %39,7'si ise bünyesinde geri dönüşüm tesisinin var olduğunu belirtmişlerdir.

İşletmelerin %64,3'ü atık yönetim yönetmeliği ile ilgili bilgilerinin var olduğunu belirtirken, %35,7'si ise atık yönetim yönetmeliği ile ilgili bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca işletmelerin %89,2'si ürettiği ürün tasarlanırken insan sağlığına en az zarar verecek şekilde kullanıldığını belirtmişlerdir.

İşletmeler atık yönetimi ile ilgili personeline eğitim verilmesi noktasında; işletmelerin %59,4'ünün personeline eğitim verdiği belirlenmiş, %39,1'inin ise personeline eğitim vermediği belirlenmiştir. Ayrıca işletmelerin %27,1'i atıkların bertaraf edilmesi noktasında sosyal sorumluluk projelerinin var olduğunu belirtmişlerdir. İşletmelerin %97,1'inde atık yönetimi yönetmeliği esaslarına göre resmi kurumlardan herhangi bir ceza ya da yaptırıma maruz kalmadığı belirlenmiştir.

İşletmelerin %37,1'i geri dönüşüm ürünlerinin var olduğunu belirtirken, %62,9'u ise geri dönüşümden yararlanmadıklarını belirtmişlerdir. Geri dönüşüm ürünlerinin var olduğunu belirten işletmeler genellikle mevcut ürünün tekrardan ham ürün olarak ya da yan ürün olarak kazandırıldığını belirtmişlerdir.

(Çil, 2015) tarafından yapılmış bir çalışmada işletmelerin üretim prosesleri sonucu ortaya çıkan atıklarının bertaraf edilmesinde ve mevcut proseslerin iyileştirilmesinde karşılaşılan en önemli sorunun işletmelerin bu işler için finansal kaynak bulamamalarıdır. Finansal sorunların yanında işletmelerin atıkların azaltılması ve proseslerin iyileştirilmesi için işgücü yetersizliğinin olduğu, zaman ayırlamamasından kaynaklı sorunların arttığı, bilgi ve yönetim desteğinin yetersiz olmasından kaynaklı sorunların olduğu belirtilmiştir.

İşletmelerin %54,3'ünde ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi belgesinin mevcut olduğu belirtilirken, %45,7'sinde ise bu belgenin mevcut olmadığı belirlenmiştir. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi belgesini bulunduran işletmelerin %54,4'ünün ürünlerinde ise bu etiketin var olduğu belirtilmiştir. Ayrıca işletmelerin %31,4'ü işletmeleri için ÇED raporunun hazırlandığını belirtmişlerdir.

(Akdoğan, 2003) yapmış olduğu çalışmada, işletmelerin ISO 14001 veya eşdeğer bir çevre yönetim sistemini almak istemelerindeki en öncelikli sebeplerin; yasal düzenlemelere uyum, tedarikçilerin bu yöndeki isteklerini yerine getirmek, ticaret engellerini aşmak, şirket imajını geliştirmek olduğu belirtilmiştir.

3.4. Düzce İlinde Yer Alan İşletmelerin Atık Yönetimi ve Çevre Yönetimi Konusundaki Faaliyetleri ve Atıkları Yok Etme Metotları

Düzce ilinde faaliyette bulunan işletmelerin atık oluşumuna neden olan etkenlerle ilgili analizinde beşli likert tarzında hazırlanmış 6 yargılı bir değerlendirme ölçeğinden yararlanılmıştır. İşletmelerde atık oluşumuna neden olan etkenlere ait bulgular 3 önem düzeyine göre Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. İşletmelerde Atık Oluşumuna Neden Olan Etkenler

Atık Oluşumuna Neden Olan Etkenler	Önem Düzeyi		
	1	2	3
Çalıştırılan personelin hatalarından dolayı oluşan atık			-
Ürünün özelliklerinden dolayı oluşan atık	-	+	-
Proses akışından dolayı oluşan atık	-	+	-
İşlem sürecinde kullanılan malzemelerden dolayı oluşan atık	-	-	+
Düşük kaliteli hammadde kullanımından kaynaklanan atık	-	-	+
Kullanılan teknoloji tipinden dolayı oluşan atık	-	-	+

Düzce ilinde yer alan işletmelerin atık oluşumuna neden olan etkenlerin analizinde atık oluşumuna neden olan en önemli etkenin çalıştırılan personelin hatalarından dolayı oluşan atık olduğu ifade edilmiştir.

İşletmelere göre ikinci derecede önemli görülen etkenler arasında önem sırasına göre ürünün özelliklerinden dolayı oluşan atık ve proses akışından dolayı oluşan atık olduğu belirtilmiştir. İşletmeler için; işlem sürecinde kullanılan malzemelerden dolayı oluşan atık, düşük kaliteli hammadde kullanımından kaynaklanan atık ve kullanılan teknoloji tipinden dolayı oluşan atıklar ise önem dereceleri en az olan etkenler olarak belirtilmiştir.

Düzce ilinde yer alan işletmelerde arıtma tesisine sahip olan ve atık yönetimiyle ilgili personeline eğitim veren işletmeler ile işletmelerde atık oluşumuna neden olan etkenler arasında yer alan “Çalıştırılan personelin hatalarından dolayı oluşan atık” arasında yapılan istatistiksel analiz sonucunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). İşletmelerinde arıtma tesisine sahip olan ve atık yönetimiyle ilgili personeline eğitim veren işletmeler, işletmelerinde arıtma tesisi olmayan ve atık yönetimiyle ilgili personeline eğitim vermeyen işletmelere göre oluşan atığın çalıştırılan personelin hatalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Düzce ilinde yer alan işletmelerin temiz üretim, sürdürülebilir üretim ve eko-verimlilik gibi kavramları daha önce duyup duymadıkları sorusu ile işletmelerde atık oluşumuna neden olan etkenler arasında yer alan “Kullanılan teknoloji tipinden dolayı oluşan atık” arasında yapılan istatistiksel analiz sonucunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Temiz üretim, sürdürülebilir üretim ve eko-verimlilik gibi kavramları daha önce duyduklarını belirten işletmeler, diğer işletmelere göre oluşan atığın kullanılan teknoloji tipinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Düzce ilinde faaliyette bulunan işletmelerin atıklarını yok etme metodu ile ilgili analizinde beşli likert tarzında hazırlanmış 11 yargılı bir değerlendirme ölçeğinden yararlanılmıştır. İşletmelerin atıklarını bertaraf etme metoduna ait bulgular 3 önem düzeyine göre Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. İşletmelerin Atıklarını Bertaraf Etme Metotları

Bertaraf Etme Metotları	Önem Düzeyi		
	1	2	3
Atık çöpüne atılır	+	-	-
Düzenli depolama yapılır	-	+	-
Atıkların değerlendirilmesi için alıcılar bulunur	-	+	-
Diğer atıklarla karıştırılmadan ayrı olarak depolanır	-	+	-
Fabrika sahasında biriktirilir	-	+	-
Geri dönüşüm tesislerine satılır	-	+	-
Geri dönüşüm uygulayarak yeniden kullanılır	-	+	-
Düşük sıcaklıklarda yakılır	-	-	+
Gelişi güzel atılır	-	-	+
Kanalizasyon sistemine boşaltılır	-	-	+
Doğrudan havaya verilir (Gaz)	-	-	+

Düzce ilinde yer alan işletmelerin atıklarını bertaraf ederken kullandığı metotlardan önem düzeyi en yüksek metot olarak “atıkların atık çöpüne atılması” olduğu ifade edilmiştir.

İşletmelere göre ikinci derecede önemli görülen metotlar arasında önem sırasına göre (atıkların düzenli depolama yapılması, atıkların değerlendirilmesi için alıcılar bulunması gibi) Tablo 2’de gösterildiği gibi belirtilmiştir. İşletmeler için önem dereceleri en az olan metotlar ise; atıkların düşük sıcaklıklarda yakılması, atıkların gelişi güzel atılması, atıkların kanalizasyon sistemine boşaltılması ve atıkların doğrudan havaya verilmesi (gaz) olarak ifade edilmiştir.

Kırhoğlu ve Fidan (2010) tarafından Sakarya ilinde 112 işletme üzerinde yapılan bir araştırmada, atıkların bertaraf edilme yollarına baktığımızda en kolay kurtulma yolu olarak atıkların belediyeye verilmesi en fazla kullanılan yöntemdir. Bunu sırasıyla; düzenli depolama yöntemi, bağışlama yöntemi, yakma yöntemleri, kanalizasyona boşaltım ve anlaşmalı firmalara verme yöntemleri izlemektedir.

İşletmelerin faaliyet alanları ile atıkların bertaraf edilme metotları arasında yer alan “Atıkların geri dönüşüm uygulanarak yeniden kullanılması” ve “Atıkların geri dönüşüm tesislerine satılması” yargıları arasında yapılan istatistiksel analiz sonucunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Faaliyet alanı tekstil olan işletmeler, diğer işletmelere göre atıkların bertaraf edilmesi noktasında atıkların geri dönüşüm uygulanarak yeniden kullanılmasının ve atıkların geri dönüşüm tesislerine satılmasının daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Düzce ilinde yer alan işletmelerin kuruluş yerleri ile atıkların bertaraf edilme metotları arasında yer alan “Düzenli depolama yapılması” arasında yapılan istatistiksel analiz sonucunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Kuruluş yeri olarak organize sanayi bölgesi dışında faaliyette bulunan işletmeler, organize sanayi bölgesinde faaliyette bulunan işletmelere göre atıklarını bertaraf etme metodu olarak düzenli depolama yapmanın daha gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

(Çil ve Gedik, 2015) tarafından yapılmış bir çalışmada; işletmelerin organize sanayi bölgelerinde toplanmasının kentlerde önemli rahatlamaya yol açacağını, sanayi kuruluşlarının olumsuz etkilerinin daha az hissedileceğini ve kentte sanayi yatırımlarının yerine sosyal hizmet niteliğinde başka hizmetler sunulabileceğini belirtmişlerdir. Bunun yanında altyapı kullanımı da önemli ölçüde rahatlayacaktır. Ayrıca organize sanayi bölgesi dışında kalan işletmelerin, organize sanayi bölgesinde

ki işletmelere göre daha fazla çevre kirliliği oluşturduğu belirtilmiştir. İşletmelerin organize sanayi bölgesi bünyesinde yer almasıyla bu çevre kirliliğinin kontrol altına alınması ve önlenmesi sağlanabilecektir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Orman ürünleri sanayisinin önemli bir yere sahip olduğu Düzce ili sanayisinde yapılan bu çalışma kapsamında ulaşılan işletmelerin büyük çoğunluğunu orman ürünleri sanayisinde faaliyette bulunan işletmeler oluşturmaktadır. Katılımcı işletmelerin işletme büyüklükleri irdelendiğinde büyük çoğunluğunun orta ve büyük işletme yapısında olduğu belirlenmiştir. Çalışan sayılarına bağlı olarak işletmelerde ortalama bayan çalışan sayısı 40,6; ortalama erkek çalışan sayısı 101,4 ve toplam çalışan sayısının ortalaması da 141,4 olarak tespit edilmiştir.

Düzce ilinde 2 adet organize sanayi bölgesi olmasına rağmen işletmelerin yalnızca %47'sinin organize sanayi bölgesinde faaliyette bulunduğu belirlenmiştir. İşletmelerin organize sanayi bölgesi yerine daha çok işletme sahiplerine ait ve şehir içinde bulunan alanlarda faaliyet göstermelerinde en önemli etken bu işletmelerin kuruluş zamanlarının eski olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca bu işletmelerin taşıma maliyetlerinin yüksek olması da işletmelere dezavantaj oluşturmaktadır.

Çalışma yapılan Düzce ili sanayi işletmeleri temsilcilerinin temiz üretim, sürdürülebilir üretim ve eko-verimlilik gibi kavramları yeterince duymadıkları söylenilebilir. Temiz üretim, sürdürülebilir üretim ve eko-verimlilik gibi kavramları duyduğunu/bildiğini belirten işletme temsilcileri bu kavramlardan “Az kaynakla daha verimli üretim ve çevre dostu üretim yapmak” ve “Çevreye karşı duyarlı üretim yapmak” anlaşıldığı belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında işletmelerde atık oluşmasına neden olan etkenler içerisinde en önemli etken “Çalışan personelin hatalarından dolayı oluşan atıklardır.” Bu yüzden özellikle işlerde işletmelerin kalifiye eleman kullanması gerekmektedir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda işletmelerinde arıtma tesisine sahip olan ve atık yönetimiyle ilgili personeline eğitim veren işletmeler, diğer işletmelere göre oluşan atığın çalıştırılan personelin hatalarından daha yüksek oranda kaynaklandığı belirlenmiştir.

İşletmeler üretim prosesleri ve ürettikleri ürünlerin özelliklerine bağlı olarak da işletmelerinde atık oluşmasına sebebiyet vermektedirler. Bu nedenle gerek yeni işletme kurulurken gerekse de yenileme faaliyetleri yapılırken işletmelerin üretecekleri ürün özelliklerine bağlı olarak üretim prosesi tercih etmeleri önerilmektedir.

Temiz üretim, sürdürülebilir üretim ve eko-verimlilik gibi kavramları daha önce duyduklarını belirten işletmeler, diğer işletmelere göre işletme faaliyetleri sonucu oluşan atığın kullanılan teknoloji tipinden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.

Düzce ilinde faaliyette bulunan işletmelerin atıklarını yok etme metodu ile ilgili yapılan analizler sonucunda işletmelerin atıklarını yok etmede başvurdukları en kolay yol “Atığın çöpe atılması” yoluyla bertaraf edilmesi şeklindedir. Bunun yanında işletmelerin “Atıkları düzenli olarak depolamak,” “Atıklar için alıcılar bulmak” ve “Geri dönüşüm tesislerine satılarak” gelir elde etme yoluyla da atıklarını bertaraf ettikleri belirlenmiştir.

Faaliyet alanı tekstil olan işletmeler, diğer faaliyet alanlarındaki işletmelere göre atıkların bertaraf etmede “Atıkları geri dönüşüm uygulayarak yeniden kullanmakta” ve “Atıkları geri dönüşüm tesislerine satarak gelir elde etmektedir.”

Kuruluş yeri olarak organize sanayi bölgesi dışında faaliyette bulunan işletmeler, organize sanayi bölgesinde faaliyette bulunan işletmelere göre atıklarını bertaraf etme metodu olarak “Düzenli depolama yapmanın” daha gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Özellikle atıkların arıtılması ve kontrolü konusunda işletme bazında bireysel çözümler yerine toplu çözümler (sanayi bölgeleri, kooperatifler, vs.) Kobi'ler için daha ekonomik ve düşük maliyetli çözüm alternatifi olarak görülmektedir. Ayrıca Kobi'lere, çevresel yatırımları için, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, T.C. Çevre ve Su İşleri Bakanlığı veya KOSGEB gibi devletin yetkili kurumlarınca teşvikler sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. 2003. Çevreye Duyarlı Yönetim ve İşletmecilik, Kayseri Ticaret Odası Yayınları 48, Kayseri.
- Anonim, 2013. Düzce Ticaret ve Sanayi Odası Üye Kayıtları Listesi.
- Armağan B., Demir İ., Demir Ö., Gök N. 2006. Katı Atıkların Ekonomide Değerlendirilmesi, İstanbul Ticaret Odası, Yayın no: 2006-23, s. 16, İstanbul.
- Bayram, N. 2004. Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Bal, J. and Gundry, J. 1999. Virtual Teaming in the Automotive Supply Chain Team Performans Management: An International Journal, 5 (6), 174-193
- Çil, M. 2015. “Orman Ürünleri Sanayinde Temiz Üretim Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma: Batı Karadeniz Bölgesi Örneği”, D.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Endüstri Müh. A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, Düzce.
- Çil, M., Gedik, T. 2015. İmalat Sanayisi İşletmelerinin Temel Sorunlarının Analizi; Düzce İli Örneği, I. Bartın Sektörel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, s.41-48, Bartın.
- Hum, S. H. and Leow, L. H. 1996. Strategic Manufacturing Effectiveness; An Emprical Study Based on The Hayes-Wheelwright Framework, International Journal of Opertions and Production Managements, 16 (4), p.4-18.
- Kalaycı, Ş. 2009. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, 426 s. Ankara.
- Kırlioğlu, H., Fidan, M. E. 2010. İşletmelerde Atık Yönetimi ve Sakarya İlinde Bir Araştırma Journal of Yaşar University 20 (5), s.3453-3470.
- Özdamar, K. 2002. Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitabevi, 661-667, Eskişehir.
- Shekdar, A. V. 2009. “Sustainable Solid Waste Management: An Integrated Approach for Asian Countries”, Waste Management, Volume: 29, Issue: 4, p. 1438.
- SPSS Institute Inc., 2003. SPSS Base 12.0 User's Guide, p.703.
- Tavşancıl, E. 2002. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yazgan, H. İ., Yıldız, M.S., Yücel, S. 2010. “Temiz Üretim Firması Performansına Etkisi: Düzce Sanayi İşletmelerinde Bir Araştırma” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7-32, s. 722-733
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y. 2010. Türkiye’de Kentsel Katı Atık Yönetimi Uygulamaları ve Kütahya Katı Atık Birliği (KÜKAB) Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s. 11-28.
- URL 1. <http://www.dektmk.org.tr/upresimler/MTOLAY.pdf>

POLİTİKA, MEVZUAT VE UYUM SÜRECİ: TÜRKİYE'DE KATI ATIK MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

Arş. Gör. /Res. Asist. Ergun KALAYCI¹

Gazi Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Arş. Gör. /Res. Asist. Elif Balam SIZAN

Gazi Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Arş. Gör. /Res. Asist. Feriştah YILMAZ

Gazi Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Nesnelleşen doğa rekabetin tetiklediği sınırsız üretim ile birlikte kullanılan, dönüştürülen ve baskılanan bir çevreye dönüşmüştür. Bu çerçevede doğanın ve doğaya ilişkin bulguların evrenselliği ve bütüncüllüğü sarsılmıştır. Bu sürecin sonunda üretime bağlı kalkınma ve büyüme çabaları, doğanın tahrip edilmesi ile başlayan çevre kirliliği sorunu “başa çıkılamaz” hale gelmiştir. 1960’lı yılların sonu 1970’li yılların başı itibarıyla çevre kirliliği sorunu öncelikle toplumsal hareketler düzeyinde görünürlük kazanmış ve soruna ilişkin kurumsal önlemler uluslararası ve ulus-üstü birliklerde tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa Topluluğu’nun çevre konusundaki çalışmaları kurumsal düzenlemeler anlamında öne çıkmıştır. Dünyadaki uluslararası çevre sorunlarına getirilen çözümler buna paralellik gösteren ulusal düzenlemeleri de zorunlu kılmıştır. Türkiye özellikle Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerinin 2005 yılında başlaması ile birlikte çevre sorunlarına ve özelde katı atıklardan kaynaklanan kirliliklere yönelik düzenlemelerde AB’yi ayna olarak kullanmıştır. Avrupa Birliği mevzuatı, ulusal mevzuatı dönüştürücü etkisi ile önemli bir kaynak merkezi haline gelmiştir. Bu sürecin sonucu ise yeni yönetmeliklerin çıkartılması, yönetmeliklerde ve yasalarda yaşanan kapsamlı değişikliklerdir. Çevre konusuna dair genel düzenleme ve değişiklikleri özelde katı atıklar hakkında gözlemlemek AB’nin ayna konumunu ortaya koyar. Özellikle AB’deki Atık Çerçeve Direktifi’nin kapsayıcı yapısının, Türkiye’de de Atık Yönetimi Yönetmeliği şeklinde yine kapsayıcı bir düzenleme olarak ortaya çıkması bu durumun son görünümü olmuştur. Bu çalışmada, bu yapının etkileri ve uygulanabilirliği Türkiye’deki mevzuat temelinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Türkiye, Sürdürülebilir Kalkınma, Katı Atıklar.*

POLICY, LEGISLATION and COMPLIANCE PROCESS: An INVESTIGATION in the FRAMEWORK of SOLID WASTE LEGISLATION in TURKEY

Abstract

Nature has transformed into a repressed environment and with that, nature became something used, transformed and repressed by production which is triggered by competition. This has shaken the universality and integrity of the findings of nature. At the end of this process, the problem of environmental pollution, which started with the destruction of nature due to production-related development and growth efforts, became "inexcusable". By the end of the 1960s and beginning of the 1970s, the problem of environmental pollution had first gained visibility at the level of social movements, and institutional measures related to the problem began to be debated in international and supranational associations. The European Community's work on the environment has come to the attention in terms of institutional arrangements. The solutions to the international environmental problems in the world are also compulsory for national regulations parallel to this. Turkey has used the EU as a mirror, especially with the European Union, for the start of full membership negotiations in 2005, as well as for environmental problems and regulations on pollution caused by solid wastes in particular. European Union legislation has become an important resource with the transformation effect of national legislation. The end result of this process introduces new regulations, comprehensive changes in regulations and legislation. Observing the general regulations and amendments on the environment, in particular on solid wastes, reveals the mirror position of the EU. This is especially the case with the inclusion of the Waste Framework Directive in the EU as an encompassing regulation in Turkey as well as the Waste Management Regulation. In this study, the effects and applicability of this structure will be discussed on the basis of legislation in Turkey.

Keywords: *European Union, Turkey, Sustainable Development, Solid Wastes*

¹ Ergun KALAYCI, ergunkalayci@gmail.com

GİRİŞ

Kâinat, pozitif bilimlerin de tarihte keşfettiği ve muhtemelen daha birçok kez edeceği birçok düzenliliğe sahiptir. İnsanlık, bu düzenlilikleri aydınlanma ile keşfederek büyük ilerlemelere kapı açmıştır. Halen devam eden bu keşif süreci aynı zamanda, düzenliliklerin düzensizliğe doğru dönüşmesine de yol açan ilk adımın atılmasının en büyük sebeplerinden birisidir.

Çevre sorunları ekolojik dengenin bozulmasının kozmosta yani görünen âlemdeki tezahürlerinden birisidir. Bu dengenin ise kâinatta yer alan birçok düzenliliğin kendi aralarında sağlanmakta olduğu öngörülebilir. Birçok düzenliliğin sağladığı bu denge statik değil dinamik bir dengedir diyebiliriz. Aydınlanmanın ve onun “tek doğru, tek iyi”yi dayatan zihniyetinin, bu düzenliliklere karşı totaliterce (Adorno ve Horkheimer, 2014:23) ve indirgemeci bir şekilde yaklaşarak, bahsi geçen dengeyi ve düzeni bozulmaya uğrattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İşte bu düzenliliklerin bozulmasının görüldüğü en önemli alan ekosistemdir. Ekosistemin önce işleyişinde gerçekleşen değişikliklerle çevre sorun olmaya başlamıştır (Görmez, 1992:476-477). Daha sonra ise insanlık “hayatımı daha iyi hale nasıl getiririm?” sorusuna hep çevre üzerinde bir tahakküm kurma ve çevre koşullarını kendi lehine değiştirmekte cevap aramıştır. 17. yüzyıl biterken bu tahakküm gerçekleşmeye başlamış ve kısa dönemli gayeler uğruna, artarak devam etmiştir (Görmez, 1989: 6). Adorno ve Horkheimer adı geçen eserlerinde; “Doğaya egemen olmak, içerde ve dışarıda, yaşamın mutlak amacı haline getirildi” demektedir. Bacon’dan beri bilimin amacı, bilgiyi doğaya hükmetmek ve onu denetim altına almak gayesiyle kullanmak oldu ve bugün hem bilim hem de teknoloji kökten karşı-ekolojik amaçları uğruna bu bilgiyi hükmetme yolunda kullanmaktadır.

Aklın yalnızca faydaya yönelik kullanımı yani bir nevî araçsallaştırılması ile birlikte, yaşamın bu mutlak amacı yerini sağlamlaştırmaktadır. Burada modern bilimlerin, tabiat bilimlerinin içeriğini boşaltması da etkili olmuştur. Kantitatif özelliği ile modern bilimlerin “niteliği niceliğe”; “metafiziki anlamda asli olanı da maddi ve tali olana” indirgemeyi “ideal olan” olarak gösterme eğilimi oldukça yüksek ve geneldir (Nasr, 1991: 15).

Sanayi devrimi ve sonrasında hızla artan sanayileşme, kısa zamanda büyük kâr hırsı vb. birçok etkenle doğa tahribe uğramıştır ve uğramaya devam etmektedir. İşte çevre sorunlarına ve tahribatına yol açan sanayi devriminin ya da sanayileşmenin kendisi değil, bunları yaratan ve araç olarak kullanan zihniyetin kendisidir. Yani insanın düşünme yeteneğini, aklını nasıl, ne yönde kullanacağı burada belirleyici olmaktadır. Bu yönde bir paradigma değişikliğinin gerçekleşmesinin elzemliği aşikârdır. Capra’nın tabiriyle (Capra, 1994: 36) bugün artık Kopernik devrimi gibi radikal bir paradigmalarda değişikliğinin eşliğinde bulunmaktayız.

Artan bu çevre sorunları karşısında yeşeren, çevrenin korunması düşüncesi veya çevre korumacılık, böylesine kapsayıcı ve tahakkümcü bir zihniyetin karşısında kimilerine göre yeterli gelmemiş, insan-merkezci (antropocentric) kalmıştır. Elde edilen sayısal verilerin ve raporların da desteğiyle, çevre koruma düşüncesi ile ilgili bu kanaat geçerli kabul edilebilir.

Sanayileşmenin artması ile küresel anlamda tüm ülkelerin çevresel sorunlarla karşılaşması paralel bir gelişim göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Yalnızca gelişmiş ülkeler değil, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler de çevresel sorunlarla

karşı karşıya kalmaktadır. Her ne kadar yapılan uluslararası anlaşmalar ve işbirliği örgütlerinin çalışmaları ile çevre sorunlarının önüne geçilmeye çalışılsa da, ülkeler için kalkınmanın hep ilk planda olması ve buna yönelik politikalar oluşturulması sebebiyle uzun yıllar boyunca bu çabalar kağıt üzerinde kalmaktan öteye gidememiştir (Kalaycı, 2015; 1).

Avrupa Birliği politikalarına geçmeden önce sürdürülebilir kalkınma kavramına burada değinmek gerekmektedir. Öncelikle “sürdürülebilirlik kavramı” toplumun sosyal, kültürel, bilimsel, doğal ve insan yapımı bütün kaynaklarının sağduyulu kullanımını sağlayan ve bunun saygı duyularak gerçekleştirilmesi gerektiğine değinen bir sosyal bakış açısını katılımcı bir süreç temelinde oluşturmaya çalışan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Gladwin, 1995; 877).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ise, “çevreyi dışlamayan kalkınma” olarak ilk kez 1972 yılında Stockholm Çevre Konferansı’nda, Konferansın Genel Sekreteri Maurice Strong’un kullandığı anlamıyla yerel kaynaklardan adil bir şekilde faydalanmayı belirten bir kalkınma politikası şeklinde ortaya konulmuştur (Keleş, 2002; 163). Kavram daha sonra 1987’de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun yayınladığı, Brundtland Raporu olarak da bilinen “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda “sürdürülebilir kalkınma” olarak tüm ulusal ve uluslararası çevre koruma gayretlerine yön verecek biçimde geliştirilerek gündeme getirilmiştir (Kaplan, 1999; 9-10). Raporla sürdürülebilir kalkınma kavramı, “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” olarak tanımlanmıştır (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1991; 71).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının 1992 Rio Konferansı’nda kapsamı genişlemiş, çok sayıda disiplinin çalışma alanına girmiştir. Konferansta, insanoğlunun sürdürülebilir gelişme düşüncesinin temelinde yer aldığı, her insanın doğa ile uyumlu, sağlıklı ve verimli bir yaşam hakkına sahip olduğu ilkesi kabul edilmiştir. Konferanstan çıkan Gündem 21 belgesi sürdürülebilir kalkınma politikalarının küresel düzeyde uygulanma stratejilerini ortaya koymuştur. Gündem 21 belgesinin 21 numaralı başlığı altında katı atıkların ve atıksuların çevresel yönetimine yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, AB Çevre Eylem Programları, Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (1993), BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı (Kahire, 1995), BM İnsan Yerleşimleri Konferansı - Habitat II (İstanbul, 1996), Rio+5 Forumu (New York, 1997), Rio+10 Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi (Johannesburg, 2002), Rio+20 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio de Janeiro, 2012) gibi uluslararası toplantılarda gündeme alınmış, oluşturulan politikalarda yer verilmiş ve alınan kararlarla uygulanmaya çalışılmıştır.

Avrupa Konseyi’nin 1980-1982 yılları arasında düzenlediği “Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyası” çerçevesinde hazırlanan Avrupa Kentsel Şartı, kent ve yakın çevresinin insan doğasına uygun hale getirilmesi, kentlerde doğa ve çevrenin korunması, konut gibi konularda ekolojik duyarlılığa yakın ilkeler benimsenmesi ve bu alanlarda iyileştirme çalışmalarını ön plana çıkarması bakımında oldukça önemli bir düzenlemedir. Şart, çevre ve doğa ile ilgili yerel yönetimlerin, doğal kaynaklar ve enerji kaynaklarını, uygun ve akılcı bir şekilde, idareli kullanma, kirliliğe karşı politika geliştirme ve yeşil alanları koruma yükümlülüğü ilkelerini benimsemiştir (Görmez, 2015; 77-78).

1. Avrupa Birliği ve Türkiye Katı Atık Mevzuatlarının Genel Durumu

Avrupa Topluluğu’nun atıklar hakkında genel çerçeveyi çizen üç düzenlemesi bulunmaktadır. Bunlar arasında en belirleyici ve temel yasal düzenleme (2008/98/EC)

Atık Çerçeve Direktifi'dir. Direktif, atık tanımlamaları, atık önleme, atık yönetimi, geri dönüşüm, geri kazanım, tekrar kullanım, bertaraf işlemleri, atığın toplanması, toplama kutuları, ayrıştırılması ve ayrı toplanması, atık hiyerarşisi ve diğer tüm atık yönetimi sistemi elemanları hakkında hükümler içermektedir. Bu direktif, daha önceki Atık Çerçeve Direktifi (2006/12/EC), Tehlikeli Atık Direktifi (91/689/EEC) ve Atık Yağlar Direktifi'ni de (75/439/EEC) içermektedir ve yürürlükten kaldırmıştır. Atık Çerçeve Direktifi'nin temeli olarak 1975 tarihli 75/442/EEC direktif gösterilmektedir.

Topluluk çevre eylem programları ile çevre ve özelde katı atıklar konusunda politikalar belirlemiştir. İlki 1973 yılında olmak üzere, 2013 yılına kadar altı tane çevre eylem programı düzenlenmiştir. Sonuncusu ise 2013-2020 yıllarını kapsayan Yedinci Çevre Eylem Programıdır. Burada belki beşinci çevre eylem programına ayrıntılı şekilde değinilebilir. 1 Kasım 1993 tarihinde Beşinci Çevre Eylem Programı Avrupa Parlamentosu'nun onayı ile Topluluk çevre politikasının ilkeleri olarak yürürlüğe girmiştir. O güne gelinceye kadar çıkarılan programlardan ayrı olarak Beşinci Çevre Eylem Programı (1992-2000) yeni politikalar ve hedefler getirmiş, yeni stratejiler ortaya koymuştur (Budak, 2000; 240-241). Sürdürülebilirliğe Doğru olarak belirlenen başlığı ile de anılan Beşinci Çevre Eylem Programı'nda birinci başlık, beşinci bölüm, yedinci kısımda atık yönetimi ele alınmış, tablolar oluşturularak ilkelere, yasal düzenlemelere, ulaşılmak istenen hedefler ve bu hedeflere hangi eylemlerle ulaşılabileceğine yer verilmiştir. Oluşturulan katı atık yönetimi stratejisi hiyerarşik bir düzen içerisinde yer almakta, atığın önlenmesi, geri dönüşüm ve yeniden kullanımın artırılması ve yeniden kullanımın mümkün olmadığı atıklar için de nihai bertaraf yöntemlerini en iyi seviyede uygulamak şeklinde belirlenmiştir. Subsidiyarite ve karşılıklı sorumluluk ilkelerinin çevre politikasında yer verildiği programda, çevre sorunlarının yönetiminde Avrupa Komisyonu'na, üye devletler ya da bölgesel hükümetlere, bölgesel ya da yerel yönetimlere, özel teşebbüslere, gönüllü kuruluşlara, tüketicilere ve halkın kendisine sorumluluklar düştüğüne yer vermiş ve öncelikli eylem alanlarında atığın önlenmesi ve yönetimini de ele almıştır (Kalaycı, 2015;49).

Avrupa Birliği Atık Çerçeve Direktifi (2008/98/EC) 32. ve 41. maddeleri, üye devletlerin atıklara yönelik faaliyetlerini, kendi iç hukuk düzenlemeleri ile gerçekleştireceklerini bir anlamda belirtmiştir. Genel çerçeveyi düzenleyen direktif, örneğin atıkların toplanmasında seçilecek yöntemde, her ülkenin kendine has bir yaklaşımı seçebileceği, coğrafi koşullarına göre karar verebileceğini belirtmiştir. Burada önemli olan nokta, direktiflerle çizilen çerçeve dışına çıkmamaktır. Örnek olarak tehlikeli ya da tıbbi atığın evsel atıklardan ayrı bir şekilde toplanması veya evsel atıkların kaynağında ayrıştırılmasına yönelik faaliyetlerin teşviki gibi kurallar genel çerçeveyi belirler, ancak bunların belediyeler ya da eyaletler tarafından veya özel firmalar tarafından gerçekleştirilmesi, iç hukukta belirlenecek durumlardır. Bu anlamda her üye devletin kendi şartları doğrultusunda, kendine has yaklaşımlar belirleyebileceği direktifte yer almaktadır.

Türkiye'de bu çerçevede kendi iç düzenlemelerini yapmaya devam etmektedir. Özellikle 1983 yılında Çevre Bakanlığı örgütlenmesi ile birlikte hız kazanan çevre hususundaki düzenlemeler, detaylandırılarak ve sayıları artarak devam etmektedir. Burada bu düzenlemelerin ne ölçüde uygulanabildiği elbette sorgulanabilir, ancak çalışma konusunun özellikle tam üyelik müzakereleri sonrasında Türkiye atık mevzuatının AB'ni ayna olarak kullanmasına özellikle 2005 sonrasında yoğunlaşması nedeniyle, bu sorunsal burada öncelikle ele alınmayacaktır.

Genel olarak atık ve katı atıklar konusunda Türkiye’de AB Direktifleri doğrultusunda düzenlemeler yapılmış, yönetmelikler yayımlanarak uygulamaya konulmuştur. Evsel katı atıklar, atık pil ve akümülatörler, hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıkları, tehlikeli atıklar, bitkisel atık yağlar, atık yağlar, tıbbi atıklar, ömrünü tamamlamış lastikler ve araçlar, ambalaj atıkları, atık elektrikli ve elektronik eşyalar ve atıkların düzenli depolanması vb. konularda uygulamalar yürütülmektedir (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü, 2014; 23).

2. Avrupa Birliği’nin Türkiye Katı Atık Mevzuatına Ayna Etkisi

AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması Türk çevre ve katı atık mevzuatına yalnızca yukarıda ele alınan strateji belgesi ve uyum planı olarak yansımamıştır. Katı atık mevzuatında sık sık gerçekleşen birçok değişiklik ve yeni düzenlemeler olarak, bu sürecin çıktıkları görülebilmektedir. Örneğin Çevre Kanunu’nda 2006 yılında 5491 sayılı yasa ile yapılan kapsamlı değişiklikler, bir bakıma 2005 yılında başlayan müzakerelerde açılan “Çevre Faslı”nın etkileriyle gerçekleşmiştir. Belediyelerde katı atık yönetiminin detaylı şekilde ele alınacağı bölüme geçmeden önce Türkiye’deki katı atık mevzuatının gelişiminin görülebilmesi ve AB direktifleri ile kıyaslama yapılabilmesi konunun bütünlüğü açısından önemlidir. Katı atıklar ile ilgili ana hatları oluşturan yönetmeliklere ve ilgili AB direktiflerine detaylarına yer verilmeden düzenlendikleri yıllar ile birlikte burada karşılaştırmalı olarak yer verilecektir. Avrupa Birliği ile Türkiye katı atık mevzuatları karşılaştırıldığında göze çarpan son benzerlik, Nisan 2015’te Atık Yönetimi Yönetmeliğinin çıkarılması ile AB’deki Atık Çerçeve Direktifi benzeri bir yapı oluşturulması, düzenlemeleri bir araya getiren kapsayıcı bir yöntem uygulanmasıdır (Kalaycı, 2015; 127-128). Son durumu bir bütün şeklinde göstermek gerekirse, ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 1.1. Ayna Etkisinde Katı Atık Mevzuatı

TR Atık Yönetimi Yönetmeliği (AYY) – 02.04.2015 – 29314 R.G.
• Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (1991) (1991, 1992, 1994, 1998, 1999, 2000, 2002 ve 2005 yıllarında değişiklikler yapılmıştır.)
• Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik (2008)
• Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (1995, 2005)
AB Atık Çerçeve Direktifi – 2008/98/EC (1975, 2006, 2008)
• Atık Çerçeve Direktifi – 2006 – 2006/12/EC
• Tehlikeli Atık Direktifi – 1978 – 78/319/EEC, 1991 – 91/689/EEC
• Atık Yağlar Direktifi – 1975 – 75/439/EEC

Görüldüğü gibi tarihsel olarak büyük bir fark bulunsa da, düzenlemelerin içeriksel anlamda benzer bir yol izlendiği gözlemlenmektedir. Atık Çerçeve Direktifi, katı atıkları ve katı atık yönetimine dair tüm süreçleri ve işlemleri de kapsamaktadır. Diğer ilgili yönetmelikler ise aşağıdaki şekilde karşılaştırılarak, ilk çıkarılma tarihleri ile birlikte sıralanmıştır.

Aşağıdaki tabloda yer verilen yönetmeliklerin toplam 15’i 2005 ve sonrasında çıkarılmış ve büyük çoğunluğu da 2005 sonrasında birçok değişikliğe uğramıştır. Katı atık yönetiminde yasal düzenlemelerin AB tam üyelik müzakereleri sonrasında uyumlaştırma çalışmaları etkisiyle kapsamlı biçimde düzenlendiği ortadadır. Ancak sık sık yönetmelik çıkartmak ya da değiştirmek düzenlemelerin uygulanması noktasında aksaklıklara ve bazı durumlarda sorumluluğun ve yetkinin karmaşıklaşmasına yol

açmaktadır. AYY'nin çıkartılması katı atık yönetiminde sorumluluğu bulunan otoriteler açısından bürokratik anlamda kolaylıklar sağlayabilecektir. Ancak günümüzde katı atıkların önemi, gündelik hayat içerisindeki rolü ve genel anlamda katı atıklara yönelik gerçekleştirilen işlemlerin etkinliği ele alındığında, yaptırımların uygulanması, sorumlulukların tüm taraflarca etkin bir şekilde yerine getirilmesi ve farkındalığın artırılması noktasında henüz yeterli düzeye gelineceği, sayısal verilerle de desteklenen bir durumdur.

Tablo 1.2. Ayna Etkisinde Katı Atık Mevzuatı

	Atık Yakma	Atık Depolama	Ambalaj Atıkları	Tıbbi Atıklar	Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyalar (AEEE)	Atık PİL ve Akümülatörler
TR	Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik – 06.10.2010 – 27721 R.G.	Atıkların Düzenli Depolanmasına İlişkin Yönetmelik – 26.03.2010 – 27533 R.G.	Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği – 2004, 2007, 2011 – 24.08.2011 – 28035 R.G.	Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği – 1993, 2005 – 22.07.2005 – 25883 R.G.	Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği – 2012 – 22.05.2012 – 28300 R.G.	Atık PİL ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği – 2004 – 31.08.2004 – 25569 R.G.
AB	Atıkların Yakılması Direktifi – 2000, 2000/76/EEC	Atıkların Düzenli Depolanması Direktifi – 1999, 99/31/EC	Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Direktifi – 1985, 1994 – 94/62/EEC (2015/720 değişikliği ile birlikte yürürlükte)	Tıbbi atıklar tehlikeli atık direktifi kapsamında yönetilmekteydi, 2008/98/EC Atık Çerçeve Direktifi ile tehlikeli atık direktifi ile birlikte bu kapsama alınmışlardır	Atık Elektrikli ve Elektronik Ekipmanlar Direktifi (WEEE) – 2003 – 2002/96/EC (2012/19/EU direktifi ile kapsamlı şekilde yeniden biçimlendirildi)	PİL ve Akümülatör ile Atık PİL ve Akümülatör Direktifi – 1991, 2006 – 2006/66/EC

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Avrupa Birliği'nde belirlenen ana politika çevrenin korunması, yaşam kalitesinin artırılması ve insan sağlığının iyileştirilmesi ekseninde bütünleşik katı atık yönetimini gerçekleştirmektir. Bu yaklaşımlar çerçevesinde katı atık mevzuatı çok sayıda direktif ve diğer yasal düzenlemeler ile uzun vadeli planlarla politikalar oluşturulmuştur. Türkiye'de gelişmekte olan bir ülke olarak Avrupa Birliği'ne uyum süreci çerçevesinde katı atık mevzuatını 1990'lı yıllardan itibaren oluşturmaya, özellikle 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlanması ile birbiri ardına çıkarılan katı atıklar ile ilgili yönetmeliklerle geliştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştır. Türkiye'nin politika oluşturmada ele aldığı yaklaşımda çevrenin korunması ve insan sağlığının iyileştirilmesi eksenindedir. 2008 yılında hazırlanan Atık Yönetimi Eylem Planı, AB müktesebatına Uyum ile ilgili ulusal programlar ve Katılım İçin Ulusal Eylem Planlarında atık yönetiminin etkinleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Çevrenin korunması ve insan sağlığının iyileştirilmesi yaklaşımlarına Çevre Kanunu, Atık Yönetimi Yönetmeliği gibi düzenlemelerde sıkça değinilmiştir.

Genel olarak Türkiye'de katı atık mevzuatının oluşum ve dönüşüm sürecinin, AB'ne uyum süreci çerçevesinde çıkartılan yönetmelikler ile gerçekleştirilmeye

çalışıldığı görülmüştür. Yapılan inceleme sonucunda katı atık mevzuatı açısından AB ile Türkiye arasında büyük bir fark olmadığı görülmüştür. Ancak ortada olan en önemli durum tarihsel olarak Avrupa'nın konuyu daha evvel ele almaya başladığıdır. AB uyum süreci Çevre Fası'nın etkileri ile ortaya çıkarılan bu yönetmelikler etkin uygulanmasında Türkiye'de sorunlar yaşamaktadır. Çalışmada AB uyum sürecinin mevzuatı uyumlaştırma noktasında ayna süreci ortaya konmaya çalışılmıştır. Yönetmeliklerin uygulamada ne gibi aksaklıklar ile karşılaştığı diğer akademik çalışmaların konusu olabilecek önemli bir sorunsaldır.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W. ve Horkheimer, Max. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Budak, S. (2000). *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası Avrupa Topluluğu'nun Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyum Sorunu*. (Birinci Baskı). İstanbul: Buke Yayınları, 240-241.
- Capra, Fritjof. (1994). *Sistem Açısından Dünyamız*, Derin Ekoloji içinde, (der.) Günseli Tamkoç. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Gladwin, T.N., Kennely, J.J., and Krause, T.S. (1995, Oct). Shifting Paradigms for Sustainable Development: Implications for Management Theory and Research. *The Academy of Management Review*, 5(877).
- Görmez, Kemal. (1989). *Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikaları Üzerine Bazı Mülâhazalar*. Ankara: Türkiye Günlüğü.
- Görmez, Kemal. (1992). Türkiye'de Belediyeler ve Çevre Sorunları. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ankara.
- Görmez, K. (2015). *Çevre Sorunları*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 48, 77-78, 156-157.
- Kalaycı, Ergun. (2015). *Belediyelerde Katı Atık Yönetimi Uygulamaları: Çankaya Belediyesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaplan, A. (1999). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 19 Tezler Dizisi: 3, 9-10.
- Keleş, R., Hamamcı, C. (2002). *Çevre Bilim*. (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 163.
- Nasr, S. H. (1991). *İnsan ve Tabiat*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü. (2014). *Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2014-2017*. Ankara: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü, 13.
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. (1991). *Ortak Geleceğimiz Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu*. (Çev. B. Çorakçı). Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını. (Eserin orijinali 1987'de yayımlandı), 71.

OTURUM VIII B / SESSIO VIII B
ÇEVRESEL RİSKLER / ENVIRONMENTAL RISKS

ÇOCUK OYUN ALANLARINDA ERGONOMİK FAKTÖRLERİN NEDEN OLDUĞU RİSKLER: ÇANKIRI İLİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Seçil AYANOĞLU¹

Çankırı Karatekin Üniversitesi Yapraklı Meslek Yüksek Okulu
Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Melda DÖLARSLAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Fen Fakültesi
Biyoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Ebru GÜL

Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü

Prof. Dr. Sabit ERŞAHİN

Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü

Özet

Açık-kapalı spor tesisleri, parklar, çocuk oyun alanları, açık-yeşil alanlar; bireylerin ve toplumun kültürel, sosyal-rekreatif ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik, kamu veya özel sektör tarafından yapılan ve toplumla çevrenin entegrasyonunu sağlayan yerlerdir. Bahsedilen bu yerler sosyal altyapı olarak adlandırılmakta olup, yerel yönetimler tarafından sosyal altyapı çalışmalarına verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Çankırı ilinde gerek hızlı kentleşme gerekse de sosyal altyapı alanların azlığı nedeniyle bu çalışmalara son yıllarda hız verilmiştir. Bu çalışmada Çankırı il merkezinde yer alan Recep Tayyip Erdoğan Parkı (RTEP) ve Muhsin Yazıcıoğlu (MYP) Parkı incelenerek, ergonomik (çevresel, antropojenik, biyolojik ve kimyasal) faktörlerden dolayı oluşabilecek riskler ve bu risklerin kabul edilebilir düzeye indirilmesi için alınabilecek tedbirlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla gerekli literatür taramaları ve alanda yapılan gözlemler sonucunda riskler tespit edilmiştir. Bu bağlamda ziyaretçilere gerekli uyarıların yapılması, alanlarda uyarı levhalarının hem yazılı hem de görsel olarak bulundurulması, alanda tehlike arz eden durumların saptanarak yangın tehlikesine karşı önlemlerin alınması ve topografyadan kaynaklı bozuklukların giderilerek belirlenen tehlikelerin tolere edilebilir seviyeye indirileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çankırı, Çocuk Oyun Alanı, Ergonomik Faktörler, Risk

RISKS CAUSED by ERGONOMIC FACTORS in CHILDREN'S PLAY AREAS: THE case of ÇANKIRI

Abstract

Outdoor-indoor sports facilities, parks, children's playgrounds, open-green areas; these places made by the public or private sector to meet the cultural socially-recreational needs of individuals and society and provide the integration of society and the environment. These places are called social infrastructure and importance given to the social infrastructure studies by local governments is increasing day by day. In Çankırı, rapid urbanization and social and infrastructure areas due to the lack of these studies has been accelerated in recent years. In this study, it is aimed to determine the risks that may arise due to ergonomic (environmental, anthropogenic, biological and chemical) factors and the measures that can be taken to reduce these risks to an acceptable level by examining Recep Tayyip Erdoğan Park (RTEP) and Muhsin Yazıcıoğlu (MYP) Park in Çankırı province centre. For this purpose, risks were identified as a result of necessary literature searches and field observations. In this context, it is thought that necessary warnings should be made to the visitors, the warning signs should be kept both in written and visual areas, the precautions against the danger of fire should be determined by detecting the dangerous situations in the area and the threats determined by eliminating the topographical disturbances shall be reduced to the tolerable level.

Keywords: Çankırı, Children's Playground, Ergonomic Factors, Risk

¹ Seçil AYANOĞLU, secilayanoglu@karatekin.edu.tr

GİRİŞ

Açık-kapalı spor tesisleri, parklar, çocuk oyun alanları, açık-yeşil alanlar; bireylerin ve toplumun kültürel, sosyal-rekreatif ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik, kamu veya özel sektör tarafından yapılan ve toplumla çevrenin entegrasyonunu sağlayan alanlardır. Bahsedilen bu kullanım alanları sosyal altyapı olarak adlandırılmakta olup, yerel yönetimler tarafından sosyal altyapı çalışmalarına verilen önem gün geçtikçe artmaktadır.

Hızlı kentleşme süreciyle beraber çevresel, fiziksel, psikolojik vb. sorunlar neticesinde insanların sosyal rekreatif faaliyetlerini gerçekleştireceği sosyal altyapı alanlarının yapılması ihtiyaç haline gelmiştir. Boş zamanların istenildiği şekilde değerlendirildiği bu sosyal altyapı alanları, sağlıklı kentleşmenin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu alanların gelecek nesillere aktarılabilmesi ve kullanılabilmesi için çevreye ve insana uyumlu olarak, insanların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırılması, sürekli olarak korunması ve kullanımına dikkat edilmesi önemlilik arz etmektedir.

Sosyal altyapı alanlarından olan özellikle çocuk oyun alanları, çocukların hem fiziksel hem de eğlenme amacıyla gittikleri, ayrıca çocukların sosyalleşmesine ve psikolojik gelişimine de katkı sağlayan alanlar olarak tanımlanabilir. Bu alanların bakımlı ve güvenlik açısından farklılıklar göstermesi alanın ne kadar kullanıldığı ile ilişkili olarak değerlendirilebilir (Akkulah, 2008). Çocuk oyun alanlarında kullanıma bağlı olarak sağlık ve güvenlik açısından tehlikeler ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu alanlarda güvenlik ve sağlık konusu, rahatlık ve konfor konularından önce gelmekte ve dolayısıyla güvenli olmayan alanlar için ergonomik faktörlerden bahsetmek de mümkün olmamaktadır (Dizdar, 2014). Bu çerçeveden bakıldığında sosyal altyapı olarak değerlendirilen bu alanlarda çevre ile insanların karşılıklı etkileşimleri sonucunda meydana gelebilecek olan tehlike ve kazalara karşı önceden tedbirlerin alınması gerekliliği söz konusudur.

Bu çalışmada, Çankırı il merkezinde yer alan Recep Tayyip Erdoğan Parkı (RTEP) ve Muhsin Yazıcıoğlu Parkı (MYP) incelenerek, ergonomik (çevresel, antropojenik, biyolojik ve kimyasal) faktörlerden dolayı oluşabilecek riskler ve bu risklerin kabul edilebilir düzeye indirgenmesi için alınabilecek tedbirlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla gerekli literatür taramaları ve alanda yapılan gözlemler sonucunda riskler tespit edilmiştir.

1. Çocuk Oyun Alanlarında Ergonomik Faktörlerin Neden Olduğu Riskler

Ergonomi, “insan faktörleri” olarak ifade edilmekte olup, insan organizmasının yeteneklerini araştırarak, faaliyetin insana ve aynı zamanda insanın faaliyete uyumu için gerekli şartları sağlar (Güler, 2016; Ergonomi nedir? <http://www.ergonomi.itu.edu.tr/ergonomi.html>). Ergonomi yalnızca çalışma alanlarının düzenlenmesine ilişkin değil tüm yaşam alanlarının düzenlenmesine ilişkin veriler sunarken bu verileri insana ait özellikleri, kullandıkları araç-gereçleri ve çevre koşullarını inceleyerek insan-makine veya alet -çevre uyumuna katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla yaşam alanlarındaki ergonomik koşullar insana ve çevreye uyumlu olduğu sürece sağlıklı yaşam alanlarından bahsetmek mümkün olacaktır. Sosyal altyapı alanı olarak tanımlanan çocuk oyun alanları da, insan faktörlerinin bulunduğu ve uygulandığı alanlar olduğundan buralarda ergonominin önemi oldukça göze çarpmaktadır. Bu kapsamda, özellikle bu alanlarda dolaylı ya da doğrudan meydana gelecek olan faaliyetler de, yaşam alanı koşullarının insan ve çevreye bağlı olarak düzenlenmesi risk

olarak belirlenen faktörlerin sorunsuzca giderilmesine ve insan-çevre-sağlıklı yaşam alanı arasındaki dengenin kurulmasına olanak sağlayacaktır.

1. 1. Recep Tayyip Erdoğan Parkı ve Muhsin Yazıcıoğlu Parkının Ergonomik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi

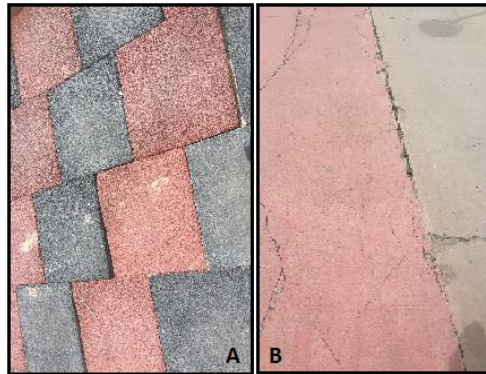
Recep Tayyip Erdoğan Parkı 114.830 m² alana sahip olup alanda bir adet halı saha, basketbol sahası, masa tenisi ve tenis kortundan oluşan spor kompleksi, kafeterya, restoran, namazgâh, çocuk oyun alanları, oturma bankları, kamelyalar, piknik masaları ve barbeküler, otopark, güvenlik mevcuttur. Muhsin Yazıcıoğlu Parkı ise 5910 m² alana sahip olup çocuk oyun alanları, oturma bankları, kafeterya, kamelyalar, güvenlik bulunmaktadır (Tamamlanan Projeler / Recep Tayyip Erdoğan Parkı <http://www.cankiri.bel.tr/sayfa-388/recep-tayyip-erdogan-parki.php>). Her iki alanda yapılan gözlemler neticesinde ergonomik faktörler; çevresel, antropojenik, biyolojik ve kimyasal olarak sınıflandırılmış olup, ergonomik faktörlerden kaynaklanan riskler aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Çevresel faktörler açısından; Recep Tayyip Erdoğan Parkında topografik yapısından kaynaklı heyelan riski, derenin kenarında bulunması sebebiyle sel riski, (Şekil 1) yıldırım düşmesi ve alandaki diğçer bilinmeyen nedenlerden kaynaklı yangın riskinin bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca alandaki topografyanın bozuk olduğu kısımlarda alt zeminde meydana gelen kaymalardan kaynaklı olarak üst zeminlerde çökme ve çatlamalar (Şekil 2.A, 2.B) olduğu tespit edilmiştir. Öte taraftan her iki park alanında da gölgelik alanların az olması nedeniyle güneş çarpma riski ile karşı karşıya kalınacağı düşünülmektedir. RTEP'da bulunan trafo, çocuk oyun alanı ve piknik masalarına yakın yerde konumlandırılırken, MYP'da ise park alanının dışında konumlandırılmıştır ve bu nedenle risk teşkil etmemektedir. RTEP'da etrafı korunmasız olarak bulunan trafo elektromanyetik radyasyon yayma açısından sağlık riski oluşturmasının yanı sıra yangın riski de teşkil edebileceğı belirlenmiştir.

Şekil 1. Sel riski

Şekil 2.(A) Zemin çökme, (B) Zeminde çatlamalar

Antropojenik faktörler açısından; bireysel atıkların alana rastgele atılmış olması, sigara içilmesi ve bundan kaynaklı oluşabilecek yangın riski ve alanda bisiklet yollarının olmaması nedeniyle oluşabilecek yaralanma riski her iki alanda da tespit edilmiştir. Ayrıca RTEP'da kamu mallarına (oyun alanı ve tuvaletlerdeki ekipmanlara) verilen zarar (Şekil 3) ve araçların park alanı içerisine kadar girmesi nedeniyle yaralanma riskinin olabileceğı tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra park alanında bazı uyarı levhalarının bulunmaması da dikkat çekmektedir. MYP'da bulunan şelalenin yakın çevresinden yukarıya doğru tırmanan ziyaretçilerin düşme tehlikesi (Şekil 4) ve merdiven korkuluklarının olmaması sebebiyle yaralanma riski olduğu tespit edilmiştir. Her iki park alanında yüzeyi çakıllı kum ile kaplı olan alanların “özellikle kaydırakların

olduğu ve çocukların kumla oynadığı kısımlarda” çocukların kullanımına bağlı olarak zemin tabaka kalınlığının azaldığı ve zeminin darbe emici özelliğinin bozulmasından dolayı yaralanma riskinin olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, MYP’da oyun gruplarını çevreleyen tretuvarların özellikle ziyaretçilerin takılıp düşmesine ve yaralanmasına neden olabileceği belirlenmiştir. Diğer taraftan MYP’da bir grup salıncağın altındaki zeminin mermer olması, park çıkışının direkt ana cadde üzerinde olması ve bu alanlarda herhangi bir koruma önleminin (çocukların araba önüne fırlamasını önlemek için çit yapılması vb.) alınmaması tehlikeli bir durum olarak dikkati çekmektedir.

Şekil 3. Kamu Malına Zarar Verilmesi

Şekil 4. Düşme Tehlikesi

Biyolojik faktörler açısından; alanların rekreasyonel amaçlı planlanmasında kullanılan bazı dikenli çalı türlerinin bulunması ve böcek sokmaları nedeniyle özellikle çocukların zarar görebileceği tespit edilmiştir. Her iki park alanındaki çocuk oyun alanlarının yüzeyinin çakıllı kum ile kaplı olması kir, kedi ve köpek pisliği vb. daha kolay barındırabileceği ve temas veya bulaşma riski açısından çocukların sağlığını etkileyebileceği düşünülmektedir.

Kimyasal faktörler açısından; park alanlarında bulunan bitkilerin ve yaz aylarında sivrisinek, karasinek, kene vb. haşerelerin artması nedeniyle yapılan ilaçlama çalışmaları her iki alan için de risk oluşturmaktadır. Ayrıca, RTEP’da piknik masalarının ve barbekülerin çocuk oyun alanlarına yakın yerlerde bulunması nedeniyle (Şekil 5.A, 5.B) yoğun dumanın yetişkin ve çocukları olumsuz yönde etkileyebileceği tespit edilmiştir.

Şekil 5.(A) Çocuk oyun alanı,

(B) Piknik masaları ve barbeküler

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kentte yaşayan insanların rekreasyonel faaliyetlerini güvenli ve sağlıklı bir ortamda sürdürmeleri en doğal haklarıdır. Bu nedenle yerel yönetimler tarafından yapılandırılan sosyal altyapı alanlarının ergonomi şartlarına uygun olarak düzenlenmesi gerek kent sağlığı gerekse insan sağlığı ve güvenliği açısından önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmada incelenen her iki park alanında ergonomik faktörler (çevresel, antropojenik, biyolojik ve kimyasal) açısından belirlenen riskler kapsamında çözüm önerileri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

1. Parklara gelen ziyaretçilere gerekli uyarıların (sigara içilmemesi, bireysel atıkların rasgele atılmaması, kamu malına zarar verilmemesi vb.) görevliler tarafından yapılması,
2. Park alanlarında bulunan uyarı levhalarının hem yazılı hem de görsel olarak bulundurulması,
3. RTEP’da topografyadan kaynaklı(heyelan ve sel riski) bozuklukların giderilmesi,
4. Her iki park alanında standartlara uygun çocuk oyun ekipmanları bulunmasına rağmen bu ekipmanların ve çakıl kum zeminin sürekli olarak kontrol edilmesi,
5. RTEP’da bulunan trafonun sağlık ve yangın riski nedeniyle daha uzak bir alanda konumlandırılması, eğer başka bir yere konumlandırılamıyorsa trafonun tüm çevresinin uygun yapı malzemesiyle kapatılarak koruma altına alınması,
6. Özellikle RTEP olmak üzere her iki alanda güneş çarpma riskine karşı gerekli peyzaj düzenlemeleri ve alan içerisinde ek yapılar ile bu riskin giderilmesi,
7. MYP’da yaralanma riskine karşı bazı merdiven korkuluklarının yapılması,
8. RTEP’da araçların park içerisine kadar girmesi nedeniyle oluşabilecek yaralanma riskine karşı araçların park içerisine alınmaması, kontrollü park alanlarının oluşturulması,
9. MYP’da alan içerisinde yapısal düzenlemeler ile (oyun grubunu çevreleyen tretuvarların yüksekliğinin ayarlanması, oyun gruplarının alt zeminin değiştirilmesi vb.) oluşacak risklerin giderilmesi,
10. Her iki alanda bulunan dikenli çalı vb. bitki türlerinin bizzat kendi etrafının gerekli materyaller ile koruma altına alınması,
11. Her iki alan içerisinde yapılan kimyasal ilaçlamaların özellikle ziyaretçilerin yoğunluğunun az olduğu saatlerde yapılması veya gün içerisinde yapılması zorunlu ise ilaçlama yapılan alanların yakın çevresine özellikle dikkat çekecek şekilde uyarı levhalarının konulması,
12. RTEP’da alanın özellikle yaz aylarında ziyaretçiler tarafından piknik amaçlı kullanılması neticesinde oluşacak yangın tehlikesine karşı alan etrafında uygun mesafede yangın su deposunun inşa edilip alan içerisinde yangın hidrantlarının oluşturulması ile belirlenen tehlikelerin tolere edilebilir seviyeye indirileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, tüm bu etmenler birlikte değerlendirildiğinde; her iki alanda insan-çevre-sağlıklı yaşam alanı olgularının bir arada bulundurabileceği, kişilerin gerek rekreasyonel gerekse de diğçer faaliyetlerini en düşük risk ile gerçekleştirebileceği,

ayrıca iş sağlığı ve güvenliği kapsamında ergonomik açıdan sorunsuz sosyal altyapı alanlarının inşa edilebileceği kanaatine varılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkülâh, A. T. (2008). Oyun alanları güvenlik standartlarının araştırılması ve Nenehatun Parkı örneğinde irdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Konya.
- Dızdar, E. N. (2014) . Ergonomi: Güvenliğe dayalı işyeri düzenleme. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Güler, Ç. (2016). Kentleşme ve Çevre. *I.Uluslararası Şehir Çevre ve Sağlık Kongresi* (s.403-404). Northern Cyprus.
- Ergonomi nedir?. <http://www.ergonomi.itu.edu.tr/ergonomi.html>. Erişim tarihi:20.07.2016
- Tamamlanan Projeler / Recep Tayyip Erdoğan Parkı. <http://www.cankiri.bel.tr/sayfa-388/recep-tayyip-erdogan-parki.php>. Erişim tarihi: 01.07.2016

EKOBİYOLOJİK ÇALIŞMALARDA İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ

Öğr. Gör. Seçil AYANOĞLU¹

Çankırı Karatekin Üniversitesi Yapraklı Meslek Yüksek Okulu
Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Melda DÖLARSLAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Fen Fakültesi
Biyoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Ebru GÜL

Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü

Prof. Dr. Sabit ERŞAHİN

Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi
Orman Mühendisliği Bölümü

Özet

Ekolojik çalışmalar, disiplinler arası bilim dallarının (biyoloji, fizik, kimya, toprak bilimi, jeoloji, vb.) çevre sorunlarına getirdiği çözüm önerileridir. Bu çalışmalar, çevresel sistemlerde kantitatif ve disiplinler arası bir yaklaşımla ekolojik alanların değerlendirilmesine olanak sağlar ve ilgi alanlarında orman mühendisleri, çevre mühendisleri, biyologlar, zoologlar ve diğer ekoloji ile ilgili çalışma yapan meslek grupları yer almaktadır. Bu kapsamdaki meslek gruplarında yer alan araştırmacılar arazi çalışmalarında çeşitli tehlikelerle karşılaşmaktadır. Bu çalışmada, özellikle orman mühendisleri (toprak-ekoloji) ve biyologlar (botanik) tarafından gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında karşılaştıkları fiziksel, biyolojik, kimyasal ve psiko-sosyal faktörlerin neden olduğu tehlikeler belirlenmiştir. Bu çalışmada, gerekli literatür taramaları ve bizzat kişilerin arazi çalışmaları esnasındaki durumları gözlemlenerek tehlikeler belirlenmiştir. Bu bağlamda, arazi çalışmalarına başlamadan önce belirlenen tehlikelerin göz önünde bulundurulması ve kişilerin bireysel donanım-ekipmanlarına bizzat dikkat etmeleri ve tehlikeleri tolere edilebilir seviyeye indirmeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arazi Çalışmaları, Ekobiyolojik Çalışmalar, İş Sağlığı ve Güvenliği, Tehlikeler

OCCUPATIONAL HEALTH and SAFETY in ECOLOGICAL STUDIES

Abstract

Ecological studies are suggestions for the solution of environmental disciplines (biology, physics, chemistry, soil science, geology, etc.) to the environmental problems. These studies enable the assessment of ecological areas through a quantitative and interdisciplinary approach to environmental systems, and interest groups include forestry engineers, environmental engineers, biologists, zoologists and other ecology-related occupational groups. The occupational groups in this context, the researchers in field studies face various dangers. In this study, especially in forest engineers (soil- ecology) and biologists (botany) encounter during fieldwork performed by physical, biological, chemical, and psycho-social factors that are caused by hazards has been identified. In this study, the necessary literature reviews, fieldwork and personally during people look at situations and hazards has been determined. In this context, it is proposed to take into account the hazards considered before starting the fieldwork and to personally pay attention to the individual equipment-equipment's of the persons and to reduce the hazards to a tolerable level.

Keywords: Field Works, Ecological Studies, Occupational Health and Safety, Hazards

¹ Seçil AYANOĞLU, secilayanoglu@karatekin.edu.tr

GİRİŞ

Biyolojinin bir dalı ve çevre bilimi olarak anılan Ekoloji, canlıların doğayla ilgili olan yaşam döngüsünü incelemektedir. Bu yaşam döngüsünün sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlayan biyotik (toprak ve su gibi) ve abiyotik (bitki, hayvan gibi) varlıkların tamamı da “biyoçeşitlilik” olarak tanımlanabilir. Bu nedenle ekolojik çalışmaların içerisinde biyoloji ve biyoçeşitlilik konuları yer almakla beraber biyoçeşitliliğin artış gösterdiği alanlarda ekolojik çalışmaların da hız kazandığını ifade etmek de mümkündür. Dolayısıyla ekolojik çalışmalar biyoçeşitliliği inceleyen ve doğada oluşan sorunlara disiplinler arası bilim dallarının (biyoloji, fizik, kimya, toprak bilimi, jeoloji, vb.) ile ortaklaşa çözüm önerileri getiren çalışmalar olarak değerlendirilebilir.

Ekobiyolojik çalışmalarda gerçekleştirilen arazi uygulamaları, bilimsel verilerin toplanmasını ve bu veriler doğrultusunda deneyim elde etme imkanı sağlar (Şahin ve Özey, 2012). Bu arazi çalışmaları teorik bilgileri daha anlamlı hale getirmek amacıyla doğada yaşanan olayları ve varlıkları kendi doğal şartları içerisinde planlı ve programlı bir şekilde inceleme yaparak çevresel sistemlerde kantitatif ve disiplinler arası bir yaklaşımla ekolojik alanların değerlendirilmesine olanak sağlar ve ilgi alanlarında orman mühendisleri, çevre mühendisleri, biyologlar, zoologlar ve diğer ekoloji ile ilgili çalışma yapan meslek grupları yer almaktadır. Bu kapsamdaki meslek gruplarında yer alan araştırmacılar arazi çalışmalarında çeşitli tehlikelerle karşılaşmaktadır.

Çünkü arazi çalışmaları gerek çalışma ortamının yapısına gerekse de yapılan çalışmanın kapsamına göre birçok tehlike grubu barındırmaktadır. Bu tehlikeler neticesinde çeşitli iş kazaları ve meslek hastalıkları oluşmaktadır. Bu nedenle arazi çalışmalarına başlamadan önce çalışmaya katılan araştırmacıların karşılaşabilecekleri risk etmenlerini belirlemek, sağlık ve güvenlik risklerini saptamak bilimsel çalışmaların yapılmasında önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, özellikle orman mühendisleri (toprak-ekoloji) ve biyologlar (botanik) tarafından gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında karşılaştıkları fiziksel, biyolojik, kimyasal ve psiko-sosyal faktörlerin neden olduğu tehlikeler belirlenmiştir. Bu bağlamda gerekli literatür taramaları ve bizzat kişilerin arazi çalışmaları esnasındaki durumları gözlemlenerek tehlikeler tespit edilmiştir.

1. Ekobiyolojik Çalışmalarda Belirlenen Tehlikeler ve Riskler

Arazi çalışmalarında fiziki çevre koşulları sebebiyle araştırmacıların sağlığına ve güvenliğine zarar verecek şartlardan korumak, mevcut veya potansiyel tehlikeleri ortadan kaldırmak amacıyla yapılan çalışmalar iş sağlığı ve güvenliğinin temelini teşkil etmektedir (Akpınar ve Özyıldırım, 2016). Doğada kendine özgü zor arazi koşullarında yapılan ekobiyolojik çalışmalarda birçok tehlike ve risklerle karşı karşıya kalınmakta ve iş sağlığı ve güvenliği açısından tehlikeli işler olarak kabul edilebilmektedir. Dolayısıyla ekobiyolojik çalışmalarda öncelikle tehlike ve riskin ne olduğunu iyi anlamakta fayda vardır. Tehlike, zarar verme potansiyeli olarak görülen olayları ve durumlar ifade ederken Risk ise tehlike olayın meydana gelme olasılığı ile bu olayın sonucunda oluşan yaralanma, kayıp veya zararlı sonuçların şiddetinin bileşkesi olarak tanımlanabilir. Tehlikenin şiddeti nedeniyle riskin zarar derecesi de değişiklik göstermektedir. Mesela; arazideki yağış bir tehlike ise yağışın olma olasılığı ve şiddetine bağlı olarak zeminin kayganlaşmasından kaynaklı yaralanma riski de o derecede artış gösterecektir. Bu bağlamda arazi çalışmalarına başlamadan önce arazi ortamından etkilenecek araştırmacıların karşılaşacakları tehlikeleri ve riskleri

saptayarak risk azaltıcı önlem ve faaliyetlerde bulunularak riskin önem seviyesi düşürülebilecektir.

Ekobiyolojik çalış malarda gerçekleştirilen arazi uygulamaları sırasında karşı laş ılan tehlikeler; fiziksel, biyolojik, kimyasal ve psiko-sosyal faktörler olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda belirlenen tehlikeler aş ağı daki şekilde açıkl anmaya çalış ılmış tır.

Fiziksel tehlikeler: Arazi çalış malarında fiziksel çevre koş ullarından kaynaklanan olumsuzluklar arazinin yapısına göre değı şmektedir. Bu olumsuzluklar ekobiyolojik çalış maların yürütüldüğü arazi uygulamalarında ş u şekilde belirlenmiştir. Aş ırı sıcak-soğ uk havaların kiş ilerin bedenleri üzerinde yarattığı çeş itli olumsuz etkiler (sıcak ç arpması, güneş yanığı, hipotermi vb.), fazla yağ ış nedeniyle arazinin kayganlaş ması (yumuş ak zemin, toprak kayması, taş -kaya yuvarlanması) sonucunda meydana gelen yaralanmalar, gerekli arazi ekipmanlarının kullanılamamasından dolayı arazide mahsur kalma, engebeli-dik arazi koş ullarında kayma sonucunda düş me ve yaralanmalar (kırık-burkulma, zedelenme), yıldırım ç arpması riski, arazi örnekleme ekipmanları ve numunelerinin ağır yük oluşt urması ve arazi çalışması süresince taş ınmasından kaynaklı kas zedelenmeleri, sırt ve omur ağ rılarının oluş ması, kurak alanlarda örnekleme esnasında aş ırı toz nedeniyle üst solunum yolunda meydana gelen rahatsızlıklar fiziksel tehlike grubunun içinde yer almaktadır.

Biyolojik tehlikeler: Arazi çalış malarında biyolojik tehlike olarak araştırma yapılan alandaki canlı yaşamının neden olacağı olumsuz etkiler olarak ifade edilebilir. Biyolojik tehlikeleri belirlerken araştırma yapılan alanın biyoçeş itliliğini çok iyi araştırma yapılması arazi çalış malarının sağı klı yürütölmesi için gereklidir (Gürgen ve Çalış kan, 2009). Bu bağ lamda ekobiyolojik çalış malarda tespit edilen biyolojik tehlikeler; kene gibi zehirli böcek veya arı sokmaları, ayı ve kurt gibi yaban hayvanlarının saldırıları sonucunda yaralanma, çeş itli hayvan ve bitkilerden geçen enfeksiyon hastalıkları, bitki ve polenlerin neden olduğı alerjen durumlar olarak sıralanabilir.

Kimyasal tehlikeler: Ekobiyolojik çalış malarda arazi uygulamalarında toprak örneklemesinde kullanılan asidik kimyasalların taş ınması esnasında kiş inin üzerine dökölmesi, böcek ve çeş itli zararlılar ile mücadele de ilaçlama yapılan alanlarda yapılan çalış malarda kimyasallara maruz kalma sonucunda oluş an cilt sorunları ve zehirlenmeler, kimyasal tehlikeler olarak belirlenmiştir.

Psiko-sosyal tehlikeler: Arazi çalış malarına katılan araşt ırmacılar kent hayatından ayrılıp doğ a şartlarında çalışmaya başladıklarında modern hayatın stres yaratan etmenlerinin yanı sıra zor doğ a şartlarında hayatta kalma mücadelesi vererek yoğun bir şekilde strese ve psiko-sosyal tehlikelere maruz kalmaktadır. (Güler Aydın, 2009) Ekobiyolojik çalış malarda zor doğ a şartlarından dolayı ve güvensiz iş ortamı nedeniyle stres, dalgınlık, dikkat dağı nıklığı gibi risk faktörleri psiko-sosyal tehlike olarak belirlenmiştir. Zira psiko-sosyal tehlikelerin ortaya çıkmasında fiziksel, biyolojik, kimyasal tehlikeler de etkili olmaktadır. Örneğ in; kene, akrep, yılan gibi zehirli hayvan sokmalarına karşı korunma ç abaları, değı ş en hava (soğ uk veya sıcak) şartlarıyla mücadele, heyelan, sel, kaya düş mesi gibi risklere karşı hayatta kalma mücadeleleri psiko-sosyal tehlikelerin meydana gelmesine zemin hazırlayan faktörler olarak söylenebilir. Öte yandan yetersiz beslenmeden dolayı baş dönmesi, halsizlik gibi çeş itli sağı klık sorunlarının oluş abileceğı belirlenmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Ekolojik çalışmaların temelini teşkil eden arazi uygulamaları sırasından yaşanan tehlike ve risklere bağlı olarak iş kazası ve meslek hastalıkları yaşanabilmektedir. İş kazası ve meslek hastalıklarının yaşanmaması için sağlık ve güvenlik risklerinin belirlenmesi ve arazi çalışmalarına başlamadan önce tedbirlerin alınması gereklidir. Bu tedbirlerin alınması ile ilgili çalışmalar yapan iş sağlığı ve güvenliği bilimi, faaliyet konularına bakmaksızın iç veya dış ortamdaki tüm çalışanlarla ilgilenmekte ve dolayısıyla arazi çalışmalarına katılan tüm meslek grupları da bu kapsama girmektedir.

Bu çalışmada özellikle orman mühendisleri (toprak-ekoloji) ve biyologlar (botanik) tarafından gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında karşılaştıkları fiziksel, biyolojik, kimyasal ve psiko-sosyal faktörlerin neden olduğu tehlike gruplarına bağlı oluşacak riskler belirlenerek önerilerde bulunulmuştur. Bu kapsamda, arazi çalışmalarında, **fiziksel tehlikeler açısından;** aşırı sıcak- soğuk veya gök gürültülü hava şartlarının görülme olasılığına karşı araziye çıkmadan önce hava tahminlerine bakılarak değerlendirme yapılmalı, eğer yağmurlu veya rüzgarlı hava şartları varsa yağmurluk ve bot, güneşli havalarda için şapka taşınmalı, sıcak ya da soğuk hava şartlarına bağlı oluşan sağlık riskleri ve arazide meydana gelebilecek herhangi bir yaralanma riski için ilkyardım çantası her zaman bulundurulmalı, arazideki zeminden kaynaklı oluşabilecek herhangi bir yaralanma, düşmeye karşı özellikle arazi ayakkabıları tercih edilmeli, arazi çalışmalarında olası bir kaza riskine karşı; hiçbir zaman yalnız çıkmamalı (eğer mümkünse araziye o alanda önceden çalışmaya yapan ya da alanı iyi bilen kişiler ile çıkılmalı), aceleci ve hızlı davranış sergilenmemeli, arazide çalışmaya yapan kişiler arasında şakaşma olmamalı, arazide mahsur kalma riskine karşı; arazide kullanılan ekipmanlar (GPS, pusula vb.) eksiksiz bulundurulmalı ve şarj-pil durumları kontrol edilmeli, ekipmanların araziye çıkmadan önce çalışma alanına uygun gerekli ayarlamaları yapılmalı, eğer ekipmanların yedekleri varsa araştırmacılar tarafından yanlarına alınmalı, iletişimi sağlayan telefon vb. cihazların şarjlarının dolu olduğundan emin olunmalı, ağır yük kaldırmaya bağlı oluşan sağlık riskine karşı ağırlıklar güvenli bir yükseklikte ve uygun vücut pozisyonunda kaldırılmalı, mümkünse uygun taşıyıcı aparatlar ile taşıma yapılmalı, bireysel olarak taşımadan kaçınılarak arazi ekibi tarafından paylaşılarak taşıma yapılmalı, toz nedeniyle oluşan üst solunum yollarında meydana gelen rahatsızlıklara karşı uygun toz maskesi takılmalıdır. **Biyolojik tehlikeler açısından;** zehirli böcek- hayvan sokması tehdidi nedeniyle arazi koşullarına uygun kıyafetler ve ayak bileğini örten arazi ayakkabıları tercih edilmeli, hayvanlardan geçen enfeksiyonlar için araziye çıkmadan önce tetanos aşısı olunmalı, bitki ve toprak örneklemeleri alınırken koruyucu eldiven kullanılmalıdır (Yurdakulol ve diğerleri, 2005). **Kimyasal tehlikeler açısından;** asidik kimyasalların taşınması sırasında araştırmacının üzerine dökülme ve ilaçlamalardan dolayı kimyasallara maruz kalma riskine karşı kişisel koruyucu donanımlar (koruyucu kıyafet, maske) kullanılmalıdır. **Psiko-sosyal tehlikeler açısından;** Arazide çalışan araştırmacılar güvensiz arazi ortamında bulunmaları ve hayatta kalma mücadelesi vermeleri nedeniyle stres, dalgınlık, dikkat dağınıklığı riskler yaşayabilmektedir. Bu yaşanan risk faktörlerinin zarar verme derecesinin düşmesi diğer fiziksel, biyolojik, kimyasal tehlikelere karşı alınacak önlemlere bağlı olarak gelişmektedir. Yetersiz beslenmeden dolayı oluşabilecek sağlık sorunları nedeniyle yüksek enerjili gıdalar ile kuru gıdalar alınarak beslenmeye dikkat edilmeli, ayrıca sıvı ihtiyacını karşılamak için yeteri kadar temiz içme suyu alınmalıdır.

Sonuç olarak tüm bu risk gruplarını beraber değerlendirdiğimizde, arazi çalışmalarına başlamadan önce çalışmada belirlenen tehlikelerin göz önünde bulundurulması ve kişilerin bireysel donanım ve ekipmanlarına bizzat dikkat etmeleri ve tehlikeleri tolere edilebilir seviyeye indirgemeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar , T., zyıldırım, K. (2016). Trakya Bölgesi'nde Tarımsal Faaliyette Bulunan iftilerin İş Sağlığı Ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi, *alışma ve Toplum Dergisi*, 50, 1231-1270. ISSN: 1305-2837.
- Güler Aydın, . (2009). Arazi alışanlarında stres. *Madencilik Türkiye Dergisi*, 2, 32-33. ISSN: 1309-1670.
- Grge, G., alışkan, O. (2009). Arazi alışmalarında Güvenlik-Sağlık Risklerinin Analizi Ve Yönetimi, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4 (3), 70-82. ISSN: 1306-3111.
- şahin, V., zey, R. (2012). İngiltere'de Lisans Düzeyinde Coğrafı Arazi alışmaları, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 25,1-17. ISSN: 1303-2429.
- Yurdakulol, E., Baysal, M., Mutlu, H. (2005). Bitki Materyali Toplama Ve Saklama Teknikleri, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları.

İÇ HAVA KALİTESİNİN SOSYAL YAŞAMA ETKİSİ¹

Yrd. Doç. Dr. Serden BAŞAK²

Artvin Çoruh Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Kazım Onur DEMİRARSLAN

Artvin Çoruh Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü

Öğr. Gör. Elif IŞIK

Artvin Çoruh Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Özet

İnsanların gerek iş, gerekse özel yaşamlarında her gün etkileşimde oldukları binalar kent yaşamının vazgeçilmez unsurlarındandır. Binalar insanları sıcak, soğuk ve yağış gibi çevresel şartlara karşı korurlarken aynı zamanda çeşitli hastalıklara da yol açabilmektedirler. En önemli hastalık nedenlerinden biri iç hava kalitesi ve buna bağlı tıp literatürüne de girmiş olan Hasta Bina Sendromu (HBS – Sick Building Syndrome)’dur. İç hava kalitesi ve HBS kavramları 1980’lerde petrol ve enerji darboğazından dolayı ortaya çıkmıştır. Enerji tasarrufu için iç hava sirkülasyonunun olmadığı izole binalar, sağlıksız inşaat malzemesi kullanımı ve kötü havalandırma sistemleri, genel olarak %70 iş, %20 ev olmak üzere toplam zamanlarının %90’ını kapalı ortamlarda geçiren insanların hastalanmalarının ana etkenlerindendir. HBS, baş ağrısı, öksürük, ses kısıklığı, baş dönmesi, zihinsel yorgunluk, mide bulantısı, bazı alerjik reaksiyonlar, ağız ve göz kuruluğu, koku ve tat alma bozukluğu, göğüste sıkışma hissi, gözlerde sulanma, kaşınma ve kızarma gibi rahatsızlık belirtileriyle kendini göstermektedir. Konfor ve üretkenlik için solunan havanın temiz olması, %40-60 izafi nem içermesi ve ortamın 20 °C civarında olması yapılan çalışmalar sonucu ortaya konulmuştur. Sıcaklık 26 °C’ye ulaştığında ise insanlarda %20 performans kaybı gözlenmiştir. İç hava kalitesi; sıcaklık, nem, oksijen ve karbondioksit gibi farklı parametrelerin bileşkesi olup insanın sosyal yaşamı üzerinde doğrudan etkilidir. Amerika’da sağlık kuruluşlarına yapılan başvurular incelendiğinde iç hava kalitesi ve HBS’ye bağlı hastalıklar 4. sırada yer almaktadır. Son yıllarda artan kentleşme ile birlikte insanların yaşamlarının olumsuz etkilenmemesi için çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunların başında kapalı ortamlarda etkin ve doğru havalandırma yapılması, ısı, nem dengesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca havalandırma sistemlerinin bakımları da zamanında ve doğru şekilde yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İç Hava Kalitesi, Hasta Bina Sendromu, Sağlık, Sosyal Yaşam.

THE IMPACT of INDOOR AIR QUALITY on SOCIAL LIFE

Abstract

Buildings, where peoples are interacting with every day, are one of the indispensable elements of urban life. Buildings are modern shelters, which protect peoples against environmental conditions such as warm, cold, rain and snow. On the other hand, they can lead to various diseases. One of the major disease, because of the indoor air quality, is Sick Building Syndrome (SBS), which entered also the medical literature. The terms indoor air quality and SBS have emerged due to the oil and energy crisis in the 1980s. Generally, the peoples are spending 90% of their time, in closed environments; 70% business and 20% homes. The main factors, which makes peoples sick are, isolated buildings where there is no internal air circulation for energy saving, the use of unhealthy building materials and poor ventilation systems. SBS presents itself with symptoms of discomfort, such as headache, cough, hoarseness, dizziness, mental fatigue, nausea, some allergic reactions, mouth and eye dryness, odor and taste perversion, chest tightness, watery eyes, itching and redness. Various studies have been demonstrated, for comfort and productivity; clean air inhalation, 40 to 60% relative humidity and around 20 °C temperature are needed. 20% performance loss in humans have been observed when the temperature reaches 26 °C. Indoor air quality is a combination of different parameters such as; temperature, humidity, oxygen, carbon dioxide and has a direct impact on the social life of human. When the requests to the health care provider in the United States are analyzed, the indoor air quality and SBS related diseases are located in rank 4. With increasing urbanization in recent years it must be taken various precautions, in order to prevent the possible adversely effects on people's lives. Efficient and proper indoor ventilation, heat and moisture balance have great importance. In addition, maintenance of the ventilation system must be done periodically and accurate.

Keywords: Indoor Air Quality, Sick Building Syndrome, Health, Social Life .

¹ Bu çalışma Artvin Çoruh Üniversitesi, BAP Birimi 2016.M80.02.02 no’lu projenin ön çalışması olup Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında desteklenmiştir.

² Serden Başak, serdenbasak@artvin.edu.tr

GİRİŞ

İç hava kalitesi ve Hasta Bina Sendromu (HBS)'nin, İş Sağlığı ve Güvenliği açısından bakıldığında çalışanlar üzerine, sosyal açıdan bakıldığında ise kapalı mekanda bulunan veya çalışan kişilerin performans ve gündelik yaşamlarına etkileri büyüktür. Yürürlükte olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanunda iç hava kalitesiyle ilgili olarak çalışanlar için termal konfor seviyesi ve ilgili ölçümler yer almaktadır. Ancak termal konforun HBS ile ilişkisine değinilmemiştir. Bu yayının amacı Türkiye'de ve dünyada yapılmış çeşitli çalışmaları derleyerek iç hava kalitesiyle birlikte HBS'nun önemini çeşitli verilerle ortaya koymak ve bunun sosyal yaşama etkisini incelemektir.

İnsanoğlunun temel gereksinimlerinden biri, yaşamını sağlıklı ve konforlu bir ortamda sürdürmesidir. Bu gereksinimini kapalı iç ortamlar olarak yapılar sunmaktadır. Ancak günümüzde yaşamlarının büyük bir bölümünü iç mekânlarda geçiren insanoğlunun, doğal dış çevreyle doğrudan bağlantısı kesilmiş olması ve iç ortamda doğrudan kirleticilere maruz kalması sağlık ve konfor açısından iç ortamda istenen şartlar yerine getirilememektedir (Bulut, 2011a).

İç hava kalitesiyle ilgili sorunlar ateşin bulunmasına kadar uzanmaktadır. Mağaralarda yaşayan insanın, aynı ortamda yakılan ateşin dumanını solumasının insan ömrünü azalttığı kısa sürede öğrenilmiştir. Çözüm olarak mağara tavanına açılan bir delikten dumanı uzaklaştırmayı öğrenen insanoğlu, sonraki bin yıllarda da iç hava sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Mısır piramitlerinin yapımında çalışan işçilerden içeride çalışanların, dışarıda çalışanlardan daha fazla solunum hastalıklarına yakalandıkları gözlemlenmiştir. Romalılar, dumansız ısınabilmek için döşemeden ısıtmayı keşfederek kullanmışlardır. 11. yüzyılda ise İbn-i Haldun, Mukaddime adlı eserinde hava kirliliğinin hastalıklara neden olacağına işaret etmiştir (Bulgurcu, http://deneysan.com/Content/images/documents/havalandirma-1_46167331.pdf. Erş. Tar.18.08.2016).

16. yüzyılda İngiltere Kralı I. Charles, 3 metreden yüksek tavanlar, boyu eninden daha fazla olan pencereler, oda taban alanına göre pencere alanının belirlenmesi, vb. gibi inşaat kuralları getirerek, binalarda kirli havanın etkisini azaltmayı ve kirli havanın dışarı atılmasını amaçlamıştır (Bulgurcu, http://deneysan.com/Content/images/documents/havalandirma-1_46167331.pdf. Erş. Tar.18.08.2016).

18. yüzyılda ise, Lavosier'in karbondioksiti (CO₂) keşfetmesiyle, bu gazın hava kirliliği üzerindeki etkileri tartışılmaya ve araştırılmaya başlanmıştır. Karbondioksit, kokusuz, renksiz ve zehirli olmayan bir gaz olmasına rağmen o devirlerde zehirleyici bir gaz olarak kabul edilmiştir (Bulgurcu, http://deneysan.com/Content/images/documents/havalandirma-1_46167331.pdf. Erş. Tar.18.08.2016).

Hava en önemli yaşam maddelerinden birisidir, hatta en önemlisidir. İnsan yemeden bir aydan fazla, susuz ise bir hafta kadar yaşayabilmesine rağmen havasız ancak üç beş dakika yaşayabilmektedir. Ayrıca yaşamak için çok miktarda havaya ihtiyaç vardır. Yetişkin bir insan günde iki litre suya ihtiyaç duyarken, ortalama 20.000 litre hava gereksinimi vardır (Çakmanus, <http://docplayer.biz.tr/4475874-Havalandirma-ve-ic-hava-kalitesi.html>, Erş. Tar. 18.08.2016).

CO₂ iç hava kalitesini kontrol etmek için önerilen önemli bir parametredir. Normalde atmosfer havasının hacimsel olarak % 0,03'ü CO₂'dir. Dış ortam havasında

bulunan CO₂, çevre özelliklerine göre 330 ile 500 ppm arasında değişmektedir (Bulut, 2012). Atmosferdeki karbondioksitin standart ölçümü, Pasifik Okyanusu'nun ortasında bir adada yapılmaktadır. Bu oran sanayi devrimi öncesinde 280 ppm civarındayken, günümüzde fosil yakıtların tüketimiyle giderek yükselmektedir. Karbondioksitin yol açtığı sera etkisiyle ortaya çıkan küresel ısınma günümüzde herkesin gündeminde olan bir konudur. Bugün atmosferdeki karbondioksit oranı 380-390 ppm civarındadır ve ne yazık ki her yıl yaklaşık olarak 2 ppm artmaktadır (Bulgurcu, http://deneysan.com/Content/images/documents/havalandirma-1_46167331.pdf. Erş. Tar.18.08.2016).

İnsanların faaliyet durumlarına göre ortama verdikleri CO₂ miktarı ise Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. İnsanların Faaliyetlerine Göre Havaya Verdikleri CO₂ Miktarları (Bulut, 2012).

Durum	Faaliyet Derecesi	CO ₂ veriş miktarı (l/saat)
Oturan	I	15
Elle hafif iş yapma	II	23
Elle iş yapma veya yavaş yürüme	III	30
Ağır iş yapma veya hızlı yürüme	IV	30

İç hava kalitesi, iç ortam havasının temizliği ile ilgili olup karmaşık bir yapıya sahiptir. İnsanların içinde bulunduğu havadan farklı beklentileri olduğu ve farklı algılamalarından dolayı, iç hava kalitesi için kesin sınırlar çizmek veya tanımlamak zordur. Bundan dolayı, "kabul edilebilir iç hava kalitesi" terimi ortaya çıkmıştır. ASHRAE 62-1989, 2001 ve 2004 Standardında kabul edilebilir iç hava kalitesini "İçinde, bilinen kirleticilerin, yetkili kuruluşlar tarafından belirlenmiş zararlı konsantrasyonlar seviyelerinde bulunmadığı ve bu hava içinde bulunan insanların %80 veya daha üzerindeki oranın havanın kalitesiyle ilgili herhangi bir memnuniyetsizlik hissetmediği havadır" olarak açıklanmaktadır (Akt. Bulut, 2012).

İç hava kalitesini bozan kirleticiler, iç ortam ve dış ortam kaynaklıdır. İç ortam kirlilik kaynaklarının başında insan gelmektedir. Bunun yanında iç ortamda bulunan halılar, mobilyalar, temizlik için kullanılan maddeler, sigara dumanı, soba dumanı ve çeşitli amaçlar için kullanılan alet ve cihazlar diğer iç kirleticilerdir. Ayrıca yapı malzemeleri de önemli iç kirletici olabilmekte ve iç hava kalitesine etki etmektedir. Dış ortam kirleticileri ise atmosfer havasındaki tozlar, polenler, araba egzozları ve endüstriyel kaynaklı havaya atılan kirleticiler olabilir. Dış ortam havasında bulunan kirleticiler, içeri verilen dış hava veya içeri sızan dış hava ile iç hava kalitesini olumsuz etkilerler (Bulut, 2011a).

İnsanlar zamanlarının önemli bir bölümünü binalarda, kapalı mekanlarda geçirmektedir. Ancak genel olarak binalarda iç hava kalitesinin yüksek olduğu söylenemez. Hava kalitesinin düşük olmasının nedenleri; hiç havalandırma yapılmaması, dış hava miktarlarının düşük olması, havanın yeterince temizlenememesi, enerji tasarrufu için sistemlerin çalıştırılmaması ile yine tasarruf için binaların sızdırmaz yapılması vb.'dir. Problem bulunan bir binada bunlardan birisi veya bir kaçısı mevcut olabilir. Zayıf iç hava kalitesindeki diğer faktörler binalarda son yıllarda kullanım oranı artan plastikler, polimerler, elektronik aletler vb. uçucu organik karbon (Volatile Organic Carbon – VOC) emisyonu yayan malzemelerdir. Diğer yandan iç hava kalitesine yönelik standartlar ve tanımlamalar da tam olarak oturmuş değildir. Kısaca yeterli bir iç hava kalitesi yeterli miktarda ve yeterince temiz havanın iç ortama verilmesi şeklinde tanımlanabilir. Buradaki önemli hususlardan birisi havalandırma ihtiyacının, binanın ısıtma ve soğutma ihtiyaçları gibi daha kesin biçimde hesaplanabilmesidir. Bu bağlamda sağlık, konfor ve çalışma performansının artırılmasına yönelik olarak iç hava kalitesinin

tanımlanmasına ihtiyaç vardır (Çakmanus, <http://docplayer.biz.tr/4475874-Havalandirma-ve-ic-hava-kalitesi.html>, Erş.Tar. 18.08.2016). Binalarda hastalıkların oluşmasını 2 grupta toplayabiliriz.

a) Bina ilişkili hastalıklar (Building related illness - BRI) bina iç çevresine bağlı etkenlerdir. Bunları ancak kaynağını ortadan kaldırarak çözebiliriz, havalandırma ile çözülecek etkenler değildir. Buna örnek olarak Lejyoner hastalığı verilebilir. Bu hastalığın bakterilerinin yaşama ortamını kısıtlıyarak çözebiliriz. Astbestli, radon, carbon monoksit ve mycotoxinlerin meydana getirdiği etkenler. Binadaki nemin yaratmış olduğu bakteriler ve mantarlar örnek olarak gösterilebilirler (Çilingiroğlu, 2010).

b) Hasta Bina Sendromu (Sick building syndrome - SBS): Bina ile ilişkili hastalıklardan farklılık gösterirler çünkü verdiği rahatsızlıklar kolayca fark edilemez ve kolayca bertaraf edilemezler. SBS tipik olarak akut rahatsızlıklar verir örneğin yorgunluk, baş ağrısı, kan çekilmesi ve göz siniri sayılabilir. Bina terk edildiği zaman bu rahatsızlıklar geçebilir. Bu rahatsızlıklara tanı koymak mümkün değildir (Çilingiroğlu, 2010).

SBS’na neden olan etkenler çok değişkendir. Aşırı ısıtma, ses, zayıf ışıklandırma bunlara sebep olabilir. Bu arazlara neden olan psikolojik etkenler de vardır. Örneğin aşırı kalabalık, mimari ve dekorasyona bağlı rahatsızlıklar. Mimarlar bir mekanı tasarlarlarken burada bulunacak kişi sayısından – aydınlatmasına kadar her şeyi standartlara uyarak yapmak zorundadır (Çilingiroğlu, 2010). Son zamanlarda tıp literatürüne de giren, iş merkezlerinden hastanelere kadar her yerde rastlanabilen “Hasta Bina Sendromu (HBS)-Sick Building Syndrome”, %70 iş, %20 ev olmak üzere toplam zamanlarının %90’ını kapalı ortamlarda geçiren yüz binlerce kişiyi tehdit eder hale gelmiştir. Ancak bu sorunun yeterince önemsenmemesinin nedeni, kapalı ortamlardaki hava kirliliği etkilerinin genellikle uzun sürede ortaya çıkması ve yaşamı doğrudan ya da acil olarak tehdit etmemesidir (Ağca, 2005).

İç hava kalitesi kavramı ve HBS 1980’li yıllarda, petrol krizi ve enerji darboğazının gündeme gelmesi ile ortaya çıkmıştır. Sıkı enerji tasarruf politikaları ve buna bağlı olarak iç ortam hava sirkülasyonunun en az düzeye indiği, yetersiz havalandırmanın yapıldığı, dış ortama açılmayan pencerelerin bulunduğu ve klima cihazlarının kullanıldığı sızdırmaz bina yapımı, iç hava kalitesinde önemli sorunlar yaratmıştır. Sağlıksız inşaat malzemesi kullanımı, rutubet ve kötü havalandırma sistemi binaları birer bakteri yuvası haline getirmiştir (Ağca, 2005).

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ise Hasta Bina Sendromu; “kişide son üç ay içinde, her hafta en az bir genel, bir mukozal ve bir deri semptomunun bulunması” olarak tanımlanmıştır (Erikson & Stenberg, 2006). Genel semptomlar: Görmede zayıflama, nefes darlığı, göğüste sıkışma hissi, ateş basması, uyuklama, yorgunluk vb, mukozal semptomlar: Gözlerde yanma-batma, sulanma, kızarıklık, boğaz kuruluğu, kuru öksürük vb, deriye ait semptomlar ise ciltte kuruluk, kızarıklık, kaşıntıdır. HBS’ nin semptomları, kişisel özelliklere bağlı olabileceği gibi bina dışı sebeplere ya da stresle ilişkili durumlara da bağlı olabilir. Bununla beraber yapılan çalışmalar, kapalı ortam hava kirlleticilerinin de semptomlara sebep olduğunu ya da artırdığını ortaya koymuştur (Akt. Yücel, Aycan, Özkan, & Vaizoğlu, 2011).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İç hava kalitesi ve bunun sosyal yaşama etkisiyle ilgili olarak özellikle çeşitli ülkelerde birçok çalışma yapılmış ve konuyla ilgili standartlar geliştirmişlerdir. ABD’de yapılan bir araştırmaya göre, gökdelenlerde çalışanların %20’sinin iş performanslarının etkilendiği, %7-10’unun ise yorgunluk, burun tıkanıklığı, baş ağrısı, solunum güçlüğü ve göz irritasyonu gibi ciddi sorunlar yaşadıkları, kişi başına 12 litre/saniye dış hava ile havalandırılan ofislerde çalışanların, 24 litre/saniye ile havalandırılan ofislerdekine oranla %35 daha fazla hastalık izni kullandıkları belirlenmiştir. ABD’deki binaların %20-30’unun HBS’ye neden olacak özelliklerde olduğu hesaplanmaktadır. Amerikan Çevre Koruma Ajansı (EPA) verilerine göre HBS mücadele edilmesi gereken ilk 10 sağlık sorunu arasında 4. sıraya yerleşmiştir. Bir başka örnek olarak, Danimarka’da 3507 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada incelenen deneklerin %27’sinde göz, burun ya da boğaz irritasyonu ve %36’sında ise baş ağrısı, yorgunluk, halsizlik gibi HBS ile bağlantılı genel belirtiler saptanmıştır (Ağca, 2005).

Avrupa Birliği Komisyonunun 1989 yılında yayınladığı raporda, Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan bir çalışmada 600 ofis çalışanının % 20’sinde, yine İngiltere’de yapılan bir çalışmada 46 binada 4373 çalışanın % 29’unda hasta bina sendromunun en az 5 karakteristik semptomunun varlığı gösterilmiştir (Akt. Yücel, Aycan, Özkan, & Vaizoğlu, 2011). Singapur’daki işyerlerinde 1998 yılında yapılan bir çalışmada da 2856 kişinin yaklaşık olarak % 19,6’sında Hasta Bina Sendromunun tipik belirtilerinin olduğu gösterilmiştir (Ooi, Goh, Phoon, Foo, & Yap, 1998). Kapalı ortam hava kirliliğine neden olan kimyasal kirleticiler grubundan yapı materyalleri HBS’nin önemli etkenlerinin başında gelmektedir. Günün büyük çoğunluğunun geçtiği binaların sağlık etkilerini bilmek ve önlemleri buna göre almak ve farkındalık yaratmak sağlık açısından çok önemlidir. Bu nedenle, kesitsel türde yapılmış olan bu araştırma ile bir kamu binasında çalışanlarda “Hasta Bina Sendromu” görülme sıklığı ve etki eden bazı faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır (Yücel, Aycan, Özkan, & Vaizoğlu, 2011).

İç hava kalitesi, sadece konfor için değil, sağlık ve verimlilik için de gereklidir (Bulut, 2011b). Bu konudaki temel standartlar ASHRAE 62.1 (Ventilation For Acceptable Indoor Air Quality) ve EN 15251 (Indoor Environmental Input Parameters for Design and Assessment of Energy Performance of Buildings Addressing Indoor Air Quality, Thermal Environment, Lighting and Acoustics)’dir. Binalarda enerji tüketimi iç çevre (ısıtma, soğutma, havalandırma, aydınlatma vb.) ve bina sistemleri (asansörler, mutfak vb.) tasarım ve işletme koşullarına bağlıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere iç çevre koşulları insanların sağlık, üretkenlik ve konforunu doğrudan etkilemektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda kötü iç hava kalitesinden kaynaklanan maliyetlerin (sağlık sorunları, psikolojik sorunlar, verimliliğin azalması vb.) enerji maliyetlerinden daha fazla olduğunu göstermiştir (Olesen, 2012). Örneğin iç mekan kalitesinin artırılması ile Lockheed’de üretimde %15 artış, devamsızlıkta %15 azalma, West Bend Mutual Insurance’da sigorta işlemlerinde %15 artış, ING Bank’ta devamsızlıkta %15 azalma, Verifone’da üretimde %15 artış ve devamsızlıkta %40 azalma sağlanmıştır. Benzer kaynaklarda kaliteli iç ortama sahip okullarda öğrenmenin kolaylaştığı ve devamsızlığın azaldığı da belirtilmektedir. Literatürde termal konfor, hava kalitesi, aydınlatma, gürültü, enerji verimliliği gibi bir dizi kriter dikkate alındığında kişiselleştirilmiş (personalized) çevrenin (insanların bulunduğu zon veya bölge) oluşturulmasının çok yararlı olacağı yönünde çalışmalar da vardır. Bu bağlamda mahallerde sıcaklık kontrolü, iç hava kalitesi kontrolü yapılması gerekir. Havalandırmada hava temizleme sistemlerinin verimliliğinin artması dış hava debilerinin azalmasına yardımcı olacaktır (Çakmanus, <http://docplayer.biz.tr/4475874-Havalandirma-ve-ic-hava-kalitesi.html>,

Erş. Tar. 18.08.2016). Tablo 2’de ise IAQ’a göre muhtemel semptomlar ve insan sağlığına etkileri verilmiştir.

Table/Tablo 2. IAQ'a Göre Muhtemel Semptomlar ve İnsan Sağlığına Etkileri (Çilingiroğlu, 2010).

Semptom veya Sağlık Bozulması	Bilinen Sebepler	Bina ile İlişkili Muhtemel Sebepler	IAQ ile Bağlantılı Muhtemel Sebepler
Baş ağrısı	1. Stres 2. Göz gerginliği 3. Sinüzit 4. Migren 5. Boyun ve kas gerginliği	1. Stres 2. Göz gerginliği 3. Psiko-sosyal	1. Hava içindeki kimyasal maddeler
Vücutta meydana gelen kızarıklık veya lekeler	1. Böcek ısırması 2. Egzama 3. Cilt veya deri iltihabı 4. Diğer cilt hastalıkları	1. Strese bağlı sinirsel deri iltihabı	1. Fiberglas veya cam yünü
Gözlerin kaşınması	1. Kontak lens problemleri 2. Alerji 3. Enfeksiyon	1. Göz gerginliği	1. Düşük nem 2. Küf 3. Kimyasal maddeler 4. Toz 5. Fiberglas
Burun kanaması	1. Alerji 2. Enfeksiyon 3. Çarpma, darbe		1. Düşük nem
Yorgunluk	1. Bir dizi ciddi rahatsızlıklar 2. Depresyon 3. Uykusuzluk 4. Kronik yorgunluk sendromu	1. Sıkıntı 2. İşten doğan tatminsizlik 3. Aşırı çalışma	1. Muhtemel (nadiren buharlaşabilir kimyasallar)
Çocuk düşürme veya düşük	1. Sebebi bilinmeyen hastalıklar 2. Genetik, bünyevi, enfeksiyonel, metabolik vb. faktörler		
Astım	1. Alerji (hayvan, toz, polen) 2. Egzersiz sebepli 3. Soğuk hava		1. Toz, küf 2. Nadiren tahriş edici kimyasallar
Kanser	1. Sigara içme 2. Soya çekim		
Konsantrasyon sıkıntısı	1. Birçok ciddi hastalık 2. Depresyon 3. Uykusuzluk 4. Kronik yorgunluk sendromu	1. Sıkıntı 2. İşten doğan tatminsizlik 3. Aşırı çalışma	1. Muhtemel (nadiren buharlaşabilir kimyasallar)
Baygınlık	1. Kan basıncı anormallikleri 2. Kalp hastalığı Kuruntu, vesvese, huzursuzluk	1. Kuruntu, vesvese, huzursuzluk	1. Sarhoşluk hissi veren kimyasallar (karbonmonoksit gibi)

Tablo 2 incelendiğinde baş ağrısından burun kanamasına hatta baygınlığa kadar bina ve iç hava kalitesiyle ilgili birçok rahatsızlık bulunmaktadır. Bir ofiste olması gereken kişi sayısından fazlasını hacme yerleştirdiğiniz takdirde buradaki gürültüyü ve psikolojik rahatsızlıkları azaltmak mümkün olamaz. Tüm bu bina içi rahatsızlıkların nedeninin başında iç ortam hava kalitesinin önemi büyüktür (Çilingiroğlu, 2010).

Caldirola et. all., 1997; Dominici et.all., 2006; Salthammer, 2011 çalışmalarında CO₂ konsantrasyonu 800 ppm'e ulaştığında hasta bina sendromu şikayetleri ortaya çıktığını ve 5000 ppm sağlığı etkileyebilen en üst seviye olduğunu; 15000 ppm'de kalp hızı arttığını, solunum güçlüğü olduğunu; 30000 ppm'de ise kas ağrıları, konvülsiyon, konsantrasyon güçlüğü ve ölüm riski ortaya çıktığı vurgulamışlardır. (Akt. Açıköz, Baykara, & Uysal , 2013). Fanger, 2006; CDCP, 2011, konforlu bina içi havası için ise sıcaklığın 19 ile 23 °C arasında, nisbi nemin ise %40 ile %60 arasında olması gerektiğini; Caldirola vd., 1997; Dominici vd., 2006; Ahluwalia ve Matsui, 2011'de bunların yanında, hava kirliliğinin kardiyovasküler ve solunum hastalıkları ile ilişkisi olduğunu; Caldirola vd., 1997 yüzde 5 CO₂ konsantrasyonunun 15 dakika solunması ile veya yüzde 35 CO₂ konsantrasyonlu havanın tüm vital kapasite ile bir kez solunması panik bozukluğu olan hastalarda panik atağı tetiklediğini söylemiştir (Akt. Açıköz, Baykara, & Uysal , 2013).

HBS'den kaynaklanan rahatsızlıklarda her ne kadar belli süre binadan uzaklaşıldığında semptomlar ortadan kalkıyor olsa da, iş yerinde veya okulda yaşanan verimsiz ve mutsuz bir günün etkileri tüm gün boyunca sürmektedir. Bu durumda kişinin sosyal hayatını doğrudan etkilemektedir. Ayrıca yaşanan olumsuzluklar sonraki günlerde aynı binaya gitmeme isteğine de neden olabilir. Literatürde iç hava kalitesi ile hasta bina sendromu ilişkisinin ortaya koyulduğu çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Heudorf, Neitzert, & Spark, 2009; Zhang, Zhao, Nordquist, & Norback, 2011; Norback, Nordström, & Zhao, 2013). Ülkemizde de iç hava kalitesinin bina içinde yaşayanların sağlığına etkilerinin değerlendirildiği çalışmalar vardır (Keskin, et al., 2005; Gül, 2011; Sofuoglu, Aslan, Inal, & Sofuoglu, 2011).

İnsanların daha verimli ve huzurlu çalışmalarına, öğrenim görmelerine vb. olanak sağlamak için iç hava kalitesinin önemi daha detaylı irdelenmeli ve yönetmeliklerle azami standartlar belirlenmelidir. Bu sayede kapalı ortamlarda bulunan bireylerin daha sağlıklı ve verimli olması mümkündür. Belirtilen amaç doğrultusunda ilgili genelge 23.12.2014 tarihinde 29214 sayılı Resmi Gazete'de "Çok Paydaşlı Sağlık Sorumluluğunu Geliştirme Programı" başlığı ile yayınlanmıştır (Resmi Gazete, 2014). 2023 vizyonu için önemi ayrıca vurgulanan programın 5. bileşenine göre "Yaşam Alanlarının Geliştirilmesi" ana başlığı altında konut sektöründeki tüm paydaşlara ve üniversitelere büyük ve önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıköz, A., Baykara, B., & Uysal , N. (2013). Bir Üniversitedeki Adölesan ve Erişkinlerde Hasta Bina Sendromu Belirtilerinin CO₂ ile İlişkinin İncelenmesi. *Hava Kirliliği Araştırmaları Dergisi*(2), 21-27.
- Ağca, B. (2005, Ocak). İç Hava Kalitesi ve Hasta Bina Sendromu. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*(16).
- Bulgurcu, H. *Havalandırma ve İç Hava Kalitesi*. 08 18, 2016 tarihinde deneyan.com: http://deneyan.com/Content/images/documents/havalandırma-1_46167331.pdf adresinden alındı.
- Bulut, H. (2011a). İnsan Yoğunluklu Toplu Yaşam Ortamlarında İç Hava Kalitesinin Analizi. *Ulusal İklimlendirme Kongresi-İKLİM 2011 Bildiriler Kitabı*, (s. 377-386). Antalya.
- Bulut, H. (2011b). Havalandırma ve İç Hava Kalitesi Açısından CO₂ miktarının Analizi. *İç Hava Kalitesi Sempozyumu*. X. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi.
- Bulut, H. (2012). Havalandırma ve İç Hava Kalitesi Açısından CO₂ Miktarının Analizi. *Tesisat Mühendisliği*(128), 61-70.

- Çakmanus, İ. *docplayer.biz.tr*. 08 18, 2016 tarihinde <http://docplayer.biz.tr/4475874-Havalandirma-ve-ic-hava-kalitesi.html> adresinden alındı.
- Çilingiroğlu, S. (2010). İç Hava Kalitesi. *Tesisat Mühendisliği*(115), 23-42.
- Erikson, N. M., & Stenberg, B. G. (2006). Baseline prevalence of symptoms related to indoor environment. *Scandinavian Journal of Public Health*(34), 387-396.
- Gül, H. (2011). Sick Building Syndrome from the Perspective of Occupational and Public Health. S. A. Abdul-Wahab (Dü.). içinde USA: Springer.
- Heudorf, U., Neitzert, V., & Spark, J. (2009). Particulate matter and carbon dioxide in classrooms – The impact of cleaning and ventilation. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, 212(1), 45-55.
- Keskin, Y., Özyaral, O., Başkaya, R., Lülecı, N. E., Avcı, S., Acar, M. S., . . . Hayran, O. (2005). Bir Lise Binası Kapalı Alan Atmosferine Ait Mikrobiyolojik İçeriğin Hasta Bina Sendromu Açısından Öğretmen ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri. *Astım Allerji İmmünoloji*, 3(3), 116-130.
- Norback, D., Nordström, K., & Zhao, Z. (2013). Carbon dioxide (CO₂) demand-controlled ventilation in university computer classrooms and possible effects on headache, fatigue and perceived indoor environment: an intervention study. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 199-209.
- Olesen, B. W. (2012). Ventilation and Indoor Air Quality. *REHVA Journal*(Ağustos).
- Ooi, P. L., Goh, K. T., Phoon, M. H., Foo, S. C., & Yap, H. M. (1998). Epidemiology of sick building syndrome and its associated risk factors in Singapore. *Occup Environ Med*(55), 188-193.
- Resmi Gazete (2014). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141223-15.htm>.
- Sofuoğlu, S. C., Aslan, G., Inal, F., & Sofuoğlu, A. (2011). An assessment of indoor air concentrations and health risks of volatile organic compounds in three primary schools. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, 214(1), 36-46.
- Yücel, A., Aycan, S., Özkan, S., & Vaizoğlu, S. (2011). Bir Kamu Binası Çalışanlarında Hasta Bina Sendromu. *Sağlık ve Toplum*, 21(3), 19-27.
- Zhang, X., Zhao, Z., Nordquist, T., & Norback, D. (2011). The prevalence and incidence of sick building syndrome in Chinese pupils in relation to the school environment: a two-year follow-up study. *Indoor Air*, 21(6), 462-471.

BIOLOGICAL WATER QUALITY ASSESSMENT of KARASU RIVER (ERZURUM, TURKEY): USE of INSECTS, FISH and ABIOTIC SAMPLES

Asist. Prof. Dr. Zeynep AYDOĞAN¹
Atatürk Üniversitesi, Narman Meslek Yüksek Okulu

Assosc. Prof. Dr. Turgay ŞİŞMAN
Atatürk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü

Prof. Dr. Ümit İNCEKARA
Atatürk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü

Prof. Dr. Ali Gürol
Atatürk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Fizik Bölümü

Abstract

Aquatic organisms constitute an important part of the aquatic ecosystems. In this study heavy elements in water, sediment, fish tissues and some aquatic insects were assessed. Heavy elements levels in insect samples and their associated sediment and water were analyzed by energy dispersive x-ray fluorescence spectrometer (EDXRF). Fish tissues (*Chondrostoma regium* (Heckel, 1843)), from the same habitat were measured by ICP-MS. Eleven elements were measured in fish tissues, and fourteen elements were measured in insects. As it seen the results it can be said that insects were contaminated by water and sediment, thus accumulated higher concentration of some elements than their environment. The results were compared with national and international standards. In water, the values of some heavy elements found at higher concentration than the acceptable limits. In fish tissue are below the limits, which are proposed by Turkish Food Codex, FAO/WHO and EC, and safe for human consumption in the edible parts of fish species in the regions.

Keywords: *Aquatic Insect, Fish Tissues, Heavy Metal, Pollution.*

KARASU NEHRİ'NİN (ERZURUM, TÜRKİYE) BİYOLOJİK SU KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BÖCEK, BALIK ve ABİYOTİK ÖRNEKLERİ KULLANARAK

Özet

Sucul organizmalar sucul ekosistemin önemli bir parçasıdır. Bu çalışmada, su, sediment balık ve bazı sucul böceklerdeki ağır element değerlendirildi. Sucul böcek örneklerindeki ağır element ve yaşadığı alandaki su, sediment örnekleri Enerji dağılımlı x ışınımı flüoresans spektrometre ile ölçüldü. Aynı habitattaki balık örnekleri ICP-MS ile ölçüldü. Balık örneğinde 11 element, böcek örneklerinde ise 14 element analiz edildi. Sonuçlara bakıldığında böceklerin su ve sediment tarafından kontamine olduğu dolayısıyla, çevrelerine göre bazı elementleri daha fazla biriktirdiği görüldü. Sonuçlar ulusal ve uluslararası standartlarla karşılaştırıldı. Suda bazı element miktarları kabul edilebilir sınırlar üzerinde bulundu. Balık dokuları Türk Gıda Kodeksi, FAO/WHO ve EC kriterlerine göre yenilebilir kısımları insan tüketimine uygundur.

Anahtar Kelimeler: *Sucul Böcek, Balık, Ağır Metal, Kirlilik.*

¹ Zeynep Aydoğan, zeybionep@hotmail.com

INTRODUCTION

Heavy metals are excessively released into the environment due to rapid industrialization and have created a range of environmental problems on local, regional, and global scales. Heavy metals in surface water systems can be from natural or anthropogenic sources. Currently, anthropogenic inputs of metals exceed the natural inputs. These excess metal levels in surface waters may pose a health risk to humans and also environment (Nriagu, 1996). A lot of work have been done all over the world related to the heavy element biomonitoring and aquatic organisms have been widely used to assess environmental pollution because of their ecological and economic importance and their morphological, physiological and ecological diversity in aquatic habitats (Williams & Dusenbery, 1990). Heavy element pollution can have a devastating effect on the ecological balance of aquatic environments, limiting the diversity of aquatic organisms. The health of the aquatic environment impacts both human health and socio-economic development. It is accepted that monitoring both abiotic and biological material from exposed samples is essential. Fish are important for assessing contaminants in ecosystems since they generally represent the top of the food chain and are susceptible to bioaccumulation and biomagnification of heavy metals. Hydrophilidae, one of the largest families of Coleoptera, has wide distribution, well known taxonomy and larvae require different environmental conditions, which makes these insects' good biomonitor for heavy element (Fikáček et al. 2010). Contrary to commercial fish, *Chondrostoma regium* (Heckel, 1843) has not economical value, but it is consumed by local people. There are no comprehensive studies on the bioaccumulation of heavy elements in sediment, water, insect and the fish samples in Erzurum province. So the present study was designed to evaluate the water quality and heavy element pollution in Erzurum (Turkey) by means of analyzing water, sediment, the fish tissues and various Hydrophilidae (Coleoptera).

1. Materials and Methods

1.1. Collection of Samples

All samples were collected in coordinates 39°55'41"N 40°38'44"E Cement Factory wastewater. Insects were collected via 1 mm mesh aperture sieve and mouth aspirator. Two different species belonging to Hydrophilidae (Coleoptera) *Laccobius* (*Dimorpholaccobius*) *bipunctatus* (Fabricius, 1775) and *Enochrus* (*Lumetus*) *halophilus* (Bedel, 1878) were determined. Sediments were taken from 30 cm depth benthic zone via plastic shovel, then stored in glass bottle and noted describing the information of the station. Before taking the water samples, the glass bottles were washed 4-5 times with the water in the study area.

1.2. Elemental Analysis

EDXRF was used to analys water, sediment and insect samples. The major advantage of this spectrometer is simultaneous and quantitative analysis of wide range of elements from Aluminum (Al) to Uranium (U) in the concentration range from 100% down to the ppm level, in all kind of environmental samples without separation of species or any kind of sample pretreatment. Samples were irradiated by 59.5 keV photons, emitted by 1 Ci ²⁴¹Am radioactive source. X-ray spectra were collected with HPGe detector which use Genie-2000 software (Canberra) program. HPGe detector resolution is ~180 eV. The irradiation time was 14.400 s for water and sediment, 43.200 s for insect samples. Source/Sample distance was 35.5 mm. All measurements were carried out under vacuum. The spectral data were determined by WinAXIL software (Canberra) and Win Fund software package (Canberra), which use the Fundamental

Parameters Method (FPM) for quantitative analysis. Concentration of elements in the fish tissues were analyzed by ICP-MS. To prepare the fish tissue for analysis, firstly all plastic containers were washed with 10% HNO₃ and then rinsed with ultrapure water. For remove and combustion of the organic part of tissue samples, microwave oven was used. Tissue samples were weighed 0.1 g (wet weight) at Ohaus precision scales then put them on teflon bomb which has high pressure and concentrated 3 ml HNO₃, 0.5 ml HClO₄ and 1 ml of H₂O₂ was added. The mixtures in teflon bomb was heated in microwave at 90 °C/15 sec, 120°C/sec15 to 140 °C/60 sec 150 °C/60 sec.

Table/Tablo 1. Heavy Element Content of (Mean $\pm$ SD) in Water, Sediment and Insect Samples (ppm).

Heavy Element	Water	Sediment	<i>Enochrus halophilus</i>	<i>Laccobius bipunctatus</i>
Ti	802 $\pm$ 3.7	0.3 $\pm$ 0.07	4 $\pm$ 2	2.1 $\pm$ 0.04
V	150 $\pm$ 1.2	782 $\pm$ 2	0 $\pm$ 0	0 $\pm$ 0
Cr	0 $\pm$ 0	10 $\pm$ 0.9	0.1 $\pm$ 0.02	613 $\pm$ 522
Mn	11 $\pm$ 0.2	64 $\pm$ 4	502 $\pm$ 2	0 $\pm$ 0
Fe	5 $\pm$ 0.8	313 $\pm$ 16	569 $\pm$ 4	309 $\pm$ 1.5
Co	2.1 $\pm$ 0.9	0 $\pm$ 0	71 $\pm$ 2.8	0 $\pm$ 0
Ni	0.9 $\pm$ 0.2	4.6 $\pm$ 0.3	32 $\pm$ 2.7	19 $\pm$ 0.2
Cu	0.3 $\pm$ 0.05	0 $\pm$ 0	0 $\pm$ 0	11 $\pm$ 1
Zn	0.3 $\pm$ 0.1	1 $\pm$ 0.2	9 $\pm$ 0.4	14 $\pm$ 1
As	0.3 $\pm$ 0.2	2.1 $\pm$ 0.4	12 $\pm$ 2.1	9 $\pm$ 1
Se	0 $\pm$ 0	2.1 $\pm$ 0.1	16 $\pm$ 0.1	10 $\pm$ 0.2
Br	0.3 $\pm$ 0.1	1.2 $\pm$ 0.3	17 $\pm$ 0.3	80 $\pm$ 2
Sr	0 $\pm$ 0	2.3 $\pm$ 0.2	2 $\pm$ 0.1	0.7 $\pm$ 0.2
Pb	3.43 $\pm$ 0.2	0.8 $\pm$ 0.1	131 $\pm$ 3	196 $\pm$ 1.5

Table/Tablo 2. Mean Heavy Element Concentrations In Tissues Of *Chondrostoma Regium* (μ g/g).

Heavy Element	Liver	Muscle	Gill
Al	1.29 $\pm$ 0.14	1.41 $\pm$ 0.02	1.08 $\pm$ 0.13
Cr	0.02 $\pm$ 0.01	0.04 $\pm$ 0.01	0.47 $\pm$ 0.09
Mn	0.76 $\pm$ 0.04	0.80 $\pm$ 0.06	2.74 $\pm$ 0.18
Fe	11.06 $\pm$ 0.91	3.17 $\pm$ 0.08	6.23 $\pm$ 0.19
Ni	0.19 $\pm$ 0.02	0.03 $\pm$ 0.01	0.17 $\pm$ 0.03
Cu	2.83 $\pm$ 0.26	0.1 $\pm$ 0.03	0.14 $\pm$ 0.01
Zn	2.68 $\pm$ 0.34	1.98 $\pm$ 0.13	3.68 $\pm$ 0.08
As	0.05 $\pm$ 0.01	0.05 $\pm$ 0.02	0.04 $\pm$ 0.01
Cd	0.002 $\pm$ 0.00	0.001 $\pm$ 0.00	0 $\pm$ 0
Hg	0.08 $\pm$ 0.01	0.04 $\pm$ 0.00	0.05 $\pm$ 0.01
Pb	0.001 $\pm$ 0.00	0 $\pm$ 0	0.003 $\pm$ 0.00

CONCLUSION

Determined heavy element are shown in Table 1 and 2. The concentrations of these elements were found to vary in water, sediment, fish and insects. Cr, Mn, Fe, Ni, Cu, Zn and Pb were measured in all samples. Hydrophilidae species accumulated relatively more Ni, Zn, As, Se, Br and Pb compared to their environment. *E. halophilus* accumulated relatively more Co, Fe, Mn, Ni, As and Se compared to *L. bipunctatus*. In addition, these elements were the highest concentrations in *E. halophilus* and *L. bipunctatus* accumulated highest concentration of Cr, Cu, Zn, Br and Pb. In sediment samples V and Sr were highest concentration. In water samples Ti was highest concentration. Generally, the heavy element concentration was observed as hydrophilid>sediment>water. The data presented in the paper showed that the aquatic beetles are capable of reflecting trace elements bioaccumulation in habitats with different levels. This study shows that fish liver accumulated high heavy element while muscles accumulated the least in comparison to other tissues. This is important because

muscle is consumed as food. It can be said that due to insects preyed on by various fish, birds, amphibians, etc., insects being source of contamination of these animals. Therefore, the levels of elements accumulated in the fish, which are commonly consumed by public, and also and its environment should be monitored periodically. This is also important for conservations of Erzurum's wetlands.

REFERENCES

- Nriagu, J. O. (1996). A history of global metal pollution. *Science Journal Store*, 272(5259), 223–224.
- Williams, P. L., & Dusenbery, D. B. (1990). Aquatic toxicity testing using the nematode *Caenorhabditis elegans*. *Environ.Toxicol. Chem.*, 9, 1285–90.
- Fikáček M, Gentili E, Short AEZ (2010) Order Coleoptera, family Hydrophilidae. *Arthropod fauna of the UAE*, 3, 135-165.

OTURUM IX A / SESSION IX A
KENTSEL HİZMETLER ve KALKINMA/
URBAN SERVICES and DEVELOPMENT

AKSARAY KENTİNDEKİ E-BELEDİYESİCİLİK UYGULAMALARININ ANALİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yrd. Doç. Dr. Oktay ALKUŞ¹

Aksaray Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Bülent ESKİN

Aksaray Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Arş. Gör. Alper KARADEMİR

Aksaray Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Son yıllarda bilişim ve iletişim konularında yapılan çalışmalardan ve elde edilen gelişmelerden yola çıkarak 21. Yüzyılı “iletişim çağı” olarak nitelemek mümkündür. Kuşkusuz bu çağ ile birlikte hem bireyin günlük yaşamında ve ihtiyaçlarında hem de kamu kurumlarının sunmuş olduğu/sunacağı hizmetlerin nicelik ve niteliklerinde değişimler gözlemlenmektedir. Bu değişimler özellikle internet teknolojisinin gelişimiyle bürokrasiyi azaltarak vatandaşın taleplerini doğrudan ilgili idareye iletmeye olanak sağlamaktadır. Ancak, bu noktada, söz konusu hizmetlerin sunum biçimlerine ilişkin olarak standart sorunu ortaya çıkmakta ki bu da hizmetin verimli kullanılmasını etkilemekte, bu durumun sonucu olarak ilgili hizmeti kullanacak hedef kitleye yeterli bilgilendirme yapılmamasından kaynaklı sıkıntılarla karşılaşabilmektedir. Çalışmamızda, Aksaray Belediyesi’nce sunulan e-belediyeçilik uygulamaları incelenerek, yukarıda sözü edilen sorunlar çerçevesinde yapılan saptamalarla hizmetin aksayan yönlerinin giderilerek nasıl daha etkili ve verimli sunulur sorusunun cevabı aranılacak ve bazı çözüm önerileri getirilecektir. Yöntem olarak, bu çalışmada daha önce yapılmış olan benzer çalışmalar değerlendirilmek suretiyle Aksaray örneğinde yaşanan sorunlara uygulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Aksaray İli, E-Belediyeçilik, Aksaray Belediyesi*

A RESEARCH on ANALYSIS of E-MUNICIPALITY APPLICATIONS in AKSARAY CITY

Abstract

In recent years, 21st century can be regarded as "communication age" due to developments derived from studies based on information and communication issues. Undoubtedly, changes have been observed in both the individuals' daily life and their needs and the quality and quantity of provided services by public institutions with this age. These changes allow citizens transmit their demands directly to the relevant authority, particularly by reducing the bureaucracy with the development of Internet technology. However, at this point, there is a standardization problem in the form of presentation of these services that affect the efficient use of this service. Troubles derived from insufficient disclosure to the audiences can be faced. In this work, the implementations of e-municipal work of Aksaray Municipality will be examined, in the framework of the above-mentioned issues, the question of how more effective and efficient services can be investigated so that the problematic aspects of the services can be eliminated and will be made some suggestions. As methodology, previously conducted similar studies can be tried to apply ongoing problems in the sample of Aksaray province.

Keywords: *Aksaray Province, E-Municipality, Aksaray Municipality*

¹ Oktay Alkuş, oktayalkus@gmail.com

GİRİŞ

Yaşamımızın her alanını değiştiren bilgi ve iletişim teknolojileri, ticaret, üretim, iş yapma, eğlence ve yönetim biçimlerini de hızla değiştirmekte ve gelişmelerine katkı sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak kamu hizmetleri sunan ve halkı doğrudan ilgilendiren yönetim biçimleri de değişmek ve yenileşmek zorunda kalmaktadır. Bilgi ve iletişimde yaşanan gelişmeleri, doğru ve anlaşılır bir biçimde halka ulaştırmak için, belediye hizmetleri uygulamalarının analizlerinin yapılarak, var olan belediyeçilik yapısı, bütün yönleriyle incelenebilir(Uçar, Uzun, & Uçar, 2004)

Belediye ve il özel idareleri, geniş ölçüde hizmet verme yükümlülükleri doğrultusunda, sürekli gelişen bilişim teknolojilerinin de kullanılmasıyla yerel halkın ihtiyaçlarına ve sorunlarına uygun çözümleri daha etkili ve hızlı bir şekilde vatandaşlara sunabilmektedir. Bu duruma en belirgin örnek belediyelerin tanıtım, ilke ve hizmetlerini elektronik ortama yansıttıkları “E-Belediye” uygulamalarıdır. E-Belediye, kente ilişkin verilerin bilişim teknolojileri destekli çalışmalarla güncel teknolojiye dayalı olarak yönetilmesi ve bu verilerden, kent ve kentte yaşayan toplum yararına bilgiler üretilmesi ve oluşan bu bilgilerin verimli bir biçimde vatandaşın hizmetine sunulmasıdır (Henden ve Henden, 2005)

Belediyeler, E-Belediyeçilik anlayışıyla kent yaşamını kolaylaştıran planlı ve programlı faaliyetleri yürütebilmekte; daha çok sayıda halka ulaşabilmekte; belediye hizmetlerinde hız ve kolaylık sağlamaktadır. Aynı şekilde belediyelere ait birçok bilgiye de kolaylıkla ulaşılabilir. Özellikle “Online Vezne”, “E-Beyanname”, “Bilgi Edinme” gibi başlıklar altında gerçekleştirilen faaliyetlerle, ilgililer belediye hizmet binasına gitmeden işlemleri gerçekleştirebilmekte, böylece zamandan da tasarruf sağlanmış olmaktadır(Hazman, 2005).

E-Belediye uygulamalarının altyapısı kullanılarak, klasik belediyeçilik anlayışının dışına çıkılmakta, belediyelerin kentliye daha kaliteli, hızlı ve sürekli hizmet sunması sağlanmaktadır. E-Belediye uygulamaları sayesinde daha kolay ve hızlı bir şekilde yerel halk bilgilendirilmekte ve belediyelerdeki karar alma süreçlerine katılımı sağlanmaktadır.

E-Belediyeçilik sadece birkaç tuştan ibaret, mekanik bir sistem değildir. Sistem, şeffaf ve denetime açık bir yapıdır. Yerel idareler bu sayede daha çoğulcu bir yapıya sahip olmaktadır. Bu sistemler sayesinde bilgiye erişim kolaylaşmakta, mekâna hapsedilmiş hizmet tarzı önemini yitirmekte, mekân dışında istenilen gün ve saatte işlemler en kısa yolla ve en hızlı şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Tüm bunların yanında E-Belediyeçilik, çevrenin korunmasını da yardımcı olan bir sistemdir (Geymen ve Karas, 2006). Yerel idare bilgilerine geniş erişim olanağı sağlayan ve sivil katılımı teşvik eden E-Belediye uygulamalarının gelişmekte olan ülkelerdeki başlıca zorlukları arasında ne yazık ki “dijital bölünme”, “siber güvenlik”, “gizlilik” ve “güvenlik” bulunmaktadır (Mousavi, Pimenidis ve Jahankahni, 2007).

Aksaray ilinin coğrafi ve sosyo-ekonomik olarak Türkiye ve KOP bölgesinin kavşak noktasında yer alması bu çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çalışmada demokratik yönetim ilkesinin hayata geçirilmesinde önemli rol oynayan E-Belediyeçiliğin Aksaray ilindeki uygulamaları incelenmiş bu bağlamda Aksaray Belediyesi Web sayfası analiz edilmiş, yapılan saptamalarla hizmetler tespit edilerek “hizmet nasıl sunulmaktadır?” sorusuna cevaplar aranarak bu konuda gelecekte yapılacak çalışmalara kaynak sağlanması amaçlanmıştır.

1. Materyal – Yöntem

Çalışmanın ana materyalini Aksaray iline ait E-Belediye uygulamaları, E-Belediye kavramıyla ilgili hazırlanmış elektronik kaynaklar, bilimsel makaleler ve kitapların yanı sıra bildiriler oluşturmaktadır.

Çalışmaya ilişkin veriler yerli ve yabancı kaynaklardan, çeşitli elektronik kütüphane kaynaklarından, bazı ulusal ve uluslararası arama motorlarından ve bu konuda yapılan tez çalışmalarından elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada Aksaray Belediyesi'nin Web sayfası incelenmiş bunun yanı sıra Aksaray Belediyesi'nde çalışan yetkililerle sözlü görüşmelerle de veriler ve bilgiler toplanmıştır.

Bilimsel kaynaklara dayanan çalışmamızın yöntemi; uygun verilerin toplanması, verilerin incelenmesi ve verilerin değerlendirilerek öneriler geliştirilmesi aşamalarından oluşmuştur.

Çalışmada ilk olarak, konuyla ilgili E-Belediyecilik ile bağlantılı “E-Devlet”, “Türkiye’de E-Devlet”, “E-Belediye” ve “Türkiye’de E-Belediye” kavramları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra, Türkiye’de KOP(Konya Ovası Projesi) bölgesinde yer alan Aksaray Belediyesi örnek uygulamaları seçilmiş, bu belediyenin web sitesinin ana sayfası ve alt sayfaları analiz edilmiştir. Bu sayfalar linkleri, hızlı erişilebilirlik, güncellik ve içerik bakımından incelenmiştir.

2. E-Devlet Kavramı ve Türkiye’de E-Devlet

E-Devlet, hem yerel hem de merkezi idarelerde kamu kurumlarının ve kamu kuruluşlarının gerek bilgi gerekse hizmet sunumunda, yönetilenlerin demokratik yönetim sürecine katılmasında bilişim teknolojilerini kullanmalarıyla verimliliği ve performansı artırmaya yönelik bir kamu hizmeti uygulaması yoludur(Çakır, 2015).

E-Devlet ya da dijital devlet; kamu kesiminin vatandaşlara, iş dünyasına ve kamu kurumlarına elektronik ortamda hizmet vermesi ve bilgi aktarması olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre E-Devlet, devletin vatandaşlarının ve iş dünyasının ihtiyaçlarına odaklanmış, çok yönlü hizmetlerin sunulacağı, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir devlet yapısını ifade etmektedir(Metin, 2012).

Son on yılda tüm dünyada yerel idareler ve merkezi hükümet idareleri elektronik devlet uygulamalarına önem vermektedir. Bu uygulamalarla vatandaş kamu hizmetlerinden faydalanırken yönetime katılmakta, işlemleri gerçekleştirirken bekleme süreleri de azalmaktadır (Pimenidis, Jahankhani ve Dastbaz, 2009).

E devlet uygulamalarında bütün dünyadaki devletlerde olduğu gibi devletimizde de son yıllarda bilgi toplumu olma yolunda attığı adımları hızlandırmıştır. Hem altyapısal hem de uygulamaya yönelik çalışmalar merkezi ve yerel idarelerde yaygın bir şekilde devam etmektedir (Delibaş ve Akgül, 2010).

Türkiye’de hayata geçirilmiş E-Devlet proje uygulamalarından bazıları şöyle sıralanabilir:

- MERNİS: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (www.nvi.gov.tr)
- SAYOTO–say2000i: Maliye Bakanlığı Saymanlık Otomasyon projesi (www.muhasabat.gov.tr)
- Emekli Sandığı Sağlık Projesi (www.emekli.gov.tr)
- VEDOP: Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi (www.gelirler.gov.tr)

- POLNET: Polis Bilgi Sistemi (www.egm.gov.tr)
- UYAP: Ulusal Yargı Ağı Projesi (www.uyap.gov.tr)
- TAKBİS: Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (www.tkgm.gov.tr)
- GİMOP: Gümrük idaresinin Modernizasyonu Projesi (www.gtb.gov.tr)
- MEBBİS: Milli Eğitim Bakanlığı Bütünleşik Bilişim Sistemleri (www.mebbis.meb.gov.tr)
- BİMER: Başbakanlık İletişim Merkezi (www.bimer.gov.tr)

Bu uygulamaların yanı sıra Türkiye’de E-Devlet hizmetlerinin sunulması için kurulan ve www.turkiye.gov.tr alan adı verilen bir web sitesi bulunmaktadır. “E-Devlet Kapısı” olarak adlandırılan bu site, kamu hizmetlerinin hepsine tek bir noktadan erişim olanağı sağlamaktadır. Bu sitenin amacı vatandaşlara, işletmelere ve kamu kurumlarına kamu hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlamaktır (Seferoğlu, Çelen ve Çelik, 2011). Bu sayede üçüncü bin yılın başlarında Türkiye de internet ve mobil teknolojinin ilerlemesiyle bilgi ve iletişim teknolojileri etkin bir şekilde kullanımıyla vatandaşlar ve idareler arasında önemli bir iletişim ve hizmet kanalı kurulmaktadır (Shahnavazi ve Shahnavazi, 2012).

Özetlenen bu E-Devlet uygulamalarının yanında yerel idareler tarafından hayata geçirilen çok sayıda uygulama da vardır. Bu konuda daha ayrıntılı bir listeye Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayımlanan “E-Devlet Proje ve Uygulamaları” (DPT, 2004) başlıklı çalışmada ulaşılabilir [www.bilgitoplumu.gov.tr /Documents/ 1/KDEP/ 040400_Eytem32.pdf](http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/KDEP/040400_Eytem32.pdf) (Seferoğlu, Çelen ve Çelik, 2011).

3. E-Belediye Kavramı ve Türkiye’de E-Belediye

Yerel idarelerin bir türü olan belediyelerin, görevlerini yerine getirirken internet teknolojileri aracılığıyla yaptığı hizmetleri vatandaşın iletişim ve bilişim ekranının bulunduğu her yere götürmesine E-Belediye hizmeti denir. Burada “E”nin kelime anlamı “elektronik” kelimesinin kısaltmasıdır. Kısaca, E-Belediye; belediyenin yaptığı tüm hizmetlerin sunumunda, aldığı kararlarda, yaptığı planlarda, ettiği kontrollerde, yani bütün faaliyetlerini halkla paylaşımında internet teknolojilerini kullanmasıdır (Çoruh, 2009).

E-Belediyecilik anlayışı ile çağdaş kamu hizmetinin gereği olarak belediyeler faaliyetlerini daha büyük halk kitlelerine ulaştırmakta, belediye hizmetlerinde hız ve kolaylık sağlamakta, internetin olduğu her alanda belediyeye ait ihale ilanlarına, meclis kararlarına, gelir ve gider tablolarına, web sitesi üzerinden 7 gün ve 24 saat kesintisiz ulaşılabilir. Bunun sonucu olarak açık-şeffaf belediyecilik anlayışı ortaya çıkmaktadır. (Alodalı, Coşkun ve Yolcu, 2016).

E-Belediyecilik hizmetiyle vatandaşlar belediyeye gitmeden işlemlerini gerçekleştirebilmek için ulaşmak istedikleri bilgi ve belgelere kolaylıkla ve hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir.

Türkiye’de hayata geçirilmiş E-Belediye hizmetlerinden bazıları şöyle sıralanabilir:

- 1) Arsa imar durumunun öğrenilmesi,
- 2) İnşaat başvurularına ruhsat çıkıp çıkmadığının öğrenilmesi,
- 3) İnşaatlar için park miktarının belirlenmesi ve ücretinin ödenebilmesi,

- 4) Emlak (Bina, arsa) vergisi bildirimi, takibi ve istenirse ödenebilmesi,
- 5) Su borcunun ödenebilmesi,
- 6) Belediye hizmetleriyle ilgili inceleme/şikâyet başvurusu ve takibi,
- 7) Belediyelerin işleyişleri ve tabii oldukları kanunlara ulaşabilme,
- 8) Bilgi edinme dilekçe formu doldurma ve takibi,
- 9) Çevre temizlik vergisi bildirimi, ödemesi ve takibi,
- 10) İçme ve inşaat suyu abonman sözleşmesi ve ödemelerin takibi,
- 11) İhaleler hakkında bilgi edinebilme,
- 12) Sıhhi ve Gayrisihhî müesseselere ait işyeri açma ve çalışma ruhsatı başvurusu,
- 13) Kanalizasyon bağlama ruhsatı formu ve takibi,
- 14) Evlendirme dairesinden gün alma,
- 15) Belediye meclis kararlarının vatandaşla paylaşımı,
- 16) Trafik ve hava durum bilgisi,
- 17) Nöbetçi eczane bilgileri,
- 18) Belediye bütçe ve proje bilgileri ve gerçekleştirmeler,
- 19) Arsa ve Bina Metrekare Rayiç Değerleri,
- 20) Bina Yaşına Göre Aşınma Oranları,
- 21) Deniz ve hava kirliliği ölçüm bilgileri, Tüm başvurular için gerekli belge yükleyebilme,
- 22) Hizmetlerle ilgili borçların internetten kredi kartlarıyla ödenebilmesi(Çoruh, 2008).

Türkiye’de kentlere ait E-Belediyecilik hizmetlerini inceleyen pek çok çalışma literatürde mevcuttur. Yapılan araştırmalar bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden dolayı 2000 yılı sonrasında yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de araştırması yapılan kentlerdeki E-Belediye çalışmalarından bazıları şunlardır:

- 1) Türkiye’de E-Belediyecilik Uygulamaları: Osmaniye Belediyesi Örneği(Alodalı, Çoşkun ve Yolcu, 2016).
- 2) E-Devlet ve E-Belediye Hizmetleri Çerçevesinde Aydın Halkının Katılma Duyarlılığının Ölçülmesi(Zeren, Sebetci ve Koçak, 2015).
- 3) Afyonkarahisar Belediyesinde E-Belediye Uygulamaları ve Yerel Farkındalık (Hazman, 2005).
- 4) Türkiye’de E-Belediyecilik Uygulamaları Bursa Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım Belediyelerinin Web Sitelerinin Analizi(Tosun, 2008).
- 5) Demokratik Yönetişim Sağlanmasında E-Belediye ve Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği(Negiz ve Saraçbaşı, 2012).
- 6) Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği(Şahin, 2007).

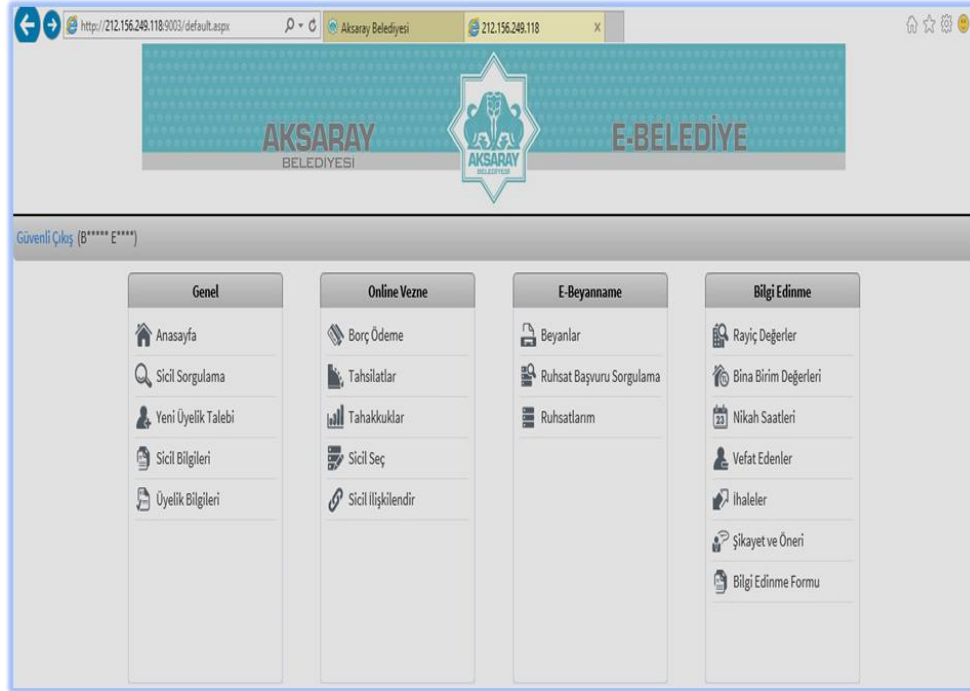
7) Küçük Şehir Belediyelerinde Web Sitesi ve E-Belediye Kullanımı: Bilecik Belediyesi Örneği(Acılar, 2012).

4. Aksaray Belediyesi E-Belediye Uygulamalarının Analizi

Aksaray Belediyesi'nin web sayfasının E-Belediye bölümündeki E-Belediyecilik uygulamalarının incelenmesiyle “Genel Kısım”, “Online Vezne”, “E-Beyanname” ve “Bilgi Edinme” hizmetleri olmak üzere 4 ana bölüm ve 20 alt kriter altında olduğu belirlenmiştir (Şekil 1).

Genel Kısım E-Belediye sayfasına kolay ulaşımı sağlayan “Ana Sayfa”, Borç ödeme dışında birçok farklı özelliğe ulaşmayı sağlayan sicil bilgilerinin öğrenilebildiği “Sicil Sorgulama”, “Yeni Üyelik Talebi” yer almaktadır. Eğer kullanıcı, kayıtlı E-Belediye kullanıcısıysa, “Kullanıcı No”, “Muhatap Sicil No” veya “E-posta” ve “Şifre” kullanarak giriş yapılabilen “Sicil Bilgileri” ve “Üyelik Bilgileri” olarak beş alt kriter sunulmaktadır.

Şekil 1: Aksaray Belediyesi E-Belediye Sayfası(Aksaray Belediyesi, 2016)

Online vezne kısmı;

- 1) Belediyeye olan su borcunun görülebileceği ve faturanın ödenebileceği “borç ödeme”;
- 2) Daha önce belediyenin aboneden gerçekleştirdiği “tahsilatlar”;
- 3) Tüm yıllara ait “tahakkuklar”;
- 4) Vatandaşın hesabı ile ilişkilendirilen siciller listesinin bulunduğu “sicil seç”;
- 5) Vatandaşın kendi hesabında birden fazla sicile ait işlemleri yapabildiği “sicil ilişkilendir”;

olmak üzere beş alt kriterden oluşturulmuştur.

E-Beyanname kısmında,

- 1) Tüm servislere ait beyanların görüldüğü “Beyanlar”;
 - 2) Vatandaşların ruhsat başvurularını takip edebildiği “Ruhsat Başvuru Sorgulama”
 - 3) Vatandaşın belediyeden almış olduğu tüm ruhsatların listelendiği “Ruhsatlarım”;
- olmak üzere üç alt kritere yer verilmiştir.
- Son kısım olan “Bilgi Edinme” kısmında ise,
- 1) Sokak rayiç değerinin ve gayrimenkullerin değerlerinin gösterildiği “Rayiç Değerler”;
 - 2) Dönemine ve faaliyet türüne göre bina türleri ve bina sınıflarının değerlerinin listelendiği “Bina Birim Değerleri”;
 - 3) Nikâh tarihine göre Belediye nikâh salonunun durumunun gösterildiği “Nikâh Saatleri”;
 - 4) Son bir ayda vefat edenler hakkında bilginin verildiği “Vefat Edenler”;
 - 5) Başlangıç ve Bitiş Tarihi bilinen ihalelerin ihale durumuna ve ihale türüne göre listelendiği “İhaleler”;
 - 6) Belediye ile ilgili herhangi bir konudaki şikâyet öneri veya görüşlerin paylaşılabildiği ve vatandaşa verilen başvuru numarası ile şikâyet, öneri ve görüşlerin kimler tarafından incelendiğini, hangi aşamada olduğunun takip edilebildiği “Şikâyet ve Öneri”;
 - 7) Belediyeden bilgi edinmeyi sağlayan “Bilgi Edinme Formu”;
- olarak yedi alt kriter belirlenmiştir.

Modern belediyeçilik anlayışıyla vatandaşlara hizmet verme ana ilkesine bağlı olan Aksaray Belediyesi’nin web sayfası selef belediye başkanı Nevzat Palta’nın belediye başkanlığı döneminde 2011 yılında “Beyan Bilgileri Sorgulama”, “Sicil Bilgileri Sorgulama”, “Tahakkuk Bilgileri Sorgulama”, “Tahsilat Bilgileri Sorgulama” olmak üzere dört sorgulama modülü aracılığıyla hizmete açılmıştır. Bu sayede Aksaray Belediyesi belediyeçilikte hizmet teknolojilerini de yakından takip etme olanağı bulmuş; Aksaraylı vatandaşlara hizmet sunumu, internet iletişiminin olduğu her yerden bir tuşa dokunmakla mümkün hale getirilmiştir(Şişman, 2011).

Turkuaz renklerin hâkim olduğu Aksaray Belediyesi’nin, resmi web portalı 2014 yılında şu anda Aksaray belediye başkanı olan Haluk Şahin Yazgı’nın başkanlığı döneminde yenilenmiştir. Ayrıca Aksaray Belediyesi’nin faaliyetlerinin ana hedefleri arasında yer alan çağdaş kamu hizmeti anlayışına uygun olarak “E-Belediye” uygulamasıyla artık 7 gün 24 saat hizmet vermekte vatandaşlara internetin olduğu her alanda ödeme, şikâyet ve bilgilendirme imkânı sunabilmektedir(Aksaray Belediyesi, 2014).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de belediyeler zamanla değişmekte ve yerel idarelerde bilişim teknolojilerinin önemi gün geçtikçe artmakta, bilginin kullanımı, verimlilik ve kaynakların planlanması gibi değerler ön plana çıkmaktadır.

2004 yılında Aksaray Belediyesi'nin web sayfası hizmete girmiş, bunu takiben 2011 yılında E-Belediye faaliyete geçmiş, 2014 yılında da son halini almıştır. Yıllar itibarıyla Aksaray belediyesinin web sayfasının kullanımda olması ve yapılan yenilikler, E-Belediyecilik uygulamalarına belediye tarafından oldukça önem verildiğini göstermektedir.

Aksaray ilinde, E-belediye ile zaman ve mekân sınırı olmadan belediyenin internet sayfası üzerinden sunduğu, beyan vermek, çöp ve temizlik vergisi borcunu öğrenebilmek ve aynı zamanda internet üzerinden ödeme yapabilmek gibi belediyenin sunduğu her hizmetten 7 gün 24 saat yararlanmak mümkündür.

Su tahakkuk bilgilerini görmek ve ödemek, ihaleler hakkında bilgi edinebilmek, son bir ayda vefat edenlerin listesini görebilmek gibi uygulamalar aracılığıyla belediyenin işleyişi daha yakından ve hızlı takip edilebilmektedir.

Belediyenin web sitesine proje gönderebilme, ihalelere katılma, bilgi edinme, şikâyet ve önerilerde bulunabilme linklerinin var olması, katılımcı yönetim anlayışı çerçevesinde, belediye hizmetlerinin, halkın katılımı adına daha demokratik olduğunun da bir göstergesi sayılabilir.

Belediyenin bu hizmetlerini daha da artırması mümkün gözükmektedir. Ancak bu belediye hizmetlerinin Aksaray ilinde internet üzerinden halka sunulmasında, öncelikle sistemde var olan/olması muhtemel güvenlik açıklarının kapatılması ve bu hususta gerekli tedbirlerin dikkatle alınması önemli bir husustur.

Aksaray Belediyesi'nin E-Belediye sayfasının geliştirilmesi gereken tarafları da vardır. Belediye hizmetleriyle ilgili olarak anket uygulamaları, telefon hizmetinin olmadığı noktalarda canlı internet üzerinden "beyaz masaya bağlanabilme", "nöbetçi eczaneler", "Belediye Başkanına mesaj" linkleri ve bölümleri eklenebilir.

Sonuç olarak, yerel hizmetlerde E-Belediyecilik uygulamasıyla belediyelerin, çağın gerektirdiği teknolojik altyapıyı kurmaları, kullanmaları ve böylece, daha modern ve çağdaş belediyecilik anlayışına geçmeleri beklenmektedir. Vatandaşlar belediye binasına gitmeden ihtiyaç duydukları hizmete söz konusu uygulamalar aracılığıyla erişirken hem yıllardır şikâyet konusu olan bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltılması hem de söz konusu hizmetlerin etkili, verimli ve hızlı bir şekilde sunulması sağlanmış olacaktır. Ek olarak şeffaflık ve verimlilik sağlanırken, hatalar ve riskler de en az düzeye indirilebilecektir. Bu nedenle belediyeler E-Belediyeciliğe daha fazla önem vermeli, hizmet sunumunda E-Belediyecilik uygulamalarını daha fazla yaygınlaştırmalı ve tüm kullanıcılar E-Belediye hizmetlerine bilgisayar, cep telefonu, tablet, bilgisayarlar ve internetle bağlanabilen TV'ler üzerinden erişebilmelidirler.

KAYNAKÇA

- Acılar, A. (2012). Küçük Şehir Belediyelerinde Web Sitesi ve E-Belediye Kullanımı: Bilecik Belediyesi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 125-142.
- Aksaray Belediyesi. (2014, 12 10). 08 16, 2016 tarihinde www.aksaray.bel.tr:200025-icerik-aksaray-belediyesi-nin-web-sitesi-yenilendi adresinden alındı
- Aksaray Belediyesi. (2016). 08 14, 2016 tarihinde <http://www.aksaray.bel.tr/>: <http://212.156.249.118:9003/> adresinden alındı
- Alodalı, M. B., Çoşkun, B. ve Yolcu, T. (2016). Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları: Osmaniye Belediyesi Örneği. *International Journal of Academic*, 2(3), 19-184.
- Çakır, C. (2015). E-Belediye: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 7(1-2), 1-15.

- Çoruh, M. (2008). Belediyeler ve İnternet. inet-tr'08 - XIII. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri (s. 1-7). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Çoruh, M. (2009). Kent Bilişim Sistemi ve e-Belediye. Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (s. 213-219). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
- Delibaş, K. ve Akgül, A. E. (2010). Dünyada ve Türkiye'de E-devlet Uygulamaları: Türkiye'de E-demokrasî ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi. VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi.13, s. 101-144. Aydın: Sosyoloji Araştırmaları Dergisi.
- Geymen, A. ve Karaş, İ. R. (2006). Yerel Yönetimlere Yönelik e-Belediye Uygulamaları. 4. Coğrafya Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri. İstanbul: Fatih Üniversitesi Coğrafya Bölümü.
- Hazman, G. G. (2005). Afyonkarahisar Belediyesinde e-Belediye Uygulamaları ve Yerel Farkındalık. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, VII(2), 65-84.
- Henden, H. ve Henden, R. (2005). Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve e-Belediyecilik. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4(14), 48-66.
- Metin, A. (2012). Türkiye'de E-Devlet Uygulaması ve E-Devletin Bürokrasiye Etkisi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(7), 97-108.
- Mousavi, S. A., Pimenidis, E. and Jahankahni, H. (2007, October 16-17). Challenges to e-Municipality in the Developing Countries. Tahran, Iran.
- Negiz, N. ve Saraçbaşı, Y. (2012). Demokratik Yönetişim Sağlanmasında E-Belediye ve Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, VII(I), 42-52.
- Seferoğlu, S. S., Çelen, F. K. ve Çelik, A. (2011). Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üstüne Bir Analiz. B. B. Demirci, & G. T. Demiray içinde, Türkiye'de e-devlet uygulamalarında e-öğrenmenin yeri. (s. 281-308). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Shahnavazi, M. I. ve Shahnavazi, Y. (2012). E-Municipality; New Step in Providing Electronic Services in Iran. International Journal of Business and Social Science, 15(3), 141-154.
- Şahin, A. (2007). Türkiye'de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği. Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi(29), 161-189.
- Şişman, N. (2011, 08 14). Yeni Şafak. 08 16, 2016 tarihinde <http://www.yenisafak.com/>: <http://www.yenisafak.com/yerel/aksaray-belediyesi-e-belediye-hizmeti-vermeye-basladi-335548> adresinden alındı.
- Tosun, E. K. (2008). Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları Bursa Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım Belediyelerinin Web Sitelerinin Analizi. Çağdaş Yerel Yönetimler, 17(2), 71-94.
- Uçar, E., Uzun, E. ve Uçar, Ö. (2004). E-Belediyecilik ve Bir Kent Bilgi Sistemi Uygulaması. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 10, 33-35.
- Zeren, H. E., Sebetci, Ö. ve Koçak, Y. (2015). E-Devlet ve E-Belediye Hizmetleri Çerçevesinde Aydın Halkının Katılma Duyarlılığının Ölçülmesi. KAÜ İİBF Dergisi, 6, 249-268.
- Pimenidis, E., Jahankhani, H and Dastbaz, M (2009) Improving Public Administration Performance through Electronic Government Applications. In: 14th International Scientific Symposium SM 2009 (Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management), 21-22 May 2009, Novi Sad, Serbia.

ÖĞRENCİLEŞEN KENTLERDE KONUT SORUNUNUN YENİDEN TANIMLANMASI: UŞAK KENTİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Dilşen ONSEKİZ¹

Uşak Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Öğr. Gör. İlker ATMACA

Bozok Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Üniversiteler, konumlandıkları kenti öğrencileştirmekte ve sosyo-ekonomik ve mekânsal boyutlarda kentin gelişimi üzerinde etkileşimler yaratmaktadır. Öğrencileşen kentler arasında öğrenci nüfusu artışı-barınma ihtiyacı-konut sorunu etkileşimin en tipik örneklerinden biride Uşak Üniversitesi'nin içinde yer seçtiği Uşak Kenti'dir. Uşak Üniversitesi, 2006 yılında 4 fakülte 5 meslek yüksekokulu ile Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden ayrılarak, ayrı bir üniversite olarak kurulmuştur. 2011 yılından önce 9.704 öğrencisi bulunan üniversite, 2011 yılı itibariyle izlenen gelişim stratejisi çerçevesinde yeni açılan fakülte, yüksekokul ve bölümleri ile önemli bir kırılma noktası yaşamış ve öğrenci sayısı 22.145'e ulaşarak %128,2 artmıştır. 2011 yılından sonra da ortalama 4000-5000 öğrenci artışı daha gerçekleştirmiştir. Bugün öğrenci sayısı 26.466'dır. TÜİK'e göre nüfusu 20.000'i aşan yerleşmelerin kent sayıldığı düşünüldüğünde, Uşak Üniversitesi öğrenci nüfusu ile bir kent büyüklüğüne ulaşmıştır. Üniversite, Uşak Kenti'ni öğrencileştirmektedir. Bu hızlı nüfus artışının barınma ihtiyacına koşut olacak şekilde konut üretimi gerçekleştiremeyen ve hazırlıksız yakalanan kent ise, konut sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada, öğrencileşen bir kentte yaşanmakta olan/ortaya çıkan konut sorunu, üniversitenin nüfus değişiminin kente etkisi, üretilen konut miktarlarındaki değişimler, nüfus değişimlerinin üretilen konut miktarlarına etkisi, bu etkileşim sonucunda yeni konut alanlarının oluşum durumu/düzeyi ve mevcut yerleşik konut dokusunda yaşanan değişimler çerçevesinde ele alınmaktadır. Öğrencileşen kentlerde konut sorunu etken-neden-belirleyicileri ile birlikte değerlendirilerek tanımlanmakta ve ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Kurulan Üniversiteler, Öğrenci Nüfusu, Öğrencileşen Kent, Barınma Gerekisini, Konut Sorunu.*

REDEFINITION of HOUSING PROBLEM at STUDENTIFICATION CITIES: THE SAMPLE of UŞAK CITY

Abstract

Universities are studentificated the cities which they located in and created interactions on development of them at socio-economic and spatial dimensions. Among the studentification cities, Uşak City in which Uşak University located is one of a typical sample of interaction of student population increase-housing need-housing problem. Uşak University separated from Afyon Kocatepe University in 2006 with 4 faculties, 5 vocational schools and established as a different university. The University had 9.704 students before the year 2011. It is lived a breaking point in the context of monitoring a development strategy by the year 2011 with the establishment of new faculties, schools and departments. The number of students has increased by 128.2%, reaching 22.145. After the year 2011, it is realized an average increase in 4000-5000 more students. Today the number of student is 26.466. According to TÜİK when the population of an urban settlement over 20.000 is received as a city, Uşak University has reached the size of a city with its student population. The university is studentificated city of Uşak. The city is caught unprepared and not realized the housing supply/production parallel to this rapid population growth and it is faced with housing problems. In this study, the housing problem living/occurs in a studentification city is examined in the context of the impact of university population change to city, changes in the amount of housing produced, the impact of population changes to housing produce, formation the condition/level of new housing areas and the changes experienced in the existing residential housing areas. The housing problem in studentification cities is defined and put forward with an evaluation of its factors-causes-determiners.

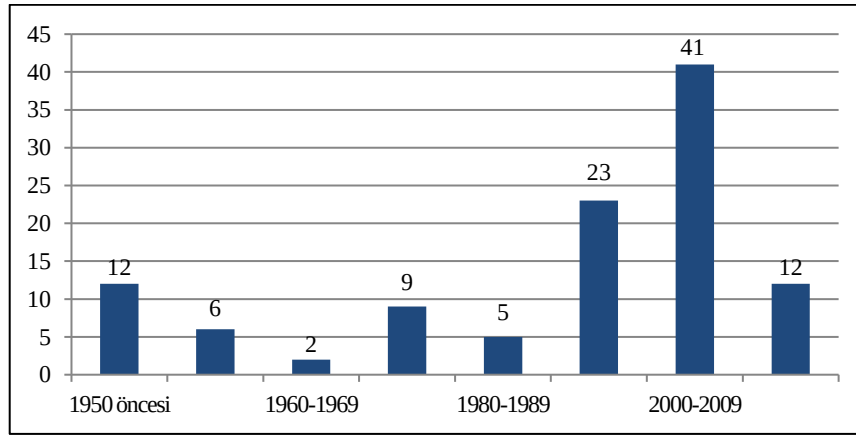
Keywords: *Newly Established Universities, Student Population, The Studentification City, Housing Need, Housing Problem.*

¹ Dilşen Onsekiz, dilsen.onsekiz@usak.edu.tr

GİRİŞ

Üniversiteler, “bir ülkenin iktisadi, bilimsel, toplumsal, kültürel ve teknolojik kalkınmasında önemli görevleri bulunan kurumlardır” (T.C. Başbakanlık, 1992, s.9). Dünyada ve ülkemizde üniversiteler, “sosyo-ekonomik eşitsizlikleri gideren, kentsel kalkınma ve gelişmeyi hızlandıran temel aktörlerden biri olarak ele alınmaktadır. Sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmış kentlerde üniversitelerin açılmasının kentsel/bölgesel canlanmaya yol açacağı düşüncesiyle hareket edilmektedir” (Ergun, 2014, s.216). Özellikle Türkiye’de 1990 sonrası dönemde izlenen politikalar çerçevesinde her ile bir üniversite kurulması anlayışı egemen olmuştur ve vakıf üniversitesi olgusu giderek önem kazanmaya başlamıştır. “Anadolu’da her bir kentin ileri gelen kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin, kentlerinde bir üniversite kurulması yönündeki ısrarcı talepleri ve son dönemdeki siyasal iktidarlarında bu konuya önem vermesi sonucu, her ilimizde bir üniversite kurulmuştur” (Öztürk vd., 2011, s.151).

Şekil 1. Türkiye’de Kurulan Devlet Üniversitelerinin Yıllara Göre Dağılımı

*YÖK verileri kullanılarak hazırlanmıştır (2016)

Şekil 1’de de görüldüğü üzere, özellikle 1990’lı yıllarla birlikte ülkede kurulan üniversite sayısının çok büyük oranda artış gösterdiği izlenmektedir. 2016 yılı itibarıyla ülkemiz genelinde illere dağılmış olan 110 devlet üniversitesi ve 60 adet de Vakıf Üniversitesi mevcuttur (YÖK, 2016)². 1990 öncesi dönemde Türkiye’de sadece 34 üniversite (devlet üniversitesi) bulunurken, 1990’larda (1990-1999) %67,64’lük bir artışla bu sayı 57’ye yükselmiştir. Ülkede üniversite sayısının artması ve her ilde en az bir üniversite kurulması bakımından 2000’ler bir dönüm/kırılma noktası oluşturmuştur. 2000’lerden sonra üniversite sayısı %91,2’lik bir artışla neredeyse iki katına çıkarak 110’a ulaşmıştır. Bugün Türkiye’nin hemen tüm illerinde (kentlerde/kent merkezlerinde) bir devlet üniversitesi ve/veya vakıf üniversitesi kurulmuş bulunmaktadır.

Üniversitelerin sayılarındaki bu muazzam artış, 2000’ler sonrasında üniversite-kent ilişkisinin (town-gown relationship) akademik yazında da ele alınmaya başlayan bir inceleme alanı olmasını sağlamıştır. Yeni kurulan üniversitelerin kuruldukları kentle olan ilişkileri özellikle sosyo-ekonomik boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu üniversitelerin kentin mekânsal gelişimine özellikle de neredeyse bir kent nüfusu büyüklüğündeki

²www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz (erişim tarihi 10.08.2016), 23 Temmuz 2016 tarihli 667 sayılı KHK ile kapatılan üniversiteler çalışmaya dahil edilmemiştir. Mevcut üniversite sayılarına ilişkin bu karar sonrası veriler güncellenmiş haliyle kullanılmıştır.

üniversite nüfusunun konut boyutuyla ele alan ve inceleyen çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Üniversiteler kuruldukları kente toplumsal yapı, istihdam, sanayileşme, nüfus, kentleşme ve sosyo-kültürel yapı çerçevesinde katkı sağlamaktadır. Yüzlerce akademik ve idari personeli ve binlerce üniversite öğrencisinin talep ettiği konut, hizmetler, altyapı, sosyal ve kültürel alanlar kentte farklı mekânsal biçimlenme ve yerleşme sistemlerinin oluşmasına neden olmaktadır. (Gültekin vd., 2008).

Anadolu kentlerine açılan üniversiteler, yoğun bir insan hareketliliği yaratmıştır. Bu insan hareketliliği kentlerin değişim dinamiklerini harekete geçirerek kentlerin öğrencileşmesini sağlamıştır. Yoğun öğrenci akımı kentleri öncelikle barınma ve konut odaklı alanlarda öğrencileştirmektedir. Kente gelen öğrenci sayısının yüksek olması, öğrenci yurdu ve kiralık ev sayısının artmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2011). Artan öğrenci nüfusuna paralel gelişme gösteremeyen kentlerde ise konut sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Benzer bir süreç, örneklem olarak seçilen Uşak Kenti'nde de yaşanmıştır ve yaşanmaya da devam etmektedir. 2006 yılında kurulan Uşak Üniversitesi özellikle 2011-2016 yılları arasında muazzam bir büyüme gerçekleştirmiştir. Mevcut öğrenci nüfusu 26.466 kişi ile bir kent büyüklüğüne ulaşmıştır. Öğrencilerin barınma, yeme-içme, sosyo-kültürel etkinlikler vb. tüm talepleri kenti öğrencileştirmekte, kentteki tüm dönüşümler bir ekonomik girdi olarak görülen öğrenciler ekseninde gerçekleşmektedir. Ancak öğrencileşen Uşak Kenti'nde baskın olarak ortaya çıkan sorun konut sorunu olmuştur. Yeterli konut stoku olmayan ve mevcut konut stokuyla hızla artan öğrenci nüfusunun barınma talebini karşılamada yetersiz kalan kent hızlı bir mekânsal dönüşüm sürecine girmiştir.

Bu çalışmada örneklem kent Uşak ve Uşak Üniversitesi üzerinden, öğrencileşen bir kentte yaşanmakta olan/ortaya çıkan konut sorunu incelenmektedir. Konut sorunu, üniversitenin nüfus değişiminin kente etkisi, üretilen konut miktarlarındaki değişimler, nüfus değişimlerinin üretilen konut miktarlarına etkisi, bu etkileşim sonucunda yeni konut alanlarının oluşum durumu/düzeyi ve mevcut yerleşik konut dokusunda yaşanan değişimler çerçevesinde ele alınmaktadır. Öğrencileşen kentlerde konut sorunu etken-neden-belirleyicileri ile birlikte değerlendirilerek tanımlanmakta ve ortaya konulmaktadır.

1. Uşak Üniversitesi'nin Büyümesi ve Nüfus Gelişimi

Uşak Üniversitesi, 2006 yılında 4 fakülte ve 5 meslek yüksekokulu ile Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden ayrılarak, ayrı bir üniversite olarak kurulmuştur. Bu dönemde öğrenci sayısı 9.401 kişidir. 2006 yılından 2011 yılına kadar geçen 5 yıllık dönemde fakülte sayısını ve meslek yüksekokulu sayısını 1'er artırarak öğrenci sayısını 9.704 kişiye ulaştırmıştır. Ancak Uşak Üniversitesi'nin esas büyüme hamlesi 2011 yılıyla birlikte yeni kurulan çok sayıda eğitim birimi ve açılan bölümle gerçekleşmiştir.

Fakülte sayısı son 5 yıl içerisinde %140 artarak yeni kurulan 7 fakülteyle birlikte 12'ye yükselirken; Yüksekokul sayısı %200 artarak 1'den 3'e; Meslek Yüksekokulu sayısı %57 artarak 7'den 11'e yükselmiştir (Bkz. Tablo 1). Eğitim birimleri sayısındaki artış göz önünde bulundurulduğunda son 5 yıl içerisinde Uşak Üniversitesi'nin muazzam ve hızlı bir büyüme gerçekleştirdiği açıkça görülmektedir. Üniversite sürekli gelişmektedir.

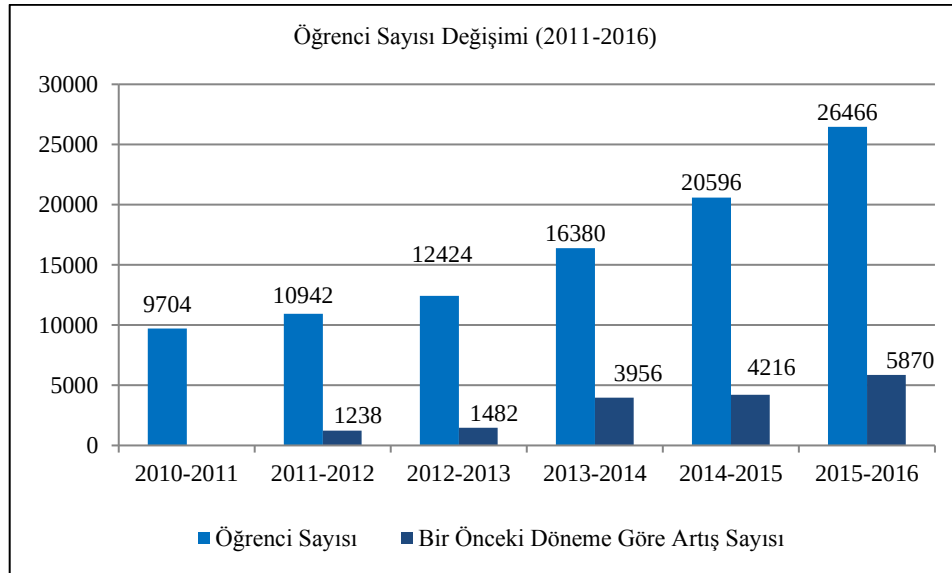
Tablo 1. Uşak Üniversitesinin Gelişimi ve Nüfus Değişimi

Eğitim Birimi	Sayısal Değişim			Bir Önceki Döneme Göre Değişimi %		
	1987-2006	2006-2011	2011-2016	1987-2006	2006-2011	2011-2016
Fakülte	4	5	12	-	%25	%140
Yüksekokul	1	1	3	-	-	%200
Meslek Yüksekokulu	6	7	11	-	%17	%57
Öğrenci Sayısı	1987-2006	2006-2011	2011-2016	1987-2006	2006-2011	2011-2016
Toplam	9401	9704	26466	-	%3	%173
Personel Sayısı	1987-2011		2011-2016	1987-2011		2011-2016
Akademik	362		640	-		%77
İdari	218		600	-		%175
Toplam	580		1240			%114

* “Değişimin Öyküsü 2011-2015” adlı Uşak Üniversitesi yayını (2015) kitap verilerinden ve 2016 yılı için Öğrenci Daire İşleri Başkanlığı’ndan alınan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Uşak Üniversitesi’nin 2011-2016 yılları arasında bir başka değişle son 5 yıl içerisindeki nüfus değişimi incelendiğinde ise; 2011 yılında 9.704 olan **“öğrenci sayısının”** 2016 yılında %173’lük bir artışla neredeyse üç katına çıkarak 26.466 kişiye ulaştığı görülmektedir. 2011 yılında 362 olan **“akademik personel sayısı”** 2016 yılında %77’lik bir artışla 640 kişiye; 218 olan **“idari personel sayısı”** ise %175’lik bir artışla 600 kişiye yükselmiştir.

Şekil 2. Eğitim-Öğretim Dönemlerine Göre Öğrenci Sayıları Değişimi (2011-2016)

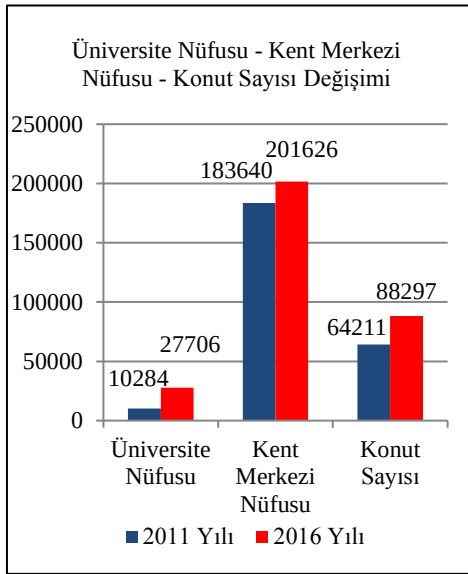
2011-2016 yılları arasında Eğitim-Öğretim Dönemlerine göre öğrenci sayılarındaki değişim incelendiğinde (Bkz. Şekil 2.); üniversitenin 2011 yılında 9.704 olan öğrenci sayısını 2012 yılında 1238 kişi arttırarak 10.942’ye, 2013 yılında 1482 kişi arttırarak 12.424’e, 2014 yılında 3956 kişi arttırarak 16.380’e, 2015 yılında 4216 kişi arttırarak 20.596’ya ve 2016 yılında ise 5870 kişi arttırarak 26466’ya yükselttiği görülmektedir.

Öğrenci ve personel (akademik ve idari) sayıları birlikte ele alınarak “**toplam üniversite nüfusu**”ndaki değişim değerlendirildiğinde; 2011 yılında 10.284 kişi olan üniversite nüfusunun, 2016 yılında %169,41’lik bir artışla 27.706 kişiye yükseldiği görülmektedir. Son 5 yılda Uşak Üniversitesi’nin nüfusu neredeyse üç katı büyüklüğe ulaşmıştır ve her yıl artan oranda daha fazla öğrenci olarak büyümeye devam etmektedir. TÜİK’e göre 20.000’in üzerinde nüfusa sahip yerleşmeler kent kabul edildiğinde, sadece nüfus parametresi göz önünde bulundurularak bir kent büyüklüğüne ulaşan Uşak Üniversitesi’nin içinde konumlandığı kent üzerinde sosyo-ekonomik etkileşimler dışında, mekânsal boyutta bir baskı oluşturması ve barınma ihtiyacına koşut konut talebi yaratması kaçınılmaz olmuştur.

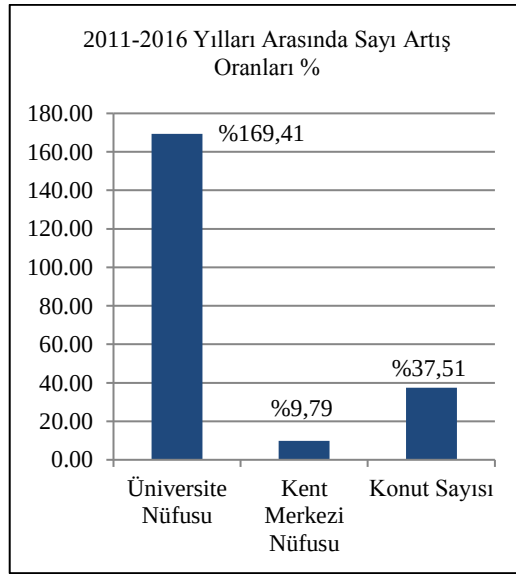
2. Üniversite - Nüfus - Konut Etkileşimi Ekseninde Konut Sorunu

Günümüzde Uşak Üniversitesi 26.466 öğrencisi ve 27706 toplam nüfusuyla birlikte bir kent nüfusu büyüklüğüne sahiptir. **Üniversite, Uşak Kenti’ni “öğrencileştirmektedir”**. Özellikle son beş yılda gerçekleşen bu hızlı nüfus artışının barınma ihtiyacına koşut, aynı hızda konut üretimi gerçekleştiremeyerek hazırlıksız yakalanan kent ise konut sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Şekil 3. Nüfus ve Konut Sayısı Değişimleri

Şekil 4. Nüfus-Konut Sayı Artış Oranları

*Kent Merkezi Nüfusu için 2016 yılı verilerine henüz ulaşamadığından 2015 yılı verileri kullanılmıştır

2011-2016 yılları arasında Uşak Üniversitesi’nin nüfusu %169,41 oranında, Kent Merkezi nüfusu ise %9,79 oranında artmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus üniversite nüfusunda artış yaşanan kişi sayısı (17422 kişi) ile kent merkezi nüfusunda artış yaşanan kişi sayısının (17986 kişi) birbirlerine çok yakın değerlerde olmasıdır. Bu süreçte kişi sayısı bakımından üniversite nüfusu yaklaşık kent merkezi nüfusu kadar artış sağlamıştır. Üniversitedeki büyüme hızı bu verilerle oldukça net bir şekilde ortaya konulmaktadır (Bkz. Şekil 3 ve Şekil 4). Konut sayısındaki artış oranı ise %37,71 oranındadır ve kentte son 5 yılda 24.086 konut daha yapılmıştır. Ancak 35.408 kişilik nüfus artışı karşısında üretilen konut sayısı düşük ve yetersiz kalmaktadır. Burada salt nicel bir değerlendirme yapılarak konut açığı rakamlarla ortaya konulmuş olmakla birlikte, üretilen konutların niteliğinin kullanıcı profiline talebine uygunluğu ise farklı

bir sorgulama alanıdır. Yerli halk ile üniversite nüfusunun (öğrenci ve akademik ve idari personel) konut talep ve tercihlerinin ihtiyaçlarına ve alım güçlerine görece farklılaşma göstermemesi olanaksızdır. Bu durum nihayetinde öğrencileşmekte olan Uşak Kent’inde, öğrencilerin kullanımına yönelik alternatif konut üretim biçimlerini ve konut dokusunda yeni mekânsal biçimlenmeleri süreç içerisinde kendiliğinden ortaya çıkarmıştır.

3. Öğrencileşen Uşak Kenti’nde Konut Sorununun Ortaya Çıkardığı Yeni Mekânsal Biçimlenmeler

Özellikle son 5 yıl içerisinde (2011-2016 yılları arası) hızla artan üniversite nüfusuna yönelik kentsel mekânda hem niceliksel hem de niteliksel olarak yeterli konut varlığı bulunmaması, konut üretiminde alternatif yöntemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. **Düşük metrekaireli (90m²’nin altında), halk arasında “apart” olarak tanımlanan alternatif konut tipolojileri/üretimleri** hızla gerçekleşmiştir. Bu üretim modeli kullanıcıların bireysel olarak kendi eski yapılarını yıkarak apart yapıları veya yaptırmaları süreci ile kentsel mekânda bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda kentin eski mahallelerindeki müstakil konutların da bireysel merkezli dönüşümlerle yıkılarak apartmanlaşma sürecinin hızlanmasına da etken olmuştur.

Tablo 2. Yıllara Göre Düşük Metrekareli Konutların/Oturma Birimlerinin Dağılımı

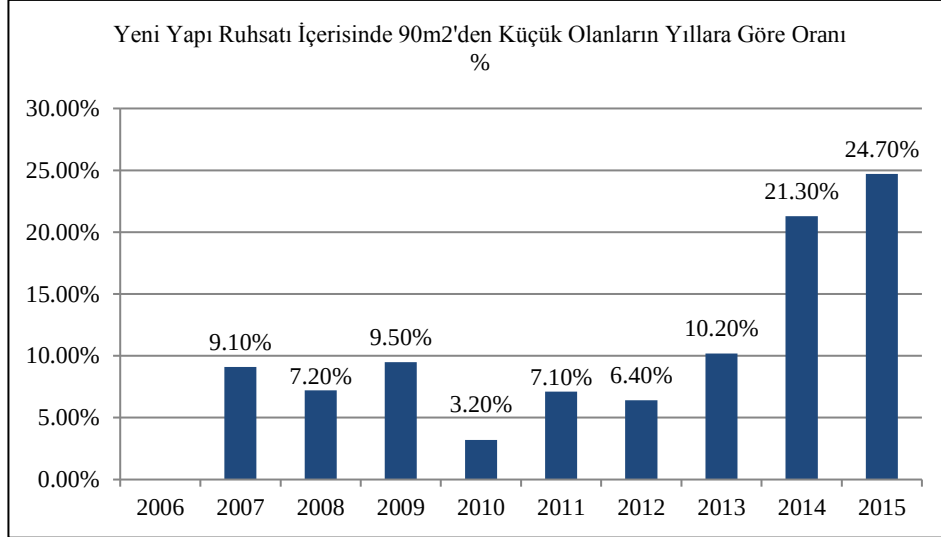
Yıllar	Yeni Yapı Ruhsatı Toplamı	90m ² 'ye Kadar Olan Ruhsat Sayısı Toplamı	Yeni Yapı Ruhsatı İçerisinde 90m'den Küçük Olanların Oranı	Bağımsız Bölüm Sayısı		
				29-49m ²	50-69m ²	70-90m ²
2006		27		40	30	54
2007	441	40	9,10%	11	91	70
2008	514	37	7,20%	0	53	49
2009	475	20	9,50%	4	44	101
2010	809	26	3,20%	12	134	87
2011	184	13	7,10%	4	6	75
2012	313	20	6,40%	97	142	72
2013	488	50	10,20%	299	200	118
2014	531	113	21,30%	624	741	110
2015	709	175	24,70%	826	314	475

*Uşak Belediyesi’nden elde edilen veriler kullanılmıştır. (TOKİ konutları dahil edilmemiştir)

Tablo 2’de sunulan yıllara göre yeni yapı ruhsatlarının sayılarına bakıldığında, özellikle 2011 yılı sonrasında sürekli bir artış yaşandığı görülmektedir. 2011 yılında 184 yeni yapı ruhsatı verilirken bu sayı 2012 yılında 129 artarak 313’e, 2013 yılında 175 artarak 488’e, 2014 yılında 43 artarak 531’e, 2015 yılında ise 178 artarak 709’a yükselmiştir.

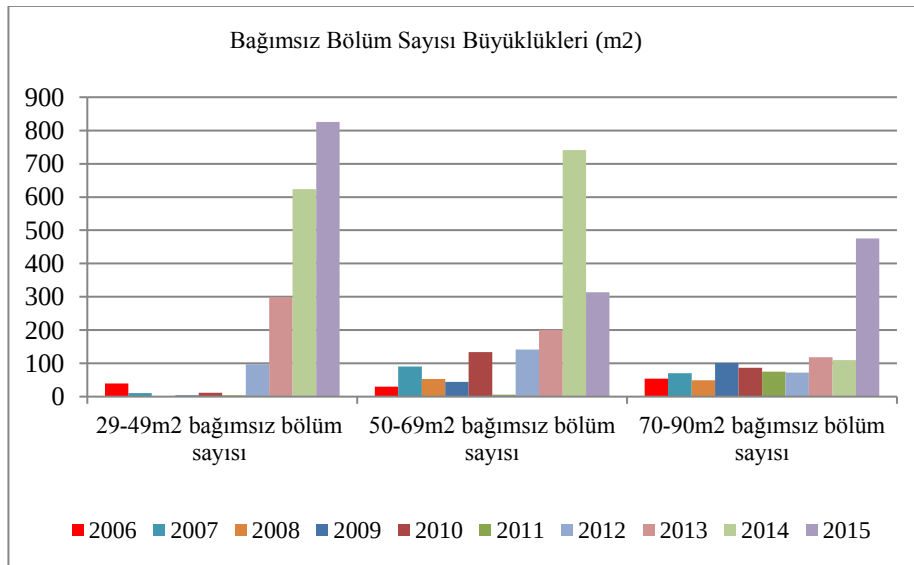
Yıllara göre verilen yeni ruhsat sayısında sürekli bir artış gerçekleşmekle birlikte, üniversitenin kentin konut üretimine etkisinin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak 90m²’den küçük olan düşük metrekaireli yapıların sayısında da giderek bir artış yaşandığı açık ve net olarak görülmektedir (Bkz. Tablo 2, Şekil 5).

Şekil 5. Yıllara Göre Yeni Yapı Ruhsatı İçerisinde 90m²'den Küçük Olanların Oranı

Yeni verilen ruhsat sayısı dikkate alındığında, özellikle 2011 yılı sonrasında hızla artan öğrenci sayısına paralel olarak, 90m²'nin altında düşük metrekareli konutların sayısının sürekli bir artış grafiği izlediği görülmektedir (Bkz. Grafik 5). 2011 yılında verilen toplam ruhsatların içerisinde 90m²'nin altındaki konutların oranı %7,1 iken, bu oran 2013 yılında %10,2'ye, 2014 yılında bir sıçrama yaşanarak %21,3'e ve 2015 yılında ise %24,70'e yükselmiştir. 2015 yılında üretilen konutların neredeyse dörtte birinin 90m²'den küçük düşük metrekareli yapılar olması, bu konutların doğrudan öğrencilere yönelik olarak üretildiğinin bir göstergesidir. Bu durum, ekonomik güçleri çerçevesinde ve kendi ihtiyaçlarına uygun küçük konutları tercih eden öğrencilerin, konut üretim piyasasında da belirleyici bir dinamik olarak etkinlik göstermesiyle ilişkilendirilebilir.

Şekil 6. Bağımsız Bölüm Büyüklüklerinin Yıllara Göre Dağılımı

Benzer şekilde, üretilen konutların bağımsız bölümlerinde de keskin bir metrekare küçülmesi yaşandığı izlenmektedir (Bkz. Şekil 6). 2012 yılında yeni ruhsat verilen

konutlarda 70-90m² büyüklüğe sahip bağımsız birim sayısı 72 iken, 2015 yılında yaklaşık bu sayı 5 kat artarak 475'e yükselmiştir. 2014 yılı ise yeni ruhsat verilen konutlarda 50-69m² büyüklüğe sahip bağımsız birim sayısının en yüksek düzeyde (741) olduğu yıldır ve bu metrekare büyüklüğe sahip bağımsız birimlerin üretimin daha çok tercih edildiği de görülmektedir. Bununla birlikte, büyüklüğü 50m²'nin altında olan (29-49m²) birim sayısındaki artış, diğer metrekare aralıklarından daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. 2011 yılında yeni ruhsat verilen konutlarda 29-49m² büyüklüğüne sahip konut sayısı 97 iken, 2012 yılında bu sayı 299'a, 2014 yılında 624'e ve 2015 yılında ise 826'ya ulaşmıştır.

Özellikle 2014 ve 2015 yıllarında m²'si küçük bağımsız bölümlerin sayısında (baskın olarak 50m² altı büyüklük) yaşanan patlama, kestirilemeyen ölçüde büyüyen öğrenci nüfusuna koşut ortaya çıkan konut talebinin yarattığı baskının ekseninde, kentte muazzam bir hızla yapılan/inşa edilmeye başlanan **“apartlarla”** ilişkilidir. Şüphesiz yurtların sayıca yetersizliğinin de bunda etkisi mevcuttur.

Konut sunumunun yetersizliğinin ortaya çıkardığı ihtiyaca görece konut üretimi baskısı, kentsel mekânda müstakil evlerin bulunduğu eski mahallelerde bireysel yık-yap/yap-sat hamleleriyle apartmanlaşma dönüşüm sürecini hızlandırırken, yeni üretim biçimi ve tipolojisi olan apartların da yükselmesinde etkili olmuştur.

Öğrenci nüfusu-konut üretimi etkileşiminin kentteki yansımalarını ortaya koyabilmek için mahalle bazında konut değişimlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi anlamlı olacaktır.

Uşak Kent'inde mevcut 19 mahalle bulunmaktadır. Bunun 11 tanesi 1928 yılından beri mevcut olan ve eski konut dokusunun görüldüğü mahallelerdir. 1967 yılında 2 adet, 1973 yılında 3 adet ve 1997 yılında da 3 adet yeni mahalle eklenerek kent bugünkü mevcut durumuna ulaşmıştır (Bkz. Tablo 3.).

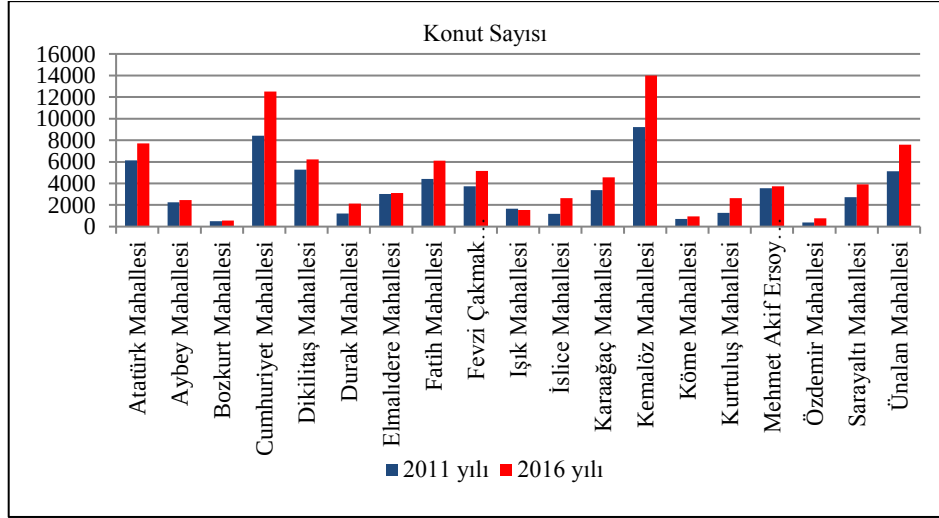
Tablo 3. Uşak Kenti'nde Kuruluş Yıllarına Göre Mahalleler

Mahalle Sayısı	Mahalle Adı	Kuruluş Yılı Aralığı
1	Aybey Mahallesi	1928 yılındaki mevcut mahalleler (kuruluş yıllarına göre sıralanmıştır) (1967 yılına kadar yeni eklenen mahalle olmamıştır)
2	Köme Mahallesi	
3	İsice Mahallesi	
4	Özdemir Mahallesi	
5	Karaağaç Mahallesi	
6	Ünalan Mahallesi	
7	Kurtuluş Mahallesi	
8	Kemalöz Mahallesi	
9	Işık Mahallesi	
10	Bozkurt Mahallesi	
11	Durak Mahallesi	
12	Sarayaltı Mahallesi	1967 yılında eklenen mahalleler
13	Fevziçakmak Mahallesi	
14	Elmalidere Mahallesi	1973 yılında eklenen mahalleler
15	Cumhuriyet Mahallesi	
16	Atatürk Mahallesi	
17	Fatih Mahallesi	1997 yılında eklenen mahalleler
18	Mehmet Akif Ersoy Mahallesi	
19	Dikilitaş Mahallesi	

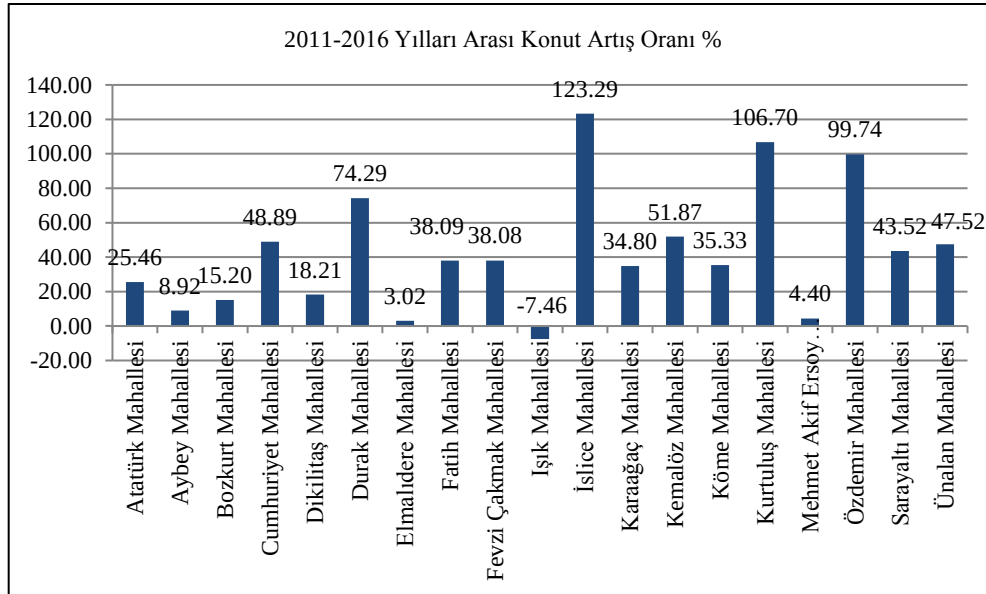
*Börekçioğlu, A., (2013); Solak, E., (2002); Bilgen, N. (1999) kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Uşak Kenti'nde üniversitenin öğrenci sayısı artışı bakımından kırılma noktası olan 2001 yılı ile 2016 yılı mevcut konut sayıları mahallelere göre incelendiğinde, kentin tüm mahallelerinde konut üretiminin gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. Şekil 7.).

Şekil 7. Mahallere Göre Konut Sayısı Değişimi (2011/2016 Yılları)

Şekil 8. 2011-2016 yılları Arasında Mahallelere Göre Konut Sayısı artış Oranları

Konut sayısı bakımından en fazla konuta sahip mahallelerin Kemalöz ve Cumhuriyet mahalleleri olduğu görülmektedir. Bu 2 mahalle kentin nüfus bakımından da en büyük mahalleleridir. 33.986 kişinin yaşadığı Kemalöz Mahallesi'nde 2011 yılında 9219 konut mevcutken, 2016 yılında konut sayısı 14.001'e yükselmiştir. 27.140 kişinin yaşadığı Cumhuriyet Mahallesi'nde ise 2011 yılında 8.484 konut mevcut iken, 2016 yılında konut sayısı 12.528'e yükselmiştir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın ve kooperatif birliklerinin bu iki mahallede gerçekleştirdiği büyük ölçekli konut üretimleri, bu mahallerdeki yüksek konut sayısının başlıca nedenleridir. Bununla birlikte mahalle bazında 2011-2016 yılları arasında konut artış oranlarına bakıldığında farklı bir tablo önümüze çıkmaktadır. 5 yıllık periyotta konut sayısındaki artış oranı İsice

Mahallesi'nde %123,29 olarak en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla Kurtuluş Mahallesi (%106,7) ve Özdemir Mahallesi (%99,44), Durak Mahallesi (%74,29) izlemektedir. Bu dört mahallenin de Tablo 4.'te sunulan 1928 yılından beri var olan kentin eski konut dokusunun var olduğu mahalleler olduğu görülmektedir. Son 5 yıl içerisinde eski kent dokusunun bulunduğu mahallerde bir dönüşüm gerçekleşmiştir ve hala da gerçekleşmektedir.

Şekil 9 Şekil 10. İslice Mahallesi (Dilşen Onsekiz, 2016 Ağustos)

Şekil 10. İslice Mahallesi (Dilşen Onsekiz, 2016 Ağustos)

Şekil 11. İslice Mahallesi (Dilşen Onsekiz, 2016 Ağustos)

Şekil 12. İslice Mahallesi (Dilşen Onsekiz, 2016 Ağustos)

İslice Mahallesi'nden örneklerle eski konut dokusunda bireysel hamlelerle yık-yap şeklinde apartmanlaşma sürecinin gerçekleştiği ve devam etmekte olduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 9 ve Şekil 11.). Bununla birlikte eski konut dokusu içerisinde modern binaları ile yükselen apart konutlar ise kentin mekânsal dönüşümünün yeni yüzleri olarak kendisini göstermektedir (Bkz. Şekil 10 ve Şekil 12.). Eski konut dokusunun bulunduğu kentin eski mahalleleri, üniversitenin hızla artan öğrenci nüfusunun etkisiyle kendiliğinden dönüşmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

2000'lerden sonra izlenen politikalar çerçevesinde üniversitesi olmayan kent kalmamıştır. Üniversiteler her yıl arttırdıkları nüfusları ile birlikte kentlerine daha fazla öğrenci taşımaktadırlar. Üniversiteler bulundukları kentleri öğrencileştirmektedirler. Bu öğrencileşme öğrencilerin barınma, yeme-içme, sosyo-kültürel etkinlik vb. talepleri doğrultusunda gerçekleşmekte, bir ekonomik girdi olarak görülen öğrencilerin talepleri kenti, konut dokusunu ve kentsel mekânları dönüştürmektedir. Artan öğrenci sayısının barınma talebine koşut yeterli konut stoku olmayan ve mevcut konut stoğuyla öğrencilerin talebini karşılayamayan kentlerde konut sorunu ortaya çıkmaktadır.

Konut sorunu, salt nicel bir değerlendirme yapılarak konut açığı rakamlarla ortaya konulmakla birlikte, üretilen konutların niteliğinin öğrenci kullanıcı profiline uygunluğu ise sorunun başka bir yönünü oluşturmaktadır. Öğrencileşen kentlerde konut sorunu yeniden tanımlanmıştır. Hızla artan üniversite nüfusuna yönelik kentsel mekânda hem niceliksel hem de niteliksel olarak yeterli konut varlığı bulunmaması, konut üretiminde alternatif yöntemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Düşük metrekareli (90m²'nin altında), halk arasında "apart" olarak tanımlanan alternatif konut tipolojileri/ üretimleri hızla gerçekleşmiştir. Bu üretim modeli kullanıcıların bireysel olarak kendi eski yapılarını yıkarak apart yapımaları veya yaptırmaları süreci ile kentsel mekânda bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda kentin eski mahallelerindeki müstakil konutların da bireysel merkezli dönüşümlerle yıkılarak apartmanlaşma sürecinin başlamasına ve hızlanmasına da etken olmuştur.

Öğrencileşen kentte ortaya çıkan konut sorunun tetiklediği yeni mekânsal biçimlenmeler 3 şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar şöyle özetlenebilir:

1. Kentin çeperlerinde yeni kurulan mahallelerde büyük ölçekli konut üretimleri (TOKİ, kooperatif vb.)

2. Kentin merkezinde ve merkez çeperlerinde yer alan mahallerde eski konut dokusunda bireysel hamlelerle gerçekleştirilmeye başlanan apartmanlaşma süresinin hızlanması (yık-yap/yap-sat)

3. Kent merkezinde yer alan eski konut dokusunda yeni konut üretim biçimi ve tipolojisi olan “**apart**”ların modern ve çok katlı binalarıyla muazzam bir hızla inşa edilmesine bağlı yaşanan dönüşüm süreci

Artan üniversite nüfusu ve bir kent büyüklüğüne ulaşan öğrenci sayısına bağlı olarak bu nüfus artış süreçlerinde, kentte üretilen konutların yaklaşık dörtte birinin 90m²’den küçük düşük metrekaresi yapılar olması, bu konutların doğrudan öğrencilere yönelik olarak üretildiğinin bir göstergesidir. Bu durum, ekonomik güçleri çerçevesinde ve kendi ihtiyaçlarına uygun küçük konutları tercih eden öğrencilerin, konut üretim piyasasında da belirleyici bir dinamik olarak etkinlik göstermesiyle ilişkilidir.

Yeni kurulan üniversiteler sadece kentleri değil konutları da öğrencileştirmektedir.

KAYNAKÇA

Bilgen, N. (1999). *Uşak Kent Coğrafyası*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Börekçiöğlu, A. (2013). *Uşak Kentinin Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirasının İncelenmesi ve Mimarlık Mirasına Yönelik Dönüşümlerin Koruma Bağlamında İrdelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Ergun, C. (2014). Üniversite-Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Eylül 2014, Sayı 31, 216-237.

Gültekin, N., Çelik, A., Nas, Z. (2008). Üniversitelerin Kuruldukları Kent’e Katkıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Bahar-2008, C.7, S.24 (264-269), ISSN: 1304-0278.

Öztürk, S., Torun, İ., Özkök, Y. (2011). Anadolu’da Kurulan Üniversitelerin İllerin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Katkıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl:2011, Cilt/8, Sayı/16, s.145-158.

Solak, E. (2002). *XX.Yüzyılda Uşak*. Uşak:Uşak Valiliği İl Özel İdaresi ve Uşak Merkez Köylerine Hizmet Götürme Birliği.

T.C. Başbakanlık. (1992). *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*. T.C. Başbakanlık Basımevi. Ankara, s:9.

Uşak Üniversitesi (2015). *Değişimin Öyküsü*. Uşak Üniversitesi Yayını. Uşak.

www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz (erişim tarihi 10.08.2016)

Yılmaz, C. (2011), Anadolu Kentlerinin Öğrencileşmesi: Başka Bir Kentleşme Deneyimi. *Sosyoloji Dergisi*. Yıl/2011, Sayı/25: 1-17, ISSN: 1300-5642.

OTURUM IX B / SESSION IX B
ŖEHİR ve ÖĞRENCİLER / THE CITY and STUDIES

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KENTE YÖNELİK TATMİN ve BAĞLILIK DUYGULARININ GELİŞİMİNDE KENT DENEYİMLERİNİN ROLÜ¹

Yrd. Doç. Dr. Mutlu UYGUN²

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Arş. Gör. Ebru GÜNER

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Selçuk KILIÇ

Aksaray Üniversitesi, İİBF, YBS Bölümü

Özet

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin okudukları kente yönelik deneyimleri ile kent tatmini, kent bağlılığı ve bunları bir sonucu olarak gelişen olumlu ağızdan ağıza iletişim (AAİ) davranışları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yürütülmüştür. Nicel yöntemden yararlanılan çalışmada, Aksaray Üniversitesi'nde okuyan 861 öğrenciden amaca yönelik ölçeklerden yararlanılarak oluşturulmuş bir anket yoluyla yansız ve kolayda örnekleme yöntemlerine göre veri toplanmıştır. Toplanan veriler, SPSS istatistik yazılım programı yoluyla betimsel istatistiklerden, faktör analizinden ve korelasyon analizinden (Pearson) yararlanarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu üniversite öğrencilerinin kent deneyimlerinin halkın olumsuz bakış açısına yönelik deneyimler, kentin fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimler, kentteki barınma deneyimleri, kentteki sosyal yaşam deneyimleri, ulaşım deneyimleri ve kentin olumsuz ekonomik koşullarına yönelik deneyimler olmak üzere altı boyutta ele alınabileceği belirlenmiştir. Ayrıca bu deneyimlerle kente yönelik tatmin, bağlılık duyguları ve AAİ davranışları arasında istatistiksel olarak görece orta düzeyli ilişkilerin varlığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent Deneyimleri, Kent Tatmini, Kent Bağlılığı, AAİ Davranışı, Üniversite Öğrencileri

THE ROLE of URBAN EXPERIENCES for DEVELOPMENT of UNIVERSITY STUDENTS' URBAN SATISFACTION and ATTACHMENT EMOTIONS

Abstract

This study was conducted to investigate the relationships between university students' experiences for the urban they read and urban satisfaction, urban attachment and positive word of mouth communication (WOM) behaviors developing as a result of these emotions. In the research utilized the quantitative approach, data was collected by means of a questionnaire created using scales for the purpose from 861 students studying at the Aksaray University through random sampling and convenience sampling methods. The data were analyzed by SPSS statistical software program through the descriptive statistics, factor analysis and the correlation analysis (Pearson). Results of analysis were determined the university students' urban experience can be addressed in six dimensions; the residents' negative viewpoint experiences, urban's physical environment experiences, harbouring experiences in the urban, social life experiences in the urban, transportation experiences and urban's adverse economic conditions experiences. Also it has been identified the presence of statistically relatively moderate relationship between with these experiences and satisfaction, attachment, WOM behaviours.

Keywords: Urban Experiences, Urban Satisfaction, Urban Attachment, WOM Behavior, University Students.

¹ Bu çalışma, Aksaray Üniversitesi BAP koordinatörlüğü tarafından "2014-033" No'lu proje kapsamında desteklenmektedir.

² Mutlu Uygun, mutluuygun@gmail.com

GİRİŞ

Kentler, genelde özellikleriyle ve davranışlarıyla kent markasını şekillendiren, iletişim elçileri olarak hizmet eden (Freire, 2009, s.1) ve kentin yaşamsal bir parçası olan mevcut kent sakinlerinin kalıcılığı açısından (Insch ve Florek, 2008, s.138) özelde de “yaratıcı sınıf” (Zenker, 2009, s.23) olarak da adlandırılan yetenekli kişiler ya da katma değeri yüksek “anahtar gruplar” (turist, yatırımcı, işletme, üniversite öğrencileri gibi) (Zenker ve Beckmann, 2013, s.6) açısından rekabet etmekte, bu kurumları ve kişileri kente çekebilmek ve kentte kalıcı olmalarını sağlayabilmek sürdürülebilir başarı açısından önem kazanmaktadır. Dolayısıyla tıpkı mekanlar gibi kentlerin de sürdürülebilirliğini güvence altına alabilmek için aktif olarak yönetilmeleri gerektiği yaygın ölçüde kabul gören bir anlayış olarak öne çıkmakta (Coca-Stefaniak vd., 2009, s.74) ve bunu başarabilmenin yolu büyük ölçüde hedef grupların değerlerini, isteklerini, ihtiyaçlarını, tercihlerini, davranışlarını ve en önemlisi yaşamayı arzuladıkları kent deneyimlerini anlayabilmekten geçmektedir.

Kentler yapıları gereği ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel canlılık ve gelişim açısından kent sakinlerine bir anlamda bağımlılık göstermektedirler. Whyatt (2004, s.349), yerel kent sakinlerinin yaşadıkları topluma yönelik olumlu tutum geliştirmelerinin bu açıdan beklenen getirileri doğrudan etkileyebildiğini dile getirmektedir. Bu yüzden vatandaşlar arasında arzu edilen kent tatmin düzeylerini başarmanın kent yöneticilerinin ya da karar alıcılarının nihai amacı olması gerektiği (Insch ve Florek, 2008, s.138-139; Kotler vd., 1999) giderek daha sık vurgulanmaktadır. Bu nedenle kent karar alıcılarının öncelikle kent gezgincileri için kenti ziyaret edilecek hoş bir mekan olarak tasarlamadan önce kenti, vatandaşlar için yaşanabilecek iyi bir mekan olarak kurgulamaya odaklanmaları (Zenker vd., 2013, s.156) gerektiği tartışılmaktadır. Bu, iyi bir kent yönetiminin en önemli çıktılarından biri kabul edilen vatandaş tatmininin oluşumu açısından neredeyse zorunluluk taşımaktadır, denebilir.

Yüksek eğitim kurumları bulundukları bölgelerin ya da kentlerin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve çevresel gelişimine önemli katkılar sağlaya gelmişlerdir (Allinson, 2006, s.81; Chatterton ve Goddard, 2000, s.47). Üniversiteler, genelde ülkenin büyüüp gelişmesine, özelde bulunduğu kentin değişip kalkınmasına etki eden anahtar ve itici güçlerden biri kabul edilmekte (Bilgin Turna, 2015, s.75; Charles, 2006, s.117; Huggins ve Johnston, 2009, s.1088) ve kuruldukları kentin sosyo-ekonomik hayatında önemli etkiler yaratabilmekte (Halterbeck ve Conlon, 2015; Harris, 1997, s.605; Huggins ve Cooke, 1997, s.325), kentin ekonomik ve sosyal yaşamına canlılık kazandırarak çekiciliğini (albenisini) artırabilmekte (Allinson, 2006, s.93), kentleşme (Akçakanat, vd., 2010, s.176; Öztürk vd., 2011, s.145) sürecini hızlandırabilmekte ve istendik yönde kültürleşmeye katkı sağlayarak (Tösten vd., 2013, s.111) kültürel altyapıyı geliştirebilmektedir. Üniversite öğrencileri, belli başlı ekonomik kazanımların dışında, kentlere özellikle akademik dönem boyunca canlılık kazandırarak kültürel ve sosyal hareketlilik de getirebilmekte, özellikle eğlence-dinlence mekânlarının, sanatsal ve sosyal faaliyetlerin sayısının artışına etki ederek kültürel yaşamı güçlendirmede ve zenginleştirmede de önemli bir role sahip olabilmektedirler. Bu öğrencilerin bir kısmı eğitimleri sonrasında da kentte kalmaya devam edebilmekte, üniversite kentleri yüksek eğitimi ve genç nüfustan sonrasında da yarar sağlamayı sürdürebilmekte, bu öğrenciler önerileriyle ve şikâyet davranışlarıyla potansiyel öğrencileri dahi etkileyebilmektedirler (Insch ve Sun, 2013, s.179-181). Dolayısıyla kentteki bu etkileri de dikkate alındığında, bulundukları kentin geçici ikamet eden unsurları kabul edilen ve kent nüfusunun önemli sayılabilecek bir kısmını oluşturan (Hubbard, 2009, s.1903; Allinson, 2006, s.80)

üniversite öğrencileri, çoğu kent için “anahtar ya da hedef grup” olarak çarpıcı biçimde öne çıkabilmektedirler. Bunun öneminin farkında olan kentlerin giderek kentin marka kimliği ile öğrenci kültürünü bütünleştirebilmenin çabasına girmeye başladıkları (Cubillo vd., 2006, s.102; Petruzzellis ve Romanazzi, 2010, s.140) her geçen gün artan sayıda örnekleriyle dikkat çekmektedir. Bu yüzden kentle ilgili hangi unsurların ya da deneyimlerin öğrenciler açısından en uygun ve istendik olduğunun belirlenmesi, öğrencileri kente çekecek, kalıcı hale getirecek, kent tatminlerini ve bağlılıklarını geliştirerek kent açısından olumlu davranışlar sergilemelerini sağlayacak çabaların ilk ve önemli adımını oluşturmaktadır.

Öğrencinin bir üniversitedeki yaşam bağlamı dikkate alındığında, bunun üniversite, üniversite mekânı, yerel halk ve yerel kent mekânı olmak üzere çeşitli boyutlarının olduğu ve bunların bütününde bir uyumun sağlanması gerektiği söylenebilir. Farklı şehirlerden gelen ve “uzun dönemli turist” olgusuyla açıklanabilecek öğrencilerin kentle uyumlarında yaşamsal kabul edilen “kent deneyimleri”, kent çekiciliğini artırarak sürdürülebilir kent gelişiminde belirleyici nitelik kazanabilmektedir. Öğrencilerin eğitim dönemleri süresince yaşadıkları anılmaya değer kent deneyimleri, olumlu duyguları teşvik ederek kent bağlılığının oluşmasında, kentlerin bu anlamda kendilerini farklılaştırabilmesinde ve rekabet üstünlüğü sağlayabilmesinde önemli bir role sahip olabilmektedir.

Kent yönetimi, rekabetçi baskılara tepki verebilmek (Wells, 1991, s.24) ya da yerel sorunlara yerel çözümler sunabilmek (Coca-Stefaniak vd., 2009, s.79) ve özellikle kent sakinlerinin tatmin, bağlılık ve olumlu davranışlar geliştirmelerine katkı sağlayan öznel kent deneyimlerinde belirleyici olan kent yaşamının özelliklerini belirleyebilmek, planlayabilmek, tasarlayabilmek ve yönetebilmek için aynı zamanda çevre psikolojisi, sosyoloji, pazarlama (tüketici davranışı) ve turizm gibi ilişkili diğer bilim disiplinlerini de dikkate alması gereken geniş bir alanı temsil etmektedir. Zira, tıpkı diğer tüketiciler gibi kent tüketicileri olan vatandaşlar da giderek daha karmaşık bir yapıya dönüşmekte, toplumda bazı yollarla kurulan ilişkiler ve etkileşimler başta olmak üzere bir bütün olarak kent mekanında ya da kentin çeşitli alanlarında ve mekanlarında birçok deneyim yaşamayı arzu etmektedirler (Whyatt, 2004, s.349). Bu noktada, kent yönetiminden sorumlu karar alıcıların vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayacak varlıklar ve yeteneklere olanak sağlayacak stratejiler geliştirmeleri önem kazanmaktadır. Vatandaşların bir kent bağlamındaki istek ve ihtiyaçları, çok ve çeşitlidir. Vatandaşlar bir yandan kentteki bir dizi kamu ve özel sektöre ait tesis ve olanakları rahatça ve güvenle kullanmak, bunlar tarafından sunulan hizmetlerden yararlanmak isterken, bir yandan da topluluk (cemiyet) faaliyetleri, eğlence, arkadaşlar edinme, onlarla bir araya gelerek etkileşimde bulunma, zaman geçirme gibi çok çeşitli sosyal deneyim yaşatan alan ve mekân arayışında olabilmektedirler. Günümüzün kent sakinleri, yerel toplumla bir bağ hissi taşımadıklarında, yerel kentten kendilerini sakındırabilmekte (Whyatt, 2004, s.352) ve alternatif arayışlara yönelebilmektedirler. Bu yüzden, kent yönetiminden sorumlu karar alıcıların kent sakinlerinin istek ve ihtiyaçlarını tatmin etmeyi önemli bir amaç olarak benimsemeleri yaşamsaldır. Ancak uygulamada sıklıkla daha çok ekonomik çıktılar ya da rekabet ölçütleri gibi diğer başarı göstergelerine odaklanıldığı, vatandaşların kent deneyimlerine bağlı tatmin ve bağlılık duygularının sadece kent pazarlama faaliyetleri açısından değil, tüm kent gelişimi açısından sıklıkla ihmal edildiği (Insch ve Florek, 2008, s.138) dikkat çekmektedir. Kentlerin gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından kent sakinlerinin kente yönelik tatmin ve bağlılık duygularının üst seviyeye çıkarılabilmesi ve kesintisiz olarak izlenmesi, öncelikli ve yaşamsal bir amaç olmalıdır (Guhathakurta ve Stimson, 2007, s.144). Bu anlamda, kent sakinlerinin kent tatminini ve bağlılığını

izlemek, yöneticiler açısından bir performans göstergesi işlevi görmenin yanında, kent sakinlerinin özel ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve kentle ilişkili yaşamayı arzuladıkları deneyimlere olanak sağlayacak bir kent çevresi ya da mekânı yaratabilmenin de bir ön koşuludur (Insch, 2010, s.171).

Kentler, vatandaşlar için çok çeşitli karmaşık mekânları, hizmetleri ve ilişkileri içinde barındıran ve her birey için öznel ve kültürel anlamlar taşıyan bir olgu olma özelliğine sahiptir. Bu yüzden kent tatmini, bireylerin o kentin özellikleri ya da niteliklerine yönelik algılarından ya da deneyimlerinden büyük ölçüde etkilenebilmektedir. Bu yüzden Inch ve Florek (2008, s.142) kent tatmini açısından tüm nesnel ve öznel kent nitelikleri ile kent sakinlerinin bunlar bağlamında yaşadığı deneyimler arasındaki ilişkilerin incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Kente değer yaratacak sakinleri çekmek ve elde tutmak için kent karar alıcıları mevcut ve olası kent sakinlerinin motivasyonlarını, beklentilerini ve ihtiyaçlarını dikkate almak zorundadırlar. Kent sakinlerinin çoğunluğu tarafından paylaşılan yaşama, çalışma ve bunların dışındaki tüm zaman geçirme etkinlikleri (playing) açısından, yeterli ve uygun konaklama, ulaşım, sağlık hizmetleri, eğitim-öğretim, dinlenme ve rekreasyon olanakları, diğer kamu hizmetleri ve sosyal etkileşim fırsatları gibi daha pek çok gereklilik söz konusu olmaktadır (Williams vd., 2008, s.7-8). Bu liste, bir bireyin kente yönelik beklentilerini, motivasyonlarını ve tutumlarını şekillendiren kent deneyimlerine bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Zamanla bir kentte ikamet eden kişinin deneyimlerine bağlı olarak ortaya çıkan tatmin düzeyi, o kişinin orada kalma ya da alternatifler arama kararını etkileyebilmektedir. Buna dayalı olarak bir kent sakininin yaşamayı arzu ettiği kent deneyimlerinin kent bağlılığı ve kentteki kalıcılığını da güçlendirmesi beklenebilir (Insch ve Florek, 2008, s.139). Başka bir deyişle, bir kentte yaşayan vatandaşların kent tatminini karşılayacak ya da olumlu yönde aşacak bir standart oluşturacak fiziksel, sosyal ve kültürel varlıklar, kente bağlı vatandaşlar yaratmaya da destek sağlayabilmektedir. Bu yüzden kent sakinlerinin kent tatminlerini ölçmek ve izlemek, kent yönetimi açısından gerekli ve önemli bir performans göstergesi kabul edilebilir.

Müşteri tatmini, işlem düzeyi ve toplam düzeye dayalı iki farklı şekilde kavramsallaştırılabilmektedir. İşlem düzeyinde müşteri tatmini, belli bir sunuyu edinme koşuluna ilişkin tercih sonrası bir değerlendirme yargısı olarak görülür. Buna karşın toplam müşteri tatmini, bir sunu ile ilişkili bütün kazanımlara ve tüketim deneyimlerine dayalı genel bir değerlendirmeye işaret etmektedir. Dolayısıyla müşteri tatmini, müşterilerin deneyimleriyle ilişkili genel anlamdaki değerlendirmeleridir. Müşteri tatmini, tekrarlı davranışlar sergilemenin temel kaynağını oluşturduğundan, sadakat davranışının da öncül bir belirleyicisidir. Müşteri sadakatı, ürün ya da hizmet sağlayıcısı ile süreklilik gösteren bir ilişki geliştirmeyi güçlendirecek bir motivasyona dayalı davranışlar sergileme eğilimi olarak tanımlanabilir. Müşteriler zihinsel bir süreç yoluyla önceki deneyimlerine dayalı olarak beklentileriyle kendilerine sunulan şeyleri karşılaştırırlar. Sonrasında, beklentilerinin karşılanmaması, karşılanması ya da aşılması (tatmin-tatminsizlik) söz konusu olur. Algılanan performans, beklentileri aştıkça, tatmin de artar, aksi durumda tatmin azalır (Uygun, 2015, s.158-159). Kent tatmini açısından da benzer bir kavramsallaştırma yapılabilir. Dolayısıyla vatandaşların kent tatmininin, kent bağlılığının gelişiminde önemli bir rol oynadığı, kentte kalıcı olma ve öneri davranışlarının gelişimi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, kent deneyimlerine göre şekillenen yüksek düzeyli bir kent tatmini ve bağlılığı, insanların o kente kendini daha yakın hissetme ve orada kalıcı olma davranışı gösterme ya da genel

olarak kente yönelik daha yararlı davranışlar sergileme gibi bazı önemli olumlu sonuçlara neden olur (Zenker ve Rütter, 2014, s.12). Olumlu vatandaş davranışının en önemli göstergelerinden biri, kente yönelik olumlu ağızdan ağza iletişim (AAİ) davranışdır (Stedman, 2002, s.576-577). Tatmin, sadakatin bir ölçütü olduğundan yaşadığı tüketim deneyiminden tatmin sağlayan bir kişi, diğ er kişilerle gerçekleştirdiği iletişim yoluyla başkalarının da bu sürece katılımını etkileyebilmektedir (Petruzzellis ve Romanazzi, 2010, s.150). Başka bir deyiş le bir kişinin yaşadığı tüketim deneyiminden sağladığı tatminin artışına bağ li olarak olumlu AAİ davranış sergileme eğiliminde de bir artış olacağı beklenebilir. Bu yüzden kent deneyimleri açısından da tatmin ve bağ lılık duygularının yanında, olumlu davranışlardan kabul edilen AAİ davranışının da ele alınmasının yerinde olacağı açıktır.

Pazarlama alanyazınında tüketici deneyimlerinin sonuçları bakımından tatmin, bağ lılık ve AAİ davranış eğilimi sıkça analiz edilen değış kenler arasındadır. Ancak ş aşırtıcı biçimde kent araştırmaları alanında tatmin ve bağ lılık kavramlarına ve bunların kent deneyimleri ile ilişkilerine yönelik çok az araştırma yürütölmüş olduğı (özellikle Türkiye’de) dikkat çekmektedir. Bazı alan uzmanları (Insch, 2010, s.165; Insch ve Florek, 2008, s.138; Zenker ve Rütter, 2014, s.11) önemine karşın yeterli bilgiye sahip olunmayan bu konuda çok daha fazla araştırma yürütölmesi gerektiğine önemle vurgu yapmaktadırlar. Bu noktadan hareketle, bu araştırmanın problemi, “üniversite öğrencilerinden oluş an kent sakinlerinin yaşadıkları kente yönelik deneyimlerin neler olduğunu ve bu deneyimlerle kent tatmini, kent bağ lılığı ve gelecekteki olumlu davranışlardan kabul edilen kente yönelik olumlu AAİ davranışları arasındaki olası ilişkileri belirlemek” şeklinde ifade edilebilir.

1. Amaç ve Önem

Bu araştırmanın temel amacı, farklı şehirlerden bir kente üniversite eğitimi almak için gelen öğrencilerin kent deneyimlerini, bu deneyimler ile kent tatmini, bağ lılığı ve kente yönelik olumlu AAİ davranış eğilimleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu temel amacı karşılayabilmek için aşağıda ifade edilen araştırma soruları ele alınarak irdelenmiştir:

1- *Üniversite öğrencilerinden oluş an katılımcıların kent deneyimleri hangi alt boyutlardan oluşmaktadır?*

2- *Üniversite öğrencilerinin yaşadığı mevcut kent deneyimlerine yönelik düşünceleri ne yönde dağılmaktadır?*

3- *Üniversite öğrencilerinin kent deneyimleri ile kent tatmini, kent bağ lılığı ve kente yönelik ağızdan ağza iletişim davranışları arasında bir ilişki var mıdır?*

Kent karar alıcılarının ve politika yapıcılarının kentlerin gelişim stratejilerini belirlerken ve bunları hayata geçirirken kent sakinlerinin kent algılarını ve deneyimlerini kavrayabilmeleri çok önemlidir. Yukarıda yer verilen araştırma sorularının yanıtlanması, konuya ilişkin bir farkındalık yaratmanın yanında, kent karar alıcılarının üniversite öğrencilerinden oluş an kent sakinlerinin deneyimlerini proaktif olarak yönetebilmelerinde, tatmin ve bağ lılık duygularını güçlendirecek uygun stratejiler seçmede destek sağlayabilecek ipuçları içermektedir, denebilir. Dolayısı ile bu araştırmanın sonuçlarının başarılı bir kent yönetimi için mevcut ve gelecekteki proje açılımlarına, planlamalara ve politikalara fikir sağlama açısından önemli bir girdi oluşturabileceğı söylenebilir.

Üniversiteler, çekebildikleri öğrenci potansiyeline dayalı olarak bulundukları kentlerin gelişiminde önemli işlevler üstlene gelmiştir. Ancak, her geçen gün

sayılarındaki nicel artış, öğrencilerin seçim yelpazesini genişleterek üniversitelere rekabet etme zorunluluğu getirirken, bu anlamda üniversitelerin bulundukları kentler de öğrencilerin seçim kararlarında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Rekabet artışıyla birlikte giderek daralan öğrenci havuzundan öğrenci girdisi sağlama yönündeki çabaların ve üniversiteleri çekici ve tercih edilebilir bir yapıya kavuşturabilecek öğrenci-kent uyumunun daha da önem kazanacağı açıktır.

Kentin bir bütün olarak fiziksel, sosyal ve kültürel çevresini oluşturan bileşenler, öğrencilerin orayı tercih etmelerinde önemli bir etken olabilmekte (Price vd., 2003, s.213; Cubillo vd., 2006, s.104), hatta genel eğitim deneyimlerini bile etkileyebilmektedir. Dolayısıyla programın ya da verilen eğitimin şöhretinin yanında üniversitenin bulunduğu kent de öğrencilerin motivasyonlarının oluşumunda ve üniversite tercihlerinde önemli bir role sahip olabilmektedir (Insch ve Sun, 2013, s.178-179). Özellikle evlerinden uzakta okumak isteyenler için çekici olan unsurlardan biri, hem kampus içinde hem de kampus dışındaki ders dışı deneyimlerdir (Abubakar vd., 2010, s.54; Petruzzellis ve Romanazzi, 2010, s.143). Bu yüzden kentler, tatminkar öğrencilerin olumlu AAİ çabaları yoluyla kente daha fazla yeni öğrenci çekmekte etkili olabilmekte ve bu öğrencilerin kendileri de lisans üstü düzeyde eğitimlerini sürdürmede tekrar bu kenti tercih edebilmektedirler (Gruber vd., 2010, s.108). Ancak araştırmacılar öğrencilerin üniversite tatminlerini etkileyen diğer faktörlere daha fazla odaklanırken, yer yer bunda daha büyük bir etkiye sahip olan üniversitenin yer aldığı kentle ilgili algılarını ve deneyimlerini büyük ölçüde göz ardı etmektedirler (Cubillo vd., 2006, s.102; Darchen ve Tremblay, 2010, s.225; Brandt ve Mortanges, 2011, s.51). Bu çalışmadan elde edilen sonuçların bu açıdan da önemli olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

2. Kavramsal Çerçeve ve Alanyazın Taraması

Kentte yaşayan vatandaşların (kalıcı ve geçici) kentle olan ekonomik, sosyal ve çevresel etkileşimleri, onların kent deneyimlerini ve tatminlerini şekillendirmektedir. Dolayısıyla kent sakinlerinin kent yaşamına yönelik tatminleri, öznel ihtiyaçlarını, beklentilerini ve o kentin niteliklerine ve özelliklerine yönelik algılarını içeren bir sürece işaret etmektedir (Insch ve Florek, 2008, s.139). Örneğin, bir aile çocuklarının oynayabileceği emniyetli alanları daha değerli görebilirken (Insch, 2010, s.166), öğrenciler eğlence-dinlence faaliyetleri (Zenker ve Beckmann, 2013, s.13) ile sosyalleşme olanaklarına daha büyük önem atfedebilmektedirler. Bu yüzden bir kentte ikamet eden herkesin kentin özelliklerini, çekiciliğini ve olanaklarını aynı biçimde değerlendireceklerini varsaymak önemli bir yanılgıdır (Insch ve Sun, 2013, s.180).

Alanyazındaki bazı araştırmalarda kent sakinlerinin kent deneyimlerini ve tatminlerini değerlendirebilmeye dayanak oluşturan çeşitli kent nitelikleri üzerinde durulduğu dikkat çekmektedir. Bunlardan birinde Santos ve meslektaşları (2007, s.56), buna ilişkin çeşitli tematik alanlar ortaya koymuşlardır. Bu anlamda, çevre (yeşil alanlar, kent temizliği, hava kirliliği, su, gürültü), kentleşme (nüfus yoğunluğu, kent ve mimari kalite), mobilite / hareketlilik (trafik, kamu ulaşımı), kültür (kültürel olanaklar, kültürel rekreasyon), spor, eğlence ve dinlence (rekreasyon ve dinlence alanları, spor olanakları), eğitim (eğitim olanakları, yüksek eğitim olanakları), sağlık (hastaneler kamu-özel, sağlık merkezleri, bakım merkezleri), sosyal hizmetler (yaşlı bakım evleri, rehabilitasyon merkezleri), ticaret ve hizmetler (nüfusun ticaret ve hizmet olanakları gibi), konut alma ve kiralama, konut kalitesi ve koşulu, kent güvenliği (suç, kent güvensizliği), fakirlik, sosyal ve sivil davranış özelliklerine yer vermişlerdir.

Bir diğerk çalışmada Zenker ve meslektaşları (2013, s.159), kent tatmininin temel olarak “kentleşme ve çeşitlilik”, “doğa ve rekreasyon”, “iş imkanları” ve “maliyet etkinliği” olarak adlandırdıkları dört ayırt edici temel faktöre dayalı açıklanabileceğini tartışmaktadırlar. Kentleşme ve çeşitlilik, bir kentin açıklığı ve toleransı, birçok farklı kültürü ve alt kültürü barındırması, bir kentin enerjisi, kent imajı, çeşitli alışveriş fırsatlarına sahip olması, geniş bir dizi kültürel faaliyete imkan vermesi (tiyatro, gece hayatı vb.) ile ilişkili iken; doğa ve rekreasyon, çeşitli sayıda parklara ve açık alanlara, kent huzuruna, su kaynaklarına erişime, düşük kirliliğe, geniş bir dizi açık hava faaliyetlerine işaret etmektedir. İş fırsatları, kentteki profesyonellerle, özel bir bölgenin genel ekonomik büyümesiyle, iyi iş ve tutundurma fırsatlarıyla, genel maaş / ücret düzeyi ile ilişkiliyken; maliyet etkinliği ise, kentteki genel fiyat düzeyini, yaşam maliyetlerini, konut pazarını, mevcut apartmanları ve evleri kapsamaktadır. Araştırmacılar, bu dört faktörün bir kente yönelik tatmindeki toplam varyansının % 50’sini açıkladığını belirlemişlerdir.

Gerek Santos ve meslektaşları (2007) gerekse Zenker ve meslektaşları (2013) tarafından tartışılan kent özellikleri üniversite öğrencilerinin dışındaki kalıcı kent sakinleri ile yürütülen araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. Buna karşın Insch ve Sun (2013, s.180-181) üniversite öğrencilerinin okudukları dönemdeki kent tatminlerini etkileyen ve kent deneyimlerini şekillendiren kent özelliklerinin neler olduğunu belirleyebilmek için çevre psikolojisindeki, sosyolojideki, pazarlamadaki, turizmdeki, kent tasarımıdaki ve kent planlamasındaki önceki araştırmaları tarayarak 13 özelliğten (değişikenden) oluşan bir yapı (liste) ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar uygun kent özelliklerine ilişkin bu yapıda doğal çevre (kentin görünümü / manzarası, liman, görünüm, yaban hayatı, açık hava etkinliklerinin varlığı); kişisel ve kamu güvenliği (fiziksel şiddet, suç ve diğerk tehditlerden korunma); kamusal ulaşım (iyi kamu ulaşım ağı, ucuz ve güvenilir hizmet); sosyal varlıklar (kentin parkları ve bahçeleri, müzeleri, kütüphaneleri ve tarihi binaları); spor sahaları ve tesisleri (çeşitli spor faaliyetleri, olanakları ve sportif olaylar); alışveriş ve yiyecek-içecek olanakları (geniş mağaza seçenekleri, hoş kafe ve restoran olanakları ve mekânları); kültürel manzara (kentin kültürel olayları ve festivalleri, canlı şovlar, tiyatro ve gece hayatı); iş / yaşam dengesi (iyi bir iş / kariyer ve dinlenme / aile zamanı); çekicilik ve canlılık (kentin tasarımı ve çekiciliği / estetiği / canlılığı ve enerjisi); kent sakinlerinin yeni insanlara, fikirlere ve farklılıklara açıklığı; diğerk kentlere erişebilirliği ve nispi konumu (kentin havaalanına ve diğerk yerlere / kentlere erişim kolaylığı); barınma / konaklama (gayrimenkul maliyeti ve yeterli kalitede ev veya konaklama olanakları); sosyalleşme ve toplum olma duygusu (insanlarla tanışma ve arkadaş olma kolaylığı, kültürel çeşitlilik ve topluluk duygusu) boyutlarına yer vermektedirler. Dolayısıyla bu araştırma, yer verilen araştırmacılar tarafından tartışılan kent nitelikleri (özellikle Insch ve Sun, 2013) esas alınarak yürütülmüştür.

3. Yöntem

Çalışmada, daha çok değişkenler arasındaki ilişkileri test etme amacıyla (Neuman, 2000, s.71) kullanılan nicel yöntem esas alınmış, değişkenleri inceleme biçimine göre “ilişkisel (bağıntısal) araştırma” türünden ve “alan araştırması” deseninden yararlanılmıştır. Alan araştırması, katılımcıların bir müdahale olmaksızın herhangi bir konudaki görüşlerini ya da düşüncelerini, değerlendirmelerini, algılarını, tutumlarını ve davranışlarını belirlemeye yönelik yürütülen (Babbie, 2007, s.287) araştırma desendir. Çalışmanın bu kısmında örnekleme ve veri toplama süreci, veri toplama aracı, geçerlik, güvenilirlik ve veri analizi gibi yöntemle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir.

3.1. Örnekleme ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmanın evrenini Aksaray Üniversitesi'ne bağlı çeşitli fakültelerin, yüksekokulların ve meslek yüksekokulların farklı bölümlerinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada amaca yönelik ölçeklerden yararlanılarak oluşturulmuş bir anket yoluyla Aksaray Üniversitesinde okuyan öğrencilerden kolayda örnekleme yöntemine göre birebir görüşülerek 2015-2016 eğitim öğretim döneminde veri toplanmıştır. Veri toplama süresince 900 katılımcıdan veri toplanmış olup, bunlardan kullanılabilir 861 anket analizlere esas oluşturmuştur. Katılımcıların kişisel özelliklerini temsil eden tanıtıcı bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Kişisel Katılımcı Özellikleri

ÖZELLİKLER		% (N=861)	ÖZELLİKLER		% (N=861)
Cinsiyet	-Erkek	43,5	Yaş	-17 ile 20 arası	51,4
	-Kadın	56,5		-21 ile 24 arası	44,5
Fakülte	-Fakülte	83,2		-25 yaş ve üzeri	4,1
	-Yüksekokul	6,6	Sınıf	-1. Sınıf	44,4
	-MYO	9,2		-2. Sınıf	22,6
Öğrenim Türü	-Normal Öğretim	65,2		-3. Sınıf	14,4
	-İkinci Öğretim	34,8		-4. sınıf	18,6
Büyüdüğü Coğrafi Bölge	-Marmara	8,2	Büyüdüğü Yer	-Köy ya da belde	18,8
	-Ege	6,1		-İlçe merkezi	23,3
	-Akdeniz	21,9		-Orta büyük. il merk.	22,1
	-İç Anadolu	47,5		-Büyükşehir	35,8
	-Karadeniz	4,1	İkamet Yeri	-Devlet Yurdu	32,2
	-Doğu Anadolu	4,0		-Özel Yurt-Pansiyon	27,7
Aile Geliri	-Güneydoğu Anadolu	8,2		-Evde-Kirada	23,8
	-1000 TL ve altı	26,6		-Evde-Kendi evinde	16,2
	-1001 ile 2000 TL	40,6	Bireysel Harcama	-250 TL ve altı	16,8
	-2001 ile 3000 TL	19,5		-251 ile 500 TL	56,3
	-3001 ile 4000 TL	6,7		-501 TL ve üzeri	26,8
	-4001 ve üzeri	6,6	Baba Eğitim	-İlkokul	65,0
Baba Eğitim	-İlkokul	43,0		-Ortaokul	18,1
	-Ortaokul	20,6		-Lise	11,8
	-Lise	22,6		-Önlisans/Lisans	4,0
	-	11,5		-Lisansüstü	1,1
	-Önlisans/Lisans	2,3			
	-Lisansüstü				

Aksaray Üniversitesinde toplamda yaklaşık 20.000 öğrencinin eğitim-öğretim gördüğü dikkate alındığında, bu evren sayısı açısından minimum 377 katılımcıdan veri toplamak (Ural ve Kılıç, 2006, s.49) böyle bir araştırma için kabul edilebilir alt sınırı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada analizlere esas oluşturan 861 anket sayısı, yürütülen analizlerin varsayımlarını karşılama ve örneklem büyüklüğü açısından önemli ölçüde kabul edilebilir sınırlar içerisinde değerlendirilebilir.

3.2. Veri Toplama Aracı, Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada alanyazında (Insch ve Sun, 2013; Ng, 2005; Santos vd., 2007; Zenker ve Rütter, 2014; Zenker vd., 2013 gibi) önceden belli amaçlarla geliştirilmiş, geçerlik ve güvenilirlikleri sınanmış çeşitli ölçeklerden yararlanılarak oluşturulan bir anketle veri toplanmıştır. Üç bölümden oluşan anketin ilk bölümünde kişisel katılımcı bilgilerine; ikinci bölümünde “kent deneyimleri” ölçeğine; üçüncü bölümünde ise kent tatminine, bağlılığına ve ağızdan ağza iletişim (AAİ) davranışına yönelik sorulara yer verilmiştir. İlk bölümdeki sorular çoktan seçmeli kategorik ve sürekli veri özelliği gösterirken; ikinci bölümdeki kent deneyimleri ölçeği orta noktası nötr olan (1) Kesinlikle Katılmıyorum; (2) Katılmıyorum; (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4) Katılıyorum; (5) Kesinlikle Katılıyorum biçiminde sıralanan Likert tipi eşit aralıklı bir ölçme aracıdır. Ayrıca, kente yönelik tatmin, bağlılık ve AAİ davranışını değerlendirebilmek için sürekli veri özelliği gösteren sorulardan yararlanılmıştır. Ankete son şeklini verebilmek için 25 katılımcıdan ve 2 alan uzmanından da görüş alınmıştır.

Kent deneyimleri ölçeğinin hangi boyutlardan oluştuğunun belirlenebilmesi ve ölçeğin açıkladığı varyans yeterliliğinin değerlendirilebilmesi için faktör analizi yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu ve örneklem yeterliliğini incelemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçütünden ve Bartlett’s Küresellik testinden yararlanılmıştır. Tabachnick ve Fidell (2007, s.614) örneklem yeterliliği açısından elde edilen KMO değerinin ,60 ya da üzerinde ve Bartlett’s Küresellik testi sonucunda elde edilen p değerinin de istatistiksel olarak anlamlı olması gerektiğini belirtmektedirler. Kent deneyimi ölçeği için elde edilen ,87 KMO ve $p=0,000 < 0,001$ değerleri verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu ölçeğin geneline ilişkin Cronbach’s Alpha katsayısı hesaplanarak ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. Nunnally (1978) 0,70 ve üzerindeki bir Alpha değerinin ölçeğin güvenilirliği açısından yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Ölçeğin geneline yönelik hesaplanmış ,72 Alpha değeri bu ölçeğin görece yeterli sayılabilecek ölçüde güvenilir olduğuna işaret etmektedir.

3.3. Veri Analizi

Veriler, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik paket yazılım programının 20. sürümüyle analiz edilmiştir. Aksaray Üniversitesi öğrencilerinden oluşan katılımcıların bulundukları kentte yaşadıkları deneyimlere temel oluşturan boyutların neler olduğunun değerlendirilebilmesi için (*araştırma sorusu 1*) faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi, herhangi bir sosyal olguyu ölçen ölçek maddeleri arasındaki varyansı ve kovaryansı istatistiksel olarak açıklayan faktörleri (boyutları) belirlemede kullanılan bir tekniktir (Green vd., 2000, s.292).

Üniversite öğrencilerinin kent deneyimlerinin dağılımını nasıl olduğunu incelenmesinde (*araştırma sorusu 2*) betimsel istatistikler kullanılmıştır. Kent deneyimleri ile kente yönelik tatmin, bağlılık duyguları ve gelecekteki olumlu davranışlardan kabul edilen AAİ davranışı (*araştırma sorusu 3*) arasında bir ilişki olup-olmadığının belirlenebilmesi için ise, Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Bu analiz, sürekli değişkenler arasındaki doğrusal ilişkileri test ettiğinden, analiz öncesi değişkenlerin bütününe ilişkin bir serpilme grafiği elde edilerek, bu durumun uygunluğu kontrol edilmiştir.

4. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, verilerin araştırma soruları doğrultusunda analiz edilmesiyle ulaşılan bulgulara ve bunlara ilişkin yorumlamalara yer verilmiştir. Bu anlamda sırasıyla üniversite öğrencilerinin kent deneyimlerine temel oluşturan boyutlar, bu deneyimlere

yönelik düşüncelerin dağılımı ve son olarak bu deneyimlerin tatmin, bağlılık ve AAI davranışları ile ilişkisi ele alınmıştır.

4.1. Üniversite Öğrencilerinin Kent Deneyimine Temel Oluşturan Boyutlar

Üniversite öğrencilerinin okudukları kente yönelik deneyimlerinin hangi alt boyutlardan oluştuğunu incelemek amacıyla faktör analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen faktör analizi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Kent Deneyimlerinin Boyutlarına Yönelik Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar ve Ölçek Maddeleri (N=861)	Faktör Yükleri*	Öz Değer	Açıklanan Varyans
Halkın Olumsuz Bakış Açısına Yönelik Deneyim Boyutu			
Halkın öğrenciye karşı olumsuz tutumu	,725	6,66	%15,50
Halkın öğrencilere yönelik yardımsever davranışlar sergilemesi	-,423		
Halkın öğrencilere karşı yeterli hoşgörüyü göstermemesi	,756		
Halkın öğrencilere yönelik rahatsız edici tavırlar sergilemesi	,811		
Halkın öğrenciye “kötü gözle” bakması	,852		
Halkın kent açısından üniversiteyi ve öğrencisini önemsiz görmesi	,790		
Halkın öğrencilerin ahlaki yapıyı olumsuz etkilediğine inanması	,685		
Halkın öğrencilerin ekonomiye olumlu katkı sağladığına inanmaması	,798		
Halkın üniversitenin sosyo-kültürel gelişimine katkısına inanmaması	,820		
Kentin Fiziksel Çevre Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutu			
Aksaray’ın doğal güzellikler açısından zengin bir kent oluşu	,562	5,80	%11,26
Aksaray’ın hava kirliliği sorunu olmayan bir kent oluşu	,746		
Aksaray’ın yeterli yeşil alanlara sahip bir kent oluşu	,684		
Aksaray’ın mimari açıdan çekici ve modern görünümlü bir kent oluşu	,671		
Aksaray’ın çevre kirliliği sorunu olmayan bir kent oluşu	,665		
Kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler için mekânların, alanların sınırlılığı	,640		
Aksaray’ın gürültü kirliliğinin fazla olduğu bir kent oluşu	,717		
Aksaray’da elektrik, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin yeterliliği	,447		
Aksaray’ın rahatsız edici düzeyde kalabalık bir kent oluşu	,670		
Barınma Deneyimi Boyutu			
Öğrencilerin barınmasını sağlayan yeterli sayıda yurt bulunması	,821	3,98	%11,02
Öğrencilerin kiralayabileceği yeterli sayıda ev bulunması	,753		
Ev sahiplerinin çoğunun öğrenciye ev kiralamada isteksiz davranması	,823		
Apartman sakinlerinin binada öğrenci oturmasına karşı oluşu	,821		
Öğrencilere kiraya verilen evlerin bakımsız ve eski oluşu	,757		
Kentteki Sosyale Yaşam Deneyimi Boyutu			
Aksaray’da kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin kısıtlı oluşu	,679	3,94	%10,59
Vakit geçirecek, gezinti yapılacak park, bahçe, alanların bulunması	-,475		
Öğrencinin eğleneceği, vakit geçireceği, sosyalleşeceği yeterli alan, mekân bulunmaması	,662		
Aksaray’da yeterli sağlık hizmetinin bulunması	,723		
Günün herhangi bir saatinde sorunsuz, rahat, güvenli dolaşma olanağı	,396		
Ulaşım Deneyimi Boyutu			
Şehir ve kampus arasındaki ulaşımда güçlük yaşanması	,546	3,41	%6,35
Aksaray’ın her noktasına ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi	,799		
Günün herhangi bir saatinde ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi	,847		
Aksaray’da yeterli sayıda toplu taşıma aracının bulunması	,754		
Kalabalık nedeniyle toplu taşıma aracıyla rahat seyahat edilememesi	-,314		

Kentin Olumsuz Ekonomik Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutu			
Ev sahiplerinin öğrencilere ev kiralarken yüksek kira bedeli talep etmesi	,369		
Aksaray'daki özel yurt fiyatlarının yüksek oluşu	,433		
Aksaray'da ulaşımın pahalı oluşu	,799		
Günlük yaşam için ihtiyaç hissedilen ürün ve hizmetlerin pahalı oluşu	,806		
Aksaray'da öğrencilerin çalışabileceği iş olanaklarının kısıtlı oluşu	,431	3,2	%
Aksaray'da aranan her mal ve hizmetin kolayca bulunabilmesi	,572	6	5,12
*Rotasyon Yöntemi: Varimax	Toplam Açıklanan Varyans: % 59,84		

Tablo 2 incelendiğinde, Aksaray Üniversitesinde okuyan öğrencilerin Aksaray kentine yönelik deneyimlerinin altı temel boyuttan oluştuğu görülmektedir. Bu boyutların; halkın olumsuz bakış açısına yönelik deneyimlerden (9 madde), kentin fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimlerden (9 madde), barınma deneyimlerinden (5 madde), kentteki sosyal yaşam deneyimlerinden (5 madde), ulaşım deneyimlerinden (5 madde) ve kentin olumsuz ekonomik koşullarına yönelik deneyimlerden (6 madde) oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu boyutların toplam varyansın % 59,84'lik yüksek sayılabilecek önemli bir açıklayıcılık düzeyine sahip olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla çalışmanın bundan sonraki kısmındaki analizler bu temel boyutlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

4.2. Üniversite Öğrencilerinin Kent Deneyimlerine Yönelik Düşünceleri

Aksaray üniversitesi öğrencilerinden oluşan katılımcıların Aksaray'a yönelik yaşadıkları kent deneyimlerine ilişkin düşüncelerini belirlemek için kent deneyim ölçeği üzerinden sağladıkları yanıtların yüzdelik dağılımları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara Tablo 3'de, Tablo 4'te, Tablo 5'te, Tablo 6'da, Tablo 7'de ve Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 3. Halkın Olumsuz Bakış Açısına Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=861)	1*	2*	3*	4*	5*
Halkın öğrenciye karşı olumsuz tutumu	10,1	10,3	22,6	24,0	33,0
Halkın öğrencilere yönelik yardımsever davranışlar sergilemesi	24,2	22,9	31,9	14,8	6,1
Halkın öğrencilere karşı yeterli hoşgörüyü göstermemesi	9,2	13,7	23,7	26,1	27,4
Halkın öğrencilere yönelik rahatsız edici tavırlar sergilemesi	10,2	13,9	22,7	25,7	27,6
Halkın öğrenciye "kötü gözle" bakması	11,6	13,4	25,8	21,8	27,4
Halkın kent açısından üniversiteyi ve öğrencisini önemsiz görmesi	12,3	16,1	25,6	22,5	23,4
Halkın öğrencilerin ahlaki yapıyı olumsuz etkilediğine inanması	10,9	13,6	24,7	24,5	26,4
Halkın öğrencilerin ekonomiye olumlu katkı sağladığına inanmaması	11,8	10,8	18,8	28,1	30,5
Halkın üniversitenin sosyo-kültürel gelişimine katkısına inanmaması	15,2	14,3	27,5	26,5	16,5
*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 3’te de görüldüğü üzere, halkın öğrenciye karşı olumsuz bakış açısına yönelik deneyimlerle ilgili olarak Katılıyorum ve Kesinlikle Katılıyorum yargıları bir arada dikkate alındığında katılımcıların yarıdan fazlasının Aksaray halkının öğrenciye karşı olumsuz bir tutuma sahip olduğunu (% 57); öğrencilere karşı yeterli hoşgörüyü göstermediklerini (% 53,5); öğrencilere yönelik rahatsız edici tavırlar sergilediklerini (% 53,3); üniversite öğrencilerinin kentin ahlaki yapısını olumsuz etkilediğine inandıklarını (% 50,9) düşündükleri belirlenmiştir. Ayrıca, nötr olanların dışında yönlü görüş bildiren katılımcıların yarıdan fazlasının da halkın öğrencilere karşı yardımsever davranışlar sergilemedikleri, öğrenciye kötü gözle baktıkları ve üniversite öğrencilerini önemsiz gördükleri yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, öğrencilerin özellikle halkla olan sosyal etkileşimlerinde ya da deneyimlerde önemli olumsuzluklar yaşadıklarını ve bu açıdan bir “halk-öğrenci” uyumsuzluğunun varlığını çarpıcı şekilde öne çıkarmaktadır.

Tablo 4. Kentin Fiziksel Çevre Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=861)	1*	2*	3*	4*	5*
Aksaray’ın doğal güzellikler açısından zengin bir kent oluşu	24,3	22,0	24,2	18,9	10,7
Aksaray’ın hava kirliliği sorunu olmayan bir kent oluşu	17,9	19,4	29,4	21,6	11,7
Aksaray’ın yeterli yeşil alanlara sahip bir kent oluşu	42,2	25,8	17,9	9,5	4,6
Aksaray’ın mimari açıdan çekici ve modern görünümlü bir kent oluşu	36,7	27,5	20,7	10,7	4,3
Aksaray’ın çevre kirliliği sorunu olmayan bir kent oluşu	24,9	24,0	30,0	15,1	5,9
Kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler için mekânların, alanların sınırlılığı	6,9	8,8	16,5	34,9	32,9
Aksaray’ın gürültü kirliliğinin fazla olduğu bir kent oluşu	11,9	23,2	39,5	14,3	11,0
Aksaray’da elektrik, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin yeterliliği	26,3	21,2	31,8	14,4	6,4
Aksaray’ın rahatsız edici düzeyde kalabalık bir kent oluşu	26,2	33,9	25,2	9,7	5,0

*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 4’ten, Aksaray kentinin fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimler açısından katılımcıların Aksaray kentinin yeterli yeşil alanlara sahip olmadığı (% 68) mimari açıdan çekici ve modern görünümlü bir kent olmadığı (% 64,2) ve doğal güzellikler açısından zengin bir kent olmadığı (nötr olanların dışında % 46,3) görüşünde oldukları, başka bir deyişle yaşamayı arzuladıkları kentin fiziksel estetik deneyimi sunan yönlerine dikkat çektikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların çoğunluğunun kentte çeşitli kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin gerçekleştirilebileceği mekânların ve alanların kısıtlı olduğu (% 67,8); kentte elektrik, su, kanalizasyon gibi alt yapı hizmetlerinin yetersiz olduğu (nötr olanların dışında % 47,5) düşüncelerini de öne çıkardıkları gözlenmektedir

Tablo 5. Kentteki Barınma Deneyimi Boyutunun Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=861)	1*	2*	3*	4*	5*
Öğrencilerin barınmasını sağlayan yeterli sayıda yurt bulunması	20,4	15,9	18,1	28,0	17,6
Öğrencilerin kiralayabileceği yeterli sayıda ev bulunması	25,4	22,4	28,8	16,9	6,5
Ev sahiplerinin çoğunun öğrenciye ev kiralamada isteksiz davranması	8,2	6,9	25,9	20,9	38,1
Apartman sakinlerinin binada öğrenci oturmasına karşı oluşu	7,4	8,1	30,8	21,9	31,8
Öğrencilere kiraya verilen evlerin bakımsız ve eski oluşu	7,7	8,0	33,8	22,2	28,3

*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların yarısının barınmaya yönelik genellikle olumsuz anlamda deneyimleri olduğu söylenebilir. Bu anlamda katılımcıların genellikle Aksaray'daki ev sahiplerinin çoğunluğunun öğrenciye ev kiralamada isteksiz oldukları (%59); Aksaray'da apartman yönetimlerinin ve sakinlerinin binalarında öğrenci oturmasına karşı oldukları (% 53,7); Aksaray'da öğrencilere kiraya verilen evlerin bakımsız ve eski olduğu (% 50,5); ayrıca öğrencilerin kiralayabileceği yeterli sayıda evin olmadığı (nötr olanların dışında % 47,8) görüşlerini öne çıkardıkları anlaşılmaktadır. Buna karşın, nötr olanların dışında yönlü görüş bildiren katılımcıların yeterli sayıda yurdun varlığı konusunda ikiye bölündükleri gözlenmektedir.

Tablo 6 Kentteki Sosyal Yaşam Deneyimi Boyutunun Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=861)	1*	2*	3*	4*	5*
Aksaray'da kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin kısıtlı oluşu	5,9	8,5	17,0	31,4	37,3
Vakit geçirilecek, gezinti yapılacak park, bahçe, alanların bulunması	34,2	25,9	19,8	12,8	7,2
Öğrencinin eğleneceği, vakit geçireceği, sosyalleşeceği yeterli alan, mekân bulunmaması	7,7	8,8	16,1	28,5	38,9
Aksaray'da yeterli sağlık hizmetinin bulunması	25,4	21,9	29,4	15,7	7,6
Günün herhangi bir saatinde sorunsuz, rahat, güvenli dolaşma olanağı	39,5	21,5	20,9	10,5	7,5

*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 6'dan da izlenebileceği üzere kentteki sosyal yaşam deneyimleri açısından katılımcıların, Aksaray'da kültürel, tiyatro, sinema, konser, sergi gibi sanatsal ve sportif etkinliklerin kısıtlı olduğu (% 68,7); vakit geçirilebilecek ve gezinti ihtiyacını karşılayacak yeterli park-bahçe ve alanlara sahip olmadığı (% 60,1); öğrencilerin eğlenebilecekleri, vakit geçirebilecekleri ve sosyalleşebilecekleri alanların ve mekânların yetersiz olduğu (% 67,4) ve çarpıcı bir şekilde Aksaray'ın günün herhangi bir saatinde sorun yaşamadan rahat ve güvenli bir şekilde dolaşılabilir bir kent olmadığı (% 61) düşüncelerini öne çıkardıkları dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle, katılımcıların özünde özellikle akran gruplarıyla etkileşimlerin yer aldığı sosyal deneyimler açısından kentte önemli sorunlar yaşadıklarına ve bu anlamda kentte buna olanak sağlayacak mekânlara ihtiyaç duyduklarına işaret ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Kentteki Ulaşım Deneyimi Boyutunun Yüzdelik Dağılımlar

Ölçek Maddeleri (N=861)	1*	2*	3*	4*	5*
Şehir ve kampus arasındaki ulaşımда güçlük yaşanması	9,3	11,7	15,2	20,9	42,9
Aksaray'ın her noktasına ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi	31,5	20,3	20,4	18,0	9,9
Günün herhangi bir saatinde ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi	34,5	19,1	21,2	16,7	8,6
Aksaray'da yeterli sayıda toplu taşıma aracının bulunması	36,2	21,9	18,3	16,2	7,4
Kalabalık nedeniyle toplu taşıma aracıyla rahat seyahat edilememesi	9,0	9,6	12,6	20,9	47,9

*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 7'den ulaşım deneyimleri ile ilgili katılımcıların yarıdan fazlasının Aksaray'da kalabalık nedeniyle toplu taşıma araçlarıyla rahat seyahat edilemediği (% 68,8); öğrencilerin şehir ve kampus arasındaki ulaşımда güçlükler yaşadıkları (% 63,8); kentte yeterli sayıda toplu taşıma aracı bulunmadığı (% 58,1); günün çeşitli saatlerinde (% 53,6) ve kentin çeşitli noktalarına ulaşımда sorun yaşadıkları (% 51,8) görüşünde

oldukları anlaşılmaktadır. Bu sorunun kent yönetimi açısından öncelikli ve ivedi olarak çözüm üretilmesi gereken zorunluluklardan biri olduğu düşünülmektedir.

Tablo 8. Olumsuz Ekonomik Koşullara Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımları

Ölçek Maddeleri (N=861)	1*	2*	3*	4*	5*
Ev sahiplerinin öğrencilere ev kiralarken yüksek kira bedeli talep etmesi	6,3	7,4	29,9	20,6	35,8
Aksaray'daki özel yurt fiyatlarının yüksek oluşu	4,6	5,7	15,9	26,1	47,6
Aksaray'da ulaşımın pahalı oluşu	12,2	22,9	26,8	17,6	20,5
Günlük yaşam için ihtiyaç hissedilen ürün ve hizmetlerin pahalı oluşu	6,6	18,6	30,4	24,0	20,4
Aksaray'da öğrencilerin çalışabileceği iş olanaklarının kısıtlı oluşu	6,9	10,5	26,5	29,0	27,2
Aksaray'da aranan her mal ve hizmetin kolayca bulunabilmesi	22,2	27,7	26,3	17,2	6,6

*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum

Son olarak Tablo 8'de katılımcıların Aksaray'daki özel yurt fiyatlarının yüksek olduğunu (% 73,7); kentte ev sahiplerinin öğrencilere ev kiralarken yüksek kira bedeli talep ettiklerini (% 56,4); kentte öğrencilerin çalışabileceği iş olanaklarının kısıtlı olduğunu (% 56,2); kentte aranan her mal ve hizmetin kolayca bulunamadığını (nötr olanların dışında % 49,9) ve günlük yaşam için ihtiyaç hissedilen ürün ve hizmetlerin pahalı olduğunu (nötr olanların dışında % 44,4) düşünceleri yönüyle kentte ekonomik koşullardan kaynaklanan çeşitli olumsuz deneyimler yaşadıkları görülmektedir. Bu, Aksaray'ın görece küçük sayılabilecek ve gelişmekte olan bir kent olması durumu ile açıklanabilir.

4.3. Kent Deneyimi, Tatmin, Bağlılık ve Ağızdan Ağıza İletişim Davranışı İlişkisi

Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin kent deneyimleri ile tatmin, bağlılık ve AAI davranışları arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyebilmek amacıyla ilgili değişkenlerin her biri için Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Buna yönelik elde edilen korelasyon analizi sonuçlarına Tablo 9'da yer verilmiştir. Davranış bilimleri açısından işarete bakmaksızın .10, .30 ve .50 korelasyon katsayıları genel olarak sırasıyla küçük, orta ve büyük katsayılar olarak yorumlanır. Ayrıca, Tip I hata olasılığını minimize edebilmek için Bonferroni yaklaşımı (Green vd.,2000, s. 238) esas alınarak, anlamlılık düzeyi, hesaplanan korelasyon sayısına bölünerek (.05/18=.003) elde edilen .003 düzeyine göre sonuçlar değerlendirilmiştir. Kişisel özelliklerle kent deneyimleri arasındaki ilişkileri temsil eden korelasyon analizi sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Kent Deneyimi, Tatmin, Bağlılık ve AAI Davranışı İlişkisine Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

N= 861		Halkın Olumsuz Bakış Açısına Yönelik Deneyimler	Kentin Fiziksel Çevre Koşullarına Yönelik Deneyimler	Barınma Deneyimleri	Sosyal Yaşam Deneyimleri	Ulaşım Deneyimleri	Olumsuz Ekonomik Koşullara Yönelik Deneyimler
AAİ	r** p**	-.189* .000	.370* .000	.172* .000	.378* .000	.242* .000	-.216* .000
Tatmin	r p	-.202* .000	.395* .000	.179* .000	.300* .000	.211* .000	-.215* .000

Bağılı k	r p	-.154*	.342*	.152*	.274*	.217*	-.217*
		.000	.000	.000	.000	.000	.000

* Korelasyon katsayısının .003 düzeyinde (2-tailed) anlamlı olduğunu göstermektedir.

**Tabloda yer alan r, korelasyon katsayısına; p ise, anlamlılık düzeyine karşılık gelmektedir.

Tablo 9'dan da izlenebileceği gibi, altı boyuttan oluşan kent deneyimlerinin tümü ile kent tatmini, kent bağlılığı ve AAİ davranışı arasında görece orta büyüklükte istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Bu anlamda, üniversite öğrencilerinin yaşadığı halkın olumsuz bakış açısına yönelik deneyimleri ve olumsuz ekonomik koşullara yönelik deneyimleri azaldıkça; kentin fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimleri, barınma deneyimleri, sosyal yaşam deneyimleri ve ulaşım deneyimleri olumlu yönde zenginleştikçe; buna bağlı olarak kent tatminlerinin, kent bağlılıklarının ve kente yönelik olarak gerçekleştirdikleri olumlu AAİ davranışlarının da aynı ölçüde arttığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, üniversite öğrencilerinin kente yönelik tatmin, bağlılık duygularının ve olumlu AAİ davranışlarının gelişiminde kent deneyimlerinin önemli bir rolünün olduğu dikkat çekmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sonuçlar, üniversite öğrencilerinin kent deneyimlerinin halkın olumsuz bakış açısına yönelik deneyimler, kentin fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimler, kentteki barınma deneyimleri, kentteki sosyal yaşam deneyimleri, ulaşım deneyimleri ve kentin olumsuz ekonomik koşullarına yönelik deneyimler olmak üzere altı boyutta toplandığını ortaya koymaktadır. Sonuçlar içerisinde tüm deneyimlerin kente yönelik tatmin, bağlılık duyguları ve AAİ davranışları ile belli düzeyde ilişkili olduğu, başka bir deyişle kent tatmini ve bağlılık duygularının gelişiminde kent deneyimlerinin orta düzeyli bir role sahip olduğu dikkat çekerken; bunlar içerisinde özellikle kentin fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimlerin, sosyal yaşam deneyimlerinin ve halkın olumsuz bakış açısına yönelik deneyimlerin kent tatmini, bağlılığı ve kente yönelik AAİ açısından en önemli ve öncelikli deneyimler olduğu belirlenmiştir. Kent tatmini ve bağlılığı açısından kentin fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimlerin, AAİ davranışı açısından ise sosyal yaşam deneyimlerinin çarpıcı şekilde öne çıktığı göze çarpmaktadır. Bu sonuçlar, Aksaray kenti karar alıcılarının odaklanmaları gereken kent deneyimleri açısından çarpıcı bir nitelik taşımaktadır, denebilir. Aksaray kentinin fiziksel çevresinde her geçen gün önemli değişimlerin gerçekleştiği gözlenmekle birlikte, kent sakinleri açısından daha iyi bir kent çevresi sağlayabilmek için kent planlamacıları ve mimarlar da dahil olmak üzere kent karar alıcılarının kent yaşam kalitesini güçlendirecek çeşitli yeni kent tasarımlarına gidebilmeleri önem taşımaktadır.

Betimsel istatistikler yoluyla ulaşılan bulgular ise, üniversite öğrencilerinin kent deneyimlerinin çok arzulanan yönde olmadığını göstermektedir. Sonuçlar, Aksaray kentinin fiziksel çevre koşulları, ulaşım, alışveriş olanakları, eğlence-dinlenme mekânları, yiyecek- içecek alanları bakımında giderek gelişim göstermesine karşın, hala üniversite öğrencilerinin arzuladıkları kent deneyimlerini onlara yaşatabilecek düzeyden uzak olduğuna işaret etmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular kent yöneticilerinin kent sakinlerinin deneyimlerini proaktif olarak yönetebilmelerinde tatmin ve bağlılık duygularını güçlendirecek uygun stratejiler seçmede destek sağlayabilecek önemli ipuçları içermektedir. Kent yönetimi, sadece belli doğruları olan, tek bir çözüm içeren bir süreç değildir. Bu anlamda, her kentin ayrı bir yaklaşımla ele alınması önemlidir. Bu araştırmanın bulguları, özellikle Aksaray'daki kent karar alıcılarının geleceğe ilişkin bir kent stratejisi oluşturmalarında önemli bir referans noktası olabilir.

Sonuçlardan da anlaşılabileceği gibi kent deneyimi çeşitli sayıda faktörden etkilenen bütünlüklü bir olgu niteliğine sahip olduğundan, bunun geliştirilebilmesi için ilgili tüm paydaşlara doğrudan ya da dolaylı olarak aktif görevler düşmektedir. Üniversite yöneticileri başta olmak üzere ilgili tüm paydaşların sürece katılımı ve çabası yaşamsal öneme sahiptir. Bu açıdan tüm kent paydaşları arasında tümünün önceliklerini içeren bir karşılıklı “kazan-kazan” kültürü yaratmak başarı açısından önemli bir ön gerekliliktir. Tüm paydaşlar, birlikte hareket ederek öğrencilerin ihtiyaçlarını belirlemeli ve karşılamaya çalışmalıdırlar. Dolayısıyla başarılı bir kent yönetiminin yolu tüm paydaşların birlikte uyumlu hareket etmelerine bağlıdır, denebilir. Bunun için tüm paydaşların konuya ilişkin farkındalığı bir ön koşul oluşturmaktadır.

Tatmin zamanla değişebildiğinden, kent özellikleri tatmin açısından sürekli izlenmeli, eğer beklentilerde bir değişim söz konusu oluyorsa uygun eylemlerle arzulanan değişim ve gelişimler karşılanmaya çalışılmalıdır. Başka bir deyişle, ölçümlerin belli periyotlarla tekrarlanması büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçların ve genellenebilirliğinin bu durumla sınırlı olduğunun dikkate alınması gerekmektedir.

Bu araştırma, belli bir dönem, belli bir grup (üniversite öğrencileri) ve belli bir kent (Aksaray) ile sınırlıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın başka kentlerde ve üniversite öğrencilerinin dışındaki kent sakinleriyle yinelenmesi karşılaştırma olanağı açısından yararlı sonuçlar ortaya koyabilir. Gelecek araştırmalarda zaman aralıklarına dayalı bir yaklaşımla yinelenen araştırmalar yürütülmesi, kent deneyimlerindeki değişimleri izleyebilme imkanı sağlayabilir. Kent paydaşları arasında uygun bir işbirliği modelinin nasıl olabileceği konularında da araştırmalar yürütülmesi yararlı sonuçlar sağlayacaktır. Deneyim, öznel bir olgu niteliği taşıdığından, nitel araştırmalar yoluyla gerçekleştirilecek araştırmaların da konuya ilişkin bilgi zenginliğine katkı sağlayabileceği, kent deneyimlerinin tasarlanabilmesinde karar alıcılara daha fazla yol gösterebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abubakar, B., Shanka, T. & Nkombo Muuka, G. (2010). Tertiary education: An investigation of location selection criteria and preferences by international students—the case of two Australian universities. *Journal of Marketing for Higher Education*, 20 (1), 49-68.
- Akçakanat, T., Çarıkçı, İ. & Dulupçu, M. A. (2010). Üniversite öğrencilerinin bulundukları il merkezine ekonomik katkıları ve harcama eğilimleri: Isparta 2003-2009 yılları örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 165-178.
- Allinson, J. (2006). Over educated, over exuberant and over here? The impact of students on cities. *Planning Practice and Research*, 21 (1), 79-94.
- Babbie, E., R. (2007). *The practice of social research* (11th Ed.). Belmont, CA: Thomson / Wadsworth.
- Bilgin Turna, G. (2015). Being a university student in a small city: Students' perception of Rize / Turkey. *VF AST Transaction on Education and Social Sciences*, 7 (1), 73-75.
- Brandt, C. & Mortanges, P. C. (2011). City branding: A brand concept map analysis of a university town. *Place Branding Public Diplomacy*, 7 (1), 50-63.
- Charles, D. (2006). Universities as key knowledge infrastructures in regional innovation systems. *Innovation*, 19 (1), 117-130.
- Chatterton, P. & Goddard, J. (2000). The response of higher education institutions to regional needs. *European Journal of Education*, 35 (4), 475-496.
- Coca-Stefaniak, J.A., Parker, C., Quin, S., Rinaldi, R. & Byrom, J. (2009). Town centre management models: A European perspective. *Cities*, 26 (1), 74-80.

- Cubillo, J.M., Sanchez, J. & Cervino, J. (2006). International students' decision-making process. *International Journal of Education Management*, 20 (2), 101-115.
- Darchen, S. & Tremblay, D.-G. (2010). What attracts and retains knowledge workers/students: the quality of place or career opportunities? The case of Montreal and Ottawa. *Cities*, 27, 225-233.
- Freire, J. R. (2009). Local people: A critical dimension for place brands. *Journal of Brand Management*, 16 (7), 420-438.
- Green, S.B., Salkind, N. J. & Akey, T. M. (2000). *Using SPSS for Windows Analyzing and Understanding Data*. New Jersey: Prentice Hall.
- Gruber, T., Fuß, S., Voss, R. & Glaßer-Zikuda, M. (2010). Examining student satisfaction with higher education services. *International Journal for Public Sector Management*, 23 (2), 105-123.
- Guhathakurta, S. & Stimson, R.J. (2007). What is driving the growth of new "Sunbelt" metropolises? Quality of life and urban regimes in Greater Phoenix and Brisbane-South East Queensland Region. *International Planning Studies*, 12 (2), 129-152.
- Halterbeck, M. & Conlon, G. (2015). *The economic and social impact of Cardiff University*. London.
- Harris, R. I. (1997). The impact of the University of Portsmouth on the local economy. *Urban Studies*, 34 (4), 605-626.
- Hubbard, P. (2009). Geographies of studentification and purpose built student accommodation: Leading separate lives?. *Environment and Planning*, 41, 1903-1923.
- Huggins, R. & Cooke, P. (1997). The economic impact of Cardiff University: Innovation, learning and job generation. *Geo Journal*, 41 (4), 325-337.
- Huggins, R. & Johnston, A. (2009). The economic and innovation contribution of universities: A regional perspective. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 27 (6), 1088-1106.
- Insch, A. & Florek, M. (2008). A great place to live, work and play: Conceptualising place satisfaction in the case of a city's residents. *Journal of Place Management and Development*, 1 (2), 138-149.
- Insch, A. & Sun, B. (2013). University students' needs and satisfaction with their host city. *Journal of Place Management and Development*, 6 (3), 178-171.
- Insch, A. (2010). Managing residents' satisfaction with city life: Application of importance-satisfaction analysis. *Journal of Town & City Management*, 1, (2), 164-174.
- Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J. A. & Wong, V. (1999). *Principles of Marketing*. Prentice Hall Europe: New Jersey.
- Neuman, W. L. (2000). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
- Ng, S. L. (2005). Subjective residential environment its implications for quality of life among university students in Hong Kong. *Social Indicators Research*, 71, 467-489.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory* (2nd Edt). New York: McGraw-Hill.
- Öztürk, S., Torun, İ. ve Özkök, Y. (2011). Anadolu'da kurulan üniversitelerin illerin sosyo-ekonomik yapılarına katkıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 145-158.
- Petruzzellis, L. & Romanazzi, S. (2010). Educational value: How students choose university: Evidence from an Italian university. *International Journal of Educational Management*, 24 (2), 139-158.
- Price, I., Matzdorf, L. & Agahi, H. (2003). The impact of facilities on student choice of university. *International Journal of Educational Management*, 21 (10), 212-222.
- Santos, L. D., Martins, I. & Brito, P. (2007). Measuring subjective quality of life: A survey to Porto's Residents. *Applied Research in Quality of Life*, 2, 1-64.
- Stedman, R. C. (2002). Towards a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and Behavior*, 34 (5), 561-581.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L.S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (5th Edt.). Boston: Pearson Education.

- Tösten, R. Çenberlitaş, İ. ve Gökoğlan, K. (2013). Dicle üniversitesi öğrencilerinin harcama analizi ve Diyarbakır ekonomisine katkısı. *Dicle Üniversitesi SBE Dergisi*, 5 (10), 90-114.
- Ural, A. & Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uygun, M. (2015). Müşteri İlişkilerinin Ölçülmesi, (Ed. Yavuz Odabaşı). *Perakendecilikte Müşteri İlişkileri Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss.142-170.
- Wells, I. (1991). *Town centre management: a future for the High Street*. Geographical Papers, No. 109, University of Reading, Reading.
- Whyatt, G. (2004). Town centre management: how theory informs a strategic approach. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 32, (7), 346-353.
- Williams, A., Kitchen, P., Randall, J. & Muhajarine, N. (2008). Changes in quality of life perceptions in Saskatoon, Saskatchewan: Comparing survey results from 2001 and 2004. *Social Indicators Research*, 85 (1), 5-22.
- Zenker, S. & Beckman, S. C. (2013). My Place is not your place-different place brand knowledge by different target groups. *Journal of Place Management and Development*, 6, (1), 6-17.
- Zenker, S. & Rutter, N. (2014). Is satisfaction the key: The role of citizen satisfaction, place attachment and place brand attitude on positive citizenship behavior. *Cities*, 38, 11-17.
- Zenker, S. (2009). Who's your target? The creative class as a target group for placebranding. *Journal of Place Management and Development*, 2 (1), 23-32.
- Zenker, S., Petersen, S. & Aholt, A. (2013). The citizen satisfaction index (CSI): evidence for a four basic factor model in a German sample. *Cities*, 31, 1-9.

ÖĞRENCİLERİN ÜNİVERSİTE MEKÂNINA YÖNELİK DENEYİMLERİ İLE TATMİN ve DAVRANIŞ EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER¹

Yrd. Doç. Dr. Mutlu UYGUN²

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Arş. Gör. Ebru GÜNER

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Okt. Osman OKUMUŞ

Aksaray Üniversitesi, ŞKBCMYO

Özet

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin okudukları üniversite mekânına yönelik deneyimleri ile mekân tatmini, bunun bir sonucu olarak oluşan mekân bağlılığı ve olumlu ağızdan ağıza iletişim (AAİ) davranışları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yürütülmüştür. Nicel yöntemden yararlanılan çalışmada, Aksaray Üniversitesi'nde okuyan 861 öğrenciden amaca yönelik ölçeklerden yararlanılarak oluşturulmuş bir anket yoluyla yansız ve kolayda örnekleme yöntemlerine göre veri toplanmıştır. Toplanan veriler, SPSS istatistik yazılım programı yoluyla betimsel istatistiklerden, faktör analizinden ve korelasyon analizinden (Pearson) yararlanarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu üniversite öğrencilerinin mekân deneyimlerinin sosyal çevre koşullarına yönelik deneyimler, idari yönetim koşullarına yönelik deneyimler, fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimler, akademik yönetim koşullarına yönelik deneyimler ve üniversitenin destek koşullarına yönelik deneyimler olmak üzere beş boyutta ele alınabileceği belirlenmiştir. Ayrıca bu deneyimlerle üniversite mekânına yönelik tatmin, bağlılık duyguları ve AAİ davranışları arasında istatistiksel olarak görece orta düzeyli ilişkilerin varlığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekân Olgusu, Mekân Deneyimleri, Üniversite Mekânı, Tatmin-Bağlılık-Ağızdan Ağıza İletişim

THE RELATIONSHIPS BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS' PLACE EXPERIENCES and BEHAVIOR INTENTS

Abstract

This study was conducted to investigate the relationships between university students' experiences for the university place they read and place satisfaction, place attachment and positive word of mouth communication (WOM) behaviors developing as a result of these emotions. In the research utilized the quantitative approach, data was collected by means of a questionnaire created using scales for the purpose from 861 students studying at the Aksaray University through random sampling and convenience sampling methods. The data were analyzed by SPSS statistical software program through the descriptive statistics, factor analysis and the correlation analysis (Pearson). Results of analysis were determined the university students' place experience can be addressed in five dimensions; social environment experiences, administrative conditions experiences, physical environment experiences, academic management conditions experiences and university's support conditions experiences. Also it has been identified the presence of statistically relatively moderate relationship between with these experiences and satisfaction, attachment, WOM behaviours.

Keywords: Place Phenomenon, Place Experiences, University Place, Satisfaction-Attachment-Word of Mouth

¹ Bu çalışma, Aksaray Üniversitesi BAP koordinatörlüğü tarafından "2014-033" No'lu proje kapsamında desteklenmektedir.

² Mutlu Uygun, mutluuygun@gmail.com

GİRİŞ

Yüksek eğitim alanındaki küresel eğ ilimler ve üniversite sayısındaki artışın getirdiğ i rekabetle birlikte; giderek daralan öğrenc i havuzundan girdi sağ lama, üniversiteleri çekici, tercih edilebilir bir yapıya kavuşturabilme yönündeki ç abalar daha da önem kazanmıştır (Cubillo vd., 2006, s.101; Ivy, 2001, s.276; Soutar ve Turner, 2002, s.40). Günümüzde; aday öğrenc ilerın üniversite tercihinde okumak istedikleri bölüm ya da programların varlığ ının ve kalitesinin yanında, üniversitenin kendilerine sunduğ u yaşam kalitesine katkı sağ layan bir deneyim mekânının da etkili olduğ u sö ylenebilir. Baş ka bir deyiş le aday öğrenc iler, kent içinde ayrı bir yaşam merkezi olarak öğrenim görecekl eri üniversitede arzuladıkları deneyimleri yaş ayabilecekleri bir mekân beklentisine de girebilmektedirler. Bu anlamda üniversiteler; aday öğrenc ileri cez p edebilecek, mevcut öğrenc ileri açısından üstün değ er sağ layabilecek ve bu yolla alternatiflerinden farklılaş masını kolaylaşt ırabilecek anılmaya değ er mekân deneyimleri sunmanın baskısını daha fazla hissetmeye baş lamış , yeni bakış aç ısıyla deneyim arayış ında olan bireyi anlama gerekliliğ i önemini daha da artırmıştır.

Son yıllarda; diğ er sektörler açısından geliştirilen pazarlama uygulamalarının ve kavramlarının yüksek eğ itime de aktarılabileceğ i konusunda önemli bir farkındalık gelişmeye baş lamıştır (Abubakar vd., 2010, s.49; DeShields vd., 2005, s.129; Gruber vd., 2010, s.106; Hemsley-Brown ve Oplatka, 2006, s.317; Moogan vd., 2001, s.185). Üniversiteler, öğrenc ilerinin ihtiyaçlarını ve beklentilerini belirleyerek ve karşılayarak kaliteli öğrenc ileri en iyi şekilde çekebilir ve elde tutabilirler. Dolayısıyla üniversiteler açısından öğrenc iler için önemli olan ş eyleri belirlemek ve sunmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Yüksek eğ itim, giderek bir hizmet sektörü olarak farkında olunan ve vurguların giderek öğrenc ilerın beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamaya dönüştüğ ü bir alandır (Elliot ve Shin, 2002, s.197). Pazarlamanın önemli merkezi ilkelerinden biri, tüm pazarlama faaliyetlerinin müşterilerin istedikleri ş eylere yönelik gerçekleştirilmesidir. Bu, ürün ya da hizmet müşterisine yönelik bir odaklanmaya iş aret etmektedir. Eğ er müşteri gereksinimleri tatminkâr bir şekilde karşılanmazsa ya da müşteriler istedikleri ve ihtiyaç duydukları ş eyleri elde edemezlerse o zaman pazarlama hem müşteri hem de organizasyon açısından başarısızlıkla sonuçlanmaktadır (Binsardi ve Ekwulugo, 2003, s.319). Zeithaml ve meslektaş ları (1992), hizmet işletmelerinin zayıf performanslarının temel nedenlerinin baş ında müşterilerinin beklentilerini bilmemenin geldiğ ini belirtmektedirler.

Yüksek eğ itim pazarlaması, hizmet pazarlaması altında ele alınan bir alandır. Üniversite çevresinde, öğrenc ilerın müşteri olarak adlandırılmasına yönelik önemli ölçüde süren direnç (Hemsley-Brown ve Oplatka, 2006, s.329) baş ta olmak üzere bu kurumların pazarlama bakış aç ısı ile yönetilmelerinde yaşanan zorluklardan dolayı, müşteri kavramı açıkça tanımlanamamaktadır. İlgili alanyazın dikkate alındığında, üniversite müşterileri olarak sınıflandırılacak öğrenc iler, çalışanlar, aileler, toplum gibi çeş itli guruplardan söz edilebileceğ i gözlenmektedir. Bu çeş itliliğ e rağmen bir müşteri olarak üzerinde daha çok görüş birliğ i oluş an grup, bu kurumların öğrenc ileridir.

Üniversite tercihi, öğrenc ilerın gelecekteki kariyerleri ve yaşamları üzerindeki etkilerinden dolayı çok önemli sonuçları olan bir karardır. Bu yüzden öğrenc iler; üniversitelerden, üniversite yönetiminin farkında olduğ u ş eylerden çok daha fazla ve farklı beklentilere sahip olabilmektedirler (Ham ve Hayduk, 2003, s.238). Günümüzdeki rekabetçi çevrede bir üniversite, genel olarak üniversite ile ilgili yaygın standartları karşılayan yanı sıra kişisel bir biçimde öğrenc ilerın farklı ihtiyaçlarını

karşılacak ve kampüsteki (ve belki de üniversitenin bulunduğu kentteki) yaşamlarını kolaylaştıracak hizmetler sunabilmelidir (Petruzzellis ve Romanazzi, 2010, s.144).

Günümüzde yükseköğretim çevresinde, üniversitenin varlığını sürdürebilmesi için etkin biçimde yönetilmesi gereken önemli değişimler yaşanmaktadır. Sadece öğrenci sayılarının artışında bir değişim yaşanmamakta, öğrencilerin geleneksel öğrenci yapısının da dönüştüğü dikkati çekmektedir (Chatterton, 1999, s.118). Başka bir deyişle; en önemli değişimlerden biri, farklı beklentilere ve deneyim yaşama arzusuna sahip yeni öğrenci tipidir. Üniversite öğrencilerinin önemli bir bölümü gelenekselden daha farklı bir eğitim hizmeti talep etmeye başlamıştır (Binsardi ve Ekwulugo, 2003, s.320; Marzo-Navarro vd., 2005b, s.505; Tam, 2002, s.225). Özellikle evlerinden uzakta okumak isteyen öğrenciler için çekici olan unsurlardan biri, hem kampus içinde hem de kampus dışında yaşamayı arzu ettikleri ders dışı deneyimlerdir (Abubakar vd., 2010, s.54; Insch ve Sun, 2013, s.179; Petruzzellis ve Romanazzi, 2010, s.143). Öğrencilerin üniversiteyi bütüncül bir öğrenme ve yaşam deneyim alanı (mekanı) olarak görmeye başlamaları, bunu karşılayacak bir kampus mekanının oluşturulmasını yaşamsal hale getirmektedir (Abubakar vd.,2010, s.63). Douglas ve Douglas (2006, s.6) öğrenci deneyiminin ve bunun gelişiminin yüksek eğitim kalitesinin gelişiminde ve izlenmesinde ön planda tutulması gerektiğine işaret etmektedirler. Dolayısıyla bu durum, üniversiteleri sundukları hizmeti bir bütün olarak tekrar gözden geçirmeye zorlamaktadır. Bu anlamda üniversiteler, arz ve talebi tatmin yaratacak bir tasarım yoluyla uyumlaştıracak ilişkili bazı hizmetleri bir arada sunabilecek bir üniversite mekânı ortaya çıkarma zorunluluğu taşımaya başlamışlardır.

Mekân, fiziksel unsurların yanı sıra sosyo-kültürel anlamlara ve duygusal bağlara da işaret etmektedir. Dolayısıyla kişiler arası etkileşim yoluyla oluşan ve öznel olarak tekrar tekrar üretilen anlamlara bağlı sosyal bir yapı olan mekânlar, çeşitli yaşam deneyimlerinin içinde yer aldığı bir ortam ve bu deneyimlerin merkezi ve ayrılmaz bir parçası olabilmektedir. Bu yüzden; mekânlarda meydana gelen insan ve çevre arasındaki etkileşim dinamiklerini daha iyi anlayarak, onlardan yararlanan kişilerin ihtiyaçlarıyla ve beklentileriyle uyumlu alanlar tasarlamak; üniversiteler ve onları tercih edecek bireylerin doyumu, üniversiteye bağlılığı ve gelecekte üniversiteyi tercih edebilecek olası kişilere yönelik sergileyecekleri olumlu iletişim çabaları açısından önemli bir işlev görebilecektir.

Fiziksel alan; kişisel, grup ya da kültürel süreçlerle anlam kazandığında bir “mekân” olarak adlandırılır (Low ve Altman, 1992). Mekân ve alan (place / space) arasında önemli farklılıklar vardır. Mekân; fiziksel bir yerden daha fazlasına işaret etmekte, içerdiği tüm olaylarla dikkate alınmalıdır. Mekân, farklı ölçeklerde etkileşimlerde bulunan fiziksel, sosyal, duygusal ve sembolik yönleri bütünleştiren dinamik bir yapı olarak düşünülmelidir. Mekân, fiziksel ve sosyo-kültürel boyutları bir arada içeren, bütünleştiren ve karşılıklı önemli ilişkiler yaratan bir olgudur (Wiles vd., 2009, ss.664-665). “Mekân ve alan” arasındaki fark, “ev (house) ve yuva (home)” arasındaki farka benzetilebilir. Yuva, pozitif deneyimsel bir duruma ya da aidiyet duygusuna (Rowles, 2006, s.27) işaret etmektedir. Dolayısıyla fiziksel bir yer olan evin yanında yuva, duygusal ve sembolik anlamlar da taşımaktadır. Sosyal alan kavramı; insanların çok yönlü, ilişkili, fiziksel, düşsel, duygusal ve sembolik deneyimler yaşadığı bir mekan anlamına gelmektedir (Wiles vd., 2009, s.666). Dolayısıyla tıpkı bunun gibi üniversite sunusu da akademik programdan çok daha fazlasını ifade etmekte; öğrencinin akademik, sosyal, fiziksel ve hatta ruhani deneyimlerinin (spiritual) toplamını içermektedir (Elliot ve Shin, 2002, s.198).

Eğ itim hizmetinin uygunluğu, öğrencilerin tatmin düzeylerinin belirlenmesi ile ölçülebilir (Marzo-Navarro vd., 2005b, s.507). Alanyazında, hizmet kalite algılarının değerlendirilmesinde Parasuraman ve meslektaşları (1985) tarafından geliştirilmiş olan SERVQUAL modelinden sıkça yararlanıldığı ve eğitim bağ lamında da bunun sıkça kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ancak, SERVQUAL modeli hizmetlere yönelik daha çok akılcı bileş enleri ele aldığı ndan ve önemli olabilecek bazı duygusal deneyim unsurlarını gözden kaçırma riski taşı dığı ndan eleştirilebilmektedir (Russel, 2005, s.68). Yüksek eğitimde kaliteli bir hizmeti oluşturan bileş enlerden biri de duygusal içerikli deneyimlerdir (Oldfield ve Baron, 2000, s.86). Dolayısıyla alanyazında (özellikle Türkiye’de) üniversite öğrencilerinin eğitim hizmeti deneyimlerini duygusal unsurları da dikkate alarak bütünleş ik bir bakış aç ısıyla inceleyen çok az sayıda çalışma olduğu gözlenmekte, bu anlamda önemli ölçüde araştırma yürütölmesine duyulan ihtiyaç dikkat çekmektedir. Bu noktadan hareketle; bu çalışmada, alanyazında görece fazla ele alınmamış olan bu konu esas alınarak, öğrencilerin bir üniversite mekânına yönelik deneyimleri ile tatmin, bağlılık ve ağızdan ağıza iletişim davranış eğ ilimleri arasındaki ilişkileri incelemek amaçlanmıştır. Bu amacı karşılayabilmek için aşağıda yer verilmiş olan araştırma soruları ele alınmış ve bunlara yanıt sağ lanmaya çalışılmıştır:

- 1- *Aksaray Üniversitesi öğrencilerinden oluşan katılımcıların okudukları üniversitenin mekânında yaşadıkları deneyimler hangi boyutlardan oluşmaktadır?*
- 2- *Öğrencilerin üniversite mekânına yönelik deneyimleri ne yönde dağılmaktadır?*
- 3- *Öğrencilerin üniversite mekânına yönelik deneyimleri ile tatmin, bağlılık ve ağızdan ağıza iletişim davranışları arasında bir ilişki var mıdır?*

Gruber ve meslektaşları (2010, s.108) hizmet kalitesi ile tatmin, bağlılık ve AAI davranış eğ ilimleri arasında ilişkiler olduğunu ortaya koyan araştırma sonuçlarının, öğrenci hizmet deneyimlerinin de öğrenci tatmininin, bağlılığının ve AAI davranış eğ ilimlerinin bir öncülü olduğunun varsayılabileceğ i anlamına geldiğini tartışmaktadırlar. Müşteri tatmini; edinime ve / veya tüketime yönelik belli yönlelere dayanan ve bireyin objeyi (nesneyi) değerlendirdiğ i anda meydana gelen genel, duygusal ve değış ken yoğunluğ a sahip bir tepki olarak tanımlanabilir (Giese ve Cote, 2000, s.3). Öğrenci tatmini, çeş itli boyutlardan oluşan karmaş ık bir olgudur. Elliot ve Shin (2002, s.198) öğrenci tatminini; bir öğrencinin aldığı eğitimle ilişkili deneyimlerine yönelik öznel değerlendirmesi olarak tanımlamaktadırlar. Baş ka bir deyiş le; öğrenci tatmini, alınan eğitim hizmetine ilişkin deneyim değerlendirmesinden doğ an kısa dönemli bir tutumdur (Elliot ve Healy, 2001, s.2). Öğrenci tatmininin öğrenci sadakati (Schertzer ve Schertzer, 2004; Marzo-Navarro vd., 2005b) ile pozitif yönlü bir ilişki gösterdiğ i varsayılmaktadır. Öğrenci tatmini, kesintisiz olarak kampus mekanındaki tekrarlı deneyimlere göre şekillenir. Dolayısıyla, üniversiteler tarafından sunulan eğitim hizmeti ile ilişkili bütüncül deneyimler çerçevesinde ele alınmalıdır (Marzo-Navarro vd., 2005b, s.507). Bazı araştırma bulguları (Gruber vd., 2010; Helgesen ve Nessel, 2007; Marzo-Navarro vd., 2005a, 2005b; Mavondo vd, 2004; Schertzer ve Schertzer, 2004; Wiers-Jenssen vd., 2002 gibi), tatmin olan öğrencilerin; zamanla bağlılık duygusu da geliştirebileceklerini, akranlarına ve arkadaşlarına bilgi sağlayarak olumlu AAI davranış ı ile yeni öğrenciler çekebileceklerini ortaya koymaktadır. Tatmin değış kenini ölçmenin önemi, müşteri sadakati ile olan yakın ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Mevcut rekabetçi çevrelerde, organizasyonların varlıklarını güvence altına alabilmelerinde müşteri elde tutma anlamına gelen müşterilerin tekrarlı satın alımları çok önemlidir. Çoğ u sektörü etkileyen bu durum, kesinlikle yüksek eğitim açısından da geçerli olmaktadır (Marzo-Navarro vd., 2005b,

s.509). Ayrıca, yüksek tatmin düzeyine ulaşan öğrenciler, olumlu AAİ ile yeni öğrenciler çekebilmektedirler. Bu yüzden tatmini başarmak, yüksek eğitim kurumları açısından kilit bir rekabet avantajı sağlayabilmektedir (Gruber vd., 2010, s.116; Russel, 2005, s.68).

Bir öğrencinin üniversite deneyimine ya da mekân deneyimine birçok değişken katkı sağlayabilmektedir. Sosyal etkinlikleri ve müfredat programlarını kapsayan ders ve resmi eğitim faaliyetlerine katılım ve sınıf dışı deneyimler, kişisel gelişimi güçlendirebilmekte ve öğrencinin okuduğu birimle (okulla); akran gruplarla ve makro düzeyde üniversite ile anlamlı ve önemli ilişkiler geliştirebilmesine olanak sağlamaktadır. Öğrencilerin bu faaliyetlere ayırdıkları zaman ve enerji miktarı öğrenci katılımı olarak tanımlanmaktadır (Astin, 1999, s.518). Çeşitli katılım fırsatları; öğrenci yaşam kalitesine katkı sunmakta, kampüs ile bir ilişki gelişimini olanaklı kılmakta ve bu ilişkiler güçlü bir kampüs topluluğunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Örgün eğitim verilen üniversite öğrencileri açısından; kampüsün yeri, düzeni (yerleşimi) ve fiziksel yapıları, deneyimlerini etkileyen çevreler sağlamaktadır. Kampus topluluğunun üyelerinin etkileşimde bulunabileceği çeşitli fırsatlar ve mekanlar söz konusu olduğunda kampüs yaşamı doğal olarak daha da zenginleşmektedir. Konser salonları, spor alanları, üniversite birlikleri (kulüpleri), yurtlar, eğlence merkezleri (rekreasyon-eğlence ve dinlence merkezleri), performans mekanları ve açık alanlar öğrencilerle tanışma, kaynaşma ve değerli ilişkiler geliştirme fırsatları sunabilmektedir. Öğrenciler, bu alanlarda tek başlarına ya da grup olarak arkadaşlarıyla zaman geçirebilmekte; başkalarını görmekte ve onlar tarafından görülebilmektedirler (Harrington, 2013, s.1).

Topluluk oluşturma ya da üniversitede bir toplum olma duygusu geliştirme, üniversite çevrelerinde sıkça dile getirilen kavramlardır. Birçok üniversitenin karar alıcıları; topluluk oluşturmaya, üniversite yaşamındaki temel bileşenlerden (unsurlardan) biri olarak görmekte ve bunun daha çok teşvik edilmesi ve geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak yüksek öğretim yöneticileri; öğrencilerin ilgi duyacağı ve arzu ettikleri kampüs (mekan) deneyimleri yoluyla topluluk oluşturma yolunu aramaktadırlar.

Kampus mekânının gelişimine katkı sağlayan faktörler, son yıllarda yüksek eğitim araştırmalarına daha çok konu olmaya başlamıştır. Jamieson'a göre (2003, s.121) örgün eğitim hizmeti veren üniversiteler açısından üretken (verimli) bir akademik öğrenme alanı; eğitim hizmeti deneyiminin temel bileşenleri olarak etkileşim, işbirliği, fiziksel hareket ve sosyal katılım sağlayan alanlar ya da mekânlar tasarlanması gerekmektedir. Broussard (2009), kampüsteki fiziksel alanların duygusal gücünün anlam yaratarak ve anıları canlandırarak uzun dönemli tatmin ve kurumsal bağlılık gelişiminde etkili olduğunu tartışmaktadır.

Strange ve Banning (2001), üniversite kampüslerinin sunduğu dört türde çevrenin varlığını tartışmaktadırlar: Bunlar; fiziksel çevre, birikim çevresi (aggregate), organize çevre, oluşturulan (sosyal) çevre (constructed) biçiminde ifade edilebilir. En öne çıkan çevre türlerinden biri kabul edilen fiziksel çevre, kampüsün doğal ve yapay bileşenlerini içermektedir. Fiziksel yapılar; açık hava alanları (mekânları), mekân organizasyonu, erişebilirlik, gezinti akışı ve temizlik bu kategorideki değişkenlerden başlıcalarıdır. Strange ve Banning (2001), fiziksel çevre yoluyla iletilen sözlü olmayan mesajların önemine dikkat çekerken; bunun bir kampüse öğrencilerin çekilebilmesini ve uzun dönemli tatmini etkilediğini ifade etmektedirler. Birikim çevresi (aggregate) açısından ise çevreyi etkileyen bireylerin kolektif insan özelliklerine odaklanılır. Bu özellikler; psiko-sosyal değişkenlerin yanı sıra cinsiyet, etnisite, akademik alanlar gibi demografik

özellikleri kapsayabilmektedir. Türdeş (homojen) birikim çevreleri, onlarla bütünleşmeye (entegre olmaya) çalışan bireyler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olabilmekte ve öğrenci kalıcılığını ve başarısını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Örgütsel çevreler, belli bir amaçla yönetilen alanlar ve sistemlerdir. Sınıflar, öğrenci kulüpleri ve üniversite kayıt süreçleri öğrenci deneyimini doğrudan etkileyen örgütsel çevre örnekleridir. Bu çevrelere yön veren açık ve örtülü (kapalı) kurallar (yazılı ve yazılı olmayan kurallar), davranışsal beklentiler, yapılar ve amaçlar (hedefler) üniversitenin etkileyici özellikleridir. Bir diğer tür olan oluşturulan çevreler açısından ise, bireylerin sahip olduğu öznel deneyimlere ve sosyal etkileşimler yoluyla oluşan anlamlara odaklanılır. Bu kategoride; kurumsal kültürün parçası olan konuşmalar (sohbetler), ritüeller (törenler), semboller ve diğer kolektif faaliyetler öğrenci deneyimi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olabilmektedir. Strange ve Banning (2001) çevre türlerinin tümü bir arada dikkate alındığında; bu çevrelerin insan davranışını önemli ölçüde etkileyeceğini ifade ederken, yüksek eğitim deneyimlerinde bu çevrelerin rolünün önemle dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Kuh ve meslektaşları (1991), kampüsün fiziksel çevresinin öğrencinin öğrenmesine, kişisel gelişimine ve katılımına katkı sağladığını belirlemişlerdir. Joy (2007), yürüttüğü bir araştırmada doğal ya da suni olarak oluşturulan belli unsurların (su, bitkiler / ağaçlar ve temiz görünüm / manzara gibi) insanlarda duygusal, psikolojik ve davranışsal tepkileri uyardığı sonucuna ulaşmıştır.

Üniversite kampüsündeki fiziksel alanlar öğrencilere üniversite deneyimi ile ilgili sözlü olmayan sembolik mesajlar iletmekte ve sosyal etkileşimlere bağlam oluşturmaktadır (Schuetz, 2005). Örgün eğitim veren üniversiteler; öğrenci deneyimlerinin temel bileşenleri olarak etkileşim, işbirliği, fiziksel hareket ve sosyal katılım olanağı sağlayan alanlar tasarlamaya ihtiyaç duymaktadır (Harrington, 2013, s.22; Jamieson, 2003, s.121).

Yürütülmüş olan bu araştırma; üniversite eğitimi için bir standart oluşturan unsurların yanında, bu kısımda tartışılan boyutlar da dikkate alınarak tasarlanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçların üniversite karar alıcıları açısından, alacakları kararlarda yararlanabilecekleri ipuçları içerdiği düşünülmektedir.

1. Amaç ve Yöntem

Çalışmada; daha çok değişkenler arasındaki ilişkileri test etme amacıyla (Neuman, 2000, s.71) kullanılan nicel yöntem esas alınmış, değişkenleri inceleme biçimine göre “ilişkisel (bağıntısal) araştırma” türünden ve “alan araştırması” deseninden yararlanılmıştır. Alan araştırması; katılımcıların bir müdahale olmaksızın herhangi bir konudaki görüşlerini ya da düşüncelerini, değerlendirmelerini, algılarını, tutumlarını ve davranışlarını belirlemeye yönelik yürütülen (Babbie, 2007, s.287) araştırma desendir. Çalışmanın bu kısmında; örnekleme ve veri toplama süreci, veri toplama aracı, geçerlik, güvenilirlik ve veri analizi gibi yöntemle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir.

1.1. Örnekleme ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmanın evrenini Aksaray Üniversitesi’ne bağlı çeşitli fakültelerin, yüksekokulların ve meslek yüksekokulların farklı bölümlerinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada temsili sağlayabilmek için bu birimlere bağlı bölümler *yansız örnekleme* yöntemine göre seçilmiş ve seçilen bu bölümlerde okuyan öğrencilerden gördükleri dersler öncesinde o an derse gelmiş olanlardan *kolayda örnekleme* yöntemine göre amaca yönelik ölçeklerden yararlanılarak oluşturulmuş bir anket yoluyla 2015-2016 eğitim öğretim döneminde veri toplanmıştır. Veri toplama

süresince 900 katılımcıdan veri toplanmış olup, bunlardan kullanılabilir 861 anket analizlere esas oluşturmuştur. Katılımcıların kişisel özelliklerini temsil eden tanıtıcı bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Kişisel Katılımcı Özellikleri

ÖZELLİKLER		% (N=861)	ÖZELLİKLER		% (N=861)
Cinsiyet	-Erkek	43,5	Yaş	-17 ile 20 arası	51,4
	-Kadın	56,5		-21 ile 24 arası	44,5
Fakülte	-Fakülte	83,2		-25 yaş ve üzeri	4,1
	-Yüksekokul	6,6	Sınıf	-1. Sınıf	44,4
	-MYO	9,2		-2. Sınıf	22,6
Öğrenim Türü	-Normal Öğretim	65,2		-3. Sınıf	14,4
	-İkinci Öğretim	34,8		-4. sınıf	18,6
Büyüdüğü Coğrafi Bölge	-Marmara	8,2	Büyüdüğü Yer	-Köy ya da belde	18,8
	-Ege	6,1		-İlçe merkezi	23,3
	-Akdeniz	21,9		-Orta büyük. il merk.	22,1
	-İç Anadolu	47,5		-Büyükşehir	35,8
	-Karadeniz	4,1	İkamet Yeri	-Devlet Yurdu	32,2
	-Doğu Anadolu	4,0		-Özel Yurt-Pansiyon	27,7
	-Güneydoğu Anadolu	8,2		-Evde-Kirada	23,8
Aile Geliri	-1000 TL ve altı		Bireysel Harcama	-Evde-Kendi evinde	16,2
	-1001 ile 2000 TL	26,6			
	-2001 ile 3000 TL	40,6		-250 TL ve altı	16,8
	-3001 ile 4000 TL	19,5		-251 ile 500 TL	56,3
	-4001 ve üzeri	6,7		-501 TL ve üzeri	26,8
		6,6			
Baba Eğitim	-İlkokul	43,0	Anne Eğitim	-İlkokul	65,0
	-Ortaokul	20,6		-Ortaokul	18,1
	-Lise	22,6		-Lise	11,8
	-Önlisans/Lisans	11,5		-Önlisans/Lisans	4,0
	-Lisansüstü	2,3		-Lisansüstü	1,1

Aksaray Üniversitesinde; toplamda yaklaşık 20.000 öğrencinin eğitim-öğretim gördüğü dikkate alındığında, bu evren sayısı açısından minimum 377 katılımcıdan veri toplamak (Ural ve Kılıç, 2006, s.49) böyle bir araştırma için kabul edilebilir alt sınırı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada analizlere esas oluşturan 861 anket sayısı, yürütülen analizlerin varsayımlarını karşılama ve örneklem büyüklüğü açısından önemli ölçüde kabul edilebilir sınırlar içerisinde değerlendirilebilir.

1.2. Veri Toplama Aracı, Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada; alanyazında (Abubakar vd.,2010; Marzo-Navarro vd., 2005b) önceden belli amaçlarla geliştirilmiş, geçerlik ve güvenilirlikleri sınanmış çeşitli ölçeklerden yararlanılarak oluşturulan bir anketle veri toplanmıştır.. Üç bölümden oluşan anketin ilk bölümünde kişisel katılımcı bilgilerine; ikinci bölümünde “üniversite mekân deneyimi” ölçeğine; üçüncü bölümünde ise kent tatminine, bağlılığına ve ağızdan ağza iletişim (AAİ) davranışına yönelik sorulara yer verilmiştir. İlk bölümdeki sorular, çoktan seçmeli kategorik ve sürekli veri özelliği gösterirken; ikinci bölümdeki üniversite mekan deneyimi ölçeği orta noktası nötr olan (1) Kesinlikle Katılmıyorum; (2) Katılmıyorum; (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4) Katılıyorum; (5) Kesinlikle Katılıyorum biçiminde sıralanan Likert tipi eşit aralıklı bir ölçme aracıdır.

Ayrıca; üniversite mekânına yönelik tatmin, bağı lılık ve AAİ davranış ını değ erlendirebilmek için sürekli veri özelliğ i gösteren sorulardan yararlanılmış tır. Ankete son şek linini verebilmek için 25 katılımcı dan ve 2 alan uzmanı ndan da görüş alınmış tır.

Mekân deneyimi ölçeğ inin hangi boyutlardan oluş tuğ unun belirlenebilmesi ve ölçeğ in açıkladığı varyans yeterliliğ inin değ erlendirilebilmesi için faktör analizi yapılmış tır. Verilerin faktör analizine uygunluğ unu ve örneklem yeterliliğ ini incelemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçütünden ve Bartlett's Küresellik testinden yararlanılmış tır. Tabachnick ve Fidell (2007, s.614) örneklem yeterliliğ i açısından elde edilen KMO değ erinin, 60 ya da üzerinde ve Bartlett's Küresellik testi sonucunda elde edilen p değ erinin de istatistiksel olarak anlamlı olması gerektiğ ini belirtmektedirler. Mekan deneyimi ölçeğ i için elde edilen, 90 KMO ve $p=0,000 < 0,001$ değ erleri verilerin faktör analizine uygun olduğ unu göstermektedir.

Ayrıca, bu ölçeğ in geneline ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanarak ölçeğ in güvenilirliğ i test edilmiş tir. Nunnally (1978) 0,70 ve üzerindeki bir Alpha değ erinin ölçeğ in güvenilirliğ i açısından yeterli olduğ unu vurgulamaktadır. Ölçeğ in geneline ve alt boyutlarına yönelik hesaplanmış Cronbach's Alpha değ erleri Tablo 2'de sunulmuş tur.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi Sonuç ları

ÖLÇEK	Cronbach's Alpha Katsayıları					
	Genel	Alt Boyutlar*				
		1.	2.	3.	4.	5.
Üniversite Mekân Deneyimleri	,88	,70	,80	,76	,71	,68
*1. alt boyut fiziksel çevre koşullara yönelik deneyimler boyutunu, 2. alt boyut akademik yönetim koşullarına yönelik deneyimler boyutunu, 3. alt boyut idari yönetim koşullarına yönelik deneyimler boyutunu, 4. alt boyut sosyal çevre koşullarına yönelik deneyimler alt boyutunu ve 5. alt boyut destek koşullarına yönelik deneyimler alt boyutunu temsil etmektedir.						

Tablo 2'de yer alan Cronbach's Alpha değ erleri; üniversite mekân deneyimleri ölçeğ inin genelinin ve alt boyutlarının görece yeterli sayılabilecek ölçü de güvenilir olduğ una işaret etmektedir. Baş ka bir deyiş le, katılımcı ların ilgili ölçeklerle sağ ladıkları veriler kendi içinde kabul edilebilir düzeyde bir tutarlılık göstermektedir.

1.3. Veri Analizi

Veriler, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik paket yazılım programının 20. sürümüyle analiz edilmiş tir. Aksaray Üniversitesi öğrencilerinden oluş an katılımcı ların okudukları üniversitenin mekânında yaşadıkları deneyimlere temel oluş turan boyutların neler olduğ unun değ erlendirilebilmesi için (*araşt ırma sorusu 1*) faktör analizi yapılmış tır. Faktör analizi, herhangi bir sosyal olguyu ölç en ölçek maddeleri arasındaki varyansı ve kovaryansı istatistiksel olarak açık layan faktörleri (boyutları) belirlemede kullanılan bir tekniktir (Green vd., 2000, s.292).

Üniversite öğrencilerinin mekân deneyimlerinin nasıl dağı ldığ ını incelemek (*araşt ırma sorusu 2*) amacıyla betimsel istatistikler kullanılmış tır. Mekân deneyimleri ile mekâna yönelik tatmin, bağı lılık duyguları ve gelecekteki olumlu davranış ları kabul edilen AAİ davranış ı (*araşt ırma sorusu 3*) arasında bir iliş ki olup-olmadığ ının belirlenebilmesi için ise Pearson Korelasyon Katsayı ları hesaplanmış tır. Bu analiz; sürekli değ iş kenler arasındaki doğ rusal ilişk ileri test ettiğ inden, analiz öncesi

değişkenlerin bütününe ilişkin bir serpilme grafiği elde edilerek, bu durumun uygunluğu kontrol edilmiştir.

2. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, verilerin araştırma soruları doğrultusunda analiz edilmesiyle ulaşılan bulgulara ve yorumlamalara yer verilmiştir. Bu anlamda, sırasıyla üniversite öğrencilerinin kent deneyimlerine temel oluşturan boyutlara, bu deneyimlere yönelik düşüncelerin dağılımına ve son olarak bu deneyimlerin tatmin, bağlılık ve AAI davranışları ile ilişkisine değinilmiştir.

2.1. Üniversite Öğrencilerinin Mekân Deneyimine Temel Oluşturan Boyutlar

Üniversite öğrencilerinin okudukları üniversitenin mekânına yönelik deneyimlerinin hangi alt boyutlardan oluştuğunu incelemek amacıyla faktör analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen faktör analizi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Üniversite Mekân Deneyimlerinin Boyutlarına Yönelik Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar ve Ölçek Maddeleri (N=634)	Faktör Yükleri*	Öz Değer	Açıklanan Varyans
Sosyal Çevre Koşullarına Yönelik Deneyimler			
Üniversitede spor faaliyetlerine yeterince yer verilmesi	,562		
Sergi, sinema, tiyatro gibi sanatsal etkinliklere yer verilmesi	,674		
Konser gibi eğlence etkinliklerine yer verilmesi	,724		
Yeterli yiyecek-içecek olanak ve mekânlarına sahip olmayışı	,793		
Üniversitenin, yeterli sağlık olanaklarına sahip olmayışı	,786	6,18	% 14,12
Yeterli alışveriş olanaklarının ve mekânlarının bulunması	,755		
Yiyecek-içecek ve alışveriş mekânlarının düzenli, rahat, huzurlu bir ortam oluşu	,687		
Üniversitenin düzenli, rahat ve güvenli bir alana sahip olmayışı	,401		
Canlı, hareketli ve sosyalleşebileceği yaşam alanının olmayışı	,374		
Üniversitenin sosyal çevresinin yaşam biçimlerine uygun oluşu	,419		
İdari Yönetim Koşullarına Yönelik Deneyimler			
Ayrımcı ve baskıcı uygulamalara maruz kalınmayışı	,689		
Her türlü duygu-düşüncenin, siyasi görüşün ifade edilebilmesi	,630		
Üniversitede kılık-kıyafet özgürlüğünün oluşu	,576		
Üniversitede yeterli sayıda öğrenci kulübünün bulunması	,600		
Öğrencilerin idari anlamda temsil hakkına ve olanaklarına sahip oluşu	,420	5,70	% 14,08
Üniversite yönetiminin öğrenci şikâyet/sorunlarıyla ilgilenmesi	,594		
Karşılaşılan sorunlarda yardım alınacak kimsenin bulunamadığı zamanların oluşu	,655		
İdari çalışanların öğrenci sorunlarının çözümüne ilgi göstermesi	,591		

Üniversite yönetiminin eğitim-öğretim, öğrenci hakları, üniversite yaşamıyla ilgili yeterli bilgi sağlaması	,565		
Öğrencileri yapılan yeniliklerden, uygulamalardan haberdar edecek iletişim ağının oluşu	,379		
Fiziksel Çevre Koşullarına Yönelik Deneyimler			
Sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler için yeterli mekânın bulunması	,440		
Okul dersliği, kantin, kütüphane, laboratuvar, eğitim araç-gereçleri, internet erişim olanakları gibi yeterli fiziksel donanım kaynaklarının oluşu	,457		
Üniversitenin, temiz yemekhane ve kantinlere sahip oluşu	,591		
Kampus alanının yeterli yeşil ve ağaçlık alana sahip oluşu	,765	4,74	% 12,22
Kampus mimarisinin, tasarımının, okul binalarının modern oluşu ve göze hoş gelmesi	,523		
Kampus alanının ve binaların yeterli aydınlatmaya sahip oluşu	,597		
Kampus içi ulaşım olanaklarının yetersiz oluşu	,662		
Kampusün keyifli bir gezinti alanına sahip oluşu	,703		
Akademik Yönetim Koşullarına Yönelik Deneyimler			
Üniversitede bilimsel etkinliklere yeterince yer verilmesi	,587		
Üniversitenin, bilimsel bir atmosfere sahip oluşu	,425		
Üniversitede sunulan eğitim kalitesinin yetersiz kalması	,710		
Üniversitede sunulan eğitimin ezbere dayalı oluşu	,751		
Ders geçme sisteminin başarı değerlendirmede uygun olmayışı	,647		
Ders programlarının gereğinden daha yoğun olması	,414		
Mesleki eğitimi destekleyen uygulamalı eğitimlere yer verilmesi	,384		
Mevcut ders programlarının iyi bir eğitim açısından uygun olmayışı	,613	8,44	% 11,95
Zorunlu ve seçmeli derslerin belli alanlarda uzmanlaşmayı sağlaması	,502		
Üniversitede yeterli akademik danışmanlık hizmetinin verilmesi	,721		
Kariyer gelişimiyle ilgili yeterli rehberlik hizmetinin verilmesi	,704		
Öğretim elemanlarıyla kolaylıkla iletişim kurulabilmesi	,479		
Öğretim elemanlarının alanlarında yeterli oluşu	,447		
Öğretim elemanlarının her siyasi görüşten öğrenciye eşit davranması	,657		
Öğretim elemanlarının öğrencilerin öğrenme ve problem çözüme yeteneklerinin gelişiminde yeterli çabayı göstermesi	,403		
Üniversitenin Destek Koşullarına Yönelik Deneyimler			
Öğrencilerin eğitimlerini desteklemede burs olanaklarının sağlanması	,698		
Kermes, giyim yardımı gibi destek faaliyetlerine önem verilmesi	,670	1,91	% 4,60
Öğrencilerin yararlanabileceği psikolojik ve rehberlik hizmetinin sunulması	,541		

*Rotasyon Yöntemi: Varimax	Toplam Açıklanan Varyans: %56,97

Tablo 3 incelendiğinde; üniversite öğrencilerinin Aksaray üniversitesi mekân deneyimlerinin, beş temel boyuttan oluştuğu görülmektedir. Bu boyutların; sosyal çevre koşullarına yönelik deneyimlerden (10 madde), idari yönetim koşullarına yönelik deneyimlerden (10 madde), fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimlerden (8 madde), akademik yönetim koşullarına yönelik deneyimlerden (15 madde) ve destek koşullarına yönelik deneyimlerden (3 madde) oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu boyutların toplam varyansın % 56, 97'sini açıkladığı görülmektedir.

2.2. Üniversite Öğrencilerinin Mekân Deneyimlerine Yönelik Düşünceleri

Aksaray Üniversitesi öğrencilerinden oluşan katılımcıların; üniversite kampüsüne yönelik yaşadıkları mekân deneyimlerine ilişkin düşüncelerini belirlemek için üniversite mekân deneyim ölçeği üzerinden sağladıkları yanıtların yüzdelik dağılımları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara Tablo 4'te, Tablo 5'te, Tablo 6'da, Tablo 7'de ve Tablo 8'de sırasıyla yer verilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Çevre Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımları

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Üniversitede spor faaliyetlerine yeterince yer verilmesi	21,3	27,6	28,3	18,0	4,9
Sergi, sinema, tiyatro gibi sanatsal etkinliklere yer verilmesi	27,1	31,7	21,9	14,8	4,5
Konser gibi eğlence etkinliklerine yer verilmesi	27,9	26,5	21,0	17,8	6,8
Yeterli yiyecek-içecek olanak ve mekânlarına sahip olmayışı	14,5	20,8	19,9	25,3	19,5
Üniversitenin, yeterli sağlık olanaklarına sahip olmayışı	12,7	16,8	24,3	25,4	20,7
Yeterli alışveriş olanaklarının ve mekânlarının bulunması	27,7	23,6	19,7	21,1	7,9
Yiyecek-içecek ve alışveriş mekânlarının düzenli, rahat, huzurlu bir ortam oluşu	20,6	22,1	27,4	23,0	6,9
Üniversitenin düzenli, rahat ve güvenli bir alana sahip olmayışı	17,1	24,5	21,8	20,8	15,9
Canlı, hareketli ve sosyalleşebileceği yaşam alanının bulunmaması	30,2	27,4	23,4	13,3	5,7
Üniversitenin sosyal çevresinin yaşam biçimlerine uygun oluşu	23,7	24,1	27,3	20,5	4,4
*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 4'te de görülebileceği gibi, sosyal çevre koşullarına yönelik deneyimlerle ilgili olarak Katılıyorum ve Kesinlikle Katılıyorum yargıları bir arada dikkate alındığında katılımcıların yarıdan fazlasının Aksaray Üniversitesi'nde sergi, sinema, tiyatro gibi sanatsal etkinliklere yer verilmediğini (% 58,8); konser gibi eğlence etkinliklerinin düzenlenmediğini (% 54,4); yeterli alışveriş olanaklarının ve mekânlarının bulunmadığını (% 51,3) düşündükleri belirlenmiştir. Ayrıca, nötr olanların dışında yönlü görüş bildiren katılımcıların yarıdan fazlasının da üniversitede spor faaliyetlerine yeterince yer verilmediği (% 48,9); yeterli yiyecek-içecek olanaklarının ve mekânlarının bulunmadığı (% 44,8); yiyecek-içecek alanlarının ve

alışveriş mekanlarının düzenli, rahat, huzurlu bir ortam olmadığı (% 42,7) ve üniversitenin sosyal çevresinin yaşam biçimlerine uygun olmadığı (% 47,8) yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar; Aksaray Üniversitesi kampüs alanının öğrencilere, yaşamayı arzu ettikleri ve özellikle de akran gruplarıyla etkileşim halinde olmalarını sağlayabilecek, zengin sosyal çevre deneyimleri yaşamalarına olanak sağlayan mekânların kısıtlı olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Buna karşın katılımcılar üniversitenin düzenli, rahat ve güvenli bir alana (% 41,6) ve canlı, hareketli ve sosyalleşebilecek (% 57,6) bir yaşam alanına sahip olduğu görüşlerini paylaşmışlardır. Bu yöndeki olumlu görüşlerin ortaya çıkmasında üniversitenin büyüme ve gelişme çalışmalarını sürdürmesinin ve öğrenci sayısını her geçen yıl artırmasının etkili olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 5. İdari Yönetim Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımları

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Ayrımcı ve baskıcı uygulamalara maruz kalınmayışı	13,5	14,1	20,3	30,9	21,2
Her türlü duygu-düşüncenin, siyasi görüşün ifade edilebilmesi	18,0	13,0	29,2	26,9	12,9
Üniversitede kılık-kıyafet özgürlüğünün oluşu	5,5	4,5	8,6	34,1	47,2
Üniversitede yeterli sayıda öğrenci kulübünün bulunması	24,9	24,7	34,5	10,9	5,0
Öğrencilerin idari anlamda temsil hakkına ve olanaklarına sahip oluşu	16,8	19,6	39,5	17,4	6,7
Üniversite yönetiminin öğrenci şikâyet/sorunlarıyla ilgilenmesi	22,9	25,0	31,9	14,7	5,5
Karşılaşılan sorunlarda yardım alınacak kimsenin bulunmadığı zamanların oluşu	12,8	19,2	25,5	25,9	16,5
İdari çalışanların öğrenci sorunlarının çözümüne ilgi göstermesi	17,1	23,2	31,9	22,0	5,7
Üniversite yönetiminin eğitim-öğretim, öğrenci hakları, üniversite yaşamıyla ilgili yeterli bilgi sağlaması	17,5	23,4	32,4	21,1	5,6
Öğrencileri yapılan yeniliklerden, uygulamalardan haberdar edecek iletişim ağının oluşu	15,7	22,0	21,4	32,4	8,6
*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 5'ten Aksaray Üniversitesi'nin idari yönetim koşullarına yönelik deneyimler açısından katılımcılar üniversitede kılık-kıyafet özgürlüğünün olduğu (%81,3); üniversitede ayrımcı ve baskıcı uygulamalara maruz kalınmadığı (% 52,1) ve üniversitenin öğrencileri yapılan yeniliklerden, uygulamalardan haberdar edecek iletişim ağına sahip olduğu (% 41) yönünde olumlu görüşler paylaşmalarına karşın bu deneyimler açısından katılımcıların daha çok olumsuz yöndeki ifadelerle katıldıkları dikkat çekmektedir. Bu anlamda katılımcıların üniversitede yeterli sayıda öğrenci kulübünün bulunmadığını (nötr olanların dışında % 49,6); üniversite yönetiminin öğrencilerin şikâyet ve sorunlarıyla ilgilenmediğini (nötr olanların dışında % 47,9); karşılaşılan sorunlarda yardım alınacak kimsenin bulunmadığı zamanların olduğunu (nötr olanların dışında % 42,4); idari çalışanların öğrenci sorunlarının çözümüne ilgi göstermediğini (nötr olanların dışında % 40,3); üniversite yönetiminin eğitim-öğretim, öğrenci hakları, üniversite yaşamıyla ilgili yeterli bilgi sağlamadığını (nötr olanların dışında % 40,9) düşündükleri anlaşılmaktadır. Öte yandan yönlü fikir beyan etmeyen katılımcıların dışında, üniversitede her türlü kişisel duygu-düşüncenin ve siyasi görüşün ifade edilebildiğini ifade eden katılımcılarla (% 39,8), bunun aksi yönünde görüş bildiren katılımcıların (% 31); benzer şekilde öğrencilerin idari anlamda temsil hakkına ve olanaklarına sahip olmadığını düşünen katılımcılarla (% 36,4) bunun aksi yönünde görüş bildiren katılımcıların (% 24,1) oranlarının yaklaşık olarak aynı olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 6. Fiziksel Çevre Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımları

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler için yeterli mekânın bulunması	31,8	27,3	23,0	12,2	5,7
Okul dersliği, kantin, kütüphane, laboratuvar, eğitim araç-gereçleri, internet erişim olanakları gibi yeterli fiziksel donanım kaynaklarının oluşu	23,7	27,3	24,5	20,3	4,3
Üniversitenin, temiz yemekhane ve kantinlere sahip oluşu	7,4	12,6	26,3	40,7	13,0
Kampus alanının yeterli yeşil ve ağaçlık alana sahip oluşu	53,1	20,9	14,8	8,0	3,3
Kampus mimarisinin, tasarımının, okul binalarının modern oluşu ve göze hoş gelmesi	22,1	23,6	30,5	19,4	4,3
Kampus alanının ve binaların yeterli aydınlatmaya sahip oluşu	11,4	17,2	25,9	36,8	8,8
Kampus içi ulaşım olanaklarının yetersiz oluşu	17,8	16,7	18,0	20,9	26,7
Kampüsün keyifli bir gezinti alanına sahip oluşu	42,1	27,8	16,0	10,1	4,0

*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum;
(4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 6 incelendiğinde; Aksaray Üniversitesi kampüsünün fiziksel çevre deneyimlerine yönelik olarak katılımcıların yarıdan fazlasının üniversitede kampus alanının yeterli yeşil ve ağaçlık alana sahip olmadığına (% 74); kampüsün keyifli bir gezinti alanına sahip olmadığına (% 69,9); sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler için yeterli mekânın bulunmadığına (% 59,1); okul dersliği, kantin, kütüphane, laboratuvar, eğitim araç-gereçleri, internet erişim olanakları gibi yeterli fiziksel donanım kaynaklarının olmayışına (% 51) dikkat çektikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca yönlü fikir belirten katılımcıların yarıdan fazlası kampus mimarisinin, tasarımının, okul binalarının modern olmadığı ve göze hoş gelmediği (aksi görüş % 23,7; bu yöndeki görüş % 45,7) ve kampus içi ulaşım olanaklarının yetersiz olduğu (aksi görüş % 34,5; bu yöndeki görüş % 47,6) görüşlerini öne çıkarmışlardır. Diğer taraftan katılımcılar, üniversitenin temiz yemekhane ve kantinlere sahip olduğunu (% 53,7) ve kampus alanının ve binaların yeterli aydınlatmaya sahip olduğunu (% 45,6) düşündüklerini de belirtmişlerdir. Elde edilen bu sonuçlar; kampüs alanının yeterli fiziksel çevre koşullarına sahip olmadığına yanı sıra kampus mekânın katılımcıların estetik deneyimler yaşamalarına olanak sağlayamadığını göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Tablo 7. Akademik Yönetim Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımları

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Üniversitede bilimsel etkinliklere yeterince yer verilmesi	13,2	17,4	31,7	28,8	8,9
Üniversitenin, bilimsel bir atmosfere sahip oluşu	25,5	29,1	29,9	11,8	3,6
Üniversitede sunulan eğitim kalitesinin yetersiz kalması	15,1	29,3	28,0	17,6	10,1
Üniversitede sunulan eğitimin ezbere dayalı oluşu	15,4	20,3	24,2	19,1	20,9
Ders geçme sisteminin başarı değerlendirmede uygun olmayışı	12,7	15,9	27,2	21,1	23,2
Ders programlarının gereğinden daha yoğun olması	10,7	21,2	25,5	21,0	21,6
Mesleki eğitimi destekleyen uygulamalı eğitimlere yer verilmesi	24,0	21,0	29,9	18,4	6,7
Mevcut ders programlarının iyi bir eğitim açısından uygun olmayışı	11,2	26,3	30,7	19,6	12,2
Zorunlu ve seçmeli derslerin belli alanlarda uzmanlaşmayı sağlaması	16,8	19,6	30,0	24,9	8,7
Üniversitede yeterli akademik danışmanlık hizmetinin verilmesi	20,2	25,2	27,7	19,5	7,5

Kariyer gelişimiyle ilgili yeterli rehberlik hizmetinin verilmesi	27,2	28,6	24,8	15,0	4,4
Öğretim elemanlarıyla kolaylıkla iletişim kurulabilmesi	13,1	14,9	21,0	33,8	17,1
Öğretim elemanlarının alanlarında yeterli oluşu	9,0	13,2	28,2	34,8	14,8
Öğretim elemanlarının her siyasi görüşten öğrenciye eşit davranması	13,4	9,0	24,5	33,8	19,3
Öğretim elemanlarının öğrencilerin öğrenme ve problem çözme yeteneklerinin gelişiminde yeterli çabayı göstermesi	15,5	17,3	29,4	28,2	9,6
*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 7’den de izlenebileceği üzere akademik yönetim koşullarına yönelik deneyimler açısından katılımcıların, üniversitenin, bilimsel bir atmosfere sahip olmadığı (% 54,6); üniversitede sunulan eğitimin ezbere dayalı olduğu (% 40); ders geçme sisteminin öğrenci başarısını değerlendirmede uygun olmadığı (% 44,3); ders programlarının gereğinden daha yoğun olduğu (% 42,6); mesleki eğitimi destekleyen uygulamalı eğitimlere yer verilmediği (% 45); üniversitede yeterli akademik danışmanlık hizmetinin verilmediği (% 45,4); kariyer gelişimiyle ilgili yeterli rehberlik hizmetinin sağlanmadığı (% 55,8) yönünde görüş bildirdikleri anlaşılmaktadır. Diğer taraftan katılımcılar, akademik yönetim koşullarına yönelik deneyimler açısından öğretim elemanlarının her siyasi görüşten öğrenciye eşit davrandığı (% 53,1); öğretim elemanlarıyla kolaylıkla iletişim kurulabildiği (% 50,9); öğretim elemanlarının alanlarında yeterli olduğu (% 49,6) ve üniversitede sunulan eğitim kalitesinin yetersiz olmadığı (% 44,4) yönünde olumlu düşüncelere sahiptirler. Ayrıca; yönlü fikir beyan etmeyen katılımcıların dışında, üniversitede bilimsel etkinliklere yeterince yer verildiğini ifade eden katılımcılarla (% 37,7), bunun aksi yönünde görüş bildiren katılımcıların (% 30,6); mevcut ders programlarının iyi bir eğitim açısından uygun olmadığını düşünen katılımcılarla (% 37,5), bunun aksi yönde düşünenlerin (% 31,8); zorunlu ve seçmeli derslerin belli alanlarda uzmanlaşmayı sağladığı yönünde ifadede bulunanlarla (% 36,4); bunun aksi yönde düşünenlerin (% 33,6); öğretim elemanlarının öğrencilerin öğrenme ve problem çözme yeteneklerinin gelişiminde yeterli çabayı göstermediği ifadesini paylaşanlarla (% 37,8) bu ifadeyi paylaşmayanların (% 32,8) oranlarının yaklaşık olarak aynı olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 8. Üniversitenin Destek Koşullarına Yönelik Deneyim Boyutunun Yüzdelik Dağılımları

Ölçek Maddeleri (N=634)	1*	2*	3*	4*	5*
Öğrencilerin eğitimlerini desteklemede burs olanaklarının sağlanması	28,1	18,8	26,6	18,8	7,7
Kermes, giyim yardımı gibi destek faaliyetlerine önem verilmesi	20,6	20,1	26,9	22,7	9,8
Öğrencilerin yararlanabileceği psikolojik ve rehberlik hizmetinin sunulması	31,4	30,8	24,1	9,8	4,0
*(1)Kesinlikle Katılmıyorum; (2)Katılmıyorum; (3)Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; (4)Katılıyorum; (5)Kesinlikle Katılıyorum					

Son olarak Tablo 8’de yönlü görüş bildiren katılımcıların üniversitede öğrencilerin yararlanabileceği yeterli psikolojik ve rehberlik hizmetlerinin sunulmadığı (% 62,2); öğrencilerin eğitimlerini desteklemede yeterli burs olanaklarının sağlanmadığı (% 46,9); kermes, giyim yardımı gibi destek faaliyetlerine önem verilmediği (% 40,7) yönünde düşüncelere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

2.3. Üniversite Mekân Deneyimi, Tatmin, Bağlılık ve AAİ Davranışı İlişkisi

Aksaray Üniversitesi öğrencilerinin üniversite mekân deneyimleri ile tatmin, bağlılık ve AAİ davranışları arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyebilmek amacıyla ilgili değişkenlerin her biri için Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Buna yönelik elde edilen korelasyon analizi sonuçlarına Tablo 9’da yer verilmiştir. Davranış bilimleri açısından işaretine bakmaksızın .10, .30 ve .50 korelasyon katsayıları genel olarak sırasıyla küçük, orta ve büyük katsayılar olarak yorumlanır. Ayrıca, Tip I hata olasılığını minimize edebilmek için Bonferroni yaklaşımı (Green vd.,2000, s.238) esas alınarak, anlamlılık düzeyi, hesaplanan korelasyon sayısına bölünerek ($.05/15=.003$) elde edilen .003 düzeyine göre sonuçlar değerlendirilmiştir. Kişisel özelliklerle kent deneyimleri arasındaki ilişkileri temsil eden korelasyon analizi sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Üniversite Mekân Deneyimleri Tatmin, Bağlılık ve AAİ Davranışı İlişkisine Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

N= 861		Sosyal Çevre Koşullarına Yönelik Deneyimler	İdari Yönetim Koşullarına Yönelik Deneyimler	Fiziksel Çevre Koşullarına Yönelik Deneyimler	Akademik Yönetim Koşullarına Yönelik Deneyimler	Üniversitenin Destek Koşullarına Yönelik Deneyimler
Tatmin	r** p**	.363* .000	.408* .000	.385* .000	.402* .000	.215* .000
Bağlılık	r p	.303* .000	.327* .000	.333* .000	.354* .000	.219* .000
AAİ	r p	.397* .000	.431* .000	.364* .000	.437* .000	.307* .000

*Korelasyon katsayısının. 003 düzeyinde (2-tailed) anlamlı olduğunu göstermektedir.

**Tabloda yer alan r, korelasyon katsayısına; p ise, anlamlılık düzeyine karşılık gelmektedir.

Tablo 9’da da görüldüğü gibi, beş boyuttan oluşan üniversite mekân deneyimlerinin tüm alt boyutları ile mekân tatmini, mekân bağlılığı ve AAİ davranışları arasında görece orta büyüklükte istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Bu anlamda; öğrencilerin üniversite mekânına yönelik deneyimleri, sosyal çevre koşullarına yönelik deneyimleri, idari yönetim koşullarına yönelik deneyimleri, fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimleri, akademik yönetim koşullarına yönelik deneyimleri ve üniversitenin destek koşullarına yönelik deneyimleri zenginleştikçe; buna bağlı olarak mekân tatminlerinin, mekân bağlılıklarının ve mekâna yönelik olarak gerçekleştirdikleri olumlu AAİ davranışlarının da aynı ölçüde arttığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla; üniversite öğrencilerinin üniversite mekânına yönelik tatmin, bağlılık duygularının ve olumlu AAİ davranışlarının gelişiminde, mekân deneyimlerinin önemli bir rolünün olduğu dikkat çekmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sonuçlar; öğrencilerin üniversiteye yönelik mekân deneyimlerinin sosyal çevre koşullarına yönelik deneyimler, idari yönetim koşullarına yönelik deneyimler, fiziksel çevre koşullarına yönelik deneyimler, akademik yönetim koşullarına yönelik deneyimler ve üniversitenin destek koşullarına yönelik deneyimler olmak üzere hem akılcı hem de duygusal unsurlar içeren beş boyutta ele alınabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca bu deneyimlerle üniversite mekânına yönelik tatmin, bağlılık duyguları ve AAİ davranışları arasında da görece orta düzeyli ilişkiler olduğu, başka bir deyişle üniversitenin hizmet kalitesinin göstergeleri kabul edilen değişkenler açısından önemli bir rol oynadığı da öne çıkan bir diğer sonuçtur. Betimsel istatistikler yoluyla ulaşılan bulgular ise, öğrencilerin üniversite mekân deneyimlerinin çok arzulanan düzeyde olmadığına, görece yeni kurulan bir üniversite olan Aksaray Üniversitesi’nin bu konuda

daha alması gereken yol olduğuna işaret etmektedir. Bu anlamda; neredeyse üniversiteler açısından standart kabul edilen boyutlarda bile geliştirilmesi gereken deneyimlerin yer yer öne çıktığı dikkat çekmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, üniversite karar alıcılarının öğrencilerin deneyimlerini etkili biçimde yönetebilmelerinde tatmin ve bağlılık duygularını güçlendirecek uygun stratejiler geliştirmede yararlanabilecekleri ipuçları içermektedir. Bu araştırmanın bulguları, özellikle Aksaray Üniversitesi karar alıcılarının geleceğe ilişkin öğrenciler açısından etkili stratejiler oluşturmalarında önemli bir referans noktası olabilir.

Sonuçlardan da anlaşılacağı gibi üniversite mekân deneyimi üniversiteye ait çeşitli sayıda faktörden etkilenen bütünleşik bir olgu niteliğine sahip olduğundan, bunun geliştirilebilmesi için üniversitenin tüm paydaşlarına doğrudan ya da dolaylı olarak aktif görevler düşmektedir. Üniversite karar alıcıları başta olmak üzere ilgili tüm paydaşların sürece katılımı ve çabası önemlidir. Bu açıdan ortak bir kurum kültürü yaratılabilmesi ve bunun etrafında işbirliği sağlanması başarı açısından önemli bir ön gerekliliktir. Dolayısıyla, başarılı bir üniversite mekân deneyimi yönetiminin yolu tüm paydaşların birlikte uyumlu hareket etmelerine bağlıdır, denilebilir. Bunun için tüm paydaşların konuya ilişkin farkındalığı bir ön koşul oluşturmaktadır.

Tatmin zamanla değişebildiğinden, sürekli izlenmeli, eğer beklentilerde bir değişim söz konusu oluyorsa, uygun eylemlerle arzulanan değişim ve gelişimler karşılanmaya çalışılmalıdır. Başka bir deyişle, ölçümlerin belli periyotlarla tekrarlanması büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçların ve genellenebilirliğinin bu durumla sınırlı olduğunun dikkate alınması gerekmektedir.

Bu araştırma, belli bir dönem ve sadece Aksaray Üniversitesi ile sınırlıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın başka üniversitelerde de yinelenmesi karşılaştırma olanağı açısından yararlı sonuçlar ortaya koyabilir. İleriki araştırmalarda zaman aralıklarına dayalı bir yaklaşımla yinelenen araştırmalar yürütülmesi, üniversite mekân deneyimlerindeki değişimleri izleyebilme imkânı sağlayabilir. Üniversite mekân deneyimleri açısından uygun bir ortak kültürün nasıl yaratılabileceğine ilişkin araştırmalar yürütülmesi de yararlı sonuçlar sağlayacaktır. Deneyim; öznel bir olgu niteliği taşıdığından, nitel araştırmalar yoluyla gerçekleştirilecek araştırmaların da konuya ilişkin bilgi zenginliğine katkı sağlayabileceği, öğrenci deneyimlerinin tasarlanabilmesinde karar alıcılara daha fazla yol gösterebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abubakar, B., Shanka, T. & Nkombo Muuka, G. (2010). Tertiary education: An investigation of location selection criteria and preferences by international students—the case of two Australian universities. *Journal of Marketing for Higher Education*, 20 (1), 49-68.
- Astin, A. W. (1999). Student involvement: A developmental theory for higher education. *Journal of College Student Development*, 40 (5), 518-529.
- Babbie, E., R. (2007). *The practice of social research* (11th Ed.). Belmont, CA: Thomson / Wadsworth.
- Binsardi, A. & Ekwulugo, F. (2003). International marketing of British education: Research on the students' perception and the UK market penetration. *Marketing Intelligence & Planning*, 21 (5), 318-327.
- Broussard, E. (2009). The power of place on campus. *The Chronicle of Higher Education*, 12-13.
- Chatterton, P. (1999). University students and city centres: The formation of exclusive geographies: The case of Bristol, UK. *Geoforum*, 30, 117-133.

- Cubillo, J.M., Sanchez, J. & Cervino, J. (2006). International students' decision-making process. *International Journal of Education Management*, 20 (2), 101-115.
- DeShields, O., Kara, A. & Kaynak, E. (2005). Determinants of business student satisfaction and retention in higher education: Applying Herzberg's two-factor theory. *International Journal of Educational Management*, 19 (2), 128-139.
- Douglas, J. & Douglas, A. (2006). Evaluating teaching quality. *Quality in Higher Education*, 12 (1), 3-12.
- Elliot, K.M. & Healy, M.A. (2001). Key factors influencing student satisfaction related to recruitment and retention. *Journal of Marketing for Higher Education*, 10 (4), 1-11.
- Elliott, K.M. & Shin, D. (2002). Student satisfaction: An alternative approach to assessing this important concept. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 24 (2), 197-209.
- Giese, J. L., & Cote, J. A. (2000). Defining consumer satisfaction. *Academy of Marketing Science Review*, 2000, (1), 1-24.
- Green, S.B., Salkind, N. J. & Akey, T. M. (2000). *Using SPSS for Windows Analyzing and Understanding Data*. New Jersey: Prentice Hall.
- Gruber, T., Fuß, S., Voss, R. & Glaßer-Zikuda, M. (2010). Examining student satisfaction with higher education services. *International Journal for Public Sector Management*, 23 (2), 105-123.
- Ham, L. & Hayduk, S. (2003). Gaining competitive advantages in higher education: Analyzing the gap between expectations and perceptions of service quality. *International Journal of Value-based Management*, 16 (3), 223-242.
- Harrington, K. D. (2013). *Community on Campus: The Role of Physical Space*. Georgia: Georgia State University.
- Helgesen, O. & Nettet, E. (2007). What accounts for students' loyalty? Some field study evidence. *International Journal of Educational Management*, 21 (2), 126-143.
- Hemsley-Brown, J. & Oplatka, I. (2006). Universities in a competitive global marketplace: A systematic review of the literature on higher education marketing. *International Journal of Public Sector Management*, 19 (4), 316-338.
- Insch, A. & Sun, B. (2013). University students' needs and satisfaction with their host city. *Journal of Place Management and Development*, 6 (3), 178-171.
- Ivy, J. (2001). Higher education institution image: a correspondence analysis approach. *The International Journal of Educational Management*, 15 (Nos 6/7), 276-282.
- Jamieson, P. (2003). Designing more effective on campus teaching and learning spaces: A role for academic developers. *International Journal for Academic Development*, 8(1/2), 119-133.
- Joye, Y. (2007). Architectural lessons from environmental psychology: the case for biophilic architecture. *Review of General Psychology*, 11(4), 305-328.
- Kuh, G., Schuh, J., Whitt, E., & Associates. (1991). *Involving colleges: Successful approaches to fostering student learning and development outside the classroom*. San Francisco, CA: Jossey Bass.
- Low, S.M. & Altman, I. (1992). Place attachment: a conceptual inquiry. In I. Altman & S.M. Low (Eds), *Human Behavior and Environment* (pp.1-12), Plenum: New York, NY.
- Marzo-Navarro, M., Pedraja-Iglesias, M. & Rivera-Torres, M.P. (2005a). Measuring customer satisfaction in summer courses. *Quality Assurance in Education*, 13 (1), 53-65.
- Marzo-Navarro, M., Pedraja-Iglesias, M. & Rivera-Torres, M.P. (2005b). A new management element for universities: Satisfaction with the courses offered. *International Journal of Educational Management*, 19 (6), 505-526.
- Neuman, W. L. (2000). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory* (2nd Edt). New York: McGraw-Hill.
- Oldfield, B. & Baron, S. (2000). Students' perceptions of service quality in a UK university business and management faculty. *Quality Assurance in Education*, 8 (2), 85-95.

- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 41-50.
- Petruzzellis, L. & Romanazzi, S. (2010). Educational value: How students choose university: Evidence from an Italian university. *International Journal of Educational Management*, 24 (2), 139-158.
- Rowles, G. D. (2006). A house is not a home: but can it become one? In H.-W. Wahl, H. Brenner, H. Mollenkopf, D. Rothenbacher, & C. Rott (Eds.), *The many faces of health, competence and well-being in old age: Integrating epidemiological, psychological and social perspectives* (pp. 25–32), Netherlands: Springer.
- Russell, M. (2005). Marketing education: A review of service quality perceptions among international students. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17 (1), 65-77.
- Schertzer, C.B. & Schertzer, S.M.B. (2004). Student satisfaction and retention: A conceptual model. *Journal of Marketing for Higher Education*, 14 (1), 79-91.
- Schuetz, P. (2005). UCLA community college review: campus environment: A missing link in studies of community college attrition. *Community College Review*, 32(4),60-80.
- Soutar, G.N. & Turner, J.P. (2002). Students' preferences for university: A conjoint analysis. *The International Journal of Educational Management*, 16 (1), 40-45.
- Strange, C. C., & Banning, J. H. (2001). Educating by design: Creating campus learning environments that work. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L.S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (5th Edt.). Boston: Pearson Education.
- Tam, M. (2002). Measuring the effect of higher education on university students. *Quality Assurance in Education*, 10 (4), 223-228.
- Ural, A. & Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wiers-Jensen, J., Stensaker, B. & Grogard, J. B. (2002). Student satisfaction: Towards an empirical deconstruction of the concept. *Quality in Higher Education*, 8 (2), 183-95.
- Wiles, J.L., Allen, R.E.S., Palmer, A.J., Hayman, K.J. Keeling, S. & Kerse, N. (2009). Older people and their social spaces: A study of well-being and attachment to place in Aotearoa New Zealand. *Social Science and Medicine*, 68 (4), 664–671.
- Zeithaml, V.A., Parasuraman, A. & Berry, L.L. (1992). Strategic positioning on the dimensions of service quality. In T.A. Swartz, D.E. Bowen, & S.W. Brown, (Eds), *Advances in Services Marketing and Management* (pp.207-280), Vol. 2, JAI Press: Greenwich, CT.